วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย

วิทยานิพนธ์

ของ

Vannak Sorn

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว

วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย

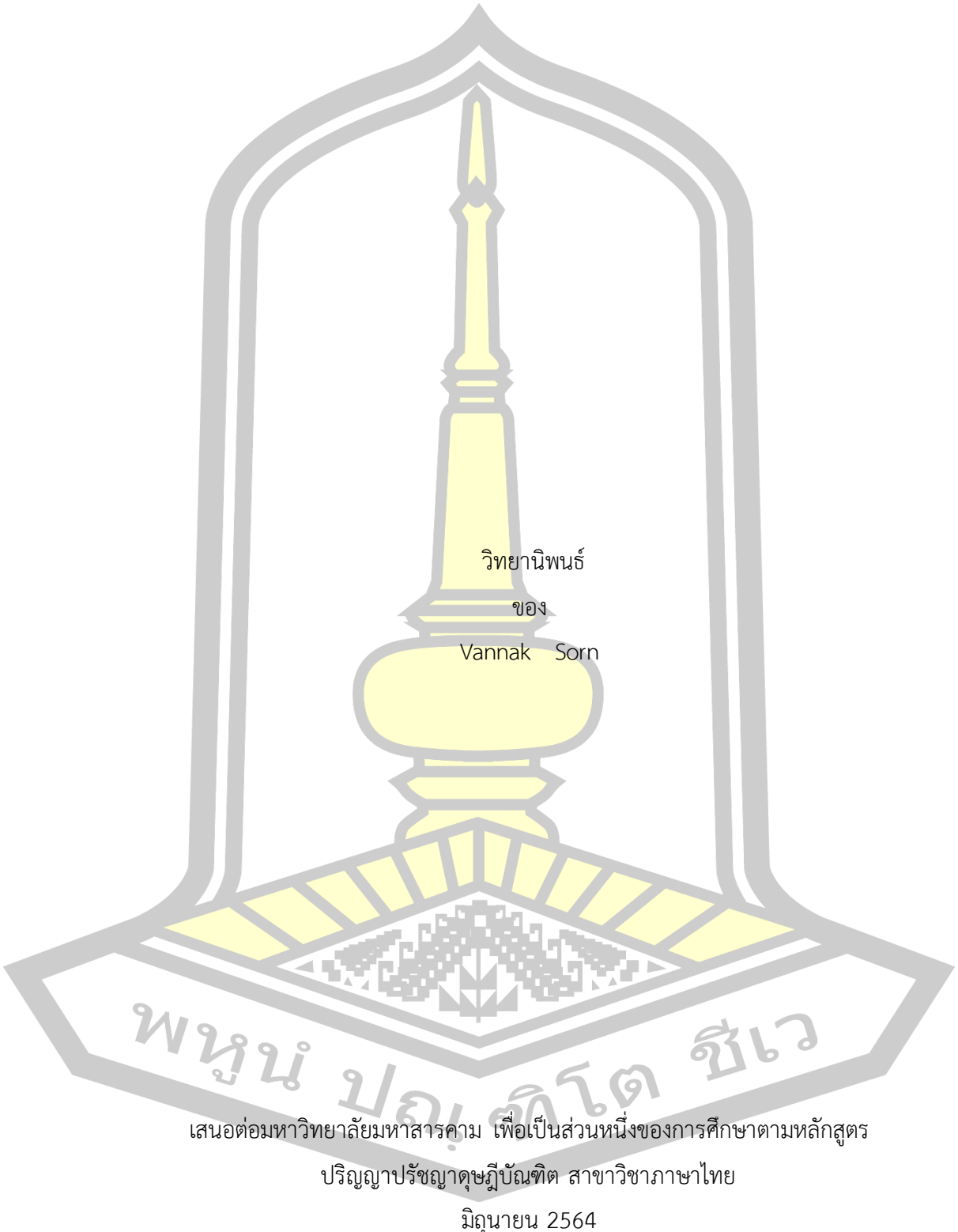

วิทยานิพนธ์

ของ

Vannak Sorn

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย

มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Ecocritical Discourse Analysis of Cambodian Narratives in Thai translated version

Vannak Sorn

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements

for Doctor of Philosophy (Thai)

June 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของMr.Vannak Sorn แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศ. ดร. ปฐม หงษ์สุวรรณ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผศ. ดร. ราชันย์ นิลวรรณาภา)

.....กรรมการ
(ผศ. ดร. บัญญัติ สาลี)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ผศ. ดร. สุนทร วรหาร)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรรณกิตร์)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

ชื่อเรื่อง วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย
ผู้วิจัย Vannak Sorn
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ราชันย์ นิลวรรณาภา
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต **สาขาวิชา** ภาษาไทย
มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม **ปีที่พิมพ์** 2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความมุ่งหมายของการวิจัยหลัก 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย และ 2) เพื่อศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ข้อมูลตัวบทที่ศึกษาเป็นเอกสารนิทานพื้นบ้านกัมพูชาที่รวบรวมและพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษากัมพูชา โดยสถาบันพุทธศาสนบัณฑิตกัมพูชา จำนวน 9 เล่ม ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยโดยประยูร ทรงศิลป์ ตีพิมพ์เผยแพร่โดยภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏธนบุรี ปี.ค.ศ 1997 โดยปรากฏมีเรื่องเล่ากัมพูชาจำนวน 243 เรื่อง ทั้งนี้ได้จัดเป็นหมวดหมู่และจำแนกประเภทเรื่องเล่ากัมพูชาออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูมเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาแสนหาญ ในจังหวัดกำปอด ภูเขากองรี ในจังหวัดกำปงชนัง 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ เช่น เรื่องผู้พิพากษากระต่าย และเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์กึงก็อนไตร 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง การดักสัตว์ การยิงสัตว์ เช่น การคล้องช้าง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีงานมงคล โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท อีกทั้งยังใช้กรอบแนวคิดรอง ได้แก่ แนวคิดอรรศาสตร์ชาติพันธ์ และแนวคิดอรรศาสตร์ปริชาน

ผลจากการศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบมีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละครซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์ และชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์ รวมถึงยังมีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่ซึ่งพบมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ และชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางสังคม อีกทั้งยังมีการใช้เรื่องเล่าซึ่งพบมีการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์ การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ และการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการใช้วาทศิลป์เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ และการใช้วาทศิลป์เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ รวมถึงยังมีการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่

เกิดขึ้นโดยธรรมชาติซึ่งพบอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ธรรมชาติว่าด้วยภูเขา และธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำ ตลอดจนการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสิ่งขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ซึ่งพบมี 2 ลักษณะ ได้แก่ สิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ยังมีการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งพบมีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ สัตว์ในตัวบทเรื่องเล่า สัตว์กับข้อบกพร่องของมนุษย์ และสัตว์กับความโหดร้ายและป่าเถื่อน โดยกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้นมีความหลากหลาย ทั้งนี้จากการศึกษาตัวบทในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย จะพบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนใหญ่จะถูกประกอบสร้างผ่านบริบทของสังคม วิถีชีวิตของคนกัมพูชา ตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ สถานที่ ความเชื่อ การประกอบอาชีพ ธรรมชาติ ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจกัน ทั้งยังแฝงค่านิยมบางประการของชาวกัมพูชาที่นับถือและยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

ส่วนผลจากการศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้นพบมี 3 ประเด็นสำคัญ คือภาษากับอุดมการณ์พบมีทั้งอุดมการณ์ทางศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการณ์ทางเพศสภาวะ อีกทั้งวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมพบมีการสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรม อำนาจและชนชั้นทางสังคม วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ และวาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา นอกจากนี้วิถีปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรมพบมีวาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ ทั้งในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์ ในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติ และในฐานะพื้นที่อื่น โดยปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เป็นการใช้ภาษาเชิงวาทกรรมทางวรรณศิลป์ในการกระตุ้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ หรือการตอบสนองทางอารมณ์หรือสุนทรีย์เพื่อสื่อความคิดที่ว่าด้วยการดำรงอยู่ทางจิตวิญญาณของโลกธรรมชาติและการที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติที่มีชีวิต

คำสำคัญ : วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ, ตัวบท, การปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ, เรื่องเล่ากัมพูชา

TITLE Ecocritical Discourse Analysis of Cambodian Narratives in Thai translated version

AUTHOR Vannak Sorn

ADVISORS Assistant Professor Rachan Nilawanapa , Ph.D.

DEGREE Doctor of Philosophy **MAJOR** Thai

UNIVERSITY Mahasarakham University **YEAR** 2021

ABSTRACT

The research thesis aims to study eco-critical discourse analysis of Cambodian narratives in Thai translated version. Those stories have been collected and published by the leading Cambodian institute called Buddhist Institute by collecting 243 Khmer folk tales from all over the country and arranging them into categories, as well as classifying those Khmer folk tales into main 04 types: 1) stories related to histories such as Phnom Bros Phnom Srey in Kampong Cham province, Phnom Sam Pao, Phnom Banon in Battambang Province, Phnom San Harn in Kampot province, and Phnom Kong Ri in Kampong Chhnang Province; 2) stories of the court legal proceedings: the rabbit as a judge and other various stories which contain the Kueng Keon scriptures; 3) stories of fishing, trapping, shooting animals such as an elephant looping; and 4) stories related to traditions, auspicious traditions by using the central concepts including 1) eco-critical discourse analysis concepts, 2) virtual ecological concepts, 3) pragmatic presupposition, and 4) ethnographic semantics. The study articulated the eco-critical discourse analysis in Cambodian narratives: 1) language relevant to ideology, influencing ideology of religion, politics, gender, and other aspects, 2) discourse practices, the establishment of eco-critical discourse analysis, social interpretation from discourses and virtual ecological concepts in Cambodian narratives by 1) using ecological terminology, 2) ecological metaphors and 3) ecological paradigms.

In conclusion, the eco-critical discourse analysis of Cambodian narratives

in Thai translated version has reflected on the Cambodian social context through the narrative, which is a wide variety of moral stories, namely, religious and ethnics, tradition, politics, governance, gender, and traditional practices. Adhering to the supernatural, showing respect for nature as "Great Mother" representing various ecologies in Cambodian narratives has shown that human beings have great beliefs about nature, rely on nature in various aspects, coexist between man and nature as human beings' desires. It could be said that human beings absorb nature and develop them as a social identity Stating, "the second nature" is an indirect way of incorporating nature into social roles. Cambodian narratives, therefore, are representative ecologies that human beings think more than what is the real nature in the present.

Keyword : Eco-critical discourse, Text, Eco-discourse practices, Cambodian Narratives

พหุน ปณ ฑิโต ชีเว

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างสูงจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ราชันย์ นิลวรรณาภา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก เป็นผู้นำแนวทางและเปิดโลกการศึกษาทางภาษาศาสตร์ เป็นผู้แนะนำและชี้แนะความคิดที่ลึกซึ้งในเชิงวิชาการ ตลอดจนตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องของวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณประธานกรรมการสอบ ศาสตราจารย์ ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ สาลี กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร วรหาร กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ ชี้แนะแนวทาง เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย

ขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก สาขาภาษาและวัฒนธรรมอาเซียน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม คอยให้กำลังใจ ระหว่างที่ผู้วิจัยกำลังเขียนวิทยานิพนธ์ต่อ และขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมัย วรรณอุดร รองคณบดีฝ่ายพัฒนานิสิตและอาคารสถานที่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ส่งเสริมสนับสนุน และคอยชี้แนะ ให้กำลังใจผู้วิจัยอยู่เสมอ และอาจารย์ Channary Un และขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านในสาขาภาษาและวัฒนธรรมอาเซียน ที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมด

ขอขอบพระคุณบิดา มารดา และญาติพี่น้องทุกคนที่ห่วงใย เป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา คุณความดีทั้งหลายอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดาที่เลี้ยงลูกมาอย่างเต็มความสามารถ รวมถึงบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้การศึกษาอบรมจนเกิดสติปัญญา อันเป็นเครื่องชี้ทางไปสู่ความสำเร็จในชีวิตของผู้วิจัย

Vannak Sorn

พหูน ปณฺฑิโต ชีเว

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... ฉ

กิตติกรรมประกาศ ..... ช

สารบัญ ..... ฌ

สารบัญตาราง ..... ฐ

สารบัญภาพประกอบ ..... ฑ

บทที่ 1 บทนำ 1

1.1 ภูมิหลัง 1

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย 4

1.3 คำถามหลักของการวิจัย 5

1.4 ความสำคัญของการวิจัย 5

1.5 ขอบเขตของการวิจัย 5

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย 6

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ 7

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น 9

1.9 กรอบแนวคิดหลักในการวิจัย 9

1.9.1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ 9

1.9.2 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 10

1.9.3 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวบท 12

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 16

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย 16

2.1.1 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ 16
2.1.2 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 24
2.1.3 กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท 29
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการวิจัย 38
2.2.1 เอกสารและงานวิจัยเกียวข้องกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ 38
2.2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ 46
2.2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและการวิเคราะห์ตัวบท 60
2.2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าและนิทานพื้นบ้าน 62
2.3 สรุปท้ายบท 66
บทที่ 3 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชาและแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ 68
3.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชา 68
3.1.1 ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร 69
3.1.2 เรื่องเล่ากัมพูชาหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน 74
3.1.3 การจัดประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร 76
3.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ 84
3.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ 91
3.4 สรุปท้ายบท 93
บทที่ 4 กลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย 95
4.1 กลวิธีทางด้านการใช้คำศัพท์ 97
4.1.1 การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละคร 97
4.1.2 การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่ 121
4.2 กลวิธีทางด้านการใช้เรื่องเล่า 154
4.2.1 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์ 154
4.2.2 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ 159

4.2.3 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ 165
4.3 กลวิธีทางด้านการใช้อุปลักษณ์ 169
4.3.1 การใช้อุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ 171
4.3.2 การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ 172
4.4 กลวิธีทางด้านการใช้สัญญะ 185
4.4.1 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ 186
4.4.2 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์ 224
4.4.3 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ 276
4.5 สรุปท้ายบท 295
บทที่ 5 ปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย 297
5.1 ภาษากับอุดมการณ์ 299
5.1.1 อุดมการณ์ทางศาสนา 299
5.1.2 อุดมการณ์ทางการเมือง 307
5.1.3 อุดมการณ์ทางเพศสภาวะ 313
5.2. วิถีปฏิบัติการทางวาทกรรม 320
5.2.1 การสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรม 322
5.2.2 อำนาจและชนชั้นทางสังคม 330
5.2.3 วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ 332
5.2.4 วาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา 335
5.3 วิถีปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม 343
5.3.1 วาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ 343
5.3.2 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์ 347
5.3.3 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติ 352
5.3.4 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่อื่น 360

5.4 สรุปท้ายบท 369
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ 370
6.1 สรุป 370
6.2 อภิปรายผล 371
6.3 ข้อเสนอแนะ 377
บรรณานุกรม 385
ประวัติผู้เขียน 386

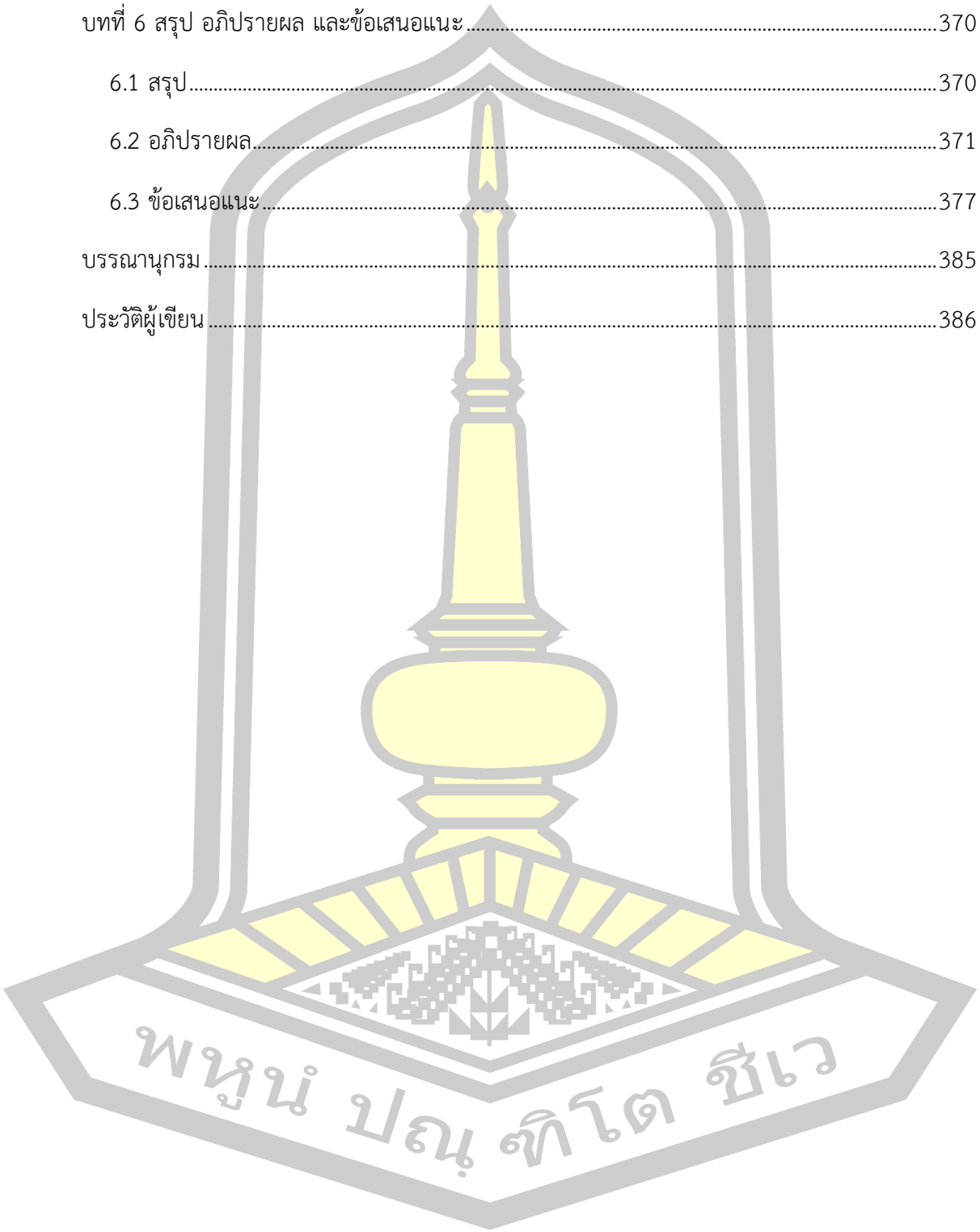

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชา 98

ตาราง 2 แสดงการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชา 104

ตาราง 3 แสดงการใช้คำศัพท์ภูมินามที่เกี่ยวกับวิญญาณ เทพ และผี 115

ตาราง 4 แสดงการใช้คำศัพท์ตั้งภูมินามที่เป็นแหล่งโบราณสถาน และแหล่งประวัติศาสตร์ 123

ตาราง 5 แสดงรายชื่อเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับภูเขา 186

ตาราง 6 แสดงรายชื่อเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำ.....211

ตาราง 7 แสดงสัญลักษณ์เชิงนิเวศที่เกี่ยวกับปราสาท โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ 225

ตาราง 8 แสดงสัญลักษณเชิงนิเวศด้านความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ 246

ตาราง 9 แสดงสัญลักษณ์เชิงนิเวศด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา.....262

ตาราง 10 แสดงการใช้สัญลักษณ์นิเวศว่าด้วยสัตว์ 277

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพประกอบ 1 แสดงกรอบ 3 มิติของวาทกรรมตามแนวทางของแฟร์คลัฟ.....11

ภาพประกอบ 2 แสดงรายละเอียดของแผนผังมโนทัศน์ในงานวิจัย.....15

ภาพประกอบ 3 Empirical research as a cirular process.....17

ภาพประกอบ 4 A Dialogue Model about the Three Dimensionality of Social Praxis.....22

ภาพประกอบ 5 views of language in context.....28

ภาพประกอบ 6 The Levels of Discourse-Semantics Language, Context, and Text: Aspects of language in a social-semiotic perspective.....30

ภาพประกอบ 7 The three-stage analysis for metadiscourse analysis.....31

ภาพประกอบ 8 Discourse as constitutive of the social and natural worlds.....32

ภาพประกอบ 9 แสดงการวิจารณ์เชิงนิเวศและความสัมพันธ์เชิงวาทกรรม.....59

ภาพประกอบ 10 Eight forms that stories take, and their linguistic manifestation.....92

ภาพประกอบ 11 แสดงการใช้คำศัพท์ตั้งชื่อตัวละครที่เป็นสัตว์.....115

ภาพประกอบ 12 แสดงแผนที่เรื่องเล่าเชิงนิเวศเล่าผ่านแหล่งประวัติศาสตร์.....245

ภาพประกอบ 13 แสดงการใช้สัญลักษณ์ว่าด้วยสัตว์.....294

ภาพประกอบ 14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์.....322

ภาพประกอบ 15 A Dialogue Model about the Three Dimensionality of Social Praxis .324

ภาพประกอบ 16 แสดงบริเวณพื้นที่วัดพนมมองจากมุมสูง.....347

พหุน ปณ ฑิโต ชีเว

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ภูมิหลัง

เรื่องเล่าเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะซึ่งเล่าถึงเรื่องราวที่ผู้คนในสังคมเล่าสู่กันฟังมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน มีลักษณะเป็นการเล่าสืบทอดกันมาปากต่อปาก โดยมีความมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ ขณะเดียวกันเรื่องราวเรื่องเล่าก็ยังสะท้อนให้เห็นทัศนคติของบุคคลและกลุ่มคนในท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้ บทบาทหน้าที่อย่างหนึ่งของเรื่องเล่าคือทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการช่วยให้มนุษย์เข้าใจสภาพของมนุษย์โดยทั่วไปได้ดียิ่งขึ้น เพราะเรื่องเล่าเป็นแหล่งประมวลความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ตลอดจนระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของคนในแต่ละสังคม เปรียบเสมือนกรอบที่ล้อมรอบชีวิตให้อยู่ในขอบเขตที่คนในสังคมนั้น ๆ นิยมว่าดีหรือถูกต้อง ทำให้มนุษย์รู้จักสภาพชีวิตท้องถิ่นของตนตามกาลเวลาที่ผ่านมา และเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เรื่องเล่าจึงเป็นทั้งศิลป์และศาสตร์ การเล่าเรื่องซึ่งเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการสร้างเรื่องและดำเนินเรื่องอย่างมีศิลปะในลักษณะของเรื่องเล่า ตลอดจนผู้เล่าก็ย่อมมีศิลปะในการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษาเพื่อให้นิทานนั้นเกิดความบันเทิงใจและในขณะเดียวกันก็มีสอดแทรกแนวคิดและบรรทัดฐานการปฏิบัติตนในสังคมทั้งในอดีตตลอดจนปัจจุบัน และได้สอดแทรกความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม ศาสนา ดังนั้น เรื่องเล่าจึงเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะหลากหลายแขนง อีกทั้งยังเป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องเล่ากัมพูชานอกจากให้ความบันเทิงใจให้กับผู้อ่านแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อมแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดีได้อย่างดี ซึ่งมีส่วนช่วยให้คนกัมพูชาทราบเรื่องราวอดีตของตนอีกทางหนึ่ง ในบรรดามรดกทางวัฒนธรรมของกัมพูชานั้น เรื่องเล่า ถือว่าเป็นมรดกแห่งภูมิปัญญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเรื่องเล่ามีความเกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวกัมพูชา อย่างแนบแน่นมาแต่โบราณกาล ซึ่งได้ถ่ายทอดสู่ชนรุ่นหลังมาเป็นลำดับนิทานพื้นบ้านกัมพูชา ซึ่งมีเป็นจำนวนมากและกระจายอยู่ตามท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วทั้งประเทศ ซึ่งล้วนแต่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อและวิถีชีวิตของคนแต่ล่ะท้องถิ่นนั้น

จากการสำรวจเรื่องเล่ากัมพูชาเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า เรื่องเล่ากัมพูชามีลักษณะพิเศษคือบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ โดยเนื้อหาของเรื่องเล่าเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ลักษณะพฤติกรรม ประวัติความเป็นมาของสัตว์และธรรมชาติบางประเภท ตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่าง เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดฟ้าแลบฟ้าร้อง เจ้าที่แห่งน้ำและเจ้าที่แห่งภูเขา พระจันทร์ แมลงดาตัวเมีย กำเนิดโลมา หมูได้ชื่อเป็นปีกุน สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม เป็นต้น สำหรับเรื่องเล่าชาวกัมพูชานั้น ได้มีการเก็บรวบรวมไว้เป็นชุด

และตีพิมพ์เผยแพร่ โดยหน่วยงานสำคัญของกัมพูชาคือ สถาบันพุทศาสนบัณฑิตแห่งประเทศกัมพูชา จำนวน 9 เล่ม โดยนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ และจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านกัมพูชา ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูมเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาแสนหาญ ในจังหวัดกำปอด ภูเขากองรี ในจังหวัดกำปงชนัง 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ เช่น เรื่องผู้พิพากษากระต่าย และเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์กึงก็อนไตร 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง การดักสัตว์ การยิงสัตว์ เช่น การคล้องช้าง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีงานมงคล

จากเรื่องเล่ากัมพูชาทั้ง 243 เรื่องนี้ จะเห็นว่าได้นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบ นิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ และผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนกัมพูชาอีกด้วย ข้อมูลเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้านกัมพูชาดังกล่าวมีความน่าสนใจ โดยเฉพาะประเด็นการมองในเชิงวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ และการนำเสนอภาพแทนทางนิเวศในบริบทสังคมวัฒนธรรมกัมพูชาที่สื่อผ่านเรื่องเล่านิทานพื้นบ้าน ผ่านถ้อยคำภาษา ตัวบทวรรณกรรม และวาทกรรมต่าง ๆ ที่มีนัย ยะในการบ่งบอกความสัมพันธ์กับท้องถิ่น ด้วยความน่าสนใจดังกล่าวผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เพื่อวิเคราะห์ตัวบทกับการปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ ที่ปรากฏในตัวบทเรื่องเล่า ได้แก่ ความเชื่อ และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับคตินิยมเรื่องผีและศาสนา เช่น ฮินดู พรามณ์ พุทธ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อต่าง ๆ เช่น พิธีสะเดาะเคราะห์เสริมราศี ประเพณีเจาะหูลูกสาว ประเพณีการเข้าร่ม ประเพณีการเซ่นเจ้ากรุงพาลี เป็นต้น การศึกษางานเหล่านี้ในฐานะเป็นเรื่องเล่าที่มีบทบานในการสร้างอัตลักษณ์ การสร้างวาทกรรมสังคมวัฒนธรรมและการเมือง เพศสภาวะ ชนชั้น ในสังคมวัฒนธรรมกัมพูชา

จากตัวอย่างดังที่กล่าวมา ในเรื่องเล่ากัมพูชาก็จะทำให้เห็นภาพของหมู่บ้านชนบท ซึ่งมีการตั้งถิ่นฐานแบบหมู่บ้านเกษตรกรรม โดยเกษตรกรจะตั้งบ้านเรือน อาศัยอยู่ตามที่ลุ่มที่ดอน เนินเขา ชายป่า ตามสภาพพื้นที่โดยทั่วไปที่ปรากฏในนิทานที่รวบรวมได้นั้น ประกอบไปด้วย ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง ต่าง ๆ อีกหลายชนิด สภาพดังกล่าวไปส่วนมากเป็นที่ราบลุ่ม สอดคล้องกับเรื่องเล่ากัมพูชา ซึ่งมีหลายเรื่อง ฉะนั้น การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจึงมักตั้งอยู่ตามชายป่า ชายเขา ริมแม่น้ำ บางชุมชนจะตั้งอยู่เป็นกลุ่มก้อนบนเนินดินสูง ๆ รอบ ๆ เป็นที่ราบลุ่มส่วนใหญ่ใช้เป็นที่นาจะเห็นได้จากนิทานหลายเรื่อง นอกจากนั้นแล้ว ในเรื่องเล่ากัมพูชายังปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับสัตว์ในท้องถิ่นในสมัยก่อนอยู่มากมาย หลายชนิด เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ลิง เสือ กวาง กระต่าย หนู หมู แมว หมา จิ้งจอก แพะ กระทิง แรด หมี เม่น บ่าง ชะนี คางคก เต่า จระเข้ เหี้ย กบ ตัวนาก ไก่ ไก่แจ้ ห่าน เป็ด เหยี่ยว หงส์ นกกระยาง นกกาเหว่า นกแขกเต้า นกกระจาบ นกเขา นกกระเรียน นกยูง นกอินทรี

แร้ง พญานาค งู งูเหลือม งูจงอาง งูเห่า งูทับทาง งู และ สัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสัตว์ที่พอหาดูได้ในปัจจุบัน มีอยู่บางชนิด เช่น หงส์ พญานาค ที่หาดูตัวจริงไม่ได้การที่มีสัตว์ป่าและสัตว์น้าปรากฏอยู่ในเรื่องเล่ากัมพูชามากมาย ดังกล่าวข้างต้นย่อมสะท้อนให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของพื้นที่ที่กล่าวถึงในเรื่องเล่า

การศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ E-CDA ของแฟรแคลัฟซึ่งได้เสนอว่านักภาษาควรพยายามอธิบายอิทธิพลที่บริบททางสังคมวัฒนธรรมมีต่อตัวบท และผลกระทบที่ตัวบทมีต่อความสัมพันธเชิงอำนาจและโครงสร้างทางสังคมด้วย แนวทางการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ที่แฟร์คลัฟเสนอเรียกว่า การศึกษาภาษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) จากการศึกษางานวิจัยวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศที่ผ่านมาพบว่ามีการหยิบยกประเด็นเป็นปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ปรากฏในเรื่องตัวบทวรรณกรรมและเรื่องเล่ามาวิเคราะห์ อาทิ แนวทางการศึกษาเชิงเศรษฐศาสตร์เพื่อการศึกษาเชิงวิพากษ์: การศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์ การเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ปัจจุบัน ได้ก่อให้เกิดวิธีการสหวิชาการขึ้นมาจำนวนมาก ในการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางนิเวศวิทยามีความสัมพันธ์ด้านสังคมและวัฒนธรรมศึกษาในรูปแบบใหม่ ได้ขยายขอบเขตของการวิเคราะห์วาทกรรมภาษาศาสตร์ผ่านตัวบทที่ปรากฏในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เมื่อทศวรรษที่ผ่านมาวรรณกรรมเป็นข้อมูลที่สำคัญในการศึกษาปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลการวิเคราะห์เชิงนิเวศและตัวบทที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศวิทยาอีกด้วยนิทานพื้นบ้านก็กลายเป็นเป้าหมายของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ทั้งในวรรณคดีและภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Richard, A., Stibbe, 2014: 278) ซึ่งในงานวิจัยนี้เน้นการวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์วัฒนธรรมเป็นต้น โดยประยุกต์ใช้กับแนวคิด Ecocriticism เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาและบทบาทของภาษา เห็นว่าภาษาไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติสนใจภาษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งพิจารณาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สอดแทรกอยู่ในจินตนาการทางวัฒนธรรมจากอดีตเป็นต้นมา โดยตรวจสอบมโนทัศน์เกี่ยวกับการมองธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับบทบาทของธรรมชาติในวรรณกรรม โดยศึกษาวิธีการนำเสนอธรรมชาติในวรรณกรรมรวมทั้งสุนทรียศาสตร์ การใช้ภาษาความเปรียบที่เกี่ยวกับธรรมชาติ เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับวรรณคดีวิจารณ์หรือการวิจารณ์ทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน (Simmee, 2009: 193)

งานวิจัยเรื่อง A Century of Early Ecocriticism ให้ความสนใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบทเห็นว่า การเสนอภาพตัวแทนธรรมชาติ ช่วยในการพิจารณาว่าตัวบทนั้น ๆ เป็นงานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่ การเชื่อมโยงความรู้จากศาสตร์สาขา

ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ทางด้านนิเวศวิทยา วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม การเมือง เศรษฐกิจวัฒนธรรมชาติ พันธุ์วิทยา เพศสภาวะ การบูรณาการเอาทฤษฎีที่หลากหลาย วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจึงเป็นสหวิทยาการและบูรณาการรวมอยู่ด้วยกัน ทั้งนี้อาจจะเป็นได้ว่า สังคมส่วนใหญ่กำลังตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น เรื่องราวของธรรมชาติจึงถือว่าเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่งที่ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน (Steffensen, 2018: 512) งานวิจัยนี้จึงสนใจและมุ่งศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์กับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศที่เน้นการวิเคราะห์ตัวบทที่ทำให้เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างผู้ใช้ภาษากับการกระทำ หรือกิจกรรมทางสังคมของแต่ละบุคคล กล่าวอีกแง่หนึ่งก็คือผู้ใช้ภาษาและกิจกรรมหรือเหตุการณ์มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวบทและการประกอบสร้างความหมายให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การศึกษาตามแนวนี้จึงน่าจะทำให้เห็นว่าตัวบทอยู่ท่ามกลางข้อความต่าง ๆ และกิจกรรมทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของคนจนนำไปสู่การสร้างชุดความรู้หรือความเชื่อหนึ่งเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในสังคมกัมพูชา

ด้วยเหตุที่ข้อมูลเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนับเป็นกลุ่มข้อมูลที่น่าสนใจเพราะเป็นกลไกด้านตัวบทและการปฏิบัติการทางวาทกรรมอย่างมีประสิทธิภาพแล้วมีผลต่อสังคมในวงกว้าง ประกอบกับยังไม่มีผลงานวิจัยชิ้นใดที่ศึกษาวิเคราะห์กลุ่มข้อมูลนี้ในแง่วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและการปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งงานวิจัยนี้ จึงมุ่งศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เพื่อตอบคำถามวิจัยหลัก 2 ข้อ คือการวิเคราะห์ตัวบทกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีอะไรบ้าง กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์เหล่านั้นคืออะไร วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมของวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเหล่านั้นคืออะไร มีผลต่อการผลิตและการบริโภคตัวบทในวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศอย่างไร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยซึ่งจะช่วยเปิดเผยให้เห็นกระบวนการทางภาษาที่สามารถสะท้อนถึงแนวคิด อุดมการณ์ รวมถึงความเชื่อต่าง ๆ จากการปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.2 ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย
2. เพื่อศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย

1.3 คำถามหลักของการวิจัย

วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีอะไรบ้าง กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์เหล่านั้นคืออะไร วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมของวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศคืออะไร มีผลต่อการผลิตและการบริโภคตัวบทในวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศอย่างไร อีกทั้งตัวบทและการปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย อาทิ การเลือกใช้คำศัพท์ การใช้อุปลักษณ์ การใช้สัญญะ และการใช้วาทศิลป์ช่วยสร้างและผลิตอุดมการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ อุดมการณ์ด้านเพศสภาวะ และบทบาทตามเพศสภาวะ และอุดมการณ์ด้วยชนชั้นในสังคมเขมร และทำให้เห็นถึงปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศมีอิทธิพลต่อความคิดผู้คนในสังคมอย่างไรบ้าง

1.4 ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงการนำเสนอกลวิธีทางภาษาระหว่างความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และบริบททางสังคม ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย

2. ทำให้ทราบถึงการนำเสนอการสื่อความหมายในมิติปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับมิติทางสังคมที่ถูกครอบงำ

3. ทำให้ทราบถึงแนวทางสำหรับการศึกษาตามแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศและวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ที่เน้นการวิเคราะห์ตัวบท

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยเป็นการศึกษาจากข้อมูลเอกสารนิทานพื้นบ้านกัมพูชาที่มีการรวบรวมและได้พิมพ์เผยแพร่เป็นภาษากัมพูชา โดยสถาบันพุทธศาสนบัณฑิตกัมพูชา จำนวน 9 เล่ม ซึ่งแปลเป็นภาษาไทยโดยประยูร ทรงศิลป์ ตีพิมพ์เผยแพร่โดยภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สถาบันราชภัฏธนบุรี ปี ค.ศ. 1997 ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. เล่มที่ 1 จำนวน 34 เรื่อง เป็นนิทานประกอบสุภาษิต โดยในตอนท้ายของนิทานแต่ละเรื่องจะนำสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหามากล่าวไว้เป็นลักษณะสั่งสอนไปด้วย

2. เล่มที่ 2 จำนวน 23 เรื่อง เป็นนิทานประกอบสุภาษิต โดยในตอนท้ายของนิทานแต่ละเรื่องจะนำสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหามากล่าวไว้เป็นลักษณะสั่งสอนไปด้วย

3. เล่มที่ 3 จำนวน 53 เรื่อง เป็นนิทานเกี่ยวกับการตัดสินคดีความต่าง ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการตัดสินของพระราชามีความยุติธรรมยิ่ง

4. เล่มที่ 4 จำนวน 12 เรื่อง นิทานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง สัตว์และรุกขชาติต่าง ๆ กำเนิดของสัตว์ทุกชนิด ต้นหมากพลู เหตุที่สุนัขยกขาเยี่ยวกับความเชื่อ ความเชื่อเรื่องสุนัขเห็นผี

5. เล่มที่ 5 จำนวน 20 เรื่อง เป็นนิทานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ เรื่อง กรุงอุดงค์ เจ้าที่คลังเมือง

6. เล่มที่ 6 จำนวน 20 เรื่อง เป็นนิทานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ เรื่องกรุงอุดงค์ เจ้าพี่คลังเมือง

7. เล่มที่ 7 จำนวน 21 เรื่อง เป็นนิทานเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้าแลบฟ้าร้อง สัตว์และรุกขชาติต่าง ๆ กำเนิดของสัตว์ทุกชนิด ต้นหมากพลู เหตุที่สุนัขยกขาเยี่ยวกับความเชื่อ ความเชื่อเรื่องสุนัขเห็นผี

8. เล่มที่ 8 จำนวน 28 เรื่อง เป็นนิทานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเจ้าพ่อ เจ้าแม่ อิทธิฤทธิ์ การทรงเจ้าและการเซ่นไหว้เช่น เจ้าพ่อกังหันเหล็ก เจ้าพ่อคลังเมือง เจ้าแม่คุณหญิงเม

9. เล่มที่ 9 จำนวน 32 เรื่อง เป็นนิทานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น พิธีแต่งงาน ประเพณีวันสารท ประเพณีแข่งเรือและลอยประทีป

ข้อมูลเรื่องเล่าทั้ง 243 เรื่องนี้ ผู้วิจัยจะใช้เป็นตัวบทในการศึกษา โดยจะได้จัดแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์และตีความต่อไป

1.6 วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ตัวบทและปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งผู้วิจัยใช้ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวน 9 เล่มที่จัดพิมพ์โดยพุทธศาสนบัณฑิตย์ตีพิมพ์เมื่อ ปี ค.ศ. 1997 เป็นฉบับแปลภาษาไทย โดยรองศาสตราจารย์ประยูร ทรงศิลป์ โดยมีขั้นตอนหรือวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1 ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมงานวิจัยทั้งจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ รวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่ากัมพูชาและวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ทั้งภาษาเขมร ภาษาไทย และภาษาอังกฤษมาสังเคราห์วิเคราะห์สรุปเป็นวิธีวิทยาและเป็นคิดต่าง ๆ

1.2 การจัดระเบียบข้อมูล โดยจัดพิมพ์ให้อยู่ในรูปแบบไฟล์เอกสารและจัดแยกประเภทตามเนื้อหาของเรื่องเล่า และวิเคราะห์ตัวบทกับปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศตามลำดับ

1.3 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่ กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์ กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ กลวิธีทางภาษาและการวิเคราะห์ตัวบท รวมถึงเรื่องเล่าและนิทานพื้นบ้าน

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ และวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ที่เน้นการวิเคราะห์ตัวบท ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 วิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่ปรากฏในตัวบท และวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้คำศัพท์ การใช้เรื่องเล่า การใช้อุปลักษณ์ และการใช้สัญญะที่ใช้ในตัวบทเพื่อสื่ออุดมการณ์

2.2 วิเคราะห์ปฏิบัติทางวาทกรรมและสังคมวัฒนธรรม ได้แก่ การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่พบโดยเชื่อมโยงกับบริบทางสังคมวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ เพื่อให้เห็นอิทธิพลของสังคมที่มีต่อการผลิตและการบริโภคตัวบท ตลอดจนตัวบทวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ วิพากษ์ความไม่เท่าเทียมกันในเชิงอำนาจที่ปรากฏในวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและการใช้วาทกรรมเพื่อผลิตซ้ำ เช่นภาษาและอุดมการณ์ ภาคปฏิบัติการณ์เชิงนิเวศ สะท้อนให้ถึงสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศและความไม่เท่าเทียมกันนั้น ขณะเดียวกันก็เพื่อให้เห็นผลของอุดมการณ์ทางวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศที่อาจมีต่อสังคมกัมพูชาด้วย

3. ขั้นนำเสนอข้อมูลวิเคราะห์

3.1 สรุปและอภิปรายผล เรียบเรียงข้อมูลและนำเสนอผลการศึกษาวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ หมายถึง การใช้ภาษาเป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติและระบบนิเวศนั้น การใช้ภาษาในการวิจารณ์เชิงนิเวศดังที่ได้กล่าวมามีปรากฏในลักษณะของการสรรคำ และการใช้โวหารหรือภาพพจน์ โดยการสรรคำ การใช้คำไวพจน์ การใช้คำสัทพจน์ การเล่นคำ การใช้อุปมา การใช้อุปลักษณ์ การใช้สัญลักษณ์ เป็นต้น

เรื่องเล่ากัมพูชา หมายถึง เรื่องเล่าที่สร้างโครงสร้างการรับรู้ของเราทั้งสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมและโลกอยู่รอบตัวเรา เรื่องเล่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากการจัดลำดับเวลาและพื้นที่ในรูปแบบ เรื่องเล่าถือเป็นวิธีหลักวิธีหนึ่งที่เราสร้างความหมายโดยทั่วไป เรื่องเล่าที่มีเค้าความจริงหรือเป็นเรื่องที่สมมติขึ้นก็ได้ โดยถ่ายทอดด้วยมุขปาฐะอันเป็นการเล่าต่อ ๆ กันมาในกลุ่มสังคมชาวบ้าน เนื้อหาของเรื่องเล่าจะเป็นลักษณะของเหตุการณ์ที่เกินความเป็นจริงที่แทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านมีการสอดแทรกคติสอนใจไว้ในเนื้อเรื่อง เป็นเรื่องเล่าที่เล่าถึงลักษณะของภูมิศาสาตร์ของ

ระบบนิเวศประเทศกัมพูชา เรื่องเล่าถึงประวัติความเป็นมาของสถานที่ นามเมือง โบราณสถาน ขนบธรรมประเพณีความเชื่อ รวมไปถึงบึงน้ำ ภูเขา แม่น้ำ สัตว์ ป่าไม้ ธรรมชาติ แหล่งน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏในประเทศกัมพูชา

กลวิธีทางภาษา หมายถึง กลวิธีหนึ่งการผลิตตัวบท โดยตัวบทแต่ละบทผ่านการเลือกใช้ภาษาที่แฝงวัตถุประสงค์ และมีเจตนามุ่งหมายของผู้สื่อสารไปยังผู้รับสารท่ามกลางการสื่อสารบางประการ

วาทกรรม หมายถึง ระบบในการต่อประกอบสร้างความหมายของคำให้แก่สรรพสิ่งที่อยู่แวดล้อม แล้วคำว่าระบบในที่นี้คือครอบคลุมทั้งสถานการณ์ การสื่อสารที่ประกอบด้วยตัวบทเป็นการใช้ภาษา และการแสดงออกของคนในสังคม วิธีปฏิบัติทางวาทกรรมเป็นขั้นตอนการตีความ การสร้างและการบริโภคตัวบทที่เกิดขึ้น และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมเป็นปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามนิยามของแฟร์คลัฟ

ปฏิบัติการทางวาทกรรม หมายถึง กระบวนการที่ทำงานร่วมกันระหว่างการตีความในเชิงความหมายและแบบแผนการปฏิบัติ กับการรับรู้หรือบริโภคความหมายในบริบทที่การสื่อสารนั้น ๆ เกิดขึ้น การวิเคราะห์ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมจะต้องมองให้เห็นถึงความรู้ ความคิดที่ถูกผลิตซ้ำและความรู้ความคิดที่ถูกนำมาปรับปรุง ตกแต่งและก่อรูปขึ้นใหม่ในอาณาบริเวณที่วาทกรรมตัวบทต่าง ๆ ได้มาปะทะประสานกันในบริบทแวดล้อมที่มีองค์ประกอบแตกต่างกัน

สัญญะ หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้มีความหมายแทนของจริง-ตัวจริง ในตัวบทและในบริบทหนึ่ง ๆ สิ่งที่นำมาใช้เป็นสัญญะนั้น อาจเป็นวัตถุ สิ่งของ เสียง รูปภาพ สัญญะประเภทความหมายโดยนัย เนื่องจากมองว่าเป็นความหมายที่มีความสำคัญอย่าง แท้จริงในแง่ของการรับรู้และความหมายโดยนัยนี้ยังสามารถอธิบายไปได้อีกหลายแนวคิด ซึ่งความหมายในขั้นนี้จะเป็นการตีความหมายในระดับที่มีปัจจัยทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยซึ่ง ไม่ได้เกิดจากตัวของสัญญะเอง เป็นการอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อสัญญะกระทบกับความรู้สึก หรืออารมณ์ของผู้ใช้และคุณค่าทางวัฒนธรรมของเขา ซึ่งสัญญะในขั้นนี้จะทำหน้าที่ 2 ประการ คือ ถ่ายทอดความหมายโดยนัยแฝงและถ่ายทอดความหมายในลักษณะมายาคติ ซึ่งเรียกว่าเป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลง ลดทอน ปกปิด บิดเบือนฐานะการเป็นสัญญะของสรรพสิ่งในสังคมให้กลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นสิ่งปกติธรรมดาหรือเป็นสิ่งที่มีบทบาทความคุ้นชิน

อุดมการณ์ หมายถึง ระบบความคิด ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของกลุ่มคนในสังคมที่มีอยู่ร่วมกัน ตลอดจนถึงพฤติกรรมการใช้ภาษาของคนในสังคมผ่านตัวบทที่ถูกผลิตขึ้นและทำให้เกิดการครอบงำทางภาษา ตลอดจนความคิดที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจและการครอบงำในสังคม

1.8 ข้อตกลงเบื้องต้น

ผู้วิจัยขอกำหนดข้อตกลงเบื้องต้นในการนำเสนอวิทยานิพนธ์เล่มนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและชัดเจนขึ้น ดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยใช้ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวน 9 เล่ม ที่จัดพิมพ์โดยพุทธศาสนบัณฑิตย์ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1997 เป็นฉบับแปลภาษาไทย โดยรองศาสตราจารย์ประยูร ทรงศิลป์

2. จะต้องเป็นเรื่องเล่าที่พูดถึงเชิงนิเวศเป็นกลวิธีเด่นในการสร้างองค์ประกอบใดประกอบหนึ่ง หรือองค์ประกอบทั้งหมดของเรื่องสั้น ผู้อ่านจะต้องตีความวิเคราะห์การใช้คำเรียกธรรมชาติ สัตว์ พืช ภูตผี สิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อ เป็นต้น

3. ชื่อตัวละครและชื่อสถานที่ที่เป็นภาษาเขมรจะใช้วิธีการถอดรูปเป็นภาษาไทยเพื่อคงเสียงตามฉบับเดิมเนื่องจากเป็นชื่อเฉพาะ

1.9 กรอบแนวคิดหลักในการวิจัย

งานวิจัยเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้กรอบแนวคิดหลักที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทที่ศึกษา คือกรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวบท ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

1.9.1 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการแผ่ขยายทางด้านนิเวศวิทยาของการวิจารณ์ในแนวโครงสร้างนิยม ซึ่งเป็นการนำเสนอภาพตัวแทนของมนุษย์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ (Steven, 2007: 145) เช่นเดียวกับทฤษฎีสตรินิยม ตรวจสอบรูปแบบวรรณกรรมที่เกิดจากจิตสำนึกของความเป็นเพศสภาวะ ค้นหานักประพันธ์หญิงและเพิ่มเติมเข้ามาเป็นหลักของวรรณกรรม นักวิจารณ์เชิงนิเวศ อ่านตัวบทใหม่ และสร้างมาตฐาน วิธีการอ่านวรรณกรรมโดยเอาโลกเป็นศูนย์กลาง การวิจัยเกี่ยวข้องกับสารคดีสิ่งแวดล้อม นักวิจารณ์เชิงนิเวศสนใจว่าการใช้โวหารแบบขนบนิยมก่อให้เกิดอำนาจและควบคุมการติดต่อมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถานที่ได้อย่างไร การนำเสนอภาพตัวแทนเกี่ยวสถานที่มีมากน้อยแค่ไหน และการนำเสนอภาพแทนนั้น สร้างความหมายเกี่ยวความรู้สึกของเราต่อสถานที่ได้อย่างไร นักวิจารณ์เชิงนิเวศตรวจสอบความหมายของการอุปมาและตำนานที่ก่อรูปของจิตนาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและการกระทำของมนุษย์ นอกจากนี้ยังสนใจการใช้โวหารอุปลักษณ์เกี่ยวกับส่วนป่าดง แผนดินหลังสำรวจ ทะเลทราย หนองน้ำ เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแผ่นดินกับธรรมชาติ

การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการวิจารณ์ที่ไม่เพียงแต่จะนาเอาศาสตร์ด้านวรรณคดีมาบูรณาการร่วมกันกับระบบนิเวศวิทยาเท่านั้น แต่การวิจารณ์เชิงนิเวศยังสามารถนามาบูรณาการร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ ได้มากที่สุดทั้งศาสตร์ด้านภาษา ศาสนา ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และอื่น ๆ การวิจารณ์เชิงนิเวศ หรือการวิจารณ์สีเขียว คือการวิจารณ์ที่มีความเป็นสหวิทยาการมากที่สุด เพราะมีทั้งเรื่องของวรรณกรรมและวัฒนธรรม และเนื่องจากการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการวิจารณ์ที่เกี่ยวกับธรรมชาติจึงทำให้การวิจารณ์มีความเกี่ยวพันกับทุกศาสตร์ที่เกิดขึ้นในโลก เชอร์รีล กล็อตเฟลตี้ (Cheryll Glotfelty) ศาสตราจารย์แห่งมหาวิทยาลัยเนวาดารีโนได้กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการวิจารณ์ที่ใช้โลกเป็นศูนย์กลางเพื่อนาเข้าไปสู่การศึกษาวรรณคดีวรรณกรรม (Glotfelty, R., Ch., 1996: 241)

เนื่องจากการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาและบทบาทของภาษา รวมทั้งเห็นความสำคัญว่าภาษาไม่อาจแยกจากโลกธรรมชาติได้ การศึกษาเรื่องการใช้ภาษาในเรื่องเล่าเพื่อสื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมีความสัมพันธ์ต่อระบบนิเวศ การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการวิจารณ์ที่เกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยา โดยศึกษาความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งบนผืนโลกทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยในการวิจารณ์นั้นอาจเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น ๆ แล้วศึกษาภาษากับศิลปะในการใช้ภาษาในการนำเสนอเพื่อสื่อให้เห็นถึงจินตนาการอันก่อให้เกิดนัยสานึกทางนิเวศ แนวคิดในการวิจารณ์เชิงนิเวศนั้นประกอบด้วย แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่ากับระบบนิเวศ แนวคิดวาทกรรมในเรื่องเล่าคือสิ่งที่ถ่ายทอดเรื่องระบบนิเวศ และแนวคิดว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการวิจารณ์ที่มีความเป็นสหวิทยาการ

1.9.2 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นแนวคิดทฤษฎีมุ่งเน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอำนาจ อัตลักษณ์ และอุมดมการณ์ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นการศึกษาเชื่อมโยงการใช้วาทกรรมหรือภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือวาทกรรมเป็นระบบและกระบวนการในการผลิตและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ อำนาจ อุดมการณ์ และการครอบงำระหว่างกลุ่มบุคคลรวมถึงสถานบันในสังคม แฟร์คลัฟได้กล่าวว่าภาษาถูกผลิตขึ้นจากกระบวนการอันตั้งอยู่บนเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการสังคมนั้นจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบท และความสัมพันธ์ทางอำนาจ อุดมการณ์ ความไม่เท่าเทียมกัน ชนชั้นทางสังคม เพศสภาพ ซึ่งเป็นฐานคิดของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ได้แก่ มิติตัวบท มิติปฏิบัติการทางวาทกรรม และมิติปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม ดังภาพ

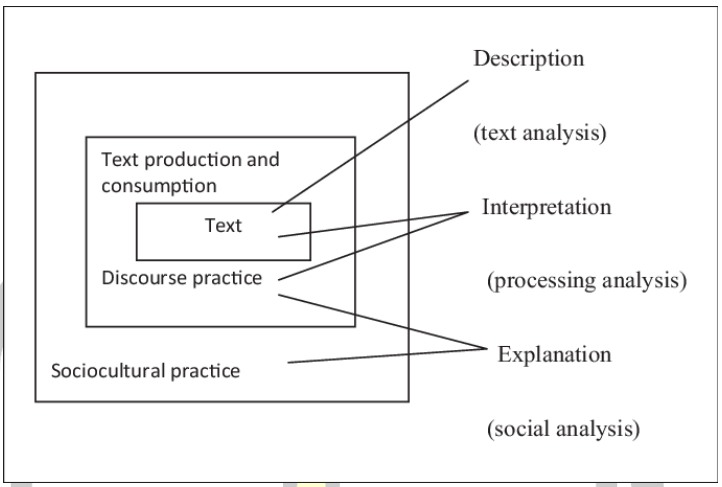

ภาพประกอบ 1 แสดงกรอบ 3 มิติของวาทกรรมตามแนวทางของแฟร์คลัฟ

การมองวาทกรรมเป็น 3 มิติที่แฟร์คลัฟเสนอนี้ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวบท การปฏิสัมพันธ์และบริบทได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิเคราะห์จะต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท กระบวนการผลิต-รับตัวบท ตลอดจนเงื่อนไขทางสังคม ทั้งเงื่อนไขเฉพาะในบริบทของสถานการณ์การสื่อสารนั้น ๆ และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของสถาบัน-สังคมควบคู่กันไป การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในแต่ละมิติทำได้โดยการพรรณนา คุณสมบัติโดยทั่วไปของตัวบท ซึ่งอาจเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนแล้วก็อาจหมายถึงวัจนภาษากับอวัจนภาษา เช่น เสียง ภาพ เป็นต้น การตีความความสัมพันธ์และหว่างตัวบทกับการปฏิสัมพันธ์ ภาคปฏิบัติทางวาทกรรม และ กระบวนของการผลิตและรับตัวบทนั้น และการอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมหรือความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับบริบททางสังคมที่แวดล้อมอยู่ ดังนี้ 1) มิติตัวบท หมายถึงภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา หรืออีกนัยหนึ่ง ตัวบทคือ ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาพูดและภาษาเขียนอันเป็นรูปแบบเชิงสัญญะที่ผู้ผลิตต้องการนำเสนอประสบการณ์ที่มีต่อสังคมและโลก ตัวบทจะมีบทบาทหน้าที่ 3 ประการได้แก่ หน้าที่ถ่ายทอดความคิด หน้าที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และหน้าที่ในตัวบท 2) มิติปฏิบัติการทางวาทกรรม หมายถึงการผลิตตัวบท และการตีความตัวบท ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่โยงระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรม กับรูปแบบของวาทกรรมที่มีอยู่ดั้งเดิม กล่าวคือ เรามักที่จะทำการผลิตและผลิตซ้ำตัวบทตามแผนเดิม ๆ ของวาทกรรม ปฏิบัติการทางวาทกรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงตัวบทเข้ากับ ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม และ 3) มิติปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึงความสัมพันธ์รพหว่างลักษณะเฉพาะของตัวบทที่มีความแตกต่างกัน กับกระบวนการทางวาทกรรมและกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อมและประวัติศาสตร์เป็นการวิเคราะห์บริบทสังคมวัฒนธรรม และ

ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดวาทกรรมที่แฝงไปด้วยอัตลักษณ์ อำนาจ อุดมการณ์ ค่านิยม อันฝังรากอยู่ในโครงสร้างของสังคม ที่จะนำไปสู่การผลิตผลิตซ้ำ เป็นตัวการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมหรืออุดมการณ์ อำนาจ ตลอดจนทั้งทัศนคติของผู้คนในสังคม

ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงวิพากษ์ ในการวิเคราะห์วาทกรรมในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกัน การครอบงำ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ โดยผู้วิจัยได้เลือกพิจารณาการใช้คำศัพท์ วลี โครงสร้างประโยค กระบวนการใช้การวิเคราะห์หน่วยย่อยทางภาษาในระดับตัวบท นอกจากการวิเคราะห์ตัวบทแล้ว วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังมุ่งมั่นไปที่การวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวาทกรรม ตลอดจนปฏิบัติการทางบริบทสังคมวัฒนธรรม โดยที่ทั้งตัวบทและบริบทสังคมวัฒนธรรมสามารถส่งอิทธิพลซึ่งกันและกันได้

1.9.3 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ตัวบท

การวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) เป็นการมุ่งเน้นตอบคำถามเกี่ยวกับหน้าที่ของรูปภาษากับหน้าที่ของการสื่อสารที่เกิดขึ้นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร แนวทางการวิเคราะห์ตัวบทมีหลายแนวทาง เช่น กลุ่มที่เน้นด้านการจัดประเภททางวาทกรรม กลุ่มที่เน้นตัวบทปริชาน (cognitive) การวิเคราะห์ตัวบทที่ใช้ในงานวิจัยนี้เน้นด้านหน้าที่และบทบาทของตัวบทในกิจกรรมการสื่อสาร ซึ่งเป็นแนวของการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่ (Systemic functional linguistics) ตามแนวคิดของฮัลลิเดย์ (Halliday) ภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่จะช่วยตอบคำถามการศึกษาถ้อยคำสามารถกาหนดการกระทาได้ เนื่องการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่าภาษามีอานาจในการกาหนดวิถีปฏิบัติ และกิจกรรมของบุคคลในสังคม หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งว่าไวยากรณ์ทาหน้าที่ตีความหมายของตัวบท และในทางกลับกันตัวบทต้องอาศัยไวยากรณ์ว่าถูกนาไปใช้อย่างไร การศึกษาภาษาศาสตร์ระบบหน้าที่ อธิบายเกี่ยวกับตัวบทตามแนวทางการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าว่าตัวบทอยู่ระหว่างไวยากรณ์ กับกิจกรรมทางสังคม วาทกรรมจึงนับว่าเป็นกิจกรรมทางสังคม ซึ่งมีการคัดเลือกภาษาที่นามาปรับใช้ภาษาเป็นเหมือนแหล่งข้อมูลที่สามารถนามาเป็นข้อพิจารณาของการใช้ภาษาในการสื่อสารเกี่ยวกับความหมายที่เราต้องการได้ (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 119)

สำหรับในงานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้แนวคิดของฮัลลิเดย์ ที่มองว่าภาษาเป็นเรื่องของพฤติกรรมของคนในสังคมในการสื่อสารและสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งบริบททางวัฒนธรรมและสถานการณ์จะเป็นตัวกาหนดว่าเรามีทางเลือกทางภาษาในการสื่อสารทางใดบ้างธรรมชาติของภาษาจะมีหน้าที่ทางสังคมในการจัดการองค์ประกอบภายในของระบบภาษาภายใต้บริบททางสังคม ซึ่งบริบททางสังคมก็มีหน้าที่กำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดในการเลือกใช้ทรัพยากรทางภาษาที่เหมาะสมที่สุดในการสร้างประโยค หน้าที่ดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 3 หน้าที่ เช่น หน้าที่เชิงความคิด (ideational

function) หน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ (interpersonal function) และหน้าที่เชิงตัวบท (textual meaning) ซึ่งฮัลลิเดย์ (Hallidy, 2001: 459) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1) หน้าที่เชิงความคิด (ideational function) ใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์และความคิดระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวสามารถสะท้อนความคิด รสนิยม ความเชื่อ หรือประสบการณ์ของผู้สื่อสารโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

2) หน้าที่ปฏิสัมพันธ์ (interpersonal function) จะอธิบายหน้าที่ของภาษาแสดงการดำรงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มทางสังคม เมื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ผู้ผลิตตัวบทได้พิจารณาแล้วจะถูกถ่ายทอดออกมาผ่านการคัดเลือกใช้ภาษาในตัวบท

3) หน้าที่เชิงตัวบท (textual meaning) มีหน้าที่ในการสื่อสาร และจัดระเบียบระหว่างรูปประโยค และตัวบริบททางสังคมของสมาชิกในกลุ่ม กล่าวคือ การเรียบเรียงความสัมพันธ์ภายในระหว่างประโยคเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และความลื่นไหลของรูปประโยค

สำหรับแนวคิดเรื่องภาพแทน ก็ต้องถามก่อนว่ามันคือภาพแทนของอะไร หรือภาพเสนอภาพตัวแทนของอะไร คำตอบก็คือภาพแทนของความจริง (reality) เหมือนที่ก่อนหน้านี้เราชอบพูดว่าภาพสะท้อนของความจริง แต่แนวคิดเรื่องภาพสะท้อนความจริง อันเป็นแนวคิดของการศึกษาวรรณกรรมแนวสังคมวิทยา กลับถูกนักคิดรุ่นหลัง ๆ มองว่ายังไม่ค่อยโอเคเท่าไหร่ เพราะว่าวรรณกรรมนั้น ไม่เหมือนกระจกเงาเสียทีเดียว ภาพสะท้อนจากกระจกเงาเองก็ไม่ได้สะท้อนความจริงเพราะอย่างน้อยมันก็ยังกลับซ้ายเป็นขวา เมื่อเป็นเช่นนี้ แนวคิดเรื่องภาพสะท้อนจึงไม่ได้สะท้อนความจริงเสียทั้งหมด ดังนั้น พวกเขาจึงนำเสนอแนวคิดเรื่องภาพแทนขึ้นมาแทนที่

เมื่อเป็นภาพแทนเพราะเป็นกระบวนการของภาษามันก็ให้นัยว่าเป็นตัวแทนเปรียบง่าย ๆ เหมือนระบบการเลือกตัวแทนของเราในทางการเมืองนั่นแหละ เพราะบางทีเลือกไปแล้วก็ทำหน้าที่แทนไม่ได้สมบูรณ์แบบ ฉันใดฉันนั้น ภาพแทน (ความจริง) ที่ถูกนำเสนอในตัวบทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม รูปภาพ ภาพยนตร์ สื่อมันจึงไม่ได้แทนความจริงแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่มันเป็นภาพแทนที่ถูก ปรุงแต่ง ตัดทอน เลือกสรร โดยคนเสนอภาพแทนนั้นอีกที และเราต้องไม่ลืมว่า ภาพแทนนั้นคือสิ่งที่เชื่อโยงระหว่างความหมายกับภาษาและวัฒนธรรม มันเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยนความหมายในระหว่างสมาชิกของวัฒนธรรมนั้น ๆ ภาพแทนจึงเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษา สัญญะและภาพต่าง ๆ ที่แสดงถึงหรือเป็นตัวแทนของสิ่งทั้งหลาย กล่าวอย่างพื้นฐานที่สุด ภาพแทนคือ การสร้างความหมายให้กับแนวคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา

แนวคิดว่าด้วยภาพสะท้อนและภาพแทนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีภาพแทนนั่นเอง พูดอีกอย่างทฤษฎีภาพแทนนั้นประกอบสองแนวทางใหญ่ ๆ คือแนวทางภาพสะท้อนกับแนวทางการประกอบสร้างแนวทางการศึกษาภาพสะท้อนนั้นจะวางสาระสำคัญของความหมายไปที่สิ่งซึ่งจับต้องได้ เช่น วัตถุ สิ่งของ บุคคล ความคิด หรือเหตุการณ์ในโลกแห่งความจริง และมองว่าความหมายนี้มี

ความคงที่ไม่เปลี่ยน เช่น ตึกราม บ้านช่อง ก็หมายถึงตึกในความจริง เหมือนที่มีการศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมในวรรณกรรม ว่าสภาพสังคมในช่วงนั้นเป็นอย่างไร มีเหตุการณ์สำคัญอะไรเกิดขึ้นบ้าง ดังนั้นภาษา (ในความหมายที่กว้างที่สุดและรวมถึงภาพด้วย) ที่ใช้กล่าวถึงบรรยายพรรณนาถึงสิ่งเหล่านี้ จะให้ความหมายง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ตามสภาพของสิ่งที่มันกล่าวถึง ไม่มีนัยอย่างอื่นแฝงอยู่ ดังนั้นหากตัวบทพูดถึงอุดมการณ์ แก่นเรื่อง ศีลธรรมหรือค่านิยมผ่านการเล่าเรื่องหรือรูปภาพ มันก็จะสะท้อนถึงอุดมการณ์ หรือความคิดที่มีอยู่แล้วในสังคมในช่วงนั้นจริง ๆ

ส่วนแนวทางการประกอบสร้างนั้นให้ความสำคัญกับการประกอบสร้างความหมายในภาษาหรือผ่านภาษา แนวคิดนี้มองภาพแทนหรือภาพตัวแทนว่าเป็นระบบของการประกอบสร้างความจริงทางสังคม ทั้งภาษาและภาพที่เราใช้จะถูกพิจารณาในฐานะสัญญะที่สื่อความหมายโดยไม่ตายตัวพูดให้เข้าใจง่ายก็คือภาษาในการศึกษาภาพสะท้อนจะสื่อความถึงความจริงในโลกที่เป็นจริง แต่ภาษาหรือภาพในทฤษฎีประกอบสร้าง จะมองภาษาว่าเป็นสัญญะตามอำเภอใจ หรือโดยพลการและมีความหมายเจาะจงที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ ในวัฒนธรรมไทย มองบายศรีว่าเป็นเครื่องสักการะบูชาในพิธีกรรมที่ต้องประดิดประดอยอย่างสวยงาม เป็นของสูงและอาจจะดูศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นการศึกษาภาพแทนจึงเป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ซับซ้อนและเป็นไปตามอำเภอใจของผู้ประกอบสร้างความหมาย

จากกรอบการอธิบายว่าด้วยแนวคิดดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจะได้นำเอามาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ดังมีรายละเอียดตามแผนภูมิต่อไปนี้

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

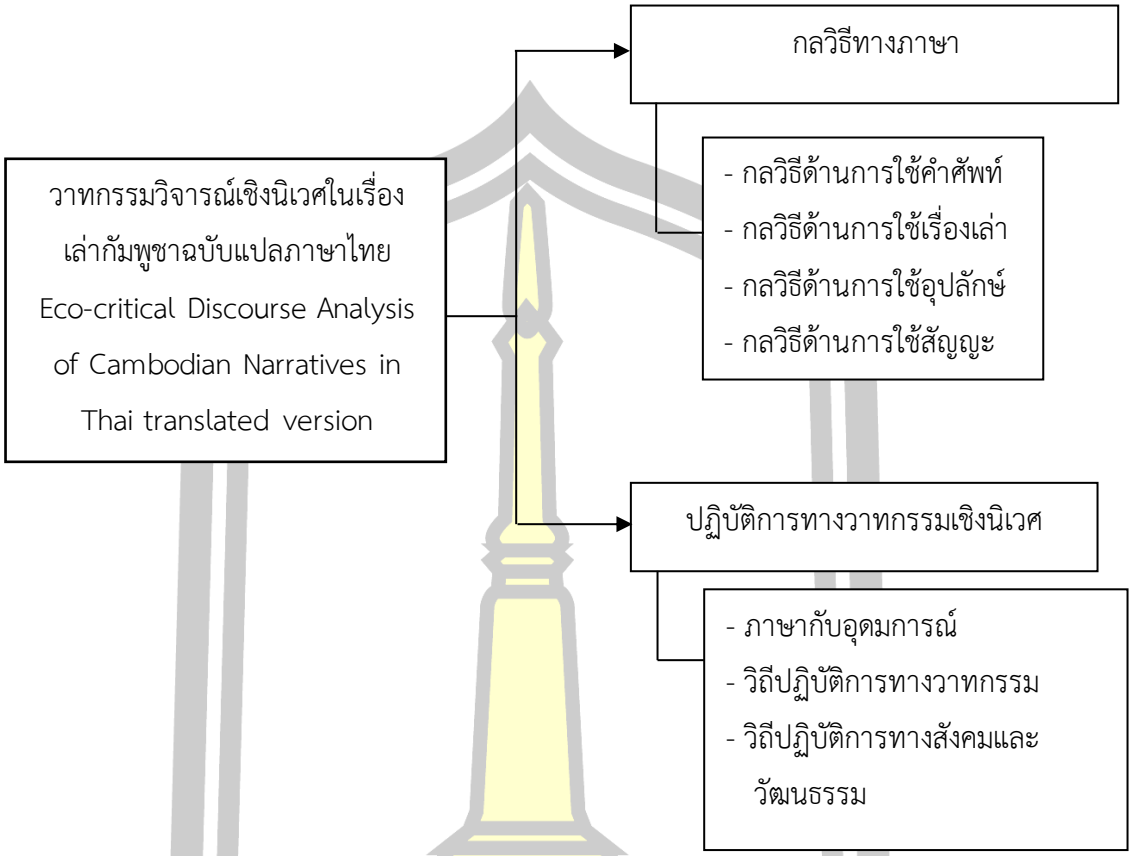

ภาพประกอบ 2 แสดงรายละเอียดของแผนผังมโนทัศน์ในงานวิจัย

จากผังมโนทัศน์นี้ ผู้วิจัยมองว่ามิติตัวบทได้มีการนำกลวิธีทางภาษาที่มีการเลือกใช้คำศัพท์มาวิเคราะห์ รวมถึงการคัดเลือกประเด็นในการนำเสนอเพื่อที่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจความหมายมากยิ่งขึ้น ด้านที่สองการวิเคราะห์ตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย โดยนำ เอาทฤษฎีทางภาษาศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการวิจัย ที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบทผ่านภาษา การศึกษาภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมและในสังคมเขมร

บทที่ 2
แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย นี้เป็นศึกษาวิเคราะห์ตัวบทกับวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย โดยผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการวิจัย ดังมีรายละเอียดตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย
- 2.1.1 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ
- 2.1.2 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์
- 2.1.3 กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ
- 2.2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์
- 2.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและการวิเคราะห์ตัวบท
- 2.2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าและนิทานพื้นบ้าน

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังมีรายละเอียดตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1.1 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ
- 2.1.2 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์
- 2.1.3 กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท

2.1.1 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ

วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นการศึกษาโครงสร้างของภาษาในวาทกรรม เพื่อทำความเข้าใจสังคมและเพื่อให้มองเห็นวิธีการในการใช้อำนาจ การครอบงำ และความไม่เท่าเทียมกันที่ถูกผลิตและผลิตซ้ำภายใต้อุดมการณ์บางอย่าง ซึ่งวาทกรรมหมายถึงภาษาในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางสังคมที่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคม เหตุที่กล่าวเช่นนี้เพราะภาษาถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ปรากฏการณ์ทางภาษาที่เกิดขึ้นจึงจัดว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมด้วย

ดังนั้น คำว่าวาทกรรมในความหมายของแฟร์คลัฟ จึงมีความหมายกว้างกว่าแค่ตัวบท (text) เพราะหมายรวมถึงทั้งกระบวนการการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นขณะที่ใช้ภาษา และการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) จึงไม่ใช้แค่เป็นการวิเคราะห์ตัวบท (text analysis) เท่านั้น เพราะจะต้องพิจารณาไปถึงการผลิตและการรับตัวบทนั้น ๆ ตลอดจนปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ ด้วย ดังภาพ

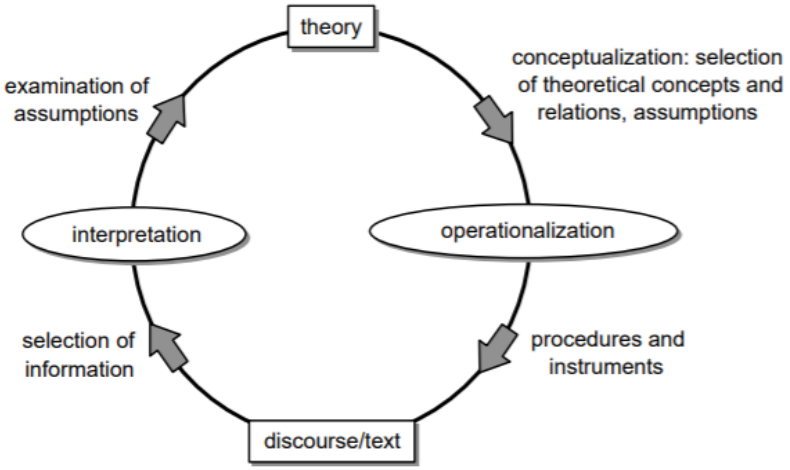

ภาพประกอบ 3 Empirical research as a cirular process

สำหรับแฟร์คลัฟมองวาทกรรมว่าเป็นสถานการณ์การสื่อสารที่มีองค์ประกอบ 3 มิติ ได้แก่ ตัวบท (text) วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) ซึ่งตัวบทหมายถึงการใช้ภาษาและการแสดงออกของคนในสังคม อีกทั้งวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมหมายถึงขั้นตอน การสร้าง การตีความ และการบริโภคตัวบทที่เกิดขึ้น ส่วนวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมหมายถึงปัจจัยทางสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ การปกครอง ค่านิยม ความเชื่อหรืออุดมการณ์บางอย่างในสังคม มิติทั้ง 3 นี้ มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือเป็นการเลือกใช้ภาษาและแสดงออกของคนในสังคมหนึ่ง ๆ นั้นถูกแวดล้อมด้วยปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม หรืออุดมการณ์นั้นย้อมส่งอิทธิพลต่อขั้นตอนการผลิต ทำให้มีการเลือกผลิตตัวบทหรือเลือกใช้ภาษาและแสดงออกมาในรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่งอิทธิพลต่อขั้นตอนการตีความและการบริโภคตัวบทด้วย ตัวบทจึงมิใช้เป็นเพียงแค่ผลงานหรือผลผลิตที่เกิดจากการกระทำของผู้สร้างตัวบทนั้น ๆ แต่เพียงลำพัง แต่ยังมีกระบวนการผลิตและบริโภค ตลอดจนปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้องด้วย

ส่วนภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการวิเคราะห์ในระดับภาษาและระดับคำพูด โดยชี้ให้เห็นถึงการใช้ภาษาที่ไม่เกี่ยวกับภาษา โดยยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งเป็นตัวแทนของธรรมชาติจากมุมมองที่เป็นผลประโยชน์ของมนุษย์ โดยทำความเข้าใจให้กว้างมากขึ้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ต่าง ๆ เช่น การเติบโต การกีดกันทางเพศ ชนชั้น และมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ในหลายภาษาและการใช้ภาษาจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่สำคัญคือพื้นที่การวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างความหลากหลายทางภาษาและทางชีวภาพ สองปรากฏการณ์เชิงนิเวศวิทยามุ่งที่จะดูแลรักษาระบบนิเวศ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีความพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

วิธีการแบบบูรณาการภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจึงเรียกว่าภาษาศาสตร์ระบบนิเวศ บ้างที่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเรียกว่า การวิพากษ์วิจารณ์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศหรือภาษาศาสตร์สิ่งแวดล้อม (environmental linguistics) ในแนวโน้มระบบนิเวศของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ระบบนิเวศของภาษานั้นมี 3 ประเด็นที่อ้างถึง ประเด็นแรกคือ ธรรมชาติ จิตใจ ระบบนิเวศทางสังคมของภาษาประกอบด้วยมนุษย์ (people (P)) ที่อยู่อาศัยในอาณาเขตของตน (living in its territory (T)) การพูดภาษาของตัวเอง (speaking its own language (L) การรวมมุมมองทั้งสามเข้าด้วยกัน กล่าวได้ว่าภาษาเป็นปรากฏการณ์ด้านชีวภาพทางจิตใจ (biopsychosocial) ภาษาศาสตร์อาจถือเป็นเพลตฟอร์มที่เราสามารถศึกษาปรากฏการณ์ภาษาใด ๆ จากครบวงจรทางนิเวศวิทยา (Hildo, 2014: 9)

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ จะพิจารณาถึงทางเลือกทางภาษาที่โดดเด่นตั้งแต่โครงสร้างประโยคไปจนถึงการออกเสียงอันเป็นผลมาจากความพยายามร่วมกันระหว่างอุดมการณ์ที่ไม่เหมือนใครของผู้ผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจระหว่างกลุ่มผู้พูดในพื้นที่ที่เฉพาะเจาะจง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างมากในการศึกษาแนวคิดหลักของภาษาอุดมการณ์และอำนาจในโดเมนของ CDA แรกคือภาษาที่มีความหมายทางสังคมมีชั้นทางสังคมและกลุ่มทางสังคมแตกต่างกันมีโครงสร้างทางภาษาที่แตกต่างกันไป ตามที่เราทราบภาษาประกอบด้วยสัญญาณและโครงสร้างที่แตกต่างกันหลายรูปแบบทุกคนตอบสนองต่อแรงทางสังคมและการพิจารณาเชิงสัญญะในสถานการณ์การสื่อสารที่ละเอียด โดยปกติแล้วพฤติกรรมทางภาษาศาสตร์หรือทางเลือกของผู้สนทนาจะเป็นการตอบสนองตามธรรมชาติของตัวเองต่อปัจจัยทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจในสถานการณ์ที่การสื่อสารเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่นผู้จัดการอย่างเป็นทางการพูดได้แตกต่างจากคนงานในโรงงานแม้ว่าพวกเขาทั้งสองคนจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันกับประสบการณ์ก็ตาม การกล่าวสุนทรพจน์เป็นข้อบ่งชี้ถึงความแตกต่างของพวกเขาเนื่องจากมีชุดคำศัพท์เฉพาะโครงสร้างประโยคและการออกเสียงมักจะแยกความแตกต่างจากผู้จัดการคนธรรมดา ในขณะที่ความแตกต่างทางภาษาในรูปแบบของการพูดหรือการเขียนโดยอัตโนมัติแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างคู่สนทนาทางสังคมการเมืองและตำแหน่งทางเศรษฐกิจ รูปแบบภาษาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงและแสดงความแตกต่างทางสังคมที่มีโครงสร้างซึ่งก่อให้เกิดพวกเขา ประการที่สองเหตุผลในการเลือกโครงสร้าง

ทางด้านภาษาศาสตร์ที่หลากหลายในการใช้งานจริงมีพื้นฐานทางด้านสังคมการเมืองและเศรษฐกิจ และการควบคุมตัวเองของผู้พูดหรือผู้เขียนเอง ผู้ใช้ภาษามีสัญชาตญาณในการสื่อสารเพื่อรับรู้เลือก และใช้รูปแบบภาษาที่เหมาะสมกับคู่ค้าและตนเองตามสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ

การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เหมือนเป็นการวิเคราะห์ภาษาสตรีนิยม วรรคดีจากมุ่มมองทางเพศสภาพ การวิเคราะห์แบบ Marxist เอารูปแบบการผลิตตัวบทเป็นการวิเคราะห์ซึ่งยึดโลกเป็นศูนย์กลางเพื่อศึกษาวรรณกรรมการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการเอาความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม ภาพแทนที่ปรากฏให้ตัววรรณกรรมผ่านภาษา เช่น ชื่อสถานที่ ต้นไม้ ป่าไม้ วัฒนธรรม การวิเคราะห์วิจารณ์เชิงนิเวศส่วนมากเป็นการวิเคราะห์ตัวบทความคิดเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลาย (Garrard, 2004: 3) ในส่วนบทความเรื่อง “From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse” เป็นการศึกษาถึงผลกระทบของภาษาต่อความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เป็นเรื่องปกติที่มุ่งสู่การรักษาความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติ ขอบเขตภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการวิเคราะห์ข้อความที่เกี่ยวข้องกับความกังวลด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศอย่างชัดเจน มีขอบเขตอยู่ในทุกวาทกรรมที่มีศักยภาพที่จะส่งเสริมให้มนุษย์รักษาระบบนิเวศ ที่แท้จริงซึ่งประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตหลากหลายบรรยากาศมากกว่าคำอุปมาของระบบนิเวศภาษา ซึ่งประกอบขึ้นจากภาษาเชิงโต้ตอบในสถานที่ต่าง ๆ การวิจัยเกี่ยวกับระบบนิเวศภาษากลายเป็นภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเท่านั้นเมื่อพิจารณาถึงผลกระทบจากการติดต่อภาษากับพฤติกรรมของมนุษย์และจากระบบนิเวศที่แท้จริง กล่าวคือวาทกรรมทั้งหมดมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมมนุษย์ทุกคนมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่สนับสนุนชีวิต ดังนั้น จึงไม่ให้นักนิเวศวิทยาภาษาเพียงแค่วิเคราะห์วาทกรรม เนื่องจากภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในความหมายที่กำหนดไว้ในบทความนี้เป็นสิ่งสำคัญที่วาทกรรมจะถูกวิเคราะห์ภายในกรอบนิเวศวิทยาซึ่งจะพิจารณาผลกระทบของวาทกรรมเกี่ยวกับระบบที่สนับสนุนชีวิต

วิธีการสำคัญ ๆ ของ TEK ความแตกต่างจากระบบนิเวศทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมขนาดใหญ่ของ TEK TEK ไม่เพียง แต่เป็นระบบความรู้ การปฏิบัติเท่านั้น มันเป็นระบบบูรณาการของความรู้การปฏิบัติ ความเชื่อ บริบททางสังคมของ TEK ประกอบด้วยมิติต่อ ดังนี้

1) ความหมายเชิงสัญลักษณ์ผ่านประวัติเรื่องเล่าบุคคล ชื่อสถานที่ ความสัมพันธ์ทางจิตวิญญาณ

2) จักรวาลวิทยาที่แตกต่างหรือมุมมองโลก แนวคิดของสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากวิทยาศาสตร์ตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ

3) ความสัมพันธ์บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยน ภาระผูกพันต่อสมาชิกชุมชน สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สถาบันการจัดการทรัพยากรชุมชนบนพื้นฐานของความรู้ ความหมายที่แบ่งปันกัน ความรู้ด้าน

นิเวศวิทยาแบบดั้งเดิม (TEK) หมายถึงประสบการณ์ที่ได้รับจากการสัมผัสโดยตรงกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เป็นเวลาหลายพันปี แม้ว่าคำว่า TEK จะถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายใน 1980 แต่การฝึกฝนของ TEK นั้นเก่าแก่เท่ากับวัฒนธรรมของนักล่าที่รวบรวม นอกจากนิเวศวิทยาแล้วการศึกษาความรู้ดั้งเดิมยังมีคุณค่าในหลายสาขา เช่น ในการเกษตร เภสัชวิทยา พฤกษศาสตร์ (ethnobotany) การวิจัยความรู้ดั้งเดิมมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ในความเป็นจริงเมื่อเปรียบเทียบกับสาขาเหล่านี้การศึกษาความรู้ของชนพื้นเมืองในด้านนิเวศวิทยาค่อนข้างเร็ว

หนังสือชื่อLiterature as Cultural Ecology วรรณกรรมเชิงนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมเป็นเอกสารชิ้นแรกที่ผู้อ่านชาวอังกฤษใช้พูดกับวรรณคดี นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน คำจำกัดความหมายสั้น ๆ ของ Zapf เกี่ยวกับนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมสำหรับผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนทัศน์ใหม่ นี้คือ “ดูที่การโต้ตอบความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ชีวิตระหว่างวัฒนธรรมธรรมชาติ” เป็นยานพาหนะสำหรับการสืบสวนที่นี่เป็นวรรณกรรมเฉพาะ เมื่อมองจากคำนิยามข้างต้นเป็นที่ชัดเจนว่านิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของความคิดเชิงนิเวศ ใน Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2016 Zapf กล่าวว่าความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างทั้งสองอย่าง นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมเมื่อมันเกี่ยวข้องกับวรรณคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจถูกมองว่าเป็นวิธีการใหม่ที่ทรงพลังสำหรับนักวิจารณ์เชิงนิเวศในการวิจารณ์วรรณกรรม Zapf เสนอวิทยานิพนธ์ที่น่าสนใจมากเกี่ยวกับนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมในหนังสือเล่มนี้ “วรรณกรรมเชิงจินตนาการทำหน้าที่เหมือนพลังนิเวศวิทยาในระบบที่มีขนาดใหญ่กว่าของวัฒนธรรมและวาทกรรมทางวัฒนธรรม” วรรณกรรมเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นระบบนิเวศที่มีพลังในการสร้าง “การต่อต้าน” ที่ท้าทายการปฏิบัติทางสังคมและเศรษฐกิจที่เรียกกันว่า “สื่อกลางของการวิจารณ์ทางแพ่งที่รุนแรง” (medium of radical civilizational critique) วรรณกรรมในเชิงนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชุดหนังสือ Environmental Cultures ของ Bloomsbury ซึ่งทำให้สิ่งพิมพ์ของมันเผยแพร่ทางออนไลน์ มีเป้าหมายที่จะรวมอยู่ในกลุ่มเป้าหมายอย่างมาก แม้กระทั่งหนังสือเล่มนี้แม้บางครั้งจะค่อนข้างหนาแน่นในภาษาของมันเหมาะสำหรับนักวิชาการที่หลากหลายจากระดับปริญญาตรีขึ้นสูงขึ้นไป วรรณกรรมที่เป็นวัฒนธรรมนิเวศวิทยาแบ่งออกเป็นสี่ส่วนที่แต่ละที่อยู่ ที่แตกต่างกัน “ตามลำดับวิธีการ” (methodological steps) และให้บริการในการสร้างแนวคิดระบบนิเวศทางวัฒนธรรมวางไว้ในบริบทเชิงนิเวศวิทยาที่กว้างขึ้นให้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม “ในการดำเนินการ” (action) และการมีส่วนร่วม (Hubert, 2016: 301) ได้แก่

1) นิเวศวิทยาวัฒนธรรมและวรรณกรรมศึกษา ให้ผู้อ่านมีพื้นฐานที่พวกเขาจำเป็นต้องทำตามการโต้เถียงในภายหลังในหนังสือ Zapf อธิบายโครงการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่าเป็นทั้ง “หน้าที่การแบบจำลอง” (functional model) ของคุณลักษณะที่สำคัญของตำราวรรณกรรมและโครงการทางวิชาการ” (scholarly project) ที่มีนัยยะทางจริยธรรมและภาคปฏิบัติ ยกตัวอย่าง เช่น

พลังแห่งสุนทรียศาสตร์ของบทกวีของ เอมิลี่ ดิกคินสัน (Emily Dickinson) สามารถปลุกให้ผู้อ่านได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ที่เริ่มต้นการสืบสวนทางปัญญาสู่ความถูกต้องของการได้รับ “ความลำเอียงทางวัฒนธรรม-ธรรมชาติ” มาเป็นเวลานาน จากมุมมองทางนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมการทำความเข้าใจการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติกับโลกที่ไม่ใช่มนุษย์ในฐานะ “ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน” แทนที่จะมองว่าคนที่ไม่ใช่มนุษย์เพียงใน “การใช้ประโยชน์” (utilitarian) เป็นหน้าที่หนึ่งของตำราที่ยั่งยืน

2) การวิจารณ์เชิงนิเวศและนิเวศทางวัฒนธรรม (Ecocriticism and Ecology) เป็นสถานที่ของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายในเขตข้อมูลเชิงนิเวศขนาดใหญ่ที่ชัดเจน Zapf สรุปโดยสังเขปของการวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) สั้น ๆ และบันทึกว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) แบบสมัยใหม่ได้ทิ้งความเป็นปรปักษ์ในอดีตที่มีต่อการศึกษาทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์ทฤษฎี การโอบกอดของ การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) ในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม (poststructuralism) ปรากฏการณ์วิทยาได้นำไปสู่การพัฒนาเชิงทฤษฎีมากมาย Zapf ยังย้ำอีกว่าแทนที่จะเป็นแค่วรรณกรรม “ผู้หลบหนีจินตนาการ” (escapist fantasy) มีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณค่ากับจินตนาการทางเลือกอนาคตที่ยั่งยืนว่ามนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปมีความสำคัญในการจินตนาการนี้และพวกเขาจึงจำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งในการหาแนวทางแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม

3) การเปลี่ยนแปลงพลังของวรรณกรรมเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมและนำเสนอกรณีที่น่าเชื่อถือสำหรับการใช้ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมเป็นทฤษฎีและวิธีการใหม่ในการศึกษาวรรณกรรม ส่วนที่สามของหนังสือเล่มนี้มีสองแง่มุมที่สำคัญอย่างยิ่งของนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม 1) ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัตถุเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อม (ซึ่งในหลาย ๆ วิธีทำหน้าที่เป็นพื้นฐานทางทฤษฎีระบบนิเวศทางวัฒนธรรมวรรณกรรม) 2) แบบจำลองการทำงานของวรรณคดีสามสมัย (ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของระบบนิเวศทางวัฒนธรรมวรรณกรรม) Zapf ใช้ทฤษฎีล่าสุดเกี่ยวกับการวิจารณ์เชิงนิเวศโดย Bennett, Jovino และ Oppermann และรับทราบข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญที่ได้รับโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ อย่างไรก็ตามเขาโต้แย้งกับความรุนแรงทางวัตถุเชิงนิเวศค่านิยม ซึ่งเขาเห็นว่าอาจกำจัดความรับผิดชอบทางจริยธรรมของตัวแทนมนุษย์แต่ละคน

การศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ในเรื่องเล่ากัมพูชา จึงเป็นการศึกษาการให้คุณค่ากับระบบนิเวศ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมธรรมชาติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จักรวาลทัศน์ ความหมายของสัญลักษณ์ การวิเคราะห์แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทัศคติความคิดเห็นของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผ่านภาษา วรรณกรรม มีความเปลี่ยนแปลงในกระบวนทัศน์ใหม่ที่เกิดขึ้น ความคิดของมนุษย์ให้หันมาพิจารณาความสัมพันธ์ การรับผิดชอบต่อ

สิ่งแวดล้อม การปฏิบัติต่อโลกธรรมชาติอย่างเหมาะสม การวิเคราะห์ผ่านมุมมองแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การวิเคราะห์วิจารณ์เชิงนิเวศ เพื่อจะศึกษาภาพแทนเชิงนิเวศ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในตัวบท (text) เรื่องเล่ากับความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่ พิธีกรรม การล่าสัตว์ การรักษาความสมดุลระบบนิเวศ ธรรมชาติ ความเท่าเทียมของสิ่งแวดล้อม การรักษาดูการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์ โดยผ่านการศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศ ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรม จากการศึกษากรอบแนวคิดที่ได้นำเสนอ จึงนำเสนอกรอบแนวคิดในหัวข้อการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นแผนผังความคิดได้ ดังต่อไปนี

บางและโดร์ได้กำหนดรูปแบบเพื่ออธิบายระเบียบของสิ่งแวดล้อมภาษาว่าเป็นแบบจำลองมีสามมิติของสังคมแพรคซิส (social praxis) มิติสามประเภทได้แก่ ideo-logical, socio-logical และ bio-logical จุดประสงค์ทั้งสามมิติ คือ มิติแรกเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา และด้านจิตใจ ประการที่สองรวมถึงคอลเลกชันของบุคคลตั้งแต่ครอบครัว จนถึงสังคมซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อรวมถึงสมาชิกของพื้นที่ใกล้เคียงในชุมชน การพูด การสื่อสารทางสังคม ประการสุดท้ายคือ “การสะสมทางชีวภาพ” และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสายพันธุ์อื่น (Bang, 2000: 17-18) ดังภาพ

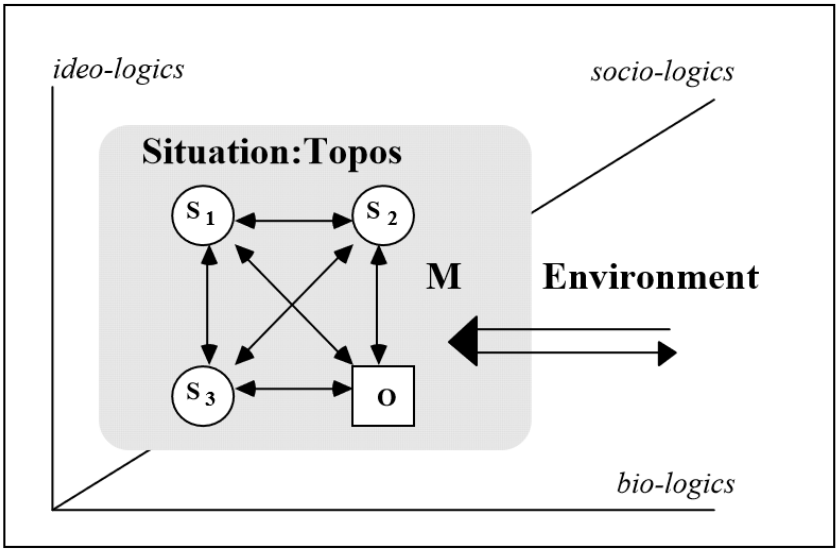

ภาพประกอบ 4 A Dialogue Model about the Three Dimensionality of Social Praxis

ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา อุดมการณ์ สังคม และชีวภาพภาษา อุดมการณ์ คือความคิดปัญญาของคนแต่ละคน ส่วนสังคมเป็นแนวทางความสัมพันธ์สถานการณ์ในสังคมมนุษย์ที่รับรู้หรือเป็นความคิดและความรู้ ความสามารถต่าง ๆ การอธิบายข้างบน

คือการศึกษาพรรณนาความสัมพันธ์ระหว่างอุปลักษณ์ของธรรมชาติ ระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม เป็นความหมายต้นทาง และชีวิตมนุษย์แสดงให้ถึงความหมายปลายทางที่เลือกใช้ ดังนั้นภาพดังกล่าวจึงเป็นกรอบแนวคิดสำคัญการวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงนิเวศในงานวิจัยชิ้นนี้

วิทยานิพนธ์เรื่องวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย โดยศึกษากระบวนทัศน์และวาทกรรมของธรรมชาติรวมถึงการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้ฐานคิดจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึกมาประยุกต์เข้ากับทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ ทฤษฎีวาทกรรม พบว่ากระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยแบบจารีตนิยมเป็นระบบคิดที่แสดงถึงการตระหนักรู้ในความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ การนอบน้อมและเคารพในธรรมชาติ ซึ่งกระบวนทัศน์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้ มีความเกี่ยวข้องกับกับสภาพเศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรมและพันธนาการทางสังคมแต่ละยุค และได้ก่อให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละยุคแต่ละสมัย ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมชนชั้นปกครองที่ใช้ธรรมชาติเป็นสัญญะในการสร้างอำนาจทางการเมือง หรือวาทกรรมการประกอบสร้างวรรณศิลป์ของกวีราชสำนักที่มีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงและเรื่องเพศ ผ่านการใช้ภาษาภาพพจน์และโวหารอุปลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างหญิงกับชายในสังคมศักดิมาว่ามีความเหลื่อล้ำและมีอคติทางเพศแบบชายเป็นใหญ่เหนือกว่าหญิงเป็นต้น (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 9)

องค์ความรู้เกี่ยวกันประเด็นการวิเคราะห์วาทกรรมสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อว่า Greenspeak: A Study of Environmental Discourse เป็นการศึกษาวาทกรรมสิ่งแวดล้อม ในหนังสือนี้ได้แบ่งเป็น 9 หัวข้อหลักเพื่อศึกษา 1) วาทกรรมสิ่งแวดล้อม 2) พื้นฐานทางภาษาศาสตร์ 3) การใช้สำนวนโวหารทางวิทยาศาสตร์ 4) เรื่องเล่าสิ่งแวดล้อม 5) อำนาจเชิงอุปลักษณ์ 6) มิติทางกาลเวลา 7) ชาติพันธุ์เชิงนิเวศ 8) ภาษาศาสตร์ทำหน้าทำเหมือนสิ่งแวดล้อมนิยม และ 9) คุณธรรมและสุนทรียศาสตร์ โดยมีการวิเคราะห์ระหว่างสิ่งแวดล้อมบริบทสังคมการทำลายสิ่งแวดล้อม การเชื่องโยงภาษากับสิ่งแวดล้อม เล่าถึงวาทศิลป์ วาทกรรมสิ่งแวดล้อม การใช้อุปลักษณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การใช้ภาษาเพื่อประกอบสร้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการศึกษานี้ประยุกต์ใช้แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศรูม (Rom, H., Jens, B., Peter, 1999: 70)

สำหรับบทความชื่อ The Study of Critical Eco-linguistic in Green Discourse Prospextive Eco-linguistic Analysis ของ Yommi Yuniawan ได้วิเคราะห์วาทกรรมสีเขียวโดยใช้กรอบแนวคิดวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การวิเคราะห์แนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคือเป็นการผสานระหว่างภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ และวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์ โดยการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเก็บข้อมูลจากวาทกรรมสิ่งแวดล้อมและรูปแบบวาทกรรมต่าง ๆ เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และ

สิ่งแวดล้อม ข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ใช้ตัวบทวาทกรรมสีเขียว วรรณคดีสีเขียว โดยการวิเคราะห์ยึดตัวบทเป็นหลักที่ประยุกต์กับแนวคิดการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ผลที่ได้รับจากการวิเคราะห์ตัวบทวาทกรรมสีเขียว การใช้ภาษาในการเสนอภาพแทนเชิงอุดมการณ์ ภาพแทนทางสังคม ภาพแทนเชิงความหมาย การศึกษานี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในสื่อโทรทัศน์และการโฆษณาที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชุมชน (Tommi, Y., Fathur, R. R., Hari, 2017: 290)

บทความที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งคือ language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field ของ Sibo Chen การวิเคราะห์ภาษาที่ใช้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศกับวาทกรรมเชิงนิเวศเป็นทฤษฎีหลัก ผลการศึกษานี้พบว่าช่วยปลูกฝังให้มนุษย์รู้จักการรักษาโลก อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในสังคมชาวตะวันตกรับผิดชอบการรักษาโลกจากการทำลายโดยฝีมือของมนุษย์ที่เชื่อมโยงถึงบทบาทหน้าที่ทางการเมือง ความเท่าเทียมของสิ่งแวดล้อม ความยุติธรรมของสิ่งแวดล้อม ในงานวิจัยนี้เป็นการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางระบบนิเวศจากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมปัจจุบัน (Sibo, 2016: 108)

2.1.2 กรอบแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นแนวคิดทฤษฎีมุ่งเน้นวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอำนาจ อัตลักษณ์ และอุมดมการณ์ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นการศึกษาเชื่อมโยงการใช้วาทกรรมหรือภาษากับบริททางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือวาทกรรมเป็นระบบและกระบวนการในการผลิตและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ อำนาจ อุดมการณ์ และการครอบงำ ระหว่างกลุ่มบุคคลรวมถึงสถานบันในสังคม

แฟร์คลัฟได้กล่าวว่าภาษาถูกผลิตขึ้นจากกระบวนการอันตั้งอยู่บนเงื่อนไขทางสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการสังคมนั้นจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบท และความสัมพันธ์ทางอำนาจ อุดมการณ์ความไม่เท่าเทียมกัน ชนชั้นทางสังคม เพศสภาพ โดยเสนอฐานคิดของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ไว้ 3 มิติ ได้แก่ มิติตัวบท มิติปฏิบัติการทางวาทกรรม และมิติปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม *โดย*การมองวาทกรรมเป็น 3 มิติตามที่แฟร์คลัฟได้เสนอนี้ ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท การปฏิสัมพันธ์และบริบทได้ชัดเจนขึ้น ผู้วิเคราะห์จะต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท กระบวนการผลิต-รับตัวบท ตลอดจนเงื่อนไขทางสังคม ทั้งเงื่อนไขเฉพาะในบริบทของสถานการณ์การสื่อสารนั้น ๆ และเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของสถาบัน-สังคมควบคู่กันไป การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในแต่ละมิติทำได้โดยการพรรณนา คุณสมบัติโดยทั่วไปของตัวบท ซึ่งอาจเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนก็ได้ และอาจหมายรวมถึงทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา เช่น ภาพ เสียง เป็นต้น การตีความ ความสัมพันธแระหว่างตัวบทกับการปฏิสัมพันธแ ภาคปฏิบัติทางวาทกรรม หรือ

กระบวนการผลิตและรับตัวบทนั้น และการอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมหรือความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นกับบริบททางสังคมที่แวดล้อมอยู่

1) มิติตัวบท หมายถึงภาษาพูดและภาษาเขียน ทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา หรืออีกนักหนึ่ง ตัวบทคือ ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาพูดและภาษาเขียนอันเป็นรูปแบบเชิงสัญญะที่ผู้ผลิตต้องการนำเสนอประสบการณ์ที่มีต่อสังคมและโลก ตัวบทจะมีบทบาทหน้าที่ 3ประการได้แก่ หน้าที่ถ่ายทอดความคิด หน้าที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และหน้าที่ในตัวบท

2) มิติปฏิบัติการทางวาทกรรม หมายถึงการผลิตตัวบท และการตีความตัวบท ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่โยงระหว่างปฏิบัติการทางวาทกรรม กับรูปแบบของวาทกรรมที่มีอยู่ดั้งเดิม กล่าวคือเรามักที่จะทำการผลิตและผลิตซ้ำตัวบทตามแผนเดิม ๆ ของวาทกรรม ปฏิบัติการทางวาทกรรมเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงตัวบทเข้ากับ ปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม

3) มิติปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม หมายถึงความสัมพันธ์รพหว่างลักษณะเฉพาะของตัวบทที่มีความแตกต่างกัน กับกระบวนการทางวาทกรรมและกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ตลอดทั้งสิ่งแวดล้อม และประวัติศาสตร์เป็นการวิเคราะห์บริบทสังคมวัฒนธรรมและผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดวาทกรรมที่แฝงไปด้วย อำนาจ อุดมการณ์ อัตลักษณ์ ค่านิยม อันฝังรากอยู่ในโครงสร้างของสังคม อันจะนำไปสู่การผลิต ผลิตซ้ำ หรือเป็นตัวการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม และหรืออุดมการณ์ อำนาจ ตลอดจนทั้งทัศนคติของผู้คนในคม

วาทกรรมเชิงวิพากษ์หรือเรียกย่อว่า CDA พัฒนาต่อเนื่องมาจากภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ นักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ เช่น เดียวกันสามารถนำวิธีการทางภาษาศาสตร์มาใช้สำหรับการวิเคราะห์ความคิด ความเชื่อที่แฝงอยู่ในตัวบทซึ่งเป็นส่วนสำคัญของวาทกรรม แต่เนื่องจากวาทกรรมเชิงวิพากษ์มุ่งศึกษาวาทกรรมในฐานะกระบวนการทางสังคม จึงเน้นการวิเคราะห์บริบท ทางสังคมควบคู่กันไปด้วย วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นแนวทางการศึกษาภาษาในฐานะองค์ประกอบทางวาทกรรม โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทของวาทกรรมในแง่มุงการสื่ออุดมการณ์ซึ่งอาจจะมีพลต่อความคิดและพฤติกรรมของคนในสังคม อาจทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นการศึกษาภาษาในแง่มุมที่ภาษาสัมพันธ์กับอำนาจและอุดมการณ์ van Dik ได้กล่าวว่าวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมซึ่งมุ่งเน้นศึกษาวิถีทางซึ่งการใช้อำนาจในทางที่ผิด การครอบงำ ความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น ถูกผลิตซ้ำ และถูกต่อต่านโดยข้อเขียนและคำพูดในบริบทสังคม ด้วยลักษณะดังกล่าววาทกรรมวิเคราะห์เชิงมีจุดยืนในการทำความเข้าใจการเปิดโปงต่อต้านความไม่เท่าเทียมกันในสังคม วาทกรรม เป็นการใช้ภาษาทั้งการพูดและการเขียนและรวมถึงกิขกรรมที่สื่อความหมายรูปแบบอื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพยนต์ วิดิทัศน์ แผนภูม และอวัจนภาษาใน

ฐานะที่เป็นปฏิบัติการทางสังคมรูปแบบหนึ่ง หรืออาจกล่าวอีกนัยว่า วาทกรรมคือการใช้ภาษาในฐานะปฏิบัติการทางสังคมแนะความว่าวาทกรรมหรือเหตุการณ์การใช้ภาษานั้นมีปฏิบัติสัมพันธ์กับสังคม กล่าวคือวาทกรรมถูกประกอบสร้างจากสังคมและก็มีอิทธิพลในการสร้างสิ่งอื่นในสังคมด้วยเช่นกัน (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561: 107-108)

คำว่าวาทกรรมนี้ Ehlich, Wodak (2008) (อ้างถึงใน สามชาย ศรีสันต์, 2557: 74) นำเสนอว่า มีความหมายที่ค่อนข้างกำกวม กว้างขวาง และใช้ในหลายความหมายที่แตกต่างกันในสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ และมนุษย์ศาสตร์ แต่ความหมายของวาทกรรมที่ใช้ใน การศึกษานี้จะใช้ในความหมายของกลุ่มวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ในความหมายพื้นฐานที่สุดวาทกรรม หมายถึงการพูดคุยและตัวบท การพูดคุยในที่นี้ใช้ในความหมายกว้าง กล่าวคือเป็นการส่งสาร ด้วยวิธีการใดๆ ที่จะบอกเล่าเรื่องราวแก่ผู้รับสาร เพื่อให้เกิดการรับรู้ การเข้าใจ ด้วยการพูด การออกเสียง การใช้ภาษาใบ้ ภาษาท่าทาง ซึ่งเป็นการ เผชิญหน้ากันระหว่างผู้พูดและผู้ฟังโดยตรง และโดยผ่านเครื่องมือสื่อสาร สำหรับตัวบท คือการสร้าง ตัวอักษร รูปร่าง รูปภาพ นำมาเรียงร้อยต่อกัน เป็นสิ่งที่สามารถ “อ่าน” และสื่อความหมายได้ ในแวดวงวิชาการสายอเมริกาและอังกฤษใช้ตัวบทในฐานะที่เป็นการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ซึ่งต่างไปจากในยุโรปโดยเฉพาะฝรั่งเศส คำว่าตัวบท ใช้ในความหมายที่ควบคู่กันระหว่างภาษากับความคิด ซึ่งหมายถึงการตีความความคิดของผู้เขียน ผู้พูดที่ไม่ใช่เพียงตัวบทโดยลำพัง หากแต่สนใจที่บริบทแวดล้อมของการเขียนด้วย

วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในฐานะที่เป็นวาทกรรมได้รับอิทธิพลอย่างสำคัญจากความคิดของมิเช็ล ฟูโกต์ ซึ่งสนใจสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของการก่อรูปขึ้นก่อนจะมาเป็นวาทกรรม ในฐานะที่เป็นระบบทางสัญญะที่มีความหมาย เป็นความคิดชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่มารวมกันอย่างเป็นระเบียบ เป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้ปรากฏเป็นรูปเป็นร่างทางประวัติศาสตร์ วาทกรรมบ่งบอกชี้แนะ รูปแบบ วิธีการ ท่าที และวิธีการของการจะพูด เขียน ฟัง หรืออ่าน วาทกรรมยังหมายรวมถึงบรรดา เทคนิค วิธีการ เครื่องไม้เครื่องมือประกอบการพูด การเขียนที่ผลิตสร้างและสถาปนาระบบกฎเกณฑ์ รวมทั้งวิธีคิดอาทิเช่นรูปแบบการคำนวณ ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ สิ่งเหล่านี้เมื่อมาเชื่อมต่อและเสนอ ตัวอย่างเป็นระเบียบ กลายเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่เฉพาะทางในที่สุด ในรูปแบบหนึ่งของสถาบันทางสังคมจึงเป็นการเชื่อมแน่นอย่างสอดคล้องต่อเนื่องกันของวาทกรรม ในอีกรูปแบบวาทกรรมมีลักษณะเป็นตัวแทนที่ไม่จำเป็นต้องมองเห็น แต่เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตใจ ได้รับการรับรองว่าเป็นความถูกต้องเป็นจริง โดยสามารถสัมผัสมันได้ผ่านภาษา จุดสนใจในการศึกษาวาทกรรมของฟูโกต์จึงไม่ได้อยู่ที่วาทกรรมที่หยุดนิ่ง เป็นวัตถุ ที่มีความหมายชัดเจนแน่นอนในตัวเอง แต่เป็นความเลื่อนไหลที่ไม่ต่อเนื่องเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ที่ไหล เลื่อนมารวมกัน ซึ่งฟูโกต์เรียกว่าวาทกรรมภาคปฏิบัติหมายถึงกระบวนการจัดชั้นแบ่งประเภทความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนิยาม และ สร้างรูปแบบความสัมพันธ์ และการปฏิบัติของการพูด การเขียน ฉะนั้นงานศึกษาวาทกรรมจึงเป็นการศึกษาสิ่งที่

อยู่เหนือขึ้นไปจากหนังสือ ตำรา ตัวอักษร หรือผู้แต่ง แต่เป็นการเผยให้เห็น ถึงสิ่งปกปิดซ่อนเร้นที่วาทกรรมนั้นอ้างถึงเพื่อสถาปนาคุณลักษณะที่ดีกว่าเหนือกว่าวาทกรรมอื่น

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับอัตลักษณ์ เป็นแนวคิดสำคัญในการศึกษา อย่างไรก็ควรศึกษาทำความเข้าใจคำหลักๆเสียก่อน ได้แก่ วาทกรรม อุดมการณ์ ภาพตัวแทน รวมไปถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมคืออำนาจและการครอบงำ การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical discourse analysis-CDA) เป็นการเตรียมการณ์ทางทฤษฎีและเครื่องมือสำหรับการศึกษาเชิงประจักษนิยมในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างการอภิปรายความกับการพันนาสังคมและวัฒนธรรมในขอบเขตหรือพื้นที่ของสงคมหนึ่งๆ มันมีความสับสนเนื่องจากมีการนำมาวิเคราะห์อภิปรายเชิงวิพากษ์ไปใช้ 2 ความหมายกล่าวคือความหมายแรกของแฟร์คลัป เขาอธิบายแนวทางการศึกษาที่เขาพัฒนาและกำหนดให้เป็นขบวนการภายในการวิเคราะห์อภิปรายที่มีแนวทางการศึกษาที่หลากหลายซึ่งรวมแนวทางการศึกษาของเขาไว้เป็นส่วนหนึ่งด้วย การเคลือนไหวกว้างขวางจึงทำให้เป็นแนวคิดที่หลวมและไม่มีความเห็นพ้องเป็นฉันทานุมัติแม้จากเจ้าของแนวทางนี้ในคณะที่แนวทางการศึกษาของแฟร์คลัฟในความหมายที่สองประกอบด้วยทั้งชุดของประโยคตรรกะกาปรัชญา วิธีการทางทฤษฎีแนวทางของระเบียบวิธีการและเทคนิคเฉพาะสำหรับการวิเคราะห์แบบภาษาศาสตร์ ขบวนการวิเคราะห์อภิปรายความเชิงวิพากษ์ที่กว้างขวางนี้จึงประกอบไปด้วยแนวทางการศึกษาที่หลาหลายท่ามกลางสิ่งที่คล้ายคลึงกันและสิ่งที่แตกต่างกัน

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (CDA) และมีความหมายใกล้เคียงและก่อนหน้านี้ในหนังสือเล่มนี้ว่าฉันสร้างความแตกต่างระหว่างประเพณีที่สำคัญซึ่งเริ่มต้นด้วยวาระการปลดปล่อยและอื่น ๆ ที่ไม่ได้โต้แย้งว่าการวิเคราะห์วาทกรรมส่วนใหญ่มีความสำคัญในระดับหนึ่ง ฉันจำเป็นต้องทำให้ตำแหน่งนี้ชัดเจนยิ่งขึ้นเกี่ยวกับแนวทางของตัวเองโดยอาศัยความคิดของ Barthes เนื่องจาก CDA มีบทบาทสำคัญในการศึกษาวาทกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำราสื่อ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า บาร์เธส เองก็รู้สึกหนักใจกับการใช้อำนาจที่ซ่อนเร้นผ่านภาษา เขากล่าวถึงประเด็นนี้อย่างชัดเจน เมื่อเขาเขียน "การล่วงละเมิดทางอุดมการณ์" ในหนังสือพิมพ์ศิลปะและสามัญสำนึก โครงการของเขาในหนังสือเล่มนี้ซึ่งรวมถึงการสร้างภาพสองภาพที่มีชื่อเสียงของเขาในตอนนี้ ได้แก่ หน้าปก Paris และโฆษณาอาหารอิตาเลี่ยนเป็นการสร้างปัญหาให้กับแนวคิดสัญชาติ

ความแตกต่างระหว่างความเข้าใจในบริบทของบาร์เธสและแฟร์คลัฟจึงเป็นหนึ่งในการเน้นและการตีความแทนที่จะเป็นมุมมองพื้นฐานที่แตกต่างกัน การเปรียบเทียบ Barthes กับกรอบสามมิติสำหรับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์แสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ที่แตกต่างกันเหล่านี้ การแสดงภาพระดับของ Barthes ที่นี่เหมือนกับระดับที่แสดง แต่วาดใหม่โดยการเปรียบเทียบกับแนวทาง CDA ของ Fairclough ดังภาพ

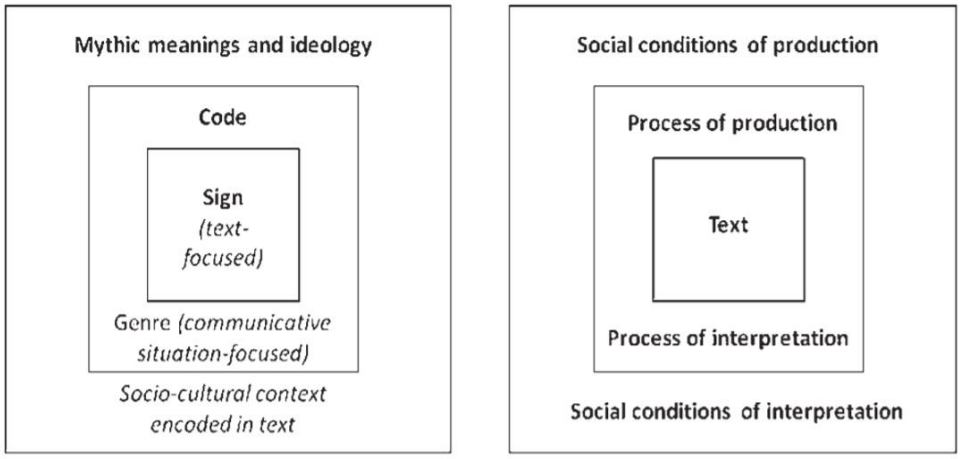

ภาพประกอบ 5 views of language in context

ทั้งสามประเด็นของความแตกต่างที่ผมรับรู้ระหว่างแนวทางของ Faircloughian ในการวิเคราะห์ข้อความเชิงวิพากษ์และแนวทางของ Barthes ที่ผมเสนอประการแรกผมขอแนะนำว่าแนวทางในเรื่องระดับภาษานั้นมุ่งเน้นไปที่ข้อความในทุกระดับมากกว่าของ Fairclough แนวทางของ Fairclough รวมถึงการวิเคราะห์การผลิตและการตีความข้อความทั้งในบริบทเฉพาะหน้าและบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ในระดับเหล่านี้เน้นที่คำอธิบายและการตีความบริบทที่กว้างขึ้นในทันทีและผลกระทบที่มีต่อข้อความ Barthes ให้ความสำคัญกับวิธีที่สัญลักษณ์สะท้อนสะท้อนและตระหนักถึงบริบท ประการที่สองฉันยืนยันว่าแม้ว่ามุมมองของ Barthes จะมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ก็มีวาระการปลดปล่อยที่ชัดเจนน้อยกว่า CDA จุดสุดท้ายของผมเชื่อมต่อกับสิ่งนี้ ในการแสวงหาแรงผลักดันทางการเมืองสำหรับความเข้าใจภาษา Fairclough ดำเนินการจากมุมมองและความคาดหวังที่เฉพาะเจาะจงโดยอาศัยความคิดของ Marx และ Gramsci แทนที่จะเป็นมุมมองที่เปลี่ยนไปแยกส่วนและแข่งขันกันเกี่ยวกับวาทกรรมตามแบบฉบับของนักคิดแนวหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralist) ดังเช่น Barthes เป็นต้น

ประเด็นสุดท้ายนี้เป็นศูนย์กลางของแนวทางที่ผมเสนอ แนวทางนี้เริ่มต้นด้วยคำอธิบายของข้อความโดยไม่มีการคาดเดาล่วงหน้านอกเหนือจากจุดยืนที่สำคัญโดยทั่วไป ข้อค้นพบของงานซึ่งผมจะอธิบายในบทต่อไปนี้แนะนำวาทกรรมของการเป็นตัวแทนที่อยู่ร่วมกันเปลี่ยนแปลงอย่างไม่สม่ำเสมอและแม้กระทั่งเคลื่อนไปในทิศทางที่ต่างกัน (พร้อมกัน "เปิดขึ้น" และ "ปิดตัวลง" หมายถึงศักยภาพ) รูปแบบเหล่านี้เข้าใจได้ดีขึ้นภายในกรอบการอ้างอิงซึ่งเป็นแบบปลายเปิดแทนที่จะเป็นไปตามวาระ

2.1.3 กรอบแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท

การวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) เป็นการมุ่งเน้นตอบคำถามเกี่ยวกับหน้าที่ของรูปภาษากับหน้าที่ของการสื่อสารที่เกิดขึ้นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร แนวทางการวิเคราะห์ตัวบทมีหลายแนวทาง เช่น กลุ่มที่เน้นด้านการจัดประเภททางวาทกรรม การวิเคราะห์ตัวบทที่ใช้ในงานวิจัยนี้เน้นด้านหน้าที่และบทบาทของตัวบทในกิจกรรมการสื่อสาร ซึ่งเป็นแนวของการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่ (Systemic functional linguistics) ตามแนวคิดของฮัลลิเดย์นั้นภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่จะช่วยตอบคำถามการศึกษาถ้อยคำ สามารถกำหนดการกระทำได้ เนื่องการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า ภาษามีอำนาจในการกาหนดวิถีปฏิบัติ และกิจกรรมของบุคคลในสังคม หรือกล่าวอีกแง่หนึ่งว่า ไวยากรณ์ทำหน้าที่ตีความหมายของตัวบท และในทางกลับกันตัวบทต้องอาศัยไวยากรณ์ว่าถูกนำไปใช้อย่างไร การศึกษาภาษาศาสตร์ระบบหน้าที่อธิบายเกี่ยวกับตัวบทตามแนวทางการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงระบบหน้าที่ว่า ตัวบทอยู่ระหว่างไวยากรณ์กับกิจกรรมทางสังคม วาทกรรมจึงนับว่าเป็นกิจกรรมทางสังคม ซึ่งมีการคัดเลือกภาษาที่นามาปรับใช้ภาษาเป็นเหมือนแหล่งข้อมูลที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาของการใช้ภาษาในการสื่อสารเกี่ยวกับความหมายที่เราต้องการได้ (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 93)

สำหรับในงานวิจัยชิ้นนี้เลือกใช้แนวคิดของฮัลลิเดย์ที่มองว่าภาษาเป็นเรื่องของพฤติกรรมของคนในสังคมในการสื่อสาร และสืบทอดทางวัฒนธรรม ซึ่งบริบททางวัฒนธรรมและสถานการณ์จะเป็นตัวกาหนดว่าเรามีทางเลือกทางภาษาในการสื่อสารทางใดบ้างธรรมชาติของภาษาจะมีหน้าที่ทางสังคมในการจัดการองค์ประกอบภายในของระบบภาษาภายใต้บริบททางสังคม ซึ่งบริบททางสังคมก็มีหน้าที่กำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดในการเลือกใช้ทรัพยากรทางภาษาที่เหมาะสมที่สุดในการสร้างประโยค หน้าที่ดังกล่าวสามารถแบ่งออกเป็น 3 หน้าที่ เช่น หน้าที่เชิงความคิด หน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ และหน้าที่เชิงตัวบท (Hallidy, 2001: 143) กล่าวไว้ดังนี้

1) หน้าที่เชิงความคิด (ideational function) ใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์และความคิดระหว่างสมาชิกในสังคม ซึ่งหน้าที่ดังกล่าวสามารถสะท้อนความคิด รสนิยม ความเชื่อ หรือประสบการณ์ของผู้สื่อสารโดยรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

2) หน้าที่ปฏิสัมพันธ์ (interpersonal function) จะอธิบายหน้าที่ของภาษาแสดงการดำรงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มทางสังคม เมื่อเกิดความสัมพันธ์ที่ผู้ผลิตตัวบทได้พิจารณาแล้วจะถูกถ่ายทอดออกมาผ่านการคัดเลือกใช้ภาษาในตัวบท

3) หน้าที่เชิงตัวบท (textual meaning) มีหน้าที่ในการสื่อสารและจัดระเบียบระหว่างรูปแบบประโยค และตัวบริบททางสังคมของสมาชิกในกลุ่ม กล่าวคือ การเรียบเรียงความสัมพันธ์ภายในระหว่างประโยคเพื่อให้เกิดความเข้าใจ และความลื่นไหลของรูปประโยค ดังภาพ

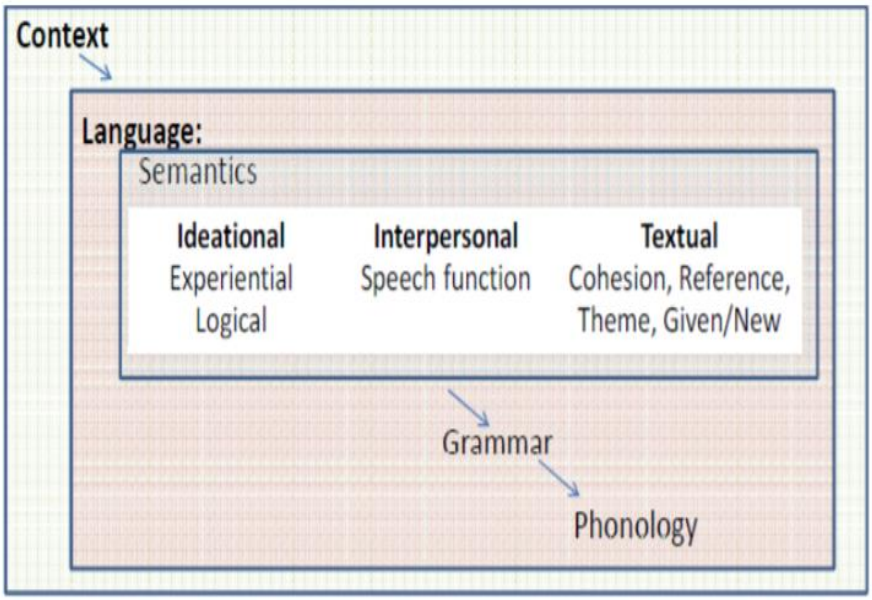

ภาพประกอบ 6 The Levels of Discourse-Semantics Language, Context, and Text: Aspects of language in a social-semiotic perspective

จะเห็นว่าหน้าที่ของการสื่อสารเชิงตัวบทสามารถพิจารณาจากไวยากรณ์จากส่วนบนลงไปยังส่วนล่าง จากหน่วยข้อความหลัก และหน่วยข้อความรอง ซึ่งเป็นหน่วยข้อความหลักคือ สิ่งที่ผู้ฟังรู้อยู่ก่อนแล้ว และมักขึ้นต้นประโยค ในขณะที่ หน่วยข้อความรองเป็นข้อมูลใหม่ไวยากรณ์ดังกล่าวมีความสำคัญในการเตรียมผู้ฟังให้พร้อมรับข้อมูลใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะเชิงตัวบทในการทำหน้าที่สร้างความสำคัญกับภาษาทุกระดับในทุกสถานการณ์ของการสื่อสาร

การวิเคราะห์ meta-discourse เพื่อจดจำเครื่องหมายทางภาษาที่ใช้ระบุการกระทำที่ไม่สุภาพ นี่คือสิ่งที่การวิเคราะห์ meta-discourse เน้นการระบุคำหรือสำนวนที่ผู้เข้าร่วมใช้บ่อยในการโต้ตอบที่อธิบายการกระทำที่ไม่สุภาพ แม้ว่าดูเหมือนจะไม่สุภาพสำหรับเรา (ทำหน้าที่เป็นนักวิเคราะห์) แต่ก็ไม่ได้สร้างเครื่องหมายแสดงความไม่สุภาพที่ชัดเจน (นั่นคือข้อบ่งชี้ที่เปิดเผยโดยตรงว่าผู้พูดประเมินสถานการณ์อย่างไร) ในระหว่างการวิเคราะห์วาทกรรมเราสามารถระบุสถานการณ์ที่นำไปสู่การประเมินความไม่สุภาพตัวอย่างเช่นความล้มเหลวในการขยายคำเชิญไปยังบุคคลใดบุคคลหนึ่งในบริบทเฉพาะ ในที่สุดเราก็สามารถในระหว่างการวิเคราะห์แนวความคิดเพื่อตรวจสอบลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้และการประเมินความไม่สุภาพและแนวคิดทางวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานตลอดจนชาติพันธุ์วรรณนาของแนวคิดทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องซึ่งบางส่วนอาจไม่มีใครสังเกตเห็นโดยผู้มีปฏิสัมพันธ์ ในระหว่างการโต้ตอบ ข้อมูลสำหรับการศึกษาส่วนใหญ่มาจากฟอรัมออนไลน์และเสริมด้วยบันทึกภาคสนาม ดังภาพ

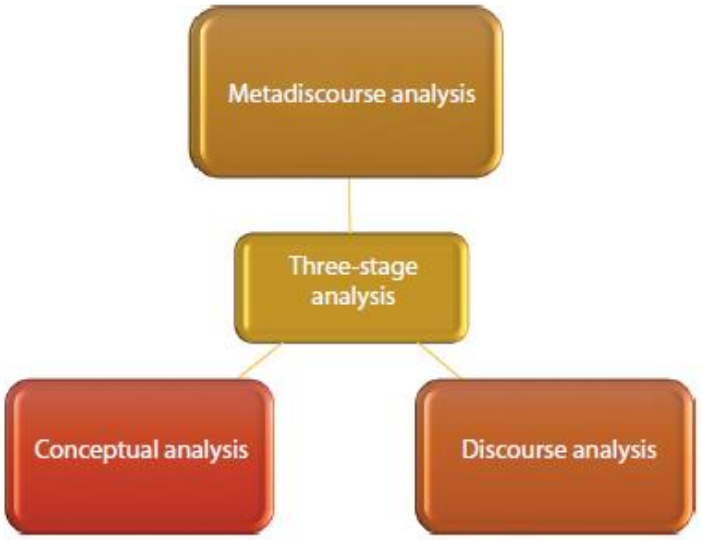

ภาพประกอบ 7 The three-stage analysis for metadiscourse analysis

สำหรับแนวคิดเรื่องภาพแทนก็ต้องถามก่อนว่า มันคือภาพแทนของอะไร หรือภาพเสนอภาพตัวแทนของอะไร คำตอบก็คือ ภาพแทนของความจริง (reality) เหมือนที่ก่อนหน้านี้เราชอบพูดว่า ภาพสะท้อนของความจริง แต่แนวคิดเรื่องภาพสะท้อนความจริง อันเป็นแนวคิดของการศึกษาวรรณกรรมแนวสังคมวิทยากลับถูกนักคิดรุ่นหลัง ๆ มองว่ายังไม่ค่อยโอเคเท่าไหร่ เพราะว่าวรรณกรรมนั้นไม่เหมือนกระจกเงาเสียทีเดียว ภาพสะท้อนจากกระจกเงาเองก็ไม่ได้สะท้อนความจริงเพราะอย่างน้อยมันก็ยังกลับซ้ายเป็นขวา เมื่อเป็นเช่นนี้แนวคิดเรื่องภาพสะท้อนจึงไม่ได้สะท้อนความจริงเสียทั้งหมด ดังนั้นพวกเขาจึงนำเสนอแนวคิดเรื่องภาพแทนขึ้นมาแทนที่

แนวคิดทางภาษาวาทกรรมหมายถึงภาษาที่ใช้เกี่ยวข้องกับการกระทำในบริบทหนึ่ง ๆ วัตถุของการวิเคราะห์วาทกรรมคือรูปแบบของคำพูดหรือข้อความในหน่วยที่ใหญ่กว่าคำและประโยคเดี่ยว วาทกรรมยังขยายไปสู่การสื่อสารที่ไม่ใช่ภาษาหรือหลายรูปแบบและสัญศาสตร์ทางสังคมรวมถึงท่าทางภาพยนตร์สื่อศิลปะเสียงการพิมพ์และคำถามเกี่ยวกับสี อย่างไรก็ตามระบบที่ไม่ใช่ภาษาเหล่านี้มักถูกวิเคราะห์โดยสัมพันธ์กับข้อความหรือเป็นข้อความหลายรูปแบบ (Jorgen, C. B., Wilhelm, 2014: 61)

ในการขยาย CDA จากสังคมไปสู่คำถามทางนิเวศวิทยาแนวคิดของวาทกรรมยังคงสอดคล้องอย่างมากกับ CDA แบบเดิม ตัวอย่างเช่นโดยการนำวาทกรรมทางนิเวศวิทยามาใช้เป็นแนวทางของแบบจำลองอวัจนภาษาของโลกธรรมชาติ (ไบโอเซมิโอติก (iosemiotics) แต่การสื่อสาร

ของมนุษย์ยังคงเกิดขึ้นภายในขอบเขตทางสังคมโดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษา แต่ยังผ่านโหมดกึ่งทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ด้วย

จากนั้นบทบาทของวาทกรรมในโลกสามารถอธิบายได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนความต่อเนื่องที่นำเสนอโดย Jorgensen และ Philips ในความต่อเนื่องแบบไตรภาคี (รูปที่ 9) วาทกรรมมีความสัมพันธ์ทางวิภาษวิธีกับทั้งโลกทางสังคมและธรรมชาติ ในแกนทางวัฒนธรรมวาทกรรมทั้งสองถือว่าเป็นโลกโซเชียลและถูกประกอบขึ้นโดยโลกโซเชียลเช่นเดียวกับในแบบจำลอง Jorgensen และ Philips ในทำนองเดียวกันโลกธรรมชาติ (ผ่านไบโอเซมิโอติก) ประกอบขึ้นเป็นโลกสังคมของมนุษย์และถูกประกอบขึ้นโดยสังคมมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งผ่านทางวาทกรรมแบบจำลอง prelinguistic (biosemiotics) ทำให้เกิดความเข้าใจเชิงแนวคิดวัฒนธรรมและความหมายของมนุษย์ ในทำนองเดียวกันโดยผ่านวาทกรรมวัฒนธรรมของมนุษย์และสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและก่อให้เกิดสิ่งแวดล้อม ดังภาพ

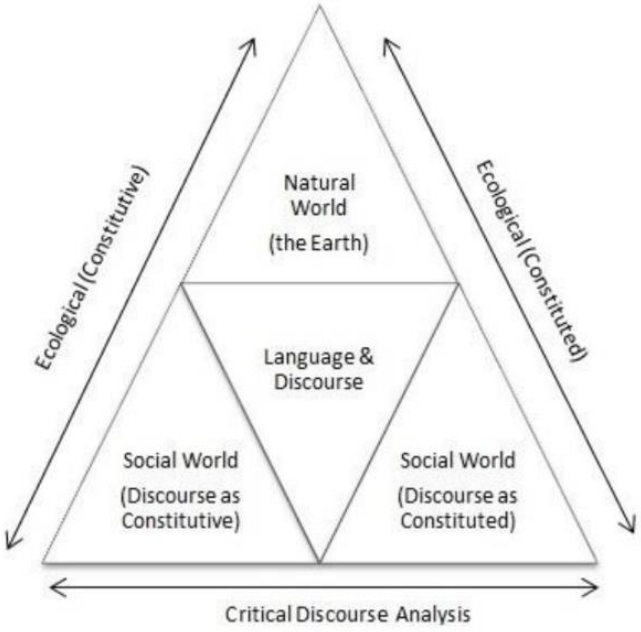

ภาพประกอบ 8 Discourse as constitutive of the social and natural worlds

แบบจำลองนี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้วาทกรรมมีคำจำกัดความที่ครอบคลุมทั้งในโลกธรรมชาติและโลกโซเชียล วาทกรรมยังคงเป็นสื่อกลางของความหมายร่วมกันและการสื่อสารภายในสังคมหรือชุมชน แต่โลกธรรมชาติสามารถเข้าถึงวาทกรรมผ่านภาษา ภาษานำหน้าวาทกรรมและเป็นมากกว่าสื่อในการสื่อสารความรู้และโลกทัศน์ในปัจจุบัน ภาษาทำหน้าที่นี้ผ่านสิ่งที่ไฮเดกเกอร์เรียกว่า

การพูดแบบฉายภาพ เมื่อเป็นภาพแทนมันก็ให้นัยว่าเป็นตัวแทนเปรียบง่าย ๆ เหมือนระบบการเลือกตัวแทนของเราในทางการเมืองนั่นแหละ เพราะบางทีเลือกไปแล้วก็ทำหน้าที่แทนไม่ได้สมบูรณ์แบบฉันใดฉะนั้นภาพแทน (ความจริง) ที่ถูกนำเสนอในตัวบทต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรม รูปภาพ ภาพยนตร์ สื่อ มันจึงไม่ได้แทนความจริงแบบร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่มันเป็นภาพแทนที่ถูก ปรุงแต่ง ตัดทอน เลือกสรร โดยคนเสนอภาพแทนนั้นอีกที และเราต้องไม่ลืมว่า ภาพแทนนั้นคือสิ่งที่เชื่อโยงระหว่างความหมายกับภาษาและวัฒนธรรม มันเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการผลิตและแลกเปลี่ยนความหมายในระหว่างสมาชิกของวัฒนธรรมนั้น ๆ ภาพแทนจึงเกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาสัญญะและภาพต่าง ๆ ที่แสดงถึงหรือเป็นตัวแทนของสิ่งทั้งหลาย กล่าวอย่างพื้นฐานที่สุด ภาพแทนคือ การสร้างความหมายให้กับแนวคิดที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา

แนวคิดภาพสะท้อนและภาพแทนต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีภาพแทนอยู่นั่นเอง แต่อย่างใดทฤษฎีภาพแทนนั้นประกอบสองแนวทางใหญ่ ๆ คือแนวทางภาพสะท้อนกับแนวทางด้านการประกอบสร้าง แนวทางการศึกษาภาพสะท้อนนั้นจะวางสาระสำคัญของความหมายไปที่สิ่งซึ่งจับต้องได้ เช่น วัตถุ สิ่งของ บุคคล ความคิด หรือเหตุการณ์ในโลกแห่งความจริง และมองว่าความหมายนี้มีความคงที่ไม่เปลี่ยน เช่น ตึกราม บ้านช่อง ก็หมายถึงตึกในความจริง เหมือนที่มีการศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมในวรรณกรรม ว่าสภาพสังคมในช่วงนั้นเป็นอย่างไร มีเหตุการณ์สำคัญอะไรเกิดขึ้นบ้าง ดังนั้นภาษา (ในความหมายที่กว้างที่สุดและรวมถึงภาพด้วย) ที่ใช้กล่าวถึง บรรยาย-พรรณนาถึงสิ่งเหล่านี้ จะให้ความหมายง่าย ๆ ตรงไปตรงมา ตามสภาพของสิ่งที่มันกล่าวถึง ไม่มีนัยอย่างอื่นแฝงอยู่ ดังนั้นหากตัวบทพูดถึงอุดมการณ์ แก่นเรื่อง ศีลธรรมหรือค่านิยม ผ่านการเล่าเรื่องหรือรูปภาพมันก็จะสะท้อนถึงอุดมการณ์ หรือความคิด ที่มีอยู่แล้วในสังคมในช่วงนั้นจริง ๆ

ส่วนแนวทางการประกอบสร้างนั้นให้ความสำคัญกับการประกอบสร้างความหมายในภาษาหรือผ่านภาษา แนวคิดนี้มองภาพแทนหรือภาพตัวแทนว่าเป็นระบบของการประกอบสร้างความจริงทางสังคม ทั้งภาษาและภาพที่เราใช้จะถูกพิจารณาในฐานะสัญญะที่สื่อความหมายโดยไม่ตายตัวพูดให้เข้าใจง่ายก็คือ ภาษาในการศึกษาภาพสะท้อน จะสื่อความถึงความจริงในโลกที่เป็นจริง แต่ภาษาหรือภาพในทฤษฎีประกอบสร้าง จะมองภาษาว่าเป็นสัญญะตามอำเภอใจ หรือโดยพลการและมีความหมายเจาะจงที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ ในวัฒนธรรมไทย มองบายศรีว่าเป็นเครื่องสักการะบูชาในพิธีกรรมที่ต้องประดิดประดอยอย่างสวยงาม เป็นของสูงและอาจจะดูศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นการศึกษาภาพแทนจึงเป็นกระบวนการสร้างความหมายที่ซับซ้อนและเป็นไปตามอำเภอใจ ของผู้ประกอบสร้างความหมาย

อย่างไรก็ตามนักวิชาการหลายสาขาได้แสดงความเห็น ให้นิยามเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องภาพแทนไว้อย่าง น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็นนักวัฒนธรรมศึกษา นักภาษาศาสตร์ นักสังคมวิทยา หรือนักวรรณคดี “ภาพแทน” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า representation หมายถึง “นำเสนอ” ความเป็น

ตัวแทน Hall ให้นิยามว่าภาพแทนคือกระบวนการในการประกอบสร้างความหมายหรือสัญญะเพื่อนำเสนอสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในความคิด ภาพภาษาศาสตร์ Stibbe เน้นแนวคิดทางภาษาของวาทกรรม (ภาษาที่ใช้ข้อความคำพูด) ตัวอย่างของ Stibbe ส่วนใหญ่เป็นข้อความและรวมถึงโฆษณา รายงานทางหนังสือพิมพ์วารสารอุตสาหกรรม ตลอดจนวรรณกรรมเรื่องราวกวีนิพนธ์ให้นิยามวาทกรรมด้านสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจนว่าเป็นอุบายทางภาษาโดยอ้างถึงตัวอย่างของคำขวัญผลิตภัณฑ์วิทยุ-โทรทัศน์สาธารณะและเชิงพาณิชย์การสื่อสารขององค์กรและทางการเมืองภาษาที่ใช้ในการเคลื่อนไหวประท้วงการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมและวรรณกรรม

ในทางตรงกันข้ามความคิดของ ecosemiotics และความเข้าใจ prelinguistic ทำให้วาทกรรมเกี่ยวกับระบบสัญญะและความหมายที่มีต้นกำเนิดจากทั้งโลกธรรมชาติและสังคม มนุษย์ในฐานะสิ่งมีชีวิตถูกฝังอยู่ในโลกธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของระบบการสร้าง

แทนเกี่ยวกับการใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อถ่ายทอดหรือนำเสนอภาพสรรพสิ่งในความคิดนั้น ส่วนใหญ่จะผ่านขั้นตอนการตัดสิน ประเมินค่าการตีความ การเลือกสรรแงมุ่มในการนำเสนอการนำเสนอภาพตัวแทนจึงไม่ใช่เพียงการใช้ภาษาหรือสัญญะในการถ่ายทอดภาพในความคิด หากแต่ยังเป็นการตัดสินคุณค่าและให้ความหมาแก่สิ่งที่นำเสนอโดยภาพตัวแทนนั้นด้วย ได้กล่าวว่า การนำเสนอภาพตัวแทนมี 2 ขั้นตอน คือการสร้างภาพตัวแทนของสรรพสิ่งในระบบความคิด การใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อนำเสนอภาพแทนสรรพสิ่งในความคิด กระบวนการทั้งสองนี้ให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างโลกของสรรพสิ่ง โลกในความคิด สัญญะหรือภาษา 1) กระบวนการสร้างภาพตัวแทนสรรพสิ่งในระบบความคิดของมนุษย์ เป็นกระบวนการทำให้เกิดภาพแทนในความคิด ซึ่งเชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่งกับภาพแทนในความคิด 2) การใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อนำเสนอภาพแทนสรรพสิ่งในความคิดคือเป็นการถ่ายทอดภาพที่เรารับรู้และจดจำไว้เพื่อสื่อความไปยังโลกภายนอกโดยใช้ภาษาหรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการอ้างถึง บรรยาย พรรณนา อธิบาย เพื่อให้ผู้อื่นได้รับรู้ภาพแทนในความคิดของเรา (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561: 103)

โคลด เลวี-สโทรสส์ อธิบายโครงสร้างของความสัมพันธ์ ในเชิงตรงข้ามที่มนุษย์มีคือ การดำรงอยู่ได้โดยปัจจัยด้านชีววิทยาและความเป็นปัจเจกในสังคม ซึ่งก็คือ “ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม” ดังนั้นมนุษย์จึงถูกกำหนดจากสภาพทางธรรมชาติของตนเอง ถูกกำหนดจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมด้วย ดังนั้นมนุษย์จึงตอบสนองต่อสิ่งเร้าหรือภาพแทน ร่วมกันทั้งในทางชีววิทยาและกับสังคม การอธิบาย เช่นนี้ทำให้ทัศนคติของมนุษย์ถูกกำหนดจากความสัมพันธ์กับคู่ตรงข้ามระหว่างธรรมชาติและสังคม เลวี-สโทรสส์ ได้ให้ตัวอย่างเกี่ยวกับข้อห้ามการสืบพันธุ์ร่วมสายเลือด ข้อห้ามดังกล่าวแพร่หลายเป็น กฎที่ดำรงอยู่เป็นสากลของมนุษย์ เหมือนกับมนุษย์มีสัญชาติญาณและมีแรงขับธรรมชาติในการควบคุมและเหมือนกับว่ากฎข้อห้ามกินเนื้อตนเอง (autophagy) เลวี-สโทรสส์ อธิบายว่า ประเพณีข้อห้ามของมนุษย์ถูกควบคุมภายใต้กฎของการ แสดงออก มนุษย์มี

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติจนกระทั่งข้อกำหนดทางสังคมก็เป็นธรรมชาติของมนุษย์ ไปด้วย ดังที่อธิบายข้างต้น คือการห้ามสืบพันธุ์กับคนร่วมสายเลือดและห้ามกินเนื้อตนเอง จึงทำให้เขาเข้าใจอธิบายออกมาว่ากฎทางสังคมหรือวัฒนธรรมเป็นกฎธรรมชาติ เลวี-สโทรสส์ ปฏิเสธแนวคิดคู่ตรงข้ามระหว่างจิต วัตถุ เขาเสนอว่าทั้งจิต วัตถุต่างๆ มีส่วนในการเล่นบทบาทในการเป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน ประการแรกมนุษย์พยายามรักษาความสัมพันธ์ทางสังคม ประการที่สองมนุษย์พยายามอยู่ในสภาพแวดล้อมเฉพาะนั้น ๆ ให้ได้ ดังนั้นมนุษย์จึงถูกกำหนดจากทั้งสังคมสภาพแวดล้อม แล้วจึงถ่ายทอดความคิดของตนเองสู่สังคม ซึ่งคือภาพแทนความสัมพันธ์ ธรรมชาติ-วัฒนธรรม ดังนั้น “วัฒนธรรมคือส่วนของการสื่อความหมายของธรรมชาติ” ข้อมูลพืช สัตว์ ถูกแต่งเป็น นิทานปรัมปรา กลายเป็นแหล่งเก็บความรู้ มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น มนุษย์คำนึงถึงธรรมชาติแล้วจึงสร้างธรรมชาติให้กลายเป็นปรัมปรา ที่กลับมากำหนดความคิดของมนุษย์เรียกว่า “ธรรมชาติที่สอง” มนุษย์ซึมซับธรรมชาติและนำมาพัฒนาเป็นสัญลักษณ์ทางสังคม และดังนั้นจึงอธิบายได้ว่า “ธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดองค์กรทางสังคมแต่โดยทางอ้อม” เลวี-สโทรสส์ ได้กล่าวว่าภาพแทนของนิทานปรัมปรา นิทาน เรื่องเล่า และสัญลักษณ์ได้เข้ามาปรับให้เกิดความสอดคล้องกันได้ระหว่างโลกวัตถุและโลกทางสังคม มีความเป็นอิสระและตอบโต้กันระหว่างโลกศักดิ์สิทธิ์และธรรมชาติ และความสัมพันธ์นี้ได้ปรับอัตตวิสัยของมนุษย์ แต่เลวี-สโทรสส์ มีปัญหาในการอธิบายว่ามนุษย์พยายามเข้าใจโลกทางกายภาพ พยายามทำการประยุกต์จากธรรมชาติ ดังนั้นจึงผลักให้มนุษย์เข้าหาธรรมชาติจนทำให้ มนุษย์กลายเป็นธรรมชาติไปด้วย และมีต่อความต่อเนื่องจนทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นธรรมชาติ

วิเคราะห์สภาวะที่มนุษย์มีความตื่นรู้ที่จะปฏิบัติตามกฎตามธรรมชาติ เป็นตรรกะที่ทำให้เกิดการรวมความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน เป็นการสร้างตรรกะอธิบายการดำรงอยู่ของความเป็นโครงสร้างของโครงสร้าง (structurality of structure) การอธิบายโครงสร้างไม่สามารถทำได้จากภายในของโครงสร้างเอง เมื่ออธิบายเช่นนั้นจึงเท่ากับว่า ในธรรมชาติมีโครงสร้างและทำงาน สร้างตัวเองอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแดร์ริดาคิดว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ เพราะโครงสร้างไม่สามารถจัดระบบโครงสร้างให้แก่ตัวเองได้

การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการแผ่ขยายทางด้านนิเวศวิทยาของการวิจารณ์ในแนวทางหลังโครงสร้างนิยม ซึ่งเป็นการศึกษาการนำเสนอภาพแทนของมนุษย์เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่นเดียวกับที่ทฤษฎีสตรีนิยม ตรวจสอบรูปแบบวรรณกรรม ที่เกิดจากจิตสำนึกของความเป็นเพศสภาวะ ค้นหานักประพันธ์หญิงและเพิ่มเติมเข้ามาเป็นหลักของวรรณกรรม นักวิจารณ์เชิงนิเวศ อ่านตัวบทใหม่ และสร้างมาตรฐาน วิธีการอ่านวรรณกรรมโดยเอาโลกเป็นศูนย์กลาง เผยแพร่การสอน การวิจัยเกี่ยวกับกับสารคดีสิ่งแวดล้อม นักวิจารณ์เชิงนิเวศสนใจว่าการใช้โวหารแบบขนบนิยม ก่อให้เกิดอำนาจควบคุมการติดต่อของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมและสถานที่ได้ อย่างไรนั้นการนำเสนอภาพตัวแทน

เกี่ยวกับสถานที่มากน้อยแค่ไหน การนำเสนอภาพตัวแทนนั้น สร้างความหมายเกี่ยวกับความรู้สึกของเราต่อสถานที่ได้อย่างไร นักวิจารณ์เชิงนิเวศ ตรวจสอบความหมายของการอุปมา ตำนานที่ก่อรูปของจินตนาการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การกระทำของมนุษย์ นอกจากนี้ยังสนใจการใช้โวหารอุปลักษณ์เกี่ยวกับสวน ป่าดงดิบ แผนดิน ทะเลทราย หนองน้ำ เพื่อทำความเข้าใจอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแผ่นดินกับธรรมชาติ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2556: 47-48)

ในงานวิจัยเรื่องภาพแทนธรรมชาติและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติที่ปรากฏในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย โดยใช้แนวคิดหลัก ได้แก่ การวิจารณ์เชิงนิเวศ สตรีนิยมเชิงนิเวศ ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริง ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านภาพแทนธรรมชาติมีการนำเสนอ 2 ด้านคือ ด้านร้ายและด้านดี ภาพแทนธรรมชาติด้านร้ายมีการนำเสนอผ่านตัวละครอมนุษย์ (สัตว์ สัตว์ประหลาด เทพารักษ์ พืช) ฉาก บรรยากาศ (พื้นที่ธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ) ภาพแทนธรรมชาติด้านดีมีการนำเสนอผ่านตัวละครอมนุษย์ (เทพารักษ์ สัตว์ และพืช) และฉากและบรรยากาศ (พื้นที่ธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ) 2) ด้านการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติ พบว่า การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านภาษา ผ่านคำสาป ผ่านธรรมชาตินฤมิต ผ่านพื้นที่ธรรมชาติ และผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติหลายชุดความจริง ซึ่งมีทั้งการสถาปนาให้ธรรมชาติเหนือกว่ามนุษย์ การนิยามความหมายให้มนุษย์มีอำนาจเหนือกว่าธรรมชาติ การศึกษาครั้งนี้ยังทำให้เห็นว่าอำนาจของมนุษย์ อำนาจของธรรมชาติต่างก็ไม่ได้นำมาซึ่งชัยชนะต่อกันและกันอย่างเสร็จสิ้น กล่าวคือแม้ธรรมชาติจะมีอำนาจในการบงการชีวิตมนุษย์ แต่มนุษย์ก็มักสามารถเอาชนะได้แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่ได้หมายความว่ามนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติเสียทีเดียว เนื่องจากมนุษย์อาจต้องจำยอมให้ธรรมชาติเข้ามามีอำนาจเหนือตนก่อนจึงสามารถกำจัดธรรมชาติได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อได้วิเคราะห์แล้วยังพบว่านวนิยายแนวจินตนิมิตนำไปสู่การชี้ให้เห็นถึงวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติตามภาพแทนธรรมชาติที่ปรากฏ เมื่อเห็นว่าธรรมชาติไม่ใช่สิ่งงดงามและเป็นสิ่งที่คุกคามมนุษย์ มนุษย์พร้อมที่จะเอาชนะธรรมชาติ หากธรรมชาติเป็นสิ่งงดงาม เอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ มนุษย์จึงหมายมั่นจะพิทักษ์รักษาธรรมชาติ ทั้งนี้เพื่อดำรงไว้ซึ่งการนิยามถึงความดีในตัวมนุษย์ได้อย่างน่าสนใจ (อรวรรณ ฤทธิ์ศรีธร, 2562: 96)

ภาพแทนเป็นการประกอบสร้างความหมายของภาษา โดยใช้สัญญะเพื่อสื่อสารอย่างมีความหมาย ภาพแทนเป็นส่วนที่สำคัญในกระบวนการสร้างและแลกเปลี่ยนความหมายกับคนในสังคม ภาพแทนจึงเกี่ยวข้องกับบริบทการใช้ภาษาสัญญะ เพื่อสร้างความหมาย ภาพเพื่อเป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นการเชื่อมโยงระหว่างความคิดภาษา ซึ่งทำให้เราสามารถอ้างอิงถึงโลกวัตถุ ผู้คนกับเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ทางธรรมชาติ

อีกงานวิจัยที่ศึกษาการวิเคราะห์สำนึกนิเวศที่ปรากฏในเรื่องสายน้ำและชายชรา : เรื่อง เล่าจากคอนผีหลง ของวุฒิศานต์ จันทร์วิบูล ตามแนวคิดทฤษฎีนิเวศวิทยาแนวลึก ของอาร์เน แนสส์ โดย

นำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ พบว่านวนิยายเรื่องสายน้ำและชายชรา: เรื่องเล่าจากคอนผีหลง ของ วุฒิศานติ์ จันทร์วิบูล ปรากฏสำนึกนิเวศ 2 ประเด็น คือ สำนึกนิเวศที่เป็นภัยต่อธรรมชาติ คือ มนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติ กับการพัฒนาสู่ความเจริญก้าวหน้า ทั้งด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี รวมไปถึงด้านเศรษฐกิจและสังคม และสำนึกนิเวศที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ เป็นการมองเห็น คุณค่าของชีวิตสรรพสิ่งทั้งหลาย การประจักษ์แจ้งตัวตนที่แท้จริง เป็นกระบวนทัศน์แบบองค์รวมมองเห็นตนเองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ มุ่งอนุรักษ์ ธรรมชาติมากกว่าการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นวิกฤตธรรมชาติสิ่งแวดล้อมลุ่มแม่น้ำโขงที่ได้รับผลกระทบจากสำนึกการกระทำของมนุษย์ที่มุ่งหาผลประโยชน์จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นวนิยายเรื่องนี้พยายามปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ให้มนุษย์มีสำนึกแบบองค์รวม เพื่อหยุดการรุกรานธรรมชาติที่เกินความจำเป็นหันมาดูแลรักษาธรรมชาติ ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน (ยุพยง ทัศคร และมารศรี สอทิพย์, 2561: 90-91)

บทความเรื่อง ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมพลวัตของสำนึกเชิงนิเวศในนวนิยายไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2556 โดยใช้ทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศ ผลการวิจัยสรุปได้ว่าภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่ง แวดล้อม พลวัตของสำนึกเชิงนิเวศในนวนิยายไทยสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่หนึ่ง ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2503 นวนิยายไทยได้นำเสนอสำนึกแห่งการพึ่งพาธรรมชาติและการนอบน้อมต่อธรรมชาติ ระยะที่สองระหว่างปี พ.ศ. 2504-2519 นวนิยายไทยนำเสนอให้เห็นว่าธรรมชาติคือทรัพยากรที่ ต้องนำมาใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ระยะที่สามระหว่างปี พ.ศ. 2520-2534 นวนิยายไทยนำเสนอผล กระทบจากการพัฒนาที่มีต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างสรรค์นวนิยายเพื่อสร้างสำนึกเชิงนิเวศ ให้มีความตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ระยะที่สี่ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2535-2556 นวนิยายได้พยายามนำ เสนอให้เห็นว่าทุนนิยมและการพัฒนาคือปัญหาสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมและการนำเสนอแนวคิดในการฟื้นฟูวิกฤติ (ทนงศ์ จันทะมาตย์, 2562: 213)

สำหรับบทความเรื่องความเกื้อกูลต่อระบบนิเวศตามหลักทางพระพุทธศาสนา ระบบทางชีวภาพ กายภาพ พระพุทธศาสนากล่าวว่ามนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลางของสรรพสิ่งสิ่งอื่นจึงมีสิทธิที่จะไม่ถูกทำลายโดยมนุษย์ มนุษย์ควรมีการดูแลรักษา ฟื้นฟู การอนุรักษ์ และเป็นมิตรต่อระบบนิเวศ ดังนั้นพุทธศาสนาจึงเสนอหลักการที่มีส่วนเกื้อกูลต่อระบบนิเวศ (นิเวศเชิงพุทธ) ผลการศึกษาคือมีอยู่ 7 ประเด็น คือ 1) วิถีการดำรงชีพที่เกื้อกูล 2) การกระทำที่เป็นเชิงปฏิบัติ 3) การอนุรักษ์ 4) การฟื้นฟู 5) การพัฒนาวิถีคุณธรรม 6) การพึ่งพาอาศัยกัน 7) สภาวธรรมในระบบนิเวศ การศึกษานี้เป็นการวิจารณ์เชิงนิเวศแนวพุทธศาสนา ให้ความสำคัญการระบบนิเวศ การดูแลรักษาป่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศต่าง ๆ ชีวิตสัตว์ป่า ลักษณะภูมิศาสตร์ หรือสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนความเชื่อ การดูแลป่า ดูแลระบบนิเวศช่วยลดความภาวะโลกร้อนได้ (โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, 2561: 130)

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์สามารถทำหน้าที่เป็นได้ทั้งทฤษฎีและวิธีวิทยาสำหรับการวิเคราะห์ในบริบทสังคมวัฒนธรรม ที่แฝงด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกันการครอบงำ อุดมการณ์ อัตลักษณ์ โดยผู้วิเคราะห์สามรถเลือกพิจารณาตั้งแต่การเลือกใช้คำศัพท์ วลี โครงสร้างประโยค กระบวนการ โดยผสานการนำไวยากรณ์ระบบ-หน้าที่มาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์หน่วยภาษาในระดับตัวบท นอกจากวิเคราะห์แล้ว วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวาทกรรม ตลอดจนปฏิบัติการทางบริบทสังคมวัฒนธรรม โดยที่ทั้งตัวบท บริบทสังคมวัฒนธรรมสามารถส่งอิทธิพลซึ่งกันและกันได้

ทั้งนี้ วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมเป็นสิ่งเชื่อมโยงระหว่างตัวบท และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม โดยที่ตัวบท การปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมต่างมีความสัมพันธ์กัน เราจะเห็นได้ว่า ตัวบท อาจจะถูกกำหนดโดยปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมผ่านปฏิบัติการทางวาทกรรม ได้แก่ สภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ในทางกลับกันตัวบทอาจจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมด้วย

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการวิจัย

การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ดังมีรายละเอียดตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้

2.2.1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

2.2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์

2.2.3 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและการวิเคราะห์ตัวบท

2.2.4 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าและนิทานพื้นบ้าน

2.2.1 เอกสารและงานวิจัยเกียวข้องกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

การวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศแบ่งเป็น 2 ประเภทได้แก่ การวิเคราะห์ระบบและการวิเคราะห์ตัวบท ผู้บุกเบิกการวิเคราะห์ระบบภาษาระบบไวยากรณ์ คือ M.A.K.Halliday ซึ่งได้เขียนบทความเรื่อง New ways of Meaning: The Challenge to Applied Linguistic ได้นำเสนอที่ในเวทีนานาชาติ Thesssaloniki ประเทศ Greece บทความเป็นการศึกษาเกี่ยวกับตัวบทการเจริญเติบโต การเหยียดเพศหญิง ชนชั้น และสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ที่ปรากฏในโครงสร้างคำศัพท์และโครงสร้างประโยคของภาษา Halliday เป็นนักภาษาศาสตร์โครงสร้างนิยม ได้ให้นิยามว่า ภาษาเป็นผู้สร้างโลก (language construes the world) ทำให้มีความเข้มแข็ง Whorfian สมมติฐานเกี่ยวกับอิทธิพลของภาษาที่มีต่อความคิด ซึ่งเป็นอิทธิพลที่เห็นได้ชัดว่ามีความหลากหลายทางด้าน

ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมากกว่า ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระบบโลกของภาษา (language world ststem) ถูกเปรียบเทียบกับระบบนิเวศ (ecosystem) Andrew Goatly ก็ได้อธิบายถึง Green Grammar and Grammatical Metaphor Goatly ที่เสนอว่าภาษาของเรามีกระบวนการวิวัฒนาการ มีการพัฒนาการอย่างมาก พยัญชนะ ไวยากรณ์ ซึ่งเป็นตัวแทนทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่มีการแยกส่วนใดส่วนหนึ่ง วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ปัจจุบันเป็นรูปแบบการศึกษาใหม่และบทความเกี่ยวกับการวิจารณ์เชิงนิเวศมุ่งศึกษาตัวบท การเมืองสีเขียว หรือบทความอธิบายถึงวาทกรรมสิ่งแวดล้อมจากนี้ไปไม่ได้อ้างอิงภาษาศาสตร์ทั้งหมดถึงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการสื่อสารสาธารณะส่วนตัวหรือทางวิทยาศาสตร์จะมีความหมาย แต่คือข้อความทั้งหมด (เช่น การพูด หรือการเขียน) ที่มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม (Matthias, 2001: 270)

การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศหรือวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมีการเริ่มต้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1972 เป็นความคิดของ Haugen ต่อมามีนักวิชาการให้ความสนใจเรื่องมากขึ้น Haugen ได้กล่าวว่า ภาษาทางนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม การกำหนดความหมายของสิ่งแวดล้อมอาจนำความคิดของเราไปสู่การอ้างอิงของสภาพแวดล้อมโลกทางภาษาและดัชนี (Index) อย่างไรก็ตามนี่คือสภาพแวดล้อมที่ไม่ใช่ภาษา แต่เป็นคำศัพท์ (lexicon) และไวยากรณ์ (grammar) สภาพแวดล้อมที่แท้จริงของภาษาคือสังคมที่ใช้ภาษาเป็นหนึ่งในรหัสนิเวศวิทยาภาษาอาจถูกกำหนดให้เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาที่กำหนดและสภาพแวดล้อม ภาษามีอยู่ในใจของผู้ใช้เท่านั้นและมีบทบาทในการเชื่อมโยงผู้ใช้เหล่านี้กับผู้อื่นและเพื่อนิยามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ ส่วนหนึ่งของนิเวศวิทยาคือจิตวิทยา การมีปฏิสัมพันธ์กับภาษาอื่นในใจของผู้พูดสองภาษาและหลายภาษา อีกส่วนหนึ่งของนิเวศวิทยาคือสังคมวิทยา ปฏิสัมพันธ์กับสังคมที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร นิเวศวิทยาของภาษานั้นถูกกำหนดโดยผู้ที่เรียนรู้ใช้มันและส่งไปให้ผู้อื่น (Einar, 1972: 99) ดังเห็นได้จากคำนิยามนี้มุมมองของภาษาของ Haugen รวมถึงความขัดแย้งหรือร่วมกัน ยกเว้นวิธีการทางทฤษฎีเช่น 1) การใช้อุปลักษณ์ 2) ตำนานของภาษา ความเชื่อที่ว่าภาษาเป็นรหัสที่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการสื่อสาร (ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสาร) 3) การรับรู้ภายใน (ภาษามีอยู่ในใจของผู้ใช้เท่านั้น) 4) การรับรู้ภายนอก (การเรียนรู้ภาษาการสื่อสารกับผู้อื่น) ในขณะที่นักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคนอื่น ๆ ให้บทสรุปภาพรวมของประวัติศาสตร์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่สอดคล้องกับข้อเสนอที่กล่าวมาข้างต้น ขณะเดียวกันโกรว์แชนโกได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ Two views on language ecology and Ecolinguistics กล่าวถึงแนวทางการวิเคราะห์คำจำกัดความของสาขาวิชาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ของ Haugenian ว่าไม่ได้สอดคล้องกับระเบียบวิธีการ ซึ่งจากการวิเคราะห์ลักษณะการใช้คำอุปลักษณ์โดยนัยทางชีวภาพตำนาน มายาคติของภาษากับการเลือกปฏิบัติระหว่างสองวิธีที่แตกต่างกันในภาษาที่รู้จักกัน คำจำกัดความที่สอดคล้องกันมากขึ้นของนิเวศวิทยาภาษาได้รับตามชีววิทยาของความรู้ความเข้าใจเป็นทฤษฎี

ของระบบชีวิต ดังนั้นภาษาศาสตร์เชิงนิเวศจึงถูกกำหนดให้แตกต่างกันโดยให้ความสำคัญกับธรรมชาติและหน้าที่ของภาษาในฐานะรูปแบบของการจัดระเบียบของระบบชีวิต (สังคม) บทบาทในการพัฒนาความคิด จิตใจและจิตสำนึกเชิงนิเวศวิทยา (Kravchenko, 2016: 102-113)

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวิทยามีค่าพารามิเตอร์ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสภาพสิ่งแวดล้อม ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Ecolinguistics) มีความเกี่ยวข้องกับ 1) ภาษาศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ 2) ภาษาศาสตร์ประชากรศาสตร์ 3) ภาษาศาสตร์สังคม 4) dialinguistik 5) วิภาษาถิ่น 6) นิรุกติศาสตร์ 7) ภาษาศาสตร์ปริทัศน์) 8) glotopolytics 9) ภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ ภาษาศาสตร์มานุษยวิทยาหรือภาษาศาสตร์วัฒนธรรม และ 10) การจัดประเภทของภาษาในสภาพแวดล้อม นี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ภาษาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศต่าง ๆ (Alwin Fill, 2001: 1) ประเด็นทั้งหมดเป็นแนวคิดที่สำคัญสำหรับการศึกษาเชิงวาทกรรมเชิงนิเวศในสาขาของมนุษย์ศาสตร์และสังคมศาสตร์

การศึกษาด้านนิเวศวิทยาการใช้ชีวิต การใช้ภาษาแสดงให้เห็นถึงการเป็นตัวแทนในเชิงสัญลักษณ์และคำพูดในสิ่งแวดล้อมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงของภาษาในขณะที่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป

สำหรับบทความชื่อ The study of Critical Eco-linguistics in Green Discourse: Prospective Eco-linguistics ของ Tommi Yuniawan กับคณะ ได้ศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมธรรมชาติจากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่สำคัญคือการผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศและภาษาศาสตร์ที่สำคัญ ความคิดเห็นทางนิเวศ ภาษาศาสตร์ที่สำคัญวิเคราะห์วาทกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและรูปแบบต่าง ๆ ของวาทกรรม อุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ สิ่งแวดล้อม การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการบรรยาย ข้อมูลจากการศึกษาครั้งนี้เป็นบทความเกี่ยวกับวาทกรรมธรรมชาติจาก www.unnes.ac.id หนังสือพิมพ์ Suara Merdeka และหนังสือพิมพ์ Kompas โดยวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ จากการวิเคราะห์ข้อมูลในข้อความวาทกรรมธรรมชาติ พบว่าเป็นสัญลักษณ์ของอุดมการณ์ทางสังคมวิทยาและทางชีววิทยา การใช้ประโยชน์จากภาษาในวาทกรรมธรรมชาติจะส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและเหตุผลของผู้ที่เกี่ยวข้องในวาทกรรม ได้แก่ผู้ใช้ภาษานั้น ๆ หากวาทกรรมธรรมชาติเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์แล้วทัศนคติและการดำเนินการต่อสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งสร้างสรรค์ ตรงกันข้าม หากวาทกรรมธรรมชาติเป็นอันตรายหรือเกิดการทำลายมากขึ้น ทัศนคติ การดำเนินการต่อสิ่งแวดล้อมจะได้รับผลกระทบในด้านการทำลายเพื่อใช้ประโยชน์ ด้วยเหตุนี้การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศควรได้รับการจัดสรรพื้นที่เป็นรูปแบบของการวิจารณ์เชิงนิเวศทางภาษาศาสตร์ (Tommi, Y., Fathur, R. R., Hari, 2017: 291-300)

บทความเรื่อง Aspects of an ecological theory of language เป็นการวิเคราะห์ในแนวทางภาษาศาสตร์ มีรูปแบบภาษา โลกของระบบและสัญญาแบบบูรณาการของการพัฒนาในอนาคต นักนิเวศวิทยาภาษาได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจ หากนักภาษาศาสตร์ยอมรับการเปิดนิเวศตรรกะในวิทยาศาสตร์ภาษาก็อาจจะเป็นทางเลือกที่มีผลการวิจัยดั้งเดิมเปิดเส้นทางใหม่ ข้อมูลเชิงลึกในบรรดาเส้นทางดังกล่าวเราชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของระบบนิเวศ ความคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับระบบและสถานการณ์ที่ซับซ้อน ระดับภาษามีการจัดแบบองค์รวมเพื่อให้ทั้งหมดเป็นมากกว่าผลรวมของส่วนของตน บางส่วนสะท้อนให้เห็นถึงทั้งนักนิเวศวิทยา การใช้ภาษาที่มีความซับซ้อนทางระบบนิเวศของภาษาโดยการข้ามขั้นตอนการทำ dichotomy แบบ synchrony-dainty ดังนั้น คำอธิบายของการเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการของภาษาธรรมชาติเป็นกลาง ยังคงอยู่ภายใต้การตรวจสอบองค์ประกอบของทฤษฎีระบบนิเวศภาษา (language) ซึ่งการศึกษาในอนาคตจะแสดงให้เห็นว่าหลักการคล้ายกับการสืบทอด วิวัฒนาการของระบบนิเวศที่อาจจะมีผลสำหรับ รายละเอียดของกระบวนการเปลี่ยนภาษา อีกหนึ่งรูปแบบที่สำคัญคือการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (ecolinguistics) อนาคตอาจเป็นภาษาชนกลุ่มน้อยเพราะภาษาเหล่านี้มีการนำเสนอประสบการณ์ที่ไม่ซ้ำกันของธรรมชาติ ความรู้ซึ่งจะต้องมีการบันทึกไว้สำหรับคนรุ่นใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการพัฒนาอย่างยั่งยืน บทความนี้ได้รับการวิพากษ์ว่ามีความหลากหลายของประเพณี นักนิเวศวิทยาภาษา ได้ชี้ให้เห็นถึงชีวิตมิติใหม่เกี่ยวกับวิกฤตระบบนิเวศ พวกเขาแสดงให้เห็นว่าวิกฤตระบบนิเวศยังเป็นวิกฤตของภาษาของเราเกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สิ่งเหล่านี้อาจส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนระบบนิเวศวิทยาทางภาษาศาสตร์ได้ แต่ก็เป็นความเกี่ยวเนื่องทางภาษาศาสตร์ในด้านวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม อันที่จริงทั้งสองฝ่ายจำเป็นอย่างยิ่งถ้าโลกกำลังมุ่งสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Jorgen, C. B., Wilhelm, 2014: 83)

บทความเรื่อง From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse ได้การศึกษาถึงผลกระทบของภาษาต่อความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เป็นเรื่องปกติที่มุ่งสู่การรักษาความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติ ขอบเขตภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการวิเคราะห์ข้อความที่เกี่ยวข้องกับความกังวลด้านสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศอย่างชัดเจน มีขอบเขตอยู่ในทุกวาทกรรมที่มีศักยภาพที่จะส่งเสริมให้มนุษย์รักษาระบบนิเวศ ที่แท้จริงซึ่งประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตหลากหลายบรรยากาศมากกว่าคำอุปมาของ “ระบบนิเวศภาษา” ซึ่งประกอบขึ้นจากภาษาเชิงโต้ตอบในสถานที่ต่าง ๆ การวิจัยเกี่ยวกับ “ระบบนิเวศภาษา” กลายเป็นภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเท่านั้นเมื่อพิจารณาถึงผลกระทบจากการติดต่อภาษากับพฤติกรรมของมนุษย์และจากระบบนิเวศที่แท้จริง กล่าวคือวาทกรรมทั้งหมดมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมมนุษย์ทุกคนมีผลกระทบต่อระบบนิเวศที่สนับสนุนชีวิต ดังนั้นจึงไม่ให้นักนิเวศวิทยาภาษาเพียงแค่ วิเคราะห์วาทกรรม เนื่องจากภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ในความหมายที่

กำหนดไว้ในบทความนี้เป็นสิ่งสำคัญที่วาทกรรมจะถูกวิเคราะห์ภายในกรอบนิเวศวิทยาซึ่งจะพิจารณาผลกระทบของวาทกรรมเกี่ยวกับระบบที่สนับสนุนชีวิตจึง “การวิเคราะห์ทางนิเวศวิทยาวาทกรรม” (Richard Alexander, Arran Stibbe และTommi Yuniawan ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “Ecolinguistic study of Conservation News Texts in Indonesian Mass Media” การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายถึงการศึกษาระบบนิเวศวิทยาในการสื่อสารข่าวในสื่อมวลชนอินโดนีเซีย การศึกษาเกี่ยวกับนิเวศวิทยาวิทยาศาสตร ศึกษาขอความวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดลอม การกล่าวสุนทรพจน์ด้านสิ่งแวดล้อมกับรูปลักษณ์ (ข้อความทางวาจาหรือคำพูด ข้อความที่เขียนภาพอินเทอร์เน็ต) เรียกว่าวาทกรรมสีเขียว วาทกรรมสีเขียวสามารถพบได้ในข้อความข่าวของสื่อมวลชนซึ่งมีการแสดงออกของกิจกรรมการอนุรักษ์หรือประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ การวิจัยเชิงคุณภาพแบบพรรณนา ข้อมูลการวิจัยนี้เป็นรูปแบบของหน่วยภาษาของข้อมูลข่าวสารการอนุรักษ์ที่ได้จากสื่อมวลชนของประเทศอินโดนีเซียซึ่งมีขนาดค่อนข้างใหญ่ วิธีการเก็บข้อมูลทำได้โดยการอ้างอิงถึงวิธีการวิธีการศึกษาวรรณคดี เอกสารประกอบการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีเปรียบเทียบ ผลการวิเคราะห์ การอภิปรายพบว่า ecolexicon ในข้อความอยู่ในรูปของ 1) คำพื้นฐาน 2) การใช้คำแผลง 3) วลีคำนาม 4) วลีวาจาและคำคุณศัพท์ การใช้อุปลักษณ์เชิงนิเวศ ทฤษฎีการปฏิบัติในภาษาศาสตร์ การเรียนรู้ภาษาจากสื่อสารมวลชที่เสนอในนโยบายสาธารณะ (Richard, A., Stibbe, 2014: 104-110)

นิเวศวิทยาทางภาษาศาสตร์แสดงถึงความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมในรูปแบบของรหัสภาษา การปรากฏตัวของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา Sapir ระบุอย่างชัดเจนว่าคำศัพท์ในภาษาสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางสังคม คำศัพท์ที่สมบูรณ์ถูกมองว่าเป็นการค้นพบที่ซับซ้อนของความคิดความสนใจ ฐานะชุมชน สภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางวัฒนธรรม อย่างไรก็มีภาษาที่โดดเด่นในสภาพแวดล้อมแบบพลวัตการเปลี่ยนภาษาโดยใช้คำศัพท์เฉพาะซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภาษา กล่าวอีกนัยหนึ่งการเปลี่ยนแปลงภาษาจะสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในสิ่งแวดล้อม ปรากฏการณ์นี้เกิดขึ้นกับศัพท์ภาษามลายูในมุมมองของภาษาศาสตร์นิเวศ การเปลี่ยนแปลงภาษาสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมและในทางกลับกันซึ่งส่งผลต่อการใช้ภาษา เช่นบทกวีในภาษามาเลย์ (Faridah, T., Silvana, S., Aron, M. M., Eddy, 2010: 79-84)

การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Ecolinguistics “EL”) เป็นวิธีวิทยาทางภาษาที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับปัจจัยทางสังคม ภูมินิเวศ ภูมิประเทศ และวัฒนธรรมของผู้คน ซึ่ง นาช (Nash) กล่าวว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Linguistics ecology or Ecolinguistics “EL”) สามารถแบ่งออกเป็นสองประเด็น ประเด็นแรก เกี่ยวกับวาทกรรมวิเคราะห์ด้านสิ่งแวดล้อม

วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocritical discourse) การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงวิพากษ์ และนิเวศทางภาษาแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม (Environmentalism) ประเด็นที่สอง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับระบบความคิด และสิ่งแวดล้อม นำเสนอผ่านรูปภาษา โดยพิจารณาจากสิ่งที่มนุษย์กล่าวถึงและความสัมพันธ์ระหว่างภาษาศาสตร์และการปรับตัวทางสภาพแวดล้อม ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศแบ่งเป็นสองกรอบแนวคิด แรกการเชื่อมโยงการวิเคราะห์วาทกรรมธรรมชาติ การวิเคราะห์แบบนี้เช่น การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ การวิเคราะห์ทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ในแง่ประเด็นนิเวศทางภาษาธรรมชาตินิยมที่สองคือการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติทางจิตใจที่สะท้อนถึงการศึกษาคำศัพท์ทางไวยากรณ์ของผู้ที่พูดว่ามีลักษณะอย่างไร ตลอดจนการใช้ภาษาและสิ่งแวดล้อมของผู้ใช้ภาษา ในประเด็นดังกล่าวนี้เป็นประสงค์การศึกษาของนิเวศของภาษาหรือภาษาเชิงนิเวศ (Joshua, 2015: 7) ดังนั้นการศึกษาชื่อสถานที่เชิงประวัติ ผู้วิจัยเอากรอบแนวคิดประเด็นที่หนึ่งมาศึกษา เนื่องจากมีการสอดคล้องกับหัวข้อโดยใช้แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศกรอบหลักในการศึกษา

สมมติฐานของวิธีการทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีความแตกต่างจากภาษาศาสตร์กระแสหลักในหลายวิธีการ และมีความหลากหลายในการวิเคราะห์ตามประวัตถุประสงค์ของงานวิจัย เช่น 1) ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับผู้คนและสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นเป็นทั้งคำอธิบายและแหล่งที่มาของคำ 2) การวิจัยทางภาษาศาสตร์และภาคสนามถูกมองว่าเป็นการมีส่วนร่วมในระยะยาวกับชุมชนภาษา การทำงานภาคสนามไม่ได้จำกัดเฉพาะข้อมูลบันทึกและข้อมูลเอกสารทางภาษาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการสังเกตผู้มีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น การสร้างกฎทางภาษา นิทรรศการพิพิธภัณฑ์ ชื่อป้ายและชื่อสถานที่ 3) ภาษาหลักและงานภาคสนามไม่สามารถแยกออกจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชนได้ ซึ่งรวมถึงการแบ่งปันกิจกรรมภาคปฏิบัติของผู้ใช้ภาษา เช่น การตัดไม้ เก็บเกี่ยวผลิตการเกษตร การช่างต่าง ๆ การปลูกผัก การบำรุงรักษาพืช เหล่านี้อยู่ในสถานการณ์กิจกรรมของชีวิตประจำวัน ซึ่งบริบทของการใช้ภาษานั้นชัดเจนว่าสามารถรับข้อมูลที่ยอดเยี่ยม (Joshou, 2011: 65-66)

มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่โดยธรรมแล้วเป็นนักจำแนกแยะแยก การที่มนุษย์อยู่รอดมาได้ก็เป็นเพราะความสามารถในการรับรู้ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างวัตถุ เหตุการณ์ในกายภาพแวดล้อม ซึ่งแสดงให้เห็นได้จากการใช้ภาษา ดังที่ Hallidy (2001: 57-60) กล่าวว่า ที่แท้จริงแล้วการพัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว เกี่ยวข้องอย่างมาก ดังนั้น การใช้ภาษาศาสตร์ที่เป็นแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary) นอกจากนี้ยังอธิบายว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ มีขอบเขตครอบคลุมการศึกษาทางระบบไวยากรณ์ ความหมาย และความมุ่งหมาย ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีทฤษฎีใหม่ ๆ เพื่อตรวจสอบความคิดเหล่านี้ องค์ความรู้ที่โดดเด่นของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการบูรณการแนวคิดเชิงนิเวศกับภาษาการอีกรูปแบบหนึ่ง การศึกษาจิตสำนึกจริยธรรม

สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อวิเคราะห์ตัวบทที่ถูกสร้างขึ้นมา ทั้งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการเปิดพื้นที่ทางนิเวศวิทยากับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ได้มีการประยุกต์แนวทางการศึกษาหลายแนวคิดมาใช้ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับจิตวิทยาเชิงนิเวศ สตรีนิยมเชิงนิเวศ นิเวศวิทยาสังคม การวิจารณ์เชิงนิเวศ การสื่อสารด้านสิ่งแวดล้อม และภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ซึ่งแนวคิดเหล่านี้มีเป้าหมายในการศึกษาเกี่ยวกับความคิดของมนุษย์ ความสัมพันธ์ทางเพศสภาพ ชนชั้นสังคม วรรณคดี การสื่อสารหรืออิทธิพลของภาษาที่มีต่อความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ตลอดจนวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อระบบนิเวศ (Stibbe, 2014: 497) ด้วยความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดต่าง ๆ เช่น การศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับนิเวศที่ปรากฏในตัวบทผ่านภาษา

กล่าวสำหรับเรื่องเล่ากัมพูชาในงานวิจัยนี้หมายถึงตัวบทวรรณกรรมประเภทนิทาน บันทึก และสารคดี ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของประเทศกัมพูชา ซึ่งเขียนโดยคนกัมพูชา คนไทย และชาวต่างชาติที่แปลเป็นภาษาไทยและพิมพ์เผยแพร่เป็นรูปเล่มเอกสาร ทั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเรื่องเล่ากัมพูชาโดยนำแนวคิดทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่มาประยุกต์ร่วมกับการศึกษาภาพแทนเชิงนิเวศเป็นกรอบการวิจัย โดยมีประเด็นสำคัญที่จะศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยในเรื่องเล่ากัมพูชา

ภาพแทนเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาเป็นลักษณะการใช้ภาษา เพราะว่าเรื่องเล่า ตำนาน สารคดี และบันทึกเป็นเอกสารเขียนโดยใช้ภาษาในรูปแบบเชิงอุปลักษณ์และสัญลักษณ์ ภาษาในตำนาน เรื่องเล่า และนิทานปรัมปราไม่ใช้ภาษาที่อยู่ในพื้นที่ของระบบเหตุผลของมนุษย์ แต่เป็นภาษาของการอุปลักษณ์และสัญลักษณ์ เสนห์ของการเล่าเรื่องในนิทาน หรือสารคดี บันทึก นิทานปรัมปราอยู่ที่ไม่สามารถบอกสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงอย่างเดียวโดยไม่บอกสิ่งอื่นๆ อีกร้อยอย่าง ตำนานและนิทานปรัมปราเกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความรู้สึกของมนุษย์ สามารถทำให้เราค้นหาความจริงจากสิ่งที่มันนำมาเสนอได้โดยการค้นหาความหมายจากสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์และอุปลักษณ์ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560: 100-101) จากลักษณะได้กล่าวคือประสงค์หลักของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เป็นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพืช สัตว์ พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับพืช สัตว์ ธรรมชาติ หรือในทางกลับกัน อิทธิพลของพืช ธรรมชาติ สัตว์มีทีต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นกลวิธีทางภาษาในการสื่อความหมายเชิงนิเวศสะท้อนให้ความคิดแบบดั้งเดิมคน

การสื่อความหมายเชิงนิเวศเป็นกลวิธีทางภาษา เพราะภาษาเป็นองค์ประกอบความสำคัญในการนำเสนอภาพแทนเชิงนิเวศ ระบบนิเวศ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ภาษาสามารถมองเห็นโลกธรรมชาติที่ชัดเจน โดยมีการประกอบสร้างความหมายผ่านรหัสและความคิดของภาษาศาสตร์ (Steffensen, 2018: 393-405) การสื่อความหมายเชิงนิเวศในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยมองผ่านภาษา ตัวบทในการเปรียบเทียบบนพื้นฐานต่าง ๆ เช่น การใช้สัญลักษณ์ การอุปลักษณ์ การ

อุปมา การกล่าวนี้ ภาษาไม่สามารถแยกแยะโลกธรรมชาติได้ เช่น วิธีการนำเอาธรรมชาติ พรรณไม้ สัตว์ สิงแวดล้อม พืช ป่าไม้ สิ่งเหนือธรรมชาติ พื้นที่ธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ภูมิประเทศ สถานที่ ต่างมีความหมายโดยนัยสื่อถึงความหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ ระบบคิด และสะท้อนให้เห็นวิธีคิดของผู้คนในชุมชนเหล่านั้น กล่าวนี้ผู้วิจัยเรียกว่าระบบนิเวศทางภาษาศาสตร์ การอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ถ้อยคำกับ ธรรมชาติคืออยู่ในบนฐานคิดและมโนทัศน์ คือถ้อยคำเป็นการประกอบสร้างของมนุษย์ และธรรมชาตินั้นเป็นการประกอบสร้างทางสังคมและกำหนดการรับรู้ และการสื่อสารของเราเกี่ยวกับธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยใช้คำว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (ecolinguistics)

งานวิจัยที่น่าสนใจอีกเรื่อง “Relexification of English towards Ecolinguistics” เป็นการวิเคราะห์วิจารณ์สังคมและผู้ประกอบการของมนุษยชาติถึงความกังวลเกี่ยวกับสภาพสิ่งแวดล้อมและเสรีภาพของสัตว์ โดยการยึดตามหลักการภูมิศาสตร์เป็นศูนย์กลาง เป็นไปตามขั้นตอนเชิงลบของการเป็นมนุษย์ ในภาษาศาสตร์นิเวศวิทยามนุษย์มีบทบาทสำคัญในการทำให้สิ่งแวดล้อมและ สัตว์ทั้งหลายมีความเคารพมากขึ้น ภาษาที่ย่อยสลายอาจลดทอนธรรมชาติและโลกของสัตว์ ภาษากระบวนการและการใช้งานสามารถช่วยมนุษย์ในการรักษาสภาพแวดล้อมได้ ในบทความนี้สามารถเข้าใจได้ว่าภาษาศาสตร์โดยทั่วไปมีการประเมินสภาพแวดล้อมด้วยภาษาสีเทาหรือไม่ ดังนั้นจึงมีความต้องการภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในปัจจุบันเพื่อเป็นตัวแทนของทุกหน่วยงานของธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตสัตว์ด้วยภาษาสีเขียว แวย์มานี (Veeramani, 2015: 149-150) ในทำนองเดียวกับการศึกษาวาทกรรมธรรมชาติและแวดล้อมกับการต่อสู้ต่อรองเชิงอำนาจ: กรณีศึกษากลอนลำของวีระพงษ์ วงศ์ศิลป์ เป็นการศึกษาวรรณกรรมที่ยังคมมีชีวิตอยู่และถูกผลิตซ้ำความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ท้องถิ่นการเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความรู้สึกอยากกลับคืนไปสู่อดีตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเอามาสร้างสรรค์กลอนลำทั้งในด้านของสุนทรียภาพ เป็นการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตชาวอีสาน โศโค (Manit, 2014: 34)

ขณะเดียวกัน Zhou Wenjuan ได้อธิบายไว้ในหัวข้อ An eco-discourse analyst and his stores: And ecolinguist’s duet reviewed การตรวจสอบหนังสือที่สำคัญเกี่ยวกับเอกสารสองเล่มของ Stibbe นำเสนอเรื่อง ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Ecolinguistics “EL”) และสัตว์ที่ถูกทำลายโดยมีจุดประสงค์สามข้อ ข้องที่หนึ่ง จะนำเสนอภาพรวมโดยละเอียดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ข้อที่สองการทบทวนอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับทฤษฎีสำคัญของ Stibbe เกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์เชิงวาทกรรมเชิงนิเวศคือมุมมองของภาษา วาทกรรมนิเวศวิทยาและความคิดของ Stibbe ได้ระบุเพิ่มเติมที่แสดงให้เห็นถึงความหมายสำหรับการพัฒนาในอนาคตของภาษาศาสตร์ zhou Wenjuan ยืนยันว่ามุมมองทางภาษานิเวศวิทยาและปรัชญาของ Stibbe สามารถช่วยเพิ่มมิติทางศีลธรรมจริยธรรมและสังคมในการคิดทบทวนระเบียบวินัยใหม่ในฐานะวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิต โดยสรุปความ

พยายามของผู้เขียนในการพยายามสร้างกรอบการทำงานร่วมของวาทกรรมทางนิเวศวิทยาที่เชื่อมโยงภาษาศาสตร์ที่เหมาะสมและนิเวศวิทยาที่เหมาะสมจะมีผลกระทบที่คาดไม่ถึงในอนาคตอันไกลโพ้นของสาขาสหวิทยาการด้านภาษาศาสตร์ (Zhou, 2016: 24-30)

ในบทความเรื่อง Ecometaphor: The Effect of Ecology and Environment on Shaping Anger Metaphors in Different Cultures ของ Mahnaz Talebi-Dastenaei เป็นการวิจารณ์นิเวศวิทยาภาษาอาจถูกกำหนดให้เป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาใดก็ตามสภาพแวดล้อม แนวคิดสากลและพื้นฐานที่สุดของโลกที่เราอาศัยอยู่จะถูกเข้าใจผ่านการผังการเปรียบเทียบเช่นเวลา ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวันและความรู้ของโลก มีการคำดการณ์ลงบนแนวคิดที่เป็นนามธรรมจึงทำหน้าที่เป็นรูปแบบสำหรับการก่อตัวของดังกล่าวตัวอย่างของคำอุปมาอุปไมยโกรธ เป็นหนึ่งในอารมณ์มนุษย์ขั้นพื้นฐานจากมีการสำรวจภาษาและวัฒนธรรมต่างๆ การเชื่อมโยงวิธีการทางนิเวศวิทยาและอุปมาอุปไมยทางอารมณ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปรียบเทียบความโกรธถูกประกาศเกียรติคุณเป็น “อุปลักษณ์เชิงนิเวศ” (Mahnaz, 2016: 1)

2.2.2 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

ในบทความเรื่องการเผชิญหน้ากับภาพแทนของกระเหรี่ยงโผล่วในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร การศึกษาพบว่า ภาพแทนชีวิตป่าของโผล่วมีลักษณะเป็นการสื่อสารระหว่างกันของชาวโผล่ว สัตว์ พืช และวัตถุ สิ่งของ จากการเผชิญหน้า ระหว่างชาวโผล่วกับชีวิตป่า ๆ จักรวาลวิทยาของชาวโผล่วได้จัดให้สรรพสิ่งในชีวิตป่ามีตนที่เหมือนกับมนุษย์ จากสถานะเบื้องล่างในการเมืองของการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ชาวโผล่วนำเสนอภาพแทน สัตว์ พืช และวัตถุ สิ่งของต่าง ๆ ภาพแทนดังกล่าวสะท้อนการโต้เถียงกับวาทกรรมการเรียกร้องให้พวกเขาพัฒนาตัวตนขึ้นมาจากภาพแทนนั้น จนกระทั่งผนึกมันตัวตนพวกเขาเข้ากับภาพแทนชีวิตป่า แล้วสะท้อนออกไปสู่สังคมภายนอก (บัณฑิต ไกรวิจิตร, 2559: 1)

ส่วน ศุภิสรา เทียนสว่างชัยได้ศึกษาในแนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์ศักดิ์ บุญจันทร์ มุ่งศึกษาบทบาท ภาพแทนของธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่า การนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึกที่แสดงให้เห็นปัญหาทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยการนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนความเหลื่อมล้ำภายใต้โลกที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งภาพแทนของธรรมชาติมักจะถูกนำเสนอให้มีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกับแนวคิดหรือวิวัฒนาการทางด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ มีการปฏิสัมพันธ์ในเชิงอำนาจอยู่ตลอดเวลา ภาพแทนของธรรมชาติมักถูกทำให้อ่อนยอมจำนนเพื่อแสดงให้เห็นบทบาทของมนุษย์ในฐานผู้ควบคม การเปลี่ยนแปลง กำหนดคุณค่าความหมายให้กับธรรมชาติ จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ วิกฤตสิ่งแวดล้อม ในการงานนี้คือนำเสนให้เห็นถึงบทบาท ความสำคัญของธรรมชาติผ่านผลกระทบจากวิกฤตสิ่งแวดล้อม โดยการใช้ฉากโลกที่ล่ม

สลาย หายนะที่ตกสู่มนุษย์ แสดงให้เห็นสถานะของธรรมชาติที่อยู่ในบทบาทของผู้ควบคุมการดำรงอยู่ของของมนุษย์ ในขณะเดียวกัน พื้นที่ธรรมชาติยังเป็นพื้นที่แห่ง การเยียวยาฟื้นฟูชีวิตและสภาพจิตใจของมนุษย์ สังคมให้หลุดพ้นจากการครอบงำของความเจริญรวมไปถึงการตระหนักถึงตัวตนแห่งธรรมชาติที่ธรรมชาติมีบทบาทสำคัญในการประกอบสร้างตัวตน จิตวิญญาณของมนุษย์ แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ ธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันทั้งทางกายภาพทางจิตวิญญาณ เป็นการแสดงแนวคิดการมองธรรมชาติแบบองค์รวมเพื่อกระตุ้นให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่การปลูกฝังแนวคิดเชิงอนุรักษ์ การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ นอกจากนี้ ศุภิสรา เที่ยนสร่างชัย (2560: 1) ยังได้อธิบายว่าวิกฤตสิ่งแวดล้อมโลกเป็นความจริงที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อทุกรูปแบบของชีวิตและไม่ต้องสงสัยว่าจะมีผลกระทบที่ยิ่งใหญ่ในอนาคต วาทกรรมนี้แพร่หลายในการเมืองวรรณกรรม และงานเขียนหนังสือพิมพ์ เป็นหัวข้อสำคัญงานเขียนดังกล่าวก่อให้เกิดคำถามที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมที่เจาะจงกับธรรมชาติหรือผลกระทบของการเปลี่ยนแปลง การรับรู้ทางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติหรือวิธีที่มนุษย์ปฏิบัติต่อธรรมชาติ ในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมาการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ ได้เสนอวิธีการสำรวจคำถามเหล่านี้ทั้งในทาง synchronically และ diachronically และให้คำตอบเบื้องต้น ภาษาศาสตร์เป็นสาขาใหม่ของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่รับรู้และความสัมพันธ์มนุษย์กับธรรมชาติ หนังสือจริยศาสตร์สภาวะแวดล้อมโลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก ของเนื่องน้อย บุณเนตร ซึ่งกล่าวถึงทัศนคติของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมและสรรพสิ่งต่าง ๆ รอบตัวโดยแสดงให้เห็นแนวคิดการมองธรรมชาติของมนุษย์ในโลกตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 อันเป็นช่วงที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการเกษตรและอุตสาหกรรม มนุษย์มีแนวคิดว่าตนเองมีอำนาจเหนือธรรมชาติ สามารถจัดการหรือควบคุมธรรมชาติได้ตามความต้องการของตนเอง ธรรมชาติจึงเป็นเพียงวัตถุที่มนุษย์เป็นผู้ครอบครองและจัดสรรเพื่อให้เกิดผลประโยชน์ ทัศนคติของมนุษย์ต่อธรรมชาติ เช่น ทำให้เกิดวิกฤตทางธรรมชาติ การศึกษาได้แสดงให้เห็นกรอบความคิดการให้ความหมาย ความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ เพื่อทำความเข้าใจแนวคิด การเปลี่ยนแปลงทัศนคติการมองธรรมชาติในบริบทสังคมไทย (ศุภิสรา เที่ยนสร่างชัย, 2560: 8)

วิทยานิพนธ์เรื่องวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย ของ ธัญญา สังขพันธานนท์ ได้ศึกษากระบวนทัศน์และวาทกรรมของธรรมชาติ รวมถึงการนำเสนอภาพแทนธรรมชาติในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้ฐานคิดจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนึกมาประยุกต์เข้ากับทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศ ทฤษฎีวาทกรรม พบว่ากระบวนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในวรรณคดีไทยแบบจารีตนิยมเป็นระบบคิดที่แสดงถึงการตระหนักรู้ในความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ การนอบน้อมและเคารพในธรรมชาติ ซึ่งกระบวนทัศน์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นนี้ มีความเกี่ยวข้องกับกับสภาพ

เศรษฐกิจ การเมืองวัฒนธรรมและพันธนาการทางสังคมแต่ละยุค และได้ก่อให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่แตกต่างกันไปตามแต่ละยุคแต่ละสมัย ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมชนชั้นปกครองที่ใช้ธรรมชาติเป็นสัญญะในการสร้างอำนาจทางการเมือง หรือวาทกรรมการประกอบสร้างวรรณศิลป์ของกวีราชสำนักที่มีการเชื่อมโยงธรรมชาติกับผู้หญิงและเรื่องเพศ ผ่านการใช้ภาษาภาพพจน์และโวหารอุปลักษณ์ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างหญิงกับชายในสังคมศักดิมาว่ามีความเหลื่อล้ำและมีอคติทางเพศแบบชายเป็นใหญ่เหนือกว่าหญิงเป็นต้น (ศุภิสรา เที่ยนสร่างชัย, 2560: 9)

บทความเรื่องวาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการต่อสู้และการต่อรองเชิงอำนาจ: กรณีศึกษากลอนลำของวีระพงษ์ วงศ์ศิลป์ ของ มานิตย์ โศกค้อ เป็นการศึกษาวาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตของชาวอีสาน ที่ทำให้เกิดวาทกรรมโต้กลับกระแสของการพัฒนาที่ขาดความรับผิดชอบ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีบทบาท ในการส่งสารทางวัฒนธรรมให้ผู้คนอีสานที่หลงในมายาโลกาภิวัตน์ปัจจุบันได้หวนกลับมามองถึงความต้องการ ความจำเป็นที่แท้จริงในการดำเนินชีวิตและยังแสดงให้เห็นว่ามีชาวอีสานจำนวนไม่น้อยที่มีสำนึกรักษ์ท้องถิ่น การโหยหาวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของตนโดยมีกลอมลำเป็นสื่อกลางที่เชื่อมร้อยผู้คน (มานิตย์ โศกค้อ, 2557: 31)

ในหนังสือเรื่อง The roots of Ecolinguistic โดย Edward Sapir ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและสิ่งแวดล้อม ในปี ค.ศ. 1912 คำว่าสิ่งแวดล้อมยังไม่ได้ถูกนิยามความหมายทางนิเวศวิทยาแบบในปัจจุบัน แต่มีความหมายเพียง “สภาพแวดล้อมทางกายภาพ บริบททางสังคม” (physical and social surrounding) อย่างไรก็ตาม หนังสือของ Sapir คือเป็นผลงานที่ตีพิมพ์ครั้งแรก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาษาศาสตร์อยู่เบื้องหลังในการอธิบายภาษา รูปแบบโครงสร้างระบบเสียง ความหมายของคำที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ (Nature) และภาษา (language) สำหรับ Sapir สิ่งแวดล้อมทางกายภาพคือการเปรียบเทียบทางภาษา ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ การเปลี่ยนแปลงทางภูมิอากาศ ปริมาณน้ำฝน เรียกได้ว่าเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจของชีวิตมนุษย์ สัตว์และพืช ทรัพยากรธรรมชาติแร่ธาตุในภูมิภาค Sapir กังวลว่าภาษาและสิ่งแวดล้อมไม่ใช่การจำกัดภาษาใดภาษาหนึ่ง ในข้อความสั้น ๆ เขากล่าวถึงวัฒนธรรมและภาษาที่มีจำนวนมาก ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมที่เขาได้สำรวจ เขาได้ระบุว่าความสัมพันธ์ของภาษา สิ่งแวดล้อมนั้นเป็นการประกอบสร้างทางวัฒนธรรมที่มีหลักฐานจากภาษาศาสตร์เชิงเปรียบเทียบ ตามความคิดของ Sapir การสัมพันธ์กันกับคำศัพท์ไม่ใช่เพียงแค่หน่วยเสียง หรือลักษณะทางสัณฐานวิทยาเท่านั้น แต่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ยังเป็นความสัมพันธ์ (interaction) และความหลากหลาย (diversity) เป็นตัวแทนของภาษาศาสตร์ในขณะที่เขาชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม อีกอย่างหนึ่งคือภาษาเป็นวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน (Alwin Fill, 2001: 2)

ขณะที่ Matthias Jung เขียน Ecological Criticism of language เป็นการวิจารณ์เชิงนิเวศ ได้ปลดเปลื้องความสงสัยเกี่ยวกับอำนาจของการเลือกใช้คำศัพท์ การวิเคราะห์ของ Mattias Jung โดยใช้กรอบแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและมนุษยนิยม การวิเคราะห์ภาษาศาสตร์ตามกรอบแนวคิดมนุษยนิยม (เช่น การวิเคราะห์อุดมการณ์เชิงนิเวศทั่วไป) อย่างไรก็ตามเขาได้จัดรูปแบบใหม่ (Matthias, 2001: 270) องค์ความรู้เกี่ยวกันประเด็นการวิเคราะห์วาทกรรมสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้อธิบายไว้ในหนังสือ Greespeak: A Study of Environmental Discourse เป็นการศึกษาวาทกรรมสิ่งแวดล้อม ในหนังสือนี้คือแบ่งเป็น 9 หัวข้อหลักเพื่อศึกษา 1) วาทกรรมสิ่งแวดล้อม 2) พื้นฐานทางภาษาศาสตร์ 3) การใช้สำนวนโวหารทางวิทยาศาสตร์ 4) เรื่องเล่าสิ่งแวดล้อม 5) อำนาจเชิงอุปลักษณ์ 6) มิติทางกาลเวลา 7) ชาติพันธุ์เชิงนิเวศ 8) ภาษาศาสตร์ในฐานะสิ่งแวดล้อมนิยม 9) คุณธรรมและสุนทรียศาสตร์ โดยมีการวิเคราะห์ระหว่างสิ่งแวดล้อมบริบทสังคมการทำลายสิ่งแวดล้อม การเชื่องโยงภาษากับสิ่งแวดล้อม เล่าถึงวาทศิลป์ วาทกรรมสิ่งแวดล้อม การใช้อุปลักษณ์เรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การใช้ภาษาเพื่อประกอบสร้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการศึกษานี้ประยุกต์ใช้แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การวิจารณ์เชิงนิเวศนำมาวิเคราะห์ข้อมูล (Rom, H., Jens, B., Peter, 1999: 70)

ในบทความชื่อ “The Study of Critical Eco-linguistic in Green Discourse” Prospextive Eco-linguistic Analysis ของ Yommi Yuniawan ได้วิเคราะห์วาทกรรมสีเขียวโดยใช้กรอบแนวคิดวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การวิเคราะห์แนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคือเป็นการผสานระหว่างภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ และวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์ โดยการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเก็บข้อมูลจากวาทกรรมสิ่งแวดล้อมและรูปแบบวาทกรรมต่าง ๆ เป็นอุดมการณ์ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ข้อมูลสำคัญในการวิเคราะห์ใช้ตัวบทวาทกรรมสีเขียว วรรณคดีสีเขียว โดยการวิเคราะห์ยึดตัวบทเป็นหลักที่ประยุกต์กับแนวคิดการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ผลที่ได้รับจากการวิเคราะห์ตัวบทวาทกรรมสีเขียว การใช้ภาษาในการเสนอภาพแทนเชิงอุดมการณ์ ภาพแทนทางสังคม ภาพแทนเชิงความหมาย การศึกษานี้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในสื่อโทรทัศน์และการโฆษณาที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชุมชน (Tommi, Y., Fathur, R. R., Hari, 2017: 290)

ในบทความชื่อ language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field ของ Sibo Chen การวิเคราะห์ภาษาที่ใช้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศกับวาทกรรมเชิงนิเวศเป็นทฤษฎีหลัก ผลการศึกษานี้พบว่าช่วยปลูกฝังให้มนุษย์รู้จักการรักษาโลก อุดมการณ์สิ่งแวดล้อมในสังคมชาวตะวันตกรับผิดชอบการรักษาโลกจากการทำลายโดยฝีมือของมนุษย์ที่เชื่อมโยงถึงบทบาทหน้าที่ทางการเมือง ความเท่าเทียมของสิ่งแวดล้อม ความยุติธรรมของสิ่งแวดล้อม ในงานวิจัยนี้เป็นการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางระบบนิเวศ จากการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมปัจจุบัน (Sibo, 2016: 108)

ขณะเดียวกัน Sune Vork Steffensen และ Alwin Fill ได้นำเสนอใน Ecolinguistics: the state of the art and future horizes ในบทความนี้ใช้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในการวิเคราะห์ข้อมูลผลการศึกษาการศึกษาระบบนิเวศ และนิเวศทางธรรมชาติและนิเวศสังคมวัฒนธรรมและความรู้เชิงนิเวศ ความสัมพันธ์ระหว่างภาษาสังคมวัฒนธรรมในชุมชนที่ความหลากหลายทางภาษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลักษณะของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่ปรากฏในตัวบทจะเป็นลักษณะการใช้ภาษา เช่น คำ ประโยค วลี สำนวน โวหาร อุปลักษณ์เป็นต้น (Sune, V. S., Slwin, 2014: 2)

ขณะเดียวกัน Arran Stibbe ได้เขียนบทความเรื่อง Ecolinguistics and Erasure: restoring the natural world to consciousness เป็นการวิเคราะห์ภาษาเชิงนิเวศจิตสำนึกเชิงนิเวศที่ถูกทำลายโดยฝีมือของมนุษย์ Arran ได้ระบุว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศการหวนกลับ (ecological turn) เป็นการกลับไปสู่การศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและความยุติธรรมของธรรมชาติ สาขาวิชานี้ได้รวมแง่มุมทางนิเวศวิทยาบางส่วนเพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็นปัญหาได้ดีขึ้นและอีกส่วนหนึ่งเพื่อให้การวิจัยทางวิชาการมีบทบาทอย่างแข็งขันในการแก้ไขปัญหาสังคมและนิเวศวิทยา สำหรับนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศศาสตร์นักทฤษฎีบางคนอ้างว่ามุมมองทางนิเวศวิทยาสามารถช่วยให้วิชาภาษาศาสตร์มีความเข้าใจโดยรวมที่ดีขึ้นเกี่ยวกับวิธีการทำงานของภาษา: ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถ ประสานงานทั้งหมดที่เราสังเกตเห็นเกี่ยวกับภาษา อย่างไรก็ตามสิ่งที่เกี่ยวข้องมากที่สุดกับการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์คือการศึกษาที่ใช้มุมมองเชิงนิเวศวิทยากับปัญหาเชิงปฏิบัติของการกดความสำคัญในศตวรรษที่ 21 เช่น ความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมการขาดแคลนน้ำ ความมั่นคงด้านพลังงานและโดยทั่วไปการทำลายค่อยเป็นค่อยไปสู่ระบบนิเวศ ช่วยเหลือชีวิต การทำลายเชิงนิเวศวิทยา จึงเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ที่กดขี่ระหว่างมนุษย์และมนุษย์คนอื่น ๆ ที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นในระดับพื้นฐานที่สุดของความสามารถในการดำเนินชีวิตต่อไป ไม่จำเป็นต้องมีคำว่า “นิเวศวิทยาภาษา” ในความเป็นจริงเนื่องจากมันควรจะเป็นเรื่องของหลักสูตรที่ภาษาศาสตร์พิจารณาการฝังของสังคมมนุษย์ในระบบธรรมชาติขนาดใหญ่ แต่มันมีอยู่เพราะการลบของธรรมชาติในภาษาศาสตร์กระแสหลัก เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อระลึกถึงภาษาศาสตร์ของสิ่งที่สำคัญซึ่งถูกมองข้ามไป (Stibbe, 2014: 2-4)

ส่วนใหญ่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศและวรรณคดีเน้นวาทกรรมของสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยาแบบวิทยาศาสตร์ การวิเคราะห์วาทกรรมเหล่านี้จะเปิดเผยข้อความที่ซ่อนอยู่ ซึ่งอาจทำงานกับเป้าหมายของสถาบันหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องได้ อย่างไรก็ตามนิเวศวิทยาภาษาศาสตร์นั้นมีความเกี่ยวข้องกับผลกระทบทางวาทกรรมมีต่อระบบนิเวศช่วยชีวิตและยังวิเคราะห์วาทกรรมอีกด้วย ช่น

การคุ้มครองผู้บริโภค การโฆษณาหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจส่งผลกระทบ แม้ว่าพวกเขาจะไม่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรือนิเวศวิทยาโดยตรง

ในบทความของสตีบเบ เขียนบทความเรื่อง Animals Erased: Discourse, Ecology and Reconnection with the Natural World เป็นการศึกษาวิเคราะห์ในแนววาทกรรมเกี่ยวกับสัตว์ การเชื่อมโยงระหว่างนิเวศกับโลกธรรมชาติ สัตว์ที่ถูกทำลาย วาทกรรม นิเวศวิทยา การเชื่อมโยงกับโลกธรรมชาติ ซึ่งเป็นการให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ที่มีความซับซ้อน การเป็นตัวแทน กับการวิเคราะห์วาทกรรมเป็นการมีส่วนร่วมที่โดยมี การสนับสนุนทางด้านสิ่งแวดล้อม สตีบเบ เป็นผู้ก่อตั้งสถาบันการวิจัยภาษาและนิเวศวิทยาซึ่งรวบรวมนักวิจัยที่มุ่งเน้นไปที่สาขาวิชาภาษาศาสตร์ สัตว์ที่ถูกทำลายเป็นผลงานล่าสุดในสาขาที่จะดึงดูดนักวิชาการเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ นอกสถานศึกษาที่มีความสนใจในภาษา การเคลื่อนไหวของสัตว์ การวิเคราะห์ตัวบทผสานกับแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์วิพากษ์ นักวิจัยเหล่านี้พยายามเข้าใจบทบาทของภาษาในการกดขี่และการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นผ่านโครงสร้างอำนาจที่โดดเด่น “สัตว์ไม่สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการต่อต้านวาทกรรมที่กดขี่พวกเขาได้” และเขาใช้เวลาถึงสาเหตุโดยการตรวจสอบวาทกรรมเหล่านี้ผ่านปรัชญาเชิงนิเวศ (ปรัชญาของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สัตว์และพืช) (Stibbe, 2012: 58-60)

อาร์ราน สตีบเบ (Arran Stibbe) ได้วิเคราะห์ An Ecolinguistic Approach to Critical Discourse Studies เป็นการสำรวจพื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่ของภาษาศาสตร์เป็นรูปแบบของการศึกษาวาทกรรมที่มีความโดดเด่น ในขณะที่นิเวศวิทยาภาษาศาสตร์มีแนวโน้มที่จะใช้รูปแบบเดียวกันของการวิเคราะห์ทางภาษา เช่น เดียวกับการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์แบบดั้งเดิมกรอบกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสัมพันธ์ของมนุษย์ไม่เพียงแต่กับคนอื่น ๆ แต่ยังมีระบบนิเวศที่ใหญ่กว่า นิเวศวิทยาภาษาศาสตร์วิเคราะห์วาทกรรมจากการบริโภคสู่บทกวีของธรรมชาติ วิเคราะห์ผู้ที่ส่งเสริมพฤติกรรมการทำลายระบบนิเวศ การค้นหาผู้ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์การเคา รพธรรมชาติ การดูแลโลกธรรมชาติ บริบทของวิชาภาษาศาสตร์เชิงขยายตัวทำให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้กดขี่ ผู้ถูกกดขี่นั้นซับซ้อนเนื่องจากพิจารณาถึงผลกระทบต่อสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ คนรุ่นต่อไปในอนาคตที่ยังไม่เกิด ซึ่งจำเป็นต้องพัฒนาทั้งเชิงทฤษฎีของการศึกษาวิเคราะห์วาทกรรม (Critical discourse studies (CDS)) ในการประยุกต์ใช้ (Stibbe, 2014: 117-118)

แม้ว่ายังไม่มีการให้นิยามความหมายของ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศให้ชัดเจน แต่ก็มีงานวิจัยมากมายที่แสดงความคิดเห็นถึงการรับรู้เชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาของการวิเคราะห์ชื่อสถานที่เชิงนิเวศ Niken Wirasanti ได้เขียนบทความเรื่อง Toponyms and Identity of Canggal Temple Area in Ecolinguistics Perspective เป็นการวิเคราะห์ในกรอบแนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การตั้งชื่อสถานที่ เป็นภาพสะท้อนของพื้นที่การตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นตัวเป็นต้นของภาษา ชื่อสถานที่นั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ วัฒนธรรมแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์

ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม การศึกษาชื่อสถานที่สามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ มากหมาย เช่น ประวัติการตั้งถิ่นฐานซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของผู้คนอาศัยอยู่รอบ ๆ การศึกษาของ นีแกน ฟีราฮ์สันตี (Niken Wirasanti) วิเคราะห์พื้นที่ธรรมชาติ Canggal ของเนินเขา Gendol Magelang ของชาวชวากลาง ซึ่งเป็นการวิเคราะห์องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบทางชีวภาพ หรือไม่ใช่ชีวภาพ (non-biological) และผู้คนที่มีความพิเศษ (charismatic figures) ดังนั้นปัญหาคือการเปลี่ยนแปลงของชื่อสถานที่ เพราะว่าแต่เดิมมีการใช้ภาษาสันสกฤตเพื่อตั้งชื่อสถานที่ ในช่วงศตวรรษที่ 18 เบื้องหลังของวัฒนธรรมฮินดู มีการใช้ภาษาชวาท้องถิ่นที่มีภูมิหลังเป็นศาสนาอิสลาม วิธีทางการศึกษาโดยแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคือการตรวจสอบภาษาในการตั้งชื่อสถานที่ในบริบทของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environment) ยังสะท้อนเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของ Canggal Temple ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสังคม สังคมวัฒนธรรม ชื่อสถานที่เป็นการนำเสนอความหมายของวิธีการที่ผู้คนรับรู้และการเคารพต่อสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดยภาษา การตั้งชื่อตามแบบดั้งเดิมบ่งบอกถึงการพัฒนาวัฒนธรรมของสังคมจากอัตลักษณ์ของศาสนาฮินดูไปสู่วัฒนธรรมอิสลาม ปรากฏการณ์นี้สามารถตีความได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงหรือการเปลี่ยนไปสู่วัฒนธรรมที่แน่นอนโดยไม่ต้องเปลี่ยนโครงสร้างแม้ว่ามันจะแสดงออกมาในรูปแบบ (Niken, 2018: 213) จากบทความนี้ผู้วิจัยเอามาประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางภาษากับระบบนิเวศ จากการศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องข้างตน ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจแนวคิด ทฤษฎีมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวทางที่มีคุณค่าสำหรับนำมาศึกษาประยุกต์ใช้ในหัวข้อวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ในเรื่องเล่ากัมพูชาต่อไป

งานวิจัยที่น่าสนใจของ เกตร์ ริงบีย์ เป็นการศึกษาทางวัฒนธรรมของมนุษย์ควรจะเป็นหนี้ต่อธรรมชาติสำหรับการจัดหาทุกสิ่งที่จำเป็นสำหรับการอยู่รอด อย่างไรก็ตาม Kate ได้ตั้งข้อสังเกตการทำลายระบบนิเวศและวัฒนธรรมและสังคมอื่นๆอีกด้วย ซึ่งไม่ได้อยู่อย่างยั่งยืนด้วยระบบนิเวศอารยธรรมเติบโตและพัฒนาพร้อมกับของธรรมชาติ (Kate, 2015: 122) และให้ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการวิจารณ์เชิงนิเวศ 5 ประเด็น ได้แก่

1) เป็นการศึกษาของประเภทของวรรณกรรมที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับนิเวศวิทยาและธรรมชาติเพื่อเปลี่ยนวิธีคิดของมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนโลก

2) เพื่อแบ่งแยกภาพแทนธรรมชาติในตัวบทสมัยอาณานิคม ธรรมชาติเหล่านั้นไม่ควรมีการจัดระเบียบให้อยู่กับวัฒนธรรม แต่ควรจัดอยู่ในจุดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

3) เพื่อทบทวนเนื้อหาที่มีอยู่และประเมินใหม่ว่ามีคุณค่าและข้อสมมติฐานบางอย่างในงานของนักเขียนที่นำเสนอสภาพแวดล้อมและชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์

4) เพื่อศึกษาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างคำ “I” และ “It” ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติสามารถหลีกเลี่ยงได้ในวรรณกรรมหรือการเขียนแบบธรรมชาติ

5) เพื่อเชื่อมโยงการวิจารณ์เชิงนิเวศในฐานะเป็นสหวิทยาการ เช่นเดียวกันกับ สตรีนิยมเชิงนิเวศหลังอาณานิคม และโครงสร้างนิยมรับอิทธิพลอย่างไร

อนึ่งบทความของ นีกีกา มีฮาลชีวีก ที่ศึกษาเรื่อง Sustainability and or Survival of Literature in the Contemporary World: Some Theoretical Premises of Ecocriticism ได้นำเสนอทฤษฎีการวิจารณ์เชิงนิเวศซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมและวรรณกรรม การวิจัยเกี่ยวกับนิเวศวิทยามีความสำคัญ หรือมีวิธีการนำเสนอรูปแบบตัวบทเขียนมีลักษณะเป็นอย่างไร การวิจารณ์เชิงนิเวศจะตรวจสอบการรับรู้ธรรมชาติมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์เช่นเดียวกับการแก้ไขปัญหาของสิ่งแวดล้อมอื่นๆในวรรณคดีตั้งข้อสันนิษฐานว่าทุกวันนี้จุดมุ่งหมายและความอยู่รอด การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการทำงานเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมใช้ทฤษฎีที่ว่าสถานการณ์สิ่งแวดล้อมสะท้อนเห็นในตัวบทวรรณกรรมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและแก้ไขสถานการณ์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศทำหน้าที่ทางสังคมได้ ดังนั้นวัตถุประสงค์ของงานนี้คือการนำเสนอสมมติฐานของการวิจารณ์วรรณกรรมด้านสิ่งแวดล้อม วิธีศาสตร์ต่าง ๆ ด้วยวิธีนี้ผู้เขียนตั้งใจที่จะให้ความสำคัญการวิจารณ์เชิงนิเวศและวางกรอบวรรณกรรมประเพณีในบริบทของการพัฒนาอย่างยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม (Nikica, M., Gordana, 2016: 11-12)

กรณีการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับ Ecocritical Forms of Engagement with Nature and Texts ความคิด Oppermann ตรวจสอบการวิพากษ์เชิงนิเวศว่าความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมกับโลกโดยมีการอธิบายวรรณกรรมแบบโรแมนติกเกี่ยวกับธรรมชาติ การใคร่ครวญสถานที่ การตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมกับคุณค่าทางนิเวศวิทยา ข้อโต้แย้งคือการเคลื่อนไหวเช่นเดียวกันกับการเคลื่อนไหวของ Occupy Gezi ใน Istanbul มีประสิทธิภาพทางทฤษฎีมากขึ้น ดังนั้นการเคลื่อนไหวในระบบนิเวศนิยม มีการเชื่อมโยงกับการตีความตัวบทเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมหรืองานวรรณกรรมแบบประสบการณ์ที่เขียนเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นข้อต่อ นำเสนอเชิงนิเวศเชิงวัตถุเพื่อบูรณาการนิเวศวิทยาที่ความหลายหลายให้ครบวงจรของทฤษฎี การเคลื่อนไหวทางความหมายเชิงนิเวศ ดังนั้นทฤษฎีที่เกิดเป็นรูปธรรมทำให้วิเคราะห์แบบใหม่กับการเคลื่อไหวส่วนหนึ่งของทฤษฎี และทฤษฎีเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวในโลกที่ซับซ้อน ความสัมพันธ์ข้ามพรมแดน (Serpil, 2014: 305-306)

ธัญญา สังขพันธานนท์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ แว่นวรรณคดี ทฤษฎีร่วมสมัย ว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นทฤษฎีวรรณคดีสามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทได้หลายระดับ คือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การนำเสนอภาพแทนธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในตัวบท ในระดับที่สองคือการหวนกลับไปศึกษาวรรณคดีมรดก หรือวรรณคดีในอดีตโดยพิจารณาและตีความใหม่ในประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ภาษาเป็นวิธีการสำคัญมากสำหรับการวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โวหาร ที่เห็นว่าภาษาทำหน้าที่แทนความแท้จริงในวรรณกรรม การวิเคราะห์โวหารเชิงอุปมาช่วยให้เห็นความหมายที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดของ

สังคมเพราะว่าภาษาไม่สามารถแยกออกจากธรรมชาติได้ ภาษาเป็นการประกอบสร้างทางความหมาย สัญญะ และวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยู่ในฐานความคิด มโนทัศน์ คือโดยถ้อยคำที่มนุษย์เป็นผู้ประกอบสร้างขึ้นมา ดังนั้นธรรมชาติจึงเป็นการประกอบสร้างทางสังคมรับรู้และการสื่อสารของมนุษย์เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2559: 354-355)

ส่วน Sandip Kumar Mishra ได้เขียนบทความที่มีลักษณะคล้ายคลึงนี้เหมือนกันในหัวข้อเรื่อง Ruskin Bond's The Cherry Tree: An Ecocritical Study ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในตัวบทวรรณกรรม ความกังวลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในวรรณคดีที่เสนอถึงกันมากคือกรอบแนวคิดทฤษฎีใหม่เรียกว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศ การเคลื่อนไหวสีเขียวเป็นการช่วยส่งเสริมทางด้านสิ่งแวดล้อมให้ผู้มีความสนใจมากขึ้น สำหรับการแนวคิดเรื่องนิเวศเชิงลึกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการวิจารณ์เชิงนิเวศเช่นกันคือให้ความสำคัญเรื่องสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในสิ่งแวดล้อม ในบทความของ Kumar Mihra คือเขาอยากให้เด็กให้สนใจเรื่องสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรม เป็นนักเขียนชาวอินเดียคนหนึ่งมีชื่อเสียงอย่างมากที่เขียนงานของเขามีลักษณะธรรมชาติการเคารพธรรมชาติคือเป็นเคารพต้นเชอร์รี่ แสดงให้เห็นถึงความตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม พร้อมกับการเติบโตของเด็ก เช่นความซื่อสัตย์ การสัมผัสความใกล้ชิดกับธรรมชาติ ความสวยงามของธรรมชาติในแว่นสีเขียว (Sandip, 2018: 116)

สำหรับ Beatrix Busse ได้ศึกษาในหัวข้อ Historical ecolinguistics and literary analysis) ได้วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ มีการเกี่ยวข้องกัน คือลักษณะภาษาที่ใช้ในวรรณคดี ซึ่งว่าในบทความนี้นำเสนอวิธีทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การวิจารณ์เชิงนิเวศ โวหาร และสังคมวิทยาที่นำมาใช้การวิเคราะห์คำศัพท์ ในผลงานของ Shakespeare โดยใช้ไวยากรณ์โครงสร้างหน้าที่ของ ฮัลลิเดย์มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษานิเวศวิทยาของภาษาและภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ บทความนี้คือเน้นการอ่านเชิงนิเวศ การใช้รูปแบบการเขียนของ เช็คสเปียร์ เช่นการใช้คำ อุปมา โครงสร้างทางไวยากรณ์ และวาทกรรม ดังนั้น เช็คสเปียร์ ได้เลือกการใช้คำศัพท์เกี่ยวกับตัวละครและการกระทำของตัวละครที่ใช้บทสนทนา ที่เขาได้สร้างและที่สะท้อนให้เห็นถึงมุมมองมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เช่นเดียวกับธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมที่ปรากฏในบทละครยุคแรกของอังกฤษตัวอย่างที่สำคัญถึงการอ่านเชิงนิเวศคือมากเทพนิยายเรื่อง โอเทลโล ในบทความนี้คือภาษาเป็นทางเลือกที่สำคัญและการตีความหมาเป็นสิ่งสำคัญมาก เช่นการเลือกใช้ภาษาจะเป็น อุดมการณ์ โวหารเชิงอุดมคติ การวิเคราะห์ภาษานั้นสะท้อนให้เห็นการแบ่งแยกชนชั้น การสร้างลัทธิ การใช้อุปมาทางรูปแบบไวยากรณ์ คำศัพท์ในระดับบุคคลที่มีความซับซ้อน มีประสบการณ์ของคนแต่ละคนใน (Beatrix, 2016: 131-132)

ส่วนบทความ Literature and Environment ของ Lawrence Buell, Ursula K. Heise กับ Karen Thornber ศึกษาวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมในบทความนี้มีการวิเคราะห์แนวกรอบคิดเชิง

นิเวศตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ วรรณคดีและศิลปะทำให้มองเห็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพและปฏิสัมพันธ์ระหว่ามนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อม ที่เป็นกระบวนการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สมัยปรากฏตัวครั้งแรกในศตวรรษที่ 90 ตอนปลาย และช่วงที่ผ่านมาปลายศตวรรษที่ 1960 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ อย่างไรก็ตามตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 เป็นต้นมามีความสนใจของการศึกษาวรรณคดี ทำให้ผู้คนรู้จักมากขึ้นในนาม การวิจารณ์เชิงนิเวศ มากขึ้น ในด้านต่างๆ เช่น การศึกษาเรื่องเล่ากับภาพลักษณ์ นักนิเวศวิทยานิยมเอามาประยุกต์ใช้กับสาขาวิชามนุษยศาสตร์ มานุษยวิทยาสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อม ปรัชญาสิ่งแวดล้อม ด้วยภาพรวมคร่าว ๆ ของธรรมชาติความหมาย วิวัฒนาการของการศึกษาวรรณคดีสิ่งแวดล้อมจากนั้นเราสรุปได้ความสำคัญ ๆ ที่สนใจดังนี้ 1) จินตนาการเกี่ยวกับสถานที่ สิ่งที่เชื่องโยงกับสถานที่ 2) กฎเกณฑ์ การวิพากษ์วิจารณ์ของนักวิทยาศาสตร์เป็นต้นแบบในการศึกษาวรรณคดี ศิลปะ 3) การตรวจสอบความสำคัญของความแตกต่างทางเพศ การเป็นตัวแทนสิ่งแวดล้อม 4)การผสมทางวิธีการของการศึกษาเชิงนิเวศกับวรรณคดีหลังอาณานิคมเนื่องจากการเหยียดหยามเชิงนิเวศที่ได้ขยายขอบเขตอันไกลจากเดิมที่มุ่งเน้นไปทางจินตนาการแบบ Anglo-American 5) การเปลี่ยนแปลงเชิงนิเวศที่ให้ความสนใจทางศิลปะและความคิดของชนพื้นเมือง 6) การวิจารณ์เชิงนิเวศนั้นมีความกระตือรือร้นและซับซ้อนในความเป็นตัวแทนทางศิลปะ จริยธรรมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ (Lawrence, B., Ursula, K. H., Karen, 2011: 416-417)

จากการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิเคราะห์วาทกรรมตามแนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ที่นำเสนอมาโดยสังเขป ทำให้เรามองเห็นถึงภาพรวมเกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศในรูปแบบต่าง ๆ การศึกษาวาทกรรมวิพากษ์เชิงนิเวศนั้น คือเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม แนวคิดที่กว้าง ๆ นี้คือเป็นการผสานใช้ร่วมกับทฤษฎีอื่น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความเป็นสหวิทยาการทั้งภาษาและวรรณคดี การวิจารณ์เชิงนิเวศ การศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ที่ถูกใช้เพื่อสะท้อนเห็นถึงวาทกรรมหรือทัศคติบางอย่างของมนุษย์ที่มีต่อโลกธรรมชาติ ภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ความสำคัญ คุณค่าหรือบทบาทของธรรมชาติได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมในยุคสมัยนั้น ๆ หลังจาการทบทวนวรรณกรรมข้างต้นยังไม่มีเราเห็นได้ว่างานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่มีผู้ใดได้ศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ภายใต้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมาก่อน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่า การศึกษาบทบาทและภาพแทนนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชานี้จะสามารถทำให้เห็นกระบวนทัศน์ทางภาษาที่เปลี่ยนแปลงไปและช่วยขยายขอบเขตของทฤษฎีภาษาศาสตร์เชิงนิเวศให้กว้างขวางมากขึ้น

จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ตามแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ที่สังเขปนี้พอจะทำให้เห็นภาพรวม

เกี่ยวกับพันธนาการ วิธีการและทิศทางของวรรณกรรม การวิจารณ์เชิงนิเวศในตะวันตกข้อสังเกตที่สนใจคือเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมที่มีการประยุกต์ใช้ร่วมกับทฤษฎีอื่น ๆ อันที่สะท้อนให้เห็นความเป็นสหวิทยาการอย่างชัดเจนมากขึ้น โดยรวมจากการทบทวนเอนสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้น ยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่อธิบายให้ความกระจ่างชัด เกี่ยวกับกลวิธีทางภาษาเพื่อให้เห็นการสื่อความหมายเชิงนิเวศและภาพแทนเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชา ด้วยเหตุผลนี้งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ในเรื่องเล่ากัมพูชามีลักษณะอย่างไร การทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับภาพแทนเชิงนิเวศนั้น มีการศึกษาศึกษาหลายรูปแบบหลายวิธีการ

การวิเคราะห์ภาพแทนกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง-โผล่ว ณ ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัดกาญจนบุรีโดยที่ภาพแทน ปรัมปรา นิทาน เรื่องเล่า การนับถือผีและธรรมชาติคือกระบวนการสร้างความเป็นสังคมชาวโผล่ว ที่ซึ่งสังคม ถูกสร้างขึ้นจากความสัมพันธ์ที่มีต่อธรรมชาติจากการทำวิจัยชาติพันธุ์นิพนธ์ข้ามสายพันธุ์ (trans-species ethnography) หรือชาติพันธุ์นิพนธ์หลากหลายสายพันธุ์ (multi-species ethnography) ทำให้พบว่าชาวโผล่วย้ายมุมมองข้ามไปคิดจากจุดยืนของชีวิตหลากหลายสายพันธุ์ (multi-species) ในป่า แล้วย้อนกลับมานิยามความเป็นมนุษย์ (beyond human) วัฒนธรรม/ภาพแทนชาวโผล่วจึงถูกผสมจากภาพแทนและมุมมองที่สัมพันธ์กับหลากหลาย/ข้ามสายพันธุ์ (multi/trans-species) บทความนี้เสนอให้เปลี่ยนวิธีวิทยาจากการศึกษาโดยให้มนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) ของการศึกษา โดยติดตามมุมมองของชาวโผล่วซึ่งย้ายตามไปศึกษามุมมองของสัตว์ต้นไม้สิ่งของและเครื่องมือ (บัณฑิต ไกรวิจิตร, 2559: 156)

บทความเรื่อง Language, power and the social construction of animals ของ Stibbe อธิบายถึงวิธีการทางภาษามีส่วนช่วยในการต่อต้านและการเอารัดเอาเปรียบของสัตว์ในอุตสาหกรรมเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากสัตว์ โดยใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์กรอบแนวคิดใช้กับการเหยียดเชื้อชาติและการกีดกันทางเพศ โดยนำไปใช้กับคลังข้อความที่นำมาจากแหล่งอุตสาหกรรมการกักขังและสังหารสัตว์ในฟาร์มแบบเร่งรัดนั้นขึ้นอยู่กับการยินยอมโดยนัยของประชากรส่งสัญญาณโดยความเต็มใจที่จะซื้อผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากสัตว์ด้วยวิธีนี้สมมติฐานทางชีววิทยาที่ฝังอยู่ในวาทกรรมประจำวันของอุตสาหกรรมสัตว์ ความยินยอมจากการวิเคราะห์ข้อความบทความนี้พยายามที่จะเปิดเผยสมมติฐานเหล่านี้และอภิปรายถึงผลกระทบที่มีต่อการตอบโต้การครอบงำและการเอารัดเอาเปรียบของสัตว์ (Stibbe, 2001: 157)

งานวิจัยอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจคือ Animal Representation in the Dutch Media through Environmental Ethics ของ Helen Kopnina เป็นการศึกษาเกี่ยวข้องกับวรรณคดีจริยธรรมสิ่งแวดล้อม และความเป็นตัวแทนของสัตว์ในสื่อมวลชนดัตช์ โดยมีความตึงเครียดระหว่างผู้

ที่เผยแพร่การแบ่งพื้นที่ชัดเจนระหว่างมุมมองของมนุษย์และมุมมองที่ไม่ใช่มนุษย์ ในทางตรงกันข้ามมีความตึงเครียดระหว่างมุมมองจริยธรรมและผู้ที่มีการสนับสนุนสิทธิสัตว์ บทความนี้เป็นการตรวจสอบการนำเสนอสื่อที่เกี่ยวกับสัตว์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาและเชื่อมโยงการค้นพบกลับไปยังพื้นที่ของความตึงเครียดภายในจริยธรรมสิ่งแวดล้อม การค้นพบหลักชี้ให้เห็นว่าการแบ่งมุมมองระหว่างมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentric) ธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (ecocentric) ยังคงเกี่ยวข้องกับการประเมินความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ในขณะที่การบรรจบกันของจริยธรรมและมุมมองสิทธิสัตว์จะมีประโยชน์ในการอธิบายว่าทำไมการแบ่งนี้มีการเกี่ยวข้องกัน (Helen, 2014: 7)

ส่วนบทความวิจัยที่สนใจอีกเรื่องหนึ่ง Environmental justice and biospheric egalitarianism: reflecting on a normative philosophical view of human-nature relationship ของ Helen Kopnina ในบทความนี้เป็นการศึกษาเรียกร้องความยุติธรรมของสิ่งแวดล้อมและความเท่าเทียมกันที่สะท้อนปรัชญาของมนุษย์และธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงล่าสุดไปสู่การศึกษาแบบสหวิทยาการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมนั้นขับเคลื่อนโดยการอภิปรายด้านสิ่งแวดล้อม บทความนี้จะแยกแยะความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมสี่ประเภทและเชื่อมโยงกับคำถามเกี่ยวกับลัทธิเสรีนิยมใหม่และความบริสุทธิ์ใจ ประการแรกความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมพยายามแก้ไขการกระจายที่ไม่เท่าเทียมกันของภาระด้านสิ่งแวดล้อมต่อกลุ่มเสี่ยงและประชากรที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ ประการที่สองความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมเน้นให้เห็นถึงการที่ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนาได้รับผลประโยชน์และความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียม ประการที่สามความยุติธรรมสิ่งแวดล้อมทางโลกชั่วคราวหมายถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมระหว่างประเทศหรือความห่วงใยต่อมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคต ในทั้งสามกรณีความยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดการกระจายภาระและผลประโยชน์ที่เป็นธรรมแก่ประเทศหรือกลุ่มทางสังคมที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้ามความยุติธรรมทางนิเวศวิทยาเกี่ยวข้องกับความเสมอภาคทางชีวภาพหรือความยุติธรรมระหว่างเผ่าพันธุ์ บทความนี้จะมุ่งเน้นไปที่ความยุติธรรมทางนิเวศวิทยาเนื่องจากสิทธิของเผ่าพันธุ์ที่ไม่ใช่มนุษย์ล่าช้ากว่าการถกเถียงในเรื่องความยุติธรรมทางสังคมและหารือถึงผลกระทบของการรวมทั้งความคุ้มทุนทางชีวเวชศาสตร์ในการโต้วาทีความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Helen, 2014: 10-11)

ขณะที่เดอร์นี (Derni) ได้กล่าวว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาภาษาที่ใช้ในบริบทสิ่งแวดล้อม คำนี้เกิดขึ้นในปี 1990 เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ การศึกษาภาษามิได้เป็นการศึกษาเพียงความสัมพันธ์ภายใน (intra-relations) และความสัมพันธ์ภายนอกของภาษา (extra-relations) กับสิ่งแวดล้อม เดอร์นี ได้ระบุอีกว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเทียบเสมือนร่มฉัตรใหญ่ ที่มีความหลากหลายทางวิธีการเชิงทฤษฎี ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การวิเคราะห์วาท

กรรมเชิงวิพากษ์ (Eco-Critical Discourse Analysis) และนิเวศวิทยาทางภาษา (Language Ecology) (Ammaria, 2008: 24)

การวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์ (ECDA) มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมภาษากับปรากฏการณ์ทางนิเวศวิทยา (ecological phenomena) การวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์รวมถึงการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์กับข้อความ และเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างจากตัวบท หรือข้อความจากหนังสือพิมพ์ เช่น การผสมผสานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในบางสถานที่บางแห่งหรือการโฆษณา เช่น ถุงพลาสติกสีเขียว (green plastic bag) การเมือง (political texts) ตัวบทเกี่ยวกับความเป็นผู้นำของ Joko Widodo ที่สามารถสร้างสวนสาธารณะใกล้ทะเลสาบ Pluit อยู่ทางตอนเหนือของเมือง จาการ์ตาตัวบททั้งหมดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่สร้างความตระหนักถึงวิธีการที่ภาษาสามารถช่วยรักษาธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบ ช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย สำหรับ Bundsgaard และ Steffensen ให้ความสัมพันธ์กับการวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์ สามประเภท คือ ความสัมพันธ์ภายใน (inter-relations) และความสัมพันธ์พิเศษ (intra-relations) และ extra-relations ความสัมพันธ์ภายในคือความสัมพันธ์เป็นปัจเจก ความสัมพันธ์ระหว่างอยู่ระหว่างความเป็นปัจเจกและลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่มีชนิดหรือชนิดเดียวกัน ความสัมพันธ์เป็นพิเศษคือความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างและความแตกต่างของชนิดหรือชนิดอื่น ๆ ดังนั้นจึงเป็นที่ชัดเจนว่าตัวบทหรือเอกสารการวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งสามประเภท ดังภาพ

พหุน ปณ ฑิโต ชีเว

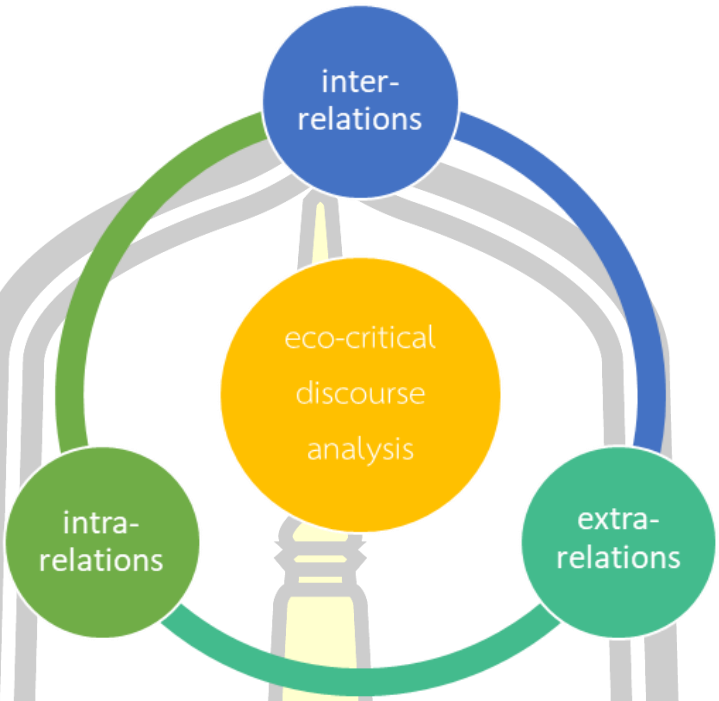

ภาพประกอบ 9 แสดงการวิจารณ์เชิงนิเวศและความสัมพันธ์เชิงวาทกรรม

งานที่วิเคราะห์วาทกรรมโดยใช้กรอบคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ Arran Stibbe ได้เสนอไว้ในบทความ “An Ecolinguistic approach to critical discourse studies” เป็นการวิเคราะห์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ นอกเหนือไปจากความหมายทางไวยากรณ์ วัจนปฏิบัติศาสตร์ซึ่งจำเป็นต้องมีการสร้างทฤษฎีใหม่ รวมถึงแนวคิดเชิงนวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้นคว้าเชิงประจักษ์ ภาษาศาสตร์เป็นรูปแบบของการศึกษาวาทกรรมที่สำคัญ ในขณะที่นิเวศวิทยาภาษาศาสตร์มีแนวโน้มที่จะใช้รูปแบบเดียวกันของการวิเคราะห์ทางภาษาเช่นเดียวกับการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์แบบดั้งเดิม กรอบเชิงบรรทัดฐานที่ดำเนินการในการพิจารณาความสัมพันธ์ของมนุษย์ไม่เพียงแต่กับมนุษย์คนอื่น ๆ ภาษาศาสตร์นิเวศวิเคราะห์วาทกรรมจากการบริโภคสู่บทกวีของธรรมชาติ วิเคราะห์ผู้ที่ส่งเสริมพฤติกรรมการทำลายระบบนิเวศ เพื่อค้นหาผู้ที่ส่งเสริมความสัมพันธ์การเคารพ การดูแลโลกธรรมชาติ บริบทของวิชาภาษาศาสตร์ขยายตัวทำให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างผู้กดขี่และผู้ถูกกดขี่มีความซับซ้อน เนื่องจากพิจารณาถึงผลกระทบต่ออาสาสมัครที่ไม่ใช่มนุษย์และคนรุ่นต่อไปที่ยังไม่เกิดซึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาทั้งเชิงทฤษฎีและการประยุกต์ (Stibbe, 2014: 117-118)

ญีนา โฟ (Yina Wu) ได้แสดงความคิดเห็นการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ (Ecologyical Discourse Analysis) กล่าวว่าเป็นการแก้ปัญหาเชิงนิเวศในศรรตวัตที่ 21 โดยใช้เงื่อนไขนิเวศวิทยากับภาษาเพื่อเป็นช่องทางศึกษา การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศโดยใช้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิง

นิเวศมาวิเคราะห์ภาษา วิเคราะห์ตัวบทที่เกิดขึ้นในบริบทสิ่งแวดล้อม หรือการแก้ไขปัญหาเชิงนิเวศ อีกอย่างหนึ่งภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนั้นได้ใช้แนวคิดวาทกรรมผสานกันในแนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศคือเป็นการวิเคราะห์แนววาทกรรมเชิงนิเวศ วิเคราะห์ปรัชญาเชิงนิเวศ (Yina, 2018: 646) สำหรับงานของ โฮลเมฮ์ รูลสโตน (Holmes Rolston) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง Nature and Culture in environmental ethics การกล่าวอ้างที่สำคัญในจริยธรรมทางสิ่งแวดล้อมคือมนุษย์ในวัฒนธรรมของพวกเขาขาดความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติซึ่งประกอบไปด้วยภูมิทัศน์ที่วัฒนธรรมเหล่านี้ซ้อนทับอยู่ แต่การนำวัฒนธรรมดังกล่าวมาสู่ความสัมพันธ์ที่ชาญฉลาดมากขึ้นกับโลกธรรมชาตินั้นไม่จำเป็นต้องมี “การทำให้ธรรมชาติเป็นวัฒนธรรม” (naturalizing culture) มากเท่าการแยกแยะการรับรู้ถึงความแตกต่างที่ต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิงกับธรรมชาติและวัฒนธรรมบนพื้นฐานที่อาจเป็นไปได้ ธรรมชาติสามารถและจัดการและแปลงให้กลายเป็นธรรมชาติของมนุษย์ได้ไกลแค่ไหนส่งผลให้ “จุดจบของธรรมชาติ” (the end of nature) เป็นคำถามที่เร้าใจจริยธรรมสิ่งแวดล้อมควรมองธรรมชาติด้วยตัวเอง (Holmes, 1999: 151)

2.2.3 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวข้องกับกลวิธีทางภาษาและการวิเคราะห์ตัวบท

การศึกษาเรื่องอรรถศาสตรชาติพันธุมีวิธีการวิเคราะหหลายวิธี ไดแก การจัดจำแนกประเภท การจัดจำพวกแบบชาวบาน การวิเคราะหองคประกอบ การเขียนกฎแสดงภาพรวม การจัดชุดของคำ การวิเคราะหอีมิก (emic) แตในงานวิจัยชิ้นนี้เลือกใชเฉพาะวิธีการจัดจำแนกประเภท การจัดจำพวกแบบชาวบาน และการวิเคราะหองคประกอบ งานวิจัยศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติในหมูคนเอเชียตะวันออกเฉียงใตมักเนน ความเชื่อและวิถีชีวิตที่เกี่ยวของกับความเชื่อ ขอมูลที่ใชก็มักเปนเรื่องเลาหรือรายงานจากการสังเกต ขอสรุปที่ไดไมชัดเจนวา ภาพของผีในโลกทัศนของคนในภูมิภาคนี้มีลักษณะที่เปนระบบอยางไรและมีความเหมือนหรือตางกันอยางไรในประเทศตาง ๆ ส่วนงานวิจัยนี้จึงมุงวิเคราะหระบบคำเรียกผีและจัดจำพวกคำเรียกผี โดยใชวิธีการวิเคราะหองคประกอบทางความหมายของคำซึ่งเปนวิธีการศึกษาตามแนวอรรถศาสตรชาติพันธุ เพื่อทำความความเขาใจมโนทัศนและตีความโลกทัศนของคนเอเชียตะวันออกเฉียงใตเกี่ยวกับผีที่สะทอนผานความหมายของคำเรียกผี ขอมูลที่ใชในการวิเคราะหไดมาจากการสัมภาษณผูบอกภาษาซึ่งคัดเลือกอยางเฉพาะเจาะจงแต่ละภาษาละมีจำนวน 5 คน เปนผูที่พูดภาษามาตรฐานของประเทศของตนเปนภาษาแม และพำนักอยูในเขตเมืองหลวงของประเทศนั้น มีอายุ 40 ปขึ้นไป ไมจำกัดเพศและมีความเชื่อเรื่องผีหรือสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลการวิเคราะหพบคำเรียกผีรวมทั้งหมด 137 คำ เปนภาษาพมา 37 คำ ภาษาลาว 35 คำ ภาษาเขมร 35 คำ สวนภาษามาเลยพบคำเรียกผีนอยที่สุดคือ 30 คำ คำเรียกผีทั้งหมดแยกออกจากกันดวยมิติแหงความแตกตางทางความหมาย 11 มิติ คือ มิติอำนาจเหนือธรรมชาติ มิติตัวตน มิติดีราย มิติหนาที่ มิติที่อยู มิติสถานภาพ มิติลักษณะการตาย มิติเพศ มิติอายุ

มิติอาหาร และมิติลักษณะเฉพาะ โดยมิติเดนที่ครอบคลุมทุกคำไดแกมิติอำนาจเหนือธรรมชาติ มิติตัวตน และมิติดีราย ความสัมพันธทางความหมายของคำเรียกผีทั้งหมดแสดงดวยการจัดจำพวกแบบชาวบานได 5 ระดับ ไดแก ระดับตั้งตน ระดับ มูลฐาน ระดับพื้นฐาน ระดับเจาะจงและระดับปลีกยอย (มนสิการ เฮงสุวรรณ, 2547: 54)

อีกบทความหนึ่งของกวินธร เสถียร ที่ศึกษาวาทกรรมสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่น ของสตูดิโอจิบลิเรื่อง “ปอมโปโกะ ทานูกิ ป่วนโลก บทความฉบับนี้มุ่งวิเคราะห์ภาพสะท้อนด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการวิเคราะห์ตัวบท ฉาก บทสนทนา และโครงเรื่อง ตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมโดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับสาร ทฤษฎีสัญญะ แนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา และแนวคิดด้านวัฒนธรรมญี่ปุ่นศึกษา ผลการศึกษาพบว่าปอมโปโกะเป็นภาพยนตร์ลำดับที่ 7 เข้าฉายเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม ปี ค.ศ. 1994 กำกับโดย อิซาโอะ ทาคำ ฮาตะ ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้นำเอาบริบททางสังคมที่เกิดขึ้นจริง เนื่องจากการขยายตัวของประชากรในปี ค.ศ. 1960 จนต้องมีการพัฒนาเมืองใหม่เพื่อรองรับการเจริญเติบโต โครงการเมืองใหม่ทามะซึ่ง ตั้งอยู่ห่างจากโตเกียวไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราว ๆ 14 กิโลเมตร จึงเกิดขึ้นในปี ค.ศ.1965 แก่นความคิดหลักของภาพยนตร์แสดงถึงความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับทานูกิเพื่อแย่งชิงถิ่นที่อยู่อาศัย และการปรับตัวของทั้งสองฝ่ายเพื่อที่จะใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยนัยแฝงที่ผู้สร้างภาพยนตร์เลือกให้ทานูกิเป็นตัวละครหลักและมีความสามารถในการ แปลงร่างเพื่อที่จะแสดงว่า ทานูกิไม่ได้เป็นตัวแทนของสัตว์ป่าหรือธรรมชาติอันบริสุทธิ์ แต่หมายถึงผู้คนในชนบท ที่เผชิญกับกระแสการพัฒนา โดยคนเหล่านี้ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อเกิดการพัฒนาเพื่อสร้างความเจริญ วิถีชีวิตดั้งเดิมจึงเปลี่ยนแปลงไป ส่วนวาทกรรมสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏคือ 1) ความขัดแย้งเพื่อแย่งชิงทรัพยากร 2) การขยายตัวของประชากรและการพัฒนาเมือง และ 3) การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ปอมโปโกะมีส่วนช่วยบันทึกเรื่องราวทางสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ของสังคมญี่ปุ่น การทำความเข้าใจเนื้อหาภาพยนตร์อย่างลึกซึ้งต้องใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อเชื่อมโยงสาร (Message) และสัญญะต่าง ๆ เข้ากับสภาพแวดล้อมในช่วงเวลานั้น ๆ หากผู้รับสารมีความเข้าใจสภาพสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นย่อมเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (Text) กับบริบท (Context) และความหมายที่ภาพยนตร์สื่อออกมาได้อย่างชัดเจน (กวินธร เสถียร, 2559: 1)

คำเรียกชื่อโรคในระบบการแพทย์พื้นบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบคำเรียกชื่อโรคในภาคอีสานทั้งหมด 157 ชื่อโรค นำมาจัดกลุ่มโรคโดยใช้วิธีการจำแนกประเภทได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มคำเรียกชื่อโรคที่ขึ้นต้นด้วยอวัยวะที่เป็นโรค กลุ่มคำเรียกชื่อโรค ที่ขึ้นต้นด้วยคำแสดงอาการของโรค และกลุ่มคำเรียกชื่อโรคที่ขึ้นต้นด้วยชื่อโรคเฉพาะ ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบ ทางความหมายจากคำ เรียกชื่อโรคพบว่ามีองค์ประกอบทางหมายที่แตกต่างกันอยู่ 7 ลักษณะ คือ สาเหตุของการเกิดโรค อวัยวะที่เป็นโรค การแสดงอาการของโรค การบอกระดับอาการ ช่วงเวลาที่เกิด

อาการของโรค เพศ และวัยซึ่งองค์ประกอบหลักทางความหมายที่โรคพื้นบ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 157 ชื่อโรค มีคือ 3 องค์ประกอบหลักได้แก่ สาเหตุของการเกิดโรค อวัยวะที่เป็นโรค และการแสดงอาการของโรค (วาสินี มีเครือเอี่ยม, 2559: 31-32)

การศึกษาทางความหมายและวัฒนธรรมของคำศัพท์ภาษาไทใหญ่ที่เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่อง “เมือง” ในฐานะที่เป็นภาพสะท้อนโลกทัศน์และวัฒนธรรมไทใหญ่เกี่ยวกับองค์กร จัดตั้งทางสังคมและการเมืองระดับพื้นฐาน การศึกษามุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมที่ ปรากฏในระบบ“บ้านและเมือง”ดังกล่าว อันประกอบด้วย 3 มิติคือ 1) กายภาพ 2) สังคม และ3) ความเชื่อ วัตถุประสงค์รองมุ่งศึกษาการดำรงอยู่และปรับแปลงของมโนทัศน์ “เมือง” ในบริบทของประเทศ ไทยปัจจุบัน หลักการศึกษาโดยรวมใช้ทฤษฎีและวิธีวิทยาของมานุษยวิทยาภาษาศาสตร์ ร่วมกับทฤษฎีภาษาศาสตร์แนวทางต่าง ๆ คืออรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ และภาษาศาสตร์เชิงการ วิธีวิทยาสำคัญที่นำมาวิเคราะห์วงคำศัพท์ของ “เมือง” คือ การวิเคราะห์วงคำศัพท์และอุปลักษณ์ ผลการศึกษาพบว่า “เมือง” คือคำศัพท์ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ สังคม และการเมือง ความหมายดั้งเดิมของ “เมือง” คือ แอ่งที่ราบ จากนั้นได้ขยายความหมายครอบคลุมไปถึง ‘แดน, เขต’ และ ‘แผ่นดิน,โลก’ ภายหลังจึงพัฒนาเป็นคำที่ใช้เรียก ‘แอ่งที่ราบ’ ควบคู่กับ ‘เมือง’ ที่ตั้งอยู่บนแอ่งที่ราบนั้น การพัฒนาความหมายดังกล่าวปรากฏในการก่อตั้งรัฐไทใหญ่ในพื้นที่แม่ฮ่องสอนระหว่าง พ.ศ.2326-2436 ซึ่งมีองค์ประกอบพร้อมกัน 3 ด้าน คือ ภูมิศาสตร์การร่วมมือทางสังคมและเศรษฐกิจ และการจัดตั้งอำนาจทางการ เมือง โดยทั่วไป “เมือง” ในมโนทัศน์ไทใหญ่เป็นหน่วยการเมืองที่ปกครองตนเองเป็นเอกเทศ ประกอบด้วยเครือข่ายซึ่งเป็นหน่วยการเมืองย่อย ๆ คือ “บ้าน” (หมู่บ้าน) “เวียง” และ “แค่น” หรือ “เห็ง” โดยความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ทำให้คนไทใหญ่มีความชำนาญในการจัดตั้งและบริหารหน่วยทางสังคมหรือ การเมืองระดับเล็ก ดงนั้นแม้ว่าปัจจุบัน“เมือง” จะลดความสำคัญลงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “จังหวัด” แต่ “ป็อก” (กลุ่มบ้านในชนบทหรือในเขตตัวเมือง) ซึ่งเป็นหน่วยความร่วมมือทางสังคมระดับเล็กที่ไม่เป็นทางการก็ ได้ทำหน้าที่เสมือนเมืองย่อส่วน โดยมีคุณสมบัติเกี่ยวข้องกับการจัดการทางสังคมและวัฒนธรรมภายในป็อกนั้น ในแง่โครงสร้างของระบบความเชื่อลัทธิพิธีเกี่ยวกับผีอารักษ์หมู่บ้านที่เรียกว่า “เจ้าเมือง” เป็นส่วนหนึ่งที่สร้างอัตลักษณ์ให้ไทใหญ่แม่ฮ่องสอน ความเชื่อปรัมปราอื่นที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดและประวัติของคนไทใหญ่ได้รับการฟื้นฟูและมีส่วนเร้าให้พวกเขาภาคภูมิใจ และสืบสานภาษาวัฒนธรรมและประเพณีไทใหญ่ (รณี เลิศเลื่อมใส, 2547: 5)

2.2.4 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องเล่าและนิทานพื้นบ้าน

การศึกษาประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของศาสตราแลบงในฐานะประเภทวรรณกรรม (Genre) วิเคราะห์ศาสตราแลบงในด้านฉันทลักษณ์ เนื้อหา รูปแบบ และขนบวรรณศิลป์

พร้อมทั้งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของศาสตราแลบงกับวัฒนธรรมเขมร ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ศาสตราแลบงเป็นวรรณกรรมเขมรประเภทหนึ่งที่มุ่งให้ความบันเทิงควบคู่กับการสั่งสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เริ่มแต่งพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงพุทธศตวรรษที่ 25 ยุคแรกมีการเผยแพร่โดยการสวดเป็นทำนองและนำมาใช้เป็นตำราเรียนในวัด ต่อมาจึงมีการนำมาชำระจัดพิมพ์เผยแพร่ ศาสนาแลบงจัดแบ่งตามที่มาของเรื่องได้ 2 ประเภท คือ ศาสตราแลบงที่มีที่มาจากวรรณกรรมชาดกและศาสตราแลบงที่มีที่มาจากนิทานพื้นบ้านและที่มาอื่น กติกาวรรณกรรมของศาสตราแลบง ได้แก่ ศาสตราแลบงเป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ซึ่งมีองค์ประกอบที่ได้รับอิทธิพล จากวรรณกรรมชาดก มีการเน้นแนวคิดสำคัญเรื่องกรรม หลักธรรมเรื่องกฎไตรลักษณ์ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ โครงเรื่องถูกกำหนดในกรอบแนวคิดสำคัญเรื่องกรรม นำเสนอความขัดแย้ง 3 ระดับ ได้แก่ ความขัดแย้งในระดับครอบครัว ระดับสังคม และระดับศีลธรรม มีการกล่าวถึงสุบิน-นิมิต หรือวิถีชีวิตที่ถูกกำหนดล่วงหน้า ตัวละครมีสามประเภทได้แก่ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ อมนุษย์ และสัตว์ รวมทั้งมีบทครำ่ครวญที่เกิดจากการพลัดพรากของตัวละครวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ในศาสตราแลบงประกอบด้วย รูปแบบคำประพันธ์ ได้แก่ บทกากคติ บทพรหมคีติ บทพ์โนล บทภุชงค์ลีลา บทบนโทลกาก และบทพากย์ 7-8 ขนบวรรณศิลป์จำแนกเป็นบทชมเมือง บทชมธรรมชาติ ประกอบด้วย บทชมป่า บทชมสัตว์ บทชมโฉม และบทอัศจรรย์ พัฒนาการของศาสตราแลบง แบ่งออกเป็น 4 ยุค คือ ยุคแรกจากศาสตราเทศน์สู่ศาสตราแลบง ยุคที่สองความบันเทิง ควบคู่คติธรรม ยุคที่สามจากชาดกสู่เรื่องประโลมโลก ยุคที่สี่จากวรรณกรรมสำหรับสวดสู่วรรณกรรมสำหรับอ่าน ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายของศาสตราแลบง ศาสตราแลบงสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมรหลายประเภท ได้แก่ นาฏศิลป์ จิตรกรรม ตำนานท้องถิ่น รวมทั้งสื่อร่วมสมัยประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือนิทาน การ์ตูน ภาพยนตร์ เพลงสมัยใหม่ และวีซีดี คาราโอเกะ (ศานติ ภักดีคำ, 2550: 43)

ส่วนบทความน่าสนใจได้ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ของเพศสภาวะและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม: มองหาผู้หญิงในอุดมคติจากนิทานเขมร เรื่องเมีย เยิง สำหรับการวิเคราะห์ความคิดทางเพศสภาพของชาวเขมร ในฐานะที่เป็นทั้งระบบสัญลักษณ์ แบบแผนทางสังคมและกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวเขมรซึ่งภาพพจน์ของผู้หญิงในอุดมคติที่ได้ถูกปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมเขมรที่กำลังฟื้นฟูประเทศหลังสงครามกลางเมืองในช่วงปี ค.ศ. 1970 ความเป็นหญิงและความเป็นชายของชาวเขมรได้ถูกนิยาม ผลิตซ้ำ และตีความใหม่ทั้งในรูปแบบของบทเรียน และการบอกเล่าความเป็นหญิง ไม่เพียงต้องเป็นกุลสตรีมีบทบาทที่ต้องรับผิดชอบการงานในครัวเรือนและช่วยทำมาหากินเท่านั้น แต่ผู้หญิงเขมรถูกเรียกร้องให้ต้องมีคุณสมบัติที่ชาญฉลาด เป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือสามีให้ประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยวาทกรรมใหม่ว่าหญิงที่ดีนั้นต้องสามารถกำหนดชะตาชีวิตของสามีได้ (ปรานี วงษ์เทศ, 2562: 133-134)

ภสินธุ์ แผลงศร ได้วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์ศึกษารวบรวมและจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น ตามรูปแบบนิทานพื้นบ้านของสติธ ทอมป์สัน (Stith Thompson) สองคือการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่นตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของเอกเซล ออลริค (Axel Olrik) และวิเคราะห์สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นจากนิทานที่ได้รวบรวมและจำแนกประเภทไว้ทางด้านครอบครัว อาชีพ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่นจำแนกออกได้เป็น 12 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานวีรบุรุษ นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ นิทานเทวปกรณ์ นิทานคติ นิทานเรื่องสัตว์ นิทานมุขตลก นิทานศาสนา นิทานเรื่องผี และนิทานเข้าแบบ การวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านญี่ปุ่นพบว่า มีความเป็นสากลตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของเอกเซล ออลริค และสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวญี่ปุ่นหลายด้านได้แก่ สถาบันครอบครัวมีทั้งลักษณะครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย ครอบครัวรวม การประกอบอาชีพที่สำาคัญมีอาชีพเกษตรกร นักรบ หมอ พระ ทอผ้า รับจ้าง และค้าขาย ความเชื่อมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา ภูตผีปีศาจ และกฎแห่งกรรม ด้านประเพณีที่ปรากฏเป็นประเพณีทั้งส่วนบุคคลและประจำท้องถิ่น ค่านิยมนั้นยกย่องผู้มีสติปัญญา มีความรู้ความกล้าหาญ มานะอดทน เพียรพยายาม กตัญญูรู้คุณ ซื่อสัตย์ และมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่นทำให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นสากลของนิทาน เข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่และความต้องการพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างในสังคม ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของนิทานพื้นบ้านด้านการถ่ายทอดแนวทางการดำาเนินชีวิตของคนในสังคมญี่ปุ่นสืบทอดกันต่อมา แม้ว่าการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้าเพียงใดก็ตาม (นภสินธุ์ แผลงศร, 2555: 63-64)

สำหรับบทความอีกชุดก็น่าสนใจมีการศึกษาวิธีวิทยาวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ในการศึกษาการพัฒนา เป็นการรื้อสร้างวาทกรรมหลักและต้องการพิจารณาขั้นตอนในทางประวัติศาสตร์ของการผลิตสร้างวาทกรรม การศึกษาตามแนวของฟูโกต์จะชี้ให้เห็นได้ชัดเจน แต่หากต้องการศึกษาการผลิตสร้างวาทกรรมการตอบโต้ที่เกิดขึ้นในบริบทของการปฏิบัติการทางวาทกรรม การศึกษาตามแนวแฟร์คลัฟจะช่วยให้เห็นรายละเอียดของการผลิตสร้างส่งเสริมให้เกิดวาทกรรมใหม่ๆ ได้ดีกว่า สำหรับสัญวิทยาทางสังคมเหมาะที่จะใช้วิเคราะห์วัตถุเชิงสัญญะที่มีอาณาบริเวณชัดเจน (landscape) ช่วยทำให้การศึกษาการพัฒนาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการผลิตสร้างวัฒนธรรมของการพัฒนาที่มีมิติของอำนาจแอบแฝงอยู่ด้วย จุดยืนของงานแนววิพากษ์ที่นำมาใช้ในการศึกษา พัฒนาคือการวิพากษ์ปะทะกับวาทกรรมหลักที่ครอบงำอยู่ในสังคม มุมมองต่อโลกในลักษณะนี้ไม่ใช่การมองโลกในแง่ร้ายที่จะคอยจับผิด แต่เป็นการมองโลกที่มีจุดยืนอยู่ข้างคนที่เสียเปรียบทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองและเป็นปากเป็นเสียงให้คนข้างล่าง การวิพากษ์มีเป้าหมายสำคัญ ได้แก่ การผลิตสร้างคำอธิบายขึ้นใหม่ (reconstruct) การรื้อสร้าง

(deconstruct) และการผลิตสร้าง ความหมายใหม่ (resignification) การนำวิธีวิทยามาใช้ในการศึกษาการพัฒนาเป็นไปเพื่อเปิดพื้นที่ ให้สิ่งเล็กสิ่งน้อยที่ถูกกลบฝังอยู่ใต้ดิน ถูกปกคลุมไปด้วยร่มเงาของอำนาจวาทกรรมหลักที่ครอบงำอยู่ในสังคม เพื่อให้วาทกรรมของชาวบ้านของคนเล็กคนน้อยได้มีโอกาสงอกงามโผล่พ้นขึ้นจากดิน (ศรีสันต์ สามชาย, 2557: 34)

อารีย์ ทองแก้ว ได้ศึกษาภาพสะท้อนของนิทานพื้นบ้านชาวไทยเขมร บ้านสะเดา ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อความศรัทธาของบรรพบุรุษในท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ วิธีการศึกษาใช้การสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านของชาวไทยเขมร บ้านสะเดา ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ภาพสะท้อนจากนิทานได้รู้สภาพครอบครัวในวิถีชีวิตแบบชาวบ้าน ที่พึ่งพาตนเองอยู่กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติแสวงหาปัจจัยสี่จากป่า ภูเขา น้ำ ไร่ นา ปัญหาชีวิต ความเลวร้าย พบเห็นสิ่งดีงาม การมีความรัก ความสามัคคี การช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน ความกตัญญูรู้คุณ ความซื่อสัตย์ ความสนุกสนาน การยกย่องคนฉลาด การแก้ปัญหา การนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติของมนุษย์แต่ละยุคสมัย การยึดมั่นตามแนวทางของพระพุทธศาสนาที่ใช้อบรมสั่งสอนกล่อมเกลาให้คนรู้จักบาปบุญคุณโทษในสังคมไทยทุกชนชั้น การประพฤติปฏิบัติตนตามจารีตประเพณีของชุมชน การเล่านิทานหรือยกเรื่องราวเป็นตัวอย่างเพื่อให้ข้อคิด ข้อพึงปฏิบัติให้ชีวิตมีความสุขสงบด้วยความขยันหมั่นเพียร เป็นพื้นฐานของครอบครัวที่เข้มแข็ง อบอุ่น ซึ่งก็จะมีผลต่อความมั่นคงของประเทศ (อารีย์ ทองแก้ว, 2549: 97)

ส่วนบทความของกษร ยอดแก้ว ที่ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ของคนล้านนาและบทบาทหน้าที่ของ เพลงลูกทุ่งคำเมืองที่ขับร้องโดยอบเชย เวียงพิงค์ แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวจิยัไดแ้ก่บทเพลงลูกทุ่งคำเมืองที่ขับร้องโดย อบเชย เวียงพิงค์ จำนวน 43 เพลง โดยใช้เครื่องมือในงานวิจัยคือ แบบบันทึกการวิเคราะห์อัตลักษณ์ และแบบบันทึกการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ ผลการวิจยัพบว่าอตัลกัษณ์ในเพลงลูกทุ่งคำเมืองมี8อัตลักษณ์ อัตลักษณ์ที่โดดเด่น อัตลักษณ์ด้านภาษา รองลงมา เช่น อัตลักษณ์ด้านประเพณี อัตลักษณ์ด้านอุปนิสัยของคนล้านนา อัตลักษณ์ของสตรีล้านนาอัตลักษณ์ด้านสถานที่ อัตลักษณ์ด้านอาหาร อัตลักษณ์ด้านดนตรี และอัตลักษณ์ด้านการประกอบอาชีพตามลำดับ ส่วนด้านบทบาทหน้าที่ของเพลงลูกทุ่งคำเมือง พบว่ามี 4 บทบาท บทบาทหน้าที่ที่โดดเด่น คือ บทบาทหน้าที่ด้านการอธิบายกำเนิดอตัลกัษณ์ของกลุ่มชนและพิธีกรรม รองลงมาคือ บทบาทหน้าที่ด้านการเป็นกระจกส่องให้เห็นวฒันธรรม บทบาทหน้าที่ด้านการรักษาแบบแผนพฤติกรรมของบุคคล และบทบาทหน้าที่ด้านความสนุกสนานบันเทิงตามลำดับ (เกษร ยอดแก้ว และคณะ, 2562: 94)

อย่างไรก็ตาม การสร้างตัวตนและอัตลักษณ์สัตว์ในวรรณกรรมนิทานอีสาน เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของธรรมชาติในลักษณะใด การศึกษาครั้งนี้คือพบว่า สัตว์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานอีสานแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ

ธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น ทั้งในแง่ของการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและเสริมสร้างอำนาจบารมีต่อมนุษย์ ซึ่งในวรรณกรรมนิทานอีสาน จะนำเสนอภาพของสัตว์ทั้งในด้านดีและร้าย 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) สัตว์ถูกนำเสนอในฐานะของ “สัตว์ป่า” มีความป่าเถื่อน โหดร้าย สันดานดิบ เป็นสัตว์นักล่า เป็นศัตรูกับตัวละครมนุษย์ 2) สัตว์ถูกนำเสนอในฐานะของ “สัตว์เมือง” มี ความเป็นมิตร ความเชื่องควบคุมได้มักจะเป็นสัตว์ที่มีความพิเศษค่อยช่วยเหลือตัวละครมนุษย์ และ 3) สัตว์ถูกนำเสนอด้วยคุณลักษณะเหมือนมนุษย์ มักเกิดในวรรณะกษัตริย์บ้างวรรณะสามัญชนบ้างที่จะช่วยเหลือมนุษย์อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ (Khomkrit, 2019: 170) อีกประเด็นหนึ่งการศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมนทิานเรื่องปลาบู่ทองฉบับภาษาไทยกับมรณมาตา ฉบับภาษาเขมร ของ แบง พาต (Peng Phat) วรรณกรรมทั้งสองฉบับในแต่ละวัฒนธรรมนั้นจะมีการรับรู้ มีลักษณะเหมือนคล้ายกัน เช่น ในวัฒนธรรมไทยการับรับรู้วรรณกรรมนิทานปลาบู่ทองในรูปแบบมุขปาฐะ คือมีการบอกเล่าในความเชื่อศิลปะการแสดง และในเพลงการับรับรู้วรรณกรรมนิทานปลาบู่ทองในรูปแบบลายลักษณ์ คือการที่นำนิทานเนื้อหาเรื่องปลาบู่ทองมาเขียนเป็นหนังสือต่าง ๆ เช่น ปลาบู่ทองในวรรณคดีร้อยกรอง ปลาบู่ทองในหนังสือนิทานพื้นบ้าน และปลาบู่ทองในวรรณกรรมสำหรับเด็กเป็นต้น ส่วนการรับรู้วรรณกรรมนิทานเรื่องมรณมาตาในวัฒนธรรมของเขมรนั้น คือมีลักษณะเหมือนคล้ายกับเรื่องปลาบู่ทองของไทยทั้งสองรูปแบบ คือรูปแบบมุขปาฐะและรูปแบบลายลักษณ์ (Peng Phat, 2562: 79)

2.3 สรุปท้ายบท

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์สามารถใช้ได้ทั้งในเชิงทษฎีและวิธีวิทยา ในการวิเคราะห์วาทกรรมในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่แฝงไปด้วยความสัมพธ์เชิงอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกัน การครอบงำ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ โดยผู้วิเคราะห์สามารถเลือกพิจารณาตั้งแต่คำศัพท์ วลี โครงสร้างประโยค กระบวนการ โดยผสานการกับทฤษฎีไวยากรณ์บทบาทหน้าที่มาประยุกต์ใช้การวิเคราะห์หน่วยย่อยทางภาษาในระดับตัวบท วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวาทกรรม ตลอดจนปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม โดยทั้งตัวบทและบริบทสังคมวัฒนธรรมสามารถส่งอิทธิพลซึ่งกันและกันได้ ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาปฏิบัติการทางวาทกรรม และปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมสามารถสะท้อนที่ดีถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นการเชื่อมโยงการใช้วาทกรรมหรือภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือวาทกรรมเป็นระบบและกระบวนการในการผลิตและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ อำนาจ อุดมการณ์ และการครอบงำ ระหว่างกลุ่มบุคลรวมถึงสถาบันในสังคม อีกทั้งแนวคิดเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นกระบวนการสำคัญในการศึกษากระบวนการผลิต การรับรู้และยุทธิวิธีการสร้างและนำเสนองานเขียน ภาพและความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม หรือเป็นชุดความคิดหนึ่งถูกผลิตซำ และแปรเปลี่ยนในระบบปฏิบัติการรูปแบบ

ใดรูปแบบหนึ่งและเป็นกลไกที่นำไปสู่การสร้างความหมายให้กับความจริงทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรม

สำหรับแนวคิดเรื่องภาพแทนเชิงนั้นคือกระบวนการทางภาษาในการประกอบสร้างความจริงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือความหมายกับสิ่งต่าง ๆ โดยใช้กลวิธีทางภาษา เช่น การใช้วาทกรรม วาทศิลป์ อุดมการณ์ สัญญะต่าง ๆ สะท้อนให้ถึงความคิดความสัมพธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในส่วนแนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้นจะมีความเป็นนามธรรมเพียงใดก็ตาม ยังสามารถศึกษาเข้าใจระบบความนึกคิดของเจ้าของวัฒนธรรมนั้นได้ นับว่าเป็นกระบวนการวิเคราะห์คำศัพท์เพื่อเปิดเผยให้เห็นระบบมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับคำที่ใช้ ดังนั้น การทำความเข้าใจคนด้วยการเข้าถึงระบบปริชาน อันเป็นระบบความรู้ความคิด มโนทัศน์ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผ่านการศึกษาความหมายของคำที่ใช้โดยคนในกลุ่ม สังคมนั้น ๆ โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดที่เห็นว่าการจำแนกประเภทย่อมมีความแตกต่างกันไปตามแต่ ละกลุ่มสังคม และได้พัฒนากลายมาเป็นแนวทางการศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นวิธีที่มุ่งวิเคราะห์ระบบความคิดหรือระบบปริชานของมนุษย์ผ่านคำศัพท์ที่ ใช้ในภาษา การศึกษาแนวคิดกลวิธีทางภาษา เป็นกลวิธีการผลิตัวบท โดยตัวบทต่าง ๆ ผ่านกระบวนการทางภาษาในการสื่อสารโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ประกอบด้วย กลวิธีทางศัพท์ กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม อุปลักษณ์ กลวิธีทางวาทศิลป์ สำนวนโวหาร หรือกลวิธีทางสัญญะ เป็นต้น

โดยภาพรวมแล้ว จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยพบว่าการศึกษาตัวบทและปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศนั้นยังไม่มีความชัดเจน และยังไม่มีงานชินใดที่ศึกษาวิเคราะห์ในรูปแบบนี้ นอนจากนั้นการศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยซึ่งเป็นหัวข้อน่าสนใจ โดยเหตุผลนี้งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์ตัวบทกับปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีลักษณะอย่างไร โดยสามารถดูรายละเอียดการวิเคราะห์ในบทที่ 4 และบทที่ 5

พหุน ปณ ฑิโต ชีเว

บทที่ 3
องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชาและแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปขององค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชา รวมถึงแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและภาษาศาสตร์เชิงนิเวศซึ่งจะใช้เป็นข้อมูลสำหรับแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ โดยมีประเด็นในการนำเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

3.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชา

3.1.1 ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร

3.1.2 เรื่องเล่ากัมพูชาหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน

3.1.3 การจัดประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร

3.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

3.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ

3.1 องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชา

วรรณกรรมเขมรเนื่องจากมีประวัติความเป็นมาที่แนบแน่นอยู่กับอารยธรรมของอินเดีย และได้รับอิทธิพลจากอินเดียทั้งทางด้านภาษา ตัวอักษร ศาสนาและวรรณคดีมาแต่โบราณ ดังนั้น วรรณกรรมยุคแรก ๆ ที่ปรากฏในศิลาจารึกจึงพบอักษรที่จารึกด้วยอักษรปัลลวะเป็นอักษรของอินเดียใต้และจารึกเป็นภาษาสันสกฤต ในระยะต่อมาที่เขมรได้พัฒนาอารยธรรมของตนขึ้นมาเป็นเอกลักษณ์แล้ว จึงพบวรรณกรรมที่เป็นของเขมรอย่างแท้จริงคือใช้ตัวอักษรเขมรและภาษาเขมร ระยะเวลาดังกล่าวกินเวลายาวนานมาก โดยศิลาจารึกที่เก่าที่สุดในสมัยก่อนพระนคร (นครธม) เริ่มพบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-13 ที่กล่าวเช่นนี้เพราะเมืองพระมหานครถูกกองทัพไทยยึดได้ในปี ค.ศ. 1937 และระยะหลังจากนี้ถือเป็นระยะแห่งวรรณกรรมเขมรที่มีเอกลักษณ์ของตนเองอย่างแท้จริง และวรรณกรรมเขมรก็ได้พัฒนามาตามแนวทางของตนมาถึงปัจจุบัน

1) คำประพันธ์ประเภทร้อยแก้ว เป็นคำประพันธ์ที่จัดว่าเก่าแก่ที่สุดของเขมร หากสังเกตจากจารึกจะพบว่าจารึกที่เป็นภาษาเขมรจะใช้คำร้อยแก้วทั้งสิ้น ไม่ปรากฏว่ามีจารึกใดที่เป็นภาษาเขมรจะเขียนด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง ยกเว้นในช่วงหลัง ๆ ที่เขมรได้พัฒนางานเขียนของตนเองโดยใช้ร้องกรองแล้ว และร้อยกรองส่วนหนึ่งเขมรได้รับอิทธิพลจากร้อยกรองไทยอย่างแน่ชัด ลักษณะคำประพันธ์ดังกล่าวต่างไปจากจารึกที่เป็นภาษาสันสกฤต ซึ่งจารึกโดยใช้โศลกสันสกฤตที่มีแบบแผนทางฉันทลักษณ์ที่ถูกต้อง ใช้ภาษาสูงส่ง มีความไพเราะและมีความหมายลึกซึ้ง นักปราชญ์ทางสันสกฤตกล่าวว่า โศลกสันสกฤตที่พบในจารึกของเขมร มีมาตรฐานในด้านการแต่ง ความถูกต้องและความไพเราะเท่าเทียมกับโศลกสันสกฤตในอินเดียทีเดียว

2) คำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ร้อยกรองของเขมรปรากฏครั้งแรกประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 เนื่องจากในสมัยนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเสียงในภาษาเขมร อันเป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมเขมรอย่างแท้จริง คือ การเปลี่ยนเสียงโดยแบ่งพยัญชนะออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพยัญชนะอโฆษะ (พยัญชนะเสียงเล็กหรือเสียงเบา) และกลุ่มพยัญชนะโฆษะ (พยัญชนะเสียงใหญ่หรือเสียงหนัก) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้อักขรวิธีของเขมรมีความเป็นระบบยิ่งขึ้นจนถึงปัจจุบัน

1. คำประพันธ์ร้อยกรองรุ่นเก่า หมายถึงคำประพันธ์ที่ได้รับอิทธิพลจากไทยในระยะแรกตรงกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งกองทัพไทยได้ยกไปทัพไปตีกัมพูชาหลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยแผ่นดินเจ้าสามพระยาที่กองทัพไทยสามารถตีพระมหานครของเขมรได้สำเร็จ คำประพันธ์รุ่นเก่าได้แก่ บทกากคติ บทพรหมคีต บทปมโนล บทภุชงคลีลา บทบันโทลกากคติ และบทอื่น ๆ ที่พบในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ของเขมร ร้อยกรองดังกล่าวเขมรยอมรับว่าเก่ากว่าประเภทอื่น

2. คำประพันธ์ร้อยกรองรุ่นใหม่ และเป็นคำประพันธ์ที่ได้รับจากไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากเจ้านายเขมรได้มาศึกษาในราชสำนักไทยและได้นำแบบแผนการประพันธ์ร้อยกรองไปใช้ในกัมพูชา ในสมัยนี้เป็นสมัยที่กษัตริย์ไทยจะทำพระราชพิธีราชาภิเษกให้กษัตริย์เขมรไปครอบครองเขมร ในราชสำนักเขมรจึงมีการนิยมตามราชสำนักไทยด้วย ไม่เฉพาะทางด้านคำประพันธ์ แม้ทางดนตรีนาฏศิลป์ เขมรก็ได้รับอิทธิพลจากไทยมากคำประพันธ์ในสมัยนี้ได้แก่ บทพากย์ 7 บทพากย์ 8 บทพากย์ 9 บทพากย์ 10 บทพากย์ 11 นาคเกี้ยวกระหวัด กองแกบโลดกัณดาลสระ (กบกระโดดกลางสระ) อักษรล้วน โสรทินวิลาส ศุกรทินวิลาส ตรอฬาจเลิงเตรึง (ฟักนั่งร้าน) มกรขเจียะแกว (มังกรคำ บแก้ว) ผกาญูกรึก (ดอกบัวบาน) สิงโตเลงกันตุย (สิงโตเล่นหาง) บทยัติภังค์ บทนาคบริภัณฑ์ บทตรีพิธพรรณ บทสะบัดสะบิ้ง บทนาคราชแผลงฤทธิ์ บทโรเมียงเชิงไพร (ละมั่งเชิงไพร) บทครอบจักรวาล บทสารถีเตียญรถ (สารถีลากรถ) บทกองแกบโลดสลอกเพชร (กบกระโดดโสลกเพชร) บทรอโลกกระทบจรัง (คลื่นกระทบฝั่ง) บทรอโลกโยนยาว (คลื่นโยนยาว) บทอักษรสังวาส บทสพาบสล้วน (ดาบสล้วน) บทพระจันทร์บังฉัตร บทวงศ์วิจิตร บทสหรา

คำประพันธ์ร้อยกรองรุ่นใหม่ดังกล่าว หากพิจารณาชื่อก็จะเห็นได้ว่ารับไปจากไทย เนื่องจากมีหลายบทที่ยังใช้ชื่อไทยอยู่ เช่น อักษรล้วน นาคเกี้ยวกระหวัด สะบัดสะบิ้งฯลฯ บางบทก็แปลจากคำไทย เช่น กองแกบโลดกัณดาลสระ แปลจาก กบกระโดดกลางสระ ตรอฬาจเลิงเตรึง แปลจาก ฟักนั่งร้าน เป็นต้น

3.1.1 ความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร

การแบ่งสมัยวรรณกรรมของเขมร มีนักวรรณกรรมของเขมรแบ่งไว้หลายลักษณะ ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะของวรรณกรรมที่ปรากฏ โดยแบ่งออกเป็น 4 สมัย คือสมัยก่อนพระนคร (Pre-Angkorian) เป็นวรรณกรรมช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 13

วรรณกรรมสมัยนี้เป็นวรรณกรรมจารึกที่ใช้ภาษาสันสกฤต อักษรปัล-ลวะทั้งหมด สมัยพระนคร (Angkorian) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 ถึงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นสมัยที่อาณาจักรขอมรุ่งเรืองถึงขีดสุด กษัตริย์ขอมแผ่ขยายเขตออกไปอย่างกว้างขวาง มีการก่อสร้างปราสาทที่สวยงามและยิ่งใหญ่ โดยมีนครหลวงของราชอาณาจักรที่พระมหานคร (นครธม) วรรณกรรมสมัยนี้พบเป็นสันสกฤตปนกับภาษาเขมร ในสมัยนี้เริ่มปรากฏตัวอักษรเขมรที่มีวิวัฒนาการมาจากอักษรปัลลวะ ในสมัยนี้มีการพบจารึกเขมรเป็นจำนวนมากจนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 จารึกเขมรก็เงียบหายไป สมัยหลังพระนคร (Post-Angkorian) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 ถึงพุทธศตวรรษที่ 22 วรรณกรรมสมัยนี้มีลักษณะการเขียนแตกต่างไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดคือ ใช้อักษรเขมรและภาษาเขมร ตัวอักษรและภาษาสำนวนที่ใช้มีลักษณะใกล้เคียงกับสมัยใหม่มาก เนื้อหากล่าวถึงการสร้างพุทธสถาน เจดีย์ การทำบุญสุนทาน การสร้างพระพุทธรูป มีการพูดถึงสามัญชนมากขึ้น แทนที่จะกล่าวถึงแต่เรื่องราวของพระมหากษัตริย์และคนชั้นสูงดังสมัยก่อน และสมัยปัจจุบัน (Contemporary period) ประมาณพุทธศตวรรษที่ 23 เป็นต้นมา เป็นสมัยที่ระบบอักขรวิธีของเขมรพัฒนาลงตัวแล้ว และเริ่มมีวรรณกรรมหลากหลายขึ้น จัดเป็นวรรณกรรมสมัยใหม่อย่างแท้จริง มีวรรณกรรมที่เป็นของเขมรแท้ ๆ เช่น วรรณกรรมบทละคร ละครชาดก นิทานพื้นเมือง บทเพลงพื้นบ้าน นิทานธรรมดา นวนิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ

2. แบ่งตามเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีลักษณะกับการแบ่งที่กล่าวมา แต่มีการเพิ่มสมัยเข้าไปอีกเพื่อให้ลักษณะวรรณกรรมที่ปรากฏ ผู้ที่แบ่งตามลักษณะนี้เป็นนักปราชญ์ทางวรรณกรรมของเขมรคือ ลี เธียมเตง กับ คึม แสต โดยแบ่งวรรณกรรมเขมรออกเป็น 6 สมัย คือ 1) สมัยก่อนพระนคร 2) สมัยพระนคร 3) สมัยกลาง 4) สมัยอาณานิยมฝรั่งเศส 5) สมัยเอกราช และ 6) สมัยปัจจุบัน

ในหนังสือเล่มนี้ ขอแบ่งวรรณกรรมของเขมรตามแบบ ลี เธียม เตง และ คึม แสต และเนื่องจากในสมัยปัจจุบันมีช่วงเวลาที่เหตุการณ์ต่าง ๆ ในกัมพูชาผันผวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังๆ ซึ่งกัมพูชาเริ่มมีการสงครามภายในประเทศและสงครามกับเวียดนาม ทำให้วรรณกรรมถูกทำลายหมด วรรณกรรมชะงักงัน วรรณกรรมเขมรตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน แบ่งตามแนวนิยมในการเขียนออกเป็น 4 ประเภท คือ

1.วรรณกรรมแนวพรหมนิยม คือวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ของอินเดีย และพัฒนาจนเกิดเป็นศิลปะต่าง ๆ ในประเทศเขมร ได้แก่ ลวดลายจำหลักศิลา ปราสาทราชวัง อันเป็นสถานที่สำหรับบูชาบวงสรวงเทพเจ้า มีศิลาจารึกที่กล่าวถึงการสดุดีสรรเสริญเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ อันได้แก่ พระพรหม พระวิษณุ พระศิวะ เป็นต้น วรรณกรรมของเขมรที่แสดงแนวนิยมพรหมนิยมอย่างเห็นได้ชัดคือ วรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งแต่งเป็นคำประพันธ์ร้อยกรองหลายชนิด รวมทั้งเรื่องสังข์ศิลป์ชัย มหาภารตะ หิโตปเทศ เป็นต้น ตามประวัติศาสตร์ของเขมรกล่าวว่า

ศาสนาพราหมณ์ได้เข้าสู่เขมรตั้งแต่โบราณ แต่ก็ยังเป็นหลังพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิตั้งแต่ 236 ปีก่อนคริสต์ศักราช และเมื่อถึงพุทธศตวรรษที่ 6 ตามจดหมายเหตุของจีนกล่าวว่า ได้มีผู้เดินทางมายังเขมรและกล่าวถึงพุทธศาสนา และในตอนหลังประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 8 ได้มีพราหมณ์เกาณฑินยะนำลัทธิพราหมณ์เข้ามาในดินแดนกัมพูชา

2. วรรณกรรมแนวพุทธนิยม คือวรรณกรรมที่ดำเนินเรื่องตามปรัชญาของพุทธศาสนา โดยกล่าวถึงนรก สวรรค์ นิพพาน กฎแห่งกรรม และชักนำจิตให้ตั้งอยู่ในศีลและทาน มีจิตใจใฝ่กำเนิดเป็นเทวดาในสวรรค์วิมาน เนื้อเรื่องของวรรณกรรมแนวพุทธนิยมมักกล่าวถึงพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม พระโพธิสัตว์ เป็นต้น วรรณกรรมแนวพุทธนิยมที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวเขมรแต่โบราณคือ มหาเวสสันดรชาดก วรรณกรรมแนวพุทธนิยมแบ่งออกเป็น 2 แนว ใหญ่ ๆ คือ แนวลัทธิมหายานและแนวลัทธิหินยาน

3. วรรณกรรมแนวเขมรนิยม คือวรรณกรรมที่มีลักษณะสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิต กิริยามารยาทของชนชาวเขมร เนื้อเรื่องมีลักษณะสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตัวละครก็แสดงลักษณะของคนเขมรจริง ๆ แม้ชื่อก็เป็นชื่อเขมรได้แก่ เรื่องตุม-เตียว เรื่องเพรงเขมร (นิทานพื้นบ้านเขมร) รวมทั้งวรรณกรรมสุภาษิต เช่น ฉบับกรม ฉบับเกรติ์กาล ฉบับชาย ฉบับหญิง เป็นต้น วรรณกรรมตามแนวเขมรนิยมมีเป็นจำนวนมากและเป็นวรรณกรรมที่เข้าถึงประชาชนมากที่สุด เพราะเนื้อเรื่องง่าย มีชีวิตชีวา ทั้งนี้รวมทั้งวรรณกรรมแบบใหม่ที่เรียกว่า นวนิยาย ซึ่งเขมรเรียกว่าวรรณกรรมประโลมโลก เช่น นวนิยายเรื่องสูผาด ผกาสรอโปน (ดอกไม้ที่เหี่ยวเฉา) กุหลาบไพลิน เป็นต้น

4. วรรณกรรมแนวประเทศนิยม คือวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศเป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี การดำรงชีวิต ค่านิยม ความรัก การต่อสู้อันเป็นแนวทางของต่างประเทศ มักเป็นวรรณกรรมแปล เช่น เอกสหัสราตรี (พันหนึ่งทิวา) ที่แปลมาจากภาษาฝรั่งเศส เรื่องสามก๊กของจีน ที่ออกยาวิบุลราชเสนา (นู กอน) แปลมาจากภาษาไทย เรื่องโปลกับวิชินี ซึ่งท่านแหล สมผา แปลมาจากภาษาฝรั่งเศส วรรณกรรมดังกล่าวเป็นเรื่องเกี่ยวกับต่างประเทศ มิใช่วรรณกรรมที่เป็นของเขมรโดยตรง ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวรรณกรรมเขมร แบ่งประเภทวรรณกรรมออกเป็น 6 ประเภท คือ

1) วรรณกรรมลัทธิศาสนา หมายถึงวรรณกรรมที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาในศาสนา อันได้แก่ ศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา วรรณกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ ได้แก่ รามเกียรติ์ สังข์ศิลป์ชัย จารึกที่กล่าวถึงการสดุดีและบวงสรวงเทพเจ้า วรรณกรรมที่เกิดจากความศรัทธาในศาสนาพุทธได้แก่ มหาเวสสันดรชาดก คัมภีร์ทางพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต วรรณกรรมทางพุทธศาสนานี้เองที่ทำให้อักษรศาสตร์ของเขมรดำรงอยู่ได้ เนื่องจากสมัยที่เขมรตกอยู่ภายใต้อาณานิคมของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสพยายามให้คนเขมรเรียนภาษาฝรั่งเศส เนื่องจากสมัยนั้นเขมร

ยังไม่มีโรงเรียนการเรียนตัวอักษรเขมรและภาษาเขมรก็ได้อาศัยวัดเป็นสถานศึกษา ทั้งนี้รวมทั้งการสืบทอดวรรณกรรมของเขมรเองด้วย วัดจึงจัดเป็นแหล่งที่มีคุณูปการต่อการสืบทอดวัฒนธรรมของเขมรในสมัยนั้นอย่างแท้จริง

2) วรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน คือวรรณกรรมแบบมุขปาฐะของเขมรซึ่งมีการสืบทอดโดยการเล่าๆต่อกันมา ในภายหลังพุทธศาสนบัณฑิตย์อันเป็นสถาบันในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของเขมร ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มเผยแพร่โดยให้ชื่อว่า เรืองเพรงแขมร์ (เรื่องพื้นบ้านของเขมร) มีจำนวนทั้งหมด 9 เล่ม เนื้อเรื่อง สำนวนโวหารและเทคนิคต่าง ๆ ในวรรณกรรมเรืองเพรงของเขมรเป็นลักษณะนิทาน ที่ใช้ภาษาอย่างชาวบ้านพูดจากัน จึงเป็นที่ชื่นชอบของชาวบ้านโดยทั่วไป และวรรณกรรมเรื่องนี้แพร่เข้าสู่ชนบทอย่างรวดเร็วโดยอาศัยการเล่าต่อ ๆ กัน เรืองเพรงเขมรเป็นลักษณะนิทานสั้นๆ จบในตัวเอง มักเป็นเรื่องล้อเลียน ตลกคะนองสนุกสนาน การได้ฟังนิทานดังกล่าวถือว่าเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดเป็นอย่างดี ตัวอย่างเรื่องในเรืองเพรงเขมรได้แก่ ศรีธนญชัย เจ้าสุกกับเจ้าเสา มารยาหญิง งูเกงกอง เจ้าบอดกับเจ้าง่อย ครูกับศิษย์ พ่อตาคัดเลือกลูกเขย สวัสดีกับอัปมงคล เต่ากับลิง หนอนกับอีกา พี่เขยกับน้องเขย อ้ายคงหาญ นกกระจาบบ้านกับนกกระจาบป่า ชายสู่ขอเมีย ปลาไหลยาวหม้อยาว อ้ายเลว หูหนวก 7 อย่าง ชายสานรังไก่ เด็กกำพร้า เป็นต้น

3) วรรณกรรมการละคร คือวรรณกรรมที่ใช้สำหรับแสดงละคร เป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมมากในสมัยพระนครและสมัยอุดงค์ นักปราชญ์ทางวรรณกรรมได้พยายามเอาใจใส่เรื่องนี้มาก แม้บ้านเมืองจะมีการจลาจลเสมอๆ หรือต้องตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติก็ตาม วรรณกรรมการละครได้แก่ พระชินวงศ์ พระลักษณวงศ์ หอยสังข์ หงส์ยนต์ จำปาทอง วิมานจันทร์เจ้ากาบกล้วย (สรอโตบเจก) เป็นต้น นักปราชญ์ทางวรรณกรรมการละครได้นำคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองมาแต่ง ซึ่งมักจะเป็นคำประพันธ์ประเภทโบราณ ได้แก่ 1) บทกากคติ ใช้เขียนตอนที่เป็นบทสนทนาเป็นพื้น 2) บทพรหมคีต ใช้เขียนพรรณนาความทุกข์ยาก ความโศกเศร้าและการพลัดพราก 3) บทภุชงคลีลา ใช้เขียนพรรณนาตอนที่สดชื่น สบายใจ มีความสุขสมหวัง พรรณนาป่าเขาลำเนาไพร 4) บทปมโนล ใช้เขียนตอนแสดงการโต้ตอบของตัวละครด้วยความโกรธ หรือเคียดแค้น กระอักกระอ่วนใจ 5) บทบันโทลกากคติ ใช้เขียนตอนตัวละครพูดจาหยอกล้อกับบริวารในเวลาเดินทาง นอกจากเรื่องดังกล่าวข้างต้น เขมรยังนำเรื่องรามเกียรติ์ สังข์ศิลป์ชัย มาเล่นเป็นละคร ซึ่งเขมรเรียกว่าละครโขลหรือโขนตามแบบไทยนั่นเอง

4) วรรณกรรมจารึก คือวรรณกรรมลายลักษณ์ที่จารึกไว้ตามผนังปราสาท หลักศิลา เสาหิน แผ่นทองคำหรือทองแดง เป็นต้น วรรณกรรมจารึกนอกจากทำให้ทราบถึงประวัติศาสตร์สมัยต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นแหล่งวรรณกรรมลายลักษณ์ที่สำคัญอีกด้วย และเป็นแหล่งที่อาศัยของอักษรศาสตร์ที่ไม่มีผู้ใดลบแก้ไขได้ วรรณกรรมจารึกของเขมรในระยะเริ่มแรกมักจารึกด้วยภาษาสันสกฤต

อักษรปัลลวะ เนื่องจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาราชการในสมัยนั้น และเป็น ภาษาของนักปราชญ์ราชบัณฑิตผู้คงแก่เรียน จารึกที่สำคัญๆ ของเขมรมีมากมายได้แก่ จารึกโวกัญห์ จารึกบาตี จารึกสดกก๊อกธม จารึกปราสาทพระขรรค์ เป็นต้น

5) วรรณกรรมระเบียบประเพณี คือวรรณกรรมที่กล่าวถึงระเบียบประเพณี กฎหมายการปกครอง หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ในการดำเนินงานราชการ มักเป็นร้อยแก้วและถือเป็นวรรณกรรมชั้นสูงไม่เป็นที่เผยแพร่ในสาธารณะ วรรณกรรมประเภทนี้ไม่ปรากฏแต่โบราณ คือไม่ปรากฏในศิลาจารึกหรือสมุดข่อยหรือคัมภีร์ใด ๆ เพิ่งปรากฏในสมัยอุดงค์หรือก่อนสมัยอุดงค์เล็กน้อย และเขียนด้วยกระดาษ ต้นฉบับเดิมยังมีอยู่ถึงปัจจุบัน ซึ่งพุทธศาสนาบัณฑิตย์ได้เก็บรักษาไว้อย่างดี โดยให้ชื่อว่าพระราชกริตย์กรมต่าง ๆ มีทั้งหมด 22 อย่าง ได้แก่ กรมอุเทน กรมแจกพล กรมทสกริยา เป็นต้น การบรรยายจะแบ่งออกเป็นตอนๆ เช่น แบบแผนปฏิบัติเกี่ยวกับกองทัพ การตัดสินพิจารณาความ การเก็บภาษีอากรเป็นต้น วรรณกรรมดังกล่าวนักปราชญ์ในแต่ละสาขาวิชาเป็นผู้เขียนขึ้น โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ให้คำแนะนำ เริ่มตั้งแต่สมัยพระเจ้าชัยเชษฐาเป็นต้นมา

6) วรรณกรรมบทเพลง คือวรรณกรรมสำหรับใช้ร้องในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่ เพลงกล่อมลูก เพลงประกอบการทำงาน เพลงเกี้ยวพาราสี เพลงบูชาบวงสรวง หรือบนบานศาลกล่าว เพลงประเพณี เช่น ในพิธีแต่งงาน การแข่งเรือ พิธีขึ้นศาลพระภูมิ เป็นต้นวรรณกรรมบทเพลงดังกล่าวเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านอย่างแท้จริง เพราะชาวบ้านใช้ร้องประกอบพิธีที่เขาจัดขึ้นเอง วรรณกรรมบทเพลงจึงเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขมร ได้ทั้งความไพเราะ ความเพลิดเพลิน และสอดแทรกคติธรรมในการดำเนินชีวิตด้วย

วรรณกรรมจารึกของเขมร เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์อักษรที่พบตั้งแต่สมัยก่อนพระนครโดยเริ่มตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมาจนถึงสมัยพระนคร ต่อมาถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 ปรากฏว่าวรรณกรรมจารึกได้เงียบหายไป แล้วจึงมาปรากฏอีกครั้งในสมัยหลังพระนคร คือตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 20-23 วรรณกรรมจารึกของเขมรเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่ทำให้การสืบค้นทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม เป็นหลักฐานและน่าเชื่อถือมากที่สุด ประโยชน์ของวรรณกรรมจารึกจึงมีหลายประการ คือ 1) เป็นเอกสารทางวิชาการที่จัดเป็นข้อมูลปฐมภูมิ เป็นหลักฐานอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ เนื่องจากวรรณคดีจารึกไม่มีใครสามารถลบแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงข้อความได้ 2) เป็นข้อมูลที่ช่วยสามารถให้กำหนดสมัยกษัตริย์และทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้แน่ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรเขมรโบราณ ซึ่งเป็นชาติที่มีวัฒนธรรมสูงกว่าชาติอื่น ๆ ในแถบนี้ 3) ทราบวิวัฒนาการของอักษรที่จารึกเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมจารึกของเขมรที่ค้นพบเป็นจำนวนมาก นักศึกษาได้ใช้เปรียบเทียบแสดงวิวัฒนาการของอักษรสมัยต่าง ๆ ของเขมรได้อย่างชัดเจน จัดเป็นคุณูปการต่อการศึกษาอักษรศาสตร์ของเขมรและประเทศต่าง ๆ ในแถบเอเชีย

อาคเนย์ด้วย 4) ทำให้ทราบถึงความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การปกครอง สถาปัตยกรรม ศาสนา ภาษาและตัวอักษรของเขมรได้ดีขึ้น

3.1.2 เรื่องเล่ากัมพูชาหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน

คำว่า “วรรณกรรมพื้นบ้าน” ได้ประกาศเกียรติคุณเมื่อวันที่ 7 เดือนมกราคม ปีค.ศ 1979 หลังที่ประเทศกัมพูชาได้ปลดปล่อยจากเขมรแดง ในสมัยเขมรแดงวัฒนธรรม วรรณกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ ตำรา หนังสือ ใบลานถูกเขมรแดงเผาทิ้งเกือบไม่เหลืออะไรทั้งสิ้น วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่าและที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นศิลปะโวหารศาสตร์ที่เชื่อมต่อกับการเผยแพร่ของมนุษย์ทั้งหลาย รับซึ่งพุทธิแห่งความเจริญไปตามช่วงเวลาแห่งประวัติศาสตร์สังคมสมบูรณ์ไปด้วยความเจริญก้าวหน้าด้านสติความรู้สึก ที่ได้รับซึ่งหนทางแห่งบรรดาภาพอันวิเศษของเทพารักษ์ ปู่ตา และบรรดาประสบการณ์ที่เปี่ยมล้นในการอบรมสั่งสอนที่เต็มไปด้วยคำตัวอย่าง (คำที่นิยมเผยแพร่ตามปากโดยตรง)

ผู้ค้นคว้าบางท่านได้จัดเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านเป็นชุดหนังสือพจนานุกรมวิทยาศาสตร์ของชาวประชาทั้งหลายในโลก ซึ่งประวัติศาสตร์สังคมบ่งชี้ให้เห็นว่าชาวเขมรชื่นชอบฝังใจในการฟังนิทานพื้นบ้านทั้งหลายชอบการสวดคำกลอน บทเพลงยอดพื้นบ้านที่บรรพบุรุษ หรือนักปราชญ์คนเฒ่าโบราณเขียนแต่งขึ้นมาผูกเรื่องขึ้นด้วยหยิบยกเรื่องความขัดแย้งอิจฉา ริษยา หลอกลวง ชู้สาว ใช้กลโกงประวัติหมู่บ้าน ธรรมเนียมประเพณีและเรื่องแข่งขันประมาทดูถูกจองเวรจองกรรมแก้แค้นกันในสมัยกาลหนึ่งแห่งประวัติศาสตร์ ยกมาเป็นบทความสำหรับนิทานบอกเล่าให้ลูกหลานญาติใกล้ไกลเพื่อเป็นเหตุผล เป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจ เพื่อนแนะนำสั่งสอนอนุชน ตามคำสั่งสอนจรรยาศาสตร์กฎธรรมเนียม ประเพณีดีต่อ ๆ กัน อย่างเช่นเรื่องกระต่ายแสนรู้ เรื่องอาเราเป็นต้น เรื่องเหล่านี้เมื่อก่อนไม่ได้บันทึกเป็นตำราหรือหนังสือเลย เขาจำต่อ ๆ กันแล้วก็แต่เล่าต่อ ๆ กันจากหมู่บ้านหนึ่งไปสู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง จนแพร่หลายทั่วประเทศที่กลายเป็นเรื่องพื้นบ้านอันอัศจรรย์ เป็นการเล่าต่อ ๆ กันมา นิทานพื้นบ้านที่ชาวบ้านรู้และจำติดปากอย่างชัดเจน ก็เกิดเป็นความเชื่อ เป็นการชื่นชอบสนใจ จนมาเป็นพิธีกรรมเป็นการเคารพ เป็นประเพณีพื้นบ้าน อำเภอ ประเทศ ดังเช่นเรื่องศรีธนญชัยที่ชาวบ้านทุกคนแทบจะเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง เชื่อว่า เขมรมีนักปราชญ์คนหนึ่งที่ชื่อศรีธนญชัย เรื่องมรณมารดาที่ชาวบ้านบางคนเชื่อว่าเป็นนางกุลเกสี ภรรยาของนายกุฎุมพีตายไปเกิดเป็นปลาบู่ เขาจึงสงสารไม่กินปลาบู่เป็นอาหาร เรื่องพุทธิแสนนางกองเร็ย ที่ชาวบ้านในจังหวัดกำปงชนังเชื่อว่าเป็นเรื่องจริง เพราะมีหลักฐานภูเขาลูกหนึ่งมีรูปทางเหมือนศพนางกองเร็ยแถบชายทะเลเพื่อแดงความภักดีกับพุทธิแสน เรื่องปู่ตาเคลียงเมือง ชาวบ้านในจังหวัดโพธิ์สัตเชื่อและเคารพทำบุญบูชาปู่ตาเป็นประจำทุกปีเพื่อรำลึกคุณปู่ตาเคลียงเมืองเป็นต้น เมื่อเรื่องที่ผูกขึ้นกลายเป็นความเชื่อ เป็นธรรมเนียมเป็นประเพณี ฝังใจชาวบ้านและนำตั้งเป็นชื่อสถานที่ หมู่บ้าน อำเภอ เมือง หรือประวัติศาสตร์

เหล่านั้น มีชื่อว่าเป็นเรื่องนิทานหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน และเรื่องนิทาน หรือวรรณกรรมพื้นบ้านได้ตัดแปลง พิมพ์เผยแพร่ต่อ ๆ กันมานับไม่ถ้วน จากรุ่นสู่รุ่นทำให้เป็นผลงานเผยแพร่พื้นบ้านกลายเป็นเรื่องราวแห่งการค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์จำนวนมาก

ประเทศกัมพูชาเป็นรัฐหนึ่งที่เก่าแก่กว่าเขาในแถบเอเชียอาคเนย์ ประชาชนเขมรที่เป็นบรรพบุรุษที่อยู่บนดินแดนนี้ ได้สร้างอารยธรรมของตนตั้งแต่สมัยอดีต พร้อมทั้งรักษาดินแดนกลายเป็นมรดกตกทอดถึงลูกหลานจนถึงปัจจุบัน การศึกษาจากอารยะธรรมและวิสัยวรรณกรรมของประเทศนี้สามารถจัดได้ว่าเป็นงานสำคัญสำหรับเรา ในการวิวัฒน์แห่งวรรณกรรมสำนวนการเขียนสมัยก่อนจนถึงปัจจุบัน มีการศึกษาค้นคว้า แต่งขึ้นได้เป็นจำนวนมากแล้ว แต่น่าเสียดายด้วยเหล่านักค้นคว้าสมัยก่อนไม่ค่อยเอาใจใส่กับวรรณกรรมพื้นบ้านที่บรรพบุรุษเขมรได้คงเหลือไว้เป็นจำนวนมากแล้วก็มีเรื่องนิทานบางเรื่องอีก มาถึงปัจจุบันนี้ได้สูญหายไป เพราะขาดผู้ค้นคว้าในนั้นสงครามเป็นเหตุอันสำคัญเช่นกันด้วยการเล็งเห็นความสำคัญนี้พวกเราจึงตั้งใจเรียบเรียงวรรณกรรมพื้นบ้านเขมรขึ้น วรรรณกรรมพื้นบ้านเป็นเรื่องเล่าที่สร้างขึ้นมาที่เชื่อมโยงกับความเชื่อขนบธรรมเนียมความเชื่อของชาวบ้าน มีความเกี่ยวข้องกับชื่อสถานที่ ชื่อบ้านนามเมือง หรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่น สำหรับการสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเหล่านั้น ทั้งสถานที่ที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ หรือลักษณะทางภูมิศาสตร์ รวมทั้งสถานที่ในฐานะพื้นพิเศษที่อยู่สถานที่อยู่ในจิตนาการ ซึ่งปรากฏในฐานะองค์ประกอบของเรื่องเล่า เช่นสถานที่ที่ปรากฏในตำนานปรัมปราของท้องถิ่น สถานที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติดและสิ่งแวดล้อม (ណាង ហាច់អាន, 1996: 61) อย่างไรก็ตาม คึม ซัมโอ กล่าวว่า วรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นวรรณกรรมของประชาชน เป็นเรื่องเล่าที่ประชาชนได้เล่าต่อ ๆ กันมาในเวลายาวนาน สะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิด คติความเชื่อ ประเพณีพื้นบ้าน เพื่อประกอบสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านวาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทีปรากฏในตัวบทวรรณกรรมพื้นบ้าน (ខឹម សំអ, 1995: 50-51)

สำหรับบทความ การวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอน ของไทย กัมพูชาและลาว ของ ภูมิจิต เรืองเดช ศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์ความสัมพันธ์ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของวรรณกรรมคำสอนของไทย กัมพูชา และลาว วรรณกรรมคำ สอนของไทย กัมพูชาและลาว มีรากฐานที่มาจากความเชื่อ ถือศรัทธาในพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท สังคมที่ยึดมั่นในหลักคำ สอนทางพุทธศาสนาที่นำมาจากต้นเค้าคำ สอนเดียวกัน คือ จากพระไตรปิฎก ต้นแบบในลัทธิลังกาวงศ์ การประยุกต์หลักคำสอนมาใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีหลักคำ สอนที่เป็นแกนกลางคือ หลักพุทธธรรมเดียวกัน โดยบทร้อยกรองที่ใช้แต่งวรรณกรรมคำ สอนของไทยและกัมพูชาเหมือนกันแต่มีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน ส่วนของลาวใช้บทร้อยกรองที่แตกต่างกับไทยและกัมพูชา กลวิธีทางวรรณศิลป์ในวรรณกรรมคำ สอนของไทย กัมพูชา และลาว ใช้ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน สำนวนคำ จะเลือกใช้คำ ที่ง่ายตรงไปตรงมา ทำให้ผู้อ่าน ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ความสำคัญและคุณค่าของวรรณกรรมคำ สอนของไทย กัมพูชาและลาว ได้

สะท้อนให้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาทางสังคม ในการประยุกต์หลักคำสอนทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่การรักษาเกียรติของตน การเลือกคบคน เลือกภรรยา เลือกสามี และที่อยู่อาศัย การวางตัวและครองตน ด้านการจัดการการเกษตร การปลูกฝังคำ รวธรรม การเคารพนับถือผู้ใหญ่ การอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี โดยวรรณกรรมคำสอนของไทย แสดงอัตลักษณ์เฉพาะทางด้านประเภทวรรณกรรมคำ สอนคือ แยกออกเป็นวรรณกรรมราชสานักและวรรณกรรมท้องถิ่นชัดเจนของกัมพูชา แสดงอัตลักษณ์ของคำสอนที่เป็นแบบแผนเป็นหลักเป็นฐาน เป็นคำสอนที่สูงส่งน่าเคารพเกรงขาม สอนแบบตรงไปตรงมา ส่วนของลาวแสดงอัตลักษณ์คำ สอนที่เน้นในเรื่อง “ฮีตคอง” เป็นพิเศษ ที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง คองสิบสี่” เป็นคำ สอนที่สะท้อนถึงการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านในสังคม (ภูมิจิต เรืองเดช, 2550: 99)

วรรณกรรมพื้นบ้าน (Folk literture) เป็นเรื่องเล่าที่แต่งขึ้นเฉพาะแต่ละท้องถิ่น เช่น ตำนานสถานที่ พงศาวดาร วรรณกรรมการสร้างบ้านสร้างเมืองในท้องถิ่นต่างๆ ตำนานวีรบุษพื้นบ้าน เช่น เรื่อง พนมสำเภา ภูเขาโดนเปญ เจ้าแม่เมา ภูเขาชายภูเขาหญิง เจ้าพ่อคลังเมือง อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์และมุขปาฐะ เป็นการสร้างขึ้นมาของชาวบ้าน เพื่อสร้างสรรค์แฝงการสั่งสอนเนื้อหาเกี่ยวข้องความเชื่อศาสนา

3.1.3 การจัดประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร

ถ้าตามผลงานวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร ที่เรียบเรียง รวบรวมขึ้นโดยท่าน อีว ทง ที่ได้รับอนุญาตให้พิมพ์เผยแพร่จากกระทรวงอบรม เมื่อวันที่ 13 กันยายน ปี ค.ศ. 1984 เพื่อใช้ในโรงเรียนทั่วไป ได้บรรยายเรื่องทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับบัญญัติวรรณกรรมพื้นบ้านแล้วได้แบ่งวรรณกรรมพื้นบ้านดังนี้

1) ตำนานพื้นบ้าน เป็นชุดเรื่องราวทั้งหลายที่มีแหล่งจากการนิทาน หรือเล่าต่อ ๆ กันของคนที่อยู่ในชุมชนโดยไม่มีชื่อผู้แต่ง ไม่มีวันเวลาจริงชัดเจน ตำนานกถาเหล่านี้ มีประชาชนพื้นบ้านชื่นชอบและได้เผยแพร่จากหมู่บ้านสู่หมู่บ้าน จากชุมชนสู่ชุมชน จากถิ่นสู่ถิ่น ซึ่งเราสังเกตเห็นว่าตำนานกถาพื้นบ้านหลายแบบหลายสัณฐานไปตามลักษณะของเรื่อง อย่างเช่น

1.1) จักร ๆ วงค์ ๆ เป็นประเภทตำนานกถาที่มีที่ตั้งแต่สมัยชุมชนกลุ่มดั้งเดิม อาจพูดได้ว่า เทวกถาเป็นการแสดงให้เห็นเป็นครั้งแรกของเรื่องราวที่บ่งบอกการตีความของชุมชนกลุ่มดั้งเดิมกับปรากฏการณ์ธรรมชาติและพลังอภิธรรม ผลงานที่อยู่ในประเภทเทวกถามีอย่างเช่น เรื่องปู่ตาน้ำ ปู่ตาภูเขา เรื่องพระจันทร์

1.2) ตำนาน เป็นการกล่าวต่อจากเทวกถาเป็นเรื่องนิทานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โดยมีทั้งเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ตัวละครประวัติศาสตร์ด้วย อาจจะพูดได้ว่า เป็นพื้นบ้านกถาของ

ประวัติศาสตร์ตามปากของประชาชน พื้นบ้านกถา ส่วนมากยกแต่เรื่องเกี่ยวกับประเพณี ธรรมเนียม ภูมิศาสตร์เป็นต้น อย่างเช่นเครื่อง พระทองนางนาค เรื่องปราสาทนครวัด เรื่องภูเขาชายหญิงเป็นต้น

1.3) เรื่องแต่ง เป็นประเภทตำนานกถาพื้นบ้าน ที่เกิดขึ้นในครั้งที่สังคมมีวรรณะ คือ ตั้งแต่สังคมมีทาสเกิดขึ้น พูดได้ว่า ตำนาน หรือเรื่องแต่ง เป็นเรื่องราวที่ชี้ให้เห็นสภาพสังคม การต่อสู้ในสังคม สามารถแบ่งนิทานกถาพื้นบ้านเป็นประเภทดังนี้

1.3.1) นิทานอัศจรรย์ ตามรูปศัพท์ทาให้เข้าใจว่า เป็นนิทานเกี่ยวกับเทวดานางฟ้า ตามที่จริงแล้วอาจไม่มีเทวดา นางฟ้าก็ได้ แต่จะเป็นเรื่องรางของความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติเช่น นิทานเรื่อง นกกิ้งโครงพี่พูดถึงเทพาอารักษ์ จาแลงกายมาช่วยเด็กที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือคนกลายเป็นนกกิ้งโครง นอกจากนี้ยังมีเรื่อง พนมเนียงกังเร็ย ที่มีเรื่องของการแปลงกายจากยักษ์เป็นคน เป็นประเภทเรื่องที่ถูกหยิบยกเรื่องความอัศจรรย์ทั้งหลายที่เราไม่เคยพบเห็นในสังคม เรื่องเหล่านั้นส่วนมากพูดถึงเหตุการณ์แปลก ๆ ที่อยู่เหนือการคำ ดคิดในสังคม เรื่องนี้ส่วนมากรับอิทธิพลจากศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ โดยยกย่องตัวละครให้มีความอัจฉริยะเหลือล้น อิทธิพลเหล่านี้ได้ทำให้เรื่องนิทานพื้นบ้านกลายเป็นอัจฉริยะ ได้แก่ นิทานเรื่อง การเหาะเหินเดินอากาศ เดินบนน้ำ ตายแล้วฟื้น สัตว์พูดภาษามนุษย์ได้ มนุษย์แยกร่างได้ ชุบแปลงกาย ล่องหน แปลงร่างเป็นตัวละครอื่น ๆ นอกจากตัวเอง ซึ่งเราเห็นในเรื่องคนโลภ เรื่องเจ้าขี้ม้า เป็นต้น

1.3.2) นิทานสัตว์ เป็นประเภทเรื่องที่บอกประวัติของสัตว์และบุคลิกลักษณะของสัตว์ไม่ใช่เพื่อการอุปมารูปารมณ์กับคนในสังคม เช่นเรื่อง อีแร้งหลอกช้างเผือก เป็นเรื่องที่สัตว์เป็นตัวเอก พบในนิทานชาติพันธ์เขมรเช่นเดียวกับนิทานทั่วไป เช่น สิงโตกับกบ สิงกับเสือ กระต่ายกับหอย คางคกชื่อบื่อ เป็นต้น

1.3.3) นิทานสังคม เป็นประเภทเรื่องนิทานพื้นบ้านหนึ่งที่มีลักษณะต่างจากนิทานกถาสัตว์ตรงที่ว่า ใช่อยู่เรื่องบางเรื่องยกสัตว์ป่าไม้มาเป็นตัวละครดำเนินเรื่อง แต่ไม่ใช่การบอกถึงลักษณะของสัตว์ หรือป่าไม้หรอก คือเพื่อบ่งบอกถึงคนในสังคม ชัดเจนอย่างเรื่องนกกระจอกบ้านนกกระจอกป่าเรื่องต้นโกงกาง ส่วนในนิทานกถาสังคมบางเรื่อง ไม่ได้ยกตัวละครสัตว์มาดำเนินเรื่องเขาเอาคนมาเป็นตัวละครมาเป็นคนดำเนินเรื่องเลย อย่างเรื่อง บุรุษจักสมค

1.3.4) นิทานมุกตลก นิทานแบบนี้บอกเรื่องการโจมตีกับธรรมเนียม การเสแสร้งหรือ พฤติกรรมเหยียดหยาม หลอกลง โกหกของประชาชน หรือพวกวรรณะเหยียดหยามเช่น เรื่องช่างตัดผมจำฉับ เรื่องเมาเซว็ต มักจะมีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน มีเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ จุดสาคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่างๆเช่นนิทานเรื่อง หลวงตากะเณร ที่มุ่งสร้างความขบขันโดยยกเอาเล่ห์ของเณรที่นามาแกล้งหลวงตา

1.3.5) นิยาย เป็นการพูดถึงนิทานกถาสัตว์ แต่เพื่อแสดงสัญลักษณ์ในสังคมมนุษย์ โดยสังเกต พินิจความชัดเจนในสังคม และส่วนมากเขียนเป็นคำกลอน เช่น ไช้จับปลา เรื่องปราชญามนุษย์

1.4) คำคล้องจองพื้นบ้าน ตามระยะประวัติศาสตร์เขมร ให้ทราบว่าประชาชนเรามีประเพณีต่อสู้ก่อสร้าง และปกป้องดินแดนอย่างเหนียวแน่น จากวันหนึ่งสู่อีกวัน ประชาชนได้ตั้งใจปกป้องดินแดนให้มีความเจริญสดใส และปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ประชาชนเราอยู่อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดินแดน เพราะฉะนั้นแล้ว คำคล้องจองพื้นบ้านเขมร หยิบยกสิ่งที่อยู่รอบตัว แล้วผสมผสานกันอย่างเหนียงแน่นกับความเป็นอยู่ประจำวันของคน อย่างเช่นประมง ล่าสัตว์ จักรสานช่างเหล็ก ช่างไม้เป็นต้น เรารู้แล้ว่าประชาชนเขมรส่วนมากเป็นกสิกร ดังนั้นพวกเขามีอาชีพเป็นชาวนา แต่ยังสานผ้าขาวม้า ผ้าไหม ผ้าม่วง สานตะกร้า เป็นต้น เพื่อยกระดับความเป็นอยู่อีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นการทำน้ำตาลโตนดก็ประชาชนเขมรตั้งใจทำเช่นกัน

ในสมบัติวัฒนธรรม ศิลปะพื้นบ้านมีหน้าที่สำคัญในมรดกวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร คำคล้องจองพื้นบ้านมี สุภาษิต คำปริศนา บทเพลง 1) สุภาษิต เป็นคติบัณฑิตพื้นบ้าน สุภาษิตกล่าวถึงประสบการณ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ อากาศ ผลิตกรรม ชีวิตความเป็นอยู่ศีลธรรม จริยาธรรม สุภาษิต เป็นประสบการณ์ทางสังคม สุภาษิตเขมรเป็นอยู่และเผยแพร่ในคำเขมร คือดอกไม้ที่งอกบนที่นาที่ไร่เขมรสมัยอาณานิคมนิยม สุภาษิตเขมรถูกรักษาเก็บไว้ซึ่งลักษณะประเพณีชาติอย่างชัดเจน ดังเช่น สุภาษิตต่าง ๆ บนโลกใบนี้สุภาษิตเขมรส่วนมากแบ่งเป็นสองอย่าง ที่มีอักษรแยกด้วยจังหวะจะโคลง ทั้งสองอย่างเป็นของคู่กัน และมีหลัก ความคิดรูปธรรมในสุภาษิต ถูกแสดงออกด้วยรูปภาพ และรูปภาพเหล่านั้นประกอบด้วยรูปแบบอุปมาณวิธี แหล่งสุภาษิตเขมร เราสังเกตเห็นมีสุภาษิตมีแหล่งเกิดจาก 3 อย่างคือ ความเป็นอยู่ ประชาชน ประเภทอื่น ๆ ของนิทานพื้นบ้านวรรณกรรม สุภาษิตทั้ง 3 ประเภทนี้ ประเภทที่ 1 ความเป็นของประชาชน มีสาระสำคัญกว่าเขา 2) ปริศนาคำท้าย ก็เหมือนกับสุภาษิต คือซ่อนซึ่งพุทธิพื้นบ้านเขมรอย่างลึกซึ้ง และแสดงถึงลักษณะข้างนอกของปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ที่เราพบเจอในชีวิตประจำวัน และอยู่ใกล้ ๆ เราตามช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ เช่น คันไถ คราด ครก กบ วัว ควาย ธรรมชาติ ฝนฟ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ การบรรยายลักษณะข้างนอกของปรากฏการณ์ธรรมชาติ และสิ่งภายใต้รูปภาพใหม่ คำปริศนาธรรมดา สำหรับเด็ก ๆ เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักคิด รู้จักขยายความสามารถ สังเกตความสามารถ แก้ไขดัดแปลงปรากฏการณ์บนสิ่งต่าง ๆ เพื่อนให้เด็ก ๆ มีการระมัดระวังในการไตรตรองพิจารณา คำปริศนามีสองประการ ประการที่1 ไว้ทาย และประการที่ 2 ไว้ตอบคำปริศนานั้น ในหนังสือคำปริศนาเขานิยมเอาคำตอบไว้ด้านท้าย ส่วนประการที่ 1 เขาไว้ข้างต้น 3) เพลงพื้นบ้านเขมร คือเป็น ดวงวิญญาณของแต่ละชาติ เป็นกระจกสะท้อนถึงความคิดของชาวประชา ที่สามารถให้เขารู้จักซึ่งความชื่นชอบ ความลำบาก ความสบาย ความปรารถนาของมหาชน

ดังนั้น บทเพลงพื้นบ้านของเขมร คือน้ำใจของประชาชนเขมร ได้ค้นพบซึ่งความรู้สึกเคารพบรรพบุรุษ สุภาพอ่อนน้อมของประเพณี ธรรมเนียม ความเป็นอยู่สังคม แรงงาน และน้ำใจผูกพันอย่างลึกซึ้งกับมาตุภูมิ บทเพลงพื้นบ้าน ได้แสดงถึงปัญหามนุษย์อย่างลึก ถ้าพูดกันตรง ๆ คือปัญหามนุษย์นิยมนั้นเอง มีประเภทศิลปะอื่น ๆ อีกที่แสดงถึงปัญหาของมนุษย์เช่นกัน แต่บทเพลงพื้นบ้านแสดงถึงปัญหามนุษย์โดยตรง โดยมีชีวิตชีวาและด้วยความตื่นเต้น บทเพลงพื้นบ้านสะท้อนซึ่งลักษณะตื่นเต้นภายใน มันเกิดจากความเป็นอยู่ประจำวันของมหาชน ดังนั้นมักซิมก้วกี จึงจัดเป็นบทเพลงพื้นบ้านเป็นประวัติศาสตร์ของประชาชน เป็นชีวิตรวมของประชาชน เป็นประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตชีวาอย่างแท้จริง ประวัติชื่อภูมิกร มนุษย์ ประวัติที่ผ่านตามเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้ฝังในใจของประชาชน ประวัติผ่านตามธรรมเนียมประเพณี ประวัติตามภาพต่าง ๆ ความเป็นอยู่สัมภาระความคิด ความรู้สึกของประชาชน บทเพลงพื้นบ้าน มีหน้าที่ช่วยทำให้เที่ยงตรงถึงภาษาชาติ เพลงพื้นบ้าน คำว่า เพลงพื้นบ้าน ถ้าดูตามศัพท์กลายมาจากรากศัพท์ว่า รำ เป็นการแสดงท่าทางด้วยมือและเท้า คดลำตัว ตามท่าต่าง ๆ ของนักรำ นอกจากแสดงท่าทาง ยังมีสิ่งอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย เช่น ดนตรี เพลง รวมอยู่ด้วย ดังนั้น ระบำ มี 3 สิ่งที่สำคัญคือ ท่าทางเต้นรำ เนื้อเพลง และดนตรี แผ่นดินแห่งกัมพูชาเต็มไปด้วยระบำพื้นบ้านมาก และระบำต่าง ๆ ปรับตัวความเชื่อและท้องถิ่นต่าง ๆ เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ความเป็นอยู่ของตน ระบำตรดสะท้อนให้เห็นความต้องฝนสำหรับอาชีพกสิกรรม นอกจากระบำตรด ยังมีระบำอีกมากมายเช่น ระบำวัวแดง ระบำเคำ ะสาก ระบำเคำ ะกะลา ระบำเก็บกระวาน ระบำอวยพร เป็นต้น นอกจาระบำทั้ง 7 อย่างนี้ ยังมีประเภทอื่น ๆ อีกที่เกี่ยงข้องกับวรรณกรรม เช่น อาไย จาปี เพลงกล่อมก็ล้วนแต่เป็นประเภทที่ต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเข้าในวรรณกรรมพื้นบ้านด้วยเช่นกัน วรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นบ่อแห่งปัญญาญาณ ศิลป์ญาณของประชาชน มหาชนที่ก่อเกิดโดยกำลังของคน และได้คงไว้ซึ่งฝีมืออันประมาณมิได้ให้ศึกษาค้นคว้าต่อการศึกษาค้นคว้าเพื่อพัฒนาสังคมชาติ

วรรณกรรมพื้นบ้าน เกิดขึ้นตั้งแต่สังคมมนุษย์รู้จักใช้ภาษาพูดเพื่อสื่อสารเหตุการณ์ความรู้สึก และลักษณะพิเศษต่าง ๆ ที่เขาจดจำ ตามระยะแรงงาน และการต่อสู้สร้างความเป็นอยู่ในสังคม ตั้งแต่สังคมยุคต้น ๆ จนถึงสังคมที่มีการแบ่งแยกวรรณะวรรณกรรมพื้นบ้าน ถูกสร้างเพื่อเผยแพร่ และเจริญก้าวหน้า กสิกร ไม่ใช่เพียงแต่ผลิตออกแต่สัมภาระหรอก แถมยังสร้างตำนานพื้นบ้านที่เต็มเปี่ยมด้วยคติบัณฑิตอันฉานฉลาด ชำนาญ ร้องเพราะเรื่องนิทานพื้นบ้านและนิทานกถาคำขันเยาะเย้ยให้ศัตรูของตนอีกด้วย เป็นผลงานวรรณกรรมพื้นบ้านที่ถูกแต่งขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและอาจจะมีมิตรภาพ ด้วยการเล่าต่อ ๆ กัน จากปากต่อปาก ท้องถิ่นสู่อีกท้องถิ่น จากยุคสมัยสู่อีกยุคสมัย โดยมีการเสริมแต่งตัดตอนให้ถูกกับความชื่นชอบของประชาชน ดังนั้นวรรณกรรมพื้นบ้านได้เก็บไว้ซึ่งลักษณะของประชาชนอย่างลึกซึ้ง สะท้อนจิตวิทยาการมีส่วนร่วมและ

ความปรารถนาของประชาชน มหาชน ในความเป็นอยู่สังคม วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นผลงานเอกของประชาชน ที่สะท้อนซึ่งความหวังความปรารถนาและน้ำใจของประชาชน

ก่อนปี ค.ศ. 1975 การศึกษาแบบทันสมัย ยังไม่มีการบัญญัติวรรณกรรมพื้นบ้าน เพื่อแยกระหว่างวรรณกรรมเขียนและวรรณกรรมพื้นบ้าน ก่อนปี 1975 การศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมพื้นบ้าน คือเราศึกษาตามระยะเรื่องนิทานเขมร เอกสารรวบรวมระบำประเพณีเขมร หรือเอกสารรวบรวมคำกลอนเพลงประเพณีเขมรเป็นต้น วิทยาสถานพุทธศาสนบัณฑิต ได้ก่อตั้งเมื่อปี ค.ศ. 1930 หลังจากก่อตั้งแล้วได้สร้างกลุ่มชุมนุมธรรมเนียมเขมร ได้รวบรวมบรรดาเรื่องนิทานเขมรจากทุกจังหวัด อำเภอ แขวง ทั่วทั้งประเทศอย่างต่อเนื่องและได้ตีพิมพ์เผยแพร่จำนวน 9 เล่ม ดั้งเช่น

- เล่มที่ 1 คือ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ประจำวันของสังคมเขมรสมัยโบราณ มี 34 เรื่อง
- เล่มที่ 2 คือ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสังคมเขมรครั้งสมัยโบราณ มี 23 เรื่อง
- เล่มที่ 3 คือ เรื่องเกิงกรรไกร เป็นนิทานเกี่ยวกับการตัดสิ้นคดี มี 53 เรื่อง
- เล่มที่ 4 คือ เกี่ยวกับต้นกำเนิดสัตว์ และความเป็นอยู่สังคมมนุษย์ มี 12 เรื่อง
- เล่มที่ 5 คือ เกี่ยวกับแหล่งประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ มี 20 เรื่อง
- เล่มที่ 6 คือ เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ มี 20 เรื่อง
- เล่มที่ 7 คือ เกี่ยวกับสัตว์และธรรมชาติ มี 25 เรื่อง
- เล่มที่ 8 คือ เกี่ยวกับประวัติปู่ตา มี 29 เรื่อง
- เล่มที่ 9 คือ เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมต่าง ๆ มี 32 เรื่อง

นิทานทั้ง 9 เล่มนี้ ยังเห็นมีการเก็บรวบรวมเป็นเอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงระบำประเพณี และขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เป็นขนบธรรมเนียมสืบทอดต่อ ๆ กันของประชาชนเขมร ด้วย ผลงานที่เป็นเรื่องนิทานพื้นบ้าน เป็นระบำประเพณี เป็นเพลงประเพณี ที่คนโบราณได้นิทานไว้แล้ว คนรุ่นหลังก็ได้เล่าขานต่อ ๆ กันมาด้วยปากเปล่า ไม่ได้บันทึกไว้เลย กลุ่มชุมนุมขนบธรรมเนียมเขมรของพุทธศาสนบัณฑิตได้สานต่อการค้นคว้า และรวบรวมจนถึงเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1975 ก็ได้หยุดการกระทำเหล่านั้นด้วยระบบพอล พต หลังจากกู้ชาติ 7 มกราคม 1979 สังคมเขมรได้ฟื้นขึ้นอีกครั้ง ความเป็นอยู่ก็กลับสภาพปกติ โรงเรียนได้เปิดประตูต้อนรับนักเรียนให้กลับมาเรียนจนครบระดับชั้นและการศึกษาค้นคว้า ก็ได้เริ่มต้นดำเนินการต่อไปอีกครั้ง คนที่ศึกษาค้นคว้าแผนกวรรณกรรมเขมร ก็ได้ศึกษาค้นคว้าเรื่องนิทานเขมรต่าง ๆ เอกสารเพลงพื้นบ้าน เอกสารระบำพื้นบ้าน ได้เก็บรวบรวมและสานต่อการศึกษาค้นคว้าผลงานเหล่านั้น โดยอยู่ในแผนกวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร คือชี้ตรงไปที่บทประพันธ์เป็นวรรณกรรมเขมรที่ไม่มีผู้ประพันธ์ที่ได้จากการจำต่อ ๆ กัน จากปากต่อปากจากรุ่นสู่รุ่นเรียกว่า วรรณกรรมพื้นบ้าน

แหล่งที่มาและลักษณะพิเศษของวรรณกรรมพื้นบ้านประเทศกัมพูชา เป็นรัฐเก่าแก่ในเอเชียอาคเนย์ คนเขมรได้รวบรวมเป็นสังคมและเคยมีอารยธรรมที่สูงทรงตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เขมรที่ถูกสืบค้น โบราณคดีทำการศึกษาค้นคว้าเจอ เช่น อารยธรรมสำโรงเสน ประมาณ 4000 ปีก่อนคริสต์ศักราชที่มนุษย์เขมรรู้จักอยู่เป็นชุมชน และรู้จักประดิษฐ์เครื่องมือใช้สอย มีกระดูก สัมฤทธิ์ โลหะ เป็นต้น ขณะเดียวกันอารยธรรมหมากป่า อารยธรรมภูมิมูลที่เขาจัดเป็น รูปแบบเดิมของรัฐแรกก่อนเขาในเอเชียอาคเนย์ นอกจากนั้นเขาศึกษาพบอารยธรรมใหญ่ ๆ ในก่อนประวัติศาสตร์เขมร คือ อารยธรรมนครพนมอารยธรรมเจนลาและอารยธรรมอังกอร์ อันรุ่งเรือง ผลงานวัฒนธรรมศิลปะเขมร ได้แสดงถึงความเก่าแก่ของอารยธรรมเขมร วรรณกรรมพื้นบ้านเขมรก็ได้สะท้อนความเป็นอยู่ในสังคมตั้งแต่สมัยก่อเกิดแผ่นดินเขมร จิตใจความคิดมนุษย์เขมร การก้าวข้ามระบอบมารดาธิปไตย (เรื่องพระทองนางนาค) จนกระทั่งสะท้อนความเป็นอยู่สังคมเขมรในสมัยแบ่งแยกชั้นวรรณะ เรื่องนิทานพื้นบ้านเขมรทั้ง 9 เล่ม ที่กลุ่มชุมนุมขนบธรรมเนียมเขมร ได้รวบรวมสรุปจำนวน 248 เรื่อง เรื่องนิทานจำนวนมากที่เหลือไว้ในจังหวัด อำเภอ หมู่บ้าน ทั่วทั่งประเทศกัมพูชา มีเอกสารเพลงประเพณี ระบำประเพณี ได้แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของการอนุรักษ์วรรณกรรมพื้นบ้านเขมร ประวัติศาสตร์ชนชาติเขมร อารยธรรม ชนชาติเขมร สังคมวัฒนธรรมเขมรเป็นแหล่งอันกว้างขวางในก่อเกิดมรดกอนุรักษ์วรรณกรรมพื้นบ้านเขมร

ลักษณะพิเศษของวรรณกรรมพื้นบ้าน อารยธรรมเขมร คืออารยธรรมที่รุ่งเรืองของเขื่อนกสิกรรม หลักฐานบารายณ์ตะวันตกที่เหลือไว้จนถึงปัจจุบันนี้ได้บ่งบอกว่าเขื่อนอารยธรรมอังกอร์อันรุ่งเรืองและเจริญก็อาศัยนโยบายกสิกรรมเขมรสมัยนั้นถึงขั้นสูงสุดปัจจุบันประชาชนเขมรเกิน 45 % เป็นกสิกร อยู่อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทุ่งนา เทือกเขาลำเนาไพร ปรากฏการณ์ธรรมชาติมีภูเขาลำเนาไพร โตนเล แม่น้ำ ทะเล เมฆ ลม ฝนฟ้า จนกระทั่งมีการทำนาทำไร่ การล่าสัตว์ การประมง หุงต้ม ตำข้าวสาร จนถึงสัมภาระเครื่องมือใช้สอยและสัตว์พาหนะ ต้นไม้กินผล เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งกำเนิดของนิทาน เพลง ระบำ สุภาษิตเป็นต้นขณะเดียวกันนั้น ทัศนะ สติปัญญา ความรู้สึก ก็ได้เชื่อมโยงหากันอย่างใกล้ชิดระหว่างความเป็นอยู่จำวันของมนุษย์เขมร กับบทประพันธ์พื้นบ้านเขมร ดังเช่น เรื่องบุรุษสองคนอยู่บ้านใกล้กัน เรื่องอาเพ็ว ระบำเก็บกระวาน เพลงถ้านางตำข้าว เป็นต้น ขณะเดียวกันนั้นความปรารถนา ความหวังการวินิจฉัยความชั่วถูกลงโทษ ความดีถูกยกย่อง เป็นจิตใจความเป็นคิตของมนุษย์เขมรก็ได้แสดงตามระยะวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร ตัวอย่างเช่น เรื่องเจ้ามีดเหลา เรื่องบุรุษ 4 คนเรียนศิลปะศาสตร์ เรื่องมนุษย์โลภ เป็นต้น

วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุมทั้งวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ศิราพร ณ ถลาง ได้แบ่งประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านเป็น 7 ประเภทได้แก่ 1) นิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องเล่าพื้นบ้านที่เล่าสืบทอดต่อ ๆ กันมา เช่น นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ นิทานประจำถิ่น นิทานคติ นิทานอธิบายเหตุ

นิทานเรื่องสัตว์ นิทานเรื่องผี นิทานมุขตลก นิทานเรื่องโม้ นิทานเข้าแบบ 2) ตำนานพื้นบ้าน คือเรื่องเล่าที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ศาสนา และประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น 3) บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม ก็คือคำสวดที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ทบทำขวัญ คำบูชา คำสมา คำเวนทาน บทสวดสรภัญญ์ ความถาบทอานิสงส์ บทประกอบการรักษาโรคพื้นบ้าน คำให้พร คำอธิษฐาน 4) บทร้องพื้นบ้าน คำร้องที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาในโอกาสต่าง ๆ เช่น บทกล่อมเด็ก บทร้องเล่น บทเกี้ยวพาราสี บทจ๊อย คำเซิ้ง 5) สำนวน ภาษิต คำพูดหรือคำกล่าวที่สืบทอดกันมา มักมีสัมผัสคล้องจองกัน เช่น โวหาร คำคม คำพังเพย คำอุปมาอุปไมย คำขวัญ คติพจน์ คำสบถสาบาน คำสาปแช่ง คำชม และคำคะนอง 6) ปริศคำทาย คำหรือข้อความที่ตั้งเป็นคำถาม คำตอบที่สืบทอดกันมา เพื่อให้ผู้ตอบไปได้ทายหรือตอบปัญหา เช่น คำทาย ปัญหาเชาวน์ ผะหมี 7) ตำรา เป็นองค์ความรู้ที่มีการเขียนบันทึกในเอกสารโบราณ เช่น ตำราโวหารศาสตร์ ตำราดูลักษณะคนและสัตว์ ตำรายา (ศิราพร ณ ถลาง, 2558: 254-255)

ส่วน แชงก์ (Schank, 1990) (อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 227) ได้จำแนกประเภทของเรื่องเล่าพื้นฐานออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องที่เป็นทางการ (official stories) เป็นเรื่องเล่าที่เราเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลที่เป็นทางการหรือเชิงสถาบัน เช่น โรงเรียน วัด หรือหน่วยงานของรัฐ 2) เรื่องเล่าที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่หรือปรับใหม่ (invented or adapted stories) เป็นเรื่องเล่าที่คนเราสร้างขึ้น กระบวนการของการสร้างขึ้นนั้น ส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นการปรับหรือดัดแปลงมาจากต้นเค้าของเรื่องที่มีอยู่เดิม มากกว่าที่จะเป็นการสร้างขึ้นจากที่ไม่มีอะไรเลย 3) เรื่องเล่าแบบปฐมภูมิ (firsthand stories) เป็นเรื่องเล่าที่เกิดจากการเล่าของมนุษย์เอง ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นการเล่าเรื่องเกี่ยวกับชีวิตหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนเราประสบมา 4) เรื่องเล่าทุติยภูมิ (secondhand stories) เป็นเรื่องเล่าที่คล้ายคลึงกับเรื่องเล่าปฐมภูมิแต่ที่แตกต่างกันคือผู้เล่ามิได้เป็นผู้ประสบเอง แต่นำเรื่องของคนอื่นมาเล่าอีกทอดหนึ่ง หรือเล่าแทนเจ้าของเรื่อง อาจจะเป็นการฟังเรื่องราวจากเจ้าของเรื่องแล้วนำมาถ่ายทอดต่อ โดยส่วนใหญ่เรื่องเล่าที่เราพบเห็นทั่วไปก็อาจมาจากการถ่ายทอดแบบทุติยภูมินี้ 5) เรื่องเล่าเชิงวัฒนธรรมทั่วไป (culturally common stories) เป็นเรื่องเล่าที่มีอยู่แล้วและเล่ากันอย่างทั่วไปในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งๆ โดยไม่ปรากฏเจ้าของเรื่องหรือผู้เล่าโดยเฉพาะแต่คนในสังคมต่างก็รู้เกี่ยวกับเรื่องเล่านี้เช่น เรื่องเล่าประเภทตำนาน นิทานของกลุ่มชุมชน เป็นต้น

วิทยานิพนธ์ของวริศรา อนันตโท (2559) ได้ศึกษาจามเทวีบูชาการผลิตซ้ำตำนานและการสร้างพิธีบวงสรวงในสังคมไทยร่วมสมัยปัจจุบัน จากตำนานพระนางจามเทวีมาผลิตซ้ำในหลากหลายรูปแบบทั้งที่เป็นรูปเคารพ วัตถุมงคล บทกวี จิตรกรรม ละคร บทเพลง และพิธีกรรม โดยมีวิธีคิดในการเลือกใช้สำนวนหรือตอนอื่น ๆ ปรากฏในตำนานพระนางจามเทวีที่มีความเกี่ยวข้องกับมีวิธีคิดแบบการสร้างพิธีบวงสรวงต่อพระนางจามเทวีโดยการผนวกพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวีเข้ากับประเพณีเดิมที่มีอยู่แล้วในสังคม และการสร้างประเพณีใหม่ขึ้นมาโดยภาครัฐกับชุมชน พิธี

บวงสรวงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นวิธีคิดในการเอานำตำนานพระนางจามเทวีมาปรับใช้ในสังคมไทยร่วมสมัย ทั้งเพื่อให้เป็นพื้นที่แสดงทางอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมอยู่ในบริบทการท่องเที่ยว พื้นที่แสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ และพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนั้น และยังมีบทบาทในด้านการเป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้หญิงอีกด้วย บริบททางสังคมที่ส่งผลให้เกิดพิธีบวงสรวงพระนางจามเทวีในปัจจุบันคือ บริบทสังคมโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยวและบริบททุนนิยมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ รวมถึงลักษณะทางวัฒนธรรมทางศาสนาของไทย ทั้งการพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผู้หญิงและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของผู้หญิงในสังคมไทย ตลอดจนการนับถือพระสงฆ์ในฐานะผู้นำทางวัฒนธรรมของชุมชน บริบทและลักษณะทางวัฒนธรรม

ในทางคติชนวิทยานั้นได้จัดนิทานพื้นบ้าน (Folktale) หลายประเภท (genre) มีทั้งนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ (fairy tale) นิทานมุขตลก (joke/jest) นิทานประจำถิ่น (legend) ตำนาน (myth) นิทานเรื่องผี (ghost) นิทานโลกโซ่ (chain tale) (ศิราพร ณ ถลาง, 2558: 13) ส่วนวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร ได้แบ่งเป็น 3 ประเภทใหญ่ นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และการเต้นรำพื้นบ้าน (folk traditional dance) เป็นเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาในระยะเวลาอันยาวนาน หรือเป็นคำบอกเล่าของชาวบ้านรุ่นสู่รุ่น ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ท้องถิ่นชนบท โดยไม่มีนามผู้แต่งชันเจน หรือลงวันที่ทั้งใดทั้งสิ้นในรูปแบบของนิทานพื้นบ้าน ก็มี ตำนาน (Myth) นิทานปรัมปรา เทพนิยาย นิทานมุขตลก นิทานพื้นบ้านส่วนมากสะท้อนวิถีชีวิตของประชาชนแต่ละยุคแต่ละสมัย หรือการดำรงชีวิตของคนเขมรสมัยโบราณต้องอาศัยข้อมูลจากประวัติศาสตร์ สะท้อนระบบความคิดของคนสมัยโบราณผ่านตัวละครต่าง ๆ เช่น มนุษย์และอมนุษย์ เช่นตัวละครในเรื่อง เจ้าพ่อภูเขาและเจ้าพ่อน้ำ บางที่นิทานพื้นบ้านนั้นก็ได้แสดงให้เห็นถึงการต่อร้องเรื่องเพศสถาน ชนชัน อำนาจ ที่ประกอบสร้างขึ้นมาวาทกรรมและอัดลักษณ์

อย่างไรก็ดี สำหรับนักประวัติศาสตร์ได้แบ่งวรรณกรรมเขมรไว้ 5 สมัย ได้แก่ 1) สมัยก่อนเมืองพระนคร 2) สมัยเมืองพระนคร 3) สมัยหลังเมืองพระนคร 4) สมัยอาณานิคมฝรั่งเศส และ 5) สมัยปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม นักภาษาศาสตร์และนิรุกติศาสตร์แบ่งเป็น 3 สมัย คือ 1) สมัยโบราณ ซึ่งเป็นสมัยที่เรียกว่า เขมรโบราณ หรือเขมรเก่ายึดตามภาษาที่บรรพบุรุษได้จารึกไว้ตามสิลาที่มีปรากฏทั่วพระราชอาณาจักร เรียกกันว่า ศิลาจารึก นับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 ที่ 14 มา 2) สมัยกลาง หรือสมัยเขมรกลาง หมายถึง ภาษาเขมรที่ปรากฏในศิลาจารึกบางหลัก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย และเอกสารต่าง ๆ ระหว่าคริสต์ศตวรรษที่ 19 และ 3) สมับปัจจุบัน ภาษาเขมรปัจจุบันหรือภาษาเขมรใหม่เป็นภาษาเขมรที่ให้พูด และเขียนกันในสมับปัจจุบัน นับแต่คริ สต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา (บัญญัติ สาลี, 2551: 2-3)

วรรณกรรรมพื้นบ้านเขมรจากที่ดังกล่าวมา ส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบของการเล่าเรื่องแบบมุขปาฐะ ภายหลังมาเริ่มมีการตีพิมพ์ลายลักษณ์มากขึ้น จึงได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน มีการนำเสนอวรรณกรรมพื้นบ้านเขมรผ่านรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าเป็นผ่านหนังสือ ผ่านเนื้อหาการ์ตูน เป็นต้น ต่อมาสถาบันพุทธสาสนบัณฑิตย์ ประเทศกัมพูชา เมื่อปี ค.ศ 1930 ได้เก็บรวบรวมเรื่องเล่า รวม 9 เล่ม มี 243 เรื่อง ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารกัมพุชสุริยาและแปลภาษาไทยโดยอาจารย์ ประยูร ทรงศิลป์ ได้แก่ นิทานพื้นบ้านเขมรเล่มที่ 1 จำนวน 34 เรื่อง และนิทานพื้นบ้านเขมรเล่มที่ 2 จำนวน 23 เรื่อง คือเป็นนิทานประกอบสุภาษิต โดยในตอนท้ายของนิทานแต่ละเรื่องจะนำสุภาษิตที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหามากล่าวไว้เป็นลักษณะสั่งสอนไปด้วยประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร

3.2 องค์ความรู้เกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ

วิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศเป็นเอกสารชิ้นแรกที่ผู้อ่านชาวอังกฤษใช้พูดกับวรรณคดีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมอย่างชัดเจน คำจำกัดความหมายสั้น ๆ ของ Zapf เกี่ยวกับนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมสำหรับผู้ที่ยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนทัศน์ใหม่ นี้คือ “ดูที่การโต้ตอบความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ชีวิตระหว่างวัฒนธรรม ธรรมชาติ” เป็นยานพาหนะสำหรับการสืบสวนที่นี่เป็นวรรณกรรมเฉพาะ เมื่อมองจากคำนิยามข้างต้นเป็นที่ชัดเจนว่านิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของ “ความคิดเชิงนิเวศ” ใน Handbook of Ecocriticism and Cultural Ecology ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 2016 Zapf กล่าวว่าความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างทั้งสองอย่าง นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมเมื่อมันเกี่ยวข้องกับวรรณคดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจถูกมองว่าเป็นวิธีการใหม่ที่ทรงพลังสำหรับนักวิจารณ์เชิงนิเวศในการวิจารณ์วรรณกรรม Zapf เสนอวิทยานิพนธ์ที่น่าสนใจมากเกี่ยวกับนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมในหนังสือเล่มนี้ “วรรณกรรมเชิงจินตนาการทำหน้าที่เหมือนพลังนิเวศวิทยาในระบบที่มีขนาดใหญ่กว่าของวัฒนธรรมและวาทกรรมทางวัฒนธรรม” วรรณกรรมเป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นระบบนิเวศที่มีพลังในการสร้าง “การต่อต้าน” ที่ท้าทายการปฏิบัติทางสังคมและเศรษฐกิจที่เรียกกันว่า “สื่อกลางของการวิจารณ์ทางแพ่งที่รุนแรง” วรรณกรรมในเชิงนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งในชุดหนังสือ Environmental Cultures ของ Bloomsbury ซึ่งทำให้สิ่งพิมพ์ของมันเผยแพร่ทางออนไลน์ มีเป้าหมายที่จะรวมอยู่ในกลุ่มเป้าหมายอย่างมาก แม้กระทั่งหนังสือเล่มนี้แม้บางครั้งจะค่อนข้างหนาแน่นในภาษาของมันเหมาะสำหรับนักวิชาการที่หลากหลายจากระดับปริญญาตรีขั้นสูงขึ้นไป วรรณกรรมที่เป็นวัฒนธรรมนิเวศวิทยาแบ่งออกเป็นสี่ส่วนที่แต่ละที่อยู่ที่แตกต่างกัน “ตามลำดับวิธีการ” (methodological steps) และให้บริการในการสร้างแนวคิดระบบนิเวศทางวัฒนธรรมวางไว้ในบริบทเชิงนิเวศวิทยาที่กว้างขึ้นให้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของนิเวศวิทยาวัฒนธรรม “ในการดำเนินการ” (action) และการมีส่วนร่วม(Hubert, 2016: 301) ได้แก่ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมและวรรณกรรมศึกษา ทำให้ผู้อ่านมีพื้นฐานที่พวกเขาจำเป็นต้องทำตามการโต้เถียงในภายหลังในหนังสือ Zapf อธิบายโครงการนิเวศวิทยาวัฒนธรรมว่าเป็นทั้งหน้าที่การแบบจำลองของคุณลักษณะที่

สำคัญของตำราวรรณกรรมและโครงการทางวิชาการที่มีนัยยะทางจริยธรรมและภาคปฏิบัติ ยกตัวอย่าง เช่น พลังแห่งสุนทรียศาสตร์ของบทกวีของ เอมิลี่ ดิกคินสัน (Emily Dickinson) สามารถปลุกให้ผู้อ่านได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ที่เริ่มต้นการสืบสวนทางปัญญาสู่ความถูกต้องของการได้รับ “ความลำเอียงทางวัฒนธรรม-ธรรมชาติ” มาเป็นเวลานาน จากมุมมองทางนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรมการทำความเข้าใจการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติกับโลกที่ไม่ใช่มนุษย์ในฐานะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แทนที่จะมองว่าคนที่ไม่ใช่มนุษย์เพียงใน “การใช้ประโยชน์” (utilitarian) เป็นหน้าที่หนึ่งของตำราที่ยั่งยืน

การวิจารณ์เชิงนิเวศและนิเวศทางวัฒนธรรม (Ecocriticism and Ecology) สถานที่ของนิเวศวิทยาวัฒนธรรมภายในเขตข้อมูลเชิงนิเวศขนาดใหญ่ที่ชัดเจน Zapf สรุปโดยสังเขปของ การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) สั้น ๆ และบันทึกว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) แบบสมัยใหม่ได้ทิ้งความเป็นปรปักษ์ในอดีตที่มีต่อการศึกษาทางวัฒนธรรม การวิเคราะห์ทฤษฎี การโอบกอดของ การวิจารณ์เชิงนิเวศ (ecocriticism) ในปัจจุบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มหลังโครงสร้างนิยม (post structuralism) ปรากฏการณ์วิทยาได้นำไปสู่การพัฒนาเชิงทฤษฎีมากมาย Zapf ยังย้ำอีกว่าแทนที่จะเป็นแค่วรรณกรรม “ผู้หลบหนีจินตนาการ” (escapist fantasy) มีบทบาทสำคัญในการสร้างคุณค่ากับจินตนาการทางเลือกอนาคตที่ยั่งยืนว่ามนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม โดยทั่วไปมีความสำคัญในการจินตนาการนี้และพวกเขาจึงจำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งในการหาแนวทางแก้ปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงพลังของวรรณกรรมเป็นระบบนิเวศทางวัฒนธรรมและนำเสนอกรณีที่น่าเชื่อถือสำหรับการใช้ระบบนิเวศทางวัฒนธรรมเป็นทฤษฎีและวิธีการใหม่ในการศึกษาวรรณกรรม ส่วนที่สามของหนังสือเล่มนี้มีสองแง่มุมที่สำคัญอย่างยิ่งของนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม 1) ความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัตถุเพื่อแสดงให้เห็นถึงสิ่งแวดล้อม (ซึ่งในหลายๆ วิธีทำหน้าที่เป็นพื้นฐานทางทฤษฎีระบบนิเวศทางวัฒนธรรมวรรณกรรม) 2) แบบจำลองการทำงานของวรรณคดีสามสมัย (ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดของระบบนิเวศทางวัฒนธรรมวรรณกรรม) Zapf ใช้ทฤษฎีล่าสุดเกี่ยวกับการวิจารณ์เชิงนิเวศโดย Bennett, Jovino และ Oppermann และรับทราบข้อมูลเชิงลึกที่สำคัญที่ได้รับโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ อย่างไรก็ตาม เขาโต้แย้งกับ “ความรุนแรงทางวัตถุเชิงนิเวศค่านิยม” ซึ่งเขาเห็นว่าอาจกำจัดความรับผิดชอบทางจริยธรรมของตัวแทนมนุษย์แต่ละคน การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ในการการวิเคราะห์วรรณกรรม William Rueckert 1978 เป็นผู้ที่เริ่มให้คำนี้ ว่า Letters and Ecology: An Experiment in Ecocriticism เขามองว่าการวิจารณ์เชิงนิเวศมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ของนิเวศวิทยาในขอบเขตของวรรณกรรม นั่นเป็นเพราะนิเวศวิทยามีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาของโลก การวิจารณ์เชิงนิเวศ นำเอามาใช้เป็นกระแสใหม่มีการเผชิญกับการวิจารณ์วรรณกรรมตามการมีอยู่ของธรรมชาติ

การศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ในเรื่องเล่ากัมพูชาจึงเป็นการศึกษาการให้คุณค่ากับระบบนิเวศ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวาทกรรมธรรมชาติ ความเชื่อ วัฒนธรรม จักรวาลทัศน์ ความหมายของสัญลักษณ์ การวิเคราะห์แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทัศคติความคิดเห็นของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ผ่านภาษา วรรณกรรม มีความเปลี่ยนแปลงในกระบวนทัศน์ใหม่ที่เกิดขึ้น ความคิดของมนุษย์ให้หันมาพิจารณาความสัมพันธ์ การรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การปฏิบัติต่อโลกธรรมชาติอย่างเหมาะสม การวิเคราะห์ผ่านมุมมองแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การวิเคราะห์วิจารณ์เชิงนิเวศ เพื่อจะศึกษาภาพแทนเชิงนิเวศ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในตัวบท (text) เรื่องเล่ากับความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่ พิธีกรรม การล่าสัตว์ การรักษาความสมดุลระบบนิเวศ ธรรมชาติ ความเท่าเทียมของสิ่งแวดล้อม การรักษาดูการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน แร่ธาตุ ป่าไม้ สัตว์ โดยผ่านการศึกษาองค์ความรู้เชิงนิเวศ ความคิดความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณีและวัฒนธรรม จากการศึกษากรอบแนวคิดที่ได้นำเสนอ จึงนำเสนอกรอบแนวคิดในหัวข้อการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นแผนผังความคิดได้

องค์ความรู้เกี่ยวกันประเด็นการวิเคราะห์วาทกรรมสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติได้อธิบายไว้ในหนังสือ Greespeak: A Study of Environmental Discourse เป็นการศึกษาวาทกรรมสิ่งแวดล้อม ในหนังสือนี้คือแบ่งเป็น 9 หัวข้อหลักเพื่อศึกษา 1) วาทกรรมสิ่งแวดล้อม (Environmental Discourse) 2) พื้นฐานทางภาษาศาสตร์ (Linguistics Foundations) 3) การใช้สำนวนโวหารทางวิทยาศาสตร์ (Rhetorial Usese of Science) 4) เรื่องเล่าสิ่งแวดล้อม (Environmental Narrative) 5) อำนาจเชิงอุปลักษณ์ (The Power of Metaphor) 6) มิติทางกาลเวลา (Temporal Dimensions) 7) ชาติพันธุ์เชิงนิเวศ (Ethno-Ecology) 8) ภาษาศาสตร์ทำหน้าทำเหมือนสิ่งแวดล้อมนิยม (Linguistics as Environmentalism) 9) คุณธรรมและสุนทรียศาสตร์ (The Moral and Aesthetic Domain) โดยมีการวิเคราะห์ระหว่างสิ่งแวดล้อมบริบทสังคมการทำลายสิ่งแวดล้อม การเชื่องโยงภาษากับสิ่งแวดล้อม เล่าถึงวาทศิลป์ วาทกรรมสิ่งแวดล้อม การใช้อุปลักษณ์ เรื่องเล่าเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การใช้ภาษาเพื่อประกอบสร้างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการศึกษานี้ประยุกต์ใช้แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ(Rom, H., Jens, B., Peter, 1999: 70) จะเห็นได้ว่าที่ผ่านมางานวิจัยตามแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในประเทศไทยจะเป็นงานวิจัยเกี่ยวข้องกับมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ตามจุดประสงค์ดั้งเดิมของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ คือการเปิดเผยกลไกการทางานของวาทกรรม เพื่อทำให้ทราบว่า วาทกรรมชุดใดมีผลในการสร้างและธำรงค์ไว้ซึ่งอานาจ การกดขี่ ความไม่เท่าเทียม และความเหลื่อมล้ำระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างไร แต่ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์มาวิเคราะห์กลไกของวาทกรรมในแง่ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เพราะในการดำรงชีวิตประจำวันนั้น มนุษย์ไม่ได้กดขี่และสร้าง

ความไม่เท่าเทียมให้เกิดขึ้นเฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่มนุษย์ยังได้ทำร้ายและทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวอีกด้วย ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม จึงสามารถมองได้ว่าการทำลายธรรมชาติของมนุษย์ถือเป็นการกดขี่ซึ่งเป็นผลมาจากความไม่เท่าเทียม และการที่มนุษย์ได้สถาปนาตัวเองเป็นศูนย์กลาง

นอกจากมนุษย์จะทำลายธรรมชาติแล้ว มนุษย์ยังสร้างวาทกรรมนานาประเภทเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำของตนเอง หรือการปกปิดอำพรางซึ่งการกระทำที่เป็นการทำร้ายธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่าวาทกรรมดังกล่าวมีทั้งประเภทที่เป็นวาทกรรมเพื่อการทำลายโดยตรง ได้แก่ วาทกรรมที่สนับสนุนการก่อสร้างโรงงาน และการใช้พลังงานที่ไม่จำเป็นเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจหรือวาทกรรมเชิงบวกที่ดูเหมือนจะเป็นการรณรงค์ให้ทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ แต่เมื่อวิเคราะห์จริง ๆ แล้วกลับพบว่ากิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น มีส่วนย่อยที่แฝงการทำลายธรรมชาติอยู่เพื่อผลประโยชน์บางประการของมนุษย์เอง วาทกรรมของมนุษย์ทำให้ธรรมชาติที่ตกเป็นเหยื่อแตกต่างจากเหยื่อของความไม่เท่าเทียมทางสังคมที่เป็นมนุษย์ เพราะธรรมชาติไม่สามารถสร้างวาทกรรมขึ้นมาโต้ตอบกับวาทกรรมกดขี่กระแสหลักที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ (Stibbe, 2014: 119) เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องมีการวิจัยวาทกรรมเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อให้มนุษย์เกิดความตระหนักว่าวาทกรรมที่ไหลเวียนอยู่ในสังคมทุกวันนี้แสดงให้เห็นวิธีที่พวกเรามองธรรมชาติได้อย่างไร และวาทกรรมเหล่านั้นมีกลไกอะไรบ้างที่อาจนำไปสู่การทำลายธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อมของมนุษย์

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับธรรมชาติในฐานะที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ซึ่งจะใช้เป็นแนวทางการวิจัยในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนทัศน์การวิจัยที่เรียกว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ซึ่งเป็นกระบวนทัศน์ที่ใช้วิเคราะห์ผ่านเครื่องมือทางภาษาศาสตร์ต่างๆ เช่น การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ไวยากรณ์เชิงระบบ-หน้าที่อุปลักษณ์ เป็นต้น มาใช้วิเคราะห์โครงสร้างภาษาที่พบเจอในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ โฆษณา ข่าว วรรณกรรม วรรณคดี ฯลฯ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์เรามีมุมมองต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างไร เนื่องจากแนวทางวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์มีแนวคิดที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์ภาษาและแนวคิดที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์สัญญะแยกออกจากกัน และตัวบทที่นำมาวิเคราะห์ในงานวิจัยฉบับนี้ มาจากบทความเรื่องเล่ากัมพูชาที่มีทั้งส่วนประกอบที่เป็นภาษาและส่วนที่ไม่ใช่ภาษา ผู้วิจัยจึงจะขอแยกกล่าวถึงแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบทที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อความที่เป็นภาษา และแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมหลากรูปแบบที่ใช้วิเคราะห์วาทกรรมรูปแบบอื่น ๆ นอกเหนือจากภาษาตามลำดับการนำเสนอ

สำหรับ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ที่เกี่ยวข้องกับภาษาและวิถีชีวิตของมนุษย์ ในการศึกษาจะมุ่งเน้นการทำความเข้าใจประเด็นทางสังคมผ่านกระบวนการทางภาษาที่มนุษย์ใช้สื่อสารและกระทากิจกรรมทางสังคมต่างๆ ในแง่นี้จึงมองว่าภาษา คือ ระบบสัญญะที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารและ

ถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกต่าง ๆ ระหว่างกัน แม้โดยทั่วไปในการศึกษาด้านระบบภาษาจะแบ่งภาษาออกเป็นหน่วยตามระดับตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดไปสู่หน่วยที่ใหญ่ที่สุด แต่การศึกษาภาษาในวาทกรรมนั้นได้ก้าวข้ามหน่วยทางภาษาเหล่านั้นและเปิดทางไปสู่การศึกษาภาษากับประเด็นทางสังคม เพื่อให้กระบวนการด้านภาษาเป็นหนทางไปสู่การทาความเข้าใจในสิ่งที่แฝงอยู่กับการสื่อสารและการใช้ชีวิตของคนที่มีภาษาเป็นส่วนหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้จึงทาให้ต้องศึกษาภาษาในระดับที่สูงกว่าหน่วยประโยค หรือที่เรียกว่า discourse อย่างไรก็ดี ประโยคที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้เรียกแทน discourse ในภาษาไทยยังมีข้อถกเถียงและมีมิติที่ปะปนกัน ผู้วิจัยจึงขอเริ่มจากการทาความเข้าใจความหมายของ discouse ก่อนเพื่อให้สามารถเลือกใช้คาภาษาไทยในงานวิจัยนี้ได้อย่างเหมาะสม

การวิเคราะห์วาทกรรมของแฟร์เคลาฟ์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วนที่มีความสัมพันธ์กัน คือ ตัวบท (text) ภาคปฏิบัติการวาทกรรม (discursive practice) และวิถีปฏิบัติ ทางสังคมและวัฒนธรรม (socio-cultural practice) ตัวบท อาจเป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนก็ได้ แต่ตัวบทที่สามารถนามาใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรมได้จะต้องเป็นภาษาที่ถูกใช้สื่อสารในสถานการณ์การสื่อสารจริง ตัวบทมีหน้าที่หลัก ๆ อยู่ 3 ประการ ได้แก่ (1) หน้าที่ด้านความคิด (ideational function) คือ หน้าที่ในการถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ หรืออุดมการณ์จากผู้พูดไปยังผู้ฟัง (2) หน้าที่ด้านระหว่างบุคคล (interpersonal function) คือ หน้าที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟัง ผ่านกลวิธีทางภาษา เช่น การเลือกใช้วัจนกรรม (speech act) แบบต่าง ๆ เป็นต้น (3) หน้าที่ด้านตัวบท (textual function) คือ หน้าที่เกี่ยวข้องกับการสร้างตัวบทที่มีความหมายต่อเนื่องสัมพันธ์กันทั้งกับตัวบทด้วยกันเองและกับบริบทของการใช้ภาษาภาคปฏิบัติการวาทกรรม หมายถึง กระบวนการผลิตตัวบท (text production) กระจายตัวบท (text distribution) และบริโภคตัวบท (text consumption) สิ่งที่ต้องพิจารณาในส่วนนี้คือ ผู้ผลิตตัวบท ผู้บริโภคตัวบท และวิธีการ รวมไปถึงขั้นตอนในการผลิต กระจาย และบริโภคตัวบทด้วย หรืออาจกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการพิจารณาที่ภาคปฏิบัติการวาทกรรมเช่นนี้ก็เป็นการพิจารณาที่บริบท (context) ของตัวบทหรือข้อความที่อยู่ในวาทกรรมหนึ่ง ๆ นั่นเอง วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม คือ บริบททางสังคม วัฒนธรรม รวมไปถึงบริบททางการเมือง ที่มีส่งผลกระทบต่อการสร้างตัวบท กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ วิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมจะมีอิทธิพลต่อภาคปฏิบัติการวาทกรรม ภายใต้สภาพสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมทาให้เกิดข้อจากัดในการผลิต กระจาย และบริโภคตัวบท ที่ไม่เหมือนกัน เชื่อกันว่าบริบททางสังคมที่ลื่นไหลและไม่เสถียรทำให้ภาคปฏิบัติการวาทกรรมมีความหลากหลายและซับซ้อน ในขณะที่บริบททางสังคมที่เสถียรและคงที่จะทาให้ภาคปฏิบัติการวาทกรรมเป็นไปในทางเดียวกัน แนวคิดเรื่องวาทกรรมในสถานที่แบ่งออกเป็น 2 แนวคิดย่อย คือแนวคิดภูมิทัศน์ภาษาศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาภาษาในพื้นที่ตามแนวภาษาศาสตร์เชิงสังคมและแนวคิดภูมิสัญญะ (Geosemiotics) ที่ว่าด้วยการศึกษาสื่อสัญญะในพื้นที่

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์สามารถใช้ได้ทั้งในเชิงทฤษฎีและวิธีวิทยา ในการวิเคราะห์วาทกรรมในบริบทสังคมวัฒนธรรม ที่แฝงไปด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความไม่เท่าเทียมกัน การครอบงำ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ โดยผู้วิเคราะห์สามารถเลือกพิจารณาตั้งแต่คำศัพท์ วลี โครงสร้างประโยค กระบวนการ โดยผสานการกับทฤษฎีไวทยากรณ์ระบบ-หน้าที่ มาประยุกต์ใช้การวิเคราะห์หน่วยย่อยทางภาษาในระดับตัวบท วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ยังมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ปฏิบัติการทางวาทกรรม ตลอดจนปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม โดยทั้งตัวบทและบริบทสังคมวัฒนธรรมสามารถส่งอิทธิพลซึ่งกันและกันได้ ดังนั้น การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาปฏิบัการทางวาทกรรม และปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมสามารถสะท้อนที่ดีถึงปัญหาความไม่เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์เป็นการเชื่อมโยงการใช้วาทกรรมหรือภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรม กล่าวคือ วาทกรรมเป็นระบบและกระบวนการในการผลิตและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ อำนาจ อุดมการณ์ และการครอบงำระหว่างกลุ่มบุคลรวมถึงสถาบันในสังคม แนวคิดเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นกระบวนการสำคัญในการศึกษากระบวนการผลิต การรับรู้และยุทธิวิธีการสร้างและนำเสนองานเขียน ภาพและความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อมหรือเป็นชุดความคิดหนึ่งถูกผลิตซำ และแปรเปลี่ยนในระบบปฏิบัติการรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งและเป็นกลไกที่นำไปสู่การสร้างความหมายให้กับความจริงทางกายภาพและสังคมวัฒนธรรม สำหรับแนวคิดเรื่องภาพแทนเชิงนั้น คือกระบวนการทางภาษาในการประกอบสร้างความจริงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือความหมายกับสิ่งต่าง ๆ โดยใช้กลวิธีทางภาษา เช่น การใช้วาทกรรม วาทศิลป์ อุดมการณ์ สัญญะต่าง ๆ สะท้อนให้ถึงความคิดความสัมพธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ส่วนแนวคิดอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ไม่ว่าวัฒนธรรมนั้นจะมีความเป็นนามธรรมเพียงใดก็ตาม ยังสามารถศึกษาเข้าใจระบบความนึกคิดของเจ้าของวัฒนธรรมนั้นได้ นับว่าเป็นกระบวนการวิเคราะห์คำศัพท์เพื่อเปิดเผยให้เห็นระบบมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับคำที่ใช้ ดังนั้นการทำความเข้าใจคนด้วยการเข้าถึงระบบปริชาน (cognitive system) อันเป็นระบบความรู้ ความคิด มโนทัศน์ (concept) ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ผ่านการศึกษาความหมายของคำที่ใช้โดยคนในกลุ่ม สังคมนั้น ๆ โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดที่เห็นว่าการจำแนกประเภทย่อมมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละกลุ่มสังคม และได้พัฒนากลายมาเป็นแนวทางการศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnosemantics) ซึ่งเป็นวิธีที่มุ่งวิเคราะห์ระบบความคิดหรือระบบปริชานของมนุษย์ผ่านคำศัพท์ที่ใช้ในภาษา การศึกษาแนวคิดกลวิธีทางภาษาเป็นกลวิธีการผลิตตัวบท โดยตัวบทต่าง ๆ ผ่านกระบวนการทางภาษาในการสื่อสารโดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ประกอบด้วย กลวิธีทางศัพท์ กลวิธีทางวัจนปฏิบัติศาสตร์และวาทกรรม อุปลักษณ์ กลวิธีทางวาทศิลป์ สำนวนโวหารหรือกลวิธีทางสัญญะ กล่าวได้ว่าสำหรับ Environmental justice and biospheric egalitarianism

:reflecting on a normative philosophical view of human-nature relationship ของ Helen Kopnina เป็นการศึกษาเรียกร้องความยุติธรรมของสิ่งแวดล้อมและความเท่าเทียมกันที่สะท้อนปรัชญาของมนุษย์และธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงล่าสุดไปสู่การศึกษาแบบสหวิทยาการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมนั้น ขับเคลื่อนโดยการอภิปรายด้านสิ่งแวดล้อม (Helen, 2014: 10-11) อย่างไรก็ตาม ขณะที่เดอร์นี (Derni) ได้กล่าวว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาภาษาที่ใช้ในบริบทสิ่งแวดล้อม คำนี้เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1990 เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ การศึกษาภาษามิได้เป็นการศึกษาเพียงความสัมพันธ์ภายใน (intra-relations) และความสัมพันธ์ภายนอกของภาษา (extra-relations) กับสิ่งแวดล้อม เดอร์นี ได้ระบุอีกว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเทียบเสมือนร่มใหญ่ที่มีความหลากหลายทางวิธีการเชิงทฤษฎี ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ และนิเวศวิทยาทางภาษา (Ammaria, 2008: 24) การวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์ (ECDA) มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมภาษากับปรากฏการณ์ทางนิเวศวิทยา (ecological phenomena) การวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์รวมถึงการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์กับข้อความ และเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างจากตัวบท หรือข้อความจากหนังสือพิมพ์ เช่น การผสมผสานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในบางสถานที่บางแห่งหรือการโฆษณา เช่น ถุงพลาสติกสีเขียว (green plastic bag) การเมือง (political texts) ตัวบทเกี่ยวกับความเป็นผู้นำของ Joko Widodo ที่สามารถสร้างสวนสาธารณะใกล้ทะเลสาบ Pluit อยู่ทางตอนเหนือของเมืองจาการ์ตาตัวบททั้งหมดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่สร้างความตระหนักถึงวิธีการที่ภาษาสามารถช่วยรักษาธรรมชาติอย่างขาดความรับผิดชอบ ช่วยแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอีกด้วย สำหรับ Bundsgaard และ Steffensen ให้ความสัมพันธ์กับการวิเคราะห์วาทกรรมนิเวศเชิงวิพากษ์ สามประเภท คือความสัมพันธ์ภายในและความสัมพันธ์พิเศษ และ extra-relations ความสัมพันธ์ภายในคือความสัมพันธ์เป็นปัจเจก ความสัมพันธ์ระหว่างอยู่ระหว่างความเป็นปัจเจกและลักษณะเฉพาะอื่นๆ ที่มีชนิดหรือชนิดเดียวกัน ความสัมพันธ์เป็นพิเศษคือความสัมพันธ์ระหว่างความแตกต่างและความแตกต่างของชนิดหรือชนิดอื่นๆ

โดยภาพรวมแล้ว จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาตัวบทและปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศนั้นยังไม่มีความชัดเจน และยังไม่ปรากฏมีงานชิ้นใดที่มีการศึกษาวิเคราะห์ในรูปแบบนี้อย่างละเอียด นอกจากนั้น การศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ซึ่งเป็นหัวข้อน่าสนใจ โดยเหตุผลนี้ งานวิจัยดังกล่าวจึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์ตัวบทกับปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ซึ่งตัวบทดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมกัมพูชาผ่านเรื่องเล่า จากอดีตจวบจนถึงปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

3.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ

การศึกษาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (ecolinguistics) นั้น จะเห็นว่าภาษาและนิเวศวิทยาให้มุมมองโดยรวมและแนวทางที่สำคัญในการศึกษา ecolinguistics ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีเยี่ยมสำหรับนักศึกษา นักวิจัย นักภาษาศาสตร์และผู้ที่ทำงานในด้านการวิเคราะห์วาทกรรมตลอดจนนิเวศวิทยา สำหรับภาษาศาสตร์รวมถึงกรอบการทำงานสำหรับการทำความเข้าใจทฤษฎีภาษาศาสตร์ การสำรวจบริโภคนิยมและการวิเคราะห์วาทกรรมของข้อความประเภทต่าง ๆ ในการทบทวนหนังสือเล่มนี้หลักเกณฑ์รวมถึงเนื้อหาองค์กรทฤษฎีและแหล่งอ้างอิง อย่างไรก็ตาม Arran Stibbe ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่มหาวิทยาลัย Gloucestershire ซึ่งเขาสอนวิชา ecolinguisstics การวิเคราะห์วาทกรรมจริยธรรมและภาษาและการสื่อสารเพื่อความเป็นผู้นำ การวิจัยและการสอนของเขาตรวจสอบว่าภาษาเข้ารหัสเรื่องราวที่เราอาศัยอยู่อย่างไรและกำหนดรูปแบบที่เราเห็นตัวเองและความสัมพันธ์ของเรากับสัตว์อื่น ๆ และโลก สิ่งนี้เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ทางภาษาของวาทกรรมที่หลากหลาย ตั้งแต่การโฆษณาที่กระตุ้นให้ผู้คนซื้อผลิตภัณฑ์ที่ไม่จำเป็นและเป็นอันตรายต่อระบบนิเวศ ไปจนถึงภาษาที่สร้างแรงบันดาลใจในการเขียนเชิงธรรมชาติ เขาสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาภาษาศาสตร์ในปี ค.ศ. 1996 ภูมิหลังที่หลากหลายของ Stibbe ทำให้เขามีตำแหน่งที่จะรวบรวมจัดระเบียบและวิเคราะห์แนวคิดหลักของภาษาศาสตร์

การจัดเรียงรูปแบบหนังสือภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ (Ecolinguistics) ภาษาและนิเวศวิทยาช่วยให้ผู้อ่านสามารถปฏิบัติตามหลักสูตรที่ตั้งใจไว้ได้อย่างง่ายดาย หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 10 บท การเปิดด้วยบทนำมีดังต่อไปนี้: อุดมการณ์ และวาทกรรม (Ideologies and discourse) กรอบและกรอบคำ (frames and framing) อุปลักษณ์ (Metaphors) การประเมินและรูปแบบการประเมิน (Evaluations and Appraisal Pattern) อัตลักษณ์ (Identities) ความเชื่อมั่น และรูปแบบข้อเท็จจริง (Convictions and Facticity Patterns) การลบล้าง (Erasure) การให้ความสำคัญและการคิดทบทวน (Salience and re-minding) และสรุป (Conclusion)

การสร้างหนังสือเล่มนี้เข้ากับองค์กรได้เป็นอย่างดีและประสบความสำเร็จในการศึกษาภาษาศาสตร์ มันทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นของการวิจัยในอนาคตโดยให้กรอบของนิเวศวิทยาและประเภททางภาษาตลอดจนคำอธิบายของการศึกษาก่อนหน้านี้ และตัวอย่างการวิเคราะห์เชิงปฏิบัติบรรณานุกรมโดยละเอียดในตอนท้ายของแต่ละบทมีแหล่งข้อมูลสำหรับการรับข้อมูลเพิ่มเติมและกระตุ้นให้ผู้อ่านศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นที่เกี่ยวข้อง แต่ละบทมีเรื่องราวในรูปแบบเดียวและเริ่มต้นดังภาพ

Chapter	*Form of story (cognitive, i.e. in people's minds)*		*Manifestation (in language)*
2	ideology	a story of how the world is and should be which is shared by members of a group	discourses, i.e. clusters of linguistic features characteristically used by the group
3	framing	a story that uses a frame (a packet of knowledge about an area of life) to structure another area of life	trigger words which bring a frame to mind
4	metaphor (a type of framing)	a story that uses a frame to structure a distinct and clearly different area of life	trigger words which bring a specific and distinct frame to mind
5	evaluation	a story about whether an area of life is good or bad	appraisal patterns, i.e. patterns of language which represent an area of life positively or negatively
6	identity	a story about what it means to be a particular kind of person	forms of language which define the characteristics of certain kinds of people
7	conviction	a story about whether a particular description of the world is true, uncertain or false	facticity patterns, i.e. patterns of linguistic features which represent descriptions of the world as true, uncertain or false
8	erasure	a story that an area of life is unimportant or unworthy of consideration	patterns of language which fail to represent a particular area of life at all, or which background or distort it
9	salience	a story that an area of life is important and worthy of consideration	patterns of language which give prominence to an area of life

ภาพประกอบ 10 Eight forms that stories take, and their linguistic manifestation

การอธิบายทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังและให้คำจำกัดความที่ใช้ได้จริง บทนำให้การแบ่งประเภทของเรื่องราวดังแสดงในตาราง 2 ผู้เขียนพิจารณาถึงอุดมการณ์ “กรอบแห่งความรู้ความเข้าใจทางสังคม” มุ่งเน้นไปที่ข้อความหลาย ๆ บท ที่สื่อถึงอุดมการณ์เดียวกัน เขาสะท้อนให้เห็นถึงการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ของอุดมการณ์ของตำราว่าพวกเขาสนับสนุนให้ผู้คนรักษาหรือทำลายระบบนิเวศที่ค้ำจุนชีวิต ผู้เขียน เพื่ออภิปรายกรอบและกรอบเป็นโครงสร้างทางจิตใจ เขาเชื่อว่า "กรอบ" (frame) เป็นแนวคิดที่สำคัญในสาขาวิชาการโดยเฉพาะจากมุมมองของ ecolinguistics เขาเลือกกรอบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหา การใช้อุปมา (Metephor) เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ จากนั้นผู้เขียนใช้กรอบนี้กับข้อความต่าง ๆ เพื่อสำรวจอุปลักษณ์ของความเกี่ยวข้องกับภาษาศาสตร์ รูปแบบการประเมินเป็น "รูปแบบทางภาษา" เป็นสิ่งที่น่าสนใจหลักใน ecolinguitics ซึ่งมีอิทธิพลต่อว่าผู้คนคิดถึงชีวิตในแง่บวกหรือเชิงลบ เรื่องนี้มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของพวกเขาและวิธีที่พวกเขาปฏิบัติต่อระบบที่สนับสนุนชีวิต กรณีของการเปลี่ยนแปลงของความแน่นอนระหว่าง

งานวิจัยต้นฉบับและการแสดงออกของสื่อมีความสำคัญเนื่องจากสิ่งนี้สามารถให้แสงสว่างใหม่เกี่ยวกับทิศทางในอนาคตที่วงวิชาการอาจพัฒนาไปสู่การสนับสนุนปรัชญาเชิงนิเวศของหนังสือ อย่างไรก็ตามฉันเห็นว่าการนำเอา "ความจริงของวิทยาศาสตร์" มาใช้เป็นการพูดนอกเรื่องในบทนี้ เนื่องจากการเชื่อมโยงที่อ่อนแอกับปรัชญาของหนังสือเล่มนี้ มาตราส่วนของกิริยานั้นค่อนข้างง่ายที่จะเข้าใจในขณะที่มาตราส่วนของความเป็นจริง (ซึ่งรวมถึงแง่มุมอื่น ๆ ที่ทำให้ข้อความฟังดูเป็นข้อเท็จจริงนอกเหนือไปจากการกระทำ) ต้องการคำอธิบายเพิ่มเติมแม้ว่าผู้เขียนจะใช้มาตราส่วนของสิ่งอำนวยความสะดวกในการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นหลาย ๆ ครั้งในภายหลัง การตีความรูปแบบข้อเท็จจริง "hybrid" ซึ่งความเป็นจริงถูกสร้างขึ้นใน 2 วิธีที่แตกต่างกันในข้อความเดียวกันยังต้องการคำอธิบายเพิ่มเติม

โดยสรุปแล้วสิ่งที่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศต้องการนำเสนอคือการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ประเด็นสำคัญที่ขยายออกไปสำหรับนักวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อกล่าวถึง 2) กรอบแนวคิดเชิงปรัชญาที่ครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้นสำหรับการตัดสินวาทกรรมต่อต้านสิ่งที่ไม่ได้กล่าวถึงแง่มุมทางนิเวศวิทยา และ 3) ข้อมูลเชิงลึกเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับ “วิธีการทำงานของวาทกรรม” ที่ได้จากการตรวจสอบข้อมูลใหม่จากแนวทางใหม่ อย่างไรก็ตามเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่โดยมีการศึกษาเชิงลึกและความซับซ้อนเพียงเล็กน้อยและเป็นพื้นที่ที่แบ่งออกโดยมีการกำหนดคำว่า “ecolinguistics” ตามแนวทางและความลุ่มหลงที่แตกต่างกัน ในอนาคตข้างหน้าแนวทางการศึกษาภาษาศาสร์เชิงนิเวศ (ecolinguistics) คือการศึกษาแนวทางใหม่ ๆ มากมายที่จะเกิดขึ้นซึ่งมีพื้นฐานมาจากปรัญญาเชิงนิเวศ (ecosophies) ที่ชัดเจนและมีความคิดเป็นอย่างดีและมีประโยชน์ในทางปฏิบัติในการต่อต้านวาทกรรมที่เป็นรากฐานของสังคมที่ทำลายระบบนิเวศอย่างไม่เป็นธรรม จากนั้นในที่สุด ecolinguistics และสาขาวิชา 'eco' อื่น ๆ ทั้งหมด (ecopsychology, ecofeminism, ecocriticism) จะหายไปเป็นเอนทิตีที่แยกจากกัน สิ่งเหล่านี้จะไม่จำเป็นอีกต่อไปเมื่อมีการศึกษาเชิงวิพากษ์ทุกประเภทโดยพิจารณาถึงการฝังตัวทางนิเวศวิทยาของมนุษย์และสังคมมนุษย์ที่พวกเขาศึกษา

3.4 สรุปท้ายบท

จากการนำเสนอให้เห็นองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องเล่ากัมพูชา จะเห็นว่าประเภทของนิทานมีความหลากหลาย โดยในแต่ละประเภทจะมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น นิทานคติ มุ่งให้คติสอนใจ นิทานอธิบายเหตุ มุ่งบอกเล่าที่มาขอสถานที่ บุคคล หรือเหตุการณ์ต่างโดยอธิบายว่าเหตุใดสิ่งที่ปรากฏในปัจจุบันจึงเป็นเช่นที่เห็นและเป็นอยู่ เช่น ทำไมกระต่ายจึงปากแหว่ง ทำไมอีกาจึงมีสีดำ เป็นต้น ส่วนนิทานมุขตลกเน้นให้ความบันเทิงโดยไม่คานึงถึงสาระหรือคติสอนใจใด ๆ ส่วนลักษณะของนิทานพื้นบ้านชาติพันธ์เขมรในไทยและกัมพูชามีความคล้ายคลึงกันเป็นอย่างมาก ในด้านการวาง

เค้าโครงเรื่อง ซึ่งเหมือนกับลักษณะนิทานทั่วไปจากพื้นที่อื่น ๆ แบ่งโครงสร้างหลัก ๆ เป็นสามส่วนคือ ส่วนนำ ที่แนะนำตัวละครหลัก และบริบทของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวละคร ส่วนเนื้อหาเป็นเหตุการณ์ ปมปัญหาสาคัญที่เกิดขึ้นกับตัวละคร และส่วนสรุป ทำให้ทราบว่าเรื่องปมปัญหาต่าง ๆ จะได้รับการคลี่คลายไปอย่างไร นิทานบางเรื่องมีเค้าโครงเรื่องเหมือนกันอาจจะแตกต่างกันในส่วนของรายละเอียดย่อยเช่นบริบทด้านพื้นที่ ชื่อของตัวละคร เป็นต้น

ผู้วิจัยจึงเลือกนำเสนอข้อมูลลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร เพื่อให้ทราบถึงความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร เพื่อใช้วิเคราะห์เนื้อหาลักษณะทั่วไป ของวรรณกรรมพื้นบ้านเขมรซึ่งพบเห็นมีลักษณะดังนี้

1) วรรณกรรมพื้นบ้านเขมร มักจะไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เพราะว่าเป็นเรื่องเล่าสืบทอดกันมา แม้ว่าบางครั้ง

2) วรรณรกรรมพื้นบ้านเขมร ใช้ภาษาเขมรหรือภาษาท้องถิ่น ลักษณะภาษาเป็นภาษาใช้ในชีวิตประจำวัน ใช้คำง่าย ๆ สื่อความหมายตรงไปตรงมา แอบแฝงด้วยความหมายให้คิด

3) วรรณกรรมพื้นบ้านเขมร เป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมพื้นบ้านอย่างสำคัญ เพราะได้บันทึกขนธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่นไว้อย่างดี เพื่อให้คนรุ่นหลังยึดถือปฏิบัติตาม เช่น ประเพณีพายเรือ ลอยประทีบ ไหว้พระแข ซึ่งเป็นประเพณีที่สำคัญของคนกัมพูชา จัดทำในช่วงเดือนกัตติ (เดือน 12) ประเพณีเข้าร่ม ประเพณีเซ่นเจ้ากรุงพาลี ประเพณีเจาะหูลูกสาว ประเพณีการมีดอกหมาก 3 ช่อในพิธีแต่งงาน เป็นต้น

4) วรรณกรรมพื้นบ้านเขมร เป็นภูมิปัญญาทางภาษาที่สืบทอดมาโดยวิธี มุขปาฐะ คือการเล่าต่อ ๆ กันมา ขณะที่เล่าถ่ายทอดนั้น ผู้เล่าก็จะต่อเติมเสริมเรื่องราวทำให้เนื้อเรื่องแตกต่างกันไปจากเรื่องเดิม ปัจจุบันวรรณกรรมพื้นบ้านเขมรได้เก็บรวบรวมวรรณกรรมมุขปาฐะเหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร คนรุ่นต่อมาจึงเลือกศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากต้นฉบับที่เป็นลายลักษณ์มากขึ้น วรรณกรรมพื้นบ้านจึงมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการเล่า มาเป็นวิธีการอ่านแทนต้นฉบับ

5) วรรณกรรมพื้นบ้านเขมร มีกำเนิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มชนในท้องถิ่น ความต้องการดังกล่าว ได้แก่ เป็นความบันเทิง การเล่านิทาน การร้องเพลงพื้นบ้าน สำหรับการอธิบายความเชื่อเกี่ยวกับปราฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ เลยชาวบ้านสร้างตำนานขึ้นมา เช่นเรื่องรามสูรเมขลาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเหล่านั้น

บทที่ 4
กลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย

นิทานในแต่ละท้องถิ่นนอกจากจะเป็นสิ่งน่าศึกษาเรียนรู้แล้ว นิทานพื้นบ้านยังมีความสัมพันธ์กับทุกส่วนของสังคม เป็นเสมือนกระจกเงาสะท้อนสภาพสังคม ทั้งยังเป็นมรดกทางภูมิปัญญา ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” ที่ใช้บอกเล่าสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน สำหรับเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย โดยจากการสำรวจเรื่องเล่ากัมพูชาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่านิทานพื้นบ้านเขมรมีลักษณะพิเศษที่มีการเล่าเกี่ยวกับกับสัตว์ ธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ โดยเนื้อหาของเรื่องเล่าเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ลักษณะพฤติกรรม ความเป็นมาของสัตว์และธรรมชาติบางประเภท ตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่าง เช่นเรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดฟ้าแลบฟ้าร้อง เจ้าที่แห่งน้ำและเจ้าที่แห่งภูเขา พระจันทร์ แมลงดาตัวเมีย กำเนิดโลมา หมูได้ชื่อเป็นปีกุน สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม เป็นต้น เรื่องเล่าชาวเขมรในกัมพูชานั้น ได้มีการเก็บรวบรวมไว้เป็นชุดและพิมพ์เผยแพร่ โดยหน่วยงานสำคัญของกัมพูชาคือ สถาบันพุทศาสนบัณฑิตกัมพูชา โดยได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรจากทั่วประเทศ ได้จำนวน 243 เรื่อง และนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ และจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูมเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาแสนหาญ ในจังหวัดกำปอด ภูเขากองรี ในจังหวัดกำปงชนัง 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ เช่น เรื่องผู้พิพากษากระต่าย และเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์กึงก็อนไตร 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง การดักสัตว์ การยิงสัตว์ เช่น การคล้องช้าง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีงานมงคล

นิทานพื้นบ้านเขมรในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ที่ผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนเขมร ข้อมูลเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้านเขมรดังกล่าวมีความน่าสนใจโดยเฉพาะประเด็นการมองในเชิงวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ และการนำเสนอตัวบทผ่านภาษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมเขมรที่สื่อผ่านเรื่องเล่านิทานพื้นบ้าน การสื่อแทนความคิดและสื่อแทนปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านถ้อยคำภาษา ตัวบทวรรณกรรม และวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งตัวบทอาจยังมีเจตตาและอำนาจในเชิงความคิดบางอย่างแฝงอยู่ด้วย ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงกลวิธีทางภาษาซึ่งเป็นหนึ่งในกลวิธีของการผลิตตัวบท ทั้งในรูปถ้อยคำหรือวัจนภาษา และตัวบทที่ไม่มีรูปถ้อยคำหรืออวัจนภาษาในการประกอบสร้างภาพความจริง การนิยาม

ความหมายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชา ที่สื่อผ่านการใช้คำศัพท์ การใช้อุปลักษณ์ วาทศิลป์ และสัญญะต่าง ๆ ภายใต้แนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา ด้วยภาษาการสื่ออุดมการณ์ หมายถึงภาษาที่ใช้การบรรยายความงาม คุณค่า และพลังของโลกธรรมชาติ วาทกรรมประเภทนี้มองว่าธรรมชาติเป็นเอกภาพทางจิตวิญญาณ และมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ อีกทั้งพยายามที่จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์ที่สอดประสานกับโลกธรรมชาติ พลังของวาทกรรมประเภทนี้มาจากการตอบสนองทางอารมณ์ความรู้สึกหรือสุนทรีย์ต่อการใช้ภาษาเพื่อเร้าความเห็นอกเห็นใจ จากการวิจารณ์เชิงนิเวศ เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อ การศึกษาภาษาและบทบาทของภาษา รวมทั้งเห็นความสำคัญว่าภาษาไม่อาจแยกจากโลกธรรมชาติได้ การศึกษาเรื่องการใช้ภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชา เพื่อสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติและระบบนิเวศจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง วาทกรรมทางวรรณศิลป์เชิงนิเวศที่นำเสนอเกี่ยวกับระบบนิเวศและธรรมชาติ ในงานวิจัยนี้คือตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย หากพิจารณาประเภทของวาทกรรมแล้วพบว่าลักษณะของตัวบทเรื่องเล่ามีการสื่อสารแบบการเขียน เนื่องจากมีภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมที่ต่างกันทั้งในแง่ของการผลิตตัวบท การกระจายตัวบท และการบริโภคตัวบท ในที่นี้จะขอแจกแจงตามประเภทของวาทกรรมได้ การใช้วาทกรรมทางวรรณศิลป์ประกอบสร้างความจริงผ่านการใช้ภาษาภาพจน์และการสร้างตัวละคร รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร เป็นต้น ซึ่งการศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชานี้ ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 กลวิธีทางด้านการใช้คำศัพท์

4.1.1 การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละคร

4.1.1 การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่

4.2 กลวิธีทางด้านการใช้เรื่องเล่า

4.2.1 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์

4.2.2 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์

4.2.3 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์

4.3 กลวิธีทางด้านการใช้อุปลักษณ์

4.3.1 การใช้อุปลักษณ์เชิงภาพพจน์

4.3.2 การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

4.4 กลวิธีทางด้านการใช้สัญญะ

4.4.1 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ

4.4.2 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์

4.4.3 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์

4.1 กลวิธีทางด้านการใช้คำศัพท์

การใช้คำศัพท์ถือเป็นกลวิธีทางศัพท์อย่างหนึ่งซึ่งพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้ศัพท์เพื่อสื่อแทนความคิดหรือประสบการณ์ของผู้ส่งสาร เป็นการแสดงความคิดและสื่อแทนความคิดของผู้ส่งสาร โดยแฟร์ คลัฟ (Faiclough) (อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 182) ได้ชี้ให้เห็นว่าการเลือกใช้คำศัพท์ของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตตัวบทนั้นเป็นเรื่องที่แปรเปลี่ยนไปตามปัจจัยทางสังคม รวมทั้งต้องเผชิญกับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมในวงกว้างอีกด้วย ดังนั้น เพื่อให้เห็นถึงประเด็นที่จะนำเสนอดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อออกไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละคร และการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่ ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

4.1.1 การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละคร

การใช้คำศัพท์ตั้งชื่อตัวละคร ถือเป็นกลวิธีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อเรียกบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติทางสังคม โดยเกี่ยวกับการตั้งชื่อเรียกบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การเรียกชื่อจึงเป็นกลวิธีทางภาษาวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นมุมมองและความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึงได้เป็นอย่างดี และมักจะเกี่ยวพันกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม เราทุกคนต่างมีชื่อและได้รับการตั้งชื่อตั้งแต่แรก และเราก็ใช้ชื่อเช่นนั้น ทำให้เรารู้ว่าเราเป็นใคร และคนอื่นก็แยกเราจากคนอื่นได้ (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 184) โดยในหัวข้อการใช้คำศัพท์ตั้งชื่อตัวละคร ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การตั้งชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์ และการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.1.1.1 ชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์

การศึกษาในแวดวงวรรณกรรมในศตวรรษที่ 21 เราจำเป็นต้องเข้าใจวิธีวิทยาของศตวรรษก่อนหน้านี่เสียก่อน ซึ่งอาจวิเคราะห์หล่วม ๆ ได้ผ่านแว่นของหัวเลี้ยวสู่ภาษา และหัวเลี้ยวสู่วัฒนธรรม เราอาจใช้คำว่า turn หมายความว่าหัวเลี้ยวหรือ การเปลี่ยนเส้นทางของทฤษฎีเป็นกรอบในการอภิปรายพัฒนาการของทฤษฎีและแบ่งการแตกแขนงของทฤษฎีออกเป็น turn เป็นต้น การใช้คำว่า turn เพื่อเป็นกรอบในการอภิปรายทิศทางของการพัฒนาการทางทฤษฎีนั้น ในแง่หนึ่งเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมศึกษาที่ได้อ้าแขนรับวิทยาการและความรู้ใหม่ จากสาขาอื่น ๆ ที่แตกต่างหลากหลาย และในอีกแง่หนึ่งเพื่อเป็นการจัดกลุ่มกระแสและแนวคิดของนักทฤษฎีต่าง ๆ อย่างเป็นระบบมากขึ้น เพื่อให้สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้าและถกเถียงอันเป็นกระบวนการสำคัญของการต่อยอดองค์ความรู้ทางวรรณกรรมศึกษา หากพิจารณาในกรอบดังกล่าวจะเห็นว่าในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมานับได้ว่าเป็นหัวเลี้ยวสู่ภาษา (linguistic turn) เนื่องจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์ต่างให้ความสำคัญกับบทบาทของภาษาในการประกอบสร้าง

ความจริง กล่าวคือภาษาไม่ได้เป็นเครื่องมือในการสือสาร หากแต่เป็นกกรอบคิดที่ควบคุมกำกับวิถีการคิและการมองโลกมนุษย์

จากการศึกษาเรื่องเล่ากัมพูชาพบว่าการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์เป็นกลวิธีอย่างหนึ่งของภาษาที่เรียกวัตถุสิ่งของต่าง ๆ เพื่อจำแนกประเภทสิ่งเหล่านั้นความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์การที่เราจัดให้สัตว์มีลักษณะเป็นอื่น สัตว์ไร้เหตุผลช่วยให้ทำคำนิยามแก่ความเป็นมนุษย์มาช้านาน ข้อแตกที่อาจสำรวจต่อไปคือข้อแตกต่างระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยพิจารณาว่าข้อแตกต่างนี้ช่วยสร้างแนวคิดมนุษนิยมซึ่งเอาเปรียบธรรมชาติหรือสัตว์ บางครั้งคำวิจารณ์เกี่ยวกับคู่ตรงข้ามระหว่างมนุษย์กับสัตว์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติก็ถือเป็นส่วนหนึ่ง ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อม จากการศึกษาเบื้องต้นในเรื่องเล่ากัมพูชาพบว่ามีการใช้คำเรียกตัวละครที่เป็นมนุษย์ ดังตาราง

ตาราง 1 แสดงการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชา

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	ประเภทของตัวละครมนุษย์
1	คนสองคนอยู่บ้านใกล้กัน	เป็นตัวละครหลักในเรื่อง เป็นคนทำหน้าที่และดำเนินเรื่อง เป็นคนเต็มไปด่วยความสามารถ
2	คงหาญ	เป็นพระเอก เป็นมีบทบทดำเนินเรื่อง ขี้คลาจ แต่เป็นคนที่โชคดีโดยมีภรรยาเป็นคนฉลาด และเหลือสามีตลอดเรื่อง ช่วยเหลือจากลูกให้มีบุญบารมีสูงในสังคม
3	มายาสตรี	นางเอกในเรื่อง แต่เป็นผู้กลมายา และความฉลาดในการเอกตัวรดจากผู้ชายที่หลอกหลวงนาง
4	ไอ้โกหกกิน	เป็นตัวละครที่มีความสามารถ และปัญญา การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แต่เป็นขี้โกง
5	คนสี่คน	เป็นผู้ดำเนินเรื่อง คนสี่คน คือเป็นคนโง่เคลาเบ่าปัญญา
6	เจ้าศุกร์และเจ้าเสาร์	เป็นตัวละครเอก เพื่อนสนิทกัน ช่วยเหลือกัน
7	โจรใจดี	เป็นผู้ดำเนินเรื่องและช่วยเหลือชาวบ้านที่อยากจน
8	พ่อตาเลือกลูกเขย	เป็นผู้เนินเรื่อง และเป็นคนที่หาวิธีทางการคัดเหลือกลูกเขย
9	ไอ้สุขดีไอ้สุขร้าย	เป็นผู้ดำเนินเรื่อง ตัวละครที่โหดร้าย เป็นคนลืมบุญคุณเพื่อน

ในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีการใช้คำศัพท์ตั้งชื่อตัวละครมนุษย์ ทั้งหมดสะท้อนเห็นความเป็นสังคมมนุษย์ที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชา เพราะว่าตัวละครในเรื่องเล่าทั้งหมดคือเป็นตัวแทนมนุษย์จริงในสังคม ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ชายขุดปู** มีเรื่องเล่าว่า สามีภรรยามีบุตรชาย 1 คน บุตรนั้นอายุได้ 12 ปี แม่ก็ตายไปยังอยู่แต่พ่อซึ่งเป็นม่าย พ่อทำอาชีพค้าขายแต่ลำพังสองคนพ่อลูก ขายไม่ดียิ่งจนไปกว่าเก่า หลังจากนั้นผู้เป็นพ่อก็ตายลงไปอีก อยู่แต่ลูกเพียงผู้เดียวดูแลบ้านเรือน พ่อตายไป ได้ 5 วันก็มาเข้าฝันว่า“ลูกเอ๋ย เจ้าลำบากมากนัก ข้าเป็นพ่อไม่มีสิ่งของอะไรจะให้เจ้าเลย ดังนั้น ให้ลูกไปขุดปูที่ใต้ถุนศาลเจ้าทางทิศอิสานของบ้านเราเอาไปขายเลี้ยงชีวิตเรื่อยไปทุกวัน เวลาเช้าดวงตะวันสว่างขึ้นเมื่อใดให้ลูกไปขุดปทุกวันอย่าเว้น” เมื่อรุ่งเช้าลูกนั้นตื่นขึ้นจำเรื่องราวในความฝันได้ทั้งหมดก็จับจอบเดินตรงไปยังที่ศาลเจ้าขุดได้ปูตัวหนึ่ง แล้วเอาปูนั้นไปขายให้ชาวตลาดเขาซื้อไว้ ชายนั้นได้เงินแล้วก็กลับบ้าน ในที่นั้นมีมหาเศรษฐีผู้หนึ่งมีลูกสาวหลายคน ลูกสาวคนพี่ ๆ นั้นมหาเศรษฐีจัด แจงให้มีสามีหมด อยู่แต่ลูกสาวคนเล็กชื่อนางเพาขัดขืนไม่ยอมมีสามี แม้ว่าท่านมหาเศรษฐี ผู้เป็นพ่อจะเคี่ยวเข็ญอย่างไรนางก็ไม่ยอมฝายว่าชายนั้นถึงเวลาเช้าวันต่อมาไปขุดปูที่เดิมได้อีก 1 ตัว แล้วจับเอาไปขาย นางเพาลูกสาวมหาเศรษฐีพบเรียกเข้ามาถามว่า “พ่อหนุ่มถือปูไปไหน” ชายนั้นตอบว่า“ฉันจะเอาไปขาย” นางเพาซื้อเอาไว้แล้วบอกว่า “ตั้งแต่วันนี้ไปถ้าเธอได้ปู อย่าขายให้ใคร เธอต้องเอามาขายให้ฉันทุกวัน อย่าได้เว้น”ที่เป็นไปทั้งนี้เพราะว่านางนั้นมีจิตปฏิพัทธ์ชายผู้นั้นมาก แต่ว่าชายนั้นไม่รู้ตัวเลย ชายนั้นเมื่อได้เงินแล้วก็กลับบ้าน วันหลังชายนั้นไปขุดปูที่เดิมได้มาอีกแล้วเอาไปขายให้นางทุก ๆ วัน นางเพารับซื้อไม่เคยขาด นางยิ่งมีจิตผูกพันรักชายนั้นมากขึ้น นางแสดงกิริยาอาการให้ชายนั้นรู้ ชายนั้นรู้แน่ชัดว่านางนั้นรักตัวแน่ ๆ แต่เมื่อพิจารณาว่าทุกวันนี้ตัวเป็นตกจนลำบากนักแล้วกำพร้าอีกด้วยก็ไม่อาจจะพูดอะไรได้เลย

ฝ่ายพี่สาวทุกคนเห็นนางเพาผู้เป็นน้องทำกิริยาว่ารักชายขุดปูคนนั้นมากจึงพากันไปบอกมหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อแม่ว่า “นางเพาผู้เป็นน้องทำท่าทางว่ารักชายขุดปูนั้นมากนัก ชายนั้นเอาปูมาขายให้นางเพา ฝ่ายนางเพาก็รับซื้อทุกวันแล้วยิ่งทำท่าทางว่ารักชายนั้นมาก แม้ว่าพวกฉันจะพูดทัดทานอย่างไรก็ไม่เชื่อไม่ฟังยิ่งทำหนักขึ้น” มหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อแม่ได้ยินดังนั้นก็โกรธมาก เรียกนางเพามาตำหนิติเตียนว่า“เจ้านี่เป็นคนแข็งกระด้างขัดใจพ่อแม่ ข้าให้มีผัวที่เป็นคนมีทรัพย์สมบัติเจ้าก็ ไม่ยอมเอา เดี๋ยวนี้กลับมารักไอ้คนยากไร้ขายแต่ปู เจ้านี่เลวนักออกจากบ้านข้าไปเอาไอ้คน ยากไร้ขายปูนั้นเถอะ ตั้งแต่วันนี้ไปอย่ามาขึ้นบ้านข้า แม้แต่ในหมู่บ้านก็เข้ามาไม่ได้ ข้าตัด ขาดแล้ว” ฝ่ายแม่ตัดใจไม่ขาดจากลูกคนเล็กก็ลอบห่อของเล็ก ๆ ที่มีราคาให้นางเพาผู้เป็นลูก นางเพาไหว้ลาแม่เอาห่อของที่แม่ให้นั้นออกจากบ้านตรงไปยังบ้านของชายขุดปู เล่าถึงเรื่องที่บิดาโกรธขับไล่ออกจากบ้านให้ชายนั้นฟัง ชายนั้นได้ฟังแล้วบอกว่า “ทุกวันนี้ฉันยากจนเหลือเกิน แล้วยังกำพร้าอยู่แต่คนเดียวด้วย เจ้ากลับไปอยู่บ้านเสียเถิด ฉันไม่สามารถรับเจ้าไว้ได้ ฉันกลัวท่านมหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อเจ้าจะลงโทษเอาฉันไปฆ่า”

นางเพาตอบว่า “ฉันไม่ไป จะยอมตายอยู่กับเจ้า” ชายนั้นตอบว่า “ถ้าเป็นเช่นนั้นเราจะคิดทำอย่างไรต่อไป” นางเพาตอบว่า “ถ้าเจ้าจะคิดเห็นอย่างไร ฉันก็ยอมทำตามอย่างนั้นทั้งหมด” ชายนั้นพานางเพาละทิ้งบ้านไปอยู่นอกเมืองแล้วปลูกบ้านหลังหนึ่ง รุ่งขึ้นก็ไปขุดปูที่เดิมเอาไปขายอีกเหมือนวันก่อน ได้เงินแล้วก็ซื้อของต่าง ๆ มาฝากภรรยา ทำอย่างนั้นเป็นเวลาหลายวัน เหตุที่เป็นหญิงมีคุณสมบัติดี นางเพานั้นปรนนิบัติสามีไม่ให้ขัดเคืองใจ เวลากลางคืนเข้านอนนางเพาพูดกับสามีว่า “ฉันขอเถอะ ตั้งแต่นี้ต่อไปอย่าได้ไปขุดปูอีกเลย เพราะเงินทองของเรามีมากแล้ว ถ้าอยากจะซื้ออะไรก็ซื้อได้ตามใจ” สามีไม่ยอมทำตาม ถึงเวลาเช้าสามีจับจอบไปขุดปูอีก ภรรยาเห็นดังนั้นก็ลอบ ตามไปดูถึงที่ให้เห็นแน่ชัดโดยไม่ให้สามีรู้ เมื่อเห็นแล้วก็กลับมาบ้าน ฝ่ายสามีขุดปูได้ก็เอาไปขายแล้วซื้ออาหารมาฝากภรรยา หลังจากนั้นสามีไปตัดฟืนในป่าไกลออกไป นางเพาเห็นสามีออกไปหาฟืนก็จับจอบไปขุดทำลายสถานที่ที่สามีขุดปูนั้นจนหมดแล้วกลับมาบ้านหุงข้าวทำอาหารไว้ให้สามีกิน เวลาเย็นตะวันใกล้พลบสามีมาจากป่าก็กินอาหารด้วยกัน เมื่อเช้าขึ้นสามีจับจอบไปขุดปูอีกเห็นสถานที่นั้นถล่มทลายกระจัดกระจายจนหมดสิ้น เห็นกระดองปูใหญ่อันหนึ่งแปลกประหลาด แห้งสะอาดเหมือนหนึ่งตากแดดมาหลายวัน แล้วเขาเอากระดองปูนั้นมาไว้ใต้ถุนบ้านไม่บอกภรรยาให้รู้เรื่องเลย ภรรยาก็ไม่ถามอะไรสามี ถึงเวลากลางคืนเข้านอนนางเขาทำเงินหลุดจากมือหล่นลงไปใต้ถุนบ้าน 1 แผน ตกลง ไปบนกระดองปูนั้น นางไม่กล้าบอกให้สามีรู้คิดว่ารอให้ถึงเวลาเช้าสว่างขึ้นจึงค่อยลงไปเก็บ เช้าขึ้นนางลงจากบ้านไปเอาเงิน 1 แผนที่ตกนั้นก็เห็นเงินแผนเต็มกระดองปู นางดีใจมากเอามาให้สามี ๆ ถามว่า “ได้เงินมากมายอย่างนี้มาจากไหน” นางเพาตอบสามีว่า “เมื่อคืนฉันถือเงินจะเอาไปไว้ข้างในเงินหลุดมือ 1 แผน ฉันไม่ได้ลงไปเก็บ เอาเพราะคิดว่าบ้านอยู่ไกลจากคนอื่นไม่มีใครรู้หรือเห็น คอยสว่างจึงค่อยลงไปเอา เมื่อเข้า ขึ้นฉันลงไปเอาเห็นเงินแผนเต็มกระดองปู ฉันก็เอามาให้”สามีมีความยินดีมากพูดกับภรรยาว่า “ตั้งแต่วันนี้ต่อไปพี่จะเลิกขุดปูแล้ว”

ภรรยาดีใจมาก ทุก ๆ คืนทั้งสองสามีภรรยาจะพากันทิ้งเงินไปที่กระดองปูใหญ่นั้น รุ่งขึ้นลงไปดูเห็นเงินเต็มกระดองปูนั้นก็เอามาเก็บไว้ทุก ๆ วัน ถ้าทิ้งเงินเรียลเช้าขึ้นก็เห็นเงินเรียล ถ้าทิ้งเงินแผนเช้าขึ้นก็เห็นเงินแผน ถ้าทิ้งเครื่องทองเครื่องเพชรก็เห็นเครื่องทองเครื่องเพชรอยู่เต็มกระดองปู คนทั้งสองทำอย่างนี้อยู่เป็นเวลา 1 ปีได้เงินทองเครื่องประดับใช้สอยมากมายเหลือคณานับ จึงปรึกษากันว่าเราได้เงินทองและเครื่องประดับมากมายอย่างนี้ เราจะเอาอะไรมาใส่ของทั้งหมดนี้ และเมื่อคิดได้ก็พากันเอาเงินทองและเครื่องเพชรทั้งหมดไปฝังไว้หลายที่หลังจากนั้นมาทั้งสองสามีภรรยาพากันไปเยี่ยมมหาเศรษฐีผู้เป็นบิดามารดา เมื่อไปถึงพี่สาวทั้งหมดเห็นก็พากันด่าว่า “ชาติชั่ว พาผัวจน ๆ ขายแต่ปูมาหาอะไร เอ็งรู้ไหมว่าพ่อตัดเอ็งแล้ว แม้แต่ในหมู่บ้านก็ห้ามเข้ามาด้วย อีตัวจัญไรออกไปจากหมู่บ้านเร็ว ๆ” นางเพาตอบว่า “พี่ทั้งหมดอย่าดูถูกฉัน ฉันมานี้เพื่อจะมาเยี่ยมพ่อแม่ ท่านมีบุญคุณกับ ฉัน ๆ ไม่ได้มาขอทรัพย์สมบัติท่านหรอก สมบัติของพี่ทั้งหมดฉันไม่อยากได้ ฉันคิดว่าทรัพย์ สมบัติของพี่ทั้งหมดมีเท่าไรฉันไม่กลัวเลย แม้แต่เอามากองให้รอบ ๆ เท้าฉันก็ไม่กลัวด้วย” พี่

ทั้งหมดโกรธมาก ด่ากระทบว่า “อีนังคนนี้อวดดีมาก ข้าไม่เชื่อหรอก” นางเพาว่า “ถ้าไม่เชื่อก็พนันกันซิ” พี่ว่า “พนันอย่างไร” นางเพาว่า “ให้พี่ทั้งหมดนับเงินฉันให้หมดภายในวันเดียว ถ้านับหมดฉันจะแบ่งแจกให้พี่ ทุกคนเลย ถ้านับไม่หมดฉันจะไม่ให้อะไรเลย แต่ฉันรู้ว่าอย่าว่าแต่นับวันเดียวเลย ฉันให้สองวันหรือสามวันก็นับไม่หมด” ทุกคนตอบว่า “ข้าจะยอมไปนับ แต่ถ้าเอ็งโกหกข้าตีเอ็งตาย” นางเพาบอกว่า “ตกลง” พี่ ๆ พากันไปนับเงินนางเพา นับตั้งแต่เช้าจดเย็นนับไม่หมดก็พากันกลับมาบ้าน บอกมหาเศรษฐีบิดามารดาว่า “นางเพาที่เป็นน้องมันอวดว่าตัวมันมีเงินมาก พวกฉันไม่เชื่อมั่นแล้วมันว่า ถ้าไม่เชื่อให้ไปดูที่บ้านมัน พวกฉันพากันไปดูเห็นว่ามันมีเงินมากจริง ๆ ก็พนันกันว่าถ้าพวกฉันนับเงินมันหมดภายในวันเดียวมันจะให้เอามาแจกกัน ถ้านับไม่หมดมันไม่ให้พวกฉันเริ่มนับตั้งแต่เช้าถึงเย็นก็นับเงินมันไม่หมด จึงกลับมาบอกพ่อกับแม่ให้ทราบ”

มหาเศรษฐีได้ฟังก็จัดกรรมการไปดูเงินนางเพาให้แน่ชัด นางเพาก็พาไปดูทุกที่ กรรมการทั้งนั้นได้เห็นเงินนางเพามีมากจริงก็กลับมาบอกท่านมหาเศรษฐีทุกประการ มหา เศรษฐีได้ทราบมีความยินดีมากจัดให้คนไปเรียกนางเพาและลูกเขยมาบอกว่า “ลูกกลับมาอยู่กับพ่อแม่เถิดนะ” มหาเศรษฐีส่งกรรมการให้เกณฑ์ เกวียน โค กระบือมากมายไปขนเงินและทรัพย์ สมบัติทั้งหมดของนางเพาเอามาใส่ไว้เต็มห้อง มหาเศรษฐีเห็นเงินนางเพามีมากจริงก็ดีใจ มาก สรรเสริญว่า “ลูกข้ามีบุญมาก ตั้งแต่นี้ต่อไปลูกทั้งสองจะได้ต่อวงศ์ตระกูลเป็นเศรษฐีไม่ ให้ขาด ส่วนเรื่องที่พ่อโกรธขับลูกนั้นเจ้าอย่าได้ถือโทษโกรธพ่อเลย” นางเพากับสามีกลับมาอยู่บ้านกับบิดามารดาเหมือนเดิม ส่วนพี่สาวทั้งหมดก็เกรงกลัวนางเพากับน้องเขยมาก เมื่อมหาเศรษฐีผู้บิดาถึงแก่กรรม สามีนางเพาได้ขึ้นเป็นมหาเศรษฐีแทนบิดาต่อไป

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สตรีมายาถอนขิง** คำว่ามายาถอนขิงในภาษาเขมรเป็นการตั้งชื่อให้ผู้หญิงมีเจ้าชั่ว แอบมีสามีคนใหม่ เป็นผู้หญิงนอกใจ ดังตัวอย่างนี้ เมื่อชายชู้นั้นถอยออกไปภรรยาจึงเลิกปิดตาสามี สามีนางไม่ได้รู้เล่ห์กลมารยาเหล่า เพราะเหตุนี้จึงมีคำโบราณกล่าวว่า “มารยาถอนขิง” และมีทำนองเพลงขับร้องด้วย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

นางเอ๋ยนาง นางเอ๋ยนาง
นางไปถอนขิง ล้มลงทั้งตัว
เมื่อถอนครั้งก่อน น้องไปแอบซ่อน
ครั้งหลังยอกย้อน จะให้ผัวตาย
ผัวนางเป่าปี่ นางขอทำกรับ
ตีดังกรับกรับ จบบทพายเรือ

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 119)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **มนุษย์โลภ** คำว่า “โลภ” ในภาษาเขมรหมายถึงคนมีความโลภ สะท้อนเห็นถึงลักษณะนิศัยของมนุษย์ ตรงนี้คือเป็นกลวิธีหนึ่งการตั้งชื่อตัวละครเป็นมนุษย์ได้เช่นกัน ดังที่กล่าวว่า กาลครั้งหนึ่งมีเรื่องเล่าว่า มีเด็กผู้หญิงคนหนึ่งอายุ 14 ปี แม่ใช้ให้ไปขุดมัน เด็กสองคนนั้นเตรียมจอบแล้วออกเดินหามันจนถึงป่าใหญ่ พบจอมปลวกแห่งหนึ่งมีโพรงลึกจึงไปขุดหามันที่เชิงจอมปลวก จอบลื่นหลุดมือลงไปในโพรงลึกนั้น เด็กหญิงนั้นไม่รู้จะทำอย่างไรจึงร้องอ้อนวอน “พระเดชพระคุณเอ๋ย ช่วยเก็บจอบให้ฉันด้วย ฉันจะตอบแทนบุญคุณท่าน”ร้องตะโกนเพียงแค่นั้นก็มีเสือแก่ตัวหนึ่งมีบาดแผลเน่าเฟะที่หัว แมลงวันตอมซึ่ง มีหนอนไต่ยั้วเยี้ยเดินออกมาจากป่าแล้วบอกกับเด็กหญิงนั้นว่า “หนู ตาจะเก็บจอบให้ แต่ถ้าตาเก็บได้แล้วหนูต้องหาเหา (หนอน) ให้ตานะ ตาจะไม่เอาบุญคุณอะไรจากหนูอีก” เมื่อได้ยินเสือว่าดังนั้น เด็กหญิงตอบไปว่า “โอ ! ตาว่า ขอให้ตาช่วยเก็บให้ได้เถอะ” เสื้อเก็บจอบจากโพรงลึกเอามาให้เด็กหญิงนั้นและให้หาเหา (หนอน) ให้เด็กนั้น เอาหนามมาเขี่ยหนอนที่อยู่ในแผลบนหัวเสือ เสือถามว่า “หนู แผลของตาเหม็นหรือหอม” ที่จริงแผลนั้นเหม็นเน่าเหลือเกิน แต่เด็กหญิงนั้นกลับตอบว่า“หอมมากจะตา”เมื่อถามกี่ครั้ง ๆ เด็กหญิงนั้นได้แต่ตอบว่าหอมทุกครั้งไป จนกระทั่งเขี่ยหนอน หมดเสือหายเจ็บแผลจึงบอกว่า “หนู หนูจงเอาตะกร้ามาใบหนึ่ง ตาจะใส่มันให้” เด็กนั้นเอาตะกร้ามาให้เสือ เสือใส่เงินทองให้เต็มตะกร้า และผูกปากตะกร้าส่งให้ เด็กนั้นไป พร้อมทั้งบอกว่า “หนู หนูเอาตะกร้านี้กลับไปบ้าน เรียกพี่น้องของหนูมาให้พร้อมหน้า ปิดประตูให้มิดชิดแล้วค่อยเปิดปากตะกร้าออก” เด็กหญิงนั้นลาเสือกลับไปถึงบ้าน เรียกพี่น้องมาพร้อมหน้ากันแล้วจึงเปิดตะกร้าเงินทองก็เอาแบ่งกัน เวลาผ่านไปเรื่องราวนี้ล่วงรู้ไปถึงหญิงอื่น ๆ ที่มีลูกสาวรุ่น ๆ หญิงเหล่านั้นกล่าวกับลูกสาวตนเองว่า “นี่แน่ะ เจ้าจงดูลูกสาวเขาซิ เขาไปขุดมันได้เงินทองเอามาแจกพี่น้องเขา เจ้าไปขุดมันได้แต่มันไม่ได้อะไรกับเขาบ้างเลย”

วันหลังหญิงเหล่านั้นใช้ลูกสาวไปขุดมัน ลูกสาวได้พบกับเสือจึงทำเป็นจอบหล่น เหมือนเด็กหญิงคนนั้น แล้วร้องว่า “ใครเอาจอบมาให้ฉันได้ ฉันจะตอบแทนบุญคุณ” เสือได้ยินก็เอาจอบมาคืน แล้วให้นางจับหนอนให้ เสือถามเหมือนถามเด็กคนก่อน “หนู แผลของตาเหม็นหรือหอม” ลูกสาวนั้นตอบว่า “เหม็นเหลือเกิน” เสือว่า “หนูเอาตะกร้ามาใบหนึ่ง ตาจะใส่เงินทองให้” นางเอาตะกร้าให้เสือ เสือจับงูเห่าใส่ตะกร้าจนเต็มแล้วให้นางนั้นไป พร้อมสั่งว่า “หนูเอาไปบ้านแล้วเรียกพี่น้องมาให้พร้อมหน้า ปิดประตูให้มิดชิดแล้วค่อยเปิด” นางนั้นกลับไปถึงบ้านแล้วบอกแม่ แม่ยินดีมากจึงเรียกพี่น้องมาพร้อมกัน ปิดประตู แล้วเปิดตะกร้าดู งูเห่าออกมาฉกคนเหล่านั้นตายหมด

จากเรื่องเล่านี้จะเห็นว่ามีการใช้กลวิธีทางศัพท์ซึ่งหากกล่าวถึงกลวิธีทางศัพท์ก็จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้ศัพท์เพื่อสื่อแทนความคิดหรือประสบการณ์ของผู้ส่งสาร เป็นการแสดงความคิดและสื่อแทนความคิดของผู้ส่งสารการเรียกชื่อจึงเป็นกลวิธีทางภาษาวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นมุมมองและความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึงได้เป็นอย่างดีและมักจะเกี่ยวพันกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมด้วย ดังจะเห็นได้จากชื่อเรื่องเจ้าศุกร์และเจ้าเสาร์ คำว่า “ศุกร์” กับคำว่า “เสาร์” เป็นคำ

พ้องเสียง ซึ่งตรงกับคำว่า “เสาะ” ในภาษาเขมรที่มีความหมายว่า “มีความสุข” กับคำว่า “เศา” ในภาษาเขมรที่มีความหมายว่า “เศร้า” จากคำศัพท์ดังกล่าว จึงมีความหมายที่สื่อถึงความคิดของผู้ส่งสาร ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “กาลครั้งหนึ่งมีคนสองคนเป็นเพื่อนกัน คนหนึ่งชื่อเจ้าศุกร์ อีกคนหนึ่งชื่อเจ้าเสาร์ ทั้งคู่บวชอยู่วัดด้วยกัน บวชได้นานหน่อยหนึ่งก็สึกออกมาและยังคงเป็นเพื่อนกันอยู่เหมือนเดิม ทั้งคู่สัญญากันว่าถ้าใครยากจนต้องช่วยกัน แล้วชายทั้งคู่มีภรรยาและลูกต่างแยกย้ายกันไปทำมาหากิน เจ้าศุกร์ทำมาหากินมีทรัพย์สมบัติมาก ส่วนเจ้าเสาร์โง่เขลาลำบากยากจน แถมทั้งภรรยามีชู้อีกด้วย เจ้าศุกร์รู้ว่าภรรยาเจ้าเสาร์มีชู้และยากจนลำบาก จึงไปเยี่ยมเจ้าเสาร์ ไปถึงได้เห็น เจ้าเสาร์ลำบากยากจนจริง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 135)

การใช้ชื่อตัวละครเป็นมนุษย์คือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นทิศทางของชีวิตในโลกธรรมชาติอยู่ในโลกในสังคม และในสิ่งมีที่เรากระทำอยู่ในปัจจุบัน ในสังคมดึกดำบรรพ์ เพราะวัฒนธรรมมนุษย์คือเป็นการสร้างองค์ประกอบและความรู้ให้แก่ตัวต้น สร้างความเชื่อของพวกเขา วัฒนธรรมการสร้างตัวละครเป็นมนุษย์คือเป็นสร้างสัญลักษณ์ของความคิดมนุษย์มีสังคมจริง การใช้คำเรียกตัวละคร ซึ่งนิยมเรียกอย่างไม่เจาะจง โดยการใช้ถ้อยคำสัญลักษณ์ทางกายภาพและเรียกตามการกระทำหรืออาชีพเป็นสัญลักษณ์ การใช้ถ้อยคำสัศลักษณ์สื่อความหมายแทนการอธิบาย และการใช้คำซ้ำ คำขยาย สร้างความเชื่อมโยงทางด้านศัพท์ชี้ให้เห็นสัญลักษณ์ นอกจากนี้แล้วในเรื่องเล่ากัมพูชาคือมีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละครนั้นเป็นการใช้สัญลักษณ์ยังนิยมใช้ความเปรียบเทียบ คำอุปมา อุปลักษณ์ และบุคลาธิษฐาน เพื่อสร้างสัญลักษณ์และทำให้เกิดความเข้าใจสัศลักษณ์ในเรื่องมากขึ้น การตั้งชื่อตัวละครโดยผ่านระบบสัญลักษณ์ มีคน สัตว์ สิ่งที่ไม่มีชีวิตและมนุษย์ เป็นต้น

4.1.1.2 ชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์

1) การตั้งชื่อตัวละครอมนุษย์ที่เป็นสัตว์ สัตว์ในมุมมองของมนุษย์ได้รับความสนใจจากนักวิชาการทางวรรณคดี สัตว์ได้รับการนำมาศึกษาในเชิงสัญลักษณ์ หรือการอุปมาอุปไมย แนวคิดที่สำคัญที่ทำให้นักวรรณคดีมีมุมมองต่อสัตว์ที่หลากหลายยิ่งขึ้นคือ แนวคิดสัตวศึกษา (Animal Studies) บูเอล (Buell, 2001: 430-432) กล่าวไว้ในบทความชื่อ Literature and Environment หัวข้อ Imagining nonhuman: ecocriticism and animal studies ว่าสัตว์ได้รับการนำเสนอในเชิงการอุปมาหรือ การเชื่อมโยงกับสิ่งที่ตายตัวในรูปแบบต่าง ๆ สัตว์มีวิวัฒนาการที่เชื่อมโยงกับมนุษย์มากกว่าสิ่งมีชีวิต สายพันธุ์อื่น ๆ ในธรรมชาติ แต่บ่อยครั้งมันกลับได้รับการนำเสนอให้เห็นถึงเส้นแบ่ง

ที่ชัดเจนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ นอกจากนั้นสัตว์ยังได้รับการนำเสนอให้มีให้เผชิญหน้ากับมนุษย์ในฐานะรูปร่างที่ตรง ข้ามกับมนุษย์ ซึ่งในบางครั้งอาจเป็นรูปร่างที่ทำอันตรายกับมนุษย์ ฉะนั้นเราจึงสามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ได้จากการนำภาพลักษณ์ของ 2 สิ่งนี้มาวางเทียบกัน

สิ่งที่น่าสนใจของแนวคิดนี้คือการมองว่าสัตว์ทำให้เกิดภาพของการซ้อนทับกันในความเป็นมนุษย์กับสัตว์ กล่าวคือแนวคิดสัตวศึกษาเชื่อว่าจิตใต้สำนึกของมนุษย์นั้นมีองค์ประกอบของความเป็นสัตว์อาศัยอยู่ในตัวการศึกษาภาพแทนของสัตว์ทำให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์และการกดขี่สัตว์ประเด็นเรื่องการกดขี่ที่น่าสนใจคือ นักเขียนผิวขาวมองว่ากลุ่มคนผิวสีและเพศหญิงนั้นมีความใกล้ชิดกับสัตว์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งนั่นหมายรวมถึงการเชื่อมโยงคน 2 กลุ่มนี้กับธรรมชาติ การเชื่อมโยงมนุษย์กับสัตว์นอกจากจะเกี่ยวข้องกับประเด็นทางจริยธรรมแล้ว ยังรวมถึงการเชื่อมโยงกับสัญญะสัตว์เลี้ยง มลพิษ และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เมื่อเท้าความไปในอดีตพบว่าบทกวีและเรื่องเล่าจากทั่วโลกได้นำเสนอภาพสัตว์และพืชไม่ได้ต่างกันมากนัก อาจเรียกได้ว่าภาพของสัตว์และพืชที่ปรากฏในวรรณกรรมทั่วโลกมีลักษณะเป็นสากล นี่เองที่เรียกว่าเป็น “ของขวัญของภาษา” บูเอลล์ให้ ข้อสังเกตว่าการให้ภาพมายาของหมาป่าและกระต่ายตั้งอยู่บนพื้นฐานของขอบเขตระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ในขนบของเรื่องเล่าตะวันตก สัตว์พูดได้ปรากฏในตำนานโบราณ ต่อมากลับปรากฏในรูปของการ์ตูนหรือเรื่องขำขัน แต่ในบางครั้งตัวละครสัตว์พูดได้ก็ไปปรากฏในวรรณกรรมสัจนิยม (Serious Literature) ในฐานะการเชิญชวนให้ตั้งคำถามกับสถานะของมนุษย์เพราะเชื่อว่าธรรมชาติคือสิ่งที่คิดเงียบ ๆ ในนวนิยายวิทยาศาสตร์ของตะวันตกที่นำเสนอตัวละครสัตว์พูดได้ มีการใช้ภาษาสัตว์ซึ่งเป็นผลงานทางด้านพันธุวิศวกรรม อย่างไรก็ตามการทำให้สัตว์มีความใกล้เคียงมนุษย์เป็นการรวมกันของเผ่าพันธุ์มนุษย์และสัตว์ ข้อสังเกตที่น่าสนใจคือในบางครั้งการนำเสนอภาพของสัตว์ไม่ได้เป็นเพียงการบิดเบือนขององค์ความคิดเรื่องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยังเป็นพลังในการอธิบายเกี่ยวกับอาณาจักรของสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์อย่างน่าสนใจอีกด้วย

โดยสรุปแล้ว การตั้งชื่อตัวละครอมนุษย์หรือสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ ซึ่งในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้รวมเอาสัตว์และพืชเป็นสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์หรืออมนุษย์ไว้ด้วย ในมิติของการนำเสนอผ่านตัวละครอมนุษย์นั้น ได้แก่ การนำเสนอธรรมชาติผ่านตัวละครที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นกระบวนการที่น่าสนใจ เนื่องจากตัวละครอมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชาเอื้อต่อการนำเสนอธรรมชาติให้มีความเหนือจริง การตั้งชื่อตัวละครอมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชา ผู้เขียนได้สร้างให้ธรรมชาติเป็นตัวละคร ได้แก่ สัตว์ เทพต่าง ๆ พืช ธรรมชาติ ภูตผีปีศาจ เป็นต้น ดังตาราง

ตาราง 2 แสดงการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชา

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	ประเภทของตัวละครอมนุษย์

		สัตว์	พืช	เทพเจ้า
1	กำเนิดนกเขา	√	√	
2	กำเนิดปลาโลมา	√	√	
3	สงครามระหว่างค่างคกและตาพรหม	√	√	√
4	กำเนิดยุง	√	√	√
5	กำเนิดฟ้าแลบและฟ้าร้อง	√		
6	กิริยาของสุนัข	√	√	
7	นกอินทรีของพระอิศวร	√		√
8	สุนัขจิ้งจอก	√	√	
9	แร้งหลอกช้างเผือก	√	√	
10	ก้นกระต่ายติดตอตะแบง	√	√	
11	เสือกินลูกตางูไพร	√	√	
12	ควายบ้านกับควายป่า	√	√	
13	อีกาและนกแขวกเป็นศัตรูกัน	√	√	
14	อีกาบ้านสอนอีกาป่า	√	√	
15	งูเหลือมคำ ยพิษ	√	√	
16	สุนัขจิ้งจอกกับเต่า	√	√	
17	สัตว์เลือกกันเป็นราชา	√	√	
18	กำเนิดแมว	√	√	
19	อีกาแต่งงานลูก	√	√	
20	แรด	√	√	
21	หนูขาวได้เป็นราชา	√	√	
22	แมงดา	√	√	

ในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีการใช้คำศัพท์เพื่อสร้างตัวละครสัตว์เป็นตัวแทนมนุษย์ สัตว์ทั้งหมดในท่องเรื่องคือสามารถเป็นภาษามนุษย์ได้ และมีความรู้ได้เช่นกันกับมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **จระเข้ชื่อไอ้ธน** (อำเภอสมบูรณ์จังหวัดกระแจะ) สมัยที่ราชธานีตั้งอยู่ที่อุตดงค์ อำเภอสมบูรณ์ จังหวัดกระแจะ มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเรียนคาถาอาคมและเลี้ยงจระเข้ไว้ด้วยวิชาความรู้ทางเวทมนต์คาถาของท่านเจ้าอาวาสซึ่งเลี้ยงจระเข้นี้ทำให้ท่านมีชื่อเสียงเลื่องลือมาก แต่ความรู้นั้นกลับทำอันตรายแก่ตัวท่านท่านเจ้าอาวาสนี้ท่านเลี้ยงจระเข้ไว้ตัวหนึ่งเสมือนลูกศิษย์ของท่าน จระเข้นั้นอยู่ในแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำลึกและมีปลาจำนวนมาก ท่านให้ชื่อจระเข้นี้ว่า“ ไอ้ธน”

(เอกสารบางฉบับเรียกว่า “ไอ้ทอง”) ท่านรักจระเข้ตัวนี้มาก ท่านชอบไปนั่งบนก้อนหินที่ริมฝั่งแม่น้ำ แล้วตะโกนเรียกไอ้ธนให้มาเล่นกับท่าน ไอ้ธนได้ยินเสียงของท่านเจ้าอาวาสเมื่อใด มันจะรีบมาเล่นสนุกสนานกับท่านเจ้าอาวาสเมื่อนั้น ทั้งทำกิริยาอาการสุภาพสงบเสงี่ยมกับภิกษุสงฆ์ทุกรูป รวมทั้งชาวบ้านทั้งปวงซึ่งอยู่ใกล้กับมันด้วย

สมัยหนึ่งเมื่อพระราชาประทับอยู่ที่กรุงอุตดงค์ พระองค์ทรงมีพระราชบุตรีพระองค์หนึ่งซึ่งกำลังประชวรอย่างหนัก ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรักใคร่พระราชบุตรีมากอย่างไม่มีอะไรมาเปรียบได้ พระองค์ทรงตกพระทัยเป็นอย่างมากทรงเลือกหมอที่มีความรู้ความสามารถมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วให้มารักษาพยาบาลพระราชบุตร แต่ไม่มีหมอคนใดรักษาให้ทุเลาลงได้เลย พระองค์ทรงนิมนต์ท่านเจ้าอาวาสวัดสมบูรณ์ซึ่งมีชื่อเสียงเลื่องลือกว่าหมอคนอื่น ๆ ให้มารักษา การเดินทางโดยเรือกลไฟไปตามลำน้ำแม่โขง จากอำเภอสมบูรณ์ไปอุตดงค์ในสมัยปัจจุบันนี้กินเวลา 2 วันแต่ในสมัยที่ราชธานีตั้งอยู่ที่อุตดงค์ การเดินทางไปทางเรือกินเวลาหลายวัน เพราะแม่น้ำนั้นก่อนที่จะไปถึงกระแจะกระแสน้ำไหลเป็นปกติดี แต่จากกระแจะไปเรือจะต้องฝ่ากระแสน้ำที่เชี่ยวกรากเป็นวังน้ำวน ทั้งยังมีก้อนหินแหลม ๆ อยู่ใต้ห้องน้ำหลายแห่งท่านเจ้าอาวาสรับนิมนต์ไปรักษาพยาบาลพระราชบุตรีค่อยทุเลาสบายขึ้น แต่ว่าพระราชาไม่ทรงอนุญาตให้ท่านเจ้าอาวาสกลับไปในทันที ทรงให้ท่านรอดูอยู่ก่อนจนกว่าอาการประชวรของพระราชบุตรีจะหายแน่เสียก่อน กล่าวถึงไอ้ธนซึ่งอยู่ที่เมืองสมบูรณ์ มันเฝ้าคอยชะเง้อดูทางของท่านเจ้าอาวาสของมันเป็นเวลาหลายเดือนก็ไม่เห็นกลับมา มันอยู่ด้วยความทุกข์ระทมเพราะมันคิดถึงท่านเจ้าอาวาสเหลือเกิน วันหนึ่งมันทุกข์ใจมากจึงว่ายออกจากที่อาศัยไปตามลำน้ำแม่โขงตรงไปตามท่านเจ้าอาวาสที่อุตดงค์ มันเดินทางจากเมืองสมบูรณ์ไปไม่ได้พบกับศัตรูหรืออันตรายใด ๆ เลย แต่เมื่อมันไปถึงภูเขาลูกหนึ่งชื่อสุวรรณกาลี มันพบกับจระเข้ตัวหนึ่งเป็นจระเข้หาญไม่กลัวใคร มันโกรธไอ้ธนซึ่งว่ายผ่านที่อาศัยของมันมาก มันหาเรื่องลามปามไปเป็นการทะเลาะวิวาท แต่ว่าไอ้ธนมันมีธุระรีบจะไปพบท่านเจ้าอาวาสของมันๆ จึงปล่อยไอ้จระเข้ชั่วร้ายนั้นไปก่อน แต่มันตั้งใจว่าวันหลังมันจะมาหาเรื่องกับไอ้เดรัจฉานนี่ ไอ้ธนไปถึงท่าน้ำที่วัง โดยไม่มีใครเห็นมันเลย มันพยายามแอบซ่อนตัวไม่ให้ชาวบ้านเห็น เพราะมันคิดว่าถ้าชาวบ้านเห็นจะพากันแตกตื่นหนีไปจากแม่น้ำกันหมด มันกังวลว่าจะหาท่านเจ้าอาวาสไม่พบเพราะท่านเจ้าอาวาสและตัวมันแตกต่างกันมากนัก ทั้งการดำรงชีวิตอยู่ก็แตกต่างกันเมื่อมันคิดไป ๆ มันตั้งใจว่าจะต้องแอบซ่อนตัวอยู่ในน้ำนี้ก่อนเพื่อจะถือโอกาสแอบดูท่านเจ้าอาวาสเผื่อท่านจะมานั่งเล่นที่ริมฝั่งน้ำตามที่ท่านเคยปฏิบัติเมื่อก่อนมา

ไม่นานเท่าไรท่านเจ้าอาวาสได้ลงมานั่งอยู่ที่แพริมฝั่งแม่น้ำ ไอ้ธนเมื่อได้แอบเห็นท่านเจ้าอาวาสของมันแล้ว มันลอยตัวขึ้นมาเหนือน้ำให้ท่านเห็น ท่านเจ้าอาวาสเมื่อเหลือบเห็นไอ้ธนก็ร้องขึ้นว่า “โอไอ้ธน! หลานตาหรือนี่” ไอ้ธนไม่รอช้ามันเอาปากงับแพแตกหักหมด ประคองท่านเจ้าอาวาสวนๆแล้วพาหนีไป มันคิดว่าแม้ท่านเจ้าอาวาสไม่ปรารถนาจะกลับภูมิลำเนาเดิมแต่มันก็จะเป็นผู้พากลับไป อนิจจาเอ๋ย! ท่านเจ้าอาวาสนั้นยังไปไม่ทันถึงเมืองสมบูรณ์ท่านก็มรณภาพเวลาที่ไอ้ธนพาท่าน

เจ้าอาวาสของมันไปยังไม่ทันถึงภูเขาสุพรรณกาลี มันพยายามระมัดระวังป้องกันท่านเจ้าอาวาสไม่ให้จมน้ำมันว่ายปริ่ม ๆ น้ำเมื่อไปถึงภูเขาสุพรรณกาลีมันพบศัตรูซึ่งหาเรื่องในคราวก่อนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เพราะความโกรธแค้นยังติดแน่นอยู่ในใจของสัตว์ทั้งสอง จึงเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกันอีกครั้งหนึ่ง สัตว์ทั้งสองเกิดต่อสู้ทันทีที่พบกัน ก่อนที่จะต่อสู้กันไอ้ธนคิดว่า “ถ้ากูกัดได้จระเข้ตัวนี้ กูต้องปล้ำรัดฟัดเหวี่ยงกันในน้ำ ท่านเจ้าอาวาสของกูจะต้องตกลงจากหลังแล้วจมหายไปในแม่น้ำแน่นอน ถ้าเป็นเช่นนั้นกูจะทำอย่างไร จะหลบหนีไปไม่ทะเลาวิวาทกับไอ้ตัวร้ายนี้หรือไง” เมื่อคิดพิจารณาเช่นนี้ความคิดอย่างหนึ่งผุดขึ้นมา “ความคิดเช่นนี้ผิด ทำแบบนี้จะนำความปราชัยมาสู่วัดสมบูรณ์ ข้าจะต้องต่อสู้กับไอ้ตัวจัญไรนี้ให้มันรู้ตัวว่า ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาไม่มีใครกล้ามาต่อสู้กับจระเข้ของท่านเจ้าอาวาสวัดสมบูรณ์เลย ไอ้ตัวนี้มันต้องสิ้นชื่อคราวนี้แน่” แล้วมันคิดว่า “ถ้าเช่นนั้นกูจะต้องเอาท่านเจ้าอาวาสของกูใส่ไว้ในท้องก่อน” ไอ้ธนคิดเช่นนั้นแล้วจึงอ้าปากกลืนท่านเจ้าอาวาสซ่อนไว้ในท้องของมัน เมื่อซ่อนท่านเจ้าอาวาสเสร็จแล้วมันจึงต่อสู้กับศัตรูของมัน ไม่นานไอ้ธนก็ชนะจระเข้ที่เป็นศัตรู มันเดินทางต่อไปจนถึงเมืองสมบูรณ์บรรดาภิกษุสงฆ์ที่วัดนั้นเมื่อเห็นไอ้ธนไปถึงก็พากันมารับไอ้ธนมันคลานขึ้นไปบนบกท่ามกลางภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย แล้วคายท่านเจ้าอาวาสออกมาจากท้องของมัน อนิจจา! ท่านเจ้าอาวาสหมดลมหายใจเป็นศพไปแล้ว เมื่อภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเห็นดังนั้น ต่างร้องไห้คร่ำครวญเสียงอื้ออึงด้วยความเสียดายท่านเจ้าอาวาส และกล่าวโทษไอ้ธน “เอ็งชั่วร้ายมากกล้าฆ่าท่านเจ้าอาวาสโดยไม่มีความคิด” ไอ้ธนคิดว่า โอ้ตัวกูเอ๋ย กูคิดว่าท้องของกูจะซ่อนท่านเจ้าอาวาสไว้ให้พ้นจากอันตรายได้แต่กลับกลายเป็นหลุมฝังศพท่านเจ้าอาวาสของกูไปเสียแล้ว ทำไมจึงมีความคิดโง่ ๆ อย่างนี้” ไอ้ธนมันเสียดายท่านเจ้าอาวาสของมันมาก แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรให้ท่านฟื้นคืนชีพได้เมื่อตอนที่เขาจัดการฌาปนกิจศพท่านเจ้าอาวาสนั้น มันอับอายเหลือเกิน มันนึกว่า “เรื่องที่ทำให้ท่านเจ้าอาวาสต้องพบความพินาศเช่นนี้มาจากเหตุอะไร” เมื่อคิดไปมันสันนิษฐานว่า “ตัวกูเป็นผู้ผิดจริง ๆ เพราะว่ากูฆ่าท่านเจ้าอาวาสด้วยตัวของกูเอง แต่ทว่าทำไมกูต้องกลืนท่านเจ้าอาวาสไว้ในท้องกู เรื่องนี้มันมาจากกูต้องต่อสู้กับศัตรูที่ภูเขาสุพรรณกาลีในตอนที่กลับจากอุตดงค์” เมื่อคิดไปอีกมันเห็นชัดว่า “เรื่องที่เกิดขึ้นนี้มาจากพระราชบุตรี ถ้าหากพระราชาไม่ตรัสใช้ให้มานิมนต์ ท่านเจ้าอาวาสของกูไปรักษาโรคของพระราชบุตรี แน่นอนว่าท่านเจ้าอาวาสของกูต้องไม่มีอันตรายถึงตายอย่างนี้ เหตุที่ทำให้ท่านเจ้าอาวาสต้องมรณภาพเป็นเพราะพระราชบุตรี ดังนั้นพระราชบุตรีต้องมีโทษ” คิดแล้วไอ้ธนอาฆาตผูกพยาบาทและต้องการแก้แค้นพระราชบุตรีให้ถึงแก่ความตายบ้าง แล้วไอ้ธนจึงคลานจากบนบกลงไปในแม่น้ำโขง โอ! น่าเสียดายวัดสมบูรณ์มาก ต่อไปจะไม่ได้เห็นไอ้ธนอีกแล้ว ก่อนจะว่ายไปถึงอุตดงค์ ไอ้ธนมันว่ายไปอย่างช้า ๆ ตามลำแม่น้ำโขงอยู่เป็นเวลาหลายวัน เมื่อถึงอุตดงค์มันหยุดพักรอคอยโอกาสที่จะแก้แค้นพระราชบุตรี

ในเรื่องนี้เขาไม่ได้เล่าไว้ว่าจระเข้รอคอยโอกาสแก้แค้นเป็นเวลากี่ปีกี่เดือน เขาเพียงแต่เล่าว่า วันหนึ่งซึ่งพระราชบุตรีทรงหายดีแล้ว พระนางเสด็จลงมาเล่นน้ำกับพวก ข้าราชบริพาร ขณะที่

พระนางกำลังสรงน้ำอย่างสุขสบาย หัวเราะเล่นกับบรรดาข้าราชบริพารในน้ำนั้นจระเข้ชื่อไอ้ธนมาคาบพาพระนางหายไปกล่าวถึงพระราชาเมื่อทรงทราบว่าจระเข้คาบเอาพระราชบุตรีหายไป พระองค์ทรงกันแสงเศร้าโศกสุดจะประมาณ ตรัสใช้ให้เตรียมเรือออกตามไปฆ่าจระเข้นั้น เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้แน่ชัด เราคงต้องสันนิษฐานว่าในสมัยนั้นประเทศกัมพูชาต้องจมน้ำอยู่ครึ่งหนึ่งเป็นบริเวณกว้างปัจจุบันนี้คือจังหวัดกำปงธมและจังหวัดกระแจะ ซึ่งน้ำท่วมเจิ่งนองเวิ้งว้างไปทั่ว ด้วยเหตุนี้จึงมีสัตว์น้ำเป็นจำนวนมากมายมหาศาล การที่จะตามฆ่าไอ้ธนนั้นเขาต้องเตรียมสำเภา เตรียมเรือผูกแจวเป็นจำนวนมากมาย ในที่สุดพระราชาทรงให้โหรคำนวณหาถิ่นที่อยู่ของจระเข้ว่าอยู่ที่ใด และให้หาอุบายจับจระเข้นั้นให้ได้โหรทำกระทงใบกล้วยกระทงหนึ่งลงยันต์เสกคาถาอาคมไว้ในกระทงนั้นด้วยแล้วปล่อยให้ลอยน้ำไป กระทงนั้นลอยไปตามที่อยู่ของไอ้ธน ที่แรกกระทงนั้นลอยออกจากอุตดงค์ไปยังเมืองสมบูรณ์และไปหยุดอยู่ในคลองแห่งหนึ่ง เมื่อกระทงหยุดอยู่ที่ใดเขารู้ว่าไอ้ธนมันซ่อนอยู่ตรงนั้น เมื่อพระราชาทรงทราบแหล่งที่อยู่ของไอ้ธนแล้ว ทรงให้ล้อมเผือกในน้ำเพื่อกั้นไอ้ธนไม่ให้ออกไปยังแม่น้ำใหญ่ได้ แต่ว่าจัดการไม่ทันเวลาไอ้ธนว่ายหนีจากที่นั้นไปได้ คลองที่ได้กล่าวมานั้นมีชื่อว่า “แพรกจารธนัส” ซึ่งยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ หลังจากที่ไอ้ธนว่ายผุดขึ้นดำลงไปทุกหนทุกแห่งแล้ว มันไปได้ถึงเมืองโขน และหยุดอยู่ที่นั่น 2-3 วันมันว่ายต่อไปอีก ส่วนกระทงก็ลอยตามไปตลอดเวลา ทั้งยังมีเรื่อ 2-3 ลำตามกระทงนั้นไปด้วย ในที่สุดกระทงนั้นมาถึงเมืองชลูง ลอยเข้าคลองชลูงคลองชลูงสมัยนั้นเต็มไปด้วยดินโคลนเลน ปากคลองเต็มไปด้วยป่าละเมาะ ชาวบ้านสร้างบ้านเล็ก ๆ ตามแถวปากคลอง ในระหว่างป่าละเมาะกับชายน้ำนั้น เมื่อไอ้ธนไปถึงป่าละเมาะมันเชื่อแน่ว่ามันต้องรอดพ้นจากอันตรายอันใหญ่หลวงแน่แล้ว มันจึงหยุดพัก ณ ที่นั้น ป่าละเมาะสามารถบังไม่ให้เรือต่าง ๆ เข้ามาได้ แต่ว่าสถานที่นั้นเองไอ้ธนได้รับอันตรายอย่างมากจนต้องตาย กล่าวถึงผู้คนทั้งหลายซึ่งตามไอ้ธน เมื่อรู้ว่ามันพักอาศัยอยู่ที่ใดแล้วจึงพากันไปบนแม่มดซึ่งร่างทรงเป็นตาแก่คนหนึ่งอยู่ที่เมืองนั้น ขอให้ช่วยจับไอ้ธนเอามาฆ่าให้ได้ ถ้าได้ดังความปรารถนาจะถวายหนังจระเข้แก่แม่มดนั้น ตอนนั้นไอ้ธนหยุดอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งซึ่งทุกวันนี้เรียกว่า “รูง” พวกที่ไล่ตามไอ้ธนเมื่อได้โอกาสดีจึงดำน้ำลงไปจับมันผูกเป็นท่อน ๆ สถานที่ซึ่งเขาตามจับนั้นยังคงเห็นร่องรอยอยู่จนทุกวันนี้ เพราะว่าไอ้ธนมันหนักหลาเขาจึงเอาเชือกผูกลำตัวมันแล้วช่วยกันดึงเอาขึ้นมาฆ่า เมื่อฆ่าไอ้ธนแล้วเขาเอาหนังของมันไปถวายแม่มดตามที่ได้บนไว้ สถานที่ซึ่งเขาเอาเนื้อจระเข้ทิ้งไว้มีชื่อว่า “นางกระเพอ" ต่อมาดินที่ตรงนั้นมีรูปร่างลักษณะเหมือนหลังคาจึงเรียกที่ตรงนั้นเป็น “ขนองกระเพอ” ปัจจุบันเป็นแหล่งทำไร่ยางในเขตแม่มด เฉียงไปทางตะวันออกเล็กน้อยมาทางสนวล มีที่แห่งหนึ่งเรียกว่า “วาลหาลเงียด” เพราะเป็นที่ซึ่งเขาชำแหละเนื้อไอ้ธนคลุกเกลือตากแดดส่วนพระศพพระราชบุตรีซึ่งพบว่าอยู่ในท้องไอ้ธนนั้น พระราชาทรงจัดพิธีถวายพระเพลิงที่เมืองสมบูรณ์ และทรงบรรจุพระอัฐิในเจดีย์องค์หนึ่งที่วัดสมบูรณ์นั่นเอง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ชาติเสือใหญ่** นานมาแล้วมีพระราชาพระองค์หนึ่งเสวยราชสมบัติ ณ นครแห่งหนึ่ง มีพระอัคร มเหสีเป็นใหญ่แห่งสตรี มีจตุสดมภ์เสนา 4 คน มีโหรหนึ่งคนคอยดูแลต่าง

พระเนตรพระ กรรณพระองค์มีขุนนางและเหล่าสนมเป็นข้าราชบริพารเสริมพระเกียรติยศผู้เป็นใหญ่ของ แผ่นดินตามพระราชประเพณีแต่โบราณกาลมา แต่ว่าพระราชาและจตุสดมภ์เสนาทั้ง 4 ไม่ได้เรียนเวทมนต์ด้านพิชัยสงครามเหมือนพระราชาองค์ก่อน ๆ เลย พระองค์ทรงวิตกกังวลห่วง ใยพระมหานครอย่างมาก เพราะพระราชานุภาพของพระองค์มีแต่ถดถอยลง พระองค์ทรง รำพึงว่า ถ้าหากมีข้าศึกศัตรูเข้ามาตี พระนครของตนก็คงต้องตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูโดยง่ายดาย วันหนึ่งเวลา 08.00 น. พระองค์เสด็จออกยังท้องพระโรง โดยมีพระอัครมเหสีประทับเคียงคู่ มีโหรา จตุสดมภ์เสนาทั้ง 4 และขุนนางอื่น ๆ เข้าเฝ้าตามปกติ ตอนนั้นพระองค์ทรงคิดในพระทัยว่าอยากจะไปเรียนศิลปศาสตร์ในสำนักอาจารย์ทิศาปาโมกข์นครตักศิลา พระองค์ทรงแจ้งต่อที่ชุมนุม พระอัครมเหสีขอตามเสด็จด้วย ส่วนโหราและจตุสดมภ์ เสนาทั้ง 4 ก็ขอตามเสด็จด้วยเพื่อจะไปเรียนเวทมนต์ให้เก่งกาจเอาไว้ป้องกันพระนคร พระองค์ทรงอนุญาตวันหนึ่งพระองค์นำพระอัครมเหสี โหราและจตุดมภ์เสนาทั้ง 4 ออกจากพระนคร ไปเมื่อครน 7 วันได้ไปถึงนครตักศิลาพบกับท่านอาจารย์ทิศาปาโมกข์ขอเรียนศิลปะ อาจารย์ทิศาปาโมกข์รับภาระสอนพระองค์ พระอัครมเหสี โหรา และจตุสดมภ์เสนา เรียนจบแล้วแม้อยากแปลงกายเป็นสัตว์เดรัจฉานหรือเป็นยักษ์ คนธรรพ์ สุบรรณก็ทำได้ ง่าย เรียนจบพระองค์ลาท่านอาจารย์กลับไปพระนคร อาจารย์อนุญาตให้พระองค์ มเหสีเสด็จพระราชดำเนินกลับพร้อมด้วยโหราและจตุสดมภ์ทั้ง 4 เสด็จออกจากนครตัก ได้ 3 วัน ด้วยอกุศลกรรมทำให้หลงทาง เสด็จพระราชดำเนินตัดป่าดงจนเสบียงอาหาร เสวยแต่หัวเผือกหัวมันและผลไม้ พระองค์ทรงเสียดายพระชนม์ชีพจึงปรึกษา จตุสดมภ์เสนาทั้ง 4 และพระอัครมเหสีว่า “ตอนนี้พวกเราใกล้จะหมดอายุแล้ว เพราะไม่มีอาหารเลี้ยงชีวิต ท่านเห็น เป็นประการใด” โหรกราบบังคมทูลพระองค์ฆ่า “ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า เวทมนต์คาถาที่เราได้เรียนมารู้ครบสรรพทุก ประการเหมือน ๆ กัน เหตุนี้ถ้าเราแปลงกายเป็นเสือใหญ่จับสัตว์อื่น ๆ กินเป็นอาหาร จน กระทั่งถึงพระนครค่อยแปลงกายเป็นมนุษย์ก็ได้” พระราชา พระมเหสีและจตุสดมภ์เสนาทั้ง 4 ทำตามโหร ทรงมีรับสั่งถามว่า “ร่างเสือทั้งร่างท่านต้องการจะแปลงกายเป็นอะไร” จตุสดมภ์เสนาขอเป็นเท้าทั้ง 4 โหราขอเป็นหาง พระอัครมเหสีขอเป็นตัวเสือร่างเสือยังเหลือแต่หัวก็คือตัวพระราชา เมื่อตกลงเสร็จจึงสวดเวทมนต์แปลงกายเป็นพยัคฆราช ดังปรารถนา โลดทะยานไปไล่จับกวางและสมันกินเป็นอาหาร เวลาล่วงไปนานก็เกิดความสุขสบาย ลืมราชสมบัติและพระมหานครโดยไม่เสียดายเลย ด้วยเหตุนี้เสือจึงเป็นสัตว์ที่มีกำลังแข็งแกร่งกว่าสัตว์อื่นและเสือเมื่อเวลาจับสัตว์อื่นเป็นอาหารจะรู้ด้วยหางก่อนเพราะเป็นโหร ลำตัวซึ่งอ่อนช้อยคือพระอัครมเหสีซึ่งเป็นสตรี ส่วนหัวซึ่งดูใหญ่โตน่าอัศจรรย์คือตัวองค์พระราชาซึ่งมีฤทธิ์อำนาจกว่าผู้อื่น ส่วนเท้าทั้ง 4 ซึ่ง มีกำลังแข็งแกร่งและมีเล็บแหลมคมคือ จตุสดมภ์เสนาทั้ง 4

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เสือแพ้ปัญญาคางคกและเต่า** มีเสือตัวหนึ่งเดินอาหากินตามประสาคน ได้ไปพบคางคกตัวหนึ่งกำลังกระโดดแผร็ว ๆ อยู่จึงร้องตะโกนถามไปว่า “พี่มังกาเย เดินหาอะไรกินหรือไง” คางคกตอบเสือว่า“แล้วพี่เสือล่ะ เดินมาหาอะไร”เสือตอบว่า “เราเดินหากิน” คางคกว่า

“เราก็เดินหากินเช่นเดียวกับพี่” เสือว่า “แล้วจะเดินหาอะไรกินได้ ถ้าพี่กระโดดไปที่ก็สูญเปล่าเช่นนี้จะจับสัตว์อะไรกินได้ละ” คางคกอวดตนให้เสือเกรงกลัวว่า“เฮอะ ! แม้ว่าจะเห็นเรากระโดดที่ละนิด ๆ อย่างนี้ ถ้าเราจะกระโดดอย่าง ไหนอีกก็ได้ อยากจะจับสัตว์เล็กก็ดี สัตว์ใหญ่แค่ไหนก็ดีก็จะได้ทั้งนั้น ไม่แพ้พี่หรอก” เสือว่า “ถ้าพี่เก่งดังคำที่ว่านั้นเรามากระโดดแข่งขัน จากฝั่งคลองหนึ่งไปยัง คลองอีกฝั่งหนึ่ง ถ้าพี่กระโดดข้ามไปถึงเราจึงจะเชื่อว่าเก่งจริง” คางคกเป็นสัตว์มีสติปัญญาเห็นว่าเสือนี้เวลาที่มันเตรียมจะกระโดดมันมักจะ หางไปข้างหลัง ดังนั้นจะต้องคอยกัดหางมันก่อนที่มันจะกระโดดไป คางคกจึงตอบไปว่า “จะกลัวอะไรล่ะพี่เสือ เราอยากกระโดดจากไหนไปไหนก็ได้ เรากล้าให้พี่ยืนหน้าเราได้อีกด้วย เมื่อเราตะโกนว่า เอ้า ! พี่เสือกระโดดไปเถอะ” เสือเป็นสัตว์โง่รู้ไม่ทันคางคกว่ามันจะกัดหางตนเองเลย ซ้ำตัวเองก็ไม่พินิจพิจารณา อะไร ๆ เตรียมกระโดดตามแบบของตนด้วย คิดว่าทำอย่างไร ๆ ก็ได้ แล้วจึงไปยืนข้างหน้า คางคกฝ่ายคางคกเมื่อเสือยืนอยู่ข้างหน้าเห็นว่าได้เวลาดีแล้วจึงบอกว่า “พี่ต้องพยายามฟังนะ” ฝ่ายเสือได้แต่พยายามฟัง ทิ้งหางไปข้างหน้าคางคก ๆ ตะโกนว่า เอ้า ! แล้วมันกัด หางเสือแน่น เสื้อกระโดดไปทันทีถึงอีกฝั่งเหนือชั่วเวลาประเดี๋ยวเดียว เพราะแรงจากหางเสือที่อยู่ข้างหน้าได้ตวัดเอาคางคกข้ามไปด้วยเหมือนกับก้อนดินที่เขาขว้างดีดออกไปตกอยู่ ข้างหน้าเสือ เกือบจะตายแล้ว เมื่อไม่รู้ตัวเลยจึงหันไปข้างหลังตะโกนเรียกว่า “พี่มังกาเยเอ๋ย มา !” คางคกว่า “กูก ! อยู่นี่แล้ว” เสือได้ยินคางคกตอบอยู่ข้างหน้าดังนั้นจึงว่า “พี่มังกาเยนี่เก่งจริง ๆ แต่ว่าด้านการจับสัตว์นี่เรายังไม่ได้เห็นฤทธิ์เดชพี่เลย ดังนั้นเราจะลองจับสัตว์แข่งกันอีก”คางคกตกลงจึงตอบกลับไปว่า “พี่ไปจับสัตว์เถอะ ได้สัตว์เท่าใดแล้วมาพบกันตรงนี้ เราจะสำรอกออกมาดู ว่าใครจะได้มากกว่ากัน” เสือตกลงจึงออกไปจับสัตว์ต่าง ๆ ได้เป็นจำนวนมาก ฝ่ายคางคกหลังจากที่เสือบอกไปแล้ว มันพยายามกระโดดไปไม่รู้ว่าจะไปจับสัตว์อะไรได้เลย เพราะมันเคยจับแต่ ไส้เดือนกับมดตะนอย เมื่อกระโดดไปได้นิดหนึ่งมันเห็นถ่านก้อนหนึ่งขนาดเท่าเม็ดถั่วจึงกลืน ถ่านนั้นเข้าไป กระโดดต่อไปอีกหน่อยหนึ่งเห็นกระดูกปลาสลาดชิ้นเล็ก ๆ ที่กลางทางมันก็กลับเข้าไปอีก กระโดดต่อไปอีกหน่อยหนึ่งเห็นเม็ดมะกล่ำตาหนูเม็ดหนึ่งก็กลืนเข้าไปอีก กลืน ข้าปได้ 2 อย่างก็เต็มกระเพาะจึงกลับมาคอยเสือที่เดิม ฝ่ายเสือเมื่อออกแสวงหาสัตว์ได้ครบแล้วจึงกลับมาที่เดิมตามสัญญา เมื่อมาถึงก็เห็นนางตานั่งจุ้มปุ๊กคอยอยู่จึงถามว่า “เฮ้ย ! พี่มังกาเยมาถึงแล้วหรือ” คางคกตอบว่า “เรามาคอยนานแล้ว แล้วพี่เสือละได้อะไรมาบ้าง สำรอกออกมาดู เราจะได้จดบันทึกไว้"เสือสำรอกสัตว์นานาชนิดบอกคางคก เมื่อหมดแล้วจึงบอกคางคกว่า“หมดแค่นี้แหละ” คางคกจึงเริ่มสำรอกของตน บอกให้เพื่อคอยดู ลำดับแรกสำรอกก้อนถ่านออก มาก่อน เมื่อถามว่า “สัตว์อะไรพี่” คางคกว่า “นั่นแหละเขาเรียกว่า แนดรอ” เสือฟังไม่รู้เรื่องจึงอ้อนวอนว่า “อย่าพูดภาษาบาลีเลยพี่ บอกเป็นคำแปลมาเถอะ” คางคกบอกว่า “นิ่นอแรด” เสือเกรงกลัวจึงว่า “โอ้โฮ ! กัดแรดด้วย” ลำดับที่ 2 สำรอกกระดูกปลาสลาดออกมาอีก เมื่อถามว่า “สัตว์อะไรทำไมจึงขาวจั๊วะอย่างนี้”

คางคกบอกว่า “เหงือกช้างพา” เสือว่า “สงสารฉันเถอะ อย่าพูดภาษาบาลีเลย”คางคกว่า “นี่แหละเขาเรียกว่างาช้างเผือก เสือยิ่งหวาดกลัวมากขึ้นจึงว่า “ไอ้ยา เล่นถึงช้างเผือกเชียวหรือแล้วหมดแค่นี้หรือยังมีอะไรอีกล่ะพี่” คางคกว่า “เฮ้ย ! หมดแค่นี้ที่ไหนล่ะแม่คุณ ยังอยู่อีกหลายอย่าง พี่คอยนับดูเถอะ” ลำดับที่ 3 คางคกสำรอกเม็ดมะกล่ำตาหนูออกมา เมื่อถามว่า “สัตว์อะไรแดงด้วยดำด้วยอย่างนี้” คางคกตอบว่า “เตือสา” เสือว่า “แปลมาเลย” คางคกว่า “นี่แหละเขาเรียกว่าตาเสือ” เสือได้ยินว่าตาของตนจึงวิ่งหนีไปทันทีไม่กล้าอยู่ คางคกตะโกนว่า “หยุดก่อน ! เอ็งจะไปไหนมาให้ข้าเอานัยน์ตาเอ็งกินก่อน” เสือยิ่งกลัวหนักขึ้นจึงได้แต่วิ่งไป ๆ คางคกพยายามไล่ตามไปข้างหลัง เมื่อไป ไกลจึงได้พบกับเต่า ๆ ถามว่า “พี่มังกาเยจะวิ่งไปไหน” คางคกว่า “พี่ปุริล ฉันไล่ตามเสือมันวิ่งไปเมื่อสักครู่ พี่เห็นไหม” เต่าว่า “เห็นมันวิ่งไปแล้ว ถ้าเช่นนั้นฉันจะช่วยตาม” คางคกและเต่าพากันตามเสือ เดินไปได้หน่อยหนึ่งเห็นเสือแอบอยู่บนกอไผ่เงียบๆ แต่เห็นจึงตะโกนบอกคางคกว่า “มันอยู่นี่ ๆ คางคกว่า” คางคกว่า “พี่ดอยอยู่นี่เถอะ ฉันจะขึ้นไปจับมัน” คางคกพยายามขึ้นไปตามเถาวัลย์และกิ่งไม้ เมื่อไปถึงกลางกอไผ่ปรากฏว่า ลื่นตกลงมายังพื้นดินได้ยินเสียงตุ๊บ เต่าว่า “พี่เหรอ” คางคกว่า “ฉันลงมาถึงเถาวัลย์จะเอาไปมัดมัน” เสือได้ยินดังนั้นจึงกระโดดวิ่งหนีต่อไปอีก ไปเห็นต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งก็ดีใจมากขึ้น ไปอยู่เงียบ ๆ ไม่ให้สัตว์ทั้งสองรู้ ส่วนคางคกและเต่าพยายามตามรอยเสือไปเห็นรอยลา ไปตรงต้นไม้นั้น เมื่อมองขึ้นไปเห็นเสือหมอบราบอยู่กับกิ่งไม้จึงตะโกนบอกกันว่า “เพื่อนเรามันอยู่โน่นแน่ะ” คางคกบอกว่า “พี่ปุริลคอยอยู่ตรงโคนนี้เถอะ ฉันจะขึ้นไปจับมันข้างบนเอง” คางคกพยายามตะเกียกตะกายขึ้นไปใกล้คบไม้ ปรากฏว่าเปลือกไม้ผุจึงหลบลง มายังพื้นดิน เต่าเห็นจึงถามว่า “ทำไมเป็นอย่างนี้” คางคกว่า “เราคิดจะโค่นต้นไม้ให้มันล้มลงมาจะได้จับมัน” เต่ากระแทกโคนต้นไม้นั้นได้ยินเสียงโป๊ก ๆ คางคกทำเป็นออกเสียงได้ยินดัง กรอด ๆ แล้วร้องตะโกนว่า “เอ้า ล้มแล้ว” เสือได้ยินว่าโค่นแล้วจึงเหลือบไปดูข้างบนเห็นเมฆลอยพุ่งตรงมาอย่างรวดเร็ว ก็คิดว่าล้มจริงมันกระโดดหนีต่อไปอีก สัตว์ทั้งสองพยายามไล่ตามไป ฝ่ายเสือมันวิ่งไป ได้พบตาแก่คนหนึ่งเป็นช่างตีเหล็ก เมื่อเข้าไปไหว้ตาแก่นั้นแล้วบอกว่า “ตาช่วยชีวิตฉันด้วย เต่ากับคางคกมันไล่ฆ่าฉัน” ตาแก่ตอบเสือว่า “อยู่นี้เถอะ ข้าจะช่วยเอ็งให้รอดจากความตาย ไม่ให้ได้คางคกและเต่าทำอะไรได้หรอก” เวลาผ่านไปจึงเห็นเต่าไปถึงก่อน เพื่อบอกตาแก่ว่า “อุ๊ย ! มาแล้วตา”ตาแก่ว่า “ไม่เป็นไรหรอก ถ้ากลัวมากต้องพยายามสูบลมที่เตาไฟให้แรง ๆ เข้า ๆ” เสือพยายามสูบลมแรง ๆ ตาแก่จับเต่าได้เอาไปรองนั่งแล้วว่า “ดีแล้ว คอยให้ข้าทำเหล็กเสร็จก่อนแล้วค่อยต้ม” สักครู่เห็นคางคกไปถึง เสือว่า “ไอ้นั่นแหละมันจะกินนัยน์ตาฉัน”

ตาแก่บอกว่า “ถ้าเอ็งกลัวมาก ต้องเอาเชือกผูกเครื่องสูบลมนั้นไว้กับเอวเอ็งให้แน่น” เสือทำตาม ตาแก่นั้นเขานุ่งกางเกงขาใหญ่มากนั่งบนเต่า เขากำลังพยายาม ถูมีดลืมคิดถึงเครื่องนุ่งห่มของตน ของลับจึงห้อยโตงเตงออกมา คางคกเหลือบไปเห็นจึงบอก เต่าว่า “พี่ปุริล ดูข้างบนซิ” เต่าเหลือบขึ้นไปมองเห็นของลับตาแก่นั้น มันดีใจมากจึงยื่นหัวเข้าไปในขา กางเกงกัดกร่วมด้วยเขี้ยว ของ

ลับตาแก่ขาดทั้งพวงเหลือแต่โคน ตาแก่ล้มหกคะเมนเก้เก้ คางคกตะโกนว่า “ไปเพื่อนเรา มันล้มคนหนึ่งแล้ว” เสือเห็นตาแก่ล้มลงไป มันรีบวิ่งหนีโดยติดเอาเครื่องสูบลมไปด้วย คางคกไล่ ตามไปถึงริมแม่น้ำซึ่งมีน้ำลึก คางคกตะโกนบอกเต่าว่า “พี่ระวัง สกัดไว้อย่าให้มันกระโดดน้ำ เดี๋ยวจะหาร่องรอยมันไม่พบ” เสือได้ยินจึงกระโดดลงไปในน้ำ น้ำเข้าในเครื่องสูบลม น้ำกำลังไหลแรงทำให้เสือจมน้ำตาย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **นกอินทรีของพระอิศวร** มีนกอินทรีตัวหนึ่งเป็นที่ถูกพระทัยของพระอิศวร ถ้านกอินทรีนั้นมันอยากได้อะไรหรืออยากกินเนื้อสัตว์อะไร มันจะไปทูลพระอิศวรว่ามันฝันว่าต้องกินสัตว์นั้น พระอิศวรท่านก็เชื่อและเรียกสัตว์นั้นมาให้มันกินเป็นประจำ สัตว์ทั้งหลายมีวัว ควาย เป็นต้น ไม่พอใจนกอินทรีมากแต่ไม่กล้าว่าอะไร เพราะกลัวอำนาจของพระอิศวรซึ่งเป็นเจ้านายของนกอินทรีนั้น วันหนึ่งนกอินทรีมันอยากกินเนื้อพญาช้างเผือก มันจึงทูลพระอิศวรว่ามันฝันว่า ต้องกินเนื้อพญาช้างเผือก พระอิศวรก็เชื่อและให้ข้ารับใช้ไปบอกช้างเผือกแม่ลูกว่าให้ไปล้างตัวให้สะอาดแล้วเข้ามาในเวลาเช้าเพื่อให้นกอินทรีกิน เพราะนกอินทรีเขาฝันว่าต้องกินตนแล้ว ฝ่ายช้างเผือกสองแม่ลูกได้ยินว่าพระอิศวรเรียกตนไปให้นกอินทรีกินก็กลัวตาย พากันร้องไห้เศร้าโศกรำพันไปต่าง ๆ ไม่รู้ว่าจะไปหาใครที่ไหนช่วยชีวิตตนได้ ทั้งคู่เดินลงไปในสระเพื่อจะอาบน้ำชำระกายขณะนั้นมีนกทึดทือตัวหนึ่งเกาะอยู่บนกิ่งไม้ มองเห็นช้างเผือกสองแม่ลูกเดิน ร้องไห้เช่นนั้นจึงถามว่า “แน่ะ ! ช้างเผือก ท่านมีความทุกข์เศร้าโศกเรื่องใดหรือ” ช้างเผือกแม่และลูกเล่าเรื่องความทุกข์ของตนบอกนกทึดทือตั้งแต่ต้นจนจบครบทุกประการ นกทึดทือได้ยินดังนั้นจึงว่า “โอ ! พระอิศวรทำไมท่านจึงประกอบด้วยฉันทาคติ ลำเอียงเข้าข้างสัตว์ที่ท่านรัก เชื่อคำเจ้านกอินทรีให้กระทำย่ำยีผู้อื่นเขาดังนั้น”

ช้างเผือกตอบว่า “โอ ! ท่านทึดทือเอ๋ย ฉันไม่มีที่พึ่งที่ไหนอีกแล้ว ขอท่านจงโปรดเมตตาช่วยสงเคราะห์ให้ฉันรอดจากภัยอันตรายครั้งนี้ด้วยเถิด ฉันและลูกจะอยู่เป็นข้ารับใช้ท่าน” ฝ่ายนกทึดทือมีใจเมตตากรุณาจึงตอบรับว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านจะต้องไปตอบว่าเป็นข้ารับใช้ฉันนะ ฉันจะหากลอุบายแก้กับพระอิศวรเอง” ช้างเผือกยอมทำาตามและให้นกทึดทือเกาะบนหัวลูกช้างเผือกเดินตรงไปยังวิมานของพระอิศวรซึ่งอยู่ที่ภูเขาไกรลาส เมื่อถึงแล้วนกทึดทือลงจากหัวช้างเผือกเข้าไปเกาะเทียบบัลลังก์ที่ประทับของพระอิศวรแล้วทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งโลก พระองค์ทรงมีธุระอะไรจึงทรงเรียกช้าง ซึ่งเป็นข้ารับใช้ของข้าพระพุทธเจ้ามาที่นี่ มีเหตุเภทภัยประการใดหรือพระองค์ท่าน” พระอิศวรทรงตรัสว่า “เออ ! นกทึดทือ บ่าวของเจ้าต้องถึงความตายในวันนี้แล้ว เพราะนกอินทรีเขาฝันว่าจะต้องบริโภคเนื้อช้างเผือก เหตุนี้เราจึงเรียกช้างเผือกซึ่งเป็นบ่าวของเจ้ามาให้เขากิน” นกทึดทือตอบว่า “ขอประทานอภัยโทษ การฝันของนกอินทรีนั้นมีความเที่ยงตรงจริงหรือ พระองค์ทรงนำมาพิจารณาตัดสินได้หรือ” “เออ ! นำทึดทือ นกอินทรีเขาฝันและฝันนั้นมีความเที่ยงตรงมาก เราเอามาพิจารณาตัดสินได้” “กราบทูลขอพระองค์ทรงทราบ ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อตามคำที่พระองค์กล่าวว่าเชื่อความฝันของนกอินทรีนั้น ช้างเผือกซึ่งเป็นบ่าวของข้าพระพุทธเจ้าก็สมควรตาย ข้าพระพุทธเจ้านำช้างเผือกมาถวายให้พระองค์ประทานแก่นกอินทรีบริโภคแล้ว แต่เมื่อคืนนี้ข้าพระพุทธเจ้ามีธุระ

เที่ยวจับปูเป็นอาหารจึงไม่ได้นอนเลย ดังนั้นขอพระองค์ท่านจงโปรดเมตตา ข้าพระพุทธเจ้าขอไปนอนพักสักครู่หนึ่งก่อนแล้วจะนำบ่าวของข้าพระพุทธเจ้ามาให้นกอินทรีกิน ว่าแล้วนกทึดทือทำเป็นหลับตาอยู่เงียบ ๆ สักครู่หนึ่งทำเป็นสะดุ้งตื่นขึ้น บิดตัวไล้ปีก ทำกิริยาเบิกบานใจแล้วกราบทูลพระอิศวรว่า “ขอพระองค์จงทรงพระเมตตา ข้าพระพุทธเจ้าได้นอนพักเมื่อสักครู่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าฝันดีมาก เรียกว่าฝันเป็นมงคลเป็นศุภนิมิต” พระอิศวรทรงถามว่า“เจ้าฝันว่าอะไร ไหนจงบอกมาที่ซิ” นกทึดทือกราบทูลว่า “ฝันของข้าพระพุทธเจ้านี้มีเนื้อความแปลกประหลาดมากจนเกือบจะไม่กล้าเล่า” “เจ้าจงพูดไปเถอะ ฝันของเจ้าเป็นอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้าฝันว่า สมเด็จพระนางอุมาภควตีซึ่งทรงเป็นพระอัครมเหสี ของพระองค์ท่านทรงรักใคร่ข้าพระพุทธเจ้า และพระองค์ทรงประทานให้เป็นภรรยาข้าพระพุทธเจ้า ฝันนี้เที่ยงตรงแม่นยำจริง ๆ เอามาพิจารณาตัดสินได้ และขอพระองค์จงทรงเรียกพระนางอุมาภควดีนั้นมาประทานให้ข้าพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วย”

พระอิศวรทรงได้ยินดังนั้นไม่พอพระทัยจึงตรัสว่า “เจ้าฝันเช่นนี้เหลวไหลมาก เอามาตัดสินไม่ได้ เชื่อไม่ได้หรอกไอ้เจ้านกทึดทือเอ๋ย” นกทึดทือตอบว่า “ความฝันของข้าพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ว่าเอามาตัดสินไม่ได้และเชื่อไม่ได้ แล้วที่ฝันของเจ้านกอินทรีเล่าทำไมพระองค์จึงทรงเชื่อเอามาตัดสินได้ ถ้าฝันของข้าพระพุทธเจ้าไม่จริง ฝันของนกอินทรีก็ไม่จริงเช่นกัน เพราะเป็นฝันของสกุณชาติเหมือนกัน ขอพระองค์โปรดตัดสินให้ความยุติธรรมทั้งสองฝ่ายเพื่อเป็นทาน” พระอิศวรได้ยินนกทึดทือว่าดังนั้นก็ทรงจนพระทัย พระองค์ตรัสว่า “เออ ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงพาเอาเจ้าช้างเผือกบ่าวของเจ้ากลับไปยังที่อยู่เถอะ เรื่องนี้เราขอเลิกแล้วต่อกันแค่นี้” นกทึดทือกราบถวายบังคมลาพาช้างเผือกแม่ลูกกลับที่อยู่ ช้างเผือกสองแม่ลูกรอดชีวิตอยู่เป็นสุขสบายสืบต่อไปเพราะได้พบกับนกทึดทือกัลยาณมิตรผู้เป็นนักปราชญ์ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ให้อย่างงดงาม

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **แร้งหลอกช้างเผือก** กาลครั้งหนึ่งมีพญาแร้งตัวหนึ่งคุมไพร่พลบริวารเป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ในป่าคืนหนึ่งพญาแร้งนอนหลับและฝันว่าตนจับช้างเผือกได้และเอามากินเป็นอาหาร เมื่อตื่นขึ้นจึงใช้ให้ไพร่พลบริวารบินไปเรียกพญาช้างเผือกมา พวกไพร่พลบริวารพากันบินตรงไปยังที่อยู่ของพญาช้างเผือกนั้นเมื่อไปถึงจึงตะโกนเรียกพญาช้างเผือกว่า “ พี่ช้าง เจ้านายเราให้มาตามพี่ช้างไปยังที่อยู่ของพวกเราเดี๋ยวนี้ เพราะเจ้านายเราฝันว่าได้กินเนื้อพี่ช้าง” ช้างได้ฟังดังนั้นก็กลัวจนตัวสั่นร้องไห้ลาลูกเมียและไพร่พลบริวารเพื่อจะไปกับไพร่พลแร้งตามบัญชาของพญาแร้ง เมื่อมาถึงกลางทางพบกับกระต่ายเจ้าปัญญา กระต่ายถามพญาช้างเผือกว่า “พี่ช้างไปไหนมาจึงได้ร้องไห้เดินกระปลกกระเปลี้ย” ช้างตอบว่า “โอ้พี่กระต่ายเอ๋ย พญาแร้งเขาฝันว่าเขาได้กินเนื้อฉัน ตอนนี้เขาให้ไพร่พลมาตามฉันเพื่อไปให้เขากิน” กระต่ายตอบว่า เอ๊ะพี่ช้าง ! รูปร่างขนาดพี่นี่ทำไมยอมไปให้แร้งมันกินง่าย ๆ อย่างนี้เอาล่ะ ฉันจะไปช่วยพี่ให้รอดเอง” พญาช้างได้ยินกระต่ายว่าดังนั้นก็ดีใจมาก เรียกให้กระต่ายขึ้นขี่บนหลังตน พาเดินไปยังที่อยู่ของพญาแร้ง เมื่อเห็นช้างมาถึงแล้วพญาแร้งยิ้มแย้มอิ่มเอมใจพูดกับช้างว่า “เอ้อ ! พี่ช้างมาถึงแล้ว เราจะต้องกินพี่ช้างวันนี้ เพราะเราฝันว่าได้กินเนื้อพี่”

ตอนที่ช้างพบกับพญาแร้งนั้นกระต่ายทำเป็นนอนหลับอยู่บนหลังช้าง พญาแร้งตะโกนพูดกับกระต่ายว่า “แน่ะ! พี่กระต่ายมานอนอยู่บนหลังช้างทำไมลงมาเร็ว ๆ เข้า เราจะกินช้างเขาสะแล้ว” กระต่ายตอบว่า “หยุดก่อนอย่าเพิ่งกิน เมื่อสักครู่พี่พูดอะไรกับพี่ช้างบ้าง ฉันไม่ทันฟังกำลังง่วงเหลือเกิน” พญาแร้งตอบว่า “เราฝันว่าได้กินเนื้อช้างเผือก” กระต่ายว่า “เออ! ใช่แล้ว เมื่อสักครู่ฉันนอนเผลอหลับไปฝันว่าเราได้เมียท่านราชาแร้ง” พญาแร้งตอบว่า“ เอ๊ะ! พี่กระต่าย เราไม่ให้เมียเราไปกับพี่กระต่ายนะ” กระต่ายว่า “ถ้าพี่ไม่ยอมให้ความฝันของพี่ก็จะต้องไม่ได้อะไรเหมือนกัน ช้างก็ไม่ต้องให้พี่กินด้วย” แร้งจึงไม่ได้กินเนื้อช้างเพราะแพ้อุบายของกระต่ายเจ้าปัญญา ช้างเผือกกลับที่อยู่ของตน ส่วนกระต่ายก็วิ่งเข้าป่าไป

จากการศึกษาการตั้งชื่อตัวละครเป็นสัตว์และคำเรียกธรรมชาติในเรื่องเล่ากัมพูชาจะพบว่าการตั้งชื่อตัวละครเป็นสัตว์มักถูกนิยามว่าร้ายหรือดีนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของสัตว์ที่ถูกมองจากลักษณะการใช้ภาษาเรียกหรือนิยามและบริบทที่แวดล้อมธรรมชาติเหล่านั้น ดังที่ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2560: 364-365) ได้กล่าวว่าสัตว์อาจจะเป็นปิศาจหรือความดีงามขึ้นอยู่กับสิ่งที่พวกมันเกี่ยวข้องด้วย จากการศึกษาพบว่าสัตว์ที่ได้รับการนาเสนอให้มีความใกล้ชิดกับภูตผีจะเป็นสัตว์ที่น่าสะพรึงกลัว ส่วนสัตว์ที่เป็นผู้ช่วยเหลือมนุษย์จะเป็นสัตว์ที่ได้รับการนาเสนอในด้านดี โดยสรุปแล้วจากแนวคิดที่กล่าวว่าเรารู้จักธรรมชาติผ่านภาษา เมื่อนำมาพิจารณาเราจะเห็นได้ว่ามนุษ์เรารู้จักธรรมชาติการเรียกชื่อ สิ่งของ ธรรมชาติ สัตว์ได้ก็เพราะภาษาที่ใช้ สามารถเรียกได้ว่าเป็นภาษาแบบจินตภาพและกล่าวได้ว่าเรื่องเล่ากัมพูชาได้ใช้ภาษาเรียกชื่อตัวละครเป็นสัตว์ และธรรมชาติผ่านภาษาตามมโนทัศน์และการแฝงฝังวาทกรรมและอุดมการณ์ต่าง ๆ การตั้งชื่อสัตว์ส่วนมากตั้งลักษณะของสัตว์ หรือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมว่ามีความโหดร้ายผ่านภาษาที่ใช้ในการบรรยายและการอุปมาตามลักษณะของสัตว์ และธรรมชาติ ผ่านสิ่งที่เชื่อกันว่า “ความเป็นอื่น” (Other) ในสังคม ในขณะที่การตั้งชื่อตัวละครเป็นสัตว์ เพราะเป็นการใช้ภาษาที่แฝงฝังอุดมการณ์เกี่ยวข้องกับความดีงามตามบริบทของความเป็นยุคสมัยใหม่ การให้คำศัพท์การตั้งชื่อตัวละครอมนุษย์ เป็นสัตว์ พืช ภาพธรรมชาติ เทพ ภูตผี เป็นการประดิษฐ์ใหม่และการค้นพบทำให้ได้ข้อสังเกตว่าคำเรียกเหล่านั้นได้นำเสนอในเรื่องเล่ากัมพูชามากหมายนั้นต่างเป็นการประดิษฐ์ ธรรมชาติในรูปแบบใหม่ ที่กล่าวว่าเป็นรูปแบบใหม่เนื่องจากเป็นการนำเสนอที่แตกต่างจากลักษณะแบบสัจจนิยม (Realism) การนำเสนอธรรมชาติยังเป็นการนำไปสู่การค้นพบความหมายใหม่ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ การใช้คำตั้งชื่อตัวละครเป็นสัตว์เราพบว่าชุดความคิดเรื่องสัตว์กับการ เป็นการนำเสนอภาพธรรมชาติในชุดความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ อีกทั้งการสื่อความหมายเชิงระบบนิเวศนั้น เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตต่างกันบริเวณแวดล้อมที่สิ่งมีชีวิตเหล้านี้ ดำรงชีวิตอยู่ ประกอบไปด้วยประชากรต่าง ๆ ของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศอื่น ๆ เช่น ระนิเวศเกี่ยวกับดิน ระบบนิเวศเกี่ยวกับน้ำ ระบบนิเวศเกี่ยวกับอากาศ ระบบนิเวศเกี่ยวกับสัตว์

ระบบนิเวศเกี่ยวกับป่าไม้ ระบบนิเวศเกี่ยวกับมนุษย์ ระบบนิเวศแบบดั้งเดิมจักรวาลทัศน์ ระบบนิเวศเชิงจิตวิญญาณ (spiritual ecology) และระบบนิเวศเชิงวัฒนธรรม ดังภาพ

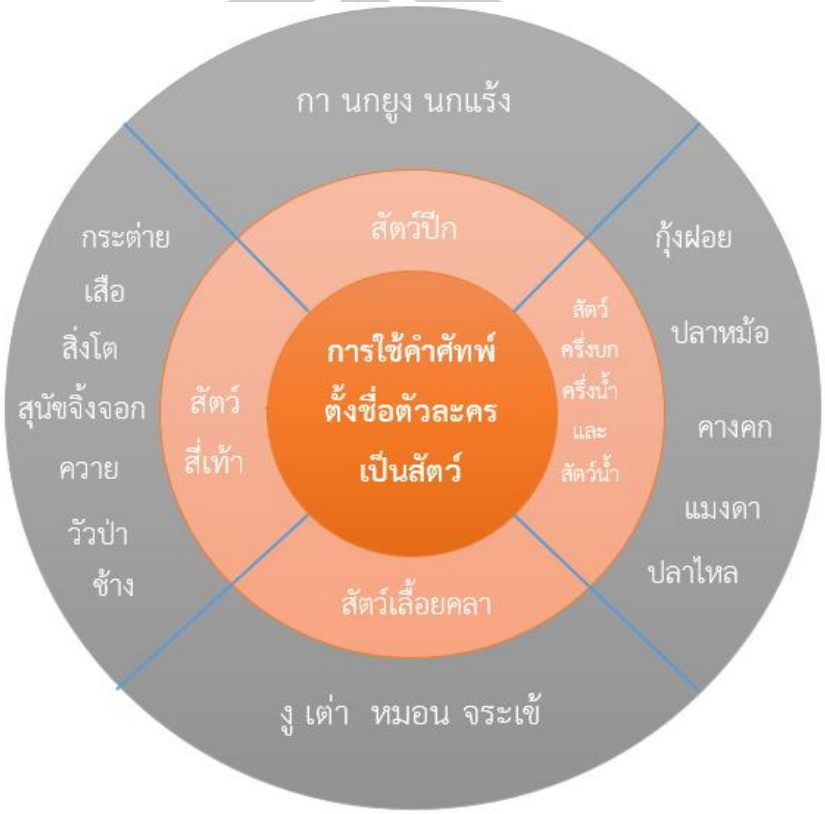

ภาพประกอบ 11 แสดงการใช้คำศัพท์ตั้งชื่อตัวละครที่เป็นสัตว์

2) การใช้คำศัพท์ตั้งชื่อตัวละครที่เกี่ยววิญญาณ เทพ และผี

จากการศึกษาเรื่องเล่ากัมพูชาพบว่าการตั้งชื่อตัวละครที่เป็นที่เป็นวิญญาณ เทพ และภูตผี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อทางศาสนา ดังตาราง

ตาราง 3 แสดงการใช้คำศัพท์ภูมินามที่เกี่ยวกับวิญญาณ เทพ และผี

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	ภูมินามเกี่ยวกับวิญญาณ เทพ และผี		
		วิญญาณ	ผี	เทพเจ้า
1	เจ้าพ่อคลังเมือง	√	√	√
2	เจ้าพ่อกองชุม	√	√	√

3	เจ้าพ่อหมื่นคง	√	√	√
4	เจ้าหัวโล้น	√	√	√
5	เจ้าพ่อพุมแสน	√		√
6	เจ้าพ่อคเณศ	√	√	√
7	เจ้าพ่อเนินสลึง	√		√
8	เจ้าแม่ยายดำ	√	√	√
9	เจ้าพ่อภูเขาดิน	√	√	
10	เจ้าพ่อประตูเมือง	√	√	√
11	เจ้าพ่อบาพาล		√	√
12	เจ้าพ่อสิงห์และเจ้าพ่อพระอินทร์	√	√	√
13	เจ้าพ่อสำเภาทลาย			√
14	เจ้าพ่อเมสร		√	√
15	เจ้าพ่อมเหสักข์	√	√	√
16	เจ้าพ่อมะค่าโมง		√	√
17	กำเนิดเจ้าพ่อ		√	√
18	เจ้าพ่อตาศรียายบุส		√	√
19	เจ้าพ่อคอแดง	√		√
20	เจ้าแม่คุณหญิงเมา		√	√
21	เจ้าพ่อกังเหล็ก		√	√
22	พระคเณศ		√	√

ในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีการใช้คำศัพท์เพื่อสร้างตัวละครเกี่ยวกับวิญญาณ เทพ และผี สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนมนุษย์ที่สร้างขึ้นมา ชื่อเหล่านี้การแทนความคิดของมนุษย์ทำหน้าที่แทนมนุษย์ เพื่อสร้างชุดมการณ์ความเชื่อให้มนุษย์สังคมเขมร ตัวอย่างเช่น เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อหัวโล้น** เจ้าพ่อหัวโล้นอยู่ที่ตำบลพันไล อำเภอไพรกอบบาส จังหวัดตาแก้ว ตลอดเวลาที่ผ่านมาทุกปีชาวบ้านจะทำพิธีเซ่นไหว้เจ้าพ่อองค์นี้เพื่อขอน้ำฝน เจ้าพ่อนี้มีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วทั้งอำเภอไพรกอบบาส การทำพิธีเซ่นไหว้และกำเนิดเจ้าพ่อองค์นี้จะได้อธิบายพอสังเขปดังนี้ มีคนแก่คนหนึ่งชื่อยายดุล บ้านอยู่หมู่บ้านกระวาลทาก ตำบลอองกัญอำเภอไพรกอบบาส แกเป็นร่างของเจ้าพ่อหัวโล้นแต่ตอนนี้แกตายแล้ว ตอนที่แกยังมีชีวิตอยู่เมื่อใกล้จะถึงกำหนดวันและเดือนที่จะทำพิธีเซ่นไหว้เจ้าพ่อแกจะเดินเรี่ยไรข้าวเปลือกและเงินจากชาวบ้านทุกคนเพื่อเอาไปจัดพิธีเซ่นไหว้เจ้าพ่อนี้ทุกปีไม่ได้ขาด เมื่อเขาเรี่ยไรถึงบ้านผู้เขียน ๆ ได้ซักถามถึงพิธีการเซ่นไหว้เจ้าพ่อว่ามีอะไรบ้าง ยายดุลตอบว่าพิธีการ

เซ่นไหว้นี้ไม่น่าจะเล่าเลยเพราะลามกเหลือเกินแต่ไม่ปิดบังอะไรหรอก คือเมื่อเวลาจะทำพิธีเซ่นไหว้เจ้าพ่อนี้แต่ละครั้ง ๆ เขาจะไล่ผู้ชายออกไปหมดเหลือแต่สาว ๆ ที่ทำพิธีจะถอดเสื้อผ้าหมดเหลือแต่ตัวเปล่าเสร็จแล้วสาว ๆ บางคนจะตีหัวเข่าทำเป็นกลองสาว ๆ บางคนจะเอาไม้ทำเป็นซอ กระจับปี่ ปี่อ้อ บางคนจะร้องรำแล้วแต่ความคิดของแต่ละคน เสร็จจากทำเพลงและรำแล้วก็เริ่มไล่ปล้ำกันปล้ำกันล้มลงไปก็ไล่ปล้ำกันใหม่อีก บ้างก็ไปเอาก้อนหินรูปเจ้าพ่อลงมาจากศาลแล้วถามว่า “เจ้าพ่อจะให้ฝนหรือไม่ให้ ถ้าไม่ให้ฝนเราจะพากันเหยียบเจ้าพ่อจนกระทั่งตาย” สาวอื่น ๆ ก็พากันตอบว่า “เราให้ฝนแล้วเราให้ฝนแล้ว” เขาจะเล่นกันอย่างนี้ตั้งแต่บ่ายสามโมงจนกระทั่งถึงห้าโมงจึงจะเลิก ต่อมาพวกเด็กสาว ๆ จะพากันไปตักน้ำให้พวกสาวแก่อาบ บางครั้งมีฝนตกในวันนั้นก็มี หรือผ่านไป 2-3 วันเพิ่งตกก็มี ก็นับว่าเร็วมากวิธีการเซ่นไหว้นี้เขาเล่นเพลงที่แล้วแต่จะคิดขึ้นมาได้ และข้าวของที่เซ่นไหว้มีวัว 1 ตัว เหล้า 1 ไหเป็นประจำทุกปี ด้วยเหตุนี้เมื่อใกล้วันที่จะทำพิธีเซ่นไหว้จึงต้องเดินเรี่ยไรเงินและข้าวเปลือกจากชาวบ้าน เพื่อเอามาจัดแจงหาสิ่งของเหล่านี้ให้ได้ครบ เมื่อยายดุลเล่าจบแล้ว ผู้เขียนได้ถามต่อไปอีกว่า “ยายทำไมเจ้าพ่อต้องการแต่สาว ๆ พวกนี้เพราะสาว ๆ ที่เปลือยกายเหยียบย่ำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่สมควร อีกอย่างหนึ่งเรื่องเดิมเป็นอย่างไรจึงได้เรียกเจ้าพ่อหัวโล้น และมีเวทมนต์อาคมอะไรจึงเรียกฝนได้ ทำพิธีวันไหนฝนจึงตกวันนั้น”

ยายดุลเล่าว่า “ยายรู้เรื่องนิดหน่อยตามที่ได้ยินคนเก่า ๆ เขาเล่ากันต่อ ๆ มาว่าเจ้าพ่อองค์นี้แต่เดิมเป็นมนุษย์ธรรมดาชื่ออะไรไม่ปรากฏ โกนผมเสียจนโล้น มีเวทมนต์คาถาอาคมเก่งกล้ามาก ถ้าหากว่าท้องฟ้ามืดครึ้มจะมีฝนตกเพียงแต่เขาซัดข้าวสารและท่องคาถาอาคมเท่านั้น ลมจะพัดทำให้ท้องฟ้าสว่างไม่มีเมฆฝนเลยในชั่วเวลาพริบตาเดียว ถ้าเขาอยากให้ฝนตกเขาก็จะทำพิธี มีบายศรีหมากพลูและเครื่องเซ่นไหว้อื่น อีกแล้วเขาจะท่องคาถาอาคม “มหาเมฆมหาดาล” ของเขาไม่นานท้องฟ้าจะดำและฝนก็ตก” ชาวบ้านเห็นดังนั้นจึงกลัวและเคารพนับถือกันทุกคน จนกระทั่งเขาตายชาวบ้านก็ยังเคารพนับถืออยู่เสมอมา และได้เอาดินเหนียวมาปั้นเป็นรูปขึ้น มีศีรษะโล้นเหมือนเมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ ถ้าอยากได้ฝนพวกเขาจะพากันทำเครื่องเซ่นไหว้ขอฝนเป็นประจำทุกปี ตามคำบอกเล่ากันต่อ ๆ มาเคยได้ยินว่าพิธีนี้ทำมาตั้งแต่เขายังมีชีวิตอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ผู้เขียนได้ถามต่ออีกว่า “เพราะเหตุอะไรจึงให้สาว ๆ แก้ผ้าเปลือยกายอัปยศอดสูเช่นนี้” ยายตอบว่า “ไม่รู้หรอกเลิกถามได้แล้วไม่รู้หรอก”

ผู้เขียนได้กล่าวกับยายอีกว่า “ตามความคิดของตนเห็นว่า ตอนตาหัวโล้นมีชีวิตอยู่คงจะไม่ชอบพวกสาว ๆ มาก ถ้าสาวเข้าไปโอบไปกอดเขา ๆ ก็จะให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่ผู้หญิงนั้นต้องการเพื่อให้พวกผู้หญิงนั้นไปให้พ้นจากตน เพราะเขาเบื่อหน่ายในกามตัณหาด้วยเหตุนี้ชาวบ้านเมื่อเวลาอยากได้น้ำฝนก็จะให้สาว ๆ แก้ผ้าไปซี่ไปเหยียบเล่น เมื่อเขาเบื่อหน่ายก็จะพยายามสวดคาถาเพื่อให้น้ำฝนตกลงมาเร็ว ๆ พวกสาว ๆ เหล่านั้นจะได้พากันออกไปให้พ้นหน้าเขาก็ไม่รู้ซินะยาย” ยายตอบว่า “ยายไม่รู้หรอกยายจะกลับบ้านแล้ว”

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อพุมแสน** ที่หมู่บ้านสูแสน ตำบลสูแสน อำเภอไพรฌร จังหวัดกำปงจาม มีเจ้าพ่อองค์หนึ่งชื่อว่า “เจ้าพ่อพุมแสน” มีเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าพ่อดังนี้ ประมาณ พ.ศ. 2384 มีตายายสามีภรรยาชื่อตาพุม ยายแสน อาศัยอยู่ที่อำเภอสำโรง จังหวัดกำปงจาม สองคนนี้ได้สร้างหมู่บ้านใหม่ขึ้นแห่งหนึ่ง โดยมีอาณาเขตของหมู่บ้านประมาณ 2 หิกตา และได้สร้างบ้านไม้หลังหนึ่งพร้อมกันนั้นได้ขุดดินทำเป็นคันล้อมรอบปลูกต้นไม้ต่าง ๆ เช่น กล้วยขนุน ฯลฯ ทางทิศตะวันตกออกของหมู่บ้านไกลออกไปประมาณ 200 เมตร มีต้นโพธิ์ต้นหนึ่งขึ้นอยู่บนเนินดินสูงและมีป่าล้อมรอบ ในยามค่ำคืนจะมองเห็นแสงไฟสว่างจากต้นโพธิ์นั้นเป็นประจำทุกคืน ยายแสนมีความสงสัยจึงใช้ให้ตาพุมไปดูที่ต้นโพธิ์นั้น เขาได้พบรูปสลักรูปหนึ่งทำด้วยหิน มีลักษณะเป็นรูปร่างมนุษย์ยืนพิงอยู่กับโคนต้นโพธิ์ เมื่อพิจารณาดูอย่างถี่ถ้วนเห็นว่าคล้ายพระพุทธรูป มีสีขาวอมเทาขนาด 40 ซม. สูงประมาณ 1.50 เมตร ไม่มีสลักลวดลายอะไรเลย ตาพุมเดินกลับไปบอกคนอื่น ๆ ให้มาช่วยกันพิจารณาดูว่าเป็นรูปร่างอะไร ใครเอามาทิ้งไว้ใต้ต้นโพธิ์นี้ใครสร้างไว้ตั้งแต่เมื่อไร ชาวบ้านรู้กันทั่วทุกคนก็เกิดความสงสัยเช่นกันจึงได้ชักชวนกันทำบุญให้ 1 คืน 1 วันโดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระปริตรเทศนาและฉันภัตตาหาร เมื่อทำบุญเสร็จแล้วเขาจึงพากันเอาด้ายมาผูกและยกมาทำความสะอาดขัดถูจึงพบว่ารูปร่างเป็นสตรีมีมุ่นมวยผมอยู่กลางศีรษะ ที่หน้าผากมีไรผม ท่อนบนเปล่าเปลือยถึงสะเอวนุ่งผ้าจีบ แขนทั้งสองข้างแนบลำตัวและตั้งแต่ข้อศอกลงไปงอมาอยู่ด้านหน้า โดยมือขวากำและคว้าลงส่วนมือซ้ายกำแล้วหงายขึ้น (ปัจจุบันเขาทุบส่วนคอหักเอาหัวไปทิ้งที่ไหนก็ไม่ทราบดูไม่ออกว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร) ตั้งแต่เขาหักคอเอาไปทิ้ง ชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงไม่มีความสุขสบายเลยประเดี๋ยวคนเจ็บประเดี๋ยวสัตว์เจ็บป่วย ทำให้ชาวบ้านยิ่งกลัวกันมากขึ้น บางคนคิดว่าเพราะรูปนี้ทำให้ป่วยจึงเอาสลาธรรม 1 คู่ ข้าวขาว ข้าวแดงและของหวาน 2-3 อย่างไปถวายพร้อมทั้งจุดธูปเทียนบนบานขอให้ลูกหลานอยู่สุขสบาย วัวควายไม่เจ็บป่วย จะสร้างศาลมุงกระเบื้องและจะอัญเชิญไปอยู่บนศาลนั้น เมื่อได้บนเช่นนั้นแล้วความเจ็บป่วยต่าง ๆ ค่อยหายไปตามความปรารถนา ชาวบ้านจึงทำศาลตามที่บนไว้ พร้อมจัดสลาธรรม 1 คู่ น้ำมนต์ 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 5 เล่ม ธูป 5 ดอกไปถวายด้วย

ส่วนยายแสนภรรยาตาพุมซึ่งมีบ้านอยู่ไม่ไกลจากศาลนั้นเท่าไรเกิดเจ็บป่วยกระดุกกระดิกไม่ได้ทั้งตัวเป็นเวลาปีกว่าแล้ว จะหาหมอที่ไหนมารักษาก็ไม่หาย แกได้ข่าวว่าชาวบ้านพากันไปบนบานรูปนั้นก็ให้สามีไปขอน้ำมนต์มาลองใช้ดูบ้าง เมื่อได้มาแล้วจึงถามสามีว่าใช้ทำอะไรบ้าง สามีบอกว่าให้กินและลูบตัวด้วยตั้งแต่วันที่เอาน้ำมนต์มารักษาแกค่อยทุเลาขึ้นทุกวัน ๆ เพียงแค่ 8 วันเท่านั้นแกก็หายจึงให้สามีพาไปที่ศาล เมื่อไปถึงขณะกำลังกราบไหว้รูปนั้นก็เกิดอาการสั่นไปทั้งตัวเหมือนผีเข้าตะโกนร้องเพลงทศบารมีน้ำตาผู้เป็นสามีเดินเวียนขวารูปนั้นแล้วพูดว่า “เจ้าไม่รู้จักยายหรือ” สามีตอบว่า “ไม่รู้จักยายหรอก ยายชื่ออะไรเพราะอะไรจึงได้มาอยู่ใต้ต้นโพธิ์นี้” ร่างนั้นตอบว่า “เราชื่อเทพธิดารักษามนุษย์โลก และที่ถามว่าใครเอาเรามาไว้ใต้ต้นโพธิ์นี้เราไม่รู้หรอกเพราะว่าเราลงมาช่วยมนุษย์โลกให้สุขสบายอยู่เสมอ ไม่ได้อยู่ใต้ต้นโพธิ์นี้แห่งเดียวหรอกตอนนี้เรามา

เข้าร่างยายแสนเพื่อจะช่วยสงเคราะห์คนในหมู่บ้านนี้ให้อยู่สุขสบาย ถ้าเจ้าอยากให้หมู่บ้านนี้มีความเจริญรุ่งเรืองจงทำตามที่เราสั่ง”

เมื่อยายแสนบอกแล้วตาพุมก็ทำตามคำบอกคือ ทำสลาธรรม 1 คู่ น้ำมนต์ 1 คู่ บายศรี 1 คู่ข้าวตอก บุหรี่ ดอกไม้ เป็นคู่ ๆ เทียน 5 เล่มธูป 5 ดอกแล้วให้เล่นเพลงเขมรตอนเข้าทรงด้วยการบน ตั้งแต่เดิมกระทำอย่างไรก็กระทำต่อ ๆ กันมาอย่างนั้นคือ เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นหรือปรารถนาอยากได้อะไร เช่น อยากให้ทำไร่ทำนาได้ผลดีเขาก็จะไปขอน้ำมนต์และขอให้ได้ตามความปรารถนา เครื่องเซ่นไหว้ ของถวายคือเล่นเพลงและเด็ดดอกไม้มาถวายทุกวันนี้เขามักจะถวายไก่ชน 1คู่ บางที่เขาบนว่าจะทำบุญถวาย จนกระทั่งยายแสนตายไปก็มีร่างอื่นเข้าทรงต่อ ๆ กันมา ไม่ว่าจะเข้าร่างใครก็ตามเขาจะเรียกว่า“ ยายแสน” ตามร่างทรงแต่เดิม บทเพลงที่เล่น การเข้าทรงยายแสนนั้น กระทำดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และจะเล่นเพลงถวายเพียงเพลงเดียวคือเพลงทศบารมี ดังมีเนื้อร้องที่ว่า “ขอถวายบังคม สมเด็จบารมี ผู้ทรงฤทธิ์ อำนาจเกรียงไกร ไม่รู้หรือว่า คือเทพธิดา ลงมารักษา มนุษย์โลกทุกไถง อัญเชิญครูน้อย อัญเชิญครูใหญ่ สถิต ณ ลำเนาไพร ลงมา ณ ที่นี้ นางแสนสงสาร ใช้ลิ้นเป็นอัคคี เผาไหม้ปีศาจ มิอาจลุกมา” เรื่องราวทั้งหลายเหล่านี้ได้เล่าต่อ ๆ กันมานานหลายปีแล้ว ท่านพระครูเมา-รึดแห่งวัดสูแสน ตำบลสูแสน อำเภอไพรฌร จังหวัดกำปงจาม เป็นผู้รู้เรื่องนี้ดี

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อคเณศ** ที่ตำบลตระพังธม อำเภอสูทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ มีเจ้าพ่อองค์หนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อพักตร์เณศ” หรือ “เจ้าพ่อพระอัคเณศ” อยู่ที่บนเนินดินลูกหนึ่งมีศาลเล็ก ๆ มุงด้วยหญ้าคาและมีต้นไม้ขึ้นอยู่ล้อมรอบอยู่กลางทุ่งนาของชาวบ้านพนมดิน ไกลจากที่ว่าการอำเภอสูทรนิคมไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร องค์เจ้าพ่อนั้นยังสวยงาม เขาสร้างจากหินดินดานอย่างแข็งสูงประมาณ 0.50 เมตร หน้าตักกว้าง 0.35 เมตร เป็นรูปพระคเณศซึ่งมีเศียรเป็นช้างลำตัวเป็นมนุษย์รูปนั้นชาวบ้านเคารพนับถือมาก เขาพยายามดูแลรักษาไว้เป็นองค์เจ้าพ่อซึ่งรักษาคุ้มครองบ้านเมืองของเขา ในเวลาที่มีภัยเกิดขึ้นเช่นวัวควายหายหรือมีความเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นกับสัตว์พาหนะหรือคนก็ตาม เขามักจะไปบนบานเจ้าพ่อพระอัคเณศนั้น เมื่อหาสิ่งของได้หรือว่าอาการเจ็บป่วยนั้นค่อยดีขึ้นเมื่อใดแล้วเขามักจะเอาของไปถ วาย ได้แก่ สลาธรรมมะพร้าวจำนวน 1 คู่หรือจะจุดธูปเทียนหรือจะตัดใบไม้สดทำเป็นสลาธรรมป่าไปถวายก็ได้ไม่มีของถวายอะไรที่เป็นชิ้นใหญ่โตหรอก ในเวลาที่ขึ้นปีใหม่แต่ละปีชาวบ้านจะพากันไปทำโรงพิธีและนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระปริตร ประเคนอาหารที่บริเวณศาลเจ้าพ่อ เขาทำรั้วไม้ไผ่ขัดกันล้อมรอบโรงพิธีมีทั้งปักธงกระดาษสีต่าง ๆ มีเสื่อกกผืนหนึ่งปูข้างล่างและเอาเสื่อแดงผืนหนึ่งปูทับ มีหมอนอย่างสะอาดใบหนึ่งวางอยู่สำหรับเจ้าพ่อนั้น เขาสวดคำขอพรขอให้เจ้าพ่ออำนวยความสุขสบายแก่บ้านเมืองและลูกหลาน เสร็จเรียบร้อยแล้วเขาอุทิศส่วนบุญที่เขาได้กระทำนั้นถวายไปให้เจ้าพ่อ

ส่วนประวัติเรื่องพระคเณศมีดังต่อไปนี้ มีเรื่องเล่าในคัมภีร์พราหมณ์ว่า พระคเณศนั้นเป็นโอรสแห่งพระอิศวรพระอิศวร ต้องการโสกันต์พระคเณศจึงให้บริวารไปอัญเชิญพระนารายณ์มา

กระทำพิธีโสกันต์ ในเวลาที่บริวารไปอัญเชิญพระนารายณ์นั้นพระองค์กาลงบรรทมหลับสนิท บริวารของพระอิศวรจึงเข้าไปปลุกและทูลตามคำสั่งของพระอิศวรพระมารายณ์ตื่นจากบรรทมทรงได้ยิน ดังนั้นเข้าก็ทรงพิโรธตรัสว่า “ข้าไม่ไปโกนผมไอ้หัวกุดไหนหรอกจะหลับจะนอนก็ไม่ได้” ด้วยอำนาจของพระนารายณ์ที่ทรงเก่งกล้าสามารถจึงบันดาลให้โอรสของพระอิศวรเศียรขาดหายไปเดี๋ยวนั้นนั่นเอง ส่วนพระอิศวรซึ่งมีฤทธิ์อำนาจเก่งกาจเช่นกัน ครั้นเห็นโอรสของตนเศียรขาดหายไปเช่นนั้น ทรงเหลือบไปเห็นลูกช้างเผือกเชือกหนึ่งอยู่ใกล้ ๆ จึงตัดคอช้างเอาหัวช้างมาต่อให้ติดกับพระศอพระโอรสแล้วทรงชุบให้กลับมีชีวิตตั้งเดิม ส่วนพระนารายณ์ครั้งเมื่อทรงหายพิโรธแล้วก็เสด็จมาด้วยปรารถนาจะมาโสกันต์ให้พระโอรสของพระอิศวร เมื่อทรงทราบเหตุดังนั้นแล้วทรงช่วยอำนวยพรให้พระโอรสนั้นมีฤทธิ์อำนาจเก่งกล้าสามารถเพิ่มขึ้นพร้อมทั้งทรงสอนมนต์วิชาการต่าง ๆ ให้อีกด้วย ทรงให้พระนามพระโอรสนั้นว่า “พักตร์คเณศ” เพราะมีตัวคนมีเศียรเป็นช้าง ชาวบ้านเรียกกลายมาเป็นว่า “พระคเณศ” ตามตำนานเล่ากันมาว่าพระพักตร์คเณศมีฤทธิ์เก่งกล้ามากแม้ว่าดาวที่อยู่บนฟ้าท่านก็สามารถเอางวงช้างกวาดมารวมกันทั้งหมดได้ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านซึ่งเคยนับถือศาสนาพราหมณ์จึงแกะสลักหินเป็นรูปพระคเณศไว้เคารพบูชาและเชื่อว่าเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ บางคนแกะสลักงาช้างทำเป็นรูปพระคเณศองค์เล็ก ๆ ใส่ไว้ในตลับขี้ผึ้งหอมปลุกเสกด้วยมนต์คาถาอาคมต่าง ๆ ไว้เป็นเครื่องรางที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับไว้ป้องกันตัวในเวลาที่มีภัย เพราะเขาเชื่อว่าพระคเณศเป็นผู้เก่งกล้าสามารถประกอบด้วยฤทธิ์อำนาจและเป็นครูแห่งเวทมนต์อาคมต่าง ๆ ดังนั้นเขาจึงพยายามแกะสลักลวดลายทำเป็นรูปตัวแทนไว้ตลอดมา จนกระทั่งกลายเป็นรูปของเจ้าพ่อองค์หนึ่งสำหรับชาวบ้านได้กราบไหว้บูชามาจนทุกวันนี้

จากเรื่องนี้จะพบว่ามีการใช้การใช้คำศัพท์ตั้งชื่อคือ โกว์น-โลก โดยคำว่า “โกว์น” นี้ในภาษาเขมรหมายถึง “ลูก” บวกคำว่า “โลก” ซึ่งถือเป็นกลวิธีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อเรียกบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติทางสังคม การเรียกชื่อจึงเป็นกลวิธีทางภาษาวิธีหนึ่งที่แสดงให้เห็นมุมมองและความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่กล่าวถึงได้เป็นอย่างดี และมักจะเกี่ยวพันกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 184) ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ลูกเอ๋ย ! แม่มารับเจ้ากลับ แม่ไม่ทิ้งให้เจ้าอยู่ในป่าอีกแล้ว” ลูกทั้ง 3 คนได้ยินแม่เรียกก็รู้แน่ชัดว่าเป็นแม่ จึงคิดกันว่า “แม่มาฆ่าเราอีกแล้ว เราอย่าไว้ใจเขา เราพากันบินไปจะดีกว่า” คิดดังนั้น จึงพากันบินเป็นกลุ่มไปเกาะบนต้นไม้สูงต้นหนึ่ง ร้องบอกมายังแม่ด้วย ปรารถนาจะบอกว่า “พวกเราพ้นวิสัยที่เป็นลูกของท่านแล้ว พวกเราเป็นสัตว์เดรัจฉานดีกว่า ท่านอย่ามาใกล้เรา” แต่ว่าคำพูดซึ่งร้องบอกแม่นั้นไม่เป็นเสียงมนุษย์หรอก แต่เป็นเสียงร้อง

ว่า “โกว์น-โลก ๆ” เมื่อแม่เข้าไปใกล้ก็พากันบินไปเกาะที่ต้นไม้อีกต้นหนึ่ง แล้วร้องว่า “โกว์น โลก ๆ”

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 766)

จากเนื้อความข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละครอมุษย์ (Non-human) เกิดจากบริบทของสังคมวัฒนธรรม จากเรื่องเล่าจนกลายเป็นตำนานการกำเนิดนกเขา หรือที่ในภาษาเขมรเรียกว่า “โกว์นโลก” ทั้งยังถูกบอกเล่าสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จากเรื่องเล่านี้จะเห็นว่ามีการใช้กลวิธีทางศัพท์ ซึ่งหากกล่าวถึงกลวิธีทางศัพท์ก็จะพบว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเลือกใช้ศัพท์ เพื่อสื่อแทนความคิดหรือประสบการณ์ของผู้ส่งสาร เป็นการแสดงความคิดและสื่อแทนความคิดของผู้ส่งสาร โดยแฟร์ คลัฟ (Faiclough, 1995) (อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 182) ดังจะเห็นได้จากตำนานเรื่องเล่าระหว่าง “นางกองรี” ซึ่งเป็นลูกยักษ์ กับ “พุทธิแสน” ซึ่งเป็นลูกมนุษย์ จากชื่อ “นางกองรี” จึงกลายมาเป็นตำนาน ภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) ดังที่เอกสารเป็นจำนวนมากกล่าวไว้ตรงกันว่า ศพของนางกองรีซึ่งตายที่ริมน้ำนั้นเกิดเป็น “ภูเขานางกองรี” และว่าที่ใกล้ภูเขานางกองที่มีหมู่บ้าน 2 แห่ง ชื่อ “กำปงฮาว” และ “กำปงเลง” หมู่บ้านกำปงฮาวเป็นที่ชื่อนางกองรีตะโกนเรียกพุทธิแสน หมู่บ้านกำปงแลง เป็นที่ซึ่งพุทธิแสนเลิกปรารถนานางกองรี ภาษาที่ปรากฏในตัวบทนอกจากจะทำหน้าที่สื่อแทนความคิด และสื่อแทนปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ภาษาที่คนเราเลือกใช้ในการสื่อสารในตัวบทนั้นยังมีเจตนาและอำนาจในเชิงความคิดบางอย่างแฝงอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากการตีความถ้อยคำที่สื่อถึงบทบาทและความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านที่กล่าวมาข้างต้น ฟานเดค (Van Dijk, 1997) (อ้างถึงใน จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 180) กลวิธีทางภาษาซึ่งเป็นหนึ่งในกลวิธีของการผลิตตัวบท ในที่นี้หมายรวมทั้งตัวบทที่มีรูปถ้อยคำหรือวัจนภาษา (verbal text) และตัวบทที่ไม่มีรูปถ้อยคำหรือวัจนภาษา (nonverbal text) วิธีพูดมักสัมพันธ์กับวิธีคิด และวิธีคิดมักนำไปสู่การเลือกใช้ถ้อยคำ ไวยากรณ์ รูปแบบและประเภทของข้อความเพื่อจะสร้างและผลิตตัวบทเพื่อสื่อสารออกไป ดังนั้นเป้าหมายของการวิเคราะห์ข้อความจึงมิใช่เพียงการวิเคราะห์ลักษณะภาษาในข้อความเท่านั้น แต่คือการวิเคราะห์วิธีคิด และการเปิดเผยความคิดที่แฝงอยู่ในข้อความนั้นด้วย (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 181)

4.1.2 การใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่

การกำหนดชื่อเรียกสถานที่ในเรื่องเล่ากัมพูชาจะเป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือ สถานที่ซึ่งคนในท้องถิ่นสร้างขึ้น จะมีลักษณะร่วมที่คล้ายกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นระบบความคิดและแนวนิยมหรือขนบในการกำหนดชื่อเรียกสถานที่ตามแบบของชาวบ้านในหลายลักษณะ ขนบหรือแนวนิยมนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าคนในท้องถิ่น “มอง” และ “คิด” อย่างไรเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ขนบ

แบบชาวบ้านในการตั้งชื่อสถานที่สำคัญในท้องถิ่นที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชาเช่น การตั้งชื่อตามภูมิลักษณ์หรือการตั้งชื่อสถานที่ตามลักษณะภูมิศาสตร์ของสถานที่นั้น ๆ โดยยึดเอาลักษณะทางกายภาพหรือลักษณะทางภูมิศาสตร์ของสถานที่เป็นสำคัญ โดยมากจะเห็นได้จากการเรียกชื่อสถานที่ที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะเรียกว่า ห้วย หนอง คลอง บึง ภูเขา โบราณสถานเป็นต้น การตั้งชื่อสถานที่ธรรมชาติในลักษณะนี้ สะท้อนให้เห็นถึงฐานทรัพยากรในท้องถิ่นมีความอุดมสมบูรณ์ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันออกไปหลายลักษณะ และคนในท้องถิ่นก็มีภูมิปัญญาในการเรียกสถานที่ดังกล่าวอย่างจำแนก อย่างไรก็ตามชื่อเรียกในลักษณะนี้ก็ไม่ใช่ชื่อเฉพาะ แต่เป็นชื่อที่อาจจัดอยู่ในกลุ่มชื่อทั่วไปหรือสามัญนาม การตั้งชื่อตามลักษณะเด่นของสถานที่ นอกจากตั้งชื่อสถานที่สำคัญโดยกำหนดตามภูมิลักษณ์ของสถานที่นั้น ๆ แล้ว คนในท้องถิ่น ยังตั้งชื่อสถานที่สำคัญโดยพิจารณาจากจุดเด่นหรือสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ที่ทำให้สถานที่แห่งนั้นมีความแตกต่างจากที่อื่น ๆ เป็นต้น การเรียกชื่อสถานที่สำคัญตามธรรมชาติในลักษณะนี้ ถือเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของการกำหนดชื่อสถานที่สำคัญในเรื่องเล่ากัมพูชา การกำหนดชื่อเรียกสถานที่สำคัญในลักษณะที่กล่าวนี้ มักจะเป็นสถานที่อันเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติเสีย ภูเขา ธรรมชาติ เป็นส่วนใหญ่ สิ่งที่เห็นได้จากการกำหนดชื่อเรียกเช่นนี้ก็คือความเรียบง่ายไม่ซับซ้อนตามวิธีคิดแบบชาวบ้าน แต่น่าสนใจตรงที่ชื่อสถานที่สำคัญหลายแห่งกลายเป็นร่องรอยหลักฐานที่แสดงถึงสภาพดั้งเดิมทางกายภาพและภูมินิเวศของสถานที่นั้น ๆ ซึ่งในปัจจุบันไม่อาจเห็นได้อีกแล้ว

การตั้งชื่อตามลักษณะของการใช้ประโยชน์ นอกจากตั้งชื่อตามลักษณะเด่นประจำสถานที่แล้ว คนในท้องถิ่นยังมีวิธีการให้ชื่อสถานที่สำคัญตามลักษณะของการเข้าไปใช้ประโยชน์ วิธีการเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์ในสถานที่สำคัญ ทั้งยังแสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะวิถีชีวิตของคนในอดีต ดังเช่นเรียกพื้นที่ว่างอันเป็นที่สาธารณะที่ใช้เป็นสถานที่เลี้ยงสัตว์หาของป่า

การตั้งชื่อตามความเชื่อ ความเชื่อเป็นที่มาอีกอย่างหนึ่งของการตั้งชื่อสถานที่สำคัญ สำหรับคนในท้องถิ่นแล้ว ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติดูเหมือนจะเป็นที่มาของพฤติกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต สถานที่สำคัญตามธรรมชาติหลายแห่งในเรื่องเล่ามีชื่อเรียกที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษและผีอารักษ์ ตลอดจนอำนาจเหนือธรรมชาติอื่น ๆ ความเชื่อนี้ทำให้เกิดการกำหนดพื้นที่ในมิติของวัฒนธรรมขึ้นด้วยการทำให้พื้นที่ทั่วไปกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา ความเชื่อเรื่องผีที่ปรากฏมากคือ ความเชื่อเรื่องเนียะตาเป็นคำเขมรหมายถึง “ผีปู่ตา” ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษประเภทหนึ่งที่ทำให้เกิดสถานที่สำคัญคือ “ป่าดอนปู่ตา” ในแต่ละท้องถิ่นจะต้องมีเนียะตา สถานที่นี้ศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ความเชื่อและศรัทธาของคนในท้องถิ่น เป็นตัวบ่งชี้ความเป็นท้องถิ่นของคนในชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงอันสามารถค้นหาเครือข่ายทางสังคมในชุมชนนั้น ๆ ได้

การตั้งชื่อสถานที่สำคัญตามความเชื่อ สะท้อนให้เห็นความเชื่อและโลกทัศน์ของชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นความเชื่อสำคัญของคนในท้องถิ่น แต่เมื่อพิจ ารณาในแง่ของการจัดการกับสถานที่สำคัญในท้องถิ่นแล้ว ความเชื่อดังกล่าวได้แฝงไว้ซึ่งวิธีการในการจัดการกับทรัพยากรและพื้นที่สาธารณะที่มีประสิทธิภาพและเอื้อประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง การเรียกชื่อตามตำนานและเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น เมื่อศึกษาความเป็นมาของสถานที่สำคัญในท้องถิ่น ทั้งสถานที่ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสถานที่ซึ่งเกิดจากฝีมือของมนุษย์ พบว่าแทบทุกแห่งจะมีเรื่องราวหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ อยู่เสมอ

เรื่องเล่าและตำนานจัดเป็นวรรณกรรมเชิงมุขปาฐะที่มีบทบาทสำคัญยิ่งของสังคมในอดีต เพราะนอกจากจะมีคุณค่าในด้านการให้ความบันเทิงแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นความเป็นจริงและร่องรอยบางอย่างทางประวัติศาสตร์ของชุมชน หากพิจารณาอีกแง่หนึ่ง เรื่องเล่าและตำนานเหล่านี้เป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านใช้สำหรับอธิบายความเชื่อ และความรู้ของพวกเขา ในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าว ทั้งยังเป็นตัวกำหนดควบคุมพฤติกรรมของคนในท้องถิ่นให้เป็นไปตามปทัสฐานของชุมชน รวมไปถึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการและควบคุมการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น และยังแสดงให้เห็นถึงเครือข่ายทางสังคม อันเป็นเครือข่ายทางวัฒนธรรมร่วมกัน เพราะสะท้อนให้เห็นความเชื่อร่วมกันที่มีต่อตำนานและเรื่องเล่านั้น ๆ

การตั้งชื่อสถานที่สำคัญหรือการกำหนดนามสถานที่ของคนในท้องถิ่นลุ่มน้ำชี ทั้งสถานที่ที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติและสถานที่ซึ่งคนในท้องถิ่นสร้างขึ้นมา จึงไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นแนวนิยมของการกำหนดชื่อสถานที่เท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิด ความเชื่อและความสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่นกับสถานที่สำคัญอีกด้วย

การศึกษาเบื้องต้นจะพบว่าการใช้คำศัพท์ตั้งชื่อภูมนามที่เกี่ยวกับแหล่งธรรมชาติ ภูเขา บึง จากข้อมูลทั้งศึกษาทั้งหมด 243 เรื่อง มีจำนวน 24 เรื่อง ในลักษณะนี้เช่นกัน ได้แก่ วัด ปราสาท โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาลปู่ตา เจ้าพ่อ เจ้าแม่ เป็นต้น ดังตาราง

ตาราง 4 แสดงการใช้คำศัพท์ตั้งภูมินามที่เป็นแหล่งโบราณสถาน และแหล่งประวัติศาสตร์

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	ภูมินามที่เป็นแหล่งโบราณสถาน และแหล่งประวัติศาสตร์		
		ปราสาท	กรุง/เมือง	วิหาร
1	ปราสาทนครวัด (จังหวัดเสียมเรียบ)	√	√	√
2	วัดวิหารสวร (จังหวัดกันดาล)	√	√	√
3	กรุงพนมเปญ (พนมเปญ)	√	√	√

4	กรุงอุดงค์ (จังหวัดกันดาล)	√	√	√
5	วิหารอัฏฐารส (จังหวัดกันดาล)	√		√
6	ปราสาทนครและเรื่องปราสาทพรหมกิล (จังหวัดเสียมเรียบ)	√	√	√
7	ปราสาทพนมชีสูร (จังหวัดตาแก้ว)	√		√
8	ปราสาทพระธาตุทึกฉา และเรื่องปราสาทวัดนคร(จังหวัดกาปงจาม)	√	√	√
9	ปราสาทบันทายฉมาร์ (จังหวัดบันเตียเมียนเจย)	√	√	
10	ปราสาทนางเขมา (จังหวัดตาแก้ว)	√	√	√
11	ปราสาทตาพรม (จังหวัดตาแก้ว)		√	√
12	ภูเขาชายภูเขาหญิง (จังหวัดกาปงจาม)		√	√
13	ภูเขาสำเภา (จังหวัดพระตะบอง)	√	√	√
14	ภูเขาบานน (จังหวัดพระตะบอง)		√	√
15	ภูเขานางกองรี (จังหวัดก็อมปงฉนัง)		√	√
16	ภูเขาสันทุก (จังหวัดก็องปงธม)		√	√
17	ภูเขาสุวรรณกาลี (จังหวัดกระแจะ)	√		√
18	ภูเขาประสิทธิ์		√	√
19	ภูเขาเชิงไพร (จังหวัดกาปงจาม)	√		√
20	ภูเขายาด (จังหวัดไพลิน)		√	√
21	ภูเขาศรีวิบุลเกรียต	√		√
22	ภูเขาบุรี ภูเขาดา (จังหวัดตาแก้ว)		√	√

ในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยมีการใช้คำศัพท์การตั้งชื่อภูมนามสถานที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำ ภูเขา บึง สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ชื่อเหล่านี้การแทนความคิดของมนุษย์ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเกี่ยวกับ **ภูเขาบาย็องโกน** (จังหวัดตาแก้ว) สมัยโบราณประเทศเขมรมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าบาย็องทรงมีพระตำหนักอยู่ที่ภูเขาดงรัก ทรงมีพระอัครมเหสีพระสิริโฉมงดงามมากทรงพระนามว่าผมหอม รูปโฉมพระพักตร์หมดจดงดงาม ผิวพรรณผุดผ่องประดุจเทพธิดา กลิ่นลอมจะกระจายไปโดยรอบพระกายไกลถึง 1 โยชน์ ความงดงามนี้ล่วงรู้ไปถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย พระองค์ทรงให้คนมาสืบดูได้ทราบว่าพระนางงดงามจริงดังคำเล่าลือ งามเหนือสตรีทั้งหลายเป็นสตรีที่มีลักษณะกุลสตรีครบถ้วน พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงหากลอุบายจะมาจับเอาพระ

นางไปเพื่อเป็นเกียรติยศของประเทศตน พระเจ้าบาย่องทรงทราบเรื่องราวดังนั้นจึงทรงพาพระนางซึ่งเป็นพระอัครมเหสีพร้อมทั้งสาวสนมกำนัลตลอดจนไพร่พลเสนาเสด็จลงเรือสำเภาหนีออกจากตำหนักไปในเวลากลางคืน แล่นสำเภามุ่งตรงไปทางทิศอาคเนย์ก่อนที่พระองค์จะเสด็จหนีไปนั้นทรงยกพระหัตถ์ขึ้นประณมเหนือพระเศียร ทรงอธิษฐานต่อเทพยดาซึ่งรักษาท้องน้ำว่าขอให้สำเร็จในสิ่ง 3 ประการ ได้แก่ 1) ขอให้ประสบความสุขในการเดินทาง 2) ขออย่าให้พวกโจรไทยตามมาทัน และ 3) ขอให้ได้พบสถานที่ซึ่งพอพระทัย ถ้าสำเร็จดังปรารถนาจะโกนพระเกศาถวาย พระองค์ทรงเศร้าโศกพระทัยมาก ทรงแล่นสำเภาไปทั้งกลางวันกลางคืนโดยไม่หยุด เมื่อทรงคะเนว่าออกมาไกลมากแล้วจึงทรงให้หาที่เพื่อจะจอดเรือสำเภา ปรากฏว่าขณะนั้นมีลมพายุพัดมากระแทกสำเภาหมุนหางเสือเรือหัก ที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านบักจังกูดแต่ทุกวันนี้ เรียกกลายเป็นบักกูดพระองค์ทรงกลัวมากยกพระหัตถ์ขึ้นร้องอ้อนวอนว่า “ขอให้พายุหยุดเถิดเราจะขอเซ่นไหว้เทพารักษ์ซึ่งรักษาท้องน้ำทั้งปวง” พายุสงบสิ้น สำเภาแล่นไปได้อีกหน่อยหนึ่งจึงจอดทอดสมอ สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่ากันแลงจอด แต่ทุกวันนี้เขาเรียกกลายไปเป็นหมู่บ้านกันแลงจอก การที่จอดสำเภานั้นเพื่อจัดเตรียมอาหารเซ่นไหว้เทพาอารักษ์ที่รักษาท้องน้ำและทำหางเสือเรือใหม่ ตรงตำบลที่ทรงถวายอาหารนั้นมีชื่อมาจนทุกวันนี้ว่าหมู่บ้านแสนบน สถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้อยู่ที่ตำบลลายบูร อำเภอตรำกก จังหวัดตาแก้ว

เสร็จภารกิจ ณ สถานที่นั้นแล้วพระองค์ทรงแล่นสำเภาต่อไปอีกโดยมุ่งตรงไปทิศอาคเนย์เหมือนเดิมไปถึงที่แห่งหนึ่งเรือสำเภาเกิดแตก ทรงให้ซ่อมแซมสำเภาไปพลางแล่นสำเภาไปพลางสถานที่ตรงนั้นได้ชื่อว่าสำเภาทลาย มาจนทุกวันนี้ เมื่อแล่นสำเภาไปได้หน่อยหนึ่งเห็นพื้นดินมีหญ้าคาขึ้นเต็มจึงถอนหญ้าคาอุดสำเภาซึ่งแตก สถานที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่า "หมู่บ้านแพรกสำเภา เมื่อแล่นสำเภาต่อไปอีกถึงยังที่แห่งหนึ่งพระนางผมหอมทรงทุกข์โดยมากมายหลายประการ ไหนจะแล่นสำเภาไปแล้วหาที่พักไม่ได้พวกไทยคงจะตามมาแน่ พระนางทรงจุดเทียนบนบานศาลกล่าวเทพยดาที่รักษาน้ำรักษาดิน เจ้าพ่อที่สถิตตามป่าเขาลำเนาไพรทุกหนทุกแห่งขอให้พบกับความสุข ขอให้พวกโจรไทยใจชั่วปราชัยพินาศฉิบหายในสาคร สถานที่ ๆ พระนางบนบานศาลกล่าวนั้นเรียกกันมาจนทุกวันนี้ว่าหมู่บ้านอันลงเทียน คำอธิษฐานบนบานของพระนางสำเร็จดังความปรารถนาคือสำเภาของพระเจ้าแผ่นดินไทยซึ่งบรรทุกไพร่พลจำนวนหนึ่งแสนคนที่ออกตามไล่สะกัดจับพระนางนั้นไปคนละทางสำเภาของพระเจ้าบาย่องออกไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนสำเภาของพวกไทยออกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ เมื่อพระนางบนบานเสร็จแล้วพระเจ้าบาย่องทรงให้บ่ายหน้าสำเภาไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ จากนั้นปรากฏว่าเกิดลมพายุแรงพัดเอาสำเภาของพวกไทยแตกกระจัดกระจายพลิกคว่ำและจมลง ณ ที่จอดนั้นสถานที่นั้นจึงมีชื่อว่าภูเขารันเทะ มาจนทุกวันนี้

ต่อจากนั้นพระเจ้าบาย่องทรงพยายามเสาะแสวงหาสถานที่เพื่อสร้างพระตำหนักที่ประทับพระองค์ทรงพบสถานที่เป็นเนินสูงแห่งหนึ่งซึ่งสวยงามน่ารื่นรมย์ ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับชั่วคราว ณ ที่นั้นเมื่อทรงพักอาศัยสบายแล้วพระองค์ทรงสนทนากับพระอัครมเหสีถึงเรื่องความตกทุกข์ได้ยาก

น่าเวทนาของพระองค์และพระนาง พระนางทรงนึกถึงเรื่องที่พระเจ้าบาย่องทรงบนไว้ว่าจะโกนพระเกศาถวายเทพารักษ์ซึ่งรักษาน้ำตอนนี้พระสวามีจะต้องแก้บนแล้ว การที่พระเจ้าบาย่องทรงบนว่าจะโกนพระเกศาและทรงโกนพระเกศาแก้บนเช่นนี้ จึงได้พระนามว่าพระเจ้าบาย่องโกน บริเวณเนินดินสูงที่พระองค์ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับนั้นได้ชื่อว่าภูเขาบาย่องโกนมาจนทุกวันนี้ พระเจ้าบาย่องโกนประทับที่บนภูเขากับพระนางผมหอมซึ่งเป็นพระอัครมเหสีด้วยความสุขสบายเป็นเวลานานกว่า 2 ปี พระอัครมเหสีก็ทรงพระครรภ์ เมื่อครบกำหนดทรงประสูติพระราชโอรสพระองค์หนึ่งพระนามว่าพระเจ้ากรสั้น ที่จริงแล้วพระราชบุตรซึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้ากรสั้นนั้นพระองค์ทรงมีพระอวัยวะครบทุกประการ ทรงเป็นผู้กล้าหาญองอาจ พระรูปโฉมงดงามเหมาะสม เป็นที่พอพระทัยของพระราชบิดาและพระราชมารดายิ่งนัก ตั้งแต่พระเจ้าบาย่องโกนและพระนางผมหอมทรงลี้ภัยมาประทับที่เกาะนั้น 7-8 ปี พระองค์ไม่เคยทราบข่าวของพระเจ้าแผ่นดินไทยสักนิด พระองค์ประทับอยู่ด้วยความสงสบายและไม่ได้นึกถึงพระเจ้าแผ่นดินไทยเลยหลังจากนั้นอีก 5 ปี พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงหากลอุบายที่จะเอาพระนางผมหอมให้ได้ จึงทรงให้คัดเลือกพนักงานดนตรีและละครที่ดีเป็นพิเศษ และทรงเลือกขุนนางข้าระการที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดในกิจการต่าง ๆ ตลอดจนไพร่พลเป็นจำนวนมาก จัดให้ลงสำเภาไปทางทิศใต้เพื่อเสาะแสวงหาพระนางผมหอมพระอัครมเหสีของพระเจ้าบาย่องโกนอีก พวกขุนนาง พวกโขนและพวกทหารทั้งหมดปรึกษาหารือกันในเรื่องนี้และทราบแน่ชัดว่าพระเจ้าบาย่องโกนกับพระนางผมหอมไปประทับอยู่ที่เกาะแห่งหนึ่งด้านฝั่งทะเลโน้น จึงนำสำเภาออกเดินทางมุ่งตรงไปยังเกาะนั้นโดยใช้เวลาเดินทางหลายวันหลายคืน เมื่อไปถึงจึงทอดสมอจอดสำเภาไว้ใกล้ชายหาดของเกาะห่างจากที่พระเจ้าบาย่องโกนประทับอยู่ประมาณ 12 เส้น เท่านั้น ตรงเกาะที่พวกไทยไปจอดเรือสำเภานั้นมีชื่อเรียกว่า “เชิงประชุม” ทุกวันนี้กลายไปเป็น “เชิงกัญชุม” ฝ่ายไพร่พลพวกไทยเมื่อจอดสำเภาทอดสมอเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงสร้างสะพานไม้จากสำเภาของตนไปถึงท่าน้ำของเกาะนั้นและแสดงละครบนเรือสำเภาทุกคืน ผู้คนชายหญิงบนเกาะไม่เคยได้ดูอะไรเลยจึงพากันไปดูละครกันอย่างคับคั่งและได้รับการต้อนรับอย่างดีจากพวกไทย เมื่อเล่นอยู่นานไป ๆ ความสุขสบายสดชื่นร่าเริงเกิดขึ้นแก่ผู้คนชาวเกาะทั้งหมดศิลปะการร่ายรำของพระเจ้าแผ่นดินไทยทำให้ชาวเกาะและไพร่พลจากไทยสนิทสนมคุ้นเคยกันอย่างมาก ส่วนพวกที่สืบเสาะดูเหตุการณ์ก็ทราบอย่างแน่ชัดว่าพระเจ้าบายองโกนประกันอยู่ที่เกาะนี้จริง ๆ

พวกผู้คนที่ไปดูละครเมื่อกลับไปถึงบ้านก็พูดคุยยกย่องบรรดานางรำและพวกละครว่ารู้จักร่ายรำได้อย่างอ่อนช้อย ตลอดจนกล่าวยกย่องถึงเรื่องที่ได้รับการต้อนรับอย่างดีเยี่ยมจากพวกไทย ฝ่ายพวกพี่เลี้ยงและไพร่พลของพระเจ้าบาย่องโกนเมื่อได้ไปดูละครกับพวกชาวเกาะนั้นก็กลับมากราบทูลพระเจ้าบาย่องโกนและพระนางผมหอมเป็นประจำทุกวัน วันหนึ่งพระนางอดรนทนไม่ได้เพราะบรรดาพี่เลี้ยงกราบทูลกันบ่อยเหลือเกิน พระนางกราบทูลพระสวามีว่า “อยากจะไปดูละครกับเขาสักครั้งหนึ่ง เพราะพวกพี่เลี้ยงเขาคุยกันว่าน่าดูเหลือเกิน” พระเจ้าบาย่องโกนทรงนิ่งเฉย ไม่ตรัสว่า

อนุญาตให้ไปหรือไม่ พระนางให้พระราชเมตรซึ่งมีพระชนม์เพิ่งจะได้ 6 ชันษาอยู่กับพี่เลี้ยงในพระตำหนัก พระนางเสด็จไปสรงน้ำยังท่าน้ำ เมื่อสรงเสร็จแล้วก็ทรงเครื่องประดับตกแต่งอย่างงดงาม และเสด็จไปทอดพระเนตรละครพร้อมเหล่าบริวารทั้งชายหญิง เมื่อไปถึงพวกข้าราชการและไพร่พลไทยเห็นก็รู้แน่ชัดว่าคือพระนางผมหอม ซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าบาย่องโกนที่พวกตนตามหาเอาไปถวายพระราชาของตนตามพระราชบัญชา ตอนนี้พระนางเสด็จมาที่นี่ตามกลอุบายแล้วจึงพากันปฏิสันถารต้อนรับพระนางด้วย เมื่อพระนางประทับอย่างสุขสบายแล้วจึงบรรเลงบทเพลงอันไพเราะบทหนึ่งชื่อว่า “บทโลมนาง” เสร็จแล้วเขาบรรเลงบทเชิดอีกเป็นการเปิดฉากละครลำดับต่อไป อารมณ์ของพระนางตกอยู่ในภวังค์เคลิบเคลิ้มไปตามท้องเรื่องและบทเพลงอันไพเราะของละครนั้น

ฝ่ายพวกไทยเมื่อนัดแนะกันเสร็จแล้วคือนัดกันด้วยจังหวะกลองกับทำนองต่าง ๆ สำเภาของพวกเขาได้ผูกเชือกทอดสมอไว้ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือไกลออกไปประมาณ 6- 7 เส้นเพื่อจะหมุนสำเภาให้ถอยกลับไป สถานที่แห่งนั้นจึงได้ชื่อว่า “หมู่บ้านยุทกา” (ในอำเภอพระบาทชันชุม) มาจนทุกวันนี้ เมื่อเขารู้ว่าพระนางกำลังทรงเคลิบเคลิ้มในเนื้อเรื่องและบทเพลงแล้ว เขาบรรเลงเพลงบทหนึ่งชื่อว่า “บทสาวสมอเรือ” และเขาบรรเลงต่อไปอีกบทหนึ่งชื่อว่า “บทสำเภาถอย” แล้วพวกเขาดึงเชือกสมอเรือขึ้นสำเภาถอยออกไปทีละน้อย ๆ พระนางผมหอมพร้อมทั้งพวกพี่เลี้ยงไม่รู้ตัวเลยว่าสำเภาถอยออกไปแล้ว เพราะว่ากำลังใจจดจ่อเคลิบเคลิ้มอยู่กับละครนั้น สำเภาถอยไกลออกไป ๆ จนถึงค่ำคืนสำเภาออกไปไกลมากพระนางนึกอยากจะเสด็จกลับพระตำหนักเมื่อเสด็จลุกขึ้นจากพระแท่นที่ประทับจะหาทางกลับ ปรากฏว่าเห็นแต่ท้องน้ำอันเวิ้งว้างไม่เห็นฝั่งหรือเกาะแก่งใด ๆ เลยพระนางตกพระทัยกลัวพระพักตร์ซีดพระองค์สั่น ณ กลางท้องน้ำนั้น พระนางทรงนึกถึงเรื่องเดิมซึ่งต้องหนีจากภูเขาดงรักเพื่อให้พ้นจากเงื้อมมือพวกไทย ตอนนี้กลับหนีเขาไม่พ้นต้องมาแพ้กลอุบายของเขา พระนางทรงกันแสงโศกเศร้าพระพักตร์หม่นหมอง ทรงนึกว่า “วันนี้แล้วที่จะต้องพลัดพรากจากสามีผู้ตกยาก อีกทั้งพลัดพรากจากลูกรัก” ฝ่ายพวกไทยไล่พวกพี่เลี้ยงของพระนางผมหอมให้ลงแพกลับมายังเกาะตามเดิมเอาแต่พระนางผมหอมไปพระองค์เดียวเท่านั้น

เมื่อได้พระนางแล้วจึงเอาไปถวายพระเจ้าแผ่นดินไทยตามพระราชประสงค์พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงดีพระทัยมาก พระราชทานรางวัลแก่ไพร่พลเหล่านั้นเป็นจำนวนมากมาย พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงให้พระนางผมหอมไปประทับในปราสาทแยกอยู่เพียงลำพังพระองค์เดียว มีเพียงสนมกำนัลรับใช้ที่อยู่ด้วยเท่านั้น คอยให้พระนางค่อยสบายพระทัยจากความทุกข์โศกก่อนจึงจะให้มาประทับอยู่กับพระองค์ ฝ่ายพระเจ้าบาย่องโกนเมื่อทรงทราบว่าพวกไพร่พลไทยนำพระอัครมเหสีไปแล้ว พระองค์ทรงทุกข์โศกอาลัยอาวรณ์ยิ่งนัก ในแต่ละวันพระองค์ทรงเลิกปฏิบัติภารกิจทั้งหมดน้ำพระเนตรไหลไม่หยุดหย่อนพระองค์ประทับอยู่กับพระราชบุตรกำพร้าพระองค์เดียวนพระองค์ทรงชะเง้อดูแต่ท้องน้ำจนพระเนตรเกือบจะแตกสลาย แต่ไม่ทรงพบเห็นอะไรเลยนอกจากท้องฟ้าอันกว้างใหญ่ไพศาลและเวิ้งว้างกับลูกคลื่นที่ซัดแตกกระจายเท่านั้น ทรงหันมามองบนเกาะเห็นแต่รุกขชาติและเถาวัลย์ซึ่งล้วน

แล้วแต่เป็นสภาพธรรมชาติที่มีชีวิตชีวาเหมือนอยากจะช่วยผ่อนคลายความทุกข์โศกของพระองค์ด้วย พระองค์รำพึงว่า “ลำบากแสนลำบาก พี่นึกเสียดายเมื่อครั้งที่พี่พาหนีให้พ้นจากเงื้อมมอไทยแต่ตอนนี้หนีไม่พ้น ต้องพลัดพรากจากกันจนได้ ปล่อยให้พี่อ้างว้างอยู่แต่ลำพังกัน” ทางด้านพระนางผมหอมซึ่งประทับอยู่ในปราสาทแต่พระองค์เดียวนั้น พระพักตร์จางเศร้าหมองอยู่เป็นนิจ แม้ว่าบรรดาสนมกำนัลผู้รับใช้พยายามเอาอกเอาใจรับใช้ย่างไรก็ตามพระนางมิได้คลายความทุกข์โศกได้เลย ปราสาทอันกว้างใหญ่ไพศาลแต่ดูราวกับว่าคับแคบหาทางเดินไม่ได้ หนึ่ง ๆ พระนางได้แต่เฝ้าชะเง้อที่หน้าต่างด้านทิศใต้เป็นประจำ พยายามจ้องมองดูเผื่อว่าจะได้เห็นผู้คนซึ่งเคยรู้จักบ้าง พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงให้ทหารเฝ้ายามประตูตลอดเวลาเพื่อไม่ให้พระนางออกไปไหนได้ ความทุกข์โศกของพระนางยิ่งทับถมทวีขึ้นทุกวัน ไหนจะนึกถึงพระราชบุตรน้อยสุดที่รัก ไหนจะนึกถึงพระสวามีคู่ทุกข์คู่ยาก เวลาผ่านไปอีก 12 ปี พระราชบุตรพระเจ้ากรสั้นทรงจำเริญวัยได้ถามพระราชบิดาถึงเรื่องราวของพระราชมารดาว่า “พระราชมารดาไปไหนไม่เคยเห็นพระพักตร์เลย” พระเจ้าบายองโกนพระราชบิดาทรงเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ฟัง พระราชบุตรเกิดความรุ่มร้อนพระทัยมากทูลลา พระราชบิดาจะไปตามเอาพระราชมารดากลับคืนมา พระราชบิดาตรัสว่า “ถ้าลูกจะไปตามหาพระมารดาจะไปมือเปล่าไม่ได้ แม้ว่าลูกจะพาพระราชมารดากลับมาก็จะต้องมีการสู้รบกันแน่ ดังนั้นลูกอย่าเพิ่งไปเลย คอยพ่อเกณฑ์ไพร่พลให้ได้จำนวนมากไปเป็นเพื่อน ถ้ามีอันตรายมาถึงตัวลูกอาจจะเอาตัวรอดได้” พระเจ้าบายองโกนทรงเลือกผู้คนที่กล้าหาญสมัครใจจะเป็นไพร่พลได้จำนวนหมื่นคนให้มาชุมนุมยังที่แห่งหนึ่งเพื่อฝึกเรียนเวทมนต์คาถาอาคม และฝึกยังหน้าพระลานแห่งหนึ่ง ที่นั้นจึงได้ชื่อว่าแสรจอมพล มาจนทุกวันนี้ เมื่อทรงเห็นว่าได้การพอจะเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้แล้ว จึงทรงให้พระเจ้ากรสั้นพระราชบุตรลงสำเภาเดินทางไปทางน้ำ สำเภามุ่งตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือกินเวลา 3 สัปดาห์จึงไปถึงพรมแดนไทย พระราชบุตรกรสั้นทรงให้จอดสำเภาที่ท่าเรือของเกาะแห่งหนึ่งซึ่งมีผืนแผ่นดินติดกับพรมแดนไทยเพื่อที่พระองค์จะเสด็จเข้าเมืองไทยได้

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าพระราชบุตรกรสั้นพระนามว่ากรสั้นจริง แต่พระองค์มีพระพาหาและพระกรที่งดงาม พระรูปโฉมสะอาดสะอ้านเป็นที่พอใจของบรรดาสตรีสาว ๆ พระองค์ทรงสั่งพวกไพร่พลว่า “ให้คอยอยู่ในสำเภานี้ เราจะไปเพียงคนเดียวและไม่กำหนดว่าจะกลับมาวันไหน เมื่อสำเร็จสมความปรารถนาแล้วจึงจะกลับมาที่สำเภานี้” พระราชบุตรออกเดินทางเข้าถึงเมืองไทย ในพระทัยได้แต่คิดว่า “ถ้าได้พบพระราชมารดากลัวว่าจะไม่รู้จักพระพักตร์ พระราชมารดาก็คงจะไม่รู้จักตนเช่นกัน เพราะพลัดพรากจากกันหลายปีแล้ว” วันหนึ่งขณะที่พระเจ้ากรสั้นกำลังจ้องมองหาทั้งที่ใกล้ที่ไกล พระองค์ได้พบพระนางผมหอมซึ่งเป็นพระราชมารดาประทับตรงหน้าต่างปราสาทอยู่แต่เพียงลำพังพระองค์เดียวกำลังทอดพระเนตรออกมาข้างนอกพระองค์ไม่ทรงรู้จักพระราชมารดาเลย ทรงคิดว่าเป็นหญิงไทยซึ่งมีรูปร่างสวยงาม ใบหน้ากลมประดุจวงพระจันทร์ ริมฝีปากแดงจิ้มลิ้มน่ามอง พระองค์ทรงเกิดความเสน่หา ทรงเกี้ยวพาราสี ส่วนพระนางผมหอมก็ไม่ทรงรู้จักพระราชบุตรเช่นกัน

ทรงคิดว่าเป็นผู้ชายไทยพระนางทรงเกิดความรักใคร่ เมื่อได้พบกันและพูดจากันตามวิสัยชายหญิง พระนางทรงสั่งพระองค์ว่า “เมื่อถึงเวลาดึกให้พระองค์เข้ามายังที่นี่อีก พระนางจะลงจากปราสาทมาคอยอยู่ที่ตรงนี้” พระนางตรัสต่ออีกว่า “ที่นี่เงียบสงัดดีมากไม่มีใครเข้าออกบ่อย ๆ หรอก” พระเจ้ากรสั้นทรงเบิกบานพระทัยมาก เพราะความรักเต็มล้นพระอุระ พระองค์ทรงคิดว่า “ข้าเกี้ยวลูกสาวไทยคนนี้ได้แล้วจะพาหนีไปไว้ในเรือสำเภาก่อนแล้วค่อยตามหาแม่ต่อไปอีก”

เมื่อถึงตอนดึกพระองค์เสด็จกลับไปยังปราสาทของพระนางอีกตามที่พระนางบอกไว้ พระนางเสด็จออกมาพบและพาขึ้นไปบนพระตำหนัก คนทั้งสองพูดจาประเล้าประโลมกันด้วยความรัก ความเสน่หาและลักลอบได้เสียกัน ทั้งคู่พากันหนีออกจากตำหนักตรงไปยังท่าน้ำที่จอดสำเภา เมื่อไปถึงสำเภาพระนางทรงรู้จักเหล่าอำมาตย์ซึ่งเป็นพระญาติบ้าง เป็นคนรับใช้บ้าง คนเหล่านั้นต่างตะลึงเมื่อซักถามกันจึงรู้ว่าสตรีนี้คือพระนางผมหอมซึ่งเป็นพระราชมารดาของพระเจ้ากรสั้นพระราชบุตร พระนางก็ทรงทราบว่าบุรุษนี้เป็นพระราชบุตรผู้ตกยากของพระนางซึ่งพระนางจากมาเป็นเวลากว่า 10 ปีแล้ว พระราชมารดาและพระราชบุตรทรงกอดกันกันแสงด้วยความเศร้าโศกพระทัยความรัก ความเสน่หาฉันท์ชู้สาวได้มลายหายสิ้นไป พระราชกุมารทรงสั่นสะท้านในพระราชครับซึ่งพระองค์ทรงประพฤติล่วงเกินพระราชมารดา แม้ว่าพระราชมารดาจะทรงยกโทษให้แล้วก็ตาม พระองค์ก็มิได้ทำพระทัยให้สงบได้พวกไพร่พลเมื่อได้พระนางแล้วจึงพากันแล่นสำเภากลับไปอย่างรวดเร็วไม่รีรอมุ่งตรงไปยังพระตำหนักที่ประทับของพระเจ้าบาย็องโกน สิ้นเวลา 3 สัปดาห์สำเภาได้มาถึงพระตำหนัก พระเจ้าบาย็องโกนและพระนางผมหอมทรงพบกันด้วยความดีพระทัย ความทุกข์โศกมลายหายไปมีแต่ความรักความเสน่หาเป็นที่ยิ่ง

เมื่อพบพระภัสดาที่รักแล้ว พระนางกราบทูลเรื่องราวซึ่งพระนางถูกพระเจ้าแผ่นดินไทยจับไปว่า “เขาพาหม่อมฉันให้ไปอยู่ที่ปราสาทหลังหนึ่งแต่เพียงผู้เดียว มีพวกสาว ๆ อยู่เป็นเพื่อนคอยรับใช้ตลอดเวลา พระเจ้าแผ่นดินไทยหรือเจ้าหนุ่มคนไหนไม่ได้มีโอกาสมาใกล้ชิดรังแกหม่อมฉันเลย เมื่อลูกไปถึงหม่อมฉันไม่รู้จักว่าเป็นลูกของเรา คิดว่าเป็นเจ้าหนุ่มมาจากไหน ส่วนลูกก็ไม่รู้จักหม่อมฉันเช่นกันเมื่อได้พบกันต่างเกิดความรักใคร่จนกระทั่งได้เสียเป็นสามีภรรยากันกับลูกของเรา ขอพระองค์จงทรงเมตตาอภัยโทษให้หม่อมฉันกับลูกด้วยพระเจ้าบาย็องโกนทรงทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากคำกราบทูลนั้น พระองค์ทรงยกทษให้โดยมิได้ทรงกริ้วโกรธเลย เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า “ธรรมดาแม่กับลูกจะอย่างไรก็ตามจะไม่กล้าประพฤติผิดขนบประเพณี แต่ด้วยเหตุเพราะว่าไม่รู้จักกันจึงได้กล้าประพฤติเรื่องราวอันน่าบัดสีเช่นนี้” เรื่องนี้พระเจ้าบาย็องโกนทรงสงสัย เกรงว่าพระราชบุตรจะมีบาปหนักจนถึงตกนรก พระองค์ทรงเรียกนักปราชญ์ราชบัณฑิตและโหรเป็นต้นมาร่วมปรึกษาหารือดู ด้วยเกรงว่าจะเมีบาปเวรกันต่อไปในชาติหน้า เมื่อร่วมพินิจพิจารณาวิเคราะห์สาเหตุต่าง ๆ ครบสรรพแล้ว ทรงวินิจฉัยว่าจะต้องให้พระราชบุตรรับทัณฑกรรมโดยการขุดสระองค์ จำนวน 1001 พระเจ้าบาย็องโกนทรงให้ไพร่พลจำนวน 1000 คนช่วยขุดสระให้พระราชบุตรด้วย เมื่อขุดจน

เกิดเป็นสระแล้วทรงจัดให้มีพิธีทำบุญฉลอง พระราชบุตรทรงอธิษฐาน “สระองค์ทั้ง 1001 ซึ่งข้าได้สร้างขึ้นนี้ ข้าขออุทิศให้เป็นประโยชน์ต่อเหล่าสรรพสัตว์เพื่อจะได้ใช้น้ำต่อไป ตราบใดที่น้ำในสระองค์เหล่านี้เหือดแห้งไปและดินในสระสูงขึ้นมาเสมอเท่าดินบนพื้นผิวโลกตามธรรมดา ตราบนั้นขอให้โทษของข้าจงมลายหายไปเป็นการอโหสิกรรม” ด้วยเหตุนี้ในบริเวณจังหวัดตาแก้วจึงมีสถานที่ซึ่งมีชื่อว่า “องค์” เป็นจำนวนมากเช่นองค์รกา องค์สิงห์ เป็นต้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาชายภูเขาหญิง** (จังหวัดกำปงจาม) ถ้าเราออกเดินทางจากกรุงพนมเปญไปกำปงจามตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 7 เมื่อไปถึงหลักกิโลเมตรที่ 116 แล้วหันไปมองทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งอยู่ด้านซ้ายมือไกลจากทางหลวงแผ่นดินออกไปประมาณ 1 กิโลเมตร เราจะเห็นภูเขา 2 ลูกอยู่คู่กัน ลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกมีลักษณะสูงชื่อว่า ภูเขาหญิง อีกลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันตกมีลักษณะเป็นเนินราบชื่อว่าภูเขาชาย โบราณกาลมีพระราชาซึ่งเป็นสตรีพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า “ศรีอยุธยา” เสวยราชสมบัติในประเทศเขมร ด้วยเหตุที่พระนางทรงเป็นพระราชาครอบครองบ้านเมืองจึงไม่มีใครกล้ามาสู่ขอพระนางไปเป็นภรรยาเลย พระนางจึงเสาะแสวงหาบุรุษซึ่งมีรูปโฉมเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาเป็นพระสวามี เมื่อพระนางศรีอยุธยาได้ทรงสู่ขอบุรุษมาเป็นพระสวามีเช่นนั้น บรรดาสตรีในพระราชอาณาจักรของพระนางจึงได้ไปสู่ขอบุรุษมาเป็นสามีด้วยเช่นกันในรัชกาลนั้นน่าสงสารเวทนาผู้หญิงบางคนซึ่งรูปร่างขี้เหร่ ไปสู่ขอผู้ชายเขาก็ไม่เอา เขาจะเลือกแต่ผู้หญิงสวย ๆ เป็นภรรยา การกระทำเช่นนี้ทำมาตลอดรัชกาลของพระราชาสตรีนี้เท่านั้น เมื่อมาถึงพระราชาองค์หลัง ๆ พวกสาว ๆ ปรึกษากันว่า “ตอนนี้เราคิดว่าเป็นการไม่สมควรเลยที่พวกเราซึ่งเป็นผู้หญิงจะไปเดินสู่ขอผู้ชายเอามาเป็นสามีดังนั้นพวกเราจะชวนกันพูนดินกองขึ้นเป็นภูเขาแข่งกับผู้ชาย คือให้พวกผู้ชายสร้างภูเขาลูกหนึ่ง พวกเราผู้หญิงสร้างภูเขาลูกหนึ่งพนันกัน ถ้าพวกผู้ชายแพ้ต้องให้พวกเขามาสู่ขอเราซึ่งเป็นผู้หญิงบ้าง” เมื่อคิดกันดังนั้นแล้วจึงพากันไปชวนพวกผู้ชายสร้างภูเขา ตกลงสัญญากันดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และจัดหัวหน้าไปเกณฑ์ผู้คนฝ่ายหญิงได้เป็นจำนวนมาก ฝ่ายข้างผู้ชายก็มีหัวหน้าไปเกณฑ์ฝ่ายผู้ชายมา เมื่อเกณฑ์ผู้คนได้จำนวนมากทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายแล้วตกลงกันว่า “พวกเราทุกคนต้องขนดินจนกระทั่งดาวประกายพรึกขึ้นจึงจะเลิก ถ้าควายไม่ขึ้นหยุดไม่ได้” เมื่อตกลงกันดังนั้นแล้วต่างช่วยกันขนดิน ทั้งหาบ ทั้งเป็นหัวตามกำลังของแต่ละคน ขณะนั้นเป็นเวลากลางคืน พวกผู้หญิงมีปัญญาเฉลียวฉลาดกว่า เมื่อขนดินไปได้ 2-3 ชั่วโมง ก็ชวนกันชักโคมเล็ก ๆ ลูกหนึ่งขึ้นไปสูง ๆ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขา พวกผู้ชายเหลือบไปเห็นโคมซึ่งพวกผู้หญิงชักขึ้นไปแขวนไว้บนยอดไม้ไผ่นั้นก็คิดว่าดาวขึ้นแล้วจึงชวนกันหยุดและนอนหลับหมดไม่มีเหลือสักคน พวกสาว ๆ พากันขนดินจนกระทั่งดาวขึ้นจริง ๆ จึงหยุด เมื่อไก่ขันพวกผู้ชายตื่นขึ้นเห็นดาวประกายพรึกเพิ่งจะขึ้นจึงร้องว่า “พวกเราเข้าใจผิดแล้วดาวประกายพรึกจริง ๆ เพิ่งจะขึ้น” แล้วจึงหันไปดูภูเขาของพวกผู้หญิงมีขนาดสูงใหญ่กว่าของตนก็อับอาย เพราะแพ้กลผู้หญิง ตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นมาพวกผู้ชายต้องไปสู่ขอผู้หญิงมาเป็นภรรยาตราบจนกระทั่งทุกวันนี้

จากศึกษาเรื่องเล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ของชาวเขมรอย่างเป็นอย่างมากเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมความนึกคิดของคนในสังคมเขมรมาเป็นเวลาช้านาน กล่าวคืออิทธิพลในด้านสังคม ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลต่อการพึ่งพาอาศัยกันของคนในสังคม อิทธิพลต่อการศึกษาของคนในชุมชนและอิทธิพลในการให้คติสอนใจและค่านิยมที่ดีของคนในสังคมนี้ภาพสะท้อนสังคมที่ปรากฏในนิทานยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมเขมรมาจนถึงปัจจุบันนี้หล่อหลอมให้เยาวชนและคนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรม หมั่นหาความรู้และรู้จักพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีความเข้าใจในความเชื่อและการปฏิบัติที่มีมาแต่โบราณทำให้ชาวเขมรมีจิตใจที่ดีมีความเข้าอกเข้าใจในการอยู่ร่วมกันปรารถนาจะประพฤติดีอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขซึ่งเรื่องเล่านับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ความเป็นมาที่สอดคล้องกับความเชื่อเฉพาะสังคม ค่านิยมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข จึงนับเป็นมรดกของสังคมอันทรงคุณค่าที่ควรแก่การเล่าขานให้คงอยู่คู่กับสังคมเขมรต่อไป เรื่องเล่ากัมพูชามีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตทั้งด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก เรื่องเล่าช่วยปลูกฝังให้ลูกหลานเห็นคุณค่าวัฒนธรรมของท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามพิธีกรรมประเพณีของชุมชน การธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา การสร้างที่อยู่อาศัย และอิทธิพลต่อด้านอาหารการกิน สิ่งเหล่านี้สั่งสมมาช้านานผ่านเวลาและเหตุการณ์เป็นเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าและควรที่จะสืบสานให้อยู่คู่สังคมเขมรต่อไป

การนำเอาเรื่องราวเกี่ยวกับการตั้งชื่อภูมนามสถานที่และบ้านเมืองซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผูกเป็นเรื่องเล่าภูมิหลังความเป็นมาของสถานที่และบ้านเมืองนั้นเป็นผลิตผลจากการใช้ภูมิปัญญาและจินตนาการในการสร้างเรื่องราว บอกเล่าอดีตแก่คนรุ่นต่อมาโดยไม่ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงเป็นประเด็นสำคัญ แต่การสร้างเรื่องนั้นก็ต้องคำนึงถึงสภาพความสมจริงที่สอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ของสถานที่และบ้านเมืองที่จะเล่านั้นด้วยการนำเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และโบราณคดีของเขมรมาผูกเล่าเป็นเรื่องเล่าเขมรมีลักษณะที่ควรกล่าวถึง

ประเด็นที่เลือกมาผูกเป็นเรื่องเล่าส่วนใหญ่จะเลือกที่มาของชื่อปราสาทหรือชื่อเมืองมาเล่า เช่น เรื่องปราสาทนางเขมา ปราสาทตาพรหม ภูเขาบุรีภูเขาดา กรุงพนมเปญ กรุงอุตดงค์ เรื่องวัดวิหารสวร ก็เล่าถึงที่มาของชื่อปราสาทโลเลย ปราสาทบาคง และปราสาทบาโค สำหรับเรื่องปราสาทนคร ได้หยิบยกเอาประเด็นความยิ่งใหญ่และงดงามมหัศจรรย์ของปราสาทนครวัดมาเล่าว่าเป็นฝีมือพระวิษณุกรรมสร้าง เรื่องปราสาทวัดนครซึ่งไม่ได้กล่าวถึงปราสาทได้เลือกประเด็นสิ่งแปลกจากปกติในบริเวณปราสาทคือ รูปปั้นมนุษย์นั่งพนมมือหันหน้าไปทางทิศตะวันตกมาเล่าส่วนเรื่องพนมชีสูรเลือกข้อมูลจากจารึกที่ว่าพระราชาทรงอนุญาตให้สร้างเพื่อพระอิศวรมาเล่าที่ต่างไปคือเรื่องปราสาทบันทายฉมาร์เลือกประเด็นบุญบารมีและความยิ่งใหญ่ของพระราชามาเล่าเสมือนจะช่วยย้ำความยิ่งใหญ่ของกษัตริย์สมัยโบราณของเขมร การสร้างเรื่องเล่าแม้แต่เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และ

โบราณคดีเกี่ยวกับการสร้างปราสาทและบ้านเมืองจะมีความยุ่งยากซับซ้อนอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อนำมาสร้างเรื่องเป็นนิทานก็มีโครงเรื่องง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน เนื้อหาไม่ยาวเกินไปจนน่าเบื่อ

เรื่องเล่ากัมพูชาที่กล่าวถึงความเป็นมาภูมนาม ชื่อสถานที่ บ้านเมือง โบราณสถาน ตัวละครที่สร้างขึ้นก็มักจะมีเชื้อสายกษัตริย์มีความเก่งกล้า สามารถมีความเฉลียวฉลาด มีลักษณะเป็นผู้นำเป็นคนดีมีความมานะพยายามแม้ว่าจะตกทุกข์ได้ยากอย่างไร สุดท้ายก็จะประสบผลดี และจะสร้างศาสนสถานเป็นอนุสรณ์แห่งการกระทำของตน เช่นเรื่องพนมบูรีพนมดา เล่าว่าปราสาทพนมดา สร้างขึ้นเพื่อตอบแทนบุญคุณของดาบส เรื่องพนมชีสูรเล่าว่าพระราชาโปรดให้สร้างขึ้นตามคำขอของพราหมณ์เรื่องปราสาทตาพรมเล่าถึงการสร้างปราสาทตาพรหมที่บาตีว่าสร้างเป็นอนุสรณ์ของตนและพระมารดาซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อของกษัตริย์เขมรบรานที่ต้องสร้างศาสนสถานประจำรัชกาล ส่วนเรื่องปราสาทวัดนครซึ่งได้เลือกประเด็นรูปปั้นมนุษย์นั่งพนมมือไหว้ไปทางทิศตะวันตกมาผูกเป็นนิทานโครงเรื่องสร้างขึ้นใช้ตัวละครซึ่งเป็นชาวบ้านที่สามารถสร้างเจดีย์หรือรูปปั้นได้เนื่องจากนิทานเรื่องนี้ไม่ได้กล่าวถึงที่มาของปราสาทซึ่งจะเห็นว่าแม้จะเป็นนิทานแต่ก็ได้นำเอาข้อมูลอันเป็นจริงเข้าไปไว้ในเนื้อหาด้วย

การบรรยายฉากซึ่งเป็นสถานที่ต่าง ๆ นั้น ก็มีสภาพสมจริง เช่น เรื่องภูเขาบูรีภูเขาดา ซึ่งเล่าถึงที่มาของปราสาทพนมดา ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาทางตอนใต้ของประเทศ ตัวเอกของเรื่องถูกลอยแพไปจากเมืองทางเหนือของประเทศให้ไปอยู่ไกลซึ่งสอดคล้องกับสภาพของประเทศกัมพูชาที่มีลำน้ำไหลผ่านจากเหนือไปสู่ใต้ เรื่องปราสาทบันทายฉมาร์ ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของประเทศ เนื้อหาจะกล่าวถึงการเดินทางที่ยากลำบากเพราะเต็มไปด้วยป่าเขาซึ่งสอดคล้องกับบริเวณเทือกเขาและป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ในแถบจังหวัดพระตะบองและบันทายมีเจ็ย เรื่องวัดวิหารสวรก็เล่าถึงการเดินทางหนีจากเมืองพระนครลงไปทางใต้ผ่านบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ก็เล่าถึงตำนานของชื่อสถานที่สอดแทรกด้วย ซึ่งก็เป็นไปตามสภาพจริงทางภูมิศาสตร์ จะเห็นว่าทุกเรื่องมีสภาพฉากและบรรยากาศที่สอดคล้องกับความเป็นจริง

ตัวละครที่ปรากฏในเรื่องเล่ามีทั้งสัตว์ มนุษย์และอมนุษย์ แต่ละเรื่องก็สมบทบาท การที่สร้างตัวละครและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องให้แปลกหรือมีอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เหนือมนุษย์เหนือสภาพธรรมชาติ มีภูตผีปีศาจเข้ามาเกี่ยวข้องก็ไม่ใช่เป็นเรื่องแปลกแต่อย่างใด เช่น เรื่องกรุงอุตดงค์ที่เล่าว่าพระมเหสีออกลูกเป็นไข่ เรื่องปราสาทตาพรม เล่าว่าลูกชาวบ้านพลัดตกน้ำ แล้วปลาใหญ่กลืนไว้ในท้องว่ายไปถึงเมืองจีน ด้วยผู้คนบนดินแดนประเทศเขมรก็เคยนับถือภูตผีมาก่อน และยังคงนับถืออยู่จนปัจจุบัน จึงนับว่าผู้ที่สร้างนิทานได้นำภูมิปัญญาเดิมมาร่วมกับจินตนาการในสร้างนิทานด้วย

การใช้คำศัพท์การตั้งชื่อตัวละครในเรื่องเล่ากัมพูชาพบมี 3 ปรเภทไดแก่ การตั้งชื่อตัวละครเป็นมนุษย์ การตั้งชื่อตัวละครเป็นอมนุษย์ และการตั้งชื่อภูมนามสถานที่เกี่ยวกับแหล่งประวัติศาสร์ ภูเขา บึง แหล่งน้ำ ที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชาแม้ว่าเป็นเพียงเรื่องที่สร้างขึ้นเพื่อเล่าถึงความเป็นมา

ของโบราณและเมืองหลวงซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างความบันเทิงไปพร้อมกับการรับรู้เรื่องในอดีตของตนแต่เนื้อหาในเรื่องเล่ากัมพูชาก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและความเชื่อของคนเขมรในอดีตโดยผู้เล่าได้หยิบยกเอาข้อเท็จจริงของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเหล่านั้นมาเสริมแต่งด้วยภูมิปัญญาและจินตนาการแม้ว่าจะถูกปรุงแต่งจนบางประเด็นดูเหมือนเกินความจริง แต่เนื้อหาของนิทานส่วนหนึ่งก็เป็นข้อเท็จจริงและยังสอดคล้องกับลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของแหล่งประวัติศาสตร์และโบราณคดีเหล่านั้นจึงนับว่าได้มีส่วนช่วยให้คนเขมรรับรู้เรื่องราวในอดีตของตนอีกทางหนึ่งผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา

ความเป็นมาของนิทานพื้นบ้านเขมร นอกจากจะเป็นนิทานที่บันเทิงเริงใจแล้ว ยังเป็นนิทานที่บอกเล่าเรื่องราวภูมิศาสตร์ ภูมินามสถานที่ ตำนานสถานที่ต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากการจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 4 ประเภท โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูมเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาแสนหาญ ในจังหวัดกำปอด ภูเขากองรี ในจังหวัดกำปงชนัง ฯลฯ เหล่านี้ ล้วนมีการอ้างถึงประวัติศาสตร์ ภูมินามสถานที่จากในอดีตจนถึงปัจจุบัน ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไปนี้

4.1.2.1 ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ

การใช้ภาพแทนเชิงนิเวศหรือตรงกับภาษาอังกฤษว่า representation หมายถึง “นำเสนอ” ความเป็นตัวแทน Hall ให้นิยามว่า ภาพแทนคือกระบวนการในการประกอบสร้างความหมายหรือสัญญะเพื่อนำเสนอสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในความคิด ภาพแทนเกี่ยวกับการใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อถ่ายทอดหรือนำเสนอภาพสรรพสิ่งต่าง ๆ ในความคิดนั้นส่วนใหญ่จะผ่านขั้นตอนการตัดสิน ประเมินค่าการตีความ การเลือกสรรแงมุ่มในการนำเสนอการนำเสนอภาพตัวแทนจึงไม่ใช่เพียงการใช้ภาษาหรือสัญญะในการถ่ายทอดภาพในความคิด หากแต่ยังเป็นการตัดสินคุณค่าและให้ความหมายแก่สิ่งที่นำเสนอโดยภาพตัวแทนนั้นด้วย

จากการศึกษาตัวบทเนื้อหาเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่านิทานพื้นบ้านกัมพูชาในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ทั้งยังผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนกัมพูชา และจากการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรจากทั่วประเทศ จำนวน 243 เรื่อง โดยจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 4 ประเภท คือได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งผู้วิจัยพบว่าประเด็นเกี่ยวกับภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่ทางกายภาพ การศึกษาภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่ทางกายภาพในในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับ

แปลภาษาไทย พบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชา เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาบาย็องโกน ในจังหวัดตาแก้ว ภูเขานางกองรี ในจังหวัดกำปงชนัง ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน การปกครอง การตั้งชื่อบ้านนามเมืองอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาชายภูเขาหญิง** จังหวัดกำปงจาม เนื้อหาได้กล่าวถึงการแข่งขันกันสร้างภูเขา 2 ลูก ระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ซึ่งในอดีตนั้นผู้หญิงจะต้องเป็นฝ่ายไปสู่ขอผู้ชายเพื่อมาเป็นสามี แต่ในสมัยนั้นการไปสู่ขอผู้ชาย หากเป็นผู้หญิงขี้เหร่ ไม่สวยก็จะถูกปฏิเสธจากผู้ชาย ฝ่ายหญิงจึงคิดกันใหม่ และได้ทำการตกลงทำสัญญากับฝ่ายชาย โดยการสร้างภูเขาลูกหนึ่งพนันกัน ถ้าผู้ชายแพ้จะต้องเป็นฝ่ายมาสู่ขอผู้หญิงบ้าง ทางฝ่ายชายได้เกณฑ์พวกผู้ชายมาเป็นจำนวนมาก แล้วจึงตกลงกันว่า เราทุกคนจะต้องขนดินจนกว่าดาวประกายพรึกจะขึ้นจึงจะเลิก ถ้าดาวยังไม่ขึ้นจะหยุดไม่ได้ แต่ขณะนั้นเป็นเวลากลางคืน ฝ่ายหญิงมีความฉลาดกว่า เมื่อขนดินไปได้ 2-3 ชั่วโมง ก็ชวนกันชักโคมเล็กลูกหนึ่งขึ้นไปสูงทางตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขา พวกผู้ชายเหลือบไปเห็นโคมไฟ จึงคิดว่าดาวข้นแล้วจึงชวนกันหยุดและนอนหลับไป พอรุ่งเช้าจึงได้รู้ว่าตนถูกฝ่ายหญิงหลอก ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาพวกผู้ชายจึงต้องไปสู่ขอผู้หญิงมาเป็นภรรยาตราบจนกระทั่งทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าภูเขาชายภูเขาหญิง จังหวัดกำปงจามนี้ ถือเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาพแทน (Representation) ผ่านกระบวนทัศน์หรือแนวทางของความรู้ความเข้าใจที่สื่อสารออกมาผ่านภาษา ทำให้เกิดความรู้และอำนาจทางสังคมขึ้น โดยเรื่องเล่าดังกล่าวได้นำเสนอถึงภูเขา 2 ลูก ลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกมีลักษณะสูงชื่อว่า ภูเขาหญิง (พนุมซเร็ย) อีกลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันตกมีลักษณะเป็นเนินราบชื่อว่าภูเขาชาย (พนุมโประฮ) จะเห็นว่าการใช้ภาษาเพื่อกล่าวถึงนั้นถือเป็นการนำเสอภาพแทนกระบวนการผลิตความหมายจากมโนทัศน์ผ่านภาษา โดยใช้ภูเขาแทนผู้หญิงและผู้ชาย จากเรื่องเล่านิทานเราจะพบว่า ในนิทานได้แสดงให้เห็นว่ามีกษัตริย์หรือพระราชาเป็นผู้หญิง อันแสดงถึงการให้ความสำคัญกับผู้หญิง อันเปรียบเสมือนเพศแม่ที่ยิ่งใหญ่ และจากเรื่องเล่าดังกล่าวก็นำมาสู่ชัยชนะในเรื่องเล่าของฝ่ายหญิง ที่สร้างภูเขาได้สูงกว่าฝ่ายชาย และแสดงให้เห็นถึงไหวพริบ กุศโลบาย ความชาญฉลาดที่มีมากกว่าฝ่ายชาย อนึ่ง ภูเขาหญิง ภูเขาชาย จึงเสมือนเป็นภาพแทนของความยิ่งใหญ่ผ่านความคิดความเชื่อของชนชาวกัมพูชา ดังที่ ภูมิจิต เรืองเดช (2550: 29) ได้กล่าวไว้ว่า อารยธรรมของประเทศกัมพูชา เราเห็นว่าประชาชนเรามีความเชื่อที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือความเชื่อเกี่ยวกับมารดาธิปไตย ที่ได้ยกย่องสตรีให้เป็นใหญ่ เป็นประมุข เป็นหัวหน้าผู้นำเป็นใหญ่ในการแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาในครอบครัวและสังคม การนำเสนอภาพภูเขาหญิงภูเขาชายจึงเป็นภาพแทนการนำเสนอชุดความเชื่อดั้งเดิมของชนชาวกัมพูชาที่มีต่อจิตวิญญาณมารดาธิปไตย

4.1.2.2 ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางสังคม

ดังที่กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า ภาพแทนในภาษาอังกฤษว่า representation หมายถึง นำเสนอความเป็นตัวแทน Hall ให้นิยามว่าภาพแทนคือกระบวนการในการประกอบสร้างความหมาย หรือสัญญะเพื่อนำเสนอสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในความคิด ภาพแทนเกี่ยวกับการใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อถ่ายทอดหรือนำเสนอภาพสรรพสิ่งต่าง ๆ ในความคิดนั้นส่วนใหญ่จะผ่านขั้นตอนการตัดสิน ประเมินค่าการตีความ การเลือกสรรแงมุ่มในการนำเสนอการนำเสนอภาพตัวแทนจึงไม่ใช่เพียงการใช้ภาษาหรือสัญญะในการถ่ายทอดภาพในความคิด หากแต่ยังเป็นการตัดสินคุณค่าและให้ความหมายแก่สิ่งที่นำเสนอโดยภาพตัวแทนนั้นด้วย

จากการศึกษาตัวบทเนื้อหาเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่านิทานพื้นบ้านกัมพูชาในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ทั้งยังผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนกัมพูชา และจากการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรจากทั่วประเทศ จำนวน 243 เรื่อง โดยจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 4 ประเภท คือได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งผู้วิจัยพบว่าประเด็นเกี่ยวกับภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่ทางสังคม การศึกษาภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่ทางสังคมในในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในสมัยโบราณและหลักปฏิบัติของคนในประเทศกัมพูชา และเชาว์ปัญญาไหวพริบในการแก้ปัญหาของตัวละครในนิทานเขมร เช่น เรื่องบึงทุมแลง (จังหวัดพระตะบอง) หนองน้ำซ่อนไถ (จังหวัดกำปงชนัง) เรื่องสุนัขจิ้งจอก เรื่องงูเกงกอง เรื่องชายรู้ยาแก้พิษงู เรื่องสงครามระหว่างคางคกและตาพรหม ฯลฯ ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อต่าง ๆ หลักปฏิบัติตน จารีตประเพณีโบราณ รวมถึงการตัดสินคดีความต่าง ๆ อีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **บึงทุมแลง** (จังหวัดพระตะบอง) ตามตำนานที่เล่าขานเกี่ยวกับความเป็นมาของบึงทุมแลงนี้ ว่ากันว่าโบราณกาลมีพระราชาพระองค์หนึ่งประกอบด้วยบุญบารมีมากล้น วันหนึ่งพระองค์ประทับบนแรดซึ่งเป็นพระราชพาหนะไปกับคนเลี้ยงแรดชื่อนายทุม เนื่องจากพระองค์จะเสด็จไปหาความสำราญกับสตีนางหนึ่งชื่อนางมุขราห์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปถึงหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่ง ทรงทอดเนตรไปเห็นสตรีสาวนางหนึ่งมีรูปร่างคล้ายนางมุขราห์ แต่เมื่อทรงเห็นชัดทรงทราบว่าไม่ใช่นางมุขราห์จึงเสด็จพระราชดำเนินต่อไปอีก ทรงเดินทางตัดตรงไปยังบ้านของนางมุขราห์ เมื่อเสด็จถึงจึงลงจากหลังแรดและให้นายทุมน้ำแรดไปผูกใต้ต้นมะสังต้นหนึ่ง พระองค์เสด็จไปหาความสำราญกับนางมุขราห์ ฝ่ายนางมุขราห์ได้สนทนาหยอกล้อกับพระองค์ตามโลกีย์วิสัย

และกราบบังคมทูลถามพระราชาว่า “พระองค์เสด็จมาที่นี่ด้วยยานพาหนะใด” พระราชาทรงตอบว่า “พี่ขี่แรดมาตอนนี้พี่ผูกไว้ใต้ต้นมะสัง” แรดฟังไม่ชัดได้ยินแต่ว่า “โรเมียฮ กรอ ซัง” (แปลเป็นภาษาไทยว่าใต้ร่มมะสัง) ก็เข้าใจว่าพระราชาว่าตนว่าเป็นสัตว์เชื่อง ๆ ชั้นต่ำแรดเกิดความเสียใจคิดว่า “ตัวเองมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ รับอาสาพยายามพาพระองค์มาส่งที่นี่มาทั้งกลางค่ำกลางคืนหิวกระหายไม่ได้นั่งไม่ได้นอน แต่พระองค์กลับมาว่าตนสัตว์เชื่อง ๆ ชั้นต่ำ” คิดแล้วแรดจึงกระโดดจนเชือกขาดวิ่งหนีไปจากต้นมะสัง ส่วนนายทุมก็วิ่งตามติดไปเหมือนกัน พระราชาเมื่อทรงทราบว่าแรดกระโดดหนีจนเชือกขาดเช่นนั้น พระองค์เสด็จออกตามไปเช่นกันจนกระทั่งนายทุมตามไปทันที่ทุ่งแห่งหนึ่งจึงคว้าหางแรดไว้แน่น แต่แรดไม่ยอมหยุด นายทุมจึงยืนถ่างขาเอาเท้ายันพื้นดินไว้ แรงดึงจากแรดทำให้ดินก็ครูดไปเป็นแผ่นใหญ่ๆ พระราชาทรงเห็นเช่นนั้นทรงร้องตะโกนมาจากทางด้านหลังว่า “ทุมแลงๆ” (แปลเป็นภาษาไทยว่าทุมปล่อยๆ) นายทุมจึงปล่อยแรดนั้น ฝ่ายแรดวิ่งหนีเข้าป่าไปโดยมีทั้งอานผูกติดอยู่บนหลังไปด้วยพระราชาทรงพิโรธมากทรงสาปแช่งแรดนั้นว่า “ตั้งแต่วันนี้ต่อไปพวกเอ็งต้องกินแต่หนามเป็นอาหารและดื่มแต่น้ำขุ่น ๆ” ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันบนหลังแรดทุกตัวจึงมีเนื้อก้อนหนึ่งซ้อนอยู่บนหลัง มีลักษณะเหมือนเขาผูกเป็นอานไว้ หนังของมันก็เป็นหลุมเป็นบ่อหลายซับหลายซ้อน เป็นที่อาศัยของพวกแมลงป่อง พวกมันกินแต่ใบไม้หรือเถาวัลย์ซึ่งมีหนามเป็นอาหาร ดื่มแต่น้ำขุ่น ๆ ถ้าหากว่าน้ำนั้นใสมันจะเอาตีนกวนจนน้ำนั้นขุ่นก่อนจึงจะดื่มเพราะว่าถูกคำสาปจากพระราชานั่นเอง ตรงสถานที่ซึ่งนายทุมคว้าหางแรดและยืนกางขาเอาเท้ายันพื้นไว้กลายเป็นบึงมีขนาดใหญ่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้นเรียกว่าบึงทุมแลงมาจนทุกวันนี้ ส่วนที่อยู่ของนางมุขราห์นั้นก็มีชื่อปรากฏมาว่าหมู่บ้านมุขราห์ จนทุกวันนี้เช่นกัน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับบึงทุมแลงนี้ (จังหวัดพระตะบอง) ถือเป็นการประกอบสร้างความหมาย ผ่านภาพแทนเป็นกระบวนทัศน์หรือแนวทางของความรู้ความเข้าใจที่สื่อสารออกมาผ่านภาษา ทำให้เกิดความรู้และอำนาจทางสังคมขึ้น การศึกษาภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่ทางสังคมจากเรื่องเล่า เรื่อง บึงทุมแลง (จังหวัดพระตะบอง) จะเห็นว่าตัวละครคือ พระราชา นางมุขราห์ นายทุม และแรด ซึ่งเป็นพระราชพาหนะ ล้วนถูกประกอบสร้างผ่านภาษาและความหมาย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> แรดฟังไม่ชัดได้ยินแต่ว่า “โรเมียฮ กรอ ซัง” (แปลเป็นภาษาไทยว่าใต้ร่มมะสัง) ก็เข้าใจว่าพระราชาว่าตนว่าเป็นสัตว์เชื่องๆ ชั้นต่ำแรดเกิดความเสียใจคิดว่า “ตัวเองมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ รับอาสาพยายามพาพระองค์มาส่งที่นี่มาทั้งกลางค่ำกลางคืนหิวกระหายไม่ได้นั่งไม่ได้นอน แต่พระองค์กลับมาว่าตนสัตว์เชื่องๆ ชั้นต่ำ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 560)

จากข้อความดังกล่าวนี้จะเห็นว่าฝ่ายแรดฟังไม่ชัดจากคำว่า “กรอซัง” ซึ่งแปลความหมายว่าต้น “มะซัง” แต่แรดกลับได้ยินว่า “ซัง” คำเดียว ซึ่งแปลความหมายได้ว่า “เชื่อง” จึงแปลความหมายว่าพระราชากล่าวหาว่าตนเป็นสัตว์เชื่องๆ เป็นสัตว์ชั้นต่ำ จึงเกิดความโกรธ และหนีไป ซึ่งหากพิจารณาพื้นที่ทางสังคมดังกล่าว จะเห็นว่า “ภาษา” มีอิทธิพลอย่างมาก เพราะภาษานอกจากจะสร้างรูปแบบแล้ว ภาษายังสร้างความหมายอีกด้วย ทั้งความหมายตรงและความหมายแฝง ซึ่งหากพิจารณาผ่านวิธีการแบบบูรณาการภาษาศาสตร์เชิงนิเวศหรือที่เรียกว่าภาษาศาสตร์ระบบนิเวศ หรือบางที่ก็เรียกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ หรือภาษาศาสตร์สิ่งแวดล้อม จะพบว่าระบบนิเวศของภาษานั้นมี 3 ประเด็นที่อ้างถึง ประเด็นแรกคือ ธรรมชาติ จิตใจ ระบบนิเวศทางสังคมของภาษา ประกอบด้วยมนุษย์ (people (P)) ที่อยู่อาศัยในอาณาเขตของตน การพูดภาษาของตัวเอง (speaking its own language (L) การรวมมุมมองทั้งสามเข้าด้วยกัน อาจจะกล่าวได้ว่าภาษาเป็นปรากฏการณ์ด้านชีวภาพทางจิตใจ (Hildo, 2014: 9) จากประเด็นดังกล่าว เราจะพบว่าเรื่องบึงทุมแลง (จังหวัดพระตะบอง) ยังแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ทางสังคมผ่านอำนาจของภาษา กล่าวคือตรงสถานที่ซึ่งนายทุมคว้าหางแรดและยืนกางขาเอาเท้ายันพื้นไว้ ก็ได้กลายเป็นบึงมีขนาดใหญ่เรียกว่า “บึงทุมแลง” มาจนทุกวันนี้ และส่วนที่อยู่ของ “นางมุขราห์” นั้นก็มีชื่อปรากฏมาว่าเป็น “หมู่บ้านมุขราห์” จนทุกวันนี้เช่นกัน

4.1.2.3 ที่มาและความหมายของคำชื่อสถานที่ในเรื่องเล่ากัมพูชา

หากเราพิจารณาผ่านสายตาของนักภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ สามารถแบ่งกรอบแนวคิดดังกล่าวออกเป็นสองประเด็น คือประเด็นที่หนึ่งการเชื่อมโยงการวิเคราะห์วาทกรรมธรรมชาติ ซึ่งการวิเคราะห์แบบนี้จะเป็นการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศและการวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในแง่ประเด็นนิเวศทางภาษาและธรรมชาตินิยม ประเด็นที่สอง คือการให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติทางจิตใจ ที่สะท้อนถึงการศึกษาคำศัพท์ทางไวยากรณ์ของผู้พูดว่ามีลักษณะอย่างไร อันเกี่ยวเนื่องกับการรับภาษาใหญ่ และสิ่งแวดล้อมของคนรับภาษา ในประเด็นที่สองนี้เป็นการศึกษาของนิเวศของภาษาหรือภาษาเชิงนิเวศ (Joshua, 2015: 7) ดังนั้น จากการศึกษาชื่อภูมินามสถานที่เชิงประวัติ ผู้วิจัยจึงได้นำเอากรอบแนวคิดดังกล่าวมาศึกษา เนื่องจากมีความสอดคลองกับหัวข้อทางการวิจัยโดยการใช้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในการศึกษา

สมมติฐานของวิธีการทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีความแตกต่างจากภาษาศาสตร์กระแสหลักในหลายวิธี เช่น 1) ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับผู้คนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นเป็นทั้งคำอธิบายและแหล่งที่มาของคำ 2) การวิจัยทางภาษาศาสตร์และภาคสนามถูกมองว่าเป็นการมีส่วนร่วมในระยะยาวกับชุมชนภาษา การศึกษาภาคสนามไม่ได้จำกัดเฉพาะข้อมูลการ

บันทึก และข้อมูลเอกสารทางภาษารวมถึงการสังเกตผู้มีส่วนร่วมกับชุมชน เช่น การสร้างกฎหมายทางภาษา นิทรรศการพิพิธภัณฑ์ และชื่อป้ายและชื่อสถานที่ 3) เอกสารทางภาษาและงานภาคสนามไม่สามารถแยกออกจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชีวิตประจำวันของชุมชนได้ ซึ่งรวมถึงการแบ่งปันกิจกรรมภาคปฏิบัติของผู้ใช้ภาษา เช่น การตัดไม้ การเก็บเกี่ยวข้าวโพด การช่างต่างๆ การปลูกผัก การดูแลพืช เหล่านี้ต่างอยู่ในสถานการณ์กิจกรรมของชีวิตประจำวัน ทางด้านภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนี้แนวความคิดที่ว่าแนวปฏิบัติทางภาษานั้นสามารถถอดออกได้จากโลกทำให้เราสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างต้นแบบภาษาสองชนิด 1) ภาษาติดอยู่ในเชิงนิเวศวิทยา และ 2) ภาษาที่ไม่เชื่อมต่อสิ่งเหล่านี้เป็นอุดมคติและความจริงแล้วภาษาภาษาส่วนใหญ่มีโครงสร้างที่ซับซ้อนมาก อาจโดยสภาพแวดล้อมและการสร้างสภาพแวดล้อมของ (Peter, 2003: 32-33) สำหรับจุดแข็งของวิธีภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แนวคิดศึกษาภาษา และโดยเฉพาะผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและวงจรเชิงนิเวศในการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงประจักษ์ แนวทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศพัฒนาความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ ภูมินาม และการเปลี่ยนแปลงทางภาษา วิธีการนี้จะตระหนักถึงการตั้งชื่อสถานที่ของชาวบ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในเรื่องสถานที่ด้านนิเวศวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น และสภาพการเมืองกับการจัดการสถานที่เหล่านั้นได้

แม้ว่าในปัจจุบันจะยังไม่มีการให้คำนิยามความหมายเกี่ยวกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอย่างชัดเจน แต่ก็มีงานวิจัยมากมายที่แสดงความคิดเห็นถึงการรับรู้เชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาของการวิเคราะห์ชื่อสถานที่เชิงนิเวศที่เกิดขึ้น

โดย Niken Wirasanti เขียนบทความเรื่อง Toponyms and Identity of Canggal Temple Area in Ecolinguistics Perspective ซึ่งเป็นบทความการวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ การตั้งชื่อสถานที่ อันเป็นภาพสะท้อนของพื้นที่การตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเป็นตัวเป็นตนของภาษา โดยกล่าวว่าชื่อสถานที่นั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ และวัฒนธรรม แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม การศึกษาสำรวจชื่อสถานที่สามารถอธิบายสิ่งต่างๆ ได้มากมาย อาทิ ประวัติการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของผู้คนที่อาศัยอยู่รอบๆ อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาของ Niken Wirasanti ได้วิเคราะห์พื้น Canggal ของเนินเขา Gendol, Magelang ของชาวชวากลาง ซึ่งเป็นพื้นที่การวิเคราะห์องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม ทั้งองค์ประกอบทางชีวภาพและไม่ใช่ชีวภาพ (non-biological) และผู้คนที่มีความพิเศษ (charismatic figures)

ดังนั้น ปัญหาจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงของชื่อสถานที่ เพราะว่าแต่เดิมนั้นมีการใช้ภาษาสันกฤตเพื่อตั้งชื่อสถานที่ โดยปรากฏในช่วงศตวรรษที่ 18 เบื้องหลังของวัฒนธรรมฮินดู และมีการใช้ภาษาชวาท้องถิ่นที่มีพื้นหลังศาสนาอิสลาม วิธีการศึกษาโดยใช้แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเพื่อตรวจสอบภาษาในการตั้งชื่อสถานที่ในบริบทของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environment) ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของ Canggal

Temple ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรม (Yina, 2018: 213) ชื่อสถานที่จึงเป็นการนำเสนอความหมายวิธีการที่ผู้คนรับรู้และการเคารพต่อสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดยภาษา การตั้งชื่อตามแบบดั้งเดิมบ่งบอกถึงการพัฒนาวัฒนธรรมของสังคมจากอัตลักษณ์ของศาสนาฮินดูไปสู่วัฒนธรรมอิสลาม ปรากฏการณ์นี้สามารถตีความได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงหรือการเปลี่ยนไปสู่วัฒนธรรมที่แน่นอนโดยไม่ต้องเปลี่ยนโครงสร้าง แม้ว่ามันจะแสดงออกมาในรูปแบบใหม่ก็ตาม

โครงสร้างภาษาจึงเป็นเหมือนสัญญะสำหรับการเรียกชื่อ ชื่อเป็นสัญญะเรียกสิ่งต่าง ๆ ในโลก ถ้าไม่มีชื่อ ทุกสิ่งทุกอย่างอาจเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึง หรือการแนะนำให้คนอื่นรู้จักกันได้ การตั้งชื่อวัตถุนั้นขึ้นอยู่กับเหตุผลบางประการ ด้วยการพิจารณาความหมายในวัตถุนั้น เช่น ชื่อมุนษย์ ชื่อสถานที่หรือภูมินาม เป็นสัญญะธรรมดาสะท้อนถึงตัวต้นทางของสังคมมนุษย์ โดยชื่อสถานที่เหล่านั้นอาจมีความสัมพันธ์สภาพทางภูมิศาสตร์ทางกายภาพ กายภาพสังคมและวัฒนธรรมมีการเติบโตขึ้นในสถานที่เหล่านั้น ลักษณะของชื่อ มีความหมายหลากหลาย ไม่ใช่เพียงแต่เชื่อมโยงกับสภาพแวดทางภูมิศาศตร์ทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงสังคมวัฒนธรรม ศาสนา และคุณค่าของวัฒนธรรม

การชื่อของสถานที่บางแห่งมีหลากหลาย ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานภูมิหลังทางประวัติศาสร์ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันคนรุ่นใหม่ในกัมพูชาไม่ทราบความหมายของชื่อสถานที่นี้ ชื่อสถานที่บางส่วนอาจสร้างปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ชื่อพืช สัตว์ หรือชื่ออื่น ๆ ของธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม Putu Gede Hendra Raharja ได้วิเคาระห์ชื่อหมู่บ้านแนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศมีลักษณะนี้เช่นกัน โดยเสนอการวิเคราะห์ผ่านทางภาษาเชิงประจักษ์ ในการตั้งชื่อ เช่น 1) คำที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อม 2) โครงสร้างของคำศัพท์และไวยากรณ์เป็นรูปแบบหนึ่งของชื่อ 3) คำเหมือนกันสามารถใช้อธิบายความหมายมีลักษณะแตกต่างกันของคนได้และรูปทรงของสิ่งของต่างๆ ในโลก 4) คำศัพท์และไวยากรณ์สะท้อนลักษณะแบ่งแจกรูปร่างของวัตถุให้ความแตกต่างกันได้โดยใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศโดยการบรรยายผ่านภาษา การใช้อุปลักษณ์ โวหาร และ 5) ภาษาเป็นความทรงจำของอดีต มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กล่าวคือคือมนุษย์มีประสบการณ์ในชีวิตประจำวันทำให้เกิดความปลูกพันกับธรรมชาติและระบบนิเวศเกื้อกูลธรรมชาติทาง การนำเสนอบทความนี้ผู้วิจัยจึงได้นำเอามาประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลทางภาษาและระบบนิเวศ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาชื่อสถานที่เชิงประวัติ จากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยการนำข้อมูลมาศึกษา จากหนังสือนิทานพื้นบ้านกัมพูชา Haugen ได้เสนอแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในปี ค.ศ. 1972 ว่าเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระว่างภาษาจากสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ โดยเชื่อมต่อกับระบบนิเวศของภาษา Haugen กล่าวว่า ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศนั้นสามารถ

นิยามเป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม โดยแนวคิดเกี่ยวกับนิเวศวิทยาเป็นกุญเจสำคัญสำหรับการศึกษาทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ วาทกรรม ภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์มานุษวิทยา ภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎี การวิจัยการสอนภาษา และภาษาศาสตร์สาขาอื่นๆการสำรวจเชิงนิเวศวิทยาเป็นกรอบแนวคิดและปรัชญาในการอธิบายที่ถูกต้อง และมีความชัดเจนมากขึ้น อาทิ ชื่อสถานที่ในบริบทประวัติศาสตร์และระบบนิเวศ Joshua (2015: 7) กล่าวว่า การศึกษาของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศของชื่อสถานที่ก็เหมือนประเภทของคำสามารถวิเคราะห์ได้ ทั้งความหมายทางวัฒนธรรมและความสำคัญของระบบนิเวศ วิธีการดังกล่าวไม่เพียงแต่วิเคราะห์โครงสร้างภาษา แต่จะเน้นถึงความหมายทางวัฒนธรรมและนิเวศวิทยา ซึ่งต้องพิจารณาเมื่อมานำมาวิเคราะห์ชื่อสถานที่เชิงนิเวศ

ดังนั้น เพื่อเป็นการศึกษาตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสังคม ภาษา สถานที่ และชื่อในครั้งนี้ เพื่ออธิบายถึงชื่อสถานที่เชิงประวัติ จากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ วิเคราะห์ความหมายของชื่อที่แฝนอยู่เบื้องหลังชื่อสถานที่เหล่านี้ผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา ชื่อสถานที่เชิงประวัติในเรื่องนิทานพื้นบ้านกัมพูชา จากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) การเชื่อมชื่อสถานที่กับธรรมชาติ 2) การเชื่อมชื่อกับแหล่งประวัติศาสตร์ 3) การเชื่อมเชื่อกับความเชื่อทางสังคมวัฒธรรม และ 4) การเชื่อมชื่อกับสัญลักษณ์ทางศาสนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเชื่อมชื่อสถานที่กับธรรมชาติ แหล่งน้ำ บึง ภูเขา

ชื่อสถานที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ระบบนิเวศต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ชีวิตผู้คนที่อาศัยอยู่ด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ชื่อสถานที่ บึงตะแบก คำว่า “บึง” ในภาษาเขมรหมายหนองน้ำที่มีขนาดใหญ่ และคำที่สอง “ตะแบก” ชื่อต้นไม้ คือ “ต้นฝรั่ง” ซึ่งชาวบ้านต่างอาศัยอยู่กับธรรมชาติและนิเวศชีวิตของเขา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันและกัน นิทานบึงตะแบกมีประวัติความเป็นมา เรื่องอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับ พนมชีสูร ชื่อเป็นภาษาไทย ภูเขาอิศวรเป็นการตั้งชื่อโดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เล่าผ่านพื้นที่ทางกายภาพ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **พนมชีสูร** ประวัติความเป็นมาของปราสาทโบราณบนภูเขาชีสูร คือมีทั้งประวัติศาสตร์และตำนาน แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้วข้อความจาดศิลาจารึกเป็นหลักฐานที่สำคัญเพราะว่าศิลาจารึกไม่มีใครแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงแม้แต่น้อยส่วนเรื่องตำนานมักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นเรื่องปกติเพราะคนที่จดจำจะนำมาเล่าต่อ ๆ กันย่อมมีเพิ่มเติมหหรือขาดหายไปบ้าง ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า ปราสาทบนภูเขาชีสูรนี้ก่อสร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลที่พระเจ้าวรมันที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1002-1049 เพื่ออุทิศถวายเทวรูปแทนองค์พระศิวะซึ่งมีพระนามสมมติว่า “กมรเตง ชคต ศรี สุริยวรมัน เทวะ” หรือ

เรียกสั้น ๆ ว่า “พระอิศวร” และที่นี้ก็มีนามว่า “สุริยบรรพต” มีความหมายว่าภูเขาแห่งพระเจ้าสุริยวรมัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาสำเภา** (จังหวัดพระตะบอง) ซึ่งปรากฏทางตะวันตกของกรุงพระตะบองไกลออกไปประมาณ 12 กิโลเมตร มีภูเขาเป็นจำนวนมากอยู่ติด ๆ กัน มีภูเขาสำเภา ภูเขาเล้าไก่เล้าเป็ด และภูเขาสยายผม เป็นต้น เรื่องตำนานโบราณของภูเขานี้มีเล่ากันต่อ ๆ กันมาดังต่อไปนี้ กาลครั้งหนึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าราชกุล เสวยราชย์ ณ ประเทศกัมพูชา ตั้งพระราชวังอยู่บนทิวเขาดงรัก พระราชาราชกุลนั้นทรงพอพระทัยสตรีหนึ่งชื่อนางสุวรรณมสานางเป็นลูกคนยากจนแต่มีรูปโฉมงดงาม นางเลี้ยงจระเข้ไว้ตัวหนึ่งซึ่งมีความเฉลียวฉลาดกล้าหาญ จะใช้ให้ทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น จระเข้นั้นมีรูปร่างใหญ่โตเหลือประมาณ นางตั้งชื่อว่า “ไอ้ธน” ตามเรื่องเล่าว่า แต่เดิมนางสุวรรณมสาได้ไข่สัตว์ฟองหนึ่งเอามาเก็บไว้โดยไม่รู้ว่าเป็นสัตว์อะไร เมื่อถึงวันที่ไข่ฟักเป็นตัวแล้วปรากฏว่าเป็นลูกจระเข้ออกมา นางสงสารพยายามเลี้ยงดูด้วยความเต็มใจ จระเข้นั้นแปลกกว่าจระเข้ทั้งปวง รู้จักและเชื่อฟังคำสั่งของนางเหมือนมีความเป็นมนุษย์ ฝ่ายพระราชาราชกุลเมื่อได้นางสุวรรณมสาแล้วไม่นานพระองค์ไม่ทรงพอพระทัยเห็นว่าจะยกนางเป็นอัครมเหสีไม่ได้เพราะนางเป็นราษฎรธรรมดา ฐานะไม่สมควรจะอภิเษกเป็นอัครมเหสี เมื่อทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงเสด็จไปกราบทูลพระราชบิดาและพระราชมารดา การนี้พระราชบิดาพระราชมารดาทรงเห็นด้วย ทรงจัดให้คนไปสืบเสาะหาสตรีซึ่งมีวงศ์ตระกูลสูงส่งเพื่อจะอภิเษกกับพระราชบุตรของพระองค์ เวลาผ่านไปพระองค์ทรงทราบข่าวว่าที่เมืองจันทบุรีพระราชามีพระราชบุตรพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระนางสยายผม เพราะว่าพระนางมีผมทิพย์ เมื่ออยากได้อะไรก็จะได้ดังใจคิดเพียงแต่พระนางจับผมรูดไป อยากให้น้ำทะเลเดือดแห้งก็ได้ อยากให้บกกลายเป็นน้ำทะเลก็ได้พระราชมารดาและพระราชบิดาของพระราชาราชกุลทรงใช้ให้เสนานพระราชสารไปถวายพระเจ้ากรุงจันทบุรีเพื่อสู่ขอพระนางตามพระราชประเพณี พระเจ้ากรุงจันทบุรีไม่ทรงขัดข้อง ทรงตอบพระราชสารไปยังพระราชบิดาและพระราชมารดาของพระราชาราชกุลว่า ถ้าทรงพอพระทัยขอได้โปรดนำเครื่องบรรณาการมาเถิดเสนาะรับพระราชโองการแล้วจึงกราบถวายบังคมลาไปกราบทูลพระราชบิดาของพระราชาราชกุลครบตามเรื่องราวนั้น พระราชาราชกุลได้ทรงฟังดังนั้นก็มีพระทัยโสมนัสยิ่ง ทรงตรัสใช้ให้เตรียมเครื่องบรรณาการมากมายบรรทุกในเรือสำเภาเพื่อจะออกเดินทางไปยังเมืองจันทบุรี

เมื่อนางสุวรรณมสารู้ข่าวเกิดความร้อนรุ่มกลุ้มใจเป็นอย่างมาก จึงใช้ให้จระเข้ไปหนุนสำเภานั้นให้จมวอดวายไป เพื่อไม่ให้พระราชาราชกุลไปพบกับพระนางสยายผม จระเข้นั้นก็ใช้ได้ดังใจนึก มันพุ่งตัวไปในน้ำเร็วประดุจลูกธนู เมื่อเข้าไปใกล้สำเภาของพระราชาราชกุล พระองค์ทรงเหลือบเห็นไอ้ธน จึงทรงมีพระดำรัสด้วยเสียงอันดังว่า “นี่แน่ะ! ไอ้ธน ข้านะ เอ็งอย่ามาทำอะไรเหลวไหล” ไอ้ธนตอบกลับไปว่า “กินข้าวใครก็ต้องช่วยเหลือคนนั้น” พวกไพร่พล ทั้งหลายเหลือบไปเห็นจระเข้ตัวใหญ่มหึมาต่างก็กลัว ตะโกนร้องกันสับสนอลหม่านไปทั่วทั้งสำเภา บ้านโยนฟัก ฟักทอง

พร้อมทั้งเป็ดไก่เป็นกรง ๆ ลงไปให้ไอ้ธนกิน เพื่อให้มันหยุดและให้มันไปจากสำเภา แต่ว่าไอ้ธนไม่ยอมกินเลย พระราชาราชกุลได้บนบานต่อเทวดาขอให้ช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย ด้วยบุญบารมีของพระองค์ คำบนบานนั้นล่วงรู้ไปถึงพระอินทร์ พระองค์ทรงใช้บริวารให้ไปบอกพระนางสยายผมทันที พระนางสยายผมทรงจับพระเกศารูดไปเพื่อให้น้ำทะเลเหือดแห้งกลายเป็นดินทั้งหมดจระเข้จึงติดอยู่ในดินนั้น ก่อนจะขาดใจตายจระเข้นั้นสะบัดหางและถอนใจใหญ่ บิดตัวกลิ้งเกลือกไปมา ตัวจระเข้นั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งเรียกว่า ภูเขาจระเข้ จนทุกวันนี้ ตรงบริเวณที่จระเข้นั้นสะบัดหางและตรงจมูกจระเข้เกิดเป็นบึง 2 แห่ง ซึ่งทุกวันนี้เรียกว่า บึงหางจระเข้ และ บึงจมูกจระเข้ ส่วน สำเภานั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งมีลักษณะเหมือนเรือสำเภาไม่ผิดเพี้ยนเรียกว่า ภูเขาสำเภา แต่ว่าภูเขานี้เอียงนิดหน่อยเพราะระลอกคลื่นซัดแรงมาก ในเวลาที่ไอ้ธนไปถึงสำเภา เสากระโดงเรือหลุดตกลงไปในน้ำกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่ง เรียกว่า ภูเขากระโดงสำเภา จนกระทั่งทุกวันนี้ ส่วนกรงไก่กรงเป็ด ซึ่งพวกไพร่พลโยนลงไปให้จระเข้กลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขากรงไก่กรงเป็ด จนกระทั่งทุกวันนี้เช่นกัน เมื่อกลายเป็นดินไปแล้ว พระราชาราชกุลทรงใช้พวกไพร่พลให้ขนเครื่องบรรณาการทั้งปวงออกเดินทางไปยังเมืองจันทบุรีเพื่อจัดพิธีอภิเษกกับพระนางสยายผมตามพระราชประเพณีสถานที่ ๆ พระนางสยายผมจับผมรูดนั้นเกิดเป็นภูเขาลูกหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสำเภาเรียกว่าภูเขาสยายผมจนทุกวันนี้ เมื่อเสร็จสิ้นการอภิเษกแล้วพระราชาราชกุลทรงนำพระนางสยายผมซึ่งเป็นอัครมเหสีพร้อมทั้งไพร่พลจำนวนมากกลับยังเมืองของตน พระองค์และพระนางประทับบนหลังช้างแวดล้อมด้วยไพร่พลเสนา เมื่อมาถึงกลางทางทรงเหลือบไปเห็นภูเขาสำเภา และภูเขาจระเข้ ก็ทรงกริ้วโกรธนางสุวรรณมสาว่า เพราะนางมีจิตใจชั่วจึงทำให้พวกคนอื่นต้องพากันพินาศฉิบหายเช่นนี้ พระองค์ทรงใช้ให้เสนาจับนางสุวรรณมสาไปประหารชีวิต เสนาก็ทำตามพระราชบัญชาโดยไปจับนางสุวรรณมสาไปตัดศีรษะเพื่อแก้แค้น ศีรษะนั้นกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่า ภูเขาชองกบาล อยู่ใกล้เมืองมงคลบุรีในทุกวันนี้ แต่ว่าชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปเป็น ภูเขาซองกบาน มีทุ่งแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ภูเขานั้นทุกวันนี้เรียกว่า ทุ่งสับไส้ เพราะพวกเสนาได้สับลำไส้ของนางทิ้ง ณ ที่นั้น ส่วนโยนีของนาง พวกเสนาได้ชำแหละแล้วเหวี่ยงทิ้งจึงเกิดเป็นภูเขาอีกลูกหนึ่งเรียกว่า ภูเขากระพายนาง แต่ทุกวันนี้เขาเรียกกลายไปเป็น ภูเขาบันทายนาง ฝ่ายพระราชาราชกุลและพระนางสยายผมซึ่งเป็นอัครมเหสีเสด็จเข้าไปถวายบังคมพระราชบิดาและพระราชมารดาก็ได้ประทับอยู่อย่างสุขสบายสืบมา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาบานน** (จังหวัดพระตะบอง) ปรากฏทางตะวันตกของแม่น้ำสะแก อำเภอสะแก ออกไปทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงพระตะบองระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตรเศษ มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อภูเขาบานน เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ ชาวเมืองทำพิธีเคารพบูชาตั้งแต่โบราณกาลมา ตำนานของภูเขานี้มีดังต่อไปนี้ อดีตกาลเศรษฐีคนหนึ่งมีลูกสาวชื่อนางสยายผม นางนั้นได้แต่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำเดือนแห้งเป็นเวลาหลายปีแล้ว ต่อมามีดาบสคนหนึ่งชื่อครามได้เข้าไปรักษาความเจ็บป่วยของนางจนกระทั่งหาย เมื่อเป็นเช่นนั้นมหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อของนางจึงจัด

ให้แต่งงานอยู่กินเป็นภรรยาดาบสนั้น ดาบสสอนให้นางรู้มนต์คาถาอาคมต่าง ๆ มากมายมีมนต์เรียกลม พายุ เป็นต้น กล่าวถึงดาบสและภรรยา ซึ่งพำนักอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งเรียกว่าพระทึกหรือประทึก ตามคำเรียกของชาวบ้าน ถ้ำนั้นอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาบานนในปัจจุบัน แต่เดิมภูเขาบานนนี้เรียกว่าภูเขาปราสาทต่อมาภายหลังมีพระราชบุตรของพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่าเจ้าราชกุลได้มาศึกษาเล่าเรียนเวทมนต์ต่าง ๆ จากตาคราม ดาบสพอใจที่จะสั่งสอนพระราชบุตรนั้นจนกระทั่งรู้ครบสรรพ แต่ห้ามพระราชกุมารมองภรรยาของตนเพราะเกรงว่าเจ้าราชกุลจะเกิดรักใคร่ เนื่องจากนางสยายผมมีรูปร่างงดงามมาก เวลาผ่านไปหลายเดือน วันหนึ่งดาบสไม่อยู่ เจ้าราชกุลแอบไปดูภรรยาของดาบสเห็นรูปร่างงดงามเฉิดฉายก็เกิดรักใคร่นาง เมื่อแอบพูดคุยกับนาง ๆ ก็มีใจรักใคร่เจ้าราชกุลเช่นกันวันหนึ่งดาบสเข้าป่าเพื่อหาสิ่งของต่าง ๆ คนทั้งสองได้โอกาสดีพากันลงเรือสำเภาหนีดาบสไป ดาบสกลับจากป่าไม่เห็นคนทั้งสองในถ้ำก็รู้ว่าเจ้าราชกุลและภรรยาพากันหนีไปแล้ว เขาออกตามไปจนถึงชายทะเลเห็นสำเภาออกไปไกลถึงกลางทะเล ดาบสโกรธมากจึงเสกมนต์เรียกลมพายุเพื่อทำลายสำเภาให้ล่มกลางทะเล แต่นางสยายผมรู้เวทมนต์เช่นกันจึงทำให้ลมนั้นพัดผ่านหายไป ดาบสเจ็บใจมากจนกระทั่งล้มตาย ณ ริมทะเลนั้นทั้งสองคนรู้เรื่องดังนั้นแล้วจึงพากันกลับมายังถ้ำประทึก และอยู่ร่วมทุกข์สุขด้วยกัน ต่อมาเจ้าราชกุลอยากจะกลับไปบ้านเมืองของตน จึงร่ำลาภรรยาพร้อมทั้งให้สัญญาว่าจะกลับมาหาแน่นอน แต่ว่าขณะที่เจ้าราชกูลกลับมาหานางสยายผม ภรรยาเดิมโกรธมากจึงใช้จระเข้ของนางที่ชื่อไอ้ธนไปขวางทางไม่ให้เจ้าราชกุลไปได้ ฝ่ายนางสยายผมเหลือบไปเห็นสำเภาของสามีใกล้จะจมจึงบนบานต่อเทวดาที่รักษาภูเขาปราสาท “ขอให้ช่วยสามีของฉันให้รอดพ้นจากอันตรายด้วยเถอะ ฉันจะถวายเขานี้” ด้วยแรงบนนั้นนางแลสามีได้พบความสุขสบายจึงถวายภูเขานั้นเป็นของแก้บนตั้งแต่นั้นมาเขาจึงเรียกภูเขาปราสาทนั้นว่าภูเขาบำนน แต่ทุกวันนี้กลายไปเป็นภูเขาบานน

จะเห็นว่าที่เชิงเขานั้นมีถ้ำกว้างใหญ่และลึก ผู้คนสามารถเข้าไปได้อย่างสบาย ๆ ด้านบนถ้ำมีลักษณะโค้งเหมือนหลังคาเรือมีน้ำตก มีที่รองน้ำเป็นหินมีรูปร่างเหมือนครกตำข้าวขนาดประมาณเท่ากระบุงเล็ก ถ้ำมีลักษณะเป็น 4 เหลี่ยมประมาณ 14 เมตร ฝาผนังไม่มีรูปสลักอะไรเลยแต่ว่าทางด้านใต้ของที่รองน้ำใกล้ ๆ ฝาผนังมีพระพุทธรูปซึ่งแตกหักเป็นจำนวนมากแสงอาทิตย์ส่องสว่างเข้าไปในถ้ำนี้ทางช่อง ๆ หนึ่งซึ่งอยู่ด้านบนทางเข้าถ้ำมืดและเล็กขนาดพอเดินได้คนเดียว ถ้าจะเข้าไปตามทางนั้นจะต้องจุดไต้สองทางและเดินเป็นแถวต่อ ๆ กันจึงจะเข้าไปถึงน้ำตกนั้นได้ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านภูเขาบานน “บางทีที่รองน้ำนั้นมีน้ำเต็ม บางทีก็มีน้ำครึ่งเดียว ถ้าที่ร่องน้ำมีน้ำเต็มเป็นการบอกลางว่าชาวบ้านจะได้ข้าวบริบูรณ์ ถ้ามีน้ำครึ่งหนึ่งก็ว่าชาวบ้านทำนาไม่ค่อยจะได้ผล” น้ำที่เห็นในที่รองนั้นใสแจ๋ว ผู้คนเมื่อไปถึงยังสถานที่นั้นจะวักน้ำมาลูบศีรษะเพื่อขอให้มีความสุขสบาย ทุก ๆ ปีชาวบ้านจะจัดงานทำบุญภูเขาบานนตอนขึ้นปีใหม่ โดยทำพิธีบนภูเขาพิธีทั้งหลายมีก่อภูเขาทรายและนิมนต์พระมาฉันภัตตาหาร เป็นต้น มีการแสดง มีมวยและมีการแจกทานด้วยเงินหรือเสื้อผ้าให้แก่

คนยากคนจน ในวันแรกของงานบุญ เขาจะทำพิธีบวงสรวงขอให้เทวดาองค์ใหม่ช่วยปกปักรักษาชาวบ้านให้มีความสุขสบาย พิธีบวงสรวงนั้นบางครั้งทางราชการก็เป็นผู้ทำ บางครั้งชาวบ้านก็เป็นผู้ทำ คราใดถ้าลืมทำพิธีบวงสรวง ฝนมักจะตกตอนขึ้นปีใหม่ 3 วันเต็ม ๆ ชาวบ้านเจ็บป่วยกันทั้งหมู่บ้านพิธีบวงสรวงมีสลาธรรม บายศรี และดนตรีบรรเลงบทบวงสรวง ชาวบ้านเล่าว่าแต่เดิมเมื่อดนตรีกำลังบรรเลงบทบวงสรวง ถ้ามองไปที่สระตาแสนซึ่งอยู่ติดเชิงเขาบานนนั้น จะเห็นจระเข้เป็นจำนวนมากโผล่ขึ้นมาสระนี้แต่เดิมลึกแต่ปัจจุบันตื้นเขิน และเมื่อบวงสรวงก็ไม่เห็นมีจระเข้โผล่ขึ้นมาเลย

2) การเชื่อมชื่อกับแหล่งประวัติศาสตร์เป็นสักขีพยาน

การเชื่อมชื่อสถานที่กับแหล่งประวัติศาสตร์เป็นสักขีพยานนั้น กล่าวคือเป็นเหตุการณ์ทางสังคมและนิเวศวิทยาของภูมิประเทศโดยภาษาและวาทกรรมของ ชื่อสถานที่สีเขียว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางธรรมชาติ เช่น ส่วนไร่ ส่วนผลไม้ และสวนสาธารณะ ภูมิทัศน์แบบผสมผสานที่หลากหลายเป็นการศึกษาแนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอีกด้วย ความเป็นสักขีพยานคือพื้นที่ที่สร้างขึ้นโดยความทรงจำของคนในชุมชนและรับรู้พร้อมกันเพื่อสะท้อนความแท้จริง อันประกอบด้วยพืชพันธุ์ ธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อม โบราณสถานที่ทางศิลปะและสามารถสืบทอดวัฒนธรรม ความจริงทรัพยากรมีค่ามากสำหรับชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และสัมคม แต่รวมถึงการวางแผนนวัตกรรมเทคนิค เช่นการเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ชื่อสถานที่เป็นสักขีพยานทางประวัติศาสตร์ก็เป็นส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดของคน ทางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ผ่านมา เช่น เรื่องกรุงอุดงค์และเรื่องปราสาทนครวัด ซึ่งเป็นสักขีพยานทางประวัติศาสตร์ของคนกัมพูชานิทานที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งเรื่องพระพันธ์ เป็นนิทานของชาวบ้านเกี่ยวกับความทรงจำที่เรียกว่าพระพันนั้นมีตำนานที่คนแก่ ๆ เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในอดีตกาลนานมาแล้วมีตระกูลหนึ่งมาปรากฏว่าชื่ออะไรอาศัยอยู่บริเวณนี้สามีตายไปทิ้งภรรยาอยู่กับลูกชายคนหนึ่งทำมาหากินด้วยการทำนา วันหนึ่งแม่ยุ่งมากเนื่องจากงานในบ้านมีหลายอย่าง และคิดเอาเองว่าลูกคงไม่หิวข้าวมากเท่าไหร่จึงนำข้าวไปให้ลูกช้ากว่าปกติ ฝ่ายลูกชายที่ออกไปไถนาหิวข้าวมากไม่เห็นว่าแม่เอาข้าวมาให้สักทีก็ด่าว่าแม่ด้วยถ้อยคำที่ไม่สมควร ฝ่ายแม่ที่เสร็จธุระแล้วจึงรีบเอาข้าวไปให้ลูกชาย ลูกชายที่กำลังหิวข้าวอย่างหนักเมื่อเห็นว่าแม่ทูนข้าวใส่กระโหลกไปให้ตนกินน้อยก็โกรธมากเพราะคิดว่าตนจะกินไม่อิ่มจึงพูดจาก้าวร้าวและถึงขั้นทุบตีแม่จนกระทั่งแม่สิ้นสติ เมื่อกินข้าวก็ปรากฏว่ากินไม่หมดจึงรู้ว่าตนเองทำผิดหันมาขอสมาโทษแม่ แม่ตอบว่าไม่มีโทษอะไรจะยกให้ลูกถ้าลูกอยากหลุดพ้นจากกรรมเวรนี้จะต้องสร้างพระพุทธรูปหนึ่งพันองค์ติดไว้บนแผ่นศิลาขนาดใหญ่ เมื่อใดที่พระพุทธรูปรูปเหล่านั้นสลายไปลูกจะหมดเวรหมดกรรม ลูกชายทำตามคำที่แม่สั่งโดยการเอาก้อนหินก้อนใหญ่หนึ่งก้อนมาตกแต่งเป็นพระพุทธรูปเป็นชั้น ๆ รอบก้อนหิน

จำนวนหลายร้อยองค์ แล้วประดิษฐานไว้ ณ ที่นี่ตลอดมชาจนทุกวันนี้ชาวหบ้านแถวนั้นจึงเรียกสถานที่ตรงนั้นว่าพระพันมาจนถึงปัจจุบัน

3) การเชื่อมชื่อสถานที่กับความเชื่อทางสังคมวัฒธรรมแหล่งศักดิ์สิทธิ์

การเชื่อมสถานที่กับความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรมแหล่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดจากความเชื่อของผู้คนในชุมชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญ เป็นภาพแทนความทางจิตวิญญาณธรรมชาติ และระบบนิเวศทางวัฒนธรรมซึ่งทำให้เกิดภูมิปัญญาในชุมชนของชาวกัมพูชา เช่น นิทานเรื่อง เจ้าแม่ โดยนิทานเรื่องนี้สะท้อนเห็นถึงสร้างเมืองกับเพศหญิง ซึ่งเป็นผู้นำที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับความเป็นแม่ สะท้อนเห็นระบบมารดาธิปไตยในสัมคมเขมร และบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงปฏิบัติต่อพระพุธศาสนา อีกอย่างหนึ่งคือ คนกัมพูชามีความเชื่อเชื่อมโยงกับธรรมชาติ หรือวิญญาณ เนียะตา คำว่า เนียะตา ในภาษาเขมรหมายถึง เจ้าพ่อ เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของการตั้งชื่อสถานที่ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของชุมชนเขมร แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรืองผีบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมายาวนาน เรื่อง เจ้าแม่ยายงวนเป็นเรื่องสะท้อนให้ถึงเวศความเชื่อแบบดังเดิมคน นิทานเรื่อง เจ้าพ่อคลังเมือง เป็นการตั้งชื่อสถานที่ผ่านเหตุการณ์ประวัติ ศาลของเจ้าพ่ออยู่ที่หมู่บ้านแพรกจีก อำเภอบากาน จังหวัดโพธิสัตว์ ศาลตั้งอยู่ห่างจากศาลาว่าการจังหวัดโพธิสัตว์ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร ที่ตั้งศาลเป็นสถานที่เปลี่ยว มีต้นไม้น้อยใหญ่ขึ้นรายล้อมแผ่กิ่งก้านสาขารอบ ๆ ศาลเจ้าพ่อเป็นทุ่งโล่งอยู่ระหว่างต้นไม้ ทิศใต้ของศาลเป็นลานกว้างสำหรับโรงพิธี ศาลทำด้วยไม้มุงหญ้าคามีเสาตรงกลางแต่ไม่มีฝาผนัง องค์เจ้าพ่อไม่มีรูปอะไรเป็นสัญลักษณ์ แต่เป็นจอมปลวกแยกเป็นยอดแหลม ๆ 4-5 กองดูเหมือนปราสาทนครวัด ที่ยอดจอมปลวกซึ่งถือกันว่าเป็นองค์ฟเจ้าพ่อนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้าจอมปลวกพูนขึ้นจากเดิมผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอจะถูกย้ายไปประจำที่อื่น พิธีเซ่นไหว้จะจัดขึ้นในวันเสาร์ ไม่กำหนดว่าเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรม แต่จะต้องเลือกเป็นวันเสาร์ในเดือน 6 ของทุกปีเท่านั้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **มหาเทพ มหามนตรี** ในพิธีแต่งงาน ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนารายณ์รามาที่ 2 ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระชัยเชษฐา (พ.ศ. 2000-2100) ระยะเวลาผ่านมากว่า 400 ปีแล้ว ค่ายละแวกชำรุดเสียหายเพราะการทำศึกสงคราม พระราชาไม่ทรงประสงค์ที่จะประทับอยู่ ณ ที่นั่น จึงเสด็จไปทอดพระเนตรที่กรุงเก่าที่ขลุงตรง กรอนคร กำปงจราก กำปงหลวง เมื่อทรงพิจารณาดูสภาพกรุงเก่าเหล่านั้นก็ไม่ทรงพอพระทัย จึงเสด็จกลับมาถึงแม่น้ำกรังพันไลก็ได้เสด็จข้ามฟากมาอีกฝั่งหนึ่ง (ด้านทิศใต้) ซึ่งมีหมู่บ้านอยู่ 4-5 หลัง พระองค์ทรงใช้ไพร่พลเสนาเกณฑ์ผู้คนในหมู่บ้านนั้นไปเชิญเสด็จพระราชชนนีและพาเหล่านางสนมกำนัลข้าม ฟากมายังหมู่บ้านนี้ ด้วยเหตุนี้เขาจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “หมู่บ้านจำลองพระชนนี” ต่อมาชื่อเรียกนี้กลายไปเป็น “หมู่บ้านจำลองพระนี” พระองค์เสด็จไปทางทิศตะวันตกของภูเขา ทรงทอดพระเนตรเห็นเนินดินลูกหนึ่งจึงทรงหยุดพักประทับที่ใต้ต้นจันทน์หอมใหญ่ต้นหนึ่งเป็นเวลา 1 เดือน ทรงพิจารณาเห็นว่าที่นั่นไม่ดีเพราะมี

ภูเขาบังอยู่ด้านหน้า จึงเสด็จต่อไปทาง ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูเขาและทรงเห็นที่ดินดี สำหรับเนินดินใต้ต้นจันทน์หอมซึ่งทรงพักอยู่เป็นเวลา 1 เดือนนั้นได้ชื่อว่า “หมู่บ้านตำหนักจันทน์หอม” ทรงให้สร้างเป็นวังมีกำแพง และตำหนักมุงด้วยใบไม้และหญ้าคา พอดีกับเป็นเดือนอ้าย-ดือนยี่ ซึ่งลมพัดมาจากทางทิศเหนือ ฝูงปลาแหวกว่าย มาตามกระแสน้ำเป็นจำนวนมาก มีลำธารแห่งหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภูเขา มีตาแก่คนหนึ่งชื่อ “ตาดง” และยายแก่คนหนึ่งชื่อ “ยายชัย” สามีภรรยาทั้งคู่เป็นคนมีทรัพย์สมบัติมากมาย สามารถช่วยเหลือคนที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ภูเขานั้นได้ เขามีลูกสาวคนหนึ่ง อายุ 16 ปี มีรูปร่างสวยงามเหนือกว่าสาวใด ๆ ในบริเวณนั้นจะหาใครมาเปรียบไม่มี ตาดงยายชัยให้ข้าทาสบริวารและชาวบ้านไปสร้างโรงเรือนหลังหนึ่งมี 5 ห้อง ที่ริมลำธารนั้น โรงเรือนที่สร้างมีลักษณะเช่นเดียวกับพลับพลา เขาสร้างโรงเรือนนี้ไว้เป็นที่สำหรับพาข้าทาสบริวารไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจให้เป็นที่สุขสบายและในฤดูหาปลาก็จะพักกันอยู่ที่โรงเรือนนั้น ตาดงยายชัยมักจะจัดข้าวปลาอาหารไปให้พวกขุนนางน้อยใหญ่เป็นประจำไม่เคยขาด

ครั้งหนึ่งนางลูกสาวตาคงเกิดความร้อนรุ่มอยากจะออกไปเที่ยวที่โรงทำปลา นางได้ไปพูดขอกับแม่ ๆ ให้หาเกวียนจำนวน 10 เล่มนมาเทียมวัวซึ่งเดินเร็วไปส่งลูกสาว โดยมีข้าทาสบริวารทั้งเด็กและผู้ใหญ่ติดตามนางไปด้วยเป็นจำนวนมาก เมื่อนางไปถึงโรงเรือน เป็นเวลาที่พ่อของนางกำลังจัดเตรียมอาหารให้พวกขุนนางน้อยใหญ่ได้บริโภคกันอย่างเอร็ดอร่อย ต่างส่งเสียงหัวเราะสนุกสนานรื่นเริง เมื่อคนเหล่านั้นเหลือบมาเห็นนางซึ่งมีความงามยิ่งนักต่างตกตะลึง บางคนถึงกับเอาข้าวใส่ไปในรูจมูกก็มี บ้างร้องอุทาน “โอ้โฮ สวยอะไรอย่างนี้ นี่เรียกว่าเป็นหนึ่งไม่มีสองแล้วในแผ่นดินนี้ เทพธิดาบนสรวงสวรรค์เคยได้ยินว่างามแต่ว่าไม่เคยเห็นสักที นี่คงงามเหมือนกับเทพธิดาจริง ๆ จึงได้งามเหลือเกิน” บรรดาขุนนางน้อยใหญ่ทั้งหลายกลับไปกราบบังคมทูลพระราชาถึงเรื่องที่พบนางซึ่งงามเลิศเลอคนนั้น พระราชาทรงร้อนรุ่มพระทัยอยากที่จะพบหน้านางยิ่งนัก จึงจัดราชทูต 4 คนให้ไปเชิญตายายเข้ามาเฝ้า เมื่อตายายมาถึงแล้วทรงมีพระดำรัสกับตายายอย่างตรงไปตรงมา “ฉันให้ไปเชิญตายายมาก็เพื่อที่จะถามอะไรตายายสักคำ ตายายจะว่าอะไรไหม” ตายายกราบทูลว่า “สุดแล้วแต่พระราชประสงค์เถิด” พระองค์ตรัสถามว่า “ลูกสาวตายายมีสามีแล้วหรือยัง” ตายายกราบทูลไปตามตรงว่า “ยังไม่มี” พระราชาตรัสว่า “ฉันอยากได้นางเป็นพระอัครมเหสี ตายายจะว่าอย่างไรไหม” ตายายกราบทูลว่า “ยินดีถวายให้ตามพระราชประสงค์ แต่ข้าพระพุทธเจ้าจะขอเพียงว่าก่อนที่จะให้ลูกสาวมาถวายพระองค์ ขอให้พระองค์จงทรงพระราชทานสิ่งอันเป็นมิ่งมงคลไว้เพื่อเป็นเกียรติต่อไป คือขอให้มีเชี่ยนหมาก 1 คู่ มหาเทพ 1 คน มหามนตรี 1 คน ลูกหลานอีก 4 คน ถือเชี่ยนหมาก หมากพลู พานวางถ้วยและเหล้า ขึ้นไปขอลูกสาวประดุจเข้าเฝ้าพระองค์และมีคนคอยถามคอยตอบเรื่องราวต่าง ๆ ครบสรรพซึ่งเรียกว่า “ท่านมหา” ส่วนคนอื่น ๆ ไม่ให้พูดอะไรเลยในงานมงคลนั้น อีกอย่างหนึ่งเวลาที่แห่ลูกสาวมาอภิเษกขอให้มีชายหนุ่ม 4 คน หญิงสาว 5 คน (เลือกเอาแต่คนที่มี

ตระกูลดี) พร้อมทั้งบริวาร 100 คน ทุกคนถือสิ่งของอันมีเครื่องหอม ดอกไม้ พร้อมทั้งผลไม้และอาหารทุกชนิด

พระราชาทรงยินยอมตามคำขอของตายายและถือเป็นประเพณีจนปัจจุบันนี้ พระราชวังที่ทรงก่อสร้างใหม่นั้นมีชื่อว่า “กรุงอุตดงค์มีชัย” ตามชื่อตายาย ตรงสถานที่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านของนางมาจนถึงลำธารที่ทำปลาได้ชื่อว่า “หมู่บ้านตะโพกมีลักษณ์” ปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า “หมู่บ้านดำบูกมีลักษณ์” ส่วนบรรดาญาติพี่น้องของนางนั้น พระราชาทรงรับเอาไปเป็นขุนนางน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก และมีหมู่บ้านอัครมหาเสนา หมู่บ้าน สุภาธิราช หมู่บ้านคุณหญิง อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขามาจนปัจจุบันนี้ หลังจากนั้นมา พระนางอัครมเหสีทรงสร้างโรงเรือนลักษณะเป็นโบสถ์หลังหนึ่ง ถวายแด่ภิกษุสามเณรอยู่ทางทิศใต้ของภูเขานั้นเรียกว่า “วัดองค์สิริ”

4) การเชื่อมชื่อกับสัญลักษณ์ทางศาสนา และเทพต่าง ๆ

เรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อพระคเณศเป็นเทพของอินเดีย พระนามว่าพิฆเณศวร แปลว่า “ผู้ใหญ่แห่งอุปสรรค” และพระนามสิทธิธาดาแปลว่า “ผู้ทำให้สำเร็จผล” เป็นที่ยึดถือกันมาว่า ถ้าใครได้กราบไหว้เคารพบูชาจะมีแต่ความเป็นศิริมงคลเจริญก้าวหน้า ชาวฮินดูจะกล่าวนมัสการขอให้ปลอดภัย และขอความสำเร็จในการนั้น ๆ เพราะเหตุนี้ทำให้พระคเณศเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปะ ประเทศไทยใช้รูปพระคเณศเป็นสัญลักษณ์ประจำกรมศิลปากร พระคแณศมีอีกพระนามหนึ่งว่า “เหรัมพะ” แปลว่า “ผู้คุ้มครองป้องกัน” ชาวทมิฬยึดถือว่าพพระคเณศปเป็นเทพประจำเมือง และเทพประจำบ้าน เมื่อเริ่มมีคนนิยมบูชามากขึ้นจึงพบเนรูปพระคเณศประดิษฐานอยู่ทั่วไปในประเทศอินเดียและเมื่อชาวอินเดียได้นำเอาลัทธิศาสนาฮินีดูไปเผยแพร่หรือได้ออกไปตั้งภูมิลำเนา ค้าขายในประเทศอื่น ๆ ก็มักจะมีรูปพระคเณศหติดตัวไปด้วย แต่รูปพระคเณศปในแต่ละประเทศจะมีลักษณะเป็นไปตามคติความนิยมของแต่ละประเทศ มีเรื่องนิทานเกี่ยวกับพระคเณศจำนวนมาก ณ ที่นี้จะยกเรื่องที่เป็นบ่อเกิดของเทพองค์นี้ ในคัมภีร์พรหมไววรรตโบราณ กล่าวว่า พระบรรพตีไม่มีพระโอรสจึงทำพิธีบูชาพระวิษณุ และได้พระโอรสสมความปราถนาเมื่อบรรดาเทพรู้ข่าวจึงไปแสดงความยินดีในบรรดาเทพมีพระสนิ เมื่อพระสนิเหลือบมองพระกุมารชั่วขณะนั้นเองเศียรของพระกุมารก็ขาด พระวิษณุได้ทรงเสด็จไปยังแม่น้ำปุสสภัทรทรงเห็นช้างเผือกกำลังหลับจึงตัดเอาหัวช้างนั้นไปต่อที่พระศอของพระกุมาร ในศาสนาของพระพุทธองค์ มีคหบดีสองคนสามีภรรยาอยู่ในนครหงสาวดี ทั้งคู่เป็นคนศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ใส่บาตรพระพุทธองค์เป็นประจำทุกวัน เขามีลูกชาย 3 คน คนพี่ชื่อ “วัตติกุมาร” คนกลางชื่อ “ถุลกุมาร” และคนสุดท้องชื่อ “ทีฆาวุตต์กุมาร” วันหนึ่งหลังจากที่บิดามารดาถึงแก่กรรมแล้ว พี่น้องทั้ง 3 คนตกลงกัน “เราจะหุงข้าวใส่บาตรพระพุทธองค์เหมือนเมื่อครั้งที่บิดามารดาปฏิบัติ” น้องทั้งสองคนบอกว่า “พี่ต้องเป็นคนถือทัพพีคอยตักข้าว คนกลางจะล้างหม้อซาวข้าวและเอาข้าวไปหุง ส่วนน้องคนเล็กจะเป็นคนก่อไฟ” พี่น้องทั้ง 3 คนแบ่งหน้าที่กันแล้ว น้อง

คนเล็กพยายามก่อไฟจนลุกโพลง หม้อข้าวก็เดือดพล่าน ส่วนคนที่เอาทัพพีมาคนข้าว ขณะที่กำลังคนข้าวอยู่นั้นควันไฟเข้าตาจึงเอาทัพพีตีหัวน้องคนเล็กทั้งด่าว่า “ทำไมเอ็งจุดไฟไม่ไหม้หมด” น้องคนเล็กโกรธพี่จึงตอบว่า “พี่ทำไมไม่ทำทัพพีให้ยาวล่ะ แล้วยังเอาทัพพมาตีหัวฉันเหมือนฉันเป็นข้าทาสกินค่าจ้าง” ว่าแล้วก็กำหมัดชกพี่ชาย เกิดทะเลาะวิวาทชกต่อยกัน น้องคนเล็กมีแรงมากก็ไป เอาสากมาตีพี่ น้องคนกลางเข้าไปช่วยพี่ไม่ให้ถูกตีเมื่อหุงข้าวสุกก็คดข้าวแบ่งกัน วัตติกุมารซึ่งเป็นพี่ได้ภาชนะทองใส่ข้าว และ ถุลกุมารได้ภาชนะเงิน ส่วนทีฆาวุตตกุมารโกรธพี่ ร้องไห้และกระชากได้เครื่องเขินใบใหญ่เอามาใส่ข้าว แบ่งกันเสร็จไม่นานพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ทั้งหลาย กุมารทั้ง 3 คนต่างรีบเอาข้าวไปใส่บาตร พี่คนโตตั้งจิตอธิษฐานว่า“ขออานิสงส์จากการที่ฉันได้ใส่บาตรนี้ช่วยให้ฉันได้ไปเกิดเป็นพระอาทิตย์มีฤทธิอำนาจและมีรังสีสว่างไสวประดุจทอง เพื่อให้ความสว่างไสวแก่สัตว์โลกทั้งหลายในทวีปทั้ง 4 และขอให้มีอายุ 9 ล้านปี” คนที่สองใส่บาตรแล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า “ขออานิสงส์ที่ฉันใส่บาตรนี้ช่วยให้ฉันได้ไปเกิดเป็นพระจันทร์ มีแสงสว่างเจิดจ้าประดุจเงินและเย็นประดุจแก้วมรกตให้แก่สัตว์โลกในทวีปทั้ง 4 ล้านปีและขอให้มีอายุยืน 9 ล้านปี” ส่วนน้องคนสุดท้องตั้งจิตอธิษฐาน “ขอให้มีรูปร่างใหญ่โต มีพละกำลังมากมายและมีฤทธิ์อำนาจเหนือใครในทวีปทั้ง 4 และถ้าพี่ทั้งสองเห็นฉันเมื่อใด ให้ตื่นตกใจเพราะหวาดกลัวฉัน” กุมารทั้ง 3 คนต่างตั้งจิตอธิษฐานตามที่ตนปรารถนาแล้ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทำภัตตานุโมทนาแล้วจึงเสด็จกลับวัด เวลาผ่านไปกุมารทั้ง 3 คนตายจากโลกนี้ไป พี่คนโตไปเกิดเป็นพระอาทิตย์ คนที่สองไปเกิดเป็นพระจันทร์และน้องคนเล็กไปเกิดเป็นราหูอสุรินทร์ ประเพณีเขมรซึ่งยังคงเคารพนับถือรูปราหูมาจนทุกวันนี้ เพราะเห็นว่าราหูเป็นผู้ที่เก่งกล้าสามารถและมีฤทธิ์อำนาจมาก เขาจึงได้วาดรูปเอาไว้ที่หน้าบันพระอุโบสถหรือฝาผนังปราสาทหรือสักเอาไว้ตามตัว คือเขาอยากให้ตนเองเก่งกล้าและเพื่อป้องกันอันตรายทั้งหลาย เช่น ภูติผีปีศาจ เป็นต้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ธงนาค ธงคลื่น ธงจระเข้ ธงนาค ธงคลื่น** และธงจระเข้นี้ไม่ใช่เพิ่งจะมีในสมัยปัจจุบัน ในเมืองเขมร ประชาชนนิยมใช้กันทุกท้องที่แต่มีคำอธิบายไว้ต่าง ๆ กัน เฉพาะที่เมืองศรีโสภณเขากล่าวถึง ดังต่อไปนี้ ธงนาค ธงคลื่น กาลครั้งนั้นพระพุทธองค์เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานแล้ว พวกพุทธบริษัทซึ่งปฏิบัติตามพระพุทธวัจนะรุ่นหลัง ๆ มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อพระพุทธองค์ปรารถนาที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองต่างมีความคิดว่าจะสร้างพระจุฬามณีเจดีย์ ณ สถานที่แห่งหนึ่งที่สมควรเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ และได้เริ่มการก่อสร้างขึ้นบ้างทำสิ่ง โน้น บ้างทำสิ่งนี้ ต่างช่วยกันทำตามภารกิจอันควร โดยกล่าวกันว่า ในเวลานั้นพวกพญามารต่างพากันออกมาผจญเพื่อไม่ให้จัดการก่อสร้างได้ กล่าวคือ มาทำให้บางคนแน่นจุกเสียด บางคนปวดศีรษะ บางคนเป็นไข้จับสั่น ปากบวมหน้าบวม นอนคราง กรีดร้องตะโกนเสียงดังเอ็ดอึง ชายคนหนึ่งซึ่งเป็นหัวหน้างานวิ่งไปทูลพระอุปคตเถระว่า “ตอนนี้พวกคนก่อสร้างทั้งหมดต่างเจ็บป่วยร้องครำ่ครวญไม่มีใครทำงานได้เลยสักคนเดียว” พระอุปคุตซึ่งเป็นผู้มีฤทธิ์ปาฏิหาริย์เห็นการณ์ชัดแจ้งว่า

ไม่ใช่ใครที่ไหนหรอกแต่ เป็นพญามารมาผจญอีกแล้ว ท่านไปสวดมนต์และประพรมน้ำมนต์ ผูกด้ายให้คนเหล่านั้น โรคาพยาธิต่าง ๆ ก็สูญหายไป พญามารจนปัญญาทำอะไรไม่ได้จึงปลอมตัวเป็นชายคนหนึ่งเข้าไปขอบรรพชาในสำนักของพระอุปคต ก่อนที่จะอนุญาตให้บวชพระอุปคุตซักถาม เรื่องราวต่าง ๆ จนครบสรรพ ชายนั้นบอกว่ามาขอบวชเพราะว่ามีความศรัทธาเลื่อมใสเต็มเปี่ยม ไม่ได้มาบวชเพื่อทำลายพระพุทธศาสนา พระอุปคุตตั้งจิตอธิษฐานโดยกล่าวด้วยเสียงอันดังขึ้น “ถ้าท่านบวชด้วยความศรัทธาจริงขอให้จีวรนี้อยู่เป็นปกติดี แต่ถ้าท่านบวชเพราะหลอกลวงเพื่อจะผจญพวกเราซึ่งเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา ขอให้จีวรกลายเป็นหนังสุนัขเน่าผูกคอท่านไม่มีใครแก้ออกได้”

พระอุปคุตอธิษฐานดังนั้นแล้วก็ยกจีวรขึ้นสวมเป็นอันดับแรก จีวรนั้นกลายเป็นหนังสุนัขเน่าทันที พญามารรีบวิ่งหนีไปทั้งหนังสุนัขเน่ายังติดตัวอยู่ ร้องขอให้ใครช่วยก็ไม่มีใครช่วยได้เลย พระอุปคุตบอกกับพุทธศาสนิกชนว่า “พญามารแกล้งปลอมตัวมาขอบวชเพื่อที่จะทำลายพวกเราซึ่งนับถือพระพุทธศาสนาดังเช่นอาตมาเป็นต้น แต่ไม่เป็นไรหรอกเพราะว่าตอนนี้พญามารพ่ายแพ้ไปแล้วเพราะอิทธิฤทธิ์ของเรา” ส่วนพญามารซึ่งมีกลิ่นเหม็นเน่าติดตัววิ่งไปให้คนช่วยก็ไม่มีใครช่วยได้ เพราะเวทมนต์ของพระอุปคุตเก่งกล้ามาก เมื่อจนปัญญาจึงเข้ามานอบน้อมขอยอมแพ้และยอมรับความผิดของตนเองพร้อมอ้อนวอนว่า “ขอท่านโปรดอภัยโทษและเมตตาสงสารช่วยปล่อยเราด้วยเพื่อเป็นทาน” พระอุปคตพูดว่าต่าง ๆ นานาจนพญามารจนมุม พระอุปคตให้จับพญามารไปมัดไว้ให้แน่นที่ยอดเขาคิชฌกูฏ พญามารโกรธมากพยายามดิ้นเพื่อให้เครื่องพันธนาการนั้นขาด แต่สิ่งพันธนาการของพระอุปคตนั้นยืดออกไปประมาณ 2 วาและหดกระชากพญามารเข้ามากระแทกกับหินที่ภูเขาถึง 3 ครั้ง พญามารเกือบตายเพราะสิ่งที่พันธนาการนั้นยืดเหมือน ยางยืดออกไปและหดเข้ามาด้วยเวทมนต์คาถาของพระอุปคุต พญามารจนปัญญาส่งเสียงร้องอึ้งก้องคร่ำครวญพรรณนา “เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังอยู่ ไม่เคยมีอัครสาวกองค์ใดมาเบียดเบียนทำร้ายข้าอย่างนี้เลย ตอนนี้พระอุปคตมาทำร้ายข้าอย่างทารุณที่สุด” พระอุปคุตได้ฟังคำของพญามารจึงพูดถึงเรื่องต่าง ๆ ทำให้พญามารจนมุมและบอกกับพญามารว่า “เจ้าจงได้หลาบจำ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปอย่าได้มาทำชั่วเช่นนี้อีก” พญามารตอบว่า “ข้าพเจ้าหลาบจำแล้ว ขอท่านได้โปรดเมตตาแก้เครื่องพันธนาการ พระอุปคุตบอกให้กระจ่างแจ้งต่อไปอีกว่า “ตั้งแต่วันนี้ไปถ้าที่ใดเขาทำบุญตามวิถีทางของพุทธศาสนา เจ้าอย่าได้ไปเบียดเบียนเขาอีกนะ” พญามารตอบว่า “ข้าพเจ้าจำได้แล้ว ขอได้โปรดเมตตาช่วยด้วย ข้าพเจ้าทนเหม็นไม่ไหวจะขาดใจตายอยู่แล้ว” พระอุปคุตบอกแล้วบอกอีกว่า “ที่ใดที่เขาทำบุญตามวิถีทางของพุทธศาสนาจะมีธงคลื่นและธงนาคปักอยู่ให้เห็นเป็นสำคัญ พวกเจ้าทุกตนจงร่วมอนุโมทนายินดีอย่าให้ใครไปเบียดเบียน”

เพราะเหตุนี้ตามสถานที่ที่เขาทำบุญ เขามักจะปักธงคลื่นหรือธงนาคเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้คนทั่วไปรู้ว่า “สถานที่นี้เขาทำบุญกัน” ธงนี้มีลักษณะและรูปร่างแตกต่าง กันออกไปตามการประดิษฐ์ตกแต่งของช่าง ธงจระเข้ ครั้งนั้นเจ้าของแผ่นดินนี้ชื่อว่ากรุงพาลี เมื่อพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้ใน

โลกทอดพระเนตรเห็นกรุงพาลีเป็นมนุษย์ผู้ลุ่มหลงแต่อยู่ในวิสัยที่พระองค์จะทรงสั่งสอนได้ พระพุทธองค์จึงทรงใช้อุบายขอบิณฑบาตดินโดยตรัส “กรุงพาลี ตถาคตขอดินจำนวนเท่าจีวรจะได้ไหม” กรุงพาลีตอบว่า“สมณะจะเอาดินก้อนเล็กขนาดนี้ไปทำอะไร” พระพุทธองค์ทรงตอบว่า“ตถาคตอยากจะได้ก้อนใหญ่เหมือนกันแต่ว่าไม่กล้าขอ ถ้าเป็นเช่นนั้น ตถาคตขอจำนวนสัก 3 ก้าว”กรุงพาลีตอบว่า “พระองค์เอาไปเถอะ” พระพุทธองค์ผู้เป็นใหญ่จึงทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ก้าวเอาแผ่นดินทั้งหมด ก้าวไปได้สองก้าวครึ่งแผ่นดินก็หมดแล้ว กรุงพาลีจนปัญญาคิดว่า“แผ่นดินของข้านี้เห็นว่าใหญ่โตมาก แต่แล้วเหตุใดจึงได้กลายเป็นว่าเล็กอย่างนี้ แม้แต่จะเอาถวายพระพุทธองค์เพียงแค่ 3 ก้าวก็ไม่พอ” กรุงพาลีครุ่นคิดอยู่ตามลำพังและแล้วโยกย้ายตนเองออกจากแผ่นดินซึ่งเป็นของพระสมณโคดมไป ตั้งแต่นั้นมากรุงพาลีหมดสิ้นแผ่นดินจึงแปลงกายเป็นจระเข้ไปอยู่ใต้จักรวาล พระสมณโคดมทรงทราบแน่ชัดเช่นนั้นจึงเสด็จตามไป จระเข้เข้าใจว่านี้ไม่ใช่ใครหรอก ที่จริงเป็นสมณะองค์นั้นแน่แล้วจึงถามไปว่า“สมณะมาที่นี่ทำไม ขอเอาแผ่นดินของเราทั้งหมดไปแล้ว เรามาอยู่อย่างสงบในน้ำนี้ สมณะอยากได้น้ำอีกหรือจึงตามเรามาเช่นนี้” พระสมณโคดมตรัสว่า “ตถาคตมาที่นี่เพราะปรารถนาที่จะพึ่งจระเข้” “พึ่งเรื่องอะไร” “ขอพึ่งให้พาข้าม” “พึ่งไม่ได้หรอก ถ้าจะจ้างโดยให้อาหารกินจึงจะได้” “จะเป็นไรไปล่ะ ตถาคตจะให้อาหารอร่อยแก่ท่าน” จระเข้และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตกลงกันแล้ว จระเข้บอกพระพุทธองค์ว่า “ขี่หัวเราไม่ได้” พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “ธรรมดาผู้จ้างจะขี่ตรงไหนก็ได้ เจ้ากินค่าจ้างแล้วจะมาเถียงไม่ได้หรอก”

จระเข้จนปัญญาเพราะได้ตกลงไปแล้ว จะพูดอะไรอีกก็ไม่ได้ต้องสู้อดทนไปตามกรรม พระพุทธองค์เสด็จขึ้นขี่หัวจระเข้ ๆ แสนหนักเพราะอิทธิฤทธิ์ของพระพุทธองค์ จระเข้ถูกทับให้จมน้ำลึกเพราะทนน้ำหนักไม่ได้จึงต้องยอมแพ้พระพุทธองค์ในเวลานั้น ความปรารถนาของจระเข้อยากให้พระพุทธองค์ขี่หลังแต่พระองค์ไม่ยอมเพราะอยากจะเอาชนะ จระเข้จึงขี่หัว พระสัมมาสัมพุทธทรงทราบแน่ชัดว่ากรุงพาลียอมอยู่ในญาณของพระองค์แล้วจึงทรงแสดงธรรมเรื่องอริยสัจ 4 โปรด จระเข้มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์จึงถอดเขี้ยวถวายพระพุทธองค์ในตอนนั้น เพราะเหตุนี้ในเวลาทำบุญงานศพจึงต้องมีธงจระเข้เพราะต้องการอาศัยแผ่นดินส่วนกิจการทุกอย่างเช่น การสร้างบ้าน สร้างศาลาบนแผ่นดินก็ต้องเซ่นไหว้กรุงพาลีผู้เป็นเจ้าของแผ่นดินก่อนเช่นกันจึงจะได้รับความสุขความสำเร็จ การตั้งชื่อสถานที่ในเรื่องนิทานพื้นบ้านกัมพูชา นั้นจากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศส่วนมาก จะให้ความสำคัญเกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ชื่อสถานที่บ้างชื่อมาจากนิเวศศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม พื้นที่ในอุดมคติ ธรรมชาติ ภูเขา บึง แหล่งน้ำ เหตุการณ์ท่างประวัติศาสตร์ ที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ภาษา และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว จากการศึกษาผ่านบทความหลายชิ้น ซึ่งได้พิจารณาถึงผลกระทบทางวัฒนธรรมของ toponyms และกระบวนการ toponymic ดังกล่าวยังไม่ได้วิเคราะห์ผลกระทบทางวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาของ toponyms เกี่ยวกับความเชื่อมโยงกับจุดเชื่อมต่อของสถานที่ และ

วัฒนธรรมที่พวกเขาพัฒนาและดำรงอยู่ การสังเคราะห์การวิเคราะห์ทางภาษาอย่างเป็นทางการของโทนามในมือข้างหนึ่งและผลกระทบทางวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาของโทนามและภูมินามในอีกด้านหนึ่งเป็นผลงานใหม่ของงานวิจัยนี้ วิธีนี้เน้นย้ำถึงพลังของการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างเพื่อทำความเข้าใจว่าโทโอนีมบทบาทเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางภาษา แต่ยังเน้นถึงพารามิเตอร์ทางวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาที่หลากหลายซึ่งจำเป็นในการพิจารณาเมื่อทำการวิเคราะห์ในวงกว้างของโทนาม ภาษาศาสตร์เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและวัฒนธรรม วิธีการชาติพันธุ์วิทยาถูกใช้เป็นวิธีการสร้างความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายสังคมที่ซับซ้อน

จากการศึกษาชื่อสถานที่เชิงเวศผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา จากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยส่วนมากพบว่ามีประวัติความเป็นมาจากรากฐานระบบนิเวศ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นิเวศทางกายภาพ ภูเขา ต้นไม้ บึง โดยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของพื้นที่ พื้นถิ่น เหตุการณ์ทางการเมือง ประวัติศาสตร์ หรือทิศทางความเชื่อประเพณี วัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยชื่อสถานที่เหล่านี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนกัมพูชา ชื่อสถานที่ส่วนใหญ่มักจะเกี่ยวข้องกับลักษณะหรือรูปลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับภาษาและสิ่งแวดล้อมในบริบทของชุมชนซึ่งสะท้อนผ่านภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยเป็นการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การใช้อุปลักษณ์ อุปมา การใช้สัญญะ วาทกรรม เป็นต้น

4.1.2.4 ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ

การศึกษาตัวบทเนื้อหาเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่านิทานพื้นบ้านกัมพูชาในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ทั้งยังผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนกัมพูชา และจากการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรจากทั่วประเทศ จำนวน 243 เรื่อง โดยจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง และเรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งผู้วิจัยพบว่าประเด็นเกี่ยวกับภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่จิตวิญญาณ ดังนี้

การศึกษาภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่จิตวิญญาณในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่าเรื่องเล่าโดยมักจะมีความเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ นิทานพื้นบ้าน เรื่องเล่าต้นกำเนิดประวัติศาสตร์ของประเทศกัมพูชา เช่น เรื่องงูเกงกอง เรื่องกำเนิดฟ้าแลบฟ้าร้อง เรื่อง สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม สำหรับ “ภาพแทน” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า representation หมายถึง “นำเสนอ” ความเป็นตัวแทน Hall ให้นิยามว่า ภาพแทนคือกระบวนการในการประกอบสร้างความหมายหรือสัญญะเพื่อนำเสนอสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ใน

ความคิด ภาพแทนเกี่ยวกับการใช้ภาษาหรือสัญญะเพื่อถ่ายทอดหรือนำเสนอภาพสรรพสิ่งต่าง ๆ ในความคิดนั้นส่วนใหญ่จะผ่านขั้นตอนการตัดสิน ประเมินค่าการตีความ การเลือกสรรแงมุ่มในการนำเสนอการนำเสนอภาพตัวแทนจึงไม่ใช่เพียงการใช้ภาษาหรือสัญญะในการถ่ายทอดภาพในความคิดหากแต่ยังเป็นการตัดสินคุณค่าและให้ความหมายแก่สิ่งที่นำเสนอโดยภาพตัวแทนนั้นด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม** เนื้อหาได้กล่าวถึงตำนานการต่อสู้ระหว่างฝ่ายคางคกกับฝ่ายตาพรหมในสมัยโบราณกาล เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพิภพโลกเกิดมีภัยแห้งแล้งไปทั่วทุกหัวระแหง พระพิรุณไม่ไปรยปรายฝนเลย แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง รากแนะน้ำแห้งหมด สัตว์ทั้งหลายตายหมดเห็นแต่กระดูกเกลื่อนกลาด รุกขชาติต่าง ๆ แห้งเหี่ยว พวก สัตว์กระโดดได้แก่ คางคก อึ่ง คน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความอดทนก็ผอมจนหนังติดกระดูก วันหนึ่งคางคกซึ่งเป็นหัวหน้าประกาศต่อพวกญาติมิตรกับสหายอึ่งและกบ “นี่แน่ะสหายทุกตน จะเห็นว่าตาพรหมไม่ยอมให้ฝนแก่พวกเราเลย ถ้าพวกเรายังอยู่เฉยๆ คงต้องไส้ขาดตายแน่ มาเถอะพวกเรา พวกเราต้องรวมกันไปต่อสู้กับตาพรหม เพื่อเอาฝนมาให้ได้ ภัยพิบัติมาถึงแล้ว อยู่ไปก็ตายไปสู้กับเขาก็ตาย ถ้าจะตายก็ขอให้ไปตายในสนามรบเอาชัยชนะให้พวกญาติมิตรของพวกเราจะดีกว่า มา ! มา ! ไปสู้กับเขา !” หลังจากที่ประกาศไปเช่นนี้แล้ว พวกไพร่พลคางคกกับบรรดาสหายทั้งหมดก็พากันยกกองทัพไปต่อสู้กับตาพรหมที่วิมานของท่านในอากาศ กองทัพสัตว์กระโดดออก ไปเจอปลาดุกตัวโต ๆ จำนวนมากมาย เนื้อตัวปลาดุกเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เปรอะเปื้อนฝุ่นละอองและดินตามทุ่งนา เมื่อไปถึงไร่ที่แห้งแล้งแห่งหนึ่ง กองทัพเหล่านั้นเห็นผลแตงไทย เห็นหวายสองต้นอยู่ใกล้ โคนต้นไม้ที่ตายแล้ว ต่อมากองทัพทั้งหมดไปถึงที่อยู่ของตาพรหม คางคกสั่งให้ผึ้งพยายามบุกเข้าไปในซุ้มประตูทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ปลาดุกและปลาหมอซึ่งเนื้อตัวเปรอะเปื้อนด้วยขี้ฝุ่นขี้ผงให้ลงไปในโอ่งและกระถางซึ่งอยู่ที่ปากประตู หลังและในอ่างต่าง ๆ ที่มีน้ำ หวายทั้งสองต้นโต ๆ ให้ยืนระวังอยู่ที่ประตูปราสาท แตงไทยให้กลิ้งไปเทียบอยู่ที่เชิงอาสนะที่ตาพรหมประทับ ให้กลุ่มคางคก อึ่ง กบ เป็นกองทัพหน้าเข้าบุก เมื่อจัดเสร็จแล้วทัพสัตว์กระโดดก็บุกเข้าพร้อมกันตรงไปยังอาสนะที่ตาพรหมประทับ ส่งเสียงโห่ร้องสำทับอย่างดัง ทำให้ไพร่พลทั้งเทวดา แม่นม แม่นาง เจ้าจอม หม่อม ขุนนาง คุณหญิง ต่างแตกตื่นวิ่งออกจากปราสาทไปถูกเอาน้ำขี้โคลนซึ่งปลาดุก ปลาหมอพ่นมาใส่ทำให้ไม่รู้ทิศทาง แถมทั้งยังถูกพวกผึ้งและตัวต่อต่อยเอาเจ็บปวดส่งเสียงร้องกึกก้อง ตาพรหมลงจากอาสนะไม่ก้มมองข้างล่างก็เหยียบลงไปบนผลแตงไทยทำให้ลื่นล้ม หงายผึงไปถูกต้นหวาย ต้นหวายทั้งสองก็โน้มลงมารัดคอตาพรหมไว้แน่น ผึ้งเข้ารุมต่อยแสนเจ็บปวด ตาพรหมตะโกนยอมแพ้พวกสัตว์ “เออ! เรายอมให้พรแก่พวกเจ้าทุกตน ถ้าเวลาใดพวกเจ้าต้องการน้ำฝน คางคก อึ่ง กบ ต้องกัดฟันแผดเสียงขึ้นมา เวลานั้นเราจะให้ฝนแก่เจ้าทันที”เมื่อสัญญาดังนั้นแล้วกองทัพสัตว์กระโดด แมลงและรุกขชาติก็ถอยกลับที่อยู่ของตน ตั้งแต่นั้นมาเวลาใดที่คางคก อึ่ง กบ ต้องการฝน มันจะกัดฟันทำเสียงกรอด ๆ แอบ ๆ โอก ๆ หึ่ง ฮอง ๆ ฝนก็ตกลงมา

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสงครามระหว่างคางคกและตาพรหมนี้ถือเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาพแทนผ่านกระบวนทัศน์หรือแนวทางของความรู้ความเข้าใจที่สื่อสารออกมาผ่านภาษา ทำให้เกิดความรู้และอำนาจทางสังคมขึ้น โดยจะเห็นว่าตัวละครในนิทานถูกสร้างผ่านคติความเชื่อ กล่าวคือตาพรหมเสมือนภาพแทนของเทวดาที่อยู่บนสรวงสวรรค์ ผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ตามความเชื่อของคนกัมพูชา หรืออาจเรียกว่า “เนื๊ยะตา” (ตามความเชื่อของคนกัมพูชา) เช่นกัน โดยตัวละคร คางคก ต่อ แตน ผึ้ง ปลาดุก อึ่ง กบ คน แตงไทย หวาย ฯลฯ เป็นเสมือนภาพแทนของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตที่ประสบภัยจากความแห้งแล้ง โดยคางคกซึ่งเป็นเสมือนหัวหน้า ได้ท้าต่อกรกับตาพรหม เพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ทั้งนี้ เรื่องราวของสงครามระหว่างคางคกและตาพรหมยังมีความคล้ายคลึงกับเรื่องราวของการรบพุ่งระหว่างพญาคันคากกับพญาแถนอีกด้วย โดยเนื้อหาของเรื่องราวก็คือการขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล จะเห็นว่าเนื้อเรื่องสงครามระหว่างคางคกและตาพรหมนั้นเป็นเรื่องราวที่บอกเล่าสืบทอดต่อกันมานานจนกลายเป็นตำนาน กลายเป็นภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่จิตวิญญาณในที่สุด และยังหมายรวมถึงองค์ความรู้ด้านนิเวศวิทยาแบบดั้งเดิมหรือประสบการณ์ที่ได้รับจากการสัมผัสโดยตรงกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์เป็นเวลาหลายพันปี กล่าวคือการฟังเสียงร้องของฟ้า เพื่อรับรู้ว่าอีกไม่นานฝนกำลังจะตก ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “เออ ! เรายอมให้พรแก่พวกเจ้าทุกตน ถ้าเวลาใดพวกเจ้าต้องการน้ำฝน คางคก อึ่ง กบ ต้องกัดฟันแผดเสียงขึ้นมา เวลานั้นเราจะให้ฝนแก่เจ้าทันที” เมื่อสัญญาดังนั้นแล้ว กองทัพสัตว์กระโดด แมลงและรุกขชาติก็ถอยกลับที่อยู่ของตน ตั้งแต่นั้นมาเวลาใดที่คางคก อึ่ง กบ ต้องการฝน มันจะกัดฟันทำเสียงกรอด ๆ แอบ ๆ โอก ๆ หึ่ง ฮอง ๆ ฝนก็ตกลงมา
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 425)

โดยสรุปแล้ว ภาพแทนเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาเป็นลักษณะการใช้ภาษา เพราะว่าเรื่องเล่า ตำนาน สารคดี และบันทึกเป็นเอกสารเขียนโดยใช้ภาษาในรูปแบบเชิงอุปลักษณ์และสัญลักษณ์ ภาษาในตำนาน เรื่องเล่าและนิทานปรัมปราไม่ใช่ภาษาที่อยู่ในพื้นที่ของระบบเหตุผลของมนุษย์ แต่เป็นภาษาของการอุปลักษณ์และสัญลักษณ์ ภาพตัวแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศในพื้นที่จิตวิญญาณมีความสัมพันธ์กับเรื่องเล่านิทาน

4.2 กลวิธีทางด้านการใช้เรื่องเล่า

การใช้เรื่องเล่าหรือตำนานถือเป็นการใช้กลวิธีทางภาษารูปแบบหนึ่งที่มีการนำเสนอเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นการบอกเล่าแบบเรียงตามลำดับเวลาปรากฏอยู่ในข้อความประเภทหนึ่ง ๆ ผู้เขียนใช้เรื่องเล่าเพื่อแสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ว่าใครเป็นผู้กระทำ กระทำอะไร มีอะไรเกิดขึ้น ที่ไหนและเมื่อไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้น จึงมักพบหน่วยเชื่อมโยงบอกเวลาและความต่อเนื่องของเหตุการณ์ตามลำดับก่อนหลัง เช่น เมื่อก่อน ก่อนหน้านี้ หลังจากนั้นต่อมา จนกระทั่งอยู่ภายในตัวบท (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 211) จากการศึกษานิทานกัมพูชาผ่านกลวิธีการนำเสนอทางภาษาพบว่ามีการใช้เรื่องเล่าปรากฏอยู่ 3 ลักษณะ คือ การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์ การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ และการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

4.2.1 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์

ในนิทานกัมพูชาหลายเรื่องต่างบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ผ่านกลวิธีการนำเสนอโดยใช้เรื่องเล่ามนุษย์และอมนุษย์ ทั้งยังเป็นคำสอน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ โดยเรื่องเล่าดังกล่าวยังนิยมบอกเล่าผ่านมุขปาฐะต่อกันมา ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **วัดปัญญาเณร** โดยมีเรื่องย่อกล่าวถึง พวกจามกลุ่มหนึ่งเป็นบิดาค้าวัว เมื่อเดินทางมาถึงวัดหนึ่งที่เพิ่งก่อสร้างใหม่ ๆ ยังไม่ทัน ตั้งชื่อวัด พวกจามเข้าไปขอพักอาศัยที่วัดนี้ ยามเย็นลูกศิษย์วัดจูงวัวตัวผู้ มีผิวพรรณรูปร่างงามมากกว่าวัวอื่น เอามาผูกใต้ถุนกุฏิใกล้ศาลาที่พวกจามพักอยู่ ขณะนั้นพวกจามกำลังหุงข้าว เมื่อเหลือบไปเห็นวัวของท่านเจ้าอาวาสก็นึกอยากได้ จึงไปขอซื้อวัวจากเจ้าอาวาส ราคา 10 บาท ท่านเจ้าอาวาสดีใจมากเพราะมีเงินก่อสร้างวัดต่อไปได้ เพราะวัวจะหาซื้อเมื่อไหร่ก็ได้ อีกทั้งยังเป็นวัวที่ชาวบ้านถวายให้วัด บิดาค้าจามจึงวางเงินมัดจำไว้กับเจ้าอาวาส อีก 7 วันจะกลับมาเอาวัวและนำเงินมาจ่ายให้ครบ หลังจากที่พวกจามออกจากวัดไปได้ 1 วัน ก็เป็นวันพระ เจ้าอาวาสบอกพวกอุบาสกอุบาสิกามาทำบุญที่วัดว่า ตนได้ขายวัวให้พวกจามไปแล้ว พวกอุบาสกอุบาสิกาต่อว่าท่านเจ้าอาวาสว่าขายถูกเกินไป วัวตัวนี้งามมาก ถ้าขายไปแล้วท่านพระครูจะหาที่ไหนได้อีก พอพวกอุบาสกอุบาสิกากลับบ้านไปแล้ว ท่านเจ้าอาวาสเข้าไปในห้องใส่กุญแจไม่ออกมาข้างนอกอีก พระสงฆ์ในวัดเศร้าโศกกังวลใจกันทุกรูป ขณะนั้นมีสามเณรรูปหนึ่งมีสติปัญญาฉลาดเฉลียว เป็นลูกศิษย์ก้นกุฏิของท่านเจ้าอาวาส เข้าไปเสนออุบายให้เจ้าอาวาสฟังว่าท่านเจ้าอาวาสจะต้องไปอยู่ที่วัดอื่นและเอาวัวไปด้วย เมื่อเจ้าอาวาสได้ยิน ดังนั้นก็ตอบว่าเป็นความคิดที่ดี ครบ 7 วัน พวกจามกลับมาจึงเข้าไปหาท่านพระครู แต่เจอสามเณร ๆ บอกพวกจามว่าเจ้าอาวาสไม่อยู่ มีอะไรให้ฝากตนไว้ได้ พวกจามจึงประเคนเงินที่เหลือ แต่เณรบอกว่าไม่ใช่ ท่านเจ้าอาวาสบอกว่า 10 บาท ไม่ใช่ 10 บาทที่เป็นเหรียญ แต่เป็น 10 บาตรของพระที่ไว้ใส่ข้าว พวกจามเถียงว่าไม่ใช่ พวกจามจนปัญญา ไม่รู้ว่าจะเถียงอะไรอีกได้จึงพา

กันลงจากกุฏิออกเดินทางต่อไป เมื่อพวกจามไปพ้นจากวัดแล้ว สามเณรไปนิมนต์ท่านเจ้าอาวาสกลับมาวัดและเล่าเรื่องราวให้ ทราบตั้งแต่ต้นจนจบ

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับปัญญาเณรนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการใช้กลวิธีทางภาษาผ่านเรื่องเล่า โดยการนำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์โดยการเรียบเรียงตามลำดับของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้เขียนได้สร้างเรื่องเล่าผ่านตัวละคร ฉากสถานที่ และปมความขัดแย้งที่นำมาสู่เรื่องราวและการคลี่คลายปมในที่สุด ดังในเรื่องจะเห็นว่าเจ้าอาวาสนั้นกำลังจะก่อสร้างวัดใหม่ ต่อมาได้มีพวกจามเข้ามาขอพักอาศัยและได้เห็นวัวซึ่งชาวบ้านได้บริจาคให้วัด เกิดอยากได้จึงขอซื้อเจ้าอาวาส ด้วยเจ้าอาวาสต้องการเงินเพื่อที่จะมาสร้างวัด จึงขายในราคา 10 บาท แต่หลังจากนั้นเจ้าอาวาสก็ได้เล่าเรื่องราวให้ชาวบ้านฟังเรื่องการขายวัวให้พวกจาม ชาวบ้านจึงบอกเจ้าอาวาสว่า วัวตัวนั้นจะขายในราคา 10 บาทถือว่าถูกมาก เจ้าอาวาสได้ฟังดังนั้นก็เกิดความรู้สึกผิดและน้อยใจ จึงปิดประตูขังตัวเองไม่ยอมออกมาพบใครเรื่องรู้ถึงสามเณรเจ้าปัญญา จึงได้คิดหาวิธีแก้ไข จนกลายเป็นเรื่องเล่าปัญญาเณรในที่สุด ซึ่งหากพิจารณาการใช้เรื่องเล่าดังกล่าว ถือเป็นกลวิธีการนำเสนอทางภาษาที่มีความสำคัญมากสามารถบอกเล่าเรื่องราว การโน้มน้าวใจแก่ผู้ฟังและผู้อ่านได้อย่างมีความหมาย ทำให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราว เหตุการณ์ในเรื่องเล่า ตลอดจนการบรรยายฉากสถานที่ต่าง ๆ และนำมาซึ่งคติความเชื่อคำสอนของคนในสมัยก่อนผ่านกลวิธีการนำเสนอในรูปแบบเรื่องเล่า

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **หนูขาวได้เป็นราชา** โดยเรื่องราวกล่าวถึงตำนานเกี่ยวกับหนู โดยเล่าว่ามีคนยากจนสองสามีภรรยามีลูก 17 คน ล้วนแต่เป็นหญิง วันหนึ่งพ่อแม่เป็นปรึกษากันว่า "เรายากจนอย่างนี้จะทนเลี้ยงจะทนเลี้ยงลูกต่อไปไม่ได้ เราต้องตัดใจเอาไปปล่อยให้มันไปตามเวรกรรมของมันเถอะ" ก่อนที่พ่อและแม่คิดกันว่าจะพาไปถึงป่าใหญ่แล้วเข้าไปให้ลึกอีกจึงค่อยหนีจากพวกลูกทั้ง 17 คนและหลังจากที่พ่อและแม่ทิ้งลูกทั้ง 17 คน ไว้ในป่า ด้วยความหิวลูกทั้งหมดจึงเห็นข้าวเหนียวที่ยักษ์ปั้นเป็นคันนา ยักษ์มาเห็นจึงจับเอานางทั้งหมดไปให้น้องสาวเพื่อเป็นข้ารับใช้ นางเหล่านั้นลำบากมากเพราะยักษ์ใช้ไม่ปรานี เสื้อผ้าก็ไม่มี มันให้นอนใต้ถุน โดยยักษ์คิดว่ารอให้นางทั้งหมดนี้โตขึ้นแล้วมันจะจับกินเป็นอาหาร วันหนึ่งยักษ์ห้ามนางทั้งหมดนั้นว่าไม่ให้เดินไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ ตั้งแต่วันที่ห้ามนั้น ยักษ์หนุ่มเอาแต่เดินเล่นสบายไม่อยู่ที่พัก พวกนางทั้งหมดนึกสงสัยมากจึงแอบไปทางทิศตะวันออก เห็นปราสาทแล้วพากันเข้าไปข้างในเห็นมีโอ่งใหญ่ ๆ ก็กันไปเปิดดู เห็นทองและเงินเต็มโอ่งจึงเอานิ้วชี้ลงไปจุ่มในโอ่งทองกันทุกคน เมื่อชักนิ้วขึ้นมาทองติดอยู่เช็ดไม่ออกก็กลัวยักษ์จะรู้จึงพากันเอาผ้ามาพันนิ้วชี้ไว้เหมือน ๆ กัน แล้วพากันเดินไปทางทิศใต้อีก นางเหล่านั้นเห็นโรงใหญ่หลังหนึ่งจึงเดินเข้าไปดูเห็น กองกระดูกมนุษย์กองอยู่เป็นกอง ๆ แยกเป็นกระดูกส่วนต่าง ๆ นางทั้งหลายกลัวจึงถอยออกมา คิดด้วยความวิตกกังวลว่า “ถ้าพวกเราอยู่ที่นี่อีกต่อไปยักษ์มันต้องกินแน่ ๆ จะพากันหนีก็กลัวว่าจะไปไม่รอด” พวกนางจนปัญญาวิตกทุกข์ร้อนอยู่ทุกวันคืน วันหนึ่งยักษ์

หนุ่มกลับมาจากข้างนอกมาถึงบ้านเห็นนางทั้ง 17 มีผ้าพันนิ้วชี้เหมือนกันทุกคนจึงถามว่า “เป็นอะไรจึงได้พันนิ้วชี้กันทั้งหมดอย่างนี้”

นางเหล่านั้นกลัวมากตอบว่า “มีดบาด” ยักษ์ว่า “ข้าไม่เชื่อหรอกแก้ออกให้ข้าดูเดี๋ยวนี้” นางทั้งหมดรีบแก้ผ้าพันออก ยักษ์เห็นแล้วมันโกรธมากร้องสำทับว่า “ข้าห้ามเด็ดขาดแล้วนะ ทำไมเอ็งถึงใจชั่วไปทำลายจนเป็นอย่างนี้เอ็งชั่วมากมา! ทุกคนไปที่นั่นอีกครั้ง” นางทั้งหลายกลัวมากต่างร้องไห้เศร้าโศกคิดว่ายักษ์จะเอาไปฆ่า เมื่อเดินไปใกล้คลังยักษ์รุ่มร้อนใจมันจับเอานางนั้นหย่อนลงไปในโอ่งทองทีละคน ๆ ให้จมอยู่ในนั้นอย่างน่าเวทนา จนกระทั่งพอใจแล้วมันจึงเอาขึ้นมา นางเหล่านั้นเซ่อซ่างงงวยกลัวแทบตาย แต่เป็นคุณอย่างหนึ่งคือ ทำให้นางเหล่านั้นมีรูปร่างเหลืองอร่ามประดุจทอง ตั้งแต่วันนั้นมานางทั้งหลายยิ่งเกิดความทุกข์เพิ่มขึ้น กลัวว่าอยู่ต่อไปอีกคงต้องตายแน่ จนมีหนูขาวตัวหนึ่งรู้เรื่องนี้ หนูมีใจสงสารนางเหล่านั้น เวลาสงัดหนูมาบอกนางเหล่านั้น “นางทุกคนถ้าจะอยู่ที่นี่ยักษ์มันต้องกินเป็นอาหารแน่ ถ้าจะคิดหนีก็ไปไม่ทันมันเหมือนกันเราจะหาอุบาย ช่วยพวกนาง จงจำไว้ว่าเมื่อถึงเวลาเช็ดน้ำข้าวอย่าเอานำข้าวเอามาให้เรากินเราจะคุ้ยโพรงในดินทำเป็นทางให้นางหนีไปจากเมืองยักษ์นางต้องแม่เอาไปจากเมืองยักษ์ นางต้องแบ่งข้าวเอาไปทำข้าวตากสำหรับเป็นเสบียงไว้กินตามทางด้วย นางเหล่านั้นว่า “ไม่เป็นไรหรอก ขอแต่ท่านช่วยเหลือพวกเราให้ได้เถอะ”

เมื่อหนูบอกเรื่องราวต่าง ๆ ครบแล้วจึงกลับไป ส่วนนางเหล่านั้นเมื่อเช็ดน้ำข้าวก็เก็บไว้ให้หนูกินเป็นประจำส่วนข้าวก็พยายามแบ่งตากเอาไว้สำหรับตน ครึ่งปีหนูขาวเข้ามาบอกนางทั้ง 17 ว่า “เราทำทางเสร็จแล้ว ต้นทางอยู่ตรงซองนั้น เราหักกิ่งไม้ไว้เป็นเครื่องหมาย นางจงรีบหนีไป อย่าอยู่นาน” ว่าแล้วหนูขาวก็ลากลับไป จนไปถึงนครหนึ่งที่อยู่ริมสระของพระราชา พระพี่เลี้ยงพระราชามักจะมาตักน้ำในสระนั้นเป็นนิจ แต่วันนั้นมานางทั้ง 17 ได้รับความสุขสบาย ทุกคนเจริญเติบโตเป็นสาวรุ่นกันหมดอยู่พักอาศัยอยู่ ณ ริมสระน้ำ วันหนึ่งพระพี่เลี้ยงไปตักน้ำพบนางทั้งหมดซึ่งมีรัศมีเรืองรองอยู่ริมสระ เมื่อพินิจพิจารณาครบสรรพจึงรีบกลับไปกราบทูลพระราชา “หม่อมฉันพากันไปตักน้ำที่สระนั้น เห็นสตรีสาว 17 นาง มีรูปร่างสว่างเรืองรองสวยงามมากมาพักอาศัยอยู่ริมสระ แต่ว่าไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ เนื้อตัวเปล่าเปลือยสะอาดสะอ้านทุกคน” พระราชาทรงฟังแล้วทรงดีพระทัย ทรงให้พนักงานรับใช้ไปนำนางทั้ง 17 มายังพระตำหนัก นางเหล่านั้นว่าพวกตนอายเพราะไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ พนักงานรับใช้จึงกลับไปกราบทูลพระราชา พระองค์ทรงจัดพระพี่เลี้ยงให้นำเครื่องแต่งตัวไปให้นางทั้ง 17 แล้ว แห่เข้ามาเป็นพระมเหสี เมื่อได้เป็นพระมเหสีพระราชาแล้ว นางทั้ง 17 ให้สืบเสาะหาบิดามารดาจนพบและมอบยศศักดิ์ให้ ทั้งยังให้สืบเสาะหาหนูขาวซึ่งเคยช่วยเหลือตนนำมาเลี้ยงดูไว้ในที่อันเหมาะสมและแต่งตั้งให้หนูขาวเป็นราชาแห่งหนูทั้งปวง จากเรื่อง หนูขาวได้เป็นราชา จะเห็นได้ว่าเป็นการใช้กลวิธีทางภาษาผ่านเรื่องเล่า โดยการนำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์ ทั้งยังกล่าวถึงที่มาของปีนักษัตริย์คือปีชวด หรือปีหนู โดยการเรียบเรียงตามลำดับของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้เขียนได้สร้างเรื่องเล่าผ่านตัวละครทั้งมนุษย์และยักษ์ มีการใช้ฉากสถานที่ในบริบทของสมัยก่อน และปมความ

ขัดแย้งที่นำมาสู่เรื่องราวและการคลี่คลายปมในที่สุด ดังจะเห็นได้จาก ลูกสาวทั้ง 17 คน โดนยักษ์จับไปเป็นคนใช้ และต่อมาก็ได้รับการช่วยเหลือจากหนูขาว ซึ่งหนูขาวได้ขอแลกเปลี่ยนกับน้ำข้าว ตอการขุดโพรงเพื่อพาหนี “นางทุกคนถ้าจะอยู่ที่นี่ยักษ์มันต้องกินเป็นอาหารแน่ ถ้าจะคิดหนีก็ไปไม่ทันมัน เหมือนกันเราจะหาอุบาย ช่วยพวกนาง จงจำไว้ว่าเมื่อถึงเวลาเช็ดน้ำข้าวให้เอามาให้เรากิน เราจะคุ้ยโพรงในดินทำเป็นทางให้นางหนีไปจากเมืองยักษ์นางต้องแม่เอาไปจากเมืองยักษ์ นางต้องแบ่งข้าวเอาไปทำข้าวตากสำหรับเป็นเสบียงไว้กินตามทางด้วย นางเหล่านั้นว่า “ไม่เป็นไรหรอก ขอแต่ท่านช่วยเหลือพวกเราให้ได้เถอะ”

หากพิจารณาการใช้เรื่องเล่าดังกล่าว ถือเป็นกลวิธีการนำเสนอทางภาษาถึงเรื่องราว เหตุการณ์ในเรื่องเล่า ตลอดจนการบรรยายฉากสถานที่ต่าง ๆ จนนำมาสู่คติความเชื่อ คำสอนของคนในสมัยก่อน และที่มาของปีนักษัตริย์หนู ผ่านกลวิธีการนำเสนอในรูปแบบเรื่องเล่า

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สุนัขเห็นผี** กล่าวว่านานมาแล้วมีชายคนหนึ่งไม่ปรากฏชื่อเดินไปดูเขาทำพิธีเซ่นไหว้ภูตผี ชายนั้นเดินไปใกล้เนินดินลูกหนึ่งมีป่าเป็นพุ่มทึบ เขาฝังศพไว้ที่นั่นเป็นจำนวนมาก เมื่อเดินเข้าไปตะโกนร้องขึ้นมาว่า “ลุง ๆ ไปบอกเมียฉันให้มาที่นี่ด้วย” ชายคนนั้นไม่กลัวผีเขารู้ว่าผีเรียกเขาจริง ๆ แต่เขาทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ตอบกลับไปว่า “เมียเอ็งอยู่ที่ไหน” ผีบอกว่า “เมียฉันอยู่บ้านที่เขากำลังเซ่นไหว้โน่นแน่ะ" ชายนั้นได้ยินแล้ว ถามว่า “เอ็งจะให้ข้าไปบอกอย่างไร ถ้าข้ามองเมียเอ็งไม่เห็นอย่างนี้” ตอนนั้นผีให้ว่านเบิกโพลง ซึ่งเป็นว่านยาสำหรับมองเห็นผีได้ทั้งหมด ผีให้ว่านไปแล้วบอกชื่อเมียให้ด้วย ชายนั้นเมื่อได้ว่านมาก็มองเห็นผีเต็มป่า เขาเดินไปโดยไม่หวาดกลัวอะไรเลย เขาเดินตรงไปยังบ้านที่กำลังเซ่นไหว้ผี เมื่อไปถึงเขาเห็นผีสาวๆ กำลังกินของเซ่นไหว้ที่เขานำมาเซ่นจำนวนมากมาย ชายนั้นตะโกนเรียกชื่อตามที่ตัวเขาสั่งมา แล้วกวักมือเรียกให้มาตรงหน้าบอกว่า “ผัวเองให้กลับไปเร็ว ๆ เพราะลูกร้อง” ผีนั้นนึกสงสัยว่าทำไมชายคนนี้มองเห็นตน จึงเดินตรงไปตามว่า “ทำไมเจ้ามองเห็นข้า” ชายนั้นเอาว่านให้ดูแล้วตอบว่า “นี่คือว่านซึ่งผัวเจ้าให้ข้ามา ข้าจึงเห็น” ผีนั้นพอเห็นว่านก็เข้าไปแย่ง แต่ชายนั้นไม่ยอมให้จึงเกิดการตบตียื้อแย่งว่านกับผีขึ้น ชายนั้นร้องตะโกนให้คนช่วย แต่ว่าคนอื่น ๆ ไม่เห็นว่าสู้อยู่กับใคร เห็นแต่วิ่งพรวดพราดไปมาอยู่ตามลำพัง ดังนั้น พวกผู้คนจึงแตกตื่นช่วยไม่ได้ เมื่อตบตีกันอยู่ครู่ใหญ่ชายนั้นอ่อนล้าปล่อยว่านหลุดจากมือ ผีปราดเข้ามาจะเก็บแต่เวลานั้นสุนัขเห็นเข้าก็กระโดดงับกลืนเข้าไปในท้อง ด้วยเหตุนี้สุนัขจึงมองเห็นผี เหตุที่มีนิทานเล่ามาอย่างนี้เขาจึงเชื่อว่าสุนัขมองเห็นผี ถ้าสุนัขเห่าหรือหอนในเวลากลางคืนเพราะมันเห็นผีออกมาเดิน อีกอย่างหนึ่งมีคนเป็นจำนวนมากที่เชื่อเรื่องนี้พยายามเสาะแสวงหาว่านศักดิ์สิทธิ์นี้เอามาไว้ใช้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสุนัขเห็นผีนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นการใช้กลวิธีทางภาษาผ่านเรื่องเล่า โดยการนำเสนอเรื่องราวและเหตุการณ์ โดยผู้เขียนได้สร้างเรื่องเล่าผ่านตัวละครทั้งมนุษย์และสัตว์ มีปมของเรื่องนำมาสู่เรื่องราวของผีกับว่าเบิกโพลง ซึ่งคนที่สามารถเห็นผีได้ต้องมีว่านเบิกโพลง ดังจะเห็นได้จาก ตอนที่ชายคนที่มองเห็นผีจากว่านโพลง รับอาสามาตามหาเมียแก่ผี แต่ก็เกิดการแย่งชิงว่าน

โพลง จนว่านหลุดมือ สุนัขกระโดดงับได้ สุนัขจึงมองเห็นผีนับแต่นั้น ดังในตอนหนึ่งที่ว่า ด้วยเหตุนี้สุนัขจึงมองเห็นผี เหตุที่มีนิทานเล่ามาอย่างนี้เขาจึงเชื่อว่าสุนัขมองเห็นผี ถ้าสุนัขเห่าหรือหอนในเวลากลางคืนเพราะมันเห็นผีออกมาเดิน อีกอย่างหนึ่งมีคนเป็นจำนวนมากที่เชื่อเรื่องนี้พยายามเสาะแสวงหาว่านศักดิ์สิทธิ์นี้เอามาไว้ใช้ อาจกล่าวได้ว่า การใช้กลวิธีการนำเสนอผ่านภาษา โดยการใช้เรื่องเล่ามนุษย์ จากเรื่อง สุนัขเห็นผี ได้สะท้อนให้เห็นถึงกลวิธีในการเล่าเรื่อง โดยการแสดงรายละเอียดของเหตุการณ์ว่าใครเป็นผู้กระทำ กระทำอะไร มีอะไรเกิดขึ้น ที่ไหนและเมื่อไร เกิดขึ้นได้อย่างไร จนนำไปสู่เรื่องราวที่มาที่ไปของเรื่องเล่าในที่สุด

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดฟ้าแลบฟ้าร้อง** โดยเนื้อเรื่องกล่าวถึง โบราณกาลมีปีศาจตนหนึ่งชื่อรามาสูร และมีนางอารักษเทวีตนหนึ่งชื่อนางเมขลา ทั้งสองอยู่รับใช้มหาฤาษีตนหนึ่งซึ่งมีอิทธิฤทธิ์เพื่อเรียนเวทมนต์คำ ถาอาคม ทั้งปีศาจและนางอารักษเทวีพยายามเรียนแข่งขันกันเพื่อให้เป็นที่พอใจของครู ทั้งคู่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมากพอกัน มหาฤาษีรักใคร่ศิษย์ทั้งคู่เสมอกัน เมื่อมหาฤาษีสอนวิชาแก่ศิษย์จนหมดสิ้นแล้ว ท่านอยากลองพิสูจน์ว่าใครจะเก่งกว่ากัน ท่านจึงพูดกับศิษย์ “ถ้าใครเอาแก้วที่มีน้ำค้างอยู่เต็มแก้วมาให้ข้าได้ ข้าจะทำน้ำนั้นให้กลายเป็นแก้วมโนหรา และแก้วนี้เจ้าของปรารถนาอะไรหรืออยากได้อะไรก็จะได้ทุกอย่างดังที่ปรารถนา” ด้านรามาสูรเอาแก้วไปรองน้ำค้างซึ่งค้างอยู่บนใบไม้และใบหญ้า มันได้พยายามทำเช่นนี้อยู่หลายเช้าแต่ว่าไม่ได้ผล ส่วนนางเมขลาซึ่งเป็นสตรีรู้จักคิดการณ์ไกล มันไปเก็บเอาไส้ไม้ชนิดหนึ่งซึ่งมีเนื้อนิ่มไปวางซับน้ำค้างซึ่งค้างอยู่บนใบไม้ใบหญ้าจนกระทั่งไส้ไม้นั้นดูดน้ำเอาไว้ชุ่ม ต่อมานางเมขลาเอาไส้ไม้ที่ชุ่มนั้นไปบีบน้ำใส่แก้ว ด้วยเหตุนี้นางจึงหาน้ำค้างได้เต็มแก้ว แล้วเอาแก้วน้ำค้างนั้นไปให้มหาฤาษี มหาฤาษีจึงถือว่านางเมขลาอารักษเทวีเก่งกว่ารามาสูรปีศาจ มหาฤาษีชุบน้ำค้างนั้นให้กลายเป็นแก้วมอบให้นางเมขลาพร้อมบอกว่า “แก้วนี้มีคุณวิเศษมาก ถ้าเจ้าอยากได้อะไรเพียงแต่ยกแก้วขึ้นกวัดแกว่งชั่วครู่ ความปรารถนาของเจ้าจะสำเร็จทันที อีกอย่างหนึ่งแก้ววิเศษนี้ทำให้เจ้าสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ จะฝังตัวในก้อนเมฆหรือจะหลบขุยไส้เดือนไปยังที่ไหน ๆ ก็ได้ทั้งนั้น”

นางอารักษเทวีรับเอาแก้วนั้นมายกขึ้นกวัดแกว่ง ทันใดนั้นได้เหาะทะยานไปบนท้องฟ้ามุ่งตรงไปยังมหาสาคร ส่วนรามาสรพยายามอยู่เป็นเวลานานก็หาน้ำค้างได้เต็มแก้วแล้วเอาไปมอบให้มหาฤาษี มหาฤาษีกล่าวว่า “เจ้าเอาของนี้มาช้าเกินไป ตอนนี้ตาได้ให้ของวิเศษแก่นางเมขลาไปแล้ว มนต์คำ ถาอาคมของตาสามารถชุบของวิเศษนี้ได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น” ได้ยินมหาฤาษีว่าดังนี้รามาสูรเกิดความเสียใจมาก ร้องไห้สะอึกสะอื้นด้วยเสียงอันดัง มหาฤาษีปลอบใจรามาสูร “เจ้าอย่าทุกข์โศกเศร้าให้มากไปเลย ตาจะให้ขวานเจ้าเล่มหนึ่ง ด้วยขวานนี้เจ้าสามารถเอาไปต่อสู้แย่งเอาแก้วจากนางอารักษเทวีเมขลานั้นได้ นางเมขลาชอบเหาะเหินบนท้องฟ้าเพื่อเล่นน้ำฝนในเวลาที่ฝนตก เจ้าจงเอาขวานนี้ขว้างมันแล้วมันจะทิ้งแก้วมีค่านั้น แต่ว่าถ้าตอนที่ต่อสู้กันนั้นเจ้าเห็นมันยกแก้วขึ้นกวัดแกว่ง เจ้าจงหลับตาก่อนที่จะขว้างขวางไปยังมัน” เมื่อรามาสูรได้ขวานมาถืออยู่ในมือแล้ว มันเที่ยว

เหาะตามหานางเมขลาเพื่อที่จะแย่งเอาแก้วมโนหรา แต่เมื่อนางได้เห็นนาง นางเข้าใจทันทีว่าปีศาจนี้ต้องคิดร้ายกับนางแน่นอน นางจึงยกแก้วขึ้นกวัดแกว่งเหาะไปในท้องฟ้าที่สูงลิบ รามาสูรเห็นแสงสว่างของแก้ววิเศษก็ปิดตาแล้วขว้างอาวุธของตนออกไป อาวุธนั้นทะยานไปอย่างรวดเร็วและได้ยินเสียงอึกทึกกึกก้อง แต่ว่าไม่ถูกนางอารักษเทวีนั้นเลยตั้งแต่นั้นมาในเวลาที่มีฝน เขาจะเห็นแสงสว่างของแก้วและได้ยินเสียงดังของอาวุธนั้น ด้วยเหตุนี้ในภาษาเขมรของเราจึงเรียกชื่อก้อนหินทั้งหลายซึ่งมีรูปร่างเหมือนขวาน หรือเหมือนจอบหน้าแหลม หรือเหมือนมีดว่า “ขวานฟ้า” และสมมุติสิ่งของเหล่านั้นว่า เป็นลูกธนูของยักษ์ซึ่งมันยิงไปบนท้องฟ้าแล้วตกลงมายังพื้นดิน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดฟ้าแลบฟ้าร้องนี้เป็นการใช้กลวิธีทางภาษาผ่านเรื่องเล่าอมนุษย์ถึงตำนานรามาสูรและนางเมขลาล่อแก้วหรือที่มาของ “ขวานฟ้า” ถือเป็นกลวิธีการนำเสนอหนึ่งผ่านตำนานที่พบในนิทานกัมพูชา เกี่ยวกับฟ้าแลบฟ้าร้องในฤดูฝน โดยเรื่องเล่าดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ โดยจะเห็นว่า เรื่องเล่าดังกล่าวยังแฝงความเชื่อเรื่องของวิเศษ ดังในเนื้อหาตอนหนึ่งที่ว่า “แก้วนี้มีคุณวิเศษมาก ถ้าเจ้าอยากได้อะไรเพียงแต่ยกแก้วขึ้นกวัดแกว่งชั่วครู่ ความปรารถนาของเจ้าจะสำเร็จทันที อีกอย่างหนึ่งแก้ววิเศษนี้ทำให้เจ้าสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ จะฝังตัวในก้อนเมฆหรือจะหลบขุยไส้เดือนไปยังที่ไหน ๆ ก็ได้ทั้งนั้น”

4.2.2 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์

ในนิทานกัมพูชาหลายเรื่องต่างบอกเล่าเรื่องราวเหตุการณ์ ที่เป็นทั้งเรื่องเล่ามนุษย์ เรื่องเล่าสัตว์ เรื่องเล่าสัตว์และอมนุษย์ ทั้งยังเป็นคำสอนขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ อนึ่งยังแฝงคำสอนในเรื่องเล่า ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สุนัขจิ้งจอก** กล่าวถึงเรื่องราวของสุนัขจิ้งจอกผู้ลุ่มหลงมัวเมา ไม่มีใครเขารักใคร่นับถือเป็นมิตร รูปร่างเตี้ย ขาทั้งสี่ก็สั้นผิดขนาด น่าอัปลักษณ์ รูปร่างผ่ายผอม แต่สุนัขจิ้งจอกตัวนี้ก็อยากได้เมียเพื่อผ่อนความทุกข์ ผ่อนคลายความเหงาจนได้สุนัขตัวเมียตัวหนึ่งเป็นเมีย โดยได้พูดกับสุนัขจิ้งจอกตัวเมียไปว่า “พี่นี้รักเจ้าแสนรัก ใจพี่ห่วงหาอาลัยน้องจนสุดที่จะกล่าว ถ้าแม้ว่าไม่ได้น้องรัก ชีวิตพี่คงสิ้นใจคราวนี้” ก่อนที่สุนัขจิ้งจอกจะพบว่าดวงอาทิตย์ คือสาเหตุที่ทำให้ร้อนอบอ้าว สุนัขจิ้งจอกจึงภาวนาอยากเกิดเป็นดวงอาทิตย์ และเวลานั้นมีเปรตยักษ์ตนหนึ่งแอบได้ยินถ้อยคำที่สุนัขจิ้งจอกปรารถนา จึงอยากกินเนื้อสุนัขจิ้งจอกเป็นอาหาร เปรตยักษ์จึงได้แปลงกายเป็นพระอินทร์ และสุนัขจิ้งจอกจึงได้บอกความปรารถนาแก่พระอินทร์ว่าตนมาที่หนองน้ำเพื่อจับปลาไปฝากเมีย แต่อากาศร้อนเท้าจึงพอง จึงปรารถนาอยากมีอำนาจเป็นดวงอาทิตย์ จากนั้นสุนัขจิ้งจอกก็ได้ลาเมียเพื่อไปสละชีพให้ยักษ์กิน สุนัขจิ้งจอกจึงกระโดดลงเหวตาย เนื้อสุนัขจิ้งจอกจึงถูกยักษ์กิน และสุนัขจิ้งจอกจึงกลายเป็นดวงอาทิตย์ จนกลายเป็นองค์อาทิตย์จิ้งจอกต่อมามีเมฆมาบัง จึงอยากเกิดเป็นเมฆ เวลาต่อมาเห็นลมพัดเมฆกระจัดกระจาย จึงอยากเกิดเป็นลม

ต่อมาเห็นจอมปลวกถูกลมพัดไม่ไหวติงจึงอยากเกิดเป็นจอมปลวก แต่จากนั้นเห็นกวางเปลี่ยวตัวหนึ่งวิ่งมาชนจอมปลวกและได้เยี่ยวใส่ จึงอยากเกิดเป็นกวางอีก ต่อมามีพรานมาล่ากวางโดยใช้หน้าไม้ยิงกวางจึงล้มลง แต่ก่อนจะสิ้นใจกวางก็ขอเกิดเป็นสายธนูหน้าไม้ แต่ต่อมากวางซึ่งไปเกิดเป็นสายหน้าไม้ แต่ก็มีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งหิวอดโซ ไปเคี้ยวสายหน้าไม้ขาด ก่อนที่จะปรารถนาเป็นสุนัขจิ้งจอกผู้ลุ่มหลงมัวเมาเช่นเดิม เรื่องดังกล่าวจึงกลายเป็นเรื่องราวการสั่งสอนในที่สุด อาจกล่าวได้ว่านิทานกัมพูชาเรื่องสุนัขจิ้งจอกนี้ถือเป็นนิทานคำสอนที่มีการนำเสนอผ่านกลวิธีในการเล่าเรื่องผ่านการอธิบายเหตุการณ์ ความลุ่มหลง ความมัวเมาของสุนัขจิ้งจอก จนกลายเป็นเรื่องราว สู่การบอกเล่าในเวลาต่อมาถึงลักษณะนิสัยของสุนัขจิ้งจอก “อย่าเอาแบบอย่างสุนัขจิ้งจอกผู้ลุ่มหลงมัวเมา ทำอะไรนอกลู่นอกทางผิดไปจากผู้อื่น โลภมากจนได้รับอันตราย ชั่วชาติอัปรีย์นัก”

การนำเสนอผ่านกลวิธีเรื่องเล่าสัตว์ ถือเป็นอีกกลวิธีหนึ่งที่นิยมนำเสนอผ่านนิทานกัมพูชา ดังจะเห็นได้ว่า การนำเสนอผ่านเรื่องเล่า ยังเป็นกลวิธีในการนำเสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อันแสดงถึงความผูกพันและการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง ผ่านเรื่องเล่าดังกล่าว จากนิทานกัมพูชาเรื่อง แร้งหลอกช้างเผือก กล่าวถึง กาลครั้งหนึ่งมีพญาแร้งตัวหนึ่งคุมไพร่พลบริวารเป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ในป่าคืนหนึ่งพญาแร้งนอนหลับและฝันว่าตนจับช้างเผือกได้และเอามากินเป็นอาหาร เมื่อตื่นขึ้นจึงใช้ให้ไพร่พลบริวารบินไปเรียกพญาช้างเผือกมา พวกไพร่พลบริวารพากันบินตรงไปยังที่อยู่ของพญาช้างเผือกนั้นเมื่อไปถึงจึงตะโกนเรียกพญาช้างเผือกว่า “พี่ช้าง เจ้านายเราให้มาตามพี่ช้างไปยังที่อยู่ของพวกเราเดี๋ยวนี้ เพราะเจ้านายเราฝันว่าได้กินเนื้อพี่ช้าง” ช้างได้ฟังดังนั้นก็กลัวจนตัวสั่นร้องไห้ลาลูกเมียและไพร่พลบริวารเพื่อจะไปกับไพร่พลแร้งตามบัญชาของพญาแร้ง เมื่อมาถึงกลางทางพบกับกระต่ายเจ้าปัญญา กระต่ายถามพญาช้างเผือกว่า “พี่ช้างไปไหนมาจึงได้ร้องไห้เดินกระปลกกระเปลี้ย” ช้างตอบว่า “โอ้พี่กระต่ายเอ๋ย พญาแร้งเขาฝันว่าเขาได้กินเนื้อฉัน ตอนนี้เขาให้ไพร่พลมาตามฉันเพื่อไปให้เขากิน” จากเรื่องเล่า แร้งหลอกช้างเผือก จะเห็นว่าด้วยความชาญฉลาดของกระต่าย จึงทำให้ช้างเผือกซึ่งมีขนาดตัวใหญ่กว่าอีแร้ง รอดพ้นจากการถูกอีแร้งกิน ดังเนื้อความที่ว่า “เอ้อ! พี่ช้างมาถึงแล้ว เราจะต้องกินพี่ช้างวันนี้ เพราะเราฝันว่าได้กินเนื้อพี่” จากการนำเสนอผ่านเรื่องเล่าสัตว์ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า เป็นการนำเสนอถึงกลวิธีที่นิยมในการเล่าเรื่องของนิทานกัมพูชา อันหมายถึงการนำสนอผ่านตัวละครที่เป็นสัตว์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อาทิ อีแร้ง ช้างเผือก และกระต่ายผู้ชาญฉลาด และอาจกล่าวได้ว่าการนำเสนอกลวิธีเรื่องเล่าสัตว์ในนิทานกัมพูชานั้น มักสมมุติให้กระต่ายเป็นผู้พิพากษาคดีความ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **อีกาและนกแขวกเป็นศัตรูกัน** กล่าวกันว่าแต่เดิมพวกนกทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีสีขาวเหมือนๆ กัน จะต่างกันตรงที่รูปลักษณะและทรวดทรงเท่านั้น เวลาบินไปในท้องฟ้าไม่สามารถจะรู้ได้ว่าเป็นนกชนิดใดเลย ด้วยเหตุที่มีความสับสนดังนี้ บรรดาสัตว์เหล่านั้นจึงประชุมปรึกษากัน “ตอนนี้พวกเราทั้งหมดจะตกแต่งตัวของเราอย่างไร ที่จะให้มีสีสันแตกต่างกันออกไปเพื่อ

ไม่ให้พวกมนุษย์เขาสับสน” ที่ประชุมปรึกษากันอยู่เป็นเวลานานจึงตกลงใจกันว่า“ใครชอบสีอะไรก็ประดิษฐ์ตกแต่งเอาเถอะ แต่อย่าให้เหมือนกัน” เวลานั้นสัตว์ทั้งหมดเห็นพ้องต้องกันว่าให้นกแขวกเป็นหัวหน้างานด้านการวาด นกแขวกได้วาดสัตว์ต่าง ๆ จนครบตามความพอใจของแต่ละชนิดแล้วยังคงเหลือแต่อีกา และตัวของนกแขวกเองนกแขวกถามอีกาว่า “พี่กาอยากให้วาดสีอย่างไร” อีกาตอบว่า “แล้วแต่พี่นกแขวกเถอะพี่เป็นช่างวาดวาดอย่างไรจึงจะเหมาะสมดี” นกแขวกตอบว่า“เออ! ถ้าเช่นนั้นฉันจะวาดตอนกลางคืนจะได้สีสันที่สวยงาม ถ้าวาดตอนกลางวันไม่สวยหรอก แต่ว่าพี่กาวาดให้ฉันก่อน ฉันจะวาดให้พี่ที่หลัง” อีกาวาดให้นกแขวกมีสีเป็นริ้ว ๆ ตามความพอใจ เมื่อถึงเวลามืดสนิทนกแขวกเรียกพวกอีกาทั้งหมดมาพร้อมกัน ละลายผงถ่านกระทะใหญ่ ๆ เอาผ้าลงไปจุ่มแล้วเอามาทาอีกาทั้งหมดไม่ให้มีเนื้อตรงไหนเหลือเลยรุ่งขึ้นเช้าพวกอีกาเห็นรูปร่างของตนดำเป็นมันทุกตัวส่วน นกแขวกพอเวลาเริ่มสาง ๆ ต่างพากันบินหนีไป อีกาจึงโกรธมาก พากันบินส่งเสียงร้องก้องป่าเพื่อตามหานกแขวก พอพบก็เข้าจิกตีกันจนตายไป ด้วยเหตุนี้ นกแขวกจึงต้องออกหากินในเวลากลางคืน เพราะถ้าหากินในเวลากลางวันต้องพบกับอีกาซึ่งเป็นศัตรูจะเอาชีวิตมัน อีกาจะปราดเข้าจิกตีจนตายแน่ ๆ เมื่อถึงเวลากลางวันพวกมันพากันซ่อนตัวเงียบ ๆ อยู่ในป่าเป็นเช่นนี้มาจนปัจจุบัน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับอีกาและนกแขวกเป็นศัตรูกันนี้ จะเห็นได้ว่าผู้เขียนมีกลวิธีการสร้างเรื่องเล่าแบบอธิบายเหตุ โดยการปูพื้นว่า “แต่เดิมพวกนกทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีสีขาวเหมือนๆ กัน จะต่างกันตรงที่รูปลักษณะและทรวดทรงเท่านั้น เวลาบินไปในท้องฟ้าไม่สามารถจะรู้ได้ว่าเป็นนกชนิดใดเลย ด้วยเหตุที่มีความสับสนดังนี้ บรรดาสัตว์เหล่านั้นจึงประชุมปรึกษากันเพื่อไม่ให้เกิดการสับสน จนในที่สุดก็ได้วาดสีให้แก่กัน แต่เรื่องที่ขัดแย้งระหว่างนกแขวกและอีกามีอยู่ว่า อีกาทาสีให้นกแขวกสวยงาม แต่ฝ่ายนกแขวกเลือกที่จะผสมสีผงถ่านแล้วระบายสีเดียวให้แก่อีกา ด้วยความโกรธอีกาจึงไล่จิกตีนกแขวก จนกลายเป็นที่มาของเรื่องราวการไม่ถูกันของนกสองชนิดนี้ในเวลาต่อมา ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ตอนนี้พวกเราทั้งหมดจะตกแต่งตัวของเราอย่างไร ที่จะให้มีสีสันแตกต่างกันออกไปเพื่อไม่ให้พวกมนุษย์เขาสับสน” ที่ประชุมปรึกษากันอยู่เป็นเวลานานจึงตกลงใจกันว่า “ใครชอบสีอะไรก็ประดิษฐ์ตกแต่งเอาเถอะ แต่อย่าให้เหมือนกัน”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 689)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **อีกาบ้านสอนอีกาป่า** กล่าวถึงเรื่องราวในในอดีตกาลนานมากแล้ว ว่ามีอีกาสองชนิดคืออีกาบ้านซึ่งมีสีขาว และอีกาป่าซึ่งมีดำ อีกาบ้านมันรู้จักกินอาหารทุกชนิด มันมีชีวิตอยู่ได้ด้วยการแอบขโมยอาหารของชาวบ้านกินเป็นประจำทุกวัน ผู้คนที่ทิ้งอาหารไว้โดยไม่ระมัดระวัง

มันจะไปแอบขโมยคาบไปกินหมด วันหนึ่งอีกาบ้านบินออกหากินตามปกติไปพบกับอีกาป่าจึงถามว่า “พี่กาป่าทุกวันนี้พี่หากินอย่างไร” อีกาป่าตอบว่า “ทุกวันนี้ฉันหากินโดยสุจริต ไม่ลักขโมยของใครเอามาเลี้ยงตัวเองนะ กาบ้านหากินอย่างไรล่ะ” อีกาบ้านตอบว่า “หากินตามแบบพี่นะไม่ทันกินหรอก หากินตามแบบฉันน่ะดี และหาได้ง่ายด้วย” อีกาป่าถามว่า “หากินอย่างไรล่ะ” อีกาบ้านตอบว่า “ในตอนเช้าให้ดูผู้คนที่เขาตากปลาไว้แล้วไม่คอยดูแล เดินไปโน่นไปนี่ ฉันจะโผลงไปคำ เอามาทันที แล้วเอาไปกินบนยอดไม้อย่างสบาย ๆ ทำเป็นไม่รู้ไม่ชีอะไรทั้งสิ้น” อีกาป่าถามว่า“โอ้โฮ ! อะไรอย่างนั้นฉันไม่เคยทำหรอกแบบนี้น่ะ พี่เองจงระวังให้ดีดังคำโบราณท่านว่า ขโมยเขาน่ะมันพอใช้ได้ แต่ระวังถ้าเขาจับได้มันจะเกินพอนะ”อีกาบ้านว่า “พี่กาป่าไปลองดูกับฉันสักครั้งหนึ่งชิว่ามันจะพอดีหรือเกินพอ”ว่าแล้วพากันบินตรงไปยังหมู่บ้านซึ่งมีผู้คนอาศัยอยู่ ไปถึงกลางทางเห็นคนเดินทางคนหนึ่งจอดเกวียนหุงข้าวและย่างปลาไว้ตับหนึ่งหอมฉุย เขาหุงข้าวพร้อมกับย่างปลาแล้วเข้าไปตัดพื้นในป่าใกล้ ๆ นั้น ที่หัวของเขาโพกผ้าขาวม้าไว้ผืนหนึ่ง อีกาบ้านบอกอีกาป่าว่า “พี่คอยทำตามที่ฉันบอกนะฉันจะโฉบเอาผ้าโพกหัวเขาถ้าเขาไล่ตีฉันพบคาบเอาปลาย่างของเขามาทันที” อีกาทั้งสองปรึกษากันเสร็จแล้ว อีกาบ้านโฉบเข้าไปเอาผ้าโพกหัวตาคนนั้นได้แล้วก็บินอย่างรวดเร็ว ตาคนนั้นพยายามวิ่งไล่เอาผ้าของตนคืน ส่วนอีกาป่าเห็นตาไล่แย่งผ้าโพกตัวจากอีกาบ้านจึงรีบไปคำ บเอาปลาย่างแล้วบินไปเกาะยอดไม้ทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ อีกาบ้านเห็นอีกาป่าคำ บเอาปลาย่างไปแล้วจึงทิ้งผ้าโพกหัวให้ตาคนนั้น ตาได้ผ้าโพกหัวก็กลับไปยังเกวียนหาปลาย่างไม่พบ มองหาทั้งข้างบนข้างล่างก็ไม่พบ จนเหลือบไปบนยอดไม้เห็นอีกาทั้งคู่กำลังแบ่งปลากันกินอย่างเบิกบาน ตาเจ็บใจมากแต่ไม่รู้จะทำอย่างไร ตั้งแต่วันนั้นมาอีกาป่าก็หากินด้วยการแอบขโมยเขากินเหมือนอีกาบ้านมาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับอีกาบ้านสอนอีกาป่านี้ อาจกล่าวได้ว่ากลวิธีการนำเสนอผ่านเรื่องเล่าสัตว์ ผู้เขียนมีกลวิธีและชั้นเชิงในการเล่าเรื่องเป็นอย่างดี ทั้งนี้ เรื่องเล่าดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงบริบทของชุมชนกัมพูชาในสมัยก่อนและการประกอบอาชีพหาเช้ากินค่ำ โดยประกอบอาชีพการเกษตรกรรม ทั้งนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ดังจะเห็นจากการสะท้อนถึงเรื่องราวของอีกา เพราะการมีอีกาอยู่ที่ไหน ที่นั่นย่อมมีธรรมชาติอุดมสมบูรณ์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **งูเหลือมคายพิษ** นานมาแล้วมีชายคนหนึ่งเพิ่งจะแต่งงานใหม่ๆ วันหนึ่งชายนั้นพาภรรยาไปเยี่ยมพ่อแม่ของตนขณะนั้นมีงูเหลือมตัวหนึ่งเลื้อยออกมาจากป่าเห็นรอยเท้าของสามีภรรยาคู่นั้นอยู่ตามทางจึงเลียรอยเท้านั้น และด้วยอำนาจของพิษ ซึ่งร้ายแรงอย่างประหลาด สองคนสามีภรรยาล้มตายลงหลังจากไปถึงบ้านพ่อแม่ตน พ่อแม่พร้อมทั้งญาติพี่น้องร่ำไห้เศร้าโศกเสียใจอาลัยอาวรณ์และช่วยกันทำศพนั้น และเพื่อเป็นการอวดอ้างฤทธิ์เดชของตนงูเหลือมถามอีกา “พี่กาฉันได้ยินเสียงผู้คนในหมู่บ้านส่งเสียงเอะอะ เขาทำอะไรกันหรือ” อีกาตอบว่า“เขาหัวเราะสนุกสนานกันน่ะ ซิเพราะเขารู้ว่าพิษของที่ร้ายแรงมาก เพียงแต่เลียรอยเท้าเท่านั้นเขาก็ตายแล้ว แต่ตอนนี้ไปเลียรอยเท้าเขากลับไม่ตาย เขาจึงพากันหัวเราะด้วยความสนุกสนานเบิกบานใจกันทุกคน” งูเหลือมได้ยิน

เช่นนั้นก็น้อยใจว่า“พิษของข้าเคยชะงัดนัก เพียงแค่เลียรอยเท้าเขาก็ตายแล้ว แต่ตอนนี้ไม่ชะงัดเสียแล้ว จะเอาพิษนี้ไว้ทำอะไร ต้องคำ ยทิ้งให้หมดจากตัวเรา”คิดแล้วงูเหลือมจึงคำ ยพิษออกจากตัวไม่มีเหลือ ฝ่ายพวกสัตว์ทั้งหลาย มีงู ปลา ตะขาบ แมลงป่อง มดตะนอย แตน ต่อ เป็นต้น เมื่อรู้ว่างูเหลือมคำ ยพิษทิ้งจึงพากันเลื้อยพากันบินมาแย่งเอาพิษของงูเหลือม บ้างได้มากบ้างได้น้อย บ้างก็ไม่ได้เพราะไปไม่ทันเขา โดยงูที่เอาพิษงูเหลือมไว้ได้มากที่สุดคือ งูกระด้าง งูจันทร์ งูดิน งูสิง งูปลางูเห่า ตะลาน งูสายม่านพระอินทร์ งูเขียว งูลาย และงูลายสาบ เป็นต้น พวกงูเหล่านี้เอาพิษงูเหลือมไว้ได้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันงูเหล่านี้จึงกัดมนุษย์ไม่ตายไม่เจ็บปวด เพราะพิษงูเหลือมนี้เขาว่าถ้ามีมากเกินไปจะกลับเป็นว่าไม่มีพิษร้ายเพราะเวลามันกัดมนุษย์พิษของมันวิ่งเลยไปหม พวกงูที่เอาพิษงูเหลือมไว้ได้พอดีคืองูเห่าหม้อ งูเห่าดอกจัน งูเห่าดง งูเห่าปลาช่อน งูจงอาง งูลายตาชั่งเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พวกงูเหล่านี้จึงมีพิษร้ายแรงมาก เมื่อกัดแล้วยากที่จะรักษาได้ส่วนปลาดุก ปลาแขยง ปลากด แมลงป่อง ตะขาบ แมลงป่องช้าง มด มดตะนอย แตน ต่อ ผึ้ง ผึ้งโพรง พวกนี้ไปถึงที่หลังจึงรวบรวมเอาพิษ ซึ่งเหลืออยู่นิดหน่อยเอามาทาที่ปลายเงี่ยงและเหล็กในของตน ด้วยเหตุนี้บรรดาสัตว์เหล่านั้นจึงมีพิษเล็กน้อยมาจนปัจจุบัน ปลาแก้มซ้ำและปลาเทโพโกรธมากเพราะแย่งพิษงูเหลือมไม่ได้จึงตะโกนร้องไห้จนหน้าบวม ปลาเค้าเห็นปลาแก้มซ้ำร้องไห้เช่นนั้นก็หัวเราะไม่ยอมหยุดจนกระทั่งปา กฉีกด้วยเหตุนี้ปลาแก้มซ้ำจึงมีหน้าบวมใหญ่และปลาเค้ามีปากกว้างมาจนทุกวันนี้งูเหลือมเมื่อคายพิษออกจนหมดแล้วก็หมดฤทธิ์เพราะแพ้กลอุบายของอีกา ตั้งแต่วันนั้นมามนุษย์จึงมีความสุขสบายเพราะงูเหลือมหมดพิษอันร้ายแรงนั้น และไม่มีความวิตกกังวลใจเพราะงูเหลือมมาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับงูเหลือมคายพิษนี้ อาจกล่าวได้ว่าการที่ผู้เขียนได้สร้างเรื่องราวผ่านตัวละครที่เป็นสัตว์นั้น ถือเป็นตัวละครที่มีความน่าสนใจ และยังได้สะท้อนให้เห็นถึงสังคมมนุษย์ที่หวังเพียงผลประโยชน์และต่างกล่าวโทษคนอื่น การอธิบายถึงความไม่มีพิษของงูเหลือมจึงเป็นเรื่องเล่าที่น่าสนใจในแง่ของการอธิบายที่ไปที่มา ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> พวกงูที่เอาพิษงูเหลือมไว้ได้พอดีคืองูเห่าหม้อ งูเห่าดอกจัน งูเห่าดง งูเห่าปลาช่อน งูจงอางงูลายตาชั่งเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พวกงูเหล่านี้จึงมีพิษร้ายแรงมาก เมื่อกัดแล้วยากที่จะรักษาได้ส่วนปลาดุก ปลาแขยง ปลากด แมลงป่อง ตะขาบ แมลงป่องช้าง มด มดตะนอย แตน ต่อ ผึ้ง ผึ้งโพรง พวกนี้ไปถึงที่หลังจึงรวบรวมเอาพิษ ซึ่งเหลืออยู่นิดหน่อยเอามาทาที่ปลายเงี่ยงและเหล็กในของตน ด้วยเหตุนี้บรรดาสัตว์เหล่านั้นจึงมีพิษเล็กน้อยมาจนปัจจุบัน ปลาแก้มซ้ำและปลาเทโพโกรธมากเพราะแย่งพิษงูเหลือมไม่ได้จึงตะโกนร้องไห้จนหน้าบวม ปลาเค้าเห็นปลาแก้มซ้ำร้องไห้เช่นนั้นก็หัวเราะไม่ยอมหยุดจนกระทั่ง

ปากฉีกด้วยเหตุนี้ปลาแก้มซ้ำจึงมีหน้าบวมใหญ่และปลาเค้ามีปากกว้างมาจนทุกวันนี้

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 692)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สัตว์เลือกกันเป็นราชา** กล่าวกันว่าในสมัยโบราณกาลนานมากมาแล้ว มนุษย์ทั้งหลายซึ่งอยู่บนพื้นพิภพโลกนี้ยังไม่มีใครเป็นใหญ่ทำหน้าที่ตรวจตราดูแลกันสักคนเดียวลุจำเนียรกาลผ่านมาเขาจึงได้ประชุมกันตั้งมนุษย์คนหนึ่งขึ้นเป็นพระราชา ถวายพระนามว่าพระสมมติราช เสวยราชสมบัติครอบครองอาณาประชาราษฎร์ต่อไป พวกสัตว์ทั้งหลายได้แก่ มฤคำ มฤดี ปักษีปักษา และมัจฉาชาติ เมื่อเห็นว่ามนุษย์มีพระราชาพระองค์หนึ่งคอยดูแลปกครองผู้คนโดยทั่วไปเช่นนั้น จึงแตกตื่นชุลมุนวุ่นวายป่าวประกาศให้พิภพโลกซึ่งมีมนุษย์และสัตว์ทั้งหมดรู้ว่าพวกตนยังไม่มีราชาสำหรับปกครองดูแลขอให้พิภพโลกนี้ช่วยคิดอ่านหาทางให้พวกตนได้มีราชาด้วย ไม่นานเท่าไรมนุษย์ทั้งหมดได้หาวิธีเลือกราชาให้พวกสัตว์เหล่านั้น เขาตั้งราชสีห์ซึ่งเป็นสัตว์เก่งกล้ามีฤทธิ์อำนาจและทนงองอาจ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดมีกิริยามารยาทสุภาพเรียบร้อยที่สุดให้เป็นราชาในเหล่าสัตว์มฤคำ มฤดี พวกมฤคำ มฤดีต่างพอใจราชาของตนไม่มีโครโต้แย้งอะไรเลย พวกปลาเขาตั้งปลาอานนท์ซึ่งเป็นปลาใหญ่ที่สุดขึ้นเป็นราชาแห่งฝูงปลาทั้งหมด พวกปลาต่างยอมรับด้วยความเต็มใจอย่างยิ่ง ส่วนพวกปักษีปักษาเมื่อได้ประชุมปรึกษากันหาสัตว์ที่จะเป็นราชาของฝูงปักษีปักษาทั้งมวลนั้นปรากฏว่ามีผู้สมัครให้เขาเลือกเป็นราชา 2 ฝ่ายด้วยกันคือ อีกาและนกเค้าแมว สัตว์ทั้งสองนี้ต่างมีบริวารเป็นจำนวนมากและต่างก็อยากจะเป็นราชา ดังนั้น จึงแยกออกเป็นสองฝ่ายออกโฆษณาแข่งขันอวดอ้างพรรคพวกของตนไม่แต่เท่านั้นยังเที่ยวพูดให้ร้ายป้ายสีกันอีกด้วย

“ใครจะให้ไอ้นกเค้าแมวเป็นราชาได้ถ้าลูกนัยน์ตามันโต ๆ อย่างนี้ เมื่อใดมันได้เป็นราชาเหนือปักษีปักษาทั้งปวงมันจะทำลายเหล่าปักษีปักษาให้พินาศย่อยยับ ถ้าพวกท่านไม่เชื่อฉันก็ให้ดูที่ลูกนัยน์ตาของมัน เราจะเห็นว่ามันเป็นสัตว์ร้ายกาจคึกคะนองจริงๆ” ฝ่ายพวกนกเค้าแมวพูดป้ายสีพวกอีกาว่า“เซอะ! พวกอีกาดำทั้งกระดูก เอ็งเป็นสัตว์ดำไม่ใช่ว่าดำแต่ขนแต่ปีกแต่เนื้อเท่านั้น แต่ว่าดำไปถึงหัวใจและความคิดด้วย ถ้าใครพอใจตั้งอีกาขึ้นเป็นราชาแล้ว มันจะต้องเหยียบย่ากดขี่ข่มเหงเอาแน่ ๆ เพราะว่าใจมันดำมาก มันเป็นสัตว์ที่ไม่หากินในทางที่ชอบมันแอบลักขโมยของเขามากินเป็นอาหาร ถ้าเป็นราชามันหรือจะเลิกลักขโมย มันจะต้องข่มขู่เอาลูกนัยน์ตาไปกินเสียคราวนี้แหละท่านไม่จำเป็นต้องคิดอะไรให้มากมายเลย ดูแต่ที่มันหากินอยู่ทุกวันนี้กับท่าทางที่ผลุบ ๆ โผล่ ๆ ตลอดจนผิวพรรณของมันก็พอจะเห็นแล้ว” ผู้สมัครอีกาและนกเค้าแมวต่างให้ร้ายป้ายสีกันเช่นนี้จนกระทั่งแตกแยกกันเป็นพวก เกิดการทะเลาะวิวาทกันลุกลามใหญ่โต บรรดาสัตว์ที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดจึงประชุมปรึกษาตั้งหงส์ เป็นราชาแห่งปักษีปักษาทั้งหมดนับแต่บัดนั้นมา เพราะเหตุนี้อีกาและนกเค้า

แมวจึงได้รังเกียจกันมาจนทุกวันนี้ และถือเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่ง ซึ่งแบ่งสัตว์ออกเป็นพวกสัตว์หากินเวลากลางคืน และพวกสัตว์หากินเวลากลางวัน สัตว์ทั้งสองพวกนี้เห็นกันไม่ได้เลย

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์เลือกกันเป็นราชานี้ ถือเป็นการนำเสนอกลวิธีทางภาษาผ่านเรื่องเล่าสัตว์ ดังจะเห็นได้จากการเล่าถึงที่มาที่ไปของการเลือกราชาสัตว์ อาทิ การตั้งราชสีห์ให้เป็นราชาในเหล่าสัตว์มฤคำ มฤดี ตั้งปลาอานนท์ ซึ่งเป็นปลาใหญ่ที่สุดขึ้นเป็นราชาแห่งฝูงปลาทั้งหมด และสุดท้ายก็เกิดประเด็นความขัดแย้งในการเลือกราชาของฝ่ายปักษีปักษา โดยทั้งสองกลุ่มต่างใส่ร้ายป้ายสีกัน จนเป็นที่มาของการทะเลาะกัน แต่ท้ายที่สุดแล้ว บรรดาสัตว์ที่ไม่เข้าข้างฝ่ายใดจึงประชุมปรึกษาตั้งหงส์ เป็นราชาแห่งปักษีปักษาทั้งหมดนับแต่บัดนั้นมา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ควายบ้านกับควายป่า** ในอดีตกาลมีควายสองตัว ตัวหนึ่งเป็นควายบ้าน อีกตัวหนึ่งเป็นควายป่า สัตว์สองรักใคร่กันมาก จะนอนจะอยู่หรือหากินด้วยกันไม่เคยห่างกันเลย กระต่ายรู้ว่าควายทั้งสองตัวรักกันมากเช่นนั้นก็คิดหากลอุบายทำให้แตกกัน วันหนึ่งมันเดินเข้าไปหาควายแล้วพูดว่า “นี่แน่ะพี่ควายทั้งสองเอ๋ย พี่อย่านอน อย่าเดินหรืออย่าหากินด้วยกันเลย ระวังชาวบ้านเขาเห็นเข้าจะจับเอาพี่ไปทั้งคู่เพื่อเอาไปใช้งาน” ควายป่าได้ฟังกระต่ายว่าดังนั้นก็กลัวว่าจะมีอันตรายดังคำที่กระต่ายบอก ตั้งแต่วันนั้นมาควายทั้งสองตัวก็แยกกันหากิน การแยกจากกันครั้งนี้ควายทั้งคู่ต่างอาลัยอาวรณ์กันเป็นอย่างยิ่งเพราะเคยอยู่ด้วยกันมาเป็นเวลานาน นาน ๆ เข้าควายทั้งคู่ก็ลืมซึ่งกันและกันกระต่ายรู้ว่าควายทั้งคู่แยกกันต่างไม่นึกถึงกันและกันแล้วมันเดินไปหาควายป่าพูดว่า “นี่แน่ะเจ้าควายป่า ฉันได้ยินควายตัวหนึ่งเขาว่าเขาเก่งมาก เขาอยากจะหาคู่ชนประลองกำลังกัน” ควายป่าได้ฟังดังนั้นโกรธมากกล่าวว่า “เชอะ! พี่กระต่าย บนแผ่นดินใต้ท้องฟ้านี้มีแต่ฉันเท่านั้น ตอนนี้ไอ้ควายตัวไหนมาอวดอ้างว่าตัวมันเก่งกว่าฉัน พี่จงไปเรียกมันมา เราจะได้ประลองกำลังกัน” กระต่ายไปบอกควายบ้านว่า “นี่แน่ะพี่ควายบ้าน ควายป่าเขาโกรธพี่มาก เขาว่าเขาให้พี่ไปพบจะได้ประลองกำลังกันเพื่อให้รู้ฝีมือ” กระต่ายขึ้นขี่หลังควายบ้านพาไปพบควายป่า เมื่อไปถึงควายป่าพุ่งเข้าขวิดควายบ้านอย่างดุเดือด ควายทั้งคู่ต่อสู้กันอยู่เป็นเวลานานก็ไม่แพ้ไม่ชนะจึงแยกจากกันไป ตัวหนึ่งไปอยู่บ้าน อีกตัวหนึ่งไปอยู่ป่า เลิกพบกันตั้งแต่นั้นมาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับควายบ้านกับควายป่านี้ อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวถูกบอกเล่าผ่านกลวิธีการนำเสนอทางภาษา โดยการสร้างเป็นเรื่องเล่าสัตว์ ทั้งนี้ ตัวละครที่เป็นควายป่าและควายบ้านเกิดความขัดแย้งกัน จนนำมาสู่ความไม่เข้าใจกันและความโกรธเคืองกันระหว่างควายบ้านกับควายป่าในที่สุด

4.2.3 การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดยุง** โดยเรื่องราวดังกล่าวบอกเล่าถึงเรื่องราวของยุงกับมนุษย์ภายใต้ความเชื่อในอดีตกาลที่ว่าในปฐมกัลป์พระอิศวรเป็นผู้สร้างโลก และสร้างสรรพสัตว์ทุกชนิดบน

พื้นโลก โดยทรงสร้างยุงก่อนใคร สมัยนั้นยุงตัวใหญ่กว่าอีแร้งและมันมักจะบินไปไม่รู้จักหยุด เพื่อแสวงหามนุษย์กินเป็นอาหาร มนุษย์ใดที่เป็นอาหารของยุงจะเห็นว่าร่างเหลือแต่กระดูก ไม่มีเลือดเนื้อเหลือเลย จนพวกมนุษย์หวาดกลัวมาก แต่ไม่มีใครสักคนที่จะหาวิธีป้องกันยุงได้ จึงได้แต่จัดเวรกันไปให้ยุงกินทุกคืน ตั้งแต่วันนั้นมาคนที่รู้ว่าใกล้จะถึงเวรของตนเองแล้วก็เอาแต่ร้องไห้คร่ำครวญ แต่ในเวลานั้นมีลูกสาวเศรษฐีคนหนึ่งเป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด นางสงสารชาวบ้านซึ่งผลัดเวรกันไปให้ยุงกิน นางจึงคิดหาอุบายที่จะแก้ไขช่วยมนุษย์เหล่านี้แล้ว พวกเขาคงไม่มีทางหลบเลี่ยงได้เลย ต่อไปแน่นอนว่าจะต้องไม่มีมนุษย์เหลืออยู่" โดยนางให้ทุกคนทำตามแผนของนาง "ถ้าท่านอยากรอดพ้นจากความตาย ท่านต้องทำตามที่ฉันบอกให้ทำนั่นแหละ ท่านจะรอดพ้นจากความตายแน่นอน คือพวกท่านต้องไปช่วยกันหาใบไม้แห้ง ๆ ให้ได้มาก ๆ แล้วเอามายังที่นี้ ถ้ายุงมันบินเข้ามาใกล้ ๆ เราจะจุดไฟให้ไหม้จะได้มีควันไฟรอบ ๆ ตัวเรา แล้วพวกเราชวนกันเข้าไปอยู่ตรงกลางที่มีกองไฟล้อมนั้น ทำอย่างนี้ยุงไม่กล้าบินข้ามควันไฟเข้ามากินพวกเราหรอก" มนุษย์ทั้งหลายเห็นด้วยกับความคิดของนางและพร้อมใจกันทำตามทุกคน เมื่อถึงเวลากลางคืนพวกยุงมาถึงที่ซึ่งเคยได้กินมนุษย์ พวกชาวบ้านช่วยกันจุดไฟลุกโชติช่วงไม่ให้ไฟดับตามที่ลูกสาวเศรษฐีสั่งไว้ ยุงทั้งหลายเห็นดังนั้นก็ไม่กล้าบินผ่านควันไฟเข้าไปกินมนุษย์มันประชุมปรึกษากันว่า "ถ้าพวกเรายังคงมีตัวโตอย่างนี้ต่อไปอีกคงจะเข้าไปกัดมนุษย์ไม่ได้ เพราะเมื่อใดเขาจุดไฟให้ลุกไหม้ขึ้นเราไม่อาจเข้าไปใกล้เขาได้เลย เหตุนี้พวกเราจะเข้าไปทูลพระอิศวรซึ่งเป็นผู้สร้างพวกเราขึ้นมา ขอให้พระองค์ทำตัวพวกเราให้เล็ก ๆ เพื่อว่าพวกเราจะลอบเข้าไปกัดมนุษย์ได้ง่าย ไม่ให้มนุษย์เห็นพวกเรา ทำเช่นนี้จะดีกว่า"

การใช้กลวิธีทางภาษาผ่านเรื่องเล่าสัตว์ ถือเป็นกลวิธีการนำเสนอหนึ่งที่พบมากในนิทานกัมพูชา รวมถึงเรื่องเล่าดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ด้วยวิถีชีวิตที่ผูกพันกันในสังคม ทั้งคนและสัตว์ ตัวอย่างเช่นในเรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดยุง จะเห็นว่าข้อมูลเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้านเขมรดังกล่าวมีความน่าสนใจโดยเฉพาะประเด็นการมองผ่านวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ และการนำเสนอผ่านบริบทสังคมวัฒนธรรมเขมรที่สื่อผ่านเรื่องเล่านิทานพื้นบ้านผ่านถ้อยคำภาษาตัวบทวรรณกรรม

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **นกอินทรีของพระอิศวร** กล่าวถึงนกอินทรีตัวหนึ่งเป็นที่ถูกพระทัยของพระอิศวร ถ้านกอินทรีนั้นมันอยากได้อะไรหรืออยากกินเนื้อสัตว์อะไร มันจะไปทูลพระอิศวรว่ามันฝันว่าต้องกินสัตว์นั้น พระอิศวรท่านก็เชื่อและเรียกสัตว์นั้นมาให้มันกินเป็นประจำ สัตว์ทั้งหลายมีวัวควาย เป็นต้น ไม่พอใจนกอินทรีมากแต่ไม่กล้าว่าอะไร เพราะกลัวอำนาจของพระอิศวรซึ่งเป็นเจ้านายของนกอินทรีนั้นจากเรื่องเล่า นกอินทรีของพระอิศวร จะเห็นว่ามีการนำเสนอกลวิธีทางภาษาผ่านการเล่าเรื่อง โดยกล่าวถึงนกอินทรีของพระอิศวรที่เอาแต่ใจ โดยจากเนื้อหาของเรื่องเราจะเห็นว่าหากนกอินทรีอยากกินอะไรก็เพียงบอกพระอิศวร ดังจะเห็นในเนื้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงความปรารถนาของนกอินทีที่มีต่อช้างเผือก วันหนึ่งนกอินทรีมันอยากกินเนื้อพญาช้างเผือก มันจึงทูลพระอิศวรว่ามัน

ฝันว่า ต้องกินเนื้อพญาช้างเผือก พระอิศวรก็เชื่อและให้ข้ารับใช้ไปบอกช้างเผือกแม่ลูกว่าให้ไปล้างตัวให้สะอาดแล้วเข้ามาในเวลาเช้าเพื่อให้นกอินทรีกิน เพราะนกอินทรีเขาฝันว่าต้องกินตนแล้ว ฝ่ายช้างเผือกสองแม่ลูกได้ยินว่าพระอิศวรเรียกตนไปให้นกอินทรีกินก็กลัวตาย พากันร้องไห้เศร้าโศกรำพันไปต่าง ๆ ไม่รู้ว่าจะไปหาใครที่ไหนช่วยชีวิตตนได้ ทั้งคู่เดินลงไปในสระเพื่อจะอาบน้ำชำระกาย

กลวิธีการนำเสนอผ่านเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่องานเขียนของชาวกัมพูชาเป็นอย่างมาก และหากเราพิจารณาผ่านตัวบทเรื่องเล่า เราจะพบว่า พระราชาซึ่งเป็นมนุษย์ สามารถพูดคุยกับนกอินทรีรู้เรื่อง และยังมีช้างเผือกอีก ซึ่งเนื้อเรื่องที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนชาวกัมพูชา และการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม หรือคนกับสัตว์ ได้เป็นอย่างดี

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **จระเข้กับคนขับเกวียน** เนื้อเรื่องกล่าวถึงจระเข้ตัวหนึ่งอาศัยอยู่ในบึงใหญ่ เมื่อถึงหน้าแล้งน้ำในบึงแห้งขอด จระเข้จึงอยู่ไม่ได้มันจึงคลานขึ้นมาข้างบนเพื่อจะหาที่ ที่มีน้ำเพื่อได้อาศัย ขณะนั้นมีตาแก่คนหนึ่งขับเกวียนมาพบจระเข้กำลังคลานอยู่กลางทางจระเข้ขออาศัยเกวียนตานั้นไปด้วย ตาถามว่า “เอ็งจะไปไหน” จระเข้ตอบว่า “ฉันไม่มีที่อาศัย เพราะว่าบึงที่ฉันเคยอยู่เดี๋ยวนี้น้ำแห้งขอดหมดแล้วจึงอยู่ไม่ได้ฉันต้องหาบึงหรือแม่น้ำที่มีน้ำ ถ้าตาสงสารฉันโปรดพาฉันไปส่งที่ที่มีน้ำด้วยเถอะ”

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้กับคนขับเกวียน จะเห็นว่าเรื่องเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของคน ผ่านตัวละคร และยังบอกเล่าถึงคำสอนของคนในสมัยก่อนว่าอย่าไว้วางใจใครนอกจากตัวเอง อนึ่ง เรื่องเล่าดังกล่าวยังบอกเล่าถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ที่สามารถอยู่ร่วมกันมาอย่างยาวนาน และยังนิยมใช้ตัวละครที่เป็นกระต่าย แทนผู้พิพากษา เป็นการนำเสนอผ่านภาพแทนความเป็นผู้ผดุงความยุติธรรมแก่คนที่ถูกรังแก หรือถูกเอารัฐเอาเปรียบ

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **แรด** กล่าวกันว่ากาลครั้งนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามไม่ปรากฏทรงมีพระทัยฝักใฝ่ให้เสน่หาในสตรีสาวคนหนึ่งชื่อนางมุขราห์ คืนหนึ่งพระองค์ประทับบนแรดพระที่นั่งกับอำมาตย์ผู้เป็นคนเลี้ยงแรดเพื่อเดินทางไปยังที่อยู่ของนางมุขราห์ เมื่อไปถึงกลางทางพระองค์ทอดพระเนตรเห็นสตรีนางหนึ่งมีรูปร่างเหมือนนางมุขราห์ แต่เมื่อทรงพิจารณาแน่ชัดก็ทรงเข้าพระทัยว่าพระองค์ทรงสับสน พระองค์จึงเสด็จต่อไปอย่างรีบเร่งเพื่อจะได้ไปถึงโดยเร็ว เมื่อไปถึงพระองค์ทรงสั่งให้นายทุมคนเลี้ยงแรดผูกแรดไว้ใต้ต้นมะสังแล้วพระองค์เสด็จเข้าไปหานางมุขราห์เมื่อนางเห็นพระองค์เสด็จไปถึงจึงรีบออกมาต้อนรับตามความเหมาะสมและพูดจาหยอกเย้าตามประสาคนเสน่หากันนางทูลถามพระราชาว่า “พระองค์เสด็จมาโดยพาหนะใด” พระราชาทรงตอบว่า “มาโดยแรดตอนนี้ผูกไว้ใต้ต้นมะสัง” ตอนนั้นแรดได้ยินไม่ชัด ได้ยินบ้างไม่ได้ยินบ้าง ได้ยินตอนท้ายว่าต้นมะสังก็เข้าใจว่าพระราชาบอกว่าพระองค์เสด็จมาโดยต้นมะสังไม่ได้มาด้วยตนเอง ดังนั้น แรดจึงน้อยอกน้อยใจมาก เพราะคิดว่าตนเองมีความพระองค์มาก พยายามอาสานำพระองค์ทั้งกลางคืน ง่วงโงกอย่างไรก็สู้อดทน ตอนนี้พระองค์กลับมาว่าเสด็จมาโดยต้นมะสัง คิดน้อยใจดังนั้น แรดจึงกระโดดพุ่ง

ออกไปจนเชือกขาดแล้วจึงวิ่งเข้าป่าไป ตั้งใจจะไม่กลับมาพึ่งพามนุษย์อีกต่อไปแล้ว ส่วนนายทุม คนเลี้ยงวิ่งตามไปพยายามตะโกนอ้อนวอนอย่างไรแรดไม่ยอมหันกลับมาเลยคิดแต่จะวิ่งหนีเข้าป่า นายทุมวิ่งตามไปติด ๆ พระราชาเมื่อทรงทราบว่าแรดกระชากเชือกขาดพระองค์เสด็จตามไปด้วย เมื่อตามไปถึงทุ่งแห่งหนึ่ง นายทุมตามแรดไปทันไล่จับหางแรดไว้ได้แต่แรดไม่ยอมหยุด นายทุมเอาเท้ายันพื้นดินและลื่นไถลเป็นแอ่งพระราชาทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้นทรงตะโกนร้องบอกว่า “ทุมปล่อย! ทุมปล่อย!”

เมื่อได้ยินเช่นนั้นนายทุมจึงปล่อยแรดไป ส่วนแรดวิ่งหนีเข้าป่าไปโดยพาเอาอานซึ่งประดับตกแต่งด้วยดิ้นไปด้วย พระราชาทรงพิโรธมากทรงสาปแช่งตามหลังว่า “ตั้งแต่วันนี้ไปพวกเอ็งต้องกินแต่หนามเป็นอาหารและกินแต่น้ำขุ่น ๆ ”เพราะเหตุนี้เองบรรดาแรดทั้งหลายจึงมีก้อนเนื้อก้อนหนึ่งติดอยู่บนหลังดูไปแล้วเหมือนอานและมีลักษณะตะปุ่มตะป่าเหมือนเปลือกไม้ แถมทั้งยังกินหนามเป็นอาหารและดื่มแต่น้ำขุ่นมาจนทุกวันนี้ ส่วนสถานที่ซึ่งลื่นไถลเป็นแอ่งเพราะนายทุมยืนรั้งแรดได้กลายเป็นบึงมีชื่อว่าบึง ซึ่งมีชื่อเรียกว่า ทุมแลงมาจนทุกวันนี้ ส่วนหมู่บ้านที่นางมุขราห์อยู่มีชื่อว่าหมู่บ้านมุขราห์ มาจนทุกวันนี้เช่นกัน ตรงบริเวณที่พระราชาทอดพระเนตรเห็นสตรีหนึ่งคล้ายนางมุขราห์ได้ชื่อว่าหมู่บ้านประแหล ต่อมาภายหลังกลายไปเป็นหมู่บ้านประหาล หมู่บ้านประหาลนี้อยู่ที่ตำบลตาโล อำเภอบากาน จังหวัดโพธิสัตว์

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับแรดนี้ จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวเป็นการนำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษา โดยการเล่าเรื่องราวผ่านตัวละครที่เป็นสัตว์และคน ทั้งยังกล่าวถึงตำนานที่มาของแรด และที่มาของภูมินามสถานที่สำคัญ ๆ อีก อาทิ บึงทุมแลง หมู่บ้านมุขราห์ และยังสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสัตว์ได้อย่างปกติสุข และยังบอกเล่าถึงที่มาของตำนานแรด ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ตั้งแต่วันนี้ไปพวกเอ็งต้องกินแต่หนามเป็นอาหารและกินแต่น้ำขุ่น ๆ ”เพราะเหตุนี้เองบรรดาแรดทั้งหลายจึงมีก้อนเนื้อก้อนหนึ่งติดอยู่บนหลังดูไปแล้วเหมือนอานและมีลักษณะตะปุ่มตะป่าเหมือนเปลือกไม้ แถมทั้งยังกินหนามเป็นอาหารและดื่มแต่น้ำขุ่นมาจนทุกวันนี้
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 703)

โดยสรุปแล้ว จากการศึกษากลวิธีการนำเสนอทางภาษาผ่านเรื่องเล่านิทานกัมพูชาทั้ง 3 ลักษณะ กล่าวคือ 1) เรื่องเล่ามนุษย์และอมนุษย์ 2) เรื่องเล่าสัตว์ และ 3) เรื่องเล่ามนุษย์และสัตว์ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวนี้ได้นำเสนอตัวบทถึงเรื่องราวในชีวิตประจำวันทั่วไปของคนกัมพูชา ผ่านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อาชีพ ตลอดจน ศาสนา ความเชื่อความศรัทธา รวมถึงค่านิยมของชาวกัมพูชาที่ให้

ความสำคัญกับสรรพสิ่ง และยังมีความคิดเชื่อมโยงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติและกฎหมายจารีตประเพณี ค่านิยมของชุมชนกัมพูชาที่ได้รับการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณกาล

4.3 กลวิธีทางด้านการใช้อุปลักษณ์

การใช้อุปลักษณ์ถือเป็นกลวิธีทางวาทศิลป์อย่างหนึ่งในการใช้ภาษาอย่างศิลปะในการสื่อสารหรือสื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องหรือสิ่งที่ต้องการนำเสนอ โดยศิลปะที่ใช้ภาษานี้หมายถึงการใช้คุณสมบัติด้านเสียงและความหมายของคำที่มีอยู่ในภาษานำมาสื่อสารเพื่อสื่อความหมายให้ลึกซึ้ง โดยอาจจะมีการใช้สัมผัสเสียงหรือสัมผัสคำหรือไม่ก็ได้ แต่มักจะมีจังหวะหรือทำนองอยู่ในข้อความ ลักษณะทางวาทศิลป์เช่นนี้เป็นลักษณะเฉพาะทางภาษาไทยที่สามารถนำคำที่มีความหมายต่าง ๆ กันมาเรียงร้อยเข้าด้วยกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์ทางเสียงที่คล้ายกันหรือการใช้คำซ้ำ ๆ กัน ปรากฏร่วมกันในตัวบท กลวิธีทางวาทศิลป์นี้กล่าวได้ว่าเป็นกลวิธีที่ผู้เขียนใช้สื่อแทนความคิดหรือประสบการณ์ และเป็นการสื่อแทนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของตนไปสู่ผู้อ่านวิธีหนึ่ง โดยกลวิธีทางวาทศิลป์ที่พบในภาษาระดับข้อความสาธารณะพบ 2 กลวิธีหลัก ๆ คือ การใช้คำขวัญ และการใช้บทประพันธ์ร้อยกรอง (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 216)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ต้นโกงกางและต้นยาง** เล่ากันตามคำโบราณว่า แต่เดิมต้นโกงกางเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่แต่บนภูเขาหรือเชิงเขา ส่วนต้นยางทั้งหลายขึ้นอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลองสำธาร ดังนั้นเมื่อถึงฤดูน้ำหลากน้ำพัดพาเอาต้นยางเหล่านั้นล้มระเนระนาดตายหมด ต้นยางทั้งหลายได้รับความลำบากทนทุกขเวทนาอย่างนี้เป็นประจำทุกปี จึงปรึกษากันว่า “พวกเราทนอยู่ในที่ลุ่มอย่างนี้ต่อไปอีกไม่ได้แล้ว พวกเราต้องพากันไปพูดกับต้นโกงกางให้ลงมาอยู่บนดินที่มีสภาพเช่นนี้เพราะต้นโกงกางมีรากจำนวนมากสามารถป้องกันดินและน้ำได้” เมื่อปรึกษาพร้อมเพรียงกันแล้ว พวกต้นยางทั้งหลายไปพูดกับต้นโกงกางดังที่ได้ปรึกษากันนั้น ทีแรกต้นโกงกางปฏิเสธแต่ต้นยางอ้อนวอนว่า “ถ้าพวกท่านยินยอมแลกที่อยู่กับพวกเราแล้ว เราจะตอบแทนบุญคุณท่านเป็นประจำทุกปี กล่าวคือในแต่ละปีพวกเราทั้งหมดจะโกนหัวบวชให้ท่าน” ต้นโกงกางฟังคำอ้อนวอนเช่นนั้นก็ยอมแลกเปลี่ยนลงมาอยู่ตามริมแม่น้ำ ลำคลอง ลำธาร ดังที่ต้นยางขอร้อง ตั้งแต่นั้นมาต้นยางก็พากันขึ้นไปอยู่บนยอดเขาเชิงเขาแทน เพราะเหตุนี้ปัจจุบันเราจะเห็นตามบริเวณเชิงเขาและยอดเขาต่าง ๆ มีต้นยางขึ้นอยู่ดาษดื่น ส่วนต้นโกงกางจะเห็นขึ้นแต่ตามชายน้ำ ลำคลอง ลำธารและชายทะเล อีกอย่างหนึ่งปัจจุบันนี้เราจะสังเกตเห็นว่าในแต่ละปีต้นยางจะสลัดใบทิ้งหมด คือการโกนหัวบวชนั้นเอง ส่วนต้นโกงกางเมื่อลงไปอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ลำธารและชายทะเลแล้ว มักจะลอบไปเกี้ยวลูกสาวต้นกลัมพัก เป็นประจำทุกคืน ต้นกลัมพักโกรธเอาไม้ไปโยนเป็นขวากไว้เต็มคือต้นกลัมพู นั่นเอง เพื่อไม่ให้ต้นโกงกางแอบเข้าไปเกี้ยวลูกสาวของตนได้ ต้นโกงกางเมื่อถูกต้นกลัมพักทำขวากไม่ให้เข้าไปเช่นนั้นก็ทอดสะพานข้ามขวากนั้นเข้าไป

เพราะเหตุนี้ปัจจุบันมีต้นโกงกางขึ้นที่ใดจะเห็นต้นกลัมพักและกลัมพูขึ้นอยู่ที่นั้นด้วย ต้นกล้มพูซึ่งขึ้นอยู่ด้วยนั้นมองไปจะเห็นมีลักษณะเหมือนขวากจริง ๆ เพราะต้นนั้นกลมและแหลม ตั้งขึ้นชูขึ้นเป็นแถวสูงเหมือนเขาปลูกไว้ ต้นโกงกางเองก็มีรากใหญ่และยาวแทงไปในดินในน้ำมากกว่าพันธุ์ไม้อื่น ๆ อยู่เรียงรายกันเป็นแถวดุจสะพานจริง ๆ แม้ว่าคลื่นแรงหรือกระแสน้ำเซาะฝั่งแรงสักเท่าใดก็ไม่ล้ม

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับต้นโกงกางและต้นยางนี้มีการใช้วรรณศิลป์ในเรื่องเล่าอย่างมีมิติ มีการใช้กลวิธีทางวาทศิลป์ซึ่งเป็นการใช้ภาษาอย่างมีศิลปะในการสื่อสารหรือสื่อความหมายเกี่ยวกับเรื่องหรือสิ่งที่ต้องการนำเสนอ อีกทั้งยังมีการใช้ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน โดยกล่าวถึงเรื่องราวของต้นโกงกางและต้นยางนาแล้ว นอกจากนี้ยังสะท้อนให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในการอยู่ร่วมกัน ดังในเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า “พวกเราทนอยู่ในที่ลุ่มอย่างนี้ต่อไปอีกไม่ได้แล้ว พวกเราต้องพากันไปพูดกับต้นโกงกางให้ลงมาอยู่บนดินที่มีสภาพเช่นนี้เพราะต้นโกงกางมีรากจำนวนมากสามารถป้องกันดินและน้ำได้” เมื่อปรึกษาพร้อมเพรียงกันแล้ว พวกต้นยางทั้งหลายไปพูดกับต้นโกงกางดังที่ได้ปรึกษากันนั้น ทีแรกต้นโกงกางปฏิเสธแต่ต้นยางอ้อนวอนว่า “ถ้าพวกท่านยินยอมแลกที่อยู่กับพวกเราแล้ว เราจะตอบแทนบุญคุณท่านเป็นประจำทุกปี กล่าวคือในแต่ละปีพวกเราทั้งหมดจะโกนหัวบวชให้ท่าน” หากพิจารณาผ่านตัวบทที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า ยังมีชุดความเชื่อที่ว่าด้วยการนับถือพุทธศาสนา “ถ้าพวกท่านยินยอมแลกที่อยู่กับพวกเราแล้ว เราจะตอบแทนบุญคุณท่านเป็นประจำทุกปี กล่าวคือในแต่ละปีพวกเราทั้งหมดจะโกนหัวบวชให้ท่าน” ซึ่งชุดความเชื่อดังกล่าวได้แฝงให้เห็นถึงบริบทของชุมชน และภูมิประเทศของกัมพูชา สภาพแวดล้อมและวิถีความเป็นอยู่อย่างละเอียด

การใช้อุปลักษณ์ (Metaphor) ถือเป็นกลวิธีทางภาษากลวิธีหนึ่งที่ผู้เขียนใช้สื่อสารเพื่อให้เกิดจินตภาพบางอย่างและเพื่อให้เกิดพลังในการสื่อความหมายไปยังผู้อ่านในลักษณะที่พรรณนาให้ผู้อ่านมองเห็นภาพและเข้าใจในสิ่งที่ผู้เขียนต้องการกล่าวถึงด้วยการเปรียบเทียบและทำให้การสื่อแทนความคิดของผู้เขียนมีสีสันมากขึ้น ในการวิเคราะห์ข้อความอาจพบอุปลักษณ์ใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การใช้อุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ และการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

ส่วนกรอบแบบ Semantic structure is conceptual structure คือมองว่าภาษาอ้างถึงมโนทัศน์ที่อยู่ภายในจิตไม่ได้อ้างโดยตรงถึงสิ่งที่อยู่ในโลกภายนอก โครงสร้างทางความหมายหรือความหมายที่ได้จากรูปภาษาสามารถเทียบโยง (equated) กับโครงสร้างมโนทัศน์ในจิตได้ ซึ่งเป็นการมองอรรถศาสตร์แบบเน้นที่รูปแทน(representation) ไม่ใช่อรรถศาสตร์แบบบ่งชี้ (denote) ไปที่โลกภายนอกแบบพวกอรรถศาสตร์รูปนัย (formal semantics) อย่างไรก็ตาม ไม่ได้หมายความว่าโครงสร้างความหมายเป็นสิ่งที่เท่ากันกับโครงสร้างมโนทัศน์ ความหมายที่ผูกโยงกับคำในภาษานั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างมโนทัศน์ทั้งหมดที่เรามี เราอาจมีมโนทัศน์บางอย่างที่ยังไม่มีคำที่จะแทนมโนทัศน์นั้นก็ได้ เช่น เรามีมโนทัศน์หรือรับรู้ได้ว่ามีบริเวณผิวหนังที่อยู่ระหว่างจมูกกับริมฝีปากบน

และเราก็เรียกขนที่ขึ้นบริเวณนั้นว่าหนวด แต่เราก็ไม่มีคำใช้สื่อมโนทัศน์ผิวหนังบริเวณนี้ มโนทัศน์ที่ได้จากคำจึงเป็นส่วนหนึ่งหรือเซ็ทย่อยของมโนทัศน์ทั้งหมดที่มนุษย์มี

กลุ่มแนวคิดว่าด้วย Meaning representation is encyclopedic รูปแทนความหมายมีลักษณะที่เป็นองค์ความรู้ทางโลก เพราะความหมายไม่ใช่เรื่องของสิ่งที่ใส่ไว้ในภาษาเท่านั้นแต่รวมถึงความรู้เกี่ยวกับโลกและประสบการณ์ที่คนเราได้สร้างมโนทัศน์ไว้ คำจึงเป็นเพียงจุดเริ่มที่ทำให้เราเข้าถึงความรู้ทางโลกที่เกี่ยวข้องได้ Meaning construction is conceptualization ภาษาไม่ได้ถูกใช้เพื่อเข้ารหัสความหมาย เนื่องจากคำในภาษาเป็นเพียงเชื้อเริ่มต้นความหมายเป็นเรื่องในระดับมโนทัศน์ การสร้างหรือเข้าใจความหมายของประโยคจึงเป็นกระบวนทางมโนทัศน์ที่เราสร้างภาพความเข้าใจโดยดึงเอาความรู้ต่าง ๆ ทางโลกที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ของคำต่าง ๆ มาประกอบกันขึ้นมา ความหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่ห่อมาตายตัวอยู่ในรูปภาษา แต่เป็นกระบวนการของการสร้างภาพมโนทัศน์ขึ้นมาจากข้อมูลคำที่ไปกระตุ้น ดังนั้น เพื่อให้เห็นถึงประเด็นที่จะนำเสนอด้านกลวิธีทางการใช้อุปลักษณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้แบ่งหัวข้อออกไว้เป็น 2 ลักษณะ คือ การใช้อุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ และการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

4.3.1 การใช้อุปลักษณ์เชิงภาพพจน์

หากจะพูดถึงอุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ก็จะพบว่าเป็นการใช้ภาษาเพื่อแสดงการเปรียบเทียบในลักษณะที่นำเอาสิ่งที่ต่างกัน 2 สิ่ง หรือมากกว่าแต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกัน หรือคล้ายคลึงกันมาเปรียบเทียบกันในลักษณะการเปรียบเป็นโดยใช้คำเชื่อม เป็น ซึ่งอาจรวมไปถึงการใช้ความเปรียบแบบอุปมาที่เป็นการเปรียบเหมือนด้วย เช่น เธอสวยเหมือนดอกไม้ (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 209) โดยการเปรียบเทียบในลักษณะนี้ถือเป็นการใช้ภาษาสร้างความหมายเชิงจินตนาการเพื่อให้เห็นภาพจากภาษาที่เปรียบเทียบนั้น โดยการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ภาพพจน์นี้มักนิยมใช้ในตัวบทวรรณกรรมและตัวบทการประพันธ์

การใช้อุปลักษณ์ธรรมชาติผ่านสัตว์ คือเป็นการศึกษาเรื่อง ศีลธรรม (Morality) และจริยาธรรม (ethics) เกี่ยวกับสัตว์ ธรรมชาติของมนุษย์และสัตว์ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560: 58) สัตว์ในมุมมองของมนุษย์ได้รับความสนใจจากนักวิชาการวรรณคดี คือ สัตว์ได้รับการนำมาศึกษาในเชิงสัญลักษณ์หรือการอุปมาอุปไมย การใช้อุปลักษณ์แบบนี้เราเห็นปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมร ได้แก่ คนขับเกวียนกับจระเข้ กาป่าสอนกาบ้าน งูเกงกอง ปัญญาเต่า สุนัขจิ้งจอกกับเต่า กระต่ายติดต้นตะแบง เสือแพ้ปัญญาคางคกและเต่า เสือ ลิงและกระต่าย เต่าและลิง หนอนและอีกา กระต่ายเจ้าปัญญา ผู้หญิงนกยูงทอง เป็นต้น นิทานพื้นบ้านทั้งหมดนี้ คือ สะท้อนให้ถึงศีลธรรมและจริยาธรรมของสัตว์ การพรรณนาสัตว์ในธรรมชาติทั่วไป เช่นเดียวกับธรรมชาติอื่น ๆ ในนิทานพื้นบ้านเขมร คือเป็นการนำเสนอสัตว์ในแบบสมจริงมักจะพรรณนาถึงรูปลักษณะพฤติกรรมของสัตว์ที่เป็นไป ตาม

ธรรมชาติ ดังเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ควายบ้านกับควายป่า** สัตว์ทั้งสองเป็นเพื่อนกัน สัตว์ทั้งสองรักกันมาก แม้แต่หากินไปด้วยกันไม่เคยห่างจากกัน แต่กระต่ายมีความอิจฉา ก็ได้หากลอุบายทำให้เพื่อนควายทั้งสองแตกแยกกัน ประเด็นคือเป็นใช้สัตว์ควายป่าเป็นการเสอนภาพแทนความโงเขลาไร้เหตุผล เอาแต่กำลัง เป็นสัญญะความโหดร้าย ไร้ความเมตา ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ควายทั้งสอง พี่อย่านอน อย่าเดินหรืออย่าหากินด้วยกันเลย ชาวบ้านเขาเห็นเข้าจะจับพี่เอาไปใช้งานทั้งคู่” ประโชคนี้ทำให้ควายป่ากลัวมีอันตรายก็ได้แยกกันอยู่แต่ละถิ่น ไม่สามรถอยู่ด้วยกันได้ กระต่าย เป็นสัตว์เฉลียวฉลาด มีปัญญาหลักแหลมมาก แต่บ้างครั้งเป็นสัตว์ขี้โกง เอารัดเอาเปรียบสัตว์เดียวกัน ดังบทว่าเชอะ พี่กระต่าย บนแผ่นดินใต้ท้องฟ้านี้มีแต่ฉันเท่านั้น ตอนนี้ไอ้ควายตัวไหนมาอวดอ้างว่าเก่งกว่าฉัน พี่ไปเรียบกเขามันมา เราจะได้ประลองกำลังกัน
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 688)

สัตว์เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างความหมายดังกล่าว ที่มักถูกใช้เป็นเครื่องมือทางวาทกรรมที่ความหมายยืดหยุ่นสำหรับการะประกอบสร้างเชิงเปรียบเทียบ การประกอบสร้างนี้ไม่เพียงแต่ถูกกำหนดมาจากคุณลักษณะทางชีววิทยาเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ในการอภิปรายเกี่ยวกับการประกอบสร้างความเป็นสัตว์ อย่างไรก็ตาม เรามักจะพบว่าความสนใจศึกษาเรื่องธรรมชาติในนิทานพื้นบ้าน ยังคงให้น้ำหนักไปที่ธรรมชาติ ซึ่งเป็นพืชพรรณ และภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ มากกว่าจะศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับสัตว์ ทั้งที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสัตว์ในหลากหลายมิติ ในการสร้างสรรค์ศิลปะวรรณกรรมของมนุษย์ มักจะนำเอาเรื่องราวของสัตว์มาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาเสมอ (ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560: 79) เราเห็นได้ว่าสัตว์ปรากฏตัวในงานเขียนและวรรณกรรมมุขปาฐะมานานแล้ว มันถูกใช้เป็นตัวอย่างสำหรับที่จะปฏิบัติตาม หรือหลีกเลี่ยง ในนิทานที่ทำหน้าที่เป็นมาตรฐานของการสั่งสอนคุณธรรม สัตว์ถูกนำเสนอให้เป็นตัวแทนของคุณลักษณะของมนุษย์และเคร่งศาสนาต่าง ๆ สัตว์ในงานวรรณกรรมถูกนำมาใช้ในการสอนบทเรียนศีลธรรมและศาสนาหรือการใช้เพื่อเสียดสีและสะท้อนความบกพร่องของมนุษย์และการทุจริตทางการเมือง

4.3.2 การใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์

หากจะพูดถึงอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ก็จะพบว่าเป็นการใช้อุปลักษณ์ที่ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่การเปรียบเทียบ หรือมิได้จงใจเปรียบเทียบ แต่เป็นการใช้ภาษาของคนในสังคมหนึ่งโดยไม่รู้ตัว เป็นการ

สื่อโดยใช้ถ้อยคำที่อยู่ในแวดวงอีกความคิดหนึ่งมาสื่อหรืออธิบายสิ่งนั้น (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 209) ดังในนิทานพื้นบ้านกัมพูชาหลายเรื่องที่ได้แสดงให้เห็นถึงอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual metaphor) ที่สำคัญของชาวกัมพูชาภายใต้ความเชื่อ “จิตวิญญาณมาตาธิปไตย” โดยกล่าวถึง “ความเป็นแม่ผู้ยิ่งใหญ่” เป็นการยกย่องแม่ ขณะเดียวกันยังสร้างความหมายเชิงอุปลักษณ์สำคัญเกี่ยวกับความหมายของคำว่าแม่ผู้ยิ่งใหญ่ ดังที่ว่า “ธรรมชาติคือแม่” ซึ่งเป็นคำอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์สรุปคืออุปมาทำให้เราเข้าใจความคิดเป็นนามธรรมได้ เช่น อุณหภูมิ พื้นที่ที่เรามองเห็น การเคลื่อนไหวของเด็กหรือผู้ปกครอง ในชุมชมก็เริ่มมองธรรมชาติเป็นผู้ให้ เกิดความรู้ทางกายภาพจากความคิดในสมองออกมาได้ เป็นการมองเห็นสิ่งเหล่านี้และออกเป็นภาพแทนความคิด

ประเทศกัมพูชามีความเชื่อที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือความเชื่อที่เกี่ยวกับแม่ เม-บา หรือ เม-แม่ บา-ผู้ยิ่งใหญ่ เม-บา จึงหมายความว่า “แม่ผู้ยิ่งใหญ่” สำหรับมาตาธิปไตย กล่าวคือ เป็นการยกย่องผู้หญิงเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า เป็นเจ้าอยู่เหนือผู้อื่น เป็นประธาน เป็นประมุข เป็นใหญ่ในการแสดงความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหาภายในครอบครัวและสังคม โดยพื้นที่ของผู้หญิงเขมรจะอยู่ในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ คำว่า “ผู้หญิง” ยังหมายถึงความมีสิริมงคล อันนำมาซึ่งความสุข ความสำเร็จ มาสู่ครอบครัวและสังคม การดำเนินชีวิตในครอบครัว โดยภรรยาจะมีอิทธิพลอยู่เหนือสามีและลูก ในสังคมเขมรจะยกย่องให้ภรรยาเป็นผู้ถือท้ายเรือ เพื่อพาครอบครัวก้าวไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนเองปรารถนา

จากการศึกษานิทานพื้นบ้านเขมร พบว่ามีการแพร่กระจายอยู่ทั่วไป แต่น่าเสียดายที่ยังไม่มีการถอดแปลให้เป็นที่รู้จักกันมากนัก สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นพื้นที่หนึ่งที่พบการแพร่กระจายของนิทาน โดยเนื้อหานิทานในพื้นที่ดังกล่าว พบทั้งที่มีลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นสายรากร่วมกันของวัฒนธรรมและลักษณะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ ซึ่งนิทานพื้นบ้านของแต่ละประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้บันทึกภาพหรือลักษณะของสังคมไว้อย่างน่าสนใจ กล่าวคือการผูกนิทานแต่ละเรื่องจะมีการสอดแทรกลักษณะเรื่องราวในชีวิตประจำวันทั่ว ๆ ไปที่แสดงให้เห็นสภาพความเป็นอยู่และความต้องการในด้านพฤติกรรมที่เป็นแบบอย่างในสังคมของชาวบ้านในพื้นที่นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มีคำโบราณเป็นจำนวนมากที่แสดงให้เห็นถึงทัศนคติ เช่น “สามีเป็นผู้หาทรัพย์สมบัติ หามาได้แล้วยกให้ภรรยาเป็นผู้ดูแล คนเฒ่าคนแก่ในสมัยโบราณได้สั่งสอน แนะนำให้ผู้หญิงจงจำไว้ ต้นกล้าข้าวงดงามด้วยดิน ส่วนพวกผู้หญิงทั้งหลายที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งชั่วช้าสามานย์ถึงแม้ว่ากิริยามารยาทไม่งดงามนักก็ตาม ถ้าได้ผู้หญิงมีนิสัยรู้จักการเก็บหอมรอมริบอย่างเหนียวแน่นต้องได้รับความเจริญรุ่งเรือง มีทรัพย์สมบัติเพิ่มพูน เพราะผู้หญิงเฝ้ารักษาดูแล รู้จักเก็บซ่อนสะสม มีความเพียรพยายามระวังรักษาให้คงอยู่” ทั้งนี้ ยังมีหลักฐานที่สำคัญเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องเมบา โดยคำว่าเมบาเป็นความเชื่อแบบมาตาธิปไตย ที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของสังคมเขมรตั้งแต่สมัย

โบราณ และได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการเพิ่มพูนคุณลักษณะให้ผู้หญิง คำสอนของเมบาเป็นบรรทัดฐานศีลธรรมที่เคร่งครัดอย่างหนึ่ง ที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติอยู่เป็นประจำในชีวิตของตน การถืออย่างเคร่งครัดนี้จัดเป็นวัตถุประสงค์เพื่ออบรมให้ผู้หญิงได้รับการยกย่องในสังคม สังคมให้การยอมรับโดยเฉพาะผู้หญิงที่มีคุณสมบัติครบถ้วน มีจริยาวัตรงดงามน่าสรรเสริญ ปฏิบัติตนไม่ให้หลุดจากศีลธรรมที่ เมบา ได้กำหนดไว้ และความเชื่อเรื่องเมบายังมีความสำคัญดังที่เผยแพร่ปรากฏในเรื่องตำนาน นิทานพื้นบ้านเขมร ได้แก่ นิทานพื้นบ้านเรื่อง (พนมปะ-เราะฮ์ พนมซะ-เร็ย) คือ ภูเขาชาย ภูเขาหญิง โดยนิทานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงในการประลองความรู้ความสามารถโดยการขุดดินสร้างภูเขา แต่สุดท้ายแล้วฝ่ายผู้ชายก็แพ้ฝ่ายหญิง เพราะผู้หญิงมีปัญญาเฉียบแหลมมากกว่า

สำหรับตำนานและนิทานปรัมปราเขมรจะมีลักษณะภาพแทนผู้หญิงที่มีความหลากหลาย ทั้งความเป็นแม่ผู้ที่ให้กำเนิดชีวิต ความอุดมสมบูรณ์ ผู้นำที่มีอำนาจ ภรรยาเป็นผู้คอยให้คำปรึกษาชี้ขาด มีอำนาจในการตัดสินใจ ผู้หญิงที่มีอิสระในการเลือกคู่ครอง ผู้หญิงที่มีสติปัญญาในการค้าทำมาหากินและควบคุมดูแลเศรษฐกิจภายในครอบครัว บรรพบุรุษผู้ศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจน่าเกรงขามและเป็นผู้ติดต่อกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ หรือแม้แต่ผู้นำทำพิธี

จากการศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรพบว่าแนวความคิดเรื่องจิตวิญญาณมาตาธิปไตยในนิทานพื้นบ้านเขมร แสดงให้เห็นถึงอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual metaphor) ผ่านวาทกรรมของคำว่า “ผู้หญิง” และคำว่า “แม่” 2 ส่วน ได้แก่ ผู้หญิงกับความเป็นแม่ และผู้หญิงตามขนบธรรมเนียม โดยผู้หญิงตามขนบธรรมเนียม โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นสองหัวข้อย่อยเพื่อวิเคราะห์ศึกษา คือผู้หญิงที่มีลักษณะเป็นมงคล และผู้หญิงเป็นอัปมงคล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ผู้หญิงกับความเป็นแม่

ความเป็นแม่หมายถึงภรรยาที่มีลักษณะเหมือนแม่ คอยเฝ้าทะนุถนอม ดูแลปรนนิบัติคอยห่วงใยสามีเหมือนลูก และจงรักภักดีต่อสามีอยู่ตลอดเวลา ภรรยาประเภทนี้ มีจิตใจที่ต้องการให้สามีมีความรู้ มียศศักดิ์ มีความเจริญรุ่งเรือง มีทรัพย์สมบัติ แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสะอาดงดงาม มีข้าวปลาอาหารครบถ้วน มีสุขภาพแข็งแรงดี โดยภรรยาจะเป็นคนเฝ้าดูแลหาหยูกยาไม่ให้ขาดตกบกพร่อง มีตำนาน นิทานปรัมปราพื้นบ้านเขมร มีอยู่จำนวนมากที่บอกเล่าถึงความเป็นแม่และความเป็นผู้หญิงที่ดีงดงามตามธรรมเนียมวัฒนธรรม ขนบประเพณี ตั้งแต่สมัยโบราณ คุณค่าและลักษณะผู้หญิงดี ที่บุรุษแต่ละคนพยายามแสวงหา ในการแสวงหาผู้หญิงที่ดีจริงนั้น ถึงแม้จะพบกับความยากลำบากน่าเวทนาอย่างไรก็ตาม เขาก็ยังคงต่อสู้แสวงหา “ผู้หญิงครบลักษณ์” ที่จัดว่าเป็น

ผู้หญิงที่แท้จริงนั้น เพื่อให้มาเป็นหัวหน้าครอบครัว เพื่อให้เกิดสิริสวัสดีมีโชคมีชัย และได้รับความสุขเกษมสันติในครอบครัว ดังนิทานเรื่อง ស្រី คือ ผู้หญิงที่แท้จริง แม่ที่แท้จริง พ่อที่แท้จริง พระราชาพอใจที่แปลงตนเป็นคนสามัญเดินซัดเซพเนจรเร่ร่อนอนาถาจากสถานที่แห่งหนึ่งไปยังสถานที่อีกแห่งหนึ่ง ใช้กลเม็ดกุศโลบายทุกอย่างเพื่อหาผู้หญิงที่แท้จริง มาตาที่แท้จริงและพ่อที่แท้จริง การแสวงหาและวิธีพิสูจน์ใช้ระยะเวลานานจึงได้พบกับความสำเร็จได้

2) ผู้หญิงตามขนบธรรมเนียมเขมร

ชาวเขมรส่วนมากมองผู้หญิงสองลักษณะ คือผู้หญิงเป็นมงคลหรือสตรีครบลักษณ์ ซึ่งเป็นผู้หญิงที่เกิดมาแล้วมีคุณลักษณะที่ก่อให้เกิดความเป็นใหญ่และมีความเป็นสิริมงคลติดตัวมาด้วย ทั้งนี้ อาจรวมถึงการทำให้มีความเจริญมากขึ้นได้ นอกจากนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้หญิงอีกจำนวนหนึ่งต้องมีความพยายามด้วยตนเอง โดยมีแม่ พี่น้องญาติพี่น้อง มิตรสหาย เป็นผู้มีส่วนร่วมในการอบรม จริยาคุณสมบัติ กิริยามารยาท อากัปกิริยาให้มีความเหมาะสม ความงดงามในความเป็นหญิง และอีกลักษณะหนึ่งคือผู้หญิงอัปมงคล ซึ่งสามารถแยกวิเคราะห์ได้ดังนี้

2.1 ผู้หญิงที่มีลักษณะเป็นมงคล

สังคมชาวเขมรหรือในขนบธรรมเนียมประเพณีเขมร ผู้หญิงเป็นผู้ที่รู้จักประมาณตน เป็นผู้ที่งดงามทั้งกิริยา วาจา เป็นผู้ที่รู้จักการครองตน เป็นลูกที่ดีของบิดามารดา เป็นภรรยาที่ดีของสามี และเป็นแม่บ้านที่ดี ผู้หญิงในอุดมคติเขมรนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความสุภาพเรียบร้อย ทั้งกาย วาจา และจิตใจ เป็นลูกสะใภ้ที่ดีต่อบิดามารดาของสามี เป็นภรรยาที่ดี เป็นภาพแทนผู้หญิงในอุดมคติหรือผู้หญิงที่เป็นแบบอย่างที่ดีได้รับการยกย่องและเป็นแบบอย่าง เพราะคุณลักษณะเหล่านี้ บางทีก็มีความแตกต่างและขัดแย้งกันเองด้วย เช่น ในนิทานพื้นบ้านเขมรส่วนมากจะเน้นการเสนอภาพแทนผู้หญิงที่ดีว่าควรมีการพูดจาที่นุ่มนวลและอ่อนหวาน หรือมีการจัดวางแผนให้สามี ให้คำปรึกษา ดังเช่นนิทานเรื่อง “ประเพณีการเข้าร่มให้ลูกสาว” ซึ่งเป็นนิทานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมเขมร นางมีรูปร่างงดงามผิวพรรณเปล่งปลั่งเช่นนั้น เป็นเพราะว่านางอยู่แต่ในร่ม เมื่อเขาออกมาจากร่มเขาก็มีสามี...ชาวบ้านเห็นดังนั้นก็พากันเอา ลูกสาวซึ่งเป็นสาวเริ่มมีประจำเดือนไปเข้าร่มไม่ให้ไปถูกแดดเพื่อที่จะให้งดงามเหมือนเขาและก็ถือเป็นประเพณีตั้งแต่บัดนั้น

ตามธรรมเนียมประเพณีเขมรโบราณ ผู้หญิงมีหน้าที่และภารกิจเป็นใหญ่กว่าบุรุษในเรื่องครอบครัว จะมีความร่ำรวย ยากจน จะดีหรือร้าย ย่อมเป็นความรับผิดชอบของผู้หญิง ในสังคมเขมรจะให้ความสำคัญลูกสาวมากกว่าลูกชาย เพราะเขาเข้าใจว่าลูกสาวนี้เป็นผู้ตอบสนองทดแทนบุญคุณและมีความมุ่งมั่นกว่าผู้ชาย ลูกสาวเป็นผู้แลรักษาครอบครัวได้อย่างสนิทสนมแนบแน่นกว่าลูกชาย อยู่ในสังคมเขมรจะไม่ยินยอมให้ลูกสาวไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวทางฝ่ายชาย

แต่ต้องใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวฝ่ายหญิง ซึ่งส่วนมากจะทำให้ได้รับความสุขมากว่าการไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับครอบครัวให้ฝ่ายผู้ชาย ในช่วงที่สามีตายไป ภรรยามีสิทธิ์ที่จะมีสามีใหม่ หรือตัดสินใจที่จะใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ตามใจ การเลือกคู่ครอง ครอบครัวของฝ่ายชายจะต้องเป็นผู้มาสู่ขอฝ่ายหญิง โดยครอบครัวฝ่ายหญิงมีสิทธิ์ครบทุกอย่างในการเลือก

การกำหนดและตัดสินใจ ลูกชายจะต้องมาอยู่รับใช้ครอบครัวของฝ่ายหญิงก่อน เมื่อเขาสังเกตได้ แต่ถ้าหากว่าในขณะที่มาอยู่รับใช้นั้น เขาสังเกตเห็นว่ายังไม่เป็นที่พอใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น เขามีสิทธิ์ที่จะยกเลิกไม่ให้แต่งงานกับลูกสาวของเขาได้ ลักษณะการวินิจฉัยนี้ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน ดังที่อยู่ในเรื่อง คือ พ่อตาเลือกลูกเขย ถึงแม้ว่าเรื่องพ่อตาเลือกลูกเขยจะมีเนื้อหาต่อต้านกับขนบธรรมเนียมที่ให้ลูกชายไปอยู่รับใช้พ่อแม่ของลูกสาวก่อนก็ตาม แต่ก็นับว่าเป็นพื้นฐานที่ทำให้เราเห็นความสำคัญกับครอบครัวฝ่ายผู้หญิง การที่พ่อตาแม่ยายตัดใจไม่ยอมยกลูกสาวรูปร่างงดงามของเขาให้แต่งงานกับผู้ชายคนแรกนั้น เพราะว่าผู้ชายคนนั้นไม่เคำ รพปฏิบัติตามคุณลักษณะที่ท่านกำหนดให้ “ตบตีด่าแม่” การที่เคารพข้อตกลงกันไม่ได้นี้ คือ ทำให้เขามีสิทธิ์ยกเลิกโดยไม่อาจไปเรียกร้องอะไรได้ ผู้ชายคนที่สองที่ตนจะยกลูกสาวให้นั้น เพราะว่าผู้ชายคนนั้นเคำ รพปฏิบัติตามข้อตกลงได้ทุกอย่างตามที่พ่อตาได้กำหนดไว้ การพิสูจน์ของพ่อตาแม่ยายที่มีต่อผู้ชายคนที่สองนี้ ใช้ระยะเวลานานมาก พ่อตาได้มองเห็นความสามารถ ความเฉลียวฉลาด การเคำ รพปฏิบัติตามข้อตกลงของผู้ชายคนที่สองนี้ พ่อตาจึงตัดสินใจยกลูกสาวและจัดพิธีแต่งงานให้ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เศรษฐีสามคนอยู่ทิศทั้งสาม** โดยเนื้อเรื่องได้ให้ผู้เป็นแม่เป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกคู่ครองให้แก่ลูกสาว เนื้อเรื่องได้แสดงให้เห็นว่าเศรษฐีที่อยู่ทิศตะวันตก เวลาที่ไปสู่ขอลูกสาวของเศรษฐีที่อยู่ตรงกลางได้พบเพียงแม่ แม่ก็ตัดสินใจยกลูกสาวให้แก่เศรษฐีทางทิศตะวันตก ส่วนเศรษฐีทางทิศตะวันออก ก็ได้มาสู่ขอลูกสาวของเศรษฐีที่อยู่ตรงกลางเหมือนกัน แต่ได้พบเพียงผู้เป็นพ่อเท่านั้น แล้วพ่อก็ตัดสินใจยกลูกสาวของตนให้เศรษฐีทางทิศตะวันออก เมื่อถึงเวลาที่จะจัดพิธีแต่งงาน เศรษฐีทางทิศตะวันตกและทางทิศตะวันออกเกิดมีความขัดแย้งกัน มีการร้องเรียน เกิดเป็นคดีความกัน ไปถึงตุลาการ ตุลาการตัดสินคดีไม่ได้ก็นำเรื่องนี้ไปทูลถวายพระมหากษัตริย์ พระองค์ก็ทรงตัดสินคดีให้เศรษฐีที่อยู่ทิศตะวันตกเป็นผู้ชนะ เพราะมาตาเป็นผู้เลี้ยงดูทะนุถนอม อบรม คอยดูแลรักษาลูกมากกว่าฝ่ายพ่อ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> ลูกสาวของเศรษฐีควรเป็นภรรยาของเศรษฐีที่แม่ยกให้ เพราะแม่เลี้ยงดูแลตั้งแต่เล็กจนโต มีความเหนื่อยยากกว่าพ่อควรมีสิทธิ์ในตัวลูกสาวกว่า จึงทรงวินิจฉัยว่าให้ลูกสาวของท่านเศรษฐีเป็นภรรยาของท่านเศรษฐีที่อยู่ทางทิศตะวันตก ส่วนเศรษฐีอยู่ทิศตะวันออกที่พ่อยกลูกสาวให้นั้นไม่ควรได้ เพราะลูกผู้หญิงพ่อไม่ค่อยจะได้ดูแลเหมือนแม่ และพระองค์ทรงให้เศรษฐีทั้งสอง

ประนีประนอมกัน คืนดีต่อกันเหมือนเดิม เศรษฐีทั้งสองก็กราบทูลลาไปสู่บ้านของตน

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 368)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ชายขี้เกียจมีภรรยาดี** แสดงให้เห็นถึงผู้หญิงที่มีคุณสมบัติดีงามทุกประการ หรือที่เรียกกันว่า “ผู้หญิงครบลักษณ์” โดยเนื้อเรื่องได้แสดงให้เห็นความพยายามของเทพารักษ์ที่ต้องการจะฆ่าชายขี้เกียจซึ่งเป็นสามีของผู้หญิงครบลักษณ์ ซึ่งมีความต้องการที่จะตัดต้นไม้ที่อยู่ในบริเวณบ้านของตนมาทำเป็นไถ คราด อยู่ที่บริเวณริมบันไดบ้าน แต่ไม่สามารถฆ่าได้เพราะบุญบารมี อำนาจสิริสวัสดิ์มงคลของภรรยา เวลาที่ชายผู้นั้นออกไปตัดต้นไม้นั้นอีกครั้งหนึ่ง เทพารักษ์ ก็อ้อนวอนชาย ผู้นั้นขออย่าให้ตัดต้นไม้พร้อมทั้งยอมบอกแหล่งที่ฝังทรัพย์สมบัติ การกล่าวถึงอิทธิพลสิริสวัสดีและมงคลของผู้หญิงที่คุ้มครองสามี เป็นการแสดงถึงหลักฐานพยานบ่งบอกถึงการให้ความสำคัญแก่ผู้หญิง “ผู้หญิงครบลักษณ์” มีความเป็นสิริมงคลพิเศษอย่างหนึ่งที่ทำให้ความสำคัญในเรื่องสิริสวัสดีสำหรับผู้หญิงครบลักษณ์ นี้ เป็นความคิดที่ดีงามเป็นมงคลอย่างหนึ่ง ที่ยังคงอยู่ในจิตสำนึกมาตราบเท่าทุกวันนี้ อยู่ในสังคมเขามักจะพูดว่า “ครบลักษณ์” เขาจึงเป็นผู้มีทรัพท์สมบัติ ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง ผู้หญิงใช้จ่ายฟุ่มเฟือยไม่รู้อะไร เขานินทาว่า “ขาดลักษณ์” มีเรื่องเล่าที่แสดงให้เห็นว่าเพราะเหตุที่ผู้หญิงกุลสตรีนี้เอง ที่ทำให้เทวดาไม่สามารถฆ่าสามีได้แล้วยังมอบทรัพท์สมบัติให้อีกด้วย ด้วยเหตุนี้สังคมจึงให้การยกย่องผู้หญิงครบลักษณ์ ว่าเป็นคนมีบุญวาสนาแท้จริง มีสิริสวัสดีครบทุกอย่าง ถึงแม้ว่าสามีจะขี้เกียจ โง่เขลา ไม่มีปัญญาอย่างไรก็ตาม ก็ยังมีทรัพท์สมบัติไหลเข้ามาโดยง่าย ไม่ต้องพยายามแสวงหาสักเท่าใดนัก ดังได้มีการอธิบายให้เห็นว่าเทวดายินยอมบอกสถานที่ฝังทรัพท์สมบัติให้ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

รุ่งเช้าสองสามีภรรยาพากันไปเอาสมบัติซึ่งเทวดาให้ สมบัติกองหนึ่ง ๆ สองสามีภรรยาขนกันสองสามวันจึงหมด ล้วนแต่เงินและทองมากมาย เต็มบ้านภรรยานั้นเตรียมหีบใส่กุญแจไม่ให้ใครเห็น แล้วเอาไปให้ช่างทำเครื่องประดับขาย เป็นพ่อค้ามั่งมีขึ้นเป็นเศรษฐีมีข้าทาสบริวารมากมายนับไม่ถ้วน

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 98)

โดยผู้หญิงครบลักษณ์นั้น มีความหมายสอดคล้องกับคำว่า “กุลสตรี” อันหมายถึงคุณลักษณะของสตรีที่มีความสมบูรณ์เพียบพร้อมในแง่กิริยามารยาทที่มีต่อคนรอบข้างและการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะภรรยา ภาพดังกล่าวจะมีความเกี่ยวพันกับข้อเรียกร้องที่สังคมมีต่อสตรี และบรรทัดฐานด้านศีลธรรมที่สังคมนำมาใช้ประเมินคุณค่าสตรี อันแสดงให้เห็นว่า สังคมต้องการสตรีที่มี

สติปัญญาและความสามารถในการดูแลครอบครัว เพิ่มพูนรายได้ให้ครอบครัว ในขณะเดียวกันก็ต้องรู้จักปรนนิบัติรับใช้สามีและสมาชิกในครอบครัวทุกคนได้อย่างดี แนวคิดทางศีธรรมจะเข้ามาตัดสินว่าสตรีผู้นั้นสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดีจนเป็นที่ยอมรับของสังคมดังเช่นเรื่องที่กล่างข้างต้น

ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาชายภูเขาหญิง** โดยเนื้อเรื่องพูดถึงการแข่งขันระหว่างผู้หญิงกับผู้ชายในด้านต่าง ๆ อาทิ การขุดสระ สร้างภูเขา สร้างประสาท โดยผลปรากฏว่าผู้หญิงเป็นผู้ได้ชัยชนะเหนือผู้ชายอยู่เป็นประจำ สำหรับนิทานเรื่อง ภูเขาชายภูเขาหญิง เป็นเรื่องที่อธิบายให้เห็นสมรรถภาพ ความเฉลียวฉลาด และเทคนิคทุกรูปแบบของผู้หญิง โดยเนื้อเรื่องบอกเล่าถึงการแข่งขันสร้างภูเขาฝ่ายผู้หญิงและฝ่ายผู้ชาย ซึ่งสองฝ่ายได้สัญญาต่อกันว่า เมื่อถึงเวลาที่ดาวประกายพรึกขึ้นปรากฏแสงสว่างเมื่อใด พวกเราจะหยุดการขุดดินสร้างเป็นภูเขาทันที ส่วนฝ่ายผู้หญิงรู้ตัวดีว่าตนเองมีพละกำลังน้อย ไม่อาจเอาชัยชนะเหนือฝ่ายผู้ชายได้เลย จึงได้คิดหากลวิธียกโคมจำลอง เพื่อหลอกฝ่ายผู้ชายให้มองเห็นว่า เป็นดาวประกายพรึก จริง ๆ จึงได้พากันหยุด ส่วนฝ่ายผู้หญิง พากันทำงานต่อไป จนกระทั่งดาวประกายพรึก สว่างขึ้นจริง ๆ ในที่สุดฝ่ายกลุ่มผู้หญิงได้รับชัยชนะเหนือกลุ่มบุรุษ ความคิดที่ทำให้ผู้หญิงได้รับชัยชนะนี้ เป็นความต้องการที่จะให้คุณค่าแก่ผู้หญิง ผู้หญิงมีพละกำลังอ่อนแอกว่าผู้ชายก็จริง แต่นางอาจช่วงชิงชัยชนะจากฝ่ายผู้ชายที่มีพละกำลังเข้มแข็งได้ โดยการใช้สติปัญญาความมุ่งมั่นและกลวิธีเล่ห์เหลี่ยมควบคู่ไปกับความเพียรพยายาม ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> ขณะนั้นเป็นกลางคืน พวกผู้หญิงมีปัญญาเฉลียวฉลาดกว่า เมื่อขนดินไปได้สองสามชั่วโมงแล้ว ก็ชวนกันชักโคมเล็กๆ ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขา พวกผู้ชายเหลือบไปเห็นโคม ซึ่งพวกผู้หญิงชักขึ้นไปแขวนไว้บนยอดภูเขา ก็คิดว่าดาวขึ้นแล้วจึงชวนกันหยุดและนอนหลับหมดไม่มีเหลือ สักคน พวกสาวๆ พากันขนดินจนกระทั่งดาวขึ้นจริง ๆ จึงหยุด)
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 547)

ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เกลอรักสองคน** ในเรื่องนี้เป็นการนำเอาลักษณะตรงกันข้ามของผู้หญิงสองคนมาอธิบาย เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าที่แท้จริงของผู้หญิง คือลักษณะของผู้หญิงครบลักษณ์และผู้หญิงขาดลักษณ์ ผู้หญิงทุกคนไม่ใช่ว่าจะได้รับการยกย่องสรรเสริญทั้งหมด โดยเนื้อเรื่องได้ชี้ให้เห็นว่าบุรุษที่มีภรรยาครบลักษณ์ได้เห็นพ้องต้องกันกับภรรยาของตนว่าจะพากันไปวิดน้ำทะเลเพื่อหาทองคำ และเงินจากเรือสำเภาที่ได้จมลงในทะเล และจะจับเอาปลาตัวเล็กตัวใหญ่มาทำเป็นปลาแห้ง ความร่วมมือกับความพยายามของคู่สามีภรรยาในการวิดน้ำทะเลนี้ มีผลทำให้ฝูงปลาทั้งหลายตกใจกลัวความตาย เพราะว่าน้ำในทะเลเริ่มลดลง ฝูงปลาเหล่านั้นได้พากันไปทูลกษัตริย์ปลา

ถึงความต้องการที่คู่สามีภรรยาพากันมาวิดน้ำทะเล กษัตริย์ปลาได้สั่งให้ฝูงปลาทั้งหลายเอาทองคำ โตก ถาด ขัน จาน ไปให้สามีภรรยาคู่นั้น อ้อนวอนขอให้หยุดวิดน้ำทะเล คู่สามีภรรยานั้นก็กลายเป็นผู้หนึ่งที่มีทรัพย์สมบัติมากมาย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> เจ้าทั้งหมดจงคาบเอาทอง 5 ไห เงิน 5 ไห โตก ถาด จาน ไปให้แก่คนสองสามีภรรยานั้น อ้อนวอนเขาให้หยุดวิดน้ำทะเล ปลาเหล่านั้นก็เอาสิ่งของวัตถุครบถ้วนตามจำนวนที่ท้าวปลาแนะนำ แล้วพากันคำ บว่ายมาถึงสองสามีภรรยา อ้อนวอนให้เลิกวิดน้ำทะเล ปลาทั้งหมดอ้าปากคำ ยไห ทองเงิน โตก ถาด ขัน จาน ให้สองสามีภรรยา ทั้งสองมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งพากันเลิกวิดน้ำตั้งแต่วันนั้นแล้ว ขนทรัพย์สินทั้งหมดไปไว้ที่บ้าน สองสามีภรรยาก็มีทรัพย์สมบัติร่ำรวย มีความสุขสบาย
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 72)

อุดมคติของคนเขมรที่สะท้อนให้เห็นผ่านนิทานก็เป็นการให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงครบลักษณ์ ซึ่งมักจะได้รับโชคชัย สิริสวัสดีและมีมงคลต่อครอบครัวทุกแบบอย่าง ด้วยเหตุมาจากลักษณะที่ดีงามของตน ผู้หญิงที่ขาดลักษณ์จะไม่เคยได้รับผลตอบแทนอะไรทั้งสิ้น ถึงแม้จะรู้ว่าเขาร่ำรวยเพราะการไปวิดน้ำทะเลก็ตาม แต่นางก็ขาดความอดทนพยายามคิดแต่จะหาเรื่องทะเลาะกันทั้งสามีภรรยา จนกระทั่งทำให้สูญเสียผลประโยชน์ระหว่างทาง ไม่ได้รับผลตอบแทนหรือโชคชัยอะไรเลยแม้แต่น้อย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ต้นกล้าพยุงดิน นารินพยุงบุรุษ” ได้เล่าว่า นี่คือเป็นความจริงแท้ เพราะสังคมเขมรได้ให้คุณค่าแก่ผู้หญิงซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์สมบัติ เป็นผู้รักษาความสามัคคีและผู้มอบเกียรติยศให้แก่สามีและครอบครัว สามีไม่สามารถมีทรัพย์สมบัติ เกียรติยศและดูแลรักษาความสมัครสมานสามัคคีรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพี่ น้อง ญาติมิตรได้เลย ถ้าหากว่าภรรยาของตนขาดลักษณ์นี้ ได้แสดงให้เห็นชัดเจนอยู่ในเรื่อง มาเยิง “น้าของเรา”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 65)

เรื่องนี้มีการนำเอาลักษณะตรงกันข้ามของผู้หญิงมาแสดงให้เห็นว่า คนหนึ่งเป็นผู้หญิงขาดลักษณ์ หมายถึงแม่กระเชอทะลุ อีกคนหนึ่งเป็นผู้หญิงครบลักษณ์ เป็นภรรยาของนายสำเภา ในเรื่องต้องการสอนให้เห็นถึงผลวิบากและผลดีของผู้หญิงทั้งสองคนนี้ การนำเอาแนวคิดนี้มา

กล่าวอ้าง ก็เพื่อชี้ประเด็นให้เห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ในคุณสมบัติครบแบบอย่างของผู้หญิงครบลักษณ์ ที่อาจรักษาความสัมพันธไมตรี มิตรภาพระหว่างญาติมิตรใกล้เคียง เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์สมบัติ เป็นผู้ให้ความรู้ ให้การอบรม เป็นผู้ควบคุมเศรษฐกิจและเป็นผู้ทำให้ครอบครัวมีเกียรติยศอย่างสมบูรณ์ครบถ้วน ที่พิเศษยิ่งคือการให้คำแนะนำอบรมสามี จนกระทั่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นมนตรีอีกด้วย เรื่องนี้ให้ความสำคัญแก่ผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่สูงส่งในสังคม เพราะว่าทรัพย์สมบัติ เกียรติยศ และการทำให้ญาติและผู้ใกล้ชิดมีความรัก ก็เพราะเหตุว่าผู้หญิงที่มีลักษณะเหมือนกับอยู่ในคำสอนราชเนติ ของพระราชสมภาร หมายความว่า “ว่าวติดด้วยลม นายมียศศักดิ์สูงขึ้นได้ด้วยลูกน้อง รักษาความสุขทรัพย์สมบัติคงอยู่ด้วยผู้หญิง รู้จักเก็บหอมรอมริบไว้ บ้านหลังใหญ่มีความสุขเพราะด้วยภรรยาเป็นคนดี”

2.2 ผู้หญิงเป็นอัปมงคล

สังคมเขมรโบราณจะไม่ให้คุณค่าแก่ผู้หญิงอัปมงคลหรือผู้หญิงขาดลักษณ์ โดยมีความเชื่อว่าผู้หญิงเหล่านี้ทำให้ชีวิตครอบครัว ไม่มีการพัฒนาหรือไม่เจริญเติบโตอะไรทั้งสิ้น มีแต่จะทำให้ครอบครัวและสามีอัปยศในนิทานพื้นบ้านเขมร หรือตำราคำสอนผู้หญิงเขมรมีจำนวนมากที่ได้บันทึกไว้ ได้แก่ คำสอนผู้หญิงของพระบาทองค์ด้วงได้สั่งสอนผู้หญิงทั้งหลายให้ปฏิบัติดีต่อครอบครัว ญาติ พี่น้อง บิดามาตาทั้งฝ่ายสามีและฝ่ายของตน ดังในนิทานเรื่อง คือผู้หญิงมีกลมายาหรือผู้หญิงนกยูงทอง คือผู้หญิงมีกลมายาถอนขิง นิทานพื้นบ้านเหล่านี้คือสะท้อนให้เห็นผู้หญิงอัปมงคล หรือผู้หญิงไม่ดี

ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เกลอรักสองคน** บุรุษที่มีภรรยาขาดลักษณ์ หลังจากได้ทราบเรื่องราวว่าเพื่อนรักของตนมีทรัพย์สมบัติด้วยการไปวิดน้ำทะเลนั้น ก็ได้ชักชวนภรรยาไปวิดน้ำทะเลเพื่อหาทรัพย์สมบัติเช่นเดียวกัน แต่ไม่ได้รับผลตอบแทนเหมือนบุรุษที่มีภรรยาครบลักษณ์นั้นเลย เพราะภรรยาของตนเป็นผู้หญิงขาดลักษณ์ เขาได้อธิบายถึงการกระทำของผู้หญิงขาดลักษณ์ว่า เพียงแค่หยิบเอาข้าวสารก็หกครั้งละเป็นกำมือ เอาข้าวสารไปล้างก็หกอีกหนึ่งกำมือ นำเอาข้าวสารไปเทใส่หม้อก็ทำหกอีก ถึงเวลารินน้ำข้าวก็ทำข้าวหกอีก ตอนใส่ข้าวสารให้หุงได้เต็มพอดีกับหม้อข้าว แต่เวลาใส่กระเชอแล้วพาสามีเดินทางไปวิดน้ำทะเล เวลาที่วิดน้ำก็ทะเลาะกัน นางวิดน้ำทั้งโกรธทั้งด่าสามี วิดน้ำได้ 5 วัน น้ำในทะเลเริ่มลดลง ทำให้ฝูงปลาทั้งหลายตกใจกลัวภัยอันตรายครั้งหนึ่ง แต่ด้วยความหวังไม่มีความอดทน นางขาดลักษณ์ขว้างเครื่องวิดน้ำทิ้งแล้วพูดว่า “วิดหลายวันแล้ว ไม่เห็นมีสิ่งของอะไรเลยแม้แต่น้อย ฉันจะเลิกวิดแล้ว ผัวเมียทะเลาะกัน เมียด่าผัว ผัวด่าเมีย ต่างเอาชนะกันจนกระทั่งพูดจาด้วยถ้อยคำหยาบคาย ยทั้งสามีทั้งภรรยา แล้วก็พากันหยุดวิดน้ำทะเล” สามีภรรยาทั้งคู่ใช้กำลังกายออกแรงวิดน้ำเป็นเวลาห้าวันแล้ว ยังไม่ได้รับผลตอบแทนอะไรเลย แม้แต่นิดเดียวนี้เหตุเกิดมาจากผู้หญิงขาดลักษณ์ สองสามีภรรยาไม่ได้อะไรเลยก็หยุดทะเลาะกัน พากันถอนสาหร่ายสามี

ได้ 1 หาบ ภรรยาได้ 1 หาบ หาบกลับบ้านเทสาหร่ายทิ้งไว้ข้างฝาปล่อยให้เน่าเสียหมดอีก นอกจากนี้ยังมีในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เมีย-เยิง** ก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นผู้หญิงขาดลักษณ์เช่นเดียวกัน ชายหนุ่มคนหนึ่งเป็นคนยากจนมีภรรยารูปโฉมงามแต่จิตใจขี้เหนียวเห็นแก่ตัวยิ่งนัก ผู้อยู่ใกล้ชิดทุกคนเกลียดชังไม่ชอบแม้แต่ คนเดียว วันหนึ่งชายหนุ่มได้นำภรรยาไปดักจับปลาที่ริมทะเล ภรรยาขาดลักษณ์ ถือกระเชอทะลุเดินตามหลัง ปลาและกุ้งที่ไปดักจับได้ตกลงไปในน้ำจนหมดสิ้น ไม่เหลือปลาแม้แต่ตัวเดียว ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> นางเป็นสตรีขาดลักษณ์ สุรุ่ยสุร่ายไม่มีความคิดที่จะดูแลทรัพทย์สมบัติ เวลาที่ลูกถ่ายอุจจาระก็ฉีกเอาผ้าแพรราคำ แพงเช็ดอุจจาระให้ลูกแล้วเอาโยนทิ้งไป การฟุ่มเฟือยอย่างนี้ ทำให้ทรัพย์สมบัติวินาศสูญหายหมดสิ้น แล้วทำให้ตนเองตกต่ำกลายเป็นคนยากจน เดินขอทานเขาเลี้ยงชีวิต เหมือนคำสุภาษิตได้กล่าวว่า “เหตุนี้ที่ผู้หญิงครบลักษณ์ หรือผู้หญิงไม่เป็นกุลสตรี คือเป็นผู้ที่ดูแลสามีครบถ้วนอย่างสมบูรณ์แบบ แตกต่างจากหญิงที่จัญไรมากอย่างเห็นได้ชัด ถึงแม้ตนอยู่กับคนยากจนก็ได้กลายเป็นร่ำรวย” ดังนั้น ในสังคมเขมรจึงให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงเป็นมงคล ในการดูแลทรัพย์สมบัตินี้เป็นอย่างมาก เพราะว่าเขาได้ยกมอบภารกิจนี้ให้แก่ผู้หญิงซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัว คำว่า “หัวหน้าครอบครัว” มีความหมายกว้างมาก คือ รวมหมายถึงการปกครองดูแลบ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ อบรมดูแลรักษารับผิดชอบทุกอย่างในครอบครัว สามีมีหน้าที่เป็นผู้หาทรัพย์สมบัติมาให้ส่วนภรรยาเป็นผู้ดูแลรักษาเก็บหอมรอมริบทรัพย์สมบัติ
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 72)

ในเรื่องเล่านี้ ผู้หญิงมีกลมายาในเนื้อเรื่องได้สะท้อนให้ความไม่ดีของผู้หญิงขาดลักษณ์หรือผู้หญิงมิใช่เป็นกุลสตรี วันหนึ่งสามีไปขุดมันในป่าแดดร้อนจึงได้เข้าไปอาศัยอยู่หลังศาลเจ้าแห่งหนึ่ง ภรรยาจัดเตรียมสิ่งของเพื่อไปบนเจ้าพ่อขอให้สามีของตนตายจะได้เอาชู้มาเป็นสามีแทน เตรียมของเสร็จแล้วก็เอาสิ่งของไปยังศาลเจ้านั้น สามีเห็นภรรยาของตนเดินเข้าไปในศาลเจ้านึกแปลกใจว่าภรรยาของตนมาหาอะไรในศาลเจ้า ส่วนภรรยาเข้ามาเพื่อบนบาน จะทำยังไงให้เจ้าไปทำร้ายสามีของตนเองให้ตาย จะได้รีบเอาสามีใหม่มาอยู่ด้วย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> เออ ถ้านางมีชู้ อยากให้สามีตายละไม่ยากหรอก กลับบ้านเถิด ไปหาแม่ไก่ที่กำลังฟักไข่พร้อมเอามาทั้งรังต้มให้ผัวกินมันก็จะตาย

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 47)

อย่างไรก็ตาม จากเรื่องที่เล่าถึงผู้หญิงหรือสตรีขาดลักษณ์ เป็นผู้หญิงอัปมงคล มีปรากฏในนิทานโบราณเขมรมากมาย ที่บรรพบุรุษสร้างมาเพื่ออบรมสั่งสอนผู้หญิงให้เป็นคนดี ลักษณะผู้หญิงขาดลักษณ์ หรือกุลสตรี ได้แก่ ตำนานเรื่อง ซัต-ตเร็ย เมีย-เยีย ด็อก-คเญ็ย คือ ผู้หญิงมายาถอนขิง เป็นนิทานที่เล่าสู่กันฟังมาตั้งแต่โบราณจนปัจจุบันนี้ เนื้อเรื่องสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงคนนี้มีสามีแล้วแต่มีกลอุบาย แอบมีชู้อีก เพราะสามีคนเดิมเป็นคนที่ใจซื่อตรงแต่ไม่มีสติปัญญา ส่วนภรรยาเป็นคนที่ไม่ซื่อตรงต่อสามีและมีมารยามาก วันหนึ่งภรรยาประสงค์ไปพบชู้ เนื่องจากไม่ได้พบกันมายาวนานแต่ไม่ว่ารู้จะทำอย่างไรจึงจะไปได้เพราะหมู่บ้านนั้นอยู่ไกล จะเดินไปก็กลัวผีหลอก ดังนั้นภรรยาก็ขอสามีไปซื้อไก่เพื่อเอามาทำอาหารกิน ว่าแล้วก็ช่วยสามีกันไปซื้อไก่จากชาวบ้านที่อยู่ใกล้บ้านของชู้ สามีภรรยาถามหาซื้อขิง ภรรยาเดินแยกจากสามีไปพบชู้บอกกลอุบายต่าง ๆ เสร็จแล้วก็กลับมาพบสามี โดยเหตุนี้จึงมีคำโบราณกล่าวว่า มายาถอนขิงและมีทำนองเพลงขับร้องด้วย

นางเอ๋ยนาง นางเอ๋ยนาง นางไปถอนขิง ล้มลงทั้งตัว
เมื่อถอนครั้งก่อน น้องไปทั้งตัว ครั้งหลังยอกย้อน จะให้ผัวตาย
ผัวนางเป่าปี่ นางขอทำกรับ ตีดังกรับกรับ จบบทพายเรือ

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 35)

จะเห็นได้ว่าบรรพบุรุษเขมรได้เรียบเรียงนิทาน ตำนานพื้นบ้านจำนวนมาก เกี่ยวข้องกับการสั่งสอนแก่ผู้หญิงเขมรให้มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในแนวทางความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ได้อธิบายแสดงให้เห็นว่าสังคมเขมรเอาใจใส่เกี่ยวกับผู้หญิงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่เป็นลูกเป็นภรรยาและเป็นแม่ การอบรมสั่งสอนนี้ไม่ใช่เป็นการกดขี่ข่มเหงผู้เป็นเพศหญิง แต่เป็นการยกย่องในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมต่างหาก เพราะว่าสังคมเขมร ยอมรับว่าผู้หญิงเป็นผู้มีความยิ่งใหญ่และเป็นมงคล อีกทั้งเพื่อเป็นการรักษาคุณสมบัติทั้งสองนี้เอาไว้ให้งดงามเป็นที่เลื่องลือตลอดไป ผู้หญิงจะต้องปฏิบัติตามลักษณะที่เป็นผู้หญิงตามฉบับคำสอนผู้หญิง ไม่เช่นนั้นแล้ว จะไม่มีอิทธิพลอยู่ในสังคมเขมร แล้วจะต้องถูกสังคมทอดทิ้ง เป็นผู้หญิงผิดจารีต ไม่ได้รับการยอมรับนับถือและไม่ได้รับการยกย่องอีกต่อไป อาจสรุปได้ว่าอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual metaphor) ผ่านวาทกรรม จิตวิญญาณผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า บรรพบุรุษเขมรได้สร้างเรื่องนิทานพื้นบ้านและตำนานเป็นจำนวนมาก เพื่ออบรมสั่งสอนผู้หญิงเขมรให้มีความเข้าใจ ความเชื่อในขนบธรรมเนียมตั้งแต่โบราณ จึงสะท้อนให้เห็นว่าสังคมเขมรเป็นสังคมยึดถือระบบมาตาธิปไตยยังมีชีวิตอยู่อย่างต่อเนื่องสืบทอดโดยประชาชนเขมรตลอดจนปัจจุบันนี้ สังคมเขมรจัดว่าเป็นจิตวิญญาณที่ทันสมัย รุ่งเรืองมีความคิดเห็นตรงกันใน

การช่วยกันรักษาปกป้องสืบทอดตามความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณี ในสังคมวัฒนธรรมเขมร ด้วยเหตุนี้เราสังเกตเห็นว่า สังคมเขมรนิยมยกย่องให้ความสำคัญกับ ซัต-ตเร็ย-ครือบ-เลียะ “ผู้หญิงครบลักษณ์ หรือกุลสตรี” อันเสมือนเป็นภาพแทนของผู้หญิงเขมร เป็นผู้มีมงคลและเป็นใหญ่ในครอบครัวและสังคม แต่เพื่อให้ได้เป็นผู้หญิงครบลักษณ์นั้น ผู้หญิงต้องมีลักษณะสมบัติครบถ้วน ภาพแทนผู้หญิงในอุดมคติของชาวเขมร คือต้องมีความบริสุทธิ์ตามการอบรมสั่งสอนจาก “เมบา” ตรงตามคำสอนผู้หญิงและตามระเบียบสังคม ที่ยอมรับว่าเป็นมาตุภรรยามีความซื่อสัตย์ต่อสามี และเป็นมาตาที่งดงามมีสง่าราศี สมกับความเป็นผู้หญิงครบลักษณ์ หรือเป็นกุลสตรีที่สังคมยอมรับ

โดยผู้หญิงในขนบจะเป็นผู้หญิงครบลักษณ์ มีลักษณะความเป็นผู้หญิงที่สอดคล้องตามความคำ ดหวังของสังคมได้กล่าวเอาไว้ นั่นก็คือ ถึงพร้อมด้วยความรู้ เป็นผู้มีสติปัญญา กิริยามารยาทงดงามและการประพฤติตัวตามแบบแผนของสังคมที่เรืองนิทานพื้นบ้าน ได้กล่าวถึงลักษณะที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติเอาไว้ใน “จบับ” ซึ่งเป็นวรรณกรรมคำสอนประเภทหนึ่งของเขมร โดย “จบับ” ในภาษาเขมรยังมีความหมายกว้างหมายถึงกฎหมายของรัฐหนึ่งๆ ในความหมายว่า ใครทำผิดจบับบัญญัติต้องถูกรัฐจับ ถูกสังคมลงโทษอีกด้วย แค่คำว่า “จบับ” ในที่นี้หมายถึงบทอักษรศาสตร์ซึ่งแต่งเป็นคำประพันธ์ เป็นรอยกรองศีลธรรมสำหรับคนทั่วไป หรือ “จบับ” หมายถึง คำที่แต่งเป็นประโยคเพื่ออบรมสั่งสอน ซึ่งจบับนี้อาจถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานทางสังคมของคนกัมพูชา ส่วนผู้หญิงที่อยู่นอกขนบจะเป็นผู้หญิงที่ได้ปฏิบัติตามข้อห้ามที่กล่าวไว้ในนิทานพื้นบ้าน กล่าวคือในจบับห้ามผู้หญิงทำสิ่งใด ผู้หญิงในนิทานมักจะกระทำซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร มีลักษณะที่เป็นไปตามวรรณกรรมพื้นบ้านเขมร

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดแมว** กล่าวถึงว่าในอดีตกาลมีพระฤาษีตนหนึ่งบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่ภูเขาวุฑฒิบรรพตเป็นเวลานานแล้ว ณ ที่นั้นมีสระทั้ง 4 ทิศ คือ ทิศบูรพา ทักษิณ ปัจจิม และอุดร สระนั้นกว้างใหญ่และมีน้ำใส มีบัวขาวบัวแดงและพรรณไม้ดอกต่าง ๆ เป็นที่อาศัยของเหล่ามัจฉาชาติทุกชนิด ที่ริมสระมีลักษณะเหลาดลงช่างน่าสบายมาก สระทั้งสี่นี้ไกลจากอาศรมประมาณ 1 โยชน์ พระฤาษีไปสรงน้ำที่นั้นทุกครั้ง วันหนึ่งขณะที่พระฤาษีกำลังบำเพ็ญภาวนาโลกิยญาณได้เห็นว่า “มีเทพธิดามาอุบัติในดอกบัวอยู่ที่สระด้านทิศอุดร อายุได้ 7 วันแล้ว และก็ไม่ได้ไปสรงน้ำที่สระนั้นเป็นเวลา 7 วันแล้วเช่นกัน” พระฤาษีเพ่งสมาธิคิดว่า “อาตมาควรจะไปเอามาเลี้ยง” คิดแล้วจึงออกเดินไปทางทิศอุดร เมื่อไปถึงสระพระฤาษียืนพินิจพิจารณาดูดอกบัวทุกดอกเห็นว่ามีดอกบัวดอกหนึ่งสูงใหญ่ และเห็นนางเทพธิดานั่งอยู่ในดอกบัวนั้น พระฤาษีลงไปเด็ดดอกบัวนั้นขึ้นมาและพากลับไปยังอาศรมเลี้ยงดูให้อยู่อย่างสุขสบาย เมื่อนางโตขึ้นพระฤาษีตั้งชื่อให้ว่า “อุดรบุปผา” จนกระทั่งอายุได้ 15 ปี ท่านตานึกสงสารหลานสาว เพราะว่าเป็นสาวรุ่นแล้วอยู่แต่เพียงลำพังไม่มีใครเป็นเพื่อนเล่นจะเกิดร้อนรุ่มกลุ้มใจ ดังนั้น ควรที่ตนจะต้องเอาดอกไม้มาชุบให้เป็นเพื่อนจะได้อยู่ด้วยกันเป็นเพื่อนเล่นกัน พระฤาษีคิดพิจารณาใคร่ครวญแล้วเห็นว่า ถ้าเอาดอกไม้อื่นมาชุบจะเป็นพวกดอกไม้เหมือนกัน

ดังนั้นจะคอยเอาสิ่งที่เกิดจากนางมาชุบดีกว่า พระฤษีคิดแล้วจึงเรียกนางอุดรบุปผามาสั่งว่า ถ้าเมื่อใดนางโตเต็มที่มีประจำเดือนนางจงเอาสำลีซับไว้แล้วเอามาให้ตา ๆ จะชุบให้เป็นเพื่อนจะได้เล่นด้วยกันสองคน นางอุดรบุปผาฟังคำสั่งของตาก็ดีใจมาก

เมื่อถึงกำหนดมีประจำเดือนนางจึงเอาไปถวายตาตามที่สั่งไว้ ตาบอกกับหลานว่า “เออ! หลาน พรุ่งนี้แล้วเจ้าจะได้อยู่กันสองคนมีเพื่อนเล่น” คืนนั้นนางนอนไม่หลับเลยคอยจ้องอยากให้รุ่งเช้าเร็ว ๆ จะได้มีเพื่อนอยู่ด้วยกัน รุ่งขึ้นเข้าตาปิดประตูอาศรมขัดสมาธิตั้งสมาธิร่ายเวทมนต์ชุบโลหิตประจำเดือนที่นางให้ไว้เกิดเป็นแมวตัวเมียตัวหนึ่ง พระฤษีเรียกนางอุดรบุปผามาแล้วเอาแมวส่งให้นางบอกว่า“ นี่เป็นเพื่อนของเจ้าสัตว์นี้ชื่อว่า “ฉามา” สัตว์นั้นรู้จักพูดจาอย่างเหมาะสมกับนาง นางรับเอามาเลี้ยงด้วยความรักใคร่ พอใจเลี้ยงไว้เหมือนลูกหรือน้อง โอบกอดไว้แนบอก เอาเข้าไปในห้อง ไปไหนมาไหนก็ไปด้วยกันพูดจากันประดุจมนุษย์ เมื่อนางอายุได้ 17 ปี พระฤษีได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้ไม่ให้นางพลั้งเผลอหลงลืม และเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของบรรดาสตรีรุ่นหลัง ๆ ด้วย คือ สตรีทั้งหลายจะต้องไม่เตะแมวหรือตีแมวด้วยไม้กวาดหรือที่คีบปลาย่าง อย่าว่าแต่จะเตะจะถีบเลย แม้แต่เดิมข้ามก็ไม่ได้เพราะสัตว์นี้เกิดขึ้นจากคุณลักษณะของสตรี และถ้าใครประพฤติเช่นนี้หลาย ๆ ครั้งเขาจะเรียกว่าไม่มีคุณสมบัติสตรี ต่อมาประมาณ 14 เดือน แมวตัวนั้นมีลูกเป็นตัวผู้ตัวหนึ่ง

แมวทั้งสองนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดแมวทั้งปวง จากนั้นกล่าวถึงพระราชาโสทัตต์ทูลพระฤษีตามเรื่องราว ฝ่ายฤษีรู้ชัดว่าพระองค์นี้เป็นเนื้อคู่ของนางอุดรบุปผาจึงเรียกหลากสาวออกมาบังคมพระราชา ด้วยเหตุที่นางเป็นกุลสตรีจึงออกมาถวายบังคมพระราชาตามที่ฤษีบอก พระราชาเหลือบมองเห็นนางและนางก็เห็นพระพักต์พระราชา ความรักเกิดขึ้นในใจของคนทั้งสอง พระฤษีที่จึงว่า “พระราชานี้เป็นเนื้อคู่ของเจ้ามาแต่ชาติปางก่อน” พระราชาได้ฟังพระฤษีว่าดังนั้นแล้วก็รีบลากลับไปยังริมสระน้ำที่อำมาตย์คอยอยู่ทรงชวนอำมาตย์กลับพลับพลา เมื่อไปถึงพระองค์ตรัสสั่งให้เสนาจัดทำโรงพิธี 3 ห้อง ตามที่พระฤษีสั่ง เสร็จแล้วจึงให้กระบวนแห่พรั่งพร้อมด้วยดุริยดนตรีอันไพเราะเพราะพริ้งไปแห่นางอุดรบุปผามาจากอาศรมของพระฤษี ทั้งอัญเชิญพระฤษีขึ้นนั่งบนเสลี่ยงแห่มายังพลับพลาด้วย ถึงแล้วพระฤษีเริ่มทำพิธีสวดมนต์แล้วหว่านดอกไม้ 7 สี ให้พรแก่คู่บ่าวสาว สามวันต่อมาพระราชาและพระกราบลาพระฤษี นางร้องไห้อาลัยอาวรณ์ท่านตาเพราะตั้งแต่เกิดมาไม่เคยแยกจากกันเลย เมื่อไปแล้วไม่รู้ว่าเมื่อใดจะได้กลับมากราบอีก พระฤษีสั่งนางว่า “ถ้านางไปถึงปราสาทก่อนที่จะขึ้นบนปราสาทนางต้องกอดแมว แล้วเดินวนและทักษิณรอบปราสาท 3 รอบ แล้วจึงขึ้นไปบนปราสาทนั่นแหละนางจะมีความสุขและมีสิริมงคล” นางฟังจนจบแล้วจึงกราบลา เมื่อถึงพระราชวังก่อนจะขึ้นบนปราสาทนางทำตามคำที่ท่านตาสั่งไม่บกพร่อง จึงประกอบด้วยความสุขความเจริญตลอดไป คงจะเป็นเพราะเรื่องนี้หรือไม่ก็ไม่อาจทราบได้ เขมรเราจึงมีธรรมเนียมอย่างหนึ่งเวลาจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ คือเขานิยมกอดแมวตัวหนึ่งแล้วเดินประทักษิณรอบบ้าน 3 รอบ เสร็จแล้วเขาจึงจะขึ้นไปบนบ้าน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดแมวนี้ มีการใช้อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ผ่านวาทกรรม โดยให้ความสำคัญกับความเป็นหญิงครบลักษณ์ หรือการเป็นกุลสตรีของชาวกัมพูชา อาจกล่าวได้ว่า จิตวิญญาณผู้หญิงในนิทานพื้นบ้านเขมร ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> เมื่อนางอายุได้ 17 ปี พระฤาษีได้วางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้ไม่ให้นางพลั้งเผลอหลงลืม และเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของบรรดาสตรีรุ่นหลัง ๆ ด้วย คือสตรีทั้งหลายจะต้องไม่เตะแมวหรือตีแมวด้วยไม้กวาดหรือที่คีบปลาย่าง อย่าว่าแต่จะเตะจะถีบเลย แม้แต่เดิมข้ามก็ไม่ได้เพราะสัตว์นี้เกิดขึ้นจากคุณลักษณะของสตรี และถ้าใครประพฤติเช่นนี้หลาย ๆ ครั้งเขาจะเรียกว่าไม่มีคุณสมบัติสตรี ต่อมาประมาณ 14 เดือน แมวตัวนั้นมีลูกเป็นตัวผู้ตัวหนึ่ง แมวทั้งสองนี้เองที่เป็นต้นกำเนิดแมวทั้งปวงและยังสะท้อนผ่านขนบธรรมเนียมประเพณีการขึ้นบ้านใหม่ของชาวกัมพูชาที่ว่า พระฤาษีสั่งนางว่า “ถ้านางไปถึงปราสาทก่อนที่จะขึ้นบนปราสาทนางต้องกอดแมว แล้วเดินวนและทักษิณรอบปราสาท 3 รอบ แล้วจึงขึ้นไปบนปราสาทนั่นแหละนางจะมีความสุขและมีสิริมงคล”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 387)

อาจเป็นเพราะเรื่องนี้หรือไม่ก็ไม่อาจทราบได้ เขมรเราจึงมีธรรมเนียมอย่างหนึ่ง เวลาจะทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ คือเขานิยมกอดแมวตัวหนึ่งแล้วเดินประทักษิณรอบบ้าน 3 รอบ เสร็จแล้วเขาจึงจะขึ้นไปบนบ้าน

4.4 กลวิธีทางด้านการใช้สัญญะ

การใช้สัญลักษณ์มักจะเกี่ยวข้องกับการใช้สื่อที่ไม่ใช่ถ้อยคำในการสื่อความหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวบทและข้อความที่คนเราใช้สื่อสารในปัจจุบันมีทั้งมีรูปถ้อยคำและไม่มีถ้อยคำ การที่คนเราเข้าใจความหมายตัวบทที่ไม่มีถ้อยคำนั้นได้ แสดงว่าสื่อไร้ถ้อยคำเหล่านั้นมีระบบที่จะสื่อความหมายให้คนเราเข้าใจได้ ดังที่ โซซู (de Sausure) ได้กล่าวว่า ภาษาก็เป็นระบบสัญญะชนิดหนึ่ง โดยอยู่ภายใต้ระบบของสัญญะ (system of sign) จนภายหลังแนวความคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นแนวทางที่เรียกกันว่า “สัญศาสตร์” (Semiotics) (จันทิมา อังคพณิชกิจ, 2561: 218) สำหรับการใช้สัญญะเชิงนิเวศผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ากลวิธีทางสัญญะเชิงนิเวศ (Eco-semiotic strategies) ที่นิยมใช้ผ่านเรื่องเล่ากัมพูชามีอยู่ 3 ลักษณะ คือ การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ และการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

4.4.1 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ

จากการศึกษาตัวบทเนื้อหาเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่านิทานพื้นบ้านกัมพูชาในจำนวน 243 เรื่อง มีหลายเรื่องที่มีเนื้อหานำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกไว้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ธรรมชาติว่าด้วยภูเขา และธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำ ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

4.4.1.1 ธรรมชาติว่าด้วยภูเขา

สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อภาษาเพื่อพิจารณาหาความหมายของการประกอบสร้างสัญญะเชิงนิเวศโดยพิจารณาผ่านตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชา โดยยึดการศึกษาทางภูมิศาสตร์กายภาพทางธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ภูเขาสูง ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่ามีเรื่องเล่าที่กล่าวถึงนิเวศว่าด้วยภูเขาสูง จำนวน 13 เรื่อง ดังตาราง

ตาราง 5 แสดงรายชื่อเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับภูเขา

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	ประเภทของตัวละครอมนุษย์
1	ภูเขาชายภูเขาหญิง (จังหวัดกาปงจาม)	เป็นชื่อตัวละครพระเอก และนางเอก เกิดจากการแข่งขันกันสร้างภูเขา ผู้หญิงเป็นคนที่มีความสามารถสู่งในการเอาชนะผู้ชายได้
2	ภูเขาสำเภา (จังหวัดพระตะบอง)	เป็นเหตุการณ์ในเรื่อง ตรงตัวละครจรเข้เข้าโจมตี่ สำเภา
3	ภูเขาบานน (จังหวัดพระตะบอง)	เป็นเหตุการณ์สำคัญๆในเรื่อง
4	ภูเขานางกองรี (จังหวัดก็อมปงฉนัง)	เป็นตัวละคร และเป็นผู้ดำเนินเรื่อง เป็นตัวละครทุมแท้รักกับสามี
5	ภูเขาสันทุก (จังหวัดก็องปงธม)	เป็นการสร้างเหตุการณ์ อิงกับประวัติศาสตร์ ของชุมชน
6	ภูเขาสุวรรณกาลี (จังหวัดกระแจะ)	เป็นเหตุการณ์ในเรื่องเล่าระหว่างจระเข้ลุวรรณกาลี
7	ภูเขาประสิทธิ์	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ ท่องถิ่น ของคนในท่องถิ่น

8	ภูเขาเชิงไพร (จังหวัดกาปงจาม)	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ท่องถิ่น ของคนในท่องถิ่น
9	ภูเขายาด (จังหวัดไพลิน)	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ท่องถิ่น เพื่อประกอบสร้างเกี่ยวกับความเชื่อ ของคนในท่องถิ่น
10	ภูเขาศรีวิบุลเกรียต	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ท่องถิ่น เพื่อประกอบสร้างเกี่ยวกับความเชื่อของคนในท่องถิ่น
11	ภูเขาบุรี ภูเขาดา (จังหวัดตาแก้ว)	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ท่องถิ่น เพื่อประกอบสร้างเกี่ยวกับความเชื่อของคนในท่องถิ่น
12	ภูเขาแสนหาญ	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ท่องถิ่น เพื่อประกอบสร้างเกี่ยวกับความเชื่อของคนในท่องถิ่น
13	ภูเขาวรวงค์ สุรวคส์	เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ท่องถิ่น เพื่อประกอบสร้างเกี่ยวกับความเชื่อ ของคนในท่องถิ่น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาบาย็องโกน** (จังหวัดตาแก้ว) กล่าวถึงสมัยโบราณประเทศเขมรมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าบาย็องทรงมีพระตำหนักอยู่ที่ภูเขาดงรัก ทรงมีพระอัครมเหสีพระสิริโฉมงดงามมากทรงพระนามว่าผมหอม พระรูปโฉมพระพักตร์หมดจดงดงามผิวพรรณผุดผ่องประดุจเทพธิดา กลิ่นลอมจะกระจายไปโดยรอบพระกายไกลถึง 1 โยชน์ ความงดงามนี้ล่วงรู้ไปถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย พระองค์ทรงให้คนมาสืบดูได้ทราบว่าพระนางงดงามจริงดังคำเล่าลือ งามเหนือสตรีทั้งหลายเป็นสตรีที่มีลักษณะกุลสตรีครบถ้วน พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงหากลอุบายจะมาจับเอาพระนางไปเพื่อเป็นเกียรติยศของประเทศตน พระเจ้าบายองทรงทราบเรื่องราวดังนั้นจึงทรงพาพระนางซึ่งเป็นพระอัครมเหสีพร้อมทั้งสาวสนมกำนัลตลอดจนไพร่พลเสนาเสด็จลงเรือสำเภาหนีออกจากตำหนักไปในเวลากลางคืน แล่นสำเภามุ่งตรงไปทางทิศอาคเนย์ก่อนที่พระองค์จะเสด็จหนีไปนั้นทรงยกพระหัตถ์ขึ้นประนมเหนือพระเศียร ทรงอธิษฐานต่อเทพยดาซึ่งรักษาท้องน้ำว่าขอให้สำเร็จในสิ่ง 3 ประการดังต่อไปนี้คือ ขอให้ประสบความสุขในการเดินทาง ขออย่าให้พวกโจรไทยตามมาทันและขอให้ได้พบสถานที่ซึ่งพอพระทัย ถ้าสำเร็จดังปรารถนาจะโกนพระเกศาถวาย พระองค์ทรงเศร้าโศกพระทัยมาก ทรงแล่นสำเภาไปทั้งกลางวันกลางคืนโดยไม่หยุด เมื่อทรงคะเนว่าออกมาไกลมาก

แล้วจึงทรงให้หาที่เพื่อจะจอดเรือสำเภา ปรากฏว่าขณะนั้นมีลมพายุพัดมากระแทกสำเภาหมุนหางเสือเรือหัก ที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่าหมู่บ้านบักจังกูดแต่ทุกวันนี้ เรียกกลายเป็นบักกูดพระองค์ทรงกลัวมากยกพระหัตถ์ขึ้นร้องอ้อนวอนว่า “ขอให้พายุหยุดเถิดเราจะขอเซ่นไหว้เทพารักษ์ซึ่งรักษาท้องน้ำทั้งปวง” พายุสงบสิ้น สำเภาแล่นไปได้อีกหน่อยหนึ่งจึงจอดทอดสมอ สถานที่นั้นจึงได้ชื่อว่ากันแลงจอดแต่ทุกวันนี้เขาเรียกกลายไปเป็นหมู่บ้านกันแลงจอก การที่จอดสำเภานั้นเพื่อจัดเตรียมอาหารเซ่นไหว้เทพาอารักษ์ที่รักษาท้องน้ำและทำหางเสือเรือใหม่ ตรงตำบลที่ทรงถวายอาหารนั้นมีชื่อมาจนทุกวันนี้ว่าหมู่บ้านแสนบน สถานที่ทั้ง 3 แห่งนี้อยู่ที่ตำบลลายบูร อำเภอตรำกก จังหวัดตาแก้ว เสร็จภารกิจณ สถานที่นั้นแล้ว พระองค์ทรงแล่นสำเภาต่อไปอีกโดยมุ่งตรงไปทิศอาคเนย์เหมือนเดิมไปถึงที่แห่งหนึ่งเรือสำเภาเกิดแตก ทรงให้ซ่อมแซมสำเภาไปพลางแล่นสำเภาไปพลาง สถานที่ตรงนั้นได้ชื่อว่าสำเภาทลาย มาจนทุกวันนี้ เมื่อแล่นสำเภาไปได้หน่อยหนึ่งเห็นพื้นดินมีหญ้าคาขึ้นเต็มจึงถอนหญ้าคาอุดสำเภาซึ่งแตก สถานที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่า "หมู่บ้านแพรกสำเภา เมื่อแล่นสำเภาต่อไปอีกถึงยังที่แห่งหนึ่งพระนางผมหอมทรงทุกข์โดยมากมายหลายประการ ไหนจะแล่นสำเภาไปแล้วหาที่พักไม่ได้พวกไทยคงจะตามมาแน่ พระนางทรงจุดเทียนบนบานศาลกล่าวเทพยดาที่รักษาน้ำรักษาดิน เจ้าพ่อที่สถิตตามป่าเขาลำเนาไพรทุกหนทุกแห่งขอให้พบกับความสุข ขอให้พวกโจรไทยใจชั่วปราชัยพินาศฉิบหายในสาคร สถานที่ ๆ พระนางบนบานศาลกล่าวนั้นเรียกกันมาจนทุกวันนี้ว่า “หมู่บ้านอันลงเทียน” คำอธิษฐานบนบานของพระนางสำเร็จดังความปรารถนา คือสำเภาของพระเจ้าแผ่นดินไทยซึ่งบรรทุกไพร่พลจำนวนหนึ่งแสนคนที่ออกตามไล่สะกัดจับพระนางนั้นไปคนละทางสำเภาของพระเจ้าบาย็องออกไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนสำเภาของพวกไทยออกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ เมื่อพระนางบนบานเสร็จแล้วพระเจ้าบาย็องทรงให้บ่ายหน้าสำเภาไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้

จากนั้นปรากฏว่าเกิดลมพายุแรงพัดเอาสำเภาของพวกไทยแตกกระจัดกระจายพลิกคว่ำและจมลง ณ ที่จอดนั้นสถานที่นั้นจึงมีชื่อว่าภูเขารันเทะ มาจนทุกวันนี้ ต่อจากนั้นพระเจ้าบาย็องทรงพยายามเสาะแสวงหาสถานที่เพื่อสร้างพระตำหนักที่ประทับ พระองค์ทรงพบสถานที่เป็นเนินสูงแห่งหนึ่งซึ่งสวยงามน่ารื่นรมย์ ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับชั่วคราว ณ ที่นั้นเมื่อทรงพักอาศัยสบายแล้วพระองค์ทรงสนทนากับพระอัครมเหสีถึงเรื่องความตกทุกข์ได้ยากน่าเวทนาของพระองค์และพระนาง พระนางทรงนึกถึงเรื่องที่พระเจ้าบาย็องทรงบนไว้ว่าจะโกนพระเกศาถวายเทพารักษ์ซึ่งรักษาน้ำตอนนี้พระสวามีจะต้องแก้บนแล้ว การที่พระเจ้าบาย็องทรงบนว่าจะโกนพระเกศาและทรงโกนพระเกศาแก้บนเช่นนี้ จึงได้พระนามว่าพระเจ้าบาย็องโกน บริเวณเนินดินสูงที่พระองค์ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับนั้นได้ชื่อว่าภูเขาบาย็องโกนมาจนทุกวันนี้ ต่อมาพระเจ้าแผ่นดินไทยได้มาจับเอานางผมหอมอีก จนพระเจ้ากรสั้นผู้เป็นลูกมาช่วยไว้ แต่เนื่องจากการที่สองแม่ลูกห่างกันนานจึงทำให้จำกันไม่ได้ เกิดความรักใคร่กันและได้เสียกันในที่สุด แต่เมื่อพระเจ้าบาย็องโกนทรงทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากคำกราบทูลนั้น พระองค์ทรงยกโทษให้โดยมิได้ทรงกริ้วโกรธเลย เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า “ธรรมดา

แม่กับลูกจะอย่างไรก็ตามจะไม่กล้าประพฤติผิดขนบประเพณี แต่ด้วยเหตุเพราะว่าไม่รู้จักกันจึงได้กล้าประพฤติเรื่องราวอันน่าบัดสีเช่นนี้” เรื่องนี้พระเจ้าบายัองโกนทรงสงสัย เกรงว่าพระราชบุตรจะมีบาปหนักจนถึงตกนรก พระองค์ทรงเรียกนักปราชญ์ราชบัณฑิตและโหรเป็นต้นมาร่วมปรึกษาหารือดู ด้วยเกรงว่าจะเมีบาปเวรกันต่อไปในชาติหน้า เมื่อร่วมพินิจพิจารณาวิเคราะห์สาเหตุต่าง ๆ ครบสรรพแล้ว ทรงวินิจฉัยว่าจะต้องให้พระราชบุตรรับทัณฑกรรมโดยการขุดสระองค์ จำนวน 1001 พระเจ้าบายัองโกนทรงให้ไพร่พลจำนวน 1000 คนช่วยขุดสระให้พระราชบุตรด้วย เมื่อขุดจนเกิดเป็นสระแล้วทรงจัดให้มีพิธีทำบุญฉลอง พระราชบุตรทรงอธิษฐานว่า “สระองค์ทั้ง 1001 ซึ่งข้าได้สร้างขึ้นนี้ ข้าขออุทิศให้เป็นประโยชน์ต่อเหล่าสรรพสัตว์เพื่อจะได้ใช้น้ำต่อไป ตราบใดที่น้ำในสระองค์เหล่านี้เหือดแห้งไปและดินในสระสูงขึ้นมาเสมอเท่าดินบนพื้นผิวโลกตามธรรมดา ตราบนั้นขอให้โทษของข้าจงมลายหายไปเป็นการอโหสิกรรม” ด้วยเหตุนี้ในบริเวณจังหวัดตาแก้วจึงมีสถานที่ซึ่งมีชื่อว่า “องค์” เป็นจำนวนมาก เช่นองค์รกา องค์สิงห์ เป็นต้น

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาบายัองโกนนี้ (จังหวัดตาแก้ว) จะพบว่าพื้นที่ต่าง ๆ ที่พระเจ้าบายัองโกนและนางผมหอมเสด็จผ่านนั้นล้วนแต่เป็นพื้นที่ตั้งชื่อบ้านนามเมือง และกลายเป็นสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น สถานที่ที่เราสำเภาแตกก็เกิดเป็น “หมู่บ้านแพรกสำเภา” หรือบริเวณที่เกิดลมพายุแรงพัดเอาสำเภาของพวกไทยแตกกระจัดกระจายพลิกคว่ำและจมลง สถานที่ดังกล่าวยังกลายเป็น “ภูเขารันเทะ” หรือในตอนที่พระเจ้าบายัองโกนทรงบนว่าจะโกนพระเกศาเพื่อแก้บน ก็เป็นที่มาของชื่อพระองค์ว่า “พระเจ้าบายัองโกน” และบริเวณเนินดินสูงที่พระองค์ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับนั้นได้ชื่อว่า “ภูเขาบายัองโกน” มาจนทุกวันนี้ ซึ่งหากพิจารณาสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่าภูเขาบายัองโกน (จังหวัดตาแก้ว) เป็นเสมือนตัวแทนของอำนาจ บารมี การเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทั้งยังหมายรวมถึงอาณาบริเวณ อาณาเขตการปกครองของพระมหากษัตริย์ ในการปกครองบ้านเมืองและประชากรในเมือง และการที่พระเจ้าบายัองโกนยอมแก้บน ทำตามในสิ่งที่ตนได้บนบานไว้ ยังหมายรวมถึงสัจจะ ซึ่งหมายถึงหลักธรรมของนักปกครองอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาชายภูเขาหญิง** (จังหวัดกำปงจาม) กล่าวถึงมีพระราชาที่เป็นสตรีพระองค์หนึ่งชื่อว่าศรีอยุธยา เสวยราชสมบัติในประเทศเขมร ด้วยเหตุที่พระนางทรงเป็นพระราชาครอบครองบ้านเมืองจึงไม่มีใครกล้ามาสู่ขอพระนางไปเป็นภรรยา พระนางจึงเสาะแสวงหาบุรุษซึ่งมีรูปโฉมเป็นที่พอใจมาเป็นพระสวามี เมื่อพระนางศรีอยุธยาได้ทรงสู่ขอบุรุษมาเป็นพระสวามีเช่นนั้น บรรดาสตรีในพระราชอาณาจักรของพระนางจึงไปสู่ขอบุรุษมาเป็นสามีด้วยเช่นกัน มีผู้หญิงบางคนซึ่งรูปร่างขี้เหร่ ไปสู่ขอผู้ชาย ๆ ไม่เอาผู้ชายมักจะเลือกแต่ผู้หญิงสวย ๆ เพราะเหตุนี้ เมื่อมาถึงพระราชาองค์หลัง ๆ พวกสาว ๆ ต่างไม่เห็นด้วยที่ผู้หญิงจะไปสู่ขอผู้ชาย เอามาเป็นสามี ฉะนั้น จึงชวนกันพูนดินกองขึ้นเป็นภูเขาแข่งกับผู้ชาย คือให้พวกผู้ชายสร้างภูเขาลูก หนึ่ง พวกผู้หญิงสร้างภูเขาลูกหนึ่งพนันกัน ถ้าพวกผู้ชายแพ้ต้องให้พวกเขามาสู่ขอผู้หญิงบ้าง คิดดังนั้นแล้วจึงพากันไปชวนพวกผู้ชาย

สร้างภูเขา พร้อมตกลงสัญญากันดังที่ได้กล่าวมา โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่า ใครสามารถขนดินได้จนกระทั่งดาวประกายพรึกขึ้น ถ้าดาวยังไม่ขึ้นหยุดไม่ได้ ตกลงกันดังนั้น แล้ว ต่างช่วยกันขนดินตามกำลังของแต่ละคน ขณะนั้นเป็นเวลากลางคืน พวกผู้หญิงมีปัญญาเฉลียวฉลาดกว่า เมื่อขนดินไปได้ 2-3 ชั่วโมง ฝ่ายผู้หญิงฉลาดกว่า ก็ชวนกันชักโคมเล็ก ๆ ลูกหนึ่งขึ้นไปสูง ๆ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขา พอพวกผู้ชายเหลือบไปเห็นโคมดังกล่าว ก็คิดว่าใกล้เช้าแล้ว ดาวขึ้นแล้ว จึงชวนกันหยุดและพากันนอนหลับหมด พวกสาว ๆ พากันขนดินจนกระทั่งดาวขึ้นจริง ๆ จึงหยุด เมื่อไก่ขันพวกผู้ชายตื่น ขึ้นเห็นดาวประกายพรึกเพิ่งจะขึ้น จึงพูดกันว่าเราเสียทีแล้ว พวกเราเข้าใจผิดแล้ว ดาวประกายพรึกจริง ๆ เพิ่งจะขึ้นพร้อมทั้งหันไปดูภูเขาดินของพวกผู้หญิงมีขนาดสูงใหญ่กว่าของตนก็อับอาย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พวกผู้ชายจึงต้องไปสู่ขอผู้หญิงมาเป็นภรรยาจนถึงทุกวันนี้

เรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาชายภูเขาหญิงนี้ (จังหวัดกำปงจาม) หากพิจารณาสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่านอกจากเรื่องเล่าดังกล่าวจะนำเสนอถึงที่มาของตำนานชื่อภูเขาสองลูกแล้ว ยังแฝงสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาเอาไว้ คือ ภูเขาลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกมีลักษณะสูงชื่อว่า “ภูเขาหญิง” อีกลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันตกมีลักษณะเป็นเนินราบชื่อว่า “ภูเขาชาย” ซึ่งภูเขาทั้งสองลูกที่กล่าวมานี้ นอกจากจะเป็นสัญญะแทนความเป็นชายหญิงแล้ว ยังหมายรวมถึงประชาชนคนกัมพูชาที่มีทั้งหญิงและชาย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาลำเภา** (จังหวัดพระตะบอง) เล่ากันมาว่า กาลครั้งหนึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าราชกุล เสวยราชย์ ณ ประเทศกัมพูชา ตั้งพระราชวังอยู่บนทิวเขาดงรัก พระราชาราชกุลนั้นทรงพอพระทัยสตรีหนึ่งชื่อนางสุวรรณมสา นางเป็นลูกคนยากจนแต่มีรูปโฉมงดงาม นางเลี้ยงจระเข้ไว้ตัวหนึ่งซึ่งมีความเฉลียวฉลาดกล้าหาญ จะใช้ให้ทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น จระเข้นั้นมีรูปร่างใหญ่โตเหลือประมาณ นางตั้งชื่อว่า “ไอ้ธน” ตามเรื่องเล่าว่า แต่เดิมนางสุวรรณมสาได้ไข่สัตว์ฟองหนึ่งเอามาเก็บไว้โดยไม่รู้ว่าเป็นสัตว์อะไร เมื่อถึงวันที่ไข่ฟักเป็นตัวแล้วปรากฏว่าเป็นลูกจระเข้ออกมา นางสงสารพยายามเลี้ยงดูด้วยความเต็มใจ จระเข้นั้นแปลกกว่าจระเข้ทั้งปวง รู้จักเชื่อฟังคำสั่งของนางเหมือนเป็นมนุษย์ ฝ่ายพระราชาราชกุลเมื่อได้นางสุวรรณมสาแล้วไม่นานพระองค์ไม่ทรงพอพระทัยเห็นว่าจะยกนางเป็นอัครมเหสีไม่ได้ เพราะนางเป็นราษฎรธรรมดา ฐานะไม่สมควรจะอภิเษกเป็นอัครมเหสี เมื่อทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงเสด็จไปกราบทูลพระราชบิดาและพระราชมารดา การนี้พระราชบิดาพระราชมารดาทรงเห็นด้วย ทรงจัดให้คนไปสืบเสาะหาสตรี ซึ่งมีวงศ์ตระกูลสูงส่งเพื่อจะอภิเษกกับพระราชบุตรของพระองค์ เวลาผ่านไปพระองค์ทรงทราบข่าวว่าที่เมืองจันทบุรีพระราชามีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระนางสยายผม เพราะว่าพระนางมีผมทิพย์ เมื่ออยากได้อะไรก็จะได้ดังใจคิดเพียงแต่พระนางจับผมรูดไป อยากให้น้ำทะเลเดือดแห้งก็ได้ อยากให้บกกลายเป็นน้ำทะเลก็ได้พระราชมารดาและพระราชบิดาของพระราชาราชกุลทรงใช้ให้เสนานำพระราชสารไปถวายพระเจ้ากรุงจันทบุรี เพื่อสู่ขอพระนางตามพระราชประเพณี พระเจ้ากรุงจันทบุรีไม่ทรงขัดข้อง

ทรงตอบพระราชสารไปยังพระราชบิดาและพระราชมารดาของพระราชาราชกุลว่า ถ้าทรงพอพระทัย ขอได้โปรดนำเครื่องบรรณาการมาเถิดเสนาะรับพระราชโองการแล้วจึงกราบถวายบังคมลาไปกราบทูลพระราชบิดาของพระราชาราชกุลครบตามเรื่องราวนั้น พระราชาราชกุลได้ทรงฟังดังนั้นก็มีพระทัยโสมนัสยิ่ง ทรงตรัสใช้ให้เตรียมเครื่องบรรณาการมากมายบรรทุกในเรือสำเภาเพื่อจะออกเดินทางไปยังเมืองจันทบุรี เมื่อนางสุวรรณมสารู้ข่าวเกิดความร้อนรุ่มกลุ้มใจเป็นอย่างมาก จึงใช้ให้จระเข้ไปหนุนสำเภานั้นให้จมวอดวายไป เพื่อไม่ให้พระราชาราชกุลไปพบกับพระนางสยายผม จระเข้นั้นก็ใช้ได้ดังใจนึก มันพุ่งตัวไปในน้ำเร็วประดุจลูกธนู เมื่อเข้าไปใกล้สำเภาของพระราชาราชกุล พระองค์ทรงเหลือบเห็นไอ้ธน จึงทรงมีพระดำรัสด้วยเสียงอันดังว่า “นี่แน่ะ! ไอ้ธน ข้านะ เอ็งอย่ามาทำอะไรเหลวไหล” ไอ้ธนตอบกลับไปว่า “กินข้าวใครก็ต้องช่วยเหลือคนนั้น” พวกไพร่พลทั้งหลายเหลือบไปเห็นจระเข้ตัวใหญ่มหึมาต่างก็กลัว ตะโกนร้องกันสับสนอลหม่านไปทั่วทั้งสำเภา บ้านโยนฟัก ฟักทองพร้อมทั้งเป็ดไก่เป็นกรงๆ ลงไปให้ไอ้ธนกิน เพื่อให้มันหยุดและให้มันไปจากสำเภา แต่ว่าไอ้ธนไม่ยอมกินเลย พระราชาราชกุลได้บนบานต่อเทวดาขอให้ช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย ด้วยบุญบารมีของพระองค์ คำบนบานนั้นล่วงรู้ไปถึงพระอินทร์ พระองค์ทรงใช้บริวารให้ไปบอกพระนางสยายผมทันที พระนางสยายผมทรงจับพระเกศารูดไปเพื่อให้น้ำทะเลเหือดแห้งกลายเป็นดินทั้งหมดจระเข้จึงติดอยู่ในดินนั้น ก่อนจะขาดใจตายจระเข้นั้นสะบัดหางและถอนใจใหญ่ บิดตัวกลิ้งเกลือกไปมา ตัวจระเข้นั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขาจระเข้จนทุกวันนี้ ตรงที่ ๆ จระเข้นั้นสะบัดหางและตรงจมูกจระเข้เกิดเป็นบึง 2 แห่ง ส่งจนทุกวันนี้เรียกว่าบึงหางจระเข้ และบึงจมูกจระเข้

ส่วนสำเภานั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งมีลักษณะเหมือนเรือสำเภาไม่ผิดเพี้ยนเรียกว่าภูเขาสำเภา แต่ว่าภูเขานี้เอียงนิดหน่อยเพราะระลอกซัดแรงมาก ในเวลาที่ไอ้ธนไปถึงสำเภาเสากระโดงเรือหลุดตกลงไปในน้ำกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่ง เรียกว่าภูเขากระโดงสำเภา จนกระทั่งทุกวันนี้ ส่วนกรงไก่กรงเป็ด ซึ่งพวกไพร่พลโยนลงไปให้จระเข้กลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขากรงไก่กรงเป็ดจนกระทั่งทุกวันนี้เช่นกัน เมื่อกลายเป็นดินไปแล้ว พระราชาราชกุลทรงใช้พวกไพร่พลให้ขนเครื่องบรรณาการทั้งปวงออกเดินทางไปยังเมืองจันทบุรีเพื่อจัดพิธีอภิเษกกับพระนางสยายผมตามพระราชประเพณีสถานที่ ๆ พระนางสยายผมจับผมรูดนั้น เกิดเป็นภูเขาลูกหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสำเภาเรียกว่า ภูเขาสยายผม จนทุกวันนี้ เมื่อเสร็จสิ้นการอภิเษกแล้วพระราชาราชกุลทรงนำพระนางสยายผม ซึ่งเป็นอัครมเหสีพร้อมทั้งไพร่พลจำนวนมากกลับยังเมืองของตน พระองค์และพระนางประทับบนหลังช้างแวดล้อมด้วยไพร่พลเสนา เมื่อมาถึงกลางทางทรงเหลือบไปเห็นภูเขาสำเภาและภูเขาจระเข้ ก็ทรงกริ้วโกรธนางสุวรรณมสาว่า เพราะมันใจชั่วจึงทำให้พวกคนอื่นต้องพากันพินาศฉิบหายเช่นนี้ พระองค์ทรงใช้ให้เสนาจับนางสุวรรณมสาไปประหารชีวิต เสนาก็ทำตามพระราชบัญชาโดยไปจับนางสุวรรณมสาไปตัดศีรษะเพื่อแก้แค้น ศีรษะนั้นกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขาซองกบาลอยู่ใกล้เมืองมงคลบุรีในทุกวันนี้ แต่ว่าชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปเป็นภูเขาซองกบาน มีทุ่งแห่งหนึ่งอยู่ใกล้

ภูเขานั้นทุกวันนี้เรียกว่าทุ่งสับไส้ เพราะพวกเสนาได้สับลำไส้ของนางทิ้ง ณ ที่นั้น ส่วนโยนีของนางพวกเสนาได้ชำแหละแล้วเหวี่ยงทิ้งจึงเกิด เป็นภูเขาอีกลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขากระพายนาง แต่ทุกวันนี้เขาเรียกกลายไปเป็น ภูเขาบันทายนาง ฝ่ายพระราชาราชกุลและพระนางสยายผมซึ่งเป็นอัครมเหสีเสด็จเข้าไปถวายบังคมพระราชบิดาและพระราชมารดาก็ได้ประทับอยู่อย่างสุขสบายสืบมา

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาสำเภานี้ (จังหวัดพระตะบอง) หากพิจารณาสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่า นอกจากเรื่องเล่าดังกล่าวจะนำเสนอถึงที่มาของตำนานชื่อ ภูเขาสำเภา (จังหวัดพระตะบอง) อันเป็นเสมือนการบอกเล่าประวัติศาสตร์ภูมินามสถานที่แล้ว ยังแฝงสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาและสถานที่สำคัญไว้อีกหลายแห่งเอาไว้ คือ ในตอนที่พระนางสยายผมทรงจับพระเกศารูดไปเพื่อให้น้ำทะเลเหือดแห้งกลายเป็นดินทั้งหมด เพื่อให้จระเข้ไอ้ธนได้ติดอยู่ในดินนั้น ก่อนจะขาดใจตายตัวจระเข้ไอ้ธนนั้นได้กลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งเรียกว่า ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ภูเขาจระเข้” และบริเวณที่จระเข้สะบัดหางและตรงจมูกจระเข้ก็เกิดเป็นบึง 2 แห่ง อีกเรียกว่า “บึงหางจระเข้” และ “บึงจมูกจระเข้” ส่วนสำเภานั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งมีลักษณะเหมือนเรือสำเภาไม่ผิดเพี้ยนเรียกว่า “ภูเขาสำเภา” และบริเวณที่เสากระโดงเรือหลุดตกลงไปในน้ำกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่ง เรียกว่า “ภูเขากระโดงสำเภา ส่วนกรงไก่กรงเป็ด ซึ่งพวกไพร่พลโยนลงไปให้จระเข้กลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่า “ภูเขากรงไก่กรงเป็ด” และตอนที่นางสุวรรณมสาถูกตัดศีรษะเพื่อแก้แค้น ศีรษะนั้นกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่า “ภูเขาซองกบาล” ชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปเป็น “ภูเขาซองกบาน” ทั้งนี้ ยังมีทุ่งแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ภูเขานั้นทุกวันนี้เรียกว่า “ทุ่งสับไส้” เพราะพวกเสนาได้สับลำไส้ของนางทิ้ง ณ บริเวณนั้น ส่วนโยนีของนาง พวกเสนาได้ชำแหละแล้วเหวี่ยงทิ้งจึงเกิด เป็นภูเขาอีกลูกหนึ่งเรียกว่า “ภูเขากระพายนาง” แต่ทุกวันนี้เขาเรียกกลายไปเป็น “ภูเขาบันทายนาง” อาจกล่าวได้ว่าสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขา ภูเขาสำเภา (จังหวัดพระตะบอง) นอกจากจะเป็นการบันทึกเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์และสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชาแล้ว ยังหมายความถึงอาณาเขตภูมิประเทศของกัมพูชาในจังหวัดพระตะบองอีกด้วย
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 553)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาบานน** (จังหวัดพระตะบอง) กล่าวถึงทางตะวันตกของแม่น้ำสะแก อำเภอสะแก ออกไปทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงพระตะบองระยะทางประมาณ 10

กิโลเมตรเศษ มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อภูเขาบานน เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ ชาวเมืองทำพิธีเคารพบูชาตั้งแต่โบราณกาลมา ตำนานของภูเขานี้มีดังต่อไปนี้อดีตกาลเศรษฐีคนหนึ่งมีลูกสาวชื่อนางสยายผม นางนั้นได้แต่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำเดือนแห้งเป็นเวลาหลายปีแล้ว ต่อมามีดาบสคนหนึ่งชื่อครามได้เข้าไปรักษาความเจ็บป่วยของนางจนกระทั่งหาย เมื่อเป็นเช่นนั้นมหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อของนางจึงจัดให้แต่งงานอยู่กินเป็นภรรยาดาบสนั้น ดาบสสอนให้นางรู้มนต์คาถาอาคมต่าง ๆ มากมายมีมนต์เรียกลมพายุ เป็นต้น ดาบสและภรรยาพำนักอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งเรียกว่าพระทึก หรือประทึก ตามคำเรียกของชาวบ้าน ถ้ำนั้นอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาบานนในปัจจุบัน แต่เดิมภูเขาบานนนี้เรียกว่าภูเขาปราสาท ต่อมาภายหลังมีพระราชบุตรของพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่าเจ้าราชกุลได้มาศึกษาเล่าเรียนเวทมนต์ต่าง ๆ จากตาคราม ดาบสพอใจที่จะสั่งสอนพระราชบุตรนั้นจนกระทั่งรู้ครบสรรพ แต่ห้ามพระราชกุมารมองภรรยาของตนเพราะเกรงว่าเจ้าราชกุลจะเกิดรักใคร่ เนื่องจากนางสยายผมมีรูปร่างงดงามมากเวลาผ่านไปหลายเดือน วันหนึ่งดาบสไม่อยู่ เจ้าราชกุลแอบไปดูภรรยาของดาบสเห็นรูปร่างงดงามเฉิดฉายก็เกิดรักใคร่นาง เมื่อแอบพูดคุยกับนาง ๆ ก็มีใจรักใคร่เจ้าราชกุลเช่นกัน วันหนึ่งดาบสเข้าป่าเพื่อหาสิ่งของต่าง ๆ คนทั้งสองได้โอกาสดีพากันลงเรือสำเภาหนีดาบสไป

ดาบสกลับจากป่าไม่เห็นคนทั้งสองในถ้ำก็รู้ว่าเจ้าราชกุลและภรรยาพากันหนีไปแล้ว เขาออกตามไปจนถึงชายทะเลเห็นสำเภาออกไปไกลถึงกลางทะเล ดาบสโกรธมากจึงเสกมนต์เรียกลมพายุเพื่อทำลายสำเภาให้ล่มกลางทะเล แต่นางสยายผมรู้เวทมนต์เช่นกันจึงทำให้ลมนั้นพัดผ่านหายไป ดาบสเจ็บใจมากจนกระทั่งล้มตาย ณ ริมทะเลนั้น ทั้งสองคนรู้เรื่องดังนั้นแล้วจึงพากันกลับมายังถ้ำประทึก และอยู่ร่วมทุกข์สุขด้วยกัน ต่อมาเจ้าราชกุลอยากจะกลับไปบ้านเมืองของตน จึงร่ำลาภรรยาพร้อมทั้งให้สัญญาว่าจะกลับมาหาแน่นอน แต่ว่าขณะที่เจ้าราชกูลกลับมาหานางสยายผม ภรรยาเดิมโกรธมากจึงใช้จระเข้ของนางที่ชื่อไอ้ธนไปขวางทางไม่ให้เจ้าราชกุลไปได้ ฝ่ายนางสยายผมเหลือบไปเห็นสำเภาของสามีใกล้จะจมจึงบนบานต่อเทวดาที่รักษาภูเขาปราสาทว่า “ขอให้ช่วยสามีของฉันให้รอดพ้นจากอันตรายด้วยเถอะ ฉันจะถวายภูเขานี้” ด้วยแรงบนนั้นนางและสามีได้พบความสุขสบาย จึงถวายภูเขานั้นเป็นของแก้บนตั้งแต่นั้นมาเขาจึงเรียกภูเขาปราสาทนั้นว่าภูเขาบำนน แต่ทุกวันนี้กลายไปเป็นภูเขาบานน ที่เชิงเขานั้นมีถ้ำกว้างใหญ่และลึก ผู้คนสามารถเข้าไปได้อย่างสบาย ๆ ด้านบนถ้ำมีลักษณะโค้งเหมือนหลังคาเรือ มีน้ำตก มีที่รองน้ำเป็นหินมีรูปร่างเหมือนครกตำข้าวขนาดประมาณ เท่ากระบุงเล็ก ถ้ำมีลักษณะเป็น 4 เหลี่ยมประมาณ 14 เมตร ฝาผนังไม่มีรูปสลักอะไรเลย แต่ว่าทางด้านใต้ของที่รองน้ำใกล้ ๆ ฝาผนังมีพระพุทธรูปซึ่งแตกหักเป็นจำนวนมากแสงอาทิตย์ส่องสว่างเข้าไปในถ้ำนี้ทางช่อง ๆ หนึ่งซึ่งอยู่ด้านบนทางเข้าถ้ำมืดและเล็กขนาดพอเดินได้คนเดียว ถ้าจะเข้าไปตามทางนั้นจะต้องจุดได้สองทางและเดินเป็นแถวต่อ ๆ กันจึงจะเข้าไปถึงน้ำตกนั้นได้ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านภูเขาบานนเล่าว่า “บางทีที่รองน้ำนั้นมีน้ำเต็ม บางทีก็มีน้ำครึ่งเดียว ถ้าที่รองน้ำมีน้ำเต็มเป็นการบอกลางว่าชาวบ้านจะได้ข้าวบริบูรณ์ ถ้ามีน้ำครึ่งหนึ่งก็ว่าชาวบ้านทำนาไม่ค่อยจะ

ได้ผลน้ำที่เห็นในที่รองนั้นใสแจ๋ว ผู้คนเมื่อไปถึงยังสถานที่นั้นจะวักน้ำมาลูบศีรษะเพื่อขอให้มีความสุขสบาย ทุก ๆ ปีชาวบ้านจะจัดงานทำบุญภูเขาบานนตอนขึ้นปีใหม่ โดยทำพิธีบนภูเขาพิธีทั้งหลายมีก่อภูเขาทรายและนิมนต์พระมาฉันภัตตาหาร เป็นต้น มีการแสดง มีมวยและมีการแจกทานด้วยเงินหรือเสื้อผ้าให้แก่คนยากคนจน ในวันแรกของงานบุญ เขาจะทำพิธีบวงสรวงขอให้เทวดาองค์ใหม่ช่วยปกปักรักษาชาวบ้านให้มีความสุขสบาย พิธีบวงสรวงนั้นบางครั้งทางราชการก็เป็นผู้ทำ บางครั้งชาวบ้านก็เป็นผู้ทำ คราใดถ้าลืมทำพิธีบวงสรวง ฝนมักจะตกตอนขึ้นปีใหม่ 3 วันเต็ม ๆ ชาวบ้านเจ็บป่วยกันทั้งหมู่บ้าน พิธีบวงสรวงมีสลาธรรม บายศรี และดนตรีบรรเลงบทบวงสรวง ชาวบ้านเล่าว่าแต่เดิมเมื่อดนตรีกำลังบรรเลงบทบวงสรวง ถ้ามองไปที่สระตาแสนซึ่งอยู่ติดเชิงเขาบานนนั้น จะเห็นจระเข้เป็นจำนวนมากโผล่ขึ้นมาสระนี้แต่เดิมลึกแต่ปัจจุบันตื้นเขิน และเมื่อบวงสรวงก็ไม่เห็นมีจระเข้โผล่ขึ้นมาเลย

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาบานน (จังหวัดพระตะบอง) หากพิจารณาสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่าเรื่องเล่าภูเขาบานน (จังหวัดพระตะบอง) ถือเป็นชุดเรื่องเล่าเดียวกันกับเรื่องภูเขาสำเภา (จังหวัดพระตะบอง) โดยเนื้อเรื่องเล่าถึงตำนานการเกิดภูเขาบานน ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ขอให้ช่วยสามีของฉันให้รอดพ้นจากอันตรายด้วยเถอะ ฉันจะถวายภูเขานี้” ด้วยแรงบนนั้นนางและสามีได้พบความสุขสบายจึงถวายภูเขานั้นเป็นของแก้บนตั้งแต่นั้นมาเขาจึงเรียกภูเขาปราสาทนั้นว่า “ภูเขาบำนน” แต่ทุกวันนี้กลายไปเป็น “ภูเขาบานน”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 557)

จากเนื้อความดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าภูเขาบานนนี้ (จังหวัดพระตะบอง) ยังกลายเป็นสัญญะทางความเชื่อความศรัทธาของคนกัมพูชาในเรื่องของการบนบาน การบวงสรวง ดังจะเห็นได้จากเนื้อความในตอนหนึ่งของนิทานที่บอกเล่าถึงความเชื่อความศรัทธาของชาวกัมพูชาที่มีต่อภูเขาบานน (จังหวัดพระตะบอง) ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ผู้คนเมื่อไปถึงยังสถานที่นั้นจะวักน้ำมาลูบศีรษะเพื่อขอให้มีความสุขสบายและทุก ๆ ปีชาวบ้านจะจัดงานทำบุญภูเขาบานนตอนขึ้นปีใหม่ โดยทำพิธีบนภูเขาพิธีทั้งหลายมีก่อภูเขาทรายและนิมนต์พระมาฉันภัตตาหาร เป็นต้น มีการแสดง มีมวยและมีการแจกทานด้วยเงินหรือเสื้อผ้าให้แก่คนยากคนจน ในวันแรกของงานบุญ เขาจะทำพิธีบวงสรวงขอให้เทวดาองค์ใหม่ช่วยปกปักรักษาชาวบ้านให้มีความสุขสบาย พิธีบวงสรวงนั้นบางครั้งทางราชการก็เป็นผู้ทำ บางครั้งชาวบ้านก็

เป็นผู้ทำคราใดถ้าลืมทำพิธีบวงสรวง ฝนมักจะตกตอนขึ้นปีใหม่ 3 วันเต็ม ๆ ชาวบ้านเจ็บป่วยกันทั้งหมู่บ้าน พิธีบวงสรวงมีสลาธรรม บายศรี และดนตรีบรรเลงบทบวงสรวง ชาวบ้านเล่าว่าแต่เดิมเมื่อดนตรีกำลังบรรเลงบทบวงสรวง ถ้ามองไปที่สระตาแสนซึ่งอยู่ติดเชิงเขาบานนนั้น จะเห็นจระเข้เป็นจำนวนมากโผล่ขึ้นมาสระนี้แต่เดิมลึกแต่ปัจจุบันตื้นเขิน และเมื่อบวงสรวงก็ไม่เห็นมีจระเข้โผล่ขึ้นมาเลย”

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 557)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาสันทุก** (จังหวัดกำปงธม) มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า ที่อำเภอสันทุกจังหวัดกำปงธมในปัจจุบัน แต่โบราณกาลมีพระราชาพระองค์หนึ่งทรงมีพระอัครมเหสี พระราชบุตร และมีนางสนมกำนัล เสนา อำมาตย์ ขุนนาง ข้าราชการทั้งเหล่าทหารเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงมีพระราชบัญชาให้ถางป่าแห่งหนึ่งเพื่อสร้างปราสาทพระราชวังและถ้ำในที่นั้น ตรงที่ซึ่งสร้างปราสาทมีชื่อเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า หมู่บ้านปราสาท เมื่อสร้างปราสาทนั้นแล้ว พระราชาทรงสั่งให้ถางป่าอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทนั้น ได้จัดทำที่พักสำหรับสนมกำนัลซึ่งมีกำแพงล้อมรอบที่นั้นได้ชื่อว่าหมู่บ้านวัง และเมื่อสร้างพระราชวังเสร็จแล้ว ทรงสั่งให้ถางป่าอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันตกของปราสาท สร้างคลังสำหรับใส่พระราชทรัพย์ ปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานเป็นโคนเสาฝังอยู่ในดินที่นั้นชื่อว่า หมู่บ้านสงคลัง นานไปเขาเรียกว่า หมู่บ้านตั้งกระสัง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ว่าการอำเภอสันทุก ตามตำนานเรื่องนี้เล่ากันมาว่า กาลครั้งหนึ่งพระราชาตรัสสั่งให้จัดทำสถานที่อีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านตั้งกระสัง เพื่อให้เป็นที่อยู่ของพนักงานพัดโบกถวายพระราชา ที่นั้นชื่อว่าหมู่บ้านจำบก มาจนทุกวันนี้ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านจำบก มีบึงใหญ่แห่งหนึ่งเป็นสถานที่ซึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสี พระราชบุตร พระสนม พร้อมทั้งบรรดาไพร่พลไปเที่ยวเกษมสำราญด้วยการจับปลา เก็บหอย ถอนสายบัว เก็บผักบุ้ง เอามาเป็นพระกระยาหาร วันหนึ่งพระราชบุตรซึ่งเสด็จประพาส ณ ที่นั้นทรงไม่สบายพระทัยทรงร้องไห้ พวกบรรดานางกำนัลต่างร้องเห่กล่อมลูบไล้ปลอบประโลมโอบอุ้มด้วยความทะนุถนอมสถานที่นั้นจึงชื่อว่า บึงบำเพและบึงขยอง มาจนทุกวันนี้ ทางด้านเหนือของบึงบำเพนั้นมีภูเขาชื่อว่า ภูเขาธม สระเขจา ภูเขาเพนชุม ภูเขาเหล่านี้อยู่ติดกันเป็นที่ซึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสีขึ้นไปประพาส ทรงเก็บผลไม้คือผลสระคุม พะเนียง หว้า พรวด มะดัน มะตูม บังเคา คอแลน พุมเรียงและผลไม้อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากด้วยความสบาย พระทัยวันหนึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสีพร้อมทั้งพระราชบุตรเสด็จประพาสบนภูเขาแห่งนั้น พระราชบุตรประชวรอย่างหนัก พระองค์ประทับอยู่บนภูเขาไม่ได้จึงทรงสั่งให้ถางป่าแห่งหนึ่งทำพลับพลาที่เชิงเขา ทรงพาพระอัครมเหสี พระราชบุตร นางสนมกำนัลพร้อมทั้งไพร่พลย้ายลงมาจากบนภูเขานั้น ลงมาตามทางซีกตะวันตก และหยุดพักอยู่ในป่าแห่งหนึ่งที่นั้นมีชื่อว่า หมู่บ้านบันเดาะ แต่ทุกวันนี้เรียกกลายไปเป็น หมู่บ้านกรอเกาะ ต่อมาพระราชาทรงนำพระราชบุตรมาประทับที่พลับ

พลาซึ่งทำไว้ที่เชิงเขานั้น ทรงหาหมอรักษาพระราชบุตรโดยไม่ได้นิ่งเฉยเลย แต่ถึงแม้ว่าจะมีหมอและยาวิเศษสักแค่ไหนก็ตาม พระโรคของพระราชบุตรนั้นไม่ได้ทุเลาเบาบางลงเลยยิ่งประชวรหนักขึ้น ๆ จนสิ้นชนม์ชีพ ณ ที่นั้น พระราชาและพระอัครมเหสีทรงกันแสง บรรดาไพร่พลทุกคนต่างร้องไห้คร่ำครวญ พระองค์ทรงให้จัดงานพระศพพระราชกุมารอย่างใหญ่โต ณ ที่นั้น สถานที่ซึ่งพระราชาโปรดให้สร้างพลับพลาสำหรับรักษาพระราชบุตร จนกระทั่งพระราชบุตรสิ้นพระชนม์ชีพโดยกระทันหันนั้นจึงมีชื่อว่าภูเขาอาสันน์มีทุกข์ ต่อมาจึงเรียกกลายไปเป็นภูเขาสันทุก และหมู่บ้านสันทุก มาจนปัจจุบันนี้

หลังจากที่พระราชาและพระอัครมเหสีทรงประสบความทุกข์อย่างหนักนั้นแล้ว พระองค์เสด็จพระราชดำเนินจากที่นั้นมาและทรงพักที่ริมแม่น้ำแสนเพื่อผ่อนคลายความทุกข์โศกในพระราชหฤทัย แต่เหตุการณ์มิได้เป็นไปเช่นนั้นกลับยิ่งทรงทุกข์หนักขึ้นอีกเวลานั้นสามเณรรูปหนึ่งไปพบกับพระราชา ณ ที่นั้น ท่านเห็นพระราชาและพระมเหสีทรงทุกข์โศกอย่างมากจึงทูลถาม พระราชาทรงเล่าเรื่องราวแห่งความทุกข์คือพระราชบุตรสิ้นพระชนม์ชีพ แม้ว่าสามเณรจะอธิบายให้เข้าใจชัดแจ้งถึงหลักธรรมอย่างใดก็ตาม พระราชาและพระอัครมเหสีมิได้ทรงหายจากความวิปโยคนั้นเลย สาสามเณรทราบเรื่องนี้จึงรามวิปโยคนั้นเลยกล่าวว่า “ถ้าพระองค์ทรงประสงค์จะเห็นพระรูปพระราชบุตรของพระองค์แล้ว ขอจงทรงให้ช่างเอาแป้งหรือดินมาปั้นทำเป็นพระรูปของพระราชบุตรไว้ เพื่อจะได้ทอดพระเนตรให้สบายพระทัยได้บ้าง” พระราชาทรงฟังคำกล่าวของสามเณรนั้นแล้วทรงโสมนัสยิ่งนักทรงสั่งให้ช่างทำแบบพระรูปของพระราชบุตรไว้ในป่าแห่งหนึ่ง เมื่อทำเสร็จแล้วพระองค์ทอดพระเนตรเห็นและพอพระทัยมาก และค่อยสบายพระทัยขึ้น เพราะได้ทอดพระเนตรพระรูปนั้นเป็นตัวแทนสถานที่ซึ่งทำพระรูปพระราชบุตรนั้นเรียกว่า หมู่บ้านสำณาก มาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาสันทุกนี้ (จังหวัดกำปงธม) ที่อำเภอสันทุก จังหวัดกำปงธมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่บอกเล่าต่อกันมานั้น จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวนอกจากจะเป็นนิทานพื้นบ้านบอกเล่าเหตุการณ์ ภูมินามสถานที่แล้ว อาทิ หมู่บ้านปราสาท หมู่บ้านวัง หมู่บ้านสงคลัง หมู่บ้านตั้งกระสัง บึงบำเพและบึงขยอง หมู่บ้านบันเดาะ กรอเกาะภูเขาอาสันน์มีทุกข์, ภูเขาสันทุก, หมู่บ้านสันทุก หากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่า ภูเขาสันทุก (จังหวัดกำปงธม) ยังมีความหมายถึงการสิ้นพระชนม์ชีพโดยกระทันหัน จนเป็นที่มาของชื่อ “ภูเขาอาสันน์มีทุกข์” ซึ่งต่อมาจึงเรียกกลายไปเป็น “ภูเขาสันทุก” ในปัจจุบัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขานางกองรี** (จังหวัดกำปงชนัง) กล่าวกันว่า ในตำบลพงรอ อำเภอรลาปเอียร จังหวัดกำปงชนัง มีภูเขาลูกหนึ่งสูงกว่าใครมองจากที่ไกล ๆ จะเห็นเหมือนคนนอนเหยียดยาวอยู่บนภูเขานั้นมีพันธุ์ไม้น้อยใหญ่ จำนวนมากเหมือน ภูเขาอื่น ๆ ที่อยู่ล้อมรอบนั้นเช่นกัน แต่ที่แปลกกว่าเขาก็คือตรงด้านของภูเขามีต้นมะออม ขึ้นหนาแน่นเต็มไปหมด ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ ภูเขานั้นไม่กินผักมะออมนั้นหรอก เพราะได้ยินคนเก่า ๆ เล่ากันว่าภูเขานี้เกิดจากร่างของนางกองรียักขิณีซึ่งเป็นมเหสีของพระพุทธิแสน และเขาว่ามะออมนั้น คือขนในที่ลับของนางกองรีนั่นเอง ไม่แต่

เท่านั้นที่เชิงเขานั้นยังมีครกหินและสากหิน ตั้งไว้ตั้งแต่โบราณกาลโดยไม่รู้ว่าใครเป็นผู้สร้าง พวกที่ไปยังภูเขานั้นจะเอาสากไปตำที่ครก ถ้าทำได้แล้วจะพบกับความสุขสบาย (เป็นความเชื่อของชาวบ้านตั้งแต่โบราณกาลมา) เรื่องนางกองที่มีเรื่องราวดังต่อไปนี้ โบราณกาล มีเศรษฐีคนหนึ่งอยู่ในเมืองหนึ่ง เศรษฐีนั้นไม่มีลูกจึงพาภรรยาไปบนบานศาลกล่าวขอลูกกับต้นไทร หลังจากนั้นเศรษฐีและภรรยามีลูกถึง 12 คน ล้วนแต่เป็นลูกสาวทั้งสิ้นเมื่อมีลูกสาวเศรษฐีกลายเป็นคนจนไม่มีข้าวปลาอาหารจะเลี้ยงลูก จึงขับเกวียนพาลูกทั้ง 12 คนไปปล่อยไว้ในป่าหลังจากที่พ่อเอาไปปล่อยทิ้งไว้ ลูกทั้ง 12 คนพากันเดินไปในป่าจนไปถึงเมืองหนึ่งซึ่งเป็นเมืองของนางยักขิณีชื่อนางสันธมาร นางยักขิณีนั้นมีลูกสาวชื่อนางกองรี เมื่อนางสันธมารเห็นนางทั้ง 12 คน จึงแปลงกายเป็นสตรีพานางทั้ง 12 คนไปยังปราสาทของตน เพื่อให้ไปรับใช้นางกองรีผู้เป็นลูกสาว เมื่อนางทั้ง 12 คน รู้ว่าเมืองนั้นเป็นเมืองของนางยักขิณีสันธมารจึงพากันหนีไป นางสันธมารตามหาไปพบนางทั้ง 12 คนเป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธ์ในเมืองมนุษย์ จึงแปลงกายเป็นหญิงสาวและได้เป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์ด้วย นางสันธมารทำมารยาว่าป่วยหนักยุยงให้หมอกราบทูลพระเจ้ารถสิทธิ์ว่าให้ควักลูกนัยน์ตาของนางทั้ง 12 คน มาทำยารักษาโรคของตนและให้เอานางทั้ง 12 คนซึ่งกำลังมีครรภ์ไปไว้ในหลุมแห่งหนึ่ง ให้อดอาหารและให้เอาลูกนัยน์ตาของนางทั้ง 12 คนไปไว้ที่พระคลังในเมืองของตน โดยให้นางกองรีผู้เป็นผู้ดูแลไว้ บรรดานางทั้ง 12 คนนั้นพี่ ๆ ทั้ง 11 คน ถูกควักนัยน์ตาออกทั้งสองข้าง ส่วนน้องคนสุดท้องถูกควักไปเพียงข้างเดียว เพราะว่าในชาติก่อนนางควักนัยน์ตาปลาเพียงข้างเดียวนางทั้ง 12 คนซึ่งกำลังมีครรภ์นั้นพระโพธิสัตว์มาจุติในครรภ์ของนางคนสุดท้อง เมื่อตอนที่บรรดาพี่ ๆ คลอดลูกต่างพากันจับลูกมาฉีกเอาเนื้อแบ่งกันกิน ส่วนนางคนสุดท้องคลอดลูกมาให้ชื่อว่า “พุทธิแสน” แล้วเอาไปซ่อนไว้ไม่ให้พวกพี่ ๆ รู้ เวลาผ่านไปนานเมื่อพุทธิแสนเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น นางสันธมารรู้ว่าเป็นลูกของนางทั้ง 12 คน จึงใช้ให้ขี่ม้าเอาจดหมายไปให้นางกองรีโดยมีข้อความว่า ถ้าพุทธิแสนมาถึงตอนกลางคืนให้กินตอนกลางคืนถ้ามาถึงตอนกลางวันให้กินตอนกลางวัน แต่เป็นโชควาสนาของพุทธิแสน เมื่อตอนที่ขี่ม้าไปถึงกลางป่ามหาฤษีเห็นพุทธิแสนนอนหลับโดยมีจดหมายผูกอยู่ที่คอม้า จึงเปิดจดหมายนั้นดูแล้วเขียนจดหมายใหม่ว่า ถ้าพุทธิแสนมาถึงตอนกลางคืนให้แต่งงานด้วยตอนกลางคืน ถ้ามาถึงกลางวันให้แต่งงานด้วยตอนกลางวัน เมื่อพุทธิแสนไปถึงเมืองยักษ์ นางกองรีเห็นจดหมายก็แต่งงานกับพุทธิแสนทันทีพุทธิแสนได้เสวยราชสมบัติในเมืองยักษ์ ไม่นานเท่าไรนางกองรีก็บอกเรื่องลูกนัยน์ตาของมารดาและเรื่องยารักษานัยน์ตานั้นให้หายอีก ทั้งยาที่ทำให้เกิดเป็นน้ำทะเลและภูเขา พระจงทรงหนีออกจากเมืองในตอนกลางคืน นางกองรีตามมา พุทธิแสนจึงเอายาเหวี่ยงออกเกิดเป็นน้ำทะเลขวางทางไว้ นางกองรีเศร้าโศกเสียใจและตายอยู่กลางป่า พุทธิแสนกลับมาถึงบ้านเมืองโดยสวัสดิภาพ ทรงเอายารักษาตาของมารดาและป่าทุกคน ทรงฆ่ายักขิณี สันธมารแล้วเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาด้วยความเกษมสุขตลอดจนทิวงคต เอกสารเป็นจำนวนมากกล่าวไว้ตรงกันว่า ศพของนางกองรีซึ่งตายที่ริมน้ำนั้นเกิดเป็นภูเขานางกองรีและว่าที่ใกล้ภูเขานางกองที่มีหมู่บ้าน 2 แห่ง ชื่อ กำปงฮาว และกำปงแลง หมู่บ้าน

กำปงฮาวเป็นที่ชื่อนางกองรีตะโกนเรียกพุทธิแสน หมู่บ้านกำปงแลง เป็นที่ซึ่งพุทธิแสนเลิกปรารถนานางกองรี

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขานางกองรีนี้ (จังหวัดกำปงชนัง) จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวนอกจากจะเป็นนิทานพื้นบ้านบอกเล่าเหตุการณ์ ภูมินามสถานที่ สภาพภูมิศาสตร์แล้ว หากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่า ภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) ยังเป็นสัญญะเชิงนิเวศแทนความเป็นหญิงหรือเพศแม่ อันแสดงให้เห็นถึงภาพแทนของความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในประเทศกัมพูชา ซึ่งจะเห็นว่าบริเวณภูเขานางกองรีนั้นมีต้นไม้ใหญ่น้อยและมีต้นมะออมขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น อันแสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และหากพิจารณาผ่านตัวบทนิทานจะเห็นว่าลักษณะของภูเขานางกองรีนั้นมีลักษณะคล้ายคนนอนเหยียดยาว ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “มีภูเขาลูกหนึ่งสูงกว่าใครมองจากที่ไกลๆ จะเห็นเหมือนคนนอนเหยียดยาว อยู่บนภูเขานั้นมีพันธุ์ไม้น้อยใหญ่ จำนวนมากเหมือน ภูเขาอื่นๆ ที่อยู่ล้อมรอบนั้นเช่นกัน แต่ที่แปลกกว่าเขาก็คือตรงด้านของภูเขามีต้นมะออมขึ้นหนาแน่นเต็มไปหมด ชาวบ้านที่อยู่รอบๆ ภูเขานั้นไม่กินผักมะออมนั้นหรอก เพราะได้ยินคนเก่าๆ เล่ากันว่าภูเขานี้เกิดจากร่างของนางกองรียักขิณีซึ่งเป็นมเหสีของพระพุทธิแสน และเขาว่ามะออมนั้น คือขนในที่ลับของนางกองรีนั่นเอง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 566)

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) ยังเป็นสัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับเรื่องเพศ การให้กำเนิด ความรัก ความอุดมสมบูรณ์ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ที่เชิงเขานั้นยังมีครกหินและสากหิน ตั้งไว้ตั้งแต่โบราณกาลโดยไม่รู้ว่าใครเป็นผู้สร้าง พวกที่ไปยังภูเขานั้นจะเอาสากไปตำที่ครก ถ้าทำได้แล้วจะพบกับความสุขสบาย (เป็นความเชื่อของชาวบ้านตั้งแต่โบราณกาลมา)”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 566)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาสุพรรณกาลี** (จังหวัดกระแจะ) ถ้าเราออกเดินทางตามแม่น้ำใหญ่โดยเรือไปถึงภูเขาดีจราล แล้วเลี้ยวไปถึง ท่าแพกรูจฉมา อำเภอกรูจอมา จังหวัดกำปงจาม เมื่อหันไปมองทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ที่อำเภอแพรกประสบ จังหวัดกระแจะ ฝั่งด้านเหนือตรงตำบลจัมบกเราจะเห็นภูเขาลูกหนึ่งสูงสล้างอยู่ริมแม่น้ำนั้น ภูเขานี้ชื่อว่า “ภูเขาสุพรรณกาลี” เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์

ภูเขานี้มีตำนานเล่ากันต่อมา โบราณกาลมีจระเข้ตัวหนึ่งชื่อ “สุพรรณกาลี” มีลำตัวใหญ่โตมหึมา มีฤทธิ์อำนาจเก่งกล้ามาก ไม่มีจระเข้ที่ไหนจะมาประลองฤทธิ์ได้ อาศัยอยู่ในห้วงน้ำแห่งหนึ่งชื่อว่าห้วงน้ำสำลีซึ่งทุกวันนี้คือหมู่บ้านอันลงสาลีในอำเภอสทิ้งตรง จังหวัดกำปงจาม ทางตอนใต้ของภูเขาสุพรรณกาลีเป็นระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ในสมัยเดียวกันนั้นในตำบลมหาลาภ อำเภอเกาะสุทิน จังหวัดกำปงจาม มีจระเข้ตัวหนึ่งชื่อนางอุไรอาศัยอยู่ในแม่น้ำเล็กตรงท่าแพวัดมหาลาภ เป็นจระเข้ที่พระภิกษุท่านเลี้ยงไว้ เวลาที่ท่านไปบิณฑบาตจระเข้จะพาท่านนั่งหลังไป เมื่อท่านกลับจระเข้ก็พานั่งหลังกลับมาเป็นประจำ จระเข้นั้นรูปร่างใหญ่โตมาก มีหัวขนาด 7 ศอก แปลงกายเป็นมนุษย์ได้ เมื่อมันแปลงกายเป็นมนุษย์มันได้ยินมนุษย์พูดกันว่า “จระเข้ชื่อนางอุไรใหญ่เท่านี้แล้ว จระเข้ชื่อสุพรรณกาลีที่อันลงสาลีใหญ่ยิ่งกว่านี้อีก” นางอุไรได้ยินมนุษย์พูดเช่นนั้น เมื่อกลับเป็นจระเข้ดังเดิมก็ว่ายน้ำตามแม่เล็กไปไกลหลายกิโลเมตรตรงไปหาจระเข้สุพรรณกาลีด้วยประสงค์จะประลองฤทธิ์กัน เมื่อออกไปถึงปากแม่น้ำผกายเมรจ พบตาแก่ยายแก่กำลังพายเรือข้ามแม่น้ำใหญ่ นางอุไรคิดว่า “ถ้าตนเองเป็นจระเข้จะขอโดยสารเรือตาแก่ยายแก่ไปไม่ได้ เพราะเขาจะกลัวดังนั้นจะแปลงกายเป็นเณรแล้วขอโดยสารเขาไปคงจะได้” คิดแล้วจึงแปลงกายเป็นเณรขอโดยสารเรือไปกับตายายได้ดังปรารถนา เณรนางอุไรไม่ได้ให้ตาแจวอยู่ท้ายเรือหรอก นางบอกว่า “ให้ตาไปนั่งอยู่ข้างหัวเรือเถอะ” ว่าดังนั้นแล้วเณรจระเข้พยายามแจวเรือเร็วขึ้น ๆ เมื่อยิ่งนานก็ยิ่งเร็วมากขึ้น ๆ เพราะนางอุไรได้แปลงกายให้มีหางช่วยแจวเรือด้วย สิ้นเวลาครึ่งวันก็ไปถึงที่อยู่ของจระเข้สุพรรณกาลี เณรจระเข้นางอุไรถามตายายว่า “ตาจะขึ้นฝั่งข้างไหน” ตายายตอบว่า “ตาจะขึ้นทางฝั่งขวานี่แหละ” เมื่อเรือเข้าไปถึงท่าเณรจระเข้นางอุไรช่วยลากเรือของตาไปให้พ้นน้ำ ตาว่า “เอาเรือไว้ตรงนี้ก็ได้” เณรนางอุไรว่า “ไม่ได้หรอกตา” ว่าแล้วก็ลากเรือนั้นไปจนถึงริมตลิ่ง ผูกด้วยโซ่ไว้กับหลักจนแน่น เพราะนางอุไรคิดว่า “เวลาที่ประลองฤทธิ์กันนั้นคลื่นแรงมากจนล้นตลิ่งถ้าไม่ผูกไว้ให้แน่นเราลอยหายไปได้” เสร็จแล้วจึงสำแดงฤทธิ์แปลงกายเป็นจระเข้กระโดดลงน้ำ ว่ายตรงไปหาจระเข้สุพรรณกาลี เมื่อพบกันจึงไล่กัดกันด้วยฤทธิ์อำนาจอันอัศจรรย์ ทรงกายโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำเห็นผู้คนแตกตื่นมาดูกันมากมาย ลูกคลื่นซัดเลยขึ้นไปบนฝั่ง เมื่อต่อสู้กันนานเข้าจระเข้นางอุไรซึ่งมีฤทธิ์อำนาจมากกว่ากัดถูกท้องจระเข้สุพรรณกาลีไส้ขาดตาย ไปเกิดเป็นภูเขาลูกหนึ่งชื่อว่า “ภูเขาสุพรรณกาลี” ตามชื่อของจระเข้นั้นมาตราบจนทุกวันนี้ ภูเขานี้ศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าใครมาเรียนเวทมนต์คาถาที่ภูเขานี้ ขณะกำลังนั่งท่องภาวนามนต์อยู่นั้นมักจะมีพวกปีศาจมาลองวิชาโดยทำเป็นก้อนทองขนาดเท่าผลมะพร้าวหรือไม่ก็เป็นสตรีสาวมาอิงแอบแนบชิดทั้งสองข้าง ถ้าคนเรียนเวทมนต์นั้นพลั้งเผลออยากได้ของนั้น พวกปีศาจจะทำร้ายและหักคอตายแน่ ๆ เมื่อได้ชัยชนะแล้วนางอุไรจึงกลับมายังที่อยู่ของตน เวลาผ่านไปนานขณะที่จระเข้นั้นกำลังให้ภิกษุขี่หลังข้ามน้ำอยู่ ได้พบกับจระเข้ตัวอื่นเข้ามาจะทำร้าย นางอุไรคิดว่า “จะเอาภิกษุไปไว้ที่ไหน” เมื่อหาที่ให้ภิกษุอยู่ไม่ได้นางอุไรจึงกลืนภิกษุไว้ในท้องของตนแล้วต่อสู้กับจระเข้ที่เป็นศัตรู จระเข้ศัตรูสู้ไม่ได้เมื่อแพ้ก็หนีไป เสร็จจากการต่อสู้แล้วนางอุไรคายภิกษุออกมาจากท้อง ปรากฏว่า

ภิกษุมรณภาพไปแล้ว นางอุไรเศร้าโศกเสียดายมาก ขณะที่ผู้คนกำลังจัดการฌาปนกิจศพภิกษุอยู่นั้น จระเข้นางอุไรคลานขึ้นไปนอนบนกองไฟซึ่งกำลังลุกไหม้เต็มที่ ไฟได้เผาร่างจระเข้นางอุไรมอดไหม้ไปด้วยกัน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาสุพรรณกาลีนี้ (จังหวัดกระแจะ) จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวนอกจากจะเป็นนิทานพื้นบ้านบอกเล่าเหตุการณ์ตำนานจระเข้สองตัวที่ชื่อ “สุพรรณกาลี” และ “นางอุไร” แล้ว หากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่า ภูเขาสุพรรณกาลีนั้นเป็นภูเขาที่ศักดิ์มาก ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ภูเขานี้ศักดิ์สิทธิ์มาก ถ้าใครมาเรียนเวทมนต์คาถาที่ภูเขานี้ ขณะกำลังนั่งท่องภาวนามนต์อยู่นั้นมักจะมีพวกปีศาจมาลองวิชาโดยทำเป็นก้อนทองขนาดเท่าผลมะพร้าวหรือไม่ก็เป็นสตรีสาวมาอิงแอบแนบชิดทั้งสองข้าง ถ้าคนเรียนเวทมนต์นั้นพลั้งเผลออยากได้ของนั้น พวกปีศาจจะทำร้ายและหักคอตายแน่ ๆ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 583)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาประสิทธิ์** (จังหวัดกันดาล) ที่ชาวบ้านเรียกว่าภูเขาประสิทธิ์นั้นคือบริเวณที่ภูเขาทั้งสองลูกอยู่คู่กัน แต่ว่าโดยการแบ่งเขตอำเภอของจังหวัดกันดาล ภูเขาทั้งสองนี้ถูกแบ่งแยกออกจากกันตรงบริเวณซอกเขา กล่าวคือภูเขาซึ่งอยู่ด้านตะวันตกอยู่ในตำบลมะกัก อำเภอองค์สนวล ส่วนภูเขาซึ่งอยู่ด้านตะวันออกอยู่ในตำบลชวัง อำเภอพญาลือ จังหวัดกันดาลเช่นเดียวกัน ภูเขาทั้งสองนี้ ภูเขาด้านทิศตะวันตกไม่มีเรื่องราวหรือสถานที่โบราณอะไรที่จะนำมาบรรยาย มีแต่ภูเขาซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเท่านั้นที่มีเรื่องราวมากมาย มีสถานที่เก่าแก่เกี่ยวข้องกับตำนานหลา ย อย่าง แต่เดิมชาวบ้านจำนวนมากถือว่าภูเขานี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะไปบนบานขอให้สำเร็จสมความปรารถนาหรือจะไปบำเพ็ญภาวนาก็ได้ ปัจจุบันความเชื่อเหล่านั้นค่อย ๆ เลือนหายไปทีละน้อย ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ปัจจุบันภูเขานี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวจากเมืองใกล้ไกลได้ไปพักผ่อนในเวลาว่างจากงาน การเดินทางไปยังสถานที่นี้ถ้าจะไปโดยรถยนต์ต้องไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 5 คือทางสายพนมเปญไปยังพระตะบอง เมื่อไปถึงกิโลเมตรที่ 38 ใกล้ตลาดอุตดงค์ มีทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 26 แยกไปทางซ้ายมือ ให้เดินทางไปตามถนนสายนี้ประมาณ 16 กิโลเมตรและเลี้ยวซ้ายเข้าไปตามทางเล็ก ๆ จนไปถึงเชิงเขา ที่ไหล่เขาทางด้านเหนือมีพระวิหารหลังหนึ่งสร้างครอบเหนือพระพุทธปฏิมาปางเสด็จสู่ปรินิพพานองค์หนึ่ง พระวิหารนี้ทำด้วยหินขนาดใหญ่ความยาวประมาณ 27 เมตร สถานที่นี้ชาวบ้านเรียกว่าที่พระนิพพาน ข้างใต้ที่พระนิพพานนี้ลงมาเล็กน้อยมีโพรงดินขนาดกว้างประมาณ 5 เมตร ยาวประมาณ 6 เมตร

เป็นโพรงตันซึ่งมีมานานแล้ว ทางด้านตะวันออกของโพรงดินนี้เล็กน้อยมีแผ่นหินขนาดใหญ่แผ่นหนึ่ง มีลักษณะแปลกตรงที่มีรอยตีนม้า และรอยเท้ามนุษย์เหยียบไว้เป็นรอยลึกติดอยู่กับหินนั้น แต่ว่าเมื่อเวลาผ่านไปนานรองเหล่านั้นก็ลบเลือนไปทางด้านใต้ของแผ่นหินนี้มีเขื่อนหินแห่งหนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่าฤษีจงกรม เมื่อขึ้นไปถึงยอดเขาจะเห็นมีพระวิหารหลังหนึ่งเป็นสิ่งก่อสร้างที่มีแต่โบราณเช่นกัน มีขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 15 เมตร ชาวบ้านเรียกกันว่าพระวิหารไตรตรึงส์

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาประสิทธิ์นี้ (จังหวัดกันดาล) จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึง อำนาจ ความศักดิ์สิทธิ์ของภูเขา และหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่าภูเขาประสิทธิ์ยังแฝงสัญญะเรื่องความเชื่อความศรัทธาเชิงนิเวศของชาวบ้านในสมัยก่อน ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “แต่เดิมชาวบ้านจำนวนมากถือว่าภูเขานี้เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านจะไปบนบานขอให้สำเร็จสมความปรารถนาหรือจะไปบำเพ็ญภาวนาก็ได้ ปัจจุบันความเชื่อเหล่านั้นค่อย ๆ เลือนหายไปทีละน้อย ๆ ตามการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม ปัจจุบันภูเขานี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวจากเมืองใกล้ไกลได้ไปพักผ่อนในเวลาว่างจากงาน”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 591)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาบูรี ภูเขาดา** (จังหวัดตาแก้ว) กล่าวกันมาว่า กาลครั้งหนึ่ง มีพระราชาพระองค์หนึ่งประทับอยู่ที่พระราชวังกรุงปาสักหรือบาสัก คืออยู่ทางด้านเหนือของลำน้ำแม่โขง พระองค์ทรงมีพระราชบุตรพระนามว่าพระนางอักออ พระราชบุตรีมีพระสิริโฉมงดงามเฉิดฉายจะหาใครมาเทียบเสมอไม่ได้อีกแล้ว แต่ว่าด้วยสาเหตุที่พระนางปล่อยพระทัยพลั้งเผลอในเรื่องกามราคะพระนางลักลอบได้เสียกับชายยากจนเข็ญใจคนหนึ่ง ลืมคิดถึงพระเกียรติยศของพระราชวงศ์ ดังนั้นพระราชบิดาตรัสสั่งให้จับนางและชายใส่แพปล่อยให้ลอยไปตามลำน้ำ จนกระทั่งไหลลงสู่มาสมุทรอันเวิ้งว้าง ในแพนั้นพระองค์ทรงให้ใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร งา ข้าวโพด ถั่ว เกลือ ปลาร้า ซึ่งเป็นเสบียงอาหารไปด้วยพร้อมทั้งมีเครื่องใช้สอยอีกหลายอย่างเมื่อแพนั้นลอยไป ๆ เป็นเวลานานวันจึงไปติดที่ภูเขาแห่งหนึ่ง (คือภูเขาบุรีนั่นเอง) ซึ่งที่นี่ไม่เคยมีผู้คนอาศัยอยู่เลย นางอักออและสามีดีใจมากที่ได้พบฝั่งทำให้รอดชีวิตแล้ว จึงพากันขนสิ่งของที่มีไปอาศัยอยู่ที่ภูเขานี้ คนทั้งคู่เริ่มประกอบอาชีพเพาะปลูกเข้าป่าตัดไม้มาทำฟันและทำกระท่อมที่พักอาศัย หลังจากได้ที่พักอาศัยอย่างสบายแล้ว นางอักออคิดกังวลใจมาก กังวลในความทุกข์สุข อีกทั้งยังคิดถึงบ้านเกิดของตน คิดเสียดายเกียรติยศของตนซึ่งเคยสูงส่ง ด้วยเหตุนี้ทุกคืนก่อนจะเข้านอนนางจะจุดธูปเทียนอธิษฐานเทพาอารักษ์เจ้าป่าเจ้าเขาพร้อมทั้งภูติผีปีศาจซึ่งรักษาบึงบัวและเนินเขาแห่งนี้ว่า “ขอให้ท่านช่วยปกปักรักษาเราทั้งสองคนให้พบ

ความสุขสบาย หากินเลี้ยงชีพได้บริบูรณ์ อย่าให้ขาดแคลนเลย” ด้วยอานุภาพของคำอธิษฐาน ไม่นานเท่าไรมีฤษีตนหนึ่งมาเข้าฝันนางว่า “ตั้งแต่วันนี้ไป เจ้าอย่ากลัวอะไรเลย เราผู้มีสัจจะจะช่วยนางให้พบกับสุขและความเจริญรุ่งเรือง ณ ที่นี้แต่เราไม่จำเป็นต้องให้นางเห็นร่างเรา” หลังจากนั้นนางสะดุ้งตกใจตื่นและนำเรื่องราวนี้บอกสามีคนยากให้รับรู้ด้วย ตั้งแต่วันนั้นมานางให้สามีไปหาฟืนในป่าตามธรรมดาเป็นประจำทุกวัน ฝ่ายชายผู้เป็นสามีตัดฟืนล้วนแล้วแต่ได้ไม้จันทน์กฤษณาซึ่งมีกลิ่นหอมแบกเอามากองไว้หลายกองปรารถนาแต่เพียงว่าจะเอาไว้ทำฟืนเท่านั้นไม่ได้คิดว่าเป็นไม้มีราคาอะไรเลย วันหนึ่งนางอักออออกมาดูกองฟืนรู้ว่าเป็นไม้จันทน์กฤษณาซึ่งมีค่า นางยิ้มและบอกสามีว่า “ไปหาไม้นี้มาให้ได้อีกมาก ๆ”

สามีพยายามทำตามคำสั่งของภรรยา วันหนึ่งชายนั้นเข้าป่าไปพบก้อนทองสุกปลั่งเป็นจำนวนมาก คิดว่า“ ก้อนหินนี้สีสันงดงามแปลกกว่าก้อนหินอื่น ๆ เราจะเอากลับไปบ้าน 3 ก้อนเอาไปให้เมียตั้งทำก้อนเส้าเตาไฟ” คิดดังนั้นแล้วชายนั้นเอาก้อนทองใส่กระบุงหาบไปบ้านโดยไม่รู้ว่าเป็นก้อนทองจนกระทั่งภรรยาเห็นก้อนทองเช่นนั้นนางไม่ยอมบอกสามี แต่สั่งว่า “ถ้าเห็นก้อนหินเช่นนี้อีกให้ขนเอามาให้หมด” สามีทำตามคำสั่งตลอดมาวันหนึ่งนางคิดว่า “ไม้จันทน์กฤษณาและทองของเรามีมากขึ้นเช่นนี้ แล้วเราควรจะทำธงสูง ๆ เพื่อเป็นเครื่องหมายไว้ ถ้าหากมีสำเภาจากเมืองนอกเดินทางมาค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของต่าง ๆ เขาเห็นเขาจะได้เข้ามาติดต่อ” คิดแล้วนางจึงพาสามีไปทำตามความคิดทันที ไม่นานเท่าไรมีพ่อค้าสำเภาจากลังกานำสำเภา 7 ลำ มีเสื้อผ้าและสิ่งของต่าง ๆ มาขายตามชายฝั่งทะเล เมื่อสำเภามาใกล้ภูเขาบุรีได้เห็นธงเป็นสัญญาณให้รู้ว่าที่นี่มีผู้คนอาศัยอยู่ และเป็นทำนองว่าอยากจะมีการติดต่อค้าขายด้วย พวกพ่อค้าจึงพากันหันสำเภามุ่งตรงไปยังที่นั้น นายสำเภาทั้ง 7 ขึ้นไปบนฝั่งพบนางอักออและสามีอยู่ที่นั่นจึงทักทายปราศรัยกันตามสมควร นางอักอชักชวนนายสำเภา ให้แลกเปลี่ยนผ้าและสิ่งของต่าง ๆ กับไม้จันทน์กฤษณาของนาง นายสำเภาพอใจยอมแลกแล้วนางนำนายสำเภาทั้งหมดไปดูที่เก็บทองของนางอีก นายสำเภาชวนนางแลกทองกับผ้าแต่นางไม่ยอมนางบอกนายสำเภาว่า “ถ้าอยากได้ทองนั้นต้องเอาช่างทองชาย 100 คน และช่างทองหญิง 100 คน มาให้ฉันก่อน” นายสำเภาพอใจจึงพากันออกสำเภากลับไปยังบ้านเกิดของตน หลังจากไปถึงแล้วชักชวนชาวเมืองซึ่งเป็นช่างทองทั้งหญิงชายได้จำนวน 200 คน ดังคำที่นางสั่งมาเมื่อได้ช่างทองครบตามจำนวนแล้วนายสำเภารีบนำสำเภากลับไปยังเมืองของนางอักออย่างรวดเร็ว นายสำเภามอบช่างทองให้นางอักออและนางก็มอบทองให้นายสำเภาครบทั้ง 7 คน แล้วพวกนายสำเภาพากันกลับบ้านเมืองตน ส่วนนางอักออและสามีจัดให้พวกชาวลังกามาอยู่ด้วย ให้บางคนไปช่วยขุดขนร่อนทองมาจากภูเขาให้ได้มากยิ่งขึ้น ให้บางคนตีทองทำเป็นเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น กำไล แหวน เป็นต้น เมื่อได้สิ่งของเป็นจำนวนมากแล้วก็มักจะมีพ่อค้าจากเมืองนอกนำสำเภาเข้ามาจอดแลกเปลี่ยนสิ่งของกันไม่ขาด เวลาผ่านไปไม่นานเท่าไร ประมาณ 5-6 ปีเท่านั้น ก็มีชาวเมืองอื่น ๆ เข้ามาขออาศัยทำมาหากินมากยิ่งขึ้น ชาวบ้านชายหญิงซึ่งเข้ามาอยู่แต่เดิมมีลูกหลานสืบเชื้อสายต่อมา

ดังนั้นหมู่บ้านนี้จึงเจริญเติบโตใหญ่ขึ้น ๆ ชาวบ้านทุกคนต่างเคารพนางและสามีเพราะรู้ว่าเป็นเจ้าของและเป็นผู้ค้าขายสิ่งของที่ตนทำอยู่ ด้วยเหตุนี้นางอักออจึงให้สามีประกาศตั้งตัวเป็นพระราชาพระองค์หนึ่งครอบครองดินแดนแถบนี้ โดยทรงพระนามว่าพระเจ้าสังข์จักร และพระนางอักออทรงเป็นพระอัครมเหสี

ตอนนั้นพระเจ้าสังข์จักรทรงจัดตั้งขุนนางข้าราชการตามกรมตามพวกของบรรดาชาวเมืองเหล่านั้น ไม่แต่เท่านั้นยังให้ไพร่พลสร้างค่ายทำกำแพงหินและอิฐล้อมรอบ เกิดเป็นบริเวณกว้างใหญ่ และกำหนดบริเวณทั้งหมดนี้เรียกว่า“ บุรี” ซึ่งมีความหมายว่าเมืองบรรดาคนและบ้านเรือนทั้งหลายซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณนี้กำหนดให้เป็นชาวเมืองและสมบัติของเมืองด้วยเหตุนี้เองภูเขานี้จึงมีชื่อมาจนทุกวันนี้ว่าภูเขาบุรีเมื่อสร้างเมืองที่เหมาะสมและมีเกียรติยศสมตามความปรารถนาแล้วพระเจ้าสังข์จักรและพระอัครมเหสีทรงระลึกถึงบุญคุณของพระฤษีซึ่งได้ให้สัญญากับตนไว้เมื่อครั้งก่อน พระองค์จึงทรงให้สร้างปราสาทหินเล็ก ๆ หลังหนึ่งซึ่งสวยงามที่บนภูเขาด้านตะวันออกปัจจุบันเรียกว่าปราสาทพนมดา เพื่ออุทิศถวายแด่พระฤษีผู้มีคุณช่วยเหลือพระองค์ ดังนั้นเราขอยืนยันตามตำนานเรื่องนี้ว่า ภูเขาบูรีเกิดขึ้นจากพระเจ้าสังข์จักรและพระนางอักออนั่นเองดังมีข้อความที่เล่าต่อ ๆ กันมา

ตามข้อสังเกตโดยการเอาประวัติศาสตร์เข้ามาอ้างอิงจะเห็นว่า ปราสาททั้งหลายที่ก่อสร้างขึ้นในพื้นที่พระนครบุรี ผู้ศึกษาค้นคว้าได้พบร่องรอยเห็นว่าล้วนแต่เป็นปราสาทเก่าแก่ที่สุดคือสร้างขึ้นก่อนสมัยพระนครซึ่งขณะนั้นประเทศกัมพูชาของเรายังแบ่งออกเป็น 2 ส่วนอยู่เลยคือส่วนเหนือมีสัมภุปุระเป็นราชธานีและส่วนบริเวณริมทะเลมีวยาธปุระเป็นราชธานี วยาธปุระนี่เองที่ผู้ศึกษาค้นคว้าลงความเห็นว่าปัจจุบันคือพระนครบุรีดังนั้นเราจะเห็นว่าโบราณสถานทั้งหลายซึ่งอยู่ติด ๆ กันในพระนครบุรีเป็นโบราณสถานเก่าแก่ของเขมรเราสมัยที่เพิ่งก่อสร้างชาติบ้านเมืองยังไม่ทันเจริญรุ่งเรืองกว้างใหญ่ไพศาลเท่าไร ด้วยเหตุนี้เรื่องตำนานประจำภูเขาบูรีเป็นเพียงเอกสารฉบับหนึ่งซึ่งเพิ่มเติมจากเอกสารที่สำคัญทั้งหลายสำหรับเป็นข้ออ้างอิงตามแบบตำนานเท่านั้น

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาบูรี ภูเขาดานี้ (จังหวัดตาแก้ว) จะเห็นว่าหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะพบว่า ภูเขาบูรี ภูเขาดา (จังหวัดตาแก้ว) เป็นภูมิสถานที่อีกแห่งของกัมพูชาที่มีความสำคัญมาก ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความเชื่อความศรัทธา ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากเนื้อความที่นางอักออได้อธิษฐานเทพาอารักษ์เจ้าป่าเจ้าเขาพร้อมทั้งภูติผีปีศาจซึ่งรักษาบึงบัวและเนินเขาแห่งนี้ว่า ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ขอให้ท่านช่วยปกปักรักษาเราทั้งสองคนให้พบความสุขสบาย หากินเลี้ยงชีพได้บริบูรณ์ อย่าให้ขาดแคลนเลย” ด้วยอานุภาพของคำอธิษฐาน ไม่นานเท่าไรมีฤษีตนหนึ่งมาเข้าฝันนางว่า “ตั้งแต่วันนี้ไป เจ้าอย่ากลัวอะไรเลย เรา

> ผู้มีสัจจะจะช่วยนางให้พบกับสุขและความเจริญรุ่งเรือง ณ ที่นี้แต่เราไม่จำเป็นต้องให้นางเห็นร่างเรา” หลังจากนั้นนางสะดุ้งตกใจตื่นและนำเรื่องราวนี้บอกสามีคนยากให้รับรู้ด้วย ตั้งแต่วันนั้นมานางให้สามีไปหาฟืนในป่าตามธรรมดาเป็นประจำทุกวัน ฝ่ายชายผู้เป็นสามีตัดฟืนล้วนแล้วแต่ได้ไม้จันทน์กฤษณาซึ่งมีกลิ่นหอมแบกเอามากองไว้หลายกองปรารถนาแต่เพียงว่าจะเอาไว้ทำฟืนเท่านั้นไม่ได้คิดว่าเป็นไม้มีราคาอะไรเลย วันหนึ่งนางอักออออกมาดูกองฟืนรู้ว่าเป็นไม้จันทน์กฤษณาซึ่งมีค่า นางยิ้มและบอกสามีว่า “ไปหาไม้นี้มาให้ได้อีกมาก ๆ” สามีพยายามทำตามคำสั่งของภรรยา วันหนึ่งชายนั้นเข้าป่าไปพบก้อนทองสุกปลั่งเป็นจำนวนมาก คิดว่า “หินนี้สีสันงดงามแปลกกว่าก้อนหินอื่น ๆ เราจะเอากลับไปบ้าน 3 ก้อนเอาไปให้เมียตั้งทำก้อนเส้าเตาไฟ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 612)

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าภูเขาบูรี ภูเขาดา (จังหวัดตาแก้ว) ได้นำเสนอสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขา ในด้านของความอุดมสมบูรณ์ทั้งด้านทรัพยากรทางธรรมชาติ เกิดการแลกเปลี่ยน การค้าขาย ให้แลกเปลี่ยนผ้าและสิ่งของต่าง ๆ กับไม้จันทน์กฤษณา อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมือง ดังชื่อภูเขาที่ว่า “ภูเขาบุรี”

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขายาดที่ไพลิน** (จังหวัดพระตะบอง) ก่อนที่จะกล่าวถึงตำนานเราขอแนะนำผู้อ่านให้รู้จักพื้นที่บริเวณไพลินสักเล็กน้อยเพราะบริเวณนี้อยู่ห่างไกลจากราชธานีและมีขนบธรรมเนียมประเพณีแปลกมากอีกด้วย แต่เดิมผู้คนในไพลินล้วนแล้วแต่เป็นพวกกุหล่าอาศัยอยู่ทั้งสิ้น เพราะปรารถนาจะขุดพลอยซึ่งมีอยู่ตรงบริเวณลำธารของภูเขาในภูมิภาคนี้ ตามพงศาวดารของเมืองไพลินล่าวว่า พวกกุหล่าได้เข้ามาก่อตั้งเป็นหมู่บ้านที่บริเวณนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 1876 แต่ก่อนพวกกุหล่าไม่ได้เสียภาษีให้กับทางราชการเลย เพราะดินแดนบริเวณนั้นเป็นของเขมรจริง แต่ในเวลานั้นอยู่ภายใต้การปกครองของไทย และทางราชการไทยไม่ได้นึกถึงพวกนี้ จนกระทั่งพวกนี้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเรื่องจึงได้ล่วงรู้ไปถึงทางราชการไทยที่จังหวัดจันทบุรี ทางราชการไทยจึงจัดเก็บภาษีพวกขุดพลอยเหล่านี้ นายภาษีขณะนั้นชื่อมุง-ฆนที ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มพวกกุหล่าที่ได้อพยพมาพบดินแดนบริเวณนี้ มุง-ฆนที นำเอาพลอยไปกรุงบางกอกและติดต่อกับกงสุลอังกฤษขอให้กงสุลพาตนเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทย และพระเจ้าแผ่นดินไทยโปรดให้เป็นนายภาษี และเป็นหัวหน้าพวกกุหล่าทั้งหมดโดยได้รับพระราชทานนามเป็นหลวงมณียุทธนา และหลวงมณีนี่เองที่ได้เป็นผู้ก่อสร้างวัดวาอารามหลายแห่งในไพลิน จนกระทั่งถึงค.ศ. 1904 ทางราชการไทยได้คืนดินแดนพระตะบอง มลูไพร สตึงแตรงแก่พระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา คือพระบาทสมเด็จพระสีสุวัตถ์ และดินแดนไพลินถูกทางราชการ

ฝรั่งเศสเข้าไปกำกับดูแลโดยตั้งเป็นผู้แทนผู้สำเร็จราชการประจำเขตพระตะบอง และให้ผู้แทนนั้นมีหน้าที่ดูแลเรื่องภาษีจากการประกอบอาชีพขุดพลอย ไม่แต่เท่านั้นยังจัดสร้างดินมายังตัวเมืองพระตะบองคือถนนที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในสมัยนั้นเขาเพียงแต่เก็บภาษีโดยไม่คิดก่อสร้างอะไรซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในดินแดนแถบนี้เลย จนกระทั่งมาถึงสมัยสังคมราษฎร์นิยม เมืองพระตะบองได้เปลี่ยนสภาพไปอย่างรวดเร็ว ใครที่เคยไปที่นั่นเมื่อสองบทแล้วเมื่อไปอีกครั้งหนึ่งเกือบจะจำสภาพไม่ได้ จะเห็นมีอาคารของทางราชการก่อสร้างเป็นตึกฉาบปูน มีโรงเรียน อาคารโฆษณา ตลาด ล้วนแต่สร้างเป็นอีกฉาบปูนทั้งสิ้น บ้านของชาวบ้านสร้างเป็นระเบียบเรียบร้อยน่ามอง มีลักษณะเช่นเดียวกับตัวเมืองใหญ่ๆแห่งอื่น ๆ เนื่องจากสภาพบ้านเมืองสะอาดสวยงามน่าดูเช่นนี้จึงมีนักท่องเที่ยวพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น ๆ ดังนั้นความอยากรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของดินแดนแถบนี้ ยิ่งมีมากขึ้นเช่นกัน ข้อความของเราที่ได้บรรยายมานั้นเป็นการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นด้วย เป็นเรื่องธรรมดาที่เมื่อเรากล่าวถึงประวัติของสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วจะมีเรื่องตำนานเข้ามาปะปนด้วย แต่ถ้าที่ใดมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน เรื่องตำนานแทบจะหาที่เชื่อถือไม่ได้ ที่ใดเพิ่งจะเกิดขึ้นใหม่เรื่องตำนานก็ใหม่ ทั้งยังผสมผสานจริงเข้าไปอีกด้วยดังเช่นภูมิภาคไพลินนี้เป็นต้น เพราะไพลินเพิ่งจะมีชื่อเสียงในราว ค.ศ. 1881 นี้เท่านั้น ดังนั้นเรื่องตำนานของบริเวณนี้คล้าย ๆ จะเป็นเรื่องจริงเพียงแต่ว่ามีการความเชื่อในพระอินทร์ เทวดา ภูตผี อารักษ์ เจ้าพ่อเข้าไปปะปนด้วย เราจะขอยกเอาตานางภูเขายาดมาอธิบายดังต่อไปนี้ตอนนั้นมีสองคนสามีภรรยาต่างมีชื่อว่ายาดเหมือนกัน คือสามีก็ชื่อยาดและภรรยาก็ชื่อยาด ประกอบอาชีพขุดพลอยอยู่ที่เมืองไพลิน เมื่อแก่ชราลงเขาไม่สามารถไปทำงานหนัก ๆ เหมือนก่อนได้ทั้งคู่จึงไปปฏิบัติธรรมอยู่บนยอดเขาแห่งหนึ่ง (ปัจจุบันคือภูเขายาต) คนทั่วไปจึงเรียกชื่อของเขาเป็นชื่อภูเขานั้นด้วย การเรียกชื่อนี้เขาไม่ได้นึกหาความหมายอย่างไรเลยเพียงแต่เรียกได้สะดวกสบายและง่ายต่อการจดจำเท่านั้น เพราะว่าที่ไพลินมียอดเขาสูง ๆ อยู่เป็นจำนวนมากมายหลายแห่ง ดังนั้น ถ้าที่ใดมีลักษณะสภาพเป็นอย่างไรเขาจะตั้งชื่อให้ตามสภาพนั้น ๆ ด้วย ตอนนั้นชาวเมืองไพลินบางคนเคยเอาพลอยไปขายที่เมืองไทยบ่อยๆ เมื่อได้เงินเขาก็ซื้อปืนพกบ้าง ปืนยาวบ้าง สำหรับเอาไปไว้ป้องกันทรัพย์สมบัติของตนเมื่อเวลาพวกเขากลุ้มอกกลุ้มใจ คนเหล่านี้จะเอาปืนออกไปยิงสัตว์เล่นในป่า เพราะเมืองนี้สมบูรณ์ด้วยป่ารกเป็นจำนวนมาก การออกไปยิงสัตว์นี้ทำให้พวกอารักษ์และเจ้าพ่อในป่านั้นแตกตื่น วันหนึ่งเจ้าพ่อองค์หนึ่ง ซึ่งมีอิทธิฤทธิ์เก่งกล้ากว่าใครแปลงกายมาพบกับตายาดและยายยาด เพื่อฝากไปบอกพวกยิงสัตว์เหล่านั้นว่าอย่าเที่ยวเดินยิงสัตว์อีกเพราะทำให้พวกอารักษ์เจ้าพ่อและกลัวว่าหนีกระจัดกระจาย ลูกหลานพลัดหลงกันไปหมดแล้ว ขอให้เลิกยิงเสียเถอะเขาจะช่วยให้พวกที่พบพลอยก็แพง ๆ จะได้เป็นคนรวยกันขึ้นมา แต่ว่าถ้าว่ารวยกันแล้วจะต้องสร้างวัดที่บนภูเขานี้ด้วยและจะต้องเล่นเพลงรำนกยูงเป็นประจำทุกวันพระสั่งเสร็จแล้วเจ้าพ่อได้อันตรธานหายไปทันที ตายาดและยายยาดพากันเอาเรื่องนี้ไปบอกชาวบ้านให้รู้เรื่องชาวบ้านยอมทำตามคำสั่งของเจ้าพ่อตลอดมา นี่เป็นเรื่องหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับภูเขายาด

ส่วนอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องชื่อ “ไพลิน” นั้นมีเรื่องที่แปลกออกไปอีก จากคำของชาวบ้านกล่าวว่าคำของชาวบ้านกล่าวว่าคำว่า“ ไพลิน” นี้กลายมาจากคำว่า“ เภเลง” เพราะเขามีนิทานเรื่องหนึ่งเล่าว่า กาลครั้งหนึ่ง มีคนล่าสัตว์เที่ยวออกล่าสัตว์ป่า เมื่อออกเดินหาล่าสัตว์ไกลออกไปๆ จนกระทั่งมาถึงดินแดนไพลินในปัจจุบันซึ่งตอนนั้นมีสภาพเป็นป่าโปร่ง จะมีเป็นทุ่งโล่งบ้างแต่เฉพาะตรงธารน้ำที่เรียกว่าลำธาร มีลำธารทุง เป็นต้น ที่ริมลำธารนี้คนล่าสัตว์เห็นนากกำลังเล่นน้ำ เมื่อมันเห็นคนมันพากันวิ่งหนีไปหมด คนล่าสัตว์เข้าไปดูสถานที่นากเล่นนั้นพบว่ามีหินก้อนเล็ก ๆ มีแสงสว่างสุกใส จึงพากันเก็บเอามาคนละก้อนเพื่อเอาติมิตรของตนดู เมื่อกลับมาถึงบ้านมีชาวบ้าน (ตามคำกล่าวว่าเป็นพวกกุหล่าซึ่งในเขตจันทบุรี ประเทศไทย) รู้จักว่าเป็นหินที่มีค่าจึงเอาไปทุบและเจียระไนเป็นพลอยและเห็นว่ามีน้ำดี จึงพากันไปขอซื้อจากพวกล่าสัตว์อีกพวกล่าสัตว์เห็นว่าจะเป็นช่องทางทำเห็นกินได้ จึงพยายามไปเอาก้อนหินจากที่เดิมกันเป็นประจำเมื่อไปมาบ่อย ๆ เข้าคนเหล่านั้นจึงเรียกชื่อสถานที่นั้นว่าที่เภเลง โดยเอาเหตุการณ์ซึ่งพวกเขาได้พบเห็นในครั้งแรกนั้น แต่ด้วยเหตุที่ว่าพวกนี้อยู่เมืองไทยจึงอ่านคำกลายไปตามสำเนียงของคนไทยเล็กน้อยคือ “เภ" ลายไปเป็น “เพ” และ “เลง” กลายไปเป็น“เลนหรือลิน” ดังนั้นเมื่อรวมกันเข้าจึงเป็น“เพ-ลิน” จนกระทั่งสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามายึดครองและดูแลที่ดินแดนนี้ เขาเขียนชื่อเมืองเป็นรโรมันตามเสียงด้วยและตามรูปคำด้วยเป็น PHAI-LIN คืออักษร PH แทน พ AI แทนสระเอ L แทนล I แทนสระอิและ N แทน น ต่อมาเพื่อไม่ให้ลำบากในการเขียนเขาจึงเลิกเขียนเครื่องหมาย - จึงกลายเป็น PHAILIN และเนื่องจากว่าภาษาฝรั่งเศสอ่านไม่มีเสียงลมอักษร H จึงตัดทิ้งไปคงเหลือแต่เพียง PAILIN ข้อความที่ได้บรรยายมานี้มีลักษณะเป็นประวัติความเป็นมาของเมืองมากกว่าจะเป็นเรื่องตำนานเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะศึกษาค้นคว้าในภายภาคหน้าต่อไปอีก แต่ว่ามีบางตอนเป็นลักษณะของตำนานเพราะมีความเชื่อเรื่องผี อารักษ์ เจ้าพ่อ ปะปนด้วยเรื่องนี้ เราหวังว่าท่านผู้อ่านคนใดจดจำเรื่องตำนานได้มากกว่านี้โปรดส่งมาให้เราด้วย เพื่อจะได้แก้ไขเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขายาดที่ไพลินนี้ (จังหวัดพระตะบอง) จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจ ความอุดมสมบูรณ์ ความเจริญรุ่งเรืองของเมืองกัมพูชา และหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่า เรื่องเล่าดังกล่าวได้แฝงสัญญะเชิงนิเวศด้านทรัพยากรคือไพลินหรืออัญมณีที่มีค่า และยังสะท้อนให้เห็นถึงชาติพันธุ์ดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “แต่เดิมผู้คนในไพลินล้วนแล้วแต่เป็นพวกกุหล่าอาศัยอยู่ทั้งสิ้น เพราะปรารถนาจะขุดพลอยซึ่งมีอยู่ตรงบริเวณลำธารของภูเขาในภูมิภาคนี้ ตามพงศาวดารของเมืองไพลินล่าวว่า พวกกุหล่าได้เข้ามาก่อตั้งเป็นหมู่บ้านที่บริเวณนี้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1876”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 629)

เรื่องเกี่ยวกับ **ภูเขาศรีวิบุลเกียรติ** (จังหวัดเสียมเรียบ) ภูเขาศรีวิบุลเกียรติเป็นภูเขาลูกเล็ก ๆ ลูกหนึ่งมีรูปร่างเหมือนไข่จระเข้สูงประมาณ 30 เมตรเศษปัจจุบันภูเขานี้อยู่ในตำบลบัลลังก์ อำเภอสูทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ ที่เชิงเขามีวัด ๆ หนึ่งชาวบ้านเรียกว่าวัดตราจ บ้างเรียกรวมทั้งชื่อวัดและชื่อภูเขาว่าภูเขาวัดตราจหรือภูเขาตราจก็มี โดยถือเอาชื่อตามสถานที่นั้นซึ่งมีต้นตะแบงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก การเดินทางไปยังภูเขานี้ต้องไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 6 พนมเปญ-เสียมเรียบ แยกเข้าตรงหมู่บ้านระลวส ซึ่งมีตลาดแห่งหนึ่งแล้วเลี้ยวไปทางซ้ายมือ เลาะไปตามทางหน้าโรงเรียนประจำอำเภอสูทรนิคม ภูเขานี้อยู่ห่างจากโรงเรียนไปทางด้านเหนือระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร ทางเส้นนี้มีสภาพดีรถยนต์ทุกชนิดเข้าออกได้ทุกฤดู เมื่อไปถึงภูเขาแล้วอันดับแรกจะเห็นวัด ๆ หนึ่งที่สะอาดตาอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันร่มรื่น ตามเรื่องราวที่ชาวบ้านเล่าว่าวัดนี้แต่เดิมอยู่บนยอดเขา โดยเหตุที่มีลางไม่ดีกล่าวคือพระสงฆ์มีแต่อาพาธท่านพระครูเจ้าอาวาสไม่รู้จะทำเช่นไรจึงได้รื้อกุฏิและศาลาลงมาสร้างที่เชิงเขาเมื่อประมาณ 40 ปีมาแล้ว คงทิ้งพระวิหารหลังหนึ่งไว้บนยอดเขา โดยบันไดขึ้น 2 ทาง คือทางด้านตะวันตกและด้านเหนือลักษณะเป็นบันไดทางลาดขึ้นได้สบาย ๆ ถึงยอดเขา ที่หัวบันไดด้านตะวันตกมีซุ้มประตูหินศิลปะลวดลายแบบเขมรโบราณและมีรูปสลักต่าง ๆ บนแผ่นหินนั้น ที่เป็นพิเศษคือส่วนซึ่งอยู่ที่หน้าบันในบรรดารูปสลักเหล่านั้นมีอยู่รูปหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับตำนานของภูเขานี้ คือรูปมนุษย์ผู้ชายนอนประคองโลงศพซึ่งเราจะได้อธิบายเรื่องต่อไปข้างหน้า ที่หน้าพระวิหารมีปราสาทซึ่งปรักหักพัง คงเหลือให้เห็นแต่ยอดปรางค์เล็ก ๆยอดหนึ่ง หินซึ่งหล่นลงมากองระเกะระกะอยู่รายรอบ ในปรางค์ศิลานี้ประดิษฐานศิวลึงค์กับโยนีของพระอุมาภควตีซึ่งปัจจุบันนี้มีฝุ่นละอองเกาะติดอยู่แน่นหนาด้วยเหตุที่ไม่มีใครเคารพบูชาเหมือนเมื่อครั้งก่อน ใกล้ปรางค์ศิลานี้มีเจดีย์เก่า ๆ เป็นจำนวนมาก ประมาณว่าสร้างขึ้นนับจะ 100 ปีมาแล้ว ไม่ใช่รุ่นราวคราวเดียวกันกับปรางค์ศิลา แต่มีอายุน้อยกว่าหลายศตวรรษ เพราะลักษณะลวดลายเป็นลักษณะศิลปะเขมรสมัยกรุงอุตดงค์ กรุงละแวกเท่านั้น ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านยังกล่าวอีกว่า แต่เดิมที่ตรงหน้าพระวิหารมีรูปศิลาขนาดใหญ่เป็นรูปมนุษย์ผู้หญิงนอนเปลือยกาย ชาวบ้านเรียกว่ารูปนางสันธมา ซึ่งเป็นยักษ์มีฤทธิ์อำนาจเก่งกล้ามาก คนแก่ๆเล่าว่าถ้าใครเดินไปมาผ่านหน้าแล้วไม่เคารพ คนจะแน่นท้องหรือเจ็บป่วยต่าง ๆ ชั่วขณะหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เมื่อสมัยที่ท่านพระครูเสาเป็นเจ้าอาวาส (กว่า 40 ปีแล้ว) ท่านได้งัดเอาไปทิ้งในป่าด้านตะวันออกของพระวิหารไกลออกไปประมาณ 500 เมตร ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ได้ทำความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านอีกต่อไป แต่ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปในป่าตรงที่เอารูปหินนั้นไปทิ้ง ดังนั้นป่าตรงนั้นจึงเป็นป่าที่เงียบสงัด ตลอดมา มีพระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้ายศเกียรติ เสวยราชสมบัติอยู่ ณ แดนสิมพลีทรงมีพระอัครมเหสีทรงพระนามว่าพระนางสุวรรณมาลา พระองค์ทรงฝักใฝ่ในด้านธรรมะ วันหนึ่งพระราชาในดินแดนใกล้เคียงพระองค์หนึ่งพระนามภูโมวิโลราชาทรงละโมบปรารถนาจะขยายพระราชอาณาจักร จึงทรงยกไพร่พลมาปรารถนาจะตี

ชิงเอาทรัพย์สมบัติในเมืองสิมพลี พระราชาการที่ทรงเมืองสิมพลีทรงทราบจึงทรงนำพระอัครมเหสีซึ่งกำลังทรงพระครรภ์หลบหนีจากพระราชวังไปประทับอยู่ในป่าไกล ทิ้งพระราชสมบัติไว้ให้พระเจ้าภูโมวิโลราชา การที่ทรงตัดสินพระทัยกระทำเช่นนี้เพราะพระองค์ทรงพิจารณาว่า ถ้ายังคงประทับอยู่และมีการทำสงครามสู้รบกันจะทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมากแน่นอน ด้วยเหตุนี้จึงองค์จึงทรงพาพระอัครมเหสีหลบหนีไปเสียเพื่อให้ประชาชนได้อยู่อย่างเป็นสุข ดังนั้นพระเจ้าภูโมวิโลราชาจึงทรงครอบครองราชย์สมบัติในดินสมพลีนั้นต่อไป ฝ่ายพระเจ้ายศเกียรติและพระอัครมเหสีเสด็จไปประทับในป่าแห่งหนึ่งตรงภูเขาลูกเล็กๆ (คือภูเขาศรีวิบุลเกียรตินั้นเอง) แต่ว่าพระองค์มิได้ทรงพระเกษมสำราญเลย พวกไพร่พลของพระเจ้าภูโมวิโลราชาตามมาจับพระองค์ได้ในขณะที่พระองค์เสด็จออกไปหาผลไม้และหัวเผือกมันมาเสวย เขาพาพระองค์ไปขังไว้ในเมืองเพราะหวาดกลัวว่าพระองค์จะทรงรวบรวมไพร่พลแย่งชิงราชสมบัติคืน ตอนนั้นพระอัครมเหสีต้องประทับอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงพระองค์เดียว พระครรภ์แก่ใกล้จะครบกำหนดประสูติอีกด้วย ไม่นานเท่าไรพระนางประสูติพระราชบุตรกลางป่านั้นเป็นพระโอรส พระรูปโฉมงดงามพริ้มเพราละม้ายพระราชบิดา ด้วยเหตุที่พระรูปโฉมงดงามพระนางจึงถวายพระนามว่า “ศรีวิบุลเกียรติ” ต่อมาเมื่อพระราชกุมารพระชนมายุได้ 15-16 ชันษา ทรงซักถามเรื่องพระราชบิดาพระราชมารดาทรงเล่าเรื่องราวให้พระราชบุตรฟังจนหมดสิ้น เมื่อทรงทราบว่าพระบิดายังมีพระชนม์ชีพอยู่แต่ทรงอยู่ในเงื้อมมือของพวกศัตรู ดังนั้นพระราชกุมารทรงลาพระราชมารดาไปตามพระราชบิดาแต่พระมารดาทรงขัดขวางห้ามปรามเพราะทรงกลัวว่าพระราชบุตรจะได้รับอันตรายจนถึงสิ้นพระชนม์ แม้ว่าพระราชมารดาจะทรงขัดขวางห้ามปรามอย่างไรก็ตามพระราชกุมารยังทรงรบเร้าจนพระราชมารดาทรงยอมให้ไปทรงมอบพระภูษาซึ่งติดพระองค์มาให้กับพระราชบุตรเพื่อไว้เป็นพยานหลักฐานให้พระราชบิดาทรงเชื่อว่าเป็นพระราชบุตรพระนางสั่งว่า “ลูกจงไปเถอะแต่อย่าให้เกิน 7 วันถ้าครบกำหนด 7 วันแล้วลูกไม่กลับมาแม่คงอกแตกตายแน่” พระราชกุมารกราบถวายบังคมลาพระราชมารดารีบตรงไปยังดินแดนพาราณสี ซึ่งเป็นที่คุมขังพระราชบิดาของพระองค์ ขณะนั้นพระเจ้าภูโมวิโลราชาทรงให้เพชรฆาตนำพระเจ้ายศเกียรติไปประหารชีวิตที่หน้าพระลาน เมื่อเห็นดังนั้นพระราชกุมารเข้าไปเพชฌฆาตทรงห้ามว่า “ขอให้ปล่อยพระวรบิดาของเราเสียแล้วฆ่าเราแทน เราเป็นลูกขอรับโทษ ทั้งหมด” พวกเพชรฆาตต่างตกใจ หยุดการประหารชีวิตไว้ก่อนและปรึกษากันนำความไปกราบทูลพระราชานุญาตแล้วแต่ว่าพระองค์จะทรงเห็นประการใด พระเจ้าภูโมวิโลราชาทรงอนุญาตให้ประหารชีวิตลูกแทน พวกเพชฌฆาตจึงปล่อยพระเจ้ายศเกียรติให้รอดไป และลงโทษพระราชกุมารศรีวิบุลเกียรติแทน แต่เป็นเรื่องอัศจรรย์มาก ดาบของเพชฌฆาตกลับกลายเป็นอ่อนนิ่มประดุจสำลีไม่มีได้ต้องพระราชกุมารเลย เพราะเหตุอัศจรรย์ดังนี้พระเจ้าภูโมวิโลราชาเสด็จออกมาทอดพระเนตร แต่เพราะอกุศลผลกรรมที่ทำชั่วพระธรณีจึงสูบเอาพระราชาอธรรมนั้นหายไปบรรดาประชาชนตลอดจนขุนนางข้าราชการน้อยใหญ่ต่างเกรงกลัวในพระบุญญาบารมีของพระราชกุมารศรีวิบุลเกียรติ ดังนั้นชาวเมืองทุกคนลงมติกันว่าให้ถวายพระราชสมบัติแด่พระราชกุมาร

พระองค์ทรงรับจึงมีการจัดเตรียมพระราชพิธีราชาภิเษกในตอนนั้น พระราชกุมารกราบทูลพระวรบิดาถึงเรื่องที่พระราชมารดาทรงสั่งเสียว่าอย่าให้ไปนานเกิน 7 วัน คืนนี้ครบกำหนดวันที่ 7 แล้ว พระเจ้ายศเกียรติและพระราชกุมารศรีวิบุลเกียรติจึงทรงพร้อมใจกันหลบหนีออกจากพระราชวังโดยไม่ให้พวกขุนนางข้าราชการรู้เรื่องราวเมื่อเสด็จออกพ้นพระราชวังแล้ว ทรงพยายามดำเนินโดยพระบาทอย่างรวดเร็ว ตัดป่าข้ามทุ่งมุ่งตรงไปยังสถานที่ซึ่งพระนางสุวรรณมาลาประทับอยู่ ด้วยเหตุที่ทางลำบากและระยะทางไกลต้องใช้เวลาเดินทางหนึ่งวันหนึ่งคืน เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงพระนางทรงสิ้นพระชนม์ไปแล้ว พระราชบิดาและพระราชกุมารทรงเสียพระทัยมาก พระองค์จัดพิธีพระศพตามสมควรพระราชกุมารทรงดำริว่า “การที่พระราชมารดาสิ้นพระชนม์เพราะพระองค์เป็นต้นเหตุ ดังนั้นพระองค์ควรจะกระทำการอะไรสักอย่างให้สมกับน้ำพระทัยของพระราชมารดาที่มีต่อพระองค์อย่างล้นเหลือ เมื่อทรงดำริเช่นนั้นแล้วทรงตั้งพระศพพระราชมารดาในโลง แล้วยกโลงศพนั้นวางบนพระอุระ พระองค์ทรงบรรทมประคองโลงศพไว้ทำเป็นเชิงตะกอน เมื่อถวายพระเพลิงพระองค์ก็สิ้นพระชนม์ชีพไปด้วย ส่วนพระราชบิดาเมื่อทรงเห็นดังนั้นทรงเศร้าโศกอย่างหนัก พระองค์ทรงสะกดั้นพระทัยกลับไปเสวยราชสมบัติ หลังจากนั้นทรงให้สร้างปรางค์ศิลาเพื่อบรรจุพระอัฐิของมเหสีและพระราชบุตร ที่ซึ่งบรรจุพระอัฐินี้จึงเรียกว่าภูเขาศรีวิบุลเกียรติมาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาศรีวิบุลเกียรตินี้ (จังหวัดเสียมเรียบ) จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงอำนาจ ความดี ความเสียสละ และหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขา จะเห็นว่าเรื่องเล่าดังกล่าวได้แฝงสัญญะเชิงนิเวศในด้านของความเป็นครอบครัว ดังจะเห็นได้จากเนื้อความตอนที่พระราชกุมารศรีวิบุลเกียรติออกตามหาพ่อที่ว่า ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “พระราชกุมารกราบถวายบังคมลาพระราชมารดารีบตรงไปยังดินแดนพาราณสี ซึ่งเป็นที่คุมขังพระราชบิดาของพระองค์ ขณะนั้นพระเจ้าภูโมวิโลราชาทรงให้เพชรฆาตนำพระเจ้ายศเกียรติไปประหารชีวิตที่หน้าพระลาน เมื่อเห็นดังนั้นพระราชกุมารเข้าไปเพชฌฆาตทรงห้ามว่า “ขอให้ปล่อยพระวรบิดาของเราเสียแล้วฆ่าเราแทน เราเป็นลูกขอรับโทษ ทั้งหมด” พวกเพชฌฆาตต่างตกใจ หยุดการประหารชีวิตไว้ก่อนและปรึกษากันนำความไปกราบทูลพระราชานุญาตแล้วแต่ว่าพระองค์จะทรงเห็นประการใด พระเจ้าภูโมวิโลราชาทรงอนุญาตให้ประหารชีวิตลูกแทน พวกเพชฌฆาตจึงปล่อยพระเจ้ายศเกียรติให้รอดไป และลงโทษพระราชกุมารศรีวิบุลเกียรติแทน แต่เป็นเรื่องอัศจรรย์มาก ดาบของเพชฌฆาตกลับกลายเป็นอ่อนนิ่มประดุจสำลีไม่มีได้ต้องพระราชกุมารเลย”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 633)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาแสนหาญ** (จังหวัดกำปอต) ที่จังหวัดกำปอด พระราชอาณาจักรกัมพูชามีภูเขาลูกหนึ่งชื่อ “ภูเขาแสนหาญ” อยู่ทางทิศตะวันตกของวัดนครชัย ตำบลนครชัย อำเภอนครชัย (อดีตคือ อำเภอบันทาย จังหวัดกำปอด โดยไกลจากวัดออกไปประมาณ 3 กิโลเมตร ภูเขานี้ยาวประมาณ 10 กิโลเมตรกว้างประมาณ 5 กิโลเมตร ความสูงตามระยะทางเดินจากเชิงเขาถึงยอดเขาประมาณ 2 กิโลเมตร บนยอดเขานี้มีพันธุ์ไม้นานาชนิดขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น ใกล้เชิงเขานั้นมีห้วยแห่งหนึ่งชื่อห้วยสลา อยู่ทางตะวันตกของวัดองค์พันลือ ห้วยนี้มีน้ำสีฟ้าใสแจ๋ว เป็นที่อาศัยของเหล่ามิจฉาชาติทั้งหลาย ภูเขานี้ที่มีชื่อว่าแสนหาญนั้นชาวบ้านเล่าเป็นตำนานต่อ ๆ กันมาว่า สมัยโบราณมีอยู่ครั้งหนึ่งชาวเมืองมีความอดอยากผู้คนจำนวนมากพากันไปหากินที่เชิงเขานั้นซึ่งยังไม่มีชื่อเรียกเลย และภูเขานั้นก็ไม่มีพันธุ์ไม้มากเท่าไรพวกเขาพากันปลูกพืชต่าง ๆ เป็นจำนวนมากมีกล้วยข้าวโพด เผือก มันมะพร้าว หมาก เป็นต้น ตอนนั้นมีตาคนหนึ่งชื่อตาแสนแกปลูกพืชอยู่ที่นั้นด้วยเหมือนกัน ขณะที่พืชกำลังเจริญงอกงามดีพอจะใช้การได้ปรากฏว่ามีช้างสีดอเชือกหนึ่งเข้ามาหักกล้วยและถอนพืชพันธุ์เหล่านั้นกินเป็นประจำตาแสนคิดว่า “ถ้าข้าไม่หาอุบายกำจัดช้างนี้ให้ได้วันหนึ่งมันจะต้องกินพืชเหล่านี้หมดไม่มีเหลือแน่นอน” เขาเอาหอกและมีดพร้าไล่แทงฟันช้างสีดอนั้นจนกระทั่งตายคนอื่น ๆ ไม่มีใครกล้าไล่แทงฟันช้างนั้นเมื่อตาแสนฆ่าช้างตายแล้วพวกชาวบ้านพากันเรียกเขาว่า “ตาแสนกล้าหาญ” เวลาล่วงเลยไปตาแสนเสียชีวิตแล้วชาวบ้านพากันเรียกภูเขาซึ่งตาแสนเคยอาศัยอยู่นั้นว่า “ภูเขาตาแสนกล้าหาญ” นาน ๆ ไปก็เรียกสั้นเข้าเหลือเพียง “แสนหาญ” จนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาแสนหาญนี้ (จังหวัดกำปอต) จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึง ตำนานเรื่องเล่าของภูเขาแสนหาญ อีกทั้งยังได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะภูมิศาสตร์โดยรอบของภูเขา พืชพันธุ์ต่างๆ และหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาจะเห็นว่าเรื่องเล่าดังกล่าวได้แฝงสัญญะเชิงนิเวศในด้านของความเป็นธรรมชาติ ดังจะเห็นได้จากได้มีช้างสีดอเชือกหนึ่งมาหักกล้วยและได้ถอนพืชพันธุ์ไปกิน จนนำมาซึ่งความเดือดร้อน แต่ในที่สุดตาแสนก็ได้แก้ปัญหา เพราะเกรงว่าเหล่าพืชพันธุ์อาหารจะเสียหายไปมากกว่านี้ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ถ้าข้าไม่หาอุบายกำจัดช้างนี้ให้ได้วันหนึ่งมันจะต้องกินพืชเหล่านี้หมดไม่มีเหลือแน่นอน” เขาเอาหอกและมีดพร้าไล่แทงฟันช้างสีดอนั้นจนกระทั่งตายคนอื่น ๆ ไม่มีใครกล้าไล่แทงฟันช้างนั้นเมื่อตาแสนฆ่าช้างตายแล้วพวกชาวบ้านพากันเรียกเขาว่า “ตาแสนกล้าหาญ” เวลาล่วงเลยไปตาแสนเสียชีวิตแล้วชาวบ้านพากันเรียกภูเขาซึ่งตาแสนเคยอาศัยอยู่นั้นว่า “ภูเขาตาแสนกล้าหาญ” นาน ๆ ไปก็เรียกสั้นเข้าเหลือเพียง “แสนหาญ” จนทุกวันนี้
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 644)

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาแสนหาญ (จังหวัดกำปอต) ถือเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่นำเสนอผ่านสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขา จนกลายเป็นภูมินามสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดกำปอต และยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะวิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยนั้น โดยเฉพาะอาชีพการเกษตร การเพาะปลูกต่าง ๆ ทั้งนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าชาวกัมพูชานั้นมีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะภูเขา อันจะเห็นได้จากการสร้างเรื่องเล่า ตำนานต่าง ๆ การตั้งชื่อภูเขาในแต่ละลูกที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชา อันแสดงให้เห็นถึงลักษณะของความแนบชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รายรอบมาแต่โบราณ

โดยสรุปแล้ว การใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาผ่านเรื่องเล่ากัมพูชานั้นเป็นประกอบสร้างสัญญะเชิงนิเวศโดยพิจารณาผ่านตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชา โดยยึดการศึกษาทางภูมิศาสตร์กายภาพทางธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณภูเขาสูงชัน ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่าโดยภาพรวมของการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยภูเขาในเรื่องเล่ากัมพูชาสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะวิถีชีวิตของชาวกัมพูชาในอดีต อาทิ การประกอบอาชีพการเกษตร การเพาะปลูกต่าง ๆ การเมืองการปกครอง การนับถือศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา การนับถือสิ่งที่มองไม่เห็น อันแสดงให้เห็นว่าชาวกัมพูชานั้นมีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะภูเขาซึ่งหากพิจารณาผ่านเรื่องเล่ากัมพูชาที่ว่าด้วยภูเขาในหลาย ๆ เรื่อง จะพบว่าภูเขาถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าตำนานต่าง ๆ และการตั้งชื่อภูเขาในแต่ละลูกที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชายังแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับภูเขาในฐานะเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของความแนบชิดกับธรรมชาติ การพึ่งพากันและกันมากกว่าการครอบครองหรือทำลาย

4.4.1.2 ธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำ

สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยแหล่งน้ำหมายถึงการศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อภาษาเพื่อพิจารณาหาความหมายของการประกอบสร้างสัญญะเชิงนิเวศโดยพิจารณาผ่านตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชา โดยยึดการศึกษาทางภูมิศาสตร์กายภาพทางธรรมชาติ โดยเฉพาะที่ราบลุ่มที่เป็นพื้นที่ราบลุ่มตามแหล่งน้ำต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่ามีเรื่องเล่าที่กล่าวถึงนิเวศว่าด้วยแหล่งน้ำ จำนวน 7 เรื่อง ดังตาราง

ตาราง 6 แสดงรายชื่อเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับแหล่งน้ำ

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยแหล่งน้ำ
1	บึงทุมแลง (จังหวัดพระตะบอง)	บึง
2	ตระพังซ่อนคันไถ่ (จังหวัดก็อมปงฉนัง)	ตระพัง

3	ตระพังบึงเต (จังหวัดก็อมปงสปี)	ตระพัง
4	ท่าทรายขาว (จังหวัดไพรแวง)	ท่า
5	บึงตรอแบก (พนมเปญ)	บึง
6	บึงยักษ์ล้อม (จังหวัดรตนคีรี)	บึง
7	ตระพังตาทิบ (จังหวัดประวิหาร)	ตระพัง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **บึงทุมแลง** (จังหวัดพระตะบอง) บึงทุมแลงมีขนาดกว้างประมาณ 100 เมตร ยาว 400 เมตร ทุกวันนี้ถึงนี้เป็นบึงศักดิ์สิทธิ์เป็นที่อยู่ของมัจฉาชาติ ได้แก่ ปลาและเต่าเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุที่ชาวบ้านไม่กล้ามาจับปลา จึงมีทั้งมฤคชาติ ได้แก่ กวาง สมัน อีเก้ง ละมั่ง เป็นต้น อาศัยอยู่รอบ ๆ บึงนั้นด้วยซึ่งเป็นที่พอใจของนักล่าสัตว์เป็นอย่างมาก บึงทุมแลงนี้ (จังหวัดพระตะบอง) ตามตำนานที่เล่าขานเกี่ยวกับความเป็นมาของบึงทุมแลงนี้ ว่ากันว่าโบราณกาลมีพระราชาพระองค์หนึ่งประกอบด้วยบุญบารมีมากล้น วันหนึ่งพระองค์ประทับบนแรดซึ่งเป็นพระราชพาหนะไปกับคนเลี้ยงแรดชื่อนายทุม เนื่องจากพระองค์จะเสด็จไปหาความสำราญกับสตีนางหนึ่งชื่อนางมุขราห์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปถึงหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่ง ทรงทอดเนตรไปเห็นสตรีสาวนางหนึ่งมีรูปร่างคล้ายนางมุขราห์ แต่เมื่อทรงเห็นชัดทรงทราบว่าไม่ใช่นางมุขราห์จึงเสด็จพระราชดำเนินต่อไปอีก ทรงเดินทางตัดตรงไปยังบ้านของนางมุขราห์ เมื่อเสด็จถึงจึงลงจากหลังแรดและให้นายทุมน้ำแรดไปผูกใต้ต้นมะสังต้นหนึ่ง พระองค์เสด็จไปหาความสำราญกับนางมุขราห์ ฝ่ายนางมุขราห์ได้สนทนาหยอกล้อกับพระองค์ตามโลกีย์วิสัยและกราบบังคมทูลถามพระราชาว่า “พระองค์เสด็จมาที่นี่ด้วยยานพาหนะใด” พระราชาทรงตอบว่า “พี่ขี่แรดมาตอนนี้พี่ผูกไว้ใต้ต้นมะสัง” แรดฟังไม่ชัดได้ยินแต่ว่า “โรเมียฮกรอ ซัง” (แปลเป็นภาษาไทยว่าใต้ร่มมะสัง) ก็เข้าใจว่าพระราชาว่าตนว่าเป็นสัตว์เชื่อง ๆ ชั้นต่ำแรดเกิดความเสียใจคิดว่า “ตัวเองมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ รับอาสาพยายามพาพระองค์มาส่งที่นี่มาทั้งกลางค่ำกลางคืนหิวกระหายไม่ได้นั่งไม่ได้นอน แต่พระองค์กลับมาว่าตนสัตว์เชื่อง ๆ ชั้นต่ำ” คิดแล้วแรดจึงกระโดดจนเชือกขาดวิ่งหนีไปจากต้นมะสัง ส่วนนายทุมก็วิ่งตามติดไปเหมือนกันพระราชาเมื่อทรงทราบว่าแรดกระโดดหนีจนเชือกขาดเช่นนั้น พระองค์เสด็จออกตามไปเช่นกันจนกระทั่งนายทุมตามไปทันที่ทุ่งแห่งหนึ่งจึงคว้าหางแรดไว้แน่น แต่แรดไม่ยอมหยุด นายทุมจึงยืนถ่างขาเอาเท้ายันพื้นดินไว้ แรงดึงจากแรดทำให้ดินก็ครูดไปเป็นแผ่นใหญ่ๆ พระราชาทรงเห็นเช่นนั้นทรงร้องตะโกนมาจากทางด้านหลังว่า “ทุมแลง ๆ” (แปลเป็นภาษาไทยว่าทุมปล่อย ๆ) นายทุมจึงปล่อยแรดนั้น ฝ่ายแรดวิ่งหนีเข้าป่าไปโดยมีทั้งอานผูกติดอยู่บนหลังไปด้วยพระราชาทรงพิโรธมากทรงสาปแช่งแรดนั้นว่า “ตั้งแต่วันนี้ต่อไปพวกเอ็งต้องกินแต่หนามเป็นอาหารและดื่มแต่น้ำขุ่น ๆ” ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันบนหลังแรดทุกตัวจึงมีเนื้อก้อนหนึ่งซ้อนอยู่บนหลัง มีลักษณะเหมือนเขาผูกเป็นอานไว้ หนังของมันก็เป็นหลุมเป็นบ่อหลายซับหลายซ้อน เป็นที่อาศัยของพวกแมลงป่อง พวกมันกินแต่ใบไม้หรือเถาวัลย์ซึ่งมี

หนามเป็นอาหาร ดื่มแต่น้ำขุ่น ๆ ถ้าหากว่าน้ำนั้นใสมันจะเอาตีนกวนจนน้ำนั้นขุ่นก่อนจึงจะดื่ม เพราะว่าถูกคำสาปจากพระราชานั่นเอง ตรงสถานที่ซึ่งนายทุมคว้าหางแรดและยืนกางขาเอาเท้ายันพื้นไว้กลายเป็นบึงมีขนาดใหญ่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้นเรียกว่าบึงทุมแลงมาจนทุกวันนี้ ส่วนที่อยู่ของนางมุขราห์นั้นก็มีชื่อปรากฏมาว่าหมู่บ้านมุขราห์ จนทุกวันนี้เช่นกัน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับบึงทุมแลง (จังหวัดพระตะบอง) พบว่ามีการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ ดังจะเห็นได้จากสภาพภูมิศาสตร์ของ “บึงทุมแลง” และหากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าดังกล่าวจะพบว่า บึงทุมแลงนั้น ยังหมายความถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ดังในเนื้อความที่ว่า

> “บึงทุมแลง” จะมีขนาดกว้างประมาณ 100 เมตร ยาว 400 เมตร โดยเป็นบึงศักดิ์สิทธิ์เป็นที่อยู่ของมัจฉาชาติ ได้แก่ ปลาและเต่าเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุที่ชาวบ้านไม่กล้ามาจับปลา จึงมีทั้งมฤคชาติ ได้แก่ กวาง สมัน อีเก้ง ละมั่ง เป็นต้น อาศัยอยู่รอบๆ บึงนั้นด้วยซึ่งเป็นที่พอใจของนักล่าสัตว์เป็นอย่างมาก”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 560)

อาจกล่าวได้ว่าบึงทุมแลงนี้ (จังหวัดพระตะบอง) ตามตำนานที่เล่าขานเกี่ยวกับความเป็นมาของบึงทุมแลงนั้น ได้แสดงสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ โดยแสดงให้เห็นถึงพื้นที่ความอุดมสมบูรณ์ ทั้งนีหากพิจารณาผ่านเนื้อความของเรื่องเล่า จะเห็นว่าสมัยนั้นยังมีแรด ซึ่งถือเป็นสัตว์ป่าหายาก และหากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์จะพบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ากัมพูชานั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ เรื่องเล่าสัตว์ในนิทานกัมพูชาจะมีลักษณะเป็นเหมือนภาพแทนของคนกัมพูชา ทั้งนี้ สิ่งที่พบในนิทานกัมพูชาเรื่อง “บึงทุมแลง” จะพบว่ามีการทำให้สัตว์มีลักษณะเป็น อันสอดคล้องกับนักวิจารณ์เชิงนิเวศมองว่าการอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์หรือที่การ์ราด (Garrad, 2004) (อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560: 253-254) เรียกว่า “สัตว-โวหาร” (Rhetoric of Animality) ดำเนินไปภายใต้มโนทัศน์ “แอนโทรโปมอร์ฟิสม์” (Anthropomorphism) หรือ “แอนโทรโป มอร์ฟิค” (Anthropomorpic) ซึ่งหมายความว่า “การทำให้เป็นมนุษย์” หรือ “การทำให้มีลักษณะของมนุษย์” เป็นการบ่งบอกความรู้สึกหรือการกระทำของมนุษย์ให้กับสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ วัตถุหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ การทำให้เป็นมนุษย์มีความสัมพันธ์โดยนัยกับแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric) แต่ทั้งสองก็หาได้มีลักษณะร่วมกันเสียทีเดียว ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ฝ่ายนางมุขราห์ได้สนทนาหยอกล้อกับพระองค์ตามโลกีย์วิสัยและกราบบังคมทูลถามพระราชาว่า “พระองค์เสด็จมาที่นี่ด้วยยานพาหนะใด” พระราชาทรงตอบว่า “พี่ขี่แรดมาตอนนี้พี่ผูกไว้ใต้ต้นมะสัง” แรดฟังไม่ชัดได้ยินแต่ว่า “โรเมียฮ กรอ ซัง” (แปลเป็นภาษาไทยว่าใต้ร่มมะสัง) ก็เข้าใจว่าพระราชาว่าตนเป็นสัตว์เชื่อง ๆ ชั้นต่ำแรดเกิดความเสียใจคิดว่า “ตัวเองมีความจงรักภักดีต่อพระองค์ รับอาสาพยายามพาพระองค์มาส่งที่นี่มาทั้งกลางคำกลางคืนหิวกระหายไม่ได้นั่งไม่ได้นอน แต่พระองค์กลับมาว่าตนสัตว์เชื่อง ๆ ชั้นต่ำ” คิดแล้วแรดจึงกระโดดจนเชือกขาดวิ่งหนีไปจากต้นมะสัง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 562)

จากประโยคข้างต้น จะเห็นว่าสัตว์กับมนุษย์ใช้ภาษาในการสื่อสารเดียวกัน อันสะท้อนให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสัตว์ที่มีมานาน และจากการที่สื่อสารกันไม่เข้าใจจึงทำให้เกิดการเข้าใจผิด และเป็นที่มาของเรื่องเล่า “บึงทุมแลง” ในที่สุด ดังในตอนที่เกิดบึงทุมแลง “ตรงสถานที่ซึ่งนายทุมคว้าหางแรดและยืนกางขาเอาเท้ายันพื้นไว้กลายเป็นบึงมีขนาดใหญ่ดังที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้นเรียกว่าบึงทุมแลงมาจนทุกวันนี้”

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **หนองน้ำซ่อนคันไถ** (จังหวัดกำปงชนัง) ที่ตำบลสวายชรุม อำเภอรลาปเอียร จังหวัดกำปงชนัง มีหนองน้ำแห่งหนึ่งเรียก “ตร็อเปียงเลียะเนียงก็อล” หรือ “หนองน้ำซ่อนไถ” เหตุที่ได้ชื่อว่าดังนี้ มีเรื่องเล่ากันต่อ ๆ ว่ามีเด็กกำพร้าคนหนึ่งไม่มีพ่อแม่ เที่ยวขัดเซพเนจรอนาถาไร้ญาติขาดมิตรคอยคุ้มครองดูแล เจ้ากำพร้าคนนี้ไปขออาศัยพักพิงอยู่กับท่านพระครูเจ้าอาวาสวัดปายมาก ท่านพระครูพินิจพิจารณาเห็นว่าเจ้ากำพร้านั้นเป็นคนซื่อตรงก็นึกสงสารรับเอาเจ้ากำพร้านั้นไว้ให้เรียนหนังสือ เจ้ากำพร้านี้สติปัญญาทึบมาก เรียนอยู่หลายปีจำอักษรได้ใส่ 11 ตัวเท่านั้น เมื่อท่านพระครูให้ท่อง “นโม” จนจำได้แล้วก็จะให้ท่อง “พุทธา” ต่อไปอีกปรากฏว่าลืม “นโม” สนิท แม้ว่าท่านพระครูจะพยายามอย่างไรก็จำได้แต่เพียง “นโม” ไปจนถึง อิ อี เท่านั้น แม้แต่เลขคูณหารอะไรก็ไม่ได้สักนิดเลย เจ้ากำพร้านั้นพยายามท่อง อิ อี ๆ ทั้งกลางวันกลางคืนไม่หยุดหย่อนได้ยินเสียงดังลั่นด้วยเหตุนี้ชาวบ้านเขาจึงเรียกว่า “เจ้าอิอี” กันทุกคน วันหนึ่งท่านพระครคิดว่า “เจ้าอิอิมาอยู่ที่กุฏินี้หลายปีแล้ว ไม่มีวิชาความรู้อะไรสักนิดเลย แต่ว่ามันรู้ที่เคารพปรนนิบัติรับใช้อาตมาไม่ให้ขุ่นเคืองใจกิริยามารยาทของมันก็ดูเรียบร้อยซื่อตรง” ท่านพระครูเรียกเจ้าอีเข้ามาอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับเรื่องที่จะไปอาศัยอยู่กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ซึ่งมียศสูง ๆ ท่านพูดกับเจ้าอิอีว่า “นี่แน่ะ! เจ้ามาอยู่ที่วัดนี้เรียนหนังสือตั้งแต่เด็กจนเป็นหนุ่มเต็มตัวแล้วยังไม่ได้หนังสือเลย อาตมาจะพาเจ้าไปอยู่กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่เจ้าจงประพฤติตามที่อาตมาได้สั่งต่อไปนี้บางทีเจ้าอาจจะได้เป็นใหญ่”เจ้าอิอีรับคำโดยไม่โต้เถียงอะไรเลย ท่านพระครูพาเจ้าขอไปส่งให้ขุนนางชั้นผู้ใหญ่คนหนึ่ง ขอฝากไว้ให้เป็นลูกหลานคอยปรนนิบัติรับ

ใช้ ท่านพระครูบอกกับขุนนางนั้นว่า “อาตมาเอาเด็กคนนี้มาให้อยู่รับใช้ท่าน ถ้าเด็กคนนี้ทำอะไรผิดพลาดไปบ้างขอท่าน ขอท่านคงได้เมตตาอบรมสั่งสอนให้เป็นทานด้วยเถอะ มันเป็นเด็กกำพร้าไม่มีพอยู่กับอาตมาตั้งแต่เล็ก” ขุนนางนั้นรับเจ้าอิอีให้อยู่รับใช้ในบ้าน เมื่อเห็นเจ้าอิอีมีกิริยามารยาทดีซื่อตรงก็รักใคร่ แต่เพราะเหตุที่เจ้าอิอีไม่รู้จักเลข ไม่รู้จักอักษรอะไรเลย เขาจะให้เป็นข้าราชการชั้นใดก็ไม่ได้ เวลาผ่านไปประมาณ 10 ปีเศษ เจ้าอิอีกราบลาขุนนางกลับไปขอท่านพระครูเจ้าอาวาสวัดปายมากบวช ท่านพระครูก็บวชให้เป็นแค่สามเณรรักษาศีล 10 เพราะโง่เขลามากจะบวชเป็นภิกษุไม่ได้ เมื่อได้บวชเป็นสามเณรแล้ว คนทั้งปวงเรียกว่าสามเณรออี เวลาผ่านไปตามลำดับด้วยเหตุที่สามเณรออีเป็นผู้ไม่มีลาภสักการะ ทั้งลูกศิษย์ก็ไม่มีอีกด้วย ท่านได้ไปชักชวนเด็กหนุ่มคนหนึ่งชื่อเจ้าโยกมาเป็นลูกศิษย์รับใช้เพื่อให้ตนได้สบายขึ้นบ้าง ในงานพิธีบุญ ต่าง ๆ กุฏิอื่น ๆ เขาได้ขนมและอาหารมากมายตอนกลางคืนเจ้าโยกเดินไปเก็บใบตองที่เขาห่อข้าวต้มผัด ขนมเทียนเอามากองไว้ใต้กุฏิท่านออิ เพื่อให้เขาเห็นว่ามีมากกว่ากุฏิอื่น ๆ เพื่อจะอวดเขาว่าอาจารย์ของตนมีขนมมากกว่าใคร ๆ วันหนึ่งเจ้าโยกลูกศิษย์เห็นชาวนาคนหนึ่งกำลังไถนาอยู่ที่ข้างหนองน้ำ เวลาเย็นเขาจะปล่อยวัวเอาไถไว้ริมหนองน้ำนั้นแล้วจูงวัวกลับบ้าน เมื่อเขากลับไปแล้วเจ้าโยกเอาไถของเขาไปซ่อนไว้ในหนองน้ำกลับไปบอกอาจารย์ออีว่า “กระผมเอาไถของชาวนาคนหนึ่งซึ่งไถนาอยู่ที่ริมหนองน้ำ ซึ่งมีลักษณะอย่างนี้มีต้นไม้อย่างนั้นกระผมวางไถโดยหันหางยามไปข้างนี้ คันไถหันไปข้างโน้น ขอให้อาจารย์จำไว้ทำนายเขาตามเรื่องราวเถอะเขาจะมาให้ทำนาย” รุ่งเช้าเจ้าของไถจูงวัวมาไถนาไม่เห็นไถ พยายามเดินหาจนทั่วทุกหนทุกแห่งและพบกับเจ้าโยก มันถามว่า “น้าไปไหนมาจึงได้เดินรีบด่วนอย่างนี้” เจ้าของไถบอกว่า “ไอ้หนูเอ๋ย ขโมยมันลักเอาไถของน้าไปเมื่อคืนหาไม่พบเลย” เจ้าโยกบอกว่า “ถ้าอย่างนั้นน้าไปเอาธูปเทียนหมากพลูไปถวายอาจารย์ของฉันชื่อหลวงตาอิอี ขอให้ท่านทำนายให้เถอะท่านทำนายแม่นมาก” เจ้าของไถกลับบ้านเอาธูปเทียนหมากพลูตรงไปหาหลวงตาอิอีขอให้ท่านทำนายฝ่ายหลวงตาเมื่อได้รับธูปเทียนหมากพลูแล้วก็คำนวณดู และบอกเล่าครบถ้อยกระทงความว่า “ไถนี้มีขโมยลักเอาไปซ่อนไว้ในหนองน้ำใกล้นานั่นเอง คันไถหันไปทางทิศใต้ หางยามอยู่ทางทิศเหนือหัวหมูอยู่ทางทิศตะวันตก”

เจ้าของไถไปตามหาตามคำทำนายนั้นก็พบจริง ๆ ดังคำทำนายของอาจารย์ออีตั้งแต่นั้นมาชื่อเสียงของหลวงตาอิอีก็เลื่องลือไปทั่วทุกทิศว่าทำนายได้แม่นยำมาก ผู้คนทั้งหลายทั้งเด็กและแก่ทั้งเศรษฐียาจกพากันมาหาอาจารย์ออีให้ทำนาย โดยเหตุที่มีเรื่องเล่าดังนี้ ตำบลชวายชรุม อำเภอลาปเอียร จังหวัดกำปงชนังจึงมีหนองน้ำแห่งหนึ่งชื่อว่า “ตรอเบี้ยงเลียะเนียงก็อล” คือหนองน้ำซ่อนไถตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับหนองน้ำคันซ่อนไถ (จังหวัดกำปงชนัง) ที่ตำบลสวายชรุม อำเภอลาปเอียร จังหวัดกำปงชนัง พบว่ามีการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ ดังจะเห็นได้จากสภาพภูมิศาสตร์อันมีหนองน้ำแห่งหนึ่งเรียก “ตรือเปียงเลียะเนียงก็อล” หรือ “หนองน้ำ

ซ่อนไถ” หากพิจารณาผ่านการใช้สัญญะเชิงนิเวศนอกจากจะหมายถึงหนองน้ำซ่อนไถตามตำนานเรื่องเล่าหรือในภาษาเขมรเรียกกันว่า “ตร็อเปียงเลียะเนียงก็อล” แล้ว ยังหมายความถึงความอุดมสมบูรณ์ ของชุมชนตำบลสวายชรุม อำเภอรลาปเอียร จังหวัดกำปงชนังอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตระพังบึงเต** ที่ตำบลสะแกสาทบ อำเภอถพง จังหวัดกำปงสปือ มีหนองน้ำแห่งหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ตระพังบึงเต” หนองน้ำนี้มีลักษณะแปลกเป็นที่พอใจของชาวบ้านใกล้เคียงตลอดจนคนที่เดินทางไปยังสถานที่นั้นขนาดของหนองนี้ไม่ใหญ่เท่าไร ความกว้างประมาณ 100 เมตรเท่านั้นรอบ ๆ ขอบหนองมีต้นกกขึ้นอยู่หนาแน่นไม่มีสัตว์เข้าไปหากินหรือเหยียบย่ำบริเวณที่ต้นกกขึ้นมีสภาพเป็นดินอ่อนพอเดินได้ไม่จมลงไปตรงกลางหนองมีสนุ่นกอหนึ่งซึ่งมีทั้งหญ้าและกกขึ้นอยู่ดินบริเวณนั้นเป็นโคลนถ้าอยากจะข้ามสนุ่นนี้จะต้องเอาไม้ยาวๆ วางพาดแล้วเดินไต่บนไม้นั้นไปชาวบ้านยังเล่าให้ฟังอีกว่า เมื่อสมัยฝรั่งเศสปกครองประเทศเขมรพวกฝรั่งเศสไปดูและพยายามจะทำสะพานข้ามโดยตอกเสาสะพานตรงกลางหนองเขาเห็นควันฟุ้งตลบขึ้นมาจากสนุ่นนั้นเมื่อได้สำรวจดูพบว่าตรงกลางกอสนุ่นมีก้อนหินกลม ๆ เป็นจำนวนมากสีผิวเปลือกนอกแดง ๆ คล้ายศิลาแลงเนื้อหินข้างในสีขาวโพลนในระหว่างก้อนหินเหล่านั้นมีน้ำใสไหลรินออกมาด้วยโครงการสร้างสะพานในครั้งนั้นไม่สามารถทำได้สำเร็จ ตำนานเล่าว่า ตาแก่คนหนึ่งอายุ 70 ปีเศษบอกว่าเขารู้เรื่องหนองบึงเตเพราะเขาเคยฟังแม่ของเขาเล่าให้ฟังเรื่องนั้นมีเนื้อหาโดยสังเขปดังต่อไปนี้ โบราณกาลนานมากมาแล้วเศรษฐีคนหนึ่งมีทรัพย์สมบัติมากมายตั้งถิ่นฐานอยู่ตรงบริเวณหนองบึงเตนั้นเศรษฐีสามีภรรยาแม้ว่าจะมีทรัพย์สมบัติมากมายแต่เป็นคนขี้เหนียวที่สุดทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ทั้งหมดไม่นำมาจ่ายง่ายๆ แม้ว่าการใช้จ่ายนั้นจะเป็นความจำเป็น อย่างไรก็ตาม ทั้งยังไม่ค่อยจะเห็นใจ คนยากคนจนทั้งหลายอีกด้วยเศรษฐีมีลูกสองคน คนโตเป็นชายคนเล็กเป็นหญิง ซึ่งเป็นที่รักของพ่อแม่มากเวลาไปไหนมาไหนแต่ละครั้งจะมีเกวียนพิเศษปิดทองฝังเพชรพลอยงดงามแพรวพราวทำให้ชาวบ้านเขาเกรงขามในความเป็นเศรษฐีมากยิ่งขึ้นเศรษฐีมีข้าทาสบริวาร 500 คนพร้อมทั้งมีวัวม้าช้างเกวียนอีกอย่างละ 500 ด้วยที่สระหลังบ้านเศรษฐีมีน้ำใสแจ๋วเป็นที่สำหรับพักผ่อนของครอบครัวเศรษฐีเลี้ยงจระเข้ใหญ่ไว้ตัวหนึ่งขอบสระมีเนินดินเป็นที่ตั้งศาลเจ้าพ่อเพื่อปกปักรักษาจระเข้และผู้คนทั้งปวงทั้งครอบครัวเศรษฐีและครอบครัวเพื่อนบ้านใกล้เคียงมักจะมาบนเจ้าพ่อนี้เพื่อให้สำเร็จดังความปรารถนา

วันหนึ่งเศรษฐีปรารภกับภรรยาว่า “นางเอ๋ยลูกชายลูกสาวของเราโตพอที่จะมีคู่ได้แล้วแต่ฉันคิดว่าถ้าจะไปสู่ขอลูกคนอื่นให้มาแต่งงานกับลูกชายเราหรือให้ลูกสาวเราไปแต่งงานกับลูกคนอื่นก็ลำบากในการที่จะต้องแบ่งสมบัติดังนั้นเพื่อไม่ให้ลำบากเราควรให้ลูกชายและลูกสาวแต่งงานกันเพื่อจะได้รักษาทรัพย์สมบัติของเราต่อไป” เมื่อได้ฟังสามีแล้วกอปรกับตนเป็นคนขี้เหนียวนางจึงเห็นด้วยกับสามีจัดการโรงพิธีและเชิญแขกทั้งใกล้ไกลมาร่วมพิธีแต่งงานลูกชายลูกสาวยิ่งใกล้วันงานมากเท่าไรเมียเศรษฐียิ่งนึกเสียดายเงินทองซึ่งต้องจ่ายเพื่อซื้อข้าวปลาอาหารในงานแต่งงานลูกเขาคิดอะไรได้อย่างหนึ่งจึงพูดกับสามีว่า “พี่เอ๋ยการแต่งงานลูกของเรานี้ฉันเสียดายเงินที่เอาไปซื้อข้าวปลา

อารเหลือเกินถ้าเราจะฆ่าวัวควายก็เห็นว่าจะทำให้สัตว์ที่ช่วยทำงานลดน้อยลงไป ดังนั้นฉันคิดว่าถ้าเราฆ่าจระเข้ที่เราเลี้ยงไว้ในสระหลังบ้านแล้วเอาเนื้อมันมาทำอาหารเลี้ยงแขกฉันว่าจะไม่ทำให้เราต้องขาดทุนเพราะทุกวันนี้จระเข้ไม่ได้ช่วยเราหากินเลย” เศรษฐีฟังคำพูดของภรรยาก็พอใจจึงรีบไปสั่งให้บ่าวไพร่ฆ่าจระเข้เอามาทำอาหารตามความคิดของภรรยา กล่าวถึงบ่าวหญิงคนหนึ่งชื่อนางตี ซึ่งเป็นคนให้อาหารแก่จระเข้ทุกวันคืนหนึ่งนางฝันเห็นเจ้าพ่อซึ่งดูแลรักษาจระเข้มาบอกว่า “ตี เอ็งอย่ากินอาหารในงานแต่งงานลูกเศรษฐีนะเพราะว่าเขาจะฆ่าจระเข้ตาเนื้อมาทำอาหารเลี้ยงแขกเอ็งคอยดูนะใครที่กินเนื้อจระเข้จะเห็นผลทันตาทีเดียว” นางตีตกใจตื่นครุ่นคิดอยู่เพียงคนเดียวเมื่อถึงวันแต่งงานซึ่งสนุกสนานครื้นเครง เพื่อนบ้านใกล้เคียงมากันมากมายนางตีแอบหลบไปจากบ้านขณะกำลังดื่มกินกันอยู่นั้นปรากฏว่าพระธรณีตรงบ้านเศรษฐีทรุดลงบ้านช่องและผู้คนจมหายไปหมด

เมื่อเห็นเหตุการณ์ประหลาดดังนั้นนางตีทุกข์ใจมากอาลัยอาวรณ์เจ้านายน้อยทั้งสองคนซึ่งมีเมตตาปรานีแก่ตนตลอดมาเมื่อค่อยคลายความทุกข์ลงแล้วนางคิดถึงบุญคุณของเจ้าพ่อที่มาบอกนางทำให้นางพ้นอันตรายนางจึงโกนผมถวายเพื่อตอบแทนบุญคุณเจ้าพ่อก่อนจะโกนผมนางลงไปในสระที่เลี้ยงจระเข้ใกล้ๆ ศาลเจ้าพ่อเพื่อสระผม ดังนั้น สระนี้ปัจจุบันชาวบ้านเรียกว่า “หนองสระผม” คือหนองที่นางตีสระผมนั่นเองเสร็จแล้วนางขึ้นไปบนเนินแล้วโกนผมเนินนั้นจึงได้ชื่อว่าเนินโกนผมนางดีปัจจุบันเรียกกลายเป็นเนินโกนนางดี ด้วยความระลึกถึงเจ้านายทั้งสองนางตีจึงตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ บริเวณที่พระธรณีสูบบ้านเศรษฐีซึ่งทรุดกลายเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่คือหนองที่เรียกว่าหนองบึงเตในปัจจุบันนั่นเอง ไม่นานเท่าไรมีชายคนหนึ่งมาติดต่อสู่ขอนางตีไปเป็นภรรยาอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันโดยประกอบอาชีพปลูกพืชต่าง ๆ เมื่อนางตีตั้งท้องได้ 6 เดือนชายผู้เป็นสามีเกิดความเบื่อหน่ายทางโลกจึงหนีภรรยาไปบวชอยู่ที่ภูเขาขโลล ส่วนนางตีอยู่แต่เพียงลำพังเมื่อครบกำหนดก็คลอดลูกชายคนหนึ่งชาวบ้านเคียงมาช่วยเหลือกันคับคั่งลูกชายนั้นได้ชื่อว่าปุตตกุมาร เมื่อเติบโตอายุได้ 13 ปีปุตตกุมารพยายามถามถึงพ่อถามบ่อย ๆ เข้าแม่จึงเล่าเรื่องให้ฟังว่า “พ่อของเอ็งไปบวชจำเริญภาวนาอยู่ที่ภูเขาขโลโน่น ถ้าเอ็งอยากพบเดินไปในป่าโน้นเมื่อพบแล้วเอ็งต้องเล่าเรื่องแต่เดิมของแม่เมื่อครั้งที่พบกับพ่อครั้งแรกได้ฟังจะได้รู้จัก” นางเล่าเรื่องทั้งหมดของตนให้ลูกฟังลูกลาจากไปปุตตกุมารเดินทางไปตามหาพ่อในป่าเป็นเวลานานจึงพบกับดาบสตนหนึ่งบำเพ็ญภาวนาอยู่บนแผ่นศิลาใหญ่ใต้ต้นไว้กุมารนั้นเข้าไปนมัสการและเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟังดาบสไม่เชื่อว่าเป็นลูกและตั้งจิตอธิษฐาน “ถ้ากุมารนี้เป็นลูกจริงเมื่อเอามือตบกุมารขอให้กุมารนั้นลอยมาบนบ่าของข้า" ว่าแล้วดาบสยกมือขวาตบปรากฏว่ากุมารลอยมาอยู่เหนือบ่าซ้ายดังอธิษฐาน ดาบสจึงเชื่อว่าเป็นลูกตั้งแต่นั้นมาดาบสเริ่มสอนวิชาศิลปศาสตร์แก่ลูกทุกวัน หลายปีต่อมาลูกขอลาจากพ่อกลับไปหาแม่พ่อไม่มีของอะไรที่ประเสริฐจะให้มีแต่เมล็ดแตงกวา 3 เมล็ด ส่งให้ลูกแล้วสั่งว่า “เมล็ดแตงกวาทั้ง 3 เมล็ดนี้ จะให้ยศศักดิ์แก่ลูกต่อไปในภายภาคหน้าถ้าลูกปลูกได้ผลแล้ว ก่อนอื่นต้องเอาผลนั้นไปถวายพระราชาให้จงได้ ส่วนที่ปลูกต้องปลูกริมหนองซึ่งเป็นที่อยู่ของแม่เจ้าและต้องตั้งชื่อตรงนั้นว่า “บึงตี” ตามชื่อแม่ของเจ้า” กุมาร

กราบลาพ่อ 3 ครั้งออกเดินทางกลับไปหาแม่ซึ่งแก่ตัวลง และบอกแม่ให้ชื่อหนองน้ำบริเวณใกล้ ๆ บ้านว่า “บึงตี” ตามคำสั่งของพ่อแต่ทุกวันนี้ชื่อกลายเป็น “บึงเต” เรื่องราวของบึงเตมีเพียงแค่นี้คือเกิดมาจากคำสั่งของดาบสตั้งชื่อให้ตามชื่อนาง ซึ่งเป็นคนที่อาศัยอยู่ริมหนองนั้นคือบริเวณที่พระธรณีสูบเอาพวกเศรษฐีขี้เหนียวทำผิดประเพณีนั่นเอง

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับตระพังบึงเตที่ตำบลสะแกสาทบ อำเภอถพง จังหวัดกำปงสปือ จะพบว่ามีการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ ดังจะเห็นได้จากสภาพภูมิศาสตร์อันมีหนองน้ำ หรือตระพังที่เรียกกันว่า “บึงเต” หรือ “บึงตี” โดยมีสัญญะเชิงนิเวศกล่าวถึงการทำความผิดของครอบครัวเศรษฐีหนึ่งซึ่งมีความขี้เหนียวมาก และหลังจากลงมือฆ่าจระเข้ที่ตนเองเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารในงานแต่งของลูกสาวและลูกชายแล้ว ใครที่กินเนื้อจระเข้ดังกล่าวจะเกิดมีอันเป็นไป ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “เศรษฐีฟังคำพูดของภรรยาก็พอใจจึงรีบไปสั่งให้บ่าวไพร่ฆ่าจระเข้เอามาทำอาหารตามความคิดของภรรยา กล่าวถึงบ่าวหญิงคนหนึ่งชื่อนางตี ซึ่งเป็นคนให้อาหารแก่จระเข้ทุกวันคืนหนึ่งนางฝันเห็นเจ้าพ่อซึ่งดูแลรักษาจระเข้มาบอกว่า “ตี เอ็งอย่ากินอาหารในงานแต่งงานลูกเศรษฐีนะเพราะว่าเขาจะฆ่าจระเข้ตาเนื้อมาทำอาหารเลี้ยงแขกเอ็งคอยดูนะใครที่กินเนื้อจระเข้จะเห็นผลทันตาทีเดียว”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 645)

จากข้อความที่กล่าวข้างต้นจึงทำให้เห็นว่าครอบครัวเศรษฐีซึ่งมีความขี้เหนียวมาก ที่ลงมือฆ่าจระเข้ที่ตนเองเลี้ยงไว้เพื่อเป็นอาหารในงานแต่งของลูกสาวและลูกชาย โดยใครที่กินเนื้อจระเข้ดังกล่าวจะเกิดมีอันเป็นไปนั้น กลายเป็นเรื่องเล่าที่มีการพูดบอกกันปากต่อปาก กลายเป็นสิ่งที่คนกัมพูชาไม่นิยมทำกัน เพราะอาจผิดจารีตประเพณีของสังคม และเรื่องเล่าดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงการทำความดีของนางตีที่มีต่อครอบครัวเศรษฐี จนในที่สุดนางตีได้โกนผมถวายเจ้าพ่อที่มาเข้าฝันเพื่อบอกให้นางตีอย่ากินเนื้อจระเข้ที่ตนให้อาหารทุกวัน และบริเวณดังกล่าวจึงกลายเป็นบึงที่เรียกกันว่า “บึงเต” หรือ “บึงตี” ตามชื่อเรียกของนางตีนั่นเอง ซึ่งเป็นที่พระธรณีสูบเอาพวกเศรษฐีขี้เหนียวทำผิดประเพณี จนกลายมาเป็นเรื่องเล่ากันถึงประวัติของ “บึงเต” หรือ “บึงตี” มาถึงปัจจุบัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **บึงตระแบก** (กรุงพนมเปญ) จะเห็นได้ว่า ชื่อหมู่บ้านต่าง ๆ ในกรุงพนมเปญล้วนแล้วแต่มีประวัติความในมาหลายแบบอย่างแต่ที่สำคัญคือเรื่องใดเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ด้วยและเป็นนิทานที่น่าฟังด้วย ดังในเรื่องเล่ากล่าวถึงพระเจ้าชัยเชษฐา (พระองค์สูร) ปี พ.ศ. 2219 ขณะพระองค์ประทับที่กรุงอุตดงค์มีชัยพระองค์ทรงสร้างพระราชวังอีกแห่งหนึ่งที่เนิน

โอวชรึง อำเภอสำโรงทองในปัจจุบัน พระองค์ทรงย้ายพระราชวังที่กรุงอุตดงค์มีชัยไปประทับที่พระราชวังโอวชรึงปล่อยให้พระราชมารดาคือสมเด็จพระท้าวประทับอยู่ที่พระราชวังกรุงอุตดงค์มีชัยฝ่ายสมเด็จพระปทุมพระราชามหาอุปราชเมื่อทรงทราบข่าวนี้พระองค์ทรงยินดีมากสุดคณานับทรงปรึกษากับพวกญวนแล้วยกกองทัพเขมร-ญวนไปบุกพระราชวังอุตดงค์มีชัยจับเอาสมเด็จพระท้าวซึ่งเป็นพระราชมารดาในสมเด็จพระชัยเชษฐากับนางอำผู้เป็นนางสนมไปอยู่ที่ค่ายโชรยจองวา พระเจ้าชัยเชษฐาซึ่งประทับที่พระราชวังโอวชรึงทรงทราบเหตุการณ์ทรงทุกข์โศกคิดถึงพระราชมารดาที่ต้องพลัดพรากจากกันพระองค์เสด็จกลับไปประทับที่อุตดงค์มีชัย ทรงปรึกษากับเสนาบดีขุนนางข้าราชการให้จัดทัพไปสู่รบกับทัพเขมร-ญวนซึ่งอยู่ที่โชรยจอง-วา เพื่อแย่งชิงเอาพระราชมารดากลับคืนเสนาบดีได้รวบรวมไพร่พลครบตามจำนวนแล้ว พระองค์ทรงคิดว่าถ้ายกทัพไปตีกับพวกญวนโดยพระราชมารดาอยู่ในเงื้อมมือของเขาไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายดังนั้นพระองค์จึงทรงเปลี่ยนวิธีการโดยทรงปรึกษาเจ้าพระยามนตรีสงครามสวัสดิ์เรื่องจะไปแย่งชิงพระราชมารดา เจ้าพระยามนตรีสงครามสวัสดิ์กราบทูลความคิดว่ามีน้องชายของตนที่ชื่อเจ้าพระยาภักดีสงคราม (หุก) ซึ่งเป็นผู้มีฝีมือสามารถจะเข้าไปแย่งชิงพระราชมารดากลับคืนมาได้ เจ้าพระยาภักดีสงครามหุกรับพระราชบัญชาและให้สัญญากับพระเจ้าชัยเชษฐาว่าภายใน 7 วันจะกระทำการให้สำเร็จขอให้พระองค์ให้กองทัพไปรอรับเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกขอเอาคนใช้ผู้ใกล้ชิดชื่อเจ้าโคและสุนัขตัวหนึ่งชื่อไอ้สระคุมไปด้วยเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกเมื่อเดินทางไปถึงพนมเปญได้เข้าไปพักที่วัดสรกาเลญและออกสืบหาจนกระทั่งทราบว่ากองทัพญวนเอาสมเด็จพระท้าวไว้ในเรือที่โชรยจองวา

ในเวลากลางคืนดึกสงัดท้องฟ้าดำทะมึนฝนใกล้จะตกเจ้าพระยาภักดีสงครามเอาธูปเทียนและดอกไม้แอบเข้าไปในวิหารวัดสรกาเลญตั้งจิตอธิษฐานว่า "ข้าพเจ้ามีความจงรักภักดีในพระเจ้าเหนือหัวสู้อุตส่าห์สละชีวิตไม่คิดกลัวความตายรับอาสามาอัญเชิญสมเด็จพระท้าวพระราชมารดาซึ่งอยู่ในเงื้อมมือของพวกศัตรูถ้าสมเด็จพระชัยเชษฐาเจ้าเหนือหัวได้เสวยราชสมบัติในประเทศกัมพูชานี้ขออย่าให้ทัพญวนเห็นข้าพเจ้าเลยด้วยความจงรักภักดีของข้าพเจ้าขออย่าให้มีอันตรายใด ๆ ขอเทพยดาจงช่วยปกปักรักษาขอให้ข้าพเจ้าได้ไปอัญเชิญสมเด็จพระท้าวพระราชมารดาซึ่งอยู่ในวงล้อมของกองทัพศัตรูได้โดยง่าย" เมื่ออธิษฐานจบเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกพาเจ้าโคออกไปจากพระวิหารและสั่งให้ไอ้สระคุมคอยอยู่หน้าพระวิหารนี้ คนเสียงทั้งสองผลัดผ้าเอาผูกไว้ที่หน้าอกแล้วเขามีดเหน็บเหน็บไว้ที่เอวเดินหาไม้ไผ่เอามาเกาะว่ายข้ามไปโชรยจองวาเจ้าพระยาภักดีสงครามข้ามไปถึงฝั่งแล้วก็แอบอยู่ริมฝั่งและมุ่งตรงไปยังเรือของพวกญวนคลานไปด้วยพร้อมทั้งเสกมนต์อาคมสะกดทัพพวกญวนด้วยเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกไปถึงเรือที่สมเด็จพระท้าวบรรทมและเมื่อเห็นสมเด็จพระท้าวแล้วจึงเข้าไปปลุกถวายพระธำมรงค์ซึ่งพระชัยเชษฐาทรงฝากให้เอาไปถวายสมเด็จพระราชมารดาเพื่อเป็นพยานหลักฐาน

สมเด็จพระท้าวทอดพระเนตรเห็นเสนาของพระองค์ทรงตื่นเต้นตกตะลึงเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกเตือนพระองค์ให้หนีจากเรือของพวกญวนโดยเร็วแต่พระองค์ทรงมีพระราชเสาวนีย์ไปยังเจ้าพระยาภักดีสงครามว่าให้ไปเอานางอำซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงไปกับพระองค์ด้วยเพราะว่าเคยตกทุกข์ได้ยากมากับพระองค์ เจ้าพระยาภักดีสงครามหุกพาสมเด็จพระท้าวและนางอำออกจากเรือของพวกญวนได้แล้วท้องฟ้ามืดมิดมองไม่เห็นว่าเป็นทิศทางใดจึงสั่งเจ้าโคให้คอยฟังเสียงไอ้สระคุมหอนเมื่อฟังเสียงว่าเป็นไอ้สระคุมแน่ชัดแล้วเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกจึงพากันว่ายข้ามมาถึงฝั่งพนมเปญเมื่อถึงฝั่งแล้วสมเด็จพระท้าวเสด็จไปพักผ่อนพระวรกายที่วัดสรกาเลญครู่หนึ่งแล้วก็พากันออกเดินทางต่อไปอีกเจ้าพระยาภักดีสงครามให้สมเด็จพระท้าวขี่คอไปโดยให้เจ้าโคนางอำและไอ้สระคุมเดินออกหน้ามุ่งตรงไปอุตดงค์มีชัยแต่ขณะนั้นท้องฟ้ามืดสนิทเจ้าพระยาภักดีสงครามมองไม่เห็นทางเมื่อออกจากวัดสรกาเลญก็เดินเดาสุ่มไปอย่างนั้นเมื่อไปถึงบึงตระแบกในปัจจุบันเห็นมีทางแยกเจ้าโคหันไปถามเจ้านายของมันว่าจะเดินไปทางไหนเจ้าพระยาภักดีสงครามหุกสั่งให้เจ้าโคแยกไปทางขวาสถานที่ซึ่งเป็นทางแยกนั้นมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มเป็นบึงจึงเรียกว่า “บึงตรงแบก” คำว่า “บึงตรงแบก” นี้เมื่อชาวบ้านพูดกันเร็ว ๆ จะได้ยินว่า “บึงตระแบก” คำนี้จึงเปลี่ยนแปลงไปกระทั่งความหมายของคำก็เปลี่ยนไปด้วย จนกระทั่งรุ่งสว่างจึงได้เดินทางไปถึงแม่น้ำคลองโตนดเจ้าพระยาภักดีสงครามรู้ว่าหลงทางจึงพยายามหาทางกลับไปยังอุตดงค์มีชัย

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับบึงตระแบกนี้ (กรุงพนมเปญ) พบว่ามีการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วย บ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ ดังจะเห็นได้จากสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่ม ในที่นี้คือเป็นทางแยกที่เจ้าพระยาภักดีสงครามได้พาสมเด็จพระท้าวพร้อมด้วยนางอำหลบหนีจากการจับเป็นเชลยศึกของพวกญวน โดยมีสัญญะเชิงนิเวศกล่าวถึงลักษณะทางแยกที่เจ้าพระยาภักดีสงครามเดินทางหลบหนีมานั้นเป็นทางแยก และมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มจึงเรียกกันว่า “บึงตรงแบก” และได้กลายมาเป็นบึงตระแบกในเวลาต่อมา อาจกล่าวได้ว่าประวัติความเป็นมาของ “บึงตรงแบก” ได้สะท้อนให้เห็นถึงความจงรักภักดีของเจ้าพระยาภักดีสงครามที่มีต่อพระเจ้าชัยเชษฐา (พระองค์สูร) ที่ได้บุกพระราชวังอุตดงค์มีชัย ซึ่งได้ถูกพวกญวนจับเอาสมเด็จพระท้าวซึ่งเป็นพระราชมารดากับนางอำผู้เป็นนางสนมไปอยู่ที่ค่ายโชรยจองวา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สระยักษ์ล้อม** (จังหวัดรัตนคีรี) เล่ากันว่า นานมากมาแล้วมีพระเจ้ากรุงยักษ์ตนหนึ่งมีฤทธิ์อำนาจเก่งกล้าสามารถมากพระองค์มีพระราชบุตรีพระองค์หนึ่งงดงามเหนือสตรีอื่นใดทั้งพระเกศาและรูปกายมีกลิ่นหอมอยู่เป็นประจำพระเจ้ากรุงยักษ์ผู้เป็นพระราชบิดาตั้งพระนามให้พระราชบุตรีว่า “นางผมหอม” เมื่อนางเป็นสาวรุ่นมีชายผู้หนึ่งลักลอบเข้าไปเกี้ยวพาราสีเล้าโลมนางทั้งคู่กลัวพระบิดาจะรู้จึงพากันหนีเข้าไปอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ต่อมาพระเจ้ากรุงยักษ์ทรงรู้เรื่องราวก็เอะอะส่งเสียงตะโกนก้องให้เกณฑ์ไพร่พลยักษ์เหาะเหินตามหาลูกรักของตนเมื่อมาถึงป่ารกก็นึกสงสัยว่าพระราชบุตรีคงจะอยู่ที่นี่จึงสั่งให้บริวารยักษ์ลาดตระเวนล้อมป่านี้ไว้อย่างแน่นหนา แล้ว

ให้ยักษ์อีกพวกหนึ่งถอนต้นไม้ เหวี่ยงทิ้งกับขุดคุ้ยดินหานาง แม้ว่าจะขุดคุ้ยหาสักเท่าไรก็ไม่พบ พระเจ้ากรุงยักษ์จึงพาบริวารไพร่พลกลับพระนคร ด้วยเหตุที่พวกยักษ์ขุดคุ้ยดินหานางผมหอมนี้เอง จึงมีร่องรอยของรัตนคีรีเรียกว่า “สระยักษ์ล้อม” มาจนทุกวันนี้ สระยักษ์ล้อมเป็นสระที่มีน้ำใสแจ๋ว ลึกกว่า 70 เมตร ในฤดูแล้ง มีความยาวและกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร ลักษณะเป็นสระกลม ๆ ที่ริมขอบสระมีต้นมะปริง มะปราง เงาะ คอแลน มะไฟขึ้นอยู่ดาษดื่น และพิเศษกว่านั้นคือมีต้นรัง ซึ่งมีดอกห้อยระโยงระยางย้อยลงไปในสระนับเป็นภาพที่งดงามน่าดูมาก บริเวณรอบ ๆ สระนี้ทางกองพลเขมรภูมินทร์ได้ก่อสร้างทางอย่างสวยงาม รถยนต์สามารถขับไปได้อย่างสบาย มีพระตำหนัก มีภัตตาคารขนาดเล็ก สำหรับต้อนรับผู้ไปเยี่ยมเยียน และกองพลเขมรภูมินทร์ได้ก่อสร้างที่พักใหม่ขึ้นอีกแห่งหนึ่ง เป็นตึกเมื่อปี ค.ศ. 1965 ในสระนี้มีฝูงปลาใหญ่น้อยแหวกว่ายกันเป็นฝูง ๆ ท่านสามารถเดินชมทิวทัศน์รอบ ๆ สระได้โดยเดินไปตามถนนที่อยู่รอบสระนั้น ตามตำนานอีกแบบหนึ่งมีเค้าเรื่องใกล้เคียงกันคือ มีเรื่องเล่าว่ามีกองทัพยักษ์ไล่ตามจับบุตรียักษ์เหมือนเรื่องที่ได้เล่ามาแล้วข้างต้น แต่ต่างกันที่ว่าเมื่อตอนที่กองทัพยักษ์ล้อมรอบภูเขาซึ่งบุตรียักษ์ซ่อนตัวอยู่ นางเห็นว่าไม่มีทางไหนจะหนีรอดจึงอธิษฐานขอให้ร่างของนางหายลงไปในดิน ขณะนั้นธรณีทรุดลงและนางก็หายลงไปด้วย สถานที่ตรงพระธรณีทรุดนั่นเองกลายเป็นสระน้ำเรียกว่า “สระยักษ์ล้อม” ตามตำนานอีกเรื่องหนึ่งมีเนื้อหาต่างจากนี้มาก มีลักษณะเป็นเรื่องจริงของชาวบ้านด้วย กล่าวคือมีเรื่องเล่าว่าคำว่ายักษ์ล้อมต้องเขียนว่ายักล้อม เหตุที่ต้องเขียนอย่างนี้เพราะ “ยัก” คำนี้เป็นภาษาชาวบ้านสมัยโบราณแปลว่า “หัวหน้าหรือนายงาน” ส่วนคำว่าล้อมเป็นชื่อคน ดังนั้นจึงมีข้อความกล่าวว่ามีหัวหน้ากลุ่มคนกลุ่มหนึ่งชื่อล้อมเป็นผู้ตรวจตราดูแลภูมิภาคบริเวณเทือกเขานี้ ดังนั้นคนทั้งปวงจึงเรียกชื่อสถานที่นั้นตามชื่อและตำแหน่งหน้าที่ของผู้ดูแลนั้น ส่วนสภาพท้องที่ตามที่ได้พิจารณาดู ผู้ศึกษาค้นคว้าเห็นว่าที่สระนี้เป็นปล่องภูเขาไฟตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งดับมอดแล้วและคงปรากฏร่องรอยให้เห็นอยู่ ด้วยเหตุนี้สระนี้จึงลึกถึง 70-80 เมตร และมีลักษณะกลมประดุจถาดล้อมรอบด้วยภูเขามากมาย ปัจจุบันจึงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งซึ่งงดงามมาก

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสระยักษ์ล้อมนี้ (จังหวัดรัตนคีรี) พบว่ามีการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ ดังจะเห็นได้จากสภาพภูมิศาสตร์ที่กลายเป็นสระยักษ์ล้อมในที่สุด กล่าวคือบริเวณดังกล่าวถูกสร้างจากเรื่องเล่าซึ่งมีการพูดบอกต่อกันมา แต่หากพิจารณาดูจากสภาพปัจจุบันก็พบว่าสระยักษ์ล้อม (จังหวัดรัตนคีรี) อาจเกิดจากปล่องภูเขาไฟที่มอดดับแล้ว ก่อนมีการสร้างเป็นเรื่องเล่าเพื่ออธิบายสภาพภูมิศาสตร์ และกาดพิจารณาถึงการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ จะพบว่าเรื่องเล่าสระยักษ์ล้อม (จังหวัดรัตนคีรี) ยังหมายความถึงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ด้วยเหตุที่พวกยักษ์ขุดคุ้ยดินหานางผมหอมนี้เอง จึงมีร่องรอยของรัตนคีรีเรียกว่า “สระยักษ์ล้อม” มาจนทุกวันนี้ สระยักษ์ล้อมเป็นสระที่มีน้ำใสแจ๋วลึกกว่า 70 เมตร ในฤดูแล้ง มีความยาวและกว้างประมาณ 1 กิโลเมตร ลักษณะเป็นสระกลม ๆ ที่ริมขอบสระมีต้นมะปริง มะปราง เงาะ คอแลน มะไฟขึ้นอยู่ดาษดื่น และพิเศษกว่านั้นคือมีต้นรัง ซึ่งมีดอกห้อยระโยงระยางย้อยลงไปในสระนับเป็นภาพที่งดงามน่าดูมาก ในสระนี้มีฝูงปลาใหญ่น้อยแหวกว่ายกันเป็นฝูง ๆ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 669)

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสระยักษ์ล้อม (จังหวัดรัตนคีรี) ยังแฝงความหมายสำคัญถึงสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชาที่มีลักษณะทั้งที่สูงซึ่งเป็นภูเขา และที่ราบลุ่มซึ่งมีลักษณะเป็นบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติและระบบนิเวศของประเทศกัมพูชา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตระพังปงตาทิบ** (จังหวัดพระวิหาร) กล่าวกันว่า มีข้าราชการตำบล 2 คน ๆ หนึ่งชื่อตาทิบเป็นหัวหน้าตำบลแห่งหนึ่งและตาแก้วเป็นหัวหน้าตำบลอีกแห่งหนึ่งเช่นกัน หัวหน้าตำบลทั้งสองคนนี้อยู่ภายใต้การปกครองของท่านชู-มึงผู้ว่าราชการจังหวัดมลูไพร (ปัจจุบันคืออำเภอแฉบ) คนทั้งคู่นี้มีเรื่องขัดแย้งกันเพราะแย่งลูกบ้านต่างอ้างว่าฝ่ายตนมีราษฎรมากความขัดแย้งนี้เกิดเป็นเรื่องโกลาหลเมื่อทั้งสองฝ่ายเกณฑ์ราษฎรเข้าต่อสู้ฆ่าฟันกันผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก เพราะเหตุมาจากหัวหน้าทั้งสองฝ่ายทำให้ความวุ่นวายนี้เกิดขึ้นเมื่อเรื่องนี้รู้ไปถึงท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ท่านรีบมาทันทีและเรียกหัวหน้าผู้ก่อความวุ่นวายทั้งสองคนมาพิจารณาตัดสินความท่านแบ่งราษฎรให้แต่ละฝ่ายจำนวนเท่า ๆ กัน หัวหน้าตำบลทั้งสองไม่พอใจและลูกบ้านก็ไม่พอใจอีกด้วยเรื่องนี้ทำให้ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดกังวลใจอย่างยิ่งหลังจากนั้นท่านได้หากลอุบายดำเนินการต่าง ๆ อีกท่านบวงสรวงต่อพระอินทร์ผู้มีทิพย์จักษุและกอปรด้วยความยุติธรรมคือจะใช้วิธีเสี่ยงทายด้วยหน้าไม้ว่าหัวหน้าตำบลทั้งสองคนนี้ถ้าคนใดมีใจทุจริตคิดไม่ซื่อตรงและมีความละโมบทะเยอทะยานขอให้ถูกลูกธนูตายประจักษ์กับตาหัวหน้าตำบลและราษฎรทั้งปวงพอใจและยินยอมขอเพียงให้ได้เห็นความยุติธรรม รุ่งเช้าท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเริ่มพิธีหาความยุติธรรมให้หัวหน้าตำบลทั้งสองคนท่านให้บุคคลทั้งสองยืนตามกลุ่มของตนคือกลุ่มของหัวหน้าทิบและกลุ่มของหัวหน้าแก้วโดยให้ยืนริมลำธารน้ำสายหนึ่งท่านผู้ว่าราชการจังหวัดยืนอยู่ตรงกลางตรงหน้าไม้ทั้งสองจึงมีลูกศรอันแหลมประกอบด้วยยางน่องหน้าไม้ทั้งสองนี้อันหนึ่งเป็นของตาแก้วอีกอันหนึ่งของเป็นของตาทิบท่านผู้ว่าราชการจังหวัดจับหน้าไม้ขึ้นลูกศรไว้ด้วยตนเองแล้วตั้งไว้บนพานเงินขนาดใหญ่ 2 พาน ปลายศรเล็งตรงไปที่ทรวงอกของหัวหน้าตำบลทั้งสองคนนั้น ต่อมาท่านได้ยกมือขึ้นประนมกล่าวคำบนบานด้วยเสียงดังมีข้อความ

ต่อไปนี้ “พิธีนี้กระทำในขณะแสงสว่างยามอรุโณทัยสว่างไสวในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองดินแดนมูลไพรและเป็นประธานแห่งความยุติธรรม ข้าพเจ้าขอให้พระอินทร์ผู้มีตาทิพย์หูทิพย์ และมีฤทธิ์เดชมากล้นเป็นที่ประจักษ์จงประทานความสำเร็จแก่หน้าไม้ทั้งสองนี้ ตาแก้วซึ่งเป็นหัวหน้าตำบลมีความละโมบขอให้หน้าไม้ตาทิบให้ความยุติธรรม และถ้าตาทิบนซึ่งเป็นหัวหน้าตำบลเช่นกันมีความละโมบขอให้หน้าไม้ของตาแก้วให้ความยุติธรรม ณ กลางสนามนี้เพื่อให้บรรดาราษฎรได้เห็นประจักษ์แก่ตาขอพระองค์จงประทานความยุติธรรม” แปลกประหลาดมากเมื่อกล่าวความครบ 3 ครั้งทันใดนั้นไกหน้าไม้ลั่นออกไปเอง ลูกธนูอันแหลมคมพุ่งเข้ากลางทรวงอกของตาทิบล้มลงทันทีก่อนจะตายตาทิบสารภาพกับท่านผู้ว่าราชการจังหวัดว่า ตนเป็นคนโลภและยังเป็นคนอยุติธรรมอีกด้วย ตาแก้วเป็นคนดีซื่อตรงต่อแผ่นดินไม่โลภทะเยอทะยานขอท่านผู้ว่าราชการจังหวัดผู้เป็นประธานแห่งความยุติธรรมสลักรูปของตนไว้เป็นเครื่องเตือนใจเพื่อให้เห็นชัดว่านี่เป็นรูปตาทิบหัวหน้าตำบลผู้ละโมบถูกลูกธนูยุติธรรมเมื่อกล่าวจบตาทิบก็ขาดใจตายทันที ฝ่ายไพร่พลของหัวหน้าตำบลผู้ละโมบนั้นเมื่อเห็นเจ้านายของตนตายต่างกลัวจนขนหัวลุกวิ่งหนีเอาตัวรอดกลัวลูกธนูยุติธรรมจะพุ่งเข้ากลางอกอีกตอนที่วิ่งหนีไปนั้นทิ้งข้าวซึ่งหุงไว้ที่ริมลำธารนั้นด้วย ตั้งแต่มีเรื่องราวดังที่ได้บรรยายมาแล้วนั้น จึงให้ชื่อลำธารนั้นว่า “สดาย กลง” แปลว่าเสียดายข้าวมาจนทุกวันนี้ ส่วนรูปปั้นตาทิบซึ่งถูกลูกธนูตรงกลางหน้าอกนั้นก็มีมาจนปัจจุบันเช่นกัน เป็นพยานหลักฐานของเรื่องนี้และชาวบ้านก็เรียกลำธารนี้ว่าลำธารปงตาทิบด้วยจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับตระพังปงตาทิบนี้ (จังหวัดพระวิหาร) พบว่ามีการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ ดังจะเห็นจากเรื่องเล่าดังกล่าว ซึ่งท่านชู-มึงผู้ว่าราชการจังหวัดมลูไพร (ปัจจุบันคืออำเภอแฉบ) ได้เป็นผู้พิจารณาตัดสินเรื่องพิพาทระหว่างตาแก้วและตาทิบหัวหน้าตำบลสองหมู่บ้าน โดยการเสี่ยงทายด้วยการจับหน้าไม้ขึ้นลูกศรไว้แล้วตั้งไว้บนพานเงินขนาดใหญ่ 2 พาน ปลายศรเล็งตรงไปที่ทรวงอกของหัวหน้าตำบลทั้งสองคนนั้น ดังจะเห็นได้จากเนื้อความตอนหนึ่ง ซึ่งท่านชู-มึงผู้ว่าราชการจังหวัดมลูไพรได้กล่าวคำบนบานว่า “พิธีนี้กระทำในขณะแสงสว่างยามอรุโณทัยสว่างไสวในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองดินแดนมูลไพรและเป็นประธานแห่งความยุติธรรม ข้าพเจ้าขอให้พระอินทร์ผู้มีตาทิพย์ หูทิพย์ และมีฤทธิ์เดชมากล้นเป็นที่ประจักษ์จงประทานความสำเร็จแก่หน้าไม้ทั้งสองนี้ ตาแก้วซึ่งเป็นหัวหน้าตำบลมีความละโมบขอให้หน้าไม้ตาทิบให้ความยุติธรรม และถ้าตาทิบนซึ่งเป็นหัวหน้าตำบลเช่นกันมีความละโมบขอให้หน้าไม้ของตาแก้วให้ความยุติธรรม ณ กลางสนามนี้เพื่อให้บรรดาราษฎรได้เห็นประจักษ์แก่ตาขอพระองค์จงประทานความยุติธรรม” ซึ่งหากพิจารณาจากเรื่องดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า เรื่องเล่าเกี่ยวกับตระพังปงตาทิบ (จังหวัดพระวิหาร) นั้น นอกจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ที่มาของเรื่องเล่าแล้ว ยังได้กล่าวถึง ความละโมบของตาทิบ และความของซื่อสัตย์ของตาแก้ว ตระพังปงตาทิบ (จังหวัดพระวิหาร) จึงมีความหมายถึงการที่

ใครไม่มีความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ย่อมมีอันเป็นไป และเป็นที่พูดกันของคนทั่วไปที่พบเห็นหรือได้ยินผ่านเรื่องเล่า

โดยสรุปแล้ว การใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยแหล่งน้ำผ่านเรื่องเล่ากัมพูชานั้นเป็นประกอบสร้างสัญญะเชิงนิเวศโดยพิจารณาผ่านตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชา โดยยึดการศึกษาทางภูมิศาสตร์กายภาพทางธรรมชาติซึ่งเป็นที่ราบลุ่มตามแหล่งน้ำต่าง ๆ บริบทที่ตั้งสถานที่ รวมถึงเรื่องเล่า ตำนาน และชุดความเชื่อต่าง ๆ ทั้งนี้ จากการศึกษาและการวิจัยพบว่าโดยภาพรวมของการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยแหล่งน้ำ สะท้อนให้เห็นถึงหลักปฏิบัติของผู้คน จารีตประเพณี วิถีชีวิตของชาวกัมพูชาในอดีต อาทิ ความซื่อสัตย์ บึงทุมแลง (จังหวัดพระตะบอง) ความกล้าหาญ บึงตรอแบก (พนมเปญ) ความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ได้ ความละโมบโลภมาก ตระพังบึงเต (จังหวัดก็อมปงสปี) ความชาญฉลาด ตระพังซ่อนคันไถ่ (จังหวัดก็อมปงฉนัง) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวกัมพูชานั้นมีความรักใคร่กัน ดูแลกันเป็นอย่างดี แต่หากว่าใครที่ประพฤติปฏิบัติไม่ดีก็ย่อมมีอันเป็นไป และอีกประเด็นที่เห็นชัดก็คือ ชาวกัมพูชานั้นมีความผูกพันกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก โดยจะเห็นว่าเรื่องเล่าหลายเรื่องต่างเชื่อมโยงกับสภพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งหากพิจารณาผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา ที่ว่าด้วยการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ แม่น้ำหรือแหล่งน้ำถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่า ตำนานต่างๆ และการตั้งชื่อบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชายังแสดงให้เห็นถึงที่มาของตำนานเรื่องเล่า ที่บอกถึงลักษณะนิสัยใจคอของคนกัมพูชา การใช้สัญญะเชิงนิเวศผ่านบ่อ บึง แม่น้ำ และแหล่งน้ำ จึงถือเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการสร้างเรื่องเล่าของชาวกัมพูชา

4.4.2 **การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือของมนุษย์**

จากการศึกษาตัวบทเนื้อหาเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่านิทานพื้นบ้านกัมพูชาในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่มีเนื้อหานำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ โดยผู้วิจัยได้แบ่งออกไว้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ สิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

4.4.2.1 สิ่งที่เป็นรูปธรรม

การใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรม คือการใช้สัญญะเชิงนิเวศผ่านสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยฝีมือของมุษย์ อันได้แก่ วัด ปราสาท โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาลปู่ตา ฯลฯ ทั้งนี้ ยังหมายความรวมถึงสภาพภูมิประเทศที่เป็นทั้งที่สูงและที่ราบลุ่ม ส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชา เช่น ปราสาทนครวัด (จังหวัดเสียมเรียบ) วัดวิหารสวร (จังหวัดกันดาล) กรุงพนมเปญ (พนมเปญ) กรุงอุดงค์ (จังหวัดกันดาล) เรื่องปราสาทนครและ

เรื่องปราสาทพรหมกิล (จังหวัดเสียมเรียบ) เรื่องปราสาทพนมชีสูร (จังหวัดตาแก้ว) เรื่องปราสาทพระธาตุทึกฉา และเรื่องปราสาทวัดนคร (จังหวัดกาปงจาม) เรื่องปราสาทบันทายฉมาร์ (จังหวัดบันเตียเมียนเจย) เรื่องปราสาทนางเขมา (จังหวัดตาแก้ว) เรื่องปราสาทตาพรม (จังหวัดตาแก้ว) ทั้งยังมีความเกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน การปกครอง การตั้งชื่อบ้านนามเมืองอีกด้วย จากการศึกษาพบว่ามีสัญญะเชิงนิเวศในรูปธรรม จำนวน 6 เรื่อง ดังตาราง

ตาราง 7 แสดงสัญลักษณ์เชิงนิเวศที่เกี่ยวกับปราสาท โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	สัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับโบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์		
		ปราสาท	กรุง/เมือง	วิหาร
1	ปราสาทนครวัด (จังหวัดเสียมเรียบ)	√		
2	กรุงพนมเปญ (พนมเปญ)		√	√
3	กรุงอุดงค์ (จังหวัดกันดาล)		√	
4	วิหารอัฏฐารส (จังหวัดกันดาล)			√
5	ปราสาทพนมชีสูร (จังหวัดตาแก้ว)	√		
6	ปราสาทบันทายฉมาร์ (จังหวัดบันเตียเมียนเจย)	√		

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทนคร ปราสาทนครวัด** (จังหวัดเสียมเรียบ) เมื่อ ค.ศ. 600 มีชาวจีนคนหนึ่งชื่อลึม เซง อยู่ที่จังหวัดเซี่ยงไฮ้ ลึม เซง อายุ ประมาณ 50 ปี เป็นคนยากจนมาก เขาได้ยืมเงินพ่อค้าคนหนึ่งเป็นเงิน 6 แถน และได้อยู่รับใช้เจ้าของเงินนั้น เจ้าของเงินต้องการให้เขาไปถางป่าแห่งหนึ่งใกล้ ๆ ฝั่งน้ำเพื่อจะปลูกพืชในฤดูซึ่งบุปผชาติทั้งหลายผลิบาน ลึม เซง เก็บผลิตผลที่เขาปลูกเอาไปให้เจ้านายของตนทุกวัน วันหนึ่งเทพธิดา 5 องค์ ซึ่งอยู่ที่ปราสาทพระอินทร์ได้เหาะลงมาเล่นยังโลกมนุษย์มาเห็นดอกไม้ในสวนของตาลึม เซง กำลังบานสะพรั่งจึงชักชวนกันเข้าไปในสวนนั้น เทพธิดาองค์หนึ่งชื่อทิพสุดาจันทร์ได้เด็ดดอกไม้ของตาลึม เซง 6 ดอก เนื่องจากดอกไม้นั้นมีกลิ่นหอมมาก ส่วนเทพธิดาอื่น ๆ เดินเล่นในสวนดอกไม้แต่ไม่มีใครเด็ดดอกไม้นั้นเลย เมื่อกลับไปยังสถานสวรรค์ เทพธิดาที่ชื่อสัตย์ทูลพระอินทร์ถึงเรื่องที่นางทิพสุดาจันทร์ขโมยเด็ดดอกไม้ พระอินทร์ทรงซักถามนางซึ่งถูกกล่าวโทษ ทรงลงโทษว่าจะต้องลงมาอยู่โลกมนุษย์เป็นเวลา 6 ปีและจะต้องเป็นภรรยาตาลึม เซง นั้นด้วยนางทิพสุดาจันทร์อับอายมากนางหมดหวังจึงเหาะลงมายังโลกมนุษย์มาพบกับตาลึมเซง และบอกเขาว่านางขโมยเก็บดอกไม้ของเขา 6 ดอก พระอินทร์ทรงลงโทษให้นางลงมา

เป็นภรรยาเขาจำนวน 6 ปี ตาลึม เซง ตอบว่าตัวเองยากจนมากไม่อาจรับนางเป็นภรรยาได้ เจ้านายของตนก็ใจร้าย เขาให้ข้าวกินแต่เฉพาะตนคนเดียวเท่านั้น

นางเทพธิดาตอบว่า อย่างไรก็ตามนางจะช่วยตาเอง จะช่วยสอนวิชาศิลปะซึ่งไม่มีใครรู้ให้แก่ตา ถ้าตาไม่ยอมรับนางเป็นภรรยา ทำอย่างไรนางจึงจะพ้นโทษทัณฑ์ของพระอินทร์ได้ ขอตาจงสงสารนางด้วย ตาลึม เซง ยอมรับนางทิพสุดาจันทร์มาอยู่ด้วย เขาพอใจตัวนางมากเพราะเป็นผู้หญิงที่มีรูปสมบัติเหนือผู้หญิงอื่น ๆ ไม่นานเขาก็รักใคร่นาง นางทิพสุดาจันทร์เมื่อได้อยู่กับตาลึม เซง นานมา นางสังเกตเห็นความยากจนน่าเวทนาของเขา ได้เห็นความซื่อตรงของเขา นางเกิดความสงสารเป็นอย่างมาก นางถามตายืมเงินเขามาเท่าไร ตาบอกว่า 6 แถน นางบอกว่าถ้าตายืมเขาแค่ 6 แถนเท่านั้น ตาก็จะต้องอยู่รับใช้เขาเพียงคนเดียว ถ้าตาไปขอยืมเขาเพิ่มอีก 4 แถน นางจะได้มาอยู่รับใช้ด้วย เงินที่เราขอยืมเขามาใหม่นี้เราจะเอามาใช้จ่ายให้ได้ผลประโยชน์ ตาลึม เซง ไปขอยืมเงินจากเจ้าหนี้ของตนได้อีก 4 แถน มาให้นางทิพสุดาจันทร์ นางขอให้ตาเอาเงินทั้ง 4 แถนนั้นไปซื้อไหมมาให้นาง ตารื้อรังไหมได้จำนวน 20 ทะนาน นางทิพสุดาจันทร์ปั่นไหมนั้นเอาไปทอเป็นผ้าต่าง ๆ มีผ้าปักเป็นรูปใบไม้ รูปสัตว์และรูปวาดต่าง ๆ เป็นจำนวนมากนับไม่ถ้วน นางทอผ้าสวย ๆ ซึ่งสมัยนั้นไม่มีใครทำได้เหมือนนางเลย เมื่อทอผ้าได้จำนวนมากแล้วจึงใช้สามีเอาผ้าเหล่านั้นไปให้เจ้านายของตน เจ้าหนี้เอามือลูบคลำผ้าแล้วรู้สึกตื่นเต้นเหลือเกินเพราะไม่มีใครทำได้เหมือนเช่นนี้เลย เจ้าหนี้กล่าวยกย่องตาลึม เซงมากมาย ด้วยเหตุที่เขามีความพอใจมากเขาจึงให้เงินตา 50 แถน และยกหนี้สินที่ตาขอยืมไปตั้งแต่ครั้งก่อนทั้งหมด ไม่เพียงเท่านั้นเจ้าหนี้ยังส่งคนไปเรียนวิชาการทอผ้าจากนางทิพสุดาจันทร์ด้วย นางทิพสุดาจันทร์ซื้อรังไหมเป็นจำนวนหลายหาบเอามาสอนคนของเจ้านายของตนให้ปั่นและทอเป็นประจำทุกวัน ไม่นานตาลึม เซง ก็กลายเป็นคนมั่งมีคนหนึ่งมีอำนาจและมีผู้คนนับถือเป็นจำนวนมาก

หนึ่งปีหลังจากนั้นนางทิพสุดาจันทร์ให้กำเนิดลูกชายคนหนึ่ง ทารกนั้นซุกซนมากตอนที่กำลังรู้จักคลาน มันสามารถขุดดินเป็นกำแพงป้องกันได้ ตอนที่กำลังรู้จักนั่ง สามารถวาดพื้นดินเป็นรูปสัตว์ รูปมนุษย์มันชอบวาดบนพื้นดินเล่น ไม่ขี้เกียจหรือเบื่อหน่ายเลย มันเป็นเด็กที่ไม่อยู่นิ่งแม้ชั่วขณะหนึ่ง ด้วยเหตุนี้แม่จึงตั้งชื่อว่า พระวิษณุการ (พระวิศวกรรม) เมื่อกุมารนั้นมีอายุได้ 5 ปี นางทิพสุดาจันทร์รับโทษจากพระอินทร์ให้มาเป็นภรรยาตาลึม เซง ครบกำหนด 6 ปีแล้ว ดังนั้นเพื่อให้ตารำลึกถึงเรื่องนี้ได้ นางจึงเด็ดดอกไม้จำนวน 6 ดอกวางไว้บนหมอนแล้วเหาะกลับไปยังสถานที่อยู่ของพระอินทร์ ถึงเวลารับประทานอาหาร ตาลึม เซง สงสัยเพราะไม่เห็นภรรยาออกมารับประทานอาหารจึงเข้าไปหาในห้อง พบดอกไม้ 6 ดอกวางทิ้งอยู่บนหมอนก็รู้ความนัย ตาลึม เซง คร่ำครวญหาภรรยาเด็กซึ่งหนีจากตนไป คนใกล้ชิดรู้เรื่องเข้าเขาก็พากันสงสัย ฝ่ายพระวิษณุการก็ตามหาแม่ทุกที่ร้องตะโกนเรียกแม่เสียงดังลั่น ร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่กับพ่อ ขณะนั้นในพระราชอาณาจักรกัมพูชาพระราชาซึ่งเสวยราชสมบัติเสด็จทิวงคต พระองค์ไม่มีพระราชบุตรและพระราชบุตรีที่จะเสวยราช

สมบัติแทนพระองค์เลย พระญาติวงศ์ต่าง ๆ ก็สิ้นสุดลง ยังคงมีแต่กรุงฮูวและกรายฮูวสองคนเท่านั้นที่มีเชื้อสายกษัตริย์ ดังนั้นราชบัลลังก์จึงว่างลงกล่าวถึงชายยากจนคนหนึ่งประกอบอาชีพด้วยการไปตัดฟืนในป่า วันหนึ่งขณะที่ชายนั้นกำลังทำงานของตนอยู่ปรากฏว่ามีฝนตกลงมาอย่างหนัก ชายนั้นวิ่งไปหลบในศาลเจ้าพ่อองค์หนึ่ง กล่าวถึงพระอินทร์ซึ่งเป็นใหญ่ในหมู่เทวดา พระองค์นิมิตกายเป็นไก่อู 2 ตัว ตัวหนึ่งสีขาว ตัวหนึ่งสีดำ ไก่ดำได้มาเกาะที่เสาดั้งของศาล ไก่ขาวเกาะบนหลังคาศาล และส่งเสียงขัน ฝ่ายไก่ดำซึ่งพูดภาษามนุษย์กล่าวว่า “ใครมาขันอยู่บนหัวข้า เอ็งมีฤทธิ์มีอำนาจอย่างไรหรือ” ไก่ขาวตอบว่า “เรามีฤทธิ์มีอำนาจมาก ถ้าหากว่าใครได้กินเนื้อเราจะได้เป็นพระราชาครองแผ่นดิน” ไก่ดำว่า “ถ้าผู้ชายไหนได้กินหัวเรา คนนั้นจะได้เป็นพระราชาแห่งสงฆ์ ถ้าผู้หญิงคนไหนได้กินน่องเรา คนนั้นจะได้เป็นอัครมเหสีพระราชา ถ้าผู้ชายคนไหนได้กินเนื้ออกเรา คนนั้นจะได้เสวยราชย์ ดังนั้นท่านอย่าดูถูกเราเลย” ไก่ขาวบินหายไป ไก่ดำยังคงเกาะอยู่ที่เสาดั้งของศาลดังเดิม ชายยากจนแอบเข้าไปจับไก่ดำได้ เอาไปฆ่าแล้วนำกลับไปบ้านตน กระซิบบอกภรรยาให้รู้เรื่อง ภรรยาดีใจมากเอาไก่นั้นไปทำอาหารให้สุก ตักใส่จานและใส่ถาดยกเอามากิน แต่ชายนั้นบอกภรรยาว่า “เราเกือบจะได้มงกุฎมาสวมแล้ว ดังนั้นเราควรจะเอาอาหารวิเศษนี้ไปที่ริมแม่น้ำ เราจะดำน้ำขัดถูร่างกายให้สะอาด เอาเสื้อผ้าใหม่ ๆ มาสวมใส่ให้สวยงามแล้วเราค่อยกินอาหารเนื้อไก่นั้น”

สามีภรรยาขนอาหารไปวางไว้ริมแม่น้ำ และดำน้ำเล่นอย่างสบาย เมื่อโผล่ขึ้นจากน้ำสามีภรรยามองหาถาดอาหารไม่พบ เพราะลูกคลื่นได้ซัดเอาถาดนั้นลอยตามกระแสไปแล้ว ในเวลานั้นมีควาญช้างคนหนึ่งชื่อทา เขาพาช้างจำนวนมากลงไปแช่น้ำที่แม่น้ำนั้นได้เห็นถาดลอยมาหาเขา ๆ เอาถาดนั้นไปถวายพระสงฆ์รูปหนึ่งในวัด พระภิกษุรู้แน่ชัดถึงคุณวิเศษของเนื้อสัตว์นั้นจึงเอาหัวไก่มาฉันและมอบเนื้ออกให้ควาญช้างชื่อทากิน น่องให้นางวงซึ่งเป็นเมียของนายทา โดยที่ท่านไม่ได้พูดว่าอะไรเลย ทาและวงชักชวนกันกลับบ้าน กล่าวถึงสามีภรรยาพยายามเดินหาถาดอาหารทั่วทุกหนทุกแห่งแต่ว่าหาไม่พบคิดว่ามีใครมาขโมยเอาไปแล้วก็สาปแช่งผู้คนทั่วไปไม่ว่าจะรู้จักหรือไม่รู้จักก็ตาม ถัดจากนั้นมาอีก 3 วัน ในประเทศมีการประชุมมุขมนตรี ในสมัยประชุมนั้นมุขมนตรีทั้งหลายได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นว่า พระราชอาณาจักรของเรายังไม่มีพระราชาครองราชย์สมบัติเลย ดังนั้นควรจะต้องนำช้างมาผูกกูบบวงสรวงต่อเทพยดา ขอให้ช้างไปหมอบลงตรงหน้าคนที่สามารถขึ้นครองราชบัลลังได้และขอให้ช้างนำชายนั้นขึ้นนั่งบนหัวมายังที่นี้ เพื่อที่เราจะได้ทำพิธีราชาภิเษกให้ชายนั้นได้เสวยราชย์ ณ นครนี้ เมื่อได้ประชุมกันแล้วจึงเอาช้างมาผูกกบประดับประดาด้วยเครื่องตกแต่งอันงดงาม เป็นจำนวนมากแล้วปล่อยให้ช้างนั้นเดินไปตามใจชอบ ช้างนั้นเดินมุ่งตรงไปหาหมอช้างทาและนางวงคุกเข่าลงตรงหน้าคนทั้งสอง แล้วยกคนทั้งสองวางบนหัวให้นั่งมาจนถึงพระบรมราชวัง ขณะนั้นพวกมุขมนตรีจัดเตรียมพระราชพิธีราชาภิเษกตามพระราชประเพณีทันที หมอทาได้รับการถวายพระนามว่า “เทววงศ์อัศจรรย์” ฝ่ายกรุงฮูวและกรายฮูวไม่พอใจและไม่ยอมรับพระราชาพระองค์ใหม่นั้น จึงหนีไปเมืองบากานในเขตโพธิสัตว์และได้ทรงสร้างปราสาทหลังหนึ่ง ณ ที่นั้น

กล่าวถึงพระอินทร์พิจารณาเห็นว่า พระอัครมเหสีในพระราชาพระองค์ใหม่ยังไม่มีพระราชบุตรเลย ทรงคิดว่าจะต้องให้พระนางวงมีพระราชบุตร และพระราชบุตรนี้จะต้องมีกำเนิดจากพระอินทร์แท้ ๆ เพื่อจะได้สืบพระราชวงศ์ในประเทศเขมรต่อไป

หนึ่งเวลาที่พระมหากษัตริยานีวงเสด็จออกจากมหาปราสาท พระอินทร์ทรงเหาะมาอยู่บนท้องฟ้ามนุษย์โลกมองพระองค์ไม่เห็น เห็นแต่แสงสีเขียวเข้มตัดเป็นทางในท้องฟ้า ชาวบ้านร้องตะโกนกันแตกตื่นว่า ผีพุ่งไต้ ๆ"พระอินทร์ทิ้งพวงดอกไม้มาบนพระวรกายของพระนางวงแล้วเสด็จกลับยังวิมาน พระอัครมเหสีวงทรงพระครรภ์นับแต่เวลานั้นมา และทรงประสูติพระราชโอรสพระราชทานนามว่า “พระเกตุมาลา" หมายความว่า “แสงสว่างแห่งพวงดอกไม้” จะขอกล่าวถึงพระวิษณุการพยายามวิ่งตามหาแม่ทุกตรอกซอกซอยก็ไม่รู้ว่าแม่ไปอยู่แห่งหนไหน กุมารนั้นเกิดความทุกข์หนักหนา วันหนึ่งจึงถามพ่อว่า “แม่เป็นอะไร” พ่อตอบว่า “แม่ของเจ้าเป็นเทพธิดาซึ่งต้องลงมาอยู่ในโลกมนุษย์เพียงแค่ 6 ปีเท่านั้น ตอนนี้นางกลับไปสถานสวรรค์แล้ว สถานที่นั้นอยู่ไกลมากพ่อก็ไม่รู้ว่าแม่ของเจ้าอยู่ที่ไหน” กุมารนั้นนิ่งเงียบ แต่ใจคิดถึงแต่แม่ไม่เคยลืมและตัดสินใจว่าจะต้องออกไปตามหาแม่จนกว่าจะพบแม้ว่าพ่อจะพยายามพูดห้ามปรามอย่างไรกุมารนั้นก็ไม่ยอมเด็ดขาด พระวิษณุการนั้นได้ออกเดินทางไป เดินตัดป่าไปโผล่ทุ่ง เดินทางจากทุ่งเข้าป่า เมื่อหิวก็เก็บผลไม้นานากินเป็นอาหาร เสื้อผ้าที่สวมใส่ฉีกขาดไม่มีชิ้นดี แต่เพราะว่ากุมารนั้นมีบุญวาสนาดีวันหนึ่งพวกเทพธิดาได้ลงมาเล่นที่ภูเขาแห่งหนึ่ง ในบรรดาเทพธิดาเหล่านั้นมีนางทิพสุดาจันทร์อยู่ด้วย นางกำลังเดินเก็บดอกไม้ตามไหล่เขามาผูกเป็นช่อ ๆ เมื่อพระวิษณุการเห็นสตรีสาวสวย ๆ เหล่านั้นก็คิดว่าเป็นเวลาหลายปีมาแล้วที่ตนออกเดินทางจากหมู่บ้านซึ่งมีมนุษย์โลกอยู่แต่ยังไม่เคยพบใครสักคนเลย เสื้อผ้าที่สวมใส่ก็ขาดไม่มีชิ้นดีและไม่สามารถจะหาอะไรมาผลัดเปลี่ยนได้นอกจากเอาใบไม้มาปิดบังร่างกาย ดังนี้สตรีสาวทั้งหลายซึ่งงามเลิศเช่นนี้มาจากที่ไหนไม่ใช่เป็นพวกเทพธิดาหรอกหรือ คิดดังนั้นแล้วพระวิษณุการจึงไปซ่อนอยู่ สตรีเหล่านั้นเดินมาใกล้ กุมารนั้นยกมือขึ้นอธิษฐานว่า “ในบรรดาสตรีที่เป็นเทพธิดาเหล่านี้ ถ้าไม่มีแม่ของตนอยู่ด้วยแล้วขอให้เหาะเหินกลับไปยังวิมานของตนเองให้หมดอย่าได้เหลือเลย แต่ว่าถ้าแม่ของตนอยู่ในที่นี้ด้วยรอให้แม่ของตนเหาะกลับไปกับเขาไม่ได้” อธิษฐานจบแล้วพระวิษณุการวิ่งตรงไปยังที่ซึ่งเทพธิดาเหล่านั้นกำลังเล่นกันอยู่นางเทพธิดาทั้งหลายเมื่อเห็นกุมารซึ่งเป็นมนุษย์ก็แตกตื่นตกใจรีบเหาะกลับยังที่อยู่ของตนทั้งหมดเหลืออยู่แต่นางทิพสุดาจันทร์เหาะไปไม่ได้ พระวิษณุการวิ่งไปจับไว้และโอบกอดด้วยความสนิทสนมยิ่ง นางทิพสุดาจันทร์ร้องอย่างดังว่า “กรรมอะไรตามมาถึงตัวฉันอีกแล้ว ฉันได้พ้นทุกข์พ้นโทษหลุดพ้นจามนุษย์โลกไปแล้ว ทำไมยังมีมนุษย์มาจับฉันไว้แน่นอย่างนี้อีก” พระวิษณุการตะโกนร้องว่า “แม่ ๆ ฉันเป็นลูกแม่เมื่อแม่หนีออกจากบ้านไป ลูกร้องไห้คร่ำครวญพยายามออกเดินตามหาแม่ทุกหนทุกแห่งก็ไม่พบ พ่อเข้าไปหาแม่ในห้องเห็นแต่ดอกไม้ 6 ดอก วางไว้บนหมอน ท่านก็รู้ทันทีว่าแม่กลับไปยังสถานสวรรค์แล้ว ท่านเกิดความทุกข์อย่างสาหัสจะหาอะไรในโลกนี้มาเปรียบไม่มีอีกแล้ว ไม่แต่เท่านั้นเพื่อนบ้านก็เศร้าโศก

เสียดายอาลัยอาวรณ์แม่เหมือนกับเราด้วย ตั้งแต่นั้นมาฉันได้แต่คิดถึงแม่ไม่เคยลืม เมื่อฉันโตขึ้นเรื่องราวบ้าง ฉันได้ลาพ่อ อธิษฐานแล้วออกเดินตามหาแม่ ฉันคิดว่าฉันน่าจะตายเพราะหมดกำลังและไม่มีข้าวติดท้องเลย แต่ตอนนี้ได้มาพบแม่แล้ว ฉันขออ้อนวอนแม่โปรดกลับไปกับฉันเถิด”

นางทิพสุดาจันทร์รู้ว่ากุมารนั้นเป็นลูกของตนจริงจากเรื่องที่กุมารนั้นพูด นางร้องให้ครำ่ครวญสงสารลูกเหลือเกินนางพูดกับลูกว่า “แม่ไม่ได้รังเกียจพ่อของลูกหรอก แม่คิดถึงลูกและพ่อของลูกไม่เคยลืม รวมทั้งเพื่อนบ้านใกล้เคียงที่แม่เคยอยู่กับเขา แต่ด้วยเหตุที่ว่าแม่เป็นเทพธิดาไม่อาจอยู่ร่วมกับมนุษย์โลกได้นาน ทุกวันแม่ต้องไปปรนนิบัติรับใช้พระอินทราธิราช และขอให้พระองค์ประทานพรแก่ลูกและพ่อของลูกไม่ได้ขาด ไม่แต่เท่านั้นแม่ยังได้ทูลขอต่อพระอินทร์ท่านให้เมตตาและอำนวยศุภมงคลแก่มนุษย์โลกทุกคนด้วย ลูกรักของแม่ แม่ไม่อาจไปอยู่กับลูกได้อีก แต่แม่จะพาลูกไปเที่ยวยังปราสาทของแม่ ณ สถานสวรรค์สักครั้งหนึ่ง แม่จะพาลูกไปอาบน้ำที่อ่างน้ำหอมในสวนของพระอินทร์ น้ำนั้นจะชำระร่างกายลูกให้หมดกลิ่นมนุษย์โลกจากนั้นแม่จะพาลูกเข้าไปในปราสาทและพาลูกไปเฝ้าพระอินทร์” นางทิพสุดาจันทร์ส่งผ้าขาวม้าให้พระวิษณุการเปลี่ยน แล้วนางอุ้มบุตรขึ้นเหาะไปในท้องฟ้า นางเอาบุตรไปอาบน้ำหอมแล้วพาไปยังที่อยู่ของนาง เอาเสื้อผ้าสะอาด ๆ มาสวมใส่ให้เอาอาหารสวรรค์มาให้บริโภคแล้วนำไปยังมหาปราสาทของพระอินทร์พระวิษณุการเกิดความสุขสบายอย่างประหลาด แต่ว่าเมื่อกุมารนั้นเข้าไปยังห้องซึ่งจะเข้าเฝ้าพระอินทร์ก็เกิดติดใจในความงดงามของห้องนั้นอย่างมาก จนกระทั่งมือเท้าสั้น (เพราะแพ้บุญ) พระอินทร์เสด็จออกมาทอดพระเนตรเห็นกุมารนั้น ทรงถามนางทิพสุดาจันทร์ว่า “มนุษย์นี้เป็นใครนางจึงได้นำมายังปราสาทเรา” นางทิพสุดาจันทร์ทูลว่า “เป็นบุตรของหม่อมฉันเมื่อครั้งที่หม่อมฉันลงไปอยู่ในมนุษย์โลกและได้แต่งงานกับตาลึม เซง” พระอินทร์ตรัสว่า “นี่แน่กุมารผู้ประเสริฐ เจ้าจงลุกขึ้น” พระวิษณุการได้สติก็คุกเข่าน้อมคำนับเฉพาะพระพักตร์ของพระอินทร์ พระองค์ทรงนำกุมารนั้นเข้าไปยังห้องในปราสาทของพระองค์ แล้วตรัสถามเรื่องราวต่าง ๆ ในมนุษย์โลกซึ่งกุมารนั้นอาศัยอยู่ คำตอบของพระวิษณุการทำให้พระองค์พอพระทัยมาก นางทิพสุดาจันทร์ทูลต่อพระอินทร์อีกว่า “ บุตรของหม่อมฉันมีความชำนาญด้านการวาด การแกะสลักเป็นอย่างมากมนุษย์โลกพากันยกย่องสรรเสริญและเกรงกลัวในฝีมือ ติดขัดอยู่ที่ว่าบุตรของหม่อมฉันรู้วิชาต่าง ๆ นี้โดยไม่มีใครสอน เขารู้ของเขาเอง” พระอินทร์ว่า “ใช่แล้ว มนุษย์ใดมีวิชาความรู้โดยไม่มีครูสอนท่านว่าประดุจคนบ้าดังนั้นเจ้าจงนำกุมารนี้ไปพบกับเทวบุตรซึ่งเป็นนายช่าง เขาจะสั่งสอนกุมารนี้ให้เรียนรู้วิชาแปลก ๆ ก่อน แล้วจึงค่อยให้กุมารนี้กลับไปยังโลกมนุษย์ เพราะกุมารนี้เป็นมนุษย์โลกไม่อาจจะอยู่ที่นี่ตลอดไปได้” พระวิษณุการได้ไปอยู่กับเทวบุตรซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญในศิลปะการก่อสร้าง กุมารนั้นพยายามเรียนวาด เรียนแกะสลัก เรียนดนตรีจากสำนักของเทวบุตรผู้เป็นครู กุมารนั้นจดจำและมีความชำนาญทุกอย่าง คือรู้จักสร้างเรือซึ่งสามารถแล่นบนบกได้ รู้จักแกะสลักเงินทอง รู้จักหลอมเหล็กทุกชนิด รู้จักวิชาผสมน้ำและน้ำนั้นถ้าเทลงไปบนดินเหนียว ดินนั้นจะกลายเป็นหิน สรุปความว่ากุมารนั้นรู้วิชาความรู้ทั้งหมดซึ่งเทวบุตรได้สั่ง

สอน และเทวบุตรยังกล่าวยกย่องกุมารนั้นอีกว่า “งานทุกอย่างที่ท่านได้ทำขึ้นจะสถิตอยู่เป็นเวลาหลายพันปี แต่งานของข้าสามารถอยู่ได้เพียงแค่รัชกาลเดียวเท่านั้น อุปมาว่าถ้าพระราชาพระองค์ใดพระองค์หนึ่งเสวยราชสมบัติและทรงพอพระทัยตรัสใช้ให้ข้าสร้างปราสาทถวาย ข้าสามารถสร้างถวายได้ภายในเวลาประเดี๋ยวเดียว แต่ว่า ณ วันใดที่พระราชาพระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ ปราสาทนั้นก็จะสกหายไปในเวลานั้นด้วย ข้าเห็นว่าฤทธิ์อำนาจของท่านมีอานุภาพยิ่งใหญ่เหนือฤทธิ์ของข้า" เทวบุตรนำความขึ้นทูลพระอินทร์ถึงผลอันประเสริฐซึ่งเกิดจากการอบรมสั่งสอนพระวิษณุการ พระอินทร์ทรงพอพระทัยมาก ทรงรับรู้ว่าพระวิษณุการจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนและฝึกหัดมนุษย์โลกทั้งหมดซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา จากนั้นพระอินทร์มีพระราชโองการว่า “ช่างก่อสร้างทุกคนในมนุษย์โลก ก่อนจะสร้างอะไร ๆ จะต้องจัดของถวายพระวิษณุการก่อน เครื่องที่จะถวายมีดังต่อไปนี้คือ เหล้า 1 ขวด เงิน 1 บาท ต้นกล้วย 4 ท่อน เสียบด้วยหมากพลูไว้ข้างบน ผ้าขาว 4 คืบ ข้าวสาร 1 ขัน และเทียน 1 เล่ม ถ้าใครที่จะเริ่มท่าอะไรแล้วไม่จัดเครื่องถวายนี้ถวายแด่พระวิษณุการแล้ว คนนั้นจะลืมตาไม่ได้ แม้ว่าจะลืมตามองเห็นแสงตะวันแต่ก็ยังมีขี้ตาปิดนัยน์ตา (ตาเป็นริดสีดวง)”

เมื่อพระอินทร์ตรัสถึงตรงนี้พระองค์ทรงนึกถึงพระเกตุมาลา พระองค์จึงทรงเหาะลงมายังประเทศกัมพูชา เวลานั้นเป็นราตรีกาล ผู้คนแตกตื่นเพราะเห็นแสงสว่างไสวบนท้องฟ้าเขาถามกันว่า ใครทำอะไรท้องฟ้าจึงสว่างไสวอย่างนี้ พระอินทร์ลงมาถึงปราสาทของพระราชา พวกยามวิ่งเข้าไปกราบทูลพระเจ้าเทวงศ์อัศจรรย์ว่า “มีสัตว์อะไรไม่รู้จักลงมาจากสวรรค์ มีลักษณะเหมือนมนุษย์แต่ว่ามีสีเขียวสว่างจ้าดุจไฟได้เข้ามาในปราสาท” พระเจ้าเทวงศ์อัศจรรย์เสด็จอย่างรีบเร่งตรงไปยังปราสาทพระองค์ ทรงทราบว่าเป็นพระอินทร์พระองค์ทรงคุกเข่าถวายบังคมพระอินทร์ตรัสถามว่า “พระองค์ทรงรู้จักพระราชบุตรเราไหม” พระเจ้าเทวงศ์อัศจรรย์กราบทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้าไม่รู้จัก” พระอินทร์ตรัสถามว่า “เมื่อพระเกตุมาลาจะสมภพมีเหตุอาเพศอะไร” พระเจ้าเทวงศ์อัศจรรย์ทูลว่า “เห็นแสงสว่างสีเขียวจ้าอยู่บนท้องฟ้า แล้วมีพวงดอกไม้ตกลงมาบนร่างพระอัครมเหสีของข้าพระพุทธเจ้า ต่อมาพระอัครมเหสีทรงพระครรภ์และประสูติพระราชโอรสพระนามว่าพระเกตุมาลา ขณะนี้เจริญวัยแล้ว” พระอินทร์ตรัสว่า “นั่นแหละลูกเราลงมาปฏิสนธิ” ได้ยินดังนั้นพระเจ้าเทวงศ์อัศจรรย์ตรัสเรียกพระเกตุมาลาให้เข้ามา พระอินทร์ยกกุมารนั้นนั่งบนพระเพลา ทรงรับสั่งว่า “แต่เดิมเราชื่อมฆมาณพ ได้สร้างถนนหนทาง สร้างทำนบกั้นน้ำสร้างศาลาสร้างสะพาน ทำบุญทำทานแก่คนยากคนจน ด้วยผลบุญนี้เราได้ไปเกิดเป็นพระอินทร์เรานึกถึงประเทศกัมพูชามากเพราะเป็นประเทศที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ ๆ ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงเวลานี้ไม่มีคนเก่งกล้าสักคนที่จะมาอยู่ในประเทศนี้ ดังนั้นเราจะช่วยทำให้เจ้าได้สุขสบายและมีอายุยืนยาวด้วย เพราะมนุษย์โลกสมัยนี้อายุสั้นมาก ไม่มีใครอายุถึง 100 ปีเลย เราจะพาเจ้าไปในปราสาทของเรา และจะให้เจ้าอาบน้ำในอ่างน้ำเพื่อจะทำให้อายุยืนยาว”

พระอินทร์ทรงอุ้มพระเกตุมาลาเหาะไปยังสถานสวรรค์ ในสวนดอกไม้ของพระอินทร์มีอ่างน้ำอ่างหนึ่ง พระอินทร์จับเอาพระเกตุมาลาไปอาบน้ำในอ่างนั้นวันละ 7 ครั้งจนครบ 7 วัน ต่อมาพระอินทร์นำพระเกตุมาลาเข้าไปในปราสาทของพระองค์ และอัญเชิญเทวดาที่เป็นพราหมณ์ 7 องค์สวดเวทมนต์คาถาและประพรมน้ำมนต์ให้พระเกตุมาลาเพื่อให้มีอายุกว่าร้อยปี เมื่อทำพิธีต่าง ๆ เสร็จสิ้นแล้ว พระอินทร์ทรงให้เทียมราชรถให้พระเกตุมาลาประทับและพาขับเหาะไปรอบ ๆ ปราสาทของพระองค์เพื่อให้พระเกตุมาลาเห็นความงดงามของปราสาททั้งหมด เมื่อพระเกตุมาลาสังเกตดูปราสาทของพระอินทร์ครบสรรพแล้ว นายสารถีนำพระเกตุมาลาไปดูคอกวัวสวรรค์อีก พระอินทร์ตรัสถามพระเกตุมาลาว่า “เจ้าพอใจวัตถุอะไร ๆ ที่ได้พบเห็นหรือไม่” พระเกตุมาลาทูลว่า “ข้าพระองค์มีความเกรงขามมาก”

พระอินทร์ตรัสว่า “ข้าจะมอบอาณาจักรกัมพูชานี้ให้เจ้า เหตุนี้ถ้าเจ้าพอใจปราสาทใดซึ่งเจ้าได้พบเห็น แล้วอยากจะสร้างปราสาทสักหลังในประเทศกัมพูชาให้งดงามเช่นประสาทที่ นี่เพียงแต่เจ้านึกในใจเท่านั้น เราจะส่งสถาปนิกผู้หนึ่งไปสร้างให้ในประเทศของเจ้าภายในชั่วเวลาประเดี๋ยวเดียว” ตอนนั้นพระเกตุมาลาเพิ่งจะมีพระชนมายุได้ 12 ปี ดังนั้นพระกุมารจึงตกใจและกลัวพระอินทร์เป็นอย่างมาก ทรงคิดว่าในประเทศของตนนั้น ตนไม่กล้าทำปราสาทให้สวยกว่าปราสาทของพระอินทร์หรอก ถ้าหากว่าทำดีกว่าหรือทำสวยพอ ๆ กัน พระอินทร์คงจะไม่พอพระทัยแน่ ๆ เมื่อคิดดังนั้นแล้วพระเกตุมาลาจึงทูลว่า “ข้าพระองค์อยากให้เขาสร้างปราสาทหลังหนึ่งซึ่งมีความงามพอ ๆ กับคอกวัวของพระองค์” พระอินทร์ทรงพระสรวลแล้วตรัสว่า “คอกวัวนี้เจ้าคิดว่างามพอแล้วหรือ” แล้วทรงมีพระบัญชาไปยังพระวิษณุการว่า “เจ้าเป็นมนุษย์โลกไม่สามารถอยู่นี่ได้ตลอดไป เราจะส่งเจ้าไปประเทศกัมพูชา เจ้าจะต้องสร้างปราสาทให้พระราชบุตรเราหลังหนึ่งให้มีสภาพที่งดงามกว่าคอกวัวของเรา เมื่อเจ้าสร้างแล้วเราจะลงไปเป็นประธานในพิธีราชาภิเษกพระราชบุตรเราขึ้นเสวยราชย์"

เมื่อพระวิษณุการได้พินิจดูคอกวัวของพระองค์ครบสรรพแล้ว พระอินทร์ทรงมีพระบัญชาให้จัดเตรียมราชรถมาส่งพระเกตุมาลาและพระวิษณุการยังพื้นดินตรงประเทศกัมพูชา พระวิษณุการเริ่มสร้างปราสาทนั้นทันที ณ พ.ศ.620 พระวิษณุการสั่งให้ขุดสนามเพลาะและเอาดินมากองไว้ด้านบนจนสูงแล้วเอารูปแกะสลักไปติดไว้บนดินนั้นครบทุกทิศ กล่าวถึงลูกของผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งชื่อสุวรรณ เจ้าหนุ่มนั้นมาเป็นกรรมกรของพระวิษณุการจนกระทั่งตนเองเกิดความชำนาญ พระวิษณุการโดยสารเรือไปยังมหาสมุทรเพื่อหาเปลือกหอยเอามาเผาทำเป็นปูนโบกปราสาท เมื่อกลับมาถึงสำโรงแสน อำเภอกำปงแลง เรือนั้นจมลง พระวิษณุการวิดน้ำกู้เรือขึ้นมาได้แต่โกยเปลือกหอยขึ้นมาไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันจะเห็นเปลือกหอยจำนวนมากมายหลายกองฝังอยู่ที่หมู่บ้านสำโรงแสน นับเป็นเวลาหลายปีมาแล้วที่ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ชักชวนกันมาหาเปลือกหอยเอาไปเผาทำปูน เปลือกหอยนั้นยิ่งมีจำนวนมากขึ้นจนตราบเท่าทุกวันนี้ ต่อมาพระวิษณุการออกเดินทางไปยัง

มหาสมุทรเพื่อไปหาเปลือกหอยอีกครั้งหนึ่งแต่คราวนี้มีเรือสำเภาไปเป็นจำนวนมากจึงได้เปลือกหอยมามากมายก่ายกอง พระวิษณุการออกเรือสำเภา 3 ลำเพื่อไปหาเมล็ดงา แต่เมื่อกลับมาลมพายุพัดเรือสำเภาลำหนึ่งจมลงตรงเกาะกำยานทางทิศตะวันตกของดูนทรี พระวิษณุการจึงเทเมล็ดงาในสำเภานั้นทิ้งทั้งหมดเมล็ดงานั้นติดแน่นกลายเป็นเกาะแห่งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันจะสังเกตเห็นเกาะกำยานมีสีดำประดุจเมล็ดงาและไม่มีดินอื่นปนอยู่เลย ส่วนเมล็ดงาในสำเภาอีก 2 ลำนั้นพระวิษณุการเอาไปผสมทาบนปราสาทดินซึ่งสร้างไว้ทำให้ดินนั้นกลายเป็นหินไปทันที เมื่อเวลาสร้างปราสาทนั้นพระวิษณุการไม่จำเป็นต้องทำนั่งร้านหรือฝังเสาที่ละต้นเหมือนพวกมนุษย์ ท่านเอาดินมาสร้างเป็นปราสาท 5 ชั้นเลยทีเดียว แล้วจึงเอาน้ำที่ผสมแล้วไปทาบนตัวปราสาทดินทั้งหมด ปราสาทนั้นก็กลายเป็นหินไป ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นว่าตรงวงโค้งของยอดปราสาทไม่มีดงหรือเสารองรับจากข้างล่างเลย เมื่อการก่อสร้างเสร็จสิ้นลงพระวิษณุการได้ทาสีรูปสลักทั้งหมดเป็นสีต่าง ๆ ทำให้ปราสาทมีความงดงามสว่างไสวคืองดงามประดุจเป็นคอกวัวของพระอินทร์ พระเกตุมาลาพอใจปราสาทนี้มาก ได้กล่าวสรรเสริญพระวิษณุการมากมาย และทำให้พระวิษณุการสร้างปราสาทหลังอื่น ๆ อีกโดยให้มีรูปสลักที่งดงามเฉิดฉายพระอินทร์เสด็จลงมายังพื้นโลกพร้อมด้วยเหล่าเทวดาทั้งหลาย พระองค์จัดพิธีราชาภิเษกพระราชบุตรและถวายพระนามว่า “อริฎฐพลพาหโน” (พระเกตุมาลา) และทรงให้เรียกชื่อประเทศเขมรของเราว่า “กัมพูชา” ดังทุกวันนี้

หลังจากนั้นพระเกตุมาลาทรงสังเกตเห็นว่ายอดปราสาทหลังหนึ่งไม่ค่อยตรง พระองค์ทรงบอกพระวิษณุการให้ขึ้นไปทำให้ยอดปราสาทนั้นตรง พระวิษณุการตอบว่า “ขอพระองค์จงใช้สตรีผู้หนึ่งถือผลน้ำเต้าสุกไปตียอดปราสาทนั้น ๆ ก็จะตรงขึ้น "พระเกตุมาลาทรงฟังดังนั้นก็ทรงพระพิโรธมากพระองค์ตรัสถามด้วยเสียงอันดังว่า “ทำไมจึงพูดอย่างนี้ยอดปราสาทล้วนแล้วแต่หินทำไมเจ้าจึงบอกว่าให้สตรีถือผลน้ำเต้าสุกไปตีให้ตรง” พระวิษณุการก็โกรธพระเกตุมาลาด้วยเหมือนกัน แต่เพราะความเคารพในบุญบารมี พระวิษณุการใช้สตรีถือผลน้ำเต้าสุกไปเคาะยอดปราสาท ยอดปราสาทนั้นก็ตั้งตรงขึ้น หลังจากนั้นไม่นานพระเกตุมาลาได้มอบเหล็กหนัก 3 หาบ เพื่อให้พระวิษณุการทำพระขรรค์เล่มหนึ่งซึ่งเป็นของคู่บุญบารมีถวายพระองค์ พระวิษณุการเอาเหล็กไปเผาให้ละลายเหลือแต่เพียงพอทำพระขรรค์เล่มหนึ่งซึ่งมีด้านคมบางยิ่งกว่าใบข้าวและคมมาก คือถ้าเอาพระขรรค์นี้ไปฟันร่างกายมนุษย์ขาดเป็นสองท่อนก็ไม่อาจจะรู้ได้ว่าร่างกายมนุษย์นั้นขาด คิดว่าฟันไม่ถูกร่างและมนุษย์นั้นยังพูดได้เหมือนเดิม จนกระทั่งเอามือไปผลักจึงจะเห็นว่ามนุษย์นั้นขาดเป็นสองท่อน อีกประการหนึ่งถ้าเอาโอ่งซึ่งทำจากดินและมีน้ำอยู่เต็ม เขาอาจจะฟันโอ่งนั้นให้ขาดเป็นสองท่อนโดยน้ำในโอ่งนั้นไม่ไหลออกมา จนกระทั่งเอามือไปผลักโอ่งนั้นจึงจะแตกเป็นสองท่อนน้ำก็ไหลบ่าออกมา พระวิษณุการเอาพระขรรค์ที่ทำไว้นั้นไปจุ่มน้ำให้หายร้อน แล้วนำไปถวายพระเกตุมาลาพระองค์เมื่อทรงเห็นขนาดของพระขรรค์ก็ทรงพิโรธอย่างมาก ทั้งยังกล่าวโทษตำหนิติเตียนต่อหน้าอำมาตย์มุขมนตรีทั้งปวงว่า “เจ้าขโมยเอาเหล็กของเราไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัวเหล็ก 3 หาบทำพระขรรค์ให้เราได้เล่ม

น้อยแค่นี้” พระวิษณุการก็โกรธฮึดฮัดเช่นกันแล้วตอบว่า “ฉันจะไม่อยู่ในประเทศกัมพูชาอีกแล้วฉันจะกลับไปอยู่ประเทศจีนโน่น” ว่าแล้วพระวิษณุการลุกขึ้นออกเดินพร้อมทั้งลากพระขรรค์ไปบนกระดาน เมื่อพระวิษณุการออกไปพ้นพระองค์ทรงเห็นกระดานขาดเป็นสองท่อนเพราะความคมของพระขรรค์ซึ่งพระวิษณุการลากออกไป พระเกตุมาลาทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตรัสใช้ให้คนวิ่งไปตะโกนเรียกพระวิษณุการเพื่อจะเอาพระขรรค์คืน แต่พระวิษณุการโต้เถียงไม่ยอมให้ทั้งจับเหวี่ยงออกไปกลางทะเลสาบแล้วลงเรือสำเภาชักใบมุ่งตรงไปเมืองจีนซึ่งเป็นบ้านเกิดของตน นี่เป็นเรื่องของพระวิษณุการซึ่งมีคนส่วนน้อยที่รู้เรื่อง และจากการที่มีตำนานเรื่องนี้ชาวบ้านจึงเชื่อว่าปราสาทนครเป็นฝีมือเทวดาสร้าง

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับปราสาทนคร ปราสาทนครวัดนี้ (จังหวัดเสียมเรียบ) พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวมีการใช้สัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม กล่าวคือจากเนื้อเรื่องที่กล่าวมาข้างต้น ได้กลายเป็นตำนานที่หลายคนกล่าวว่าปราสาทนครเป็นฝีมือเทวดาสร้างและยังฝังชุดความเชื่อความศรัทธาให้แก่ชาวกัมพูชาถึงปราสาทพระนคร (จังหวัดเสียมเรียบ) มาจนถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นที่มาของประเทศกัมพูชาอีกด้วย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “เมื่อการก่อสร้างเสร็จสิ้นลงพระวิษณุการได้ทาสีรูปสลักทั้งหมดเป็นสีต่าง ๆ ทำให้ปราสาทมีความงดงามสว่างไสวคืองดงามประดุจเป็นดอกวัวของพระอินทร์ พระเกตุมาลาพอใจปราสาทนี้มาก ได้กล่าวสรรเสริญพระวิษณุการมากมาย และทำให้พระวิษณุการสร้างปราสาทหลังอื่น ๆ อีกโดยให้มีรูปสลักที่งดงามเฉิดฉาย พระอินทร์เสด็จลงมายังพื้นโลกพร้อมด้วยเหล่าเทวดาทั้งหลาย พระองค์จัดพิธีราชาภิเษกพระราชบุตรและถวายพระนามว่า “อริฏฐพลพาหโน” (พระเกตุมาลา) และทรงให้เรียกชื่อประเทศเขมรของเราว่า “กัมพูชา” ดังทุกวันนี้”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 477)

จากเนื้อความดังกล่าวปราสาทนครหรือปราสาทนครวัด (จังหวัดเสียมเรียบ) นอกจะเป็นโบราณสถานที่เกิดจากการประดิษฐ์สร้างโดยฝีมือมนุษย์แล้ว ปราสาทดังกล่าวยังหมายรวมถึงสัญญะของประเทศกัมพูชา อันเป็นปราสาทที่พระวิษณุการสร้างขึ้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กรุงพนมเปญ** ภูเขาซึ่งเป็นชื่อกรุงพนมเปญ ในปัจจุบันนั้นมีอยู่ก่อนที่จะก่อสร้างพระราชวัง โดยมีเรื่องตำนานเล่าว่า สมัยโบราณ (ปี ค.ศ. 1372) มียายแก่คนหนึ่งชื่อยายเพ็ญ เป็นคนมั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติเป็นจำนวนมากมีบ้านช่องอยู่ริมฝั่งแม่น้ำจตุมุข บ้านของเขาสร้างอยู่บนเนินทางด้านตะวันออกของภูเขาเล็ก ๆ ลูกหนึ่งวันหนึ่งบริเวณนั้นมีฝนตกหนักมากทำให้น้ำในแม่น้ำเอ่อล้น ยายเพ็ญลงไปที่ท่าน้ำเห็นตะเคียนใหญ่ต้นหนึ่งลอยมาใกล้ ๆ ฝั่งและเนื่องจากกระแสนั้น

เป็นวังน้ำวนต้นตะเคียนจึงหมุนคว้างอยู่ริมฝั่งนั่นเอง ยายเพ็ญเห็นดังนั้นจึงรีบไปตะโกนบอกเพื่อนบ้านให้มาช่วยกันดึงต้นตะเคียนขึ้นฝั่ง พวกชาวบ้านช่วยกันเอาเชือกพวนไปผูกและลากมาทีละน้อย ๆ จนกระทั่งเข้ามาถึงฝั่ง ยายเพ็ญเอาต้นไม้นั้นไปขัดถูและล้างเอาโคลนออกจนสะอาด เขาเห็นต้นไม้นั้นมีโพรงและในโพรงนั้นมีพระพุทธรูปอยู่ 4 องค์ เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์เล็ก ๆ กับมีเทวรูปทำด้วยหินอีกองค์หนึ่ง เทวรูปนั้นทรงยืน พระหัตถ์ข้างหนึ่งถือตะบอง อีกข้างหนึ่งทรงสังข์ พระเกศามุ่นมวย ยายเพ็ญกับเพื่อนบ้านดีใจมากเพราะเก็บของที่เคารพนับถือได้ จึงพากันแห่พระพุทธรูปและเทวรูปนั้นไปบ้านยายเพ็ญ ยายเพ็ญจัดการสร้างกระท่อมเล็ก ๆ หลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานชั่วคราว วันต่อมายายเพ็ญบอกให้เพื่อนบ้านมาช่วยถมดินบริเวณภูเขาซึ่งอยู่ทางตะวันตกของบ้านให้สูงขึ้นมีสภาพเป็นภูเขาใหญ่ จากนั้นเขาให้เลื่อยต้นตะเคียนทำเป็นเสาวิหารซึ่งเขาปรารถนาจะสร้างบนภู เขานั้น ปี ค.ศ. 1372 ยายเพ็ญและชาวบ้านเป็นจำนวนมากพร้อมใจกันสร้างวิหารหลังหนึ่งมุงหญ้าคาที่บนภูเขานั้น เขาพากันแห่อัญเชิญพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ ไปประดิษฐานในวิหารส่วนเทวรูปอีกองค์หนึ่งเขาแห่อัญเชิญไปประดิษฐานไว้บนแท่นที่อยู่เชิงเขาด้านตะวันออกด้วยเหตุที่เขาเข้าใจกันว่าเทวรูปนั้นลอยมาจากประเทศลาว มีลักษณะเป็นแบบลาว เขาจึงพากันตั้งชื่อว่า “เจ้าพ่อพระเจ้า” ชื่อนั้นยังคงเรียกมาจนปัจจุบัน

เมื่อสร้างวิหารเสร็จแล้วเขาได้นิมนต์พระสงฆ์มาอยู่ที่เชิงเขาทางด้านตะวันตกจึงเกิดเป็นชื่อวัดว่าวัดพนมดูนเพ็ญ ปัจจุบันเรียกสั้น ๆ ว่าวัดพนม และบริเวณนั้นเขากันว่า พนมเปญมาจนทุกวันนี้ ส่วนพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ และเจ้าพ่อพระเจ้าได้สำแดงอิทธิฤทธิ์เก่งกล้าสามารถมาก ใครบนอะไรก็จะสำเร็จดังปรารถนา ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้าน นี่เป็นเรื่องกำเนิดของกรุงพนมเปญ ซึ่งหลังจากนั้นมาอีก 60 ปี ได้เป็นราชธานีอันรุ่งเรืองของพระมหากษัตริย์เขมร จึงเสด็จมาถึงเนินบาสาณ พระองค์ประทับด้วยความสุขสำราญอยู่ที่พระราชวังบาสาณได้ปีเศษเท่านั้นเนื่องจากบริเวณนั้นน้ำท่วมเป็นประจำทุกปี พระองค์จึงทรงมีพระราชบัญชาให้สมเด็จพระเจ้าพระยาแกและออกญาโหราธิบดีเขียว พร้อมด้วยขุนนางอื่น ๆ ที่รู้จักที่ซึ่งมีชัยภูมิดี ให้ไปดูที่บริเวณใกล้ ๆ ภูเขาพนมดูนเพ็ญและได้เห็นว่าบริเวณทิศอาคเณย์ของภูเขาพนมดูนเพ็ญมีชัยภูมิดี พระองค์จึงทรงมีพระราชบัญชาให้สร้างพระราชวังที่ตรงนั้น

จากนิทานเรื่องกรุงพนมเปญนี้ จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกรุงพนมเปญ ทั้งนี้ยังแสดงให้เห็นถึงตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของกรุงพนมเปญ มีการใช้สัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม (จากสภาพภูมิศาสตร์ซึ่งเป็นภูเขา) และในเนื้อเรื่องยังเล่าถึงยายเพ็ญเจ้าของที่ดินที่ได้ก่อสร้างวิหาร พร้อมกับแห่อัญเชิญพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ ไปประดิษฐานยังที่ดังกล่าว ซึ่งในเวลาต่อมาก็ได้กลายเป็นกรุงพนมเปญ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “เมื่อสร้างวิหารเสร็จแล้วเขาได้นิมนต์พระสงฆ์มาอยู่ที่เชิงเขาทางด้านตะวันตกจึงเกิดเป็นชื่อวัดว่าวัดพนมดูนเพ็ญ ปัจจุบันเรียกสั้น ๆ ว่า วัดพนม บริเวณนั้นเขากันว่าพนมเปญมาจนทุกวันนี้ ส่วนพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ และเจ้าพ่อพระเจ้าได้สำแดงอิทธิฤทธิ์เก่งกล้าสามารถมาก ใครบนอะไรก็จะสำเร็จดังปรารถนา ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้าน นี่เป็นเรื่องกำเนิดของกรุงพนมเปญ ซึ่งหลังจากนั้นมาอีก 60 ปี ได้เป็นราชธานีอันรุ่งเรืองของพระมหากษัตริย์เขมร”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 490)

จากเนื้อเรื่องซึ่งกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าประวัติความเป็นมาของกรุงพนมเปญนั้นมีที่มาที่น่าสนใจมาก และหากพิจารณาผ่านการใช้สัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม จะพบว่ากรุงพนมเปญนั้นในเชิงความหมายหนึ่งก็คือ เป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนศาสนา ดังจะเห็นได้จากเนื้อเรื่องตอนที่ยายเพ็ญลงไปที่ท่าน้ำเห็นตะเคียนใหญ่ต้นหนึ่งลอยมาใกล้ๆ ฝั่งและเนื่องจากกระแสนั้นเป็นวังน้ำวนต้นตะเคียนจึงหมุนคว้างอยู่ริมฝั่ง ยายเพ็ญจึงรีบไปตะโกนบอกเพื่อนบ้านให้มาช่วยกันดึงต้นตะเคียนขึ้นฝั่ง พวกชาวบ้านช่วยกันเอาเชือกพวนไปผูกและลากมาทีละน้อย ๆ จนกระทั่งเข้ามาถึงฝั่ง ยายเพ็ญเอาต้นไม้นั้นไปขัดถูและล้างเอาโคลนออกจนสะอาด เขาเห็นต้นไม้นั้นมีโพรงและในโพรงนั้นมีพระพุทธรูปอยู่ 4 องค์ เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์เล็ก ๆ กับมีเทวรูปทำด้วยหินอีกองค์หนึ่ง เทวรูปนั้นทรงยืนพระหัตถ์ข้างหนึ่งถือตะบอง อีกข้างหนึ่งทรงสังข์ พระเกศามุ่นมวย ยายเพ็ญกับเพื่อนบ้านดีใจมากเพราะเก็บของที่เคารพนับถือได้ จึงพากันแห่พระพุทธรูปและเทวรูปนั้นไปบ้านยายเพ็ญ ยายเพ็ญจัดการสร้างกระท่อมเล็ก ๆ หลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานชั่วคราว วันต่อมายายเพ็ญบอกให้เพื่อนบ้านมาช่วยถมดินบริเวณภูเขาซึ่งอยู่ทางตะวันตกของบ้านให้สูงขึ้นมีสภาพเป็นภูเขาใหญ่ จากนั้นเขาให้เลื่อยต้นตะเคียนทำเป็นเสาวิหารซึ่งเขาปรารถนาจะสร้างบนภูเขานั้น ปี ค.ศ. 1372 อาจกล่าวได้ว่านิทานเรื่องกรุงพนมเปญนี้ นอกจากจะเป็นนิทานบอกเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาของการสร้างกรุงพนมเปญแล้ว ยังกลายเป็นสัญญะทางพุทธศาสนาและยังเป็นศูนย์รวมใจของชาวกัมพูชาอีกที่หนึ่งและยังเป็นความหมายของประเทศกัมพูชาในทางหนึ่งอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กรุงอุตดงค์** (จังหวัดกำปงสปือ) กรุงอุตดงค์เริ่มสร้างเมื่อคริสตศตวรรษที่ 17 ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระชัยเชษฐาที่ 2 ดังมีกล่าวไว้ใน พระราชพงศาวดารประเทศกัมพูชาต่อไปนี้ พุทธศักราช 2164 หรือคริสตศักราช 1620 พระบาทสมเด็จพระชัยเชษฐาผู้เป็นเจ้าเหนือหัว พระองค์ประทับอยู่ ณ พระราชวังลวาแอม พระองค์เสด็จนำพระอัครมเหสี พระสนมกรมการ เสนาบดีตลอดจนขุนนางข้าราชการทั้งปวงประพาส ณ ตำบลอุรกรองลาย ในเขตสำโรงทอง ประทับอยู่ที่พลับพลาเป็นเวลาหลายวัน และได้เสด็จไปเที่ยวเกษมสำราญยังตาดงยาย

ชัย ทอดพระเนตรเห็นเนินแห่งหนึ่งที่ตำบลสระแก้วเป็นที่มีทัศนียภาพดี พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัย ทรงมีพระราชดำรัสกับขุนนางข้าราชการทั้งปวงตลอดจนโหราธิบดีว่า “เราอยากจะสร้างพระราชวังที่ประทับที่นี่พวกท่านทุกคนจะเห็นเป็นอย่างไร” ออกญาโหราธิบดีมุมคำนวณพิจารณาดูตามวิธีโหราศาสตร์แล้วกราบบังคมทูลว่า “ที่นี่เป็นชัยภูมิที่ดีมากต้องตามตำราต่อไปภายหน้าพระองค์จะทรงมีฤทธิ์เดชานุภาพชนะศัตรูทั้ง 8 ทิศ”

พระราชาทรงทราบดังนั้น จึงให้ออกญากลาโหมแก้วเป็นแม่กองงาน จัดการก่อสร้างพระราชวังที่ตำบลสระแก้วนั้น เมื่อทรงสั่งแล้วก็เสด็จกลับพระราชวังลวาแอม จากนั้นออกญากลาโหมแก้วสั่งให้เจ้าเมืองเกณฑ์ไพร่พลราษฎรไปช่วยกันตัดไม้มาทำพระราชวังตามพระราชบัญชา เมื่อได้เครื่องใช้ต่าง ๆ ครบสรรพแล้ว ออกญากลาโหมแก้วสั่งให้เริ่มยกดินเพื่อสร้างค่ายยามลาดตระเวณรอบ ๆ ที่นั้น สร้างพระราชวัง พระราชมณเฑียร พระตำหนักใหญ่น้อยและท้องพระโรง สิ้นเวลาประมาณ 10 เดือนจึงแล้วเสร็จ และได้ไปกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ เมื่อทรงทราบแล้วพระบาทสมเด็จพระชัยเชษฐาผู้เป็นเจ้าเหนือหัวเสด็จออกจากพระราชวังลวาแอมประทับเรือพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินตามลำน้ำทะเลสาบ พร้อมด้วยพระอัครมเหสี พระสนมกรมการ พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี ขุนนางข้าราชการ ตลอดจนเหล่าข้าราชบริพารทั้งปวง เสด็จถึงท่าน้ำตาดงยายชัยประทับ ณ ที่นั้นเป็นเวลา 3 ราตรีทรงให้เรียกชื่อสถานที่นั้นว่า กำปงหลวง และทรงมีพระราชบัญชาให้เจ้าพนักงานจัดพระราชพิธีเฉลิมฉลองพระราชวังใหม่ นิมนต์พระสงฆ์ชั้นพระราชาคณะมาเจริญพระปริตร 3 วัน เริ่มทำพระราชพิธีในวันขึ้น 5 ค่ำ เดือนผลคุณ ปีวอก โทศก พุทธศักราช 2164 คริสตศักราช 1620 แล้วพระบรมวงศานุวงศ์ พระอัครมเหสี พระสนมกรมการ สนาบดี ขุนนางข้าราชการพร้อมเหล่าข้าราชบริพารแห่แหนพระบาทสมเด็จพระชัยเชษฐาจากกำปงหลวงเข้าไปประทับในพระราชวังใหม่ ทรงให้จัดพระราชพิธีสมโภชพระนครอีก 3 วันโดยมีมหรสพทุกชนิดเล่นกันอย่างอึกทึกครึกครื้น ทรงขนานพระนามพระนครใหม่นี้ว่า “พระบรมราชวังมหานคร อุตดงค์มีชัยบุรีรมย์อุดมราชวิเศษสถาน” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “กรุงอุตดงค์มีชัย”

จากนิทานเรื่องกรุงอุตดงค์นี้ (จังหวัดกำปงสปือ) จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าว นอกจากจะบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของกรุงอุตดงค์มีชัยแล้ว เรื่องดังกล่าวยังถูกบันทึกไว้พระราชพงศาวดารประเทศกัมพูชา พุทธศักราช 2164 หรือคริสตศักราช 1620 ในพระบาทสมเด็จพระชัยเชษฐาผู้เป็นเจ้าเหนือหัว ทั้งนี้ เรื่องเล่าดังกล่าวหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม อาจกล่าวได้ว่าลักษณะด้านภูมิศาสตร์ หรือที่ตั้งกรุงอุตดงค์มีชัยนั้น เป็นที่เนินเขา ตั้งอยู่ตำบลสระแก้ว โดยพื้นที่ดังกล่าวมีทัศนียภาพดีมาก ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัย มีพระราชดำรัสกับขุนนางข้าราชการทั้งปวงตลอดจนโหราธิบดีว่า “เราอยากจะสร้างพระราชวังที่ประทับที่นี่พวก

ท่านทุกคนจะเห็นเป็นอย่างไร” ออกญาโหราธิบดีมุมคำนวณพิจารณาดูตาม
วิธีโหราศาสตร์แล้วกราบบังคมทูลว่า “ที่นี่เป็นชัยภูมิที่ดีมากต้องตามตำรา
ต่อไปภายหน้าพระองค์จะทรงมีฤทธิ์เดชานุภาพชนะศัตรูทั้ง 8 ทิศ”

(ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 502)

จากเนื้อหานิทานเรื่องนี้ กล่าวได้ว่ารุงอุตดงค์มีชัยถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นรูปธรรมปรากฏเป็นเมือง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นภาพแทนของชาวเมืองกัมพูชาที่อาศัยอยู่ในตำบลสระแก้ว ดังที่เรียกกันว่า “กำปงหลวง” อันเป็นสถานที่สำคัญสถานที่หนึ่งของประเทศกัมพูชา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทพนมชีสูร** (จังหวัดตาแก้ว) พนมชีสูรเป็นสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งผู้คนรู้จักกันแพร่หลายในหมู่นักท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เพราะเป็นโบราณสถาน และเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจซึ่งเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ ๆ ในประเทศกัมพูชา โดยภูเขาที่สูรตั้งอยู่ในตำบลระเวียง อำเภอสำโรง จังหวัดตาแก้ว อยู่ติดกับทางหลวงซึ่งแยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 (พนมเปญตาแก้ว) ตัดตรงไปตลาดไพรลวาอำเภอไพรลวา อำเภอไพรกอบบาส ถนนตรงบริเวณเชิงเขาด้านเหนือเป็น 3 แยกคือ ทางหนึ่งเข้ามาจากวัดปราสาทนางเขมา ทางหนึ่งแยกจากทางหลวงแผ่นดินตัดมาตามตลาดบดระกา (ที่ว่าการอำเภอสำโรง) และอีกทางหนึ่งมาจากตลาดไพรลวา (ที่ว่าการอำเภอไพรกอบบาส) มาพบกันตรงบริเวณนี้ ดังนั้นผู้ที่จะเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัวไปจากพนมเปญสามารถเข้าตรงทางแยกวัดปราสาทนางเขมาก็ได้ หรือจะไปเลยเข้าตรงทางแยกเข้าดระกาก็ได้ ปัจจุบันบนยอดเขานี้มีปราสาทโบราณเล็ก ๆ หลังหนึ่งลักษณะรูปทรงยังสมบูรณ์ดีอยู่ ปราสาทนี้คนทั่วไปเรียกกันว่า “ปราสาทพนมชีสูร” ซึ่งเราได้บรรยายไว้ตั้งแต่ตอนต้นแล้วว่าคนทั่วไปนิยมไปเที่ยวชมกันบ่อย ๆ ความจริงแล้วปราสาทนี้มิได้มีรูปลักษณะยิ่งใหญ่เหมือนปราสาทนครวัดหรือปราสาทอื่น ๆ ที่อยู่แวดล้อมปราสาทนครวัด เราจะเห็นแต่กำแพงล้อมรอบอยู่เท่านั้นที่ยังคงรูปลักษณะเดิมอยู่ กำแพงนี้ทำจากหินโคลนหรือศิลาแลงเรียงกันเป็นสองชั้น ชั้นในและชั้นนอกห่างกันประมาณ 2 เมตรด้านบนมีหินเรียงเป็นแถวทำเป็นหลังคาคลุมด้านบน ผู้คนสามารถเข้าไปหลบพักในที่นี้ได้อย่างสบายมีประตูใหญ่ ๆ อยู่ครบทั้ง 4 ทิศมีศิลาสลักเป็นรูปกลีบดอกบัวเรียงซ้อนกันเป็นยอดปรางค์ มีลวดลายที่หน้าบันและซุ้มซึ่งงดงามน่าดูมาก สองข้างประตูทั้งสี่นี้มีประตูเล็ก ๆ 2 ประตูขนาดที่คนพอจะลองผ่านเข้าไปได้ที่ละคนรูปสลักที่สำคัญที่สุดบนหน้าบันซุ้มประตูเหล่านี้มีรูปพระอิศวรประทับบนพระแท่นมีเหล่าสนมบริวารเข้าเฝ้าแวดล้อมและพวกสัตว์โลกต่างก้มศีรษะแสดงความเคารพอยู่เรียงรายเพราะกลัวในบุญบารมี

ปัจจุบันกำแพงที่ล้อมรอบนี้เป็นกำแพงพระวิหารในพุทธศาสนาซึ่งเพิ่งสร้างขึ้นในสมัยปัจจุบันแต่ยังคงเหลือหอสมุดโบราณเป็นซากหินที่ปรักหักพังอยู่ตรงสองข้างพระวิหารเท่านั้น ดังนั้นก่อนที่จะทราบถึงรูปลักษณะให้ชัดเจนเราขอเล่าถึงประวัติความเป็นมาของโบราณสถานให้ท่านผู้อ่านได้ทราบก่อนเพื่อช่วยทำให้ท่านผู้อ่านเข้าใจเกี่ยวกับสถานที่นี้ได้ดีขึ้นประวัติของสถานที่มีที่มา 2 ทาง

กล่าวคือได้มาจากการศึกษาค้นคว้าโดยเอาหลักฐานจากศิลาจารึกและอาศัยเรื่องราวจากตำนานซึ่งชาวบ้านได้เล่าต่อ ๆ กันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ศิลาจารึกซึ่งผู้ศึกษาค้นคว้าได้พบบนพนมชีสูรทั้งหมดมี 4 แผ่นจำนวน 3 แผ่นอยู่เป็นอิสระส่วนอีกแผ่นหนึ่งอยู่ติดบนซุ้มประตูข้อความในศิลาจารึกทั้งหมดมีการกล่าวพระนามพระมหากษัตริย์ 3 พระองค์คือพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (ปี ค.ศ. 1002-1049) พระธรณินทรวรมันที่ 1 (ปี ค.ศ. 1107-1113) และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (ปี ค.ศ. 1113-1145) ทำให้เราเริ่มจับความได้ว่าพระราชาทั้ง 3 พระองค์นี้ต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกันในเรื่องการสร้างโบราณสถานนี้แน่นอน ดังนั้น เราจึงนำเอาเรื่องการก่อสร้างจากศิลาจารึกมากล่าวโดยสังเขปดังต่อไปนี้

เริ่มต้น ศิลาจารึกของบัณฑิตศิวาจารย์กล่าวว่า เมื่อศักราช 929 (ปี ค.ศ. 1017) รัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ท่านบัณฑิตศิวาจารย์ขอบวชในศาสนาพราหมณ์อยู่ที่เทวสถานแห่งหนึ่งชื่อโยเคนทราลัย ซึ่งผู้มีศรัทธาในสมัยนั้นได้ช่วยกันก่อสร้างขึ้นบนยอดเขา (คือภูเขาชีสูรนั่นเอง) ต่อมามีขุนนางชั้นสูงผู้หนึ่งชื่อกมรเตงอัญศรีวิรินทร์ ซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์อาศรมโยเคนทราลัย และเป็นผู้รับใช้ท่านบัณฑิตศิวาจารย์ด้วย ท่านเป็นผู้คิดริเริ่มปรับปรุงเทวสถานนี้ให้ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไปอีก กิจการอันใหญ่นี้จะสำเร็จลงได้จะต้องมีนโยบายที่พร้อมสรรพ ดังนั้นศิวาจารย์และศรีวิรินทร์จึงร่วมกันนำโครงการกราบทูลพระราชาทรงทราบเพื่อขอพระราชทานพระราชานุญาตและขอให้ทรงอุปถัมภ์ด้วย ขณะนั้นพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 พระองค์ทรงมีพระเมตตาประทานอนุญาตตามคำขอ และโปรดประทานสิ่งของอันมีค่าสำหรับใช้จ่ายในการก่อสร้างนั้นด้วย ไม่แต่เพียงเท่านั้น พระองค์พระราชทานที่ดินบริเวณที่เรียกว่าโยเคนทราลัย และบริเวณอีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ติดกันอันมีชื่อว่าโยเคนทรปุระเป็นที่ก่อสร้างอีกด้วย ตั้งแต่นั้นมาบัณฑิตศิวาจารย์และกมรเตงศรีวิรินทร์ จึงจัดสร้างตัวปราสาทอันยิ่งใหญ่และงดงาม ทั้งขอพระราชทานชื่อสถานที่สักการบูชาซึ่งสร้างขึ้นใหม่บนภูเขานี้ พระองค์พระราชทานชื่อว่า “สุริยบรรพต” ซึ่งมีความหมายว่าภูเขาแห่งพระเจ้าสุริยะ

การจัดสร้างสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้กระทำเสร็จในทันทีทันใด ดังนั้นเมื่อพ้นจากสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 การจัดสร้างยังคงกระทำต่อไปอีกในสมัยพระเจ้าธรณินทรวรมัน ตลอดจนกระทั่งถึงรัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 จึงได้แล้วเสร็จ พระเจ้าสุริยวรมันเสด็จไปทรงเป็นองค์ ประธานในพิธีสมโภชปูชนียสถานแห่งนี้ ดังที่มีเรื่องราวดังนี้ศิลาจารึกทั้งหลายบนภูเขาพนมชีสูรจึงกล่าวถึงพระนามของพระราชาทั้ง 3 พระองค์ไว้ และเมื่อได้ปูชนียสถานอันสง่างามแล้วบรรดาพราหมณ์ซึ่งรับภารกิจต่อจากกมรเตงศรีวิรินทร์นั้นมาก็ได้จัดสร้างประติมากรรมที่สำคัญประดิษฐานไว้ ณ ที่นั้น เพื่อเป็นที่สักการะบูชาของผู้คนทั่วไปประติมากรรมสำคัญที่สุดชื่อ “วฤษธวัช” ซึ่งเป็นรูปแทนองค์พระอิศวร และยังมีพระนามอีกอย่างหนึ่งซึ่งในศิลาจารึกกล่าวถึงอยู่หลายครั้งว่า “กมรเตง ชคต ศรีสุรบวรมัน เทวะ”

กาลครั้งหนึ่งมีพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่าสุริโยเทเวศเสวยราชสมเป็นเวลานานทรงก่อสร้างพระราชนิเวศน์ที่ริมเชิงเขาแห่งหนึ่ง (ปัจจุบันคือภูเขาชีสชสูร) ใหญ่ชื่อว่า “ทะเลอ้อม”

อยู่ทางด้านทิศตะวันออกพระราชนิเวศน์นี้ตั้งอยู่กลางป่าที่ “ป่าแสนภูเวียง” หลังจากสร้างพระราชนิเวศน์เสร็จเรียบร้อยแล้วพระราชาทรงประกอบราชพิธีจำเริญพระเกศาพระราชโอรสอย่างมโหฬาร บรรดาพราหมณ์พฤฒาจารย์ต่างถวายพระพรพระราชโอรสขณะนั้นพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งเป็นประธานแห่งพราหมณ์ในพิธีเข้าไปถวายพระพรเป็นคนสุดท้ายมีข้อความ 3 ประการซึ่งแปลกกว่าผู้อื่นคือ ขอให้มีกำลังเหมือนมด ขอให้มีฤทธิ์เหมือนผี ขอให้มีใจกล้าเหมือนสตรี หลังจากที่ฟังข้อความจบพระราชาทรงพระพิโรธพราหมณ์นั้นแต่พราหมณ์รอพระราชทานพระราชานุญาติทำพิธีพิสูจน์ถวายให้พระองค์ทรงทอดพระเนตรก่อน พระราชาประทานอนุญาตตามคำที่ขอ ประการแรกตรงพรที่ว่า “ขอให้มีกำลังเหมือนมด” พราหมณ์สั่งให้เอาเหล็กทำเป็นรูปขนาดเท่าตัวคนจริง ๆ คนหนึ่ง เสร็จแล้วเรียกให้คนหนึ่งลองยกรูปนั้นดูปรากฏว่ายกไม่ได้ พราหมณ์ให้เอาเข็มเล่มหนึ่งขนาดเท่าตัวมดมาตัดให้ได้ขนาดยาวเท่ากับตัวมด นำไปคลุกน้ำผึ้งแล้วเอาไปวางไว้ สักครูมดตัวหนึ่งคาบชิ้นเข็มนั้นไป พราหมณ์กราบทูลพระราชาให้ทรงทราบว่า นี่เองที่เรียกว่ากำลังเหมือนมด พรประการที่สองที่ว่า “ขอให้มีฤทธิ์เหมือนผี” พราหมณ์ให้นำผีตายโหง 7 ชนิด คือคลอดลูกตาย 1 งูกัดตาย 1 ควายขวิดตาย 1 ฟ้าผ่าตาย 1 ถูกเขาฟันตาย 1 จมน้ำตายแกคอตาย 1 เอาผีตายโหงทั้ง 7 ชนิดนี้ไปฝังให้ไกลจากหมู่บ้าน เอาขันเงิน สวย ๆ ไปฝังไว้ตรงหัวศพเหล่านั้น ไม่เพียงแต่เท่านั้นยังให้เอากระทงเป็นชั้น ๆ กระทงหุ้มกระทง ตีนนกกระสา กระทงจมูกหมู เป็นต้น เอาไปวางเรียงบนหลุมฝังศพด้านศีรษะ ในกระทงใส่ข้าวขาว ข้าวแดง หัวหมูและไก่เสียบไม้ไว้ตรงนั้นด้วย เมื่อถึงเวลาดึกสงัดพราหมณ์ให้พวกอำมาตย์ ซึ่งอยากได้ขันเงินที่ฝังอยู่นั้นไปขุดเอาเองที่ละคน ปรากฏว่าไม่มีใครสักคนกล้าไปขุดเลย ตรงนี้ที่พราหมณ์กราบทูลพระราชาว่า นี่แหละที่เรียกว่ามีฤทธิ์เหมือนผี ส่วนพรประการที่สามที่ว่า “ให้มีใจกล้าเหมือนสตรี” พราหมณ์ให้มีการพิสูจน์อย่างยืดยาวดังต่อไปนี้ก่อนอื่นให้เรียกชายยากจนคนหนึ่งมาแล้วบอกว่า “นี่แน่ะเจ้า ทุกวันนี้เจ้าลำบากยากจนอย่างนี้ ถ้าข้าใช้ให้เจ้าฆ่าเมียของเจ้าให้ตายภายใน 3 วัน แล้วข้าจะตั้งให้เจ้าเป็นขุนนางใหญ่ เจ้าพอใจจะทำไหม” ชายนั้นคิดอยู่ชั่วครู่จึงเงยหน้าขึ้นตอบว่า “ฉันไม่สามารถทำได้หรอกท่าน เพราะว่าเมียของฉันร่วมทุกข์ร่วมสุขลำ บากยากจนมาด้วยกันเป็นเวลานานมาแล้ว ฉันไม่ลืมความลำบากนี้ได้หรอก อีกอย่างหนึ่งเมียของฉันเป็นผู้หญิงสุภาพอ่อนโยนอยู่เสมอดังนั้นฉันไม่อาจตัดสินใจฆ่าเขาได้หรอก” ได้ฟังคำตอบเช่นนั้น พราหมณ์ให้ชายนั้นกลับบ้าน วันต่อมาพราหมณ์ให้อำมาตย์แอบไปเรียกนางผู้เป็นเมียชายนั้นมาซักถาม นางนั้นมาถึงพราหมณ์ถามว่า “นี่แน่ะนาง ผัวของเจ้าเป็นคนยากจนมาก ดูแล้วอนาคตของเจ้าไม่มีอะไรดีเลย ดังนั้นถ้าเจ้ากล้าฆ่าของผัวเจ้าให้ตายภายใน 3 วัน ข้าจะยกย่องเจ้าเป็นภรรยาออกหน้าออกตาและจะมอบทรัพย์สินเงินทองอันมีค่าทั้งหมดให้ด้วย” นางนั้นไม่พูดอะไรสักคำ พราหมณ์อนุญาตให้นางกลับไปคิดวันหนึ่ง พรุ่งนี้จึงค่อยกลับมาบอกนางก็ลากลับไป วันรุ่งขึ้นนางกลับมาพร้อมคำตอบ นางตอบพราหมณ์ต่อหน้าพระพักตร์พระราชาว่า “ฉันพร้อมที่จะทำตามคำของท่าน เพราะฉันไม่มีความหวังอะไรกับผัวของฉันเลย ถ้าเขายังคงได้แต่หาปลาอยู่อย่างนี้”

เมื่อนางพูดจบพราหมณ์หันกลับไปอย่างรวดเร็ว กราบทูลพระราชาทันทีว่า ขอพระองค์จงทรงทราบ นี่แหละเป็นพยานหลักฐานที่ว่าขอให้มีจิตใจกล้าหาญเหมือนสตรี พระราชา เมื่อทรงทอดพระเนตรเห็นครบสรรพตามคำของพรามหณ์นั้นแล้ว พระองค์ทรงตั้งพราหมณ์นั้นเป็นนักปราชญ์ใหญ่และประทานพรให้ตามความปรารถนา พราหมณ์กราบทูลขอพระราชทานพระราชานุญาตก่อสร้างเทวสถานสำหรับพวกพราหมณ์ที่บนยอดเขาซึ่งอยู่ติดพระราชนิเวศน์ เพื่อเป็นการตอบสนองบุญคุณพราหมณ์นั้นพระองค์พระราชทานพระราชานุญาตตามความปรารถนาของพราหมณ์ อีกทั้งตั้งให้พราหมณ์นั้นเป็นพระอาจารย์ของพระราชโอรสด้วย ข้อความซึ่งได้อธิบายมานี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของปราสาทโบราณบนภูเขาที่สูร คือมีทั้งประวัติศาสตร์และตำนาน แต่ว่าเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้ว ข้อความจากศิลาจารึกเป็นหลักฐานที่สำคัญ เพราะว่าศิลาจารึกไม่มีใครแก้ไขเปลี่ยนแปลงแม้แต่เล็กน้อย ส่วน เรื่องตำนานมักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นเรื่องปกติ เพราะคนที่จดจำได้จะนำมาเล่าต่อ ๆ กันย่อมมีเพิ่มเติมหรือขาดหายไปบ้างดังนั้นพอสรุปได้ว่าปราสาทบนภูเขาชีสูรนี้ก่อสร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ. 1002-1049 เพื่ออุทิศถวายเทวรูปแทนองค์พระศิวะซึ่งมีสมมุตินามว่า “กมรเตง ชคต ศรีสุรยวรมัน เทวะ” หรือเรียกสั้นๆ ว่า “พระอิศวร” และที่นี้ก็มีนามว่า “สุริยบรรพต” ซึ่งมีความหมายว่าภูเขาแห่งพระเจ้าสุริยวรมัน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับปราสาทพนมชีสูรนี้ (จังหวัดตาแก้ว) จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของ ปราสาทพนมชีสูร (จังหวัดตาแก้ว) เรื่องเล่าดังกล่าวหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม จะเห็นได้ว่าการก่อสร้างปราสาทดังกล่าว มีความยิ่งใหญ่เหมือนปราสาทนครวัดหรือปราสาทอื่น ๆ ที่อยู่แวดล้อมปราสาทนคร วัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญทางความเชื่อความศรัทธา โดยเฉพาะการสร้างปราสาท ทั้งนี้ ตามหลักฐานการค้นพบ ยังปรากฏศิลาจารึกซึ่งผู้ศึกษาค้นคว้าได้พบบนพนมชีสูรทั้งหมดมี 4 แผ่นจำนวน 3 แผ่นอยู่เป็นอิสระ ส่วนอีกแผ่นหนึ่งอยู่ติดบนซุ้มประตูข้อความในศิลาจารึกทั้งหมดมีการกล่าวพระนามพระมหากษัตริย์ 3 พระองค์คือพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (ปี ค.ศ. 1002-1049) พระธรณินทรวรมันที่ 1 (ปี ค.ศ. 1107-1113) และพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (ปี ค.ศ. 1113-1145) ทำให้เราทราบได้ว่าพระราชาทั้ง 3 พระองค์มีส่วนเกี่ยวข้องกันในเรื่องการสร้างโบราณสถานนี้ และยังปรากฏ ประติมากรรมสำคัญที่สุดชื่อ “วฤษธวัช” ซึ่งเป็นรูปแทนองค์พระอิศวร ซึ่งมีพระนามอีกอย่างหนึ่งซึ่งในศิลาจารึกกล่าวถึงอยู่หลายครั้งว่า “กมรเตง ชคต ศรี สุรบวรมัน เทวะ” อาจกล่าวได้ว่าปราสาทพนมชีสูรนี้ (จังหวัดตาแก้ว) หากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม จะเห็นว่าสัญญะเชิงนเวศดังกล่าวคือความเชื่อความศรัทธาต่อพระอิศวร ดังจะเห็นได้จากการอุทิศถวายเทวรูปแทนองค์พระศิวะ ซึ่งมีสมมุตินามว่า “กมรเตง ชคต ศรีสุรยวรมัน เทวะ” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “พระอิศวร” และที่นี้ก็มีนามว่า “สุริยบรรพต” ซึ่งมีความหมายว่าภูเขาแห่งพระเจ้าสุริยวรมัน และปราสาทพนมชีสูร (จังหวัดตาแก้ว) จึงเป็นเหมือนตัวแทนของกษัตริย์กัมพูชา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทบันทายฉมาร์** (จังหวัดพระตะบอง) ปราสาทบันทายฉมาร์อยู่ในตำบลบันทายฉมาร์ อำเภอบันทายฉมาร์ จังหวัดพระตะบอง อยู่ทางด้านเหนือของกรุงพระตะบอง ระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร แต่เดิมตำบลนี้อยู่ในที่เร้นลับมาก เพราะหนทางไปมาเป็นทางเกวียน รถยนต์ไม่สามารถเข้าไปได้เลย มีแต่ผู้ศึกษาค้นคว้าบางคนซึ่งพยายามเดินทางไปจนถึงที่นั่นด้วยความยากลำบาก คือต้องใช้เกวียนหรือขี่ม้าไป แต่ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวประสบความสุขสดชื่นเบิกบานภายใต้การจัดการของคณะรัฐบาลสังคมราษฎร์นิยมซึ่งมีสมเด็จพ่อทรงเป็นผู้นำทางราชการได้กำหนดให้พื้นที่นี้เป็นอำเภอหนึ่งเรียกว่าอำเภอบันทายฉมาร์ซึ่งแต่เดิมเป็นเพียงตำบลเล็ก ๆ ที่ขาดการติดต่อ พื้นที่นี้จัดว่าเป็นบริเวณป่าเขา เพราะไกลจากเชิงเขาพนมดงรักเพียง 25 กิโลเมตรเท่านั้น กล่าวกันว่ามีเรื่องเล่าว่าโบราณกาลนานมากมาแล้ว มีพระราชาพระองค์หนึ่งครองราชสมบัติอยู่ที่เมืองจัมปากบุรี (ตรงบันทายฉมาร์ในปัจจุบัน) ทรงพระนามว่าพระเจ้ายศเกร พระองค์ทรงมีพระทัยสันโดษและมีความเมตตากรุณาพระองค์ไม่เคยมีเรื่องราวกับเมืองใกล้เคียงเลยบรรดาประชาราษฎร์ของพระองค์ต่างอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข พระเกียรติยศอันสูงส่งนี้เป็นที่เลื่องลือไปทั่ว พระราชาอีกพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าหูลู ซึ่งครองราชย์อยู่ ปราสาทเพรา อยากจะแผ่อำนาจมาถึงนครจัมปากบุรี จึงทรงส่งพระราชสาส์นฉบับหนึ่งเพื่อชิงราชสมบัติจากพระเจ้ายศเกร ด้วยเหตุที่พระเจ้ายศเกรทรงพอพระทัยในสันติและความสงบ พระองค์ไม่ยอมทำสงครามแต่กลับหลบหนีออกไปจากพระราชวังเพื่อไม่ให้เกิดสงครามเพราะจะทำให้ราษฎรประสบความลำบาก

ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา บันทายฉมาร์ซึ่งอยู่ในแดนจัมปากบุรีจึงตกอยู่ภายใต้การครอบครองของพระเจ้าหูลูตลอดมา เมื่อกาลเวลาผ่านไปนานพระเจ้าหลูมีพระประสงค์จะขยายดินแดนอีก และทรงกลัวว่าพระราชาพระองค์ก่อนจะทรงมาแย่งชิงเมืองคืน พระองค์ทรงประกาศแก่มหาชนว่า ตอนนี้พระเจ้ายศเกรพยายามจะยกกองทัพมาตีเอาบ้านเมืองคืนด้วยเหตุนี้ถ้าใครสามารถบอกสถานที่อยู่ของพระเจ้ายศเกรได้พระองค์จะพระราชทานทองไห้ 100 ตำลึง ตอนนั้นมีพวกนายพรานซึ่งออกเดินล่าสัตว์ในป่าไกล ๆ แอบเห็นพระเจ้ายศเกรกับพระนางปทุมพระอัครมเหสีและพระราชกุมารวิบุลเกรประทับอยู่ที่ปราสาทตามัน ซึ่งอยู่หลังเขาพนมดงรัก ด้วยเหตุที่อยากได้รางวัลเป็นทอง 1000 ตำลึงพวกพรานชั่วร้ายจึงพากันลอบจับพระเจ้ายศเกรได้ในเวลาซึ่งพระองค์ทรงทำสมาธิแต่เพียงพระองค์เดียวในป่าอันสงัด แล้วนำไปถวายพระเจ้าหูลูเพื่อเอารางวัล พระเจ้าหูลูตรัสสั่งให้เพชฌฆาตนำพระเจ้ายศเกรไปลงโทษอย่างหนัก กล่าวถึงพระนางปทุมและพระราชกุมาร พระนางทรงทุกข์โศกอาลัยอาวรณ์ที่ต้องพลัดพรากจากพระสวามี ทั้งยังทรงทราบข่าวว่าพระเจ้าหูลูทรงลงโทษทัณฑ์อย่างหนักอีกด้วย พระนางทรงดูแลเลี้ยงดูพระราชบุตรสุดที่รักอยู่ในป่าเป็นเวลานาน จนกระทั่งพระราชบุตรมีพระชนม์ได้ 12 ชันษา พระราชกุมารทรงซักไซร้ไล่เลียงถึงเรื่องของพระราชบิดา พระนางปทุมพระราชมารดาทรงเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พระราชบุตรฟัง ตั้งแต่ทรงทราบเรื่องราวพระราชกุมารศรีวิบุลเกรทรงนึกถึงพระราชบิดา ทรงคิดจะแก้แค้นเพราะความโกรธ แต่พระราชมารดาทรง

ตักเตือนให้ลืมเรื่องนี้ เพราะเราไม่มีพวกพ้องอยู่แต่ในป่าอย่างนี้ไม่มีความหวังว่าจะได้กลับไปยังบ้านเมืองเพื่อหาความถูกต้องได้เลย แม้ว่าพระราชมารดาจะทรงขัดขวางห้ามปรามอย่างไรก็ตามพระราชกุมารไม่ได้ทรงสบายพระทัยเลย วันหนึ่งพระองค์ทูลลาพระราชมารดาออกเดินทางไปสืบหาเรื่องราวของพระราชบิดา พระองค์ทรงเสาะแสวงหาอยู่เป็นเวลานานจึงทรงพบในกระบวนแห่นักโทษไปประหารชีวิตตรงช่องทางของบันทายฉมาร์ พระราชกุมารเหลือบไปเห็นทรงรู้อย่างชัดเจนว่านักโทษนั้นเป็นพระราชบิดาของพระองค์ จึงทรงแหวกฝูงชนตรงเข้าไปอยู่ตรงหน้าพระพักตร์พระหูลู ซึ่งกำลังประทับทอดพระเนตรกระบวนแห่นั้นด้วย พระราชกุมารทรงกล่าวอย่างดังว่า “นักโทษนี้เป็นพ่อของเรา ท่านไม่มีความผิดอะไรเลย การที่จะส่งท่านไปประหารชีวิตนั้นก็ไม่มีเหตุผลอะไรจะมาอ้าง ดังนั้นขอให้ปล่อยท่านเดี๋ยวนี้ ถ้าอยากจะฆ่ามากนักเราจะยอมให้ฆ่าตัวเราแทน” พระเจ้าหูลูทรงได้ฟังดังนั้น พระองค์ทรงตกตะลึง แล้วตรัสถามไปว่า “เจ้ามาจากไหน จึงกล้ามาพูดอย่างนี้ เราจะให้เขาฆ่าเจ้าทิ้งเสียตอนนี้” พระราชกุมารทรงตอบทันทีว่า “เราเป็นพระราชบุตรของพระเจ้ายศเกรซึ่งเป็นนักโทษคนนี้ เราไม่กลัวตายหรอกกับเรื่องอยุติธรรมอย่างนี้ เรากล้าที่จะตายแทนพ่อเรา” พระเจ้าหูลูตรัสต่อไปอีกว่า “เจ้ากุมารกล้า คนนี้เป็นพ่อเจ้าจริงหรือถ้าอย่างนั้นเจ้าเข้ามา เราจะลงโทษเจ้า”

พระราชกุมารกล้านั้นทรงย่างก้าวเข้าไปรับโทษแทนพระราชบิดาทันที ตอนนั้นพระเจ้าหูลูทรงใช้ให้เพชฌฆาตประหารชีวิตพระราชกุมารตรงหน้าบรรดาผู้คน ซึ่งกำลังมารชุมนุมกันอยู่มากมายเพื่อเป็นตัวอย่างแก่คนทั่วไป ชาวบ้านซึ่งกำลังยืนดูต่างตกใจกับเหตุการณ์ประหลาด บ้างกลัวจนตัวสั่น นึกสงสารพระราชกุมารบ้างยำเกรงในน้ำใจอันกล้าหาญของพระราชกุมารนี้ ด้วยความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณของพระองค์ ดาบอันคมกริบของเพชฌฆาต กลับย่นยู่ไปทั้งหมดนับว่าเป็นเรื่องอัศจรรย์ยิ่ง พระเจ้าหูลูทรงพิโรธอย่างมาก ทรงตะโกนสั่งให้เพชฌฆาตเปลี่ยนดาบย่นยู่นั้นออกไปเอาดาบที่ลับจนคมกริบเข้าไปฟันใหม่อีกครั้งหนึ่งแม้ว่าจะฟันหลายครั้งหลายครา ดาบนั้นได้แต่ยู่ไปหมดไม่ได้ฟันเข้าเนื้อพระราชกุมารเลย แม้แต่สักนิด เมื่อทรงเห็นว่าทรงพ่ายแพ้แน่แล้ว พระเจ้าหูลูทรงสั่งให้เพชฌฆาตก่อกองไฟที่ลุกโชติช่วงแล้วจับเอาพระราชกุมารนั้นโยนเข้าไปในกองไฟ แต่ว่าไม่มีประโยชน์อะไรอีก เพลิงไฟกลับกลายเป็นเย็นสบายไม่ได้เผาไหม้ผิวหนังพระราชกุมารให้ไหม้แม้แต่น้อย พระราชกุมารทรงลุกขึ้นจากกองไฟ พระพักตร์ยิ้มแย้มขณะมองพระพักตร์พระเจ้าหูลูและบรรดาประชาชนทั้งหมด แม้จะทำกับพระราชกุมารดังนั้นแล้ว พระเจ้าหูลูยังไม่ทรงพอพระทัย พระองค์ทรงสั่งให้อำมาตย์ไปนำช้างศึกซึ่งแกล้วกล้าโขลงหนึ่งให้มาไล่เหยียบพระราชกุมารอีก พวกคราญช้างไล่โขลงช้างห้อตะบึงอย่างรวดเร็วตรงเข้าไปหาพระราชกุมาร แต่อัศจรรย์มากโขลงหมดคุกเข่าลงห่างจากพระราชกุมารออกไป 2 ก้าว ไม่แต่เท่านั้นช้างซึ่งเป็นจ่าโขลงยังเอางวงตะกองกอดพระราชกุมารวางไว้บนหัวของตนอีกด้วย บรรดาชาวเมืองแตกตื่นเข้าไปห้อมล้อมพระราชกุมารพร้อมน้อมกายถวายบังคม พระเจ้าหูลูเมื่อได้เห็นอิทธิฤทธิ์ของพระราชกุมารดังนั้น พระองค์ทรงหลบหนีไปจากฝูงชนซึ่งกำลังห้อมล้อมพระราชกุมาร ดังนั้นเมื่อคนทั้งปวงเลิกพลุกพล่านแตกตื่นจึงหา

พระเจ้าหูลูไม่พบ รู้กันว่าพระองค์ทรงหลบหนีไปแล้ว เพราะทรงกลัวในอิทธิฤทธิ์ของพระราชกุมารวิบุลเกรซึ่งเป็นอัศจรรย์ดังนี้ ต่อมาพระราชกุมารวิบุลเกรทรงนำพระราชบิดาขึ้นประทับบนช้างพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินตรงไปยังประสาทตามันบนเขาดงรัก อยู่ร่วมทุกข์สุขกับพระนางปทุมด้วยความสุขสบายไม่นานเท่าไรพระเจ้ายศเกรพระราชบิดาก็สิ้นพระชนม์ เพราะทรงทรุดโทรมจากถูกทารุณกรรมในครั้งนั้น พระราชกุมารได้จัดการถวายพระเพลิงและบรรจุพระอัฐิ ณ ที่นั้น

หลังจากนั้นมาพวกชาวเมืองบันทายฉมาร์มีพวกขุนนางและอำมาตย์เป็นอาทิ ได้พากันจัดกระบวนแห่ไปรับพระราชกุมารวิบุลเกร และให้อภิเษกเป็นพระราชาประทับอยู่ที่วังบันทายฉมาร์ ส่วนพระนางปทุมก็ประทับอยู่กับพระราชบุตรด้วยความสุขสบายสืบมา เฉพาะคำว่า “บันทายฉมาร์" นี้ก็มีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างกว้างขวาง ตามความคิดเห็นของผู้ศึกษาค้นคว้า บางคนเห็นว่าบันทายฉมาร์มีความหมายว่า “ค่ายเล็ก” หรือ “วังเล็ก” ซึ่งตรงกันข้ามกับค่ายใหญ่หรือนครธม ความคิดเห็นนี้นับว่าสมเหตุผลเพราะตามประวัติศาสตร์เขมรเราจะเห็นว่ามีค่ายใหญ่เป็นราชธานี ซึ่งเรียกว่า “มหานคร” แปลว่า กรุงใหญ่ ดังนั้นเมื่อเกิดมีกรุงอื่น ๆ อีกซึ่งเล็กหรือเป็นราชธานีขนาดเล็ก สำหรับเป็นที่ประทับของพระอุปราชหรือเจ้าผู้ครองนคร ชาวเมืองจะเรียกว่ากรุงเล็ก หรือค่ายเล็ก หรือบันทายฉมาร์ก็ได้เช่นกัน สถานที่นี้ปรากฏว่าเป็นบริเวณกรุงเก่าดังที่ปรากฏหลักฐานจากการค้นคว้าของ G. Grosier กล่าวไว้ว่ามีที่ชุมชนแห่งหนึ่งชื่อว่ากบาลอันโสง อยู่ไกลจากที่นี่ไป 2 กิโลเมตรเคยมีผู้คนอาศัยอยู่ประมาณ 200,000 คนล้วนแต่เป็นผู้มีหน้าที่การงานมาก่อสร้างปราสาทในสมัยนั้น แต่ว่าต่อมาที่นั้นมีน้ำท่วมและเกิดโรคภัยไข้เจ็บแพร่หลาย พวกชาวบ้านจึงพากันอพยพหนีไปอยู่ในที่ไกลจากนั้นออกไปอีกเล็กน้อย ซึ่งเป็นที่ ๆ พอจะอยู่กันได้สุขสบายคือที่หมู่บ้านสุรินทร์ ด้วยเหตุนี้สุรินทร์จึงเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ไม่แต่เท่านั้นตามความคิดของ Etienne Aymonier กล่าวว่าเมื่อถึงปี ค.ศ. 1882 เมืองสุรินทร์ได้เป็นของไทยเมืองสุรินทร์ซึ่งมีชื่อว่าพระยาสุรินทรภักดีกินเมืองบันทายเสมาร์ตามความคิดนี้แสดงให้ชัดเจนว่าพวกชาวสุรินทร์สืบเชื้อสายไปจากบันทายฉมาร์จริง

จากการศึกษาค้นคว้าของยอร์ช เซเดย์ ได้กล่าวว่าปราสาทบันทายฉมาร์ก่อสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือพระองค์ทรงสร้างอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณของพระราชบุตรของพระองค์ซึ่งทรงพระนามว่าสรินทรกุมารและดวงวิญญาณของทหารกล้าของพระองค์จำนวน 4 คนซึ่งตายในสมรภูมิสู้รบกับพวกกองทัพจามปาที่เข้ามารุกรานแต่ตามเอกสารอื่น ๆ กล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้ก่อสร้างในต้นศตวรรษที่ 9 และเรียกชื่อว่าอมรินทรปุระดังนั้นหากจะสรุปจากตามเรื่องตำนานก็ดีศิลาจารึกก็ดีแสดงให้เห็นชัดเจนว่าที่ปราสาทบันทายฉมาร์นี้เป็นที่ชุมชนเก่าในสมัยพระนครมีขนาดเหมาะสมกับที่ชาวเมืองเรียกกันแต่เดิมว่า “บันทายฉมาร์” ซึ่งแปลว่า วังเล็ก ส่วนเรื่องตำนานที่ต่อเติมเนื้อเรื่องให้ยืดยาวดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นนั้นเป็นเพียงการนำเอาสถานที่ไปสัมพันธ์กับอักษรศาสตร์ให้มีความไพเราะงดงามเท่านั้น

จากนิทานเรื่องปราสาทบันทายฉมาร์นี้ (จังหวัดพระตะบอง) จะเห็นได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าว เนื้อเรื่องนอกจากจะบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของปราสาทบันทายฉมาร์ (จังหวัดพระตะบอง) แล้ว หากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศ จะเห็นได้ว่าการก่อสร้างปราสาทดังกล่าวยังเป็นปราสาทที่มีความสำคัญสำหรับชาวกัมพูชาเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ แม้ว่าปราสาทบันทายฉมาร์ คำว่า “บันทายฉมาร์” จะมีความหมายว่า “ค่ายเล็ก” หรือ “วังเล็ก” ใช้เป็นที่ประทับของอุปราชต่าง ๆ แต่หากมีการพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม จะพบว่าปราสาทบันทายฉมาร์เป็นเสมือนสัญญะของความกล้าหาญของพระราชกุมารวิบุลเกรที่ปกป้องพ่อจากการสั่งฆ่าของพระเจ้าหูลู และยังเป็นโบราณสถานอีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญมากสำหรับชาวกัมพูชา ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ปราสาทบันทายฉมาร์ก่อสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือพระองค์ทรงสร้างอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณของพระราชบุตรของพระองค์ซึ่งทรงพระนามว่าสรินทรกุมารและดวงวิญญาณของทหารกล้าของพระองค์จำนวน 4 คนซึ่งตายในสมรภูมิสู้รบกับพวกกองทัพจามปาที่เข้ามารุกรานแต่ตามเอกสารอื่น ๆ กล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้ก่อสร้างในต้นศตวรรษที่ 9 และเรียกชื่อว่าอมรินทรปุระ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 623)

โดยสรุปแล้ว การใช้สัญญะเชิงนิเวศรูปธรรมผ่านเรื่องเล่ากัมพูชานั้นเป็นประกอบสร้างสัญญะเชิงนิเวศโดยพิจารณาผ่านตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชา เรื่องเล่าที่สื่อความหมายถึงสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม อาทิ วัด ปราสาท โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ ศาลปู่ตา ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ เป็นต้น โดยยึดการศึกษาทางภูมิศาสตร์กายภาพทางธรรมชาติประกอบร่วมด้วย และจากการศึกษาและการวิจัยพบว่าภาพรวมของการใช้สัญญะเชิงนิเวศรูปธรรมผ่านเรื่องเล่ากัมพูชานั้นสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ พระอิศวร การนับถือพราหมณ์ ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าการใช้สัญญะเชิงนิเวศรูปธรรม จะเป็นการสร้างผ่านโบราณวัตถุ หรือโบราณสถาน อันได้แก่ปราสาทต่าง ๆ อาทิ ปราสาทนครวัด (จังหวัดเสียมเรียบ) กรุงพนมเปญ (พนมเปญ) กรุงอุดงค์ (จังหวัดกันดาล) วิหารอัฏฐารส (จังหวัดกันดาล) เรื่องปราสาทพนมชีสูร (จังหวัดตาแก้ว) เรื่องปราสาทบันทายฉมาร์ (จังหวัดบันเตียเมียนเจย) และจากการศึกษาผ่านเรื่องเล่าดังกล่าวยังพบว่าปราสาทที่เกิดขึ้นแต่ละแห่งนั้น ต่างเป็นเสมือนตัวแทนของกษัตริย์ หรือภาพแทนกษัตริย์กัมพูชาที่ได้สร้างถวายถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศรูปธรรมที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่า ตำนานต่าง ๆ จนกลายเป็นปราสาท ซึ่งเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ แต่ขณะเดียวกันได้ทำให้

เห็นว่าคนกัมพูชาในอดีตมีความเชื่อความศรัทธาต่อธรรมชาติเป็นอย่างมาก และยังชอบสร้างปราสาทไว้ตามพื้นที่ต่าง ๆ ซึ่งในที่นี้คือตามจังหวัดทั่วประเทศกัมพูชา ดังภาพ

ภาพประกอบ 12 แสดงแผนที่เรื่องเล่าเชิงนิเวศเล่าผ่านแหล่งประวัติศาสตร์

ที่มา: https://imageearthtravel.com/2015/07/21

4.4.2.2 สิ่งที่เป็นนามธรรม

จากข้อมูลเรื่องเล่ากัมพูชาทั้งหมดได้กล่าวถึงนิเวศในลักษณะนี้เช่นกัน ได้แก่ ขนมธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา กฎหมายระเบียบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นต้น โดยผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ประเภท ได้แก่ นิเวศความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ และนิเวศความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1) นิเวศความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าพ่อ เจ้าแม่

จากการศึกษาข้อมูลพบมีเรื่องเล่าที่กล่าวถึงนิเวศด้านความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ จำนวน 6 เรื่อง ดังตาราง

ตาราง 8 แสดงสัญลักษณเชิงนิเวศด้านความเชื่อดั้งเดิมที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เจ้าพ่อ เจ้าแม่

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	สัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับ ความเชื่อเรื่องศาลปู่ตา หรือเจ้าพ่อ เจ้าแม่		
		เทพ	มนุษย์	
			หญิง	ชาย
1	เจ้าพ่อคลังเมือง	√		√
2	เจ้าพ่อคเณศ	√		√
3	เจ้าพ่อเมสร	√		√
4	เจ้าพ่อคอแดง			√
5	เจ้าแม่คุณหญิงเมา			√
6	เจ้าพ่อคลังเมือง			√

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อคลังเมือง** ศาลของเจ้าพ่อนี้เป็นสถานที่เปลี่ยว มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นอยู่ล้อมรอบ ซึ่งแผ่กิ่งก้านสาขา มีร่มเงาเย็นสบายน่าอัศจรรย์ มีนกส่งเสียงร้องและไล่จิกกันดังเอ็ดอึง ถัดจากต้นไม้มีทุ่งนาอยู่ล้อมรอบ ถ้ามองจากที่ไกล ๆ จะเห็นต้นไม้เป็นพุ่มดำทะมึนห่างไกลจากหมู่บ้าน ในบรรดาต้นไม้ทั้งหมดนั้นมีต้นสำโรงต้นหนึ่งสูงใหญ่กว่าต้นไม้ต้นอื่น ๆ ขึ้นอยู่ที่หน้าศาล จากศาลาว่าการจังหวัดโพธิสัตว์ไปถึงศาลเจ้าพ่อนั้นระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร โดยจะต้องเดินทางตามถนนจากศาลาว่าการจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวไปทางทิศใต้ตัดผ่านทางรถไฟถึงตำบลบักนึม เลี้ยวไปทางทิศตะวันตกถึงหมู่บ้านแพรกซึกจากแพรกซกไปทางเหนือจึงจะถึงศาลเจ้าพ่อ องค์เจ้าพ่อไม่มีรูปไม้หรือหินเป็นตัวแทน แต่เป็นจอมปลวกขนาดความยาว 2 เมตร กว้าง 1 เมตร สูง 2 เมตร ซึ่งเกิดจากปลวกมันพูนดินขึ้นมา เขาจึงสมมุติเอาว่าเป็นองค์เจ้าพ่อ ที่ยอดของจอมปลวกมีกองดิน 4-5 กอง แยกเป็นยอดแหลม ๆ ดูไปเหมือนยอดปราสาทนครวัด ที่ยอดจอมปลวกซึ่งถือกันว่าเป็นองค์เจ้าพ่อนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้ามีปลวกมันพนดินขึ้นมาใหม่อีก ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอที่อำเภอนั้นจะถูกย้ายไปที่อื่น หรือไม่ก็จะเสียยศเสียตำแหน่ง จอมปลวกนี้มีมาตั้งแต่สมัยใดไม่มีใครรู้ การเซ่นไหว้เจ้าพ่อ พิธีนี้เป็นพิธีของชาวบ้านและบรรดาข้าราชการที่กระทำกันเป็นเวลานานมาแล้วโดยจะกระทำกันในวันเสาร์ เดือน 6 ของทุกปี ไม่กำหนดว่าเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรม เลือกเอาแต่ว่าเป็นวันเสาร์เท่านั้น เมื่อจะกระทำพิธีจะมีคำสั่งจากนายอำเภอบากานแจ้งไปยังกำนันคนทำพิธี อุบาสกและประชาชนทั้งหมดให้ทราบเรื่องราวเพื่อมาร่วมกันสร้างโรงปะรำพิธีและทำความสะอาดสถานที่สำหรับพระสงฆ์และข้าราชการในจังหวัดประเพณีนี้เริ่มกระทำกันมาตั้งแต่วันที่ 18 มิถุนายน 2492 เมื่อเริ่มจะกระทำพิธี บรรดากำนัน คนทำพิธี อุบาสก และประชาชนจะมา

รวมกันที่ศาลเจ้าพ่อ เวลา 18.00 น. คนทำพิธีจะจุดธูปเทียนบอกเจ้าพ่อว่า “วันนี้บรรดาลูกหลานได้มาชุมนุมกันยังที่นี้เพื่อทำบุญถวายเจ้าพ่อ ขอให้พวกเราทุกคนจงประสบแต่ความสุขสบาย” เสร็จแล้วเขาจะเล่นเพลงถวาย มีเพลงเขมร ปีพาทย์ ไฉยำ และตระพังทา ตามธรรมดาผู้คนจะได้ยินเสียงเพลงบรรเลงดังก้องป่า คนเฒ่าคนแก่และเด็ก ๆ จะนั่งเกวียนเทียมควายมารวมกันยังที่นั้นมากมายเวลา 21.00 น. จะร่วมกันสวดมนต์ ไหว้พระ และนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูปมาเจริญพระปริตร

ครั้นรุ่งขึ้นเช้า เวลา 08.00 น. ของวันอาทิตย์เดือนเดียวกัน พวกข้าราชการในจังหวัดและในอำเภอทุกตำแหน่งทุกหน้าที่ได้รับเชิญไปที่ศาลเจ้าพ่อนั้นเข้าไปยืนอยู่ทางด้านใต้ขององค์เจ้าพ่อ คนทรงจุดธูปเทียนส่งให้ทุกคนไหว้เจ้าพ่อด้วยความเคารพ แล้วคนทำพิธีสั่งให้ยกเครื่องที่จะถวายเจ้าพ่อมาวางที่ร้านไม้ตรงหน้าเจ้าพ่อ ของถวายเจ้าพ่อ เสื้อแดงหมอน ผ้าขาวสำหรับใช้สำหรับปูบนเสื่อ สลาธรรมมะพร้าว 1 คู่ (ปักใบพลู 5 ใบหมาก 5 ลูกธูป 3 ดอก) หัวหมู 1 คู่ มีหางเอาใส่ไว้ในปากด้วย ขันน้ำอบ 1 คู่ ไม้สีฟัน 1 อัน พานหมากและบุหรี่ 1 คู่ ขวดเหล้า 1 คู่ พร้อมทั้งถ้วย กล้วยนวน 2 หวี เอาตั้งไว้บนจานแบน ของหวาน 2 ถาด ของคาว 2 ถาด กระทงใบตอง 1 คู่ ไก่ต้ม 1 คู่ เขาวัวแดง 1 คู่ ของที่จัดถวายทั้ง 13 อย่างนี้ จัดทำเป็นคู่ทุกอย่างสำหรับวางด้านซ้ายขวา นอกจากของถวายทั้ง 13 อย่างนี้แล้ว ยังมีของที่ชาวบ้านนำมาถวายเพิ่มเติมอย่างมากมายครบถ้วนบริบูรณ์วางอยู่บนร้านนั้นด้วยเช่นกัน เขาจุดธูปเทียนแจกให้ทุกคนเพื่อถือเดินไปรอบ ๆ ศาล โดยเวียนทางด้านขวาเป็นการแสดงความเคารพต่อเจ้าพ่อ และนึกถึงบุญคุณของท่านออกญาเสนาเมืองซึ่งสู้แลกชีวิตเอาเลือดชโลมดิน มีชื่อเสียงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2059 ตราบมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ชาวบ้านจึงเรียกว่า“ เจ้าพ่อคลังเมือง” เขาจะเลือกหาคนที่มีรูปร่างพอ ๆ กัน 2 คน สำหรับมาสวมเขาวัวแดง แต่งตัวด้วยผ้าม่วงโจงกระเบนไม่สวมเสื้อและนักรบอีก 2 คน เป็นพรานป่า สะพายปืน 1 คน อีก 1 คนสะพายข้าวห่อเดินตามหลังแต่งตัวเหมือนคนที่สวมเขาวัวแดงด้วย ครั้นเดินแห่ไปครบ 3 รอบแล้ว เขาจะเล่นเพลงรำเขาวัวแดง เพลงนั้นชื่อเพลงพลั้ง นักรำเมื่อสวมเขาวัวแดงแล้วจะกราบเจ้าพ่อ 3 ครั้ง แต่ละคนลุกขึ้นหันไปทางซ้ายให้มาพบกัน เมื่อมาพบกันครบ 3 ครั้งแล้วจะคลานกับพื้นดิน ทำกิริยาอาการโอ้อวดเข้าใส่กันแล้วขวิดกันเหมือนวัวจริง ๆ พรานป่าเดินมาก้ม ๆ เงย ๆ ดูรอยเท้าวัวแดงเพื่อที่จะตามไปยิงผู้คนยืนดูกันเต็มที่ทุ่งนั้น

ประวัติเจ้าพ่อคลังเมือง อดีตกาลในรัชกาลของพระจันทราชาเป็นกษัตริย์ประทับอยู่ที่เมืองละแวก (ปี พ.ศ. 2045) เวลานั้นเมืองเขมรเป็นเมืองขึ้นของไทย ซึ่งจะต้องนำส่วยสาอากรไปส่งยังเมืองไทยเป็นประจำ พระมหากษัตริย์ไทยทรงจัดให้พระราชบุตรพระองค์หนึ่งพระนามได้ไม่ปรากฏมาประทับที่เมืองเขมรเพื่อคอยตรวจตราดูแลด้านส่วยสาอากรว่าจะส่งไปครบหรือไม่ โดยทางพระมหากษัตริย์ไทยทรงกลัวว่ากษัตริย์เมืองเขมรจะคิดไม่ซื่อส่งให้ไม่ครบตามจำนวน หรืออีกอย่างหนึ่งคงกลัวว่ากษัตริย์เขมรจะเป็นกบฏคิดไม่ซื่อตรงกับเมืองไทยประการใดประการหนึ่งพระองค์จึงทรงให้พระราชบุตรมาอยู่ดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ พระราชบุตรนั้นทรงเลี้ยงแร้งไว้ตัวหนึ่ง อีแร้ง

ตัวนี้มีความสามารถมาก มันรู้ภาษาคนเป็นอย่างดีเป็นสัตว์ที่ผิดจากสัตว์อื่น ๆ รู้จักรักเจ้าของมาก สามารถใช้ให้นำสารไปมาระหว่างเมืองไทยและเมืองเขมรได้โดยที่ไม่มีผู้ใดรู้เห็น พระจันทราชาทรงกังวลพระทัย ด้วยทรงเห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยไม่ทรงไว้พระทัยพระองค์เลย จึงต้องจัดพระราชบุตรมาดูแลต่างพระเนตรพระกรรณ และทรงให้ควบคุมพระองค์โดยตรงด้วยพระราชบุตรนั้นก็เป็นผู้ที่มีความโลภเบียดเบียนและทรงไม่มีความเกรงกลัวผู้ใดอีกทั้งยังทรงบังคับให้นำส่วยสาอากรไปส่งเมืองของตนมากเกินเหตุ พระองค์ทรงน้อยพระทัย ทรงอดทนไม่ได้จึงทรงใช้ให้พวกเพชฌฆาตไปจับพระราชบุตรของพระมหากษัตริย์ไทยไปฆ่าทิ้งที่ในป่าเวลากลางคืน ส่วนอีแร้งครั้นเมื่อรุ่งขึ้นเช้าไม่เห็นพระราชบุตรเจ้านายของมัน มันจึงบินขึ้นบินลงเที่ยวหาจนพบพระศพอยู่ในป่าอีแร้งเห็นพระศพนั้นก็จำได้อย่างแม่นยำว่าเป็นเจ้านายของมันมันจึงจิกคาบเอาพระศพนั้นกลับไปเมืองไทยไปถวายพระราชบิดา พระองค์ทรงพระเนตรเห็นร่างนั้นก็ทรงรู้ว่าพระราชบุตรสิ้นพระชนม์แล้วโดยกษัตริย์เขมรเป็นผู้ฆ่าอย่างแน่นอน พระองค์ทรงพิโรธมาก ทรงประชุมเสนาบดีพร้อมทั้งตรัสเล่าเรื่องทั้งหลายให้ฟังทรงสั่งให้ยกกองทัพออกไปทำสงครามกับกษัตริย์เขมรโดยมีพระราชบัญชาว่าต้องฆ่าพระจันทราชาพร้อมทั้งพระญาติวงศ์ตลอดจนพวกเสนาบดีทั้งหมด แล้วริบเอาทรัพย์สินกวาดต้อนไพร่พลมาเมืองไทยให้หมดอย่าให้มีเหลือพวกกองทัพไทยยกมาถึงด่านละแวกเข้าล้อมจับพระจันทราชาพร้อมทั้งพระญาติวงศ์ได้ทั้งหมดส่วนพระนางแปนซึ่งเป็นพระสนมองค์หนึ่งหนีเอาตัวรอดมาได้พร้อมกับเสนาบดีชื่อ “เมือง” ซึ่งพาภรรยาและลูก 4 คน หนีมาเช่นกัน

พวกกองทัพไทยกวาดต้อนผู้คนจากเมืองเขมรพร้อมด้วยพระนางแปน ตลอดจนบรรดาช้าง ม้า วัวควาย และทรัพย์สินเงินทองต่าง ๆ ในจำนวนนั้นมีแม่ช้างเผือกเชือกหนึ่งกำลังมีท้องชื่อ “คุณหญิงปาลไป” ซึ่งเป็นช้างเผือกพระที่นั่งก็ถูกกองทัพไทยกวาดต้อนมาเช่นกัน พวกคนไทยมีความพยาบาททำร้ายพวกชาวเขมรอย่างมาก จับเอาคนร้อยใบหูลากเอาไปเหมือนเป็นสัตว์ หญิงใดที่มีลูกอ่อนก็เอาใส่ถุงให้ช้างเหยียบตาย คงเว้นแต่พวกที่อยู่ในท้องเท่านั้น ครั้นเมื่อเดินทางไปถึงเมืองไทยก็นำความขึ้นกราบบังคมทูลต่อพระมหากษัตริย์ไทยว่าได้ทำสงครามสำเร็จตามพระราชประสงค์ แล้วพระมหากษัตริย์ทรงให้เอาพวกเขมรที่กวาดต้อนมาทั้งหมดนี้ไปอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มแล้วให้ชื่อว่า “กลุ่มเขมรบ้านครัว” พระนางแปนดูเหมือนว่าจะเป็นสตรีที่มีบุญวาสนา แม้ว่าจะได้รับเคราะห์กรรมถูกคนไทยกวาดต้อนเอามาก็ตาม พระนางเป็นสตรีที่แปลกไปจากสตรีอื่นโดยทั่วไป เพราะด้วยบุญบารมีของทารกที่อยู่ในครรภ์นั่นเองที่ดลบันดาลให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีจิตใจรักใคร่เอ็นดูช่วยอุปการะในเรื่องราวต่าง ๆ ทุกอย่างครั้นพระครรภ์ครบ 10 เดือน พระนางให้กำเนิดพระกุมารอย่างง่ายดายเพื่อนบ้านทั้งหญิงชายต่างมาช่วยเหลือกันอย่างพร้อมเพรียงพากันมาเยี่ยมไม่ขาดสายด้วยอำนาจบุญบารมีของพระกุมารนั้นครั้นเมื่อประสูติครบ 3 วันบรรดาญาติช่วยตั้งพระนามให้ว่า “อุเทน” ส่วนแม่ช้างที่เป็นช้างพระที่นั่งก็ตกลูกในวันเดียวกันกับที่พระกุมารอุเทนประสูติ แต่แม่ช้างเผือกนั้นหลุดจากโซที่ล่ามไว้หนีออกไปตกลูกในป่าไกล และซ่อนลูกไว้ไม่ให้ใครรู้ครั้นครบ 3 วันจึงพาลูกกลับมายังที่เดิม

ลูกช้างเผือกนั้นมีผิวพรรณแปลกไปจากช้างเชือกอื่น ๆ คนที่ทำหน้าที่ดูแลช้างนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ให้ทรงทราบ พระองค์ทรงพอพระทัยมาก กล่าวถึงพระกุมารอุเทน เมื่อพระชนม์ได้ 5 ชันษา ทรงพอรู้ภาษาบ้างแล้วได้ถามถึงพ่อเพราะความอยากจะเห็นหน้า ทรงถามพระมารดาว่า “พ่อของฉันเขาไปไหนฉันไม่เคยเห็นเลย เด็กคนอื่นเขามีพ่อกันทั้งนั้นแต่ทำไมฉันจึงไม่มี”

วันหนึ่งพระกุมารอุเทนเข้าไปหาพวกหมอช้าง ขอเป็นคนรับใช้ปัดกวาดที่โรงช้างเพื่อที่จะขอเรียนวิชาด้านหมอช้างให้เป็นที่เชี่ยวชาญ พระมหากษัตริย์เสด็จมาที่โรงช้างทอดพระเนตรเห็นเด็กชายคนหนึ่งกำลังทำงานด้วยความเอาใจใส่ และทำได้อย่างรวดเร็วว่องไวพระองค์ทรงมีรับสั่งถามว่าเด็กคนนี้มาจากไหน หมอช้างกราบทูลไปตามเรื่องราวเป็นจริงพระองค์ทรงพอพระทัยมากรับสั่งว่าให้ดูแลเด็กคนนี้ให้ดีด้วย ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมาพระกุมารอุเทนพยายามเอาใจใส่ในหน้าที่การงานทุกชนิดอย่างดียิ่ง ได้กวาดเอามูลช้างไปเผาทำเป็นปุ๋ยเพื่อเอาไปใส่ผักกาดที่ปลูกไว้ ผักกาดก็มีกอใหญ่แปลกไปจากผักกาดของชาวบ้านธรรมดา ครั้นผักกาดโตพอที่จะถอนได้ พระกุมารอุเทนถอนเอาไปล้างน้ำอย่างสะอาด หาบเอาไปถวายพระมหากษัตริย์พระองค์ทอดพระเนตรเห็นตรัสว่า “เจ้าได้ผักกาดนี้มาจากไหนแปลกไปจากผักกาดธรรมดา” พระกุมารอุเทนกราบทูลไปตามความจริงทุกประการ พระองค์พระราชทานรางวัล และมอบหน้าที่การงานให้เป็นผู้ควบคุมพนักงานด้านช้าง ลูกช้างของแม่ช้างเผือกที่ชื่อคุณหญิงปาลไปซึ่งเป็นช้างเผือกพระที่นั่งนั้นได้เกิดอาการตกมัน มีอาการผิดปกติดุร้ายไม่ยอมเชื่อฟังคำสั่งและฆ่าหมอช้างตายโดยที่ไม่มีใครสามารถจับได้ แถมทั้งยังสร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านอีกด้วย โดยเที่ยวถอนบ้านเรือนสร้างความแตกตื่นวุ่นวายต้องทิ้งบ้านเรือนหนีกันโกลาหล พวกคนเลี้ยงช้างนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงใช้ให้เสาะแสวงหาผู้กล้าหาญที่จะออกไปจับช้างนั้นเวลานั้นพระกุมารอุเทนรับอาสาที่จะจับช้างเชือกนั้นให้ได้ พระองค์ทรงมอบให้พระกุมารอุเทนไปจัดการทุกอย่างจะทำอย่างไรก็ได้ ขอแต่เพียงให้จับช้างเชือกนั้นให้ได้พระกุมาร อุเทนสั่งให้รวบรวมช้าง 100 เชือกมาเพื่อที่จะเลือกเอาเชือกที่ควรนำไปเป็นช้างต่อพระกุมารอุเทนเลือกเอาแม่ช้างเผือกที่ชื่อคุณหญิงปาลไป ก่อนที่จะออกไปพระกุมารอุเทนสั่งให้จัดพิธีบวงสรวงเซ่นสังเวยอย่างยิ่งใหญ่บรรดาชาวบ้านต่างแตกตื่นออกมาดูกันมากมาย ครั้นทำพิธีเซ่นไหว้เสร็จแล้วพระกุมารอุเทนสั่งให้เอากล้วย 3 หวี อ้อย 3 มัดไปด้วย เมื่อไปถึงช้างเผือกเชือกที่กำลังตกมันนั้นปรี่เข้ามาหาราวกับว่าจะเข้าทำร้าย แต่การณ์กลับกลายเปลี่ยนเป็นว่ายอมสยบราบคาบด้วยบุญบารมีของพระกุมารอุเทนนั้น พระกุมารอุเทนได้อบรมสั่งสอนว่า ตั้งแต่วันนี้ต่อไปจงละทิ้งความประพฤติชั่วร้ายให้หมดต้องประพฤติดีดังเดิม เสร็จแล้วเอากล้วยและอ้อยให้กินและบอกให้เดินตามไป ว่าแต่เพียงแค่นั้นปรากฏว่าช้างเผือกเชือกนั้นเดินตามไปอย่างว่าง่ายไม่จำเป็นที่จะต้องผูกมัดอะไรเลย ราวกับว่าเป็นหมอควาญเก่าที่เชื่อฟังกันมาเป็นเวลานาน

ตั้งแต่วันที่ไปเอาช้างเผือกนั้นกลับมาได้ พระมหากษัตริย์ประทานรางวัลให้และพระราชทานตำแหน่งที่ “ชัยอัศจรรย์” ได้เป็นเสนาด้านทัพช้างกับด้านคล้องช้างป่า พวกข้าราชการ

ต่างรับรู้และเกรงกลัวพระกุมารอุเทน ยกย่องว่าเป็นผู้เด็ดเดี่ยวและเชี่ยวชาญด้านหมอช้าง เวลาที่ออกไปคล้องช้างป่าในแต่ละครั้งไม่จำเป็นต้องออกไปกันมากมายก็สามารถคล้องเอาช้างมาได้เหมือนกับว่าไปเรียกเอามา พระมหากษัตริย์ทรงไว้วางพระราชหฤทัยชัยอัศจรรย์มากพอกับพระราชบุตรของพระองค์เอง ส่วนพวกกองทัพของพระชัยอัศจรรย์พากันกลับไปยังค่าย ซึ่งทุกวันนี้ “ค่ายชัย” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาพระชัยอัศจรรย์ได้ราชาภิเษกเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า “พระชัยเจษฎา พระเจ้ากรุงกัมพูชาธิบดี” ทรงประทับอยู่ที่ค่ายชัย ครั้นพระองค์ทรงครอบครองราชสมบัติอย่างร่มเย็นเป็นสุขแล้ว พระองค์ทรงระลึกถึงบุญคุณของเสนาเมืองซึ่งสู้แลกชีวิตเพื่อพระองค์และเพื่อแผ่นดินเขมร จึงทรงจัดการทำมาอุทิศส่วนกุศลไปให้ดวงวิญญาณของเสนาเมือง และถือเป็นประเพณีมาจนทุกวันนี้เรียกว่า “ทำบุญบูชาเจ้าพ่อคลังเมือง”

จากนิทานเรื่องเจ้าพ่อคลังเมืองนี้ หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวนั้นได้กล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม กล่าวคือศาลเจ้าพ่อคลังเมืองนั้นถือเป็นสัญญะที่มีความหมายถึงความเชื่อความศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์ ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ศาลของเจ้าพ่อนี้เป็นสถานที่เปลี่ยว มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นอยู่ล้อมรอบ ซึ่งแผ่กิ่งก้านสาขา มีร่มเงาเย็นสบายน่าอัศจรรย์ มีนกส่งเสียงร้องและไล่จิกกันดังเอ็ดอึงถัดจากต้นไม้มีทุ่งนาอยู่ล้อมรอบ ถ้ามองจากที่ไกล ๆ จะเห็นต้นไม้เป็นพุ่มดำทะมึนห่างไกลจากหมู่บ้าน ในบรรดาต้นไม้ทั้งหมดนั้นมีต้นสำโรงต้นหนึ่งสูงใหญ่กว่าต้นไม้ต้นอื่น ๆ ขึ้นอยู่ที่หน้าศาล จากศาลาว่าการจังหวัดโพธิสัตว์ไปถึงศาลเจ้าพ่อนั้นระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร โดยจะต้องเดินทางตามถนนจากศาลาว่าการจังหวัดไปทางทิศตะวันตกประมาณ 2 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวไปทางทิศใต้ตัดผ่านทางรถไฟถึงตำบลบักนึม เลี้ยวไปทางทิศตะวันตกถึงหมู่บ้านแพรกซีกจากแพรกซกไปทางเหนือจึงจะถึงศาลเจ้าพ่อองค์เจ้าพ่อไม่มีรูปไม้หรือหินเป็นตัวแทน แต่เป็นจอมปลวกขนาดความยาว 2 เมตร กว้าง 1 เมตร สูง 2 เมตร ซึ่งเกิดจากปลวกมันพูนดินขึ้นมา เขาจึงสมมุติเอาว่าเป็นองค์เจ้าพ่อ ที่ยอดของจอมปลวกมีกองดิน 4-5 กอง แยกเป็นยอดแหลม ๆ ดูไปเหมือนยอดปราสาทนครวัด ที่ยอดจอมปลวกซึ่งถือกันว่าเป็นองค์เจ้าพ่อนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่าถ้ามีปลวกมันพนดินขึ้นมาใหม่อีก ผู้ว่าราชการจังหวัดหรือนายอำเภอที่อำเภอนั้นจะถูกย้ายไปที่อื่น หรือไม่ก็จะเสียยศเสียตำแหน่ง จอมปลวกนี้มีมาตั้งแต่สมัยใดไม่มีใครรู้”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 745)

จากเนื้อความที่กล่าวไปข้างต้น จะพบว่าศาลเจ้าพ่อคลังเมืองนั้น เป็นจอมปลวกขนาดใหญ่ คือความยาว 2 เมตร กว้าง 1 เมตร สูง 2 เมตร ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คนกัมพูชาต่างบูชากราบไหว้ จากกองดิน ซึ่งถือได้ว่าเกิดจากความศรัทธาและความเชื่อ จนวันหนึ่งกลายมาเป็นสถานที่ที่คนบูชากราบไหว้ มีเครื่องเซ่นถวาย มีวันถวายบูชา โดยจะทำพิธีกรรมวันเสาร์ ปัจจุบันมีการทำ “ทำบุญบูชาเจ้าพ่อคลังเมือง” อาจกล่าวได้ว่าเจ้าพ่อคลังเมืองนั้นถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม เป็นเสมือนสถานที่บูชาทางจิตวิญญาณของชาวกัมพูชาที่นับถือและบอกเล่าถึงเรื่องราวความสำคัญของศาลเจ้าพ่อคลังเมืองกันต่อ ๆ กันมา

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อคเณศ** ที่ตำบลตระพังธม อำเภอสูทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ มีเจ้าพ่อองค์หนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อพักตร์เณศ” หรือ “เจ้าพ่อพระอัคเณศ” อยู่ที่บนเนินดินลูกหนึ่งมีศาลเล็ก ๆ มุงด้วยหญ้าคาและมีต้นไม้ขึ้นอยู่ล้อมรอบอยู่กลางทุ่งนาของชาวบ้านพนมดิน ไกลจากที่ว่าการอำเภอสูทรนิคมไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 2 กิโลเมตร องค์เจ้าพ่อนั้นยังสวยงาม เขาสร้างจากหินดินดานอย่างแข็งสูงประมาณ 0.50 เมตร หน้าตักกว้าง 0.35 เมตร เป็นรูปพระคเณศ ซึ่งมีเศียรเป็นช้างลำตัวเป็นมนุษย์รูปนั้นชาวบ้านเคารพนับถือมาก เขาพยายามดูแลรักษาไว้เป็นองค์เจ้าพ่อซึ่งรักษาคุ้มครองบ้านเมืองของเขา ในเวลาที่มีภัยเกิดขึ้นเช่นวัวควายหายหรือมีความเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นกับสัตว์พาหนะหรือคนก็ตาม เขามักจะไปบนบานเจ้าพ่อพระอัคเณศนั้น เมื่อหาสิ่งของได้หรือว่าอาการเจ็บป่วยนั้นค่อยดีขึ้นเมื่อใดแล้วเขามักจะเอาของไปถวาย ได้แก่ สลาธรรมมะพร้าวจำนวน 1 คู่หรือจะจุดธูปเทียนหรือจะตัดใบไม้สดทำเป็นสลาธรรมป่าไปถวายก็ได้ไม่มีของถวายอะไรที่เป็นชิ้นใหญ่โตหรอก ในเวลาที่ขึ้นปีใหม่แต่ละปีชาวบ้านจะพากันไปทำโรงพิธีและนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระปริตร ประเคนอาหารที่บริเวณศาลเจ้าพ่อ เขาทำรั้วไม้ไผ่ขัดกันล้อมรอบโรงพิธีมีทั้งปักธงกระดาษสีต่าง ๆ มีเสื่อกกผืนหนึ่งปูข้างล่างและเอาเสื่อแดงผืนหนึ่งปูทับ มีหมอนอย่างสะอาดใบหนึ่งวางอยู่สำหรับเจ้าพ่อนั้น เขาสวดคำขอพรขอให้เจ้าพ่ออำนวยความสุขสบายแก่บ้านเมืองและลูกหลาน เสร็จเรียบร้อยแล้วเขาอุทิศส่วนบุญที่เขาได้กระทำนั้นถวายไปให้เจ้าพ่อ

ส่วนประวัติเรื่องพระคเณศมีดังต่อไปนี้ มีเรื่องเล่าในคัมภีร์พราหมณ์ว่า พระคเณศนั้นเป็นโอรสแห่งพระอิศวรพระอิศวร ต้องการโสกันต์พระคเณศจึงให้บริวารไปอัญเชิญพระนารายณ์มากระทำพิธีโสกันต์ ในเวลาที่บริวารไปอัญเชิญพระนารายณ์นั้นพระองค์กำลงบรรทมหลับสนิท บริวารของพระอิศวรจึงเข้าไปปลุกและทูลตามคำสั่งของพระอิศวรพระมารายณ์ตื่นจากบรรทมทรงได้ยินดังนั้นเข้าก็ทรงพิโรธตรัสว่า “ข้าไม่ไปโกนผมไอ้หัวกุดไหนหรอกจะหลับจะนอนก็ไม่ได้” ด้วยอำนาจของพระนารายณ์ที่ทรงเก่งกล้าสามารถจึงบันดาลให้โอรสของพระอิศวรเศียรขาดหายไปเดี๋ยวนั้นนั่นเอง ส่วนพระอิศวรซึ่งมีฤทธิ์อำนาจเก่งกาจเช่นกัน ครั้นเห็นโอรสของตนเศียรขาดหายไปเช่นนั้นทรงเหลือบไปเห็นลูกช้างเผือกเชือกหนึ่งอยู่ใกล้ ๆ จึงตัดคอช้างเอาหัวช้างมาต่อให้ติดกับพระศอพระโอรสแล้วทรงชุบให้กลับมีชีวิตตั้งเดิม ส่วนพระนารายณ์ครั้งเมื่อทรงหายพิโรธแล้วก็เสด็จมาด้วย

ปรารถนาจะมาโสกันต์ให้พระโอรสของพระอิศวร เมื่อทรงทราบเหตุดังนั้นแล้วทรงช่วยอำนวยพรให้พระโอรสนั้นมีฤทธิ์อำนาจเก่งกล้าสามารถเพิ่มขึ้นพร้อมทั้งทรงสอนมนต์วิชาการต่าง ๆ ให้อีกด้วย ทรงให้พระนามพระโอรสนั้นว่า “พักตร์คเณศ” เพราะมีตัวคนมีเศียรเป็นช้าง ชาวบ้านเรียกกลายมาเป็นว่า “พระคเณศ” ตามตำนานเล่ากันมาว่าพระพักตร์คเณศมีฤทธิ์เก่งกล้ามากแม้ว่าดาวที่อยู่บนฟ้าท่านก็สามารถเอางวงช้างกวาดมารวมกันทั้งหมดได้ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านซึ่งเคยนับถือศาสนาพราหมณ์จึงแกะสลักหินเป็นรูปพระคเณศไว้เคารพบูชาและเชื่อว่าเป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ บางคนแกะสลักงาช้างทำเป็นรูปพระคเณศองค์เล็ก ๆ ใส่ไว้ในตลับขี้ผึ้งหอมปลุกเสกด้วยมนต์คาถาอาคมต่าง ๆ ไว้เป็นเครื่องรางที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับไว้ป้องกันตัวในเวลาที่มีภัย เพราะเขาเชื่อว่าพระคเณศเป็นผู้เก่งกล้าสามารถประกอบด้วยฤทธิ์อำนาจและเป็นครูแห่งเวทมนต์อาคมต่าง ๆ ดังนั้นเขาจึงพยายามแกะสลักลวดลายทำเป็นรูปตัวแทนไว้ตลอดมา จนกระทั่งกลายเป็นรูปของเจ้าพ่อองค์หนึ่งสำหรับชาวบ้านได้กราบไหว้บูชามาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อคเณศที่ตำบลตระพังธม อำเภอสูทรนิคม หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าการนับถือเจ้าพ่อคเณศนั้นมีมานานแล้ว ทั้งนี้ หากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม เจ้าพ่อคเณศจึงเป็นตัวแทนของพระอิศวร ซึ่งคนกัมพูชานั้น มีความเคารพนับถือพระอิศวรมาก และเนื่องจากเจ้าพ่อคเณศถือเป็นบุตรของพระอิศวร ชาวบ้านจึงมีความเชื่อความศรัทธากันอย่างมาก “องค์เจ้าพ่อนั้นยังสวยงาม เขาสร้างจากหินดินดานอย่างแข็ง สูงประมาณ 0.50 เมตร หน้าตักกว้าง 0.35 เมตร เป็นรูปพระคเณศ ซึ่งมีเศียรเป็นช้างลำตัวเป็นมนุษย์ รูปนั้นชาวบ้านเคารพนับถือมาก เขาพยายามดูแลรักษาไว้เป็นองค์เจ้าพ่อซึ่งรักษาคุ้มครองบ้านเมืองของเขา ในเวลาที่มีภัยเกิดขึ้นเช่นวัวควายหายหรือมีความเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้นกับสัตว์พาหนะหรือคนก็ตาม เขามักจะไปบนบานเจ้าพ่อพระอัคเณศนั้น เมื่อหาสิ่งของได้หรือว่าอาการเจ็บป่วยนั้นค่อยดีขึ้นเมื่อใดแล้วเขามักจะเอาของไปถวาย ได้แก่ สลาธรรมมะพร้าวจำนวน 1 คู่หรือจะจุดธูปเทียนหรือจะตัดใบไม้สดทำเป็นสลาธรรมป่าไปถวายก็ได้” อาจกล่าวได้ว่าเรื่องราวของเจ้าพ่อคเณศนั้นเป็นสิ่งที่คนกัมพูชาต่างนับถือปฏิบัติ เป็นที่พึ่งทางใจของชุมชนได้เป็นอย่างดี

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อภูเขาดิน** ที่ตำบลตระพังธม อำเภอสูทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ มีเจ้าพ่อองค์หนึ่งซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อภูเขาดิน” เจ้าพ่อนี้มีร่างเป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ข้างหนึ่งหัก และมีรูปพระคเณศซึ่งมีศีรษะเป็นช้างลำตัวเป็นมนุษย์มือเท้าหักหมดเหลือแต่ศีรษะและลำตัว และมีรูปพระอวโลเกศวร (พระอิศวร) พระบาทและพระหัตถ์หักอีกเช่นกันเหลือแต่พระพักตร์ให้เห็นสำหรับชิ้นส่วนที่แตกหักทั้งหมดนั้นยังคงกองอยู่ ณ ที่นั้นเอง รูปทั้ง 3 นี้ล้วนแล้วแต่สลักด้วยหินดินดานทั้งหมดขนาดความสูงของแต่ละองค์พอ ๆ กันคือสูงประมาณ 50 ซม. และความกว้างของลำตัวขนาด 20 ซม. อยู่ในศาลมุงกระเบื้องหลังเดียวกันทั้งสามองค์ศาลนี้ตั้งอยู่บนเนินดินสูง มีลักษณะเป็นภูเขาขนาดย่อม ๆ มีสัณฐานกลมสูงจากท้องนาประมาณ 6 เมตร ถ้าวัดจากตรงกลางจะมี

เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 23 เมตร เนินดินนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ภูเขาดิน” และบริเวณใกล้เคียงนั้นก็เรียกว่า หมู่บ้านภูเขาดินเช่นกัน มีบ้านเรือนประมาณ 30 หลังเท่านั้น ตามตำนานเก่าเล่ากันว่าภูเขาดินนี้เกิดขึ้นโดยมนุษย์คนหนึ่งชื่อ “เจ้าทรายขี้เกียจ” เจ้าทรายนี้มีชื่อเสียงเลื่องลือทางด้านความเกียจคร้านมาตั้งแต่ยังเด็ก ๆ งานการอะไรไม่เคยทำวัน ๆ เอาแต่นั่งโรยดินโรยทรายเล่นจนกระทั่งเกิดเป็นภูเขาดินนี้ขึ้น ส่วนเจ้าพ่อที่สถิตอยู่บนภูเขาดินนี้ชื่อว่า “เจ้าพ่อภูเขาดิน” ตามชื่อภูเขาของนั้นต่อมาสถานที่นี้กลายเป็นปูชนียสถานของชาวเขมรตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ในวันหนึ่ง ๆ จะมีผู้คนไปบนบานศาลกล่าวขอให้หายจากป่วยไข้หรือขอให้ตามวัวควายที่หายพบ

การบนบานนี้ไม่ได้กำหนดสิ่งของว่าจะถวายอะไร เขาจะจุดธูปเทียนถวายแล้วบนก็ได้ หรือตัดใบไม้สดทำเป็นสลาธรรมป่าถวายแล้วบนก็ได้ถ้าหากว่าวัวหายเขาก็จะบนว่า “โอ! เจ้าพ่อภูเขาดินตอนนี้วัวของลูกหายไปคู่หนึ่งมันชื่อไอ้จำปาและไอ้จำปีไม่รู้ขโมยมันลักไปหรือว่ามันวิ่งหายไปไหน ขอเจ้าพ่อได้ช่วยหาช่วยดลใจเจ้าวัวนั้นให้มันกลับมาบ้านด้วยเถิด” เมื่อบนบานแล้วเขาก็ออกเที่ยวตามหา พบบ้างก็มีวัวมันกลับมาเองก็มีหาไม่พบก็มีแต่ชาวบ้านที่มีความเชื่อถือเจ้าพ่อมักจะคุยอวดว่าส่วนใหญ่มักจะพบ เมื่อได้วัวกลับมาแล้วแม้ว่าจะถวายอะไรก็ตามไม่ถวายอะไรก็ตาม จะไปบอกว่าได้พบหรือไม่ไปบอกก็ตาม เจ้าพ่อก็ไม่เคยเอาโทษกับคนบนบานนั้นเลย ความเชื่อนี้ผิดจากเจ้าพ่อองค์อื่น ๆ ที่เคยพบเพราะถ้าบนอะไรไว้แล้วไม่ไปแก้บนจะต้องเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นอย่างนั้นอย่างนี้เพราะเหตุใดไม่ทราบชาวบ้านภูเขาดินและอันลงพีร เป็นต้น เขาจะพากันทำบุญก่อภูเขาถวายเจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี ในเดือน 5 พวกเขาจะพากันดายหญ้าบนภูเขาดิน ซ่อมแซมและปัดกวาดศาลให้สะอาดงดงามทำรั้วล้อมรอบ ก่อภูเขาทราย นิมนต์พระมาเจริญพระปริตรในตอนเย็น รุ่งขึ้นถวายภัตตาหารเช้าและเพล ส่วนเจ้าพ่อเขาจะทำบัตรพลีใส่อาหารและขนมถวาย ปูเสื่อกกสีแดงวางหมอนหนุนอย่างดี เมื่อพระสงฆ์สวดพหุเทวาฉลอง พวกเขาจะพากันเวียนเทียนรอบศาลเจ้าพ่อ มีอาจารย์คนหนึ่งชื่อพริน เป็นผู้สวดขอพรจากเจ้าพ่อ ไม่มีระเบียบแบบแผนอะไรเพียงแต่สวดปากเปล่าว่า “โอ! เจ้าพ่อภูเขาดินและเหล่าเทพาอารักษ์ผู้รักษาผืนดินผืนน้ำ ป่าเขาลำเนาไพร และบ้านเมืองพร้อมทั้งเทพนิกรอมรฟ้า พระอินทร์ พระพรหมพระนารายณ์ พระอิศวร ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ มีพระบาทวิรูปักข์ เป็นต้น เราขออัญเชิญท่านมาเสพเสวยกระยาหารและขอรับอนุโมทนาบุญของเราทุกคน ขอท่านจงช่วยปกปักรักษาลูกหลาน บ้านเมือง วัว ควาย ให้ได้มีความสุขสบายถ้วนทั่วทุกตัวตนด้วยเถิด”

จากเรื่องเจ้าพ่อภูเขาดินที่ตำบลตระพังธม อำเภอสูทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าการที่ชาวบ้านชาวกัมพูชามีความเคารพนับถือเจ้าพ่อภูเขาดินก็เพราะว่า ท่านมีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งสถานที่เป็นภูเขาดิน ซึ่งจากเนื้อเรื่องจะเห็นว่าเจ้าพ่อภูเขาดินมีร่างเป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ข้างหนึ่งหัก และมีรูปพระคเณศซึ่งมีศีรษะเป็นช้างลำตัวเป็นมนุษย์มือเท้าหักหมดเหลือแต่ศีรษะและลำตัว และมีรูปพระอวโลเกศวร (พระอิศวร) พระบาทและพระหัตถ์หักอีกเช่นกันเหลือแต่พระพักตร์ให้เห็นสำหรับชิ้นส่วนที่แตกหักทั้งหมดนั้นยังคงกองอยู่

ณ ที่นั้นเอง รูปทั้ง 3 นี้ล้วนแล้วแต่สลักด้วยหินดินดานทั้งหมดขนาดความสูงของแต่ละองค์พอ ๆ กัน คือสูงประมาณ 50 ซม. และความกว้างของลำตัวขนาด 20 ซม. อยู่ในศาลมุงกระเบื้องหลังเดียวกันทั้งสามองค์ศาลนี้ตั้งอยู่บนเนินดินสูง มีลักษณะเป็นภูเขาขนาดย่อม ๆ มีสัณฐานกลมสูงจากท้องนาประมาณ 6 เมตร ถ้าวัดจากตรงกลางจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 23 เมตร เนินดินนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ภูเขาดิน” และบริเวณใกล้เคียงนั้นก็เรียกว่า หมู่บ้านภูเขาดินเช่นกัน มีบ้านเรือนประมาณ 30 หลังเท่านั้น อาจกล่าวได้ว่า เจ้าพ่อภูเขาดิน นั้น เกิดจากความเชื่อความศรัทธา และการเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ดังจะเห็นได้จาก การบนบานของชาวบ้านแต่ก็ไม่ได้กำหนดสิ่งของว่าจะถวายอะไร เพียงจุดธูปเทียนถวายแล้วบนก็ได้ หรือตัดใบไม้สดทำเป็นสลาธรรมป่าถวายแล้วบนก็ได้ และถ้าหากว่า วัวหายเขาก็จะบนว่า “โอ! เจ้าพ่อภูเขาดินตอนนี้วัวของลูกหายไปคู่หนึ่งมันชื่อไอ้จำปาและไอ้จำปีไม่รู้ขโมยมันลักไปหรือว่ามันวิ่งหายไปไหน ขอเจ้าพ่อได้ช่วยหาช่วยดลใจเจ้าวัวนั้นให้มันกลับมาบ้านด้วยเถิด” และหากพิจารณาผ่านสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรมจะเห็นได้ว่า เนื้อหาของชาวบ้านที่ทำพิธีให้กับเจ้าพ่อภูเขาดินนั้น ยังมีความสัมพันธ์กับบริบทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่คนชาวกัมพูชาได้อาศัย ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “โอ! เจ้าพ่อภูเขาดินและเหล่าเทพาอารักษ์ผู้รักษาผืนดินผืนน้ำ ป่าเขาลำเนาไพร และบ้านเมืองพร้อมทั้งเทพนิกรอมรฟ้า พระอินทร์ พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ มีพระบาทวิรูปักข์ เป็นต้น เราขออัญเชิญท่านมาเสพเสวยกระยาหารและขอรับอนุโมทนาบุญของเราทุกคน ขอท่านจงช่วยปกปักรักษาลูกหลาน บ้านเมือง วัว ควาย ให้ได้มีความสุขสบายถ้วนทั่วทุกตัวตนด้วยเถิด”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 776)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อประตูเมือง** ที่หมู่บ้านกำปงสัมฤทธิ์ ตำบลมาน อำเภอไพรฌร จังหวัดกำปงจาม มีเจ้าพ่อที่สำคัญที่สุดองค์หนึ่งคือเจ้าพ่อประตูเมือง อยู่ที่เนินดินสูงใกล้ภูเขา ตรงเนินดินนั้นแต่เดิมไม่มีต้นไม้เลย มีแต่ทุ่งโล่ง เรื่องมีอยู่ว่ามีตาแก่คนหนึ่งแต่งตัวสะอาดสะอ้านเข้าไปหาเจ้าอาวาสวัดกำปงสัมฤทธิ์เพื่อขอโรงเรือนเป็นที่พักอาศัย เพราะทุกวันนี้ไม่มีร่มเงาที่ไหนจะพักได้เลย ท่านเจ้าอาวาสถามว่า “ตาอยู่ที่ไหน” ตานั้นตอบว่า “อยู่ตรงเนินดินนั้น” ท่านเจ้าอาวาสบอกว่า “ตากลับไปเถอะ ไว้วันหลังอาตมาจะไปทำให้” ท่านเจ้าอาวาสกล่าวยังไม่ทันจบเลยหันไปดูตานั้นไม่ทราบว่าหายไปทางไหนแล้ว วันต่อมาท่านเจ้าอาวาสได้บอกเรื่องราวแก่บรรดาพระทั้งหลายให้รู้ บรรดาพระจึงได้ชักชวนอุบาสกอุบาสิกาให้เอาไม้ไปสร้างศาลมุงกระเบื้อง ณ กลางเนินดินให้เจ้าพ่อนั้นอยู่ ชาวบ้านทั้งหมดก็พร้อมเพรียงกันบ้างได้ไม้บ้างได้กระเบื้องพากันไปสร้างศาลจนเสร็จจึงได้นำก้อนหิน

สี่เหลี่ยมขนาด 2 เมตร ก้อนหนึ่งไปตั้งไว้ที่กลางศาลแทนองค์ “เจ้าพ่อประตูเมือง” เสร็จแล้วพระภิกษุอุบาสกอุบาสิกาได้กำหนดวัน เดือน ปี ที่จะทำบุญฉลองเจ้าพ่อคืนหนึ่งขอให้เจ้าพ่อประตูเมืองได้ปกปักรักษาบรรดาลูกหลานในเมืองนี้ทุกคนให้มีความสุขสบาย ถ้าบ้านเมืองใกล้เคียงเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยขอให้เจ้าพ่อช่วยขจัดปัดเป่าออกไปให้ไกล อย่าให้มาเบียดเบียนลูกหลานในเมืองนี้เลย ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านก็ได้อยู่กันอย่างสุขสบายสมดังคำอธิษฐานเขาก็พากันกำหนดวันทำบุญให้ปีละครั้งทุก ๆ ปี ถ้าปีใดเกิดมีความเจ็บไข้ได้ป่วยในบ้านเมือง ชาวบ้านจะแตกตื่นด้วยความกลัวจะพาไปจดธูปเทียนอธิษฐานต่อหน้าศาลเจ้าพ่อประตูเมืองว่า “บรรดาลูกหลานหวาดกลัวตกอกตกใจกันไปหมดแล้วขอให้เจ้าพ่อจงช่วยขจัดภัยอันตรายนี้ด้วยเถิด จะทำบุญฉลองให้คืนหนึ่ง” เมื่อกลับมาบ้านความเจ็บป่วยทั้งหลายเหล่านั้นก็มลายหายไปดังคำอธิษฐาน จึงเชื่อกันว่าท่านเก่งจริงและได้ทำบุญฉลองให้โดยกำหนดวันไปนิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระและแสดงพระธรรมเทศนา รุ่งเช้าถวายภัตตาหารพร้อมทั้งนำข้าวแกง ของหวานไปเซ่นไหว้ที่หน้าศาลเจ้าพ่อประตูเมืองด้วย พร้อมทั้งกล่าวว่า “เมื่อเวลาที่ลูกหลานเจ็บไข้มาบนบานไม้เจ้าพ่อประตูเมืองช่วยกำจัดภัยอันตรายนั้น เจ้าพ่อก็ช่วยให้ลูกหลานได้หายแล้ว ตอนนี้พวกเราพากันทำบุญถวายให้ครบสรรพแล้ว ขอเจ้าพ่ออย่าได้ถือสากับคำพูดของบรรดาลูกหลานเลยถ้ามีการเลินเล่อขาดตกบกพร่องขออย่าได้ถือโทษโกรธเคืองอะไรเลย” เรื่องเจ้าพ่อประตูเมืองนี้ ท่านงวน-อวย เจ้าอาวาสวัดกำปงสัมฤทธิ์เล่าว่า แต่เดิมเนินดินที่เป็นศาลเจ้าพ่อประตูเมืองนี้ไม่มีต้นไม้แม้แต่สักต้นเลย เนินดินนั้นอยู่ตรงหน้าภูเขาที่ภูเขานั้นมีแต่ทางเกวียนเพียงทางเดียวเท่านั้นสำหรับจะเดินทางไปยังหมู่บ้าน ที่ทางเกวียนนี้สุดทางข้างหนึ่งตรงไปที่เนินดินซึ่งเป็นศาลของเจ้าพ่อ ถ้าชาวบ้านใกล้ไกลขับเกวียนมาถึงเนินดินนี้แล้วไม่ได้ถวายกล้วย มะพร้าว ขนม เกวียนนั้นล้อหรือซี่ล้อจะหัก วัวควายก็จะวิ่งแตกตื่นหรือไม่ก็คนเกิดเจ็บท้องเป็นไข้หนาวสั่นไม่หิวข้าวหิวน้ำจนกว่าจะเอาไก่ขาว 1 คู่ มะพร้าว 1 คู่ ข้าวขาว-แดง ของคาวของหวานไปเซ่นไหว้ขอขมา เรื่องร้ายต่าง ๆ นั้นก็จะหายไปทันที

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อประตูเมืองที่หมู่บ้านกำปงสัมฤทธิ์ ตำบลมาน อำเภอไพรฌร จังหวัดกำปงจาม หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าชาวกัมพูชามีความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี เจ้าพ่อประตูเมืองจึงเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม ซึ่งหมายความถึง ความเชื่อความศรัทธาที่ชาวบ้านมีต่อ เจ้าพ่อประตูเมืองดังในเรื่องที่กล่าวถึงความเป็นมาของเจ้าพ่อประตูเมืองที่ว่า เรื่องมีอยู่ว่ามีตาแก่คนหนึ่งแต่งตัวสะอาดสะอ้านเข้าไปหาเจ้าอาวาสวัดกำปงสัมฤทธิ์เพื่อขอโรงเรือนเป็นที่พักอาศัย เพราะทุกวันนี้ไม่มีร่มเงาที่ไหนจะพักได้เลย ท่านเจ้าอาวาสถามว่า “ตาอยู่ที่ไหน” ตานั้นตอบว่า “อยู่ตรงเนินดินนั้น” ท่านเจ้าอาวาสบอกว่า “ตากลับไปเถอะ ไว้วันหลังอาตมาจะไปทำให้” ท่านเจ้าอาวาสกล่าวยังไม่ทันจบเลยหันไปดูตานั้นไม่ทราบว่าหายไปทางไหนแล้ว อาจกล่าวได้ว่า นิทานเรื่องเจ้าพ่อประตูเมืองนั้น ถือเป็นเรื่องเล่าชุดหนึ่งซึ่งชาวกัมพูชาต่างบอกเล่าต่อ ๆ กันมา เพราะความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน ทั้งยังเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจให้แก่ชาวบ้านอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อเมสร** อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาบาพนม (ภูเขาทรายขาว) ระยะทางประมาณ 1,500 เมตร และจากทางตะวันออกเฉียงใต้ของที่ว่าการอำเภอบาพนมออกไปประมาณ 500 เมตร มีภูเขาลูกเล็ก ๆ ลูกหนึ่งอยู่ใกล้ชายป่าสูงประมาณ 10 เมตร บนยอดเขานั้นตรงช่องว่างระหว่างก้อนหินก้อนใหญ่ ๆ ซึ่งเรียงซ้อนกันอยู่ระเกะระกะ จะเห็นโรงเรือนหลังหนึ่งทำด้วยซีเมนต์อย่างสวยงาม ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมขนาด 2 เมตร หันหน้าไปทางทุ่งโล่งด้านตะวันออกซึ่งมีทางลาดซีเมนต์ทำเป็นบันไดคดเคี้ยวขึ้นไป ในโรงเรือนนั้นครึ่งหนึ่งทางด้านหลังเขาทำเป็นชั้นสูงขึ้นไปประมาณครึ่งเมตรเรียงซ้อนไปกับก้อนหินซึ่งยื่นเข้ามาในโรงเรือน และมีภาพวาดรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่บนชั้นมีรูปปั้นเกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์ขนาดเล็กบ้างใหญ่บ้างยังดีอยู่บ้างแตกหักบ้างที่เหลือแต่ตัวก็เอาซีเมนต์ต่อเข้าเป็นหัว แขน ขาบ้าง และวางเรียงเป็นแถว ๆ 3 แถว มีกระถาง 1 ใบสำหรับปักธูปมีช้าง 2 เชือกทำด้วยหินสีขาวเป็นจุด ๆ ทั้งสองข้างมีกระถางซึ่งพวกจีนเอาไปถวายด้านหลังถัดเข้ามาเป็นพื้นเรียบปูด้วยอิฐสีขนาดใหญ่พอที่คนสองคนจะเข้าไปนั่งบนได้อย่างสบาย เครื่องเซ่นไหว้เป็นแบบจีนทั้งหมด เพราะพวกจีนเป็นผู้สร้างและตกแต่งขึ้นภายหลังแต่เดิมเจ้าพ่อนั้นมีศาลอยู่แล้วแต่เมื่อผุพังไปพวกชาวจีนจึงสร้างขึ้นแทนให้ใหม่

ในจำนวนรูปปั้นที่อยู่เรียงกัน 3 แถวนั้น แถวกลางมีรูปหนึ่งอยู่ตรงกลางเป็นรูปยืนสูงประมาณ 60 ซม. มีลักษณะเป็นสตรี ผมบนศีรษะมีลักษณะเป็นมุ่นมวยสูง สวมกระบังหน้าใบหน้ากลม แก้มเต็มอิ่ม กันกลมนูนเต่งตึงมี 4 มือมือข้างขวาเลื่อนมาอยู่ข้างหน้ารองรับวัตถุอะไรอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมมุมฉาก ตรงกลางปุ่มเล็กน้อยมือข้างซ้ายยกขึ้นข้างบนเสมอปาและถือกงจักรอีกมือหนึ่งห้อยลงข้างล่างจับหางเสือหรือราชสีห์เท้ายืนเหยียบบนสัตว์นั้นโดยเอียงมาด้านขวาเล็กน้อยมีอาการเสมือนพยายามจะยกสัตว์นั้นด้วยสีหน้าแบบโอ้อวด ตาแก่คนหนึ่งชื่อ “ตาโดก- ถัน” อายุ 70 ปี อยู่หมู่บ้านโรงดำรี ใกล้ ๆ เชิงมาด้านเหนือซึ่งพาพวกเราเดินดูได้บอกพวกเราว่า นี่แหละเป็นองค์เจ้าพ่อเมสรซึ่งเป็นใหญ่เหนือเจ้าพ่อทุกองค์ในอำเภอบาพนม และเป็นที่เคารพยำเกรงของผู้คนในเมืองนี้มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ส่วนรูปอื่น ๆ นอกจากนี้เป็นองค์เจ้าพ่ออื่น ๆ ถ้าจะนับทั้งหมดรวมทั้งเจ้าพ่อเมสรมี 15 องค์ ที่ข้างหน้าของทางที่จะลงมาจากเจ้าพ่อเมสรเรียกว่า “เจ้าพ่อประตู” บ้างเรียกว่า “เจ้าพ่อซ้ายขวา” ข้างหน้าเจ้าพ่อนี้ประมาณ 10 เมตรเป็นสถานที่ฆ่ามนุษย์ถวายเจ้าพ่อ เมื่อครั้งก่อนแต่ปัจจุบันตรงที่นั้นกลายเป็นทุ่งนาไปแล้ว การเซ่นไหว้เจ้าพ่อเมสร ก่อนนั้นแต่ไม่รู้ว่าตั้งแต่เมื่อไร เพราะไม่มีใครจำได้ ผู้คนมักจะเล่ากันว่าเขาจะฆ่าคนถวายเจ้าพ่อเมสรเป็นประจำทุกปีแม้ว่าจะมาถึงสมัยท่านกลาโหมปาง ท่านธรรมเดโชแหงท่านธรรมเดโชดี ซึ่งเคยเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดบาพนมมาแล้ว ก็ยังมีคนได้รู้ได้ยินแน่ชัดว่ายังมีการฆ่าคนถวายอยู่ ท่านตาโดก-ถัน เล่าว่า เมื่อประมาณ 60 ปีก่อน สมัยท่านออกญาเดโชที่เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนี้ เขาได้ไปดูการฆ่าคนถวายเจ้าพ่อ 2 ครั้ง (คือ 2 ปี) กำหนดฆ่าคนหรือสัตว์ถวายเจ้าพ่อนั้นเขาทำเฉพาะในวันเสาร์เดือน 7 ข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ตามคำของท่านตาโดก-ถันนายอำเภอกำปงตระแบก ว่าเขาทำแต่ในวันพุธข้างขึ้น

เดือน 7 แต่ท่านตาอินวาอาย 73 ปี ซึ่งเป็นมัคทายกวัดปราสาทตำบลปราสาทอำเภอกำปงตระแบกว่าเขาทำแต่ใน วันอังคารหรือเสาร์ข้างขึ้นเดือน 6 หรือเดือน 7 เมื่อก่อนมักจะทำบุญเช่นไหว้เจ้าพ่ออย่างใหญ่โต 3-5 วันหรือ 7 วัน พร้อมทั้งมีการประชุมกำนันทุกตำบลซึ่งอยู่ในการปกครองของจังหวัดบาพนมสมัยแรกด้วย เขาทำโรงพิธีที่วัดวิหารใหญ่ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเจ้าพ่อเมสระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร และนิมนต์พระสงฆ์สวดมนต์ยังที่นั้นรุ่งขึ้นนิมนต์ท่านไปบังสุกุล ที่เจ้าพ่อเมสรบ้างที่เจ้าพ่อคอแดงซึ่งอยู่ที่ด้านเชิงเขาบ้างบังสุกุลถวายเจ้าพ่อทุกองค์ซึ่งอยู่บริเวณเชิงเขาใหญ่ทางทิศตะวันตกบ้าง ที่เจ้าพ่อเนินชนาง ซึ่งอยู่บนภูเขาเนินชนางด้านทิศใต้บ้างเป็นประจำทุกวัน เกี่ยวกับเรื่องคนที่ถูกฆ่าถวายเจ้าพ่อนั้น เขาเอาแต่คนที่มีโทษหนักถึงขั้นประหารชีวิต ก่อนจะฆ่าเขาเรียกคนนั้นมาบอกกล่าวให้รู้ตัวก่อน แล้วเขาเปิดโอกาสให้คนนั้นดื่มกินอย่างอร่อยตามความประสงค์ พาไปดูการละเล่นดูการทำบุญราวกับว่าเป็นคนธรรมดา ครั้นถึงวันฆ่า เขาจัดแจงใส่ขอคาจองจำคนนั้นแล้วแห่ออกไปจากที่ชุมนุมทำบุญด้วยขบวนแห่อย่างอึกทึก มีทหารถืออาวุธหรือถือปืนทั้งข้างหน้าและข้างหลังพร้อมด้วยชาวบ้านนับพันคนแห่ไปยังเจ้าพ่อพระเมือง (หัวหน้าเมือง) ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของวัดวิหารใหญ่ ระยะทางประมาณ 500 เมตร เขาเคารพเจ้าพ่อนั้นด้วยการจุดประทัดและยิงปืน เสร็จแล้วเขาจึงแห่นักโทษตรงไปยังเจ้าพ่อเมสรซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเจ้าพ่อพระเมืองนี้ประมาณ 800 เมตร เมื่อถึงแล้วเขาจัดแจงเซ่นไหว้บนบานขอให้เจ้าพ่อเมสรช่วยให้บ้านเมืองอยู่สุขสบาย ช่วยคุ้มครองบ้านเมืองตลอดจนข้าราชการทั้งปวงและราษฎร พร้อมทั้งขอให้ฝนตกลงมาตามฤดูกาล

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อเมสรที่อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาบาพนม (ภูเขาทรายขาว) หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าชาวบ้านมีความเชื่อ ความศรัทธาต่อเจ้าพ่อเมสรเป็นอย่างมาก ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแห่ง ทั้งในในศาลเจ้าพ่อมีจำนวนรูปปั้นที่อยู่เรียงกัน 3 แถวนั้น แถวกลางมีรูปหนึ่งอยู่ตรงกลางเป็นรูปยืนสูงประมาณ 60 ซม.มีลักษณะเป็นสตรีผมบนศีรษะมีลักษณะเป็นมุ่นมวยสูง สวมกระบังหน้าใบหน้ากลม แก้มเต็มอิ่ม กันกลมนูนเต่งตึงมี 4 มือมือข้างขวาเลื่อนมาอยู่ข้างหน้ารองรับวัตถุอะไรอย่างหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมมุมฉาก ตรงกลางปุ่มเล็กน้อยมือข้างซ้ายยกขึ้นข้างบนเสมอปาและถือกงจักร อีกมือหนึ่งห้อยลงข้างล่างจับหางเสือหรือราชสีห์เท้ายืนเหยียบบนสัตว์นั้นโดยเอียงมาด้านขวาเล็กน้อย มีอาการเสมือนพยายามจะยกสัตว์นั้นด้วยสีหน้าแบบโอ้อวด นอกจากนี้ เป็นองค์เจ้าพ่ออื่น ๆ ถ้าจะนับทั้งหมดรวมทั้งเจ้าพ่อเมสรมี 15 องค์ ที่ข้างหน้าของทางที่จะลงมาจากเจ้าพ่อเมสรเรียกว่า “เจ้าพ่อประตู” บ้างเรียกว่า “เจ้าพ่อซ้ายขวา” ข้างหน้าเจ้าพ่อนี้ประมาณ 10 เมตรเป็นสถานที่ฆ่ามนุษย์ถวายเจ้าพ่อ เมื่อครั้งก่อนแต่ปัจจุบันตรงที่นั้นกลายเป็นทุ่งนาไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่า เจ้าพ่อเมสรเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรมที่สำคัญอีกแห่งของประเทศกัมภูชา ทั้งยังเคยเป็นสถานที่ฆ่ามนุษย์บูชาเจ้าพ่อฯ และชาวกัมพูชายังคงนับถือกันมาจนถึงปัจจุบัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อคอแดง** เจ้าพ่อคอแดงสถิตอยู่ที่หมู่บ้านมหาราชปัจจุบันเรียกว่าหมู่บ้านเฌอทาล ตำบลบึงตรัญ อำเภอสำโรง จังหวัดตาแก้ว เจ้าพ่อองค์นี้เดิมมีศาลไม้มุงจากและฝากระดาน ชาวบ้านจึงสร้างศาลใหม่อีกหนึ่งหลังทำด้วยซีเมนต์อยู่คู่กันกับศาลไม้หลังเก่า ที่ด้านหลังของศาลมีจอมปลวก มีต้นไม้ขึ้นเป็นป่าทึบและตั้งอยู่บนเนินดินสูงลูกหนึ่งซึ่งชาวบ้านหมู่บ้านนี้นิยมเรียกว่า “เจ้าพ่อภูมิ” คนแก่คนหนึ่งกล่าวว่า เจ้าพ่อองค์นี้ไม่รู้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด เขาเกิดขึ้นมารู้ความก็เห็นเจ้าพ่อองค์นี้คาดว่าเกิดตั้งแต่สมัยที่คนมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่หมู่บ้านมหาราชนี้ เจ้าพ่อองค์นี้มีอิทธิพลต่อชาวบ้านหมู่บ้านนี้มาก ช่วยดูแลรักษาให้มีความสุขกับช่วยหาความยุติธรรมให้กับชาวบ้านและหมู่บ้านอีกด้วย สมัยก่อนเมื่อมีเรื่องราวต่าง ๆ เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านหรือมีการทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นต้น เขามักจะพากันไปสาบานต่อหน้าของเจ้าพ่อองค์นั้นเล่าความตามเรื่องตามเหตุการณ์ของทุกคนแล้วมีการกล่าวคำสาบานอีกด้วย ดูวิวาททั้ง 2 ฝ่ายต่างพอใจทุกคนเป็นการเสร็จ ไม่ต้องไปร้องเรียนเจ้าหน้าที่กระทรวงของรัฐอีกคำสาบานนี้เห็นว่าศักดิ์สิทธิ์จริง ถ้าใครประพฤติไม่สุจริตเที่ยงตรง คนนั้นจะประสบอันตรายจนกระทั่งถึงตายอย่างทันตาเห็นก็ยังมีอีกอย่างหนึ่งเจ้าพ่อองค์นี้เกลียดคนสวมหมวก คนขี่ช้างกับผู้หญิงมีครรภ์ คนเหล่านี้จะเดินผ่านหน้าไม่ได้ จะบันดาลให้แท้งลูก ถ้าคนมียศศักดิ์จะตกอับไม่เจริญ ชาวบ้านกลัวแล้วไม่กล้าประพฤติล่วงละเมิดในเรื่องนี้

ชาวบ้านเล่าต่อ ๆ มาว่าเมื่อประมาณ 40 หรือ 50 ปีผ่านไปแล้ว มีตาแก่คนหนึ่ง ชื่อ “แง” ภรรยาชื่อ “เลือง” บ้านของเขาอยู่ไกลจากศาลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 400 เมตร ตาแงดมีอาชีพทำน้ำตาลโตนด เขาทำน้ำตาลจากต้นตาลต้นหนึ่งอยู่ใกล้ ๆ ศาลของเจ้าพ่อองค์นั้นด้วย เวลาที่ขึ้นปีบตาลแต่ละครั้งตาแงดมักจะพลั้งปากด่าว่าเพราะบีบตาลแล้วมันหักหรือดอกตาลมันพลิกจากไม้คีบนวดตาล เจ้าพ่อองค์นี้โกรธจึงผลักแงดให้ตกจากยอดตาลลงมาแล้วก็ไปเข้าร่างชาวบ้านคนหนึ่งให้พูดว่า เจ้าพ่อไม่ให้ตาแงดน้ำตาลอีก ให้หากินอย่างอื่น อย่าไปหนีบดอกตาลรองเขาอีกเพราะเขาเจ็บมาก เคราะห์ดีที่ตาแงดไม่ตายในเวลานั้น แต่ครั้นเขาค่อยยังชั่วขึ้นมีกำลังวังชาดีแล้วเขาก็เริ่มอาชีพทำน้ำตาลอีกโดยเขาทำตรงต้นเดิม เวลานั้นเจ้าพ่อคอแดง (เจ้าพ่อภูมิ) เลิกผลักตาแงดให้ตกลงเหมือนก่อนอีกแล้ว เจ้าพ่อโกรธแค้นมากเพราะสั่งสอนแล้วตาแงดไม่ฟังจึงจับตาแงดเอาไปใส่โซ่ติดกับเสาที่ศาลของเจ้าพ่อ อยู่ 1 คืน 1 วัน ลูกเมียของตาแงดเดินหาไม่พบก้ม ๆ เงย ๆ ก็เห็นตาแงดที่ศาลของเจ้าพ่อ เวลานั้นตาแงดเห็นเมียเดินเข้าไปจึงตะโกนบอกมาว่า “กูไปไม่รอดหรอก กูติดโซ่” ได้ยินดังนั้น ลูกเมียก็พยายามดึงเขาออกไปจากศาลเจ้าพ่อ แต่ไม่มีสะเทือนเลย จะดึงอย่างไรก็ไม่หลุดเขาเห็นเท้าของตาแงดทั้ง 2 ข้างพันติดกับเสาของศาลแล้วได้ยินเสียงโซ่แกรก ๆ อยู่ใกล้ตาแงดนั้นด้วย ลูกเมียพยายามดึงจนหมดปัญญาก็ยังไม่หลุด จึงหันมาบนบานยอมแพ้และขอให้เจ้าพ่อปล่อยตาแงด เจ้าพ่อปล่อยตาแงดให้มาพบกับลูกเมียดังเดิม ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านต่างพากันเชื่อเจ้าพ่อองค์นั้นสนิท เขามักจะบนกันในเวลาที่มีทุกข์กังวลใจหรือสิ่งของทรัพย์สมบัติต่าง ๆ หาย หรือไม่ก็อยากได้ชัยชนะในการเล่นการพนัน เป็นต้น จุดประสงค์ของการบนนี้มักจะได้ความสำเร็จดังประสงค์เป็นประจำ

ตลอดมาส่วนเรื่องของถวายเขามักจะถวายสลาธรรมทำจากต้นกล้วย 1 คู่ สลาธรรมทำจากมะพร้าวอ่อน 1 คู่ ไก่ต้ม 1 ตัว ไก่เป็นหรือไก่ต่อขนมกล้วย เงิน ธง ตามที่เขาได้บนไว้ เครื่องเซ่นไหว้เจ้าพ่อก่อนวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 6 ชาวบ้าน 2 คนจะออกเดินเรี่ยไรเงินจากชาวบ้านทั้งหมดเพื่อเอาเงินไปซื้อเครื่องใช้สำหรับจัดทำพิธี เมื่อซื้อสิ่งของต่าง ๆ ครบสรรพแล้วเขาก็เริ่มทำสลาธรรม 1 คู่ วางไว้ในศาลเจ้าพ่อพร้อมทั้งมีกล้วย ขนม ของหวาน ของคาววางถวายไว้ในโรงพิธีนั้นด้วย นอกจากนี้ยังทำชองศึกอันหนึ่งขนาดกว้าง 60 เมตร ยาว 1.20 เมตร ในของตึกนั้นใส่ข้าวเปลือก ข้าวสาร ข้าวโพด ถั่ว งา เกลือ ปลาร้า เศษสตางค์ ซึ่งชาวบ้านเขาเอามาใส่เขาเย็บกระสอบใบเล็ก ๆ ใส่ข้าวเปลือกข้าวสารเอามาใส่ไว้ด้วย แต่ละคนจะมีข้าวสำหรับใส่ในชองศึก แล้วข้าวปลาอาหารสำหรับให้พวกนักดนตรีบริโภคเขาเอาหมู 1 ตัว ใส่วางบนถาดและมีไก่ต้ม 1 คู่ ของหวาน 1 คู่ ของคาว 1 คู่ ทุกอย่างล้วนแล้วแต่เป็นคู่ ๆ ทั้งนั้นมีเป รูปร่างสี่เหลี่ยมจตุรัส 1 อัน ขนาดกว้าง 1 ศอก ยาว 1 ศอกในกระทงใส่ข้าวปลาอาหาร กล้วย ขนม ครบทุกชนิดที่มีอยู่ และมีเปอีกอันหนึ่งเป็นรูปหกเหลี่ยมมี 6 ชั้น ใส่สิ่งของเช่นเดียวกับเปรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนั้น

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อคอแดงนี้ เจ้าพ่อคอแดงสถิตอยู่ที่หมู่บ้านมหาราช หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าชาวบ้านมีความเชื่อความศรัทธาต่อเจ้าพ่อคอแดงเป็นอย่างมาก ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “เจ้าพ่อองค์นี้มีอิทธิพลต่อชาวบ้านหมู่บ้านนี้มาก ช่วยดูแลรักษาให้มีความสุขกับช่วยหาความยุติธรรมให้กับชาวบ้านและหมู่บ้านอีกด้วย สมัยก่อนเมื่อมีเรื่องราวต่าง ๆ เกิดขึ้นระหว่างชาวบ้านหรือมีการทะเลาะเบาะแว้งกัน เป็นต้น เขามักจะพากันไปสาบานต่อหน้าของเจ้าพ่อองค์นั้นเล่าความตามเรื่องตามเหตุการณ์ของทุกคนแล้วมีการกล่าวคำสาบานอีกด้วย ดูวิวาททั้ง 2 ฝ่ายต่างพอใจทุกคนเป็นการเสร็จ ไม่ต้องไปร้องเรียนเจ้าหน้าที่กระทรวงของรัฐอีกคำสาบานนี้เห็นว่าศักดิ์สิทธิ์จริง ถ้าใครประพฤติไม่สุจริตเที่ยงตรง คนนั้นจะประสบอันตรายจนกระทั่งถึงตายอย่างทันตาเห็นก็ยังมี”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 808)

หากพิจารณาผ่านกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะเห็นว่าเจ้าพ่อคอแดงถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านต่างเคารพนับถือ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นเสมือนญาติผู้ใหญ่บรรพบุรุษที่คอยปกป้องลูกหลานให้อยู่รอดปลอดภัย หรือในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าแม่คุณหญิงเมา** ที่ตำบลจักรีทึง ซึ่งจังหวัดกำปอด ใกล้กับปากทางทางหลวงหมายเลข 3 ตรงทางเลี้ยวภูเขาทวารซึ่งเป็นทางเข้าไปในกรุงกำปอดมีเจ้าแม่องค์หนึ่งชื่อเจ้าแม่คุณหญิงเมา เมื่อสมัยก่อนเจ้าแม่องค์นี้มีเพียงแค่ศาลเล็ก ๆ ทำด้วย

ไม้มุงกระเบื้อง ในศาลนั้นมีองค์เจ้าแม่เป็นก้อนหิน ครั้นมาถึงในปี 1966 มีคนจีนคนหนึ่ง (ไม่รู้จักชื่อ) ได้มาทำศาลใหม่มุงสังกะสีอย่างดีถวายเจ้าแม่องค์นั้นแต่ว่าทำไม่ทันเสร็จ ศาลนี้มีขนาดประมาณ 3 เมตรสี่เหลี่ยมด้านเท่า เขาทำทางลงไปข้างล่างหลังศาลเก่าเล็กน้อย เหตุที่ว่าคนจีนมาทำศาลใหม่ถวายเพราะเขาได้บนบานเจ้าแม่คุณหญิงเมานี้ว่าขอให้ถูกหวย ครั้นบนเสร็จเขาได้ถูกฉลากดังปรารถนาจริง อิทธิฤทธิ์ของเจ้าแม่ เจ้าแม่คุณหญิงเมานี้มีอิทธิพลต่อชาวบ้านมาก ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1866 จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1944 เจ้าแม่องค์นี้โหดร้ายและมีอำนาจมาก คือว่าถ้าใครก็ตามเดินไปมาตามทางประตูเข้าสู่กรุงกำปอด แล้วไม่หันไปบนบานขอความสุขความสบายหรือไม่ถวายสิ่งของต่าง ๆ หรือคนนั้นประพฤติเป็นโจรลักขโมยสิ่งของต่าง ๆ จะถูกเจ้าแม่องค์นี้ตามกระทำให้เจ็บป่วยถ้าหาคนทำไม่พบคนนั้นจะต้องสิ้นชีวิตอย่างแน่นอน แต่ถ้ารู้ว่าทำผิดกับเจ้าแม่แล้วไปบนบานรับสารภาพขอโทษจึงจะหายก็มี แล้วถ้าความผิดนั้นหนักมากเกินไปมีบางครั้งแก้บนแล้วก็ไม่หายก็มีด้วยเหมือนกันอีกอย่างหนึ่งถ้าใครคนหนึ่งมีความอาฆาตกับใครอีกคนหนึ่ง โดยมีการต่างกันมาก่อนแล้วไปบนบานว่าขอให้ท่านเจ้าแม่คุณหญิงเมารดให้ต่อทะเลาะกันความคิดเห็นต่างกันมาก่อนแล้วไปบนบานว่า ขอให้ท่านเจ้าแม่คุณหญิงเมา ช่วยรับอาสาฉันด้วย ขอให้ไปหักชื่อนี้ชื่อนั้นให้มันตายไป เพราะมันด่าฉันทุบตีฉันหรือลักทรัพย์สิ่งของของฉัน เป็นต้น ถ้าสำเร็จดังประสงค์เมื่อใด ฉันจะถวายนี่ถวายนั้น มีถวายไก่ต้มเป็นต้น ไม่แต่เท่านั้นเจ้าแม่องค์นั้นไปทำร้ายทำให้เจ็บป่วยกระทั่งถึงตายก็มี

ด้วยเหตุที่ดุร้ายอย่างนี้พวกฝรั่งเศส (ในสมัยอาณานิคมฝรั่งเศสระหว่างปี ค.ศ. 1900 เศษ) จึงไปยิงเจ้าแม่องค์นี้ครั้งหนึ่ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเจ้าแม่องค์นี้ก็ลดอานุภาพลงนิดหน่อย ประมาณในปี 1940 สมัยที่ญี่ปุ่นเข้ามาเมืองเรา แล้วเกณฑ์ประชาชนในจังหวัดกำปอดให้ไปขุดหลุมหลบภัยที่ตรงทางเลี้ยวใกล้ภูเขาซึ่งเป็นประตูเขาจังหวัดกำปอดนั้น เจ้าแม่องค์นี้โกรธคนที่ไปเหยียบย่ำท่าน ไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะใส่ที่อยู่อาศัยของท่าน ครั้นเมื่อคนทั้งหมดนั้นกลับไปบ้านของแต่ละคนเจ้าแม่ตามไปทำให้เจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก บางคนเจ็บป่วยตั้งแต่สถานที่ฟันดินนั้นก็มีบางคนพอมาถึงบ้านจึงเริ่มป่วยก็มีตายไปทิ้ง ภรรยาให้อยู่เป็นม่ายมากมายจนกระทั่งได้นามว่า “แม่ม่ายสมัยญี่ปุ่นเกณฑ์” มาจนถึงทุกวันนี้แม่ม่ายทั้งหมดนั้นยังมีชีวิตเหลืออยู่บ้างยังไม่ทันตายไปหมด เหตุการณ์ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนอย่างนี้แล้วเป็นเหตุทำให้ชาวบ้านทั้งเขมร จีน ญวณ จาม ชวา เกรงกลัวกันมากแต่ละคนถ้ามีธุระต้องเดินทางไปตรงสถานที่นั้นจะต้องเตรียมสิ่งของไปถวายเจ้าแม่เป็นนิจไม่มีขาด เจ้าแม่คุณหญิงเมานี้ชาวบ้านจะบนว่า ขอให้มีความสุขสบาย อย่าให้มีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นกับผู้คนในบ้านเมือง หรือถ้าทรัพย์สินของชาวบ้านเกิดสูญหายไป เขาจะไปหาเจ้าแม่ให้เข้าร่างทรงแล้วถามเพื่อให้เจ้าแม่บอกที่อยู่ของทรัพย์ที่หายไปนั้น การเข้าทรงนี้ไม่มีการบรรเลงเพลงอะไร เพียงแต่จุดธูปเทียนแล้วพูดเชิญเจ้าแม่ ๆ นั้นจะมาทันที และพูดคุยกันเหมือนพ่อมดหมอผี หรือไม่ถ้ามีคนป่วยเขาให้ร่างทรงไปทรงที่บ้านของคนป่วย ในการนี้มีเครื่องดนตรีเขมรโบราณคือ ซอเขมรปีอ้อ กระจับปี่ กลองดิน 2 ใบ ในเวลาที่เจ้าแม่คุณหญิงเมาเข้าร่างทรงแล้ว ร่างทรงนั้นสามารถเสกเป่าขับไล่ผีป่าซึ่ง

บันดาลให้ป่วยนั้น กับให้ของกินเรียกว่า “คร่อมหัวหมู” จำเพาะผีพรายทั้งหลายที่มากระทำนั้นด้วย รวมถึงในเวลาเข้าทรงร่างในบ้านของคนป่วย แม้นว่าเจ้าแม่คุณหญิงเมาจะโต้เถียงว่าไม่ได้ทำคนนี้ป่วย เจ้าของบ้านสามารถถามเจ้าแม่คุณหญิงเมาได้ว่า “แล้วผีตนไหนที่ทำ ผีตนนั้นต้องการเครื่องเซ่นอะไร” เจ้าแม่คุณหญิงเมามีตาทิพย์ สามารถมองไปรู้ว่าผีคนนี้ผีตนนั้นทำ เขาก็พูดบอกไปยังเชิงพระตามที่เขารู้ เชิงพระพูดขอให้เจ้าแม่คุณหญิงเมา ช่วยอ้อนวอนให้เขาสงสารหรือปรึกษากับผีป่านั้นให้ช่วยทำให้พบความสุขสบายและเลิกทำร้ายต่อไปอีก ถ้าเจ้าแม่คุณหญิงเมาตอบว่า “ไม่เป็นไรหรอกจะพูดให้” คนป่วยก็มีหวัง แต่ถ้าเขาบอกว่า “ไม่สามารถพูดได้หรอก "คนป่วยก็หมดหวังแล้วเขาพยายามเสาะแสวงหาหมอรักษาใหม่ต่อไปอีก ส่วนค่ากำนลแก่ร่างทรงได้แก่ หัวหมู 1 หัว เงิน 25 เรียล และผ้าขาว 2 เมตร การที่เขารักษาโรคแบบนี้ตามที่ฉันสังเกตเห็นก็ว่าดีเหมือนกัน

จากนิทานเรื่องเจ้าแม่คุณหญิงเมาที่ตำบลจักรีทึง จังหวัดกำปอด หากจะกล่าวถึงสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม จะพบว่าชาวกัมพูชามีความเชื่อความศรัทธาต่อเจ้าแม่คุณหญิงเมากันอย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม กล่าวคือเป็นความเชื่อความศรัทธาของชาวกัมพูชาที่นับถือปฏิบัติกันมานาน และเจ้าแม่คุณหญิงเมานั้น หากใครไม่บนบานหรือลบหลู่ไม่ปฏิบัติตามจะต้องมีอันเป็นไป ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ถ้าใครก็ตามเดินไปมาตามทางประตูเข้าสู่กรุงกำปอด แล้วไม่หันไปบนบานขอความสุขความสบายหรือไม่ถวายสิ่งของต่าง ๆ หรือคนนั้นประพฤติเป็นโจรลักขโมยสิ่งของต่าง ๆ จะถูกเจ้าแม่องค์นี้ตามกระทำให้เจ็บป่วยถ้าหาคนทำไม่พบคนนั้นจะต้องสิ้นชีวิตอย่างแน่นอน แต่ถ้ารู้ว่าทำผิดกับเจ้าแม่แล้วไปบนบานรับสารภาพขอโทษจึงจะหายก็มี แล้วถ้าความผิดนั้นหนักมากเกินไปมีบางครั้งแก้บนแล้วก็ไม่หายก็มีด้วยเหมือนกัน”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 813)

โดยสรุปแล้ว สัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรมจากเรื่องเล่ากัมพูชาทั้งหมดนั้นมีข้อค้นพบสำคัญคือเรื่องเล่าดังกล่าวมีสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรมในรูปแบบของ จิตวิญญาณความเชื่อความศรัทธา ไม่ว่าจะเป็นเจ้าพ่อคลังเมือง เจ้าพ่อคเณศ เจ้าพ่อเมสร เจ้าพ่อคอแดง เจ้าแม่คุณหญิงเมา ทั้งนี้ เรื่องเล่ากัมพูชาที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแล้วแต่เป็นชุดความเชื่อที่ถูกบอกเล่าและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา กลายเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่เป็นนามธรรม แม้ไม่อาจมองเห็นได้ แต่กล่าวได้ว่าเรื่องเล่าดังกล่าวถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการสร้างความปลอดภัยให้กับคนกัมพูชาต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การอยู่กันในสังคม อีกทั้งยังเป็นเสมือนจารีตประเพณีอย่างหนึ่ง ซึ่งคนกัมพูชาต่างรับรู้ร่วมกันเข้าใจกันโดยมองผ่านสัญญะเชิงนิเวศดังกล่าว อาทิ หากสังเกตุเห็นจอมปลวกหรือต้นไม้ที่มีขนาดใหญ่

หรือแปลกประหลาด กองดินที่สูงคล้ายภูเขา คนกัมพูชาจะยกมือไหว้ พร้อมกับขอขมาหรือ บนบานทันที อันสะท้อนให้เห็นว่าชุดความเชื่อความศรัทธาดังกล่าวได้หล่อหลอมให้คนกัมพูชามีศรัทธาและเชื่อมั่นเป็นที่พึ่งทางใจในที่สุด

2) นิเวศความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา

จากการศึกษาข้อมูลพบมีเรื่องเล่าที่กล่าวถึงนิเวศความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา จำนวน 8 เรื่อง ดังตาราง

ตาราง 9 แสดงสัญลักษณ์เชิงนิเวศด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ศาสนา

ลำดับ	ชื่อเรื่องเล่า	สัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา			
		นาค	พืช	สัตว์	สิ่งเหนือธรรมชาติ
1	ประเพณีการเจาะหูลูกสาว				√
2	ประเพณีการเข้าที่ร่ม		√		
3	ประเพณีการบวชนาค	√		√	
4	ประเพณีเซ่นเจ้ากรุงพาลี				√
5	ประเพณีดอกหมาก 3 ช่อ		√		
6	การจัดพิธีให้คนเพิ่งตาย				√
7	เจ็บป่วยให้เซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ				√
8	บุญวันสารท ลอยอาหารให้บรรพบุรุษ		√		√

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีการเจาะหูลูกสาว** ตามประเพณีแต่โบราณกาลมา เด็กสาว ๆ ล้วนแต่เจาะหูกันทั้งนั้น จนกระทั่งปัจจุบันก็ยังเจาะหูกันอยู่เหมือนกัน เขาจะเจาะเอาไว้เพื่อใส่เครื่องประดับคือต้มหู ส่วนเด็กหนุ่มไม่มีการเจาะหู เรื่องนี้ฉันได้รับความกระจ่างจากคนแก่คนหนึ่งชื่อ “มาส” ซึ่งอยู่ที่หมู่บ้านโพธิ์ดูนออส ตอนนี้เขาตายไปได้ 18 ปีเศษแล้ว เดิมที่เดียวฉันถามเขาว่า“ยายทำไมหูยายจึงได้เจาะรูไว้ใหญ่อย่างนี้ ยายใส่ตุ้มหูขนาดไหน” ยายตอบว่า “หลานไม่รู้อะไรหรอก คนแก่ ๆ รุ่นยายเขาไม่ใส่ตุ้มหูกันหรอก เขาใส่แต่ตระสัล ๆ นี้ถ้าเป็นคนมั่งมีเขาจะทำจากเงิน ทองหรือ

งาช้าง ส่วนคนยากจนจะทำจากไม้ เขาไม่ปล่อยให้หูว่างหรอกนะหลาน เพราะเหตุที่ใส่ตระสัลหูของยายจึงยานและรูใหญ่อย่าง ตระสัลนี้มีขนาดเท่ากับหัวแม่มือ ลักษณะคล้ายกับกระสวยในปัจจุบันแต่สวยกว่ามาก เพราะว่ามีสลักลวดลายตรงกระจัง (ด้านหน้า) เพราะเหตุที่มีรูปร่างเหมือนกับกระสวย เขาจึง เรียกว่า “ตระสัล” แต่ว่าพวกเด็กสาว ๆ รุ่นก่อนเขาจะใส่เครื่องประดับชนิดหนึ่งเรียกว่า “กันทวต” ซึ่งมีกระจังหน้าเหมือนตุ้มหูก้านตรงในปัจจุบันแต่ว่าไม่มีหัวพลอย ตรงที่เป็นหัวเขาจะทำให้มีรูปร่างเหมือนเม็ดมะยม แล้วทำห่วงกลม ๆ ห่วงหนึ่งสำหรับร้อยเข้าไปในรูหูที่เจาะไว้ กันทวตนี้เขาทำด้วยทองหรือนาก

ประเพณีการเจาะหูหนี้มีเรื่องเล่ากันมาว่า เมื่อครั้งโบราณกาลนานมาแล้ว มีเศรษฐีคนหนึ่งเป็นคนมีทรัพย์สมบัติเป็นจำนวนมาก มีข้าทาสชายหญิงมากมาย มีแก้วแหวนเงินทองครบทุกชนิด เศรษฐีนั้นคิดไม่ซื่อกับภรรยาตนเองโดยไปได้เสียกับข้าทาสคนหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไปนานภรรยาเศรษฐีรู้เรื่องแต่ไม่รู้ว่าจะทำร้ายนางข้าทาสนั้นอย่างไรได้ วันหนึ่ง เศรษฐีเดินทางไปเมืองอื่น ภรรยาเศรษฐีได้โอกาสจึงพาข้าทาสของตนไปทุบตีอย่างหนักทั้งยัง แช่งด่ามากมาย เอาตะปูมาตอกที่ปลายใบหูทั้งสองข้างแล้วปล่อยคาทิ้งไว้อย่างนั้นตอนเย็นเศรษฐีกลับมาเห็นเช่นนั้นจึงถามภรรยาทาสว่า “ทำไมเขาจึงเอาตะปูมาตอกไว้ที่ใบหูอย่างนี้” นางเล่าเรื่องให้เศรษฐีทราบ เศรษฐีเอาตะปูออกจากใบหูและเอายามาทาให้ เมื่อหายดีแล้วจึงให้นางไปอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ไกลออกไป ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมานางข้าทาสภรรยาเศรษฐีรู้สึกอับอายผู้คนมากเพราะใบหูทั้ง สองข้างของนางนั้นมีรู นางบอกกับเศรษฐีสามีว่าช่วยทำให้ใบหูของนางไม่มีรูด้วย เศรษฐีรับปากว่าจะหาวิธีทำให้หายแน่นอนทั้งยังต้องสวยงามอีกด้วย คืนนั้นเองเศรษฐีนอนคิดว่าถ้าตนเอาทองไปให้ช่างประดิษฐ์ทำเป็นสิ่งของสักอย่างหนึ่งซึ่งมีรูปร่างเหมือนตะปู เอามาให้นาง ใส่ปิดตรงรูตะปูนั้นคงจะสวยดี เมื่อคิดดังนั้นแล้วเศรษฐีจึงให้ช่างทำตามที่ตนเองต้องการ ซึ่งให้ทำโดยมีกระจังฝังเพชรและสลักลวดลายต่าง ๆ อย่างประณีตสวยงาม ใครเห็นแล้วเกิดความรู้สึกอยากได้ นางภรรยาน้อยเมื่อได้สวมตะปูทองฝังเพชรแล้วเห็นว่าแปลกและสวยงาม ทำให้นางพึงพอใจมาก หลังจากนั้นมาภรรยาหลวงของเศรษฐีเห็นหูนางภรรยาน้อยซึ่งตนเอาตะปูตอกไว้ นั้นมีแสงแวววาวน่ารักจึงถามนางว่า “นางเอาอะไรมาใส่ที่หูจึงสวยอย่างนี้” “ฉันใส่ตะปูหัวฝังเพชรแทนตะปูที่ท่านตอกให้เมื่อวันก่อน”นางภรรยาหลวงเมื่อรู้เรื่องแล้วก็หาวิธีเจาะหูของตนเองแล้วให้ช่างทำตะปูหัวฝังเพชรเหมือนอย่างนางภรรยาน้อยบ้าง ตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมาหญิงคนอื่น ๆ ก็พากันเจาะหูลูกสาวตั้งแต่ยังเล็กเพื่อไว้สวมเครื่องประดับต่าง ๆ มาจนปัจจุบันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีการเจาะหูลูกสาวนี้ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา ทั้งนี้หากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าประเพณีการเจาะหูลูกสาวนั้น ถือเป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันมานานดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “หลังจากนั้นมาภรรยาหลวงของเศรษฐีเห็นหูนางภรรยาน้อยซึ่งตนเอาตะปูตอกไว้ นั้นมีแสงแวววาวน่ารักจึงถามนางว่า “นางเอาอะไรมาใส่ที่หูจึงสวยอย่างนี้” “ฉันใส่ตะปูหัวฝังเพชรแทนตะปูที่ท่านตอกให้เมื่อวันก่อน” นางภรรยาหลวงเมื่อรู้เรื่องแล้วก็หาวิธีเจาะหูของตนเองแล้วให้ช่างทำตะปูหัวฝังเพชรเหมือนอย่างนางภรรยาน้อย
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 875)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีการเข้าที่ร่ม** มีเรื่องเล่าว่าในกาลครั้งนั้นมีมหาโจรคนหนึ่งไม่มีภรรยาได้สร้างบ้านอย่างสวยงามที่สุดหลังหนึ่งอยู่ที่ชายป่าเงียบสงัดไกลจากผู้คนเพื่อใช้เป็นที่เก็บทอง เสื้อ ผ้า ผ้าสไบ ฯลฯ ซึ่งเป็นสิ่งของที่ตนเองได้ไปเที่ยวขโมยปล้นเขามาจากที่ต่าง ๆ เวลาผ่านไปมหาโจรคิดรำพึงว่า “ตัวข้ามีทรัพย์สมบัติมากมายถึงเพียงนี้แต่ไม่มีใครจะดูแลรักษา คิดไปแล้ว ความเพียรพยายามของข้าเหมือนกับว่าจะไม่มีประโยชน์อะไรเลย เพราะว่าเมื่อใดที่ข้าตายทรัพย์สมบัติเหล่านี้ก็ไม่มีประโยชน์ซึ่งนับว่าน่าเสียดายมาก ถ้าข้ามีลูกมีเมียก็จได้ไว้ให้เป็นมรดกสืบต่อไปในภายหน้า ถ้าเป็นดังนั้นข้าก็จะไม่เสียดาย” มหาโจรเดินไปด้อม ๆ มอง ๆ ผู้คนในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง คอยเฝ้าดูเห็นเด็กหนุ่ม ๆ สาว ๆ เล่นกันอยู่ที่ใต้ต้นไม้ เมื่อดูไปนาน ๆ เข้าเห็นเด็กสาวตัวเล็กคนหนึ่งมีรูปร่างหมดจด งดงามเปล่งปลั่งน่ารักน่าเอ็นดู มหาโจรจึงเข้าไปพูดจาล่อลวงให้เด็กสาวคนนั้นแยกจากกลุ่มเพื่อน ๆ และหลอกพาไปบ้านของตน และด้วยเหตุที่กลัวว่าเด็กสาวคนนั้นจะแอบหนีกลับไป หาพ่อแม่ อีกทั้งเป็นการป้องกันไม่ให้พ่อแม่ของเด็กสาวนั้นรู้และตามมาพบ มหาโจรจึงเอาเด็กสาวไปซ่อนไว้ที่ในห้องพร้อมทั้งใส่กุญแจไว้อย่างแน่นหนา เมื่อถึงเวลาอาหารหรือเมื่อได้สิ่งของอะไรที่อร่อย ๆ มา มหาโจรมักจะส่งอาหารเหล่านั้นไปให้นางบริโภคทางช่องหน้าต่างเล็ก ๆ เด็กสาวนั้นอยู่ในที่ร่มตลอดมา ยิ่งนานวันก็ยิ่งเจริญเติบโตเปล่งปลั่งขึ้นเป็นลำดับ เมื่อนางเป็นสาวเต็มที่ด้วยเหตุที่ไม่เคยได้มีโอกาสถูกแสงแดดและไม่เคยได้เหยียบดิน เลยทำให้นางเกิดเจ็บป่วยซูบผอมและซีดเซียว มหาโจรกลัวมากไม่รู้ว่าลูกสาวเป็นอะไรไปจึงเข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ไกลออกไป ได้ไปพบยายแก่คนหนึ่งซึ่งเคยเป็นหมอตำแยจึงพูดอ้อนวอนขอให้ยายหมอนั้นไปช่วยรักษาลูกสาวตน ยายหมอเมื่อมาถึงบ้านก็เข้าไปสอบถามทุกข์สุขและความเจ็บป่วยของนางจึงรู้เหตุ ยายหมอบอกนางว่า“หลานเอ๋ย หลานอย่าได้ทุกข์โศกกังวลใจอะไรไปเลย ที่เจ้าป่วยนี้ไม่มีอะไรมากหรอกนอกจากเป็นการป่วยตามปกติธรรมชาติ คือเป็นเวลาที่หลานเปลี่ยนวัยจะมี ระดูนั้นเองจึงทำให้หลานกระสับกระส่าย ปวดหลังปวดเอว อ่อนระโหยโรยแรง มืออ่อนตีนอ่อน อย่าเศร้าใจไปเลยนะหลาน ยายจะผสมยาให้กินแล้วหลานจะดีขึ้นอย่างรวดเร็ว” ว่าแล้วยายหมอก็ออกไปหาถากเปลือกไม้เอามาผสมกันต้มให้นางกินพร้อมสั่งว่า “หลานเอ๋ย หลานเอายานี้มาตากแดดให้แห้งแล้วหาโถหรือหม้อใส่เอาไว้ เมื่อเวลาที่หลานรู้ว่าใกล้

จะมีประจำเดือนหลานจงอายาห่อหนึ่งมาต้มกิน 4-5 วัน แล้วหลานจะค่อยสบายใจดังปรารถนา และผิวพรรณเลือดเนื้อจะเปล่งปลั่งสวยงามยิ่งกว่าเดิมเสียอีก” เมื่อลูกสาวมหาโจรได้ดื่มยาและค่อยสบายหายจากโรคแล้ว ยายหมอก็ลามหาโจรกลับบ้านตน มหาโจรเอาเงินทองให้เป็นค่ากำนัลแก่ยายหมอแล้วพากลับไปส่งบ้าน ตอนที่เตรียมตัวออกจากบ้านมหาโจร ยายหมอนึกว่า“บ้านของมหาโจรนี้อยู่ห่างไกลจากชาวบ้านเขามากเหลือเกิน มิหนำซ้ำในป่า ก็ช่างเงียบสงัดน่ากลัวยิ่งนัก ถ้าหากว่าข้าต้องการกลับมาที่นี่อีกทำอย่างไรจึงจะหาทางพบ” คิดแล้วเขาจึงหาเมล็ดแตงโมได้ห่อหนึ่งเอาติดตัวกลับไปด้วย เมื่อเดินตามหลังมหาโจร ยายหมอก็เอาเมล็ดแตงโมนั้นโรยไปตามทางเดินจนกระทั่งถึงบ้านตนตอนนี้จะขอกล่าวถึงเรื่องเดิมสักเล็กน้อย คือหลังจากที่ยายหมอได้ไปรักษาให้ลูกสาวมหาโจรนั้น ยายหมอสังเกตดูรูปร่างตลอดจนกิริยามารยาทเห็นว่านางนั้นงดงามยิ่งนัก ยายหมอได้แต่ใจจดใจจ่อคิดแต่จะหาเจ้าหนุ่มสักคนที่เหมาะสมกับนางลูกสาวมหาโจรนั้น

วันหนึ่ง อาศัยผลกรรมแต่ปางก่อนมาดลบันดาลใจให้มาณพหนุ่มคนหนึ่งซึ่งเพิ่ง กลับจากเรียนศิลปศาสตร์อยากที่จะเข้าไปขอพักที่บ้านของยายหมอนั้นก่อนเพราะขณะเป็นเวลาบ่ายคล้อยแล้ว อีกทั้งตนเองก็หมดแรงและหิวข้าวด้วย หนทางที่จะเดินต่อไปข้างหน้า นั้นยังอีกไกลเกรงว่าไปมืดค่ำกลางทางจะเป็นอันตราย มาณพนั้นเข้าไปยกมือไหว้ยายหมอ ขอพักด้วยสักคืนหนึ่ง ตอนนั้นยายหมอกำลังเตรียมหุงข้าวกิน เมื่อได้เห็นมาณพหนุ่มเข้ามาไหว้ขอที่พักก็ดีใจยอมให้พักอยู่ด้วย ยายหมอหุงข้าวไปด้วยและพูดคุยกับเจ้ามาณพหนุ่มถึงเรื่องญาติพี่น้องไปด้วย เมื่อกินข้าวและเก็บจานชามเสร็จเรียบร้อยแล้วยายหมอซึ่งแอบสังเกตดูรูปร่างเจ้ามาณพหนุ่มนั้นตั้งแต่แรกพบก็ถามเจ้ามาณพหนุ่มนั้นว่า“หลานเอ้ย ตอนที่หลานสาพ่อแม่ของหลานได้สู่ขอหมั้นหมายลูกสาวใครเขาไว้ให้หลานแล้วหรือยัง เจ้ามาณพหนุ่มตอบว่า “ยังเลย ฉันคิดว่าตอนที่ฉันเดินทางผ่านบ้านผ่านเมืองอื่นๆนั้น ถ้าฉันได้พบผู้หญิงคนไหนมีลักษณะเหมาะสมสวยงามแล้วฉันจะเอาเขาเป็นเมีย ยายรู้จักลูกหลานใครเขาบ้างไหม เอาที่สวย ๆ ที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันยายนี้น่ะ” ยายหมอตอบว่า “หลานเอ๋ย ในหมู่บ้านนี้ไม่มีผู้หญิงคนไหนสักคนเหมาะสมกับหลานเลย แต่ว่ายายเคยเห็นผู้หญิงคนหนึ่ง นางนั้นเป็นลูกสาวมหาโจรอยู่ในป่าไกลโพ้น” ยายหมอเล่าเรื่องราวตามที่ตนได้ไปพบเห็นมา ตลอดจนสังเกตเห็นว่านางนั้นมีกิริยามารยาทที่งดงามเหมาะสมให้เจ้ามานพหนุ่มฟัง เมื่อได้ฟังคำชมเชยจากยายหมอแล้ว มาณพหนุ่มนั้นอยากจะเห็นหน้านางจึงอ้อนวอนให้ยายหมอนั้นพาไป ยายหมอค้านว่า “ไม่ได้หรอกหลาน ยายพาไปไม่ได้หรอกเพราะยายกลัวมหาโจรนั้นมาก ธรรมดาน้ำใจมหาโจรนั้นไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นมันต้องฆ่ายายแน่นอน ยายแก่มากแล้วแต่ว่ายายยังอยากมีชีวิตอยู่ต่อไปอีก หลานจงเชื่อเถิดว่ายายอยากให้หลานและลูกสาวมหาโจรนั้นเป็นผัวเมียกันจริง ๆ เพราะนับตั้งแต่ยายเห็นนางมาแล้ว ไม่ว่ายายจะเดินไปตลาดหรือ บ้านต่าง ๆ เพื่อไปช่วยเหลือใครเขา ยายมักจะคอยดูอยู่เสมอแต่ไม่เห็นมีผู้ชายคนไหนที่จะถูกใจยายสักคน จนเมื่อหลานมาถึงนี้ยายคิดว่าเป็นมหาลาภแล้ว หลานไปนอนให้สบายเถอะ พรุ่งนี้เช้าหลานจะได้ออกเดินทางไปหานาง”

คืนนั้นเจ้ามาณพหนุ่มนอนคิดไปสารพัด นอนไม่หลับเพราะแปลกที่ด้วยและคอยเวลาให้สว่างด้วย ไหนจะคิดถึงเรื่องที่จะต้องเดินทางไปในป่าแต่เพียงคนเดียว ไหนจะคิดไปถึงภัยอันตรายจากมหาโจร คิดอยู่จนดึกจึงได้หลับไป เมื่อไก่ขันตอนรุ่งสางยายหมอลุกขึ้นหุงหาอาหารหากับข้าวแห้ง ๆ และกระบอก นำาไว้เป็นเสบียงให้เจ้ามาณพหนุ่มนั้น เมื่อเจ้ามาณพหนุ่มตื่นขึ้นแล้วยายหมอให้กินอาหารเช้า และเอาอาหารที่เตรียมไว้สำหรับการเดินทางให้ไป เสร็จแล้วจึงพาไปชี้ให้ดูร่องรอยต้นแตงโม โดยให้เจ้ามาณพหนุ่มเดินตามต้นแตงโมไป ยายหมอบอกว่า “นี่แน่ะหลาน หลานเดินทางไปตามต้นแตงโมนี้นะ หลานก็จะได้ไปถึงบ้านของนางนั้น แต่ว่าหลานเองระมัดระวังตัวให้ดีนะ ไปเถอะขอให้หลานจงประสบแต่ความสุขและพบกับความสำเร็จ ตามที่ปรารถนา ถ้ามีศัตรูข้างหน้าก็ขอให้มันผ่านไป ถ้ามีศัตรูข้างหลังก็ขอให้มันมลายไปนะหลานนะ" เจ้ามานพหนุ่มกราบลายายหมอแล้วออกเดินทางไป ตะวันบ่ายคล้อยจึงได้เดินทางไปถึงที่อยู่ของมหาโจร (ตอนนั้นมหาโจรไม่อยู่บ้านเพราะออกไปเที่ยวปล้นเขา คงปล่อยให้ลูกสาวอยู่เฝ้าบ้านแต่เพียงลำพัง นางกำลังปัดกวาดทำความสะอาดบ้านซ่องโดยไม่ได้คิดหวาดกลัวอะไรเลย ส่วนเจ้ามาแทนหนุ่มแอบคอยดูอยู่เห็นชัดว่านางนั้นอยู่บ้านแต่เพียงลำพังแน่แล้วจึงเสี่ยงตะโกนร้องเรียก นางได้ยินเสียงคนแปลกหน้าก็กลัวมาก นางคิดว่าใครกันนะที่กล้าเข้ามาถึงที่นี่ นางเหลือบไปเห็นเจ้ามานพหนุ่มมีแรียามารยาทเรียบร้อยและท่าทางไม่น่ากลัว นางจึงเปิดประตูเรียกให้เข้ามานพหนุ่มนั้นเข้าไปในบ้านและได้พูดคุยซักถามเรื่องราวกัน ไม่แต่เพียงเท่านั้นยังโอภาปราศรัยกันในทางโลกีย์วิสัยอีกด้วย และทั้งคู่พอใจยอมเป็นผัวเมียกัน นางพามานพหนุ่มสามีไปซ่อนไว้ไม่ให้มหาโจรผู้เป็นพ่อรู้เรื่องราว แต่ทว่าในเวลาต่อมา มหาโจรสังเกตเห็นกริยาท่าทางของลูกสาวตนนั้นแปลกไปจากปกติ คือนางจะแต่งตัวสวยเป็นนิจ ทำการงานทุกอย่างภายในบ้านโดยไม่ต้องให้พ่อตักเตือนเลยเหมือนกับว่านางอยากจะเอาใจใครสักคนหนึ่ง มหาโจรนึกสงสัยและแอบดูก็รู้ว่า นางมีผู้ชายแน่นอนแล้ว มหาโจรน้อยใจลูกสาวประกอบกับนึกอับอายผู้ชายของลูกสาวนั้น ด้วยจึงหนีออกจากบ้านไป ส่วนทั้งสองคนผัวเมียอยู่ในป่านั้นเป็นเวลานานแล้วแต่ไม่เห็นมหาโจรผู้เป็นพ่อกลับมาจึงพากันออกมายังหมู่บ้าน เมื่อมาถึงหมู่บ้านแล้วก็เข้าไปขอบคุณยายหมอพร้อมทั้งมีของรางวัลให้ยายหมออีกด้วย ยายหมอดีใจมากเที่ยวเดินบอกคนบ้านใกล้เรือนเคียงให้ออกมาดู นางลูกสาวใจรโดยยายหมอบอกเขาว่า “ที่นางนั้นมีรูปร่างงดงามผิวพรรณเปล่งปลั่งเช่นนั้นเป็นเพราะว่าเขาอยู่แต่ในร่ม เมื่อเขาออกมาจากในร่มเขาก็มีผัว” ชาวบ้านเห็นดังนั้นก็พากันเอาลูกสาวซึ่งเป็นสาวเริ่มมีประจำเดือนไปอยู่แต่ในร่ม ไม่ให้ไปถูกแดดเพื่อที่จะให้งามเหมือนเขาและก็ถือเป็นประเพณีตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีการเข้าที่ร่มนี้ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา ทั้งนี้ หากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ประเพณีการเข้าร่มนั้น เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้นิยมใช้ในประเพณีการแต่งงาน โดยให้ฝ่ายเจ้าสาวเก็บตัวในช่วงก่อนจะเข้าพิธีแต่งงาน เพื่อให้

ผิวพรรณงดงามสดใสก่อนเข้าพิธีวิวาห์ อีกอย่างถือเป็นกุศโลบายของการรักษาตัวของเจ้าสาว อันเป็นการป้องกันอุบัติเหตุ หรือเหตุร้ายที่ไม่อาจรู้ล่วงหน้าได้ ประเพณีการเข้าร่มจึงถือเป็นประเพณีที่ชาวกัมพูชายึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา สำหรับปัจจุบันประเพณีดังกล่าวค่อย ๆ หายไปแล้ว อาจมีเป็นบางพื้นที่ ที่ยังคงรักษาขนบธรรมแบบดั้งเดิมเอาไว้

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีการบวชนาค** พิธีบวชลูกชายในพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นประเพณีที่กระทำกันมาตั้งแต่โบราณกาลและได้ซึมซาบเข้า อยู่ในจิตใจของประชาชนเขมรทุกคน เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเขมร ส่วนการบวชลูกหลานก็เป็นกิจอย่างหนึ่งในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา อีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของอักษรศาสตร์ ต่าง ๆ มีช่างฝีมือ การก่อสร้างและการประดิษฐ์ตกแต่งต่าง ๆ เป็นต้น คนที่ได้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นผู้ที่มีค่าสูงส่งกว่าคนที่ไม่ได้บวช เพราะว่าชาวบ้านเขาเห็นว่าคนที่ได้บวชจะเป็นคนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษได้ดี และเขมรเราจะมีความเชื่ออย่างหนึ่งว่า “บวชเณร สนองคุณแม่ บวชพระสนองคุณพ่อ” ความเชื่อนี้ซึมซาบอยู่ในชีวิตจิตใจของคนเขมรทั้งประเทศ แม้กระทั้งการจัดการให้ลูกหลานมีสามีเขาก็จะนิยมเลือกเอาผู้ชายที่ได้บวชอีกด้วย ชาวไร่ชาวนายังคงยึดถือประเพณีที่ว่านี้มาจนถึงปัจจุบันแต่ว่าไม่ค่อยสู้จะเข้มงวดเหมือนเมื่อสมัยก่อน ๆ เนื่องจากในปัจจุบันมีโรงเรียนของรัฐบาลเป็นจำนวนมากที่จะปลูกฝังความรู้ในวิชาการต่าง ๆ ด้วยเหตุที่เขาเห็นว่าผู้บวชเป็นคนที่ประเสริฐ ดังนั้นเขาจึงเรียกผู้ที่จะบรรพชาและผู้ที่จะอุปสมบทว่า “นาค” การบวชนาคคือการบวชมนุษย์ผู้ประเสริฐ ช้างใหญ่มีงาย่อมเป็นช้างที่สวยงามที่สุด งูซึ่งใหญ่และวิเศษที่สุดเขาก็เรียกว่า “นาค” เพราะคำว่า “นาค” มีความหมายว่า “ประเสริฐ” ประเพณีการบวชนี้มีนิทานแต่โบราณเรื่องหนึ่งเล่าว่า กาลเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวันนั้นได้มีนาคราชตัวหนึ่งซึ่งมีฤทธานุภาพมากล้นมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาใคร่บวชเป็นภิกษุ นาคราชนั้นแปลงร่างเป็นมาณพเข้าไปกราบพระพุทธองค์พร้อมกราบทูลว่าจะขอบวชในพระพุทธศาสนาด้วย พระพุทธองค์ทรงบวชพญานาคแปลงร่างนั้นเป็นภิกษุ วันหนึ่งในขณะที่พระภิกษุพญานาคนั้นจำวัดตอนกลางวันอย่างสุขสบาย ร่างกายกลายเป็นพญานาคนอนขดอยู่เต็มห้อง สบงจีวรหลุดออกจากร่าง ขณะนั้นมีสามเณรรูปหนึ่งจัดภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยจะเข้าไปนิมนต์มาฉัน พอเปิดประตูห้องเห็นงูใหญ่นอนขดอยู่เต็มห้องเช่นนั้นสามเณรตกใจกลัววิ่งหนีร้องตะโกนแตกตื่นไปทั้งวัดความนี้ทราบถึงพระพุทธองค์ผู้ทรงประกอบด้วยบุญบารมี พระองค์จึงทรงมีพุทธบัญญัติว่า “ตั้งแต่วันนี้ต่อไปพระอุปัชฌาย์รุ่นหลัง ๆ อย่าได้บวช สัตว์เดรัจฉาน ผี ปีศาจ ราชภูติ ยักษ์ เหล่านี้เลย” ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงมีพุทธบัญญัติเช่นนี้พญานาคจึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีใจเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนานี้จริง ๆ ไม่ได้แกล้งหรือหลอกลวงเลย ถ้าข้าพระพุทธเจ้าเป็นสัตว์ไม่อาจบวชในพระพุทธศาสนาได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ถ้าภิกษุจะบวช กุลบุตรขอให้เรียกผู้ที่จะขอบวชนั้นว่านาคต่อไป เพื่อให้เขานึกถึงชื่อของข้าพระพุทธเจ้าซึ่งมีใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์แต่ไม่อาจบวชเป็นภิกษุได้

ดังเช่นมนุษย์ทั้งปวง” พระพุทธองค์จึงทรงมีพุทธบัญญัติให้เรียกผู้ที่จะบรรพชาและผู้ที่จะอุปสมบทว่า “นาค” ตามคำขอของพญานาค อาศัยเรื่องนี้เองจึงมีชื่อเรียกว่า “นาค-นาค” ตลอดมา

จากเรื่องล่าเกี่ยวกับประเพณีการบวชนาคนี้ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และศาสนา โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อของชาวกัมพูชาเกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่องการบวชนาคนั้นยังคงยึดถือปฏิบัติกันมานาน จนเกิดเป็นประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา ที่ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา และหากพิจารณาผ่านความเชื่อเรื่องที่นาคมาขอบวชในพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า นาคนั้นมีความเลื่อมใส ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จึงได้มาขอบวช แต่ด้วยนาคนั้นไม่ใช่มนุษย์ จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องห้ามนาคบวช แต่ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา นาคจึงได้ขอพระพุทธเจ้าว่า “ถ้าภิกษุจะบวชกุลบุตรขอให้เรียกผู้ที่ขอบวชนั้นว่า “นาค” ต่อไป” ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ได้ปฏิบัติตามคำขอของนาค ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “ข้าพระพุทธเจ้ามีใจเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนานี้จริง ๆ ไม่ได้แกล้งหรือหลอกลวงเลย ถ้าข้าพระพุทธเจ้าเป็นสัตว์ไม่อาจบวชในพระพุทธศาสนาได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ถ้าภิกษุจะบวชกุลบุตรขอให้เรียกผู้ที่ขอบวชนั้นว่า “นาค” ต่อไป เพื่อให้เขานึกถึงชื่อของข้าพระพุทธเจ้าซึ่งมีใจเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์แต่ไม่อาจบวชเป็นภิกษุได้ดังเช่นมนุษย์ทั้งปวง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 881)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีให้มีอาจารย์ถือฤกษ์ยาม** ปฐมกาลซึ่งเพิ่งจะมีแผ่นดิน เมื่อกัปนี้กว้างใหญ่ไพศาลขึ้น มีมหาฤษีตนหนึ่งชื่อ “ตรึงส์” เหาะมาจากสถานพรหมโลก มีฤทธิ์อานุภาพด้านโลกิยฌาณรู้จบไตรเภทไตรภูมิลงมาสร้างถ้ำแห่งหนึ่งในที่สงบเรียบอยู่ตามลำพัง มหาฤษีนั้นกระทำอภิเนษกรมณ์เป็นเวลากว่า 1,000 ปี โดยไม่ได้พบพานมนุษย์ใดแม้แต่สักคนเดียว มหาฤษีนั้นพิจารณาเห็นว่าแต่ละกัปไม่เคยปราศจากมนุษย์ มีแต่ว่ามนุษย์จะเกิดเพิ่มขึ้น และมีพระพุทธลงมาตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญานสั่งสอนเหล่าสรรพสัตว์ให้รอดพ้นจากความทุกข์มาโดยตลอด ดังนั้นข้าควรจะสร้างมนุษย์ให้เกิดขึ้นในโลกิยะนี้ เพื่อจะยังความศรัทธาและการบำเพ็ญบารมีแห่งพระโพธิสัตว์ให้ลงมาถือกำเนิดได้คิดดังนั้นแล้วมหาฤษีจึงไปขุดเอาขี้ไคลที่หมอนมาชุบเป็นกุมารา 1 กุมารี 1 ให้อยู่รับใช้ในอาศรมทั้งสองคน มหาฤษีคิดว่า “ถ้าข้าจะให้เขาอยู่เป็นผัวเมียกันเฉย ๆ เห็นว่าเป็นการไม่สมควร

ดังนั้นข้าควรจะกำหนดตำราสิริมงคลเพื่อที่จะได้เป็นมรดกต่อไปในภายภาคหน้า ให้บรรดาชนที่จะแต่งงานลูกหลานเป็นสามีภรรยากันได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่างตามด้วย”

มหาฤษีก็แต่งตำรา เช่นมีการกำหนดว่าวันทั้ง 7 วันใดเป็นวันดี วันอุบาทว์ วันจม วันลอย ตามเดือนแต่ละเดือน และนับเดือนเข้าด้วยกันทีละ 4 เดือน แล้วให้ชื่อว่า “ฤดู” ซึ่ง มี 3 ฤดู คือ เดือนผลคุณ เจตร พิสาข เชษฐ เป็นคิมหันตฤดูหรือฤดูร้อน เดือนอาษาฒสราพณ์ ภัทรบท อัสสุช เป็นวสันตฤดูหรือฤดูฝน เดือนกัตติก มิคสร บุษย มาฆ เป็น เหมันตฤดูหรือฤดูหนาว ฤดูทั้ง 3 นี้ ในแต่ละฤดูมี 2 เดือนที่เป็นเดือนสิริมงคล อีก 2 เดือน ไม่ใช้ คิมหันตฤดู เดือนที่เป็นสิริมงคลคือ เดือนผลคุณและเดือนพิสาข วสันตฤดู เดือนที่เป็นสิริมงคลคือ เดือนอาษาฒและเดือนภัทรบท เหมันตฤดู เดือนที่เป็นสิริมงคลคือ เดือนกัตติกและเดือนบุษย ในจำนวน 2 เดือนที่เลือกเอาไว้เป็นเดือนสิริมงคลยังมีการเลือกตามข้างขึ้นข้าง แรมเพื่อเอาฤกษ์วันให้มีโชคชัยอีกด้วย จึงจะได้ชื่อว่า “เวลาต้องกัน” หรือ “หันหน้าเข้าหา กัน” ส่วนปีทั้ง 12 ปีก็นับเข้าด้วยกันทีละ 4 ปีเช่นกัน คือ ปีฉลู เถาะ มะเส็ง กุน ถือว่า เป็นต้นกำเนิดวงศ์มนุษย์ ปีมะเมีย มะแม มะโรง ชวด ถือว่าเป็นต้นกำเนิดวงศ์เทวดา ปี วอก ขาล จอ ระกา ถือว่าเป็นต้นกำเนิดวงศ์ยักษ์และคนธรรพ์ ให้ชื่อว่า “สมพงษ์ สัมพันธ์” ผู้ชายผู้หญิงจะต้องเลือกให้วงศ์สมพงษ์กันจึงจะให้แต่งงานเป็นสามีภรรยากันได้ ถ้าเลือกได้ดีเช่นนี้แล้วเขาให้ชื่อว่า “เวลาร่วมทุกข์ร่วมสุข” หรือ “ร่วมวาสนา” แต่ว่าคำนี้มีความหมายกว้างมากเกินไปเขาจึงเปลี่ยนไปเป็น “เวลาร่วมหมอน” มหาฤษีแต่งตำราจนครบทุกอย่าง แต่การที่จะยกเอามาเล่าเห็นว่าจะยาวเกินไป จึงขอกล่าวไว้พอสังเขปเท่านั้น ของที่แต่งไว้ทั้งหมดได้นำมารวมเข้าไว้ด้วยกัน แล้วให้ชื่อว่า “ปถมวิสุ” เป็นภาษิตของฤษี มหาฤษีทำพิธีปลุกเสกยาคลุกเคล้าปั้นเป็นเม็ดลูกกลอนได้ 3 เม็ด ยานี้เมื่อกลืน ผ่านลำคอลงไปแล้วจะเกิดอาการเสียวซ่าน เกิดความกำหนัดและมีพลังประดุจช้างสาร มหาฤษีมอบยาให้กุมารีนั้นกลืนกิน 2 เม็ด ส่วนกุมาราให้กลืนกินเพียงเม็ดเดียว จึงเป็นเหตุให้กุมารามีความกำหนัดน้อยกว่ากุมารี มหาฤษีเหาะไปสรวงสวรรค์เอาเครื่องหอมและพวงมาลัย หมาก พลู น้ำมัน แป้ง และน้ำอบ เหาะไปเอาน้ำหวานที่สระอโนดาตซึ่งสถิตอยู่ที่ยอดของแผ่นดินมาให้กุมารากุมารี ทั้งสองดื่มเพื่อให้มีอายุยืนยาว

จากนั้นมหาฤษีเหาะไปเอากล้วยทองจากไกรลาสสถานมาทำเป็นของมงคลให้หลาน มหาฤษีเป็นผู้ที่กำหนดชั้นฉายถือฤกษ์ยามที่แต่งงานกันเป็นสามีภรรยา ส่วนหมากพลูซึ่งได้มาจากสถานสวรรค์นั้นนำมาร้อยเป็นจั่น 2 จั่น พันด้วยพวงมาลัยเพื่อให้กุมารากุมารีถือไหว้คนละจั่น มีพานวางกล้วยทอง 1 คู่พร้อมกล้วยธรรมดาปนกันเอาผ้าขาวคลุมแล้วอธิษฐานให้ชื่อว่า “เวลากล้วยทอง” ก่อนที่จะทำพิธีไหว้ในงานแต่งงานให้หลานทั้งสองเลิกผ้าขาวขึ้นเล็กน้อยแล้วเอามือล้วงเข้าไปจับผลกล้วยทองคนละลูก มหาฤษีตกลงใจเรียกว่า “เวลากล้วยทองเปิดแล้ว” ส่วนจั่นหมากทั้งสองซึ่งแต่ละคนถือไว้นั้นมหาฤษีให้เรียกว่า “สิริมงคล” เสร็จแล้วประเคนให้มหาฤษีโปรยหว่านพร้อมให้พรชัย

มงคลเป็นอันเสร็จพิธีการแต่เพียงแค่นี้ มนุษย์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากมายโดยมีกุมารากุมารีทั้งสองนั้นเป็นต้นกำเนิด

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีให้มีอาจารย์ถือฤกษ์ยามนี้ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา โดยเฉพาะการถือฤกษ์ยามถือเป็นความเชื่อมาแต่โบราณ ดังจะเห็นได้จากการสร้างกุมารีและกุมารา การกำหนดวันเวลาฤดูกาลต่างๆ ให้เป็นสิริมงคล ดังเช่นการกำหนดว่าวันทั้ง 7 วันใดเป็นวันดี วันอุบาทว์ วันจม วันลอย เดือนแต่ละเดือน โดยนับเดือนเข้าด้วยกันทีละ 4 เดือน แล้วให้ชื่อว่า “ฤดู” ซึ่ง มี 3 ฤดู คือ เดือนผลคุณ เจตร พิสาข เชษฐ เป็นคิมหันตฤดูหรือฤดูร้อน เดือนอาษาฒสราพณ์ ภัทรบท อัสสุช เป็นวสันตฤดูหรือฤดูฝน เดือนกัตติก มิคสร บุษย มาฆ เป็น เหมันตฤดูหรือฤดูหนาว ฤดูทั้ง 3 นี้ ในแต่ละฤดูมี 2 เดือนที่เป็นเดือนสิริมงคล อีก 2 เดือน คิมหันตฤดู เดือนที่เป็นสิริมงคลคือ เดือนผลคุณและเดือนพิสาข วสันตฤดู เดือนที่เป็นสิริมงคลคือ เดือนอาษาฒและเดือนภัทรบท และเหมันตฤดู เดือนที่เป็นสิริมงคลคือ เดือนกัตติกและเดือนบุษย อาจกล่าวได้ว่าประเพณีให้มีอาจารย์ถือฤกษ์ยามของชาวกัมพูชานั้น ถือได้ว่าเป็นสัญญะเชิงนิเวศในด้านประเพณีความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา จนกลายเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมในที่สุด ทั้งนี้ อาจเกิดจากการสังเกตความเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล และการเรียนรู้ที่จะอยู่กับธรรมชาติอย่างเข้าใจและเท่าทัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดประเพณีดอกหมาก 3 ช่อ** อดีตกาลมีตำนานเล่ากันต่อ ๆ มาว่ามีกุมารกำพร้า 4 คนเป็นเพื่อนกัน จะมีชื่อใดบ้างไม่ปรากฏ ต่างอาศัยอยู่ในนครตักศิลา กุมารทั้ง 4 คนชักชวนกันไปหาที่เรียนศิลปศาสตร์ เมื่อไปถึงชายแดนเมืองตักศิลาจึงได้พบกับพราหมณ์อาจารย์ทิศาปาโมกข์ท่านหนึ่งซึ่ง เป็นผู้สอนศิลปศาสตร์ทุกชนิด กุมารทั้ง 4 คนเข้าไปกราบแทบเท้าพร้อมกล่าววาจาอ่อนน้อมถ่อมตนว่า “พระอาจารย์ ข้าพเจ้าทั้ง 4 คน เป็นคนลำบากยากจนไม่มีพ่อแม่เป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าขอเข้ามาอาศัยบุญบารมีของท่าน ท่านโปรดเมตตาสงสารให้ข้าพเจ้าเรียนศิลปศาสตร์ด้วยเถิด” พราหมณ์อาจารย์ได้ฟังดังนั้น ก็เกิดเมตตาสงสารจึงเรียกภรรยาว่า “นางเอ๋ย จงออกมานี่” นางภรรยาเมื่อได้ยินเสียงเรียกก็ออกมาทันที พราหมณ์อาจารย์บอกเรื่องราวแก่ภรรยาครบสรรพแล้วมอบกุมารทั้ง 4 คนให้ภรรยา กุมารทั้ง 4 คนพยายามเอาใจใส่รับใช้อาจารย์อยู่เป็นเวลา 5 ปี โดยไม่ย่อท้อ พราหมณ์อาจารย์มีเมตตาให้เรียนศิลปศาสตร์ครบทุกคนกล่าวคือ คนที่หนึ่งเรียนคัมภีร์โหร คนที่สองเรียนวิชายิงธนูและหน้าไม้ คนที่สามเรียนวิชาดำน้ำและคนที่สี่เรียนวิชาชุบชีวิตมนุษย์และสัตว์ที่ตายแล้วให้ฟื้นคืนชีวิตได้ กุมารทั้ง 4 คนเรียนวิชาที่แตกต่างกันวันหนึ่งกุมารทั้ง 4 คนปรึกษากันว่า “พวกเราได้เรียนศิลปศาสตร์จนจบกันทุกคนแล้ว เราควรที่จะลาอาจารย์ไป เสาะแสวงหาทรัพย์สมบัติและลูกเมียตามใจชอบของแต่ละคนเถอะ” ปรึกษากันดังนั้นแล้ว กุมารทั้ง 4 คนพากันเข้าไปกราบลาอาจารย์บอกว่าจะขอลาไปหาทรัพย์สมบัติและลูกเมีย อาจารย์ก็ให้ไปตามปรารถนาโดยไม่ได้ขัดขวาง กุมารทั้ง 4 คน ออกเดินทางไปถึงทะเลใหญ่แห่งหนึ่ง เมื่อหาเรือสำเภาเพื่อที่จะข้ามไปยังอีกฝั่งหนึ่ง

ไม่ได้จึงพากันหยุดพักที่ใต้ต้นไม้ริมทะเลนั้น กุมาร 3 คนพูดกับกุมารที่เรียนวิชาโหรว่า “เพื่อนรักเอ๋ย เพื่อนได้เรียนวิชาโหราศาสตร์มา เราอยากจะรู้ว่าวิชาที่เพื่อนเรียนมานั้น มันเก่งแม่นยำสักเพียงใด เพื่อนจงคำนวณดูทีซีว่าวันพรุ่งนี้พวกเราจะได้ข้ามไปฝั่งนั้นไหม และเราจะได้ลาภอะไรมากินบ้าง” กุมารที่เรียนวิชาโหราศาสตร์คำนวณดูครบสรรพแล้วทำนายว่า “วันพรุ่งนี้เช้าเมื่อเวลาที่พระอาทิตย์ขึ้นเต็มดวงพวกเราจะมีมหาลาภ ตามคำทำนายกล่าวว่าจะมีนกหัสดีลิงค์ (น กอินทรี) คาบพระราชบุตรีของพระราชาพระองค์หนึ่งบิน ข้ามทะเลมาจากทิศบูรพาแน่นอน แล้วพวกเราจะทำอย่างไร”

กุมารที่เรียนวิชายิงธนูและหน้าไม้รับประกันว่า “ตรงนี้เอาไว้เป็นธุระของฉัน ฉันจะยิงแล้วแย่งเอานางมาได้อย่างง่ายดาย ขอเพื่อนอย่าได้เป็นห่วงไปเลย” รุ่งขึ้นเช้าเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นเต็มดวงแล้ว นกหัสดีลิงค์คาบพระราชบุตรีของพระราชาบินข้ามทะเลมาจริง ๆ กุมารที่เรียนวิชายิงธนูและหน้าไม้นั้นดีใจจึงไม่ได้พิจารณาให้รอบคอบรีบยกคันธนูขึ้นประทับแล้วยิงออกไปทันที ลูกธนูถูกนกอินทรีทำให้พระราชบุตรตกลงในน้ำ กุมารที่เรียนวิชาดำน้ำรับประกันว่า “ฉันจะดำน้ำไปเอานางนั้นขึ้นมาจากท้องทะเล” ว่าแล้วก็กระโดดลงว่ายน้ำไปเอานางขึ้นมาได้จริง ๆ ดังที่ได้กล่าวไว้ แต่ว่านางนั้นสิ้นลมหายใจแล้ว กุมารที่เรียนวิชาชุบชีวิตมนุษย์และสัตว์กล่าวว่า “ฉันจะชุบชีวิตนางให้ฟื้น”ว่าแล้วก็สวดคาถาอาคมชุบนางนั้นขึ้นมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง นางนั้นมีรูปร่างงดงาม สมส่วนเพราะว่านางเป็นพระราชบุตรีของพระราชา กุมารทั้ง 4 คนเกิดการยื้อแย่งอยากจะได้นางเป็นภรรยาของตน กุมารที่เรียนวิชาโหราศาสตร์ว่า “เราต้องได้นางนี้ เพราะว่าเราทำนาย” กุมารที่เรียนวิชายิงธนูและหน้าไม้ว่า “เจ้าเพียงแต่ทำนาย แต่ว่าเรายิงได้นางมา จึงต้องเป็นภรรยาเรา” กุมารที่เรียนวิชาดำน้ำว่า “เจ้ายิงตกลงไปกลางทะเลจริง แต่ถ้าไม่ได้เราดำไปเอามาก็คงไม่ได้นางมา ดังนั้นนางต้องเป็นภรรยาเรา” กุมารที่เรียนวิชาชุบชีวิตมนุษย์และสัตว์ว่า “เจ้าไปเอานางมาจากในน้ำจริง แต่ว่านางนั้นตายแล้ว ถ้าไม่ได้เราชุบชีวิต นางก็ไม่อาจฟื้นขึ้นมาได้ ดังนั้นนางต้องเป็นภรรยาเรา” เวลานั้นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นลูกชายเศรษฐีอยู่ที่เมืองจันทคาม พระองค์มักจะไปรับใช้พระราชาและทรงได้รับแต่งตั้งเป็นตุลาการตัดสินคดีความ กุมารทั้ง 4 คนพากันไปฟ้องร้องเรื่องที่ต่างยื้อแย่งเอาพระราชบุตรีของพระราชาเป็นภรรยา พระโพธิสัตว์ทรงรับคำฟ้องแล้วให้สอบสวนถ้อยคำทุกคน พระองค์ทรงพิจารณาด้วยพระสติปัญญาอันชาญฉลาด ทรงสั่งให้กุมารที่เรียนวิชาโหราศาสตร์และกุมารที่เรียนวิชาชุบชีวิตมานั่งคู่กันบนอาสนะ กุมารที่เรียนวิชายิงธนูและหน้าไม้นั่งถัดลงไปด้านหลัง และ กุมารที่เรียนวิชาดำน้ำให้นั่งด้านล่างสุด พระโพธิสัตว์ทรงแสดงธรรมไตรจริยาให้กุมารทั้ง 4 คนฟัง 1 จบแล้วตรัสว่า “นี่แน่ะกุมารทั้ง 4 เอ๋ย จงเอาหูทั้งสองฟังให้ดี เราจะตัดสินคดีนี้ด้วยความยุติธรรม” พระโพธิสัตว์ทรงประชุมเจ้ากรมทั้งหมดแล้วทรงตัดสินว่า “กุมารที่เรียนวิชาโหราศาสตร์รู้จักการทำนายต้องยกไว้เป็นพ่อ กุมารที่เรียนชุบชีวิตประดุจมารดาให้น้ำนมแก่บุตรต้องยกไว้เป็นแม่ กุมารที่เรียนยิงธนูและหน้าไม้ต้องยกไว้เป็นพี่เพราะมักจะป้องกันช่วยเหลือน้องสาว กุมารที่เรียนดำน้ำต้องยกไว้เป็น สามีเพราะเขาได้ไปสัมผัสกายนางตั้งแต่อยู่ในน้ำก่อนคนอื่น” กุมารทั้ง 4 คนยอมรับคำตัดสินของพระ

โพธิสัตว์และกราบทูลว่า “การที่ท่านได้จัดไว้ให้พวกข้าพเจ้าเป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นพี่นั้นพวกข้าพเจ้าพอใจแล้ว แต่ขอให้ท่านเมตตาหาสิ่งของที่ประเสริฐไว้เป็นตัวแทนแห่งมงคลต่อไปในภายหน้า จะได้ให้ลูกเขยลูกสะใภ้ไว้กราบไหว้พ่อแม่และพี่ในเวลางานมงคลนั้นด้วย พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า พระราชาต้องมีพระพร 3 ส่วนมหาชนต้องเปลี่ยนเป็นเรียกว่าดอกหมาก 3 พระโพธิสัตว์ทรงให้ได้ตัดดอกหมากมา 1 จั่นเอาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ช่อใหญ่ที่สุดนั้นพ่อแม่จะเป็นผู้รับจากมือลูกเขยลูกสะใภ้ ช่อรองลงมาพี่หรือน้าอาเป็นผู้รับ ช่อเล็กสุดญาติพี่น้องเพื่อนฝูงรับ ช่อที่ใหญ่ที่สุดนั้นจะต้องตั้งไว้ 3 วัน แล้วเอาไปถวายสมณชีพราหมณ์ พฤฒาจารย์เพื่อขอพรทั้ง 3 คือ อายุ สขะ พละ ส่วนช่อกลางและช่อเล็กสุดจะต้องตัดแจกในตอนนั้นเพื่อให้ญาติมิตรนำไปโปรยบนตัวคู่บ่าวสาวพร้อมทั้งอวยชัยให้พรตามความนิยมประเพณีนี้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงพวกเราในปัจจุบันนี้

เรื่องเล่าเกี่ยวกับกำเนิดประเพณีดอกหมาก 3 ช่อนี้ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ที่สืบทอดกันมาแต่อดีต ทั้งนี้ เรื่องเล่าดังกล่าวยังถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศ โดยเรื่องเล่า “กำเนิดประเพณีดอกหมาก 3 ช่อ” ถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศด้านความเชื่อที่นิยมถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีบุญวันสารท ลอยอาหารให้บรรพบุรุษ** มีเรื่องเล่ากันมาว่า มีพ่อค้าเรือสำเภา 500 คน ออกเรือไปค้าขายตามเมืองริมทะเล เมื่อเดินทางไปถึงเกาะแห่งหนึ่งเป็นเวลาเย็นจะออกเดินทางต่อไปอีกไม่ได้ จึงพากันเข้าไปจอดพักเรือสำเภายังที่นั้น เกาะนั้นเป็นเกาะที่อยู่ห่างไกลไม่มีผู้คนอาศัยอยู่ ในเวลากลางคืนมีแต่พวกเปรตออกเที่ยวเดินหากิน พวกเปรตเหล่านั้นเมื่อออกเดินตระเวนหาอาหารได้ เห็นมนุษย์นอนในเรือสำเภามากมาย มันจึงจับเอามนุษย์ที่นอนหลับไปให้เจ้านายของมันบ้าง และคิดจะฉีกเนื้อกินเองบ้าง พวกมนุษย์ที่นอนไม่หลับเมื่อได้ยินเสียงเปรตพูดกันดังนั้นต่างตกใจส่งเสียงร้องดังอื้ออึง พยายามอ้อนวอนขอร้องอย่างไรพวกมันก็ไม่ยอม คิดแต่จะจับเขาไป ให้เจ้านายของมันท่าเดียว เสียงตะโกนร้องไห้คร่ำครวญทำให้ผู้คนที่อยู่ในเรือสำเภาทั้ง 500 คนแตกตื่น ขณะนั้นนายสำเภาคนหนึ่งเป็นคนมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด คิดว่า “แม้ว่าจะต้องตายก็ต้องพูดกับพวกมันให้รู้เรื่องเสียก่อน ไม่ยอมให้มันจับเขาไปกินง่าย ๆ หรอก” คิดดังนั้นแล้วจึงตั้งสติให้มั่นแล้วพูดไปยังเจ้านายเปรตว่าขอให้ปล่อยพวกของตน แต่เจ้านายเปรตตอบว่า “เราจะปล่อยพวกเจ้าไปไม่ได้หรอก เพราะพวกเราต่างหิวโหยมาก เราไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรได้ ถ้าปล่อยพวกเจ้าไปก็ไม่รู้ว่าเมื่อไรจะมีมาอีก พวกเราอดอยากขัดสนอาหารมาก” นายสำเภาอ้อนวอนว่า “ขอให้ท่านปล่อยพวกเราทั้งหมดเถอะ เราให้สัญญาว่าจะนำอาหารมาส่งท่านเป็นประจำทุกปีจนกว่าจะสิ้นชีวิต ถ้าท่านกินเราตอนนี้ท่านก็จะอิ่มแต่เพียงมื้อเดียวเท่านั้น แล้วต่อไปท่านก็จะต้องอดอาหารอีก เราให้สัญญากับท่านอย่างนี้แล้วท่านจะเลือกเอาทางไหน ท่านพอใจจะกินเราอิ่มเพียงมื้อเดียวหรือพอใจจะไว้ชีวิตพวกเราเพื่อให้ไปหาอาหารมาให้พวกท่าน” พวกเปรตได้ฟังข้อเสนอของนายสำเภาเช่นนั้นก็คิดกันอยู่สักครู่แล้วตกลงยินยอม ปล่อยพวกพ่อค้าเหล่านั้นไป ทั้งสั่งฝากว่า “เมื่อพวกเจ้ากลับไปถึงบ้านเมืองของตน

แล้ว เมื่อใดที่มีลมพัดมาจากทิศเหนือ พวกเจ้าทุกคนต้องทำขบวนบรรทุกธัญญาหารทุกชนิด มีข้าวตอก ถั่ว มะพร้าว งา ข้าวเม่า กล้วย เป็นต้น ปล่อยลอยตามกระแสน้ำมาให้พวกเราเถอะ ไม่จำเป็นต้องเอามาให้เราด้วยตนเองหรอก กระแสลมนั้นจะพัดพานำมาถึงเราเอง” ได้ยินเท่านั้นพ่อค้าเรือสำเภาดีใจอย่างไม่มีอะไรเปรียบ ต่างพากันลงเรือสำเภา เสียงดังเอ็ดอึงแล้วรีบออกสำเภาไปอย่างรวดเร็ว เมื่อกลับไปถึงบ้านเมืองของตนได้พบกับครอบครัวก็เป็นเวลาใกล้ฤดูน้ำหลาก บรรดาผู้คนซึ่งให้สัญญาไว้กับเปรตเหล่านั้นก็พากันทำขนม หากล้วย อ้อย ข้าวตอก ข้าวเปลือก ข้าวสาร ผลไม้ซึ่งมีในฤดูนั้น ทำแพใส่สิ่งของต่าง ๆ เหล่านั้นปล่อยให้ลอยตามกระแสน้ำส่งไปให้เปรตเป็นประจำทุกปี มนุษย์เราสมัยก่อน รักษาวาจาสัตย์ยิ่งนัก ถ้าพูดสัญญาอะไรแล้วจะไม่กล้าผิดสัญญาหรอก จำเนียรกาลต่อมา ชาวบ้านก็พากันปฏิบัติต่อ ๆ กันมาเป็นประเพณีด้วยเข้าใจว่า “ทำบุญลอยข้าวเปลือกข้าวสารไปให้ปู่ย่าตายายซึ่งไปเกิดเป็นเปรตอยู่ที่เมืองที่แห้งแล้งมีต้นมะยมอยู่เพียงต้นเดียวเท่านั้น”

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีบุญวันสารท ลอยอาหารให้บรรพบุรุษ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ที่ถือปฏิบัติมาอย่างยาวนาน จากเรื่องเล่าสู่วิถีปฏิบัติที่นิยมทำกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “เมื่อพวกเจ้ากลับไปถึงบ้านเมืองของตนแล้ว เมื่อใดที่มีลมพัดมาจากทิศเหนือ พวกเจ้าทุกคนต้องทำขบวนบรรทุกธัญญาหารทุกชนิด มีข้าวตอก ถั่ว มะพร้าว งา ข้าวเม่า กล้วย เป็นต้น ปล่อยลอยตามกระแสน้ำมาให้พวกเราเถอะ ไม่จำเป็นต้องเอามาให้เราด้วยตนเองหรอก กระแสลมนั้นจะพัดพานำมาถึงเราเอง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 922)

อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์กับนิเวศด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศ อันจะเห็นได้จากพืชพันธุ์ธัญญาหารในประเพณีบุญวันสารท ลอยอาหารให้บรรพบุรุษประกอบด้วยพืชพันธุ์ธรรมชาติ อาทิ ข้าวตอก ถั่ว มะพร้าว งา ข้าวเม่า กล้วย ทั้งยังกล่าวถึงสายลมที่พัดมาจากทิศเหนือ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่มีความสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของคนกัมพูชาที่ยังคงถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ในฤดูทำนา** ปัจจุบันในสถานที่บางแห่งในประเทศกัมพูชา เมื่อเวลาที่ฝนตกพื้นดินอ่อนพอที่จะเริ่มไถนาได้แล้ว เรามักจะเห็นชาวนาทำจรอม เพื่อใส่ข้าว แกง ขนมเอาไปปักเซ่นไหว้ไว้ยัง ที่นาของตนเพื่อขอให้ได้ข้าวมาก เขาเรียกพิธีนี้ว่า “เซ่นไหว้พระภูมิ” โดยประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมินี้ ตามการศึกษาค้นคว้าของคณะที่ปรึกษาด้านวัฒนธรรมเห็นว่ามีแบบอย่างมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ว่าในกาลนั้นเขาบูชานางยักขิณี เพื่อถามข่าว

เรื่องน้ำฝน นาน ๆ เข้า ชาวนาก็ลืมเรื่องเดิมกลับไปคิดว่าการเซ่นไหว้พระภูมินี้คือการเซ่นไหว้เทวดาที่รักษาแผ่นดิน แต่ถึงแม้ว่าจะเข้าใจเช่นไรก็ไม่ได้ผิดไปจากเรื่องเดิมเท่าไรนัก มีเรื่องเล่าในคัมภีร์ธรรมบทว่า ในสมัยพุทธกาลมีเศรษฐีคนหนึ่งเป็นคนมั่งมีทรัพย์สมบัติมากมาย แต่ภรรยาของเศรษฐีนั้นเป็นหมันไม่มีลูก แม่ของเศรษฐีคิดว่า “ถ้าลูกชายของข้าไม่มีลูกไว้สืบสกุลเช่นนี้แล้ว จะมีใครเป็นคนดูแลรักษาทรัพย์สมบัติต่อไปในภายภาคหน้า” ความคิดนี้ไม่ได้คิดไว้เงียบ ๆ แต่ลำพัง แต่ได้ล่วงรู้ไปถึงภรรยาของเศรษฐีนั้น นางคิดว่า “ถ้าสามีของตนมีภรรยาน้อยแล้วนางมีลูก เขาก็จะได้ครอบครองสมบัติและได้เป็นใหญ่ในบ้านอย่างแน่นอน ส่วนตนเองก็คงต้องตกต่ำไม่มีใครเขานับถือ ควรเป็นคนไปหาภรรยาน้อยให้สามีแทนแม่สามี เพื่อที่นางภรรยาน้อยนั้นจะได้เคารพยำเกรงตน” ต่อมานางภรรยาเศรษฐีเข้าไปพูดกับแม่สามีเพื่อที่จะไปบอกว่าตนเองจะเป็นคนไป สู่ขอภรรยาน้อยมาให้สามีซึ่งแม่สามีก็ยินยอมให้ไป เมื่อได้ภรรยาใหม่มาไม่นานภรรยาใหม่นั้นก็ตั้งครรภ์ ภรรยาหลวงรู้เรื่องเข้าเช่นนั้นก็จัดแจงผสมยาลงในอาหารให้ภรรยาน้อยกิน ลูกที่เพิ่งจะปฏิสนธิในท้องก็ต้องออกมา นางภรรยาน้อยแท้งลูกครั้งหนึ่งก็แล้วสองครั้งก็แล้ว เมื่อถึงครั้งที่สามยาที่ภรรยาหลวงผสมให้ภรรยาน้อยกินนั้นไม่เพียงแต่จะทำอันตรายแก่ทารกในครรภ์เท่านั้น ยังทำให้ภรรยาน้อยมีอันตรายถึงแก่ชีวิตด้วย ก่อนที่จะตายภรรยาน้อยรู้ว่าที่ตนเองต้องได้รับอันตรายเช่นนี้ไม่ใช่ใครอื่นแต่เป็นภรรยาหลวงนั่นเอง นางจองเวรอาฆาตภรรยาหลวงว่า “นางเมียหลวงนี้มันใจดำมาก มันทำยาให้ข้าต้องแท้งลูกครั้งหนึ่งก็แล้วสองครั้งก็แล้ว คราวนี้ข้าต้องตายทั้งแม่ทั้งลูก เพื่อให้ความแค้นของข้าได้ทุเลาเบาบางลงบ้าง ถ้าเกิดชาติใดภพใดขอให้ได้กินลูกของมันทุกชาติไป” พูดได้เพียงแค่นั้นนางก็สิ้นใจตายไปเกิดเป็นแมว ฝ่ายภรรยาหลวงก็ได้ตายไปเกิดเป็นไก่ แม่ไก่นั้นเมื่อออกไข่เต็มรังแมวก็เข้าไปกินหมด จนครั้งที่สามแม่ไก่ผูกอาฆาตพยาบาท จองเวรแมวว่า “เกิดชาติใดขอให้ได้กินลูกแมว” แม่ไก่ตาย ชาติต่อมาแมวได้ไปเกิดเป็นแม่วัว ส่วนแม่ไก่ได้ไปเกิดเป็นเสือ เมื่อแม่วัวออกลูกเสือนั้นก็คอยไปกินลูกวัวหมดจนครบทั้งสามครั้งเหมือนเมื่อชาติก่อน ๆ ชาติต่อมาเสือได้ไปเกิดเป็นนางกุลธิดาส่วนแม่วัวไปเกิดเป็นนางยักขิณี ในตอนที่นางกุลธิดามีลูก ปรากฏว่านางยักขิณีทำเป็นมาไต่ถามทุกข์สุขในฐานะเพื่อนแต่แล้วก็หลอกจับเอาลูกไปกิน จนกระทั่งถึงครั้งที่สามนางกุลธิดาและสามีพาลูกไปอาบน้ำในสระ เมื่ออาบเสร็จแล้วนางอุ้มลูกมานั่งคอยสามีอยู่ นางเหลือบไปเห็นนางยักขิณีเดินมาแต่ไกลก็รู้แน่ชัดว่าอันตรายมาถึง ตนจึงอุ้มลูกวิ่งหนีไป นางวิ่งไปถึงวัดเชตวันซึ่งเป็นเวลาที่พระพุทธองค์กำลังแสดงพระธรรม เทศนาท่ามกลางชุมนุมพุทธบริษัท นางกุลธิดากลัวยักษ์มากจึงเอาลูกไปวางไว้ที่แทบพระบาทของพระพุทธองค์ ร้องตะโกนอ้อนวอนขอให้พระพุทธองค์ทรงช่วยด้วยอย่าให้ยักษ์มากินได้ นางยักขิณีตามมาถึงที่กำแพงวัดเมื่อเห็นว่ามีผู้คนมากมายก็ไม่กล้าเข้าไป คงยืนรีรออยู่ที่นอกกำแพงวัด พระพุทธองค์ตรัสใช้ให้พระอานนท์ไปเรียกนางยักขิณีเข้ามา เมื่อนางยักขิณี เข้ามากราบพระพุทธองค์ ๆ ทรงนำอดีตนิทานเรื่อง “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” มาตรัสเล่าให้นางฟัง พร้อมทั้งทรงไกล่เกลี่ยนางทั้งสองให้เลิกอาฆาตพยาบาทกัน ขอให้เป็นพี่เป็นน้องกัน นางยักขิณีทูลถามว่าจะให้นางดำรงชีวิตอยู่อย่างไร

เพราะว่านางเคยอยู่ได้ด้วยการจับมนุษย์กินเป็นอาหารอย่างนี้แล้ว พระองค์จะให้นางถือศีลแล้วนางจะเลี้ยงชีวิตแบบใด พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้นางกุลธิดาเอานางยักขิณีไปเลี้ยง นางยักขิณีมีความรู้เรื่องปริมาณน้ำฝน ด้วยเหตุนี้พอนางรู้ว่าในปีนี้น้ำจะน้อยก็บอกให้นางกุลธิดาทำนาในหลุม น้ำฝนมากก็จะให้ทำนาในที่ดอน ไม่นานเท่าไรนางกุลธิดาก็กลายเป็นคนร่ำรวยเพราะทาน ได้ข้าวเปลือกมาก เพื่อนบ้านเห็นว่านางทำนาได้ดีทุกปีก็นึกสงสัยจึงพากันไปไต่ถามเรื่องราว นางกุลธิดาบอกไปตามความจริง ต่อมาเมื่อถึงเวลาใกล้ฤดูทำนาพวกเพื่อนบ้านจะนำข้าวปลาอาหารไปให้นางยักขิณีเพื่อถามเรื่องปริมาณน้ำฝน หลังจากนั้นมานางยักขิณีซึ่งเคยอาศัยอยู่แต่ในป่าเกิดอึดอัดร้อนรุ่มไม่อยา กอยู่ในบ้านเมืองที่ได้ยินแต่เสียงครกเสียงสากไม่หยุดหย่อน นางจึงไปบอกนางกุลธิดาว่าจะขอไปอยู่ที่ทุ่งนาซึ่งไกลจากผู้คน นางกุลธิดาไปสร้างโรงเรือนหลังหนึ่งอยู่นอกหมู่บ้าน บรรดาชาวบ้านที่เคยเอาสิ่งของไปให้นางยักขิณีเพื่อถามเรื่องน้ำฝนก็เอาสิ่งของตามไปให้นางที่ทุ่งนาไกลโพ้นนั้น เรื่องนี้เมื่อนาน ๆ ไปไม่มีนางยักขิณีแล้วก็กลายไปเป็นประเพณีบูชาพระภูมิเพื่อขอให้ทำนาได้ข้าวเปลือกมาก ๆ

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ในฤดูทำนานี้ จะเห็นว่า เรื่องเล่าดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งปัจจุบันในสถานที่บางแห่งในประเทศกัมพูชา เมื่อเวลาที่ฝนตกพื้นดินอ่อนพอที่จะเริ่มไถนาได้แล้ว มักจะเห็นชาวนาทำจรอม เพื่อใส่ข้าว แกง ขนมเอาไปปักเซ่นไหว้ไว้ยังที่นาของตนเพื่อขอให้ได้ข้าวมาก โดยเรียกพิธีนี้ว่า “เซ่นไหว้พระภูมิ” ซึ่งประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมินี้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลแล้ว และจากเรื่องเล่าดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศในรูปแบบของความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะอาชีพการเกษตรกรรม ที่ถือเป็นอาชีพของชาวกัมพูชาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเรื่องฟ้าฝน จากตำนานจะเห็นได้ว่าคนกัมพูชาต่างยึดถือปฏิบัติก่อนการลงมือเพาะปลูกโดยมีการเซ่นไหว้ อาจเรียกพิธีนี้ว่า “เซ่นไหว้พระภูมิ” ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มผลผลิตการเกษตร อันเป็นหัวใจของอาชีพเกษตรกร

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **พิธีขอฝน** น้ำฝนเป็นของที่วิเศษอย่างหนึ่ง รุกขชาติก็ดี สัตว์ก็ดี มนุษย์ก็ดีล้วนแล้วแต่ ต้องการและอาศัยน้ำฝนทั้งสิ้น ตลอดฤดูแล้งเจ้าของสวนพยายามรดน้ำต้นไม้แต่ต้นไม้นั้นก็ไม่เจริญงอกงามเท่ากับได้น้ำฝน ดังนั้นในครั้งใดปีใดที่ขาดน้ำฝนมักจะมีเหตุเภทภัยเกิดขึ้น 2 อย่าง คือ ภัยเกิดจากการอดอยากและภัยจากโรคระบาด ภัยอันตรายอันใหญ่หลวงทั้งสองอย่างนี้ เป็นต้นเหตุของประเพณีการขอฝนและเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งเขมรเรายังคงรักษาไว้ตลอดมา ฝนแล้งทำให้สัตว์โลกได้รับความทุกขเวทนามากที่สุด มีเรื่องเล่าว่าเมื่อครั้งโบราณกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเสวยพระชาติเป็นปลาช่อนอยู่ในสระแห่งหนึ่งที่วัสสบุรี ในเวลานั้นที่วัสสบุรีไม่มีฝนตกลงมาเลย เมื่อแล้งมากเข้าน้ำในหนองบึงก็แห้งหมด สระที่มีปลาช่อนอยู่นั้นก็แห้งด้วยเหมือนกัน เหลือแต่ดินโคลนข้น ๆ เท่านั้น ตอนนั้นพวกอีแร้ง นกยางและนกกระสาทั้งหลายพากันลงไปจับปลาในสระกินกันอย่างเบิกบานสำราญใจเป็นประจำทุกวัน ปลาช่อนนั้นสั่งบรรดาปลาทั้งหลายให้มุดลงไปซ่อนตัว

ในโคลน วันหนึ่งปลาช่อนปรึกษากับปลาอื่น ๆ ที่ได้รับทุกขเวทนาด้วยกันว่า “ตั้งแต่พวกเราเกิดเป็นปลามา เราไม่เคยเบียดเบียนสัตว์ใดสักครั้งหนึ่งเลย ไม่ควรที่เราต้องมารับความลำบากเช่นนี้” ครั้งนั้นปลาช่อนได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อคุณพระศรีรัตนตรัยว่า “ขอคุณพระไตรรัตน์ทั้งสามซึ่งเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกได้โปรดช่วยพวกเราทั้งหลายด้วยเถิด” เวลานั้นเกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้นกล่าวคือ พระแท่นที่ประทับของพระอินทร์เกิดร้อนรุ่ม เมื่อทราบเหตุอัศจรรย์ดังนั้นพระอินทร์ตรัสใช้เทวบุตรองค์หนึ่งทำให้ฝนตกลงมายังพื้นดินครบทุกที่ทั้งทั่วบริเวณที่ลุ่มทั้งหมด ปลาช่อนพร้อมทั้งพวกปลาอื่น ๆ ทั้งหลายได้รับความสุขสบายตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นมา เพราะเหตุที่มีเรื่องอัศจรรย์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อใดที่ฝนแล้งชาวบ้านมักจะพากันทำพิธีขอฝนโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวด “สุโตนโต” และทำสระเล็ก ๆ สระหนึ่งหาปลาช่อนไปปล่อยให้ว่ายอยู่ในสระนั้นเป็นอันเสร็จพิธีบวงสรวงขอฝน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับพิธีขอฝนนี้ จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของชาวกัมพูชาที่นิยมถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งนี้ยังมีความเชื่อกันว่า “น้ำฝนเป็นของที่วิเศษอย่างหนึ่ง รุกขชาติก็ดี สัตว์ก็ดี มนุษย์ก็ดี ล้วนแล้วแต่ ต้องการและอาศัยน้ำฝนทั้งสิ้น ตลอดฤดูแล้งเจ้าของสวนพยายามรดน้ำต้นไม้แต่ต้นไม้นั้นก็ไม่เจริญงอกงามเท่ากับได้น้ำฝน” จากความเชื่อดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าชาวกัมพูชานิยมเชื่อและศรัทธาต่อฝนฟ้า ทั้งนี้ อาจเพราะชุมชนกัมพูชานิยมประกอบอาชีพการเกษตรกรรม การเพาะปลูก จึงต้องอาศัยและพึ่งพาน้ำฝน เรื่องเล่าเกี่ยวกับพิธีขอฝนจึงถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับความศรัทธาและความเชื่อของชาวกัมพูชา ในเรื่องของการทำพิธีบวงสรวงขอฝน

โดยสรุปแล้ว นิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ศาสนา จากเรื่องเล่ากัมพูชาประกอบไปด้วยนิเวศทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่ากัมพูชาในหลายเรื่อง ซึ่งเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศด้านความเชื่อความศรัทธา อาทิ ประเพณีการเจาะหูลูกสาว ประเพณีการเข้าที่ร่ม ประเพณีการบวชนาค ประเพณีเซ่นเจ้ากรุงพาลี ประเพณีดอกหมาก 3 ช่อ การจัดพิธีให้คนเพิ่งตาย ตำนานเกี่ยวกับประเพณีที่เมื่อเจ็บป่วยให้เซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ประเพณีบุญวันสารท ทั้งนี้ หากพิจารณาจากตัวบทเรื่องเล่ากัมพูชาดังกล่าว จะเห็นว่าเรื่องเล่ากัมพูชานิเวศความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี สะท้อนให้เห็นสัญญะเชิงนิเวศด้านความเชื่อเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4.4.3 การใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์

ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ากัมพูชานั้นพบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ากัมพูชานั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือเรื่องเล่าสัตว์ในนิทานกัมพูชาจะมีลักษณะเป็นเหมือนภาพแทนของคนกัมพูชา ทั้งนี้สิ่งที่พบในนิทานกัมพูชาที่เกี่ยวกับสัตว์นั้น จะพบว่านอกจากการทำให้สัตว์มี

ลักษณะเป็นมนุษย์ ซึ่งนักวิจารณ์เชิงนิเวศมองว่าการอุปลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์หรือที่ คลาร์ค (Clark, 2011) (อ้างถึงใน ธัญญา สังขพันธานนท์, 2560: 354) ได้อธิบายความหมายของ “การทำให้เป็นมนุษย์” ว่า คือการสวมใส่ลักษณะรูปแบบหรือบุคลิกลักษณะของมนุษย์ให้แก่เทพเจ้า สัตว์ หรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ การใช้ภาษาของมนุษย์ที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ที่ฉายภาพให้เห็นว่าเรามักจะทำความเข้าใจโลก ตามขนาดของความสนใจ และความปรารถนาของเราเอง การใช้ภาษาที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในการที่มนุษย์ปฏิบัติต่อสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (non-human) อย่างอยุติธรรม ภายใต้การนิยามเช่นนี้ แนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดระบบคุณค่าที่ขึ้นอยู่กับความสนใจของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีความหมายต่อการปฏิบัติอย่างผิดๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเชื้อชาติ ชนชั้น และเพศด้วย โดยสรุปแล้ว การทำให้สัตว์มีลักษณะเป็นมนุษย์ได้ถูกนำเสนอผ่านการใช้ภาษาสัญญะหรือสัญลักษณ์ในรูปของการเปรียบเทียบหรืออุปลักษณ์นั่นเอง ดังตาราง

ตาราง 10 แสดงการใช้สัญลักษณ์นิเวศว่าด้วยสัตว์

ลำดับ	สัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับสัตว์	ความเป็นมาของชื่อ
1	กระต่าย	กระต่ายเจ้าปัญญา, ก้นกระต่ายติดตอต้นตะแบ้ง
2	กุ้งฝอย	สุนัขจิ้งจอก
3	คางคก	สงครามระหว่างคางคกกับตาพรม
4	ช้าง	แร้งหลอกช้างเผือก
5	ควาย	ควายบ้านและควายป่า
6	กา	อีกาบ้านกับอีกาป่า
7	จระเข้	จระเข้กับคนขับเกวียน พ่อลูกพบจระเข้
8	งู	งูเหลือมคายพิษ และงูเกงกอง
9	เต่า	สุนัจจิ้งจอกกับเต่า และปัญญาเต่า
10	นกยูง	สตรีนกยูงทอง
11	นกอีแร้ง	แร้งหลอกช้างเผือก

จากข้อมูลทั้งศึกษาทั้งหมด 243 เรื่องนั้น พบมีนิทานกล่าวถึงนิเวศว่าด้วยสัตว์จำนวน 17 เรื่อง โดยสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยสัตว์สามารถแยกย่อยออกศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น คือสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน และสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์กับการทำให้มีลักษณะเป็นมนุษย์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

4.4.3.1 สัตว์ในตัวบทเรื่องเล่า

นักวิชาการหลายต่อหลายท่านได้พยายามแก้ไขปัญหาพื้นฐานของสมมุติฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ โดยสร้างเป็นประเด็นคำถามต่อการแยกออกจากกันระหว่างมนุษย์และสัตว์ ความสนใจในชีวิตประจาวันในการอยู่อาศัยร่วมกันระหว่างสัตว์มนุษย์จะมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งต่างสร้างความสัมพันธ์ร่วม มนุษย์และสัตว์ต่างมองกลับไปซึ่งกันและกันในการมีความสัมพันธ์ สัตว์เป็นส่วนหนึ่งในสังคมมนุษย์มากกว่าที่จะเป็นสัญลักษณ์ และในปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ก็เป็นมากกว่าภาพแทนของสัตว์ง่าย ๆ ที่มนุษย์จะเป็นผู้สร้าง ปฏิบัติการภาพแทนชาวเขมรจึงไม่ใช่ปฏิบัติการของชาวเขมรเท่านั้นแต่เป็นปฏิบัติการที่ทั้งสัตว์และมนุษย์ต่างแลกและรับพัฒนาการ อันที่จริงแล้วพวกเขาอยู่ในพื้นที่ของความสัมพันธ์ด้วยเงื่อนไขของการปรับความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันที่ต่อเนื่องนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เต่าและลิง** มีเรื่องเล่ามาว่า เต่าและลิงขอเป็นดองกัน แต่ไม่ได้มีลูกหลานเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรอก เพียงแต่พูดกันว่าจะขอเป็นดองกันเท่านั้น สัตว์ทั้งสองรักใคร่นับถือกันเหมือนกับดองอื่น ๆ เขาเหมือนกัน กาลเวลาผ่านไปนานฝ่ายลิงนั้นมีลูกจะแต่งงานจึงเชิญแขกพวกลิง มาร่วมในวันพิธีกินเลี้ยงจึงนึกถึงเต่าซึ่งเป็นดองกัน มันคิดว่าตนเองจะแต่งงานลูกได้เชิญแขกหมดแล้วยังเหลือแต่เต่า ซึ่งเป็นดองกันนั้นยังไม่ได้ไปบอก ตอนนี้ใกล้วันงานแล้ว ดังนั้นจะต้องให้คนใช้ไปเชิญเขาด้วยเพราะว่านับถือกันมาหลายปีแล้ว คิดแล้วจึงให้คนรับใช้ไปเชิญ วันที่เขาชุมนุมญาติกินเลี้ยงงานแต่งงานนั้นเต่าก็ไปถึงแต่ขึ้นไปดื่มกินกับเขาไม่ได้ พวกลิงเห็นเข้าจึง บอกสิ่งที่เป็นดองกับเต่าว่า “เต่าที่เป็นดองท่านมาถึงแล้ว อยู่ที่ใต้ต้นไม้แน่ะ” ลิงลงมาเห็นเต่าจึงบอกว่า “พ่อดองหรือ ถ้าขึ้นมากับเขาไม่ได้พ่อดองกัดเถาวัลย์นี้เถอะ ฉันจะสาวขึ้นไป แต่ว่าถ้ายังขึ้นไปไม่ทันถึงที่ ๆ เรานั่งกันพ่อดองอย่าพูดอะไรนะ แม้ว่าจะเห็นอะไรหรือใครเขาว่า อะไรก็ตาม ถ้าพูดจะตกลงมาตาย” เต่ารับคำของลิงครบสรรพแล้วจึงกัดเถาวัลย์ พวกลิงก็สาวเถาวัลย์น้ำเต่าขึ้นไปชั้นบน เมื่อใกล้จะถึงที่กินเลี้ยงซึ่งเขาจัดไว้นั้น แม่ดองลิงเห็นเต่าจึงถามด้วยความนับถือว่า “พ่อดอง สุขสบายดีหรือ” เต่าลืมคำสั่ง อ้าปากจะตอบแม่ดองลิง จึงหล่นลงมายังพื้นดินกระดองแตกเหมือน เขาเอากระบองทุบสิ้นใจตายในเวลานั้น ไม่ได้กินเลี้ยงงานแต่งงานนั้นเลย

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับเต่าและลิงนี้ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยพบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ากัมพูชาดังกล่าวนั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ เรื่องเล่าดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นเหมือนภาพแทนของคนกัมพูชา โดยจะเห็นว่าเนื้อเรื่องกล่าวถึงประเพณีกินดอง หรือการแต่งงานกันของพวกลิงซึ่งมีเต่าเป็นเพื่อน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **งูเกงกอง** โบราณกาลมาทุกหนทุกแห่งบนพื้นพิภพโลกเรานี้ไม่มีงูพิษและงูไม่มีพิษหรอก มีแต่งูเกงกอง มีนิทานเล่าว่า แต่เดิมมีคนสองคนสามีภรรยา ภรรยาชื่อนางนี้ มีลูกสาวคนหนึ่งชื่อนางเอด สามีนั้นไปค้าขายลูกปัดหายไปนานแล้ว วันหนึ่งพวกพี่ ๆ น้อง ๆ บ้านใกล้เรือน

เคียง เขาชวนกันไปหาฟื้น นางนี้ได้ยินเขาชักชวนกันก็ไปกับเขา เอานางเอดลูกสาวไปด้วย โดยแบกขวานเข้าป่าไป เมื่อเห็นฟันใหญ่ท่อนหนึ่งนางนี้เอาขวานฟันพื้น สักครู่หนึ่งขวานหลุดมือตกลงไปในรูงู นางนีมองไปเห็นขวานและงูเกงกอง จึงพูดกับงูนั้นให้ส่งขวานให้ งูเกงกองตอบว่า “เออ ถ้านางยอมเป็นเมียข้า ๆ จะส่งขวานให้ ถ้าไม่ยอมข้าจะไม่ให้ขวานหรอก” นางนี้ได้ยินงเกงกองว่าดังนั้นแล้ว เพราะเหตุที่เป็นผู้หญิงไม่ดีจึงรับว่า “เออ ขอให้เอาขวานคืนวันก่อนเถอะ ตอนเย็นฉันจะให้นางเอดมาตาม” งูเกงกองได้ยินนางนีว่าดังนั้นจึงส่งขวานให้ นางนีสั่งว่า “ตอนเย็นจะให้นางเอดมาตาม”แล้วนางนี้ก็แบกขวานกลับไปบ้านกับนางเอด พลบค่ำนางนีใช้นางเอด ลูกสาวไปเรียกงูเกงกอง นางเอดไปถึงยืนอยู่ที่ปากรูงูเรียกว่า “งูเกงกองเอ่ย นางนีให้มาตาม” ฝ่ายงูเกงกองได้ยินแล้วจึงเลื้อยออกมา นางเอดเห็นงูก็กลัวจนสั่นไปทั้งตัว แต่ว่ากลัวแม่เพราะแม่ใช้มาจึงพยายามสะกดใจพางูไปบ้าน งูนั้นใหญ่มาก เลื้อยไปบนหญ้า ๆ ก็หักราบหมด เมื่อไปถึงบ้านก็ขึ้นไปนอนกับนางนี นางนีพูดกับงูเกงกองว่า “ฉันมีผัวแล้ว ตอนนี้ผัวฉันเขาไปค้าขายลูกปัด สองสามปีจะมาสักครั้ง" งูเกงกองถามว่า “ผัวเจ้าไปอีกกี่วันกี่เดือนจะกลับมา” นางนีตอบว่า “ไม่รู้ว่าอีกกี่เดือนกี่วันจึงจะกลับมา” งูเกงกองและนางนี้นอนอยู่ด้วยกันจนใกล้สว่าง งูเกงกองจึงกลับไปรู นางนีสั่งว่า “ถ้าผัวฉันมา ฉันจะไม่ให้แม่เอดไปตาม อย่ามานะ แต่ถ้าผัวฉันยังไม่มา ฉันจะใช้แม่เอดไปตามแล้วค่อยมา” งูเกงกองกลับไปรู ทุกเย็นนางนี้ใช้ให้แม่เอดไปตามงเกงกอง นางเอดกลัวแม่จึงไป ตามดังที่แม่ใช้ แต่ในใจนั้นกลัวงูเหลือเกินเพราะงูนั้นใหญ่มาก แล้วก็ยาวด้วย อีกอย่างหนึ่ง โกรธที่แม่เป็นชู้กับ นางเอดไปถึงปากรูแล้วจึงเรียกว่า “งูเกงกองเอ๋ยนางนีให้มาตาม” งูเกงกองได้ยินจึงเลื้อยออกมาแล้วบอกว่า “เอด เอดเอ๊ย ข้าไม่ไปหรอก พ่อเอ็งอยู่เขาจะตัดคอข้าขาด” นางเอดตอบว่า “พ่อฉันไปค้าขายลูกปัด 2-3 ปี ยังไม่มาหรอก” งูเกงกองได้ยินนางเอดพูดดังนั้นจึงเลื้อยออกมาจากรูไป ๆ มา ๆ อยู่ทุกวัน นางนีซึ่งเป็นชู้กับงูเกงกองนั้นตั้งท้อง เวลาผ่านไปนานสามีนางนี้กลับมาจากค้าขายลูกปัดเห็นนางนั้น ท้องใหญ่ก็นึกสงสัยจึงถามนางเอดผู้เป็นลูก นางเอดบอกพ่อว่า “แม่เขามีชู้กับงูเกงกอง พอถึงเวลาค่ำเขาจะให้ฉันไปตามทุกวัน”

พ่อได้ยินนางเอดบอกดังนั้นจึงพูดกับนางเอดว่า “ตอนเย็นเอ็งไปตามงูนั้นมาอีก ข้าจะคอยดักฟันมันอยู่ที่ปากประตู เอ็งอย่าให้แม่เอ็งรู้นะ” ฝ่ายนางเอดเมื่อพลบค่ำก็ไปเรียกงูเกงกองว่า “งูเกงกอง ๆ นางนีให้มาตาม” งูเกงกองได้ยินแล้วจึงว่า “เอด เอดเอ๊ย ข้าไม่ไปหรอก พ่อเอ็งอยู่เขาจะตัดคอข้าขาด” นางเอดตอบว่า “พ่อฉันไปค้าขายลูกปัด 2-3 ปี ยังไม่มาหรอก” งูเกงกองได้ยินนางเอดพูดดังนั้น คิดว่าพ่อของนางยังไม่มาจากขายลูกปัดจริงจึงไปเหมือนทุกวัน พ่อนางเอดถือดาบแอบอยู่ที่ปากประตูคอยฟัน งูเกงกองเลื้อยเข้าประตูไปนิด เดียวพ่อนางเอดฟันคอขาด แล้วตัดข้างหางอีกท่อนหนึ่งเอาไปวางบนหิ้ง ท่อนข้างหัวเอาไปไว้ บนกิ่งพุทรา ส่วนกลางลำตัวให้นางเอดเอาไปถลกหนังทิ้งแล้วสั่งนางเอดว่า “อย่าให้แม่เองรู้ เอาเนื้อไว้แกงให้แม่เองกิน” พ่อนางเอดล้างเลือดงูจนหมดไม่ให้เหลือ ฝ่ายนางนี้ไม่รู้ว่าสามีฆ่างูซึ่งเป็นชู้ตายหรอก เพราะตอนนั้นนางนีไม่อยู่บ้าน ไปเยี่ยมญาติพี่น้องบ้านไกล รุ่งขึ้นเข้านางเอดเอาเนื่องมา แกงไว้ให้นางนีผู้เป็นแม่กิน นางนีเห็นแกงเป็นมันย่องทั้งจานทั้ง

หม้อ จึงถามนางเอดว่า “แม่เอด ได้เนื้ออะไรมาแกง” นางเอดตอบว่า “เนื้อหมู นางนีคิดว่าเป็นเนื้อหมูจริงก็ให้นางเอดดักมากินกับข้าว ตอนที่นางเอดสักแกงมาให้นางนีผู้เป็นแม่กินนั้น มีอีกาตัวหนึ่งมันเห็นหัวงูอยู่บนกิ่งพุทรา มันอยากกินเนื้องูส่งเสียงร้องว่า “กา ๆ กล้อมแกล้มกินเนื้อผัวตัวเอง” นางนีกำลังกินข้าวได้ยินเสียงอีการ้องดังนั้นจึงมองไปบนกิ่งพุทรา เห็นหัวงูเกงกอง อยู่บนกิ่งพุทรา นางนี้สงสารจนน้ำตาร่วงแต่นางนี้ไม่กล้าร้องไห้ เพราะกลัวสามีที่นั่งกินข้าวอยู่ ด้วยกัน สามีเห็นนางนีน้ำตาหยดจึงถามว่า “ทำไมถึงน้ำตาร่วง” นางนี้ตอบว่า “กินข้าวร้อน แกงร้อน คิดถึงลูกหลานน้ำตาถึงได้ร่วง”

ฝ่ายอีกานั้นได้แต่ร้อง “กา ๆ กล้อมแกล้มกินเนื้อผัวตัวเอง หัวอยู่บนต้นพุทรา หางอยู่บนทิ้ง” นางนีมองไปบนทิ้งเห็นหางเกงกองอยู่บนนั้น ฝ่ายสามีนางนีรู้ว่าเมียเป็นชู้กับงูเกงกองจริงแล้วนึกในใจด้วยความโกรธอยากจะฆ่านางนีแต่ต้องทำไมให้นางนี้รู้ตัว เมื่อนางนีท้องแก่ใกล้จะคลอดลูก สามีจึงชวนไปสระผมที่ริมบึง เมื่อเดินไปถึงจึงบอกภรรยาว่า “ไปให้ไกล ๆ เถอะ เราจะสระผมเล่นให้สบายใจเฉพาะ 2 คน” นางนีไม่รู้ตัวเลยว่าสามีจะฆ่า คิดว่าสามีจะไปสระผมจริง ๆ จึงเดินเข้าไปในป่าที่ไกลออกไป จนกระทั่งเห็นท่าน้ำแห่งหนึ่งราบเรียบและสะอาดดี สามีจึงพูดกับภรรยาว่า “ท่าน้ำนี้สะอาดและสบายดี เราหยุดสระผมที่นี่เถอะ” ฝ่ายนางนี้ไม่รู้ตัวว่าสามีคิดจะฆ่าจึงนั่งสระผมที่ริมฝั่ง สามีชักดาบฟันนางทางด้าน หลังไม่ให้รู้ตัว ร่างนางขาดกลางตัวตายไป เวลานั้นเขามองเห็นลูกงูเกงกองต่างเลื่อยออกมาจากท้องนางนี สามีนางนีฟันลูกงูนั้นด้วยดาบ บ้างไล่ฟันไม่ทันก็เลื้อยเข้าไปในดินที่แตกระแหง บ้างดำลงไปในน้ำ บ้างเข้าไปในป่า เพราะเหตุนี้จึงได้มีมากมายหลายชนิดมาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับงูเกงกองนี้ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยพบว่างูเกงกองนั้นเป็นสัญญะเชิงนิเวศแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งหากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าดังกล่าวจะพบว่าการที่ตัวละครนางนี ซึ่งได้เป็นชู้กับงูเกงกองจนเกิดการตั้งท้องขึ้น ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของเรื่องเล่าและสัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับมนุษย์กับธรรมชาติที่มีลักษณะของการพึ่งพากัน ขณะเดียวกันยังหมายความถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สตรีนกยูงทอง** แต่เดิมมามีชายคนหนึ่งรับคำจากพ่อแม่ที่สั่งไว้ว่า อย่าเอาสตรีที่สามีทิ้งและสตรี สาวแก่ ให้เอาแต่สตรีสาวพรหมจารีและสตรีแม่ม่ายสามีตายเป็นภรรยา ไม่ให้เอาชายที่เรียนกับครู 3 คนเป็นเพื่อน แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าชายนั้นเอาสตรีลักษณะทั้ง 4 ประการดัง กล่าวเป็นภรรยา และเอาชายที่เรียนกับครู 3 คนเป็นเพื่อนเพื่อจะลองดู วันหนึ่งนกยูงทองของพระราชาไปหากินใกล้ ๆ บ้าน ชายนั้นคิดจะพิสูจน์ดูจึงจับนกยูงทองไปซ่อนไว้ในกรงแห่งหนึ่ง เอาอาหารข้าวน้ำไปให้นกยูงนั้นกิน เสร็จแล้วชายนั้นเอาไก่อูตัวหนึ่งไปฆ่าทำอาหารกิน ตอนกินอาหารชายนั้นให้ภรรยาทั้ง 4 และเพื่อนมากินด้วยกัน ขณะกำลังกินอาหารกันอยู่เขา ทำเป็นชิมเนื้อไก่อูแล้วพูดว่า “นี่เป็นเนื้อนกยูงทองของพระราชาซึ่งฉันขโมยเอามาฆ่าทำอาหารกิน” หลังจากที่นกยูงหายไปพระราชาให้ตีฆ้องป่าวประกาศหานกยูงทองนั้น สตรีสามี ทิ้งและสตรีสาวแก่พูดกับสตรีสาวพรหมจารี

และสตรีแม่ม่ายสามีตายว่า “ไปบอกพวกตีฆ้องป่าวประกาศว่าตัวเราแอบฆ่านกยูงของพระราชา และเอา เนื้อไปกินแล้ว อย่าไปช่วยอะไรมันเลย ปล่อยให้มันตายไปเถอะ มันทำร้ายทั้งตีทั้งด่าเรามากเหลือเกิน”

สตรีสาวพรหมจารีและสตรีม่ายสามีตายอ้อนวอนว่า “อย่าทำร้ายตัวของฉันอย่างนี้เลย ไม่ดีหรอก” สตรีสาวแก่และสตรีสามีทิ้งว่า “ถึงนางจะไม่เห็นด้วยกับเรา ๆ ก็จะไปฟ้องพวกตีฆ้องป่าวประกาศ” ว่าแล้วสตรีทั้งสองคนไปฟ้องคนตีฆ้องป่าวประกาศตามเรื่องราวว่า สามีของตนนั้นขโมยนกยูงทองของพระราชาเอาเนื้อไปกิน พอได้ยินเท่านั้นพวกตีฆ้องป่าวประกาศจึงจับชายนั้นไปถวายพระราชา และกราบทูลตามเรื่องราวนั้นทันที พระราชาให้นำชายนั้นไปฆ่า เมื่อนำไปถึงประตูวังคนเฝ้าประตูวังไม่ยอมเปิดประตูให้ถามว่า “ท่านนำนักโทษนี้มา ได้มีการพิจารณาพิพากษาแล้วหรือยัง” แล้วจึงได้เล่าเรื่อง ๆ หนึ่งให้คนนำนักโทษฟังว่า กาลครั้งหนึ่งมีเศรษฐีคนหนึ่งเลี้ยงสุนัขไว้ 500 ตัว คืนหนึ่งโจรได้ขุดอุโมงค์เข้าไปขโมยทรัพย์สมบัติของเศรษฐีนั้นเอาเข้าไป องค์ทั้งหมด สุนัขของเศรษฐีรู้มันตามเข้าไปกัดโจรตายหมด รุ่งขึ้นเช้าเศรษฐีเห็นสมบัติหายไปก็นึกโกรธสุนัขว่ามันไม่รู้จักเฝ้าทรัพย์สมบัติจึงให้ฆ่าสุนัขตายหมด เมื่อได้พวกไอ้โจรจึงไปดูเห็นโจรตายก็นึกเสียดายภายหลัง ขณะกำลังเล่าเรื่องอยู่นั้น ได้เห็นคนรับใช้ของพระราชาซึ่งรับพระราชบัญชาให้มาเอาชายนั้นกลับไปพิจารณาพิพากษาความ เมื่อพระราชาตรัสถามชายนั้นถึงเรื่องที่ฆ่านก ยงทอง ชายนั้นกราบทูลว่า “นกยูงทองนั้นข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ฆ่าหรอก แต่ได้เลี้ยงไว้เป็นอย่างดีในที่แห่งหนึ่ง สัตว์ที่ข้าพระพุทธเจ้าฆ่าตายนั้นคือไก่อู” พระราชาตรัสสั่งให้ไปนำนกยูงทองกลับมาและให้ปล่อยชายนั้น ส่วนสตรีทั้ง 2 คน ซึ่งฟ้องว่าสามีฆ่านกยูงก็ถูกชายผู้เป็นสามีทิ้ง

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสตรีนกยูงทองนี้ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยพบว่าสตรีนกยูงทอง คือสัญญะที่สื่อถึงผู้หญิงที่ไม่ดี ไม่รักซึ่งสามีของตัวเอง เป็นผู้หญิงชาวกัมพูชามีความเชื่อว่าเป็นผู้หญิงไม่ครบลักษณ์ และหากพิจารณาผ่านตัวบทนิทานดังกล่าวก็จะเห็นว่า นกยูงทองนั้น นอกจะเป็นสัตว์แล้ว ยังมีสัญญะถึงผู้หญิงที่มีลักษณะในทางที่ไม่ดีอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ก้นกระต่ายติดตอตะแบง** วันหนึ่งกระต่ายออกเที่ยวหาอาหารไปพบตอต้นตะแบงซึ่งเขาเพิ่งฟันทิ้งไว้ใหม่ ๆ ยังมียางเหนียว ๆ ติดอยู่เต็มกระต่ายกระโดดแผล็วขึ้นไปนั่งข้างบนก้นและขาจึงติดกับยางเหนียวดึงไม่ออกเหมือนเขาจับตั้งไว้เวลานั้นมีลูกช้างตัวหนึ่งเดินมาหาน้ำดื่มที่หนองน้ำใกล้ต้นตะแบงซึ่งเป็นที่ ๆ มันเคยมาดื่มกินเป็นประจำทุกวันกระต่ายมีสติปัญญาฉลาดจึงพูดว่า “ นี่แน่ะไอ้ลูกช้าง ! อย่ามาดื่มน้ำของข้านะ น้ำนี้พระอินทร์ท่านใช้ให้ข้ามาเฝ้าไว้” ฝ่ายลูกช้างกลัวจึงไม่กล้าดื่มมันกลับไปบอกแม่มันว่า “แม่จ๋า ฉันไปดื่มน้ำที่หนองน้ำโน้น เห็นสัตว์อะไรก็ไม่รู้ตัวหนึ่งนั่งอยู่บนตอต้นไม้ มันไล่ไม่ให้ฉันดื่มน้ำ มันว่ามันเป็นข้ารองพระอินทร์ ฉันหิวน้ำมากนะจ๊ะแม่” แม่ช้างได้ฟังลูกบอกดังนั้นก็นึกโกรธ พาลูกกลับไปยังหนองน้ำ เห็นกระต่ายนั่งอยู่บนตอไม้จึงร้อง

ตะคอกว่า “เชอะ! ไอ้กระต่ายน้อย ไอ้ใจชั่ว เอ็งมาจากไหนจึงได้มานั่งหัวโด่อยู่บนตอไม้ เอ็งมีอำนาจอะไรมาห้ามไม่ให้ลูกข้ากินน้ำนี้ ข้าจะเหยียบเอ็งให้หัวกบาลแหลกเดี๋ยวนี้” กระต่ายตอบว่า “เชอะ! แม่กระสอบใหญ่ เอ็งกล้ามาด่าว่าข้า น้ำในหนองน้ำพระอินทร์ท่านใช้ไว้ ข้ามาเฝ้าไว้ข้าจึงได้กล้าห้าม” ช้างโกรธที่กระต่ายด่าว่าดังนั้นจึงปราดเข้าไปเอางวงรัดกระต่ายไว้แน่น ดึงกระต่ายหลุดออกมาจากตอไม้ปรารถนาจะเหวี่ยงกระต่ายนั้นให้ตาย กระต่ายกลัวมากร้องตะโกนว่า “อย่า! เจ้าอยากจะเหวี่ยงข้าให้ตาย อย่าเหวี่ยงลงไปในหนองน้ำข้างล่างนะต้องเหวี่ยงขึ้นไปข้างบนข้าจึงจะตาย” ช้างขาดสติปัญญาเมื่อได้ยินกระต่ายว่าดังนั้นจึงเหวี่ยงกระต่ายขึ้นไปข้างบนส่วนกระต่ายเมื่อตกลงยังพื้นดินก็วิ่งหนีเข้าป่าหายไป

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับก้นกระต่ายติดตอตะแบงนี้ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยพบว่ากระต่ายนั้นเป็นสัญญะเชิงนิเวศแทนความชาญฉลาด ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่ค่อนข้างแกมโกงอยู่ด้วย และจากการศึกษาผ่านเรื่องเล่ากัมพูชาจะพบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับกระต่ายนั้นมักนิยมยกยิองให้กระต่ายเป็นสัตว์ที่มีความฉลาดรอบรู้ สามารถไต่สวนคดีความ และพิจารณาความถูกผิดให้กับบรรดาสัตว์ต่างๆ ที่เดือดร้อน เป็นการช่วยเหลือผู้ที่ไม่มีทางสู้

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **จระเข้กับคนขับเกวียน** จระเข้ตัวหนึ่งอาศัยอยู่ในบึงใหญ่ เมื่อถึงหน้าแล้งน้ำในบึงแห้งขอดจระเข้จึงอยู่ไม่ ได้มันจึงคลานขึ้นมาข้างบนเพื่อจะหาที่ ๆ มีน้ำได้อาศัย ขณะนั้นมีตาแก่คนหนึ่งขับเกวียนมาพบจะเข้กำลังคลานอยู่กลางทางจระเข้ขออาศัยเกวียนตานั้นไปด้วย ตาถามว่า “เอ็งจะไปไหน” จระเข้ตอบว่า “ฉันไม่มีที่อาศัย เพราะว่าบึงที่ฉันเคยอยู่เดี๋ยวนี้น้ำแห้งขอดหมดแล้วจึงอยู่ไม่ได้ฉันต้องหาบึงหรือแม่น้ำที่มีน้ำ ถ้าตาสงสารฉันโปรดพาฉันไปส่งที่ ๆ มีน้ำด้วยเถอะ” ตายอมเอาจระเข้ไปด้วย ตาปล่อยวัวออกจากแอกและยกจระเข้ขึ้นวางเหยียดยาวไว้บนทุบเกวียนจระเข้ไม่พอใจเพราะกลัวว่าตนเองจะตกลงมาจึงใช้ให้ตาเอาเชือกมาผูกตนให้ติดกับทุบเกวียนนั้นไว้ ตาทำตามที่จระเข้บอกเสร็จแล้วเทียมวัวขับไปถึงบึงแห่งหนึ่ง ตาหยุดเกวียนปล่อยวัวจากแอกและแก้เชือกผูกจระเข้พร้อมบอกจระเข้ว่า “ บึงนี้มีน้ำเหมาะแล้วเจ้าคลานลงไปในบึงนี้เถอะ” ฝ่ายจระเข้เป็นสัตว์อกตัญญูไม่รู้คุณ ทั้งยังหิวโซเนื่องจากอดอาหารมาแล้วหลายวันจึงบอกตาว่า “ตาผูกเราติดกับทุบเกวียนจนแน่นทำให้เราได้รับความทุกขเวทนามาก ดังนั้นตาต้องให้วัวเรากินตัวหนึ่งจึงจะพ้นโทษ ถ้าไม่ให้วัวเราจะกินตาเดี๋ยวนี้” ตาได้ฟังจระเข้ว่าดังนั้นก็กลัวมาก พูดอ้อนวอนว่า “นี่แน่ะจระเข้ ข้าเองมีบุญคุณพาเจ้ามาถึงที่นี่ ตอนนี้เจ้ากลับจะมากินข้าเรื่องนี้ข้าไม่มีโทษอะไรเลยไม่ควรที่เจ้าจะมากินข้า ข้าไม่ยอมหรอก ข้าจะไปหาท่านเจ้ากรมให้ท่านพิจารณาตัดสินดูก่อนแล้วตามคำตัดสินของท่าน”

จระเข้ตกลงแล้วว่า “ตาจะไปหาเจ้ากรมที่ไหนก็ไปเร็ว ๆ เข้าเถอะ เราจะคอยตาอยู่ที่นี่” ตาถือกล้วยสุกหวีหนึ่งเดินไปหาเจ้ากรม ไปพบกระต่ายตัวหนึ่งนั่งอยู่บนจอมปลวก กระต่ายเหลือบมาเห็นตาถือกล้วยเดินตัดตรงมาจึงร้องถามว่า “ตาเอ๋ยตา ตาร้องไห้น้ำตาไหลหน้าตาหมองเศร้า มีทุกข์

อะไรหรือ มานี่ก่อนซิ” ตาเล่าเรื่องของตนกับจระเข้ให้กระต่ายฟังจนครบทุกประการ กระต่ายได้ฟังจึงว่า “เออ! ไอ้จระเข้นี้มันเป็นสัตว์ไม่รู้จักบุญคุณของตาเลย ฉันจะรับเอาสาเป็นผู้ตัดสินชำระความให้ตาอย่ากลัวไปเลย แต่ว่าตาเอากล้วยมาให้ฉันกินก่อนแล้วให้ฉันกินก่อนแล้วค่อยไปด้วยกัน” ตาเอากล้วยหวีนั้นให้กระต่าย เมื่อกระต่ายกินหมดแล้วจึงพากันไปยังที่ซึ่งตาหยุดพักเกวียนไว้ เมื่อไปถึงกระต่ายพูดว่า “เป็นอย่างไรล่ะเจ้าจระเข้ เจ้าเองหลงอยู่ในป่าไม่รู้ว่าจะไปทางไหนได้ตาเขามีเมตตาให้เจ้าโดยสารมาด้วย ตอนนี้มาถึงที่อยู่ซึ่งเหมาะดีแล้วทำไมเจ้าถึงคิดเนรคุณจะกินตา เขาทำบาปกรรมอะไรไว้กับเจ้าหรือ”

จระเข้ตอบว่า “เออ! ท่านผู้พิพากษา ตานี้เขาพาฉันมาจริง แต่ว่าเขาทำบาปกับฉันมากเขาผูกฉันติดแน่นกับทุบเกวียนจะหายใจก็เกือบไม่ได้ เขาทำให้ฉันรับทุกขเวทนาอย่างนี้ฉันจึงโกรธ เขาต้องเอาวัวมาให้กินตัวหนึ่งถ้าเขาไม่ยอมให้วัวฉันจะกินเขา” กระต่ายคล้อยตามว่า “เออ! ตาผูกเขาแน่นเกินไปเขาจึงได้โกรธเอา ทำไมตาจึงผูกแน่นมากจนเราขยับตัวไม่ได้ล่ะตา” ตาว่า “ไม่หรอกฉันไม่ได้ผูกแน่นหรอก ผูกไว้พอดี ๆ พอไม่ให้ตกลงมาเท่านั้น” กระต่ายว่า “เออ! ฝ่ายโจทก์ก็ว่าแน่นมาก ไปฝ่ายจำเลยก็ว่ากำลังดี คำพูดของทั้งฝ่ายนี้ไม่รู้ว่าของใครจริงเลยดังนั้นเจ้าจระเข้คลานขึ้นไปบนทุบเกวียนให้ตาผูกอีกครั้งหนึ่ง จะดูให้แน่ชัดว่าแน่นหรือไม่แน่นจึงจะตัดสินความให้ยุติธรรมได้” ฝ่ายจระเข้เป็นสัตว์โง่จึงคลานขึ้นไปนอนราบอยู่บนทุบเกวียนให้ตาผูกเหมือนคราวก่อน ตอนเอาเชือกผูกกระต่ายถามว่า “เป็นยังไรเจ้ากุมภา ตาเขาผูกแน่นอย่างนี้หรือ” จระเข้ตอบว่า “ไม่หรอก คราวก่อนเขาผูกฉันแน่นยิ่งกว่านี้มาก ถ้าผูกแน่นแค่นี้ฉันจะไปโกรธเขาทำไม” กระต่ายว่า “เออ! ตาผูกให้แน่นจนกว่าเขาจะพอใจ” ตาผูกให้แน่นยิ่งขึ้น กระต่ายถามว่า “เป็นยังไงเจ้ากุมภา คราวนี้แน่นเหมือนคราวก่อนหรือยัง” จระเข้ว่า “ยัง ยังไม่เท่าคราวก่อนเลย” กระต่ายสั่งว่า “ตาไปตัดไม้เอามาทำเป็นไม้ขันชะเนาะเพื่อขันให้แน่นยิ่งขึ้นอีกเถอะไป” ตาทำตามและขันแน่นทั้งหน้าทั้งหลังจนเต็มที่ ฝ่ายจระเข้ถูกเขาผูกและขันไว้ด้วยไม้ขันชะเนาะอย่างแน่นหนาจนหายใจเกือบไม่ออก บอกว่า “ในคราวก่อนเขาผูกฉันแน่นอย่างนี้แหละท่านเอ๋ย ใครจะไปทนได้ ท่านโปรดเป็นสักขีพยานเถอะว่าใครผิดใครถูก” กระต่ายเห็นจระเข้ขยับตัวไม่ได้แล้วจึงสั่งตานั้นว่า “ตาจะคอยอะไรอีกล่ะ ขวานใหญ่บนเกวียนทำไมไม่เอามาฟันหัวมัน จะปล่อยไว้ทำอะไรไอ้สัตว์อกตัญญูไม่รู้คุณของคนที่มีคุณกับตัว” ตาแก่เมื่อได้โอกาสเพราะกระต่ายบอกเช่นนั้นก็รีบไปเอาขวานใหญ่มากระหน่ำฟันจระเข้ตัดเป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่จนจระเข้นั้นตายไป กระต่ายสั่งว่า “ส่วนหางของมันนั้นตาเอาไปย่างไว้ต้มกินหรืออยากจะยำก็ได้ ลำไส้ของมันจะยำจะพล่าก็อร่อยนักนะตาเอ๋ย” ตาทำตามที่กระต่ายเจ้าปัญญาบอกทุกประการ แล้วเอากล้วยและแตงกวาให้กระต่ายเพราะทำให้ตนรอดพ้นอันตราย เสร็จแล้วเอาวัวมาเทียมเกวียนลากระต่ายกลับไปยังที่อยู่ของตน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้กับคนขับเกวียนนี้ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยพบว่าทั้งจระเข้และคุณตาในตัวละครนั้นเป็นสัญญะเชิงนิเวศ

แทนความสัมพันธ์ระหว่างคนและสัตว์ อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับสัตว์ ซึ่งหมายถึงจระเข้ และมนุษย์ จะเห็นได้ว่าทั้งจระเข้และมนุษย์ต่างอยู่ในสถานะเดียวกัน ไม่มีการแบ่งแยกแต่อย่างใด กล่าวถึงจระเข้ในตัวบทนิทาน เราจะพบว่าจระเข้นั้นแทนความเป็นอันธพาลไม่ดี เป็นต้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ควายบ้านกับควายป่า** ในอดีตกาลมีควายสองตัว ตัวหนึ่งเป็นควายบ้าน อีกตัวหนึ่งเป็นควายป่า สัตว์สองรักใคร่กันมาก จะนอนจะอยู่หรือหากินด้วยกันไม่เคยห่างกันเลย กระต่ายรู้ว่าควายทั้งสองตัวรักกันมากเช่นนั้นก็คิดหากลอุบายทำให้แตกกัน วันหนึ่งมันเดินเข้าไปหาควายแล้วพูดว่า “นี่แน่ะพี่ควายทั้งสองเอ๋ย พี่อย่านอน อย่าเดินหรืออย่าหากินด้วยกันเลย ระวังชาวบ้านเขาเห็นเข้าจะจับเอาพี่ไปทั้งคู่เพื่อเอาไปใช้งาน” ควายป่าได้ฟังกระต่ายว่าดังนั้นก็กลัวว่าจะมีอันตรายดังคำที่กระต่ายบอก ตั้งแต่วันนั้นมาควายทั้งสองตัวก็แยกกันหากิน การแยกจากกันครั้งนี้ควายทั้งคู่ต่างอาลัยอาวรณ์กันเป็นอย่างยิ่งเพราะเคยอยู่ด้วยกันมาเป็นเวลานาน นาน ๆ เข้าควายทั้งคู่ก็ลืมซึ่งกันและกันกระต่ายรู้ว่าควายทั้งคู่แยกกันต่างไม่นึกถึงกันและกันแล้วมันเดินไปหาควายป่าพูดว่า “นี่แน่ะเจ้าควายป่า ฉันได้ยินควายตัวหนึ่งเขาว่าเขาเก่งมาก เขาอยากจะหาคู่ชนประลองกำลังกัน” ควายป่าได้ฟังดังนั้นโกรธมากกล่าวว่า “เชอะ! พี่กระต่าย บนแผ่นดินใต้ท้องฟ้านี้มีแต่ฉันเท่านั้นตอนนี้ไอ้ควายตัวไหนมาอวดอ้างว่าตัวมันเก่งกว่าฉัน พี่จงไปเรียกมันมา เราจะได้ประลองกำลังกัน” กระต่ายไปบอกควายบ้านว่า “นี่แน่ะพี่ควายบ้าน ควายป่าเขาโกรธพี่มาก เขาว่าเขาให้พี่ไปพบจะได้ประลองกำลังกันเพื่อให้รู้ฝีมือ” กระต่ายขึ้นขี่หลังควายบ้านพาไปพบควายป่า เมื่อไปถึงควายป่าพุ่งเข้าขวิดควายบ้านอย่างดุเดือดควายทั้งคู่ต่อสู้กันอยู่เป็นเวลานานก็ไม่แพ้ไม่ชนะจึงแยกจากกันไป ตัวหนึ่งไปอยู่บ้าน อีกตัวหนึ่งไปอยู่ป่า เลิกพบกันตั้งแต่นั้นมาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับควายบ้านกับควายป่านี้ แสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยทั้งควายป่าและควายบ้านนั้นถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศแทนความสัมพันธ์ของสัตว์ในตัวบทนิทาน ซึ่งหากพิจารณาผ่านเรื่องเล่าดังกล่าวจะพบว่า ควายป่าและควายบ้านแทนสัญญะเชิงนิเวศหมายถึงความโง่ ความไร้เดียงสา กล่าวสำหรับกระต่ายแทนสัญญะเชิงนิเวศคือความฉลาด ซึ่งหากพิจาณาผ่านเรื่องเล่าดังกล่าวจะพบว่าในเรื่องควายบ้านกับควายป่านั้น สะท้อนให้เห็นถึงภาพสังคมที่ประกอบไปด้วยคนดีและไม่ดีปะปนกันไป

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม** เนื้อหาได้กล่าวถึงตำนานการต่อสู้ระหว่างฝ่ายคางคกกับฝ่ายตาพรหมในสมัยโบราณกาล เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพิภพโลกเกิดมีภัยแห้งแล้งไปทั่วทุกหัวระแหง พระพิรุณไม่ประทานฝนเลย แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง รากแนะน้ำแห้งหมด สัตว์ทั้งหลายตายหมดเห็นแต่กระดูกเกลื่อนกลาด รุกขชาติต่าง ๆ แห้งเหี่ยว พวก สัตว์กระโดดได้แก่ คางคก อึ่ง คน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความอดทนก็ผอมจนหนังติดกระดูก วันหนึ่งคางคกซึ่งเป็นหัวหน้าประกาศต่อพวกญาติมิตรกับสหายอึ่งและกบว่า “นี่แน่ะสหายทุกตน จะ

เห็นว่าตาพรหมไม่ยอมให้ฝนแก่พวกเราเลย ถ้าพวกเรายังอยู่เฉย ๆ คงต้องไส้ขาดตายแน่ มาเถอะพวกเรา พวกเราต้องรวมกันไปต่อสู้กับตาพรหม เพื่อเอาฝนมาให้ได้ ภัยพิบัติมาถึงแล้ว อยู่ไปก็ตายไปสู้กับเขาก็ตาย ถ้าจะตายก็ขอให้ไปตายในสนามรบเอาชัยชนะให้พวกญาติมิตรของพวกเราจะดีกว่า มา ! มา ! ไปสู้กับเขา !” หลังจากที่ประกาศไปเช่นนี้แล้ว พวกไพร่พลคางคกกับบรรดาสหายทั้งหมดก็พากันยกกองทัพไปต่อสู้กับตาพรหมที่วิมานของท่านในอากาศ กองทัพสัตว์กระโดดออก ไปเจอปลาดุกตัวโตๆ จำนวนมากมาย เนื้อตัวปลาดุกเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เปรอะเปื้อนฝุ่นละอองและดินตามทุ่งนา เมื่อไปถึงไร่ที่แห้งแล้งแห่งหนึ่ง กองทัพเหล่านั้นเห็นผลแตงไทย เห็นหวายสองต้นอยู่ใกล้ โคนต้นไม้ที่ตายแล้ว ต่อมากองทัพทั้งหมดไปถึงที่อยู่ของตาพรหม คางคกสั่งให้ผึ้งพยายามบุกเข้าไปในซุ้มประตูทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ปลาดุก และปลาหมอซึ่งเนื้อตัวเปรอะเปื้อนด้วยขี้ฝุ่นขี้ผงให้ลงไปในโอ่งและกระถางซึ่งอยู่ที่ปากประตู หลังและในอ่างต่าง ๆ ที่มีน้ำ หวายทั้งสองต้นโตๆ ให้ยืนระวังอยู่ที่ประตูปราสาท แตงไทยให้กลิ้งไปเทียบอยู่ที่เชิงอาสนะที่ตาพรหมประทับ ให้กลุ่มคางคก อึ่ง กบ เป็นกองทัพหน้าเข้าบุก เมื่อจัดเสร็จแล้วทัพสัตว์กระโดดก็บุกเข้าพร้อมกันตรงไปยังอาสนะที่ตาพรหมประทับ ส่งเสียงโห่ร้องสำทับอย่างดัง ทำให้ไพร่พลทั้งเทวดา แม่นม แม่นาง เจ้าจอม หม่อม ขุนนาง คุณหญิงต่างแตกตื่นวิ่งออกจากปราสาทไปถูกเอาน้ำขี้โคลนซึ่งปลาดุก ปลาหมอพ่นมาใส่ทำให้ไม่รู้ทิศทาง แถมทั้งยังถูกพวกผึ้งและตัวต่อต่อยเอาเจ็บปวดส่งเสียงร้องกึกก้อง ตาพรหมลงจากอาสนะไม่ก้มมองข้างล่างก็เหยียบลงไปบนผลแตงไทยทำให้ลื่นล้ม หงายผึงไปถูกต้นหวาย ต้นหวายทั้งสองก็โน้มลงมารัดคอตาพรหมไว้แน่น ผึ้งเข้ารุมต่อยแสนเจ็บปวด ตาพรหมตะโกนยอมแพ้พวกสัตว์และกล่าวว่า “เออ ! เรายอมให้พรแก่พวกเจ้าทุกตน ถ้าเวลาใดพวกเจ้าต้องการน้ำฝน คางคก อึ่ง กบ ต้องกัดฟันแผดเสียงขึ้นมา เวลานั้นเราจะให้ฝนแก่เจ้าทันที” เมื่อสัญญาดังนั้นแล้วกองทัพสัตว์กระโดด แมลงและรุกขชาติก็ถอยกลับที่อยู่ของตน ตั้งแต่นั้นมาเวลาใดที่คางคก อึ่ง กบ ต้องการฝน มันจะกัดฟันทำเสียงกรอด ๆ แอบ ๆ โอก ๆ หึ่งฮอง ๆ ฝนก็ตกลงมา

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับสงครามระหว่างคางคกและตาพรหมนี้ แสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน โดยพบว่าสงครามระหว่างคางคกและตาพรหมถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศที่มีความสัมพันธ์ถึงบริบทของตัวบทนิทาน ที่บอกเล่าเรื่องราวการต่อสู้เพื่อระหว่างคางคกกับเพื่อน ๆ และตาพรหม จนนำมาซึ่งข้อเรียกร้องคือน้ำฝนและหากพิจารณาผ่านตัวบทนิทานจะพบว่าตัวละครเล็กใหญ่ในตัวบทนิทานเสมือนภาพแทนของประชาชนชาวกัมพูชา ที่ต้องต่อสู้กับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพการเกษตร ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหลักของคนกัมพูชา

4.4.3.2 สัตว์กับข้อบกพร่องของนุษย์

ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **อีกาและนกแขวกเป็นศัตรูกัน** กล่าวกันมาว่าแต่เดิมพวกนกทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีสีขาวเหมือน ๆ กัน จะต่างกันตรงที่รูปลักษณะและทรวดทรงเท่านั้น เวลาบินไปใน

ท้องฟ้าไม่สามารถจะรู้ได้ว่าเป็นนกชนิดใดเลย ด้วยเหตุที่มีความสับสนดังนี้ บรรดาสัตว์เหล่านั้นจึงประชุมปรึกษากันว่า “ตอนนี้พวกเราทั้งหมดจะตกแต่งตัวของเราอย่างไร ที่จะให้มีสีสันแตกต่างกันออกไปเพื่อไม่ให้พวกมนุษย์เขาสับสน” ที่ประชุมปรึกษากันอยู่เป็นเวลานานจึงตกลงใจกันว่า “ใครชอบสีอะไรก็ประดิษฐ์ตกแต่งเอาเถอะ แต่อย่าให้เหมือนกัน” เวลานั้นสัตว์ทั้งหมดเห็นพ้องต้องกันว่าให้นกแขวกเป็นหัวหน้างานด้านการวาด นกแขวกได้วาดสัตว์ต่าง ๆ จนครบตามความพอใจของแต่ละชนิดแล้ว ยังคงเหลือแต่อีกา และตัวของนกแขวกเอง นกแขวกถามอีกาว่า “พี่กาอยากให้วาดสีอย่างไร” อีกาตอบว่า “แล้วแต่พี่นกแขวกเถอะพี่เป็นช่างวาดวาดอย่างไรจึงจะเหมาะสมดี” นกแขวกตอบว่า “เออ! ถ้าเช่นนั้นฉันจะวาดตอนกลางคืนจะได้สีสันที่สวยงาม ถ้าวาดตอนกลางวันไม่สวยหรอก แต่ว่าพี่กาวาดให้ฉันก่อน ฉันจะวาดให้พี่ที่หลัง” อีกาวาดให้นกแขวกมีสีเป็นริ้ว ๆ ตามความพอใจ เมื่อถึงเวลามืดสนิทนกแขวกเรียกพวกอีกาทั้งหมดมาพร้อมกัน ละลายผงถ่านกระทะใหญ่ ๆ เอาผ้าลงไปจุ่มแล้วเอามาทาอีกาทั้งหมดไม่ให้มีเนื้อตรงไหนเหลือเลยรุ่งขึ้นเช้าพวกอีกาเห็นรูปร่างของตนดำเป็นมันทุกตัวส่วน นกแขวกพอเวลาเริ่มสาง ๆ ต่างพากันบินหนีไป อีกาจึงโกรธมาก พากันบินส่งเสียงร้องก้องป่าเพื่อตามหานกแขวก พอพบก็เข้าจิกตีกันจนตายไป ด้วยเหตุนี้ นกแขวกจึงต้องออกหากินในเวลากลางคืน เพราะถ้าหากินในเวลากลางวันต้องพบกับอีกาซึ่งเป็นศัตรูจะเอาชีวิตมัน อีกาจะปราดเข้าจิกตีจนตายแน่ ๆ เมื่อถึงเวลากลางวันพวกมันพากันซ่อนตัวเงียบ ๆ อยู่ในป่าเป็นเช่นนี้มาจนปัจจุบัน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับอีกาและนกแขวกเป็นศัตรูกันนี้ แสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน จะเห็นได้ว่าผู้เขียนมีกลวิธีการสร้างเรื่องเล่าแบบอธิบายเหตุ โดยการปูพื้นว่า “แต่เดิมพวกนกทั้งหมดล้วนแล้วแต่มีสีขาวเหมือน ๆ กัน จะต่างกันตรงที่รูปลักษณะและทรวดทรงเท่านั้น เวลาบินไปในท้องฟ้าไม่สามารถจะรู้ได้ว่าเป็นนกชนิดใดเลย ทั้งนี้ หากพิจารณาผ่านตัวบทนิทานจะพบว่า อีกาและนกแขวกนั้นมีสีสันต่างกัน ถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศเกี่ยวกับความเชื่อ และยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของความแตกต่างของสัตว์ทั้งสองประเภท แต่ทั้งนี้ยังแฝงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ที่ทำให้มีลักษณะเป็นมนุษย์

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **นกอินทรีของพระอิศวร มี**นกอินทรีตัวหนึ่งเป็นที่ถูกพระทัยของพระอิศวร ถ้านกอินทรีนั้นมันอยากได้อะไรหรืออยากกินเนื้อสัตว์อะไร มันจะไปทูลพระอิศวรว่ามันฝันว่าต้องกินสัตว์นั้น พระอิศวรท่านก็เชื่อและเรียกสัตว์นั้นมาให้มันกินเป็นประจำ สัตว์ทั้งหลายมีวัว ควาย เป็นต้น ไม่พอใจนกอินทรีมากแต่ไม่กล้าว่าอะไร เพราะกลัวอำนาจของพระอิศวรซึ่งเป็นเจ้านายของนกอินทรีนั้น วันหนึ่งนกอินทรีมันอยากกินเนื้อพญาช้างเผือก มันจึงทูลพระอิศวรว่ามันฝันว่า ต้องกินเนื้อพญาช้างเผือก พระอิศวรก็เชื่อและให้ข้ารับใช้ไปบอกช้างเผือกแม่ลูกว่าให้ไปล้างตัวให้สะอาดแล้วเข้ามาในเวลาเช้าเพื่อให้นกอินทรีกิน เพราะนกอินทรีเขาฝันว่าต้องกินตนแล้ว ฝ่ายช้างเผือกสองแม่ลูกได้ยินว่าพระอิศวรเรียกตนไปให้นกอินทรีกินก็กลัวตาย พากันร้องไห้เศร้าโศกรำพันไปต่าง ๆ ไม่รู้ว่าจะ

ไปหาใครที่ไหนช่วยชีวิตตนได้ ทั้งคู่เดินลงไปในสระเพื่อจะอาบน้ำชำระกาย ขณะนั้นมีนกทึดทือตัวหนึ่งเกาะอยู่บนกิ่งไม้ มองเห็นช้างเผือกสองแม่ลูกเดิน ร้องไห้เช่นนั้นจึงถามว่า “แน่ะ ! ช้างเผือก ท่านมีความทุกข์เศร้าโศกเรื่องใดหรือ” ช้างเผือกแม่และลูกเล่าเรื่องความทุกข์ของตนบอกนกทึดทือตั้งแต่ต้นจนจบครบทุกประการ นกทึดทือได้ยินดังนั้นจึงว่า “โอ ! พระอิศวรทำไมท่านจึงประกอบด้วยฉันทาคติ ลำเอียงเข้าข้างสัตว์ที่ท่านรัก เชื่อคำเจ้านกอินทรีให้กระทำย่ำยีผู้อื่นเขาดังนั้น” ช้างเผือกตอบว่า “โอ ! ท่านทึดทือเอ๋ย ฉันไม่มีที่พึ่งที่ไหนอีกแล้ว ขอท่านจงโปรดเมตตา ช่วยสงเคราะห์ให้ฉันรอดจากภัยอันตรายครั้งนี้ด้วยเถิด ฉันและลูกจะอยู่เป็นข้ารับใช้ท่าน” ฝ่ายนกทึดทือมีใจเมตตากรุณาจึงตอบรับว่า “ถ้าเช่นนั้นท่านจะต้องไปตอบว่าเป็นข้ารับใช้ฉันนะ ฉันจะหากลอุบายแก้กับพระอิศวรเอง”

ช้างเผือกยอมทำาตามและให้นกทึดทือเกาะบนหัวลูกช้างเผือกเดินตรงไปยังวิมานของพระอิศวรซึ่งอยู่ที่ภูเขาไกรลาส เมื่อถึงแล้วนกทึดทือลงจากหัวช้างเผือกเข้าไปเกาะเทียบบัลลังก์ที่ประทับของพระอิศวรแล้วทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งโลก พระองค์ทรงมีธุระอะไรจึงทรงเรียกช้าง ซึ่งเป็นข้ารับใช้ของข้าพระพุทธเจ้ามาที่นี่ มีเหตุเภทภัยประการใดหรือพระองค์ท่าน” พระอิศวรทรงตรัสว่า “เออ ! นกทึดทือ บ่าวของเจ้าต้องถึงความตายในวันนี้แล้ว เพราะนกอินทรีเขาฝันว่าจะต้องบริโภคเนื้อช้างเผือก เหตุนี้เราจึงเรียกช้างเผือกซึ่งเป็นบ่าวของเจ้ามาให้เขากิน” นกทึดทือตอบว่า “ขอประทานอภัยโทษ การฝันของนกอินทรีนั้นมีความเที่ยงตรงจริงหรือพระองค์ทรงนำมาพิจารณาตัดสินได้หรือ” “เออ ! นำทึดทือ นกอินทรีเขาฝันและฝันนั้นมีความเที่ยงตรงมาก เราเอามาพิจารณาตัดสินได้” “กราบทูลขอพระองค์ทรงทราบ ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อตามคำที่พระองค์กล่าว ว่าเชื่อความฝันของนกอินทรีนั้น ช้างเผือกซึ่งเป็นบ่าวของข้าพระพุทธเจ้าก็สมควรตาย ข้าพระพุทธเจ้านำช้างเผือกมาถวายให้พระองค์ประทานแก่นกอินทรีบริโภคแล้ว แต่เมื่อคืนนี้ข้าพระพุทธเจ้ามีธุระเที่ยวจับปูเป็นอาหารจึงไม่ได้นอนเลย ดังนั้นขอพระองค์ท่านจงโปรดเมตตา ข้าพระพุทธเจ้าขอไปนอนพักสักครู่หนึ่งก่อนแล้วจะนำบ่าวของข้าพระพุทธเจ้ามาให้นกอินทรีกิน ว่าแล้วนกทึดทือทำเป็นหลับตาอยู่เงียบ ๆ สักครู่หนึ่งทำเป็นสะดุ้งตื่นขึ้น บิดตัวไล่ปีก ทำกิริยาเบิกบานใจแล้วกราบทูลพระอิศวรว่า “ขอพระองค์จงทรงพระเมตตา ข้าพระพุทธเจ้าได้นอนพักเมื่อสักครู่นี้ ข้าพระพุทธเจ้าฝันดีมาก เรียกว่าฝันเป็นมงคลเป็นศุภนิมิต” พระอิศวรทรงถามว่า“เจ้าฝันว่าอะไร ไหนจงบอกมาที่ซิ” นกทึดทือกราบทูลว่า “ฝันของข้าพระพุทธเจ้านี้มีเนื้อความแปลกประหลาดมากจนเกือบจะไม่กล้าเล่า” “เจ้าจงพูดไปเถอะ ฝันของเจ้าเป็นอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้าฝันว่า สมเด็จพระนางอุมาภควตีซึ่งทรงเป็นพระอัครมเหสี ของพระองค์ท่านทรงรักใคร่ข้าพระพุทธเจ้า และพระองค์ทรงประทานให้เป็นภรรยาข้าพระพุทธเจ้า ฝันนี้เที่ยงตรงแม่นยำจริง ๆ เอามาพิจารณาตัดสินได้ ดังนั้นขอพระองค์ท่านจงทรงเรียกพระนางอุมาภควดีนั้นมาประทานให้ข้าพระพุทธเจ้าเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วย” พระอิศวรทรงได้ยินดังนั้นไม่พอพระทัยจึงตรัสว่า “เจ้าฝันเช่นนี้เหลวไหลมาก เอามาตัดสินไม่ได้ เชื่อ

ไม่ได้หรอกไอ้เจ้านกทึดทือเอ๋ย” นกทึดทือตอบว่า “ความฝันของข้าพระพุทธเจ้านั้นพระองค์ว่าเอามาตัดสินไม่ได้และเชื่อไม่ได้ แล้วที่ฝันของเจ้านกอินทรีเล่าทำไมพระองค์จึงทรงเชื่อเอามาตัดสินได้ ถ้าฝันของข้าพระพุทธเจ้าไม่จริง ฝันของนกอินทรีก็ไม่จริงเช่นกัน เพราะเป็นฝันของสกุณชาติเหมือนกัน ขอพระองค์โปรดตัดสินให้ความยุติธรรมทั้งสองฝ่ายเพื่อเป็นทาน” พระอิศวรได้ยินนกทึดทือว่าดังนั้นก็ทรงจนพระทัย พระองค์ตรัสว่า “เออ ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงพาเอาเจ้าช้างเผือกบ่าวของเจ้ากลับไปยังที่อยู่เถอะ เรื่องนี้เราขอเลิกแล้วต่อกันแค่นี้” นกทึดทือกราบถวายบังคมลาพาช้างเผือกแม่ลูกกลับที่อยู่ ช้างเผือกสองแม่ลูกรอดชีวิตอยู่เป็นสุขสบายสืบต่อไปเพราะได้พบกับนกทึดทือกัลยาณมิตรผู้เป็นนักปราชญ์ช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ให้อย่างงดงาม

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับนกอินทรีของพระอิศวรนี้ แสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ที่ทำให้มีลักษณะเป็นมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากการที่นกอินทรีอยากกินช้างเผือก จึงได้คิดกุศโลบายขึ้นโดยฟ้องพระอิศวร แต่ด้วยความชาญฉลาดของนกทึดทือ จึงทำให้ช้างเผือกและลูกพ้นจากอันตรายดังกล่าว ทั้งนี้ การสร้างเรื่องเล่าจากตัวบทนิทาน ยังถือเป็นการทำให้สัตว์มีลักษณะเป็นเหมือนมนุษย์ มีรัก โลภ โกรธ หลง และมีความเชื่อในความฝัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **แร้งหลอกช้างเผือก** กล่าวถึงกาลครั้งหนึ่งมีพญาแร้งตัวหนึ่งคุมไพร่พลบริวารอยู่เป็นจำนวนมาก อาศัยอยู่ในป่าคืนหนึ่งพญาแร้งนอนหลับและฝันว่าตนจับช้างเผือกได้และเอามากินเป็นอาหาร เมื่อตื่นขึ้นจึงใช้ให้ไพร่พลบริวารบินไปเรียกพญาช้างเผือกมา พวกไพร่พลบริวารพากันบินตรงไปยังที่อยู่ของพญาช้างเผือกนั้นเมื่อไปถึงจึงตะโกนเรียกพญาช้างเผือกว่า “พี่ช้างเจ้านายเราให้มาตามพี่ช้างไปยังที่อยู่ของพวกเราเดี๋ยวนี้ เพราะเจ้านายเราฝันว่าได้กินเนื้อพี่ช้าง” ช้างได้ฟังดังนั้นก็กลัวจนตัวสั่นร้องไห้ลาลูกเมียและไพร่พลบริวารเพื่อจะไปกับไพร่พลแร้งตามบัญชาของพญาแร้ง เมื่อมาถึงกลางทางพบกับกระต่ายเจ้าปัญญา กระต่ายถามพญาช้างเผือกว่า “พี่ช้างไปไหนมาจึงได้ร้องไห้เดินกระปลกกระเปลี้ย” ช้างตอบว่า “โอ้พี่กระต่ายเอ๋ย พญาแร้งเขาฝันว่าเขาได้กินเนื้อฉัน ตอนนี้เขาให้ไพร่พลมาตามฉันเพื่อไปให้เขากิน” กระต่ายตอบว่า “เอ๊ะพี่ช้าง ! รูปร่างขนาดพี่นี่ทำไมยอมไปให้แร้งมันกินง่ายๆ อย่างนี้เอาล่ะ ฉันจะไปช่วยพี่ให้รอดเอง” พญาช้างได้ยินกระต่ายว่าดังนั้นก็ดีใจมาก เรียกให้กระต่ายขึ้นขี่บนหลังตน พาเดินไปยังที่อยู่ของพญาแร้ง เมื่อเห็นช้างมาถึงแล้วพญาแร้งยิ้มแย้มอิ่มเอมใจพูดกับช้างว่า “เอ้อ ! พี่ช้างมาถึงแล้ว เราจะต้องกินพี่ช้างวันนี้ เพราะเราฝันว่าได้กินเนื้อพี่” ตอนที่ช้างพบกับพญาแร้งนั้นกระต่ายทำเป็นนอนหลับอยู่บนหลังช้าง พญาแร้งตะโกนพูดกับกระต่ายว่า “แน่ะ! พี่กระต่ายมานอนอยู่บนหลังช้างทำไม ลงมาเร็วๆ เข้า เราจะกินช้างเขาสะแล้ว” กระต่ายตอบว่า “หยุดก่อนอย่าเพิ่งกิน เมื่อสักครู่พี่พูดอะไรกับพี่ช้างบ้าง ฉันไม่ทันฟังกำลังง่วงเหลือเกิน” พญาแร้งตอบว่า “เราฝันว่าได้กินเนื้อช้างเผือก” กระต่ายว่า “เออ! ใช่แล้ว เมื่อสักครู่ฉันนอนเผลอหลับไปฝันว่าเราได้เมียท่านราชาแร้ง” พญาแร้งตอบว่า “เอ๊ะ! พี่กระต่าย เราไม่ให้เมียเราไปกับพี่กระต่ายนะ” กระต่ายว่า “ถ้าพี่ไม่ยอมให้ ความฝันของพี่ก็จะต้องไม่ได้อะไรเหมือนกัน ช้างก็ไม่

ต้องให้พี่กินด้วย” แร้งจึงไม่ได้กินเนื้อช้างเพราะแพ้อุบายของกระต่ายเจ้าปัญญา ช้างเผือกกลับที่อยู่ของตนส่วนกระต่ายก็วิ่งเข้าป่าไป

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับแร้งหลอกช้างเผือกนี้ พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ที่ทำให้มีลักษณะเป็นมนุษย์ ดังจะเห็นได้จากเนื้อความของเรื่องที่ว่าด้วยการวางแผนของแร้งที่หลอกช้างเผือก โดยมีอุบายที่จะกินช้างเผือก ซึ่งถือเป็นสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ที่มีลักษณะเป็นมนุษย์ กล่าวคือ เรื่องราวบางตอนมีการพูดถึงความฝัน และยังสะท้อนให้เห็นถึงอารมณ์มนุษย์ที่มีทั้งอารมณ์รักโลภโกรธและหลงสลับกันไป และหากพิจารณาเนื้อหาของเรื่อง “แร้งหลอกช้างเผือก” จะเห็นได้ว่าการทำให้สัตว์มีลักษณะเป็นมนุษย์ผ่านนิทานดังกล่าว ยังทำให้เนื้อเรื่องนิทานน่าสนใจและมีอำนาจในการบอกเล่าเรื่องราวอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **จระเข้ชื่อไอ้ธน** (อำเภอสมบูรณ์จังหวัดกระแจะ) สมัยที่ราชธานีตั้งอยู่ที่อุตดงค์ อำเภอสมบูรณ์ จังหวัดกระแจะ มีเจ้าอาวาสรูปหนึ่งเรียนคาถาอาคมและเลี้ยงจระเข้ไว้ด้วย วิชาความรู้ทางเวทมนต์คาถาของท่านเจ้าอาวาสซึ่งเลี้ยงจระเข้นี้ทำให้ท่านมีชื่อเสียงเลื่องลือมาก แต่ความรู้นั้นกลับทำอันตรายแก่ตัวท่านท่านเจ้าอาวาสนี้ท่านเลี้ยงจระเข้ไว้ตัวหนึ่งเสมือนลูกศิษย์ของท่าน จระเข้นั้นอยู่ในแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำลึกและมีปลาจำนวนมาก ท่านให้ชื่อจระเข้นี้ว่า “ไอ้ธน” (เอกสารบางฉบับเรียกว่า “ไอ้ทอง”) ท่านรักจระเข้ตัวนี้มาก ท่านชอบไปนั่งบนก้อนหินที่ริมฝั่งแม่น้ำแล้วตะโกนเรียกไอ้ธนให้มาเล่นกับท่าน ไอ้ธนได้ยินเสียงของท่านเจ้าอาวาสเมื่อใด มันจะรีบมาเล่นสนุกสนานกับท่านเจ้าอาวาสเมื่อนั้น ทั้งทำกิริยาอาการสุภาพสงบเสงี่ยมกับภิกษุสงฆ์ทุกรูป รวมทั้งชาวบ้านทั้งปวงซึ่งอยู่ใกล้กับมันด้วย

สมัยหนึ่งเมื่อพระราชาประทับอยู่ที่กรุงอุตดงค์ พระองค์ทรงมีพระราชบุตรีพระองค์หนึ่งซึ่งกำลังประชวรอย่างหนัก ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรักใคร่พระราชบุตรีมากอย่างไม่มีอะไรมาเปรียบได้ พระองค์ทรงตกพระทัยเป็นอย่างมาก ทรงเลือกหมอที่มีความรู้ความสามารถมีชื่อเสียงเลื่องลือไปทั่วให้มารักษาพยาบาลพระราชบุตร แต่ไม่มีหมอคนใดรักษาให้ทุเลาลงได้เลย พระองค์ทรงนิมนต์ท่านเจ้าอาวาสวัดสมบูรณ์ซึ่งมีชื่อเสียงเลื่องลือกว่าหมอคนอื่น ๆ ให้มารักษา การเดินทางโดยเรือกลไฟไปตามลำน้ำแม่โขง จากอำเภอสมบูรณ์ไปอุตดงค์ในสมัยปัจจุบันนี้กินเวลา 2 วันแต่ในสมัยที่ราชธานีตั้งอยู่ที่อุตดงค์ การเดินทางไปทางเรือกินเวลาหลายวัน เพราะแม่น้ำนั้นก่อนที่จะไปถึงกระแจะกระแสน้ำไหลเป็นปกติดี แต่จากกระแจะไปเรือจะต้องฝ่ากระแสน้ำที่เชี่ยวกรากเป็นวังน้ำวน ทั้งยังมีก้อนหินแหลม ๆ อยู่ใต้ห้องน้ำหลายแห่งท่านเจ้าอาวาสรับนิมนต์ไปรักษาพยาบาลพระราชบุตรีค่อยทุเลาสบายขึ้น แต่ว่าพระราชาไม่ทรงอนุญาตให้ท่านเจ้าอาวาสกลับไปในทันที ทรงให้ท่านรอดูอยู่ก่อนจนกว่าอาการประชวรของพระราชบุตรีจะหายแน่เสียก่อน

ไอ้ธนซึ่งอยู่ที่เมืองสมบูรณ์ มันเฝ้าคอยชะเง้อดูทางของท่านเจ้าอาวาสของมันเป็นเวลาหลายเดือนก็ไม่เห็นกลับมา มันอยู่ด้วยความทุกข์ระทมเพราะมันคิดถึงท่านเจ้าอาวาสเหลือเกิน วัน

หนึ่งมันทุกข์ใจมากจึงว่ายออกจากที่อาศัยไปตามลำน้ำแม่โขง ตรงไปตามท่านเจ้าอาวาสที่อุตดงค์ มันเดินทางจากเมืองสมบูรณ์ไปไม่ได้พบกับศัตรูหรืออันตรายใด ๆ เลย แต่เมื่อมันไปถึงภูเขาลูกหนึ่งชื่อสุวรรณกาลี มันพบกับจระเข้ตัวหนึ่งเป็นจระเข้หาญไม่กลัวใคร มันโกรธไอ้ธนซึ่งว่ายผ่านที่อาศัยของมันมาก มันหาเรื่องลามปามไปเป็นการทะเลาะวิวาท แต่ว่าไอ้ธนมันมีธุระรีบจะไปพบท่านเจ้าอาวาสของมันๆ จึงปล่อยไอ้จระเข้ชั่วร้ายนั้นไปก่อน แต่มันตั้งใจว่าวันหลังมันจะมาหาเรื่องกับไอ้เดรัจฉานนี่ ไอ้ธนไปถึงท่าน้ำที่วัง โดยไม่มีใครเห็นมันเลย มันพยายามแอบซ่อนตัวไม่ให้ชาวบ้านเห็น เพราะมันคิดว่าถ้าขาวบ้านเห็นจะพากันแตกตื่นหนีไปจากแม่น้ำกันหมด มันกังวลว่าจะหาท่านเจ้าอาวาสไม่พบ เพราะท่านเจ้าอาวาสและตัวมันแตกต่างกันมากนัก ทั้งการดำรงชีวิตอยู่ก็แตกต่างกันเมื่อมันคิดไป ๆ มันตั้งใจว่าจะต้องแอบซ่อนตัวอยู่ในน้ำนี้ก่อนเพื่อจะถือโอกาสแอบดูท่านเจ้าอาวาสเผื่อท่านจะมานั่งเล่นที่ริมฝั่งน้ำตามที่ท่านเคยปฏิบัติเมื่อก่อนมา ไม่นานเท่าไรท่านเจ้าอาวาสได้ลงมานั่งอยู่ที่แพริมฝั่งแม่น้ำ ไอ้ธนเมื่อได้แอบเห็นท่านเจ้าอาวาสของมันแล้ว มันลอยตัวขึ้นมาเหนือน้ำให้ท่านเห็น ท่านเจ้าอาวาสเมื่อเหลือบเห็นไอ้ธนก็ร้องขึ้นว่า “โอไอ้ธน! หลานตาหรือนี่” ไอ้ธนไม่รอช้ามันเอาปากงับแพแตกหักหมด ประคองท่านเจ้าอาวาสวนฯแล้วพาหนีไป มันคิดว่าแม้ท่านเจ้าอาวาสไม่ปรารถนาจะกลับภูมิลำเนาเดิมแต่มันก็จะเป็นผู้พากลับไป

อนิจจาเอ๋ย! ท่านเจ้าอาวาสนั้นยังไปไม่ทันถึงเมืองสมบูรณ์ท่านก็มรณภาพ เวลาที่ไอ้ธนพาท่านเจ้าอาวาสของมันไปยังไม่ทันถึงภูเขาสุพรรณกาลี มันพยายามระมัดระวังป้องกันท่านเจ้าอาวาสไม่ให้จมน้ำมันว่ายปริ่ม ๆ น้ำเมื่อไปถึงภูเขาสุพรรณกาลีมันพบศัตรูซึ่งหาเรื่องในคราวก่อนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เพราะความโกรธแค้นยังติดแน่นอยู่ในใจของสัตว์ทั้งสอง จึงเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกันอีกครั้งหนึ่ง สัตว์ทั้งสองเกิดต่อสู้ทันทีที่พบกัน ก่อนที่จะต่อสู้กันไอ้ธนคิดว่า “ถ้ากูกัดได้จระเข้ตัวนี้กูต้องปล้ำรัดฟัดเหวี่ยงกันในน้ำ ท่านเจ้าอาวาสของกูจะต้องตกลงจากหลังแล้วจมหายไปในแม่น้ำแน่นอน ถ้าเป็นเช่นนั้นกูจะทำอย่างไร จะหลบหนีไปไม่ทะเลาวิวาทกับไอ้ตัวร้ายนี้หรือไง” เมื่อคิดพิจารณาเช่นนี้ความคิดอย่างหนึ่งผุดขึ้นมา “ความคิดเช่นนี้ผิด ทำแบบนี้จะนำความปราชัยมาสู่วัดสมบูรณ์ ข้าจะต้องต่อสู้กับไอ้ตัวจัญไรนี้ให้มันรู้ตัวว่า ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาไม่มีใครกล้ามาต่อสู้กับจระเข้ของท่านเจ้าอาวาสวัดสมบูรณ์เลย ไอ้ตัวนี้มันต้องสิ้นชื่อคราวนี้แน่” แล้วมันคิดว่า “ถ้าเช่นนั้นกูจะต้องเอาท่านเจ้าอาวาสของกูใส่ไว้ในท้องก่อน” ไอ้ธนคิดเช่นนั้นแล้วจึงอ้าปากกลืนท่านเจ้าอาวาสซ่อนไว้ในท้องของมัน เมื่อซ่อนท่านเจ้าอาวาสเสร็จแล้วมันจึงต่อสู้กับศัตรูของมัน ไม่นานไอ้ธนก็ชนะจระเข้ที่เป็นศัตรู มันเดินทางต่อไปจนถึงเมืองสมบูรณ์บรรดาภิกษุสงฆ์ที่วัดนั้นเมื่อเห็นไอ้ธนไปถึงก็พากันมารับไอ้ธนมันคลานขึ้นไปบนบกท่ามกลางภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย แล้วคายท่านเจ้าอาวาสออกมาจากท้องของมัน

อนิจจา! ท่านเจ้าอาวาสหมดลมหายใจเป็นศพไปแล้ว เมื่อภิกษุสงฆ์ทั้งหลายเห็นดังนั้นต่างร้องไห้คร่ำครวญเสียงอื้ออึงด้วยความเสียดายท่านเจ้าอาวาส และกล่าวโทษไอ้ธน “เอ็งชั่วร้ายมาก

กล้าฆ่าท่านเจ้าอาวาสโดยไม่มีความคิด” ไอ้ธนคิดว่า โอตัวกูเอ๋ย กูคิดว่าท้องของกูจะซ่อนท่านเจ้าอาวาสไว้ให้พ้นจากอันตรายได้แต่กลับกลายเป็นหลุมฝังศพท่านเจ้าอาวาสของกูไปเสียแล้ว ทำไมจึงมีความคิดโง่ ๆ อย่างนี้” ไอ้ธนมันเสียดายท่านเจ้าอาวาสของมันมาก แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรให้ท่านฟื้นคืนชีพได้เมื่อตอนที่เขาจัดการฌาปนกิจศพท่านเจ้าอาวาสนั้น มันอับอายเหลือเกิน มันนึกว่า “เรื่องที่ทำให้ท่านเจ้าอาวาสต้องพบความพินาศเช่นนี้มาจากเหตุอะไร” เมื่อคิดไปมันสันนิษฐานว่า “ตัวกูเป็นผู้ผิดจริง ๆ เพราะว่ากูฆ่าท่านเจ้าอาวาสด้วยตัวของกูเอง แต่ทว่าทำไมกูต้องกลืนท่านเจ้าอาวาสไว้ในท้องกู เรื่องนี้มันมาจากกูต้องต่อสู้กับศัตรูที่ภูเขาสุพรรณกาลีในตอนที่กลับจากอุตดงค์”

เมื่อคิดไปอีกมันเห็นชัดว่า “เรื่องที่เกิดขึ้นนี้มาจากพระราชบุตรี ถ้าหากพระราชาไม่ตรัสใช้ให้มานิมนต์ ท่านเจ้าอาวาสของกูไปรักษาโรคของพระราชบุตรี แน่นอนว่าท่านเจ้าอาวาสของกูต้องไม่มีอันตรายถึงตายอย่างนี้ เหตุที่ทำให้ท่านเจ้าอาวาสต้องมรณภาพเป็นเพราะพระราชบุตรี ดังนั้นพระราชบุตรีต้องมีโทษ” คิดแล้วไอ้ธนอาฆาตผูกพยาบาทและต้องการแก้แค้นพระราชบุตรีให้ถึงแก่ความตายบ้าง แล้วไอ้ธนจึงคลานจากบนบกลงไปในแม่น้ำโขง โอ! น่าเสียดายวัดสมบูรณ์มาก ต่อไปจะไม่ได้เห็นไอ้ธนอีกแล้ว ก่อนจะว่ายไปถึงอุตดงค์ ไอ้ธนมันว่ายไปอย่างช้า ๆ ตามลำแม่น้ำโขงอยู่เป็นเวลาหลายวัน เมื่อถึงอุตดงค์มันหยุดพักรอคอยโอกาสที่จะแก้แค้นพระราชบุตรี ในเรื่องนี้เขาไม่ได้เล่าไว้ว่าจระเข้รอคอยโอกาสแก้แค้นเป็นเวลากี่ปีกี่เดือน เขาเพียงแต่เล่าว่าวันหนึ่งซึ่งพระราชบุตรีทรงหายดีแล้ว พระนางเสด็จลงมาเล่นน้ำกับพวกข้าราชบริพาร ขณะที่พระนางกำลังสรงน้ำอย่างสุขสบายหัวเราะเล่นกับบรรดาข้าราชบริพารในน้ำนั้นจระเข้ชื่อไอ้ธนมาคาบพาพระนางหายไปกล่าวถึงพระราชาเมื่อทรงทราบว่าจระเข้คาบเอาพระราชบุตรีหายไป พระองค์ทรงกันแสงเศร้าโศกสุดจะประมาณ ตรัสใช้ให้เตรียมเรือออกตามไปฆ่าจระเข้นั้น เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้แน่ชัด เราคงต้องสันนิษฐานว่าในสมัยนั้นประเทศกัมพูชาต้องจมน้ำอยู่ครึ่งหนึ่งเป็นบริเวณกว้าง ปัจจุบันนี้คือจังหวัดกำปงธมและจังหวัดกระแจะ ซึ่งน้ำท่วมเจิ่งนองเวิ้งว้างไปทั่ว ด้วยเหตุนี้จึงมีสัตว์น้ำเป็นจำนวนมากมายมหาศาล การที่จะตามฆ่าไอ้ธนนั้นเขาต้องเตรียมสำเภา เตรียมเรือผูกแจวเป็นจำนวนมากมาย ในที่สุดพระราชาทรงให้โหรคำนวณหาถิ่นที่อยู่ของจระเข้ว่าอยู่ที่ใด และให้หาอุบายจับจระเข้นั้นให้ได้โหรทำกระทงใบกล้วยกระทงหนึ่งลงยันต์เสกคาถาอาคมไว้ในกระทงนั้นด้วยแล้วปล่อยให้ลอยน้ำไป กระทงนั้นลอยไปตามที่อยู่ของไอ้ธน ที่แรกกระทงนั้นลอยออกจากอุตดงค์ไปยังเมืองสมบูรณ์และไปหยุดอยู่ในคลองแห่งหนึ่ง เมื่อกระทงหยุดอยู่ที่ใดเขารู้ว่าไอ้ธนมันซ่อนอยู่ตรงนั้น

เมื่อพระราชาทรงทราบแหล่งที่อยู่ของไอ้ธนแล้ว ทรงให้ล้อมเผือกในน้ำเพื่อกั้นไอ้ธนไม่ให้ออกไปยังแม่น้ำใหญ่ได้ แต่ว่าจัดการไม่ทันเวลาไอ้ธนว่ายหนีจากที่นั้นไปได้ คลองที่ได้กล่าวมานั้นมีชื่อว่า “แพรกจารธนัส” ซึ่งยังปรากฏอยู่ทุกวันนี้ หลังจากที่ไอ้ธนว่ายผุดขึ้นดำลงไปทุกหนทุกแห่งแล้ว มันไปได้ถึงเมืองโขน และหยุดอยู่ที่นั่น 2-3 วันมันว่ายต่อไปอีก ส่วนกระทงก็ลอยตามไปตลอดเวลา ทั้งยังมีเรือ 2-3 ลำตามกระทงนั้นไปด้วย ในที่สุดกระทงนั้นมาถึงเมืองชลูงลอยเข้า

คลองชลูง คลองชลูงสมัยนั้นเต็มไปด้วยดินโคลนเลน ปากคลองเต็มไปด้วยป่าละเมาะ ชาวบ้านสร้างบ้านเล็ก ๆ ตามแถวปากคลอง ในระหว่างป่าละเมาะกับชายน้ำนั้น เมื่อไอ้ธนไปถึงป่าละเมาะมันเชื่อแน่ว่ามันต้องรอดพ้นจากอันตรายอันใหญ่หลวงแน่แล้ว มันจึงหยุดพัก ณ ที่นั้น ป่าละเมาะสามารถบังไม่ให้เรือต่าง ๆ เข้ามาได้ แต่ว่าสถานที่นั้นเองไอ้ธนได้รับอันตรายอย่างมากจนต้องตาย กล่าวถึงผู้คนทั้งหลายซึ่งตามไอ้ธน เมื่อรู้ว่ามันพักอาศัยอยู่ที่ใดแล้วจึงพากันไปบนแม่มดซึ่งร่างทรงเป็นตาแก่คนหนึ่งอยู่ที่เมืองนั้น ขอให้ช่วยจับไอ้ธนเอามาฆ่าให้ได้ ถ้าได้ดังความปรารถนาจะถวายหนังจระเข้แก่แม่มดนั้น ตอนนั้นไอ้ธนหยุดอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งซึ่งทุกวันนี้เรียกว่า “รูง” พวกที่ไล่ตามไอ้ธนเมื่อได้โอกาสดีจึงดำน้ำลงไปจับมันผูกเป็นท่อน ๆ สถานที่ซึ่งเขาตามจับนั้นยังคงเห็นร่องรอยอยู่จนทุกวันนี้ เพราะว่าไอ้ธนมันหนักหลาเขาจึงเอาเชือกผูกลำตัวมันแล้วช่วยกันดึงเอาขึ้นมาฆ่า เมื่อฆ่าไอ้ธนแล้วเขาเอาหนังของมันไปถวายแม่มดตามที่ได้บนไว้ สถานที่ซึ่งเขาเอาเนื้อจระเข้ทิ้งไว้มีชื่อว่า“นางกระเพอ "ต่อมาดินที่ตรงนั้นมีรูปร่างลักษณะเหมือนหลังคาจึงเรียกที่ตรงนั้นเป็น “ขนองกระเพอ” ปัจจุบันเป็นแหล่งทำไร่ยางในเขตแม่มด เฉียงไปทางตะวันออกเล็กน้อยมาทางสนวล มีที่แห่งหนึ่งเรียกว่า “วาลหาลเงียด” เพราะเป็นที่ซึ่งเขาชำแหละเนื้อไอ้ธนคลุกเกลือตากแดดส่วนพระศพพระราชบุตรีซึ่งพบว่าอยู่ในท้องไอ้ธนนั้น พระราชาทรงจัดพิธีถวายพระเพลิงที่เมืองสมบูรณ์ และทรงบรรจุพระอัฐิในเจดีย์องค์หนึ่งที่วัดสมบูรณ์นั่นเอง

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับจระเข้ชื่อไอ้ธนนี้ (อำเภอสมบูรณ์จังหวัดกระแจะ) พบว่าเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ที่ทำให้มีลักษณะเป็นมนุษย์ โดยจระเข้ที่ชื่อไอ้ธนนั้นเป็นเสมือนมนุษย์หรือเป็นสัญญะแทนมนุษย์ที่รักและอยากปกป้องเจ้านาย กล่าวคือเจ้าอาวาสที่เลี้ยงดูจนเกิดเป็นความผูกพัน จระเข้ชื่อไอ้ธนจึงกลายเป็นสัญญะเชิงนิเวศผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา ดังเนื้อหาในเรื่องนี้ว่า

> “จระเข้ชื่อไอ้ธน” ปรากฏ “เมื่อฆ่าไอ้ธนแล้วเขาเอาหนังของมันไปถวายแม่มดตามที่ได้บนไว้ สถานที่ซึ่งเขาเอาเนื้อจระเข้ทิ้งไว้มีชื่อว่า “นางกระเพอ” ต่อมาดินที่ตรงนั้นมีรูปร่างลักษณะเหมือนหลังคาจึงเรียกที่ตรงนั้นเป็น “ขนองกระเพอ” จนถึงปัจจุบัน
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 577)

อาจกล่าวได้ว่านิทานเรื่องจระเข้ชื่อไอ้ธนนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศทั้งด้านภูมิศาสตร์ และยังสะท้อนให้เห็นถึงสัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ที่ทำให้มีลักษณะความเป็นมนุษย์อีกด้วย อาจสรุปได้ว่าการใช้สัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยสัตว์ จากข้อมูลทั้งศึกษาทั้งหมด 243 เรื่องนั้น มีเรื่อง

นิทานกล่าวถึงนิเวศว่าด้วยสัตว์มีจำนวน 17 เรื่องโดยสัญญะเชิงนิเวศว่าด้วยสัตว์ โดยสามารถแยกย่อยออกศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นคือ สัญญะเชิงนิเวศของสัตว์ในตัวบทนิทาน

4.4.3.3 สัตว์กับความโหดร้ายและป่าเถื่อน

อย่างที่กล่าวไปแล้วว่าประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ากัมพูชานั้น พบว่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ในเรื่องเล่ากัมพูชานั้นมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ เรื่องเล่าสัตว์ในนิทานกัมพูชาจะมีลักษณะเป็นเหมือนภาพแทนของคนกัมพูชา ทั้งนี้ สิ่งที่พบในนิทานกัมพูชาที่เกี่ยวกับสัตว์นั้น จะพบว่านอกจากการทำให้สัตว์มีลักษณะเป็นมนุษย์ และประเด็นสำคัญคือการทำให้สัตว์มีลักษณะเป็นสัตว์ กล่าวคือจากการศึกษาเรื่องเล่ากัมพูชาที่เกี่ยวกับสัตว์พบว่าแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั้น ยังไม่ปรากฏชัดเจนนัก ดังจะเห็นว่านิทานกัมพูชาหลายเรื่อง มนุษย์ก็เป็นผู้ถูกกระทำโดยสัตว์ บางเรื่องมนุษย์กับสัตว์มีสถานะหรือชั้นทางสังคมเดียวกัน ทั้งนี้ จากการศึกษาเรื่องเล่านิทานกัมพูชาในประเด็นเกี่ยวกับสัตว์นั้น พบว่ามีสัตว์ที่พบบ่อยก็คือ “กระต่าย” ซึ่งกระต่ายนั้นถือเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาด ขณะเดียวกันก็มีบทบาทเป็นผู้พิพากษา ไต่สวน ตัดสินคดีความ โดยมีเรื่องเล่าต่อไปนี้ กระต่ายเจ้าปัญญา สุนัขจิ้งจอก สงครามระหว่างคางคกกับตาพรม แร้งหลอกช้างเผือกควายบ้านและควายป่า จระเข้กับคนขับเกวียน งูเกงกอง ฯลฯ โดยเรื่องเล่าดังกล่าว หากพิจารณาในบริบทของนิทานแล้ว ถือว่าน่าสนใจมาก ทั้งนี้ ยังถือเป็นการสร้างวาทกรรม “คนกัมพูชา” ผ่านนิทาน ซึ่งง่ายต่อการบันทึกและการรับรู้ของชาวกัมพูชาอีกด้วย ดังภาพ

พหุน ปณฺฑิโต ชีเว

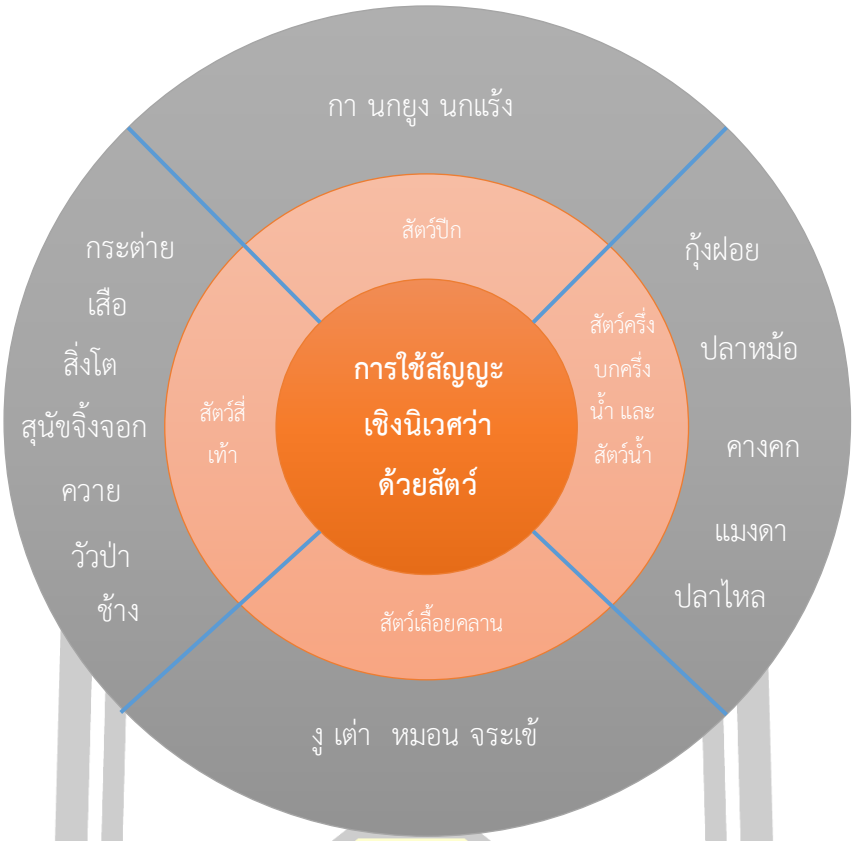

ภาพประกอบ 13 แสดงการใช้สัญลักษณ์ว่าด้วยสัตว์

ภาษาเป็นองค์ความรู้สำคัญในการนำเสนอระบบนิเวศที่มีการประกอบสร้างขึ้นมา และมีบทบาทในการสื่อความหมายหลายประการ ดังนั้นการประกอบสร้างความหมายเชิงนิเวศผ่านภาษาคือเป็นชุดความคิดหนึ่งของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ลักษณะสำคัญคือทำให้ระบบนิเวศ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีชีวิต การใช้ภาษาในการสื่อความหมายเชิงนิเวศ มีความชัดเจนโดยผ่านคำเรียกชื่อระบบนิเวศ สมญานามระบบนิเวศ เรียกชื่อธรรมชาติ การตั้งชื่อตัวละคร หรือการอธิบายถึงระบบนิเวศกล่าวถึงธรรมชาติต่าง ๆ เช่น การใช้คำเรียกชื่อมนุษย์ สัตว์ พืช ภูตผีปีศาจ เทพารักษ์ พื้นที่เชิงนิเวศ ชื่อสถานที่ ภูมิประเทศ ภูมิทัศน์ หรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ คำเรียกชื่อระบบนิเวศแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ การเรียกชื่อเชิงนิเวศนั้นต่างมีความหมายโดยนัยสามารถสื่อถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่เป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี สะท้อนให้เห็นวิถีคิดของบุคลหรือชุมชนแต่ละกลุ่มแต่ละชาติพันธุ์สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ นักวิชาการที่เขียนเกี่ยวกับความรู้ของชาวเขมรทั้งหมดอธิบายความรู้ตามประเพณีเกี่ยวกับระบบนิเวศน์เบาบางมาก เพราะจากัดความหมายของความรู้ชาวเขมรไว้เฉพาะในท้องถิ่น เข้าใจว่าความรู้ตามประเพณีไม่มีความเกี่ยวข้องกับโลกกว้าง ในความเป็นจริงแล้วความรู้ชาวเขมรมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงกับ

สถานการณ์จริงและเชื่อมต่อกับโลกภายนอกตลอดเวลา เช่น เมื่อก่อนนี้สังคมมนุษย์มิได้มีชีวิตอยู่เพียงในโลกที่เป็นวัตถุวิสัย หรือในโลกแห่งกิจกรรมทางสังคมอย่างที่เข้าใจกันทั่วไป แต่มนุษย์อยู่ภายใต้ความเมตตากรุณาของภาษา ซึ่งได้กลายเป็นสื่อการแสดงออกของสังคม การจินตนาการว่าคนเราสามารถปรับตัวเข้ากับความเป็นจริงได้โดยไม่ใช้ภาษา หรือที่ว่าภาษาเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับแก้ปัญหาในการสื่อสารหรือการแสดงความคิดเท่านั้น ล้วนเป็นภาพลวงตาอย่างยิ่ง ข้อเท็จจริงก็คือว่า “โลกแห่งความจริง” นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วถูกสร้างขึ้นตามความเคยชินทางภาษาของกลุ่มคน เรามองเห็นได้ยินหรือรับรู้ประสบการณ์อื่น ๆ อย่างที่เราทำอยู่นี้ก็เพราะภาษาที่เราใช้จนเป็นนิสัยในชุมชนของเรากำหนดให้เราเลือกตีความเช่นนั้น (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2549: 89)

4.5 สรุปท้ายบท

กลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยที่บอกเล่าเรื่องราวผ่านนิทานพื้นบ้านเขมรในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติที่ผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนเขมร ข้อมูลเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้านเขมรดังกล่าวมีความน่าสนใจโดยเฉพาะประเด็นการมองในเชิงวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ และการนำเสนอตัวบทผ่านภาษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมเขมรที่สื่อผ่านเรื่องเล่านิทานพื้นบ้าน การสื่อแทนความคิดและสื่อแทนปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านถ้อยคำภาษา ตัวบทวรรณกรรม และวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งตัวบทอาจยังมีเจตตาและอำนาจในเชิงความคิดบางอย่างแฝงอยู่ด้วย ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงกลวิธีทางภาษา ซึ่งเป็นหนึ่งในกลวิธีของการผลิตตัวบท ทั้งตัวบทที่มีรูปถ้อยคำหรือวัจนภาษา (verbal text) และตัวบทที่ไม่มีรูปถ้อยคำหรืออวัจนภาษา (nonverbal text) ในการประกอบสร้างภาพความจริง การนิยามความหมายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชาที่สื่อผ่านการใช้คำศัพท์ การใช้อุปลักษณ์ วาทกรรม วาทศิลป์ อุดมการณ์ และสัญญะต่าง ๆ ภายใต้แนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอผ่านหัวข้อการวิเคราะห์หลัก คือการใช้คำศัพท์ การใช้เรื่องเล่า การใช้วาทศิลป์ และการใช้สัญญะ โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่ากลวิธีทางด้านการใช้คำศัพท์มีการใช้ศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละครอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์ และชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์ รวมถึงการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่พบมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ และชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ และชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางสังคม อีกทั้งกลวิธีทางด้านการใช้เรื่องเล่าพบมีการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์ การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ และการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ นอกจากนี้กลวิธีทางด้านการใช้วาทศิลป์พบมีการใช้วาทศิลป์เกี่ยวกับอุป

ลักษณ์เชิงภาพพจน์ การใช้วาทศิลป์เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ส่วนการใช้สัญญะพบมีการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ธรรมชาติว่าด้วยภูเขา และธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำ รวมถึงกลวิธีทางด้านการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสิ่งขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ พบมี 2 ลักษณะ ได้แก่ สิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม ตลอดจนการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ พบมีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ สัตว์ในตัวบทเรื่องเล่า สัตว์กับข้อบกพร่องของมนุษย์ และสัตว์กับความโหดร้ายและป่าเถื่อน โดยกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้นมีความหลากหลาย ทั้งนี้จากการศึกษาตัวบทในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย จะพบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนใหญ่จะถูกประกอบสร้างผ่านบริบทของสังคม วิถีชีวิตของคนกัมพูชาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ สถานที่ ความเชื่อ การประกอบอาชีพ ธรรมชาติ ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจกัน ทั้งยังแฝงค่านิยมบางประการของชาวกัมพูชาที่นับถือและยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา อาทิ การมองธรรมชาติคือแม่ (Mother Nature) และในเรื่องเล่าบางเรื่องจะพบว่าตัวละคร “กระต่าย” ยังหมายถึงสัญญะของผู้พิพากษา ผู้ผดุงความยุติธรรม เรียกร้องความเท่าเทียมกันในสังคม จะเห็นว่ามีบ่อยครั้งที่ตัวละครอย่าง “กระต่าย” กลายเป็นฮีโร่ของทั้งตัวละครที่เป็น “มนุษย์” และเป็น “สัตว์” อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายในบริบทของเรื่องเล่ากัมพูชา

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

บทที่ 5
ปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย

การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นการศึกษาปฏิบัติการทางภาษาผ่านการประกอบสร้างความหมาย โดยการพิจารณาตัวบทเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ยังยึดโลกเป็นศูนย์กลาง เพื่อศึกษาวรรณกรรมการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงเป็นการนำเอาความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม ภาพแทนที่ปรากฏในตัววรรณกรรมมาทำการศึกษาโดยพิจารณาภาษาเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ชื่อสถานที่ ต้นไม้ ป่าไม้ วัฒนธรรม

นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะซึ่งเป็นเรื่องราวที่ผู้คนในสังคมเล่าสู่กันฟังมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน มีลักษณะเป็นการเล่าสืบทอดกันมาแบบปากต่อปาก โดยมีความมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ ขณะเดียวกันเรื่องราวในนิทานเรื่องเล่าก็ยังสะท้อนให้เ ห็นทัศนคติของบุคคลและกลุ่มคนในท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ดั้งนั้น บทบาทหน้าที่อย่างหนึ่งของนิทานและเรื่องเล่าพื้นบ้านคือ การเป็นเครื่องมือในการช่วยให้มนุษย์เข้าใจสภาพของมนุษย์โดยทั่วไปได้ดียิ่งขึ้น เพราะในนิทานพื้นบ้านเป็นแหล่งประมวลความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิตตลอดจนระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของคนในแต่ละสังคม เป็นเสมือนกรอบที่ล้อมรอบชีวิตให้อยู่ในขอบเขตที่คนในสังคมนั้น ๆ นิยมว่าดีหรือถูกต้อง ทำให้มนุษย์รู้จักสภาพชีวิตท้องถิ่นของตนตามกาลเวลาที่ผ่านมาและเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เรื่องเล่าเป็นทั้งศิลป์และศาสตร์ว่าด้วยการเล่าเรื่อง ซึ่งเกิดขึ้นจากภูมิปัญญาในการสร้างเรื่องและดำเนินเรื่องอย่างมีศิลปะในลักษณะของเรื่องเล่า ตลอดจนผู้เล่าก็ย่อมมีศิลปะในการใช้ถ้อยคำและสำนวนภาษาเพื่อให้นิทานนั้นเกิดความบันเทิงใจ และในขณะเดียวกัน ก็มีสอดแทรกแนวคิดและบรรทัดฐานการปฏิบัติตนในสังคมทั้งอดีตและปัจจุบันตลอดจนสอดแทรกความรู้ในเรื่องราวต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคม ศาสนา ดังนั้นเรื่องเล่าจึงเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะหลากหลายแขนง

จากการสำรวจเรื่องเล่ากัมพูชาเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่านิทานพื้นบ้านเขมรมีลักษณะพิเศษที่มีการเล่าเกี่ยวกับสัตว์ ธรรมชาติ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติต่าง ๆ โดยเนื้อหาของเรื่องเล่าเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ลักษณะพฤติกรรม ความเป็นมาของสัตว์และธรรมชาติบางประเภทตลอดจนปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่าง เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับการเกิดฟ้าแลบฟ้าร้อง เจ้าที่แห่งน้ำและเจ้าที่แห่งภูเขา พระจันทร์ แมลงดาตัวเมีย กำเนิดโลมา หมูได้ชื่อเป็นปีกุน สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม เป็นต้น เรื่องเล่าชาวเขมรในกัมพูชานั้น ได้มีการเก็บรวบรวมไว้เป็นชุดและพิมพ์เผยแพร่ โดยหน่วยงานสำคัญของกัมพูชาคือ สถาบันพุทธศาสนบัณฑิตกัมพูชา โดยได้รวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรจากทั่วประเทศ ได้จำนวน 243 เรื่อง และนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ และจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องภูเขา

ชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูมเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาแสนหาญ ในจังหวัดกำปอด ภูเขากองรี ในจังหวัดกำปงชนัง 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ เช่น เรื่องผู้พิพากษากระต่าย และเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์กึงก็อนไตร 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง การดักสัตว์ การยิงสัตว์ เช่น การคล้องช้าง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีงานมงคล

เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานพื้นบ้านเขมรในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ โดยมีธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง ที่ผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนเขมร ข้อมูลเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้านเขมรดังกล่าวมีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะประเด็นการมองในเชิงวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ และการนำเสนอภาพแทนทางนิเวศในบริบทสังคมวัฒนธรรมเขมร รวมถึงประเด็นของภาษาเชิงนิเวศที่สื่อผ่านเรื่องเล่านิทานพื้นบ้านผ่านถ้อยคำภาษา ตัวบทวรรณกรรม และวาทกรรมต่าง ๆ ด้วยประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้ จากการศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยในบทที่ 4 ผ่านมานั้น ทำให้เห็นถึงการปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ ซึ่งจะเห็นได้ว่าความตื่นตัวต่อบทบาทภาษาที่สัมพันธ์กับอำนาจและสังคม ทำให้นักภาษาศาสตร์เริ่มหันมาสนใจในวาทกรรม ในบทนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องภาพแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการทางภาษาในการประกอบสร้างภาพความจริง การนิยามความหมายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชา อุดมการณ์ในเรื่องเล่ากัมพูชาที่สื่อผ่านข้อความ วาทกรรม วาทศิลป์ อุดมการณ์ และสัญญะต่าง ๆ ภายใต้แนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำเสนอให้เห็นถึงปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย โดยมีประเด็นในการศึกษาวิเคราะห์ตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

5.1 ภาษากับอุดมการณ์

5.1.1 อุดมการณ์ทางศาสนา

5.1.2 อุดมการณ์ทางการเมือง

5.1.3 อุดมการณ์ทางเพศสภาวะ

5.2 วิถีปฏิบัติการทางวาทกรรม

5.2.1 การสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรม

5.2.2 อำนาจและชนชั้นทางสังคม

5.2.3 วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์

5.2.4 วาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา

5.3 วิถีปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม

5.3.1 วาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ

5.3.2 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์

5.3.3 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติ

5.3.4 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่อื่น

5.1 ภาษากับอุดมการณ์

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ จะเห็นว่านักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์เห็นพ้องต้องกันว่าภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประกอบสร้างทางสังคม กล่าวคือภาษานั้นทั้งได้รับผลจากสังคมและมีผลต่อสังคม การประกอบสร้างและการนำเสนออัตลักษณ์ในวาทกรรมเพื่อเผยให้เห็นว่าอัตลักษณ์และภาพตัวแทนเหล่านั้นย่อมถูกประกอบสร้างด้วยภาษาและมักจะสัมพันธ์กับหรือเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ที่สื่อในวาทกรรมนั้น ๆ (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561: 108-109) เมื่อกล่าวถึงนิทานพื้นบ้านกัมพูชาจะพบว่าในหลายเรื่องเล่าถูกสร้างขึ้นผ่านภาษา อีกทั้งบางเรื่องได้ซ่อนอุดมการณ์บางอย่างเอาไว้ด้วย ไม่ว่าจะเป็นอุดมการณ์ทางศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการณ์ทางเพศสภาวะ ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

5.1.1 อุดมการณ์ทางศาสนา

ประเทศกัมพูชานั้นประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก ดังนั้นอุดมการณ์ทางความเชื่อจึงถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตำนานเกี่ยวกับประเพณีการบวชนาค** ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งความเชื่อของชาวกัมพูชาในด้านพระพุทธศาสนา โดยเนื้อเรื่องกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการบวชนาค การให้ความสำคัญต่อการบวชนาค โดยชาวกัมพูชามีความเชื่อว่า “คนที่ได้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นผู้ที่มีค่าสูงส่งกว่าคนที่ไม่ได้บวช” โดยชาวบ้านเชื่อว่าคนที่ได้บวชจะเป็นคนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษได้ดี และชาวกัมพูชายังมีความเชื่ออีกว่า “บวชเณรสนองคุณแม่ บวชพระสนองคุณพ่อ” โดยมีเรื่องเล่าว่า กาลเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ที่วัดเชตวันนั้นได้มีนาคราชตัวหนึ่งซึ่งมีฤทธานุภาพมากล้นมีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาใคร่บวชเป็นภิกษุ นาคราชนั้นได้แปลงร่างเป็นมาณพและเข้าไปกราบพระพุทธองค์พร้อมกราบทูลว่าจะขอบวชในพระพุทธศาสนาด้วย พระพุทธองค์ทรงบวชพญานาคแปลงร่างนั้นเป็นภิกษุ วันหนึ่งในขณะที่พระภิกษุพญานาคนั้นจำวัดตอนกลางวันอย่างสุขสบาย ร่างกายกลายเป็นพญานาคนอนขดอยู่เต็มห้อง สบงจีวรหลุดออกจากร่าง ขณะนั้นมีสามเณรรูปหนึ่งจัดภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยจะเข้าไปนิมนต์มาฉัน พอเปิดประตูห้องเห็นงูใหญ่นอนขดอยู่เต็มห้องเช่นนั้น สามเณรตกใจกลัววิ่งหนีร้องตะโกนแตกตื่นไปทั้งวัด ความนี้ทราบถึงพระพุทธองค์ผู้ทรงประกอบด้วย

บุญบารมี พระองค์จึงทรงมีพุทธบัญญัติว่า “ตั้งแต่วันนี้ต่อไปพระอุปัชฌาย์รุ่นหลัง ๆ อย่าได้บวช สัตว์เดรัจฉาน ผี ปีศาจ ราชภูติ ยักษ์ เหล่านี้เลย” ด้วยเหตุที่พระพุทธองค์ทรงมีพุทธบัญญัติเช่นนี้ พญานาคจึงกราบทูลพระพุทธองค์ว่า “ข้าพระพุทธเจ้ามีใจเลื่อมใสมั่นคงในพระพุทธศาสนานี้จริง ๆ ไม่ได้แกล้งหรือหลอกลวงเลย ถ้าข้าพระพุทธเจ้าเป็นสัตว์ไม่อาจบวชในพระพุทธศาสนาได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติว่า ถ้าภิกษุจะบวชกุลบุตรขอให้เรียกผู้ที่ขอบวชนั้นว่า “นาค” ต่อไป เพื่อให้เขานึกถึงชื่อของข้าพระพุทธเจ้าซึ่งมีใจเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์แต่ไม่อาจบวชเป็นภิกษุได้ดังเช่นมนุษย์ทั้งปวง” พระพุทธองค์จึงทรงมีพุทธบัญญัติให้เรียกผู้ที่จะบรรพชาและผู้ที่จะอุปสมบทว่า “นาค” ตามคำขอของพญานาค อาศัยเรื่องนี้เองจึงมีชื่อเรียกว่า “นาค-นาค” ตลอดมา

จากเรื่องเล่าดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อของชาวกัมพูชาเกี่ยวกับพุทธศาสนาเรื่องการบวชนาคนั้นยังคงยึดถือปฏิบัติกันมานาน จนเกิดเป็นประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาในการดำรงค์ไว้ซึ่งความเชื่อความศรัทธาของชุมชน อันเป็นหลักปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในคุณความดี ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของชาวกัมพูชาในเรื่องการบวชนาคที่ว่า “คนที่ได้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นผู้ที่มีค่าสูงส่งกว่าคนที่ไม่ได้บวช โดยชาวบ้านเชื่อว่าคนที่ได้บวชจะเป็นคนที่รู้จักบาปบุญคุณโทษได้ดี” ซึ่งจากเรื่องเล่าดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญหรือบทบาทของภาษาที่กลายเป็นอุดมการณ์ การบวชนาคหรือการเรียกผู้ที่จะบรรพชาและผู้ที่จะอุปสมบทว่า “นาค” ตามคำขอของพญานาค จึงถือเป็นอุดมการณ์ความเชื่อหนึ่งในเรื่องของคุณงามความดีในประเพณีการบวชนาคของชาวกัมพูชาที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตำนานเกี่ยวกับประเพณีเซ่นเจ้ากรุงพาลี** ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งเรื่องเล่าของกัมพูชาเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางศาสนา โดยเรื่องเล่าจากนิทานดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของการกระทำคุณความดีที่เกิดจากการละไว้ซึ่งความโกรธ ความหลง การถือปฏิบัติตนของพระพุทธเจ้าและเจ้ากรุงพาลี จนกลายเป็นคติความเชื่อในเรื่องของการทำบุญละเว้นการทำบาป โดยกล่าวถึงเรื่องราวของพญาลิงขาวและพญาลิงดำ ที่เกิดการทะเลาะกันเรื่องการแบ่งพื้นที่หากิน ซึ่งต่อมาพญาลิงทั้งสองก็ตกลงเป็นมิตรกัน เลิกละเมิดดินแดนที่หากินกัน ฝ่ายพญาลิงขาว บอกให้พวกลิงขาวยอมรับนับถือพวกลิงดำประดุจพี่น้องร่วมสายโลหิต ในกาลต่อมาพญาลิงดำได้เสวยพระชาติเป็นพระสิทธัตถะ คือพระชาติที่ได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พญาลิงขาวได้ไปเกิดเป็นพระเจ้ากรุงพาลีเสวยราชย์อยู่ในจักรวาลมีลักษณะร่างกายเป็นครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ กล่าวคือ หน้าตาและเครื่องนุ่งห่มเป็นมนุษย์ส่วนนิ้วมือนิ้วเท้าและหางเป็นลิงขาว ตั้งตนเป็นพระราชาบรมจักรอวดอ้างฤทธานุภาพ ด้วยการขยายแผ่นดินและผืนน้ำเอาทวีปทั้งสี่มาครอบครอง ฝ่ายพญาลิงขาวมีพระโอรสพระธิดารวม 7 พระองค์ เป็นพระโอรส 6 พระองค์ และพระธิดาองค์สุดท้อง 1 พระองค์ พระโอรสทั้ง

6 พระองค์นั้น บ้างได้ส่วนแบ่งพื้นดินและพื้นน้ำข้างจักรวาล บ้างได้บูรพวิเทหทวีป บ้างได้อุตรกุรุทวีป บ้างได้อมรโครยานีทวีป ส่วนนางนาถวดี พระธิดาองค์สุดท้องทรงแบ่งดินแดนชมพูทวีปให้และให้นครอีก 16 แห่ง นับตั้งแต่กบิลวัตถุ เป็นต้น พร้อมทั้งได้จัดการแต่งงานพระธิดาให้กับชมพูบาปกาสซึ่งเป็นพญานาคราช นั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้แจ้งในโลกียทั้งมวล แล้วพระองค์เสด็จไปยังนครทั้ง 16 แห่ง ด้วยพระทัยที่สันโดษเพื่อทรงโปรดเหล่าสรรพสัตว์ พวกอุบาสก อุบาสิกา เลิกเชื่อถือลัทธิเดิมหันมาเชื่อฟังคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ดังนั้น ผู้คนที่เซ่นไหว้จึงมีจำนวนที่ลดน้อยลงไป ชมพูบาปกาสรู้เช่นนั้นเข้ากริ้วโกรธเคียดแค้นพระพุทธองค์ยิ่งนัก จนเกิดการทะเลาะกัน ต่อมาทั้งสองก็ได้พบกัน โดยฝ่ายหนึ่งเป็นพระพุทธเจ้า ฝ่ายหนึ่งเป็นพระเจ้ากรุงพาลี เมื่อทั้งสองได้พบกัน พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “มหาบพิตร ตถาคตไม่อยากได้ผืนน้ำแผ่นดินมาทำอะไรหรอก ตถาคตเป็นลูกพระมหากษัตริย์ ถ้าหากว่าตถาคตอยากได้แผ่นดินแล้วตถาคตคงไม่สละราชสมบัติออกมาบรรพชาหรอก แต่ว่าตถาคตซึ่งเป็นผู้ที่ตรัสรู้แล้วมีหน้าที่ออกโปรดสัตว์ให้รอดพ้นจากทุกข์เท่านั้น ตถาคตไม่ปรารถนาแผ่นดินผืนน้ำที่ไหนเลย” และเมื่อพระเจ้ากรุงพาลีได้ฟังพระพุทธองค์ตรัสแสดงถึงเรื่องราวอดีตชาติของตนและของพระพุทธองค์ว่าเคยได้พบกันตั้งแต่อดีตชาติมาแล้วเช่นนั้นก็สะดุ้งตกใจเหมือนถูกเขาปลุกลุก ขึ้นมาจากที่นอน ยกกรวันทาก้มเศียรลงร้องไห้สะอึกสะอื้นสงสารรำพันว่า “โอพระพุทธองค์ ข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยได้รู้จักพระพุทธเลย ขอพระองค์จงทรงยกโทษให้แก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วยเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะขออยู่กับพระพุทธองค์ด้วย” เมื่อพระเจ้ากรุงพาลีได้ฟังดังนั้นจึงเลื่อมใสและขอบวชในพระพุทธศาสนา ส่วนพระโอรสพระธิดาทั้งสองพระองค์นั้นก็กราบนมัสการพระพุทธองค์ตามพระบิดา พระเจ้ากรุงพาลียังไม่หยุดอาการสะอึกสะอื้น กราบทูลขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสว่า “มหาบพิตรอย่าได้โทมนัสน้อยใจไปเลย ตถาคตจะให้ท่านบวช ถือเพศบรรพชิตในพระพุทธศาสนาของตถาคตไม่ได้ เพราะว่าสภาพร่างกายของมหาบพิตรนั้นผิดปกติวิสัย กล่าวคือเป็นครึ่งมนุษย์เป็นครึ่งสัตว์เดรัจฉาน ไม่ใช่แต่เพียงศาสนาของตถาคตหรอก แม้ว่าพระพุทธประเพณีแต่โบราณกาลมาก็ไม่เคยอนุญาตให้ผู้ที่ผิดปกติบวชในศาสนา ได้เช่นกัน ตถาคตจะช่วยมหาบพิตรได้เพียงแค่ให้ศีล 5 กรรมบถ 10 จะได้สืบต่อไปในภายภาคหน้า”

พระเจ้ากรุงพาลีทรงรับศีล 5 จากพระพุทธองค์และกราบทูลขอพรว่า “ขอให้ได้หลุดพ้นจากชาติที่อัปลักษณ์ต่ำต้อยนี้โดยเร็วด้วยเถิด จะได้มีชื่อปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนากับเขาด้วย เพราะว่าข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถที่จะถือเพศบรรพชิตได้” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานสงเคราะห์พระเจ้ากรุงพาลีว่า “ตถาคตจะประกาศแก่พุทธบริษัทในพระพุทธศาสนาให้ได้รู้ทั่วกันว่าตั้งแต่วันนี้ต่อไปถ้าใครมีจิตศรัทธาจะถวายมหาทานแด่ตถาคตหรืออัครสาวกก็ดี ภิกษุหรือสามเณรทั่วไปก็ดี ขอให้อุทิศส่วนกุศลนั้นไปช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ของพระเจ้ากรุงพาลีด้วย” พระเจ้ากรุงพาลีมีความยินดียิ่งทรงรับว่า “สาธุ” หลังจากนั้นมาพวกอุบาสก อุบาสิกา เมื่อเวลาที่จะทำบุญ

ถวายแด่พระภิกษุสามเณร เขามักจะอุทิศถวายผลบุญแด่พระเจ้ากรุงพาลีด้วยตลอดมาตามที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้นั่นเอง

จากเรื่องเล่าดังกล่าวจะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนผ่านเรื่องเล่าเรื่องนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงหลักคำสอน ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา การทำความดี ไม่เบียดเบียนคนอื่นซึ่งถือเป็นความเชื่อของชาวกัมพูชา โดยเฉพาะประเพณีบวชในพระพุทธศาสนา การเชื่อในบาปบุญคุณโทษ การรักษาศีล 5 และความเชื่อในเรื่องของกุศลกรรม การอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ดังจะเห็นได้จากเนื้อความในเรื่องเล่าที่ว่า

> “ขอให้ได้หลุดพ้นจากชาติที่อัปลักษณ์ต่ำต้อยนี้โดยเร็วด้วยเถิด จะได้มีชื่อปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนากับเขาด้วย เพราะว่าข้าพระพุทธเจ้าไม่สามารถที่จะถือเพศบรรพชิตได้” พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานสงเคราะห์พระเจ้ากรุงพาลีว่า“ตถาคตจะประกาศแก่พุทธบริษัททั้งหมดในพระพุทธศาสนาให้ได้รู้ทั่วกันว่า ตั้งแต่วันนี้ต่อไปถ้าใครมีจิตศรัทธาจะถวายมหาทานแด่ตถาคตหรืออัครสาวกก็ดี ภิกษุหรือสามเณรทั่วไปก็ดี ขอให้อุทิศส่วนกุศลนั้นไปช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ของพระเจ้ากรุงพาลีด้วย”พระเจ้ากรุงพาลีมีความยินดียิ่ง ทรงรับว่า “สาธุ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 886)

จากเนื้อความที่กล่าวมาข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางพุทธศาสนาในด้านของการนับถือพระพุทธศาสนาของชาวกัมพูชาที่มีความศรัทธาความเชื่อ หรือแม้แต่ในเรื่องเล่าภิกษุกับเปรต ในตอนท้ายของของเรื่อง ที่กล่าวถึงการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล “ถ้าอยากให้เปรตได้ดื่มน้ำอิ่มต้องไปตักน้ำมาถวายพระสงฆ์แล้วอุทิศส่วนกุศลให้เปรตนั้น เปรตจึงจะอิ่ม” เมื่อภิกษุนั้นไปตักน้ำมาถวายพระสงฆ์ อุทิศส่วนกุศลให้เปรต ๆ จึงได้ดื่มกินจนอิ่มและได้หลุดพ้นจากชาติที่เป็นเปรตไป

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตำนานเกี่ยวกับประเพณีใส่เงินในปากคนตาย** มีเรื่องโบราณเล่าต่อ ๆ กันมาว่า มีชายคนหนึ่งอยู่กินกับภรรยาตั้งแต่หนุ่มมาจนแก่ เขาพยายามทำมาหากินได้ทองเก็บไว้บาทหนึ่ง เขาไม่มีลูกสักคนเดียว สามีภรรยาคู่นี้สัญเสียกันไว้ว่าถ้าใครตายก่อนต้องเอาทองใส่ปากคนนั้น กาลต่อมาสามีนั้นตายก่อน ดังนั้น เขาจึงเอาทองใส่ปากสามีแล้วเอาศพนั้นไปเผา ไฟไหม้ทองละลายเหลืออยู่เพียง 3 สลึง ครั้งนั้นมีพระราชาพระองค์หนึ่งมีพระทัยโลภ ทรงมีบัญชาให้เรี่ยไรทองจากชาวบ้านทุกบ้าน ๆ ละ 1 บาท ยายคนที่เป็นภรรยาของตาที่ตายไปนั้นก็เอาทองที่เหลือจำนวน 3 สลึง ถวายพระราชาและกราบทูลว่า “ขอพระองค์จงทรงมีพระเมตตา ทองนี้แต่เดิมมี 1 บาท แต่ว่าข้าพระพุทธเจ้าเอาใส่ปากสามีเมื่อตอนที่เขาตาย เขาเอาไปไม่ได้จึงถูกไฟไหม้เหลืออยู่แค่นี้ ขอพระองค์

ทรงมีพระเมตตาแก่สัตว์ผู้ยากด้วยเถิด ข้าพระพุทธเจ้าไม่รู้ว่าจะไปหาทองที่ไหนมาถวายพระองค์ให้ครบตามจำนวนได้" พระราชาได้ทรงฟังดังนั้นก็ทรงเศร้าพระทัย จึงโปรดให้ประกาศยกเลิกการเรี่ยไรเอาทองจากบรรดาประชาชนอีกต่อไป อาศัยจากเรื่องนี้ บรรดาผู้คนทั้งหมดเห็นว่าเงินหรือทองซึ่งใส่ในปากคนตายนั้นมีอิทธิพลเหนือจิตใจของมนุษย์ แม้แต่พระราชาก็ยังทรงต้องพ่ายแพ้เช่นกัน อีกประการหนึ่ง เงินหรือทองในปากคนตายถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถป้องกันอันตรายได้ ด้วยเหตุนี้เอง เขาจึงพากันกระทำอย่างนี้มาตลอดจนเกิดเป็นประเพณีขึ้นแต่ว่านักปราชญ์โบราณซึ่งให้เอาเงินหรือทองใส่ในปากคนตายนั้นก็เพื่อเป็นปริศนาว่า "สมบัติทั้งหมดเราสามารถเอาติดตัวไปได้บ้างก็เฉพาะในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อตายไปแล้วเราไม่สามารถเอาอะไรไปได้เลย" เรื่องนี้เองที่เกิดเป็นประเพณีมาจนปัจจุบัน

จากเรื่องเล่าดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดความเชื่อของชาวกัมพูชาในอดีตจนถึงปัจจุบัน ตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาในเรื่องไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นกฎสำคัญแห่งธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะ 3 อย่าง คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความทนอยู่ไม่ได้ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน จนกลายมาเป็นอุดมการณ์ในที่สุด ทั้งนี้ คำว่า "อุดมการณ์" ยังหมายความถึงความรู้ ความเชื่อ ความคิด ศีลธรรม ตลอดจนค่านิยม ซึ่งเป็นที่นิยมซึ่งเป็นที่ยอมรับและยึดถือกันโดยสมาชิกในสังคมหนึ่งทั้งในอดีตตลอดจนถึงปัจจุบัน" จากเรื่องนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของการทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ โดยจากเรื่องเล่าดังกล่าวได้บอกถึงการปล่อยวาง ละไว้ ไม่ยึดติดกับทรัพย์สมบัติ ดังจากข้อความที่ว่า "สมบัติทั้งหมดเราสามารถเอาติดตัวไปได้บ้างก็เฉพาะในเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อตายไปแล้วเราไม่สามารถเอาอะไรไปได้เลย" ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่สังคมได้ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นอุดมการณ์ทางสังคม อันเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา สร้างเป็นอุดมการณ์ความเชื่อผ่านเรื่องเล่า

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตำนานเกี่ยวกับประเพณีการมีพระสวดพระอภิธรรมและมาติกาในกระบวนแหก** เล่าว่าในอดีตกาลมีพระราชาพระองค์หนึ่งเสวยราชสมบัติ ณ นครหนองโสนแห่งสยามประเทศ พระราชาพระองค์นี้ทรงมีพระทัยศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนานัก ทรงทำบุญให้ทานอยู่เป็นนิจ ทรงมีพระทัยผูกพันเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์ซึ่งอยู่ที่วัดใกล้พระบรมราชวังมาก ทรงทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยการทรงประเคนภัตตาหารและสิ่งของที่จำเป็นเป็นประจำทุกวันมิได้ขาด กาลเวลาผ่านไป พระราชาพระองค์นั้นทรงประชวรหนัก บรรดาหมอต่าง ๆ ที่ไป เชิญมาถวายการรักษาพระอาการเจ็บป่วยของพระองค์นั้นก็ไม่สามารถจะหาพระโอสถใดมาถวายการรักษาให้หายประชวรได้ พระองค์สิ้นพระชนม์ลง บรรดาขุนนางข้าราชการพร้อมใจกันจัดงานพระศพของพระองค์อย่างสมพระเกียรติ กล่าวถึงพระภิกษุสงฆ์จำนวน 5 รูป ซึ่งพระราชาทรงเคยได้ประเคนภัตตาหารและสิ่งของจำเป็นต่าง ๆ เป็นประจำนั้นได้ปรึกษากันว่า "พระราชาพระองค์นี้เมื่อครั้งที่พระองค์ยังมีพระชนม์ชีพอยู่นั้นได้ทรงให้ความเคารพนับถือและทำนุบำรุงพวกเราทั้ง 5 รูปตลอดมา ตอนนี้พระองค์

สิ้นพระชนม์แล้ว พวกเราทุกรูปจะต้องปฏิบัติกิจอะไรสักอย่างหนึ่งเพื่อแสดงให้เห็นว่าพวกเราตอบสนองพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ ดังนั้น ในเวลาที่เขาจะอัญเชิญพระศพแห่ออกไปประทักษิณ พวกเราทั้ง 5 รูป ซึ่งเป็นผู้ทรงศีลจะนิมนต์ท่านพระครูเจ้าอาวาสนั่งหน้าพระศพและสวดพระอภิธรรมมาติกา ส่วนอีก 4 รูปจะอยู่ทั้งสองข้างพระศพและสวดพระสุตตันตมาติกา" ปรึกษาตกลงกันเช่นนั้นแล้ว เมื่อถึงวันที่แห่พระศพ พระภิกษุทั้ง 5 รูป พากันเข้าไปขอพวกขุนนางข้าราชการเพื่อที่จะเข้าไปนั่งในกระบวนแห่พระศพตามที่ได้ปรึกษากันไว้นั้นและได้นั่งปฏิบัติภาวนาธรรมจนกระบวนแห่ถึงพระเมรุ ตามเรื่องที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจึงได้เกิดมีพระสวดพระอภิธรรมและพระสวดมาติกา 4 รูป ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาประเพณีนี้ไม่ได้มีมาตั้งแต่มีพระพุทธศาสนา แต่เพิ่งจะเริ่มมีขึ้นเมื่อครั้งที่มีการจัดงานพระศพของพระราชาพระองค์นั้นเป็นต้นมา และถือเป็นประเพณีมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวกัมพูชานั้นมีกันมาอย่างยาวนาน ดังจะเห็นผ่านเรื่องเล่าดังกล่าว จากเรื่องตำนานเกี่ยวกับประเพณีการมีพระสวดพระอภิธรรมและมาติกาในกระบวนแหกที่มีพระราชาผู้ศรัทธายึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทรงทำบุญให้ทานอยู่เป็นนิจ และทรงมีพระทัยผูกพันเคารพนับถือพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งอยู่ที่วัดใกล้พระบรมราชวังมาก ทรงทำนุบำรุงพระภิกษุสงฆ์ด้วยการทรงประเคนภัตตาหารและสิ่งของที่จำเป็นเป็นประจำทุกวันมิได้ขาด จากความศรัทธาดังกล่าวจึงเป็นผลให้พระราชาเมื่อสิ้นพระชนม์ มีพระภิกษุมาสวดพระอภิธรรมและพระสวดมาติกาให้จนกลายเป็นธรรมเนียมประเพณีมาจนถึงปัจจุบัน หากพิจารณาผ่านตัวบทดังกล่าวจะพบว่าในเรื่องเล่าเกี่ยวกับประเพณีการมีพระสวดพระอภิธรรมและมาติกาในกระบวนแหกนี้ ถือเป็นสิ่งที่ชุมชนหรือสังคมยึดถือปฏิบัติต่อกันอย่างเคร่งครัด จนกลายเป็นอุดมการณ์ในเรื่องเล่า

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **วัดปัญญาชี** (จังหวัดกำปงธม) มีเรื่องเล่าว่า ในตำบลตบูงกระเพอ อำเภอกำปงสวาย จังหวัดกำปงธม มีหมู่บ้านแห่งหนึ่งชื่อว่า "หมู่บ้านปัญญาชี" กลางหมู่บ้านนี้มีวัดแห่งหนึ่งเรียกว่า "วัดปัญญาชี" เหตุที่ได้ชื่อว่าวัดปัญญาชีนั้น เพราะว่ามีสามเณรรูปหนึ่งซึ่งเฉลียวฉลาดอยู่ที่วัดนั้น ในสมัยที่เงินแท้ๆ หายากมาก คือ ในสมัยที่ชาวเขมรเราใช้ยังใช้เหรียญทองแดงหรือตะกั่วอยู่เลย เวลานั้นมีพวกจาม (เขมรอิสลาม) กลุ่มหนึ่งเป็นพ่อค้าวัวพากันเข้าไปในจังหวัดกำปงธม เพื่อซื้อวัวควายเอาไปขายในแดนกูสังสีน เมื่อเดินทางมาถึงวัดนี้ซึ่งเป็นวัดที่เพิ่งจะเริ่มก่อสร้างใหม่ ๆ ยังไม่ทันตั้งชื่อวัดเลยพวกจามเข้าไปขอพักอาศัยที่วัดนี้ เวลาโพล้เพล้ ลูกศิษย์ของท่านเจ้าอาวาสจูงวัวตัวผู้แอกหนึ่งซึ่งมีผิวพรรณรูปร่างงามมากกว่าวัวอื่น ๆ เอามาผูกใต้ถุนกุฏิใกล้ศาลาที่พวกจามพักอยู่ ขณะนั้นพวกจามกำลังหุงข้าว เมื่อเหลือบไปมองเห็นวัวของท่านเจ้าอาวาสก็นึกรัก คิดว่า "ถ้าซื้อวัวตัวนี้ไปจากท่านเจ้าอาวาส ข้าต้องได้เงิน 1 แถน แน่นอน" คิดดังนั้นแล้ว หัวหน้าพ่อค้าคนหนึ่งเดินตรงเข้าไปยังกุฏิท่านเจ้าอาวาสเพื่อจะขอซื้อวัว เมื่อเข้าไปถึงก็นั่งพับเพียบกราบท่านตามประเพณีเขมร พูดสรรเสริญยกย่องศาสนาพุทธของเขมรว่า "พระสงฆ์ทุกวัดมีจิตใจเมตตากรุณาต่อคนเดินทาง โดยไม่

เลือกว่าเป็นคนศาสนาใด ๆ เลย พวกกระผมได้ไปเกิดในศาสนาอิสลามเสียแล้ว ถ้าหากว่าเกิดเป็นคนเขมรคาดว่าจะต้องบวชตลอดชีวิตเช่นเดียวกับท่านพระครู” ท่านพระครูเมื่อกลับมายังวัดก็ยาเกรงในสติปัญญาของสามเณรมาก ท่านเลิกเรียกสามเณรนั้นว่า “สามเณร” กลับไปเรียกว่า “ชีมีปัญญา” ชาวบ้านใกล้ไกลเรียกไปกลายเป็นว่า “ปัญญาชี” วัดนั้นจึงเรียกชื่อว่าวัดปัญญาชีมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะตามธรรมเนียมเขมรผู้ชายคนใดได้บวชเป็นบรรพชิตชาวบ้านไม่กล้าเรียก ไอ้ มึง หรอก ถ้าบวชเป็นเณรเขาจะเรียกว่า “สามเณร” เป็นภิกษุเรียกว่า “ภิกษุ” ถ้าสึกจากภิกษุหรือเณรเรียกว่า “บัณฑิต” ซึ่งกลายมาเป็น “ทิด” นั่นเอง และที่พิเศษกว่านั้นไปอีกคือ สึกจากเณรเขาเรียกว่า “ซี” สึกจากภิกษุเขาเรียกว่า “นัก”

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัดปัญญาชีนี้ (จังหวัดกำปงธม)” ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งเรื่องเล่าของกัมพูชาเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางศาสนา โดยเรื่องเล่าจากนิทานดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นประวัติความเป็นมาและการให้ความสำคัญของการบวชเณร บวชพระ ซึ่งถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อที่ถือปฏิบัติต่อกันมานาน ดังในเนื้อความที่ว่า เพราะตามธรรมเนียมเขมรผู้ชายคนใดได้บวชเป็นบรรพชิตชาวบ้านไม่กล้าเรียกไอ้ มึง หรอก ถ้าบวชเป็นเณรเขาจะเรียกว่า “สามเณร” เป็นภิกษุเรียกว่า “ภิกษุ” ถ้าสึกจากภิกษุหรือเณรเรียกว่า “บัณฑิต” ซึ่งกลายมาเป็น “ทิด” นั่นเอง และที่พิเศษกว่านั้นไปอีกคือ สึกจากเณรเขาเรียกว่า “ซี” สึกจากภิกษุเขาเรียกว่า “นัก” อาจกล่าวได้ว่าการบวชนั้นถือว่าเป็นผู้มีบุญ และยังสะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ ผู้คงแก่เรียน อันเป็นความเชื่อที่มีมานาน หรือผู้ที่บวชแม่ก็จะได้จับชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ จากเรื่องเล่าดังกล่าวได้นำมาซึ่งค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการบวช และจากความชาญฉลาดของสามเณรจึงทำให้ท่านพระครูเจ้าอาวาสกล่าวชื่นชมเณร ท่านเลิกเรียกสามเณรนั้นว่า “สามเณร” กลับไปเรียกว่า “ชีมีปัญญา” ชาวบ้านใกล้ไกลเรียกไปกลายเป็นว่า “ปัญญาชี” วัดนั้นจึงเรียกชื่อว่าวัดปัญญาชีมาจนกระทั่งทุกวันนี้ จึงกล่าวได้ว่าภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการประกอบสร้างทางสังคม

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ประเพณีให้มีอาจารย์ถือฤกษ์ยาม** สำหรับวัฒนธรรมเขมรการดูฤกษ์งานมงคลต่าง ๆ ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก ได้แก่ “งานแต่งงาน” หรือ งานมงคลต่าง ๆ ถือว่าเป็นเรื่องที่มีคุณค่าอย่างมาก การสร้างอุดมการณ์สิ่งแวดล้อมทางความเชื่อเป็นการสร้างเกี่ยวกับฤดูกาลประจำปี ดังเนื้อหาในเรื่องที่ว่า

> มหาฤษีก็แต่งตำราและกำหนดวันทั้ง 7 วันใดเป็นวันดี วันอุบาทว์ วันจม วันลอย ตามเดือนแต่ละเดือน และนับเดือนเข้าด้วยกันทีละ 4 เดือนให้ชื่อว่า “ฤดู” ซึ่งมี 3 ฤดู คือเดือนผลคุณ เจตร พิสาข เชสฐ์ เป็นคิมหันตฤดูหรือ ฤดูร้อน เดือนอาษาฒ สราพณ์ ภัทรบท อัสสุช เป็นวสันตฤดู หรือฤดูฝน เดือนกัตติก มิคสิร บุษย์ มาฆ เป็นเหมันตฤดูหรือฤดูหนาว (การนับเดือนทางจันทรคติของเขมรเรียกชื่อเดือน

> มิคสิร บุษย์ มาฆ ผลคุณ เจตร พิสาข เชสฐ์ อาษาฒ สราพณ์ ภัทรบท อัสสุชและกัตติก) ถ้าเราจะให้เขาอยู่เป็นผัวเมียกันเฉย ๆ เห็นว่าเป็นการไม่เหมาะสมควร ดังนั้นข้าควรจะกำหนดตำราสิริมงคลเพื่อที่จะได้เป็นมรดกไปในภายภาคหน้าให้เป็นบรรดาชนที่จะแต่งงาน ลูกหลานเป็นสามีภรรยากันได้ยึดถือเอาเป็นแบบอย่าง
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 883

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าคนเขมรในสังคมบุพกาลตลอดจนถึงปัจจุบัน ให้ความสำคัญเรื่องนี้อย่างมาก เพราะถือเป็นมงคลต่อชีวิตชาวเขมรตลอดจนทุกวันนี้ การดูฤกษ์ ได้เล่าให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาแต่ละช่วงฤดูกาล มโนทัศน์ของชาวเขมรมีความเชื่อเกี่ยวกับ จักรวาลทัศน์และสัตว์ประจำปีนักษัตร รองลงมาคืออุดมการณ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผีปิศาจ วิญญาณ ผีบรรพบุรุษ เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ประกอบสร้างขึ้นโดยภาษา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพ ดังที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **การเซ่นไหว้พระภูมิในฤดูทำนา** ปัจจุบันสถานที่บางแห่งในประเทศเขมร เมื่อเวลาฝนตกพื้นดินอ่อนพอจะเริ่มไถนาได้ เรามักจะเห็นชาวนาทำจรอม “จรอม” เป็นท่อนไม้ไผ่ยาวประมาณ 2 เมตร ผ่าปลายข้างหนึ่งเป็นซี่เอาขัดกันให้มีรูปร่างเหมือนดอกผักบุ้งสำหรับไว้รองรับเครื่องที่จะใส่เครื่องเซ่นไหว้ มีโคนแหลมเพื่อใช้ปักลงดิน ใส่ข้าวแกงขนมเอาไปปักเซ่นไหว้ไว้ยังที่นาของตน เพื่อขอให้ได้ข้าวมาก เขาเรียกพิธีนี้ว่า “เซ่นไหว้พระภูมิ” ดังเนื้อหาในเรื่องที่ว่า

> นางยักขิณีรู้เรื่องน้ำฝน ด้วยเหตุนี้พอนางรู้ว่าในปีใดน้ำจะน้อยก็บอกให้นางกุลธิดาทำนาในที่ลุ่ม ถ้าปีใดมีปริมาณน้ำฝนน้ำมากก็จะให้ทำนาในที่ดอน ไม่นานเท่าไรนางกุลธิดาก็กลายเป็นคนร่ำรวยเพราะทำนาได้ข้าวมาก เพื่อนบ้านเห็นว่านางทำนาได้ดีทุกปีก็นึกสงสัยจึงพากันไปไต่ถามเรื่องราว นางกุลธิดาบอกไปตามความจริง ต่อมาเมื่อถึงเวลาใกล้ฤดูทำนา พวกเพื่อนบ้านจะนำข้าวปลาอาหารไปให้นางยักขิณีเพื่อถามเรื่องปริมาณน้ำฝน หลังจากนั้นมานางยักขิณีซึ่งเคยอยู่แต่ในป่าเกิดอึดอัดร้อนรุ่มไม่อยากอยู่ในบ้านเมืองที่ได้ยินแต่เสียงครกเสียงสากไม่หยุดหย่อน จึงไปบอกนางกุลธิดาว่าจะขอไปอยู่ที่ทุ่งนาซึ่งไกลจากผู้คน นางกุลธิดาสร้างโรงเรือนหลังหนึ่งอยู่นอกบ้าน บรรดาชาวบ้านที่เคยเอาสิ่งของไปให้นางยักขิณี เพื่อถามเรื่องน้ำฝนก็เอาสิ่งของตามไปให้นางที่ทุ่งนาไกล
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 867)

ประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมินี้มีแบบอย่างมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ว่าในกาลนั้นเป็นการบูชานางยักขิณีเพื่อถามข้าวเรื่องน้ำฝน นาน ๆ ชาวนาก็ลืมเรื่องเดิมกลับไปคิดว่าการเซ่นไหว้พระภูมินี้

คือการเซ่นไหว้เทวดาที่รักษาแผ่นดิน แต่ถึงแม้ว่าจะเข้าใจเช่นไรก็ไม่ได้ผิดไปจากเรื่องเดิม อาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์เป็นระบบสังคมและเป็นตัวแทนระบบความคิด คือความเชื่อและทัศคติ ดังในอุดมการณ์ทางศาสนา ซึ่งเป็นอุดมการทางความคิด ความเชื่อ การนับถือกราบไหว้ ขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ เป็นต้น

5.1.2 อุดมการณ์ทางการเมือง

อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นสิ่งที่ความสำคัญและจำเป็นทั้งต่อฝ่ายที่เป็นผู้ปกครองเพื่อใช้สร้างความชอบธรรมมาอธิบายถึงอำนาจ เพื่อให้ผู้ใต้ปกครองต้องให้การยอมรับผิดชอบตลอดจนความจงรักภักดีต่อระบบการปกครองต้องให้การยอมรับและเชื่อฟังผู้ปกครองต้องปฏิบัติตามกฎหมายและยอมรับการลงโทษ อนึ่งอุดมกาณณ์ทางการเมืองก็มีความหมายและความสำคัญกับผู้ใต้ปกครองในการใช้อ้างถึงการปฏิเสธ การไม่ยอมรับอำนาจความเป็นธรรม การปกครองและระบบการปกครองที่มาจากฝั่งผู้ปกครองหรืออำนาจรัฐ

เนื่องจากประเทศกัมพูชามีระบบการปกครองแบบราชาธิปไตย ภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังนั้นอุดมการณ์ทางการเมืองจึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญต่อความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของประชาชน ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทตาพรม** (จังหวัดตาแก้ว) ที่กล่าวถึงการสืบทอดพระราชสมบัติและการปกครองของพระราชาพระเกตุมาลา กับพระราชบุตร “องค์พรม” ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่า ปราสาทตาพรม (จังหวัดตาแก้ว) ว่า กาลครั้งหนึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าพระเกตุมาลาเสวยราชสมบัติอยู่ที่มหานคร พระองค์ทรงมีบุญบารมีมากล้น วันหนึ่งพระองค์ทรงร้อนรุ่มในพระราชหฤทัยประทับอยู่ในปราสาทไม่ได้ จึงเสด็จพร้อมไพร่พลออกไปเที่ยวเล่นทางเรือให้สบายพระทัย โดยเสด็จไปตามฝั่งทะเลด้านใต้ เมื่อเสด็จถึงแม่น้ำบางทีทรงให้จอดเรือพระที่นั่งที่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น แล้วทรงให้สร้างพลับพลาที่ประทับเพื่อพักผ่อนพระวรกาย ณ ที่นั้นด้วยเวลานั้นชาวบ้านทั้งชายหญิงได้รู้ข่าวว่าพระราชาเสด็จมาจากนครวัด ด้วยเหตุที่ไม่เคยเห็นพระราชาจึงแตกตื่นพากันมาเฝ้ารับเสด็จทั้งเอาส่วยสาอากรมาถวายพระองค์ด้วย ขณะนั้นมียายแก่คนหนึ่งมีทรัพย์สมบัติมากมายกว่าชาวบ้านทั้งปวงเขามีลูกสาวคนหนึ่งชื่อนางเพามีรูปร่างงดงามเหนือสตรีอื่น ๆ ยายแก่นั้นพาลูกสาวมาเฝ้าพระราชาทุกวัน เมื่อพระราชาทอดพระเนตรเห็นนางนั้นทรงมีพระราชหฤทัยเสน่หาจึงทรงหยอกล้อเล่นเป็นประจำยายรู้ว่าพระราชาทรงพอพระทัยลูกสาวของตนจึงถวายนางเพื่อให้เป็นพระเทวี พระราชาเมื่อได้นางเพาจึงยกเป็นอัครมเหสี ทรงพอพระทัยนางเพามากเพราะเป็นสตรีที่รูปร่างงดงาม พระองค์ประทับ ณ ที่นั้นได้ 3 เดือนนางก็ยังครรภ์เมื่อนางตั้งครรภ์ ครบ 3 เดือนพระราชาตรัสว่า “น้องเจ้าจงอยู่ที่นี่เถอะเพราะว่ามีแม่อยู่ดูแล ส่วนพี่จะกลับไปมหานคร” พระองค์พระราชทานพระธำมรงค์วงหนึ่งไว้เป็นที่ระลึกและสั่งว่า “เมื่อพระราชบุตรประสูติและเจริญเติบโตรู้ความ ถ้าประสงค์จะไปหาพี่ให้สวมพระธำมรงค์วงนี้ไปเป็นพยานหลักฐาน” นางเพาได้ฟังดังนั้นก็โศกเศร้าอาลัยอาวรณ์พระสวามียิ่งนัก

เนื่องจากพระราชาไม่เสด็จไปด้วย เมื่อพระองค์ตรัสสั่งเสร็จแล้วจึงเสด็จกลับไปยังมหานคร หลังจากที่ครรภ์ของนางเพาครบกำหนดจึงประสูติพระราชบุตรพระองค์หนึ่งมีโฉมงดงาม ทรงมีรูปลักษณะประดุจพระราชบิดา มารดาถวายพระนามว่า “องค์พรม” เพราะเหตุที่ว่าพระราชกุมารประสูติ ณ พรมแดนของแม่น้ำนั้น

เมื่อพระราชบุตรเจริญพระชันษาได้ 16 ชันษา ก็ถามหาพระราชบิดา นางเพาจึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้ฟัง พระราชกุมารประสงค์จะไปตามหาพระราชบิดายังมหานคร นางเพาจึงพระธำมรงค์ทองให้พระราชบุตรสวมที่นิ้วพระหัตถ์ข้างขวา พระราชบุตรกราบลา พระราชบุตรประทับบนหลังม้าออกเดินทางตามชายฝั่งทะเล เมื่อเดินทางไปถึงซุ้มประตูพระมหาเสด็จจึงสอบถามหาพระราชบิดากับคนเฝ้าประตู นายทวารได้ฟังแล้วจึงจัดคนให้ไปกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วจึงมีพระดำรัสให้เข้าไปองค์พรมเข้าไป ถวายบังคมพระราชบิดาและถอดพระธำมรงค์ถวาย พระราชาทรงทราบแน่ชัดว่าเป็นพระราชบุตรจริงเนื่องจากทรงเห็นพระธำมรงค์นั้น ทรงตั้งให้องค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองกับดูแลบ้านเมือง ณ ฝั่งแม่น้ำบาที เนื่องจากเป็นที่ซึ่งองค์พรมประสูติและที่นั่นยังไม่มีขุนนางใดมาปกครองดูแล ทรงมีพระราชสารตราตั้งองค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองถือศักดินา 10 พันเป็นใหญ่ในเมืองนั้น ด้วยเหตุที่องค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองนั้นก่อนใคร เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองบาที แม่น้ำนั้นชื่อว่าแม่น้ำบางที คือที่ของเจ้าผู้ครองเมือง หรือที่ของผู้เป็นหัวหน้าตั้งนั้นเป็นต้นมา เมื่อองค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองนั้นแล้วทรงให้สร้างปราสาท 2 หลังหลังหนึ่งให้จะมารดาส่วนอีกหลังหนึ่งเป็นของพระองค์เอง และทรงจัดทำค่ายล้อมรอบปราสาทนั้นอีกด้วย พระตำหนักเป็นจำนวนมาก ซึ่งอยู่ริมปราสาทนั้นเป็นที่ทรงพระเกษมสำราญ และเป็นที่ทำการของขุนนางข้าราชการต่าง ๆ บริเวณปราสาททั้ง 2 หลังนี้ ปัจจุบันเป็นวัดแห่งหนึ่งชื่อว่าวัดแม่น้ำบางที

จากเนื้อความข้างต้นจะเห็นว่าบทบาทของพระมหากษัตริย์ในบทบาทของพระราชานั้นมีความยิ่งใหญ่มาก โดยเฉพาะเรื่องการปกครองและการออกคำสั่งต่าง ๆ ตลอดจนการสืบทอดราชพระสมบัติและพระราชอำนาจ ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาที่ว่า

> “กาลครั้งหนึ่ง มีพระราชาทรงพระนามว่าพระเกตุมาลาเสวยราชสมบัติอยู่ที่มหานคร พระองค์ทรงมีบุญบารมีมากล้น วันหนึ่งพระองค์ทรงร้อนรุ่มในพระราชหฤทัยประทับอยู่ในปราสาทไม่ได้ จึงเสด็จพร้อมไพร่พลออกไปเที่ยวเล่นทางเรือให้สบายพระทัย โดยเสด็จไปตามฝั่งทะเลด้านใต้”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 536)

และต่อมาพระราชาได้ให้กำเนิดบุตรกับสตรีนางหนึ่ง มีรูปลักษณะประดุจพระราชบิดา มารดาถวายพระนามว่า “องค์พรม“ เพราะเหตุที่ว่าพระราชกุมารประสูติ ณ พรมแดนของแม่น้ำนั้น

ก่อนที่พระราชบุตรจะออกเดินทางเข้าเมืองเพื่อตามหาพระราชบิดา หากพิจารณาตามตัวบทจะเห็นว่าคำว่า “องค์พรม” เป็นชุดคำที่มีความหมายเป็นนัยสำคัญ อนึ่ง บ่งบอกถึงสถานที่สำคัญเป็น “แม่น้ำพรหมบุตร” คือแม่น้ำที่กั้นเขตแดนสายสำคัญสายหนึ่งในทวีปเอเชีย สองแสดงความหมายถึง “พระพรหม” ซึ่งเป็นเทพเจ้าสูงสุดของศาสนาฮินดู

หากพิจารณาผ่านตัวบทดังกล่าวจะพบว่ามีการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านเรื่องเล่าดัง ในตอนที่พระราชบุตรเข้าเฝ้าถวายบังคมพระราชบิดาและถอดพระธำมรงค์ถวาย พระราชาทรงทราบแน่ชัดว่าเป็นพระราชบุตรจริงเนื่องจากทรงเห็นพระธำมรงค์นั้น ทรงตั้งให้องค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองกับดูแลบ้านเมือง ณ ฝั่งแม่น้ำบาที เนื่องจากเป็นที่ซึ่งองค์พรมประสูติและที่นั่นยังไม่มีขุนนางใดมาปกครองดูแล ทรงมีพระราชสารตราตั้งองค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองถือศักดินา 10 พันเป็นใหญ่ในเมืองนั้น ด้วยเหตุที่องค์พรมเป็นเจ้าผู้ครองเมืองนั้นก่อนใคร เมืองนั้นจึงได้ชื่อว่าเมืองบาที แม่น้ำนั้นชื่อว่าแม่น้ำบางที คือที่ของเจ้าผู้ครองเมือง หรือที่ของผู้เป็นหัวหน้าตั้งนั้นเป็นต้นมา เราจะเห็นว่าความเป็นพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นปกครองนั้น มีความยิ่งใหญ่มาก ต้องมีบุญญาธิการ บุญบารมี จากเรื่องเล่าดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นถึงวาทกรรมการปกครองของผู้ปกครอง กล่าวคือ “ชนชั้นปกครองกับชนชั้นกรรมาชีพ ซึ่งเปรียบก็คือพระราชากับชาวบ้านนั่นเอง ฉะนั้น จะเห็นว่าบทบาทของพระราชาในเรื่องเล่ากัมพูชานั้นมีความยิ่งใหญ่ ภายใต้ระบอบการปกครองที่มาแต่โบราณกาล

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทพรหมกิล** (จังหวัดเสียมเรียบ) กล่าวถึงกาลครั้งหนึ่ง มีชายหาหวายคนหนึ่งเดินเข้าไปหาหวายในป่า ได้พบต้นพะยูงต้นหนึ่งจึงเอามาทำตะบองที่แข็งแรงและสวยประหลาด ตะบองนี้เรียกว่า “ตะบองพะยูง” หลังจากที่ได้ตะบองนี้มา ชายนั้นกลายเป็นคนมีอำนาจบุญบารมีมากมาย เพราะฤทธิ์อำนาจจากตะบองของเขานั่นเอง เมื่อรู้ว่าตัวเองมีฤทธิ์อำนาจมาก ก็เกิดความโลภ ไปตีแย่งชิงราชสมบัติจากพระราชาซึ่งครอบครองราชสมบัติอยู่ ณ ราชธานีนครวัด และเสวยราชสมบัติเป็นพระราชาแห่งดินแดนเขมรต่อจากพระราชาพระองค์นั้นสืบมา ทรงพระนามว่า “พระบาทตะบองพะยูง” โดยเอาตามชื่อของตะบองเพื่อระลึกถึงชัยชนะของพระองค์ เมื่อพระองค์เสวยราชสมบัติได้ 7 ปี 7 เดือน 7 วันในยามราตรีพระองค์ทอดพระเนตรเห็นดาวดวงหนึ่งมีแสงสว่างสุกสกาว มีฉัตร 3 ชั้น ส่องสว่างจ้าท่ามกลางแสงจันทร์ ซึ่งกำลังส่องสว่างอยู่เหนือสภาพธรรมชาติทั้งมวล พระบาทตะบองพะยูงทอดพระเนตรเห็นอัศจรรย์ดังนั้นทรงกังวลพระทัย จึงทรงเรียกโหรให้คำนวณทำนาย เมื่อโหรคำนวณตามกระบวนตำราแล้วจึงทำนายว่า “เหตุอัศจรรย์ครั้งนี้เป็นบุรพนิมิตให้รู้ว่าจะมีคนมีบุญมาปฏิสนธิในครรภ์ของสตรีคนหนึ่งในประเทศของเรา คนมีบุญนั้นจะได้เป็นกษัตริย์ครอบครองราชสมบัติในประกัมพูชา”

จากเรื่องเล่าปราสาทพรมกิลที่กล่าวถึงชายหาหวายคนหนึ่งเดินเข้าไปหาหวายในป่า พบต้นพะยูงจึงเอามาทำตะบองได้ตะบองที่แข็งแรงและสวย เขาตั้งชื่อตะบองนี้ว่าตะบองพะยูง หลังจากที่ได้ตะบองมา ชายนั้นได้กลายมาเป็นคนมี อำนาจ เมื่อรู้ว่าตนมีฤทธิ์อำนาจก็เกิดความโลภ คิดไปแย่งชิง

ราชสมบัติจากพระราชา ซึ่งครอบครองราชสมบัติอยู่ ณ ราชธานีนครวัด และเสวยราชสมบัติเป็นพระราชาแห่งดินแดนเขมรต่อจากพระราชา พระองค์นั้นสืบมา ทรงพระนามว่าพระบาทตะบองพะยูง เมื่อพระองค์ครองราชย์ได้ 7 ปี 7 เดือน 7 วัน กลางดึกคืนหนึ่งพระองค์เห็นดาวดวงหนึ่ง มีแสงสว่างสุกสกาว จึงทรงเรียกโหรมาทำนาย เมื่อโหรทำนายดูจึงแจ้งให้พระตะบองพะยูงทราบว่าจะมีคนมีบุญมาปฏิสนธิในครรภ์ของสตรีคนหนึ่งในประเทศ และเด็กคนนี้จะได้เป็นกษัตริย์ครอบครองราชสมบัติในประเทศกัมพูชา พระตะบองพะยูงฟังดังนั้น ทรงรับสั่งให้พวกเสนาอำมาตย์ไปสืบเสาะหาว่ามีสตรีใดตั้งครรภ์บ้าง ถ้าเจอให้เอาไปฆ่าและเผาทิ้ง ตอนนั้นมีพระสนมและสตรีจำนวนมาก ซึ่งต่างตั้งครรภ์ถูกเสนาอำมาตย์เอาไปฆ่าและเผาทิ้งทั้งหมด แต่ก็เกิดเหตุการณ์แปลกประหลาดเกิดขึ้น ขณะที่พวกเสนาอำมาตย์กำลังเผาซากศพของสตรีที่ตั้งครรภ์ทั้งหมด และกำลังเอาเหล็กเขี่ยซากศพสนมในพระราชาพระองค์ก่อน เพลิงกำลังลุกไหม้อยู่ ปรากฏว่าทารกหล่นออกมาจากท้องมารดา พวกอำมาตย์จึงเอาทารกนั้นไปซ่อนไว้ในกอหวายตกเย็นเจ้าอาวาสไปเดินจงกรมในป่าเหล่าอำมาตย์จึงถวายทารกนั้นให้ท่านเอาไปเลี้ยงดู ท่านเอาทารกนั้นไป รักษาหาย แต่ทารกนั้นมือติดกันและขาเป็นง่อย เมื่อทารกเจริญวัยขึ้นได้ศึกษาเล่าเรียนอักษรศาสตร์ และวิชาต่าง ๆ ในสำนักของท่านพระครูเจ้าอาวาสนั้น จะไปไหนมาไหนเด็กนั้นเอาก้นถัดไปแทน การเดิน ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้านจึงเรียกว่าพรหมกิล พระตะบองพะยูงเห็นดาวส่องสว่างเคียงคู่จันทร์ และมีแสงสว่างเจิดจ้า บดบังแสงจันทร์ ทำให้ดวงจันทร์สิ้นรัศมี พระองค์ให้โหรมาทำนายดูอีกครั้ง โหรทำนายแล้วกราบทูลว่า อีก 7 วัน คนมีบุญนั้นจะขี่ม้าขาวมาและจะได้เสวยราชย์ในนครนี้ บรรดาประชาชนเมื่อรู้ข่าวว่าคนมีบุญจะขี่ม้าขาวมาที่นี่ต่างพากันแตกตื่นจะไปดูผู้มีบุญในพระราชวังนครวัด ในบรรดาประชาชนนั้นนายพรหมกิลก็ไปด้วย ระหว่างทางเขาเจอตาแก่จูงม้ามา ตาแก่นั้นฝากม้าไว้กับนายพรหมกิลโดยผูกเชือกม้าไว้ที่มือ ม้าเดินไปรอบ ๆ พรหมกิลอยู่สักครู่ก็ส่งเสียงร้องกึกก้องและกระชากเต็มแรง แขนของพรหมกิลข้างขวาก็คลายออกไม่ติดกัน พรหมกิลจึงเอาไปผูกมืออีกข้างหนึ่ง มือข้างนั้นก็คลายออก พรหมกิลรอคอยตาแก่อยู่นานก็ไม่เห็นตาแก่กลับมาจึงแกะห่อผ้าออกดู เห็นเครื่องนุ่งห่มก็ลองใส่เสื้อผ้าดู นึกอยากจะขี่ม้า จึงดึงเชือกม้ามาและจะขี่ เหาะไปอย่างรวดเร็ว ม้าเหาะวนรอบปราสาทนครธมอันเป็นราชธานีของพระตะบองพะยูง ฝ่ายพระตะบองพะยูงทรงกริ้วโกรธอย่างมากพระองค์จึงคว้าตะบอง พะยูงซึ่งมีฤทธิ์ขึ้นขว้างผู้มีบุญพรหมกิลแต่ไม่ถูก ตะบองนั้นเลยหายไปในป่า พระตะบองพะยูงรู้ว่าตนสิ้นฤทธิ์ หมดอำนาจเพราะตะบองของตนหายไป จึงหลบหนีเข้าประเทศลาว ส่วนผู้มีบุญคือพระบาทพรหมกิลได้เสวยราชสมบัติต่อจากพระตะบองพะยูง

จากเรื่องเล่าดังกล่าว จะเห็นว่าประเทศกัมพูชานั้นมีระบบการปกครองแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังนั้นอุดมการณ์ทางการเมืองจึงถือเป็นเรื่องที่สำคัญ ในเรื่องปราสาทพรมกิล หรือตำนานพระบาทตะบองพะยูงเป็นการตั้งชื่อ โดยเอาตามชื่อของตะบองเพื่อระลึกถึงชัยชนะของพระองค์ ดังเนื้อหาในเรื่องที่ว่า

> “มีชายหาหวายคนหนึ่งเดินเข้าไปหาหวายในป่า ได้พบต้นพะยูงต้นหนึ่งจึงเอามาทำตะบองที่แข็งแรงและสวยประหลาด ตะบองนี้เรียกว่า “ตะบองพะยูง” หลังจากที่ได้ตะบองนี้มา ชายนั้นกลายเป็นคนมีอำนาจบุญบารมีมากมาย เพราะฤทธิ์อำนาจจากตะบองของเขานั่นเอง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 549)

คำว่า “ตะบองพะยูง” นอกจะสื่อถึงชื่อของพระราชาแล้ว ยังหมายความถึงอำนาจของผู้ที่ครอบครองอีกด้วย เป็นสัญลักษณ์ของผู้มีอำนาจ จะเห็นได้ว่า “ชายคนหาหวายธรรมดาคนหนึ่ง ได้กลายมาเป็นพระราชาผู้มีอำนาจ เพราะตะบองอันเดียว” นอกจากเรื่องดังกล่าวจะหมายความถึงตำนานของพระราชาแล้ว ยังหมายความถึงชื่อสถานที่ที่ปรากฏในปัจจุบันอีกด้วย คือ “ปราสาทพระตะบอง” และด้วยตำนานความเชื่อดังกล่าวที่บอกเล่าสืบทอดต่อกันมา ยังหมายความถึงปราสาทที่มีความสำคัญต่อพระราชา อันเป็นการให้ความสำคัญกับชนชั้นการปกครองในระบบราชาธิปไตยอีกด้วย

เรื่องล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาสันทุก** (จังหวัดกำปงธม) คนแก่ได้เล่ากันต่อ ๆ กันมาว่า ที่อำเภอสันทุก จังหวัดกำปงธมในปัจจุบัน แต่โบราณกาลมีพระราชาพระองค์หนึ่งทรงมีพระอัครมเหสี พระราชบุตรและมีนางสนมกำนัล เสนา อำมาตย์ ขุนนางข้าราชการทั้งเหล่าทหารเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงมีพระราชบัญชา ให้ถางป่าแห่งหนึ่งเพื่อสร้างปราสาทพระราชวังและถ้ำในที่นั้น ตรงที่ซึ่งสร้างปราสาทมีชื่อเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า หมู่บ้านปราสาท เมื่อสร้างปราสาทนั้นแล้ว พระราชาทรงสั่งให้ถางป่าอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทนั้น ได้จัดทำที่พักสำหรับสนมกำนัลซึ่งมีกำแพงล้อมรอบ ที่นั้นได้ชื่อว่า หมู่บ้านวัง ស្រុកវាំង มาจนทุกวันนี้ เมื่อสร้างพระราชวังเสร็จแล้ว ทรงสั่งให้ถางป่าอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันตกของปราสาท สร้างคลังสำหรับใส่พระราชทรัพย์ ปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานเป็นโคนเสาฝังอยู่ในดินที่นั้นชื่อว่า หมู่บ้านสงคลัง นานไปเขาเรียกว่า หมู่บ้านตั้งกระสัง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ว่าการอำเภอสันทุก

ตามตำนานเรื่องนี้เล่ากันมาว่า กาลครั้งหนึ่งพระราชาตรัสสั่งให้จัดทำสถานที่อีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านตั้งกระสัง เพื่อให้เป็นที่อยู่ของพนักงานพัดโบกถวายพระราชา ที่นั้นชื่อว่าหมู่บ้านจำบกมาจนทุกวันนี้ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านจำบก มีบึงใหญ่แห่งหนึ่งเป็นสถานที่ซึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสี พระราชบุตร พระสนม พร้อมทั้งบรรดาไพร่พลไปเที่ยเกษมสำราญด้วยการจับปลา เก็บหอย ถอนสายบัว เก็บผักบุ้ง เอามาเป็นพระกระยาหาร วันหนึ่งพระราชบุตรซึ่งเสด็จประพาส ณ ที่นั้นทรงไม่สบายพระทัย ทรงร้องไห้ พวกบรรดานางกำนัลต่างร้องเห่กล่อมลูบไล้ปลอบประโลมโอบอุ้มด้วยความทะนุถนอมสถานที่นั้นจึงชื่อว่าบึงบำเพและบึงขยอง มาจนทุกวันนี้ ทางด้านเหนือของปึงบำเพนั้นมีภูเขาชื่อว่า ภูเขาธม สระเขจา ภูเขาเพนชุม ภูเขาเหล่านี้อยู่

ติดกันเป็นที่ซึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสีขึ้นไปประพาส ทรงเก็บผลไม้คือผลสระคุม พะเนียง หว้า พรวด มะดัน มะตูม บังเคา คอแลน พุมเรียงและผลไม้อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากด้วยความสบายพระทัย หนึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสีพร้อมทั้งพระราชบุตรเสด็จประพาสบนภูเขาแห่งนั้น พระราชบุตรประชวรอย่างหนัก พระองค์ประทับอยู่บนภูเขาไม่ได้จึงทรงสั่งให้ถางป่าแห่งหนึ่งทำพลับพลาที่เชิงเขา ทรงพาพระอัครมเหสี พระราชบุตร นางสนมกำนัลพร้อมทั้งไพร่พลย้ายลงมาจากบนภูเขานั้น ลงมาตามทางซีกตะวันตก และหยุดพักอยู่ในป่าแห่งหนึ่งที่นั้นมีชื่อว่า หมู่บ้านบันเดาะ แต่ทุกวันนี้เรียกกลายไปเป็น หมู่บ้านกรอเกาะ ស្រុកកោះ ต่อมาพระราชาทรงนำพระราชบุตรมาประทับที่พลับพลาซึ่งทำไว้ที่เชิงเขานั้น ทรงหาหมอรักษาพระราชบุตรโดยไม่ได้นิ่งเฉยเลย แต่ถึงแม้ว่าจะมีหมอและยาวิเศษสักแค่ไหนก็ตาม พระโรคของพระราชบุตรนั้นไม่ได้ทุเลาเบาบางลงเลย ยิ่งประชวรหนักขึ้น ๆ จนสิ้นชนม์ชีพ ณ ที่นั้น พระราชาและพระอัครมเหสีทรงกันแสง บรรดาไพร่พลทุกคนต่างร้องไห้คร่ำครวญ พระองค์ทรงให้จัดงานพระศพพระราชกุมารอย่างใหญ่โต ณ ที่นั้น สถานที่ซึ่งพระราชาโปรดให้สร้างพลับพลาสำหรับรักษาพระราชบุตร จนกระทั่งพระราชบุตรสิ้นพระชนม์ชีพโดยกระทันหันนั้นจึงมีชื่อว่า ภูเขาอาสันน์มีทุกข์ ต่อมาจึงเรียกกลายไปเป็น ภูเขาสันทุก และหมู่บ้านสันทุกมาจนปัจจุบันนี้

หลังจากที่พระราชาและพระอัครมเหสีทรงประสบความทุกข์อย่างหนักนั้นแล้ว พระองค์เสด็จพระราชดำเนินจากที่นั้นมาและทรงพักที่ริมแม่น้ำแสนเพื่อผ่อนคลายความทุกข์โศกในพระราชหฤทัย แต่เหตุการณ์มิได้เป็นไปเช่นนั้นกลับยิ่งทรงทุกข์หนักขึ้นอีก เวลานั้นสามเณรรูปหนึ่งไปพบกับพระราชา ณ ที่นั้น ท่านเห็นพระราชาและพระมเหสีทรงทุกข์โศกอย่างมากจึงทูลถาม พระราชาทรงเล่าเรื่องราวแห่งความทุกข์คือพระราชบุตรสิ้นพระชนม์ชีพ แม้ว่าสามเณรจะอธิบายให้เข้าใจชัดแจ้งถึงหลักธรรมอย่างใดก็ตาม พระราชาและพระอัครมเหสีมิได้ทรงหายจากความวิปโยคนั้นเลย สาสามเณรทราบเรื่องนี้จึงรามวิปโยคนั้นเลยกล่าวว่า “ถ้าพระองค์ทรงประสงค์จะเห็นพระรูปพระราชบุตรของพระองค์แล้ว ขอจงทรงให้ช่างเอาแป้งหรือดินมาปั้นทำเป็นพระรูปของพระราชบุตรไว้ เพื่อจะได้ทอดพระเนตรให้สบายพระทัยได้บ้าง” พระราชาทรงฟังคำกล่าวของสามเณรนั้นแล้วทรงโสมนัสยิ่งนัก ทรงสั่งให้ช่างทำแบบพระรูปของพระราชบุตรไว้ในป่าแห่งหนึ่ง เมื่อทำเสร็จแล้วพระองค์ทอดพระเนตรเห็นและพอพระทัยมาก และค่อยสบายพระทัยขึ้น เพราะได้ทอดพระเนตรพระรูปนั้นเป็นตัวแทนสถานที่ซึ่งทำพระรูปพระราชบุตรนั้นเรียกว่า หมู่บ้านสำณาก มาจนทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาสันทุก (จังหวัดกำปงธม) ที่อำเภอสันทุก จังหวัดกำปงธมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่บอกเล่าต่อกันมานั้น จะเห็นว่าเรื่องดังกล่าวนอกจากจะเป็นนิทานพื้นบ้านบอกเล่าเหตุการณ์ ภูมินามสถานที่แล้ว ยังแฝงด้วยเรื่องของอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครอง จะเห็นได้ว่าจากนิทานเรื่องนี้ได้ผูโยงไปสู่ชื่อสถานที่สำคัญต่าง ๆ มากมาย อาทิ หมู่บ้านปราสาท, หมู่บ้านวัง, หมู่บ้านสงคลัง, หมู่บ้านตั้งกระสัง, บึงบำเพและบึงขยอง, หมู่บ้านบันเดาะ, กรอเกาะภูเขา

อาสันน์มีทุกข์, ภูเขาสันทุก, หมู่บ้านสันทุก อาจกล่าวได้ว่าการให้ความสำคัญกับพระราชาหรือพระมหากษัตริย์นั้นถือเป็นอุดมการณ์ความคิดความเชื่อหนึ่งของชาวกัมพูชา การให้ความสำคัญกับพระราชาในฐานะผู้ปกครองหรือ “ราชาธิปไตย” นั้น จึงถือเป็นเรื่องที่มีมานานและยังคงมีความเชื่อสืบทอดมาถึงปัจจุบัน

5.1.3 อุดมการณ์ทางเพศสภาวะ

เพศสภาวะ (Gender) คือระบบทางวัฒนธรรมที่อธิบายความเป็นหญิงชายที่ถูกสร้างขึ้นจากวัฒนธรรมและระบบสัญลักษณ์ที่มีการผลิตซ้ำไม่ว่าจะด้วยการอธิบายว่า ความแตกต่างทางเพศเป็นเรื่องธรรมชาติ หรือเพื่อการสืบต่อเผ่าพันธุ์ก็ตาม ดังนั้น จึงคงไม่มีอะไรที่เด่นชัดเท่าความเป็นเพศ เพศสภาวะจึงเหมือนการจัดแบ่งทางชนชั้นและชาติพันธุ์ที่เป็นส่วนและขั้นตอนหนึ่งของสังคมมนุษย์ เพราะเพศสภาวะก็คือ สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมด้วย จะเห็นว่าสิ่งเดียวที่แบ่งความเป็นเพศคืออวัยวะที่ได้มาแต่กำเนิด แต่นอกเหนือจากนั้น ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความคาดหวัง กิจกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับการตีความเกี่ยวกับบทบาททางเพศทั้งสิ้น โดยเฉพาะความแตกต่างของหญิงชายที่ถูกครอบงำให้เชื่อว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ จึงกลายเป็นสิ่งที่ชี้นำกับพฤติกรรม ทุก ๆ ด้านของมนุษย์อย่างอัตโนมัติ และหยั่งลึกจนก่อให้เกิดอคติ ความจงเกลียดจงชังจนถึงขั้นเข่นฆ่ากันด้วยสำนึกที่ต้องการปกป้องความชอบธรรมของความเป็นเพศของมนุษย์ไว้อย่างยากที่จะสลัดทิ้งให้หลุดพ้นได้ (ปรานี วงษ์เทศ, 2562: 7-8) ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาชายภูเขาหญิง** (จังหวัดกำปงจาม) เรื่องเล่าดังกล่าวได้นำเสนอถึงเรื่องของอุดมการณ์ทางเพศสภาวะที่เชื่อกันว่าบทบาทของผู้หญิงกับผู้ชายนั้นเป็นบทบาททางเพศที่ถูกกำหนดหรือประกอบสร้างขึ้นมาจากประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่าดังกล่าว จนกลายมาเป็นตำนาน “ภูเขาชาย ภูเขาหญิง” กล่าวกันมาว่า มีพระราชาที่เป็นสตรีพระองค์หนึ่งชื่อว่าศรีอยุธยา เสวยราชสมบัติในประเทศเขมร ด้วยเหตุที่พระนางทรงเป็นพระราชาครอบครองบ้านเมืองจึงไม่มีใครกล้ามาสู่ขอพระนางไปเป็นภรรยา พระนางจึงเสาะแสวงหาบุรุษซึ่งมีรูปโฉมเป็นที่พอใจมาเป็นพระสวามี เมื่อพระนางศรีอยุธยาได้ทรงสู่ขอบุรุษมาเป็นพระสวามีเช่นนั้น บรรดาสตรีในพระราชอาณาจักรของพระนางจึงไปสู่ขอบุรุษมาเป็นสามีด้วยเช่นกัน มีผู้หญิงบางคนซึ่งรูปร่างขี้เหร่ ไปสู่ขอผู้ชาย ๆ ไม่เอาผู้ชายมักจะเลือกแต่ผู้หญิงสวยๆ เพราะเหตุนี้ เมื่อมาถึงพระราชาองค์หลัง ๆ พวกสาว ๆ ต่างไม่เห็นด้วยที่ผู้หญิงจะไปสู่ขอผู้ชาย เอามาเป็นสามี ฉะนั้น จึงชวนกันพูนดินกองขึ้นเป็นภูเขาแข่งกับผู้ชาย คือให้พวกผู้ชายสร้างภูเขาลูก หนึ่ง พวกผู้หญิงสร้างภูเขาลูกหนึ่งพนันกัน ถ้าพวกผู้ชายแพ้ต้องให้พวกเขามาสู่ขอผู้หญิงบ้าง คิดดังนั้นแล้วจึงพากันไปชวนพวกผู้ชายสร้างภูเขา พร้อมตกลงสัญญากันดังที่ได้กล่าวมา โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่า ใครสามารถขนดินได้จนกระทั่งดาวประกายพรึกขึ้น ถ้าดาวยังไม่ขึ้นหยุดไม่ได้ตกลงกันดังนั้นแล้ว ต่างช่วยกันขนดินตามกำลังของแต่ละคน ขณะนั้นเป็นเวลากลางคืน พวกผู้หญิงมี

ปัญญาเฉลียวฉลาดกว่า เมื่อขนดินไปได้ 2-3 ชั่วโมง ฝ่ายผู้หญิงฉลาดกว่า ก็ชวนกันชักโคมเล็ก ๆ ลูกหนึ่งขึ้นไปสูง ๆ ทางตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขา พอพวกผู้ชายเหลือบไปเห็นโคมดังกล่าว ก็คิดว่าใกล้เช้าแล้ว ดาวขึ้นแล้ว จึงชวนกันหยุดและพากันนอนหลับหมด พวกสาว ๆ พากันขนดินจนกระทั่งดาวขึ้นจริง ๆ จึงหยุด เมื่อไก่ขันพวกผู้ชายตื่น ขึ้นเห็นดาวประกายพรึกเพิ่งจะขึ้น จึงพูดกันว่า เราเสียทีแล้ว พวกเราเข้าใจผิดแล้ว ดาวประกายพรึกจริง ๆ เพิ่งจะขึ้นพร้อมทั้งหันไปดูภูเขาดินของพวกผู้หญิงมีขนาดสูงใหญ่กว่าของตนก็อับอาย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พวกผู้ชายจึงต้องไปสู่ขอผู้หญิงมาเป็นภรรยาจนถึงทุกวันนี้

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาชายภูเขาหญิงนี้ (จังหวัดกำปงจาม)นอกจากจะนำเสนอถึงที่มาของตำนานชื่อภูเขาสองลูกแล้ว ยังได้นำเสนออุดมการณ์ทางเพศสภาวะอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาในเรื่องที่ว่า

> “ถ้าเราออกเดินทางจากกรุงพนมเปญไปกำปงจามตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 7 เมื่อไปถึงหลักกิโลเมตรที่ 116 แล้วหันไปมองทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งอยู่ด้านซ้ายมือไกลจากทางหลวงแผ่นดินออกไปประมาณ 1 กิโลเมตร เราจะเห็นภูเขา 2 ลูกอยู่คู่กัน ลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกมีลักษณะสูงชื่อว่าภูเขาหญิง อีกลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันตกมีลักษณะเป็นเนินราบชื่อว่าภูเขาชาย”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 547)

เนื่องจากประเทศกัมพูชาจะให้ความสำคัญกับเพศแม่เป็นอย่างมาก คือความเชื่อที่เกี่ยวกับแม่ เม-บา (เม-บา) เม-แม่ บา-ผู้ยิ่งใหญ่ เม-บา (เม-บา) จึงมีความหมายว่า “แม่ผู้ยิ่งใหญ่” และกล่าวสำหรับคำว่า “มาตาธิปไตย” ชาวกัมพูชาจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการยกย่องผู้หญิงเป็นใหญ่ “มาตาธิปไตย” จึงหมายความถึงอำนาจ ความเป็นใหญ่ หัวหน้า เป็นเจ้าอยู่เหนือผู้อื่น เป็นประธาน เป็นประมุข จากเรื่องเล่าดังกล่าวจะเห็นว่า “ภูเขาหญิงมีลักษณะสูง ภูเขาชายมีลักษณะเป็นเนินราบ” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอุดมการณ์ความเชื่อทางเพศสภาวะที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อนึ่งจากเนื้อความของเรื่องที่กล่าวถึง

> “โบราณกาลมีพระราชาซึ่งเป็นสตรีพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า “ศรีอยุธยา” เสวยราชสมบัติในประเทศเขมร ด้วยเหตุที่พระนางทรงเป็นพระราชาครอบครองบ้านเมืองจึงไม่มีใครกล้ามาสู่ขอพระนางไปเป็นภรรยาเลย พระนางจึงเสาะแสวงหาบุรุษซึ่งมีรูปโฉมเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาเป็นพระสวามี

> เมื่อพระนางศรีอยุธยาได้ทรงสู่ขอบุรุษมาเป็นพระสวามีเช่นนั้น บรรดาสตรีในพระราชอาณาจักรของพระนางจึงได้ไปสู่ขอบุรุษมาเป็นสามีด้วยเช่นกันในรัชกาลนั้นน่าสงสารเวทนาผู้หญิงบางคนซึ่งรูปร่างขี้เหร่ ไปสู่ขอผู้ชายเขาก็ไม่เอา เขาจะเลือกแต่ผู้หญิงสวยๆ เป็นภรรยา การกระทำเช่นนี้ทำมาตลอดรัชกาลของพระราชาสตรีนี้เท่านั้น เมื่อมาถึงพระราชาองค์หลัง ๆ พวกสาว ๆ ปรึกษากันว่า “ตอนนี้เราคิดว่าเป็นการไม่สมควรเลยที่พวกเราซึ่งเป็นผู้หญิงจะไปเดินสู่ขอผู้ชายเอามาเป็นสามี ดังนั้น พวกเราจะชวนกันพูนดินกองขึ้นเป็นภูเขาแข่งกับผู้ชาย คือให้พวกผู้ชายสร้างภูเขาลูกหนึ่ง พวกเราผู้หญิงสร้างภูเขาลูกหนึ่งพนันกัน ถ้าพวกผู้ชายแพ้ต้องให้พวกเขามาสู่ขอเราซึ่งเป็นผู้หญิงบ้าง”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 551)

หากพิจารณาจากเนื้อความข้างต้น จะเห็นได้ว่าในอดีตประเทศเขมรนั้นผู้หญิงเป็นใหญ่ คำว่า “ศรีอยุธยา” จึงหมายถึง “กษัตริย์” ผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นผู้หญิง และสมัยนั้นผู้หญิงต้องไปสู่ขอผู้ชายเพื่อเป็นสามี อาจกล่าวได้ว่าช่องว่างทางเพศนั้นมีความชัดเจนมาก แนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับร่างกาย (culture and body) หรือระหว่าง “เพศสภาวะ” กับ “เพศสรีระ” (gender and sex) ในตอนนั้นถือว่าเป็นการพลิกกลับ หากจะเปรียบเทียบกับปัจจุบันเกี่ยวกับเพศสภาวะของตะวันตกที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ คือ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดแบ่งประเภท (categorical theory) หรือวิธีแบ่งแบบสุดขั้วหรือบางทีใช้คำว่า “การจัดแบ่งทางเพศ” (sexual stratification) และ “ปิตาธิปไตย” (ที่เป็นสากล) (ปรานี วงษ์เทศ, 2562: 13) เราจะเห็นว่ามีมิติของอำนาจแฝงอยู่ นั่นคือผู้หญิงเป็นใหญ่ ฉะนั้นการที่ในเรื่องเล่าการสร้างภูเขาแข่งกัน โดยในตอนสุดท้ายให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายชนะนั้น เราจะเห็นได้ว่าผู้หญิงถูกยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลมกว่าผู้ชาย จนทำให้เป็นฝ่ายชนะในที่สุด

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขานางกองรี** (จังหวัดกำปงชนัง) กล่าวกันว่า ในตำบลพงรอ อำเภอรลาปเอียร จังหวัดกำปงชนัง มีภูเขาลูกหนึ่งสูงกว่าใครมองจากที่ไกล ๆ จะเห็นเหมือนคนนอนเหยียดยาวอยู่บนภูเขานั้นมีพันธุ์ไม้น้อยใหญ่ จำนวนมากเหมือน ภูเขาอื่น ๆ ที่อยู่ล้อมรอบนั้นเช่นกัน แต่ที่แปลกกว่าเขาก็คือตรงด้านของภูเขามีต้นมะออม ขึ้นหนาแน่นเต็มไปหมด ชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ ภูเขานั้นไม่กินผักมะออมนั้นหรอก เพราะได้ยินคนเก่า ๆ เล่ากันว่าภูเขานี้เกิดจากร่างของนางกองรี ยักขิณีซึ่งเป็นมเหสีของพระพุทธิแสน และเขาว่ามะออมนั้น คือขนในที่ลับของนางกองรีนั่นเอง ไม่แต่เท่านั้นที่เชิงเขานั้นยังมีครกหินและสากหิน ตั้งไว้ตั้งแต่โบราณกาลโดยไม่รู้ว่าใครเป็นผู้สร้าง พวกที่ไปยังภูเขา

นั้นจะเอาสากไปตำที่ครก ถ้าทำได้แล้วจะพบกับความสุขสบาย (เป็นความเชื่อของชาวบ้านตั้งแต่โบราณกาลมา)

เรื่องนางกองที่มีเรื่องราวว่า มีเศรษฐีคนหนึ่งอยู่ในเมืองหนึ่ง เศรษฐีนั้นไม่มีลูกจึงพาภรรยาไปบนบานศาลกล่าวขอลูกกับต้นไทร หลังจากนั้นเศรษฐีและภรรยามีลูกถึง 12 คน ล้วนแต่เป็นลูกสาว ทั้งสิ้นเมื่อมีลูกสาวเศรษฐีกลายเป็นคนจนไม่มีข้าวปลาอาหารจะเลี้ยงลูก จึงขับเกวียนพาลูกทั้ง 12 คน ไปปล่อยไว้ในป่า หลังจากที่พ่อเอาไปปล่อยทิ้งไว้ ลูกทั้ง 12 คนพากันเดินไปในป่าจนไปถึงเมืองหนึ่งซึ่งเป็นเมืองของนางยักขิณีชื่อนางสันธมาร นางยักขิณีนั้นมีลูกสาวชื่อนางกองรี เมื่อนางสันธมารเห็นนางทั้ง 12 คน จึงแปลงกายเป็นสตรีพานางทั้ง 12 คนไปยังปราสาทของตน เพื่อให้ไปรับใช้นางกองรีผู้เป็นลูกสาว เมื่อนางทั้ง 12 คน รู้ว่าเมืองนั้นเป็นเมืองของนางยักขิณีสันธมารจึงพากันหนีไป นางสันธมารตามหาไปพบนางทั้ง 12 คนเป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธ์ในเมืองมนุษย์ จึงแปลงกายเป็นหญิงสาวและได้เป็นมเหสีของพระเจ้ารถสิทธิ์ด้วย นางสันธมารทำมารยาว่าป่วยหนักยุยงให้หมอกราบทูลพระเจ้ารถสิทธิ์ว่าให้ควักลูกนัยน์ตาของนางทั้ง 12 คน มาทำยารักษาโรคของตนและให้เอานางทั้ง 12 คนซึ่งกำลังมีครรภ์ไปไว้ในหลุมแห่งหนึ่ง ให้อดอาหารและให้เอาลูกนัยน์ตาของนางทั้ง 12 คนไปไว้ที่พระคลังในเมืองของตน โดยให้นางกองรีผู้เป็นผู้ดูแลไว้ บรรดานางทั้ง 12 คนนั้นพี่ ๆ ทั้ง 11 คน ถูกควักนัยน์ตาออกทั้งสองข้าง ส่วนน้องคนสุดท้องถูกควักไปเพียงข้างเดียว เพราะว่าในชาติก่อนนางควักนัยน์ตาปลาเพียงข้างเดียวนางทั้ง 12 คนซึ่งกำลังมีครรภ์นั้นพระโพธิสัตว์มาจุติในครรภ์ของนางคนสุดท้อง เมื่อตอนที่บรรดาพี่ ๆ คลอดลูกต่างพากันจับลูกมาฉีกเอาเนื้อแบ่งกันกิน ส่วนนางคนสุดท้องคลอดลูกมาให้ชื่อว่า “พุทธิแสน” แล้วเอาไปซ่อนไว้ไม่ให้พวกพี่ ๆ รู้

เวลาผ่านไปนานเมื่อพุทธิแสนเติบโตเข้าสู่วัยรุ่น นางสันธมารรู้ว่าเป็นลูกของนางทั้ง 12 คน จึงใช้ให้ขี่ม้าเอาจดหมายไปให้นางกองรีโดยมีข้อความว่า ถ้าพุทธิแสนมาถึงตอนกลางคืนให้กินตอนกลางคืนถ้า มาถึงตอนกลางวันให้กินตอนกลางวัน แต่เป็นโชควาสนาของพุทธิแสน เมื่อตอนที่ขี่ม้าไปถึงกลางป่ามหาฤษีเห็นพุทธิแสนนอนหลับโดยมีจดหมายผูกอยู่ที่คอม้า จึงเปิดจดหมายนั้นดูแล้วเขียนจดหมายใหม่ว่า ถ้าพุทธิแสนมาถึงตอนกลางคืนให้แต่งงานด้วยตอนกลางคืน ถ้ามาถึงกลางวันให้แต่งงานด้วยตอนกลางวัน เมื่อพุทธิแสนไปถึงเมืองยักษ์ นางกองรีเห็นจดหมายก็แต่งงานกับพุทธิแสน ทันทีพุทธิแสนได้เสวยราชสมบัติในเมืองยักษ์ ไม่นานเท่าไรนางกองรีก็บอกเรื่องลูกนัยน์ตาของมารดาและเรื่องยารักษานัยน์ตานั้นให้หายอีก ทั้งยาที่ทำให้เกิดเป็นน้ำทะเลและภูเขา พระจงทรงหนีออกจากเมืองในตอนกลางคืน นางกองที่ตามมา พุทธิแสนจึงเอายาเหวี่ยงออกเกิดเป็นน้ำทะเลขวางทางไว้ นางกองรีเศร้าโศกเสียใจและตายอยู่กลางป่า พุทธิแสนกลับมาถึงบ้านเมืองโดยสวัสดิภาพ ทรงเอายารักษาตาของมารดาและป่าทุกคน ทรงฆ่ายักขิณี สันธมารแล้วเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดาด้วยความเกษมสุขตลอดจนทิวงคต เอกสารเป็นจำนวนมากกล่าวไว้ตรงกันว่า ศพของนางกองรีซึ่งตายที่ริมน้ำนั้นเกิดเป็นภูเขานางกองรีและว่าที่ใกล้ภูเขานางกองที่มีหมู่บ้าน 2 แห่ง ชื่อกำปงฮาว และกำปง

แลง หมู่บ้านกำปงฮาวเป็นที่ชื่อนางกองรีตะโกนเรียกพุทธิแสน หมู่บ้านกำปงแลง เป็นที่ซึ่งพุทธิแสนเลิกปรารถนานางกองรี

จากเนื้อความข้างต้นในเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขานางกองรีนี้ (จังหวัดกำปงชนัง) จะเห็นว่าบทบาทหรือความเป็นหญิงในสังคมกัมพูชาถูกบอกเล่าผ่านเรื่องเล่านิทานต่าง ๆ มากหมาย จึงทำให้เห็นว่า “ความเป็นหญิง” หรือ เพศสภาวะ (Gender) คือระบบทางวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาที่อธิบายความเป็นหญิงสร้างขึ้นจากวัฒนธรรมและระบบสัญลักษณ์ที่มีการผลิตซ้ำ ความเป็นหญิงหรือเพศสภาวะจึงเหมือนการจัดแบ่งทางชนชั้นและชาติพันธุ์ที่เป็นส่วนและขั้นตอนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ดังจะเห็นจากเรื่องเล่าภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) ที่กล่าวถึงเรื่องราวของนางทั้งสิบสองคน ที่พ่อขับเกวียนมาทิ้งไว้ ก่อนนางทั้งสิบสองจะถูกยักษ์ขิณีจับตัวไปเพื่อไปรับใช้ลูกสาวที่ชื่อ “นางกองรี” จนกลายมาเป็นตำนาน ภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) ในที่สุด อาจกล่าวได้ว่าเรื่องราวดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางเพศสภาะของชาวกัมพูชา ในแง่ของการให้ความสำคัญกับเพศแม่หรือเพศหญิง โดยจะเห็นได้จากตำนานการเรียกขานชื่อภูเขาโดยตั้งชื่อจากชื่อยักษ์ขิณี ซึ่งเป็นตัวละครหนึ่งในเรื่อง ทั้งนี้ ยังเป็นการแฝงแนวความคิดเรื่องเพศหญิงเกี่ยวกับอำนาจ ความเชื่อ ดังในตอนท้ายของเรื่องที่บอกเล่าถึงตำนานชื่อหมู่บ้านบริเวณที่นางกองรีตาย จนเป็นที่มาให้ศึกษาผ่านนิทานเรื่องเล่าในปัจจุบัน “เอกสารเป็นจำนวนมากกล่าวไว้ตรงกันว่า ศพของนางกองรีซึ่งตายที่ริมน้ำนั้นเกิดเป็นภูเขานางกองรีและว่าที่ใกล้ภูเขานางกองที่มีหมู่บ้าน 2 แห่ง ชื่อ กำปงฮาว และกำปงแลง หมู่บ้านกำปงฮาวเป็นที่ชื่อนางกองรีตะโกนเรียกพุทธิแสน หมู่บ้านกำปงแลง เป็นที่ซึ่งพุทธิแสนเลิกปรารถนานางกองรี”

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาสำเภา** (จังหวัดพระตะบอง) กาลครั้งหนึ่งมีพระราชาทรงพระนามว่าราชกุล เสวยราชย์ ณ ประเทศกัมพูชา ตั้งพระราชวังอยู่บนทิวเขาดงรัก พระราชาราชกุลนั้นทรงพอพระทัยสตรีหนึ่งชื่อนางสุวรรณมสา นางเป็นลูกคนยากจนแต่มีรูปโฉมงดงาม นางเลี้ยงจระเข้ไว้ตัวหนึ่งซึ่งมีความเฉลียวฉลาดกล้าหาญ จะใช้ให้ทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น จระเข้นั้นมีรูปร่างใหญ่โตเหลือประมาณ นางตั้งชื่อว่า “ไอ้ธน” ตามเรื่องเล่าว่า แต่เดิมนางสุวรรณมสาได้ไข่สัตว์ฟองหนึ่งเอามาเก็บไว้โดยไม่รู้ว่าเป็นสัตว์อะไร เมื่อถึงวันที่ไข่ฟักเป็นตัวแล้วปรากฏว่าเป็นลูกจระเข้ออกมา นางสงสารพยายามเลี้ยงดูด้วยความเต็มใจ จระเข้นั้นแปลกกว่าจระเข้ทั้งปวง รู้จักเชื่อฟังคำสั่งของนางเหมือนเป็นมนุษย์ ฝ่ายพระราชาราชกุลเมื่อได้นางสุวรรณมสาแล้วไม่นานพระองค์ไม่ทรงพอพระทัยเห็นว่าจะยกนางเป็นอัครมเหสีไม่ได้ เพราะนางเป็นราษฎรธรรมดา ฐานะไม่สมควรจะอภิเษกเป็นอัครมเหสี เมื่อทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงเสด็จไปกราบทูลพระราชบิดาและพระราชมารดา การนี้พระราชบิดาพระราชมารดาทรงเห็นด้วย ทรงจัดให้คนไปสืบเสาะหาสตรี ซึ่งมีวงศ์ตระกูลสูงส่งเพื่อจะอภิเษกกับพระราชบุตรของพระองค์ เวลาผ่านไปพระองค์ทรงทราบข่าวว่าที่เมืองจันทบุรีพระราชามีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระนางสยายผม เพราะว่าพระนางมีผมทิพย์ เมื่ออยากได้อะไรก็จะได้ดังใจคิดเพียงแต่พระนางจับ

ผมรูดไป อยากให้น้ำทะเลเดือดแห้งก็ได้ อยากให้บกกลายเป็นน้ำทะเลก็ได้พระราชมารดาและพระราชบิดาของพระราชาราชกุลทรงใช้ให้เสนานำพระราชสารไปถวายพระเจ้ากรุงจันทบุรี เพื่อสู่ขอพระนางตามพระราชประเพณี พระเจ้ากรุงจันทบุรีไม่ทรงขัดข้อง ทรงตอบพระราชสารไปยังพระราชบิดาและพระราชมารดาของพระราชาราชกุลว่า ถ้าทรงพอพระทัยขอได้โปรดนำเครื่องบรรณาการมาเถิด เสนาะรับพระราชโองการแล้วจึงกราบถวายบังคมลาไปกราบทูลพระราชบิดาของพระราชาราชกุลครบตามเรื่องราวนั้น พระราชาราชกุลได้ทรงฟังดังนั้นก็มีพระทัยโสมนัสยิ่ง ทรงตรัสใช้ให้เตรียมเครื่องบรรณาการมากมายบรรทุกในเรือสำเภาเพื่อจะออกเดินทางไปยังเมืองจันทบุรี

เมื่อนางสุวรรณมสารู้ข่าวเกิดความร้อนรุ่มกลุ้มใจเป็นอย่างมาก จึงใช้ให้จระเข้ไปหนุนสำเภานั้นให้จมวอดวายไป เพื่อไม่ให้พระราชาราชกุลไปพบกับพระนางสยายผม จระเข้นั้นก็ใช้ได้ดังใจนึก มันพุ่งตัวไปในน้ำเร็วประดุจลูกธนู เมื่อเข้าไปใกล้สำเภาของพระราชาราชกุล พระองค์ทรงเหลือบเห็นไอ้ธน จึงทรงมีพระดำรัสด้วยเสียงอันดังว่า “นี่แน่ะ! ไอ้ธน ข้านะ เอ็งอย่ามาทำอะไรเหลวไหล” ไอ้ธนตอบกลับไปว่า “กินข้าวใครก็ต้องช่วยเหลือคนนั้น” พวกไพร่พลทั้งหลายเหลือบไปเห็นจระเข้ตัวใหญ่มหึมาต่างก็กลัว ตะโกนร้องกันสับสนอลหม่านไปทั่วทั้งสำเภา บ้านโยนฟัก ฟักทองพร้อมทั้งเป็ดไก่เป็นกรง ๆ ลงไปให้ไอ้ธนกิน เพื่อให้มันหยุดและให้มันไปจากสำเภา แต่ว่าไอ้ธนไม่ยอมกินเลย พระราชาราชกุลได้บนบานต่อเทวดาขอให้ช่วยให้รอดพ้นจากอันตราย ด้วยบุญบารมีของพระองค์ คำบนบานนั้นล่วงรู้ไปถึงพระอินทร์ พระองค์ทรงใช้บริวารให้ไปบอกพระนางสยายผมทันที พระนางสยายผมทรงจับพระเกศารูดไปเพื่อให้น้ำทะเลเหือดแห้งกลายเป็นดินทั้งหมดจระเข้จึงติดอยู่ในดินนั้น ก่อนจะขาดใจตายจระเข้นั้นสะบัดหางและถอนใจใหญ่ บิดตัวกลิ้งเกลือกไปมา ตัวจระเข้นั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งเรียกว่า ภูเขาจระเข้ จนทุกวันนี้ ตรงที่จระเข้นั้นสะบัดหางและตรงจมูกจระเข้เกิดเป็นบึง 2 แห่ง ส่งจนทุกวันนี้เรียกว่าบึงหางจระเข้ และบึงจมูกจระเข้ ส่วนสำเภานั้นกลายเป็นภูเขาใหญ่ลูกหนึ่งมีลักษณะเหมือนเรือสำเภาไม่ผิดเพี้ยนเรียกว่าภูเขาสำเภา แต่ว่าภูเขานี้เอียงนิดหน่อยเพราะระลอกซัดแรงมาก ในเวลาที่ไอ้ธนไปถึงสำเภา เสากระโดงเรือหลุดตกลงไปในน้ำกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่ง เรียกว่าภูเขากระโดงสำเภาจนกระทั่งทุกวันนี้ ส่วนกรงไก่กรงเป็ดซึ่งพวกไพร่พลโยนลงไปให้จระเข้กลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขากรงไก่กรงเป็ดจนกระทั่งทุกวันนี้เช่นกัน

เมื่อกลายเป็นดินไปแล้ว พระราชาราชกุลทรงใช้พวกไพร่พลให้ขนเครื่องบรรณาการทั้งปวงออกเดินทางไปยังเมืองจันทบุรีเพื่อจัดพิธีอภิเษกกับพระนางสยายผมตามพระราชประเพณีสถานที่ ๆ พระนางสยายผมจับผมรูดนั้น เกิดเป็นภูเขาลูกหนึ่งอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสำเภาเรียกว่าภูเขาสยายผมจนทุกวันนี้ เมื่อเสร็จสิ้นการอภิเษกแล้วพระราชาราชกุลทรงนำพระนางสยายผม ซึ่งเป็นอัครมเหสีพร้อมทั้งไพร่พลจำนวนมากกลับยังเมืองของตน พระองค์และพระนางประทับบนหลังช้างแวดล้อมด้วยไพร่พลเสนา เมื่อมาถึงกลางทางทรงเหลือบไปเห็นภูเขาสำเภาและภูเขาจระเข้ ก็ทรงกริ้วโกรธนางสุวรรณมสาว่า เพราะมันใจชั่วจึงทำให้พวกคนอื่นต้องพากันพินาศฉิบหายเช่นนี้ พระองค์ทรงใช้ให้

เสนาจับนางสุวรรณมสาไปประหารชีวิต เสนาก็ทำตามพระราชบัญชาโดยไปจับนางสุวรรณมสาไปตัดศีรษะเพื่อแก้แค้น ศีรษะนั้นกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขาชองกบาล อยู่ใกล้เมืองมงคลบุรีในทุกวันนี้ แต่ว่าชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปเป็นภูเขาซองกบาน มีทุ่งแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ภูเขานั้นทุกวันนี้เรียกว่าทุ่งสับไส้ เพราะพวกเสนาได้สับลำไส้ของนางทิ้ง ณ ที่นั้น ส่วนโยนีของนาง พวกเสนาได้ชำแหละแล้วเหวี่ยงทิ้งจึงเกิด เป็นภูเขาอีกลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขากระพายนาง แต่ทุกวันนี้เขาเรียกกลายไปเป็นภูเขาบันทายนาง ฝ่ายพระราชาราชกุลและพระนางสยายผมซึ่งเป็นอัครมเหสีเสด็จเข้าไปถวายบังคมพระราชบิดาและพระราชมารดาก็ได้ประทับอยู่อย่างสุขสบายสืบมา

จากเนื้อความข้างต้นในเร่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาสำเภานี้ (จังหวัดพระตะบอง) จะเห็นว่าบทบาทหรือความเป็นหญิงมีความสำคัญมากในสังคมกัมพูชา นิทานหรือเรื่องเล่าจึงถือกำเนิดขึ้นมาอย่างมีนัยยะสำคัญ ทำให้เห็นว่า “ความเป็นหญิง” หรือ เพศสภาวะ (Gender) คือระบบทางวัฒนธรรมของประเทศกัมพูชาที่อธิบายความเป็นหญิงสร้างขึ้นจากวัฒนธรรมและระบบสัญลักษณ์ที่มีการผลิตซ้ำ ความเป็นหญิงหรือเพศสภาวะจึงเหมือนการจัดแบ่งทางชนชั้นและชาติพันธุ์ที่เป็นส่วนและขั้นตอนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ดังจะเห็นจากเรื่องเล่าของนางสุวรรณมสากับพระนางสยายผม ที่ได้กลายมาเป็นตำนานของ “ภูเขาสำเภา (จังหวัดพระตะบอง)” ในเวลาต่อมา และด้วยความเป็นหญิงที่ฉลาดทั้งคู่จึงเป็นที่หมายปองของพระราชาราชกุล จนต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด จะเห็นว่านางสุวรรณมสาเป็นราษฎรธรรมดา ส่วนพระนางสยายผมนั้นเป็นพระราชธิดาของเจ้าเมืองจันทบุรี ทั้งสองมีสถานะหรือบทบาททางสังคมที่ต่างกันอันเป็นผลมาจากวัฒนธรรมและระบบสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้น แม้ว่านางสุวรรณมสาจะมีจระเข้ที่ซื่อไอ้ธน และสามารถสื่อสารกันรู้เรื่อง แต่พระนางสยายผมก็มีผมทิพย์ ดังในเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า “เพราะว่าพระนางมีผมทิพย์ เมื่ออยากได้อะไรก็จะได้ดังใจคิด เพียงแต่พระนางจับผมรูดไป อยากให้น้ำทะเลเดือดแห้งก็ได้ อยากให้บกกลายเป็นน้ำทะเลก็ได้” อาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์ทางเพศสภาวะของนิทานกัมพูชานั้น ถือเป็นสิ่งที่มีมานาน และสังคมก็ต่างยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมา ทั้งนี้ เราจะเห็นได้ว่าตอนสุดท้ายของเรื่องเล่าชิ้นส่วนอวัยวะต่าง ๆ ของนางสุรรณมสาก็ถูกสถาปนาเป็นสถานที่สำคัญต่าง ๆ อันถือเป็นการประกอบสร้างทางเรื่องเล่า ขณะเดียวกันยังคงฝังนัยยะสำคัญเรื่องความเป็นเพศสภาวะ (Gender) ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาในเรื่องที่ว่า

> “เสนาก็ทำตามพระราชบัญชาโดยไปจับนางสุวรรณมสาไปตัดศีรษะเพื่อแก้แค้น ศีรษะนั้นกลายเป็นภูเขาลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขาชองกบาล อยู่ใกล้เมืองมงคลบุรีในทุกวันนี้ แต่ว่าชาวบ้านเรียกเพี้ยนไปเป็นภูเขาซองกบาน มีทุ่งแห่งหนึ่งอยู่ใกล้ภูเขานั้นทุกวันนี้เรียกว่าทุ่งสับไส้ เพราะพวกเสนาได้สับลำไส้ของนางทิ้ง ณ ที่นั้น ส่วนโยนีของนาง พวกเสนาได้ชำแหละแล้วเหวี่ยงทิ้งจึงเกิด เป็นภูเขาอีกลูกหนึ่งเรียกว่าภูเขากระพายนาง แต่ทุกวันนี้

> เขาเรียกกลายไปเป็นภูเขาบันทายนาง ฝ่ายพระราชาราชกุลและพระนางสยายผมซึ่งเป็นอัครมเหสีเสด็จเข้าไปถวายบังคมพระราชบิดาและพระราชมารดาก็ได้ประทับอยู่อย่างสุขสบายสืบมา”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 553)

5.2. วิถีปฏิบัติการทางวาทกรรม

การศึกษามิติของวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยศึกษาประเด็นวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมชาติในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เพื่อให้เห็นภาคปฏิบัติการในการสร้างความหมายผ่านการจัดการโดยการใช้ความรู้ที่ได้จากตัวบท ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นตามลักษณะเฉพาะของสภาพแวดล้อมทางสังคมเขมร มีต่อการแสดงออกในด้านความคิด ความเชื่อ ทัศนคติของผู้สร้างวาทกรรม นอกจากนี้การศึกษาในมตินี้ยังสามารถแสดงให้เห็นได้ว่ามีการผูกโยงกับกระบวนการสร้างวาทกรรมอย่างไร และมีการนำเอาบริบททางสังคมมสร้างเป็นวาทกรรมอย่างไร ทั้งนี้ จากผลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาการสื่ออุดมการณ์ต่าง ๆ ข้างต้นแล้ว หัวข้อก่อนหน้านี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เห็นวิธีและการประกอบสร้างวาทกรรมเพื่อสื่อความหมายอันแฝนไว้ด้วยเจตนา ความรู้ ความคิดความเชื่อของผู้สื่อสารที่สร้างวาทกรรมนั้นขึ้นมาไปยังผู้รับสาร ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของวรรณกรรมโดยเฉพาะวารรณกรรมประเภทลายลักษณ์ที่ถูกผลิตซ้ำ ในแต่ละยุคแต่ละสมัย และเลื่อนไหลไปตามระยะเวลา อำนาจ สังคม บริบทแวดล้อมและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกี่ยวข้อง ผ่านอำนาจ การต่อสู้ต่อรอง รวมถึงผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมกัมพูชาอีกด้วยเช่นกัน

สำหรับนิยามความหมายของคำว่า discourse หรือวาทกรรม นับเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการพูดถึงกันมาก เนื่องจากความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า discourse ยังไม่มีความชัดเจนมากนัก ทำให้การนิยามความหมายของคำดังกล่าวผิดเพี้ยนไป หากกล่าวถึงแนวคิดและคำอธิบายเกี่ยวกับ discouse นั้น จะเห็นได้ว่ามีหลากหลายและมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการศึกษาทางภาษาศาสตร์ด้วย แต่ในที่นี้ผู้เขียนได้เลือกใช้คำศัพท์ 2 คำ เพื่อสื่อแทนมิติทางความหมายของ discouse ได้แก่ คำว่า “ข้อความ” เมื่อต้องการเน้นความเป็นรูปธรรมในมิติทางภาษา การวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาที่สื่อสารในบริบทอย่างใดอย่างหนึ่ง การวิเคราะห์รูปแบบและโครงสร้างของข้อความและปรากฏการณ์ทางภาษาที่ปรากฏในบริบทการใช้ภาษาหรือในหน่วยทางภาษาที่ใหญ่กว่าประโยค ซึ่งมักจะเป็นการศึกษาวิเคราะห์เชองพรรณนาภาษา และใช้คำว่า “วาทกรรม” เมื่อต้องการเน้นนัยนามธรรมเชิงความคิดปริชาน (cognition) ความรู้ มิติทางสังคมวัฒนธรรม รวมไปถึงการวิเคราะห์ทางภาษาที่มุ่งตีความประเด็นหรือปรากฏการณ์ทางสังคมจากการให้คำนิยามดังกล่าว ของ discouse พอที่จะตั้งข้อสังเกตได้ 3 ประการ คือ ประการแรก ทำให้เห็นความสัมพันธ์

ระหว่าง discouse ในมิติของภาษากับมิติทางสังคม ไม่ว่ามุมมองจะขยายขอบเขตไปอย่างไร แต่ในเรื่องหน้าที่ของภาษากับการใช้ในกิจกรรมทางสังคมมนุษย์ก็ยังคงอยู่ ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่า มนุษย์ต้องใช้ภาษาและมีความเกี่ยวข้องกับภาษาไม่ทางใดก็ทางหนึ่งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นั่นคือมิติทางภาษา แฝงเป็นพื้นฐานในทุกรูปแบบกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์ ประการที่สอง discouse เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ และต่างก็มีผลกระทบซึ่งกันและกัน หรือที่เรียกกันว่าความสัมพันธ์เชิงวิภาษวิธี (dialectic relationship) หรือ discouse วาทกรรมเป็นการกระทำที่คนปฏิบัติต่อโลกต่อคนอื่นซึ่งกันและกัน โดยวาทกรรมอยู่ในรูปแบบตัวแทนทางความคิดที่ผ่านทางภาษาและสัญลักษณ์ กล่าวคือวาทกรรมเกิดขึ้นเพราะการปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม ซึ่งเท่ากับว่าวาทกรรมที่มีอยู่แวดล้อมก็ส่งผลต่อการกระทำของมนุษย์ด้วยเช่นกัน วาทกรรมจึงมิได้เป็นเพียงสิ่งที่สร้างขึ้นมาในฐานะที่เป็นภาษาที่ถูกใช้ในสังคมเท่านั้น แต่ตัวมันเองยังสร้างให้เกิดภาษาหรือวาทกรรมอื่น ๆ ขึ้นมาในสังคมด้วย ภาษาและวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นมา เหล่านี้เองที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เช่น การปฏิบัติตามกฎจราจร เมื่อต้องใช้รถใช้ถนน การรับประทานยาตามคำแนะนำของแพทย์ ประการที่สาม การมองว่า discouse หรือวาทกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของวิถีปฏิบัติทางสังคม จึงทำให้วาทกรรมมีนัยเป็นนามธรรมมากขึ้น วาทกรรมจึงต้องเกี่ยวข้องกับระบบและโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งจะมีเรื่องของอำนาจและอุดมการณ์แฝงอยู่ ด้วยเหตุนี้วาทกรรมที่มีนัยนามธรรมจึงมักอยู่ในรูปของวาทกรรมเชิงสถาบันหรือวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางสังคมที่แฝงอุดมการณ์บางอย่าง เช่น วาทกรรมการเมือง วาทกรรมการแพทย์ วาทกรรมความยากจน (จันทิมา อังคพณิชกิจ , 2561: 23-24) ข้อความ (discouse) จึงหมายถึงภาษาที่ใช้ในบริบทของการสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่งของผู้ใช้ภาษาในสังคม อาจเป็นถ้อยคำภาษาพูด (spoken) หรือถ้อยคำภาษาเขียน (written) อาจเป็นภาษามีรูปถ้อยคำ (verbal) หรือไร้ถ้อยคำ (non-verbal) ก็ได้ ดังภาพ

พหุน ปณ ฑิโต ชีเว

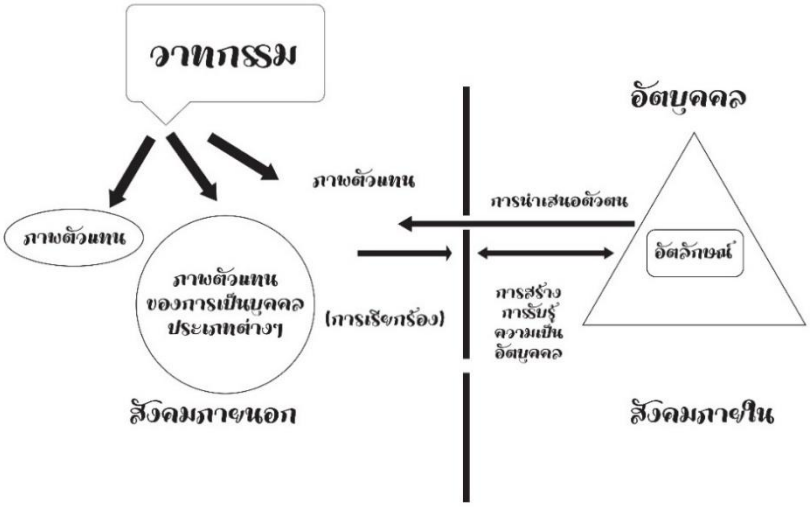

ภาพประกอบ 14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าวาทกรรมในสังคมมีบทบาทในการประกอบสร้างภาพตัวแทนหรือความหมายของการเป็นบุคคลประเภทต่าง ๆ อาทิความเป็นผู้หญิงที่พึงประสงค์ ความเป็นผู้ชายที่พึงประสงค์ ความเป็นเด็กดี ความเป็นผู้ใหญ่ที่ดี ความเป็นคนไทยความเป็นชายชาติทหาร ฯลฯ ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างตำแหน่งแห่งหนทางสังคมให้แก่การเป็นบุคคลประเภทนั้นด้วย วาทกรรมในสังคมส่งผ่านภาพแทนนิยามความหมายของการเป็นบุคคลไปยังสมาชิกในสังคม สมาชิกในสังคมจะเลือกรับต่อรองหรือปฏิเสธ ความหมายหรือตำแหน่งแห่งหนทางสังคมดังกล่าว (ศิริพร ภักดีผาสุข, 2561: 49) จากการศึกษานิทานพื้นบ้านกัมพูชา จำนวน 243 เรื่อง พบว่าในหลายเรื่องเล่าล้วนสะท้อนให้เห็นวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรม ไม่ว่าจะเป็นการสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรมอำนาจและชนชั้นทางสังคม วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ วาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

5.2.1 การสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรม

วาทกรรมเชิงนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นการศึกษาปฏิบัติการทางภาษาผ่านการประกอบสร้างความหมาย โดยการพิจารณาตัวบทเป็นสำคัญ ทั้งนี้ยังยึดโลกเป็นศูนย์กลางเพื่อศึกษาวรรณกรรมการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงเป็นการนำเอาความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม ภาพแทนที่ปรากฏในตัววรรณกรรมมาทำการศึกษา โดยพิจารณาภาษาเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ชื่อสถานที่ ต้นไม้ ป่าไม้ วัฒนธรรม

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ จะพิจารณาถึงทางเลือกทางภาษาที่โดดเด่น ตั้งแต่โครงสร้างประโยคไปจนถึงการออกเสียง อันเป็นผลมาจากความพยายามร่วมกันระหว่างอุดมการณ์ที่ไม่เหมือนใครของผู้ผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจระหว่างกลุ่มผู้พูดในพื้นที่ที่เฉพาะเจาะจง ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างมากในการศึกษาแนวคิดหลักของภาษาอุดมการณ์และอำนาจในโดเมนของ CDA สิ่งแรกคือภาษาที่มีความหมายทางสังคมมีชั้นทางสังคมและกลุ่มทางสังคมแตกต่างกันมีโครงสร้างทางภาษาที่แตกต่างกันไป ตามที่เราทราบภาษาประกอบด้วยสัญญาณและโครงสร้างที่แตกต่างกันหลายรูปแบบทุกคนตอบสนองต่อแรงทางสังคมและการพิจารณาเชิงสัญญะในสถานการณ์การสื่อสารที่ละเอียด

อามมาเรีย เดอร์นี (Ammaria Derni) ได้กล่าวว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แบ่งเป็นสองประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม และประเด็นที่สองเป็นการวิเคราะห์วาทกรรม เชิงนิเวศที่มีความสัมพันธ์ภายในตัวบท ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นแนวคิดใหม่ แนวความคิดภาษามนุษย์นำไปสู่กฎเกณฑ์ทางภาษามีความซับซ้อนในด้านอื่น ๆ อีกมากมายที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางภาษา (Ammaria, 2008: 20-21) สำหรับ Bang และ Døør ได้กำหนดรูปแบบองค์ความรู้เชิงนิเวศ เพื่ออธิบายระเบียบของสิ่งแวดล้อมภาษาว่า เป็นแบบจำลองมีสามมิติของสังคมแพรคซิส (social praxis) มิติสามประเภท ได้แก่ อุดมการณ์ (ideo-logical) มิติทางสังคม (socio-logical) และ มิติทางชีวภาพ (bio-logical) จุดประสงค์ทั้งสามมิตินี้คือประการที่หนึ่งเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ ด้านสติปัญญากับด้านจิตใจ ประการที่สองรวมถึงคอลเลกชันของบุคคลตั้งแต่ครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อรวมถึงสมาชิกของพื้นที่ใกล้เคียงในชุมชน การพูดและสังคมทั้งหมด ประการสุดท้ายคือ “การสะสมทางชีวภาพ” และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสายพันธุ์อื่น (Bang, 2000: 17-18) วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความสัมพันธ์ในวาทกรรมระหว่างภาษากับปรากฏการณ์ทางนิเวศวิทยา การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศนั้น เป็นการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์กับตัวบทและเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ เรื่องเล่า ตำนาน วรรณกรรมพื้นบ้านหรือเรื่องเล่าพื้นบ้าน เป็นต้น ข้อความทั้งหมดเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ สร้างความตระหนักว่าภาษาสามารถช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ดูรายละเอียดความสัมพันธ์ทั้งสาม ดังภาพ

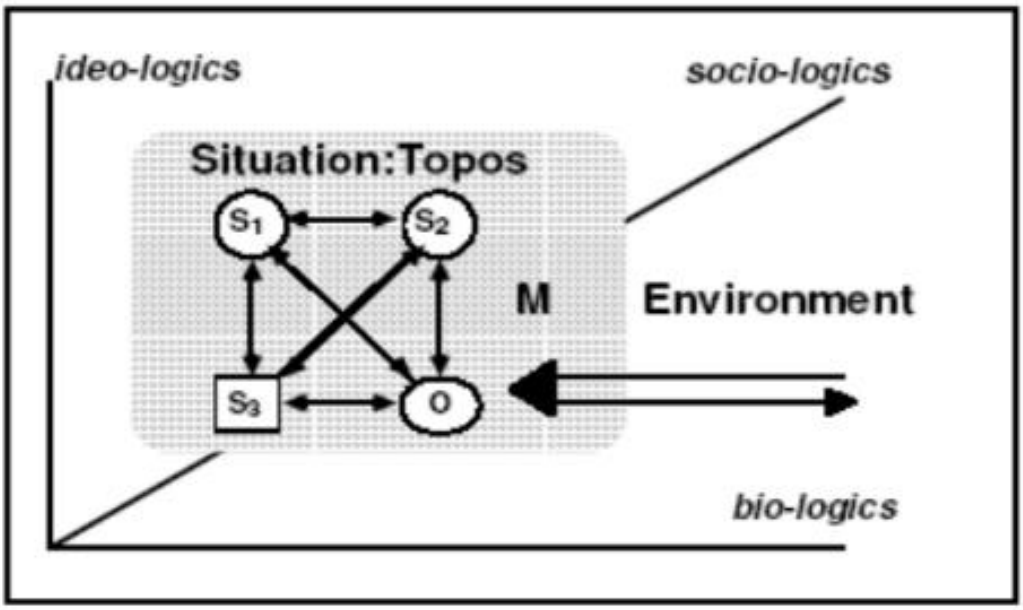

ภาพประกอบ 15 A Dialogue Model about the Three Dimensionality of Social Praxis

จะเห็นได้ว่าการวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการเปิดพื้นที่ใหม่ ในแขนงสาขาภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ซึ่งการศึกษาวัฒนธรรมมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศจะทำให้มองเห็นร่องรอยหลักฐาน วิถีชีวิตและมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ในอดีต ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการศึกษาเป็นการ การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศวิทยารวมถึง การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์กับข้อความและเอกสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม มันเป็ เรื่องของการตรวจสอบนอกเหนือจากปรากฏการณ์ทางนิเวศวิทยาทางธรรมชาติ เช่นแผ่นดินไหวภูเขาไฟและแม้แต่การเกษตรและการเลี้ยงสัตว์ ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีอื่น ๆ ในแง่ของไร้สาย การสื่อสารการเติบโตทางเศรษฐกิจ การตัดสินใจทางการเมืองและสิ่งที่เป็นลักษณะชีวิตสมัยใหม่ในยุคของ โลกาภิวัตน์ จุดมุ่งหมายนอกเหนือจากการวิเคราะห์ดังกล่าวคือการเปิดเผยอุดมการณ์พื้นฐานในวาทกรรม ผู้วิจัยเลือกศึกษานิทานพื้นบ้านเขมรนี้ เพราะว่าข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรยังไม่มีปรากฏเจอนักวิจัยท่านใดศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ที่ปรากฏในนิทานเหล่านี้ หลังจากศึกษาแนวคิดที่ใช้ในบทความวิจัยเป็นแนวคิดที่ทันสมัยและจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านวาทกรรมและด้านภาษาศาสตร์ต่อไป

จากการศึกษาตัวบทเนื้อหาเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่านิทานพื้นบ้านกัมพูชาในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม และยังสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์เชิงนิเวศผ่านเรื่องเล่าต่าง ๆ เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ทั้งยังผูกพันกับสังคม

วัฒนธรรมของคนกัมพูชา และจากการรวบรวมนิทานพื้นบ้านเขมรจากทั่วประเทศ จำนวน 243 เรื่อง โดยจำแนกประเภทของนิทานพื้นบ้านเขมรออกเป็น 3 ประเภท คือได้แก่ 1) อุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่า 2) อำนาจและชนชั้นททางสังคมในเรื่องเล่า และ 3) ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ในเรื่องเล่า ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่า มีดังนี้

การศึกษาอุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับความศรัทธาความเชื่อของคนในประเทศกัมพูชา ที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ ภูมิประเทศ จนกลายเป็นอุดมการณ์เชิงนิเวศ โดยมีการประกอบสร้างผ่านเรื่องเล่า นิทาน ตำนานต่าง ๆ สำหรับการศึกษาวิเคราะห์แนวคิด Ecological discourse analysis: theoretical and methodological foundations ได้การอธิบายแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (EDA) กับวิธีวิทยาของทฤษฎี อย่างไรก็ตาม EDA ที่นำเสนอในที่นี้เป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีภาษาศาสตร์ระบบนิเวศ (eco-systemic linguistic theory) หรือนิเวศทางภาษา ซึ่งเป็นแนวทางหลักเชิงนิเวศวิทยาที่ปฏิบัติกันในประเทศบราซิล (Brazil) ซึ่งแตกต่างจากแนวทางนิเวศวิทยาอื่น ๆ ในการศึกษาภาษาศาสตร์ เกี่ยวกับแง่มุมทางทฤษฎีของ EDA ที่นำเสนอผ่านพื้นฐานด้านภาษา ปรัชญา และระบบนิเวศรวมถึงความคล้ายคลึงกันกับความแตกต่างระหว่าง EDA และทฤษฎีวาทกรรมอื่น ๆ (discourse theories) ที่เกี่ยวของกับระเบียบวิธีการของ EDA เป็นการนำเสนอขั้นตอนที่มีความแตกต่างกัน จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะบางอย่าง การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ และการตีความตามวิธีภาษาศาสตร์เชิงนิเวศแบบพรรณนา ดั้งนั้น ภาษาศาสตร์เชิงพรรณนากับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เพื่อแสวงหาความจริง หรือการศึกษาแนวคิดของ EDA มุมมองของการตรวจสอบในอนาคตในพื้นที่นี้ เรายังนำเสนอการมีส่วนร่วมของ EDA ในภาษาศาสตร์การศึกษาวาทกรรมและภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ทุกความแตกต่าง เช่น บุคคล กลุ่มคำ ข้อความ ตัวบท เป็นต้น) ที่มีอยู่ในสามมิติเชิงสัมพันธ์ : ความสัมพันธ์ภายใน, ความสัมพันธ์ระหว่างกันและความสัมพันธ์พิเศษ ความสัมพันธ์ภายในคือความสัมพันธ์ภายในความเป็นปัจเจก ความสัมพันธ์ระหว่างอยู่ระหว่างความเป็นเอกเทศและความแตกต่างอื่น ๆ ของชนิดหรือสายพันธุ์เดียวกัน ความสัมพันธ์พิเศษคือความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นปัจเจกและความแตกต่างอื่น ๆ หรือชนิดอื่น ๆ ในประเด็นนี้ซึ่งทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาหัวข้อเรื่อง วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในนิทานพื้นบ้านเขมร

สิ่งแวดล้อมมิติทางสังคม หมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่มีความเกี่ยวข้องเฉพาะกลุ่ม ครอบครัวสู่การจัดระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นสมาชิกกลุ่มมนุษย์ที่อาศัยอยู่รวมกันในชุมชนและสร้างเป็นสังคมได้ ผลการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมทางสังคมในนิทานพื้นบ้านเขมร โดยมุ่งเน้นศึกษา 2 ประเด็น คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนต่าง ๆ เช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน ตัวละครเป็นสัตว์ก็จริง แต่สะท้อนให้เห็นการอยู่ร่วมกันเปรียบเสมือนสังคมมนุษย์ เป็นต้น และ 2) บทบาททางสังคมของแต่ละคนในฐานะพลเมืองของโลก ชนิดของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ที่ปรากฏในข้อมูลโดยทั่วไป ในขณะที่ฐานะเป็นพลเมืองของโลกบุคคลแต่ละคนมีบทบาททางสังคมของตนเอง

บทบาทเหล่านั้นมีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งหรือเป็นการสร้างสันติบุคคลเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้ผลิตและเป็นผู้บริโภค เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ถูกผลิตซ้ำ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน พบในเรื่องเล่าพื้นบ้านต่างๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตคนร่วมกันผ่านตัวละครมนุษย์ สัตว์หรือธรรมชาติที่ประกอบสร้างโดยภาษา เพราะภาษามีหน้าที่ในการนำเสนอสัตว์ หรือธรรมชาติเหล่านั้นให้เสมือนมีชีวิตจริงหรือสมสมจริงในชีวิตมนุษย์ ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สัตว์เลือกกันเป็นราชา** หรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดโลมา** เรื่องเล่าทั้งสามเรื่องเป็นการเล่าให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสัตว์ที่เป็นสายพันธุ์เดียวกัน เป็นการอยู่เป็นหมู่คณะของตัวละครสัตว์ เป็นภาพแทนของมนุษย์ ชุมชน ความเป็นพี่น้อง ความเป็นสังคมที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์เลือกกันเป็นราชานี้ แม้แต่เป็นสังคมสัตว์ก็จริง แต่ก็สะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

> โบราณกาลนานมาแล้ว มนุษย์ทั้งหลายซึ่งอยู่พื้นพิภพโลกนี้ยังไม่มีใครเป็นใหญ่ ทำหน้าที่ตรวจตราดูแล จำเนียรกาลผ่านมาเขาจึงประชุมกันตั้งมนุษย์คนหนึ่งเป็นพระราชา ถวายพระนามว่าพระสมุนราชา เสวยราชสมบัติครอบครองอาณาประชาราษฎร์
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 696)

จากข้อความข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมกับความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของมนุษย์ที่จัดระเบียบต่าง ๆ ดังนั้นการเป็นตัวแทนทางสังคมเป็นวิธีที่ภาษาสามารถใช้เป็นวิธีการปฏิสัมพันธ์กลุ่มเดียวกันหรือกลุ่มอื่น จากการวิเคราะห์ในข้อความ ในนิทานพื้นบ้าน คือส่วนหนึ่งที่แสดงถึงความหมายทางสังคมมนุษย์ ความสำคัญทางสังคมขึ้นอยู่กับความคิดที่ว่าความจริงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและเจริญเติบโตภายใต้เงื่อนไขทางสังคม เป็นตัวแทนของการมีปฏิสัมพันธ์หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนในสังคม ความสำคัญทางสังคมเป็นหน่วยภาษาที่มุ่งเน้นไปที่การแสดงออกทัศนคติที่สะท้อนถึงลักษณะทางสังคม คุณค่าทางสังคมแต่ละวัฒนธรรม ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นว่าสังคมในนิทานพื้นบ้านนำเสนอบทบาทหน้าที่ของสังคมดั้งเดิม เป็นการสร้างความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพราะทุกสิ่งมีชีวิตในบนโลกต้องพึ่งพาอาศัยกัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ตำนานเกี่ยวกับพิธีขอฝน** มีเรื่องเล่าว่าเมื่อครั้งโบราณกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราเสวยพระชาติเป็นปลาช่อนอยู่ในสระแห่งหนึ่งที่วัสสบุรี ในเวลานั้นที่วัสสบุรีไม่มีฝนตกลงมาเลย เมื่อแล้งมากเข้าน้ำในหนองบึงก็แห้งหมด สระที่มีปลาช่อนอยู่นั้นก็แห้งด้วยเหมือนกัน เหลือ

แต่ดินโคลนข้น ๆ เท่านั้น ตอนนั้นพวกอีแร้ง นกยางและนกกระสาทั้งหลายพากันลงไปจับปลาในสระกินกันอย่างเบิกบานสำราญใจเป็นประจำทุกวัน ปลาช่อนนั้นสั่งบรรดาปลาทั้งหลายให้มุดลงไปซ่อนตัวในโคลน วันหนึ่งปลาช่อนปรึกษากับปลาอื่น ๆ ที่ได้รับทุกขเวทนาด้วยกันว่า “ตั้งแต่พวกเราเกิดเป็นปลามา เราไม่เคยเบียดเบียนสัตว์ใดสักครั้งหนึ่งเลย ไม่ควรที่เราต้องมารับความลำบากเช่นนี้” ครั้งนั้นปลาช่อนได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อคุณพระศรีรัตนตรัยว่า“ขอคุณพระไตรรัตน์ทั้งสามซึ่งเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกได้โปรดช่วยพวกเราทั้งหลายด้วยเถิด”เวลานั้นเกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้นกล่าวคือ พระแท่นที่ประทับของพระอินทร์เกิดร้อนรุ่ม เมื่อทราบเหตุอัศจรรย์ดังนั้นพระอินทร์ตรัสใช้เทวบุตรองค์หนึ่งทำให้ฝนตกลงมายังพื้นดินครบทุกที่ทั้งทั่วบริเวณที่ลุ่มทั้งหมด ปลาช่อนพร้อมทั้งพวกปลาอื่น ๆ ทั้งหลายได้รับความสุขสบายตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นมา เพราะเหตุที่มีเรื่องอัศจรรย์ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อใดที่ฝนแล้งชาวบ้านมักจะพากันทำพิธีขอฝนโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวด “สุโตนโต” และทำสระเล็ก ๆ สระหนึ่งหาปลาช่อนไปปล่อยให้ว่ายอยู่ในสระนั้นเป็นอันเสร็จพิธีบวงสรวงขอฝน

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานเกี่ยวกับพิธีขอฝนนี้ อาจกล่าวได้ว่าอุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาถือเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาพแทน (Representation) ผ่านกระบวนทัศน์หรือแนวทางของความรู้ความเข้าใจที่สื่อสารออกมาผ่านภาษา ทำให้เกิดความรู้และอำนาจทางสังคมขึ้นผ่านตำนานเรื่องเล่าที่มีการบอกเล่าสืบต่อกันมา โดยในช่วงแรกอาจมีความมุ่งหมายเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ แต่ในเวลาต่อมา จากเรื่องเล่าก็ได้สะท้อนให้เห็นทัศนคติของบุคคลบทบาทหน้าที่อย่างหนึ่งของนิทาน คือเป็นเครื่องมือในการช่วยให้มนุษย์เข้าใจสภาพของมนุษย์โดยทั่วไปได้ดียิ่งขึ้น เพราะในนิทานพื้นบ้านเป็นแหล่งประมวลความรู้สึกนึกคิด ความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต ตลอดจนระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ของคนในแต่ละสังคม เป็นเสมือนกรอบที่ล้อมรอบชีวิตให้อยู่ในขอบเขตที่คนในสังคมนั้น ๆ นิยมว่าดีหรือถูกต้อง ดังเนื้อความในเรื่องเล่าที่ว่า

> “น้ำฝนเป็นของที่วิเศษอย่างหนึ่ง รุกขชาติก็ดี สัตว์ก็ดี มนุษย์ก็ดีล้วนแล้วแต่ต้องการและอาศัยน้ำฝนทั้งสิ้น ตลอดฤดูแล้งเจ้าของสวนพยายามรดน้ำต้นไม้แต่ต้นไม้นั้นก็ไม่เจริญงอกงามเท่ากับได้น้ำฝน ดังนั้น ในครั้งใดปีใดที่ขาดน้ำฝนมักจะมีเหตุเภทภัยเกิดขึ้น 2 อย่าง คือ ภัยเกิดจากการอดอยากและภัยจากโรคระบาด ภัยอันตรายอันใหญ่หลวงทั้งสองอย่างนี้เป็นต้นเหตุของประเพณีการขอฝนและเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งเขมรเรายังคงรักษาไว้ตลอดมาฝนแล้งทำให้สัตว์โลกได้รับความทุกขเวทนามากที่สุด”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 867)

จากเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานเกี่ยวกับพิธีขอฝนดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าชนชาวกัมพูชาจะให้ความสำคัญกับฟ้าฝนเป็นอย่างมาก อาจเพราะสภาพภูมิประเทศของกัมพูชา เป็นพื้นที่เหมาะสำหรับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การเพาะปลูกจึงต้องพึ่งพาฝนฟ้า การขอฝนจึงถือเป็นอุดมการณ์หนึ่งของชนชาวกัมพูชาที่บอกเล่าผ่านเรื่องเล่า ตำนาน นิทานต่าง ๆ อนึ่ง ดังคำของ “ตาม็อก” ผู้นำของกัมพูชาคนหนึ่ง ที่กล่าวไว้ว่า “ที่ใดมีต้นตาล ที่นั่นมีกัมพูชา” ซึ่งจากประโยคดังกล่าวสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ของคนกัมพูชา ที่มีความรักความผูกพันกับพืชพันธุ์ธรรมชาติ การเกษตรกรรม ต้นตาลถือเป็นต้นไม้ประจำชาติของกัมพูชา อนึ่ง ในประโยคที่ว่า

> “น้ำฝนเป็นของที่วิเศษอย่างหนึ่ง รุกขชาติก็ดี สัตว์ก็ดี มนุษย์ก็ดี ล้วนแล้วแต่ต้องการและอาศัยน้ำฝนทั้งสิ้น” จะเห็นว่า “น้ำฝน” เป็นภาพแทนหนึ่งของชนชาวกัมพูชา การขอฝน การขมาฟ้าดิน การบูชาป่าภูเขา กราบไหว้เนี๊ยะตา ขมาปลาช่อน ถือเป็นชุดความเชื่อของคนกัมพูชาที่บอกเล่าสืบต่อกันมาจากความเชื่อความศรัทธา จนกลายมาเป็น “อุดมการณ์” ในที่สุด “เมื่อใดที่ฝนแล้งชาวบ้านมักจะพากันทำพิธีขอฝนโดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวด “สุโตนโต” และทำสระเล็ก ๆ สระหนึ่งหาปลาช่อนไปปล่อยให้ว่ายอยู่ในสระนั้นเป็นอันเสร็จพิธีบวงสรวงขอฝน”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 890

กล่าวสำหรับประเด็นประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่า ผู้วิจัยได้ศึกษาอุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนมากจะมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธา อุดมการณ์ ต้นกำเนิดประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ของประเทศกัมพูชา เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาบาย็องโกน ในจังหวัดตาแก้วเรือง ตำนานเกี่ยวกับประเพณีการเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ในฤดูทำนา เรื่องตำนานเกี่ยวกับประเพณีขอฝน เรื่องตำนานเกี่ยวกับประเพณีการใส่ดอกไม้ธูปเทียนในมือคนตาย เรื่องตำนานเกี่ยวกับการจัดพิธีให้คนเพิ่งตาย

จากแนวคิดอุดมการณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่า ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผ่านวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศได้ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่ามีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพราะว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การสร้างครอบครัว ชุมชนตลอดจนสังคม กฎระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม วิถีความเชื่อ ซึ่งถือเป็นอุดมการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมในนิทานพื้นบ้านเขมร โดยให้ความคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เราจะเห็นได้ว่าเป็นตัวบทถูกผลิตซ้ำในเรื่องนิทานพื้นบ้าน ความเชื่อของผู้คนในสังคมแบบดั้งเดิม ที่เป็นกลไกสังคม

ที่ทำงานเชิงอุดมการณ์ หรือกำหนดกรอบพฤติกรรมความเชื่อของคนในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของระบบสังคม กลไกนี้ยังมีอิทธิพลต่อสังคมปัจจุบันอีกด้วย เนื่องจากมีการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดอุดมการณ์อย่างต่อเนื่องมายาวนาน การเคารพธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์แนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยใช้แนวคิดการวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นกรอบแนวคิดหลัก ผลการวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 มิติ คือ มิติทางชีวภาพในเทพนิยาย หมายถึงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ธรรมชาติ รวมถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ มิติทางสังคม หมายถึงความสัมพันธ์ทั้งในหมู่กลุ่ม หรือระหว่างคู่แข่งที่ฝังตัวอยู่กับบทบาททางสังคม ในฐานะบุคคลที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือผู้สร้างสันติภาพ ผู้ให้คำปรึกษา ในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค และมิติทางอุดมการณ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนที่ดีที่สุด ความสัมพันธ์ของนักล่า ความสัมพันธ์ของเจ้าของร้านค้ากับผู้บริโภค ความสัมพันธ์ของที่ปรึกษาลูกค้า และลูกค้าสัมพันธ์ของหัวหน้า (Sandip, 2018: 10-16) สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ เช่น ที่ราบภูเขา มหาสมุทร พืช ลม น้ำฝน เกษตรกรรม และปัจจัยทางธรรมชาติทั้งหมดที่กำหนดในรูปแบบชีวิตเฉพาะของชุมชนที่เหมาะสมกับเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเป็นมากกว่าสถานที่อยู่อาศัย เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ มีผลต่อกับองค์ประกอบที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเราเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์จึงมีคุณค่าที่สำคัญของลักษณะทางภาษาศาสตร์ แต่พลังทางสังคมนั้น มีความสำคัญมากกว่า เนื่องจากภาษาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม หากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของผู้คนมีลักษณะที่สะท้อนในภาษาของคนกลุ่มใหญ่สิ่งนี้จะเกิดขึ้นจริงในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ยิ่งใหญ่

ดังนั้น วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาและบทบาทของภาษา ที่ไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติ สนใจภาษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความสนใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท การนำเสนอภาพตัวแทนธรรมชาติ ช่วยในการพิจารณาว่าตัวบทนั้น ๆ เป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (E-CDA) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับนิเวศวิทยาทางกายภาพ และปรากฏการณ์เชิงนิเวศวิทยา โดยวิเคราะห์จากตัวบทที่เขียนกับสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านเขมร โดยใช้ทฤษฎีวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและการวิเคราะห์ความเชื่อ สะท้อนให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านเขมร มีความเป็นสากลเช่นเดียวกับนิทานทั่วไปในด้านโครงสร้าง แต่สิ่งที่เด่นชัดกว่านิทานทั่วไป คือเนื้อหาสาระในนิทานที่เน้นให้เห็นวิถีชีวิต ชีวิตสัตว์ สภาพความเป็นอยู่ของผู้คน ที่สะท้อนให้เห็นความเชื่ออย่างชัดเจน มีความสนุกสนานและสอดแทรกแนวคิด คติสอนใจให้แก่ผู้ฟัง และยังชี้ให้เห็นความต้องการและพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างเด่นชัด

5.2.2 อำนาจและชนชั้นทางสังคม

การพิจารณาอำนาจและชนชั้นทางสังคมในเรื่องเล่ากัมพูชาถือเป็นการพิจารณาผ่านตัวบท โดยให้ความสำคัญกับตัวบทอาจใช้วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (CDA) กล่าวคือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ จะพิจารณาถึงทางเลือกทางภาษาที่โดดเด่น ตั้งแต่โครงสร้างประโยคไปจนถึงการออกเสียงอันเป็นผลมาจากความพยายามร่วมกันระหว่างอุดมการณ์ที่ไม่เหมือนใครของผู้ผลิตและความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจระหว่างกลุ่มผู้พูดในพื้นที่ ที่เฉพาะเจาะจง ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สงครามระหว่างคางคกและตาพรหม** เนื้อหาได้กล่าวถึง ตำนานการต่อสู้ระหว่างฝ่ายคางคกกับฝ่ายตาพรหมในสมัยโบราณกาล เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล โดยกล่าวว่า ครั้งหนึ่งพิภพโลกเกิดมีภัยแห้งแล้งไปทั่วทุกหัวระแหง พระพิรุณไม่ไปรยปรายฝนเลย แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง รากแนะน้ำแห้งหมด สัตว์ทั้งหลายตายหมดเห็นแต่กระดูกเกลื่อนกลาด รุกขชาติต่าง ๆ แห้งเหี่ยว พวก สัตว์กระโดดได้แก่ คางคก อึ่ง คน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีความอดทนก็ผอมจนหนังติดกระดูก วันหนึ่งคางคกซึ่งเป็นหัวหน้าประกาศต่อพวกญาติมิตรกับสหายอึ่งและกบว่า “นี่แน่ะสหายทุกตน จะเห็นว่าตาพรหมไม่ยอมให้ฝนแก่พวกเราเลย ถ้าพวกเรายังอยู่เฉยๆ คงต้องไส้ขาดตายแน่ มาเถอะพวกเรา พวกเราต้องรวมกันไปต่อสู้กับตาพรหม เพื่อเอาฝนมาให้ได้ ภัยพิบัติมาถึงแล้ว อยู่ไปก็ตายไปสู้กับเขาก็ตาย ถ้าจะตายก็ขอให้ไปตายในสนามรบเอาชัยชนะให้พวกญาติมิตรของพวกเราจะดีกว่า มา ! มา ! ไปสู้กับเขา”

หลังจากที่ประกาศไปเช่นนี้แล้ว พวกไพร่พลคางคกกับบรรดาสหายทั้งหมดก็พากันยกกองทัพไปต่อสู้กับตาพรหมที่วิมานของท่านในอากาศ กองทัพสัตว์กระโดดออก ไปเจอปลาดุกตัวโต ๆ จำนวนมากมาย เนื้อตัวปลาดุกเหล่านั้นล้วนแล้วแต่เปรอะเปื้อนฝุ่นละอองและดินตามทุ่งนา เมื่อไปถึงไร่ที่แห้งแล้งแห่งหนึ่ง กองทัพเหล่านั้นเห็นผลแตงไทย เห็นหวายสองต้นอยู่ใกล้ โคนต้นไม้ที่ตายแล้ว ต่อมากองทัพทั้งหมดไปถึงที่อยู่ของตาพรหม คางคกสั่งให้ผึ้งพยายามบุกเข้าไปในซุ้มประตูทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ปลาดุก และปลาหมอซึ่งเนื้อตัวเปรอะเปื้อนด้วยขี้ฝุ่นขี้ผงให้ลงไปในโอ่งและกระถางซึ่งอยู่ที่ปากประตู หลังและในอ่างต่าง ๆ ที่มีน้ำ หวายทั้งสองต้นโตๆ ให้ยืนระวังอยู่ที่ประตูปราสาทแตงไทยให้กลิ้งไปเทียบอยู่ที่เชิงอาสนะที่ตาพรหมประทับ ให้กลุ่มคางคก อึ่ง กบ เป็นกองทัพหน้าเข้าบุก เมื่อจัดเสร็จแล้วทัพสัตว์กระโดดก็บุกเข้าพร้อมกันตรงไปยังอาสนะที่ตาพรหมประทับ ส่งเสียงโห่ร้องสำทับอย่างดัง ทำให้ไพร่พลทั้งเทวดา แม่นม แม่นาง เจ้าจอม หม่อม ขุนนาง คุณหญิง ต่างแตกตื่นวิ่งออกจากปราสาทไปถูกเอาน้ำขี้โคลนซึ่งปลาดุก ปลาหมอพ่นมาใส่ทำให้ไม่รู้ทิศทาง แถมทั้งยังถูกพวกผึ้งและตัวต่อต่อยเอาเจ็บปวดส่งเสียงร้องกึกก้อง ตาพรหมลงจากอาสนะไม่ก้มมองข้างล่างก็เหยียบลงไปบนผลแตงไทยทำให้ลื่นล้ม หงายผึงไปถูกต้นหวาย ต้นหวายทั้งสองก็โน้มลงมารัดคอตาพรหมไว้แน่น ผึ้งเข้ารุมต่อยแสนเจ็บปวด ตาพรหมตะโกนยอมแพ้พวกสัตว์และกล่าวว่า “เออ ! เรายอมให้พรแก่พวกเจ้าทุกตน ถ้าเวลาใดพวกเจ้าต้องการน้ำฝน คางคก อึ่ง กบ ต้องกัดฟันแผดเสียง

ขึ้นมา เวลานั้นเราจะให้ฝนแก่เจ้าทันที”เมื่อสัญญาดังนั้นแล้วกองทัพสัตว์กระโดด แมลงและรุกขชาติก็ถอยกลับที่อยู่ของตน ตั้งแต่นั้นมาเวลาใดที่คางคก อึ่ง กบ ต้องการฝน มันจะกัดฟันทำเสียงกรอด ๆ แอบ ๆ โอก ๆ หึ่ง ฮอง ๆ ฝนก็ตกลงมา

จากเรื่องเล่าดังกล่าว หากพิจารณาในเรื่องอำนาจและชนชั้นทางสังคมในเรื่องเล่า จะพบว่าเป็นการประกอบสร้างความหมาย ทั้งผ่านภาพแทนผ่านกระบวนทัศน์หรือแนวทางของความรู้ความเข้าใจที่สื่อสารออกมาผ่านภาษา ทำให้เกิดความรู้และอำนาจทางสังคมขึ้น โดยจะเห็นว่าตัวละครในนิทานถูกสร้างผ่านคติความเชื่อ กล่าวคือ ตาพรหมเสมือนภาพแทนของเทวดาที่อยู่บนสรวงสวรรค์ ถือเป็นชนชั้นสูง เสมือนเป็นผู้มีอำนาจ สามารถบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ตามความเชื่อของคนกัมพูชา หรืออาจเรียกว่า “เนี๊ยะตา” (ตามความเชื่อของคนกัมพูชา) ต่างจากตัวละคร คางคก ต่อแตน ผึ้ง ปลาดุก อึ่ง กบ คน แตงไทย หวาย ฯลฯ เป็นเสมือนภาพแทนของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย เป็นประชาชนคนธรรมดา การที่คางคกซึ่งเป็นเสมือนประชาชน สามัญชน ได้ท้าต่อกรกับตาพรหมที่เป็นเสมือนชนชั้นสูง เพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล หากพิจารณาในเรื่องของอำนาจและชนชั้นทางสังคมในเรื่องเล่า จะเห็นว่าตาพรหมเป็นชนชั้นสูง ผู้มีอำนาจ ดังในเนื้อความตอนที่ คางคกกับพวกพ้องบุกขึ้นไปยังที่ตาพรหมอยู่ จะเห็นว่าที่อยู่ของตาพรหมดีมากมีนางสนมคนรับใช้ที่ว่า

> “เมื่อจัดเสร็จแล้วทัพสัตว์กระโดดก็บุกเข้าพร้อมกันตรงไปยังอาสนะที่ตาพรหมประทับ ส่งเสียงโห่ร้องสำทับอย่างดัง ทำให้ไพร่พลทั้งเทวดา แม่นม แม่นาง เจ้าจอม หม่อม ขุนนาง คุณหญิง ต่างแตกตื่นวิ่งออกจากปราสาทไป ถูกเอาน้ำขี้โคลนซึ่งปลาดุก ปลาหมอพ่นมาใส่ทำให้ไม่รู้ทิศทาง แถมทั้งยังถูกพวกผึ้งและตัวต่อต่อยเอาเจ็บปวดส่งเสียงร้องกึกก้อง ตาพรหมลงจากอาสนะไม่ก้มมองข้างล่างก็เหยียบลงไปบนผลแตงไทยทำให้ลื่นล้ม หงายผึงไปถูกต้นหวาย ต้นหวายทั้งสองก็โน้มลงมารัดคอตาพรหมไว้แน่น ผึ้งเข้ารุมต่อยแสนเจ็บปวด ตาพรหมตะโกนยอมแพ้พวกสัตว์และกล่าวว่า“เออ ! เรายอมให้พรแก่พวกเจ้าทุกตน ถ้าเวลาใดพวกเจ้าต้องการน้ำฝน คางคก อึ่ง กบ ต้องกัดฟันแผดเสียงขึ้นมา เวลานั้นเราจะให้ฝนแก่เจ้าทันที”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 425)

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสงครามระหว่างคางคกและตาพรหมนั้น ถือเป็นเรื่องราวหนึ่งของกัมพูชาที่บอกเล่าสืบทอดต่อกันมานาน จนกลายเป็นตำนาน เป็นตำนานการเรียกร้องความเป็นธรรมและยังสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจและชนชั้นผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา

5.2.3 วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์

วาทกรรมที่สื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์เป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และยอมรับประเพณีวัฒนธรรม มรดกด้านภาษา ศาสนา ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ รวมทั้งสุนทรียศาสตร์ทางสังคมวัฒนธรรม โดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อ ศรัทธา ค่านิยม บรรทัดฐานและการปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมของตนเองและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งสาคัญที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกเกี่ยวกับความเป็นตัวเอง อัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์นั้นคือ "เป็นพลวัตและมีหลายแง่มุม" มีการปรับเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นผลให้อัตลักษณ์ของบุคคลเปลี่ยนไปด้วยอย่างต่อเนื่องตามประสบการณ์ชีวิต นักวิจัยด้านวัฒนธรรมหลายท่านได้ระบุถึง อัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นค่านิยม และเป็นหลักเกณฑ์ที่มีความหมายต่อวิถีชีวิตที่แต่ละคนมีส่วนร่วมกับคนอื่น ๆ ในสังคม การวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นการศึกษาปฏิบัติการทางภาษาผ่านการประกอบสร้างความหมาย โดยการพิจารณาตัวบทเป็นสำคัญ ทั้งนี้ยังยึดโลกเป็นศูนย์กลาง เพื่อศึกษาวรรณกรรมการวิจารณ์เชิงนิเวศจึงเป็นการนำเอาความคิดทางด้านสิ่งแวดล้อม ภาพแทนที่ปรากฏในตัววรรณกรรมมาทำการศึกษา โดยพิจารณาภาษาเป็นสิ่งสำคัญ เช่น ชื่อสถานที่ ต้นไม้ ป่าไม้ วัฒนธรรม วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ ซึ่งประกอบด้วยสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น รูปจาหลัก ที่สะท้อนความเชื่อทางวัฒนธรรมการใช้สัญลักษณ์และแนวคิดร่วมกันของสมาชิกในสังคม แสดงถึงความเป็นกลุ่มก้อนเดียวกัน นอกจากนี้ยังหมายถึงบรรทัดฐานมีผลต่ออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม กลุ่มวัฒนธรรมจะสร้างบรรทัดฐานสาหรับแนวปฏิบัติที่เหมาะสมและพฤติกรรมที่ยอมรับได้

การแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ในเรื่องเล่าเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **พนมเปร๊าะพนมเสร็ย** หรือเขาชายเขาหญิงซึ่งเป็นชื่อของภูเขาสองลูก หากจากกรุงพนมเปญ ไปทางจังหวัดกำปงจาม หลักกิโลที่ 116 เรียกว่า “พนมเสร็ย” หรือเขาหญิงและภูเขา “พนมเปร๊าะ” เชื่อกันว่า เกิดจากการสร้างภูเขาแข่งกันของกลุ่มชายหญิงและเขาหญิงจะสูงกว่าเขาชาย ภูเขาทั้งสองลูกนี้มีตำนานเล่าขานถึงชัยชนะของผู้หญิงที่สามารถสร้างภูเขาได้สูงกว่าชาย โดยใช้ปฏิภาณไหวพริบและปัญญา จึงได้ชัยชนะมามีสิทธิ์ในการตั้งกฎเกณฑ์ให้ฝ่ายชายเป็นฝ่ายไปขอฝ่ายหญิงแต่งงาน ซึ่งก่อนที่จะได้ชัยชนะมาผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายขอผู้ชายแต่งงาน จึงกล่าวได้ว่าภูเขาดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพและชัยชนะของผู้หญิงสังคมในเรื่องเล่ากัมพูชาส่วนใหญ่เป็นสังคมชนบท ซึ่งในอดีตผู้ชายมักเป็นผู้นำครอบครัว และเป็นผู้ที่มีความถูกต้องเสมอ มีอานาจในการบริหารจัดการครอบครัว ผู้หญิงจะอยู่ในสถานะที่เป็นรองต้องคอยปรนนิบัติผู้ชาย ดูแลทั้งลูกและสามี ต้องตื่นก่อนนอนทีหลัง มีความเพียบพร้อม ทำตามคำสั่งทุกประการพฤติกรรม ดังกล่าวเห็นได้จาก เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ก๊วงเหียน** ซึ่งกล่าวถึงชายผู้หนึ่งชื่อก๊วงเหียน ชายคนดังกล่าวเป็นคนขี้ขลาดแต่มีเมียถึงสองคนเมื่ออยู่ในสถานการณ์คับขันหรือเป็นอันตราย

มักจะให้เมียออกหน้าเสมอ แต่เมื่อเกิดผลสำเร็จชายดังกล่าวก็จะรับหน้าเอาความดีความชอบ แม้เมียจะแย้งเขาก็พูดให้บุคคลเชื่อตามเขา เช่นตอนที่เจอเสือร้ายเมียเป็นฝ่ายไปสู้กับเสือจนเสือตายนายก๊วงเห็นภรรยาตีเสือตายแล้ว ก็รีบกุลีกุจอออกมาจากโพรงไม้ เอาไม้ตีเสือที่ตายแล้วเข้าไปอีก ภรรยาทั้งสองโทษสามีว่า “เสือมันตายไปแล้วทำเป็นมาตีซ้ำอีก ผู้ชายอะไรทากับผู้หญิงแบบนี้” นายก๊วงด่าว่าภรรยาอีกว่า “ไม่เคยมีผู้หญิงที่ไหนตีเสือตาย มีแต่ผู้ชายที่กล้าตีเสือจนตาย” แล้วนายก็วงได้ดึงเถาวัลย์มามัดเสือแล้วพาภรรยาแบกเข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านเห็นนายก๊วงแบกเสือมาก็พากันไปมุงดูแล้วถามว่า “ท่านทาอย่างไรถึงได้เสือตัวนี้ ทั้งที่เสือตัวนี้ดุร้ายมาก มันฆ่าทั้งคน วัว ควาย กินไปแล้วมากมาย” ภรรยานายก๊วงเล่าบอกชาวบ้านว่า “นายก๊วงพอเห็นเสือวิ่งมาแกวิ่งเข้าไปในโพรงไม้ เราสองคนเป็นผู้หญิงช่วยกันฆ่าเสือจนตาย!”นายก็วงได้ยินภรรยาเล่าแบบนั้นก็ต่อว่าภรรยาว่า “ไม่เคยมีหญิงไหนกล้าหาญขนาดตีเสือตายหรอก มีแต่ผู้ชายกล้าตีเสือถึงตายได้” นายก๊วงได้อวดบอกชาวบ้านว่า “ตอนที่เสือวิ่งออกมาจะกัดข้า ข้าได้ใช้วิชาอาคมลงไปถึงสามารถฆ่ามันได้” แล้วนายก็วงทาเป็นใช้อาคมกระโดดตีเสือ ให้ชาวบ้านดู ฝ่ายชาวบ้านเกรงกลัวนายก็วงทุกคน ทั้งตั้งฉายาให้ว่า “ก๊วงเหียน” (เหียน แปลว่ากล้า)

ในเรื่องเล่าดังกล่าวแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ด้านพฤติกรรมการแสดงออกของชายหญิงในฐานะสามีภรรยา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังคมมักจะยอมรับว่าผู้ชายเป็นผู้ที่เหนือกว่าผู้หญิงเสมอ นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ผู้ชายมีสามีครบลักษณ์** ยังมีการพรรณนาถึงการแสดงออกของผู้หญิงที่กระทำต่อสามีไว้ว่า “มีเรื่องเก่าแก่เรื่องหนึ่ง กล่าวว่า มีชายขี้เกียจคนหนึ่ง มีเมียครบลักษณ์ มีกิริยามารยาทงาม รู้จักเคารพปรนนิบัติสามี ตั้งแต่ได้เป็นผัวเมียกันมา ชายขี้เกียจเอาแต่นอน ถึงเวลาหิวข้าวถึงลุกมากินๆ กินเสร็จก็นอน แม้แต่ยาสูบ ก็ต้องให้เมียม้วนให้เช่นกัน เมียเป็นคนที่ให้ความเคารพปรนนิบัติผัว ไม่เคยพูดคำไม่ดีกับผัวเลย ยกข้าวน้ำและสิ่งของให้ผัว มีแต่ยกมือไหว้ หลายปีผ่านไป เกิดความยากจนมาก เพราะเมียไม่มีความสามารถหาเลี้ยงผัวได้ วันหนึ่งเมียจัดหมาก ๕ บุหรี่ ๕ เข้าไปกราบไหว้ผัว แล้วพูดว่า “ข้าขอโทษคุณพี่ เพราะเราเวลานี้จนมาก เราไม่ได้หากิน ไม่มีมีอะไรกิน ขอให้คุณพี่ไปตัดไม้ ทำคันไถ คราส ทำนาเหมือนคนอื่น เพราะถึงฤดูทำนาแล้ว” ผัวพูดว่า “ถ้าเป็นแบบนี้ ขอให้น้องหุงข้าว ห่อเป็นเสบียงเถอะ ผัวจะไปหาตัดไม้ ทำคันไถ คราส” เมียลุกแต่เช้ามืดหุงข้าว ห่อใส่ถุง มีทั้งน้ำ ขวานไปด้วย ชายขี้เกียจนอนกระทั่งพระอาทิตย์โผล่แล้ว เมียไม่กล้าปลุกผัวรอให้ผัวตื่นเอง พอตื่นขึ้นมา เมียตักน้ำไปล้างหน้าให้เสร็จเรียบร้อย เมียก็ยื่นหมาก บุหรี่ และข้าวห่อพร้อมทั้งเครื่องใช้ไปให้ผัว”

จากเรื่องเล่าดังกล่าวข้างต้นแสดงถึงการแสดงออกในฐานะภรรยาของหญิงชาติพันธ์เขมรที่เป็นตัวแทนของหญิงที่มีความเพียบพร้อมเป็นแบบอย่างของกุลสตรี ซึ่งหากมองอีกมุมหนึ่งเป็นการสะท้อนภาพสถานะของสตรีที่เป็นรองบุรุษในสังคมของชาติพันธ์เขมร บุรุษคือผู้คุมอานาจ อยู่เหนือ

สตรีทุกกรณี สตรีเป็นฝ่ายต้องยอมเป็นผู้ตามหากสตรีใดแสดงพฤติกรรมผิดรีตผิดรอย เช่น ขี้เกียจ ไม่เก่งการบ้านการเรือน ไม่เชื่อฟังสามี สตรีผู้นั้นย่อมไม่เป็นที่ยอมรับ แต่ถูกสังคมประณาม

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **งูเกงกอง** อาจกล่าวได้ว่าหากพิจารณาผ่านความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ในเรื่องเล่า และการวิจารณ์เชิงนิเวศซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นการศึกษาปฏิบัติการทางภาษาผ่านการประกอบสร้างความหมาย โดยการพิจารณาตัวบท (Text) เป็นสำคัญ อาจกล่าวได้ว่านิทานกัมพูชาเรื่อง งูเกงกอง ถือเป็นนิทานที่บอกเล่าถึงความเป็นมาของชาวกัมพูชา สะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และยังนำเสนอประเด็นเรื่องครอบครัว การประกอบอาชีพโดยผู้หญิงมีหน้าที่อยู่บ้านเลี้ยงดูลูกและทำงานบ้าน ขณะเดียวกันฝ่ายชายก็ต้องออกจากบ้านเพื่อหางานทำ โดยในเรื่องงูเกงกอง จะพบว่าครอบครัวของนางนีกับสามี เป็นคนธรรมดาสามัญ โดยสามีได้ไปค้าขายลูกปัด และฝ่ายภรรยาซึ่งเป็นคนอยู่บ้านก็เลี้ยงดูลูกและ ดูแลบ้านเรือน อาจมีบ้างที่ออกไปหาหน่อไม้และตัดฟืน จนเกิดเหตุการณ์ขึ้น เมื่อขวานนางนีตกและเจอกับงูเกงกอง จนทั้งสองทำข้อตกลงกัน ดังในเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า

> “เออ ถ้านางยอมเป็นเมียข้า ข้าจะส่งขวานให้ ถ้าไม่ยอมข้าจะไม่ให้ขวานหรอก” ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงนำมาซึ่งความหายนะเมื่อสามีนางนีกลับมาจากการค้าขายลูกปัด และฝ่ายลูกสาวคือนางเอดบอกกับผู้เป็นพ่อว่าแม่มีอะไรกับงูเกงกอง และจากเรื่องเล่าดังกล่าวก็นำมาสู่ตำนานการกำเนิดงูและเรื่องงูเกงกองยังกลายเป็นเรื่องเล่าชาติพันธุ์ชาวกัมพูชาที่ถูกบอกเล่าสู่กันฟังเรื่อยมา
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 7)

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดนกเขา** จะพบว่ามีการใช้การใช้คำศัพท์ตั้งชื่อคือ โกว์น-โลก โดยคำว่า “โกว์น” นี้ในภาษาเขมรหมายถึง “ลูก” บวกคำว่า “โลก” ซึ่งถือเป็นกลวิธีการใช้คำศัพท์ภาษาเขมรในเรื่องเล่า โดยสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชาติพันธุ์ในเรื่องเล่า ทั้งยังเป็นภาพแทนของคนกัมพูชาในเรื่องของสภาพแวดล้อม บริบทของชุมชนกัมพูชาในอดีต ความอดยากของครอบครัว นำมาซึ่งวิธีการต่าง ๆ นานา ดังในเนื้อความตอนหนึ่งที่ว่า

> “ลูกเอ๋ย ! แม่มารับเจ้ากลับ แม่ไม่ทิ้งให้เจ้าอยู่ในป่าอีกแล้ว” ลูกทั้ง 3 คนได้ยินแม่เรียกก็รู้แน่ชัดว่าเป็นแม่ จึงคิดกันว่า “แม่มาฆ่าเราอีกแล้ว เราอย่าไว้ใจเขา เราพากันบินไปจะดีกว่า” คิดดังนั้น จึงพากันบินเป็นกลุ่มไปเกาะ

> บนต้นไม้สูงต้นหนึ่ง ร้องบอกมายังแม่ด้วย ปรารถนาจะบอกว่า “พวกเราพ้นวิสัยที่เป็นลูกของท่านแล้ว พวกเราเป็นสัตว์เดรัจฉานดีกว่า ท่านอย่ามาใกล้เรา” แต่ว่าคำพูดซึ่งร้องบอกแม่นั้นไม่เป็นเสียงมนุษย์หรอก แต่เป็นเสียงร้องว่า “โกว์น-โลก ๆ” เมื่อแม่เข้าไปใกล้ก็พากันบินไปเกาะที่ต้นไม้อีกต้นหนึ่ง แล้วร้องว่า “โกว์น โลก ๆ”
>
> (ประยูร ทรงศิลป์, 2540: 387)

จากเนื้อความข้างต้น อาจกล่าวได้ว่าจากเรื่องเล่าจนกลายเป็นตำนานการกำเนิดนกเขา หรือที่ในภาษาเขมรเรียกว่า “โกว์นโลก” ทั้งยังถูกบอกเล่าสืบต่อกันมา ทั้งในแง่ของความเชื่อจากอดีตจนถึงปัจจุบัน หรือในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขานางกองรี** (จังหวัดกำปงชนัง) จากตำนานเรื่องเล่าระหว่าง “นางกองรี” ซึ่งเป็นลูกยักษ์กับ “พุทธิแสน” ซึ่งเป็นลูกมนุษย์ จากชื่อ “นางกองรี” จึงกลายมาเป็นตำนาน ภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) อันสะท้อนให้เห็นถึงที่มาของการตั้งชื่อภูมินามสถานที่ในประเทศกัมพูชาในอดีต การกำกับโดยเรื่องเล่าจึงถือเป็นอีกวิธีหนึ่งซึ่งนิยมเป็นอย่างมากในการบันทึกเรื่องราวชาติพันธุ์ของคนกัมพูชา ดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทั้งจากเอกสารเป็นจำนวนมากกล่าวไว้ตรงกันว่า ศพของนางกองรีซึ่งตายที่ริมน้ำนั้นเกิดเป็น “ภูเขานางกองรี” และว่าที่ใกล้ภูเขานางกองที่มีหมู่บ้าน 2 แห่ง ชื่อ “กำปงฮาว” และ “กำปงเลง” หมู่บ้านกำปงฮาวเป็นที่ชื่อนางกองรีตะโกนเรียกพุทธิแสน หมู่บ้านกำปงแลง เป็นที่ซึ่งพุทธิแสนเลิกปรารถนานางกองรี อาจกล่าวได้ว่านิทานกัมพูชาเรื่อง ภูเขานางกองรี (จังหวัดกำปงชนัง) ถือเป็นอีกเรื่องเล่าหนึ่งของกัมพูชาที่กล่าวถึงความเป็นชาติพันธุ์ในเรื่องเล่า และยังบันทึกสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของประเทศกัมพูชา เพื่อให้ลูหกหลานชาวกัมพูชาได้ทราบที่มาของกำเนิดภูเขาและเรื่องเล่าชาติพันธุ์

5.2.4 วาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา

ภาษาเป็นองค์ประกอบสาคัญในการนำเสนอธรรมชาติ เมื่อพิจารณาแล้วความจริงชุดต่าง ๆ ที่ได้รับการประกอบสร้างขึ้น ภาษาล้วนแล้วแต่มีบทบาทในการนำไปสู่ความหมายหลายประการ อาทิ การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านภาษาถือเป็นชุดความจริงทางภาษาศาสตร์ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือภาษาคือทำให้ระบบนิเวศและธรรมชาติเป็นมิตร การศึกษาในประเด็นการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติกับภาษาเป็นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงชุดความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านภาษาที่ใช้ในการนำเสนอ ภาษาที่มนุษย์ใช้กับธรรมชาติมีความสำคัญที่ผู้วิจัยพิจารณาผ่าน คำเรียกธรรมชาติ ซึ่งพิจารณาถึงชื่อเรียกสมญานามของธรรมชาติที่ตัวละครหรือบทบรรยายได้ใช้เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น การใช้คำเพื่อกล่าวถึงสัตว์ พืช เทพารักษ์ พื้นที่ธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ การวิเคราะห์ในประเด็นวาทกรรมการประกอบสร้างความจริงเชิงนิเวศ

ธรรมชาติกับภาษาไม่ได้เพียงศึกษาเฉพาะชื่อที่มนุษย์ตั้งให้ธรรมชาติเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการวิเคราะห์ภาษาที่มนุษย์ใช้เรียกธรรมชาติและภาษาที่ใช้อันจะนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงให้ระบบนอิเวศกับธรรมชาติผ่านภาษาที่ใช้ในการนำเสนอธรรมชาติ เกณฑ์การคัดเลือกการใช้ภาษาในประเด็นนี้ มุ่งเฉพาะชื่อเรียกหรือคำเรียกธรรมชาติ และสรรพนามที่มนุษย์ใช้เรียกธรรมชาติ ซึ่งมีประเด็นเกี่ยวข้องกับสัญญะ ภาพแทน และวาทกรรม อันนำไปสู่การตีความเพื่อให้เกิดความหมายในลักษณะต่าง ๆ

ในเรื่องเล่ากัมพูชานั้น มนุษย์เป็นผู้ตั้งชื่อให้กับธรรมชาติชื่อเรียกธรรมชาติจึงเป็นตัวแทนของมนุษย์เป็นศูนย์กลางในลักษณะของการนำเสนออำนาจของมนุษย์ในการประทับตราให้กับธรรมชาติ ชื่อเรียกธรรมชาติแสดงความเป็นตัวแทนในลักษณะต่าง ๆ อีกทั้งยังสื่อถึงการรับใช้อุดมการณ์บางประการ อนึ่ง ในประเด็นการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านภาษานั้น นอกจากผู้วิจัยได้วิเคราะห์คำเรียกชื่อธรรมชาติแล้ว หน่วยการวิเคราะห์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ชื่อของตัวละคร ทั้งตัวละครมนุษย์และอมนุษย์ จากการศึกษาพบว่าลักษณะคำที่ใช้ในการตั้งชื่อตัวละครเหล่านี้มีความหมายบางประการที่แสดงให้เห็นชุดความจริงเรื่องธรรมชาติและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจ จากการศึกษาสามารถแบ่งเป็น 2 ประเด็น ได้แก่ ความหมายของชื่อตัวละครกับการเชื่อมโยงกับกับธรรมชาติ และการสื่อความหมายของตัวละครกับธรรมชาติ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

5.2.4.1 ความหมายของชื่อตัวละครกับการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ

การใช้ภาษาเพื่อเรียกธรรมชาติด้วยวิธีแตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่าในเรื่องเล่ากัมพูชามีปรากฏคำเรียกธรรมชาติกับความหมายของชื่อตัวละครที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างมาก คำเรียกต่าง ๆ มีนัยที่แตกต่างออกไป หมายรวมถึงความลักลั่นของภาษาที่มนุษย์ใช้เรียกธรรมชาติ จึงก่อเกิดเป็นพหุโฆษะ ประเด็นนี้ผู้วิจัยขอยกแนวคิด 2 แนวคิดที่เชื่อมโยงกัน นั่นคือ พหุภาษา (Heteroglossia) และพหุโฆษะ (Polyphony) กล่าวโดยสรุปแนวคิดเรื่องพหุภาษาและพหุโฆษะเป็นการอธิบายถึงความหลากหลายของชื่อเรียกธรรมชาติกับระบบนิเวศที่มนุษย์นิยามสิ่งต่าง ๆ นั้นก่อให้เกิดความแตกต่างของความหมายที่ผู้พูดประกอบสร้างขึ้น เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติโดยนำเอาวิธีคิดแบบพหุภาษาและพหุโฆษะ มำช่วยอธิบายจึงนาไปสู่ข้อค้นพบที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เสือ ลิง และกระต่าย** มีเสือตัวหนึ่งมันอยู่โดดเดี่ยวเดินหาจับอะไรไม่ได้เลย มันพยายามเดินหาสัตว์ นาน ๆ ไปมันพบนกยอกตัวหนึ่งเกาะอยู่บนต้นไม้ต้นหนึ่งริมหนองนา กำลังส่งเสียงออก ๆ ยู ๆ เสือเหลือบไปเห็นมันคิดว่าทำอย่างไรจึงจะจับสัตว์นี้ได้หนอ มันอยู่สูงอย่าง ถ้าตนเองขึ้นไปมันจะเห็นและบินหนีไป เมื่อไรจะจับมันได้ เมื่อนั่งเฝ้าคอยดูท่าทางของนกออกนั้น ฝ่ายนกออกเมื่อมันเกาะกิ่งไม้แล้วสายตามันคอยเฝ้ามองฝูงปลา ถ้าหากมีปลามัน ผุดขึ้นมาจะ

ได้จับ สักครู่มีปลาตัวหนึ่งผุดขึ้นมา นกออกจับปลานั้นได้เอามากินเป็นอาหารของมัน เสือเห็นนกออก ทำดังนั้น ก็คิดว่า ไอ้นกออกมันอยู่เงียบ ๆ ปรากฏว่าปลามันว่ายอยู่ ในหนองนั้น มันไปจับเอามาได้ชั่วประเดี๋ยวเดียวโดยไม่ต้องเหนื่อยยากเท่าไรเลย ไม่ต้องกังวลใจเหมือนตนเองที่ต้องพยายามเดินแสวงหาอาหาร หาเกือบตายก็ไม่ได้มาง่าย ๆ ไอ้นี้ มันนั่งทำหัวโผล่มันจับได้ทันทีไม่ต้องลำบากลำบนอะไรเลย ดังนั้นเราจะต้องทำตามแบบมัน เพราะว่าง่ายดี เสือคิดดังนั้นแล้วจึงออกเดินต่อไปอีกเพื่อหาบึงหรือหนองน้ำที่เงียบ ๆ และมีพวก ปลามาก มันเดินไปถึงบึงแห่งหนึ่งซึ่งเงียบสงัด ริมบึงนั้นมีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งมีกิ่งระเกะระกะ มีร่มเงาครึ้มพอที่จะเป็นที่ซ่อนตัวได้ ขณะนั้นมีชายคนหนึ่งได้ผูกเบ็ดไว้ในบึงนั้นอยู่ก่อน" เสือจะไปถึง ด้วยเหตุที่อยากจะดูเบ็ดที่ตนเองวางเรียงรายไว้ไกล ๆ ชายนั้นเมื่อรายเป็ด แล้วก็ไม่ยืนรอดูอยู่บนพื้นดิน แต่ขึ้นไปอยู่บนต้นไม้ต้นหนึ่งซึ่งสูงใหญ่แอบอยู่เงียบ ๆ คน ไม่ได้พูดจาอะไรเลย เมื่อนั้นเมื่อไปถึงก็เดินก้ม ๆ เงย ๆ เพื่อจะหาต้นไม้ขึ้น ทำเช่นเดียวกะ นกออก ชายนั้นได้ยินเสียงเมื่อมองไปเห็นเสือกำลังปีนขึ้นไปนั่งจ้องอยู่บนยอดไม้ ทาเลย เลียนแบบนอกออกว่า "ออกอู ๆ" เขาไม่กล้าพูดอะไรเลย ได้แต่คอยดูและคิดว่าเสือมัน" อยู่บนยอดไม้ริมบึงนี้มันคิดจะทำอะไร สักครู่มีปลาผุดขึ้นมาเสือกระโดดโผงลงใน ขึ้นมาสำลักน้ำได้ยินเสียงคร่อก ๆ ชายนั้นเห็นแล้วจึงหัวเราะและตะโกนว่า "ตายไหม ไอ้ผี ทำอะไรอย่างนั้น" เสือได้ยินจึงมองไปเห็นชายนั้นอยู่บนยอดไม้มันอับอายมากแทบจะฆ่าตัวตาย เพราะไม่เคยได้ความคิดเช่นนี้เลย เสือคิดว่าชายนั้นเห็นมันแต่เพียงคนเดียว ถ้าเขากลับไป บ้านเขาคงจะต้องพูดบอกคนอื่นจะยิ่งรู้กันมากขึ้น ๆ ทำให้เสียชื่อเสียงมาก ดังนั้นจะต้องติด สินบนไม่ให้ไปบอกใครอีก เสือพูดอ้อนวอนชายนั้นด้วยคำพูดที่อ่อนโยนว่า "ท่านเอ๋ย ฉันทำเป็นจับปลาเหมือนนกออก แต่มันไม่ได้ปลาหรอกกลับเป็น จมน้ำเกือบจะตาย ฉันอับอายเหลือเกิน สงสารฉันเถอะ ขอท่านอย่าได้เล่าให้ผู้อื่นฟังเลย ฉัน จะตอบแทนบุญคุณด้วยการอุปการะท่าน"

ชายนั้นถามว่า "เสือ เอ็งจะให้อะไรข้า" เสือว่า "ฉันสัญญาว่าจะหาสัตว์มาส่งให้ท่านทุกเช้า ณ ที่นี่วันละตัว" ชายนั้นตกลงตามคำขอร้องของเสือแล้วจึงกลับบ้าน รุ่งขึ้นเช้าก็มาเอาสัตว์จาก เสือตรงที่สัญญากันไว้ เสือกัดสัตว์เอามาให้ชายนั้นเป็นประจำไม่กล้าเว้น เมื่อชายนั้นได้สัตว์ ก็เอากลับไปบ้าน หลายวันเข้าภรรยาเกิดความสงสัย ตกตอนกลางคืนสงัดนางจึงถามสามีว่า "พี่ทำไมพี่จึงได้สัตว์มาทุกวันเช่นนี้ ครั้งหนึ่งสัตว์นี้ อีกครั้งสัตว์โน้น หมูก็มี สมันก็มี อีเก้งก็มี" "ฉันรักบ่วง" ภรรยาว่า "บ่วงอะไรถึงติดเป็นประจำ พี่บอกฉันตรง ๆ เถอะ" ชายนั้นลืมสัญญาเพราะคิดว่าเสือเมื่อไรมันถึงจะมารู้ จึงเล่าให้ภรรยาฟังตั้งแต่ ต้นจบจบภรรยาก็เชื่อ รุ่งขึ้นเช้าชายนั้นไปเอาสัตว์จากเสือดังเช่นทุกครั้ง เมื่อไปถึงเห็นเสือนั่ง คอยอยู่ ณ ที่นั้น เมื่อชายนั้นไปถึงเสือบอกว่า "เออ ! เอ็งมานี่ ข้าคอยอยู่ ข้าจะกินเอง เมื่อคราวก่อนพูดกันไว้ ข้าห้ามว่า อย่าให้บอกใครเขาอีก ข้าติดสินบนให้สัตว์วันละตัวทุกวัน ตอนนี้ทำไมเอ็งจึงบอกเขา" ชายนั้นกลัวจนตาเหลือก ไม่เถียงอะไรเลย ได้แต่อ้อนวอนเสือว่า "พี่เสือจะกินก็กินเถอะ ฉันไม่เกี่ยงหรอก เพราะว่าได้พูดไปแล้ว แต่ถ้าจะตายฉันขอกลับไปพบเมียก่อน จะได้

บอกให้เขารู้ด้วย” เสือตกลง “เออ ! จะไปก็ไปเถอะ ไปแล้วกลับมาเร็ว ๆ ข้าจะบ้วนน้ำลายรอ ถ้ารอจนน้ำลายแห้ง ข้าจะตามไปกินทั้งผัวทั้งเมีย จะเอาไว้ทำอะไรคนไม่รักษาคำพูด” ชายนั้นได้แต่โศกเศร้าใจ เพราะปากไม่รู้จักเก็บความจึงต้องถูกเสือกิน เมื่อไปถึงบ้านก็บอกภรรยาตามเรื่องราวที่เกิดขึ้นแล้วว่า “ตอนนี้อยู่ไม่ได้แล้ว เพราะว่าเสือมันคอยอยู่ ถ้านานมันจะมากินหมดทุกคน”ภรรยาร้องไห้อาลัยอาวรณ์ สามีลาภรรยาแล้วออกจากบ้านไป เมื่อเดินมาตาม ทางก็ร้องไห้มาตลอด จนถึงกลางทางพบกับกระต่าย ๆ ถามว่า “ท่านจะเดินไปไหน ทำไมถึงร้องไห้ มีทุกข์อะไรหรือ” ชายนั้นเล่าเรื่องให้กระต่ายฟังทุกประการ กระต่ายว่า “โอ ! ถ้าเช่นนั้นจะไปกลัวอะไร ท่านไปหากล้วยมา 1 หวี จะไปกลัวอะไรกับไอ้เสือทะลึ่งนั้น” ชายนั้นดีใจมากรีบไปหากล้วยมาได้หวีหนึ่งส่งให้กระต่ายเจ้าปัญญา แล้วบอกว่า “ฉันให้ท่าน ขอแต่ท่านช่วยชีวิตฉันไว้ด้วยเถอะ อีกสักครู่มันจะตามมากินฉันแล้ว” กระต่ายเจ้าปัญญาว่า “เออ! ท่านไปกับเรา คอยดูเสือนั้นให้ดี” ว่าแล้วกระต่ายเจ้าปัญญาจึงหาจอมปลวกแห่งหนึ่งซึ่งสูงใหญ่ ขึ้นไปนั่งบนยอด จอมปลวกนั้นเพื่อจะดูได้ไกล ส่วนเสือเมื่อคอยชายนั้นนานมากจึงตามมาด้วยปรารถนาจะกินทั้งสองคน เพราะผิดสัญญาสองครั้งแล้ว มันเดินอย่างรีบเร่งมาลำพังตัวเดียวจนมาใกล้จอมปลวก ชายเห็นจึงจึงฟ้องกระต่ายเจ้าปัญญาว่า “นั่นแน่ะ ! มาแล้วท่าน”

กระต่ายเจ้าปัญญาบอกว่า “อย่าพูด ! คอยให้มันมาใกล้ ๆ ก่อน” เสือเดินใกล้เข้ามา กระต่ายเจ้าปัญญาอมกล้วยลูกหนึ่งไว้ในปากแล้วกระแอมว่า “แอ้ม ! กินเสือ 5 ตัวไม่หนักท้องเลย กินมะเขือขื่นเท่าหัวแม่มือคอแห้งแล้ว แอ้มๆ” เสือได้ยินเสียงว่ากินเสือ 5 ตัวไม่หนักท้องก็ถอยกรูด กระต่ายกระแอมอีกครั้ง แล้วว่าอย่างเดิม เสือวิ่งไม่เหลียวหลัง วิ่งไปไกลจึงพบกับลิงตัวหนึ่งอยู่บนยอดไม้ ลิงเห็นเสือ วิ่งจึงตะโกนว่า “พี่เสือ วิ่งมามีเรื่องอะไรหรือ” เสือได้ยินจึงหยุดแล้วตอบไปว่า “โอ๊ย ! อะไรถึงใหญ่อย่างนี้ กินเสือถึง 5 ตัวยังไม่อิ่ม ฉันถึงกลัววิ่งหนีมา กลัวมันจะกิน” ลิงถามว่า “พี่เสือเห็นหรือไง” เสือว่า “ไม่หรอก ได้ยินแต่เสียง” ลิงว่า “ได้ยินที่ไหน”เสือตอบว่า “ที่จอมปลวกใต้ต้นตะคร้อนั่นแหละ” ลิงว่า “สงสัยพี่กระต่ายละมั้ง” เสือตอบว่า “ไม่ใช่หรอก คำพูดของกระต่ายทำไมจะเป็นอย่างนี้” ลิงว่า “แน่แล้ว เป็นกระต่ายแน่แล้ว ถ้าอย่างนั้นไปดูอีกครั้งหนึ่ง ฉันจะพาไป” เสือไม่ยอมไป มันว่า “กลัวว่าพี่ลิงจะวิ่งหนีทิ้งฉันขึ้นบนยอดไม้ ปล่อยให้ฉันอยู่ตามลำพังมันต้องฆ่าฉันแน่แล้ว” ลิงพูดอีกว่า “ถ้าพี่กลัวฉันวิ่งหนี เราเอาหางผูกติดกัน ฉันจะขึ้นต้นไม้หนีไปไหนรอด ถ้าพี่ผูกติดกับฉันแล้ว” เสือว่า “เออ ! ถ้าอย่างนั้นก็ไป อย่าวิ่งหนีกันนะเว้ย” เสือและลิงผูกหางติดกันแล้วเดินตรงไปยังจอมปลวกนั้น ชายนั้นเห็นเข้าจึงฟ้องกระต่ายเจ้าปัญญาอีกว่า “ท่านเอ๋ย มาอีกแล้ว คราวนี้มีลิงมาด้วย ฉันกลัวเหลือเกินท่าน” กระต่ายเจ้าปัญญาว่า “อย่ากังวลใจเลย อยู่เงียบ ๆ เถอะ คอยให้มันมาใกล้จะได้ดูมัน” กระต่ายเจ้าปัญญาปอกกล้วยลูกหนึ่งอมไว้ในปาก เมื่อเข้ามาใกล้ลิงถามเสือว่า “ตรงไหนพี่เสือ” เสือว่า “โน่นแน่ะ ตรงโน้น เสียงมาจากตรงโน้นแน่ะ” กระต่ายอมกล้วยอยู่ในปากร้องว่า “เอ๊ะ ! ไอ้ลิงระบำติดหนี้ข้าตั้ง 4-5 ปี จูงไอ้เสือผอมมาให้ข้าหรือ แอ้ม ! ดูสันดานไอ้ลิงนี้ซิ” เสือได้ยินดังนั้นก็วิ่งโลดไป ลิงห้ามก็ไม่ฟัง มันคิดในใจว่าไอ้ลิงนี้มันพาข้ามาใช้ หนี้เขา ลิงตะโกนว่า “พี่

เสือ หยุดก่อน ๆ” เสือไม่ยอมหยุด เพราะเข้าใจว่าลิงจะเอาตัวมาใช้หนี้เขาจึงวิ่งไปไกล จนกระทั่งลิงนั้นกระแทกกับต้นไม้และพื้นดินตายไปโดยไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เต่าและลิง** มีนิทานเรื่องหนึ่งเล่าว่าเต่าและลิงขอเป็นดองกัน แต่ไม่ได้มีลูกหลานเกี่ยวข้อง สัมพันธ์กันหรอก เพียงแต่พูดกันว่าจะขอเป็นดองกันเท่านั้น สัตว์ทั้งสองรักใคร่นับถือกันเหมือนกับดองอื่น ๆ เขาเหมือนกัน กาลเวลาผ่านไปนานฝ่ายลิงนั้นมีลูกจะแต่งงานจึงเชิญแขกพวกลิง มาร่วมในวันพิธีกินเลี้ยง สิ่งนึกถึงเต่าซึ่งเป็นดองกัน มันคิดว่าตนเองจะแต่งงานลูกได้เชิญแขกหมดแล้วยังเหลือแต่เต่าซึ่งเป็นดองกันนั้นยังไม่ได้ไปบอก ตอนนี้ใกล้วันงานแล้วดังนั้นจะต้องให้ คนใช้ไปเชิญเขาด้วยเพราะว่านับถือกันมาหลายปีแล้ว คิดแล้วจึงให้คนรับใช้ไปเชิญ วันที่เขา ชุมนุมญาติกินเลี้ยงงานแต่งงานนั้นเต่าก็ไปถึงแต่ขึ้นไปดื่มกินกับเขาไม่ได้ พวกลิงเห็นเข้าจึง บอกสิ่งที่เป็นดองกับเต่าว่า “เต่าที่เป็นดองท่านมาถึงแล้ว อยู่ที่ใต้ต้นไม้แน่ะ” ลิงลงมาเห็นเต่าจึงบอกว่า “พ่อดองหรือ ถ้าขึ้นมากับเขาไม่ได้พ่อดองกัดเถาวัลย์นี้เถอะ ฉันจะสาวขึ้นไป แต่ว่าถ้ายังขึ้นไปไม่ทันถึงที่ ๆ เรานั่งกันพ่อดองอย่าพูดอะไรนะ แม้ว่าจะเห็นอะไรหรือใครเขาว่า อะไรก็ตาม ถ้าพูดจะตกลงมาตาย” เต่ารับคำของลิงครบสรรพแล้วจึงกัดเถาวัลย์ พวกลิงก็สาวเถาวัลย์น้ำเต่าขึ้นไปชั้น บน เมื่อใกล้จะถึงที่กินเลี้ยงซึ่งเขาจัดไว้นั้น แม่ดองลิงเห็นเต่าจึงถามด้วยความนับถือว่า “พ่อดอง สุขสบายดีหรือ” เต่าลืมคำสั่ง อ้าปากจะตอบแม่ดองลิง จึงหล่นลงมายังพื้นดินกระดองแตกเหมือน เขาเอากระบองทุบสิ้นใจตายในเวลานั้น ไม่ได้กินเลี้ยงงานแต่งงานนั้นเลย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **งูเกงกอง** โบราณกาลมาทุกหนทุกแห่งบนพื้นพิภพโลกเรานี้ไม่มีงูพิษและงูไม่มีพิษหรอก มีแต่งูเกงกอง มีนิทานเล่าว่า แต่เดิมมีคนสองคนสามีภรรยา ภรรยาชื่อนางนี้ มีลูกสาวคนหนึ่งชื่อ นางเอด สามีนั้นไปค้าขายลูกปัดหายไปนานแล้ว วันหนึ่งพวกพี่ ๆ น้อง ๆ บ้านใกล้เรือนเคียง เขาชวนกันไปหาฟืน นางนี้ได้ยินเขาชักชวนกันก็ไปกับเขา เอานางเอดลูกสาวไปด้วย โดยแบกขวานเข้าป่าไป เมื่อเห็นฟันใหญ่ท่อนหนึ่งนางนี้เอาขวานฟันพื้น สักครู่หนึ่งขวานหลุดมือตกลงไปในรูงู นางนีมองไปเห็นขวานและงูเกงกอง จึงพูดกับงูนั้นให้ส่งขวานให้ งูเกงกองตอบว่า “เออ ถ้านางยอมเป็นเมียข้า ๆ จะส่งขวานให้ ถ้าไม่ยอมข้าจะไม่ให้ขวานหรอก” นางนี้ได้ยินงเกงกองว่าดังนั้นแล้วเพราะเหตุที่เป็นผู้หญิงไม่ดีจึงรับว่า “เออ ขอให้เอาขวานคืนวันก่อนเถอะ ตอนเย็นฉันจะให้นางเอดมาตาม” งูเกงกองได้ยินนางนีว่าดังนั้นจึงส่งขวานให้ นางนีสั่งว่า “ตอนเย็นจะให้นางเอดมาตาม”แล้วนางนี้ก็แบกขวานกลับไปบ้านกับนางเอด พลบค่ำนางนีใช้นางเอด ลูกสาวไปเรียกงูเกงกอง นางเอดไปถึงยืนอยู่ที่ปากรูงูเรียกว่า “งูเกงกองเอ่ย นางนีให้มาตาม” ฝ่ายงูเกงกองได้ยินแล้วจึงเลื้อยออกมา นางเอดเห็นงูก็กลัวจนสั่นไปทั้งตัว แต่ว่ากลัวแม่เพราะแม่ใช้มาจึงพยายามสะกดใจพางูไปบ้าน งูนั้นใหญ่มาก เลื้อยไปบนหญ้า ๆ ก็หัก ราบหมด เมื่อไปถึงบ้านก็ขึ้นไปนอนกับนางนี นางนีพูดกับงูเกงกองว่า “ฉันมีผัวแล้ว ตอนนี้ผัวฉันเขาไปค้าขายลูกปัด สองสามปีจะมาสักครั้ง" งูเกงกองถามว่า “ผัวเจ้าไปอีกกี่วันกี่เดือนจะกลับมา” นางนีตอบว่า “ไม่รู้ว่าอีกกี่เดือนกี่วันจึงจะกลับมา” งูเกงกองและนางนี้นอน

อยู่ด้วยกันจนใกล้สว่าง งูเกงกองจึงกลับไปรู นางนีสั่งว่า “ถ้าผัวฉันมา ฉันจะไม่ให้แม่เอดไปตาม อย่ามานะ แต่ถ้าผัวฉันยังไม่มา ฉันจะใช้แม่เอดไปตามแล้วค่อยมา”งูเกงกองกลับไปรู ทุกเย็นนางนี้ใช้ให้แม่เอดไปตามงเกงกอง นางเอดกลัวแม่จึงไป ตามดังที่แม่ใช้ แต่ในใจนั้นกลัวงูเหลือเกินเพราะงูนั้นใหญ่มาก แล้วก็ยาวด้วย อีกอย่างหนึ่ง โกรธที่แม่เป็นชู้กับ นางเอดไปถึงปากรูแล้วจึงเรียกว่า “งูเกงกองเอ๋ย นางนีให้มาตาม” งูเกงกองได้ยินจึงเลื้อยออกมาแล้วบอกว่า “เอด เอดเอ๊ย ข้าไม่ไปหรอก พ่อเอ็งอยู่เขาจะตัดคอข้าขาด” นางเอดตอบว่า “พ่อฉันไปค้าขายลูกปัด 2-3 ปี ยังไม่มาหรอก” งูเกงกองได้ยินนางเอดพูดดังนั้นจึงเลื้อยออกมาจากรูไป ๆ มา ๆ อยู่ทุกวัน นางนีซึ่งเป็นชู้กับงูเกงกองนั้นตั้งท้อง เวลาผ่านไปนานสามีนางนี้กลับมาจากค้าขายลูกปัดเห็นนางนั้น ท้องใหญ่ก็นึกสงสัยจึงถามนางเอดผู้เป็นลูกนางเอดบอกพ่อว่า “แม่เขามีชู้กับงูเกงกอง พอถึงเวลาคำเขาจะให้ฉันไปตามทุกวัน” พ่อได้ยินนางเอดบอกดังนั้นจึงพูดกับนางเอดว่า “ตอนเย็นเอ็งไปตามงูนั้นมาอีก ข้าจะคอยดักฟันมันอยู่ที่ปากประตูเอ็งอย่าให้แม่เอ็งรู้นะ” ฝ่ายนางเอดเมื่อพลบค่ำก็ไปเรียกงูเกงกองว่า “งูเกงกอง ๆ นางนีให้มาตาม”

งูเกงกองได้ยินแล้วจึงว่า “เอด เอดเอ๊ย ข้าไม่ไปหรอก พ่อเอ็งอยู่เขาจะตัดคอข้าขาด” นางเอดตอบว่า “พ่อฉันไปค้าขายลูกปัด 2-3 ปี ยังไม่มาหรอก” งูเกงกองได้ยินนางเอดพูดดังนั้น คิดว่าพ่อของนางยังไม่มาจากขายลูกปัดจริงจึงไปเหมือนทุกวัน พ่อนางเอดถือดาบแอบอยู่ที่ปากประตูคอยฟัน งูเกงกองเลื้อยเข้าประตูไปนิด เดี๋ยวพ่อนางเอดฟันคอขาด แล้วตัดข้างหางอีกท่อนหนึ่งเอาไปวางบนหิ้งท่อนข้างหัวเอาไปไว้ บนกิ่งพุทรา ส่วนกลางลำตัวให้นางเอดเอาไปถลกหนังทิ้ง แล้วสั่งนางเอดว่า “อย่าให้แม่เองรู้ เอาเนื้อไว้แกงให้แม่เองกิน” พ่อนางเอดล้างเลือดงูจนหมดไม่ให้เหลือ ฝ่ายนางนีไม่รู้ว่าสามีฆ่างู ซึ่งเป็นชู้ตายหรอก เพราะตอนนั้นนางนีไม่อยู่บ้าน ไปเยี่ยมญาติพี่น้องบ้านไกล รุ่งขึ้นเช้านางเอดเอาเนื้อมาแกงไว้ให้นางนีผู้เป็นแม่กิน นางนีเห็นแกงเป็นมันย่องทั้งจานทั้งหม้อ จึงถามนางเอดว่า “แม่เอด ได้เนื้ออะไรมาแกง” นางเอตตอบว่า “เนื้อหมู นางนีคิดว่าเป็นเนื้อหมูจริงก็ให้นางเอดตักมากินกับข้าว ตอนที่นางเอดตักแกงมาให้นางนีผู้เป็นแม่กินนั้น มีอีกาตัวหนึ่งมันเห็นหัวงูอยู่บนกิ่งพุทรา มันอยากกินเนื้องูส่งเสียงร้องว่า “กา ๆ กล้อมแกล้มกินเนื้อผัวตัวเอง” นางนีกำลังกินข้าวได้ยินเสียงอีการ้องดังนั้นจึงมองไปบนกิ่งพุทรา เห็นหัวงูเกงกอง อยู่บนกิ่งพุทรา นางนี้สงสารจนน้ำตาร่วงแต่นางนี้ไม่กล้าร้องไห้ เพราะกลัวสามีที่นั่งกินข้าวอยู่ ด้วยกัน สามีเห็นนางนีน้ำตาหยดจึงถามว่า “ทำไมถึงน้ำตาร่วง” นางนี้ตอบว่า “กินข้าวร้อน แกงร้อน คิดถึงลูกหลานน้ำตาถึงได้ร่วง” ฝ่ายอีกานั้นได้แต่ร้อง “กา ๆ กล้อมแกล้มกินเนื้อผัวตัวเอง หัวอยู่บนต้นพุทรา หางอยู่บนทิ้ง” นางนีมองไปบนทิ้งเห็นหางเกงกองอยู่บนนั้น ฝ่ายสามีนางนี่รู้ว่าเมียเป็นชู้กับงูเกงกองจริงแล้วนึกในใจด้วยความโกรธอยากจะฆ่านางนีแต่ต้องทำไม่ให้นางนี้รู้ตัว เมื่อนางนีท้องแก่ใกล้จะคลอดลูก สามีจึงชวนไปสระผมที่ริมบึง เมื่อเดินไปถึงจึงบอกภรรยาว่า “ไปให้ไกล ๆ เถอะ เราจะสระผมเล่นให้สบายใจเฉพาะ 2 คน” นางนีไม่รู้ตัวเลยว่าสามีจะฆ่า คิดว่าสามีจะไปสระผมจริง ๆ จึงเดินเข้าไปในป่าที่ไกลออกไป จนกระทั่งเห็นท่าน้ำแห่งหนึ่งราบเรียบและสะอาดดี สามีจึงพูดกับภรรยาว่า “ท่าน้ำนี้สะอาดและสบายดี เราหยุดสระ

ผมที่นี่เถอะ” ฝ่ายนางนี้ไม่รู้ตัวว่าสามีคิดจะฆ่าจึงนั่งสระผมที่ริมฝั่ง สามีชักดาบฟันนางทางด้าน หลังไม่ให้รู้ตัว ร่างนางขาดกลางตัวตายไป เวลานั้นเขามองเห็นลูกงูเกงกองต่างเลื่อยออกมาจากท้องนางนี สามีนางนีฟันลูกงูนั้นด้วยดาบ บ้างไล่ฟันไม่ทันก็เลื้อยเข้าไปในดินที่แตกระแหง บ้างดำลงไปในน้ำ บ้างเข้าไปในป่า เพราะเหตุนี้จึงได้มีมากมายหลายชนิดมาจนทุกวันนี้

5.2.4.2 การสื่อความหมายของชื่อตัวละครกับธรรมชาติ

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการวิเคราะห์ชื่อหรือคำเรียกธรรมชาติในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การตั้งชื่อธรรมชาติให้อยู่นอกเหนือจากวาทกรรมหลักและการเชื่อมโยงธรรมชาติกับความตายผ่านภาษาแบบมรณาอุปลักษณ์และในประเด็นธรรมชาติกับการสื่อความหมายของชื่อตัวละครนี้ ผู้วิจัยได้เน้นการวิเคราะห์ไปที่ความหมายของชื่อตัวละครที่มีประเด็นเกี่ยวข้องกับการประกอบสร้างชุดความจริงเรื่องธรรมชาติ ทั้งในลักษณะความหมายทางนิรุกติศาสตร์และความหมายที่เชื่อมโยงกับประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือกล่าวได้ว่าเป็นการวิเคราะห์ในมิติ “แปลว่า” และ “หมายถึง” ทั้งที่เป็นตัวละครมนุษย์และตัวละครอมนุษย์ เหตุผลในการเลือกวิเคราะห์ตัวละครมนุษย์ร่วมด้วยนั้น เนื่องจากชื่อตัวละครมนุษย์นั้นบางครั้งแสดงให้เห็นการนิยามธรรมชาติในรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในมิติที่น่าสนใจ จากการศึกษาพบว่าการตั้งชื่อตัวละครมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชาแสดงให้เห็นถึงความหมายที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ กล่าวคือชื่อตัวละครมีความหมายถึงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเช่น พระอิศวร พระอินทร์ พระจันทร์ ดวงดาว หรือสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น โดยผู้วิจัยคัดเลือกชื่อตัวละครที่มีตวามหมายเชื่อมโยงกับธรรมชาติและมีประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **สตรีนกยูงทอง** แต่เดิมมามีชายคนหนึ่งรับคำจากพ่อแม่ที่สั่งไว้ว่า อย่าเอาสตรีที่สามีทิ้งและสตรี สาวแก่ ให้เอาแต่สตรีสาวพรหมจารีและสตรีแม่ม่ายสามีตายเป็นภรรยา ไม่ให้เอาชายที่เรียน กับครู 3 คนเป็นเพื่อน แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าชายนั้นเอาสตรีลักษณะทั้ง 4 ประการดัง กล่าวเป็นภรรยา และเอาชายที่เรียนกับครู 3 คนเป็นเพื่อนเพื่อจะลองดู วันหนึ่งนกยูงทอง ของพระราชาไปหากินใกล้ ๆ บ้าน ชายนั้นคิดจะพิสูจน์ดูจึงจับนกยูงทองไปซ่อนไว้ในกรงแห่ง หนึ่ง เอาอาหารข้าวน้ำไปให้นกยูงนั้นกิน เสร็จแล้วชายนั้นเอาไก่อูตัวหนึ่งไปฆ่าทำอาหารกิน ตอนกินอาหารชายนั้นให้ภรรยาทั้ง 4 และเพื่อนมากินด้วยกัน ขณะกำลังกินอาหารกันอยู่เขา ทำเป็นชิมเนื้อไก่อูแล้วพูดว่า “นี่เป็นเนื้อนกยูงทองของพระราชาซึ่งฉันขโมยเอามาฆ่าทำอาหารกิน” หลังจากที่นกยูงหายไปพระราชาให้ตีฆ้องป่าวประกาศหานกยูงทองนั้น สตรีสามี ทิ้งและสตรีสาวแก่พูดกับสตรีสาวพรหมจารีและสตรีแม่ม่ายสามีตายว่า “ไปบอกพวกตีฆ้องป่าวประกาศว่าตัวเราแอบฆ่านกยูงของพระราชา และเอาเนื้อไปกินแล้ว อย่าไปช่วยอะไรมันเลย ปล่อยให้มันตายไปเถอะ มันทำร้ายทั้งตีทั้งด่าเรามาก เหลือเกิน” สตรีสาวพรหมจารีและสตรีม่ายสามีตายอ้อนวอนว่า “อย่าทำร้ายตัวของฉันอย่างนี้เลย ไม่ดีหรอก” สตรีสาวแก่และสตรีสามีทิ้งว่า “ถึงนางจะไม่เห็นด้วยกับเรา ๆ ก็จะ

ไปฟ้องพวกตีฆ้องป่าวประกาศ” ว่าแล้วสตรีทั้งสองคนไปฟ้องคนตีฆ้องป่าวประกาศตามเรื่องราวว่าสามีของตนนั้น ขโมยนกยูงทองของพระราชาเอาเนื้อไปกิน พอได้ยินเท่านั้นพวกตีฆ้องป่าวประกาศจึงจับ ชายนั้นไปถวายพระราชาและกราบทูลตามเรื่องราวนั้นทันที พระราชาให้นำชายนั้นไปฆ่า เมื่อนำไปถึงประตูวังคนเฝ้าประตูวังไม่ยอมเปิดประตูให้ถามว่า “ท่านนำนักโทษนี้มา ได้มีการพิจารณาพิพากษาแล้วหรือยัง” แล้วจึงได้เล่าเรื่อง ๆ หนึ่งให้คนนำนักโทษฟังว่า กาลครั้งหนึ่งมีเศรษฐีคนหนึ่งเลี้ยงสุนัขไว้ 500 ตัว คืนหนึ่งโจรได้ขุดอุโมงค์เข้าไปขโมยทรัพย์สมบัติของเศรษฐีนั้นเอาเข้าไป องค์ทั้งหมด สุนัขของเศรษฐีรู้มันตามเข้าไปกัดโจรตายหมด รุ่งขึ้นเช้าเศรษฐีเห็น สมบัติหายไปก็นึกโกรธสุนัขว่ามันไม่รู้จักเฝ้าทรัพย์สมบัติจึงให้ฆ่าสุนัขตายหมด เมื่อได้ พวกไอ้โจรจึงไปดูเห็นโจรตายก็นึกเสียดายภายหลัง ขณะกำลังเล่าเรื่องอยู่นั้น ได้เห็นคนรับใช้ของพระราชาซึ่งรับพระราชบัญชาให้มาเอาชายนั้นกลับไปพิจารณาพิพากษาความ เมื่อพระราชาตรัสถามชายนั้นถึงเรื่องที่ฆ่านก ยงทอง ชายนั้นกราบทูลว่า “นกยูงทองนั้นข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้ฆ่าหรอก แต่ได้เลี้ยงไว้เป็นอย่างดีใน ที่แห่งหนึ่ง สัตว์ที่ข้าพระพุทธเจ้าฆ่าตายนั้นคือไก่อู” พระราชาตรัสสั่งให้ไปนำนกยูงทองกลับมาและให้ปล่อยชายนั้น ส่วนสตรีทั้ง 2 คน ซึ่งฟ้องว่าสามีฆ่านกยูงก็ถูกชายผู้เป็นสามีทิ้ง

จะเห็นได้ว่าการตั้งชื่อตัวละครให้มีความหมายเชื่อมโยงกับธรรมชาติแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติทั้งในด้านมนุษย์และธรรมชาติเป็นหนึ่งเดียวกัน ก่อให้เกิดการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในลักษณะที่ว่ามนุษย์และธรรมชาติคือหนึ่งเดียวกัน เมื่อมองอีกด้านทาให้เห็นว่ามนุษย์เป็นภาคหนึ่งของธรรมชาติ นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นว่ามนุษย์เป็นผู้ค้ำจุนธรรมชาติผ่านความหมายของชื่อ จากการศึกษาประเด็นธรรมชาติกับการสื่อความหมายของชื่อตัวละคร จะเห็นได้ว่าชื่อตัวละครที่นำมาวิเคราะห์นั้น มีทั้งตัวละครมนุษย์และตัวละครอมนุษย์ซึ่งจากการวิเคราะห์ความหมายของชื่อ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะ “สัญญะของชื่อ”

โดยสรุปแล้ว กลวิธีทางภาษาสามารถนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจ ข้อสังเกตประการหนึ่ง คือการชื่อตั้งให้ธรรมชาติกับคำเรียกแทนอาจมีความแตกต่างกัน เช่น ชื่อของธรรมชาติมีชื่ออยู่แล้ว ซึ่งไม่เห็นความหมายที่มนุษย์ประกอบสร้างให้ชัดเจน แต่คำเรียกแทนต่างหากที่สื่อความได้ชัดเจน คำเรียกธรรมชาติจึงเป็นประดิษฐกรรมทางภาษาลักษณะหนึ่ง ผลการศึกษาประเด็นการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านภาษา พบว่าภาษามีส่วนในการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติได้อย่างน่าสนใจกล่าวคือภาษาที่มนุษย์ใช้เรียกธรรมชาติหรือกล่าวถึงธรรมชาติแม้จะผูกโยงกับอานาจของภูตผีหรือการสรรเสริญธรรมชาติ แต่ก็มีนัยแฝงว่าเป็นการประกอบสร้างความจริงว่าธรรมชาติไม่ใช่มนุษย์ เป็นการแยกมนุษย์กับธรรมชาติออกจากกัน ภาษาที่มนุษย์ใช้เรียกธรรมชาติ จึงเป็นการบรรจุความหมายและความจริงให้กับธรรมชาติแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในผ่านภาษาที่ใช้ตีตราให้กับธรรมชาติ นอกจากนั้นเมื่อ

วิเคราะห์ชื่อของตัวละครมนุษย์ทาให้เห็นว่าการตั้งชื่อตัวละครมนุษย์สื่อให้เห็นชุดความจริงของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติในลักษณะของการสื่อความหมาย ผลการศึกษาทำให้เห็นว่าชื่อตัวละครมนุษย์สื่อให้เห็นความหมายถึงความเชื่อมโยงกับตัวละครอมนุษย์ ทั้งเชื่อมโยงในลักษณะของการปรองดองและต่อสู้ต่อรองและยังนำปสู่การชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจผ่านการสื่อความหมายของชื่อตัวละครมนุษย์

5.3 วิถีปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการศึกษาวิถีปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นในเนื้อหาของเรื่องเล่ากัมพูชา พบมีการประกอบสร้างความหมายในหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์ พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติ และพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่อื่น ดังมีรายละเอียดตามลำดับต่อไปนี้

5.3.1 วาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ

นอกจากพื้นที่ธรรมชาติจะนำไปสู่การประกอบสร้างชุดความจริงต่าง ๆ ที่ผ่านตัวบทแล้วยังมีพื้นที่อีกประเภทหนึ่งที่ไม่ใช่พื้นที่ที่เป็นแหล่งธรรมชาติ แต่เป็นพื้นที่เมืองหรือสังคมที่ถูกนำเสนอให้มนุษย์เล็งเห็นความสำคัญของธรรมชาติ และอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเป็นระบบ หรือที่เรียกว่าพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ พื้นที่ดังกล่าวเป็นองค์ประกอบแบบจินตนิมิต กล่าวคือเป็นเมืองสมมติที่มนุษย์ได้ถ่ายทอดผ่านตัวบท เป็นสถานที่ที่ไม่มีในโลกสามัญ เป็นการสร้างโลกอีกโลกหนึ่งที่อุดมไปด้วยจินตนาการ

พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในเรื่อเล่ากัมพูชาได้นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับความพึงประสงค์ในด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอธิบายในประเด็นดังกล่าวให้ภาพธรรมชาติที่รื่นรมย์และอุดมสมบูรณ์ จากการศึกษาพบว่าพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศได้ประกอบสร้างความจริงประการต่าง ๆ ที่น่าสนใจจากสัญญะ วาทกรรม และภาพแทนเชิงนิเวศที่ตัวบทได้นำเสนอความเป็นอุดมคติเชิงนิเวศสามารถอธิบายได้ภายใต้ 3 กรอบแนวคิด ตามข้อเสนอของการ์โฟร์ท (Catrin, G., Sylvia, 2006: 9) ได้แก่ แนวคิดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) ความพอเพียง (Sufficiency) และการเติมเต็ม (Embeddedness) แนวคิดธรรมชาติเป็นศูนย์กลางเป็นแนวคิดที่ผลักดันมนุษย์ออกไปจากตาแหน่งศูนย์กลางขององค์ความรู้และคุณค่า เอกลักษณ์และระบบของธรรมชาติคือแก่นแท้ของข้อตกลงที่มีมากกว่าคุณค่า และความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติและความรู้เข้าแทนที่สาระสำคัญของสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด ประกอบด้วย มนุษย์ องค์ประธาน (Subjects) และสังคม มันเป็นความเข้าใจที่ไม่อยู่ในกรอบของความปกติแต่มันประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่

หลากหลาย ด้านแนวคิดเรื่องความพอเพียง คือจิตสานึกของอุดมการณ์สมัยโบราณเกี่ยวกับความเป็นอยู่ที่ดีและเป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอยู่บนการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการพัฒนาโดยการไม่เอาเปรียบและปล้นชิงธรรมชาติ รากของพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศปฏิเสธหลักของความมีมากเกินไปและได้เชื่อมโยงกับปรัชญาความพอเพียง ความเป็นอยู่ที่ดีและการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจะไม่ค้นหาในความเป็นข้อเท็จจริงหรือความเป็นรูปธรรมแต่จะกระทาในรูปแบบของจิตวิญญาณ วัฒนธรรม และการเติบโตทางปัญญา ในการสื่อสารและเชื่อมโยงกับสิ่งต่าง ๆ และการหลงใหลและรุ่งเรืองกับโลกของธรรมชาติ ด้านการเติมเต็ม ชาวเมืองอุดมคติเชิงนิเวศเห็นว่าสังคมสมัยใหม่แยกตัวและเหินห่างจากธรรมชาติทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม กรอบคิดแบบธรรมชาตินิยมทาให้เห็นถึงการใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทั้งที่เกี่ยวกับโลกใบนี้และการเข้าใจและการมีจริยธรรมต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งหมด ความเป็นอุดมคติเชิงนิเวศมีความสาคัญกับสภาพสังคมเชิงอนุรักษ์และการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ

แนวคิดเรื่องพื้นที่ได้รับการอธิบายโดย ธัญญา สังขพันธานนท์, (2556: 171) ที่กล่าวว่าพื้นที่มีลักษณะสาคัญ 3 แบบ ได้แก่ พื้นที่จริง (Real Space) พื้นที่ในอุดมคติ (Utopia) และพื้นที่พิเศษ (Heterototia) พื้นที่จริงเป็นพื้นที่ที่มนุษย์อยู่อาศัยตามปกติในชีวิตประจาวัน พื้นที่อุดมคติเป็นพื้นที่ที่ไม่มีจริง แต่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่จริงในสังคม ได้รับการนำเสนอในรูปแบบของสังคมที่สมบูรณ์แบบ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของพื้นที่ที่ไม่เป็นจริง พื้นที่พิเศษมีความน่าสนใจคือ เป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่อุดมคติและพื้นที่จริงมีความลักลั่นระหว่าง 2 พื้นที่ดังกล่าว มีทั้งส่วนของพื้นที่จริงและพื้นที่ที่สังคมสร้างขึ้นมา เราสามารถมองว่าพื้นที่พิเศษมีตัวตนเป็นทั้งพื้นที่จริงทางภูมิศาสตร์และพื้นที่ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา บทบาทของหน้าที่พิเศษคือการสร้างภาพลวงตาให้เห็นว่าเป็นพื้นที่ที่ “เป็นอื่น” แต่การสร้างพื้นที่ลวงตานี้จะเปิดเผยให้เห็นพื้นที่จริงทั้งหลาย ฟูโกต์ได้ยกตัวอย่างว่า พื้นที่พิเศษมีมาตั้งแต่อดีตแต่ถูกละเลยจากคนในสังคม เช่น ป่าช้า คุก ปราสาท วัดอาราม โรงละคร เป็นต้น พื้นที่พิเศษให้ความรู้สึกว่าโดดเดี่ยว แปลกแยก บางครั้งคล้ายกับเป็นพื้นที่ของการถูกลงโทษหรือถูกปกปิดซ่อนเร้น หรือบางครั้งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่พิเศษแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ พื้นที่ของผู้ที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิตและพื้นที่พิเศษสาหรับผู้เบี่ยงเบนมาตรฐานของสังคม สาหรับรูปแบบแรก พื้นที่ของผู้ที่ตกอยู่ในภาวะวิกฤติในช่วงใดช่วงหนึ่งของชีวิต ฟูโกต์ยกตัวอย่าง เช่น พื้นที่สาหรับผู้หญิงมีประจาเดือน หรือพื้นที่ในการฝึกค่ายทหาร ด้านพื้นที่พิเศษสาหรับผู้เบี่ยงเบนมาตรฐานของสังคม เป็นพื้นที่ของผู้ที่ถูกสังคมมองว่าผิดปกติ กระทำผิดถูกโดดเดี่ยวจากสังคม มีความลี้ลับ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทนครวัด** กล่าวกันมาว่าเมื่อปี ค.ศ. 600 มีชาวจีนคนหนึ่งชื่อ ลึม เซง อยู่ที่จังหวัดเซี่ยงไฮ้ ลึม เซง อายุ ประมาณ 50 ปี เป็นคนยากจนมาก เขาได้ยืมเงินพ่อค้าคนหนึ่งเป็นเงิน 6 แถน และได้อยู่รับใช้เจ้าของเงินนั้น เจ้าของเงินต้องการให้เขาไปถางป่าแห่งหนึ่งใกล้ ๆ ฝั่งน้ำเพื่อจะปลูกพืชในฤดูซึ่งบุปผชาติทั้งหลายผลิบาน ลึม เซง เก็บผลิตผลที่เขาปลูกเอา

ไปให้เจ้านายของตนทุกวัน เช่น “แม่ ๆ ฉันเป็นลูกแม่เมื่อแม่หนีออกจากบ้านไป ลูกร้องไห้คร่ำครวญพยายามออกเดินตามหาแม่ทุกหนทุกแห่งก็ไม่พบ พ่อเข้าไปหาแม่ในห้องเห็นแต่ดอกไม้ 6 ดอก วางไว้บนหมอน ท่านก็รู้ทันทีว่าแม่กลับไปยังสถานสวรรค์แล้ว ท่านเกิดความทุกข์อย่างสาหัสจะหาอะไรในโลกนี้มาเปรียบไม่มีอีกแล้ว ไม่แต่เท่านั้นเพื่อนบ้านก็เศร้าโศกเสียดายอาลัยอาวรณ์แม่เหมือนกับเราด้วย ตั้งแต่นั้นมาฉันได้แต่คิดถึงแม่ไม่เคยลืม เมื่อฉันโตขึ้นเรื่องราวบ้าง ฉันได้ลาพ่อ อธิษฐานแล้วออกเดินตามหาแม่ ฉันคิดว่าฉันน่าจะตายเพราะหมดกำลังและไม่มีข้าวติดท้องเลย แต่ตอนนี้ได้มาพบแม่แล้ว ฉันขออ้อนวอนแม่โปรดกลับไปกับฉันเถิด” พระวิษณุการได้สติก็คุกเข่าน้อมคำนับเฉพาะพระพักตร์ของพระอินทร์ พระองค์ทรงนำกุมารนั้นเข้าไปยังห้องในปราสาทของพระองค์ แล้วตรัสถามเรื่องราวต่าง ๆ ในมนุษย์โลกซึ่งกุมารนั้นอาศัยอยู่ คำตอบของพระวิษณุการทำให้พระองค์พอพระทัยมาก นางทิพสุดาจันทร์ทูลต่อพระอินทร์อีกว่า “บุตรของหม่อมฉันมีความชำนาญด้านการวาด การแกะสลักเป็นอย่างมากมนุษย์โลกพากันยกย่องสรรเสริญและเกรงกลัวในฝีมือ ติดขัดอยู่ที่ว่าบุตรของหม่อมฉันรู้วิชาต่าง ๆ นี้โดยไม่มีใครสอน เขารู้ของเขาเอง” พระอินทร์ว่า “ใช่แล้วมนุษย์ใดมีวิชาความรู้โดยไม่มีครูสอนท่านว่าประดุจคนบ้าดังนั้นเจ้าจงนำกุมารนี้ไปพบกับเทวบุตรซึ่งเป็นนายช่างเขาจะสั่งสอนกุมารนี้ให้เรียนรู้วิชาแปลก ๆ ก่อน แล้วจึงค่อยให้กุมารนี้กลับไปยังโลกมนุษย์ เพราะกุมารนี้เป็นมนุษย์โลกไม่อาจจะอยู่ที่นี่ตลอดไปได้” พระวิษณุการได้ไปอยู่กับเทวบุตรซึ่งเป็นผู้มีความชำนาญในศิลปะการก่อสร้าง กุมารนั้นพยายามเรียนวาด เรียนแกะสลัก เรียนดนตรีจากสำนักของเทวบุตรผู้เป็นครู กุมารนั้นจดจำและมีความชำนาญทุกอย่าง คือรู้จักสร้างเรือซึ่งสามารถแล่นบนบกได้รู้จักแกะสลักเงินทอง รู้จักหลอมเหล็กทุกชนิด รู้จักวิชาผสมน้ำ และน้ำนั้นถ้าเทลงไปบนดินเหนียว ดินนั้นจะกลายเป็นหิน สรุปความว่ากุมารนั้นรู้วิชาความรู้ทั้งหมดซึ่งเทวบุตรได้สั่งสอน และเทวบุตรยังกล่าวยกย่องกุมารนั้นอีกว่า “งานทุกอย่างที่ท่านได้ทำขึ้นจะสถิตอยู่เป็นเวลาหลายพันปี แต่งานของข้าสามารถอยู่ได้เพียงแค่รัชกาลเดียวเท่านั้น อุปมาว่าถ้าพระราชาพระองค์ใดพระองค์หนึ่งเสวยราชสมบัติและทรงพอพระทัยตรัสใช้ให้ข้าสร้างปราสาทถวาย ข้าสามารถสร้างถวายได้ภายในเวลาประเดี๋ยวเดียว แต่ว่า ณ วันใดที่พระราชาพระองค์นั้นสิ้นพระชนม์ ปราสาทนั้นก็จะสกหายไปในเวลานั้นด้วย ข้าเห็นว่าฤทธิ์อำนาจของท่านมีอานุภาพยิ่งใหญ่เหนือฤทธิ์ของข้า"

พระวิษณุการก็โกรธฮึดฮัดเช่นกันแล้วตอบว่า “ฉันจะไม่อยู่ในประเทศกัมพูชาอีกแล้วฉันจะกลับไปอยู่ประเทศจีนโน่น” ว่าแล้วพระวิษณุการลุกขึ้นออกเดินพร้อมทั้งลากพระขรรค์ไปบนกระดาน เมื่อพระวิษณุการออกไปพ้นพระองค์ทรงเห็นกระดานขาดเป็นสองท่อนเพราะความคมของพระขรรค์ซึ่งพระวิษณุการลากออกไป พระเกตุมาลาทอดพระเนตรเห็นดังนั้นจึงตรัสใช้ให้คนวิ่งไปตะโกนเรียกพระวิษณุการเพื่อจะเอาพระขรรค์คืน แต่พระวิษณุการโต้เถียงไม่ยอมให้ทั้งจับเหวี่ยงออกไปกลางทะเลสาบแล้วลงเรือสำเภาชักใบมุ่งตรงไปเมืองจีนซึ่งเป็นบ้านเกิดของตน นี่เป็นเรื่องของพระวิษณุการ

ซึ่งมีคนส่วนน้อยที่รู้เรื่อง และจากการที่มีตำนานเรื่องนี้ชาวบ้านจึงเชื่อว่าปราสาทนครเป็นฝีมือเทวดาสร้าง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กรุงพนมเปญ** กรุงพนมเปญเริ่มสร้างขึ้นก่อนจะสิ้นพุทธศตวรรษที่ 21 หรือคริสตศตวรรษที่ 15 ในรัชกาลพระบรมราชา (พญายาด คือ พระศรีสุริโยพรรณ์ ขณะที่เสด็จจากพระราชวังที่พระนครมาก่อสร้างพระราชวังใหม่ที่เนินบาสาณ ในเขตสรีสอชร ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าอำเภอสรีสันธร ในจังหวัดกำปงจาม แต่ด้วยเหตุที่เนินบาสาณนั้นในฤดูฝนน้ำท่วมทุกปี พระองค์ทรงสร้างปราสาทราชวังแล้วประทับอยู่ได้เพียงปีเดียวก็เสด็จย้ายไปสร้างกรุงใหม่ที่ริมแม่น้ำจตุมุข เมื่อปี ค.ศ. 1434 คือกรุงพนมเปญในปัจจุบัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับกรุงพนมเปญ ภูเขาซึ่งเป็นชื่อกรุงพนมเปญ ในปัจจุบันนั้นมีอยู่ก่อนที่จะก่อสร้างพระราชวัง โดยมีเรื่องตำนานเล่าว่า สมัยโบราณ (ค.ศ. 1372) มียายแก่คนหนึ่งชื่อยายเพ็ญเป็นคนมั่งมีด้วยทรัพย์สมบัติเป็นจำนวนมากมีบ้านช่องอยู่ริมฝั่งแม่น้ำจตุมุขบ้านของเขาสร้างอยู่บนเนินทางด้านตะวันออกของ ภูเขาเล็ก ๆ ลูกหนึ่งวันหนึ่งบริเวณนั้นมีฝนตกหนักมากทำให้น้ำในแม่น้ำเอ่อล้น ยายเพ็ญลงไปที่ท่าน้ำเห็นตะเคียนใหญ่ต้นหนึ่งลอยมาใกล้ ๆ ฝั่งและเนื่องจากกระแสนั้นเป็นวังน้ำวนต้นตะเคียนจึงหมุนคว้างอยู่ริมฝั่งนั่นเอง ยายเพ็ญเห็นดังนั้นจึงรีบไปตะโกนบอกเพื่อนบ้านให้มาช่วยกันดึงต้นตะเคียนขึ้นฝั่งพวกชาวบ้านช่วยกันเอาเชือกพวนไปผูกและลากมาทีละน้อย ๆ จนกระทั่งเข้ามาถึงฝั่ง ยายเพ็ญเอาต้นไม้นั้นไปขัดถูและล้างเอาโคลนออกจนสะอาด เขาเห็นต้นไม้นั้นมีโพรงและในโพรงนั้นมีพระพุทธรูปอยู่ 4 องค์ เป็นพระพุทธรูปสัมฤทธิ์องค์เล็ก ๆ กับมีเทวรูปทำด้วยหินอีกองค์หนึ่ง เทวรูปนั้นทรงยืน พระหัตถ์ข้างหนึ่งถือตะบอง อีกข้างหนึ่งทรงสังข์ พระเกศามุ่นมวย ยายเพ็ญกับเพื่อนบ้านดีใจมากเพราะเก็บของที่เคารพนับถือได้ จึงพากันแห่พระพุทธรูปและเทวรูปนั้นไปบ้านยายเพ็ญ ยายเพ็ญจัดการสร้างกระท่อมเล็ก ๆ หลังหนึ่งเป็นที่ประดิษฐานชั่วคราวก่อน วันต่อมายายเพ็ญบอกให้เพื่อนบ้านมาช่วยถมดินบริเวณภูเขาซึ่งอยู่ทางตะวันตกของบ้านให้สูงขึ้นมีสภาพเป็นภูเขาใหญ่ จากนั้นเขาให้เลื่อยต้นตะเคียนทำเป็นเสาวิหารซึ่งเขาปรารถนาจะสร้างบนภู เขานั้น ปี ค.ศ. 1372 ยายเพ็ญและชาวบ้านเป็นจำนวนมากพร้อมใจกันสร้างวิหารหลังหนึ่งมุงหญ้าคาที่บนภูเขานั้น เขาพากันแห่อัญเชิญพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ ไปประดิษฐานในวิหารส่วนเทวรูปอีกองค์หนึ่งเขาแห่อัญเชิญไปประดิษฐานไว้บนแท่นที่อยู่เชิงเขาด้านตะวันออกด้วยเหตุที่เขาเข้าใจกันว่าเทวรูปนั้นลอยมาจากประเทศลาว มีลักษณะเป็นแบบลาว เขาจึงพากันตั้งชื่อว่า“ เจ้าพ่อพระเจ้า” ชื่อนั้นยังคงเรียกมาจนปัจจุบัน เมื่อสร้างวิหารเสร็จแล้วเขาได้นิมนต์พระสงฆ์มาอยู่ที่เชิงเขาทางด้านตะวันตกจึงเกิดเป็นชื่อวัดว่าวัดพนมดูนเพ็ญ ปัจจุบันเรียกสั้น ๆ ว่า วัดพนม (และบริเวณนั้นเขากันว่า พนมเปญ มาจนทุกวันนี้ ส่วนพระพุทธรูปทั้ง 4 องค์ และเจ้าพ่อพระเจ้าได้สำแดงอิทธิฤทธิ์เก่งกล้าสามารถมาก ใครบนอะไรก็จะสำเร็จดังปรารถนา ซึ่งเป็นความเชื่อของชาวบ้าน นี่เป็นเรื่องกำเนิดของกรุงพนมเปญซึ่งหลังจากนั้นมาอีก 60 ปี ได้เป็นราชธานีอันรุ่งเรืองของพระมหากษัตริย์เขมร ดังภาพ

ภาพประกอบ 16 แสดงบริเวณพื้นที่วัดพนมมองจากมุมสูง
ที่มา : https://www.google.co.th/maps/place/Wat+Phnom/

5.3.2 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์

พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศถูกประกอบสร้างชุดความหมายให้เป็นพื้นที่แห่งความบริสุทธิ์ผุดผ่อง ซึ่งกระบวนการทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ กระบวนการหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเกิดความบริสุทธิ์ คือการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ด้วยการกำหนดบทบาทหน้าที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้น ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลภายนอกล่วงละเมิด จึงมีการกำหนดผู้พิทักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่นั้น ๆ พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาได้รับการสถาปนาให้เป็นพื้นที่ที่ยากต่อการล่วงละเมิด โดยการคัดเลือกผู้ที่สามารถเข้าถึงตัวพื้นที่ นอกจากนั้นยังเป็นพื้นที่ที่อยู่คนละมิติกับโลกสามัญ การทำให้บริสุทธิ์ผ่านความศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการทำให้บริสุทธิ์ผ่านความศักดิ์สิทธิ์ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **เจ้าพ่อภูเขาดิน** ที่ตำบลตระพังธม อำเภอสูทรนิคม จังหวัดเสียมเรียบ มีเจ้าพ่อองค์หนึ่ง ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อภูเขาดิน” เจ้าพ่อนี้มีร่างเป็นพระพุทธรูปยืน พระหัตถ์ข้างหนึ่งหัก และมีรูปพระคเณศซึ่งมีศีรษะเป็นช้างลำตัวเป็นมนุษย์มือเท้าหักหมดเหลือแต่ศีรษะและลำตัว และมีรูปพระอวโลเกศวร (พระอิศวร) พระบาทและพระหัตถ์หักอีกเช่นกันเหลือแต่พระพักตร์ให้เห็นสำหรับชิ้นส่วนที่แตกหักทั้งหมดนั้นยังคงกองอยู่ ณ ที่นั้นเองรูปทั้ง 3 นี้ล้วนแล้วแต่สลักด้วยหินดินดานทั้งหมดขนาดความสูงของแต่ละองค์พอ ๆ กันคือสูงประมาณ 50 ซม. และความกว้างของลำตัวขนาด 20 ซม. อยู่ในศาลมุงกระเบื้องหลังเดียวกันทั้งสามองค์ศาลนี้ตั้งอยู่บนเนินดินสูง มีลักษณะเป็นภูเขาขนาดย่อม ๆ มีสัณฐานกลมสูงจากท้องนาประมาณ 6 เมตร ถ้าวัดจากตรงกลางจะมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 23 เมตร เนินดินนี้ชาวบ้านเรียกว่า “ภูเขาดิน” และบริเวณใกล้เคียงนั้นก็เรียกว่า หมู่บ้านภูเขาดินเช่นกัน

มีบ้านเรือนประมาณ 30 หลังเท่านั้น ตามตำนานเก่าเล่ากันว่า ภูเขาดินนี้เกิดขึ้นโดยมนุษย์คนหนึ่งชื่อ “เจ้าทรายขี้เกียจ” เจ้าทรายนี้มีชื่อเสียงเลื่องลือทางด้านความเกียจคร้านมาตั้งแต่ยังเด็ก ๆ งานการอะไรไม่เคยทำวัน ๆ เอาแต่นั่งโรยดินโรยทรายเล่นจนกระทั่งเกิดเป็นภูเขาดินนี้ขึ้น ส่วนเจ้าพ่อที่สถิตอยู่บนภูเขาดินนี้ชื่อว่า “เจ้าพ่อภูเขาดิน” ตามชื่อภูเขาของนั้นต่อมาสถานที่นี้กลายเป็นปูชนียสถานของชาวเขมรตลอดมาจนกระทั่งทุกวันนี้ ในวันหนึ่ง ๆ จะมีผู้คนไปบนบานศาลกล่าวขอให้หายจากป่วยไข้หรือขอให้ตามวัวควายที่หายพบ การบนบานนี้ไม่ได้กำหนดสิ่งของว่าจะถวายอะไร เขาจะจุดธูปเทียนถวายแล้วบนก็ได้ หรือตัดใบไม้สดทำเป็นสลาธรรมป่าถวายแล้วบนก็ได้ถ้าหากว่าวัวหายเขาก็จะบนว่า “โอ! เจ้าพ่อภูเขาดินตอนนี้วัวของลูกหายไปคู่หนึ่งมันชื่อไอ้จำปาและไอ้จำปีไม่รู้ขโมยมันลักไปหรือว่ามันวิ่งหายไปไหน ขอเจ้าพ่อได้ช่วยหาช่วยดลใจเจ้าวัวนั้นให้มันกลับมาบ้านด้วยเถิด” เมื่อบนบานแล้วเขาก็ออกเที่ยวตามหา พบบ้างก็มี วัวมันกลับมาเองก็มีหาไม่พบก็มีแต่ชาวบ้านที่มีความเชื่อถือเจ้าพ่อมักจะคุยอวดว่าส่วนใหญ่มักจะพบ เมื่อได้วัวกลับมาแล้วแม้ว่าจะถวายอะไรก็ตามไม่ถวายอะไรก็ตาม จะไปบอกว่าได้พบหรือไม่ไปบอกก็ตาม เจ้าพ่อก็ไม่เคยเอาโทษกับคนบนบานนั้นเลย ความเชื่อนี้ผิดจากเจ้าพ่อองค์อื่น ๆ ที่เคยพบเพราะถ้าบนอะไรไว้แล้วไม่ไปแก้บนจะต้องเจ็บไข้ได้ป่วยหรือเป็นอย่างนั้นอย่างนี้เพราะเหตุใดไม่ทราบชาวบ้านภูเขาดินและอันลงพีร เป็นต้น เขาจะพากันทำบุญก่อภูเขาถวายเจ้าพ่อเป็นประจำทุกปี ในเดือน 5 พวกเขาจะพากันดายหญ้าบนภูเขาดินซ่อมแซมและปัดกวาดศาลให้สะอาดงดงามทำรั้วล้อมรอบ ก่อภูเขาทราย นิมนต์พระมาเจริญพระปริตรในตอนเย็น รุ่งขึ้นถวายภัตตาหารเช้าและเพล ส่วนเจ้าพ่อเขาจะทำบัตรพลีใส่อาหารและขนมถวาย ปูเสื่อกกสีแดงวางหมอนหนุนอย่างดี เมื่อพระสงฆ์สวดพหุเทวาฉลอง พวกเขาจะพากันเวียนเทียนรอบศาลเจ้าพ่อ มีอาจารย์คนหนึ่งชื่อพรินเป็นผู้สวดขอพรจากเจ้าพ่อ ไม่มีระเบียบแบบแผนอะไรเพียงแต่สวดปากเปล่าว่า “โอ! เจ้าพ่อภูเขาดินและเหล่าเทพาอารักษ์ผู้รักษาผืนดินผืนน้ำ ป่าเขาลำเนาไพร และบ้านเมืองพร้อมทั้งเทพนิกรอมรฟ้า พระอินทร์ พระพรหมพระนารายณ์ พระอิศวร” เป็นต้น

เรื่องเล่าเรื่อง **ภูเขาสันทุก** (จังหวัดกำปงธม) คนแก่ได้เล่ากันต่อ ๆ มาว่า ที่อำเภอสันทุกจังหวัดกำปงธมในปัจจุบัน แต่โบราณกาลมีพระราชาพระองค์หนึ่งทรงมีพระอัครมเหสี พระราชบุตรและมีนางสนมกำนัล เสนา อำมาตย์ ขุนนางข้าราชการทั้งเหล่าทหารเป็นจำนวนมาก พระองค์ทรงมีพระราชบัญชา ให้ถางป่าแห่งหนึ่งเพื่อสร้างปราสาทพระราชวังและถ้ำในที่นั้น ตรงที่ซึ่งสร้างปราสาทมีชื่อเรียกมาจนทุกวันนี้ว่า หมู่บ้านปราสาท เมื่อสร้างปราสาทนั้นแล้ว พระราชาทรงสั่งให้ถางป่าอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปราสาทนั้น ได้จัดทำที่พักสำหรับสนมกำนัลซึ่งมีกำแพงล้อมรอบที่นั้นได้ชื่อว่าหมู่บ้านวัง มาจนทุกวันนี้ เมื่อสร้างพระราชวังเสร็จแล้ว ทรงสั่งให้ถางป่าอีกแห่งหนึ่งทางทิศตะวันตกของปราสาท สร้างคลังสำหรับใส่พระราชทรัพย์ ปัจจุบันยังปรากฏหลักฐานเป็นโคนเสาฝังอยู่ในดินที่นั้นชื่อว่าหมู่บ้านสงคลัง นานไปเขาเรียกว่า หมู่บ้านตั้งกระสัง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ว่าการอำเภอสันทุกตามตำนานเรื่องนี้เล่ากันมาว่า กาลครั้งหนึ่งพระราชาตรัสสั่งให้จัดทำสถานที่อีกแห่งหนึ่งซึ่งอยู่

ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านตั้งกระสัง เพื่อให้เป็นที่อยู่ของพนักงานพัดโบกถวายพระราชาที่นั้น ชื่อว่าหมู่บ้านจำบก มาจนทุกวันนี้ ทางตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านจำบก มีบึงใหญ่แห่งหนึ่งเป็นสถานที่ซึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสี พระราชบุตร พระสนม พร้อมทั้งบรรดาไพร่พลไปเที่ยวเกษมสำราญด้วยการจับปลา เก็บหอย ถอนสายบัว เก็บผักบุ้ง เอามาเป็นพระกระยาหาร วันหนึ่งพระราชบุตรซึ่งเสด็จประพาส ณ ที่นั้นทรงไม่สบายพระทัย ทรงร้องไห้ พวกบรรดานางกำนัลต่างร้องเห่กล่อมลูบไล้ปลอบประโลมโอบอุ้มด้วยความทะนุถนอมสถานที่นั้นจึงชื่อว่าบึงบำเพและบึงขยองมาจนทุกวันนี้ ทางด้านเหนือของปึงบำเพนั้นมีภูเขาชื่อว่า ภูเขาธม สระเขจา ภูเขาเพนชุม ภูเขาเหล่านี้อยู่ติดกันเป็นที่ซึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสีขึ้นไปประพาส ทรงเก็บผลไม้คือผลสระคุม พะเนียง หว้า พรวด มะดัน มะตูม บังเคา คอแลน พุมเรียงและผลไม้อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากด้วยความสบายพระทัย

วันหนึ่งพระราชาทรงนำพระอัครมเหสีพร้อมทั้งพระราชบุตรเสด็จประพาสบนภูเขาแห่งนั้น พระราชบุตรประชวรอย่างหนัก พระองค์ประทับอยู่บนภูเขาไม่ได้จึงทรงสั่งให้ถางป่าแห่งหนึ่งทำพลับพลาที่เชิงเขา ทรงพาพระอัครมเหสี พระราชบุตร นางสนมกำนัลพร้อมทั้งไพร่พลย้ายลงมาจากบนภูเขานั้น ลงมาตามทางซีกตะวันตก และหยุดพักอยู่ในป่าแห่งหนึ่งที่นั้นมีชื่อว่า หมู่บ้านบันเดาะ แต่ทุกวันนี้เรียกกันกลายไปเป็นหมู่บ้านกรอเกาะ ต่อมาพระราชาทรงนำพระราชบุตรมาประทับที่พลับพลาซึ่งทำไว้ที่เชิงเขานั้น ทรงหาหมอรักษาพระราชบุตรโดยไม่ได้นิ่งเฉยเลย แต่ถึงแม้ว่าจะมีหมอและยาวิเศษสักแค่ไหนก็ตาม พระโรคของพระราชบุตรนั้นไม่ได้ทุเลาเบาบางลงเลย ยิ่งประชวรหนักขึ้น ๆ จนสิ้นชนม์ชีพ ณ ที่นั้น พระราชาและพระอัครมเหสีทรงกันแสง บรรดาไพร่พลทุกคนต่างร้องไห้คร่ำครวญ พระองค์ทรงให้จัดงานพระศพพระราชกุมารอย่างใหญ่โต ณ ที่นั้น สถานที่ซึ่งพระราชาโปรดให้สร้างพลับพลาสำหรับรักษาพระราชบุตร จนกระทั่งพระราชบุตรสิ้นพระชนม์ชีพโดยกระทันหันนั้นจึงมีชื่อว่าภูเขาอาสันน์มีทุกข์ ต่อมาจึงเรียกกลายไปเป็นภูเขาสันทุก และหมู่บ้านสันทุกมาจนปัจจุบันนี้

หลังจากที่พระราชาและพระอัครมเหสีทรงประสบความทุกข์อย่างหนักนั้นแล้ว พระองค์เสด็จพระราชดำเนินจากที่นั้นมาและทรงพักที่ริมแม่น้ำแสนเพื่อผ่อนคลายความทุกข์โศกในพระราชหฤทัย แต่เหตุการณ์มิได้เป็นไปเช่นนั้นกลับยิ่งทรงทุกข์หนักขึ้นอีก เวลานั้นสามเณรรูปหนึ่งไปพบกับพระราชา ณ ที่นั้นท่านเห็นพระราชาและพระใครมเหสีทรงทุกข์โศกอย่างมากจึงทูลถามพระราชาทรงเล่าเรื่องราวแห่งความทุกข์คือพระราชบุตรสิ้นพระชนม์ชีพ แม้ว่าสามเณรจะอธิบายให้เข้าใจชัดแจ้งถึงหลักธรรมอย่างใดก็ตาม พระราชาและพระอัครมเหสีมิได้ทรงหายจากความวิปโยคนั้นเลย สาสามเณรทราบเรื่องนี้จึงรามวิปโยคนั้นเลยกล่าวว่า “ถ้าพระองค์ทรงประสงค์จะเห็นพระรูปพระราชบุตรของพระองค์แล้ว ขอจงทรงให้ช่างเอาแป้งหรือดินมาปั้นทำเป็นพระรูปของพระราชบุตรไว้ เพื่อจะได้ทอดพระเนตรให้สบายพระทัยได้บ้าง” พระราชาทรงฟังคำกล่าวของสามเณรนั้นแล้วทรงโสมนัสยิ่งนัก

ทรงสั่งให้ช่างทำแบบพระรูปของพระราชบุตรไว้ในป่าแห่งหนึ่ง เมื่อทำเสร็จแล้วพระองค์ทอดพระเนตรเห็นและพอพระทัยมาก และค่อยสบายพระทัยขึ้น เพราะได้ทอดพระเนตรพระรูปนั้นเป็นตัวแทนสถานที่ซึ่งทำพระรูปพระราชบุตรนั้นเรียกว่า หมู่บ้านสำณาก มาจนทุกวันนี้ หลังจากนั้นมาพระราชาทรงนำพระอัครมเหสี พระสนม พร้อมทั้งไพร่พลไปประพาสทางเหนือของที่ประดิษฐานพระรูปนั้น ทรงเห็นหัวจระเข้ใหญ่หัวหนึ่งซึ่งตายนานแล้วตรงนั้น ที่ซึ่งพระราชาทรงทอดพระเนตรเห็นหัวจระเข้มีชื่อว่าหมู่บ้านตบูงกระเพอมาจนทุก

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาเชิงไพร** (จังหวัดกำปงจาม) ที่อำเภอเพิ่งไพร จังหวัดกำปงจาม แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 6 ตรงไปทางทิศตะวันออกของตลาดผอาว ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร มีทางลูกรังเข้าไปทางทิศเหนือระยะทางประมาณ 1500 เมตร มีภูเขาสองลูกอยู่ห่างกันประมาณ 100 เมตร ลูกหนึ่งอยู่ทางตะวันออกเรียกว่าภูเขาหญิง หรือภูเขาใหญ่อีกลูกหนึ่งต่ำอยู่ทางตะวันตก เรียกว่าภูเขาชาย หรือภูเขาพระบาท ภูเขาทั้งสองนี้เขาเรียกรวมกันว่า ภูเขาเชิงไพรเหตุที่ได้ชื่อว่าเช่นนี้เพราะมีเรื่องตำนานเล่ากันว่าผู้ชายและผู้หญิงพนันกันสร้างภูเขานี้เหมือนภูเขาชายผู้เขาหญิงที่อยู่ใกล้กำปงจามเช่นกัน แปลกไปตรงที่ว่าที่ภูเขาเชิงไพรนี้ บริเวณหลุมที่ฝ่ายหญิงขุดดินเอาไปทำภูเขากลายเป็นสระขนาดใหญ่มีน้ำตลอดปีเรียกว่าสระน้ำพระ ส่วนหลุมที่ใกล้ภูเขาชายซึ่งฝ่ายชายขุดเอาดินไปทำภูเขากลายเป็นสระใหญ่แต่ไม่มีน้ำเรียกว่ากำแพงแห้ง ส่วนถนนลูกรังซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกของตลาดผอาวประมาณ 3 กิโลเมตรแยกจากทางหลวงแผ่นดินตัดตรงไปภูเขาเชิงไพรนี้เป็นทางเรียบรถยนต์ทั้งขนาดเล็กและใหญ่เข้าออกได้สบาย สระน้ำพระอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของภูเขาหญิงหรือภูเขาใหญ่ ห่างออกไปประมาณ 100 เมตรเป็นสระสี่เหลี่ยมขนาด 100 เมตร ลึกประมาณ 10 เมตร ปัจจุบันสภาพยังสวยงามดี มีน้ำใสแจ๋ว เป็นที่อาศัยของสัตว์น้ำตลอดจนพืชน้ำต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่เต็มสระนั้นต่างผลิดอกผลดาษดื่น เปรียบได้กับบึงขนาดเล็ก ๆ ซึ่งเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของผู้ท่องเที่ยว ไม่มีชาวประมงคนใดกล้าไปตกปลาหรือวางลอบในสระนี้ เพราะเขาหวาดกลัวกันทุกคน แม้แต่พืชผักดอกไม้ต่าง ๆ เช่น ดอกบัว เป็นต้น เขาก็ห้ามไม่ให้ลูกหลานไปเก็บไปถอนสระนี้เดิมเรียกว่า “สระน้ำพระ” ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นปัจจุบันเขาเรียกแต่ “น้ำพระ” เหตุที่เขาเรียกว่า “น้ำพระ” เพราะน้ำใสมากและในเวลาที่เขาต้องการขึ้นไปบนภูเขาแต่ละครั้งด้วยมีเรื่องใด ๆ ก็ตามหรือไปพักผ่อนหย่อนใจ เขามักจะเอาขวด โถแก้ว ขันลงไปตักน้ำในสระนั้นเอาไปสรงพระที่บนยอดเขาด้วย คำว่า “น้ำพระ” เป็นชื่อติดปากชาวบ้านซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงทุกคน เวลาที่เขาต้องการตามวัวควายที่หายหรือต้องการไปหาพื้นเขามักจะถามกันว่า “ไปหาที่ข้างไหนน้ำพระไปหาพื้นที่ไหนน้ำพระ” โบราณวัตถุต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่บริเวณภูเขานั้นแตกหักไปเป็นจำนวนมากที่ยังคงเหลืออยู่ก็มีมากที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันคือพระพุทธรูปเสด็จสู่ปรินิพพาน พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปทรงเครื่องยืนและรอยพระพุทธบาท พระพุทธรูปปางสมาธิ ขนาดความสูง 1 เมตรเศษ หันพระพักตร์ตรงไปทางที่ทิศอาคเนย์ ประดิษฐานอยู่ในคูหาแห่งหนึ่งที่เดียวกับพระพุทธรูปทรงเครื่องยืนและรอย

พระพุทธบาท พระพุทธรูปเสด็จสู่ปรินิพพานพระเศียรหันไปทางทิศบูรพา พระพักตร์ยิ้มหันไปทางอุดร ประดิษฐานอยู่ในศาลามุงสังกะสีซึ่งชนรุ่นหลังสร้างถวาย อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้คูหา คูหาที่ประดิษฐานปูชนียวัตถุเหล่านี้เก่าและชำรุดทรุดโทรมมาก ผู้คนที่เข้าไปนมัสการพระพุทธรูปในคูหานี้มักกลัวว่าจะพังลงมาทับตน ที่บนปากประตูทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของคูหามีศิลาจารึกที่ชัดเจน คนที่มองจากที่ไกล ๆ คิดว่าเป็นอักษรเขมร แต่เมื่อเข้าไปใกล้คนที่รู้อักษรเขมรปัจจุบันก็อ่านไม่ออกเพราะเป็นอักษรเขมรโบราณ

ส่วนหลุมที่พวกฝ่ายชายขนดินขึ้นไปทำภูเขาแล้วกลายเป็นสระใหญ่แห่งหนึ่ง เรียกว่า “กำแพงแห้ง” นั้น ลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่า ขนาดประมาณ 100 เมตร ลึกประมาณ 10 เมตร อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของสระน้ำของพวกผู้หญิงซึ่งมีน้ำตลอดทั้งปีสระกำแพงแห้งนี้จะแห้งไม่ว่าทั้งฤดูแล้งหรือฤดูฝน แม้ว่าในฤดูฝนจะมีฝนตกมากอย่างไรน้ำก็ไม่ขังอยู่ พอถึงฤดูแล้งจะแห้งสนิทราวกับว่ามีช่องระบายน้ำขนาดใหญ่ระบายน้ำออกไปซึ่งเป็นเรื่องแปลกมาก เพราะสระทั้งสองคือสระของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงอยู่ห่างจากกันไม่ถึง 100 เมตร ทำไมสระของฝ่ายหญิงจึงมีน้ำอยู่ตลอดปีแต่สระของฝ่ายชายกลับเป็นแห้งขอดตามคำบอกเล่าของคนแก่ ๆ ซึ่งอยู่บริเวณนั้นเล่ากันมาว่า เหตุที่สระของฝ่ายชายแห้งขอดเช่นนี้เพราะถูกคำสาปแช่งจากฝ่ายหญิง ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของสระน้ำพระ มีสระเล็ก ๆ อีกแห่งหนึ่งลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่าขนาดประมาณ 5 เมตร ลึกประมาณ 4 หรือ 5 เมตร เขาเรียกว่าสระล้างเท้าคนแก่ ๆ เล่ากันว่าที่ได้ชื่อเช่นนี้เพราะคนโบราณขุดไว้สำหรับลงไปล้างเท้าก่อนจะขึ้นไปบนภูเขาทั้งสองลูกนั้น ปัจจุบันในวันขึ้น 8 ค่ำ 15 ค่ำหรือแรม 8 ค่ำ 15 ค่ำซึ่งเป็นวันพระพวกพุทธบริษัทซึ่งอยู่ที่หมู่บ้านผอาว หมู่บ้านภูเขาเชิงพระหมู่บ้านทำนบตรอกพนม จะนิมนต์พระสงฆ์ขึ้นไปบนภูเขาเพื่อทำสมาทานศีล เมื่อทำสมาทานศีลเสร็จแล้วบ้างก็กลับ บ้างก็อยู่จนเย็นบ้างก็อยู่ตลอดหนึ่งวันหนึ่งคืนจึงกลับ พวกที่อยู่ตลอดหนึ่งวันหนึ่งคืนคือพวกที่อยู่ปฏิบัติกรรมฐานรุ่งขึ้นเช้าเขาทำจังหันถวายพระสงฆ์และบำเพ็ญทาน คนที่ทำจังหันถวายพระสงฆ์นั้นเขาจะทำแต่อาหารมังสวิรัติไม่มีเนื้อสัตว์ เพราะเชื่อว่าถ้าทำอาหารด้วยเนื้อสัตว์จะมีเหตุให้เกิดความรำคาญในการปฏิบัติธรรมมักจะมีมด มดตะนอย ตะขาบ แมงป่อง มาต่อยมากัด ทำให้นอนไม่ได้ นั่งปฏิบัติธรรมไม่ได้เพราะรับประทานเนื้อสัตว์ทำให้มีกลิ่นคาวทมีพระธุดงค์หลายรูปมาอยู่บนภูเขานี้แต่อยู่ได้ไม่นานท่านธุดงค์ไปที่อื่นหมด อุบาสกอุบาสิกาบางคนนำน้ำขึ้นไปสรงพระ บางคนนำขึ้นไปสรงพระพุทธบาทจึงอยู่ที่แผ่นศิลาใหญ่เมื่อน้ำไหลลงมาก็เอาขันหรือจานรองเอามาใส่ขวดกลับบ้านไปฝากลูกหลานให้ดื่มกินหรือใช้ลูบหน้าตา ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวบ้านที่ขึ้นไปขอศีลขอพรบนภูเขานั้น

นอกจากโบราณวัตถุดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังปรากฏมีโบราณวัตถุอื่นอีกคือแผ่นศิลาใหญ่เขาเรียกว่า “กี่นางท้าว" ปัจจุบันคงเห็นแต่ตรงโคนเท่านั้น เพราะว่าแตกหักสึกหรอไปบ้างแล้ว ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อครั้งที่พวกฝรั่งเศสไปอยู่ที่นั่นได้ขุดเอาเสากี่นางท้าวไปทำบันไดลงไปในสระของฝ่ายหญิงบนภูเขาหญิงด้านหน้ามีแผ่นศิลามีรอยเท้ามนุษย์ชาวบ้านเรียกว่า “รอยเท้าตาเพรง" ตรงมุมด้าน

ตะวันออกเฉียงเหนือมีที่ราบโล่งสะอาด เขาเรียกว่าที่ขุนช้างเตะตะกร้อ ข้างทิศตะวันตกของคูหามีรูหินขนาดเท่าเงินเรียล คือเอาเงินเรียลใส่ลงไปได้พอดีเขาว่ารูหินนี้เป็นรูหยอดหลุมของตาเพรงซึ่งเขามักจะไปเล่นเวลาเย็น ๆ บริเวณรอบภูเขานี้มีกำแพงทำด้วยศิลาแลงซึ่งก้อนหนึ่ง ๆ มีขนาดประมาณ 40 คูณ 60 เมตรกำแพงศิลานั้นคนแก่ ๆ ท่านว่ามีถึง 7 ชั้น ล้วนแล้วแต่เป็นหินซึ่งเป็นฝีมือของบรรพบุรุษเขมร และได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมสมัยท่านยมราชสิงหะ เพื่อป้องกันความไม่สงบสุขหรือป้องกันอะไรสักอย่างของท่านในคราวนั้นกำแพงนี้ปรักหักพังหลายที่ส่วนที่ยังดีอยู่ก็มีมาก คนไปเที่ยวอาจมองเห็นได้ว่ามี 7 ชั้นจริง ภูเขาเชิงไพรเป็นที่ประดิษฐานโบราณวัตถุต่าง ๆ เช่น สระน้ำพระดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ปัจจุบันสถานที่นี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจของนักท่องเที่ยว เป็นพิเศษสำหรับคนเขมรซึ่งอยู่ที่อำเภอเชิงไพรและอำเภอไพรฌร ทั้งประชาชนทั่วไปและข้าราชการได้ไปเที่ยวเล่นตอนขึ้นปีใหม่หรือตอนสิ้นเดือน 5 ส่วนใหญ่เขานิยมไปเที่ยวกันตอนวันสิ้นเดือน 5 แต่ละคนจะรอคอยว่าเมื่อใดจะสิ้นเดือน 5 เขาจะได้พากันไปเที่ยวภูเขาเชิงไพรให้สบายใจ เขามักจะไปโดยพาหนะส่วนตัว เช่น จักรยานสองล้อ จักรยานยนต์ เกวียนเทียม วัวควาย หรือรถยนต์อาจจะจ้างรถจักรยานสองล้อลาก รถสองแถวหรือรถยนต์ไปก็ได้ ในเวลานั้นจะมียานพาหนะต่าง ๆ จอดเรียงรายนับไม่ถ้วน ผู้คนคับคั่งเบียดเสียดเยียดยัดกันหาที่หลบพักตามร่มเงา บางกลุ่มขึ้นไปถึงแล้วก็พากันกลับลงมา บางกลุ่มเพิ่งจะไปถึงก็พยายามรีบเร่งขึ้นไปบรรดาคนทุกคนที่ไปนั้นเขาจะมีขวดน้ำเอาไปสรงพระ และมีดอกไม้ธูปเทียนไปไหว้พระพุทธรูปทั้งหลายบนนั้น เมื่อไหว้พระเสร็จแล้วบ้างก็ร้องรำ บ้างรับประทานอาหารบ้างเล่นสะบ้า บ้างเล่นลูกช่วง หรือเล่นการละเล่นต่าง ๆ ตามพวกตามหมู่ของตนตามบริเวณได้ต้นไม้โดยเฉพาะใต้ต้นมะม่วง ซึ่งขึ้นอยู่เป็นทิวแถว จนกระทั่งเวลาเย็นจึงพากันกลับ คนที่ไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจหรือไปเพราะมีธุระอะไรก็ตามเขามักจะระวังอยู่ 2 อย่าง คือ บนภูเขานี้มีศาลเล็ก ๆ ศาลหนึ่งอยู่ใต้ต้นสำโรงเป็นศาลเจ้าพ่อคอแดงซึ่งเป็นเจ้าพ่อที่เก่งกล้ามากชาวบ้านเรียกว่าเจ้าเขาแต่เดิมคนรู้เวทมนต์คาถาอาคมผู้หญิงมีครรภ์ข้าราชการคนมีบรรดาศักดิ์จะเดินผ่านหน้าไม่ได้ถ้ากล้าเดินมนต์อาคมจะเสื่อมจะแท้งลูกยศศักดิ์จะเสื่อมคลายแต่ปัจจุบันอิทธิฤทธิ์ค่อยลดลงไปแล้วถึงอย่างนั้นเขาก็ยังระวังกันอยู่ดี และเขาไม่กล้าไล่ลิงซึ่งอยู่บนต้นสำโรงซึ่งถือเป็นลูกหลานเจ้าพ่อคอแดงถ้ากล้าไล่หรือที่จะได้รับเคราะห์คือมือเท้าหรือตัวจะบวมเป็นก้อน ๆ ขอได้โปรดทราบว่าถ้าต้องการไปเที่ยวที่ภูเขาเชิงไพร ขอเชิญไปตอนสิ้นเดือน 5 แล้วจะสบาย

5.3.3 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่าพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศเป็นพื้นที่แห่งความเป็นมายาคติเรื่องธรรมชาติ ซึ่งหมายถึงการทำให้ระบบคิดที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติเป็นเรื่องปกติสามัญและประชาชนทุกคนตระหนักรู้ถึงคุณค่าของธรรมชาติโดยปกติธรรมดา ได้แก่ แนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติและการปรองดองระหว่างธรรมชาติ

กับมนุษย์ล้วนแล้วแต่ถูกทำให้ดูเหมือนเป็นปกติ เป็นการสถาปนาระบอบแห่งความรู้เรื่องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติ แต่เมื่อพิจารณาแล้ว พบว่า พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศมีนัยของมายาคติแฝงอยู่ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องเล่าเกี่ยวกับ **วัดวิหารสวร** วัดวิหารสวรเป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งซึ่งเป็นที่เลื่องลือไปทั่วประเทศกัมพูชามาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบันดังที่คนทั้งหลายทราบกันอยู่ทั่วไป ทุก ๆ ปีจะมีมหาชนจำนวนนับพันไปกราบไหว้และบนบานขอสิ่งที่ปรารถนา ทั้งพระราชา พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการก็นิยมไปกราบไหว้บวงสรวงที่นั้นด้วยเช่นกัน ต้นไม้ทั้งสองก็โน้มและเอนลงดังคำอธิษฐาน ตาโคเหอุ้มปักษีจำกรงข้ามไปตามต้นไม้ทั้งสอง เมื่อข้ามแล้วต้นไม้ทั้งสองกลับคืนสู่สภาพเดิม ดังนั้นที่ฝั่งด้านหนึ่งจึงมีชื่อว่า “ระกาโกง” อยู่ที่อำเภอมุขกำพูล จังหวัดกันดาล ส่วนฝั่งทางด้านใต้มีชื่อว่า ลวาเทร อยู่ที่อำเภอสรสันธร จังหวัดกำปงจาม ในปัจจุบันนี้เมื่อตาโคเหพาหนีไปทางฝั่งแม่น้ำด้านทิศใต้แล้วไปถึงเนินแห่งหนึ่งใกล้บึง จึงตัดกิ่งไทรมาบังทำเป็นร่มที่พักเพื่อเอาแรง ปักษีจำกรงนอนหลับไปใต้ร่มกิ่งไทรนั้น ขณะกำลังหลับสบายปรากฏว่ามีฝูงนกตะกรุม นกกระสาคอดำ นกกระทุง เป็นจำนวนมากซึ่งกำลังลงไปหากินอยู่ในบึงนั้นเกิดแตกตื่นส่งเสียงอื้ออึง ตาโคเหได้ยินเสียงสัตว์เหล่านั้นคิดว่าเป็นกองทัพจึงรีบปลุกพระราชกุมารแล้วถามว่า “แน่ะหลาน! ได้ยินเสียงอะไรไหม” พระกุมารทรงตื่นขึ้นก็กลัวมาก คิดว่าเป็นกองทัพจึงลุกขึ้นออกมาจากเพิงพัก ยืนมองไปทั่วไม่เห็นกองทัพ เห็นแต่ฝูงนกจำนวนมากมายดาษดื่นก็หายกลัว กิ่งไทรนั้นยังคงอยู่ข้างใต้ของวิหารสวรมาจนทุกวันนี้

จากนั้นตาโคเหพาปักษีจำกรงหนีข้ามแม่น้ำไปทางฝั่งทิศตะวันตก ไปซ่อนอยู่ในถ้ำที่ภูเขาประสิทธิ์ เขตสำโรงทองเก่า ปัจจุบันคืออำเภอพญาลือ จังหวัดกันดาล กองทัพไม่สามารถตามไปทำร้ายได้เลย เมื่อพระบาทพรหมกิล (พญาแกรก) เสวยราชสมบัติได้ 20 ปีก็สิ้นพระชนม์ บรรดาขุนนางข้าราชการทั้งปวงรู้ว่าปักษีจำกรงพระกุมารเป็นผู้มีบุญบารมีมากล้น พระองค์ประทับอยู่ที่ภูเขาประสิทธิ์จึงพากันไปอัญเชิญมาเสวยราชสมบัติต่อไป เมื่อปักษีจำกรงพระกุมารเสวยราชสมบัติแล้วทรงตั้งตาโกเหและยายลักเป็นพระอัยกา พระอัยกีบุญธรรม ทรงสร้างปราสาทตรงที่ซึ่งเห็นธงชัยอันยาวเฟื้อยของกองทัพที่ยกมาไล่ตามในคราวแรก และเรียกปราสาทนั้นว่า ปราสาทลไลให้สร้างปราสาทตรงที่ตาโคเหบอกว่า เจ้าจงอยู่ก่อนเรียกว่า ปราสาทบาคง ซึ่งเรียกกลายมาเป็นปราสาทบากอง ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเสียมเรียบและโปรดให้สร้างปราสาทอีกหลังหนึ่งตรงคอกวัวของตาโคเหเรียกว่าปราสาทบาโค ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดเสียมเรียบเช่นกัน ทรงให้สร้างพระวิหาร 1 หลัง และพระพุทธบาท 1 แห่ง ที่ภูเขาอาสันน์ทุกข์และยกตาถึงให้เป็นเจ้าเมืองนั้น ทรงให้สร้างวิหารหลังหนึ่งประดิษฐานพระพุทธปฏิมา 1 องค์ ตรงที่ได้ตัดกิ่งไทรมาทำเป็นเพิงพักซึ่งเป็นที่ตาโคเหปลุกพระองค์ขึ้นมาถามเรื่องเสียงสัตว์ที่อื้ออึงเพราะคิดว่าเป็นกองทัพ และเรียกว่า วิหารสวรซึ่งเป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์มาจนปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเรื่องเล่ากัมพูชา พบว่า องค์ประกอบในพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศล้วนแล้วแต่ถูกจัดสรรและคัดเลือกมาแล้วว่าเป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์แบบในมุมมองของมนุษย์ และหากพิจารณาถึงการนำช้างมาตั้งเป็นชื่อเมืองและชูประเด็นเรื่องช้างให้ยิ่งใหญ่ ทำให้เห็นถึงความเป็นระบอบราชาธิปไตยและการเมืองของธรรมชาติ นอกจากนี้แล้ว ยังมีการประกอบสร้างชุดความจริงเรื่องพื้นที่ในมิติของมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านถ้อยคำที่แสดงถึงการเชิดชูธรรมชาติให้มีความสำคัญ เมื่อเราพิจารณาให้ถ่องแท้ สามารถนำไปสู่การประกอบสร้างความจริงชุดหนึ่งในถ้อยคำดังกล่าว การพูดว่ากระต่ายมีสิทธิ์เท่าเทียมมนุษย์นั่นแสดงให้เห็นว่าการประกอบสร้างความจริงผ่านตัวบทว่า มนุษย์เป็นเผ่าพันธุ์ที่มีความยิ่งใหญ่ที่สุด และการเชิดชูสัตว์ให้เท่าเทียมมนุษย์จึงถือเป็นเรื่องเล่า สัตว์เลือกกันเป็นกษัตริย์ โดยในประเด็นตรงนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงวิธีคิดแบบมนุษย์ศูนย์กลางอีกด้วย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทนางเขมา** (จังหวัดตาแก้ว) พระนางได้ท่านพระครูองค์นี้เมื่ออยู่นานก็มีกิตติศัพท์เลื่องลือไปทั่วทุกแห่งหน พระนางได้ทราบว่าท่านพระครูนี้มีเวทมนต์คาถาอาคมเป็นที่เลื่องลือ พระนางทรงปรารถนาจะพบกับท่านพระครูเพื่ออยากจะรู้เรื่องความทุกข์โศกของพระนางว่าเมื่อไรจะพ้นจากทุกข์โศกของพระนางว่าเมื่อไรจะพ้นจากทุกข์โศกได้พบความสุขสบาย พระนางตรัสใช้ให้จัดเตรียมช้างพระที่นั่งเพื่อจะไปนมัสการท่านพระครูแก้ว เมื่อได้ยินคำพูดนั้น ท่านพระครูแก้วมีสีหน้าหมองหม่น เกิดความทุกข์เพราะพูดของพระนางอากัปกิริยาของท่านบอกให้พระนางทรงทราบว่าท่านเกิดทุกข์เพราะพระนางเอง พระนางยิ่งรักใคร่ท่านพระครูมากยิ่งขึ้น เมื่อเสด็จกลับพระตำหนักพระนางเกิดทุกข์บรรทมไม่หลับ เสไม่หลับเสวยกระยาหารไม่ได้ เมื่ออดทนต่อไปอีกไม่ได้จึงตรัสใช้บริวารให้เตรียมช้างพระที่นั่งไปนิมนต์ท่านพระครูมายังพระตำหนัก ฝ่ายท่านพระครูแก้วเมื่อเห็นบริวารมานิมนต์เช่นนั้นก็สบายใจมากจึงรับนิมนต์ทันที พระนางเตรียมภัตตาหารล้วนแล้วแต่ของแปลก ๆ เมื่อท่านไปถึงพระนางถวายของด้วยพระองค์เอง ท่านพระครูแก้วฉันไม่ได้ อาการที่ท่านฉันไม่ได้นั้นเป็นอาการที่บอกให้พระนางทราบอย่างแน่ชัดพระนางทรงมีความทุกข์ในพระทัยมากยิ่ง ขึ้น ๆ จนทนไม่ได้จึงหักห้ามความอายเข้าไปบอกท่านว่า “ขอให้ท่านลาสิกขาเถอะ” แล้วพระนางประเคนเสื้อผ้าพร้อมเครื่องใช้ครบสรรพ ท่านพระครูยอมตามคำพูดของพระนาง จึงลาสิกขาเป็นฆราวาสอยู่กินกับพระนางเขมาในปราสาทนั้น ด้วยเหตุที่มีเรื่องเล่าดังนี้ ปราสาทนั้นเขาจึงเรียกว่า “ประสาทนางเขมา” ตั้งแต่นั้น เมื่อกาลเวลาผ่านมานานพุทธบริษัทได้สร้างวัดขึ้น ณ ที่นั้น วัดนั้นมีนามว่า “วัดปราสาทนางเขมา” จนทุกวันนี้

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ปราสาทบันทายฉมาร์** (จังหวัดพระตะบอง) ปราสาทบันทายฉมาร์อยู่ในตำบลบันทายฉมาร์ อำเภอบันทายฉมาร์ จังหวัดพระตะบอง อยู่ทางด้านเหนือของกรุงพระตะบอง ระยะทางประมาณ 120 กิโลเมตร แต่เดิมตำบลนี้อยู่ในที่เร้นลับมาก เพราะหนทางไปมาเป็นทางเกวียน รถยนต์ไม่สามารถเข้าไปได้เลย มีแต่ผู้ศึกษาค้นคว้าบางคนซึ่งพยายามเดินทางไปจนถึงที่นั่น

ด้วยความยากลำบาก คือต้องใช้เกวียนหรือขี่ม้าไป ด้วยความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณของพระองค์ ดาบอันคมกริบของเพชฌฆาต กลับย่นยู่ไปทั้งหมดนับว่าเป็นเรื่องอัศจรรย์ยิ่ง พระเจ้าหูลูทรงพิโรธอย่างมาก ทรงตะโกนสั่งให้เพชฌฆาตเปลี่ยนดาบย่นยู่นั้นออกไปเอาดาบที่ลับจนคมกริบเข้าไปฟันใหม่อีกครั้งหนึ่งแม้ว่าจะฟันหลายครั้งหลายครา ดาบนั้นได้แต่ยู่ไปหมดไม่ได้ฟันเข้าเนื้อพระราชกุมารเลยแม้แต่สักนิด เมื่อทรงเห็นว่าทรงพ่ายแพ้แน่แล้ว พระเจ้าหูลูทรงสั่งให้เพชฌฆาตก่อกองไฟที่ลุกโชติช่วงแล้วจับเอาพระราชกุมารนั้นโยนเข้าไปในกองไฟ แต่ว่าไม่มีประโยชน์อะไรอีก เพลิงไฟกลับกลายเป็นเย็นสบายไม่ได้เผาไหม้ผิวหนังพระราชกุมารให้ไหม้แม้แต่น้อย พระราชกุมารทรงลุกขึ้นจากกองไฟพระพักตร์ยิ้มแย้มขณะมองพระพักตร์พระเจ้าหูลูและบรรดาประชาชนทั้งหมด แม้จะทำกับพระราชกุมารดังนั้นแล้ว พระเจ้าหูลูยังไม่ทรงพอพระทัย พระองค์ทรงสั่งให้อำมาตย์ไปนำช้างศึกซึ่งแกล้วกล้าโขลงหนึ่งให้มาไล่เหยียบพระราชกุมารอีก พวกคราญช้างไล่โขลงช้างห้อตะบึงอย่างรวดเร็วตรงเข้าไปหาพระราชกุมาร แต่อัศจรรย์มากโขลงหมดคุกเข่าลงห่างจากพระราชกุมารออกไป 2 ก้าว ไม่แต่เท่านั้นช้างซึ่งเป็นจ่าโขลงยังเอางวงตะกองกอดพระราชกุมารวางไว้บนหัวของตนอีกด้วย บรรดาชาวเมืองแตกตื่นเข้าไปห้อมล้อมพระราชกุมาร พร้อมน้อมกายถวายบังคม พระเจ้าหูลูเมื่อได้เห็นอิทธิฤทธิ์ของพระราชกุมารดังนั้น พระองค์ทรงหลบหนีไปจากฝูงชนซึ่งกำลังห้อมล้อมพระราชกุมาร ดังนั้นเมื่อคนทั้งปวงเลิกพลุกพล่านแตกตื่นจึงหาพระเจ้าหูลูไม่พบ รู้กันว่าพระองค์ทรงหลบหนีไปแล้ว เพราะทรงกลัวในอิทธิฤทธิ์ของพระราชกุมารวิบุลเกรซึ่งเป็นอัศจรรย์ดังนี้ ต่อมาพระราชกุมารวิบุลเกรทรงนำพระราชบิดาขึ้นประทับบนช้างพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินตรงไปยังประสาทตามันบนเขาดงรัก อยู่ร่วมทุกข์สุขกับพระนางปทุมด้วยความสุขสบายไม่นานเท่าไรพระเจ้ายศเกรพระราชบิดาก็สิ้นพระชนม์ เพราะทรงทรุดโทรมจากถูกทารุณกรรมในครั้งนั้น พระราชกุมารได้จัดการถวายพระเพลิงและบรรจุพระอัฐิ ณ ที่นั้น หลังจากนั้นมาพวกชาวเมืองบันทายฉมาร์มีพวกขุนนางและอำมาตย์เป็นอาทิ ได้พากันจัดกระบวนแห่ไปรับพระราชกุมารวิบุลเกร และให้อภิเษกเป็นพระราชาประทับอยู่ที่วังบันทายฉมาร์ ส่วนพระนางปทุมก็ประทับอยู่กับพระราชบุตรด้วยความสุขสบายสืบมา

เรื่องนี้คล้ายกับตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูเขาศรีวิบุลเกียรติในจังหวัดเสียมเรียบแตกต่างกันเฉพาะท่อนท้ายตำนานเรื่องภูเขาศรีวิบุลเกียรติในจังหวัดเสียมเรียบกล่าวว่า พระราชกุมารและพระวรมารดาสิ้นพระชนม์ไปด้วย แต่ว่าถ้าสืบสาวราวเรื่องออกไปอีกจะพบว่า เรื่อง นี้มีอยู่ในคัมภีร์ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษาบาลีที่ปรากฏอยู่บริเวณดินแดนสุวรรณภูมิของเรา ดังนั้นผู้ศึกษาค้นคว้าสามารถพิจารณาได้เป็น 2 ทางดังนี้ ชาวเขมรเราได้เห็นเรื่องนี้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ปัญญาสชาดกแล้วจึงได้เก็บข้อความมาพรรณนาให้เข้ากับภูเขานี้ และคาดว่าคงจะมีตำนานกล่าวถึงภูเขานี้ภูเขานั้นมาแล้ว นักปราชญ์ภาษาบาลี จึงได้นำเอาไปแต่งใส่ไว้ในปัญญาสชาดกภายหลัง ข้อคิดเห็นข้อที่ 2 นั้นน่าจะเหมาะสมกว่า เพราะว่ามีเรื่องตำนานของภูเขาตาม หมู่บ้านหรืออำเภอต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งกลายไปเป็นเรื่องในปัญญาสชาดก เช่น เรื่องวงศ์สรวงศ์ (เทือกเขาคีรีรมย์ในปัจจุบัน) ภูเขานาง

กองรี (ในกำปงชนัง) เป็นต้น เฉพาะคำว่า“ บันทายฉมาร์ "นี้ก็มีการศึกษาค้นคว้ากันอย่างกว้างขวาง ตามความคิดเห็นของผู้ศึกษาค้นคว้า บางคนเห็นว่าบันทายฉมาร์มีความหมายว่า “ค่ายเล็ก” หรือวังเล็ก ซึ่งตรงกันข้ามกับค่ายใหญ่หรือนครธม ความคิดเห็นนี้นับว่าสมเหตุผลเพราะตามประวัติศาสตร์เขมรเราจะเห็นว่ามีค่ายใหญ่เป็นราชธานี ซึ่งเรียกว่า “มหานคร” แปลว่า กรุงใหญ่ ดังนั้นเมื่อเกิดมีกรุงอื่น ๆ อีกซึ่งเล็กหรือเป็นราชธานีขนาดเล็ก สำหรับเป็นที่ประทับของพระอุปราชหรือเจ้าผู้ครองนคร ชาวเมืองจะเรียกว่ากรุงเล็กหรือค่ายเล็ก หรือบันทายฉมาร์ก็ได้เช่นกัน สถานที่นี้ปรากฏว่าเป็นบริเวณกรุงเก่าดังที่ปรากฏหลักฐานจากการค้นคว้าของ G. Grosier กล่าวไว้ว่ามีที่ชุมชนแห่งหนึ่งชื่อว่ากบาลอันโสง อยู่ไกลจากที่นี่ไป 2 กิโลเมตรเคยมีผู้คนอาศัยอยู่ประมาณ 200,000 คนล้วนแต่เป็นผู้มีหน้าที่การงานมาก่อสร้างปราสาทในสมัยนั้น แต่ว่าต่อมาที่นั้นมีน้ำท่วมและเกิดโรคภัยไข้เจ็บแพร่หลาย พวกชาวบ้านจึงพากันอพยพหนีไปอยู่ในที่ไกลจากนั้นออกไปอีกเล็กน้อย ซึ่งเป็นที่ ๆ พอจะอยู่กันได้สุขสบายคือที่หมู่บ้านสุรินทร์ ด้วยเหตุนี้สุรินทร์จึงเป็นชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ไม่แต่เท่านั้นตามความคิดของ Etienne Aymonier กล่าวว่าเมื่อถึงปี ค.ศ. 1882 เมืองสุรินทร์ได้เป็นของไทยเมืองสุรินทร์ซึ่งมีชื่อว่าพระยาสุรินทรภักดีกินเมืองบันทายเสมาร์ตามความคิดนี้แสดงให้ชัดเจนว่าพวกชาวสุรินทร์สืบเชื้อสายไปจากบันทายฉมาร์จริงจากการศึกษาค้นคว้าของยอร์ช เซเดย์ ได้กล่าวว่า ปราสาทบันทายฉมาร์ก่อสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 คือพระองค์ทรงสร้างอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณของพระราชบุตรของพระองค์ซึ่งทรงพระนามว่าสรินทรกุมารและดวงวิญญาณของทหารกล้าของพระองค์จำนวน 4 คนซึ่งตายในสมรภูมิสู้รบกับพวกกองทัพจามปาที่เข้ามารุกรานแต่ตามเอกสารอื่น ๆ กล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้ก่อสร้างในต้นศตวรรษที่ 9 และเรียกชื่อว่าอมรินทรปุระ ดังนั้น หากจะสรุปจากตามเรื่องตำนานก็ดีศิลาจารึกก็ดีแสดงให้เห็นชัดเจนว่าที่ปราสาทบันทายฉมาร์นี้เป็นที่ชุมชนเก่าในสมัยพระนครมีขนาดเหมาะสมกับที่ชาวเมืองเรียกกันแต่เดิมว่า “บันทายฉมาร์” ซึ่งแปลว่าวังเล็กส่วนเรื่องตำนานที่ต่อเติมเนื้อเรื่องให้ยืดยาวดังที่ได้กล่าวไว้ตอนต้นนั้นเป็นเพียงการนำเอาสถานที่ไปสัมพันธ์กับอักษรศาสตร์ให้มีความไพเราะงดงามเท่านั้น

เรื่องเล่าเรื่อง **ภูเขาบานน** (จังหวัดพระตะบอง) ทางตะวันตกของแม่น้ำสะแก อำเภอสะแกออกไปทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของกรุงพระตะบองระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตรเศษ มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อภูเขาบานน เป็นปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ ชาวเมืองทำพิธีเคารพบูชาตั้งแต่โบราณกาลมา ตำนานของภูเขานี้มีดังต่อไปนี้อดีตกาลเศรษฐีคนหนึ่งมีลูกสาวชื่อนางสยายผม นางนั้นได้แต่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำเดือนแห้งเป็นเวลาหลายปีแล้ว ต่อมามีดาบสคนหนึ่งชื่อครามได้เข้าไปรักษาความเจ็บป่วยของนางจนกระทั่งหาย เมื่อเป็นเช่นนั้นมหาเศรษฐีผู้เป็นพ่อของนางจึงจัดให้แต่งงานอยู่กินเป็นภรรยาดาบสนั้น ดาบสสอนให้นางรู้มนต์คาถาอาคมต่าง ๆ มากมายมีมนต์เรียกลม พายุ เป็นต้น ดาบสและภรรยาพำนักอยู่ในถ้ำแห่งหนึ่งเรียกว่าพระทึก หรือประทึก ตามคำเรียกของชาวบ้าน ถ้ำนั้นอยู่ทางทิศใต้ของภูเขาบานนในปัจจุบัน แต่เดิมภูเขาบานนนี้เรียกว่าภูเขาปราสาทต่อมาภายหลังมี

พระราชบุตรของพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่าเจ้าราชกุลได้มาศึกษาเล่าเรียนเวทมนต์ต่าง ๆ จากตาคราม ดาบสพอใจที่จะสั่งสอนพระราชบุตรนั้นจนกระทั่งรู้ครบสรรพ แต่ห้ามพระราชกุมารมองภรรยาของตนเพราะเกรงว่าเจ้าราชกุลจะเกิดรักใคร่ เนื่องจากนางสยายผมมีรูปร่างงดงามมาก เวลาผ่านไปหลายเดือน วันหนึ่งดาบสไม่อยู่ เจ้าราชกุลแอบไปดูภรรยาของดาบสเห็นรูปร่างงดงามเฉิดฉายก็เกิดรักใคร่นาง เมื่อแอบพูดคุยกับนาง ๆ ก็มีใจรักใคร่เจ้าราชกุลเช่นกัน วันหนึ่งดาบสเข้าป่าเพื่อหาสิ่งของต่าง ๆ คนทั้งสองได้โอกาสดีพากันลงเรือสำเภาหนีดาบสไปดาบสกลับจากป่าไม่เห็นคนทั้งสองในถ้ำก็รู้ว่าเจ้าราชกุลและภรรยาพากันหนีไปแล้ว เขาออกตามไปจนถึงชายทะเลเห็นสำเภาออกไปไกลถึงกลางทะเล ดาบสโกรธมากจึงเสกมนต์เรียกลมพายุเพื่อทำลายสำเภาให้ล่มกลางทะเลแต่นางสยายผมรู้เวทมนต์เช่นกันจึงทำให้ลมนั้นพัดผ่านหายไป ดาบสเจ็บใจมากจนกระทั่งล้มตาย ณ ริมทะเลนั้น ทั้งสองคนรู้เรื่องดังนั้นแล้วจึงพากันกลับมายังถ้ำประทึก และอยู่ร่วมทุกข์สุขด้วยกัน ต่อมาเจ้าราชกุลอยากจะกลับไปบ้านเมืองของตน จึงร่ำลาภรรยาพร้อมทั้งให้สัญญาว่าจะกลับมาหาแน่นอน แต่ว่าขณะที่เจ้าราชกูลกลับมาหานางสยายผม ภรรยาเดิมโกรธมากจึงใช้จระเข้ของนางที่ชื่อไอ้ธนไปขวางทางไม่ให้เจ้าราชกุลไปได้ ฝ่ายนางสยายผมเหลือบไปเห็นสำเภาของสามีใกล้จะจมจึงบนบานต่อเทวดาที่รักษาภูเขาปราสาทว่า “ขอให้ช่วยสามีของฉันให้รอดพ้นจากอันตรายด้วยเถอะ ฉันจะถวายภูเขานี้” ด้วยแรงบนนั้นนางและสามีได้พบความสุขสบายจึงถวายภูเขานั้นเป็นของแก้บนตั้งแต่นั้นมา เขาจึงเรียกภูเขาปราสาทนั้นว่าภูเขาบำนน แต่ทุกวันนี้กลายไปเป็นภูเขาบานน ที่เชิงเขานั้นมีถ้ำกว้างใหญ่และลึก ผู้คนสามารถเข้าไปได้อย่างสบาย ๆ ด้านบนถ้ำมีลักษณะโค้งเหมือนหลังคาเรือ มีน้ำตก มีที่รองน้ำเป็นหินมีรูปร่างเหมือนครกตำข้าวขนาดประมาณ เท่ากระบุงเล็ก ถ้ำมีลักษณะเป็น 4 เหลี่ยมประมาณ 14 เมตร ฝาผนังไม่มีรูปสลักอะไรเลยแต่ว่าทางด้านใต้ของที่รองน้ำใกล้ ๆ ฝาผนังมีพระพุทธรูปซึ่งแตกหักเป็นจำนวนมากแสงอาทิตย์ส่องสว่างเข้าไปในถ้ำนี้ทางช่อง ๆ หนึ่งซึ่งอยู่ด้านบนทางเข้าถ้ำมืดและเล็กขนาดพอเดินได้คนเดียว ถ้าจะเข้าไปตามทางนั้นจะต้องจุดได้สองทางและเดินเป็นแถวต่อ ๆ กันจึงจะเข้าไปถึงน้ำตกนั้นได้ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านภูเขาบานนเล่าว่า “บางทีที่รองน้ำนั้นมีน้ำเต็ม บางทีก็มีน้ำครึ่งเดียว ถ้าที่รองน้ำมีน้ำเต็มเป็นการบอกลางว่าชาวบ้านจะได้ข้าวบริบูรณ์ ถ้ามีน้ำครึ่งหนึ่งก็ว่าชาวบ้านทำนาไม่ค่อยจะได้ผล” น้ำที่เห็นในที่รองนั้นใสแจ๋ว ผู้คนเมื่อไปถึงยังสถานที่นั้นจะวักน้ำมาลูบศีรษะเพื่อขอให้มีความสุขสบาย ทุก ๆ ปีชาวบ้านจะจัดงานทำบุญภูเขาบานนตอนขึ้นปีใหม่ โดยทำพิธีบนภูเขาพิธีทั้งหลายมีก่อภูเขาทรายและนิมนต์พระมาฉันภัตตาหารเป็นต้น มีการแสดง มีมวยและมีการแจกทานด้วยเงินหรือเสื้อผ้าให้แก่คนยากคนจนในวันแรกของงานบุญ เขาจะทำพิธีบวงสรวงขอให้เทวดาองค์ใหม่ช่วยปกปักรักษาชาวบ้านให้มีความสุขสบาย พิธีบวงสรวงนั้นบางครั้งทางราชการก็เป็นผู้ทำ บางครั้งชาวบ้านก็เป็นผู้ทำ คราใดถ้าลืมทำพิธีบวงสรวงฝนมักจะตกตอนขึ้นปีใหม่ 3 วันเต็ม ๆ ชาวบ้านเจ็บป่วยกันทั้งหมู่บ้านพิธีบวงสรวงมีสลาธรรม บายศรีและดนตรีบรรเลงบทบวงสรวง ชาวบ้านเล่าว่าแต่เดิมเมื่อดนตรีกำลังบรรเลงบทบวงสรวง ถ้ามองไปที่

สระตาแสนซึ่งอยู่ติดเชิงเขาบานนนั้น จะเห็นจระเข้เป็นจำนวนมากโผล่ขึ้นมาสระนี้แต่เดิมลึกแต่ปัจจุบันตื้นเขิน และเมื่อบวงสรวงก็ไม่เห็นมีจระเข้โผล่ขึ้นมาเลย

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขายาด** (จังหวัดพระตะบอง) ก่อนที่จะกล่าวถึงตำนานเราขอแนะนำผู้อ่านให้รู้จักพื้นที่บริเวณไพลินสักเล็กน้อยเพราะบริเวณนี้อยู่ห่างไกลจากราชธานีและมีขนบธรรมเนียมประเพณีแปลกมากอีกด้วยแต่เดิมผู้คนในไพลินล้วนแล้วแต่เป็นพวกกุหล่าอาศัยอยู่ทั้งสิ้น เพราะปรารถนาจะขุดพลอยซึ่งมีอยู่ตรงบริเวณลำธารของภูเขาในภูมิภาคนี้ ตามพงศาวดารของเมืองไพลินล่าวว่า พวกกุหล่าได้เข้ามาก่อตั้งเป็นหมู่บ้านที่บริเวณนี้ตั้งแต่ ค.ศ. 1876 แต่ก่อนพวกกุหล่าไม่ได้เสียภาษีให้กับทางราชการเลย เพราะดินแดนบริเวณนั้นเป็นของเขมรจริง แต่ในเวลานั้นอยู่ภายใต้การปกครองของไทย และทางราชการไทยไม่ได้นึกถึงพวกนี้ จนกระทั่งพวกนี้เกิดการทะเลาะวิวาทกันเรื่องจึงได้ล่วงรู้ไปถึงทางราชการไทยที่จังหวัดจันทบุรี ทางราชการไทยจึงจัดเก็บภาษีพวกขุดพลอยเหล่านี้ นายภาษีขณะนั้นชื่อมุง-ฆนที ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มพวกกุหล่าที่ได้อพยพมาพบดินแดนบริเวณนี้ มุง-ฆุนที นำเอาพลอยไปกรุงบางกอกและติดต่อกับกงสุลอังกฤษขอให้กงสุลพาตนเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินไทย และพระเจ้าแผ่นดินไทยโปรดให้เป็นนายภาษี และเป็นหัวหน้าพวกกุหล่าทั้งหมดโดยได้รับพระราชทานนามเป็นหลวงมณียุทธนาและหลวงมณีนี่เองที่ได้เป็นผู้ก่อสร้างวัดวาอารามหลายแห่งในไพลิน จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. 1904 ทางราชการไทยได้คืนดินแดนพระตะบอง มลูไพร สตึงแตรงแก่พระเจ้าแผ่นดินกัมพูชา คือพระบาทสมเด็จพระสีสุวัตถ์ และดินแดนไพลินถูกทางราชการฝรั่งเศสเข้าไปกำกับดูแลโดยตั้งเป็นผู้แทนผู้สำเร็จราชการประจำเขตพระตะบอง และให้ผู้แทนนั้นมีหน้าที่ดูแลเรื่องภาษีจากการประกอบอาชีพขุดพลอย ไม่แต่เท่านั้นยังจัดสร้างดินมายังตัวเมืองพระตะบองคือถนนที่มีอยู่ในปัจจุบัน ในสมัยนั้นเขาเพียงแต่เก็บภาษีโดยไม่คิดก่อสร้างอะไรซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้านในดินแดนแถบนี้เลย จนกระทั่งมาถึงสมัยสังคมราษฎร์นิยม เมืองพระตะบองได้เปลี่ยนสภาพไปอย่างรวดเร็ว ใครที่เคยไปที่นั่นเมื่อสองบทแล้วเมื่อไปอีกครั้งหนึ่งเกือบจะจำสภาพไม่ได้ จะเห็นมีอาคารของทางราชการก่อสร้างเป็นตึกฉาบปูน มีโรงเรียน อาคารโฆษณา ตลาด ล้วนแต่สร้างเป็นอีกฉาบปูนทั้งสิ้น บ้านของชาวบ้านสร้างเป็นระเบียบเรียบร้อยน่ามอง มีลักษณะเช่นเดียวกับตัวเมืองใหญ่ๆแห่งอื่นๆเนื่องจากสภาพบ้านเมืองสะอาดสวยงามน่าดูเช่นนี้จึงมีนักท่องเที่ยวพักผ่อนเพิ่มมากขึ้น ๆ ดังนั้นความอยากรู้เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของดินแดนแถบนี้ ยิ่งมีมากขึ้นเช่นกัน ข้อความของเราที่ได้บรรยายมานั้นเป็นการตอบสนองความต้องการเหล่านั้นด้วย เป็นเรื่องธรรมดาที่เมื่อเรากล่าวถึงประวัติของสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้วจะมีเรื่องตำนานเข้ามาปะปนด้วย แต่ถ้าที่ใดมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน เรื่องตำนานแทบจะหาที่เชื่อถือไม่ได้ ที่ใดเพิ่งจะเกิดขึ้นใหม่เรื่องตำนานก็ใหม่ ทั้งยังผสมผสานจริงเข้าไปอีกด้วยดังเช่นภูมิภาคไพลินนี้เป็นต้น เพราะไพลินเพิ่งจะมีชื่อเสียงในราวปี ค.ศ. 1881 นี้เท่านั้น ดังนั้นเรื่องตำนานของบริเวณนี้คล้าย ๆ จะเป็นเรื่องจริงเพียงแต่ว่ามีการความเชื่อในพระอินทร์ เทวดา ภูตผี อารักษ์ เจ้าพ่อเข้าไปปะปนด้วย เราจะขอยกเอา

ตานางภูเขายาดมาอธิบายดังต่อไปนี้ ตอนนั้นมีสองคนสามีภรรยาต่างมีชื่อว่ายาดเหมือนกัน คือสามีก็ชื่อยายและภรรยาก็ชื่อยาด ประกอบอาชีพขุดพลอยอยู่ที่เมืองไพลิน เมื่อแก่ชราลงเขาไม่สามารถไปทำงานหนัก ๆ เหมือนก่อนได้ทั้งคู่จึงไปปฏิบัติธรรมอยู่บนยอดเขาแห่งหนึ่ง (ปัจจุบันคือภูเขายาต) คนทั่วไปจึงเรียกชื่อของเขาเป็นชื่อภูเขานั้นด้วย การเรียกชื่อนี้เขาไม่ได้นึกหาความหมายอย่างไรเลย เพียงแต่เรียกได้สะดวกสบายและง่ายต่อการจดจำเท่านั้นเพราะว่าที่ไพลินมียอดเขาสูง ๆ อยู่เป็นจำนวนมากมายหลายแห่ง ดังนั้นถ้าที่ใดมีลักษณะสภาพเป็นอย่างไรเขาจะตั้งชื่อให้ตามสภาพนั้น ๆ ด้วย

ตอนนั้นชาวเมืองไพลินบางคนเคยเอาพลอยไปขายที่เมืองไทยบ่อย ๆ เมื่อได้เงินเขาก็ซื้อปืนพกบ้าง ปืนยาวบ้าง สำหรับเอาไปไว้ป้องกันทรัพย์สมบัติของตนเมื่อเวลาพวกเขากลุ้มอกกลุ้มใจ คนเหล่านี้จะเอาปืนออกไปยิงสัตว์เล่นในป่า เพราะเมืองนี้สมบูรณ์ด้วยป่ารกเป็นจำนวนมาก การออกไปยิงสัตว์นี้ทำให้พวกอารักษ์และเจ้าพ่อในป่านั้นแตกตื่น วันหนึ่งเจ้าพ่อองค์หนึ่งซึ่งมีอิทธิฤทธิ์เก่งกล้ากว่าใครแปลงกายมาพบกับตายาดและยายยาด เพื่อฝากไปบอกพวกยิงสัตว์เหล่านั้นว่าอย่าเที่ยวเดินยิงสัตว์อีกเพราะทำให้พวกอารักษ์เจ้าพ่อและกลัววิ่งหนีกระจัดกระจาย ลูกหลานพลัดหลงกันไปหมดแล้ว ขอให้เลิกยิงเสียเถอะเขาจะช่วยให้พวกที่พบพลอยก็แพง ๆ จะได้เป็นคนรวยกันขึ้นมา แต่ว่าถ้าว่ารวยกันแล้วจะต้องสร้างวัดที่บนภูเขานี้ด้วยและจะต้องเล่นเพลงรำนกยูงเป็นประจำทุกวันพระสั่งเสร็จแล้วเจ้าพ่อได้อันตรธานหายไปทันที ตายาดและยายยาดพากันเอาเรื่องนี้ไปบอกชาวบ้านให้รู้เรื่องชาวบ้านยอมทำตามคำสั่งของเจ้าพ่อตลอดมา นี่เป็นเรื่องหนึ่งซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับภูเขายาด ส่วนอีกเรื่องหนึ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องชื่อ “ไพลิน” นั้นมีเรื่องที่แปลกออกไปอีก จากคำของชาวบ้านกล่าวว่าชาวบ้านกล่าวว่าคำว่า “ไพลิน” นี้กลายมาจากคำว่า “เภเลง” เพราะเขามีนิทานเรื่องหนึ่งเล่าว่า กาลครั้งหนึ่ง มีคนล่าสัตว์เที่ยวออกล่าสัตว์ป่า เมื่อออกเดินหาล่าสัตว์ไกลออกไปๆจนกระทั่งมาถึงดินแดนไพลินในปัจจุบันซึ่งตอนนั้นมีสภาพเป็นป่าโปร่ง จะมีเป็นทุ่งโล่งบ้างแต่เฉพาะตรงธารน้ำที่เรียกว่าลำธาร มีลำธารทุง เป็นต้น ที่ริมลำธารนี้คนล่าสัตว์เห็นนากกำลังเล่นน้ำ เมื่อมันเห็นคนมันพากันวิ่งหนีไปหมด คนล่าสัตว์เข้าไปดูสถานที่นากเล่นนั้นพบว่ามีหินก้อนเล็ก ๆ มีแสงสว่างสุกใส จึงพากันเก็บเอามาคนละก้อนเพื่อเอาติมิตรของตนดู เมื่อกลับมาถึงบ้านมีชาวบ้าน (ตามคำกล่าวว่าเป็นพวกกุหล่าซึ่งในเขตจันทบุรีของประเทศไทย) รู้จักว่าเป็นหินที่มีค่าจึงเอาไปทุบและเจียระไนเป็นพลอยและเห็นว่ามีน้ำดี จึงพากันไปขอซื้อจากพวกล่าสัตว์อีกพวกล่าสัตว์เห็นว่าจะเป็นช่องทางทำเห็นกินได้ จึงพยายามไปเอาก้อนหินจากที่เดิมกันเป็นประจำเมื่อไปมาบ่อย ๆ เข้าคนเหล่านั้นจึงเรียกชื่อสถานที่นั้นว่าที่เภเลง โดยเอาเหตุการณ์ซึ่งพวกเขาได้พบเห็นในครั้งแรกนั้น แต่ด้วยเหตุที่ว่าพวกนี้อยู่เมืองไทยจึงอ่านคำกลายไปตามสำเนียงของคนไทยเล็กน้อยคือ “เภ" คลายไปเป็น “เพ” (หมายถึง นาก) และ “เลง” ๓๕ กลายไปเป็น “เลนหรือลิน” ดังนั้นเมื่อรวมกันเข้าจึงเป็น “เพ-ลิน” จนกระทั่งสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ามายึดครองและดูแลที่ดินแดนนี้ เขาเขียนชื่อเมืองเป็นรโรมันตามเสียงด้วยและตามรูปคำ

ด้วยเป็น Pai-Lin คืออักษร Ph แทน พ Al แทนสระเอ L แทนล I แทนสระอิและ N แทน น ต่อมาเพื่อไม่ให้ลำบากในการเขียนเขาจึงเลิกเขียนเครื่องหมาย - จึงกลายเป็น Phailin และเนื่องจากว่าภาษาฝรั่งเศสอ่านไม่มีเสียงลมอักษร H จึงตัดทิ้งไปคงเหลือแต่เพียง Pailin ที่ปรากฏในตัวบท ข้อความที่ได้บรรยายมานี้มีลักษณะเป็นประวัติความเป็นมาของเมืองมากกว่าจะเป็นเรื่องตำนานเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่จะศึกษาค้นคว้าในภายภาคหน้าต่อไปอีก แต่ว่ามีบางตอนเป็นลักษณะของตำนานเพราะมีความเชื่อเรื่อง ผี อารักษ์ เจ้าพ่อ ปะปนด้วยเรื่องนี้ เราหวังว่าท่านผู้อ่านคนใดจดจำเรื่องตำนานได้มากกว่านี้โปรดส่งมาให้เราด้วย เพื่อจะได้แก้ไขเพิ่มเติมในโอกาสต่อไป

5.3.4 พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่อื่น

การนำเสนอพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่อื่น ถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นอื่นของพื้นที่ที่ได้รับการนำเสนอให้มีภาพธรรมชาติที่งดงามและอุดมสมบูรณ์ ความสมบูรณ์แบบ (Perfect) ของพื้นที่นี่เอง ก่อให้เกิดความแปลกแยกในใจของมนุษย์จากโลกสามัญ ดังในเรื่องเล่ากัมพูชาที่ได้นำเสนอให้เห็นพื้นที่ที่ตัดขาดจากโลกภายนอกอย่างสิ้นเชิง จากการศึกษาพบว่าการนำเสนอให้มีความเป็นอื่นจากโลกสามัญ โดยมีประเด็นที่น่าสนใจ ได้แก่เรื่องเล่ากล่าวว่า การจัดสร้างสิ่งต่าง ๆ ไม่ได้กระทำเสร็จในทันทีทันใด ดังนั้นเมื่อพ้นจากสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 การจัดสร้างยังคงกระทำต่อไปอีกในสมัยพระเจ้าธรณินทรวรมัน ตลอดจนกระทั่งถึงรัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 จึงได้แล้วเสร็จ พระเจ้าสุริยวรมันเสด็จไปทรงเป็นองค์ ประธานในพิธีสมโภชปูชนียสถานแห่งนี้ ดังที่มีเรื่องราวดังนี้ศิลาจารึกทั้งหลายบนภูเขาพนมชีสูรจึงกล่าวถึงพระนามของพระราชาทั้ง 3 พระองค์ไว้ และเมื่อได้ปูชนียสถานอันสง่างามแล้วบรรดาพราหมณ์ทั้งหลายซึ่งรับภารกิจต่อจากกมรเตงศรีวิรินทร์นั้นมาก็ได้จัดสร้าง ประติมากรรมที่สำคัญ ๆ ประดิษฐานไว้ ณ ที่นั้นเพื่อเป็นที่สักการะบูชาของผู้คนทั่วไปประติมากรรมสำคัญที่สุดชื่อ “วฤษธวัช” ซึ่งเป็นรูปแทนองค์พระอิศวร และยังมีพระนามอีกอย่างหนึ่งซึ่งในศิลาจารึกกล่าวถึงอยู่หลายครั้งว่า “กมรเตง ชคต ศรี สุรบวรมัน เทวะ” ข้อความที่กล่าวมานี้อธิบายตามหลักฐานซึ่งปรากฏในศิลาจารึกทั้งหมดกล่าวไว้ตั้งแต่ตอนต้นแล้วต่อจากนั้นเราจะกล่าวทางด้านตำนานบ้างโดยเก็บเรื่องราวที่ชาวบ้านจดจำต่อ ๆ กันมาเพราะตามธรรมดาชาวบ้านที่อยู่บริเวณใกล้ ๆ มักจะจดจำเรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านหรืออำเภอของตนได้บางตอนมีเนื้อหาสาระพระราชามากล่าวอ้างได้เรื่องตำนานของสถานที่นี้กล่าวว่า กาลครั้งหนึ่งมีพระราชาพระองค์หนึ่งพระนามว่าสุริโยเทเวศเสวยราชสมเป็นเวลานานทรงก่อสร้างพระราชนิเวศน์ที่ริมเชิงเขาแห่งหนึ่ง (ปัจจุบันคือภูเขาชีสชสูร) ใหญ่ชื่อว่า “ทะเลอ้อม” อยู่ทางด้านทิศตะวันออกพระราชนิเวศน์นี้ตั้งอยู่กลางป่าที่ “ป่าแสนภูเวียง” หลังจากสร้างพระราชนิเวศน์เสร็จเรียบร้อยแล้วพระราชาทรงประกอบราชพิธีจำเริญพระเกศาพระราชโอรสอย่างมโหฬารบรรดาพราหมณ์พฤฒาจารย์ต่างถวายพระพรพระราชโอรสขณะนั้นพราหมณ์ผู้หนึ่งซึ่งเป็นประธานแห่งพราหมณ์ในพิธีเข้าไปถวายพระพรเป็นคนสุดท้ายมี

ข้อความ 3 ประการซึ่งแปลกกว่าผู้อื่นคือ ขอให้มีกำลังเหมือนมด ขอให้มีฤทธิ์เหมือนผี ขอให้มีใจกล้าเหมือนสตรี

หลังจากที่ฟังข้อความจบพระราชาทรงพระพิโรธพราหมณ์นั้นแต่พราหมณ์รอพระราชทานพระราชานุญาติทำพิธีพิสูจน์ถวายให้พระองค์ทรงทอดพระเนตรก่อน พระราชาประทานอนุญาตตามคำที่ขอ ประการแรกตรงพรที่ว่า “ขอให้มีกำลังเหมือนมด” พราหมณ์สั่งให้เอาเหล็กทำเป็นรูปขนาดเท่าตัวคนจริง ๆ คนหนึ่ง เสร็จแล้วเรียกให้คนหนึ่งลองยกรูปนั้นดูปรากฏว่ายกไม่ได้ พราหมณ์ให้เอาเข็มเล่มหนึ่งขนาดเท่าตัวมดมาตัดให้ได้ขนาดยาวเท่ากับตัวมด นำไปคลุกน้ำผึ้งแล้วเอาไปวางไว้ สักครูมดตัวหนึ่งคาบชิ้นเข็มนั้นไป พราหมณ์กราบทูลพระราชาให้ทรงทราบว่านี่เองที่เรียกว่ากำลังเหมือนมด พรประการที่สองที่ว่า “ขอให้มีฤทธิ์เหมือนผี” พราหมณ์ให้นำผีตายโหง 7 ชนิด คือคลอดลูกตาย 1 งูกัดตาย 1 ควายขวิดตาย 1 ฟ้าผ่าตาย 1 ถูกเขาฟันตาย 1 จมน้ำตายแกคอตาย 1 เอาผีตายโหงทั้ง 7 ชนิดนี้ไปฝังให้ไกลจากหมู่บ้าน เอาขันเงิน สวย ๆ ไปฝังไว้ตรงหัวศพเหล่านั้น ไม่เพียงแต่เท่านั้นยังให้เอากระทงเป็นชั้น ๆ กระทงหุ้มกระทง ตีนนกกระสา กระทงจมูกหมู เป็นต้น เอาไปวางเรียงบนหลุมฝังศพด้านศีรษะ ในกระทงใส่ข้าวขาว ข้าวแดง หัวหมูและไก่เสียบไม้ไว้ตรงนั้นด้วย เมื่อถึงเวลาดึกสงัดพราหมณ์ให้พวกอำมาตย์ซึ่งอยากได้ขันเงินที่ฝังอยู่นั้นไปขุดเอาเองที่ละคน ปรากฏว่าไม่มีใครสักคนกล้าไปขุดเลย ตรงนี้ที่พราหมณ์กราบทูลพระราชาว่า นี่แหละที่เรียกว่ามีฤทธิ์เหมือนผี พรประการที่สามที่ว่า “ให้มีใจกล้าเหมือนสตรี” พราหมณ์ให้มีการพิสูจน์อย่างยืดยาวดังต่อไปนี้ก่อนอื่นให้เรียกชายยากจนคนหนึ่งมาแล้วบอกว่า “นี่แน่ะเจ้า ทุกวันนี้เจ้าลำบากยากจนอย่างนี้ ถ้าข้าใช้ให้เจ้าฆ่าเมียของเจ้าให้ตายภายใน 3 วัน แล้วข้าจะตั้งให้เจ้าเป็นขุนนางใหญ่ เจ้าพอใจจะทำไหม” ชายนั้นคิดอยู่ชั่วครู่จึงเงยหน้าขึ้นตอบว่า “ฉันไม่สามารถทำได้หรอกท่าน เพราะว่าเมียของฉันร่วมทุกข์ร่วมสุขลำบากยากจนมาด้วยกันเป็นเวลานานมาแล้ว ฉันไม่ลืมความลำบากนี้ได้หรอก อีกอย่างหนึ่งเมียของฉันเป็นผู้หญิงสุภาพอ่อนโยนอยู่เสมอดังนั้นฉันไม่อาจตัดสินใจฆ่าเขาได้หรอก” ได้ฟังคำตอบเช่นนั้น พราหมณ์ให้ชายนั้นกลับบ้าน วันต่อมาพราหมณ์ให้อำมาตย์แอบไปเรียกนางผู้เป็นเมียชายนั้นมาซักถาม นางนั้นมาถึงพราหมณ์ถามว่า “นี่แน่ะนาง ผัวของเจ้าเป็นคนยากจนมาก ดูแล้วอนาคตของเจ้าไม่มีอะไรดีเลย ดังนั้นถ้าเจ้ากล้าฆ่าผัวเจ้าให้ตายภายใน 3 วัน ข้าจะยกย่องเจ้าเป็นภรรยาออกหน้าออกตาและจะมอบทรัพย์สินเงินทองอันมีค่าทั้งหมดให้ด้วย” นางนั้นไม่พูดอะไรสักคำ พราหมณ์อนุญาตให้นางกลับไปคิดวันหนึ่ง พรุ่งนี้จึงค่อยกลับมาบอก นางก็ลากลับไป วันรุ่งขึ้นนางกลับมาพร้อมคำตอบ นางตอบพราหมณ์ต่อหน้าพระพักตร์พระราชาว่า “ฉันพร้อมที่จะทำตามคำของท่านเพราะฉันไม่มีความหวังอะไรกับผัวของฉันเลย ถ้าเขายังคงได้แต่หาปลาอยู่อย่างนี้”

เมื่อนางพูดจบ พราหมณ์หันกลับไปอย่างรวดเร็ว กราบทูลพระราชาทันทีว่า ขอพระองค์จงทรงทราบ นี่แหละเป็นพยานหลักฐานที่ว่าขอให้มีจิตใจกล้าหาญเหมือนสตรี พระราชา เมื่อทรงทอดพระเนตรเห็นครบสรรพตามคำของพรามหณ์นั้นแล้ว พระองค์ทรงตั้งพราหมณ์นั้นเป็นนักปราชญ์

ใหญ่และประทานพรให้ตามความปรารถนา พราหมณ์กราบทูลขอพระราชทานพระราชานุญาตก่อสร้างเทวสถานสำหรับพวกพราหมณ์ที่บนยอดเขาซึ่งอยู่ติดพระราชนิเวศน์ เพื่อเป็นการตอบสนองบุญคุณพราหมณ์นั้นพระองค์พระราชทานพระราชานุญาตตามความปรารถนาของพราหมณ์ อีกทั้งตั้งให้พราหมณ์นั้นเป็นพระอาจารย์ของพระราชโอรสด้วย

ข้อความซึ่งได้อธิบายมานี้เพื่อแสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาของปราสาทโบราณบนภูเขาที่สูร คือมีทั้งประวัติศาสตร์และตำนาน แต่ว่าเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้ว ข้อความจากศิลาจารึกเป็นหลักฐานที่สำคัญ เพราะว่าศิลาจารึกไม่มีใครแก้ไขเปลี่ยนแปลงแม้แต่เล็กน้อยส่วนเรื่องตำนานมักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นเรื่องปกติ เพราะคนที่จดจำได้จะนำมาเล่าต่อ ๆ กันย่อมมีเพิ่มเติมหรือขาดหายไปบ้างดังนั้นพอสรุปได้ว่าปราสาทบนภูเขาชีสูรนี้ก่อสร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ. 1002-1049 เพื่ออุทิศถวายเทวรูปแทนองค์พระศิวะซึ่งมีสมมุตินามว่า “กมรเตง ชคต ศรีสุรยวรมัน เทวะ” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “พระอิศวร” และที่นี้ก็มีนามว่า “สุริยบรรพต” ซึ่งมีความหมายว่าภูเขาแห่งพระเจ้าสุริยวรมัน

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **กำเนิดปลาโลมา** นานมากมาแล้ว มีต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่งแตกกิ่งก้านสาขาเป็นพุ่มเต็มไปด้วยร่มเงา ผู้คนทั้งหลายที่อยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงต่างพากันเคารพและเกรงกลัวต้นไม้นี้กัน เมื่อสมัยนั้นเขาสร้างศาลมีรูปหินเป็นเพศชายและเพศหญิงอย่างละหนึ่งรูปตั้งอยู่บนแผ่นหินประดิษฐานอยู่ในศาลนั้น เขามักจะพากันไปบนบานและบวงสรวงด้วยเครื่องสักการะบูชาเป็นประจำเพื่อขอให้มีความสุขและก็ได้รับความสุขกันตลอดมา เขาเรียกเจ้าพ่อที่อยู่ในศาลนั้นว่า “เจ้าพ่อเมืองเก่า” มีรุกขเทวดาองค์หนึ่งมีอายุยืนยาวมากไม่รู้ว่าเป็นกี่ปีของมนุษย์สิงสถิตอยู่บนต้นไทรใหญ่เป็นราชาแห่งต้นไม้นั้น อยู่นาน ๆ ไปมีสตรีนางหนึ่งซึ่งเกิดเป็นลูกสาวของชาวบ้านที่ นับถือต้นไทรใหญ่นั้นด้วย ขณะที่นางกำลังอยู่ในวัยรุ่นสาวและเป็นเวลาที่เขาจะต้องบวงสรวงถวายเครื่องบูชาเจ้าพ่อเมืองเก่า นางนั้นทูนถาดอาหารคาวหวานไปถวายเจ้าพ่อแทน บิดามารดา รุกขเทวดาเหลือบมาเห็นนางเข้าก็เกิดรักใคร่ มีความรู้สึกเหมือนกับว่าพลัดพรากจากกันไปนานแล้วเพิ่งจะได้กลับมาพบกันใหม่ ยิ่งนานวันรุกขเทวดายิ่งรักใคร่นางนั้นมากขึ้นจนอดทนอยู่ต่อไปไม่ไหว รุกขเทวดาจึงเหาะไปทูลพระอินทร์ให้ทรงทราบ พระอินทร์ ทรงพิจารณาโดยทิพยญาณทรงทราบว่าเมื่อชาติปางก่อนนางนั้นเคยเป็นภรรยาของรุกขเทวดานี้ ทั้งคู่เคยได้อธิษฐานด้วยกันว่า ถ้าเกิดชาติใดภพใดขอให้ได้เป็นสามีภรรยากันทุกชาติ เมื่อแก่ตัวลงรุกขเทวดาซึ่งเป็นสามีได้ไปบวชเป็นดาบสจนตายแล้วไปเกิดเป็นรุกขเทวดา ส่วนนางภรรยาไปเกิดเป็นนางเทพธิดาแยกจากกันไม่มีโอกาสได้พบกัน นางภรรยาจุติจากนางเทพธิดามาเกิดใกล้ที่รุกขเทวดาสามีอยู่ ความเป็นมามีดังนี้จึงทำให้รุกขเทวดานั้นรักใคร่นาง แต่ด้วยเหตุที่รุกขเทวดามีเวรกรรมเพราะหลบหนีภรรยาไปบวชเป็นดาบส ทิ้งให้ภรรยาทนทุกขเวทนาอยู่ตามลำพัง ดังนั้นเมื่อตายไปแล้วจึงไม่ได้พบกัน และเมื่อนางมาเกิด เป็นมนุษย์จึงทำให้ไม่ได้พบหน้ากันอีก พระอินทร์ตรัสบอกกับรุกขเทวดาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รุกขเทวดารู้เรื่องครบสรรพจึงทูลลาพระอินทร์

กลับไป รุกขเทวดาคิดพิจารณาว่า “ตอนนี้เราจะไปกราบลาพระอินทร์ลงไปเกิดเป็นมนุษย์เห็นว่าเป็นการสมควร เพราะว่าภรรยาไปเกิดและโตเป็นสาวรุ่นแล้ว สังขารของมนุษย์ไม่มีเทวดาหรอก” รุกขเทวดาคิดเท่าไรก็คิดไม่ออก เพราะเหตุที่มีเวรกรรมหนี้ภรรยาไปบวชเป็นดาบส ไม่เห็นหน้าจนกระทั่งได้ตายจากกันไป รุกขเทวดาทุกข์โศกมากตัดสินใจว่า“เอาเถอะ ข้าจะต้องไปบอกภรรยาให้รู้ตัวว่าข้าเป็นสามีของนางแต่ชาติปางก่อนและได้ไปเกิดเป็นรุกขเทวดาไม่ได้นางมาเป็นคู่อีก ถ้านางรู้ว่าข้าเคยเป็นสามีชาตินี้ นางน่าจะไม่มีสามี” เมื่อตัดสินใจดังนั้นแล้ว ณ ราตรีอันเงียบสงัด รุกขเทวดาจึงนิมิตกายเป็นงูเหลือมเลื้อยเข้าไปรัดกายนาง นางนั้นตกใจมากพยายามดิ้นเท่าไรก็ไม่หลุด งูเหลือมพูดบอกเรื่องราวทั้งหมดแต่นางไม่เชื่อ นางว่ารุกขเทวดาทำไมจึงเป็นงูเหลือมเช่นนี้ รุกขเทวดาว่าถ้านางไม่เชื่อจะแปลงร่างให้นางเห็น ว่าแล้วรุกขเทวดาแปลงร่างกลับคืนเป็นรุกขเทวดาทันที นางได้เห็นก็เกิดความรักใคร่เต็มหัวใจและเชื่อแน่ชัดว่าสามีตนเป็นรุกขเทวดาจริง ๆ เพราะจะหามนุษย์ใจงามเสมอเหมือนไม่มีอีกแล้ว รุกขเทวดาบอกนางว่า “ตัวพี่ถ้าไม่นิมิตกายเป็นสัตว์แบบนี้ก็ไม่สามารถเข้าใกล้นางได้เลย ต้องนิมิตกายเป็นสัตว์ต่ำ ๆ จึงจะเข้าใกล้นางได้”พูดจบก็นิมิตกายกลับเป็นงูเหลือมอีก งูเหลือมเพียงแต่อยู่ร่วมกับนางเท่านั้นแต่ไม่ เคยร่วมสังวาสกับนางเลย ทั้งยังห้ามนางไม่ให้บอกพ่อแม่พี่น้องตลอดจนคนบ้านใกล้ เรือนเคียงว่าเป็นเทวดาให้รู้แต่เพียงว่าเป็นงูเหลือม เวลากลางวันงูเหลือมจะไม่มาอยู่กับนาง แต่จะมาอยู่เฉพาะเวลากลางคืนเท่านั้นและจะนิมิตร่างเป็นเทวดาให้เห็นทุกครั้งที่มา ใกล้สว่างแล้วพ่อแม่ได้ยินเสียงคนพูดกันในห้องของลูกสาวจึงเข้าไปแอบดูเห็นงูเหลือมนอนขดอยู่เต็มห้องก็ตกใจส่งเสียงร้องดังลั่น รุกขเทวดารีบหลบหนีหายไป พ่อแม่เรียกลูกสาวออกมาถาม ลูกสาวเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้พ่อแม่ฟัง พ่อแม่จนปัญญาไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดีได้แต่ถอน ใจใหญ่ ถามลูกว่า “ตอนนี้งูเหลือมเทวดาหายไปไหน” ลูกสาวตอบว่า “ตอนกลางวันจะไม่มาหรอก จะมาเฉพาะตอนกลางคืนเท่านั้น” ลูกสาวยังบอกว่าเทวดาที่เป็นสามีห้ามไม่ให้บอกว่าเป็นเทวดา ให้บอกแต่ว่าเป็นงูเหลือม เมื่อยามดึกสงัดรุกขเทวดามาหาภรรยาและนิมิตกายเป็นเทวดาตามที่ได้สัญญากันไว้ นางจุดไฟสว่างขึ้นแล้วเข้าไปกอดสามีด้วยความรักความเสน่หา เมื่อได้ยินเสียงพูดกัน พ่อแม่จึงแอบดูได้เห็นเทวดานั้นงดงามมากก็เกิดความรักเทวดานั้นรุกขเทวดารู้ว่าพอแม่แอบดูจึงนิมิตร่างเป็นงูเหลือมขดอยู่เต็มห้อง ใกล้รุ่งสว่างรุกขเทวดาบอกภรรยาให้พาพ่อแม่ไปขุดเอาทรัพย์สมบัติที่จอมปลวกแห่งหนึ่ง ขุดได้ทั้งเงินทอง เพชร พลอย แก้ว โถก ถาด จาน ช่วยกันขนมาไว้ที่บ้านจนเต็ม เขากลายเป็นคนมั่งมีทรัพย์สมบัติ นานเข้าข่าวนี้ได้ล่วงรู้ไปถึงหูพวกชาวบ้าน เขาพากันมาดูเห็นว่างูเหลือมนอนขดอยู่ในบ้านนางจริง

กล่าวถึงครอบครัวหนึ่งมีสามีภรรยาและลูกสาวที่หมู่บ้านอื่น ครั้นรู้เรื่องที่นางนั้นมี สามีเป็นงูเหลือมก็ตื่นเต้น นำเอาเรื่องของสามีภรรยาผู้เป็นพ่อแม่ของนางนั้นมากล่าว สรรเสริญว่า “วาสนาของเขาช่างดีอะไรเช่นนี้ แต่เดิมก็เป็นคนยากจนเหมือนคนอื่น ๆ เขา ตอนนี้เขามั่งมีเงินทองบ้านช่องใหญ่โตกว้างขวาง มีช้างม้าวัวควาย มีข้าทาสมากมาย ได้ชื่อว่าเป็นเศรษฐีเพราะว่าลูกสาวเขาสามีเป็น

งูเหลือม และงูเหลือมนั้นให้ขุมทรัพย์โบราณแก่เขา” ชายนั้นน้อยใจในวาสนาของตนเองยิ่งนักได้แต่ถอนใจใหญ่ พร่ำบ่นอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน ภรรยาเห็นสามีทุกข์โศกเช่นนั้นจึงบอกสามีว่า “ฉันได้ยินคนแก่ ๆ เขาเล่าต่อ ๆ กันมาว่างูเหลือมไม่เหมือนงูอื่น ๆ หรอก ถ้ามีจอมปลวกใหญ่ ๆ อยู่ในป่าก็มักจะมีงูเหลือมนอนขดอยู่ที่นั่น เขาว่างูเหลือมรักษาขุมทรัพย์” สามีว่า “ถ้าเช่นนั้นพรุ่งนี้เอ็งหุงข้าวไว้ให้ข้าแต่เช้ามืดแล้วอย่าบอกให้ใครรู้ ข้าจะไป เดินหางูเหลือมที่อยู่ตามจอมปลวกในป่า ถ้าพบข้าจะจับเอามาเป็นตัวลูกสาวเรา” ภรรยาพอใจมาก รุ่งเช้าก็ลุกขึ้นเตรียมหุงหาอาหารเอาข้าวใส่ห่อพร้อมกระบอก น้ำส่งให้สามีซึ่งจะออกเดินทางไปหางูเหลือม ชายนั้นเข้าป่าไปได้ไม่นานเท่าไรก็พบจอมปลวกใหญ่อยู่บนเนินแห่งหนึ่งซึ่งมี เถาวัลย์ขึ้นระเกะระกะปกคลุมอยู่ข้างบน ชายนั้นเข้าไปชะโงกดูเห็นงูเหลือมนอนขดอยู่บน ยอดจอมปลวกงนั้นอยู่ที่นี่เป็นเวลานานมากแล้วโดยไม่เคยเลื่อยไปที่ไหนเลย แม้ว่าจะอาหารและหิวโหยอย่างไรก็ตามก็ยอมอดอยู่ ณ ที่นั้น งูนั้นผอมไม่มีแรงเกือบจะขยับเขยื้อนตัวไม่ได้ แม้ว่าชายนั้นจะเอาไม้เคาะงูนั้นก็ไม่ขยับเขยื้อน ชายนั้นดีใจมากคิดว่างตัวนี้ต้องมีขุมทรัพย์แน่แล้วจึงได้นอนแข็งที่ออยู่อย่างนี้ ชายนั้นดึงเอาเถาวัลย์มาผูกงูทั้งที่ยังนอนขดอยู่เช่นนั้นงูไม่ขยับเขยื้อนตัว เพราะว่ามันอดอาหารมานานนั่นเอง จนเวลาพลบค่ำจึงไปถึงบ้าน เขา ตะโกนเรียกลูกเมียตั้งแต่ยังอยู่นอกรั้วให้ออกมารับ ภรรยาและลูกสาววิ่งออกมาเห็นสามีเห็น พ่อสะพายงูเหลือมมาทั้งขดก็ดีใจมากอย่างไม่มีอะไรที่จะมาเปรียบ พอเอางูวางบนบ้านก็พูด อวดเมียว่า “งูนี้มันไม่ดุหรอกนะ ถูกใจข้าจังเลย ถ้าเอ็งไม่เชื่อลองไปจับไปลูบดูซิ มันไม่ขยับตัวเลย” ภรรยายื่นมือไปแตะดูเห็นว่าไม่ขยับจริงก็ย่ามใจเอามือลูบไปเรื่อย ๆ ปากก็สรรเสริญว่า “ลูกเอ๋ย ผิวพรรณของเจ้าทำไมจึงงดงามเช่นนี้ เหมือนกับว่าเขาเพิ่งปิดทองมาใหม่ ๆ แม้ว่าผ้าไหมที่ช่างเขาทอลวดลายงดงามอย่างไรก็ไม่งามเหมือนเจ้า” เพราะว่ามันถูกมัดไว้ด้วยและหมดแรงเพราะอดอาหารด้วย งูเหลือมนอนขดและทำตาปริบ ๆ แลบลิ้นแผล็บ ๆ คาดว่ามันคงหิวและอยากจะกินคนสามีใช้ภรรยาและลูกสาวไปฆ่าไก่และหุงหาอาหารให้เร็ว ๆ เพื่อจะได้เซ่นไหว้ผีปู่ย่าตายายจัดแจงให้ลูกสาวได้เป็นผัวเมียกับงูเหลือม สามีวิ่งไปซื้อเหล้ามาด้วย เมื่อภรรยาหุงหาอาหารเสร็จก็ตักใส่ถาดเรียกบรรดาญาติพี่น้องให้มาช่วยกันเซ่นไหว้ สั่งลูกสาวไปจัดที่นอนให้พร้อมสรรพ ชาวบ้านใกล้เรือนเคียงที่เขามีสติปัญญาเขาว่าชายคนนี้บ้า บางคนร้องอุทาน ว่าพุทโธ บางคนที่ชอบกินเหล้าก็ดีใจที่เขาเรียกให้เข้าไปช่วยเพราะจะได้ดื่มกินตามสบาย เมื่อพี่น้องและเพื่อนบ้านมากันพร้อมพรั่งแล้ว จึงยกเอางูเหลือมไปวางไว้บนผ้าขาวที่ได้ปูเตรียมไว้ เขาแก้เถาวัลย์ที่มัดงูนั้นออกแล้วให้ลูกสาวเข้าไปนั่งคู่ งูเหลือมนั้นยังเฉย ๆ เพราะว่ามันยังไม่ได้กินอาหารอะไรเลย ชายนั้นสั่งให้ยกถาดอาหารไปวางแล้วจุดธูป เทียนทำพิธีเซ่นไหว้ปู่ย่าตายายเทสุรา 3 ครั้ง แล้วเอาเครื่องเซ่นไหวซึ่งมีขนมและอาหารทุกชนิดวางลงในจานใบหนึ่ง ยกเอาจานนั้นไปวางที่หน้าบ้านแล้วเรียกภูติผีให้มากินของเซ่นไหว้ เพราะว่าผีปู่ย่าตายายกินเสร็จเรียบร้อยแล้ว เขาให้ยกโตกและถาดอาหารออกมาข้างนอก แล้วดับไฟปล่อยให้ลูกสาวกับงูเหลือมอยู่ด้วยกันในห้องตามลำพัง นางนั้นคงจะกลัวงูอยู่บ้างเหมือนกัน แต่จะออกมาข้างนอกก็กลัวพ่อแม่ด่า เขาให้เป็นตัวเมียกับ

งูเหลือมก็ต้องอดทนอยู่ต่อไป หรือว่านางเองคงจะพอใจงูเหลือมเข้าแล้วด้วยก็ไม่อาจรู้ได้ ส่วนพ่อแม่และบรรดาญาติมิตรต่างกินไก่ดื่มเหล้ากันอยู่ข้างนอก ฝ่ายงูเหลือมนั้นเมื่อผู้คนเขาออกไปข้างนอกเพื่อดื่มกินกันเสียงดังเอ็ดอึงมันก็ยังนอนเฉย ๆ ราวกับว่าไม่รู้สึกตัวเลย

จนกระทั่งเขาดื่มกินกันเสร็จเรียบร้อยแล้วเสียงเงียบไป ประมาณว่าเป็นเวลาเที่ยงคืนงูเหลือมคลายขดออก มันไม่รัดตัวนางนั้นหรอก เพราะว่าตัวมันใหญ่พอที่จะกลืนนางได้ทันที มันเอาหางรัดมือทั้งสองของนางไว้แน่น หันหัวลงมาข้างใต้แล้วรวบขานางเข้าด้วยกัน มันอ้าปากกลืนท่อนขานางเข้าไปที่แรกนางคิดว่านั้นต้องการจะร่วมประเวณีกับตนจึงได้ทำเฉย ๆ ไม่ส่งเสียงร้องอะไรออกมา นอนด้วยกันมาตั้งแต่เย็นก็ไม่เห็นมีอะไรจึงไว้ใจงูเหลือมหน่อยหนึ่งแล้ว เมื่อมันกลืนเข้าไปถึงหัวเข่านางสงสัยว่างูมันคงจะกินตนแน่แล้ว จะลุกขึ้นก็ลุกไม่ได้เพราะหางงูมันรัดเอาไว้แน่น นางกลัวมากร้องตะโกนบอกแม่ว่า “งูมันกินฉันแล้ว” แม่ได้ยินเสียงลูกตะโกนก็ร้องตอบกลับไปว่า “อีผีบ้า ผัวเขาหยอกเอ็งทำเป็นทะลึ่งร้อง”ฝ่ายพ่อเมาหลับไม่ได้สตินอนน้ำลายไหลยืด เมื่องูกินนางเข้าไปถึงสะเอวนางร้อง ตะโกนบอกแม่ว่า “แม่ ๆ ช่วยฉันด้วย งูมันกินฉันถึงเอวแล้ว” แม่ยิ่งด่าหนักขึ้น “อีลูกจัญไร ไม่รู้จักอายเขา ถ้าไม่อยู่กับพวกแขกกูจะเข้าไปตีหัวกบาลมันถึงที่นอนให้หัวมันแตกเสียคราวนี้แหละ” นางลูกสาวได้แต่ร้องว่า “แม่จ๋า ช่วยฉันด้วย งูมันกินเข้าไปถึงหน้าอกฉันแล้ว” สักครู่เสียงร้องตะโกนว่า “กินถึงคอแล้ว” แม่ได้ยินเสียงลูกร้องเบาลงไปก็ไม่ตอบ คิดว่าเงียบไปเพราะเขาหลับนอน จนกระทั่งกลืนถึงริมฝีปากลูกสาวตะโกนลาพ่อแม่ว่า“ถ้าพ่อแม่ไม่ช่วยฉัน ๆ ก็จะขอลาตายแล้ว” แม่ฟังเสียงลูกได้ยินเสียงอู้อี้ ๆ เพราะงูมันกลืนเข้าไปถึงริมฝีปากแล้ว เมื่อเสียงของลูกเงียบไปแม่นึกสงสัยจึงจุดไฟเข้าไปดูมองไม่เห็นลูก เห็นแต่งูเหลือมนอนท้องป่องตั้งแต่ล่างจนถึงกลางลำตัว นางแม่ตะโกนร้องไห้โฮ ๆ ผู้คนบ้านใกล้เรือนเคียงแตกตื่นกันกลางดึก พอตื่นขึ้นก็เรียกชาวบ้านให้มาช่วยกันจับงูเหลือมขึงพืดเอามีดผ่าท้องเอาลูกสาวออกมาได้ นางนั้นนอนนิ่งไม่ไหวติงเหมือนกับว่าตายแล้วแต่ร่างกายยังอุ่น ๆ อยู่ เนื้อตัวเปรอะเปื้อนไปด้วยน้ำเมือกงูทั้งแขนทั้งขาทั้งหัวเหม็นคาวคลุ้ง จะเอาน้ำมาล้างเท่าไร ๆ ก็ล้างไม่หมด แม้จะต้มน้ำเอามาล้างก็ไม่หมดเช่นกัน เมื่อเขาเอาน้ำอุ่น ๆ มาล้างได้สักครู่นางรู้สึกตัวมองไป นางน้อยใจและเห็นพี่ป้าน้าอามากันเต็มบ้าน มองดูตัวเองเห็นเปื้อนเมือกงูเหม็นคาวคลุ้ง อับอายเขาเหลือเกิน นางลุกขึ้นแล้วกระชากเอาขันใบหนึ่งครอบหัวเดินไปที่ท่าน้ำ ตักน้ำอาบเท่าไร ๆ ก็ไม่หมดเมือกงู นางคิดว่า “โอตัวข้าเอ๋ย เป็นไปอย่างนี้แล้วจะอยู่เป็นผู้คนต่อไปก็อับอายผู้คนทั้งหลาย เหลือเกินสู้ตายเสียดีกว่า” คิดแล้วนางเอาขันครอบหัวเดินตรงไปยังริมฝั่งน้ำที่มีห้วงน้ำลึก โดยตั้งใจว่าจะไปกระโดดน้ำฆ่าตัวตาย เมื่อไปถึงนางกระโดดโผลงไปสิ้นใจตาย ร่างกายไปเกิดเป็นปลาโลมาตัวเมียทันที มันแหวกว่ายอยู่ในน้ำจับปลากินตามสบาย พ่อแม่วิ่งตามไปดูลูกที่ท่าน้ำแต่ไม่พบ ต่างนั่งร้องไห้เศร้าโศกคร่ำครวญพร่ำพรรณนาอยู่ที่ริมฝั่งน้ำนั้นเมื่อกลับมาถึงบ้านสามีภรรยาพากันลากเอางูเหลือมไปทิ้งที่ในป่าใหญ่แห่งหนึ่ง เพราะคิดว่างูเหลือมมันตายเนื่องจากเขาผ่าท้องมันแยกเป็นสองซีกแล้ว ตามธรรมดางูเหลือมมันยังมีดีอยู่ เพียงแค่ผ่าท้องเท่านั้นมันยังไม่ตายหรอก ถ้าเขาตัด

มันออกเป็นสองท่อนหรือสามท่อนนั่นแหละมันจึงจะตาย อยู่นานไปงูเหลือมมันค่อยยังชั่วขึ้น มันตั้งใจว่าจะเลิกกินมนุษย์และสัตว์ที่ไม่มีขนปัจจุบันการที่งูเหลือมมันไม่กินมนุษย์และสัตว์ที่ไม่มีขนก็เพราะเหตุนี้เองส่วนปลาโลมาเกิดขึ้นเพราะนางผู้หญิงที่จะเป็นเมียงเหลือม ปัจจุบันหัวปลาโลมา เกลี้ยงเหมือนเอาขันครอบไว้ สรีระของปลาโลมาก็ไม่แตกต่างจากมนุษย์เท่าไรเลยเช่น นม หรืออวัยวะอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เหมือนมนุษย์ทั้งนั้น ไม่มีแต่เพียงแขนขาเท่านั้นเอง

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **ภูเขาบาย็องโกน** (จังหวัดตาแก้ว) สมัยโบราณประเทศเขมรมีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้าบาย็องทรงมีพระตำหนักอยู่ที่ภูเขาดงรัก ทรงมีพระอัครมเหสีพระสิริโฉมงดงามมากทรงพระนามว่าผมหอม พระรูปโฉมพระพักตร์หมดจดงดงาม ผิวพรรณผุดผ่องประดุจเทพธิดา กลิ่นลอมจะกระจายไปโดยรอบพระกายไกลถึง 1 โยชน์ ความงดงามนี้ล่วงรู้ไปถึงพระเจ้าแผ่นดินไทย พระองค์ทรงให้คนมาสืบดูได้ทราบว่าพระนางงดงามจริงดังคำเล่าลือ งามเหนือสตรีทั้งหลายเป็นสตรีที่มีลักษณะกุลสตรีครบถ้วน ได้สะท้อนเห็นถึงความเป็นอื่นในพื้นต่าง ๆ เช่น เสร็จภารกิจ ณ สถานที่นั้นแล้ว พระองค์ทรงแล่นสำเภาต่อไปอีกโดยมุ่งตรงไปทิศอาคเนย์เหมือนเดิม ไปถึงที่แห่งหนึ่งเรือสำเภาเกิดแตก ทรงให้ซ่อมแซมสำเภาไปพลางแล่นสำเภาไปพลาง สถานที่ตรงนั้นได้ชื่อว่าสำเภาทลาย มาจนทุกวันนี้ เมื่อแล่นสำเภาไปได้หน่อยหนึ่งเห็นพื้นดินมีหญ้าคาขึ้นเต็มจึงถอนหญ้าคาอุดสำเภาซึ่งแตก สถานที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่า "หมู่บ้านแพรกสำเภา เมื่อแล่นสำเภาต่อไปอีกถึงยังที่แห่งหนึ่งพระนางผมหอมทรงทุกข์โดยมากมายหลายประการ ไหนจะแล่นสำเภาไปแล้วหาที่พักไม่ได้พวกไทยคงจะตามมาแน่ พระนางทรงจุดเทียนบนบานศาลกล่าวเทพยดาที่รักษาน้ำรักษาดิน เจ้าพ่อที่สถิตตามป่าเขาลำเนาไพรทุกหนทุกแห่งขอให้พบกับความสุข ขอให้พวกโจรไทยใจชั่วปราชัยพินาศฉิบหายในสาคร สถานที่ ๆ พระนางบนบานศาลกล่าวนั้นเรียกกันมาจนทุกวันนี้ว่าหมู่บ้านอันลงเทียน คำอธิษฐานบนบานของพระนางสำเร็จดังความปรารถนา คือสำเภาของพระเจ้าแผ่นดินไทยซึ่งบรรทุกไพร่พลจำนวนหนึ่งแสนคนที่ออกตามไล่สะกัดจับพระนางนั้นไปคนละทางสำเภาของพระเจ้าบาย็องออกไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ส่วนสำเภาของพวกไทยออกไปทางตะวันตกเฉียงเหนือ เมื่อพระนางบนบานเสร็จแล้วพระเจ้าบาย็องทรงให้บ่ายหน้าสำเภาไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้จากนั้นปรากฏว่าเกิดลมพายุแรงพัดเอาสำเภาของพวกไทยแตกกระจัดกระจายพลิกคว่ำและจมลง ณ ที่จอดนั้นสถานที่นั้นจึงมีชื่อว่าภูเขารันเทะ มาจนทุกวันนี้

ต่อจากนั้นพระเจ้าบาย็องทรงพยายามเสาะแสวงหาสถานที่เพื่อสร้างพระตำหนักที่ประทับพระองค์ทรงพบสถานที่เป็นเนินสูงแห่งหนึ่งซึ่งสวยงามน่ารื่นรมย์ ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับชั่วคราว ณ ที่นั้นเมื่อทรงพักอาศัยสบายแล้วพระองค์ทรงสนทนากับพระอัครมเหสีถึงเรื่องความตกทุกข์ได้ยากน่าเวทนาของพระองค์และพระนาง พระนางทรงนึกถึงเรื่องที่พระเจ้าบาย็องทรงบนไว้ว่าจะโกนพระเกศาถวายเทพารักษ์ซึ่งรักษาน้ำตอนนี้พระสวามีจะต้องแก้บนแล้ว การที่พระเจ้าบาย็องทรงบนว่าจะโกนพระเกศาและทรงโกนพระเกศาแก้บนเช่นนี้ จึงได้พระนามว่าพระเจ้าบาย็องโกนบริเวณเนินดินสูง

ที่พระองค์ทรงสร้างพลับพลาที่ประทับนั้นได้ชื่อว่าภูเขาบาย็องโกนมาจนทุกวันนี้ พระเจ้าบาย็องโกนประทับที่บนภูเขากับพระนางผมหอมซึ่งเป็นพระอัครมเหสีด้วยความสุขสบายเป็นเวลานานกว่า 2 ปี พระอัครมเหสีก็ทรงพระครรภ์ เมื่อครบกำหนดทรงประสูติพระราชโอรสพระองค์หนึ่งพระนามว่าพระเจ้ากรสั้น ที่จริงแล้วพระราชบุตรซึ่งทรงพระนามว่าพระเจ้ากรสั้นนั้นพระองค์ทรงมีพระอวัยวะครบทุกประการ ทรงเป็นผู้กล้าหาญองอาจ พระรูปโฉมงดงามเหมาะสม เป็นที่พอพระทัยของพระราชบิดาและพระราชมารดายิ่งนัก พระเจ้าบาย็องโกนทรงทราบเรื่องราวต่าง ๆ จากคำกราบทูลนั้น พระองค์ทรงยกทษให้โดยมิได้ทรงกริ้วโกรธเลย เพราะพระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า “ธรรมดาแม่กับลูกจะอย่างไรก็ตามจะไม่กล้าประพฤติผิดนบประเพณี แต่ ด้วยเหตุเพราะว่าไม่รู้จักกันจึงได้กล้าประพฤติเรื่องราวอันน่าบัดสีเช่นนี้” เรื่องนี้พระเจ้าบาย็องโกนทรงสงสัย เกรงว่าพระราชบุตรจะมีบาปหนักจนถึงตกนรก พระองค์ทรงเรียกนักปราชญ์ราชบัณฑิตและโหรเป็นต้นมาร่วมปรึกษาหารือดู ด้วยเกรงว่าจะเมีบาปเวรกันต่อไปในชาติหน้า เมื่อร่วมพินิจพิจารณาวิเคราะห์สาเหตุต่าง ๆ ครบสรรพแล้ว ทรงวินิจฉัยว่าจะต้องให้พระราชบุตรรับทัณฑกรรมโดยการขุดสระองค์ จำนวน 1001 พระเจ้าบาย็องโกนทรงให้ไพร่พลจำนวน 1000 คนช่วยขุดสระให้พระราชบุตรด้วย เมื่อขุดจนเกิดเป็นสระแล้วทรงจัดให้มีพิธีทำบุญฉลอง พระราชบุตรทรงอธิษฐานวา “สระองค์ทั้ง 1001 ซึ่งข้าได้สร้างขึ้นนี้ ข้าขออุทิศให้เป็นประโยชน์ต่อเหล่าสรรพสัตว์เพื่อจะได้ใช้น้ำต่อไป ตราบใดที่น้ำในสระองค์เหล่านี้เหือดแห้งไปและดินในสระสูงขึ้นมาเสมอเท่าดินบนพื้นผิวโลกตามธรรมดา ตราบนั้นขอให้โทษของข้าจงมลายหายไปเป็นการอโหสิกรรม” ด้วยเหตุนี้ในบริเวณจังหวัดตาแก้วจึงมีสถานที่ซึ่งมีชื่อว่า “องค์” เป็นจำนวนมากเช่น องค์รกา องค์สิงห์ เป็นต้น

เรื่องเล่าเกี่ยวกับ **พระพัน** (จังหวัดไพรแวง) ถ้าเราเดินทางไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 จากกรุงพนมเปญไปสวายเรียงเมื่อไปถึงตลาดเล็ก ๆ แห่งหนึ่งเขาเรียกว่าตลาดลวา อยู่ในตำบลลวาอำเภอกำปงตระแบกจังหวัดไพรแวงแยกจากทางหลวงแผ่นดินไปทางขวามือเข้าไปตามทางสายหนึ่งระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตรแล้วแยกไปทางขวามือสู่ทางเกวียนหรือตามคันนาของชาวบ้านไประยะทางประมาณ 3 กิโลเมตรเราจะเห็นต้นไม้สูง ๆ ถ้าเราถามชาวบ้านใกล้เคียงเขาจะบอกเราว่าที่นั่นคือพระพันเมื่อเราเข้าไปถึงโบราณสถานแห่งนี้เราจะเห็นอาศรมหลังหนึ่งสร้างด้วยไม้มุงกระเบื้องมีลักษณะเป็นศาลาในศาลามีพระพุทธรูปซึ่งประดิษฐานไว้บนบัลลังก์อย่างเรียบร้อย นอกจากพระพุทธรูปซึ่งอยู่บนบัลลังก์ยังมีพระพุทธรูปอีกหลายร้อยองค์ซึ่งเขาตกแต่งอยู่ติดกับก้อนหิน ก้อนหนึ่งสูงประมาณ 1 เมตรกว้าง 1 เมตรลักษณะด้านบนเรียวพระพุทธรูปเหล่านี้แหละที่เขาเรียกว่า “พระพัน” ที่เรียกว่าพระพันนั้นมีตำนานที่คนแก่ ๆ เล่าต่อ ๆ กันมาว่าในอดีตกาลนานมาแล้วมีตระกูลหนึ่งไม่ปรากฏว่าชื่ออะไรอาศัยอยู่ในบริเวณนี้จำเนียรกาลต่อมาสามีตายไปทิ้งภรรยาอยู่กับลูกชายคนหนึ่งทำมาหากินด้วยการทำนาทุกเช้าแม่ให้ลูกชายไปไถนาเมื่อตะวันสายแม่จะเอาข้าวปลาอาหารไปให้ลูกที่นานั้น วันหนึ่งแม่ยุ่งมากเนื่องจากงานในบ้านมีหลายอย่างและคิดเอาเองว่าลูกคงจะ

ยังไม่หิวข้าวมากเท่าไรจึงชักช้ากว่าทุกวันฝ่ายลูกชายซึ่งออกไปไถนาหิวข้าวมากคอยจ้องมองดูตามทางที่แม่จะมาไม่วางตาไม่เห็นแม่เอาข้าวมาให้กินสักทีก็ด่าว่าแม่ด้วยถ้อยคำที่ไม่สมควร ฝ่ายแม่เมื่อเสร็จธุระแล้วจึงคดข้าวใส่ในกระโหลกอัดจนแน่นเพราะเขาคิดว่าถ้าลูกกินข้าวเสร็จแล้วจะได้เอากระโหลกนั้นตักน้ำดื่มด้วยเป็นการดีกว่าที่จะเอาข้าวใส่จานเพราะถ้าเอาจานไปแล้วยังต้องเอากระโหลกไปอีก ข้าวของมากมายหลายอย่างเอาไปลำบา ลูกชายกำลังหิวข้าวอย่างหนักเมื่อเห็นแม่ทูนข้าวนิดเดียวใส่กระโหลกไปให้ตนกินก็โกรธมากเพราะคิดว่าตนจะกินไม่อิ่มจึงพูดจาก้าวร้าวและถึงขั้นทุบตีแม่จนกระทั่งแม่สิ้นสติเมื่อกินข้าวในกระโหลกนั้นก็ปรากฏว่ากินไม่หมดจึงรู้ว่าตัวทำผิดหันมาขอสมาโทษแม่แม่ตอบว่าแม่ไม่มีโทษอะไรจะยกให้ลูกถือเป็นโทษของวัฏสงสารถ้าลูกอยากรอดพ้นจากกรรมเวรนี้ลูกจะต้องสร้างพระพุทธรูปหนึ่งพันองค์ติดไว้บนแผ่นศิลาขนาดใหญ่เมื่อใดที่พระพุทธรูปเหล่านั้นแตกสลายหายไปเมื่อนั้นลูกจะหมดเวรกรรมแม่พูดได้เพียงแค่นี้ก็สิ้นใจ ลูกชายทำตามคำสั่งของแม่โดยเอาก้อนหินใหญ่ก้อนหนึ่งมาตกแต่งเป็นพระพุทธรูปเป็นชั้น ๆ รอบก้อนหินจำนวนหลายร้อยองค์แล้วประดิษฐานไว้ ณ ที่นี่ตลอดมาจนทุกวันนี้ ชาวบ้านใกล้เคียงจึงเรียกสถานที่ตรงนั้นว่าพระพันจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านจะทำบุญให้ทานต่าง ๆ ที่สถานที่นี้เป็นประจำทุกปีไม่เคยขาด

โดยสรุปแล้ว การนำเสนอพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศผ่านเรื่องเล่ากัมพูชาเป็นการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติขึ้นมาผ่านพื้นที่ดังกล่าว ความจริงชุดหลักคือ ธรรมชาติอยู่ภายใต้การดูแลของมนุษย์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การนำเสนอการนำเสนอแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านการทำให้ธรรมชาติดูเหมือนมีความยิ่งใหญ่เทียบเท่ามนุษย์ หรือเป็นมายาคตินั่นเอง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศได้ประกอบสร้างชุดความจริงเรื่องมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เป็นการถลกกลับเรื่องธรรมชาติเป็นศูนย์กลางที่นำเสนอในพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ นอกจากนั้น ยังมีชุดความจริงเรื่องพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศอีกชุดหนึ่งที่ได้ประกอบสร้างขึ้น คือการนิยามพื้นที่ดังกล่าวในฐานะพื้นที่อื่นที่นำไปสู่การยึดโยงให้มนุษย์เป็นองค์ประธานแห่งความรู้เรื่องการจัดการและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่าวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศได้ประกอบสร้างชุดความจริงต่างๆ ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศซึ่งมีลักษณะเหนือจริง การสื่อความจริงจากความเหนือจริงของพื้นที่ดังกล่าวมีกระบวนการสถาปนาความจริงเรื่องธรรมชาติว่า ธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และตั้งอยู่ในเมืองสมมติเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์ ยากต่อการเข้าถึง และเป็นพื้นที่ปิดเพื่อไม่ให้คนภายนอกเข้ามาได้ ชุดความจริงดังกล่าวนี้เอง นำไปสู่การประกอบสร้างความจริงอีกชุดหนึ่งจากสัญญะของความบริสุทธิ์ความศักดิ์สิทธิ์ และการเป็นพื้นที่ปิด นั่นคือตัวบทได้สถาปนาความจริงเรื่องมนุษย์ศูนย์กลางผ่านมายาคติของการนำเสนอชุดความจริงเรื่องธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง กลายเป็นชุดความจริง 2 ชุดที่คัดง้างกัน กล่าวคือ องค์ประกอบเหนือจริงต่างๆ ที่ปรากฏผ่านการนำเสนอพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ ได้นำไปสู่การประกอบสร้างชุดความจริงที่ต่อสู้และต่อรองกัน ด้านหนึ่งพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศถูกประกอบสร้างความจริงเกี่ยวกับแนวคิดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง อีกด้านหนึ่งก็ได้ประกอบสร้างความจริงเรื่องมนุษย์เป็น

ศูนย์กลางในลักษณะของการเข้ามาครอบครองธรรมชาติเพื่อประโยชน์ส่วนตน อันเป็นการครอบครองโดยมนุษย์เป็นใหญ่

5.4 สรุปท้ายบท

จากการศึกษาภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้น ผู้วิจัยพบมี 3 ประเด็นสำคัญ คือภาษากับอุดมการณ์พบมีทั้งอุดมการณ์ทางศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง และอุดมการณ์ทางเพศสภาวะ อีกทั้งวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมพบมีการสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรม อำนาจและชนชั้นทางสังคม วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ และวาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา นอกจากนี้วิถีปฏิบัติติการทางสังคมและวัฒนธรรมพบมีวาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ ทั้งในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์ ในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติ และในฐานะพื้นที่อื่น โดยปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เป็นการใช้ภาษาเชิงวาทกรรมทางวรรณศิลป์ในการกระตุ้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ หรือการตอบสนองทางอารมณ์หรือสุนทรีย์เพื่อสื่อความคิดที่ว่าด้วยการดำรงอยู่ทางจิตวิญญาณของโลกธรรมชาติและการที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติที่มีชีวิต จากบทสรุปดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่าวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย มีการประกอบสร้างผ่านภาษา อุดมการณ์ และวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ที่ถูกบอกเล่าสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน

พหุน ปณฺ ฑิโต ชีเว

บทที่ 6
สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนบริบทต่าง ๆ ในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ตามแนวการศึกษาทฤษฎีวรรณกรรมเชิงนิเวศ และตามแนวคิดเกี่ยวกับวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ โดยการศึกษาตัวบท วัจนกรรมทางภาษา ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับการปฏิสัมพันธ์ และภาคปฏิบัติการทางภาษา ตามแนวคิดแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ตลอดจนแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยว่าประกอบด้วยกระบวนทัศน์ที่สำคัญอย่างไร และกระบวนทัศน์ดังกล่าวก่อให้เกิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ และภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศลักษณะใด ส่งผลให้เกิดความหมายนิยาม ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยในลักษณะใด

6.1 สรุป

การศึกษาวิจัยนิทานพื้นบ้านเขมรนี้ ตัวบทที่นำมาศึกษาเป็นนิทานเรื่องเล่ากัมพูชาที่ได้มีการเก็บรวบรวมไว้เป็นชุดและพิมพ์เผยแพร่ โดยหน่วยงานสำคัญของกัมพูชาคือ สถาบันพุทศาสนบัณฑิตกัมพูชา โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย และ 2) เพื่อศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เป็นงานวิจัยเชิงเอกสารเรื่องเล่ากัมพูชามี 9 เล่มมีจำนวน 243 เรื่อง โดยจัดเป็นหมวดหมู่และจำแนกประเภทเรื่องเล่ากัมพูชาออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) เรื่องที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เช่น เรื่องภูเขาชายภูเขาหญิง ในจังหวัดกำปงจาม ภูมเขาเล้าเป็ดเล้าไก่ ภูเขาสำเภา ภูเขาบานน ในจังหวัดพระตะบอง ภูเขาแสนหาญ ในจังหวัดกำปอด ภูเขากองรี ในจังหวัดกำปงชนัง 2) เรื่องที่เกี่ยวกับฉบับของตุลาการในการตัดสินคดีความ เช่น เรื่องผู้พิพากษากระต่าย และเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในคัมภีร์กึงก็อนไตร 3) เรื่องที่เกี่ยวกับการประมง การดักสัตว์ การยิงสัตว์ เช่น การคล้องช้าง และ 4) เรื่องที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี ประเพณีงานมงคล โดยใช้แนวความคิดหลัก คือ แนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ และแนวคิดการวิเคราะห์ตัวบท และแนวคิดรองได้แก่ แนวคิดอรรศาสตร์ชาติพันธ์ กับแนวคิดอรรศาสตร์ปริชาน กลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่า การเลือกใช้คำศัพท์ กลวิธีการใช้เรื่องเล่าเชิงนิเวศ กลวิธีการใช้อุปลักษณ์เชิงนิเวศ กลวิธีทางวาทศิลป์ และกลวิธีการใช้สัญญะเชิงนิเวศ เพื่อให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ จากข้อมูลเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ได้แก่ ภาษากับอุดมการณ์ วิถิปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ วาทกรรมการประกอบสร้างความจริง

เชิงนิเวศผ่านภาษา วาทกรรมกับประกอบสร้างความศักดิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ วาทกรรกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศว่าด้วยสัตว์ และวาทกรรมทางวรรณศิลป์

ผลการศึกษากลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยพบว่า ได้นำเสนอรูปแบบภาษาหรือถ้อยคำต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของเรื่องเล่ากัมพูชา สื่อความหมายและประกอบสร้างความคิดความเชื่อในวาทกรรม โดยเลือกใช้กลวิธีทางภาษาผ่านองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งในเรื่องเล่ากัมพูชาพบว่ากลวิธีทางภาษาที่เลือกใช้มี 5 ประเด็นหลัก คือ 1) การเลือกใช้คำศัพท์ 2) การใช้เรื่องเล่าเชิงนิเวศ 3) การใช้อุปลักษณ์เชิงนิเวศ 4) กลวิธีทางวาทศิลป์เชิงนิเวศ และ 5) การใช้สัญญะเชิงนิเวศ ส่วนผลการศึกษาปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย พบว่าได้นำเสนอรูปแบบภาษาหรือถ้อยคำต่าง ๆ ผ่านรูปภาษาผ่านตัวบทเรื่องเล่า มี 6 ประเด็น คือ 1) ภาษากับอุดมกาณ์ 2) วิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศ 3) วาทกรรมการประกอบสร้างความจริงเชิงนิเวศผ่านภาษา 4) วาทกรรมกับการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธ์พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ 5) วาทกรรมเชิงนิเวศว่าด้วยสัตว์ และ 6) วาทกรรมทางวรณณศิลป์เชิงนิเวศ ซึ่งวาทกรรมทางวรรณศิลป์ในเรื่องเล่ากัมพูชา เป็นการใช้ภาษาในการกระตุ้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ หรือการตอบสนองทางอารมณ์หรือสุนทรีย์เพื่อสื่อความคิดที่ว่าด้วยการดำรงอยู่ทางจิตวิญญาณของโลกธรรมชาติและการที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติที่มีชีวิต

6.2 อภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์ด้านกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยที่บอกเล่าเรื่องราวผ่านนิทานพื้นบ้านเขมรในจำนวน 243 เรื่องนี้ มีหลายเรื่องที่นำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมถึงสะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ ที่ผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนเขมร ข้อมูลเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้านเขมรดังกล่าวมีความน่าสนใจโดยเฉพาะประเด็นการมองในเชิงวาทกรรมวิเคราะห์เชิงนิเวศ และการนำเสนอตัวบทผ่านภาษาในบริบทสังคมวัฒนธรรมเขมรที่สื่อผ่านเรื่องเล่านิทานพื้นบ้านการสื่อแทนความคิดและสื่อแทนปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านถ้อยคำภาษา ตัวบทวรรณกรรม และวาทกรรมต่าง ๆ ซึ่งตัวบทอาจยังมีเจตตาและอำนาจในเชิงความคิดบางอย่างแฝงอยู่ด้วย ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าจะได้ศึกษาวิเคราะห์ในเรื่องกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงกลวิธีทางภาษา ซึ่งเป็นหนึ่งในกลวิธีของการผลิตตัวบท ทั้งตัวบทที่มีรูปถ้อยคำหรือวัจนภาษา และตัวบทที่ไม่มีรูปถ้อยคำหรืออวัจนภาษาในการประกอบสร้างภาพความจริงการนิยามความหมายของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในเรื่องเล่ากัมพูชาที่สื่อผ่านการใช้คำศัพท์ การใช้อุปลักษณ์ วาทกรรม วาทศิลป์ อุดมการณ์ และสัญญะต่าง ๆ ภายใต้แนวความคิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านเรื่องเล่ากัมพูชา

ความหมายของภาษาศาสตร์ทฤษฎีการวิพากษ์วิจารณ์จากการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์และสรุปด้วยนิเวศวิทยาของหนังสือความยั่งยืนของชีวิต หนังสือเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นกรอบทางภาษาเบื้องต้นที่มีประสิทธิภาพสำหรับการศึกษาประเภทนี้ งานเขียนของผู้เขียนมีความคมชัดเข้าใจได้ เขาใช้ตำราดั้งเดิมอย่างเสรีเพื่อแสดงให้เห็นถึงการโต้แย้งของเขา เขาจัดเตรียมงานที่เป็นระเบียบและมีเอกสารอย่างดี ซึ่งผู้อื่นสามารถเข้าถึงวิทยานิพนธ์ได้โดยใช้ตำราที่ให้มา อภิธานศัพท์ของคำสำคัญช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจแนวคิดหลักที่ผู้เขียนตั้งใจไว้ ต่อไปผมได้พูกถึงหลักการสำคัญของ Stibbe เกี่ยวกับทฤษฎีการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศเกี่ยวกับมุมมองของเขาเกี่ยวกับภาษา/วาทกรรมนิเวศวิทยาและปรัชญา ในแต่ละประเด็นฉันจะนำเสนอมุมมองของ Stibbe ก่อนจากนั้นจึงแสดงความคิดเห็นจากนั้นจะสรุปโดยเสนอผลกระทบของทฤษฎีการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศสำหรับการพัฒนาภาษาศาสตร์ในบริบทโลกในอนาคต

การสร้างความสมดุลระหว่างธรรมชาติของตำรากับหนังสือทฤษฎีการวิจารณ์และการประเมินผลเป็นปัญหาเดียวกับงาน อย่างไรก็ตามจุดอ่อนนี้มีมากกว่าจุดแข็งของงาน แม้ว่า Stibbe จะนำเสนอเรื่องราวที่มีประสิทธิภาพสำหรับแต่ละบท แต่ส่วนใหญ่แล้วเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางทฤษฎีของเรื่องราวที่เราอาศัยอยู่ โดยเขาสามารถทำงานได้ดีขึ้น “ความแปลกแยกจากธรรมชาติ” ที่กล่าวถึงในหน้าที่สาม อาจได้รับการสนับสนุนจากรายงานต่าง ๆ จากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่นเดียวกับคนในประเทศอินเดียที่รักธรรมชาติและสัตว์ควรได้รับการศึกษากล่าวถึงและให้กำลังใจด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอผ่านหัวข้อการวิเคราะห์หลัก ๆ คือกลวิธีทางด้านการใช้คำศัพท์ กลวิธีทางด้านการใช้เรื่องเล่า กลวิธีทางด้านการใช้วาทศิลป์ และกลวิธีทางด้านการใช้สัญญะ โดยจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่ามีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อตัวละครซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ชื่อตัวละครที่เป็นมนุษย์ และชื่อตัวละครที่เป็นอมนุษย์ รวมถึงยังมีการใช้คำศัพท์ในการตั้งชื่อสถานที่ ซึ่งพบมี 3 ลักษณะ ได้แก่ ชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ และชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางจิตวิญญาณ และชื่อสถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางสังคม อีกทั้งยังมีการใช้เรื่องเล่าซึ่งพบมีการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และอมนุษย์ การใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับสัตว์ และการใช้เรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการใช้วาทศิลป์เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงภาพพจน์ และการใช้วาทศิลป์เกี่ยวกับอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ รวมถึงยังมีการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติซึ่งพบอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ ธรรมชาติว่าด้วยภูเขา และธรรมชาติว่าด้วยแหล่งน้ำ ตลอดจนการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกสิ่งขึ้นโดยฝีมือมนุษย์ซึ่งพบมี 2 ลักษณะ ได้แก่ สิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ยังมีการใช้สัญญะว่าด้วยสัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์ซึ่งพบมีอยู่ 3 ลักษณะ ได้แก่ สัตว์ในตัวบทเรื่องเล่า สัตว์กับข้อบกพร่องของมนุษย์ และสัตว์กับความโหดร้ายและป่าเถื่อน โดยกลวิธีทางภาษาในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้นมีความหลากหลาย ทั้งนี้จากการศึกษาตัวบทในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย จะพบว่าเรื่องเล่าโดยส่วนใหญ่จะถูกประกอบสร้างผ่านบริบทของสังคม วิถีชีวิตของคนกัมพูชา

ตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ สถานที่ ความเชื่อ การประกอบอาชีพ ธรรมชาติ ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว อันเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเข้าใจกัน ทั้งยังแฝงค่านิยมบางประการของชาวกัมพูชาที่นับถือและยึดถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ไม่ว่าจะเป็นการมอง “ธรรมชาติคือแม่” (Mother Nature) และในเรื่องเล่าบางเรื่องจะพบว่า ตัวละคร “กระต่าย” ยังหมายถึงสัญญะของผู้พิพากษา ผู้ผดุงความยุติธรรม เรียกร้องความเท่าเทียมกันในสังคม จะเห็นว่ามีบ่อยครั้งที่ตัวละครอย่าง “กระต่าย” กลายเป็นฮีโร่ของทั้งตัวละครที่เป็น “มนุษย์” และเป็น “สัตว์” อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายในบริบทของเรื่องเล่ากัมพูชา

การวิจารณ์เชิงนิเวศหรือการวิจารณ์แบบสีเขียว (Green Criticism) เป็นหนึ่งในสาขาสหวิทยาวิทยาการที่เกิดขึ้นใหม่เร็ว ๆ นี้ซึ่งปรากฏในการศึกษาวรรณคดีและวัฒนธรรม การวิจารณ์เชิงนิเวศวิเคราะห์บทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีผลในสังคมวัฒนธรรม คาว่า “ธรรมชาติ” ถูกกล่าวถึงว่าถูกกาหนดคุณค่าอย่างไรหรือถูกปฏิเสธอย่างไรและทาไม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติถูกคาดหวังไปในทิศทางใดสิ่งที่พิเศษกว่านั้นคือ ธรรมชาติในวรรณกรรมถูกอุปมาอย่างไร ธรรมชาติในวรรณกรรมอาจไม่ได้ถูกจัดอยู่ในประเภทวรรณกรรมใดวรรณกรรมหนึ่งอย่างตรงไปตรงมาในการวิเคราะห์จะอธิบายถึงคานิยามของคาว่า “ธรรมชาติ” และ “ ความเป็นธรรมชาติ” ที่วรรณกรรมและงานเขียนต่าง ๆ ได้ประกอบสร้างขึ้น จนนาไปสู่การประจักษ์ถึงการมีอยู่ของธรรมชาติ บางครั้งการวิจารณ์เชิงนิเวศยังก้าวล้าไปยังแนวคิดอื่น ๆ เช่น แนวคิดทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ในการอภิปรายถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ แนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศยังเป็นสะพานเชื่อมระหว่างแนวคิดทางวิทยาศาสตร์กับแนวคิดทางวรรณกรรมและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์โต้แย้งเกี่ยวกับการถูกประกอบสร้างขึ้นของธรรมชาติในวัฒนธรรมตะวันตก มีการศึกษาเกี่ยวกับชั้นบรรยากาศที่ถูกทาลาย การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต และการกัดเซาะของดิน วิทยาศาสตร์ให้ความสนใจกับการเหลื่อมล้าของสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อพิจารณาในมุมของนักนิเวศวิทยา บางครั้งวิทยาศาสตร์เป็นปฏิปักษ์กับนิเวศวิทยา โดยมองว่าความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศ กลุ่มนักนิเวศวิทยาสนับสนุนการต่อต้านการทาลายสิ่งแวดล้อมและมุมมองแบบวัตถุนิยม จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่าวิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อมบางครั้งมีแนวคิดขัดแย้งกัน วิทยาศาสตร์ควรจะมีส่วนรับผิดชอบ ต่อการทาให้ระบบนิเวศเสียสมดุล การวิจารณ์เชิงนิเวศมองกลับไปที่การวิจารณ์วรรณกรรมแบบดั้งเดิมนั่นคือการเข้าถึงธรรมชาติในเชิงสุนทรีย์โดยไม่มีการวิเคราะห์ธรรมชาติในเชิงวิทยาศาสตร์ บ่อยครั้งที่การมองธรรมชาติในเชิงตรรกะทาให้สูญเสียความงามเชิงสุนทรียะไป ลักษณะเชนนี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นปฏิปักษ์และความแตกต่างในเชิงการให้ความหมายและการสร้างวาทกรรมให้กับธรรมชาติในแบบวิทยาศาสตร์กับวรรณคดี ซึ่งบางครั้ง

วิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์อาจทาให้ธรรมชาติขาดความงามทางวรรณศิลป์ไปแม้จะเป็นการอ่านตัวบทในเรื่องเดียวกันก็ตาม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัญหาในการนิยามคำว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ คำว่าสิ่งแวดล้อมได้รับการนิยามที่คลุมเครือมากกว่าคาว่าธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อย่างไรก็ตามเราควรจะมุ่งความสนใจไปที่นิยามของธรรมชาติและวัฒนธรรมมากกว่า โดยที่ธรรมชาติถูกนิยามให้มีความป่าเถื่อนโดยมนุษย์ องค์ความรู้หลังสมัยใหม่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดประวัติศาสตร์ใหม่ วัฒนธรรมศึกษา และการวิจารณ์วรรณกรรมพยายามจะกาหนดเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม วรรณกรรมเชิงนิเวศได้มีกระบวนการของการประกอบสร้างวาทกรรม การประกอบสร้างสุนทรียภาพซึ่งเป็นการศึกษาถานที่ทางธรรมชาติที่มีความสวยงามและความอุดมสมบูรณ์ ในเชิงการประกอบสร้างการประกอบสร้างทางการเมืองเน้นไปที่การลดคุณค่าของธรรมชาติโดยมีประเด็นเรื่องอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง และสุดท้ายคือการประกอบสร้างของความเป็นวิทยาศาสตร์ของธรรมชาติมุ่งอธิบายหน้าที่ของระบบนิเวศ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีแง่มุมที่หลากหลาย

โดยสรุปแนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศเป็นแนวคิดที่มุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติผ่านตัวบทวรรณกรรม โดยนำแนวคิดอื่นที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์ร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นชัดเจนถึงมุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ การวิจารณ์เชิงนิเวศมีวิธีการศึกษาที่หลากหลาย อาจศึกษาในประเด็นสถานที่ทางธรรมชาติ ประเด็นของสัตว์ หรือประเด็นด้านปัญหาสิ่งแวดล้อม วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศไม่ได้จากัดอยู่ที่งานเขียนแนวธรรมชาติเท่านั้น ดังนั้นการนำแนวคิดการวิจารณ์เชิงนิเวศมาพิจารณานวนิยายแนวจินตนิมิตในประเด็นฉากและตัวละคร ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเหนือจริงทำให้เห็นถึงมุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติผ่านการนำเสนอธรรมชาติให้มีความเหนือจริง

สำหรับการศึกษาวิเคราะห์เรื่องภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยนั้นพบมี 3 ประเด็นสำคัญ คือภาษากับอุดมการณ์พบมีทั้งอุดมการณ์ทางศาสนา อุดมการณ์ทางการเมืองและอุดมการณ์ทางเพศสภาวะ อีกทั้งวิถีปฏิบัติการทางวาทกรรมพบมีการสื่อความหมายทางสังคมจากวาทกรรม อำนาจและชนชั้นทางสังคม วาทกรรมสื่อความหมายเรื่องอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นและชาติพันธุ์ และวาทกรรมการประกอบสร้างความจริงผ่านภาษา นอกจากนี้วิถีปฏิบัติติการทางสังคมและวัฒนธรรมพบมีวาทกรรมกับการประกอบความศักดิ์สิทธิ์ผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ ทั้งในฐานะพื้นที่ที่ถูกทำให้บริสุทธิ์ ในฐานะพื้นที่มายาคติต่อธรรมชาติและในฐานะพื้นที่อื่น โดยปฏิบัติการทางวาทกรรมเชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย เป็นการใช้ภาษาเชิงวาทกรรมทางวรรณศิลป์ในการกระตุ้นความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ หรือการตอบสนองทางอารมณ์หรือสุนทรีย์เพื่อสื่อความคิดที่ว่าด้วยการดำรงอยู่ทางจิตวิญญาณของโลกธรรมชาติและการที่

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติที่มีชีวิต จากบทสรุปดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่าวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทย มีการประกอบสร้างผ่านภาษา อุดมการณ์ และวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ที่ถูกบอกเล่าสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน

การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ ผลการศึกษาพบว่า มีระบวนการสถาปนาความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ นั่นคือธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งตั้งอยู่ในเมืองสมมติ เป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์ ยากต่อการเข้าถึง และเป็นพื้นที่ปิดเพื่อไม่ให้คนภายนอกเข้ามาได้ ชุดความจริงดังกล่าวนี้เอง นำไปสู่การประกอบสร้างความจริงอีกชุดหนึ่งจากสัญญะของความบริสุทธิ์ ความศักดิ์สิทธิ์และการเป็นพื้นที่ปิด นั่นคือตัวบทได้สถาปนาความจริงเรื่องมนุษย์ศูนย์กลางผ่านมายาคติของการนาเสนอชุดความจริงเรื่องธรรมชาติเป็นศูนย์กลางกลายเป็นชุดความจริง 2 ชุดที่คัดง้างกัน กล่าวคือองค์ประกอบเหนือจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏในการนำเสนอพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศนำไปสู่การประกอบสร้างชุดความจริงที่มีการต่อสู้ต่อรองกัน ด้านหนึ่งพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศถูกประกอบสร้างความจริงเกี่ยวกับแนวคิดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง อีกด้านหนึ่งก็ได้ประกอบสร้างความจริงเรื่องมนุษย์เป็นศูนย์กลางในลักษณะของการเข้าครอบครองธรรมชาติเพื่อประโยชน์ส่วนตน ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่ที่ถูกทาให้บริสุทธิ์ พื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่มายาคติเรื่องธรรมชาติ และพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศในฐานะพื้นที่อื่น อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่องพื้นที่อุดมคติเชิงนิเวศ

การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านพื้นที่ธรรมชาติ ในประเด็นพื้นที่ธรรมชาติกับความเป็นคู่ตรงข้ามพื้นที่มนุษย์ พื้นที่ธรรมชาติถูกนำเสนอให้มีเป็นคู่ตรงข้ามกับพื้นที่สำหรับมนุษย์ผ่านการทำให้มนุษย์เกิดความรู้สึกแปลกแยกเมื่อต้องเข้ามาในอาณาบริเวณของธรรมชาติ ประเด็นพื้นที่ธรรมชาติกับการอุปลักษณ์จิตใจมนุษย์ เป็นประเด็นที่น่าสนใจ นั่นคือพื้นที่ธรรมชาติถูกนำเสนอให้เป็นการอุปลักษณ์ถึงจิตใจมนุษย์ในด้านก่อนมีวัฒนธรรม และแสดงให้เห็นจิตใต้สำนึกของมนุษย์ และประเด็นพื้นที่ธรรมชาติกับความเป็นเพศหญิง เป็นการทำให้ภูมิประเทศเป็นเพศหญิง ตัวบทแสดงให้เห็นถึงความลึกลับของพื้นที่ อีกทั้งยังผูกโยงกับความตาย โดยใช้การบรรยายพื้นที่ธรรมชาติให้เชื่อมโยงกับสัญญะของเพศหญิง

โดยสรุปแล้วสิ่งที่ภาษาศาสตร์เชิงนิเวศต้องการนำเสนอคือการศึกษาวาทกรรมเชิงวิพากษ์โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ประเด็นสำคัญที่ขยายออกไปสำหรับนักวิเคราะห์วาทกรรมเพื่อกล่าวถึง 2) กรอบแนวคิดเชิงปรัชญาที่ครอบคลุมและชัดเจนยิ่งขึ้นสำหรับการตัดสินวาทกรรมต่อต้านสิ่งที่ไม่ได้กล่าวถึงแง่มุมทางนิเวศวิทยา และ 3) ข้อมูลเชิงลึกเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับ “วิธีการทำงานของวาทกรรม” ที่ได้จากการตรวจสอบข้อมูลใหม่จากแนวทางใหม่ อย่างไรก็ตามเป็นพื้นที่ที่เกิดขึ้นใหม่โดยมีการศึกษาเชิงลึกและความซับซ้อนเพียงเล็กน้อยและเป็นพื้นที่ที่แบ่งออกโดยมีการกำหนดคำว่า “ecolinguistics” ตามแนวทางและความลุ่มหลงที่แตกต่างกัน ในอนาคตข้างหน้าแนวทางการศึกษา

ภาษาศาสร์เชิงนิเวศคือการศึกษาแนวทางใหม่ ๆ มากมายที่จะเกิดขึ้นซึ่งมีพื้นฐานมาจากปรัญญาเชิงนิเวศที่ชัดเจนและมีความคิดเป็นอย่างดีและมีประโยชน์ในทางปฏิบัติในการต่อต้านวาทกรรมที่เป็นรากฐานของสังคมที่ทำลายระบบนิเวศอย่างไม่เป็นธรรม จากนั้นในที่สุด ecolinguistics และสาขาวิชา 'eco' อื่น ๆ ทั้งหมดจะหายไปเป็นเอนทิตีที่แยกจากกัน สิ่งเหล่านี้จะไม่จำเป็นอีกต่อไปเมื่อมีการศึกษาเชิงวิพากษ์ทุกประเภทโดยพิจารณาถึงการฝังตัวทางนิเวศวิทยาของมนุษย์และสังคมมนุษย์ที่พวกเขาศึกษา

จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าเพศหญิงคือธรรมชาติทำให้เกิดการเชื่อมโยงเพศหญิงกับธรรมชาติ 2) การเชื่อมโยงทางมโนทัศน์ มี 4 มโนทัศน์ ได้แก่ ประการแรกคือการจัดคู่ตรงข้ามให้กับมนุษย์และธรรมชาติ ประการที่สองคือการมองว่าแนวคิดที่ลงท้ายด้วย “ism” ประการที่สามคือการสร้างมโนทัศน์บนพื้นฐานของความแตกต่างทางเพศ ประการสุดท้ายคือการสร้างมโนทัศน์เชิงเปรียบเทียบ 3) การเชื่อมโยงเชิงประจักษ์และทางปฏิบัติ นักสตรีนิยมเชิงนิเวศรวบรวมเอกสารและพบว่ามีการเชื่อมโยงเพศหญิงกับการทาลายสิ่งแวดล้อม นั่นคือเชื่อว่าเพศหญิงเป็นสาเหตุให้เกิดมลพิษการปล่อยสารกัมมันตรภาพรังสี นักวิชาการด้านสิทธิสัตว์กล่าวว่าการบริโภคเนื้อสัตว์ การทำฟาร์มต่างก็ผูกโยงอยู่กับแนวคิดชายเป็นใหญ่ โดยมองว่าเป็นการข่มขืนทารุณธรรมชาติและเพศหญิง 4) การเชื่อมโยงเชิงญาณวิทยา ประวัติศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎีมากมายเชื่อมโยงเพศหญิงกับธรรมชาติ โดยนักวิชาการได้เสนอว่าการนิยามความหมายสิ่งแวดล้อมมีความผิดพลาดตั้งแต่แรกเริ่ม เพราะได้สร้างคู่ตรงข้ามระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ ส่งผลให้มีการปลูกฝังความคิดการมีอานาจเหนือธรรมชาติและผู้หญิง ประเด็นสาคัญคือทฤษฎีหลายทฤษฎีมีเนื้อหามาบรรจบกันที่การพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติเท่านั้นซึ่งยังไม่ใช่แนวคิดแบบสตรีนิยมเชิงนิเวศ 5) การเชื่อมโยงเชิงสัญลักษณ์ นักสตรีนิยมเชิงนิเวศหลายคนได้อธิบายถึงสัญลักษณ์ของการเชื่อมโยงทางความคิดและการลดทอนสถานะของผู้หญิงและธรรมชาติว่าปรากฏอยู่ในงานศิลปะ วรรณคดี ศาสนาและเทววิทยา นอกจากนั้นภาษาก็เป็นสิ่งสาคัญในการทาให้ธรรมชาติเป็นเพศหญิง และทาให้เพศหญิงเป็นธรรมชาติ นี่อาจเป็นการตั้งคาถามให้กับคำเรียก “Mother nature” เกี่ยวกับการเชื่อมโยงเพศหญิงกับธรรมชาติ เมื่อพิจารณาแล้วนักสตรีนิยมเชิงนิเวศได้เสนอว่าธรรมชาติถูกอธิบายในบริบทของเพศหญิง เช่น ธรรมชาติถูกข่มขืน ถูกควบคุม และจาเป็นต้องการาบ 6) การเชื่อมโยงเชิงจริยธรรม นักสตรีนิยมเชิงนิเวศเห็นว่าวรรณกรรมที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติใน 2 ประเด็นนั่นคือ ความสัมพันธ์ ของการสร้างมโนภาพและการปฏิบัติต่อเพศหญิง สัตว์ อมนุษย์เชิงนิเวศ ซึ่งไม่ควรตั้งอยู่บนฐานคิดแบบชายเป็นใหญ่ 7) การเชื่อมโยงเชิงทฤษฎี มีการเชื่อมโยงสตรีนิยมเชิงนิเวศในฐานะทฤษฎีหนึ่ง โดยมีฐานะการศึกษาอยู่ที่การพิจารณาความสัมพันธ์ของมนุษย์ สัตว์ เพศหญิง และจริยธรรม 8) การเชื่อมโยงทางการเมือง บางครั้งแนวคิด

สตรีนิยมเชิงนิเวศก็ถูกเชื่อมโยงกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มองว่าการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมเป็นบทบาทของเพศหญิง

การประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติผ่านภาษา ผลการศึกษาแบ่งเป็นประเด็นดังนี้ ธรรมชาติกับภาษาตอบโต้วาทกรรมหลัก ธรรมชาติกับอุปลักษณ์ และธรรมชาติกับการสื่อความหมายของชื่อตัวละคร ด้านธรรมชาติกับกับการหลากน้ำเสียง พบว่าภาษาที่มนุษย์ใช้เรียกธรรมชาติมีความเป็นการเมืองของภาษา แสดงให้เห็นอานาจของผู้เรียก ด้านธรรมชาติกับภาษาตอบโต้วาทกรรม เป็นการเรียกชื่อธรรมชาติเพื่อขับเน้นความแปลกประหลาดและไม่อยู่ในระบบระเบียบ นำมาสู่ความชอบธรรมในการกาจัดธรรมชาติ ด้านธรรมชาติกับภาษาอุปลักษณ์ เป็นการนิยามธรรมชาติให้ผูกโยงกับสิ่งเหนือธรรมชาติการสื่อความหมายของชื่อตัวละคร พบว่าความหมายของชื่อตัวละครเป็นองค์ประกอบในการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

โดยสรุปแล้วความพยายามของผู้เขียนในการพยายามหากรอบการอภิปรายที่เป็นหนึ่งเดียวของระบบนิเวศที่เชื่อมโยงภาษาศาสตร์ที่เหมาะสมและความเหมาะสมของระบบนิเวศจะส่งผลกระทบที่ไม่อาจปฏิเสธได้ต่อขอบเขตอันไกลในอนาคตของสาขาภาษาศาสตร์แบบสหวิทยาการ อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิแวศคือความสัมพันธ์กับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ภาษานิเวศวิทยาเป็นการนำเสนอถึงกรอบแนวคิดหลักเพื่อการศึกษาทางด้านภาษา วรรณคดี คติชนวิทยา วรรณกรรม และเวดล้อมดังนี่ อุดมการณ์ และวาทกรรม และกรอบคำอุปลักษณ์ การประเมินและรูปแบบการประเมิน อัตลักษณ์ ความเชื่อมั่น และรูปแบบข้อเท็จจริง การลบล้าง การให้ความสำคัญและการคิดทบทวน

6.3 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นการศึกษาอื่น ๆ อีกที่น่าสนใจนำมาศึกษา ดังนี้

6.3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

6.3.1.1 ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่านอกจากการศึกษาในประเด็นวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาฉบับแปลภาษาไทยแล้ว น่าจะมีการศึกษาประเด็นดังกล่าวหรือประเด็นอื่น ๆ จากรูปแบบวรรณกรรมหรือตัวบทอื่น ๆ อาทิ งานร้อยกรอง และร้อยแก้วประเภทอื่น ๆ

6.3.1.2 ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าควรศึกษาในประเด็นของเรื่องเล่าสัตว์ ซึ่งมีความสนใจมากในแง่ของความสัมพันธ์ และการสื่อสารระหว่างคนกับสัตว์ ซึ่งอาจจะทำให้พบประเด็นความเป็นกัมพูชาจากเรื่องเล่าดังกล่าว

6.3.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

6.3.2.1 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่ากัมพูชาในรูปแบบงานประพันธ์อื่น ๆ ของกัมพูชา

6.3.2.2 ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นของความเป็นมนุษย์และอมนุษย์ในเรื่องเล่ากัมพูชาผ่านแนวความคิดทฤษฎีอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจในเรื่องของความเป็นกัมพูชา ไม่ว่าจะเป็นบริบทเรื่องครอบครัว สังคม การเมือง ศาสนาความเชื่อต่าง ๆ ของกัมพูชา

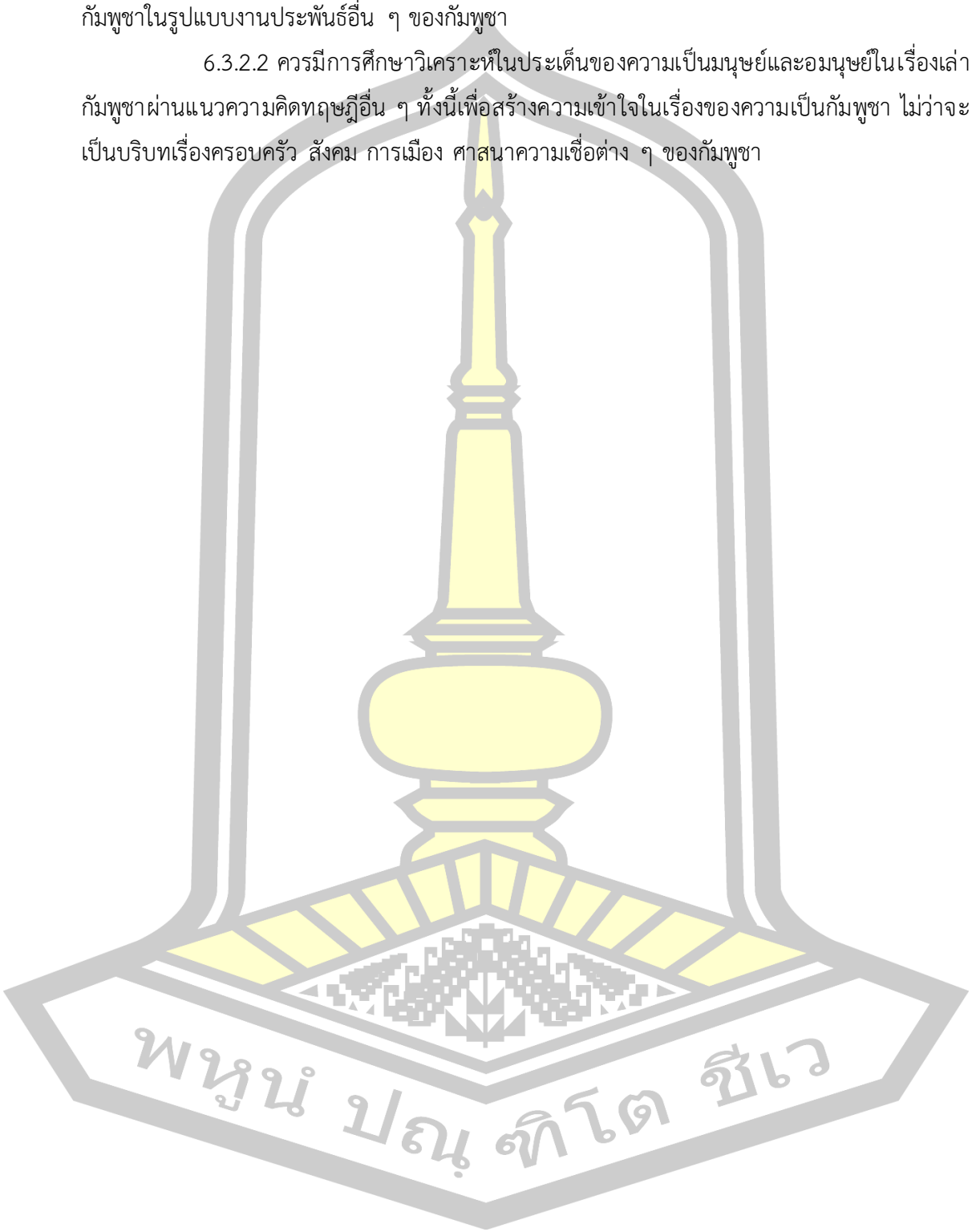

บรรณานุกรม

กวินธร เสถียร. (2559). วาทกรรมสิ่งแวดล้อมที่ปรากฏในภาพยนตร์การ์ตูนญี่ปุ่นของสตูดิโอจิบลิเรื่อง “ปอมโปโกะ ทานูกิ ป่วนโลก. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.** 13(1), 1–5.

เกษร ยอดแก้ว, และคณะ. (2562). อัตลักษณ์ของคนล้านนาจากบทเพลงลูกทุ่งคำเมืองที่ขับร้องโดย อบเชย เวียงพิงค์. ใน **วารสารพิฆเนศวร์สาร.** 15(1), 20–23.

จันทิมา อังคพณิชกิจ. (2561). **การวิเคราะห์ข้อความ.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ทนงศ์ จันทะมาตย์. (2562). ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนึกเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ 2475-2556. ใน **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.** 7(1), 213–314.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). **วรรณคดีสีเขียว กระบวนทัศน์และวาทกรรมธรรมชาติในวรรณคดีไทย.** กรุงเทพฯ: นาคร.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2559). **แว่นวรรณคดีทฤษฎีร่วมสมัย.** กรุงเทพฯ: นาคร.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). **ใช้เพียงเดรัจฉาน: สัตว์ศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์แนวนิเวศ. ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ ทัศนะของนักวิชาการไทย.** กรุงเทพฯ: สายส่งศึกษิต.

นภสินธุ์ แผลงศร. (2555). การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านญี่ปุ่น. ใน **วารสารญี่ปุ่นศึกษา.** 29(2), 63–64.

บัญญัติ สาลี. (2551). **วรรณกรรมเขมรปัจจุบัน.** มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์.

บัณฑิต ไกรวิจิตร. (2559). **การเผชิญกับภาพแทนของกระเหรี่ยงโผล่วในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร.** ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประยูร ทรงศิลป์. (2540). **ประชุมเรื่องตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมร ภาคที่ 1-9.** กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.

ปรานี วงษ์เทศ. (2562). สัญลักษณ์ของเพศสภาวะและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม: มองหาผู้หญิงในอุดมคติจากนิทานเขมรเรื่องเมียเยิง. ใน **วารสารดำรงวิชาการ.** 18(1), 133–134.

ภูมิจิต เรืองเดช. (2550). **การวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนของไทย กัมพูชาและลาว.** สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

มนสิการ เฮงสุวรรณ. (2547). **การศึกษาระบบคำเรียกผีและมโนทัศน์เรื่องผีในภาษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามแนวอรรถศาสต์ชาติพันธุ์.** อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มานิตย์ โศกค้อ. (2557). วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับการต่อสู้และการต่อรองเชิงอำนาจ : กรณีศึกษากลอนลำของวีระพงษ์วงศ์ศิลป์. ใน **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์.** 1(1), 31–34.

ยุพยง ทัศคร และมารศรี สอทิพย์. (2561). สำนึกนิเวศลุ่มแม่น้ำโขงในนวนิยายสายน้ำและชายชรา: เรื่องเล่าจากคอนผีหลง. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์**. 35(3), 90–91.

รณี เลิศเลื่อมใส. (2547). **การศึกษาทางความหมายและวัฒนธรรมของคำศัพท์ภาษาไทใหญ่ที่เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่อง "เมือง".** อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

วริศรา อนันตโท. (2559). **จามเทวีบูชา: การผลิตซ้ำตำนานและการสร้างพิธีบวงสรวงในสังคมไทยร่วมสมัยปัจจุบัน.** อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาสินี มีเครือเอี่ยม, และคณะ. (2559). คำเรียกชื่อโรคในระบบการแพทย์พื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาตามแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์. ใน **วารสารรมยสาร.** 14(1), 31–42.

ศานติ ภักดีคำ. (2550). **ศาสตราแลบง: วัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ พัฒนาการ และความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมเขมร.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิราพร ณ ถลาง. (2558). **เรื่องเล่าพื้นบ้านไทยในโลกที่เปลี่ยนแปลง.** กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิริธร.

ศิริพร ภักดีผาสุข. (2561). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับลักษณ์และแนวทางการนำมาศึกษาภาษาไทย.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภิสรา เที่ยนสร่างชัย. (2560). **แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันศักดิ์ บุญจันทร์.** ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สามชาย ศรีสันต์. (2557). **วิธีวิทยาวิเคราะห์วาทกรรมแนววิพากษ์ในการศึกษาการพัฒนา.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โสวิทย์ บำรุงภักดิ์. (2561). ความเกื้อกูลต่อระบบนิเวศตามหลักทางพระพุทธศาสนา. ใน **วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์.** 35(3), 130–132.

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2549). **กว่าเป็นนักภาษาศาสตร์.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรวรรณ ฤทธิ์ศรีธร. (2562). **ภาพแทนและการประกอบสร้างความจริงเรื่องธรรมชาติในนวนิยายแนวจินตนิมิตของไทย.** ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

อารีย์ ทองแก้ว. (2549). **ภาพสะท้อนของนิทานพื้นบ้านชาวไทยเขมร บ้านสะเดา ตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.** สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

Peng Phat. (2562). **การเปรียบเทียบวรรณกรรมนทานเรื่องปลาบู่ทองฉบับภาษาไทยกับมรณมาตา ฉบับภาษาเขมร.** ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ខឹម សំឱ. (1995). **ប្រវត្តិអក្សរសាស្ត្រខ្មែរ**. ភ្នំពេញ: រស្មីកម្ពុជា.

លាង ហាប់អាន. (1996). **សិក្សារអត្ថបទ.** ភ្នំពេញ: សីដហេង.

Alwin Fill, P.M. (2001). **The Ecolinguistics Reader Language, Ecolog and Environment.** New York: British libary Cataloguing.

Ammaria, D. (2008). The Ecolinguistic Paradigm: An Integrationist Trend in Language Study. **The International Journal of Language Society and Culture.** 24(9), 21–22.

Bang, D. (2000). **Dialectical Ecolinguistics.** Denmark: University of Odense.

Beatrix, B. (2016). **Historical ecolinguistics and literary Analysis.** New York: University of Groningen.

Buell, L. (2001). **Writing for an Endangered World: Literature, Culture, and Environment in the U.S. and Beyond.** London: Belknap Press.

Catrin, G., Sylvia, M. (2006). **NATURE IN LITERARY AND CULTURAL STUDIES.** London: University of Groningen.

Einar, H. (1972). **The Ecology of language.** Stanford: Stanford University Presss.

Faridah, T., Silvana, S., Aron, M. M., Eddy, S. (2010). Eco-lexicals in Serdang Malay: An Eco-linguistic Approach. **IOSR Journal of Humanities and Social Science.** 19(11), 52–58.

Garrard, G. (2004). **Ecocriticism.** London and New York: Routledge Taylor and Francis.

Glotfelty, R., Ch., H. (1996). **The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology.** London: University of Georgia Press.

Hallidy, M. (2001). New ways of meaning: the challenge to aplied linguistics. What has changed and what still needs to be done? **Language and Ecology.** 11(15), 225–226.

Helen, K. (2014a). Animal Representation in the Dutch Media through Environmental Ethics. **Environmental Processes An International Journal**, 7(10), 12–14.

Helen, K. (2014b). Environmental justice and biospheric egalitarianism: reflecting on a normative philosophical view of human-nature relationship. **SpringerOpen Journal.** 1(8), 10–11.

Hildo, H. C. (2014). **Ecosystemic Linguistics: Communicative Interaction as an Ecological Practice.** Brasil: University of Brazilia.

Holmes, R. (1999). NATURE AND CULTURE IN ENVIRONMENTAL ETHICS. **Philosophy**

Documentation Center. 1(32), 151–158.

Hubert, Z. (2016). **Literature As Cultural Ecology: Sustainable Texts.** London: University of Vaasa. Finland.

Jorgen, C. B., Wilhelm, T. (2014). Aspects of an ecological theory of language. **Language Sciences.** 4(1), 83–92.

Joshou, N. (2011). **Insular Toponymies: Pristine place-naming on Norfolk Island, South Pacific and Dudley Peninsula, Kangaroo Island, South Australia**. Australia: Australia.

Joshua, N. (2015). Placenames and Ecolinguistics: Some Consdieration for Toponymists. **Language Society and Culture.** 40(1–2), 67–71.

Kate, R. (2015). **Introducing Criticism in the 21st Century.** 2nd Edition. Edinburgh: Edinburgh.

Khomkrit, W. (2019). Snake in Isan Literature: Metaphors and Cultural Interpretation. **Humanities & Social Sciences.** 36(3), 279–282.

Kravchenko, A.V. (2016). Two views on language ecology and ecolinguistics. **Language Sciences.** 29(5), 650–671.

Lawrence, B., Ursula, K. H., Karen, T. (2011). Literature and Environment. **Online as a Review in Advance.** 33(1), 417–440.

Mahnaz, T.D. (2016). Ecometaphor: The Effect of Ecology and Environment on Shaping Anger Metaphors in Different Cultures. **ZABANPAZHUHI (Journal of Language Research).** 20(11), 85–98.

Manit, S. (2014). Cultural and Environmantal Discourse on Fight and Power Negotation: A Case Study of Northeastem Song's Lyrice of Wiraphong Wongsin. **Prae-Wa Kalasin Journal.** 1(1), 31–40.

Matthias, J. (2001). **Ecological Critical of language.** New York: British Library Cataloging.

Niken, W. (2018). Toponyms and Identity of Canggal Temple Area in Eco-linguistics Perspective. **Atlantis Press**. 166(4), 213–2117.

Nikica, M., Gordana, G. K. (2016). Sustainability and/or Survival of Literature in the Contemporary World: Some Theoretical Premises of Ecocriticism. **The International Journal of Sustainability in Economic, Social, and Culutural**

Context. 12(16), 11–23.

Peter, M. (2003). **Language of Environment: Environment of Language: A Course in Ecolinguistics**. London: Battlebridge Publications.

Richard, A., Stibbe, A. (2014). From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse. **Language Sciences (LANG SCI).** *41*(14), 104–110.

Rom, H., Jens, B., Peter, M. (1999). **Greenspeak: A Study of Environmental Discourse.** London: Library of Congress Cataloging.

Sandip, K. M. (2018). Ruskin Bond's The Cherry Tree: An Ecocritical Study. **An International Journal of Interdisciplinary Studies in English**. 3(2), 116–119.

Serpil, O. (2014). Ecocritical Forms of Engagement with Nature and Texts. **Forum for World Literature Studies.** 6(2), 305–306.

Sibo, C. (2016). Language and ecology: A content analysis of ecolinguistics as an emerging research field. **Elsevier.** 3(16), 108–116.

Simmee, O. (2009). **Language Ecology and language planing in Chiang Rai Province, Thailand.** Austradia: University of Adelaide Austradia.

Steffensen, S.V. (2018). **The microecological grounding of language**. New York: Routledge.

Steven, H. (2007). The Rise of American Eco-literature. **American Studies in Scandinavia.** 39(2), 41–58.

Stibbe, A. (2001). Language, Power and the Social Construction of Animals. **Society & Animals.** 9(2), 145–161.

Stibbe, A. (2012). **Animals Erased: Discourse, Ecology and Reconnection with the Natural World.** Middleton: Wesleyan University Press.

Stibbe, A. (2014a). An Ecolinguistic Approach to Critical Discourse Studies. **Critical Discourse Studies.** 11(1), 117–118.

Stibbe, A. (2014b). **Ecolinguistics and Erasure: restoring the natural world to consciousness.** London: University of Gloucestershire.

Sune, V.S., Slwin, F. (2014). Ecolinguistics: the state of the art and future horizons. **Elsevier.** 41(20), 6–25.

Tommi, Y., Fathur, R. R., Hari, B. M. (2017). The study of Critical Eco-linguistics in

Green Discourse: Prospective Eco-linguistics. **Journal Humaniora.** 29(3), 291–300.

Veeramani, S. (2015). Relexification of English towards Eco-linguistics. **American International Journal of Research in Humanities, Arts and Social Sciences.** 15(571), 2328–3734.

Yina, W. (2018). Ecological Discourse Analysis. **Atlantis Press.** 181(4), 646–648.

Zhou, W. (2016). Chinese ecological discourse: A Confucian–Daoist inquiry. **Journal of Multicultural Discourses.** 12(3), 264–281.

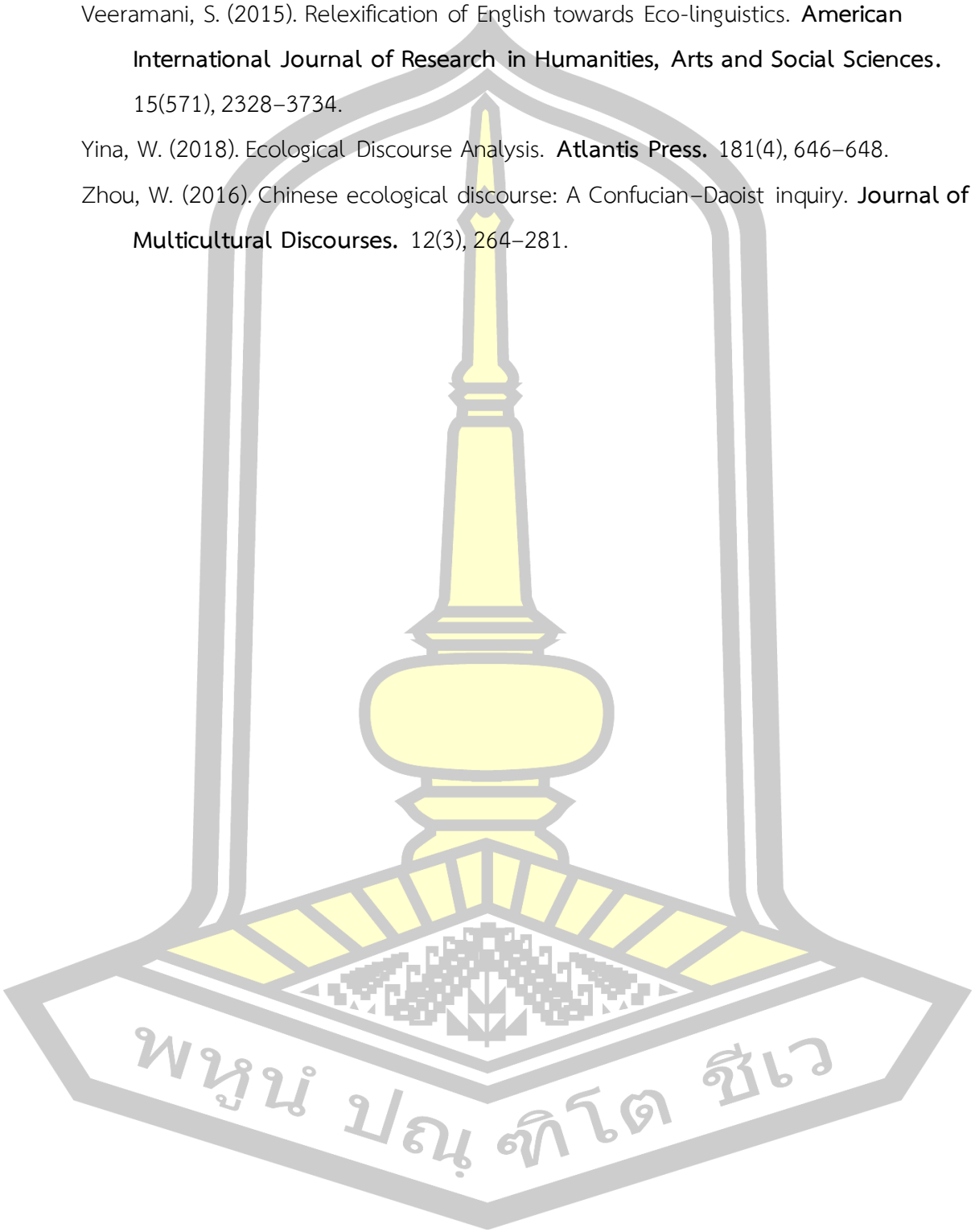

บรรณานุกรม

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	Mr.Vannak Sorn
วันเกิด	วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2529
สถานที่เกิด	อำเภอซวายเจก จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	ห้อง 17 ชั้น 5 คอนโด 1 หอพักอาจารย์ ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์สอนภาษาเขมร (สาขาภาษาและวัฒนธรรมอาเซียน)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2542 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนซาโรง ตำบอลกันตโรง อำเภอซวายเจก จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา พ.ศ. 2549 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนซาโรง ตำบอลกันตโรง อำเภอซวายเจก จังหวัดบันเตียเมียนเจย ประเทศกัมพูชา พ.ศ. 2556 ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยภูมินพนมเปญ ประเทศกัมพูชา พ.ศ. 2564 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ทุนวิจัย	-
ผลงานวิจัย	-

พหูน ปณฺ ฑิโต ชีเว